

मैले त कर
तिरिसकेँ ।
त्यसैले
निश्चिन्त छु ।

तपाईंका आर्थिक गतिविधिका सूचना हामीसँग छन्...
अनुमानित करको विवरणसहित यथार्थ कर दाखिला गरौं ।

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय

आन्तरिक राजस्व विभाग

समृद्ध राष्ट्र निर्माण र फराकिलो कराधार, करदातामैत्री एवं सुदृढ करप्रणाली पूर्वाधार

अध्ययन प्रयोजनको लागि मात्र

श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका

कर सम्बन्धी फैसला/नजीरहरुको संग्रह

२०७३

कर सम्बन्धी फैसला/नजीरहरुको संग्रह
२०७३

आयकर
मूल्य अभिवृद्धि कर
अन्तः शुल्क
राजस्व विविध

आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं

श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर सम्बन्धी
फैसला/नजीरहरूको संग्रह

(२०७३)

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
आन्तरिक राजस्व विभाग
लाजिम्पाट, काठमाण्डौं

फोन नं.०१-४४१५८०२ ४४१५८०३ ४४१९७१९

Web www.ird.gov.np

श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर सम्बन्धी फैसला/नजीरहरूको
संग्रह (२०७३)

संरक्षक

महानिर्देशक : चुडामणि शर्मा

सल्लाहकार

उपमहानिर्देशक : राजेन्द्र कुमार पौडेल

उपमहानिर्देशक : धनिराम शर्मा

सूचना प्रविधि विज्ञ : प्रेमशरण श्रेष्ठ

सम्पादक मण्डल

उपमहानिर्देशक : चन्द्रकला पौडेल (संयोजक)

उपन्यायाधिवक्ता : कोषहरि निरौला (सदस्य)

निर्देशक : मोहन प्रसाद वाग्ले (सदस्य)

निर्देशक : वद्री प्रसाद गौतम (सदस्य)

लेखा नियन्त्रक : शिवलाल तिवारी (सदस्य)

जिल्ला न्यायाधिवक्ता : सुशिला ज्ञवाली (सदस्य)

विशेष भूमिका : यस.जि. लिगल सर्भिस

कम्प्युटर संयोजन : ऋषि राम ढुङ्गेल

कभर डिजाइन/ले आउट:

प्रकाशन प्रति १००० (एकहजार)

आन्तरिक राजस्व विभाग
लाजिम्पाट, काठमाण्डौ

प्रधान न्यायाधीश

सर्वोच्च अदालत
काठमाडौं, नेपाल

शुभकामना

आन्तरिक राजस्व विभागद्वारा पाँचौँ राष्ट्रिय कर दिवस २०७३, मंसिर १ को अवसर पारेर सर्वोच्च अदालतबाट भएका करसँग सम्बन्धित फैसला तथा नजिरहरूको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकामा मलाई खुसी लागेको छ।

नेपालको संविधानले मुद्दा मामिलाको रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको संविधान र कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्त सबैले पालन गर्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको सन्दर्भमा र त्यसमा पनि राज्य सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने राजस्वको असुलीका सन्दर्भमा सर्वोच्च अदालतबाट भएका फैसला/नजिरहरूको अध्ययन आफैँमा महत्त्वपूर्ण ठानिन्छ। यस परिप्रेक्ष्यमा आन्तरिक राजस्व विभागले आफ्नो काम कारवाहीसँग सम्बन्धित सर्वोच्च अदालतका फैसला तथा नजिरहरूलाई एकत्रित गरी संग्रह प्रकाशन गर्ने यस कार्यले कर अधिकृतहरूमा न्यायपूर्ण एवम् कानूनसंगत ढंगबाट निर्णय गर्ने पद्धतिको विकासमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरेको छु। अन्त्यमा पाँचौँ राष्ट्रिय कर दिवसको सफलताको शुभकामनासमेत व्यक्त गर्दछु।

(सुशीला केसी)

प्रधान न्यायाधीश

प्रधान न्यायाधीश

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय

कृष्ण बहादुर महारा
उप-प्रधानमन्त्री तथा अर्थमन्त्री

५०५८

शुभ-कामना

आन्तरिक राजस्व विभागद्वारा पाँचौं कर दिवस २०७३, मंसिर १ को अवसर पारेर श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर सँग सम्बन्धित फैसला तथा नजिरहरुको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुशी लागेको छ।

कर सम्बन्धि मुद्दाहरुको विवरण फैसला संग्रहको रुपमा प्रकाशित भई अभिलेखको रुपमा रहने र भविष्यमा यस्तै मुद्दाहरुको हकमा मार्गदर्शनको रुपमा प्रयोग गर्न सकिने भएकोले यसबाट समग्र राजस्व प्रशासन, यसमा काम गर्ने कर्मचारी, करदाता, अनुसन्धानकर्ता तथा सरोकारवालाहरु समेत लाभान्वित हुने विश्वास मैले लिएको छु। धन्यवाद

२०७३, कार्तिक

(कृष्णबहादुर महारा)

कार्यालयको ठेगाना :
सिंहदरबार, काठमाडौं,
नेपाल

टेलिफोन नं. :
+९७७-१-४२११८०९ (का.)
+९७७-१-४५९२५५८ (नि.)

फ्याक्स नं. :
+९७७-१-४२११८३१

वेब साईट :
www.mof.gov.np

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

(..... शाखा)

पत्र संख्या :-

चलानी नं. :-

रामशाहपथ काठमाडौं

मिति :-.....

शुभकामना

आन्तरिक राजस्व विभागद्वारा पाँचौ राष्ट्रिय कर दिवस २०७३, मंसिर १ को अवसर पारेर सम्मानीत श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर संग सम्बन्धित फैसला तथा नजीरहरुको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई ज्यादै खुशी लागेको छ ।

यस प्रकाशनबाट राजस्व प्रशासनमा संलग्न अधिकृतहरु, करदाताहरु, राजस्व सम्बन्धी विवादको न्यायिक निरोपण गर्ने कार्यमा संलग्न हुने निकाय तथा न्यायकर्ताहरु, राजस्व प्रशासनको तर्फबाट मुद्दामा बहश पैरवी तथा प्रतिरक्षा गर्ने सरकारी वकीलहरु, कानून व्यवसायीहरु, लेखा परीक्षकहरु, यस क्षेत्रमा संलग्न प्रध्यापक, अनुसन्धानकर्ता तथा अन्य पाठक एवं सरोकार राख्ने व्यक्ति तथा संस्थाहरुलाई यो प्रकाशनले सहयोग पुऱ्याउने आशा राखेको छु । यस्ता संग्रहले आगामी दिनमा निरन्तरता प्राप्त गर्दै जाओस भन्ने शुभकामना समेत व्यक्त गर्दै यसको प्रकाशनमा संलग्न टोलीलाई धन्यवाद तथा बधाई दिन चाहान्छु । अन्त्यमा आन्तरिक राजस्व विभागद्वारा मनाउन गइरहेको पाँचौ राष्ट्रिय कर दिवसको सफलताको समेत शुभकामना दिन चाहान्छु ।

महान्यायाधिवक्ता
महान्यायाधिवक्ता

नेपाल सरकार

अर्थ मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल ।

पत्र संख्या :-

च. नं. :-

शुभकामना

आन्तरिक राजस्व विभागले पाँचौँ राष्ट्रिय कर दिवस २०७३, मंसिर १ को अवसरमा सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट भएका करसँग सम्बन्धित फैसला तथा नजीरहरूको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ ।

आन्तरिक राजस्व विभागले सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट भएका करसँग सम्बन्धित फैसला तथा नजीरहरूको संग्रह निकाल्ने कार्यको म सहानुभूति सहित गर्नुहुन्छ । यसमा समावेश भएका विषय वस्तुको अध्ययनबाट कर अधिकृतहरूलाई आफ्ना काम कारबाहीहरूलाई संविधान, कानून र न्यायको मान्य सिद्धान्त बमोजिम कार्य सम्पादन गर्न सघाउ पुग्ने विश्वास लिएको छु । प्रकाशित संग्रहको अध्ययन गर्ने र त्यसबाट सिकेको विषयलाई कार्य व्यवहारमा रुपान्तरण गरी कर प्रशासनलाई करदातामैत्री, लगानीमैत्री, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउनुको साथै कराधारको संरक्षण गर्न सघाउ पुग्ने ठानेको छु ।

अन्त्यमा यस संग्रहको प्रकाशनमा संलग्न सबैप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

डा.शान्तराज सुवेदी

सचिव

मिति: २०७३ मंसिर १, बुधवार ।

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल ।

पत्र संख्या :-

च. नं. :-

शुभकामना

आन्तरिक राजस्व विभागद्वारा पाँचौँ राष्ट्रिय कर दिवस, २०७३ मंसिर १ को अवसर पारेर सम्मानीत श्री सर्वोच्च अदालतबाट भएका करसंग सम्बन्धित फैसला तथा नजीरहरूको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई ज्यादै खुशी लागेको छ ।

हाम्रो कर प्रणाली स्वयंकर प्रणालीमा आधारित भएकोले स्वेच्छिक कर सहभागिताको माध्यमबाट करको दायरा विस्तार गर्नको लागि करदातालाई प्रोत्साहित गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता छ । यसका लागि आन्तरिक राजस्व विभागले करसंग सम्बन्धित कानूनहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

यसै सन्दर्भमा, सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त, नजीर एवं अदालतबाट भएका फैसलाहरूले कानूनको प्रयोग र पालनामा सरल एवं सहजता प्रदान गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछन् । यस्ता फैसलाबाट कर कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्न जान्छ । यसै तथ्यलाई मनन गरी आन्तरिक राजस्व विभागले करसंग सम्बन्धित फैसला/नजीरहरूको संग्रह प्रकाशन गर्न लागेकोमा आन्तरिक राजस्व विभाग परिवारलाई धन्यवाद दिदै यस संग्रहले कर सम्बद्ध अधिकृत, करदाता, कानून व्यवसायी, विद्यार्थी लगायतलाई लाभान्वित गराउने छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

राजन खनाल
सचिव (राजस्व)

मिति : २०७३ मंसिर १, बुधवार ।

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय

आन्तरिक राजस्व विभाग

फोन नं. { ४४१५८०२
४४१५८०३
४४१५७१५

फ्याक्स नं. ४४११७८८
E-mail: hq@ird.gov.np
Web: <http://www.ird.gov.np>
ताजिम्याट, काठमाडौं

पत्र संख्या :-

च.नं. :-

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
आन्तरिक राजस्व विभाग

भूमिका

मिति:

पाँचौँ राष्ट्रिय कर दिवस, २०७३ को अवसर पारेर सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर सम्बन्धी फैसला/नजीरहरूको संग्रह प्रकाशन गर्न पाएकोमा आफूलाई गौरवान्वित ठानेको छु ।

कानून बमोजिम बाहेक कर लगाउन नपाइने कुरा विश्वव्यापी संवैधानिक मान्यता हो । यस मान्यतालाई नेपालले पनि अंगीकार गर्दै आएको व्यहोरा सबैमा विदितै छ । राज्य संचालनका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत र साधनको संकलन र त्यसको समुचित व्यवस्थापन राज्यको पहिलो कर्तव्य हो । राज्यले जुन रूपमा राजस्व उठाउन सक्दछ त्यसै रूपमा खर्च व्यवस्थापन हुने र त्यसैको माध्यमबाट जनताको जीवन यापनदेखि विकास निर्माणका कार्यहरू हुने गर्दछन् । यस सन्दर्भमा एकातर्फ राजस्व संकलन गर्ने कार्यमा संलग्न निकाय तथा कर्मचारीहरूले मुलुकको हित रक्षार्थ कानून अनुरूप आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नु पर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतर्फ राजस्व सम्बन्धी कानूनहरूमा गरिने नयाँ प्रावधानहरूका कारण वृद्धि हुने गरेको दायरा तथा नयाँ प्रावधानको व्याख्या विवेचनामा राजस्व प्रशासनमा कार्यरत कर्मचारीहरूमा फरक फरक धारणा देखिएको कटु यर्थाथतालाई पनि नकार्न सकिन्न । साथै कर प्रशासनलाई विधिसम्मत ढङ्गबाट सञ्चालन गर्दै लैजाने, पारदर्शी तथा अनुमानयोग्य बनाई करदातामैत्री बनाउने चुनौती पनि त्यतिकै रहेको छ । यसै सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट भएका कर राजस्वसंग सम्बन्धित नजीर/फैसलाहरूको अध्ययनबाट कर अधिकृतहरूमा भएका द्विविधा अन्त हुने एवं सर्वोच्च अदालतका फैसलाहरू /नजीरहरू आफैमा कानून सरह मान्यता प्राप्त हुने हुँदा उल्लेखित सन्दर्भमा यसको महत्व भन्ने बढेर गएको छ । यस परिवेश समेतबाट यो प्रकाशन आफैमा महत्वपूर्ण पाइला हो भन्ने ठानेको छु । यसबाट कर प्रशासनमा संलग्न सबै कर अधिकृतहरूलाई मात्र नभै समष्टिगत राजस्व प्रशासनमा संलग्न सबै निकाय तथा पदाधिकारीहरू एवं करदाता लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु । यस संग्रहमा विगत १५ वर्षमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट भएका करसंग सम्बन्धित प्रकाशित तथा केही अप्रकाशित एवं कर प्रशासनलाई सहयोग पुग्ने केही पुराना फैसला समेत समावेश गरिएको व्यहोरा उल्लेख गर्न चाहन्छु साथै यस्तो संग्रह प्रकाशनलाई भविष्यमा पनि निरन्तरता दिइने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस संग्रहमा प्रदान गर्नु भएको आफ्नो सारगर्भित मन्तव्य र मार्गदर्शनका लागि सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश सुशीला कार्कीज्यू, माननीय उपप्रधानमन्त्री तथा अर्थमन्त्री कृष्णबहादुर महाराज्यू, माननीय महान्यायाधिवक्ता रमण कुमार श्रेष्ठज्यू, श्रीमान अर्थसचिव डा.शान्तराज सुवेदीज्यू, श्रीमान राजस्वसचिव राजन खनालज्यू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै संग्रह प्रकाशनको लागि विशेष भूमिका निभाउनु हुने यस.जि.लिगल सर्भिस एवं यस विभागको कानून शाखाका उपन्यायाधिवक्ता श्री कोष हरि निरौला, जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्रीमती सुशिला ज्ञवाली र डा.इ.सु श्री ऋषि राम ढुङ्गेललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

महानिर्देशक
चुडामणि शर्मा
आन्तरिक राजस्व विभाग

महा-निर्देशक

विषय सूचि

सि.नं.	शिर्षक	पृष्ठ
१	आयकर	०१-४९
२	मूल्य अभिवृद्धि कर	५१-७४
३	आयकरसंग सम्बन्धित रिट	७५-१२८
४	अन्तःशुल्कसंग सम्बन्धित रिट	१२९-१७७
५	मूल्य अभिवृद्धि करसंग सम्बन्धित रिट	१७९-१९२
६	रिट विविध	१९३-३५२

मुद्रा सूची

(१) आयकर

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्रा	मुद्रा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
१	अर्थमन्त्रालय कर विभाग, कर कार्यालय काठमाडौं	फ्लोरिड एण्ड फर्निसिड सेन्टरको प्रो. श्री विनयकुमार अग्रवाल ।	आयकर	२०४२ को दे.पु नं. ४६८	२०४४।७।३०	१
२	अर्थ मन्त्रालय, आन्तरीक राजश्व विभाग, कर कार्यालय विराटनगर	हुलास बायर इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. संचालक महेन्द्रकुमार गोल्छा	आयकर	२०५८ को फौ.पू. नं..२९६६	२०६२।१२।१४।२	४
३	४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाण्डौं को तर्फबाट प्रमुख कर अधिकृत माधव प्रसाद ढकाल.	नेपाल ग्यास इण्डस्ट्रिज प्रा.लि	आयकर आ.व. २०५२।०५।३	२०५९ को फौ.पु.नं.३१७५	२०६३।९।२८	९
४	होटल हिमालय प्रा.लि.का.तर्फबाट अख्तियार प्राप्त अर्थ नियन्त्रक पदमा कार्यरत लक्ष्मण नारायण श्रेष्ठ	अर्थ मन्त्रालय, कर कार्यालय, ललितपुर समेतअ	आयकर ।	२०५९ को फौ.पु.नं.३०६६	२०६४।३।२८	१४
५	याक एण्ड यति होटल लिमिटेडको तर्फबाट अख्तियार प्राप्त (लायजो अफिसर) महेन्द्रराज श्रेष्ठ	२ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं	आयकर २०५२।०५।३	२०६१ को फौ. पु. नं. ३४०८	२०६६।३।२५।२	१८
६	अरुण वनस्पति उद्योग लि.दुहवी सुनसरीको तर्फबाट ऐ.को अधिकार प्राप्त प्रबन्ध सञ्चालक दिनेश गोल्छा	आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर	आयकर ।	२०६० को फौ.पु.नं.- ३४८२	२०६६।४।२०।३	२६
७	सीता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि.कलंकीको अधिकार प्राप्त प्रबन्ध सञ्चालक सीताराम तिमल्सिना	४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं, हाल आन्तरिक र राजश्व कार्यालय काठमाडौं	आयकर (२०५४।०५।५)	२०६१को फौ. पु.नं.३१५९	२०६६।५।२९।२	३२
८	आन्तरिक राजश्व कार्यालय, विराटनगर	शाह उद्योग प्रा.लि. विराटनगर	आयकर	२०६१को फौ. पु.नं.३२५८	२०६६।६।१९।२	३५
९	पशुपति वायर प्रोडक्ट बिराटनगरको तर्फबाट प्रोप्राइटर अशोककुमार मुरारका	कर कार्यालय विराटनगरको नाम परिवर्तन भई कायम रहेको आन्तरिक राजश्व कार्यालय, विराटनगर	आयकर ।	२०६१ सालको फौ.पु.नं.३३९३	२०६६।७।१०।३	४०
१०	ठूला करदाता कार्यालय हरि हरभवन ललितपुरका तर्फबाट ऐ. का प्रमुख कर प्रशासक खुमराज पुञ्जाली	प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. को तर्फबाट अख्तियारप्राप्त प्रबन्ध सञ्चालक मदनकृष्ण श्रेष्ठ	आयकर आ.व. २०५७/०५।८	सालको २०६६- CR-००२८	२०६९।७।२६।१	४५
११	महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को अधिकार प्राप्त एकाउण्टेण्ट पवन कुमार शर्मा.	साविक कर कार्यालय हेटौंडा हाल आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौंडा	आयकर (आ.व. २०५६।०५।७)	०६४-CR-०३३८	२०६८।४।२३	५०

२) मूल्य अभिवृद्धि कर

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
१२	मित्तल टि.इण्डस्ट्रिज प्रा.ली.को तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त सञ्चालक महेशकुमार अग्रवाल	साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, हाल आन्तरिक राजश्व विभाग, काठमाडौं	मूल्य अभिवृद्धि कर	२०६२को फौ.पु.नं.- ३७२६	२०६५।१२।१०।२	५३
१३	शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योग प्रा.लि. को तर्फबाट अधिकार प्राप्त प्रबन्ध संचालक तिलक प्रसाद रिजाल.	आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर.	मूल्य अभिवृद्धि कर	०६६-CR-०४९६	२०६५।१।१५	५८
१४	आ.रा.कार्यालय सिमरा बाराका तर्फबाट प्रमुख कर अधिकृत प्रेम शान्त मानन्धर	ईष्टर्न टेक्सटाईल ई.लि.छातापिपरा बारा	मूल्य अभिवृद्धि कर (२०५६।०५।७)	०६४-CR-०१०१	२०६५।१।२४	६२
१५	ठूला करदाता कार्यालय, हरि हर भवन, ललितपुर	युनाइटेड टेलिकम लिमिटेड.	मूल्य अभिवृद्धि कर (आ.व. ०५८ जेष्ठ, आषाढ, २०५९ जेष्ठ तथा ०६० जेष्ठदेखि माघसम्म)	फौ.पु.नं.०६६-CR-०५७१	२०६९।१।१६	६५
१६	कृष्ण ग्रिल एण्ड इन्जिनियरिङ प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.को अधिकार प्राप्त सञ्चालक संजय श्रेष्ठ.	आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर	मूल्य अभिवृद्धि कर आ.व. (२०५४।०५।५ र २०५५।०५।५)	२०६९-CR-००७०	२०७०।१।३	६८
१७	आ.रा.वि.अनुसन्धान शाखा तथा आ.रा.वि. पुनर विवेक समेतका तर्फबाट ऐ.विभागमा महानिर्देशक टंकमणि शर्मा	चोखानी इन्टरप्राइजेजका प्रत्यर्थी प्रोपाइटर सञ्जय चोखानी.....	मूल्य अभिवृद्धि कर (२०६३।०६।४, ०६४।०६।५, ०६५।०६।६ र ०६६।०६।७)	मुद्दा नं.२०७०-RB-००४४	२०७२।१।०।५	७१

३) आयकरसंग सम्बन्धित रिट

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
१८	भान भान चाईनिज रेष्टुरेन्ट एण्ड बारका प्रो. राजेन्द्रकुमार श्रेष्ठ	कर कार्यालय काठमाडौं	उत्प्रेषण (आयकर)	२०३८ को रि.नं. १६६७	२०३८।१।०।१	७५
१९	यति ट्राभल्स (प्रा.लि.) का भाइस-चेयरमैन सहदेव शमशेर ज. ब.रा.	अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौं समेत	उत्प्रेषण (आयकर)	२०४२ को रि.नं. २१६५	२०४३।१।२५	७८
२०	मोहनकृष्ण खरेल	श्री कर कार्यालय, राजविराज, सप्तरी	उत्प्रेषण (आयकर)	२०४३ को रि.नं. १५००	२०४५।३।२	८१
२१	सिम्को इण्टरनेशनल र सिम्को लि.इ.सि.ई. हाउस न्यू दिल्ली तर्फबाट दयाकृष्ण गोयलको वा. अजयकुमार टण्डन	कर कार्यालय, हेटौंडासमेत	प्रतिषेध समेत (आयकर)	२०४६ को रिट नं. १०६४	२०४८।५।२६	८३

क्र. स	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
२२	भारत मेमर्स नर्थ विहार कन्सल्टन्स कम्पनीका प्रबन्धक किसनलाल गोल्छा	कर कार्यालय धरान समेत	प्रतिषेध (आयकर ऐन २०३१ कोशी प्रोजेक्टमा कर छुट)	२०४६ को रि.पु. इ.नं. ३२	२०४८/१२/३३	८५
२३	ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (काठमाडौं) को मेनेजर सुरेन्द्रपाल अग्रवाल	कर कार्यालय काठमाडौंसमेत	उत्प्रेषण (विदेशी कम्पनीको भुक्तानीमा TDS काट्ने)	२०४६ को रिट नं. ११५०	२०४८/१२/२९	८८
२४	हिमालयन ब्रूअरी लिमिटेडका संचालक गोपाल बहादुर शाही	अर्थ मन्त्रालय काठमाडौं समेत ।	उत्प्रेषण । (औ.व्य.ऐनको आयकर छुट)	२०४८ को रिट नं. २०४५	२०५०/६/२७	९३
२५	चेतनारायण खरेल ।	३ नं. क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं बबरमहल समेत ।	बन्दी प्रत्यक्षीकरण । (आयकर सम्बन्धमा)	२०५० को रिट नं.- ३०३२	२०५०/१०/२७	९७
२६	गणपति प्लाष्टिक इण्डस्ट्रिजको प्रो. श्रीमती विमला देवी अग्रवाल ।	उद्योग विभाग महानिर्देशक, उद्योग विभाग, संयोजक एकद्वार समिति, उद्योग विभाग काठमाडौं	उत्प्रेषण (औ.व्य. ऐनको आयकर छुट सुविधा)	२०५१ को रि.नं. ३६६९	२०५३/१/२८	१००
२७	गणपति रोजिन एण्ड टर्पेन्टाईन इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को अधिकारप्राप्त अध्यक्ष विश्वनाथ पोद्दार	२ नं. क्षेत्र आन्तरिक र राजश्व कार्यालय समेत	उत्प्रेषण समेत । (लाभांश उपरको आयकर)	२०५८ को रिट नं. - ३१८१	२०६१/१२/३३	१०३
२८	एभरेष्ट बैंक लिमिटेडको तर्फबाट सहायक महाप्रबन्धक हुमनाथ गुरुङ्ग	आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट	पूर्वादेशको निर्णय बदर गरी पाउं (अग्राधिकार शेयर को लाभांशलाई खर्च मान्ने)	२०६४ को फौ.पु.नं. ०४७८	२०६६/४/३२	१०७
२९	आन्तरिक राजश्व कार्यालय, काठमाडौं क्षेत्र नं. १ बबर महल	विदेश रुको स्टाभोपोल स्थित ज्वाइन्टस्टक एयर लाइन्सका तर्फबाट अधिकार प्राप्त प्रतिनिधि मिखाईल मलिक समेत	आयकर (औ.व्य. ऐनको आयकर छुट सुविधा)	२०६१को फौ.पु.नं. ३७९७	२०६६/६/२०	१११
३०	प्रोवायोटेक इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को तर्फबाट संचालक जगदिश अग्रवाल.	नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा म.प.का. सिंहदरवार, भारत कोलकत्ताको ओमेगा भेन्सर्स प्रा.लि	उत्प्रेषण समेत (विदेशी कम्पनीलाई भुक्तानी गर्दा TDS काट्ने)	२०६४— WO—०७५५	२०६७/३/१७	११७
३१	विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल) का तर्फबाट अख्तियारप्राप्त एवं आफ्नै हकमा समेत ऐ. का संस्थापक अध्यक्ष तथा कार्यालयका कार्यकारी निर्देशक पिताम्बरप्रसाद आचार्य	अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरवार काठमाडौं समेत	उत्प्रेषण /परमादेश (आयकर)	०६९-WO- ०८२९	२०७०/१/३४	१२१

४) अन्तशुल्कसंग सम्बन्धित रिट

क्र. स	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
३२	जि.वाँके, नेपालगञ्जस्थित भरतकिशोर विडी फ्याक्ट्रीको नेपालगञ्ज न.पं.वा.नं. ५ बस्ने भरतकिशोर वैश्य	अर्थ मन्त्रालय, बागदर वार काठमाडौं समेत	उत्प्रेषण (अन्तशुल्क)	२०४२ को रिट नं. २३७०	२०४३।१।१९	१३५
३३	हिमालय आयरन एण्ड स्टील (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.को अधिकार प्राप्त अध्यक्ष मणीहर्ष ज्योति कंशकार	अन्तःशुल्क विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत	परमादेश (अन्तशुल्क)	२०४५ को रिट नं. ९७३	२०४६।७।२।४	१३८
३४	मेघा उलन्स प्रा.लि.को तर्फबाट विनोदकुमार चौधरी	अन्तःशुल्क कार्यालय, वीरगन्ज	उत्प्रेषण (अन्तशुल्क)	२०४६ को रि.नं. १३३६	२०४६।१।१२।४	१४१
३५	नेपोनिट वेयर होजियारी इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को तर्फबाट संचालक डिल्लीराम रंजितकार	अर्थ मन्त्रालयसमेत	उत्प्रेषण (अन्तशुल्क)	२०४६ को रिट नं. ६१२	२०४९।१।०।२६	१४४
३६	सुन्दर फर्निचर इण्डस्ट्रिज प्राइभेट लि. तर्फबाट अध्यक्ष मदनलाल केडिया ।	अन्तशुल्क कार्यालय विर गञ्ज ।	उत्प्रेषण (अन्तशुल्क)	२०५० को रि.पु.ई.नं. ५८	२०५२।३।३८	१४७
३७	नवीन रोलड इन्डस्ट्रिज (प्रा) लिमिटेडको तर्फबाट ऐ. का अधिकार प्राप्त अध्यक्षका सुरेश चन्द्र अग्रवाल ।	मन्त्रिपरिषद् सचिवालय समेत ३ ।	उत्प्रेषण (अन्तशुल्क उठाउने तथा खाने)	२०५१ को रिट नं. २५२६	२०५२।१।२।१३	१५२
३८	स्वदेशी केवुल इन्डस्ट्रिज भन्ने प्राइभेट फर्मका प्रो. निरज कुमार सुराना ।	एकद्वार समिति, उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर समेत	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (अन्तशुल्क फिर्ता)	२०५१ को रिट नं. २७४३	२०५३।१।०।१५	१५५
३९	सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ.का भाइस प्रेसिडेन्ट के.टि.आर नाम्बियार	महालेखा परि क्षक, महालेखा परिक्षकको कार्यालय बबरमहल काठमाण्डौं समेत	उत्प्रेषण प्रतिषेध (अन्तशुल्क)	२०५३ को रिट नं. २८२५	२०५४।१।२।२६	१५८
४०	साविकको सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा. लि. हाल सूर्य नेपाल प्रा. लि.को तर्फबाट प्रबन्ध सञ्चालक हर्ष एम.दर समेत	आन्तरिक राजश्व कार्यालय, बारा समेत	उत्प्रेषण समेत । (अन्तशुल्क)	२०६३-WS-००१७	२०६६।१।२।१९	१६४
४१	युनाईटेड ब्रुअरीज नेपाल प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकृत वा. वद्रीविक्रम खड्का	आन्तरिक राजश्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत	उत्प्रेषणयुक्त परमादेश । (अन्तशुल्क)	२०६२ को रिट नं. ३५०९	२०६७।१।१।४	१७१
४२	जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.को र आफ्नो हकमा समेत ऐ.का अधिकारप्राप्त सञ्चालक राजबहादुर शाह	मन्त्रिपरिषद् सचिवालय समेत	उत्प्रेषण समेत (अन्तशुल्क सम्बन्धी कानूनको व्याख्या)	२०६० को रिट नं. ३२	२०६८।८।२२	१७७
४३	आ. रा. का. धरान सुनसरीका प्रमुख कर अधिकृत तुलसीराम सेढाई	एशियन थाईफूड्स प्रा.लि.का तर्फबाट संचालक महेश कुमार जानू	उत्प्रेषणयुक्त मिश्रित परमादेश (अन्तशुल्क)	०७०CI०५२३	२०६९।१।२।५	१८८

५) मूल्य अभिवृद्धि करसंग सम्बन्धित रिट

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
४४	अधिवक्ता सरोज श्रेष्ठ समेत	नेपाल दुरसंचार संस्थान, केन्द्रिय कार्यालय, काठमाण्डौ समेत	उत्प्रेषणयुक्त परमादेश (मु.अ.कर)	२०५६ को रिट नं. ३७१९	२०५९।४।१४	१९३
४५	ड्यूसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.को अधिकारप्राप्त धनकुमार राई	राजस्व अनुसन्धान विभाग समेत	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश समेत (मु.अ.कर)	२०६४ को WO-१०१०	२०६९।२।२३	१९८

६) रिट विविध

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
४६	धर्मसागर तुलाधर का.जि.कमलाछी	कर कार्यालय काठमाडौं	उत्प्रेषण (कम्पनी र सञ्चालक विचको भिन्नता)	२०३९को रि.नं.१७९६	२०४०।८।२३	२०७
४७	पिउसराज पाण्डे	कर कार्यालय काठमाडौंसमेत	उत्प्रेषण (कम्पनीको कानूनी व्यक्तित्व)	२०३९को रि.नं.१७२६	२०४०।१२।१७	२०९
४८	हिमालय जनता ट्रान्सपोर्ट एण्ड ईन्जीनियरिङ कम्पनी प्रा.ली.को तर्फबाट ऐ. को मेनेजिङ डाईरेक्टर बृज किशोरकलवार	कर कार्यालय, काठमाडौंसमेत	उत्प्रेषण (लिलामी प्रक्रियाको रिट)	२०४०को रि.नं. १३११	२०४५।३।२२	२१२
४९	गोपाल मोटर स्टोर्सका प्रो. निर्मलकुमार बेरिवाल	अर्थ मन्त्रालयसमेत	उत्प्रेषण (अधिकारको स्रोत)	२०४६ को रिट नं. १४६३	२०४६।११।२४	२१६
५०	लक्ष्मीनारायण राइस मिलका प्रो.बौएलाल साह	कर कार्यालय जनकपुर धामसमेत	उत्प्रेषण (रिट पूर्वकको सुनुवाईको सूचना)	२०४६को रि.नं. ५६१	२०४६।१२।१५	२१९
५१	नेपाल ईम्पोर्ट एक्सपोर्ट ट्रेडर्स (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.को सञ्चालक शशिबिनोद शर्मा	अर्थमन्त्रालय काठमाडौंसमेत	उत्प्रेषण (सुनुवाईको सूचना)	२०४६को रि.नं. ६२४	२०४६।१२।२९	२२२
५२	अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी र सुरेश इम्पोरियमको प्रोप्राइटर श्री मामराज अग्रवाल	कर कार्यालय, नेपालगंज समेत	उत्प्रेषण (सुनुवाईको सूचना)	२०४७ को रिट नं. १३५७	२०४८।११।६	२२७
५३	जगदिश राइस आयल एण्ड फ्लोर मिल्सका प्रो.भवरलाल राठी	कर कार्यालय विराटनगर समेत	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (बैकल्पिक उपचारको मार्ग)	२०४६को रि.नं. १०२३	२०४९।१।१०	२३३
५४	सराफ इन्टरप्राईजेज प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ. को लिक्विडेटर गणेशलाल श्रेष्ठ ।	कर कार्यालय, बबरमहल, काठमाडा	उत्प्रेषणयुक्त परमादेश (बैकल्पिक उपचारको मार्ग)	२०४८को रि.नं. १४०९	२०५०।५।२०	२३८
५५	पी.के. केमिकल्सको प्रो.ऐ. बस्ने प्रदीप कुमार अग्रवाल ।	कर कार्यालय मोरङ्ग, विराटनगर	उत्प्रेषण (न्यायिक तथा अर्द्धन्यायिक निकायको अधिकार क्षेत्र तथा तिनको प्रयोगको परिणाम)	रि.पु.ई.नं. ६१	२०५२।१।११	२४१

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
५६	ज्योति स्पनिड मिल्स लिमिटेडका तर्फबाट प्रबन्ध संचालक श्री रुपज्योती	अर्थ मन्त्रालय	उत्प्रेषण (कर र शुल्कको व्याख्या)	२०५१को रि.नं. २५५२	२०५३।५।२०	२५२
५७	स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि.को तर्फबाट नरेश दुगड	कर कार्यालय विराटनगर	प्रतिषेध (औ.व्य.ऐन अन्तरगतको सुविधा)	२०५०को रि.नं. २८१२	२०५३।१।०।२३	२५७
५८	स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि. को तर्फबाट नरेश दुगड ।	कर कार्यालय, विराटनगर	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (अदालतमा विचार विधिन रहदैको अवस्थामा कर निर्धारण)	२०५१ को रि.नं. ३५००	२०५३।१।०।२३	२६२
५९	अधिवक्ता कोपिल प्रसाद अधिकारी	मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत आठ जना	उत्प्रेषणयुक्त परमादेश (न्यायिक पुनरावलोकन)	२०५४ को रि.नं. २६०७	२०५५।५।१८	२६६
६०	अधिवक्ता थानेश्वर काफ्ले ।	अर्थ मन्त्रालय समेत	संविधानसंग बाभिएको कानून धारा ८८(१) बमोजिम प्रारम्भ देखि अमान्य र बदर घोषित गरी पाउँ (न्यायिक पुनरावलोकन)	२०५४ को रि.नं. २६२३	२०५५।५।१८	२७०
६१	जिल्ला कंचनपुर दोधारा गा.वि.स. वडा नं. बावाथान बस्ने मानबहादुर सुनार ।	कर कार्यालय महेन्द्रनगर, कन्चनपुर समेत ।	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (नजिरको परिपालना)	२०५४ को रि.पू.ई.नं. ८७	२०५७।५।२	२७४
६२	पुष्पादेवी बराल	मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत	प्रतिषेध (पर्यटन सेवा शुल्कको वैधता)	२०५७ को रि.नं. ३०९९	२०५७।१।२९	२८४
६३	साउण्ड इक्विपमेण्टस एण्ड इलेक्ट्रीकल एप्लाइन्सेज इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को तर्फबाट संचालक विनोद कुमार चौधरी	कर कार्यालय,काठमाण्डौ समेत	उत्प्रेषण समेत (आयकर निर्धारण गर्ने अधिकार क्षेत्र)	२०४८ को रिट नं. १४९३	२०५९।५।३।२	२८७
६४	अधिवक्ता सिताराम अग्रवाल	मन्त्रपरिषद सचिवालय काठमाडौं समेत	उत्प्रेषण परमादेश (न्यायिक पुनरावलोकन)	२०५८ को रि.नं. ५३	२०५९।६।१०	२९३
६५	जनहित संरक्षण मञ्चकातर्फबाट अधिवक्ता प्रकाशमणि शर्मा समेत	मन्त्रपरिषद् सचिवालय, सिंहदरवार, काठमाडौं समेत	आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२ (१) र ४२ (३) संविधानसंग बाभिएकोले अमान्य र बदर घोषित गरी पाउँ । (VDIS)	२०५९ को रि.नं. ८४	२०६०।२।१	२९७

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
६६	अधिवक्ता सीताराम अग्रवाल	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय सिंहदरवार समेत	उत्प्रेषण, परमादेश (अध्यादेशको वैधानिकता)	२०६१ को रि.नं.३०	२०६१।९।१५	३०५
६७	एयर अनन्या प्रा.लि.को एकल संचालक वनवारीलाल मित्तल	अर्थ मन्त्रालय, बागदरवार, काठमाण्डौ समेत	उत्प्रेषण (कर निर्धारण गर्ने अधिकार क्षेत्र)	२०५६को रि.नं. ३५३५	२०६२।१।१९	३१०
६८	अमृतभोग क्याटर्स प्रा.लि.को निर्देशक विनोद कुमार अग्रवाल	आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबर महल	उत्प्रेषण (कर निर्धारण)	२०६१को रिट नं. २६०१	२०६६।३।१४	३१३
६९	वेस्टर्न नेपाल कल्था मील प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ.का बिक्री प्रबन्धक मनराम खड्का.	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, आन्तरिक राजस्व विभाग	अदालतको अवहेलना	२०६१को फौ.पु.नं.१२८	२०६६।४।१५	३१६
७०	गुण सिनेमा प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त संचालक राजेन्द्र शाक्य	आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुर	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (वैकल्पिक उपचार को मार्ग)	२०६३ को रि. नं. ३१८१	२०६७।५।१३	३२०
७१	मनकामना एअरवेज (प्रा.) लि.का अख्तियार प्राप्त ऐ. ऐ. का प्रबन्ध सञ्चालक किशोर सिलवाल	अर्थ मन्त्रालय समेत	उत्प्रेषण (उपचार को हक, कर निर्धारण प्रकृया)	२०६१ को रि.नं. २८२७	२०६६।६।२६	३२३
७२	अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौं	सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त भाइस प्रेसिडेन्ट के.टि.आर. नाम्बियार	पुनरावलोकन गरि पाऊँ (द्रष्टव्य र अनुसूचिको प्रयोग र व्याख्या)	दे. पुनर अवलोकन नं.२०६४-NF-०००२	२०६६।७।१२	३२८
७३	महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ.को एकाउण्टेण्ट पवन शर्मा	मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, लाजिम्पाट काठमाण्डौ समेत	उत्प्रेषण (छुट उठाउन पाउने)	२०५७ सालको रिट नं. ३५५९	२०६६।८।२२	३४१
७४	नेपाल ब्रुअरी कम्पनी (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त मुख्य कार्यकारिणी जगदीशप्रसाद अग्रवाल	मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, सातदोबाटो ललितपुर समेत	उत्प्रेषण/प्रतिषेध (कर निर्धारण गर्ने क्षेत्राधिकार)	२०५४ को रि.नं. ३०३७	२०६६।९।१७	३४६
७५	मोहनलक्ष्मी मास्के	अर्थ मन्त्रालय समेत	उत्प्रेषण (कानूनको उचित कार्यविधी)	रिट नं.-०६४-WF- ०००१	२०६६।१०।१७	३५३
७६	अधिवक्ता कमलेश द्विवेदी	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय समेत	उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश (VDIS को पुनरावलोकन)	०६५-WS-००१९	२०६७।४।२७	३६६

क्र. स.	निवेदक	विपक्षी	मुद्दा	मुद्दा/रिट नं.	फैसला मिति	पेज नं.
७७	जिल्ला सुनसरी, धरान नगर पालिका वडा नं.१ बस्ने शारदा देवी अग्रवाल समेत	आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरान सुनसरी	उत्प्रेषणयुक्त प्रतिशोध (कर बक्यौतामा जायजात लिलामी)	०६७-WO-१२८४	२०६८।९.२२	३७७
७८	राजस्व अनुसन्धान विभाग हरि हरभवन, पुल्चोक, ललितपुरका तर्फबाट ऐ.का महानिर्देशक खुमराज पुञ्जाली	काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैङ्क, केन्द्रीय कार्यालय	उत्प्रेषण र परमादेश (कर बक्यौता र सवारी साधनको स्वामित्व)	०६९-CI-१२८०	२०७१।१।२५	३८२
७९	नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीका तर्फबाट ऐ.का निमित्त प्रबन्ध निर्देशक बुद्धिप्रसाद आचार्य	ठूला करदाता कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर समेत	उत्प्रेषण प्रतिषेध परमादेश (बैकल्पिक उपचार को मार्ग)	०६९-WO-१२४३	२०७१।७।९	३८६

मुद्धाको सार संक्षेपीकरण

सि. नं.	मुद्धा	पक्ष/विपक्ष	नजिर सिद्धान्त	पेज नं.
१	सम्बत् २०४२ सालको दे.पु.नं. ४६८ आयकर ।	कर कार्यालय काठमाडौं । विरुद्ध फ्लोरिड एण्ड फर्निसिड सेन्टर	श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी दायित्वको रकम श्रीमानको आय मान्नु पर्ने बाध्यात्मक कानुनी व्यवस्था केही देखिंदैन, श्रीमतीले श्रीमानको फर्ममा लगानी गर्न कानुनले प्रतिबन्ध लगाएको पाइँदैन, श्रीमतीबाट लिएको रकम दायित्व महलमा स्पष्ट देखाएको पाइन्छ, तसर्थ सो दायित्व रकम मिन्हा पाउने ठहर्याई राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको निर्णय मनासिब ठहर्याई म.क्षे.अ.बाट भएको निर्णयमा कुनै त्रुटी नदेखिँदा सदर हुने ।	१
२	संवत् २०५८ सालको फौ.पु.नं २९६६ आयकर	कर कार्यालय विराटनगर विरुद्ध हुलास बायर इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.	कर अधिकृतको कर निर्धारण गर्ने कार्य न्यायिक कार्य हो । कर अधिकृत कर निर्धारणको प्रकृत्यामा छानविन गर्ने अधिकृत हुनका साथै कर निर्धारण गर्ने अधिकारी पनि हुँदा निजको कानुनी हैसियत आरोपी एवं निर्णयकर्ता दुवै हुने । ● कर सम्बन्धी विवादमा अमुक रकम यो यस कारणले करयोग्य छैन भनी करदाताले देखाएको अवस्थामा कर लगाउन चाहने कर अधिकृत या कार्यालयले यो यस परिवन्दाबाट कर लाग्ने हो भन्ने देखाउन पर्ने हुन्छ । कर लाग्ने आय हो भन्ने कुराको प्रमाण पुर्याउने भार कर कार्यालय वा कर अधिकृत उपरनै हुने । ● करसम्बन्धी विवादमा प्रमाणको भारको अत्यन्तै महत्व र आवश्यकता हुँदा करदाता उपर मात्र प्रमाण पुर्याउने भार नरहने । ● करदाताले भूलबाट पुरा कट्टा हुन नसकेको भन्दै पछि कानून बमोजिमको रकम स्रोतबाट कट्टी गरि बुझाएको भन्ने देखिएपछि करदाताले कानून उल्लंघन गरेको भन्न सकिने नहुदा सो रकमलाई खूदआयमा समावेश नगर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला न्यायोचित देखिँदा अनुमति प्रदान भएको आदेशसँग सहमत हुन नसकिने ।	४
३	सम्बत् २०५९ सालको फौ.पु.नं. ३१७५ आयकर ।	४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं विरुद्ध नेपाल ग्यास इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.	नेपाल ग्यास उद्योग बाराको ग्यास सिलिण्डर पूँजिगत सामान भएपछि सोमा घट्टो हासकट्टी प्रणाली अनुसार आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(१) खण्ड (ब) अनुसार हास खर्च छुट पाउने नै देखिन आउँदछ । वहसको क्रममा पेश हुन आएको प्रमाण बुझी न्याय निरोपण गर्दा बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण भयो भन्ने जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन ।	९

४	सम्बत २०५९ सालको फौ.पु.नं.३०६६ आयकर	होटल हिमालय प्रा.लि. विरुद्ध कर कार्यालय, ललितपुर समेत	<p>कुनै करदाताले सालभर गरेको आम्दानी खर्चको हिसाब किताब सो वर्षको अन्तमा कानून बमोजिम गणना गर्दा नाफा भएमा त्यसलाई सो व्यक्तिको सो वर्षको आय मानिन्छ । त्यस्तो करको दर आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ को व्यवस्था आय वर्षको अन्तिम दिन कायम रहेको कर दर अनुसार निर्धारण गरिन्छ । छुटफुट कारोबार गरि आय गरेकोमा बाहेक आयकर जहिले पनि पुरै एक वर्षको आयमा लगाइने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागी पूर्ण वर्ष नै आयकर प्रयोजनको निमित्त आधार हुन्छ यद्यपि खास अवस्था र स्थितिका आयको सन्दर्भमा जुन बेला आय भयो त्यसैमा आयकर लागने लगाउने गरी कानूनी व्यवस्था गर्न सकिने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आयकरको दर आयवर्षको अन्तिममा कायम रहेको दर हुने हुँदा सो आयवर्षमा पटक पटक कानूनले आयकरको दर संशोधन गरे पनि आयवर्षको अन्तिम दिन अर्थात आषाढ मसान्तका दिन कायम रहेको दरबाटै करदाताको आयकरको निर्धारण हुनपर्ने । ● जहिले पनि आयकर अधिल्लो वर्षभरि गरेको कारोबार वा प्राप्ती खर्चहरू पछिल्लो वर्षमा हिसाब किताब गरी नाफा वा नोक्सान एकिन गर्न पर्ने हुँदा वर्षको अन्तिममा कायम रहेको करको दर अनुसार आयकर निर्धारण गर्ने कुराको औचित्य समेत पुष्टि हुन्छ । तसर्थ वर्षभरि लगातार कारोबार गर्ने करदाताको हकमा आयकरको दर कहिल्यै पनि एक भन्दा बढी हुन नसक्ने । 	१४
५	संवत २०६१ सालको फौ.पु.नं.३४०८ आयकर	याक एण्ड यति होटल लिमिटेडको विरुद्ध २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं (हाल आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबर महल)	<p>होटल उद्योगहरूको क्षमता विस्तार लगायतका कुराहरूको जाँचबुझ गर्ने, नियमन गर्ने र इजाजत दिने बारेमा प्रचलित कानूनअनुसार अधिकार प्राप्त नेपाल सरकारको निकायको रूपमा रहेको पर्यटन विभागले जडित क्षमता बृद्धिको प्रतिशत र यसको लागि स्थिर जेथामा भएको जम्मा खर्च रकम र सोमध्येबाट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(अ) अनुसार खुद आयबाट छुट पाउने रकम समेत यकीन गरेपछि यसलाई नेपाल सरकारको नै अर्को निकायको रूपमा रहेको उद्योग विभागले स्पष्ट कारण र आधार नदेखाई अन्यथा भन्ने र गर्ने अवस्था नआउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● उद्योग विभागले कारण र आधार देखाई सुविधा नपाउने वारेमा निर्णय नै नगरेको अवस्थामा कानूनले प्रत्याभूति गरेको सुविधाबाट करदातालाई बञ्चित गर्न न्यायोचित नहुने । ● कुनै सरकारी निकायको अनिर्णय तथा अकार्यको दोष वा यसको भार करदाताले बोक्नु नपर्ने । ● औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त हुने सुविधाको प्रकृतिमा भर पर्दछ । उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई उद्योग विभागबाट मूल्याङ्कन गरेपछि मात्र यकीन हुने वा उद्योग विभागको सिफारिश समेतको आधार मा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाको आधारमा प्राप्त हुने कर सुविधा छुट दिनको लागि मात्र कर अधिकृतले उद्योग विभागको सिफारिश वा निर्णयलाई आयकर ऐनको दफा ४२(२) अनुसार कर छुटको निर्णय गर्दा आधार लिन पर्ने । ● सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोबारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई मान्यता दिएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधारमा यकीन हुने कर छुटको सुविधा प्रदान गर्न कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यकता नपर्ने । 	१८

६	संवत् २०६० सालको फौ.पु.नं.- ३४८२ आयकर	अरुण वनस्पति उद्योग लि.दुहवी सुनसरी विरुद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर	<p>औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) बमोजिम उद्योगले स्थिर जेथाको ह्यासकट्टि गर्दा प्रचलित आयकर सम्बन्धी कानूनमा उल्लिखित दरमा सोही दरको एक तिहाई थप गरी कट्टा गर्न पाउने सुविधा आवधिक रुपमा प्राप्त हुने सुविधा नभई यस्तो सुविधा उद्योग सञ्चालनमा रहेसम्म प्राप्त हुने सुविधा भएकोले यस्तो सुविधा एकद्वार समितिले निर्णय गरिरहनु पर्ने आवश्यकता नदेखिने</p> <ul style="list-style-type: none"> • ऐनको सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्न नपर्ने र सम्बन्धित करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोवारमा राखेको अभिलेख तथा लेखाको आधारमा यकीन हुनसक्ने सुविधाहरू प्राप्त गर्नको लागि उद्योग विभाग एकद्वार समितिको निर्णय आवश्यक पर्दैन । तर, प्रचलित नेपाल कानूनअनुसार सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोवारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई प्रचलित कानूनअनुसार अमान्य गरेको अवस्था हुन नहुने । • लेखा अमान्य नभएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधार मा यकीन हुने करछुटको सुविधा प्रदान गर्न कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यक नपर्ने । • उद्योगले पेश गरेको लेखा अमान्य गरेको अवस्थामा बाहेक सो थप ह्यासकट्टिको सुविधा प्राप्त गर्न वा प्रदान गर्न नियमित कारोवारको सिलसिलामा करदाताले राखेको बिल भरपाई तथा लेखाबाट प्रमाणित हुने स्थिर जेथाको मूल्य नै पर्याप्त हुन्छ । यस्तो अवस्थामा उद्योग विभागको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने । 	२६
७	संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३१५९ आयकर	सीता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि. विरुद्ध ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं, हाल आन्तरि क राजश्व कार्यालय काठमाडौं	<p>आफ्नो कारोवारको सम्बन्धमा सवैभन्दा वढी जानकारी स्वयं करदातालाई नै हुन्छ भन्ने सिद्धान्तका आधारमा करदातालाई कानूनबमोजिमको कर निर्धारण गरी सम्बन्धित निकायमा बुझाउने दायित्व सुम्पिएको हुँदा आफ्नो आयको स्वयंलाई कर निर्धारण गर्न दिँदा आयमा पारदर्शीता समेत देखाउन सक्नु पर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • करदाताले पेश गरेको विवरण भुठो ठहरिन गएमा अर्थात करदाताले भुठो विवरण दिएमा, कर छलेमा, घटी कर निर्धारण गरेमा भने सजायको भागीदार बन्नु पर्ने । 	३२
८	संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३२५८ आयकर ।	आन्तरिक राजश्व कार्यालय, विराटनगर विरुद्ध शाह उद्योग प्रा.लि. विर ाटनगर	<p>व्यावसायिकताको सामान्य सिद्धान्तविपरीत लागतभन्दा कम मूल्यमा वस्तु विक्री गर्नपरेको र लगातार नोक्सानीमा उद्योग सञ्चालन गर्नपरेको सम्बन्धमा उद्योगले तथ्ययुक्त ठोस आधार प्रमाण पेश गरी प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा उद्योगको भनाई मात्रको आधारमा कर कार्यालयले कर मिन्हा गर्ने स्थिति नहुने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • मनोगत आधारमा कर मिन्हा गर्दै जाने हो भने कर तथा राजश्व प्रशासन सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाहरू प्रभावहीन भई राष्ट्रको राजश्व असूली प्रक्रिया प्रभावित हुन पुग्ने । 	३५

९	संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३३९३ आयकर ।	पशुपति वायर प्रोडक्ट बिराटनगर विरुद्ध आन्तरिक राजश्व कार्यालय, बिराटनगर	<ul style="list-style-type: none"> ● कुनै पनि करदाताले आयकर प्रयोजनका लागि पेश गर्ने विवरणमा आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायबाट प्राप्त भएको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभ समेतका विवरण समावेश गर्नपर्ने । ● कर छुट पाएका करदाताहरूले पनि आयको विवरण पेश गर्नपर्ने र त्यस्तो विवरणका साथमा सो विवरणलाई पुष्टि गर्ने खालका सबै प्रमाणहरू दाखिल गर्नपर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको अवस्थामा कर छुट पाएको भन्ने आधारमा कुनै पनि विवरण पेश गर्नु नपर्ने भन्ने तर्कको कानूनी आधार नदेखिने । ● निर्णय भै नसकेको विषयमा अनुमानका आधारमा आयकर छुट पाएको भनी दावी लिन नसक्ने । ● कुनै व्यक्तिको उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट भएको आय निर्धारण गर्दा सो व्यक्तिले आय वर्षभित्र कुनै उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट प्राप्त गरेको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभका आधारमा आय निर्धारण गरिने आयकर ऐन, २०३१ को दफा ७ को व्यवस्थाबाट करदाताले आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायको आय विवरण पेश गर्नपर्ने । <p>कुनै स्रोतबाट भएको आय पूर्ण वा आंशिक रूपमा दबाएको क्रियालाई पनि भूठा विवरण मानिने ।</p>	४०
१०	संवत् २०६६ सालको CR-००२८ आयकर	ठूला करदाता कार्यालय हरिहरभवन ललितपुर विरुद्ध प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि.	<p>कर्मचारीहरूले मासिक रूपमा भुक्तानी पाउने पारिश्रमिक रकम आयकर ऐनबमोजिम छुट पाउने सीमा (Ceiling) भन्दा बढी हुन गएमा स्वतः त्यस्तो पारिश्रमिकमा पनि कर लाग्ने भएकोले कम्पनीले आवश्यकताअनुसार आफ्ना कर्मचारीहरूलाई तलवी भरपाईमा लेखी पारिश्रमिकको रूपमा विभिन्न किसिमका सुविधा दिनसक्ने ।</p> <p>आफूले तिर्ने ब्याज आयबाट कट्टा गर्न दावी गर्ने पक्षले आफूले उठाउनु पर्ने उधारो कारोवारमा पनि बाँकी रहेको रकमको त्यही अनुपातमा ब्याज असूलउपर गरी आयमा देखाउनु वाञ्छनीय हुने ।</p> <p>तिर्नपर्ने रकमको ब्याज तिरेको भनी आयबाट कट्टा गर्ने, तर लिनुपर्ने रकम लामो समयसम्म असूल नगरी प्रतिफल प्राप्त नगर्ने कार्यबाट आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(ग) को कानूनी व्यवस्थाको दुरुपयोग गरेको देखिनुका साथै कर दायित्व कम गर्ने वा कर दायित्व छुल्ने संयन्त्रको रूपमा सो दफाको व्यवस्था प्रयोग गरेको देखिने ।</p> <p>कुनै आय वर्षमा प्राप्त हुनुपर्ने रकम प्राप्त भई नसकेको भएपनि त्यसै वर्षको आयमा समावेश गरिने भएकोले भुक्तानी प्राप्त गर्ने अधिकार सिर्जना भएपछि भुक्तानी प्राप्त नभएतापनि भुक्तानी प्राप्त गरेको मानी आय गणनामा समावेश गर्नपर्ने ।</p>	४५
११	०६४-CR-०३३८ आयकर	महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडा	५ राजस्व न्यायाधिकरणको फैसलामा दफा ८(ख)(ग) र (घ) को त्रुटि भयो भनी निवेदक आउंदा सो कसरी कुन ऐनको कुन दफा वा कार्यविधिको त्रुटि भएको हो सो उल्लेख नगरेको र यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा पनि सो उल्लेख नगरेको हुंदा यस इजलासबाट आफैँले विवाद नै नगरेको अमुक कानून वा कार्यविधिको गम्भीर त्रुटि भएको भन्ने अवस्था हुँदैन ।	५०

१२	संवत् २०६२ सालको फौ.पु.नं.-- - ३७२६ मूल्य अभिवृद्धि कर	मित्तल टि.इण्डस्ट्रिज प्रा.ली. विरुद्ध हाल आन्तरिक राजस्व विभाग, काठमाडौं	कुनै मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको कुनै करदाताले वस्तु खरिद गर्दा तिरेको करको रकम उक्त वस्तु बिक्री गर्दा संकलन गरेको रकमबाट कट्टा गराई फिर्ता लिने तर यसरी कर कट्टा गरिएको वस्तुको बिक्री गरेको अभिलेख पनि नदेखाउने र स्टकमा रहेको पनि देखाउन नसकेको अवस्थामा खरिद गर्दा संकलन गरेको कर उक्त वस्तुको बिक्रीबाट संकलन गरेको करको रकमबाट कट्टा गरी फिर्ता लिन पाउने सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि नियमावली, २०५३ को नियम ३९ (१) र ३९(३) मा गरिएको व्यवस्थाको दुरुपयोग हुन सक्ने । ● करकट्टि गरिएको वस्तुको बिक्री र स्टकमा रहेको वस्तुको परिणामको बीचमा भिन्नता देखिएमा सो भिन्नताको हदसम्मको परिमाणका वस्तु स्टकमा रहेको मानिने कुरा तर्कसंगत र न्यायसंगत पनि छ । तर यो व्यवस्था कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग हुने वस्तुको हकमा भने लागू हुन नसक्ने । ● कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ र बिक्रीको लागि खरिद गरिएका सामान्य खरिद बिक्रीका सामानहरूको खरिद, बिक्री तथा प्रयोगको सन्दर्भलाई छुट्याएर हेर्न पर्ने । ● उत्पादनको प्रक्रियामा जर्ती जान सक्ने प्रकृति र परिमाणको कच्चा पदार्थलाई नियमित व्यापारिक प्रक्रियामा बिक्री गर्नको लागि खरिद गरी करकट्टा गरिएको वस्तुको समकक्षमा राखी जर्ती गएको कच्चा पदार्थको हकमा पनि मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को व्यवस्था लागू गर्न उक्त नियमको उद्देश्य र प्रयोजन विपरीत हुने । ● कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी उत्पादन गर्दा कच्चा पदार्थमा केही सर्टेज हुन्छ भनी मानेको अवस्थामा त्यस्तो सर्टेज भएको वस्तु स्टकमा रहेको हुन्छ भनी मान्न सकिँदैन र बिक्री भएको मान्न पनि नसकिने	५३
१३	०६६-CR-०४९६ मूल्य अभिवृद्धि कर	शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योग प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाण्डौं समेत	प्रशासकीय पुनरावलोकन निर्णय अनुसार आन्तरिक राजस्व कार्यालयले पुनः कर निर्धारण आदेश गर्न पर्ने नै हुन्छ । यस्तो अवस्थामा २०६१।५।१८ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश र २०६२।१।१८ को पुनरावलोकन निर्णय दुवैलाई सदर गर्दा, विरोधाभाषपूर्ण निर्णय हुन गएकोले, उक्त मिति २०६२।१।१८ को राजस्व विभागको प्रशासनिक पुनरावलोकन निर्णयसम्म सदर हुने देखिँदा, आन्तरिक कर कार्यालयले २०६१।५।१६ मा गरेको निर्णय पर्चा र २०६१।५।१८ मा गरेको कर निर्धारण आदेशलाई सदर गर्ने गरेको हदसम्म नभिलेको	५८
१४	०६४-CR-०१०१ मूल्य अभिवृद्धि कर	आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमरा बारा विरुद्ध ई.लि.छातापिपरा बारा	कच्चा पदार्थ ल्याई उत्पादन गरेको कपडामा मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गरेको नभई अन्य कम्पनीले उत्पादन गरेको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरी सेवा बिक्री गरेको अवस्थामा आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ दफा २४ को व्यवस्था अनुसारको सुविधा लागू नहुने हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१) (क) अनुसार कर लाग्ने नै भई मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५९ को नियम ४०(४) बमोजिम समानुपातिक हिसाबबाट कर कट्टी गर्ने गरेको शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराको निर्णयमा कुनै कानूनी त्रुटीको विद्यमानता नदेखिँदा	६२

१५	<p>फौ.पु.नं.०६६-CR-०५७१</p> <p>मूल्य अभिवृद्धि कर</p>	<p>ठूला करदाता कार्यालय, विरूद्ध युनाइटेड टेलिकम लिमिटेड</p>	<p>उपभोगको आधारमा जारी विजक वा कम्प्युटरमा पछि प्रविष्ट गरिएको विवरण मध्ये कुनलाई मान्यता दिने भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ६ लाई मनन गर्नुपर्ने हुन्छ। उक्त दफाको उपदफा (३) (क)मा भएको व्यवस्था अनुसार निरन्तर रूपमा आपूर्ति हुने दुर सञ्चार सेवा वा यस्तै अन्य सार्वजनिक सेवाहरूको हकमा विजक जारी गर्दाको समयलाई आपूर्तिको समय मान्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोले आपूर्ति भएको सेवा अनुसार जारी विजक अनुसार नै मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गर्नु पर्ने हुन्छ। त्यस्तो विजकलाई मान्यता नदिनुपर्ने ठोस आधार एवं कारण हुनु पर्नेमा प्रत्यर्थी करदाताले सेवा आपूर्ति गरी जारी गरेको विजकलाई अन्यथा भन्न सक्ने ठोस आधार र प्रमाण पेश गर्न नसकेको हुँदा त्यस्तो आधार प्रमाण विना अन्यथा गर्न सकिने नदेखिँदा करदाताले आफ्नो आन्तरिक कामको सजिलोपनाका लागि कम्प्युटरमा प्रविष्ट गरेको विवरणका आधारमा कर निर्धारण गर्न मिल्ने देखिन आएन। अतः करदाताले जारी गरेको विजक अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म सोही विजकका आधारमा मात्र कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन आयो।</p> <p>सरकारी निकायमा दाखिला गरेको धरौटी रकम त्यस्तो सरकारी कार्यालयले करदाताको विवरणको आधारमा सदर स्याहा गरेको र सो को विवरण सहितको सक्कल रसिद करदाताले दाखिला गर्न नसकेको अवस्थामा सदर स्याहा गर्ने कार्यालयले नै प्रमाणित गरी दिएको पत्रलाई अन्यथा भन्न सकिने हुँदैन। सक्कल रसिद यदाकदा हराउन वा दैवी परी नष्ट पनि हुन सक्छ। यस्तो स्थितिमा त्यस्तो आधिकारीक निकायमा भएको अभिलेखका आधारमा जारी गरिएको पत्रलाई आधार मान्न नहुने ठोस आधार हुनुपर्छ।</p>	६५
१६	<p>२०६९-CR-००७०</p> <p>मूल्य अभिवृद्धि कर</p>	<p>कृष्ण गिल एण्ड इन्जिनियरिङ प्रा.लि.को तर्फबाट विरूद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर</p>	<p>मूल्य अभिवृद्धि कर छुट सम्बन्धमा दावी गर्दा स्पष्ट कानूनले छुट पाउने प्रावधान अनुकूल दावी गरेको हुनुपर्दछ। निवेदक कम्पनीले पेल्टिक सेट र ठिकी विक्री गर्दा के कसरी कर छुट पाउने भन्ने स्पष्ट आधार प्रस्तुत गर्न सकेको पाइदैन। कानूनले छुट दिएको वस्तु वा सेवा खरिदमा मात्र मूल्य अभिवृद्धि कर छुट हुने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था विपरित करदाताले कर छुटमा विक्री गरेको भनी दावी गरेकै भरमा छुट नपाउने भन्दै उल्लिखित सामान विक्री गरेको भनी दावी गरेकै भरमा छुट नपाउने भन्दै उल्लिखित सामान विक्री वापतको मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना पुनरावेदकबाट असुल गर्ने गरी भएको प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला कानूनसम्मत नै देखिन आयो।</p>	६८
१७	<p>मुद्दा नं.२०७०-RB-००४४</p> <p>मूल्य अभिवृद्धि कर</p>	<p>आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखा तथा आन्तरिक राजस्व विभाग पुनरावेदक विरूद्ध काठमाण्डौं जिल्ला चोखानी इन्टरप्राइजेज</p>	<p>गोदाममा कतिपय सामानहरू स्टक बुक भन्दा घटी रहेको देखिएको छ भने केहि सामानहरू बढी रहेको देखिन्छ। आफु रोहवरमा रही मौजुदा सामान गणना ठीक छ भनी सहीछाप गरेको र पछि आएर यति धेरै परिमाणमा सामानको गणनामा फरक नपर्नुपर्ने हो, उस्तै प्रकृतिका सामानहरू भएकोले एकको सामान अर्को परेको हुन सक्छ भनी सामानहरू ढरक परेको तथ्यलाई प्रतिवादीले स्वीकार गरेको देखिन्छ। स्टक बुक भन्दा मौजुदा सामानहरू के कुन कारणले घटिबढी भएको हो भन्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी प्रतिवादीले वस्तुगत प्रमाण पेश गर्न सकेको छैन।</p> <p>व्यापारिक कारोवार गर्ने पक्षहरू बीच भएको लेनदेन तथा कारोवार अन्यथा प्रमाणित भएका बाहेक व्यवसायीसंग समबन्धित रहेको भनी मान्नु पर्दछ। भुक्तानी लिएकोलाई पेशकी वा सापटी हो भनी संजय चोखानीले जिकिर लिएपनि सो जिकिर ठोस प्रमाणद्वारा पुष्टि भएको देखिदैन।</p>	७१

१८	सम्बत् २०३८ सालको रि.नं. १६६७	भान भान चाईनिज रेष्टुरेन्ट एण्ड बारका विरुद्ध श्री कर अधिकृत कर कार्यालय काठमाडौं	निवेदकले पेश गरेको हिसाब किताबलाई अमान्य घोषित नगरी अधिकै निर्णयमा लिएका आधारलाई पुनः आधार बनाई हचुवा किसिमले आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको निर्णय बदर हुने । (२) राजस्व न्यायाधीकरणबाट कर निर्धारण बदर भएपछि पुनः आय र कर निर्धारण गर्न सम्बन्धित पक्षलाई राखी निर्णय गरेको देखिएन साथै जे जति रकम निर्धारण भएको थियो सोही रकम रु.१७०१०। पुनः कायम पनि गरिएकोबाट कानूनले निर्धारित गरेको प्रक्रिया नअपनाई रीत सम्म पुर्याउने उद्देश्यले पर्चासम्म खडा गरेको हुँदा राजस्व न्यायाधीकरणबाट बदर गर्ने गरेको निर्णय निरर्थक हुन गएको छ । तसर्थ पक्षलाई समेत उपस्थित गराई प्रतिवादको मौका दिई निर्णय गर्न पर्नेमा नगरेको हुँदा कर अधिकृतको निर्णय बदर हुने ।	७५
१९	सम्बत् २०४२ सालको रिट नम्बर २१६५	काठमाडौं जिल्ला दरवार मार्ग स्थित यति ट्राभल्स (प्रा.लि.) विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौं समेत	<ul style="list-style-type: none"> ● आर्थिक ऐन तथा आयकर ऐन समेतका सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थामा ब्याजलाई अन्य आयमा समावेश गरी पुनः कर निर्धारण गर्न पाउने प्रकृया रहे भएको पाइँदैन । ● आफ्नो बैंकको मुद्दती ब्याजलाई समेत कानून अनुरूप आयमा समावेश गरी हिसाब किताब समेत राखी दिएको विवरण आधारमा कर कार्यालयले कानून बमोजिमको प्रकृया अपनाई सोही आय विवरणको आधारमा आयकर निर्धारण गरी सकेकोमा बैंकबाट आउने मुद्दती ब्याजलाई आयमा गाभी पुनः आयकर निर्धारण गर्न पाउने श्री ५ को सरकारलाई कानूनी अधिकारको विद्यमानता भएको देखिन नआएको । 	७८
२०	सम्बत् २०४३ सालको रिट नं. १५००	का.न.पं.वा.नं.३३ डेरा गरी बस्ने मोहनकृष्ण खरेल विरुद्ध श्री कर कार्यालय, र जविराज, सप्तरी	निर्धारित आय करको सम्बन्धमा रिट निवेदकलाई सूचना दिँदा कुन कुन शीर्षकमा के कति रकम खुलाइएको छ सो को हिसाब समेत त्यस्तो सूचनामा खुलाइएको हुनु पर्ने । सूचना दिँदा ऐनको दफासम्म उल्लेख गर्दा ऐनको मनसाय पूरा हुँदैन । ऐनको मनसाय कुन कुन शीर्षकमा के कति आधारमा आयकर निर्धारण गरिएको हो सो कुरा सूचनामा उल्लेख गरिएको खण्डमा सो सम्बन्धमा करदाताले त्यस्तो आयकर लाग्न पर्ने हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा आफ्नो कुरा प्रष्ट राख्न सकोस् वा सबूद प्रमाण पेश गर्न पाउन सकोस् भन्ने हो त्यसरी करदातालाई निर्धारितआयकरको सम्बन्धमा दिइने सूचना ऐ.ऐनको दफा ३३(२) बमोजिमको आधारमा खुलाई निर्धारित आयकरको हिसाब समेत उल्लेख गरी सूचना दिनु पर्ने ।	८१
२१	सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. १०६४	सिम्को इण्टरनेशनल र सिम्को लि.इ.सि.ई. हाउस न्यू दिल्लीको तर्फबाट विरुद्ध कर कार्यालय, हेटौँडा समेत	प्रत्येक करदाताले करको दायित्व छ छैन भन्ने कुरा आय विवरण दाखिल गरिसकेपछि विवरणमा वा साथै आफूले पाउने छूट वा उन्मुक्तिको कुरा उठाउन पर्ने र सो मा विचार गरी कर कार्यालयले कर लगाउन वा नलगाउन पनि सक्ने हुँदा विवरण नै दाखिला गर्न पर्दैन भन्ने भनाई मिलेन तसर्थ यसमा रिट निवेदकको माग बमोजिमको प्रतिषेधको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।	८३

२२	सम्बत् २०४६ सालको रि.पु.इ.नं. ३२	भारत मेमर्स नर्थ विहार कन्सट्रक्सन कम्पनी विरुद्ध कर कार्यालय धरान समेत	<p>(१) प्रचलित नेपाल कानूनद्वारा समर्थित भएकोमा बाहेक श्री ५ को सरकार र अन्य कुनै विदेशी मुलुकको सरकार बीच भएको कुनै सम्झौताबाट कुनै व्यक्तिको कुनै हक वा दायित्वको सृजना भएको सम्झन नमिल्ने ।</p> <p>(२) आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(३) अन्तर्गतको सूचना प्रकाशित गरी श्री ५ को सरकारले त्यस्तो ठेकेदारको आयमा आयकर नलाग्ने भनी छूट दिएको पनि नदेखिएकोले श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच भएको सम्झौताको धारा ७ अन्तर्गत आयकर नलाग्ने भन्ने निवेदकको जिकिर कानूनसंगत नदेखिने ।</p>	८५
२३	सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. ११५०	ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (काठमाडौं) विरुद्ध कर कार्यालय काठमाडौं समेत	<p>(१) सम्झौता बमोजिम सम्पन्न गर्ने पर्ने कार्य, सम्झौता गर्ने पक्षले जे जुन तवरबाट गरे गराएको किन नहोस सो कार्य सम्पन्न गर्ने पर्ने कर्तव्य र सो बापतको भुक्तानी समेत प्राप्त गर्ने अधिकार सोही पक्षकारमा निहित हुन जाने ।</p> <p>(२) निवेदक नेपाल ब्रान्चले प्राप्त गरेको आयबाट केही रकम आफ्नो मुख्य कार्यालय (भारत) लाई तिरे बुझाएको भन्ने निवेदन जिकिर रहेको तर सो रकम नेपाल ब्रान्चको आय होइन भन्ने सबूद प्रमाण निवेदकबाट पेश हुन नसकेको हुँदा सो रकम निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आय होइन भन्न मिल्ने नदेखिने ।</p> <p>(३) अस्थायी बासिन्दाले नेपालको पार्टीहरूसंग सम्झौता गरी प्राप्त गरेको आय मध्ये भारतमा दर्ता रहेको कम्पनीलाई पठाएको रकम कट्टा गरी खूद आय कायम गर्ने पर्ने भन्ने जिकिर कानूनसंगत नदेखिने ।</p> <p>(४) निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (नेपाल ब्रान्च) ले नेपालमा नेपाल कै पार्टीहरूसंग सम्झौता गरी सम्झौता बमोजिम मालवस्तु हुवानी गरी सो बापत नेपालमा नै रकम भुक्तानी पाएको देखिएको, सो आय नेपाल अधिराज्य भित्र नै आर्जन गरेको मान्नु पर्ने भएकोले निवेदकले पेश गरेको मान्नु पर्ने भएकोले निवेदकले पेश गरेको आय व्यय विवरणमा उल्लेखित रकम मध्ये वास्तविक खर्च मिन्हा दिई मिन्हा दिन नमिल्ने खर्चहरू निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आयमा समावेश गरी आयकर ऐन, २०३१ को (संशोधन सहित) दफा ३३(३) बमोजिम आयकर निर्धारण गर्ने गरेको कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण र क्षेत्रीय अदालतको इन्साफ कानूनसंगत नै देखिँदा निवेदक माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।</p>	८६

२४	सम्बत २०४८ सालको रिट नं. २०४५	हिमालयन ब्रुअरी लिमिटेडका संचालक गोपाल बहादुर शाही । विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय काठमाडौं समेत ।	<p>(१) कुनै पनि उद्योगले आफ्नु उत्पादन प्रारम्भ भएपछिको उत्पादित सामानको विक्री वितरणको फलस्वरूप आय आर्जन गर्ने र सो आयमा मुनाफा भएको खण्डमा आयकर लाग्ने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागि उत्पादन प्रारम्भ भएपछि नै उद्योगको आयकरको मुल्यांकन हुनु कानूनसंगत हुन्छ । उत्पादन प्रारम्भ नभएको अवधिमा आय कर तिर्ने प्रयोजन नै नहुने हुँदा उत्पादन प्रारम्भ हुनु अगावैको अवधिलाई उद्योग स्थापना भएको भन्ने र सोही वखतको कानून लागू हुन्छ भन्नु तर्क संगत नहुने ।</p> <p>(२) आयकर र अन्तशुःक बेग्ला बेग्लै विषय भएकोले अन्तशुल्क बारे एउटा निर्णय भई सुविधा पाए भन्दैमा आयकर पनि सोही बमोजिम छुट पाउनु पर्ने कानूनी बाध्यता नदेखिने ।</p> <p>(३) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ लागू हुने भएपछि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९(१)(ग) अनुसार यो उद्योग आयात प्रतिस्थापक हो वा निर्यातमूलक हो भन्नेप्रश्न तर्फ विचार गर्न पर्ने नै स्थिति नआएकोले उद्योगको उत्पादन प्रारम्भ हुँदा लागू रहेको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) को (२) बमोजिम मुल्य अभिवृद्धिको मापदण्डले ५ वर्षको आयकर सुविधा प्रदान गरेको कर कार्यालयको निर्णय कानून विरुद्ध छ भन्न नसकिने हुँदा निवेदन जिकिर बमोजिम उत्प्रेषणको आदेश जारी हुन नसक्ने ।</p>	९३
२५	सम्बत २०५० सालको रिट नं.- ३०३२	चेतनारायण खरेल विरुद्ध ३ नं. क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं बबरमहल समेत ।	<p>(१) निवेदकको कर कार्यालयमा भएको वयान र आयकर सम्बन्धी कारवाहीको कागजातबाट समेत निवेदक घुम्ती रेष्टुराँको प्रथम सञ्चालक भई कर तिर्ने पर्ने दायित्व भएका ऐन बमोजिमका करदाता हुनुका साथै कर नतिरी बिलम्ब गरेकोमा क्षमायाचना मागी दायित्व स्वीकार गरेको देखिन्छ । विवादित रेष्टुराँमा आफ्नो हक हस्तान्तरण समेत गरेकोबाट निजले कर तिर्नेपर्ने दायित्व पूरा नगर्दै आफ्नो कारोबार अन्य व्यक्तिलाई प्रदान गरी सकेको देखिन आएबाट निवेदक सफा हात लिएर यस अदालतमा प्रवेश गरेको देखिएन । तसर्थ उपरोक्त तथ्यहरूको आधारमा निवेदकले २०४४ साल देखि २०५० सालसम्मको आयकर दाखिला नगर्दै आयकर दाखिला गर्नपर्ने कारोबार समेत अरुलाई दिएको सन्दर्भमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट कारवाहीको सिलसिलामा थुनामा परेकोलाई अनधिकृत कारवाही भन्न मिलेन । त्यस कारण निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन, रिट निवेदन खारेज हुने ।</p>	९७

२६	सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. ३६६९	गणपति प्लाष्टिक इण्डष्ट्रिज विरुद्ध उद्योग विभाग	निवेदकको उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम दर्ता भै २०४५।३।६ देखि उत्पादन भएको र उत्पादनमुलक सानो उद्योग भएको कुरामा कुनै विवाद देखिंदैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १० को खण्ड (क) को (२) (क) मा २० देखि ५० प्रतिशतसम्म मुल्य अभिवृद्धि गर्ने उद्योगलाई पाँच वर्ष सम्म शतप्रतिशत आयकर छुट दिनेछ भन्ने उल्लेख भएको छ । उक्त व्यवस्था बमोजिम उद्योगको उत्पादन खर्चको हिसाव समेत देखाई आयकर छुटको लागि कारवाही चलाएकोमा पुनः मुल्य अभिवृद्धि गणना गर्दा साविक भै ११.९६ प्रतिशत मात्र मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको हुँदा आयकर छुट सुविधा प्रदान गर्न सक्ने नदेखिएको व्यहोरा २०५०।११।६ को निर्णयानुसार सुचना गरिन्छ भन्ने उद्योग विभागको २०५०।११।९ को पत्रमा उल्लेख भएको देखिन्छ । तर प्रत्यर्थी उद्योग विभागले निवेदकले देखाएको कलकत्तामा क्लेरीड एजेन्टलाई तिरेको रकम प्रिअपरेशन लागतमा देखाएको रकम र विदेशबाट आयातित कच्चा पदार्थको मूल्यमा देखाएको रकम मुल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्दा घटि अंकमा गणना गरेको कुनै कारण उल्लेख गरिएको समेत देखिएन । साथै निज निवेदकले मुल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्ने सिलसिलामा उल्लेख गरेको अन्य खर्च जस्तै भन्सार कर दस्तुर सम्बन्धमा पनि सो गणना गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो उक्त निर्णयमा नबोलिएकोले श्री ५ को सरकार उद्योग विभागको मिति २०५०।११।६ को निर्णय कानूनको रिट पुर्यारई भए गरिएको नदेखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । कानून बमोजिमका आधारयुक्त निर्णय गर्न भनी परमादेश समेत जारीहुने ।	१००
२७	२०५८ सालको रिट नं. ३१८१	गणपति रोजिन एण्ड टर्पेन्टाईन इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजश्व कार्यालय समेत	<ul style="list-style-type: none"> • आयकरको सम्बन्धमा आकर्षित हुने मूल ऐनले नै कुनै उद्योगको आयकर नलाग्ने कुरा औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा उल्लेख छ भने त्यस्तोमा आयकर नलाग्ने । • ५ वर्षसम्म आयकर छुट कम्पनी हो भन्नेमा विवाद नभएको अवस्थामा कर लाग्ने कम्पनी र आयकर छुट रहेको कम्पनीको हकमा समेत आर्थिक ऐनमा उल्लिखित कम्पनीले मुनाफाबाट आयकर नतिरी लाभांश वा मुनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा १० प्रतिशत लाभांश कर कट्टी गरी दाखिल गर्नपर्ने भन्ने कुरा आकर्षित हुने भनी मान्ने हो भने आयकर लाग्ने र नलाग्ने कम्पनी बीच कुनै विभेद नरहने । • आयकर छुट प्राप्त उद्योगले वाड्ने मुनाफाको हिस्सामा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपले कर लगाउन नमिल्ने । 	१०३
२८	सम्बत् २०६४ सालको फौ.पु.नं.०४७८ मुद्दा : पूर्वादेशको निर्णय बदर गरी पाउं	स्थित एभरेष्ट बैंक विरुद्ध आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट	यसरी हेर्दा Preference Share र त्यसको लाभांशलाई ऋण र व्याज सरह मान्न र व्यवहार गर्न मिल्ने देखिंदैन । नेपाल राष्ट्र बैंकको २०५८।८।१८ को पत्रमा पनि निवेदकले लाभांश व्याज दिने भन्ने शर्तमा स्वीकृती माग गरेकोमा लाभांश वितरण गर्ने गरी स्वीकृति दिएको हुँदा लाभांशलाई व्याज सरह मानी तदनुरूप व्यवसायिक खर्चको रूपमा कट्टा गर्न पाउने भन्न मिल्ने देखिन आएन ।	१०७

२९	<p>संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं. ३७९७ मुद्दा: आयकर ।</p>	<p>आन्तरिक राजश्व कार्यालय, काठमाडौं क्षेत्र नं. १ बबरमहल विरुद्ध विदेश रुको स्टाभोपोल स्थित ज्वार्डन्ट स्टक एयरलाइन्स</p>	<p>सम्झौता गर्ने विषयमा पक्षहरू स्वायत्त हुनेहुँदा सम्झौताका विभिन्न शर्तहरू पक्षहरूको सहमतिमा निर्धारण हुने हुन्छ । किस्तावन्दी रुपमा वस्तुको पूर्व निर्धारित मूल्य भुक्तानी भइसकेपछि त्यो वस्तुको स्वामित्व खरीदकर्तामा हस्तान्तरण हुने हुन्छ । रकम भुक्तानी गरिसकेको अवस्थामा भाडामा दिने पक्ष अर्थात् वस्तुको मालिकले स्वामित्व हस्तान्तरण नगरेमा त्यस्तो स्वामित्वको हक हस्तान्तरण गराई पाउने अधिकार भाडामा लिने पक्षमा रहेको हुन्छ । सामान्यतया किस्तावन्दीमा भुक्तानी गरिएको रकम खरीद रकमको हिस्सा मानी भुक्तानी गरिने हुँदा यस्तो रकम फिर्ता नहुने प्रकृतिको हुने ।</p> <p>सामान्य भाडा संझौता (Lease Agreement) अन्तर्गत अर्को व्यक्तिको वस्तु प्रयोग गर्दा त्यो वस्तु प्रयोग गरेबापत प्रयोगकर्ताले वस्तुको स्वामीलाई निश्चित रकम भुक्तानी गर्नेगरी संझौता गरिएको हुन्छ । भाडा संझौताअन्तर्गत प्रयोग गरिएको वस्तुको स्वामित्व वास्तविक स्वामीमा नै रहेको तथा रहने हुन्छ । प्रयोगकर्ताले संझौतामा उल्लेख भएको अवधिसम्म त्यो वस्तु प्रयोग गर्न पाउँछ । समय व्यतीत भएपछि त्यो वस्तु स्वामिलाई नै फिर्ता गर्नपर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लिज पर्चेजका सम्बन्धमा सम्झौताको शर्तअनुसार किस्ता रकम वा भाडाको रकम नबुझाई उक्त लिज पर्चेज सम्झौता समाप्त भएको अवस्थामा सम्झौता समाप्त हुनुभन्दा पहिला बुझाएको रकमलाई भाडामा लिएको वस्तुको मूल्य नमानि बहाल वा भाडाको रकम नै मानिने । 	१११
----	---	--	--	-----

३०	<p>२०६४ – WO – ०७५५ उत्प्रेषण समेत ।</p>	<p>प्रोवायोटेक इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय, सिंहदर वार, काठमाण्डौं समेत भारत कोलकत्ता, १ वि, ब्याक बनै लेन कोलकत्ता ओमेगा भेन्सर्स प्रा.लि१</p>	<p>नेपाल र भारत बीच भएको द्वैध करधान मुक्ती तथा वित्तिय छल निरोध सम्बन्धी संझौतामा समेत नेपालमा उत्पादन भएको सामग्री भारत समेतमा बिक्री वितरण गर्दा भारतमा रहेको कम्पनीले प्राप्त गर्ने sales commission को रकम नेपालबाटै भुक्तानी पठाएको अवस्थामा नेपालमा श्रोत भएको उक्त भुक्तानी रकमको कर नेपालले लिन नपाउने भन्ने व्यवस्था नरहेको र त्यस्तो रकममा नेपालमा कर तिरीसकेपछि सो वरावरको रकम भारतमा निजले कर छुट (क्रेडिट) लिन पाउने नै रहेको हुँदा दोहोरो कर तिनुपर्ने अवस्था समेत रहेको देखिदैन । ठूला करदाता कार्यालय ललितपुरको कर संशोधन आदेश उपर प्रशासकीय पुनरावलोकन समेतको कानूनले निर्दिष्ट गरेको प्रकृत्यामा निवेदक प्रवेश गरी वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन गरेको, नेपालमा स्थापित भएको निवेदक कम्पनीले आफ्नो उत्पादन भारतमा बिक्री वितरण गर्न नियुक्त गरिएको वनभलत लाई नेपालकै श्रोतबाट भुक्तानी गरिएको रकममा आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम कर कट्टा गर्न मिल्ने नै देखिएको र निवेदक कम्पनीले Sales Commission वापत भुक्तानी गरी सकेको रकममा कर कट्टा गरेकोले निवेदकलाई त्यसबाट प्रत्यक्ष असर परेको नदेखिएको,</p>	११७
----	--	--	--	-----

३१	०६९-WO-०८२९ विषय : उत्प्रेषण/पर मादेश ।	विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स- नेपाल) विरूद्ध अर्थ मन्त्रालय, सिंहदर वार काठमाडौं समेत	<ul style="list-style-type: none"> • वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा २४ बमोजिमका आयमा सोही ऐनको दफा ३१ बमोजिम दिन सकिने कर छुट जस्ता कानूनी प्रक्रियागत कार्य पूरा नगरी संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करयोग्य आय कायम गरी १२ वर्षको आय एकै चोटी निर्धारण हुने भनी भए गरेका त्यस्ता निर्णयहरूलाई कानूनसम्मतको निर्णय मान्न नमिल्ने । • कुन आय करयोग्य आय हो र कुन आय करछुटयोग्य आय हो भन्ने कुराको निर्णय गर्न सम्बन्धित अधिकारीसक्षम छ तर कानून विपरीत गएर निर्णय गरिन्छ र निर्णयाधिकारीका निर्णयमा कुनै कानूनी प्रश्नमा विवाद रहेको देखिन्छ भने त्यस्तो कानूनी प्रश्नको निराकरण रिट क्षेत्रबाट नहुने भन्न नमिल्ने । • निवेदक संस्था मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापित भए पनि निज संस्थाले दातृ निकायबाट अनुदानस्वरूप चन्दा, उपहार, प्रतिफल र अन्य योगदानहरू प्राप्त गर्नेको साथ साथै वित्तीय कारोबार गरी सो वित्तीय कारोबारबाट आय आर्जन गरेको देखिँदा मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापना भए पनि व्यापारिक कारोबार गरेको त्यस्तो अवस्थामा मुनाफारहित भन्ने वित्तिकै सम्पूर्ण आयमा कर छुट हुने भन्न नहुने । • कर छुटका आफ्नै सीमा हुन्छन । त्यो सीमाभन्दा बाहिर गएर न त राज्यले कर लगाउन सक्दछ न तः आय प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले इन्कार गर्न नै । कर छुटको प्रमाणपत्र जारी हुँदा करमुक्त हुन नसक्ने विशुद्ध व्यापारिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको छ भने त्यस्तो अवस्थामा सो संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करको दायरामा ल्याउनु हुँदा हुँदैन भन्ने तर्क गर्न करका मूल्य मान्यता र सिद्धान्त विपरीत हुन जाने । • मुनाफारहित सस्था भन्ने वित्तिकै व्यापार व्यवसायलाई छुट भनेको होइन । वित्तीय कारोबार गर्न विशुद्ध सेवामूलक मात्र नभई नाफामूलक व्यापार व्यवसाय पनि हो । मुनाफा पनि व्यापार व्यवसायबाट हुन्छ भने त्यस्तो रकम कररहित हुन सक्दैन । त्यसकारण वित्तीय कारोबारबाट प्राप्त आयमा सम्पूर्ण कर छुटको दावी गर्न र छुट दिन मिल्ने नदेखिने । • मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा ३१ बमोजिम करयोग्य आय भएको तर त्यस्तो रकममा नेपाल सरकारले पूर्ण वा आंशिकरूपमा आयकर छुट दिन सक्नेमा सो भए गरेको देखिन नआउने । • नेपाल सरकारबाट कर छुट पाएको बाहेक अन्य कुनै विशुद्ध व्यापारिक वा वित्तीय कारोबार गरी सो माध्यमबाट आय 	१२१
३२	सम्बत् सालको नं. २३७०	२०४२ रिट भरतकिशोर वैश्य विरूद्ध अर्थ मन्त्रालय, बागदर वार काठमाडौं समेत	(१) प्रतिष्ठान आफैले प्रतिष्ठानबाट उत्पादित वस्तुमा खुद्रा मुल्य कायम गर्न सक्ने भए पनि त्यस्तो खुद्रा मुल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि उत्पादकले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्क जोडी हुन आउने रकममा वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था देखिन्छ । त्यसरी निश्चित प्रतिशत थप गर्न पाउने गरी श्री ५ को सरकारलाई नै सो अधिकार भएको मान्नु पर्ने देखिन्छ । यसप्रकार कानूनको अख्तियारी बेगार २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने निर्णय गरेको भन्ने निवेदन जिकिर कानूनसंगत नदेखिने ।	१३५

३३	सम्बत् २०४५ सालको रिट नं. ९७३	हिमालय आयरन एण्ड स्टील (प्रा.लि.) विरुद्ध अन्तःशुल्क विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादित मालसामानमा बजार मूल्य घटबढ हुनु स्वभाविक प्रकृत्या हो एकपटक कायम भएको मूल्य स्थायी रूपमा कायम रहन्छ भन्न पनि न्यायोचित नदेखिने । 	१३८
३४	सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. १३३६	मेघा उलन्स प्रा.लि. विरुद्ध अन्तःशुल्क कार्यालय, वीरगन्ज	(१) निवेदकको उद्योगले उत्पादन गर्ने कृत्रिम उन पनि फाइबर अक्स थाको कच्चा पदार्थ प्रशोधन गरी टप्स बनेपछि सोबाट एन्क्रेलिक यार्न (कृत्रिम उन) बनाउने भन्ने देखिएकोले निवेदकको उद्योगलाई अन्तःशुल्क नलाग्ने भन्न नमिल्ने ।	१४१
३५	२०४६ सालको रिट नं. ६१२	स्थित नेपोनिट वेयर होजियारी इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत	(१) कम्पनीले तयार पारी निकालेको कपडा सिर्फ होजियारी मात्रको हो वा सर्टिड सुटिडलाई पनि काम लाग्न सक्ने हो सो कुराको यकीन गर्ने कुरा कपडा विशेषज्ञको भएको र विशेषज्ञको समेत रायबाट अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत संख्या १५(३)(ख) अनुसार अन्तःशुल्क असूल गर्ने गरेको निर्णय कानुन नै देखिँदा सो बदर गरी साविक दरबन्दी संकेतको १५(४)(ख) बमोजिम गराई पाउन परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिटनिवेदन मनासिब नहुने ।	१४४
३६	२०५० सालको रि.पु.ई.नं.: ५८	सुन्दर फर्निचर इण्डष्ट्रिज प्राइभेट लिमिटेड विरुद्ध अन्तःशुल्क विभाग काठमाडौं ।	<ul style="list-style-type: none"> निवेदकको मुख्यमाग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(२)(ग) र १४(२) बमोजिम छुट सुविधा दिनु पर्नेमा नदिई धरौटी राख्न बाध्य तुल्याई सम्पूर्ण रकम सदर स्याहा गरेको विपक्षहरूको काम कारवाही बदर गरी राखेको धरौटी रकम फिर्ता दिनु भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने भएको देखिन्छ भने प्रत्यर्थी तर्फबाट आएको लिखित जवाफबाट निवेदक उद्योगले उत्पादित माल सामानको मूल्यमा नै अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी मूल्य कायम गरी उपभोक्ताबाट नै अन्तःशुल्क वापतको रकम उठाई सकेको हुँदा निवेदकले दाखिल गरेको अन्तःशुल्कको रकम फिर्ता दिन मिल्ने होइन भन्ने उल्लेख भई आएको देखिन्छ । निवेदकको उद्योगबाट उत्पादित माल वस्तुको मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताबाट अन्तःशुल्क रकम असूल गरेको कुरालाई स्विकार गरेको रिट निवेदनबाट पुष्टि हुन आएको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम कर, अन्तःशुल्क, भन्सार इत्यादिको सुविधा दिनुको तात्पर्य नयां स्थापना भएका उद्योगलाई प्रोत्साहन दिई उत्पादिन मालको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक हुन सकोस भन्ने हुन्छ । ती सुविधाहरू अन्तर्गत दिइएको रकम उद्योगपतिले मालको ग्राहकबाट आफैले व्यक्तिगत रूपमा उठाई लिन खानको लागि दिएको होइन । उद्योगपतिले सो अनुसार आफ्नो उत्पादनको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनको सट्टा त्यस्तो अन्तःशुल्कको रकम असूल गरी सकेपछि श्री ५ को सरकारलाई बुझाएको अन्तःशुल्क फिर्ता पाउँ भन्ने जिकिर तर्कसंगत नदेखिने । <p>प्रस्तुत मुद्दामा वस्तुतः अन्तःशुल्क विभागको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने र राजश्व न्यायाधिकरणका निर्णय उपर श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन लाग्ने व्यवस्था भएको पनि देखिन्छ । त्यस्तो बैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदा हुँदै त्यस्को अवलम्बन नगरी सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रिट निवेदन गरेको देखिएकोले समेत निवेदकलाई यस अदालतबाट उपचार प्रदान गर्न पर्ने स्थिति देखिन नआउने ।</p>	१४७

३७	सम्बत् २०५१ सालको रिट नं२५२६	नवीन रोलड इन्डस्ट्रिज (प्रा) लिमिटेड विरुद्ध मन्त्रपरिषद सचिवालय समेत ३।	अन्तःशुल्क कुनै उद्योगले उठाई खान पाउने नभई श्री ५ को सर कारलाई कानून बमोजिम बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्क वापतको रकम बुझाउन नपर्ने सुविधा सम्म हो यो कानूनले त्यस्तो अन्तःशुल्क छुट सुविधा उद्योगले आफुले क्रेताबाट उठाएर अन्तःशुल्क लिन खान पाउने भन्ने कानूनी आधारको अभाव भएको र अन्तःशुल्कको विषयगत प्रकृतिबाट सो निष्कर्ष निकाल्न नमिल्ने हुँदा समेत निवेदकको कुनै कानूनद्वारा प्रदत्त हक हनन भएको भन्न नमिल्ने ।	१५२
३८	सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. ... २७४३	स्वदेशी केवुल इन्डस्ट्रिज भन्ने प्राइभेट फर्मका प्रोपाइटर विरुद्ध एकद्वार समिति, उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर काठमाडौं समेत जम्मा ३	कानूनले छुट पाउने रकम तिर्न पर्ने भन्न नमिल्ने । कानूनले नै दिएको छुट नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट माग्न पनि उचित नहुने । ● लागू नलाग्ने अन्तःशुल्क रकम फिर्ता दिनु पर्नेमा नदिने भन्ने उद्योग विभागको मिति ०५१।२।१७ को पत्र र एकद्वार समितिको निर्णय पत्राचार समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ।	१५५
३९	२०५३ सालको रिट नं.२८२५	सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि. विरुद्ध महालेखा परि क्षक,महालेखा परिक्षकको कार्यालय बबरमहल काठमाण्डौ समेत ।	● अन्तःशुल्क अधिकारीले अर्धन्यायिक निकायको रूपमा न्यायिक मनको प्रयोग गरी अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिका निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिँदा कानूनको ठाडो उलघन (Gross violation) भएको प्रत्यक्ष रूपमा देखिने ● कानून बमोजिमको अन्तःशुल्क लाग्न नपर्ने सूतिको अनुपातमा चुरोट उत्पादन गरेको नदेखिएको भनी लेखा परिक्षणबाट वेरुजुको सिलसिलामा अन्तःशुल्क विभाग र अर्थ मन्त्रालयबाट वेरुजु नउठाउने निर्णयको प्रतिकूल सार्वजनिक लेखा समितिबाट अन्तःशुल्क नलाग्ने पदार्थको वेरुजु निकाली असूल उपर गर्ने भनि गरेको निर्णय र सो सम्बन्धि कारवाही कानूनको प्रत्यक्ष र ठाडो उलघन भएको मानिने ।	१५८
४०	रिट नं. २०६३- WS-००१७ विषय :- उत्प्रेषण समेत ।	सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा. लि. हाल सूर्य नेपाल प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजश्व कार्यालय, बारा समेत	● नितान्त निजी हक हितमा असर परेको कुरा उल्लेख गरी अमुक कानूनको व्यवस्था बाभिएको भनी गोश्वारा रूपमा दावी लिएकै आधारमा विधायिकी प्रक्रियाद्वारा निर्मित कानूनलाई न्यायिक पुनरावलोकनको विशिष्ट अधिकारक्षेत्र प्रयोग गरी अमान्य र बदर गर्ने न्यायिक मूल्य र मान्यताविपरीत हुन जाने । ● कानूनबमोजिम स्थापित निकायबाट माग गरेको अन्तःशुल्क र कम वा भन्सार महसूलउपर चित्त नबुझे पक्षले पुनरावेदन गर्दा राख्नुपर्ने धरौटीको रकमको सम्बन्धमा ऐनले गरेको व्यवस्था संविधानमा रहेको कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने भन्ने वाक्यांशसँग बाभिएको भन्ने देखिन आएन । पुनरावेदन गर्दा धरौटी राख्नुपर्ने राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ को व्यवस्थाले मौलिक हकमा अनुचित बन्देज लगाएको वा संवैधानिक प्रावधानसँग बाभिएको भन्ने अवस्था नदेखिने ।	१६४

४१	संवत् २०६२ सालको रिट नं. ३५०९	युनाईटेड बुअरीज नेपाल प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजश्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत	<p>उत्पादन हुनासाथ अन्तःशुल्क असूल गर्ने भनी तोकेको वस्तु बाहेक अन्य वस्तु प्रतिष्ठान वा कारखानाबाट बाहिर नपठाएसम्म वा निकासी नभएको वा प्रतिष्ठान वा कारखानाभिन्न नै रहेभएको अवस्थामा पनि अन्तःशुल्क असूल गर्ने अधिकार सरकारमा हुँदैन र उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व उक्त वस्तुको उत्पादकमा नरहने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • कुनै प्रतिष्ठानबाट उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व निरपेक्ष होइन र यसका विभिन्न शर्त र अवस्था कानूनले तोक्न सक्ने । • विक्री गर्न भनी प्रतिष्ठानबाट बाहिर पठाएको वा निकासी भएको कुनै वस्तु पूर्ण रुपमा नष्ट भएको अवस्थामा वा सेवन गर्न वा खान वा उपभोग गर्न अयोग्य भई विक्री हुन नसकेको कुरा शंकारहित तवरबाट प्रमाणित भएको अवस्थामा यस्तो वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व सिर्जना नहुने । 	१७१
४२	संवत् २०६० सालको रिट नं. ३२	जावलाखेल डिप्टिलरी प्रा.लि. विरुद्ध मन्त्रपरिषद् सचिवालय समेत	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक ऐनका माध्यमबाट निर्धारण भएका महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूरलाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ७३ भन्दा बाहिर मान्न नसकिने । • ऐनले स्पष्ट रुपमा प्रतिलिखि दर तोकेको र सोभन्दा घटी देखाइएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले निर्देशन दिएबमोजिम हुने भनी उल्लेख भएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने गरी निर्देशन दिन सक्ने । • आर्थिक ऐनमार्फत् अन्तःशुल्कको दरबन्दीसम्बन्धी व्यवस्था गर्ने अनुमति तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ ले प्रदान गरेको अवस्थामा त्यसको व्यवस्थापनका लागि गरिएको व्यवस्थालाई संविधानप्रतिकूल मान्न नसकिने । • संविधानले नै महालेखा परीक्षकलाई सरकारी कार्यालयको लेखा परीक्षण गर्ने गरी अधिकार प्रदान गरेको परिप्रेक्ष्यमा लेखा परीक्षण गर्ने अधिकारअन्तर्गत लेखा परीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि औल्याउने, बेरुजु जनाउने, त्यस्तो त्रुटि सच्याउन र बेरुजु असूलउपर गर्न भनी निर्देशन दिने समेतको अधिकार अन्तर्निहित हुने हुँदा संविधानप्रदत्त त्यस्तो अधिकारमा संकुचन ल्याउने गरी यस अदालतबाट व्याख्या हुन नसक्ने । • उद्योग स्वयंले नै कानूनले तोकेभन्दा कम उत्पादन देखाई कम अन्तःशुल्क बुझाएको अवस्थामा ६ (छ) महिनाको समय सीमा लगाई त्यसभन्दा पछि अन्तःशुल्क असूली गर्ने नपाइने भनी व्याख्या गर्न नमिल्ने । 	१७७

४३	०७०CI०५२३ मुद्दा : उत्प्रेषणयुक्त मिश्रित परमादेश	आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरी विरुद्ध एशियन थाई फूड्स प्रा.लि.	औद्योगिक व्यवसाय ऐनको उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार उद्योगद्वारा कुनै वस्तुको उत्पादन गरी त्यसलाई बिक्री योग्य बनाउनका लागि प्रयोग भएका प्याकिङ मेटेरियल्समा तिरेको अन्तःशुल्क परिमाणको आधारमा फिर्ता दिइने व्यवस्था औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा रहेको देखिँदा प्याकिङ मेटेरियल्समा अन्तःशुल्क फिर्तासम्बन्धी व्यवस्थालाई हाम्रो कानूनी प्रणालीले अवलम्बन गरेको देखिन्छ । नारायणी देवी पन्त विरुद्ध मालपोत कार्यालय सुर्खेत विरेन्द्रनगर समेत कानूनी प्रावधान रहँदा रहँदै कानूनी व्यवस्थालाई अन्यथा हुने गरी श्री ५ को सरकारले गरेका निर्णय र मालपोत विभागको परिपत्रले कानूनी रूप धारण गर्न सक्दैन	१८८
४४	सम्बत् २०५६ सालको रिट नं.....३७९९ विषय : उत्प्रेषणयुक्त परमादेश	अधिवक्ता सरोज श्रेष्ठ समेत विरुद्ध नेपाल दुरसंचार संस्थान,केन्द्रिय कार्यालय,काठमाण्डौ समेत ।	नेपाल दुरसंचार संस्थान ऐन नियम वा विनियमावली बमोजिमको जरिवानाहरू मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने जरिवाना हुन भन्न मिल्ने देखिएन । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ ले निर्दिष्ट गरे बाहेक अन्य जरिवाना रकममा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने गरेको कार्य कानून अनुरूपको देखिन आएन ।	१९३
४५	संवत् २०६४ सालको WO- १०१० विषय : उत्प्रेषणमिश्रित पर मादेश समेत ।	निवेदक: ड्युसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि. विरुद्ध राजस्व अनुसन्धान विभाग समेत	<ul style="list-style-type: none"> ● मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची १ को समूह ७ ले मुद्रण भैसकेको (Printed) किताबलाई समेटेको देखिएपनि Online सेवामार्फत कारोवार हुने E-book लाई समेटेको देखिन नआएकोले E-book को बिक्री कारोवारलाई मूल्य अभिवृद्धि कर छुट हुने कारोवार मान्न नमिल्ने । ● करसम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम नेपाल सरकारको निर्णयअनुरूप कर अधिकृतको रूपमा तोकिएको राजस्व अनुसन्धान अधिकृतले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा तोकिएका कानूनी प्रावधानबमोजिम करदाताले तिर्नपर्ने कर निर्धारण गर्नसक्ने नै देखिएकोले राजस्व अनुसन्धान विभागका राजस्व अनुसन्धान अधिकृतबाट मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनबमोजिम लाग्ने कर निर्धारण गरेको कार्यलाई कानूनी क्षेत्राधिकारविहीन रहेको भनी मान्न नमिल्ने । ● म्यादभित्र बुझाउनु पर्ने कर कुनै करदाताले नबुझाएमा करदाताको चल अचल सम्पत्ति कब्जामा लिई कर असूल गर्नसक्ने गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(१)(ख), र दफा २३(घ) तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११० (१)(ख) ले कर अधिकृतलाई अधिकार दिएको देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार निवेदकको चल सम्पत्तिको रूपमा रहेको खाताको नगद रकम रोक्का राख्न र त्यसबाट निर्धारित कर रकम असूलउपर गर्न कुनै कानूनी बाधा नरहेको अवस्थामा खाता रोक्का राख्ने कार्यलाई कानूनविपरीत भएको भनी मान्न नमिल्ने । 	१९८
४६	सम्बत् २०३९ सालको रिट नम्बर १७९६	धर्मसागर तुलाधर का.जि.कमलाछी विरुद्ध कर कार्यालय काठमाडौं	(१) कम्पनिको प्रोप्राईटर दानसोभा तुलाधर भएकोमा रिट निवेदक धर्मसागर तुलाधरको नाममा कर निर्धारण गरेको आदेश कानून अनुकूल भएको नदेखिने ।	२०७

४७	सम्बत् २०३९ सालको रि.नं. १७२६	पिउसराज पाण्डे विरुद्ध कर कार्यालय काठमाडौंसमेत	(१) कानुनी व्यक्ति सरह संगठित संस्था कम्पनीको काम कारोबारबाट कम्पनीको मेनेजिङ डाइरेक्टरको व्यक्तिगत सम्पत्ति रोक्का राख्न पाउने स्थिति नरहने । (२) रोक्का रहेको सम्पत्ति चल नदेखिई अचल देखिँदा यस्तो अवस्थामा कम्पनीले तिनै पर्ने कर नबुझाएको भनी रिट निवेदक तथा निजका परिवारको नाममा रहेको अचल सम्पत्तिको र जिष्टेशन रोक्का राख्न भनी लेखेको कर कार्यालयको पत्रलाई कानुन अनुरूप भन्न नमिल्ने ।	२०९
४८	सम्बत् २०४० सालको रिट नं. १३११	हिमालय जनता ट्रान्सपोर्ट एण्ड ईन्जीनियरिङ कम्पनी प्रा.ली. काठमाडौं विरुद्ध कर कार्यालय, काठमाडौं समेत	(१) आयकर नियमावली, २०३९ को उपनियम (१) मा ऐनको दफा ३७ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) बमोजिम कर कार्यालयले लिलाम बिक्री गर्दा अचल सम्पत्तिका हकमा ३५ दिन र चल सम्पत्तिका हकमा १५ दिनको म्याद टाँसी यथासम्भव स्थानीय पत्र-पत्रिकामा समेत सूचना प्रकाशित गरी स्थानीय प्रशासनका प्रतिनिधिलाई साक्षी राखी बढाबढ गरी लिलाम बिक्री गर्नपर्ने । (२) उपनियम (२) मा उपनियम (१) बमोजिम लिलाम बिक्री गर्न भन्दा अघि स्थानीय प्रशासनको र निजको अन्य कुनै एक अड्डाको प्रतिनिधि राखी लिलाम गरिने सम्पत्तिको पञ्चकृति मोल कायम गर्नपर्ने ।	२१२
४९	सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. १४६३	गोपाल मोटर स्टोर्स विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत	• अधिकारको प्रयोग गर्दा अधिकारको स्रोत खोलिनु पर्ने हुन्छ तर दफा वा उपदफा उद्धृत गर्न छुटेको कारणबाट मात्र अवैध भन्न मिल्दैन । मुख्य कुरा कुनै दफा वा उपदफाले त्यस्तो निर्णय गर्न पाउने अधिकार प्रदान भएको छ छैन भनी हेर्ने पर्ने ।	२१६
५०	सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. ५६१	लक्ष्मीनारायण राइस मिलका विरुद्ध कर कार्यालय जनकपुर धाम समेत	के कति खूद आय कायम हुने हो अनुमानित आय विवरण समेत खुलाई सूचना दिएको देखिँदैन, सो बमोजिमको सूचना प्राप्त गरेपछि मात्र करदाताले प्रतिवाद गर्ने मौका प्राप्त गरेको मान्न सकिने हुँदा उक्त बमोजिमको विवरण नखुलाई दिएको सूचनाबाट कानुन बमोजिम प्रतिवादको मौका दिएको मान्न नमिल्ने ।	२१९
५१	सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. ६२४	ईम्पोर्ट एक्सपोर्ट ट्रेडर्स (प्रा.लि.) विरुद्ध अर्थमन्त्रालय काठमाडौं समेत	(१) ऐनले निर्दिष्ट गरे बमोजिमको रीतपूर्वकको सूचना दिएको नदेखिँदा त्यस्तो सूचनालाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना भन्न नमिल्ने ।	२२२
५२	सम्बत् २०४७ सालको रिट नं.१३५७	अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी र सुरेश इम्पोरियमको प्रोपाइटर विरुद्ध कर कार्यालय, नेपालगंज	सूचना नै कानुनको रीत पुगेको छैनभने त्यस्तो खुद आय निर्धारण आदेश समेतलाई कानुन बमोजिमको भन्न नमिल्ने ।	२२७

५३	सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. १०२३	जगदिश राइस आयल एण्ड फ्लोर मिल्स विरुद्ध कर कार्यालय विराटनगर	<p>कानूनको अर्को उपचारको विकल्प भएसम्म यस्तो अधिकारको संरक्षणको लागि त्यही उपचारको मार्ग अपनाउनु पर्छ सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट उपचारको माग गर्न मिल्दैन यस्तो अवस्थामा यस अदालतबाट समेत यस्तो अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरिनु हुँदैन ।</p> <p>(२) कर विभागको निर्णय उपर पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन दिन सकिने आयकर ऐनको दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशलाई निश्चित कानुनी उपचारको व्यवस्था नै सम्झनु पर्ने ।</p> <p>(३) प्रस्तुत रिटनिवेदन दायर गर्दाका अवस्था सम्ममा वैकल्पिक उपचारको यस्तै प्रश्नहरू समावेश भएको अधिकांश मुद्दाहरूमा यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गर्दै आइरहेको त्यसबाट यस अदालतले आफ्ना निर्णयहरूद्वारा पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी व्यवस्थालाई निश्चित उपचारको व्यवस्था मान्न इन्कार गर्दै आई रहेकोले रिट निवेदकले रिटनिवेदन दर्ता गराउँदाको अवस्थामा यस अदालतबाट कायम हुन गएको कानुनी स्थिति अनुरूप नै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको माध्यमबाट उपचार माग गर्न आएको देखिएकोले वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भन्ने आधारमा रिट निवेदकलाई प्रस्तुत रिटनिवेदनबाट उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्न पनि न्यायसंगत नदेखिने ।</p> <p>(४) निवेदकलाई दिइएको कर विभागको निर्णयको सूचनासम्म कर कार्यालय विराटनगरबाट निजले मिति २०४६।३।१० मा प्राप्त गरेको र सो सूचना प्राप्त गरेपछि २०४६।६।२० मा निर्णयको नक्कल कर विभागबाट प्राप्त गरी मिति २०४६।१०।२५ मा रिटनिवेदन दर्ता गराएको देखिएबाट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्ने पर्ने हदसम्म निजले अनुचित विलम्ब गरी आएको भन्न समेत न्यायसंगत नदेखिने ।</p> <p>(५) बेरित एवं कानून विपरीतका सूचनाको आधारमा रिट निवेदकको आय कायम गरी कर निर्धारण गरिएको आदेशलाई समेत कानून अनुरूप भए गरेको मान्न नसकिने ।</p>	२३३
५४	सम्बत् २०४८ सालको रिट नं. १४०९	सराफ इन्टरप्राइजेज (प्रा.लि.) विरुद्ध कर कार्यालय, बबर महल, काठमाडौं ।	<p>(१) कर कार्यालयको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न जानुपर्नेमा सोभै असाधारण उपचारको क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिंदा कानूनले स्पष्टरूपमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने व्यवस्था गरे अनुरूप निवेदकले उपचारको मार्ग अवलम्बन गरेको मान्न नसकिने ।</p>	२३८

<p>५५</p>	<p>रि.पु.ई.नं. ६१</p>	<p>पी.के. केमिकल्स विरुद्ध कर कार्यालय मोरङ्ग, विराटनगर ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● वस्तुतः अदालतका सबै निर्णहरूमा कानूनको व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन भएको पनि हुँदैन । त्यस्तो व्याख्या वा विवेचना नभएका निर्णयहरु नजीर हुँदैनन् र मुद्दाका पक्ष बाहेक अरुको लागि वाध्यात्मक पनि हुँदैनन् । ● कुनै कानूनको व्याख्या गरेर वा कुनै कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन गरेर त्यो व्याख्या वा सिद्धान्तको आधारमा मुद्दाको निर्णय गरिएको छ भने मात्र त्यो व्याख्या वा सिद्धान्त त्यस्तै प्रकृतिका अन्य मुद्दाहरुको लागि नजिर हुने । ● नजिरको प्रयोजनको लागि कानून र कानूनी सिद्धान्तको विवेचनालाई नै अदालतले हेर्ने पर्ने । ● पुनरावेदनको कानूनी उपचार प्राप्त हुँदाहुँदै पनि कुनै वा केही मुद्दामा यस अदालतले रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गरेको कारणले मात्र तत्सम्बन्धी निर्णयलाई नजिरको रूपमा ग्रहण गर्न आवश्यक नहुने । ● केवल धरौटी राख्नु पर्ने वा थप शुल्क बुझाउनु पर्ने कारणले मात्र ती कानूनी उपचारहरुलाई अपर्याप्त वा प्रभावहीन सम्झने कुनै तर्कसंगत आधार देखिँदैन । त्यस्तो सम्झने हो भने कर अधिकृतबाट भएको सबै कर निर्धारण आदेशमा सो कुरा लागु हुन्छ र त्यस आधारमा जस्तोसुकै कर निर्धारण आदेशका सम्बन्धमा करदाताले सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकारलाई गुहार्न पाउने हो भने दफा ३४ र दफा ५७ का कानूनी व्यवस्थाहरु वस्तुतः निरर्थक र निष्क्रिय हुन जाने स्थितिको सृजना हुन जाने । ● न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेर गरेको जस्तोसुकै निर्णय पनि कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट वदर नभएसम्म अन्तिम हुन्छ र सो निर्णयलाई मान्न सम्बन्धित पक्षलाई कर लाग्छ । सो निर्णय अनुसार भोग्नु वा व्यहोर्ने पर्ने सजाय वा विगो वा अन्य कुनै रकम तत्काल नबुझाएर सो वापतको पूरै वा केही रकमको धरौटो वा जमानत दिई वा पुनरावेदन जिकिर मनासिब नठहरेमा केही प्रतिशत थप शुल्क बुझाउनु पर्ने गरी माथिल्लो अधिकारी वा निकाय समक्ष निवेदन वा पुनरावेदन दिन पाउने व्यवस्था वस्तुतः कानूनले प्रदान गरेको एउटा तात्कालिक सुविधा मात्र हो । त्यस्तो व्यवस्थाले कानूनी उपचार नै निरर्थक वा प्रभावहीन हुन्छ भन्नु युक्तियुक्त र तर्कसंगत नदेखिने । ● कुनै पनि ऐन आफ्नो क्षेत्र र सीमा भित्र शक्तिशाली र प्रभावकारी नै हुन्छ । यस अर्थमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन पनि विभिन्न उद्योगहरुलाई प्रदान गरिने विभिन्न प्रकारका सुविधा र सहूलियतका सम्बन्धमा निश्चय नै अरु ऐनहरुभन्दा प्रभावकारी छ तर त्यसको अर्थ सो ऐन अन्तर्गत सुविधा प्राप्त उद्योग वा उद्यमीले अन्य कानून अनुसार पालन गर्ने पर्ने कर्तव्य वा व्यहोर्ने पर्ने दायित्वहरु पालना गर्ने वा व्यहोर्ने पढेन भन्ने होइन । <p>आयकर ऐनको दफा ४२ को उपदफा (२) मा औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानून अनुसार पूर्ण वा आंशिक रूपले आयकर नलाग्ने उद्योगको औद्योगिक आयको हकमा कर अधिकृतले छुट्टै कर निर्धारण गरी त्यस्तो छुट्टै दिने व्यवस्था भएको र सोही</p>	<p>२४१</p>
-----------	-----------------------	---	---	------------

		<p>दफाको उपदफा (४) मा आयकर छुटको सुविधा पाएका व्यक्तिहरूले पनि सो ऐन बमोजिम (साविक पेज नं. ५४३) दाखिल गर्न पर्ने आयको विवरण र त्यस्को पुष्ट्याईको निमित्त चाहिने सबै प्रमाण कर अधिकृत समक्ष दाखिल गर्न पर्ने व्यवस्था भएको देखिनाले कुनै उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत आयकर छुटको सुविधा पाएको छ भन्दैमा त्यस्तो उद्योगले ती कानूनी व्यवस्थाहरू बमोजिम विवरण दाखिल गर्न पर्ने कर्तव्यको पालन गर्न नपर्ने अथवा कर अधिकृतले सो उद्योगको आय मध्ये कुन औद्योगिक उत्पादनबाट भएको आय हो र कुन होइन भन्ने कुरा यकिन गर्न र आयकरको रकम निर्धारण गर्न नपाउने अवस्था देखिन्छ । त्यस्तो उद्योगको हकमा पनि कानून बमोजिम छुट दिनु पर्ने करको रकम छुट दिइ छुट्टै कर निर्धारण गर्न पर्ने उपयुक्त उपदफा (२) को कानूनी प्रावधानले तत्सम्बन्धमा कर अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्ने अधिकार क्षेत्र भएकै देखिन आउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● संविधान वा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्र रहेर गरेको कुनै न्यायिक निर्णयको परिणामस्वरूप कुनै व्यक्तिको सम्पत्तिमा असर पर्ने गएको वा निज उपर कुनै आर्थिक दायित्वको सृजना हुन गएको छ भने पनि सो कारणले मात्र सो निर्णयबाट मौलिक हकको अपहरण भएको वा त्यस्तो हकमा सो निर्णयले अतिक्रमण गरेको सम्झन नमिल्ने । ● न्यायिक अधिकारी वा निकायबाट निरूपण हुने प्रत्येक विवादमा मानिसको जिउ ज्यान, सम्पत्ति, इज्जत वा हैसियत सम्बन्धी कुरा हरू समावेश भएका हुन्छन् । त्यस्तो विवादको निरूपण गर्ने भनेर संविधान वा कानूनले त्यस्ता अधिकारी वा निकायलाई अधिकार प्रदान गरेको हुन्छ । त्यस्तो विवादको निर्णय गर्दा प्रमाणको मुल्यांकनमा वा कानूनको व्याख्या वा प्रयोगमा त्रुटी भएको हुन सक्दछ, तथापि कानून बमोजिम माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट बदर नभएसम्म त्यो निर्णय कानूनको दृष्टिमा वैध नै हुन्छ । त्यसैले त्यस्तो त्रुटीलाई सच्याउन सम्बन्धित पक्षले पहिले कानूनी उपचारको बाटो नै अनुशरण गर्न पर्छ । अन्यथा, त्यस्तो निर्णयबाट प्रतिकूल असर पर्ने पक्षले आफ्नो सम्पत्ति वा जिउज्यान सम्बन्धी मौलिक हकमा आघात परेको छ भनी सोभै रिट क्षेत्रबाट उपचार खोज्न पाउने हो भने संविधान वा कानूनले विवादको निरूपण गर्न न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकार प्रदान गर्ने र त्यस्तो निर्णय उपर निवेदन वा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था गर्नेको कुनै अर्थ वा प्रयोजन नै नहुने । ● न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारीको निर्णय वा आदेश अधिकार क्षेत्रविहिन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानून नै संविधान सम्मत छैन वा अधिकार नभएको निकायले अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त वा कानून विपरित मर्का पर्ने पक्षलाई प्रतिवाद गर्ने मौका नै नदिई निर्णय भएको छ भन्ने जिकिर लिएर सम्बन्धित पक्ष त्यस्को उपचारको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकारमा आएको छ र निजको जिकिर उचित देखिन्छ भने त्यस अवस्थामा निजलाई यस अदालतले निश्चय नै मद्दत गर्न सक्दछ र गर्न पर्छ । त्यस्तो निर्णय कानूनको दृष्टिमा शून्य सरह हुने हुनाले तत्सम्बन्धमा पुनरावेदन वा अन्य कानूनी उपचारको कुनै अर्थ नै नहुने । 	२४१
--	--	--	-----

५६	सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. २५५२	ज्योति स्पिनिङ मिल्स लिमिटेड विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय	<p>करको विभिन्न रूप हुन्छ । आर्थिक ऐनमा नै कतै दस्तुर कतै महशुल कतै कर र कतै शुल्क भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । आर्थिक ऐनमा उल्लेखित यी सबै दस्तुर महसुल शुल्क करको रूप हुँदा यसलाई कर होईन अन्यथा हो भन्ने स्थिति छैन ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● निवेदकलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐनले भन्सार महसुलसम्म छुट दिएको छ । अन्य कुनै शुल्क लगाउन र असूल गर्न नपाउने गरी उक्त ऐनले कुनै बन्देज लगाएको पाईन्न । कानूनले जुन कुराको सुविधा दिएको छ सो सुविधासम्म अपहरण नहुने हो । ● भन्सार शुल्क उठाईएको वस्तुमा अन्य कुनै शुल्क लाग्न सक्दैन भनी ऐनमा बन्देज छैन, कानूनद्वारा कर लगाउन र उठाउन संविधानले अधिकार प्रदान गरेकोमा विवाद देखिन्न । यस्तो अवस्थामा निकासी सेवा शुल्क लगाउने र उठाउने व्यवस्था Colourable छ भन्ने स्थिति नहुने । ● निकासी सेवा शुल्क भन्ने शब्द रहेबाट निवेदकलाई निकासी शुल्क लिए वापत सेवा पुर्याउनु पर्ने सो पुर्याएको छैन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा निकासी सेवा शुल्क वापत सेवा प्रदान गरिनेछ भन्ने कतै उल्लेख भएको पाइदैन । कानूनले जुन कुराको दायित्व सुम्पिएको छैन सो पाउनु पर्छ भन्न नमिल्ने । ● निकासी सेवा शुल्क लगाएबाट निकासी उद्योग व्यवसायलाई प्रतिकूल असर पर्छ र श्री ५ को सरकारको हालको आर्थिक एवं औद्योगिक नीतिसँग मेल खाँदैन भन्ने हकमा यो श्री ५ को सरकारको नीतिगत कुरा हो । अदालतले यस्तो आर्थिक नीति अपनाउनु पर्छ भन्ने स्थिति नहुने । <p>आर्थिक ऐन कानूनले प्रदान गरेको अधिकार वमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाएकोले सो अवैध छ भन्न मिल्दैन । उक्त कानून वमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाइने र असूल गरिने हुँदा उक्त निकासी सेवा शुल्क उठाउने बेरलै निकाय रहेको नदेखिए पनि कानूनबाट उठाउने अधिकार दिएको त्यस्तो निकासी सेवा शुल्क श्री ५ को सरकारले आफ्नो सुविधा अनुसार कुनै अडडबाट उठाउने सक्ने हुँदा रिट जारी हुने स्थिति नदेखिने ।</p>	२५२
----	--------------------------------------	--	---	-----

५७	संवत् २०५० सालको रिट नं. २८१२	स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि. विरुद्ध कर कार्यालय, विराटनगर	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.प्रशोधित खानेतेल उत्पादन गर्ने ठुलो उद्योगको रुमा स्थापित भएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत सुविधा पाउन सक्ने स्थितिको उद्योग भएको आधारमा आयकर छुट प्राप्तीको लागि कारवाही चली रहेको र कुनै निर्णयमा पुग्न सकी रहेको नभएपनि आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गरी गरि दिने भनी सम्बन्धित विभागबाट पत्राचार भइ रहेको स्थिति र सो सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी कर कार्यालय विराटनगरलाई भई रेको देखिंदा तथा अरु वही बुझ्नू पर्ने वा जानकारी प्राप्त गर्न पर्ने आवश्यकता देखिए तत्सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित विभागबाटै प्राप्त गर्न सक्ने छुंदाछुदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट मिति २०५०।६।१४ मा उक्त उद्योगलाई आय विवरण सहितको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसावलाई पुष्टि गर्ने वहीखाता वील भरपाई आदि लिई खाता परिक्षण गराउने कार्यको लागी सात दिन भित्र उपस्थित हुने सूचना दिएको मिसिल सामेल रहेको पत्रको फोटो प्रतिबाट देखिन्छ । प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम सुविधा पाउन सक्ने अवस्था तथा सुविधा प्राप्ती तर्फको कारवाही नटुंङ्गिदै र सम्बन्धित विभाग एवं मन्त्रालयबाट जानकारी दिंदा दिदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट सात दिने उपस्थित हुने सूचना पाएबाट कर निर्धारण प्रकृया प्रारम्भ हुन लागेको देखि यस अदालतमा प्रतिषेध सम्बन्धी निवेदन पर्न आई कारण देखाउ आदेश जारी भएकोमा कर कार्यालय, विराटनगरबाट मिति २०५०।१।२६ मा सूचना बुझी २०५०।१।०८ मा लिखित जवाफ फिराएको देखिन्छ । उक्त लिखित जवाफ हेर्दा आयकर निर्धारण भई ससकेको नभई निरिक्षण परीक्षणको कार्यसम्म प्रारम्भ भएको देखिएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत उत्पादन मुलक ठुला उद्योगले आयकर सुविधा पाउन सक्ने कानूनी प्रावधान रहेवाट र त्यस तर्फ कारवाही समेत चली रहेको भन्ने देखिएकोले त्यस तर्फ ध्यान नदिई आयकर निर्धारण गर्ने तर्फको प्रकृया प्रारम्भ गरेको मुनासिब भन्न नमिलकोले स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.का. आयकर सुविधा सम्बन्धी कारवाही निर्णय नभएसम्म निवेदकको आयकर निर्धारण नगर्न भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको नाममा प्रतिषेध जारी हुने । 	२५७
५८	सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. ३५००	स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध कर कार्यालय, विराटनगर	प्रतिषेध सम्बन्धी निवेदन उपर सुनवाई भई कारण देखाउ आदेश भइ सकेको र उक्त आदेश कर कार्यालय विराटनगरमा पुग्दा तथा लिखित जवाफ फिराउंदाको अवस्थासम्म कर निर्धारण भइसकेको नहुंदा यस अदालतको विचाराधिन रहेको विषयमा कर निर्धारण गरिनु सर्वथा उचित भन्न सकिने अवस्था नदेखिने ।	२६२

५९	संभवत २०५४ सालको रिट नं. २६०७	अधिवक्ता कोपिल प्रसाद अधिकारी विरुद्ध मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत	<p>आयात विन्दु अर्थात भन्सार कार्यलयमा धरौटी स्वरुप उठाइने मूल्य अभिवृद्धि वापतको रकम मध्ये कति राजश्व खातामा दाखिला हुने र कति रकम दाखिला गर्ने व्यक्तिलाई नै फिर्ता दिने भन्ने कुरा कर दाताले पछि पेश गर्न विवरणबाट मात्र यकिन हुन्छ । उक्त व्यवस्थाबाट वास्तविक राजश्व स्वरुपको कर रकम यो यति भयो भनी पछि सर्वसञ्चित कोषमा जम्मा गर्दा यकिन हुने र सो बाहेक उक्त रकम अन्य खातामा राख्न नपाउने कानूनी प्रावधान देखिन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ ले कुनै आर्थिक वर्षको निमित्त बनेको आर्थिक ऐनमा उल्लेख भए बमोजिमका कर लगाई असूल उपर गर्न सक्ने अधिकार सम्म यो ऐनले दिएको छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा २१ मा ऐन बमोजिम निर्धारण भएको कर त्यसरी निर्धारण भएको मितिले ६ वर्ष पछि असूल गर्न सकिने छैन भन्ने कानूनी प्रावधानबाट सो दफा संविधानसंग बाभिएको छ भनि निष्कर्ष निकाल्न मिल्ने कुरा पनि देखिदैन र साथै राजश्व असूलीका सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्थालाई राजश्व असूल नगर्ने भन्ने अर्थ लगाउन पनि मिल्दैन । ऐनको दफा २१ को उपदफा (२) को व्यवस्था थालाई उपदफा १ बाट अलग गरेर हेर्न मिल्ने पनि होइन र दफा २०(१) मा कर असूलीको सम्बन्धमा अवलम्बन गरिने तरिकाको उल्लेख गरिएको म्याद भित्र कर नबुझाउने करदाताबाट उल्लेखित तरिका अपनाई कर असूली गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको हुँदा ऐनको दफा २१(२) मा वर्णित उक्त प्रावधान बढीमा ६ वर्ष भित्र राजश्व उठी सकोस भन्ने हेतुले विधायिकाले राखेको देखिन्छ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● तसर्थ नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ७४ संग मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(२) र ऐनको नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१)(२)(३) बाभिएको भन्ने निवेदन जिकिरसंग सहमत हुन नसकिने । 	२६६
----	-------------------------------------	---	--	-----

६०	संस्वत २०५४ सालको रि नं. २६२३	अधिवक्ता थानेश्वर काफ्ले । विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत ।	<ul style="list-style-type: none"> देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक राजश्व संकलन गर्ने प्रकृत्यालाई प्रभावकारी बनाई राजश्व परिचालन बढाउन वस्तु वा सेवाको विक्री, वितरण, हस्तान्तरण आयात वा निर्यात लगायतका सबै कारोवारमा मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने र असुल उपर गर्ने प्रकृत्यालाई व्यवस्थित गरी राजश्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने उद्देश्य राखी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को तर्जमा गरिएको देखिन्छ । नेपाल अधिराज्यभित्र आपूर्ति भएका आयात गरिएका र नेपाल अधिराज्य बाहिर निर्यात गरिएका वस्तु वा सेवामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने र त्यस्तो कर लगाउने र असुल उपर गर्ने प्रकृत्यासँग मात्र उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन सम्बन्धित रहेको देखिँदा ऐनको प्रावधान संविधान प्रदत्त समानताको हक प्रतिकुल छ भन्ने निवेदन जिकीरसँग सहमत हुन नसकिने । संविधानको भाग ९ मा विधेयक प्रस्तुत गर्ने, पारित गर्ने, फिर्ता लिने, स्वीकृत गर्ने र अध्यादेश जारी गर्ने सम्बन्धी कार्यविधिको निर्धारण गरिएको र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ मा श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसुचिमा आवश्यक थपघट तथा हेरफेर गर्न सक्ने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यसरी ऐनमा श्री ५ को सरकारलाई प्रदान गरिएको अधिकार देशको आर्थिक नीतिसँग सम्बन्धित रहेको र देशको आर्थिक नीतिको तय गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारकै कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने हुँदा यसरी निर्धारित गरिएको आर्थिक नीतिसँग सापेक्ष हुने गरी सरकारले ऐनको अनुसुचीमा सम्म थपघट वा हेरफेर गर्न पर्ने अवस्था समेत सिर्जना हुन सक्ने भएकाले सो ऐनद्वारा प्रत्यायोजित अधिकारलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था समेत देखिँदैन । अर्थात ऐनको दफा ४२ ले अनुसुची नै हेरफेर गर्ने अधिकारी प्रदान गरेको नभै सो अधिकारको प्रयोगबाट अनुसुचीमा रहेका मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धी नीतिगत कुरामा आवश्यक फेर बदल सम्म मात्र गरिने हो यस्तो अधिकार विधायिकाले सरकारलाई दिएको छ भने सो अधिकारको प्रयोग गर्दा संविधान विपरित भयो भन्न नमिल्ने । 	२७०
----	----------------------------------	---	--	-----

६१	सम्बत २०५४ सालको रि.पू.ई.नं.८७	मानबहादुर सुनार । विरुद्ध कर कार्यालय महेन्द्रनगर, कन्चनपुर समेत ।	<ul style="list-style-type: none"> • पूर्व निर्णय भएको मुद्दामा प्रतिपादित नजिरहरुलाई मान्यता दिनुपर्ने सिद्धान्त हाम्रो संविधानले स्पष्टरूपमा स्वीकार गरेको र हाम्रो परम्परामा सो सिद्धान्तले मान्यता प्राप्त गरी आएको र सोही बमोजिम प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा र परशुराम भाको मुद्दाको रुलिङ फरक फकर मानी आएको अवस्था समेत रहेबाट आत्मनिष्ठ दृष्टिकोण लिई वा फितलो तर्क उपस्थित गरी भएका नजिरहरुलाई त्यसै खास कानूनी अवस्था र कारण विद्यमान भएमा गर्न पर्ने स्थिति आउँदैन । अदालतले गरेका पूर्व निर्णयहरुबाट निश्चितरूपमा स्थापित भइसकेका कानूनी सिद्धान्त आफै पनि कानून सरह हुन्छ । एकै सिस्मको कानूनी प्रश्न समावेश भएको अलग अलग मुद्दाहरुमा कानूनको अलग अलग व्याख्या भएर वा अलग अलग सिद्धान्तहरु प्रतिपादन भएर न्यायिक अराजकताको स्थिति उत्पन्न नहोस भन्ने उद्देश्यले एकरूपता कायम गर्न नजिरको सिद्धान्त अपनाइएको हुन्छ । सो सिद्धान्तको पालन भएमा कानून र कानूनी सिद्धान्त निश्चित हुन्छ । त्यसको बेवास्ता भएमा कानूनको व्याख्यामा अन्योलको स्थिति उत्पन्न हुने संभावना हुन्छ । यस्तो न्यायिक अन्योलता हटाउनु यस अदालतको कर्तव्य र अन्तरनिहित अधिकार भएको हुँदा आफ्ना पूर्वमान्य कानूनी सिद्धान्त वा व्याख्यालाई अनुशरण गर्न न्यायिक अनुशासनमा रहनु हो । यस अदालतको पूर्व फैसलामा एकपटक प्रश्न उठी आसिन इजलासको माननीय न्यायाधीहरु भन्दा बढी न्यायाधीशहरुको इजलासले गरेको निर्णय वा कानूनी व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्त पछिल्लो निर्णय गर्ने कम संख्या भएको इजलासले प्रश्न उठाउन मनासिव हुँदैन । सो गरेमा न्यायिक अवधारणार हाम्रो सवैधानिक व्यवस्थाको मर्मको समेत प्रतिकूल हुन जान्छ । यसर्थ कुनै पनि विवादको निरोपण गर्दा वा विवादमा उठेको प्रश्नको निरोपण गर्दा पूर्व निर्णयहरुलाई बढी होशियारीसाथ गम्भीर भई न्यायिक विचारधाराबाट उत्प्रेरित भई न्यायिक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण र विवेचना हुनुपर्दछ । किनकी त्यस्ता पूर्वनजिरहरु वाध्यात्मक प्रकृतिका हुन्छन । यदि समानस्तरको इजलासबाट निर्णय भएको रहेछ भनेमात्र कारण सहित असहमत हुन सकिने र त्यस्तो अवस्थामा बृहद इजलासमा मुद्दा पठाउन सकिने हुन्छ । तर बृहद इजलासबाट भएका निर्णय वा भएको कानूनी व्याख्या वा प्रतिपादिन सिद्धान्तहरुलाई अन्यथा भनी सो भन्दा कम संख्याको इजलासले भन्न मिल्ने हुँदैन । तीन सदस्यीय पूर्ण इजलासले सो भन्दा बृहद इजलासको नजीरलाई मान्यता 	२७४
६२	सम्बत् २०५७ सालको नं....३०९९ रिट	पुष्पादेवी बराल विरुद्ध मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत	नेपाली नागरिक पर्यटक नभएकाले पर्यटन शुल्क तिर्नु नपर्ने भन्ने निवेदन जिकिर सम्बन्धमा नेपाली नागरिकले पर्यटक स्तरको सेवा सुविधा प्राप्त गरे पनि सो सेवा प्राप्त गरे वापत राज्यलाई शुल्क तिर्नु नपर्ने गरी ऐनले छुट दिएको नभै सो पर्यटकीय सेवा प्राप्त गर्ने स्वदेशी वा विदेशी जुनसुकै व्यक्तिले पनि सेवा शुल्क तिर्नुपर्ने गरी ऐनमा व्यवस्था गरेकाले पर्यटक स्तरको सेवा प्राप्त गरे पनि म स्वदेशी व्यक्ती पर्यटक नभएकाले पर्यटक सेवा शुल्क तिर्नु नपर्ने भन्ने निवेदीकाको जिकिर युक्तिसंगत देखिन आएन ।	२८४

६३	सम्बत् २०४८ सालको रिट नं.....१४९३	साउण्ड इक्यूपमेण्टस एण्ड इलेक्टिकल एप्लाइन्सेज इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध कर कार्यालय,काठमाण्डौ समेत	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कानून बमोजिम तोकिएको अधिकार क्षेत्रको अतिक्रमण गरी कर कार्यालयबाट गरिएको निवेदक उद्योगको कर निर्धारण आदेशमा अधिकारक्षेत्रको त्रुटी भइरहेको स्पष्टतः देखिइरहेको अवस्थामा कानूनीरूपमा शून्य त्यस्तो कर निर्धारण आदेश बदर गर्न पूर्व प्रतिपादित सिद्धान्तको आधारमा समेत यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र आकर्षित हुनसक्ने । ➤ निवेदक उद्योगद्वारा पेश गरेको हिसाब किताबको आधारमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट आयकर निर्धारण गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने । 	२८७
६४	सम्बत् २०५८ सालको रिट नं. ... ५३	अधिवक्ता सिताराम अग्रवाल विरुद्ध मन्त्रिपरिषद सचिवालय काठमाण्डौ समेत	<ul style="list-style-type: none"> ● सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोजनको निमित्त आवश्यक तत्वहरू मध्येमा एउटा विषयवस्तु कानून हुनुपर्ने र त्यस्तो कानूनको प्रावधान मात्र न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने देखिन्छ । कानून बाहेकका अन्य विषयहरूको प्रावधान संविधानसंग बाभिएको छ वा छैन भनी धारा ८८(१) बमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने अवस्था नदेखिने । ● संविधान र कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐनको परिभाषाहरूबाट विधेयक केवल संसदमा पेश भएको ऐनको मस्यौदा मात्र हो र त्यस्तो मस्यौदाले व्यवस्थापन कार्यविधि पुरा गरी ऐनको रूप लिई सके पश्चात मात्र कानूनको रूप ग्रहण गर्ने देखिन आउछ । तसर्थ कानूनको रूपमा नरहेका ऐनको मस्यौदामा मात्र सीमित रहेका विधेयकको प्रावधान संविधानसंग बाभिएको छ भनी नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) बमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरी विवादको निरुपण गरिरहनु पर्ने नदेखिने । ● नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २ को खण्ड (ड) ले कानून सरह लागू हुने सूचीत आदेश नेपाल कानून नै संभन्नु पर्ने भएकाले त्यस्तो कानूनी प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) बमोजिम बदर गराउनको लागि दिएको रिट निवेदनमा धारा ८८(१) को रिट निवेदनमा जस्तै निवेदकको हैसियत नेपाली नागरिकको मात्र देखाउन पर्याप्त हुदैन । धारा ८८(२) बमोजिमको रिट निवेदनमा निवेदकको विवादित विषय उपर निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया समेत प्रष्टतः देखाउन सक्नुपर्छ । रिट निवेदक कानून व्यवसायी भएको र सार्वजनिक सरोकारको विवाद भनी प्रस्तुत विवादलाई देखाई हकद्वैया रहेको भनी जिकिर लिएको देखिन्छ । सार्वजनिक हक र सरोकारको विवाद समावेश भएको संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नको निरुपणको लागि जो सुकैले पनि धारा ८८(२) बमोजिम रिट निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया हुन्छ भन्न नमिल्ने । ● राधेश्याम अधिकारी विरुद्ध मन्त्रिपरिषद सचिवालय समेत भएको रिट निवेदनको निर्णय आदेशमा प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत रिट निवेदनमा सामयिक कर असूर ऐन, २०१२ बमोजिम जारी भएको सूचित आदेशले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई गरेको संशोधनको व्यवस्थासंग निवेदकको के कस्तो सार्थक सम्बन्ध र तात्विक सरोकार छ भन्ने कुनै उल्लेख हुन सकेको छैन । केवल कानून व्यवसायीको हैसियतबाट निवेदन दायर गरिएको 	२९३

			आधारमा त्यस्तो विवादको विषयवस्तुसंग निवेदकको सार्थक सम्बन्ध र तात्त्विक सरोकारका अतिरिक्त निजले सम्बन्धित जनसाधारणको प्रतिनिधित्व सहिरूपमा गरेको रहेछ भन्न सक्ने आधार समेत नदेखिने ।	
६५	सम्बत् २०५९ सालको रिट नं. ८४	जनहित संरक्षण मञ्च विरुद्ध मन्त्रपरिषद् सचिवालय	<p>नियमित करदाताहरु बीच पनि असमान व्यवहार भएको भन्ने वा स्वयं आय घोषणाद्वारा कर तिर्नेहरु बीच पनि फरक फरक व्यवस्था गरिएको भन्ने निवेदन जिकिर नदेखिनुका साथै त्यसप्रकारको व्यवस्था गरेको देखिन नआएको र कर प्रयोजनको लागि करको दायराभित्र पर्ने व्यक्तिहरुलाई करको दायराभित्र कसरी पार्ने भन्ने प्रश्न वा विषय नीतिगत विषयको कुरा भएको र श्री ५ को सरकारद्वारा सोही नीतिगत कुरा कार्यान्वयनको लागि स्वयं घोषणाद्वारा आयकर तिर्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउंदा स्वयं घोषित आयको करदाता र नियमित करदाताका बीच असमान भएको भनिं करदाताहरु स्वयंबाट यस्तो प्रश्न उठाई अदालत प्रवेश गरेको अवस्था नदेखिने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ र प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ कर प्रयोजनका लागि जारी भएको र सो ऐनको उद्देश्य परिपूर्तिको लागि आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५३ र आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७४ र दफा ८४ ले कर सम्बन्धी कारोवारमा करदाताको अधिकार सुनिश्चित गरी त्यस्तो कर सम्बन्धमा भएका कामकुरासंग सम्बन्धित कागजात र जानकारी गोप्य रहने र राख्नु पर्ने व्यवस्था गरेकोले त्यसरी कुनै खास ऐनले खास उद्देश्य परिपूर्तिको लागि कुनै विशेष व्यवस्था गरेको छ भने त्यस्तोमा जुन उद्देश्यको परिपूर्तिको लागि व्यवस्था गरेको हो सो हदसम्म उक्त व्यवस्था लागू हुने अनुमान गर्नपर्ने । ● कर सम्बन्धी कारोवारका सम्बन्धमा भएका जानकारी र गोपनीयताबाट कुनै पनि निकायले संविधानद्वारा प्रदत्त काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग गर्न बाधा पुगेको मान्न नसकिनुका साथै कर तिर्नपर्ने तर करका दायरमा नआएका करदातालाई करको दायराभित्र ल्याउन राज्यद्वारा अपनाइएको विशेष नीतिगत व्यवस्थाको रूपमा सम्म उल्लेखित व्यवस्था रहेको देखिन आएबाट निवेदक पक्षको भनाइ अनुसार धारा ९८(१) अनुसारको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकारलाई संकुचित र नियन्त्रित गरेको भन्न सकिने अवस्था नदेखिने । ● शुरुमा २०५८ पौष भित्र त्यस्तो स्वयं आय घोषणा गरी कर तिर्नपर्ने र पछि २०५८ माघ भित्र कार्यान्वयन हुनुपर्ने व्यवस्था गरी सो को कार्यान्वयनको समयावधि समेत समाप्त भई सो को उद्देश्य समेत पूरा भैसकेको अवस्था रहेकोमा सो व्यवस्था समानताको सिद्धान्त विपरीत रहेको नदेखिनुका साथै संविधानको धारा ९८(१) को प्रतिकूल रहेको समेत नदेखिंदा रिट निवेदन खारेज हुने । 	२९७

६६	संवत् २०६१ सालको रिट नं. ३०	अधिवक्ता सीताराम अग्रवाल विरुद्ध प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय सिंहदरवार समेत	<ul style="list-style-type: none"> संविधानमा भएको व्यवस्था अनुसार हाल संसद नभएको अवस्थामा श्री ५ को सरकारद्वारा आर्थिक अध्यादेश जारी भई श्री ५ को स्वीकृत भइसकेको र सो अध्यादेशले कानून सरह मान्यता पाउने, निवेदकले समेत अध्यादेशको वैधानिकतालाई स्वीकार गरेको देखिएकोले त्यसतर्फ विचार गरिरहनु पर्ने । संविधान र प्रचलित कानूनको प्रक्रिया पूरा गरी सरकारले आर्थिक अध्यादेश मार्फत लगाएको विशेष शुल्क तोक्न वा लगाउन नपाइने भन्न उपयुक्त र कानूनसम्मत नहुने । अध्यादेश कानून सरहनै लागू हुने र त्यही अध्यादेशले विशेष कर लगाएको, विशेष कर लगाएको कुरालाई निवेदकले सिद्धान्ततः असहमति नजनाएको र के कसरी आफ्नो हक हितमा आघात पर्ने वा अनुचित बन्देज लाग्ने काम हुन गयो, सो कुराको स्पष्ट आधार र पुष्टाई आउन सकेको नदेखिएको, कानून बमोजिम विशेष शुल्क लगाउने अधिकार सरकारलाई रहेको र आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ ले निवेदकको जिकिरलाई भन्दा लिखित जवाफ कथनलाई समर्थन र पुष्टाई गर्ने देखिंदा निवेदकले माग गरेबमोजिम संविधान र प्रचलित नेपाल कानूनसंग अध्यादेशको विवादित अंश प्रतिकूल रहेको वा वाभिएको नदेखिने । 	३०५
६७	संवत् २०५६ सालको रिट नम्बर.....३५३५	एयर अनन्या प्रा.लि.को विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत	सम्बन्धित निकायले अग्रिम कर माग गर्ने निर्णय नगरी अनाधिकृत निकायले अग्रिम कर माग गर्ने गरी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुंदा कर विभागबाट लेखिएको निर्देशनात्मक पत्रको साथै निवेदक कम्पनीको कारोवार रोक्का राख्ने लगायतका आदेश समेत वदर हुने ।	३१०
६८	सम्बत् २०६१ सालको रिट नं.....२६०१	अमृतभोग क्याटर्स प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबर महल विपक्षी	कर निर्धारण सम्बन्धमा विपक्षीले आदेश नै जारी गर्नुपर्ने गरी कानूनले नै अनिवार्य गरेकोमा सो बमोजिम भए गरेको अवस्था देखिन आउँदैन । कर निर्धारण आदेशको अभावमा केवल उल्लेखित पत्रको आधारमा मात्र सो पत्रानुसारको रकम निवेदक कम्पनीबाट विपक्षीले असुल उपर गर्न पाउँछ भन्नु कानूनसम्मत देखिन आएन ।	३१३
६९	सम्बत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.१२८	वेस्टर्न नेपाल कल्था मील प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजस्व विभाग लाजिम्पाट समेत	आदेश कार्यान्वयनको सिलसिलामा निवेदकले दावी गरेको कागजातहरू फेला नपरेको पटक पटक पत्राचार गर्दा पनि निवेदकतर्फबाट सो सम्बन्धी प्रमाण पेश हुन नसकेको अवस्थामा एकद्वार समितिको २६२ औं बैठकद्वारा निवेदकको माग बमोजिमको रकम फिर्ता गर्नसक्ने अवस्था रहेन भनी निवेदकलाई जानकारी गराएको देखिंदा यस्तो अवस्थामा अदालतको अवहेलना हुने कसूर प्रत्यर्थीहरूले गरेको भनी ठहर गर्न सवुद प्रमाणको अभावमा मिल्ने देखिएन ।	३१६
७०	२०६३ सालको रिट नं.३१८१	गुण सिनेमा प्रा.लि. विरुद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय,ललितपुर	रिट निवेदकलाई पुनरावेदन गर्न पाउने अधिकार ऐनले नै प्रदान गरी मिति २०६२।१।७ को पत्रमा समेत सो विषयमा स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको अवस्था र स्थितिमा तोकिए बमोजिम पुनरावेदनको मार्ग अवलम्बन नगरी वैकल्पिक उपचारको उपाय हुंदा हुँदै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिंदा यसमा विनेदक माग दावी सम्बन्धमा थप विश्लेषण गरिरहनु पर्ने अवस्था समेत देखिएन ।	३२०

<p>७१</p>	<p>सवत् २०६१ सालको रिट नं. २८२७</p>	<p>निवेदक: मनकामना एअरवेज (प्रा.) लि. विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत</p>	<p>कुनै विषयमा निर्णय गर्ने न्यायिक वा अर्धन्यायिक निकायले गरेको निर्णयमा चित्त नबुझेमा सोउपर पुनरावेदन गर्ने हकको सिर्जना कानूनबाट हुने भएकोले निर्णयमा चित्त नबुझे पुनरावेदन गर्न जान पाउने कुरा उल्लेख नगरेकै कारणले उक्त कानूनी हक मद्देन र कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायभन्दा फरक निकायमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी निर्णयमा उल्लेख गरेकै कारणले मात्र पुनरावेदन गर्न पाउने हक मर्ने वा कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायमा पुनरावेदन गर्न नपाउने भन्ने अवस्था नरहने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कुनै नयाँ ऐनको निर्माण हुँदा साविकको व्यवस्थालाई आंशिक रूपमा मात्र स्वीकार गरिएको हो भने त्यो कुरा प्रष्ट रूपमा आउनु पर्छ । कर निर्धारण प्रक्रिया पूरा नभै असूलीको कार्य शुरु हुन नसक्ने । ● कर अधिकृतको कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णय पुनरावेदन तहबाट समेत अन्तिम नभएसम्म कर निर्धारण अन्तिम हुँदैन । यसैले कर निर्धारण प्रक्रियाभित्र पुनरावेदनको बाटो पढ्न भन्न नमिल्ने । 	<p>३२३</p>
<p>७२</p>	<p>देवानी पुनरावलोकन नं.: २०६४-NF- ०००२</p>	<p>अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौँ विरुद्ध सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त भाइस प्रेसिडेन्ट के.टि.आर. नाम्बियार</p>	<p>मुख्य कानूनी व्यवस्थालाई पूरै अनुसूचीमा आबद्ध तुल्याइएको अवस्थामा अनुसूचीलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाको संज्ञा दिने हो भने त्यसले आर्थिक ऐनको व्यावहारिक प्रयोगलाई असम्भव तुल्याउने हुँदा त्यसबाट गम्भीर समस्या उत्पन्न हुन सक्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आर्थिक ऐन भित्रको द्रष्टव्यलाई केवल कार्यविधिगत व्यवस्था भनी त्यसले समेटेको क्षेत्र र त्यसको प्रभावलाई अवमूल्यन गर्दा त्यसले राज्यको समग्र आर्थिक नीति प्रभावित हुने अवस्थालाई नकार्न नसकिने । ● आर्थिक ऐनमा प्रयुक्त भएको द्रष्टव्य शब्द ऐनको अभिन्न अङ्कका रूपमा र सारवान कानूनकै रूपमा रहेको यथार्थलाई हृदयंगम गर्दा त्यसलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाका रूपमा संकुचित गर्न वा त्यसका आधारमा कर लगाउन वा उठाउन नपाउने भनी रोक लगाउँदा त्यसले सिँगो ऐनलाई नै निष्क्रिय तुल्याउने तर्फ पनि गम्भीरतापूर्वक विचार पुऱ्याउनु पर्ने । ● कुनै कानूनी प्रावधानको व्याख्या गर्दा संवैधानिक निकायका रूपमा रहेको महालेखा परीक्षकलाई संविधानले प्रदान गरेको अधिकार समेत संकुचित हुने गरी गर्न नमिल्ने । ● कानूनले स्पष्ट नगरेको कुरालाई मनोगत रूपमा व्याख्यागरी अनुपात तोक्यो त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन नमिल्ने । ● ऐनले नै अनुमानित उत्पादनको दायराबाट बाहिर पारेको अवस्थामा अनुमानित उत्पादनका आधारमा थप अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्ने कानून विपरीत हुन जाने । ● कानूनमा स्पष्ट रूपमा यति कच्चा माल बराबर यति उत्पादन मानी अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्थाको अभाव हुँदाहुँदै अनुमानका भरमा अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने हो भने स्वैच्छाचारिता हावी हुन जाने । ● अनुमान गर्ने कानूनी आधार नै नतोकिएको अवस्थामा गरिने अनुमान स्वाभाविक रूपमा मनोगत हुन जान्छ । कानूनको शासनमा कानूनको परिधिलाई नाघ्ने छुट कसैलाई पनि हुँदैन । ● कानूनले बाहेक गरेको कुरालाई मनोगत तर्क र अपूर्ण व्याख्याद्वारा समावेश गरी त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन नमिल्ने । 	<p>३२८</p>

७३	सम्बत २०५७ सालको रिट नं.....३५५९	महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. विरुद्ध मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, हेटौंडा	<ul style="list-style-type: none"> उद्योगले आफ्ना उपभोक्ताहरू वा डिलरहरूबाट लिएको र कमको नियमानुसार तिर्नुपर्ने विक्री कर कम दाखिला गरेको कारणबाट कर अधिकृतले छुट हुन गएको तिर्नुपर्ने कर दाखिल गर्न गराउन सक्ने नै देखियो भने सो नतिरेको कारणबाट महालेखा परीक्षकको विभागले वेरुजु देखाउन र लेखा परीक्षण ऐन अनुसार असूल उपर गर्नसक्ने नै हुंदा नपुग कर दाखिल गर्न निवेदक उद्योगलाई मूल्य अभिवृद्धि कार्यालय हेटौंडाबाट लेखिएको मिति २०५७।१०।१३ च.नं.७७२ समेतका पत्रहरू कानून अनुरूपकै रहेको पाईयो । 	३४९
७४	आदेश सम्बत् २०५४ सालको रिट नं.३०३७	नेपाल ब्रुअरी कम्पनी (प्रा.लि.) विरुद्ध मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, हेटौंडा	<ul style="list-style-type: none"> “इजाजत प्रदा गर्दा नै अनुपात खुलाएको अवस्थामा मात्र द्रष्टव्य २ को प्रावधान क्रियाशील हुने हो । इजाजत पत्रमा अनुपात खुलाइएको पाइँदैन र विपक्षी निकाहरूबाट पेश भएको लिखित जवाफ र महालेखा परीक्षकको विभाग, सार्वजनिक लेखा समिति र मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराको निर्णयमा समेत अनुपात खुलेको भनी स्पष्ट रुपमा दावी लिन सकेको पनि पाइँदैन । त्यसै गरी द्रष्टव्य २ ले कति कच्चा माल बराबर कति तयारी माल मानी अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने भन्ने निश्चित गरेको छैन । यसरी कानूनले स्पष्ट नगरेको कुरालाई मनोगत रुपमा व्याख्या गरी अनुपात तोकी त्यसैका आधारमा दायित्व बहन गराउन मिल्ने हुँदैन” इजाजत पत्रमा तयारी माल उत्पादन गर्न प्रयोग हुने कच्चा मालको अनुपातको परिणाम उल्लेख गरेको नदेखिएको र निवेदक कम्पनीले सो आ.व. को अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमहरू २०१९ बमोजिम बुझाई सकेको देखिएको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट नियमित रुपमा हुने लेखा परीक्षण गर्दा प्रयोग भएको कच्चा माल र उत्पादन भएको तयारी मालको अनुपातलाई अनुमानित आधारमा वेरुजु औल्याएको र सो वेरुजु उपर सार्वजनिक लेखा समितीमा छलफल हुंदा सो समितिले उक्त वेरुजु देखाइएको रकम असूल उपर गर्नका लागी अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिएको र सोही निर्देशनको आधारमा अर्थ मन्त्रालयले आफ्ना मातहत विभाग एवं कार्यालयलाई पत्र लेखी असूल गर्न भनेको आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाले मिति २०५३।१२।१२ मा निवेदक कम्पनीलाई रु.६०,६२,६५३।९३ असूल उपर गर्न पत्राचार गरेको कार्यलाई कानून बमोजिम भएको कार्य भनी मान्न मिलेन । 	३४६

७५	रिट नं.-०६४-WF-०००९	मोहनलक्ष्मी मास्के विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेत	<ul style="list-style-type: none"> ● आरोपको सूचना दिनु मात्र पर्याप्त हुने नभई सो सूचनाबमोजिम आरोपको खण्डन गर्न, प्रतिवाद गर्न र प्रमाण प्रस्तुत गर्न पर्याप्त र मनासिव समय पनि दिनुपर्ने हुन्छ । साथै सो प्रतिवाद र प्रतिवादको समर्थनमा प्रस्तुत प्रमाण समेतको विश्लेषण गरी स्वतन्त्र भई निर्णयकर्ताले तर्क र प्रमाणमा आधारित भएर प्रचलित कानूनको प्रयोग गरी निर्णय गर्नपर्ने तथा सो निर्णयमा निष्कर्षमा पुगेको स्पष्ट आधार र कारण खुलाउनु पर्ने । ● कुन निकायमा पुनरावेदन गर्न पाउने हो वा के कुन आधारमा पुनरावेदन गर्न नपाउने हो, कुन कानून र प्रमाणको आधारमा त्यस्तो निर्णय गरिएको हो भन्ने जस्ता कुराहरू समेत निर्णयमा उल्लेख हुनुपर्छ र सो कुराको जानकारी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सहज रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्दछ । अन्यथा त्यस्तो निर्णयलाई न्यायिक दृष्टिकोणबाट उचित, निष्पक्ष र न्यायसंगत नमानिने । ● कानून बमोजिम कारवाही र निर्णय गर्ने अधिकार पाएको कर अधिकृतले कानूनले स्पष्ट रूपमा तोकेको कार्यविधि र प्रक्रियालाई पूर्णरूपमा अनुशरण र पालना गर्नपर्छ । कानूनको प्रयोग र पालनामा सम्बन्धित कानूनमा अन्यथा उल्लेख भएमा बाहेक अन्य आधार र प्रक्रियाबमोजिम वा आफ्नो स्वविवेकीय अधिकार बमोजिमको छुट्टै प्रक्रिया वा कार्यविधि निर्धारण गर्न मिल्ने हुँदैन । साथै कानूनले म्याद जारी गर्ने स्पष्ट रूपमा ढाँचा तोकिएकोमा कुनै प्रशासकीय वा अर्ध न्यायिक अधिकारीले कानूनले नै अधिकार दिएमा बाहेक सो ढाँचालाई बदल्न, हेरफेर वा संशोधन गर्ने अधिकार नराख्ने । ● कार्यविधि कानूनको प्रयोग र पालनामा स्वेच्छाचारी प्रयोग वा त्रुटिपूर्ण प्रयोग भएमा सारवान कानूनको प्रयोग प्रभावित हुनसक्ने खतरा हुन्छ । साथै अनिवार्य रूपमा पालना गर्नपर्ने कार्यविधिसम्बन्धी कानूनको प्रयोग नगरी मुद्दाको कारवाही र निर्णय गरिएमा सो निर्णय नै त्रुटिपूर्ण मान्नुपर्ने । ● सुनुवाइको मौका भनेको प्राकृतिक न्यायको आधारभूत विधिशास्त्रीय सिद्धान्तको रूपमा रहेको छ । जुन व्यक्तिको हक वा हितको प्रतिकूल कारवाही वा निर्णय गर्न लागिएको हो सो व्यक्तिको कुरा सुन्नु (बामण बतभचक एबचतभ) तथा निजलाई आफ्नो प्रतिरक्षा गर्न मनासिव अवसर दिइनु पर्दछ भन्ने प्राकृतिक न्यायको आधारभूत सिद्धान्त रहेको छ । यस्तो व्यक्तिलाई प्रशासकीय वा न्यायिक कारवाही र निर्णयको प्रतिकूल प्रभावबाट कार्यविधिगत सुरक्षा प्रदान गर्न नै सुनुवाइको सिद्धान्तको मूलभूत उद्देश्य रहने । ● कसैको संविधानप्रदत्त सम्पत्तिसम्बन्धी उक्त हकहरूको प्रचलनमा रोक लगाउँदा सम्पत्ति धारकलाई सो सम्बन्धमा सफाई पेश गर्ने वा तत्सम्बन्धी प्रमाण पेश गर्ने अवसर दिएर मात्र निर्णय गर्नपर्ने । 	३५३
----	---------------------	--	---	-----

<p>७६</p>	<p>रिट नं. ०६५-WS-००१९</p>	<p>अधिवक्ता कमलेश द्विवेदी विरुद्ध प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय समेत</p>	<p>राज्यले उठाउने शुल्क वा करहरूको उपयोगको स्थिति व्यवहार मा जे जस्तो रहे पनि सैद्धान्तिक रुपमा जनहितको लागि नै राज्यबाट शुल्क वा कर लगाइएको होला भनी स्वाभाविक रुपमा अनुमान गर्नपर्ने हुन्छ । राज्यका विभिन्न अन्तरनिर्णीत अधिकारहरू मध्ये कर लगाउन पाउने अधिकार Taxation Power पनि एक महत्वपूर्ण अधिकार भएको र कानूनले नेपाल सरकारलाई उक्त कार्य गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरिरहेको पाइँदा कानूनविपरीत कर लगाइएको भन्न नमिल्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अन्तरिम संविधानले गरेको व्यवस्थाबमोजिम जननिर्वाचित संसदको स्वीकृति वा अनुमोदन विना राज्यको अन्य कुनै पनि निकायले नेपाली जनतालाई कर लगाउन नमिल्ने । ● कार्यपालिकाले विधायिका वा न्यायपालिका तथा व्यवस्थापिकाले कार्यपालिकाको मूलभूत कार्यप्रकृतिलाई नै प्रतिस्थापन गर्ने कार्य शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्त अनुरूप हुन नसक्ने । ● कर योग्य सम्पत्ति भएर पनि कर नतिरी सम्पत्ति लुकाएर बस्ने व्यक्तिलाई दण्डनीतिका माध्यमबाट हतोत्साहित बनाई कर तिर्न बाध्य पार्ने वा उनीहरूलाई प्रोत्साहन वा विशेष सहूलियत दिएर गरेको दायरामा ल्याउने भन्ने कुरा विशुद्ध कार्यकारी नीतिगत विषयमा अदालतले हस्तक्षेप गरी अन्यथा भन्न नमिल्ने । ● स्वयं घोषणाद्वारा राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोत खोज्न नपाइने, कुनै पनि मुद्दामा प्रमाणमा नलाग्ने र मुद्दा चलाउन तथा सजाय गर्न नमिल्ने हो भने गैरकानूनी ढंगबाट आय आर्जन गर्ने र आपराधिक क्रियाबाट कालो धन थुपार्नेलाई प्रोत्साहन मिल्दैन भन्न सकिँदैन । राज्यले अपराध वा अपराधीलाई प्रोत्साहन हुने नीति अख्तियार गर्दा एक प्रकारले दण्डहीनताको अवस्था सिर्जना हुनजाने । <p>राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा जस्तोसुकै गैरकानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति वैध मानिने र कुनै कारवाही वा सजाय गर्न नपाउने हो भने उक्त समुच्चा ऐनको व्यवस्था प्रयोजनविहीन हुन पुग्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक पदमा बसी वा सार्वजनिक पदमा नबसेकाहरूले पनि अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी गैरकानूनी रूपले सम्पत्ति आर्जन गरी त्यसैबाट दश प्रतिशत कर तिर्ने व्यक्तिको सम्पत्तिको स्रोतबारे छानबीन गर्न वा मुद्दा चलाउन नपाउने हो भने सार्वजनिक पदमा रही भ्रष्टाचार गर्नेलाई प्रोत्साहन मिल्ने मात्र होइन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संविधान र प्रचलित कानूनबमोजिम प्रदत्त क्षेत्राधिकार कटौती भई सो निकायको कामकारवाहीमा अनुचित हस्तक्षेपको अवस्था सिर्जना हुन पुग्ने । ● कानूनविपरीत काम गर्ने वा कानून छुल्ने व्यक्तिहरू गैरकानूनी तवरबाट लाभान्वित भई सम्पत्ति आर्जन गरिरहेका हुन्छन् । कानूनी राज्यमा यसरी गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गर्ने हक कसैलाई पनि प्राप्त नहुने । ● अपराधजन्य कार्यबाट कमाएको सम्पत्ति स्वेच्छिक रुपमा घोषणा गरी केही प्रतिशत कर तिरेको कारणले मात्र अपराध 	<p>३६६</p>
-----------	----------------------------	---	---	------------

७६	रिट नं. ०६५-WS-००१९	अधिवक्ता कमलेश द्विवेदी विरुद्ध प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय समेत	<p>र खतबाट नै माफ हुने गरी स्रोत नै खोल्न नपर्ने सूचित आदेशको व्यवस्थाको कुनै कानूनी औचित्य नहुने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● राजस्व असूली वा करको दायरामा ल्याउनुको मतलब आपराधिक कार्य गरी धन कमाउन उन्मुक्ति दिनु होइन । लिखित संविधान भएको र राज्यसञ्चालनको आधार कानून भएको हाम्रो जस्तो प्रणालीमा यस्तो छूट हुन नसक्ने । ● लामो राजनीतिक द्वन्द्वको कारण कानूनबमोजिम आममाफी (Amnesty) हुनसक्छ । कानूनबमोजिम राज्यले बृहत् सार्वजनिक हितको लागि कसैलाई Nolle Prosequi अनुसार मुद्दा नचलाउन सक्छ । चलिरहेको मुद्दा कानूनबमोजिम फिर्ता लिनसक्छ । सजाय भइसकेको हो भने Executive Clemency हुनसक्छ । तर राज्यलाई कर तिरेको नाताले गैर कानूनी तवरले कमाएको सम्पत्ति हो भने त्यस्तो सम्पत्ति स्वतः Legalise हुने व्यवस्था हुन सक्तैन । छानबीन अनुसन्धान हुन नै नपाउने हुन नसक्ने । ● अपराध, भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्यलगायत जुनसुकै गैर कानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई बैधता दिनु र त्यसउपर छानबीन, अभियोजन र सजाय गर्न नपाउने गरी संविधान र प्रचलित कानूनले व्यवस्थागरेका संवैधानिक र कानूनी प्रावधानहरू प्रयोजनहीन, निष्क्रिय वा मृतप्रायः हुने गरी कार्यकारी आदेश जारी गर्नले संक्रमणकालीन न्यायलाई प्रबर्द्धन गर्न नसक्ने । ● शक्ति पृथकीकरण, विधिको शासन र नागरिक हक अधिकारमाथि सदैव चुनौती उत्पन्न भैरहेका अवस्थामा नागरिकका मौलिक हक अधिकारको संरक्षक र संविधानको अन्तिम व्याख्याताको हैसियतले अदालतले मुकदर्शक भएर कार्यपालिकाका संविधानप्रतिकूल कार्यहरूलाई वैधानिकता प्रदान गर्न सक्दैन । संविधानबमोजिमको सरकार र विधिको शासन कायम गराउने दायित्व अन्ततः स्वतन्त्र न्यायपालिकामाथि नै आइपर्दछ । त्यसैले स्वतन्त्र न्यायपालिकाको अधिकार समेत कुण्ठित हुन जाने गरी जारी गरिएको आदेश संविधानअनुरूप ठहर्याउन नमिल्ने । 	३६६
७७	०६७-WO-१२८४	श्रीराम अग्रवाल समेत विरुद्ध आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरान सुनसरी	<p>हालैको बकसपत्र लिखत पारीत गराई लिएपछि निजको दातामाथि सरकारी राजस्वको दायित्व श्रृजना भई सकेको र लिखत अनुसार को सम्पत्ति बकसपत्र गर्नेका स्वामित्वमा प्रक्यागत रूपले आई नसक्यै सो सम्पत्तिमा सरकारी दाविको श्रृजना भई सकेको यस अवस्थामा सो सम्पत्तिमा सरकारी दाविको श्रृजना भई सकेकोले यस अवस्थामा सो सम्पत्तिको रोक्का फुकुवा हुने वा लिलामको कारवाही बदर हुन सक्ने कानूनी आधार देखिएन ।</p>	३७७

७८	०६९-CI-१२८०	<p>राजस्व अनुसन्धान विभाग हरिहरभवन, पुल्चोक विरूद्ध काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैङ्क, केन्द्रीय कार्यालय, पाको न्युरोड</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● कानूनी व्यवस्थामा प्रयोग भएको “प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि” भन्ने शब्दावलीको शाब्दिक व्याख्या गर्दा यसले आयकर ऐन, २०५८ को माथि उल्लिखित व्यवस्थालाई प्रस्तुत सन्दर्भमा निष्प्रभावी गराएको देखिने । ● गाडीलाई धितो राखी कर्जा लिएका ऋणीले बैङ्कलाई बुझाउनुपर्ने पूरै किस्ता रकम नबुझाएपछि बैङ्कले लिलामी प्रक्रिया अपनाई सो सवारी साधन बैङ्कले नै सकार गरेको देखिन्छ । यसरी धितो राखिएको सो सवारी साधन ऋणीको स्वामित्वमा रहेको नभई बैङ्ककै स्वामित्वमा रहेको परिस्थितिमा उक्त सवारी साधनको माध्यमबाट राजस्व अनुसन्धान विभागले राजस्व असुली गर्न सक्ने अवस्थासमेतको विद्यमानता नदेखिने । 	३८२
७९	६९-WO-१२४३	<p>नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी विरूद्ध ठूला करदाता कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर समेत</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● निवेदकले ठूला करदाताको निर्णयउपर यसभन्दा पहिले पुनरावेदनको उपचार ग्रहण गरिसकेकोमा सोही स्थिति र सोही आधारमा विवादित निर्णयउपर पनि साधारण अधिकार क्षेत्रअन्तर्गत उपचारमा जानुपर्नेमा रिटमा प्रवेश गरेको मिलेको नदेखिने । ● वैकल्पिक उपचार रहेसम्म रिट क्षेत्राधिकार सामान्यतया आकर्षित हुँदैन । एउटै विषयवस्तुमा एकैपटक दुई निकायले हात हाल्दा न्यायिक अराजकतासमेत जन्मिन्छ । विवादित विषयको वैकल्पिक उपचारको मार्ग अन्तिम भई बसेको र विवादित निर्णयमा कानूनको घोर त्रुटि भएको भन्ने कुरा स्पष्ट देखिएमा मात्र रिट क्षेत्राधिकार आकर्षित हुने कुरालाई अपवादको रूपमा लिइने । 	३८६

आयकर

संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री पृथ्वी बहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री रुद्र बहादुर सिंह
सम्बत् २०४२ सालको दे.पु नं. ४६८

मुद्दा : आयकर

पुनरावेदक/प्रतिवादी: श्री ५ को सरकार अर्थमन्त्रालय कर विभाग, कर कार्यालय काठमाडौं ।

विरुद्ध

विपक्षी/वादी: काठमाडौं खिचापोखरी स्थित फ्लोरिड एण्ड फनिस्सिड सेन्टरको प्रो. श्री विनयकुमार अग्रवाल ।

श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी दायित्वको रकम श्रीमानको आय मान्नु पर्ने बाध्यतात्मक कानुनी व्यवस्था केही देखिँदैन, श्रीमतीले श्रीमानको फर्ममा लगानी गर्न कानुनले प्रतिबन्ध लगाएको पाइँदैन, श्रीमतीबाट लिएको रकम दायित्व महलमा स्पष्ट देखाएको पाइन्छ, तसर्थ सो दायित्व रकम मिन्हा पाउने ठहर्याई राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको निर्णय मनासिब ठहर्याई म.क्षे.अ.बाट भएको निर्णयमा कुनै त्रुटी नदेखिँदा सदर हुने ।

(प्रकरण नं. १३)

पुनरावेदक, प्रतिवादी तर्फबाट: विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइराला

विपक्षी, वादीतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री शुशिलकुमार सिन्हा

उल्लेखित मुद्दा: X

फैसला

न्या.श्री पृथ्वी बहादुर सिंह: मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतको फैसला उपर पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भई पुनरावेदनको लगतमा दर्ता भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार रहेछ ।

२. यस आ.व. मा व्यापारबाट भएको खूद आय रु. ३१,८३४।१३ उल्लेख गरी नाफा नोक्सानी वासलात रिपोर्ट समेत साथै राखी क.का. काठमाडौंमा मिति ०३।३।१४ मा पेश गरेको आय विवरण ।
३. प्रो.श्री विनयकुमार अग्रवाल फ्लोरिड एण्ड फनिस्सिड सेन्टरको आ.बं.०३२ बै.चै.को पेश भएको आय विवरण सम्बन्धको नाफा नोक्सानी वासलात सहितको हिसाब किताब परीक्षण गरी आ.क.ऐन, ०३१ को दफा ३३(३) अनुसार मनासिब माफिकको खर्चहरू मिन्हा गरी बढी देखिएको र मिन्हा दिन नमिल्ने निम्न रकम परिवहन खर्च मध्ये ६,८२९।०४ स्वागत सत्कार खर्च मध्ये ३,९६०।८९। सो रुम खर्च २,६०७।९०, फुटकर खर्च ३,७१७।५१ विज्ञापन खर्च मध्ये १,२६९।१५ उठन नसक्ने रकम ६८०।९४, कानुनी खर्च ४,६६०।-। अडिट खर्च रु. ५००।-, दायित्व रु. ९६,६६६।५५, ब्याज खर्च रु. ३७,७८५।१८ ह्यास कट्टी बढी देखिएको २,५९०।९५ विवरण अनुसार खूद आय ३१,८३४।१३, समेत गरी जम्मा खूद आय १,९३,१०२।२४ कायम ठहरेकोले सो मा लाग्ने कर रु. ८९,९३१।२३ र आ.क.ऐन ०३१ को दफा ५९(२) बमोजिम जरिवाना रु. ८,९९३।१२ समेत गरी जम्मा रु. ९८,९२४।२५ आयकर निर्धारण आदेश प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र ने.रा.बैंक दाखल गर्न होला भन्ने समेत व्यहोराको क.का.काठमाडौंको ०३५।८।१८ को आयकर निर्धारण आदेश ।
४. म पुनरावेदकको आय वर्ष बैशाख १ गतेबाट शुरु भई चैत्र मसान्तमा समाप्त हुने हुँदा आ.क. ऐन, ०३१ को दफा २७(१) को म्यादभित्र आय विवरण पेश गर्न नसकी उक्त ऐनको दफा ५९(१)को म्यादभित्र आय विवरण पेश गरेकोमा दफा ५९(२) बमोजिम भनी जरिवाना गरिएको प्रत्यक्ष कानुनी त्रुटिपूर्ण हुँदा सो जरिवाना हटाई पाउँ, फर्मको दायित्वलाई खूद आयमा समावेश गरिएको आ.क.ऐन, ०३१ को दफा ३३(३) र दफा ४१ को प्रतिकूल हुँदा बदरभागी छ । साथै ब्याज दिएको रकम, परिवहन खर्च, स्वागत सत्कार खर्च, सो रुम खर्च, फुटकर खर्च, विज्ञापन खर्च, असूल उपर नहुने रकम, ह्यास कट्टी समेतका आदि रकमहरूलाई विल भर्पाई भौचर आदी हुँदाहुँदै अनावश्यक र बढी खर्च भनी स्वेच्छाले कटौती गरी खूद आयमा समावेश गरेको हुँदा उक्त आदेश बदर गरी पेश भएको विवरण र हिसाब किताब बमोजिम दायित्व रकम कट्टा गरी खर्चका रकम मिन्हा गरी बाँकी आयकर निर्धारण गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरणमा परेको ०३५।१०।२३ को पुनरावेदन जिकिर ।
५. परिवहन खर्च ६,८२९।०४ मिन्हा नदिएको सम्बन्धमा व्यापारको स्थिति र निजी प्रयोगको समेत विचार गरी ७५ प्रतिशत खर्च मिन्हा दिएको हुँदा निजी खर्च भनी २५।- सम्म मिन्हा नदिएको मनासिब नै छ । स्वागत सत्कार खर्चमा पनि कारोबारको अनुपातमा उचित खर्च मिन्हा दिएको हुँदा बढी ३,९६०।८९ मिन्हा नदिएको उचितनै छ । सो रुम खर्च रु. २,६०७।९० मिन्हा नदिएको सन्दर्भमा सो रकम नियमित खर्च नभई पटके भएको र स्थिर हुने सामान समेत भएको हुँदा पूँजगत खर्च मानी मिन्हा नदिएको युक्तिसंगत नै छ । फुटकर खर्च रु. ३,७१७।५१ मिन्हा नदिएको सम्बन्धमा शीर्षक अनुसारको उचित खर्च मिन्हा दिएको हुँदा असंगत मानी सो रकम मिन्हा नदिएको उचित नै छ । दायित्वको महलमा अन्य बाँकी भनी बिक्री कम देखाई आय समेत रकम कम गराएकोले सो रकमलाई बिक्री मानी आयमा जोडेको रु. ९६,६६६।५५ को हकमा विचार गर्दा यदि सो

रकम विक्रीमा लुकाएकै हो कि भन्नलाई सो विक्री मानिएको रकमको अनुपातमा खरीद अंकले पनि पुष्ट्याई गर्न पर्ने तर सो रकमलाई खरीद अंकले पुष्ट्याई गरेको नदेखिएको हुँदा उक्त रकमलाई विक्री कम देखाएको भन्न मिल्ने देखिएन । पुनरावेदनक करदाताको श्रीमती शकुन्तलाको देवी छुट्टै आयका स्रोतहरू भएको र सो रकमलाई श्रीमानका आयमा जोडी कर निर्धारण गरेको संलग्न कर निर्धारण आदेशबाट प्रष्ट देखियो । यसरी आफूले छुट्टै स्रोतबाट आर्जन गरेको आयलाई श्रीमानको फर्ममा लगानी गर्न नपाउने गरी कुनै कानुनले बन्देज गरेको समेत नदेखिएको हुँदा श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी दायित्वलाई श्रीमानको आय भन्न उचित देखिएन । यस परिप्रेक्षमा पुनरावेदक करदाताले आफ्नो नाममा दायित्व बाँकी भनी उल्लेख गरेको रकम कुन स्रोतबाट कसरी प्राप्त भई दायित्व बाँकी रहन गएको हो सो को तथ्य प्रमाणित हुन नसकेकोले यसरी काल्पनिक दायित्व सृजना गरेको रकममा कर लाग्नु उचित नहुँदा प्रोपाइटरलाई तिर्न बाँकी रकमसम्म आयमा जोडी निजको श्रीमती शकुन्तलादेवीलाई तिर्न बाँकी दायित्व रु. ९६,६६६।५५ खर्च मिन्हा हुन्छ । व्याज रकम रु. ३७,७८५।१८ अन्य विभिन्न व्यक्तिहरूलाई तिरेको व्याजको हकमा करकट्टा नगरेको नाताले मात्र पुरै रकम मिन्हा हुँदैन भन्नु न्यायसंगत नहुँदा प्रचलित कानून बमोजिम सो रकममा लाग्ने गरेको रकमसम्म कट्टा गरी बाँकी रु. ३७,७८५।१८ पुरै मिन्हा हुन्छ । टुटफुट मिन्हा रु. २,५९०।९५ मिन्हा नदिई आयमा जोडेको सम्बन्धमा कुन सामानमा के कति टुटफुट मिन्हा पाउने हो भन्ने कुरा हालसम्म नतोकिएकोले नेपाल आयकर ऐन, ०१९ मा तोकिएको दर रेटले हुने रकमसम्म मिन्हा दिई बढी देखिए जतिमात्र आयमा समावेश हुन्छ । विज्ञापन खर्च रु. १,२६९।१५ मिन्हा दिएको हकमा माग बमोजिम उचित खर्च मिन्हा दिएकै हुँदा बढी खर्च महशुस गरी मिन्हा नदिएको मनासिब नै छ । असूल उपर नहुने भनी रु.६८०।९४ आयमा जोडेको सम्बन्धमा सो रकम असूल उपर गर्न के कति प्रयास भएको थियो त्यसको सबूद प्रमाण पेश भएको नदेखिएकोले उक्त रकम आयमा जोडेको कानूनसंगत नै छ । आयकर ऐन, ०३१ को दफा ५९(२) बमोजिम रु. ८,९९३।१२ जरिवाना गरेको मिले नमिलेको के हो भन्ने सन्दर्भमा सो ऐनको दफा ५९ लाई दृष्टिगत गर्दा पुनरावेदकलाई सोही ऐनको दफा ५९(१) बमोजिमको अवस्था देखिएकोमा दफा ५९(२) बमोजिम जरिवाना गरेको कानून विपरीत हुँदा जरिवानाको रकम पुरै मिन्हा हुन्छ । कानुनी खर्च रु. ४६६०।- लाई आयमा जोडेको उचित होइन भन्ने हकमा आयकर ऐन, ०३१ को दफा ४१(भ) अनुसार सो रकम आय आर्जनसंग सम्बन्धित नहुँदा मिन्हा नदिएको युक्तिसंगत नै छ । अडिट फी ५००।- मिन्हा नदिएको सम्बन्धमा यिनै पुनरावेदकलाई अन्य आ.ब. हरूमा त्यस्तो खर्च मिन्हा दिएको देखिएकोले यस आ.ब. मा मात्र मिन्हा हुँदैन भन्नु न्यायोचित नहुँदा सो रकम पुरै मिन्हा हुन्छ भन्ने समेत व्यहोराको २०३८।४।२५।१ को राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला ।

६. उपरोक्त राजश्व न्यायाधिकरणको फैसलामा चित्त बुझेन पुनरावेदन गर्ने अनुमति पाउँ भन्ने समेत श्री ५ को सरकार (अ.म.कर विभाग कर कार्यालय काठमाडौं) को मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतमा पर्न आएको निवेदन ।
७. राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला प्रत्यक्ष कानून त्रुटिपूर्ण हुनाले राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख) अनुसार पुनरावेदनको लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको ०३९।१२।२४।५ को म.क्षे. अदालत सिंगल बेञ्जको आदेश ।
८. राजश्व न्यायाधिकरणको निर्णय मनासिब ठहर्छ भन्ने समेतको म.क्षे.अ.को फैसला ।
९. म.क्षे.अ.को फैसलामा चित्त बुझेन पुनरावेदनको अनुमति पाउँ भन्ने कर कार्यालय काठमाडौंबाट पर्न आएको निवेदन यस अदालत संयुक्त इजलास समक्ष पेश हुँदा स्वास्नीबाट ऋण लिएको दायित्वलाई आयमा समावेश गरी कर निर्धारण गर्ने गरेकोलाई बदर गर्ने गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको निर्णय मनासिब ठहर्नाकई म.क्षे.अ. बाट भएको निर्णयमा आयकर ऐन, २०३१ समेतको त्रुटी भएको देखिन आएकोले पुनरावेदनको अनुमति दिइएको छ भन्ने समेत आदेश भई पुनरावेदनको लगतमा दर्ता भएको रहेछ ।
१०. नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन कर कार्यालयतर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान सहन्यायधिवक्ता श्री राजेन्द्र प्रसाद कोइराला र विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री शुशिल कुमार सिन्हाले गर्न भएको बहस समेत सुनियो ।
११. अब प्रस्तुत मुद्दामा मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतबाट भएको इन्साफ मनासिब वा बेमनासिब के रहेछ भन्ने कुराको निर्णय दिनु परेको छ ।
१२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा विपक्षी फ्लोरिड एण्ड फर्निचर सेन्टरको सम्बन्धमा आ.ब. ०३२ वै.चै. को आयकर निर्धारण आदेश कर कार्यालयले गरेको मा चित्त नबुझी विपक्षीको राजश्व न्यायाधिकरणबाट निर्णय हुँदा करदाताकी श्रीमती शकुन्तलादेवीको छुट्टै आयको स्रोत भएकोमा सो आयलाई श्रीमानको आयमा जोडी कर निर्धारण गरेकोमा आफूले छुट्टै स्रोतबाट आर्जन गरेको आय श्रीमानको फर्ममा लगानी गर्न नपाउने गरी कुनै कानुनले बन्देज गरेको नदेखिँदा श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी दायित्वलाई श्रीमानको आय मानी कर निर्धारण गरेको मिलेन भनी श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी रकम मिन्हा हुने र व्याज रकम र अन्य विभिन्न व्यक्तिलाई तिरेको व्याजको हकमा कर कट्टा नगरेको नाताले मात्र पुरै रकम मिन्हा हुँदैन भन्नु न्यायसंगत नहुने हुँदा प्रचलित कानून बमोजिम सो रकममा लाग्ने गरेको रकमसम्म कट्टा गरी बाँकी रकम मिन्हा हुन्छ भनी निर्णय भए उपर कर कार्यालयतर्फबाट म.क्षे.अ.मा पुनरावेदनको अनुमति पाएकोमा निर्णय हुँदा राजश्व न्यायाधिकरणको इन्साफ मनासिब ठहर्नामई फैसला भएको रहेछ ।

१३. श्रीमतीलाई तिर्न बाँकी दायित्वको रकम श्रीमानको आय मान्नु पर्ने बाध्यात्मक कानुनी व्यवस्था केही देखिँदैन । श्रीमतीले श्रीमानको फर्ममा लगानी गर्न कानुनले प्रतिबन्ध लगाएको पाइँदैन । श्रीमतीबाट लिएको रकम दायित्व महलमा स्पष्ट देखिएको पाइन्छ । तसर्थ सो दायित्व रकम मिन्हा पाउने ठहन्याई राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट भएको निर्णय मनासिब ठहर्याई म.क्षे.अ. बाट भएको निर्णयमा कुनै त्रुटी नदेखिँदा सदर हुने ठहर्छ । मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.रुद्र बहादुर सिंह

इतिसम्बत् ०४४ साल कार्तिक ३० गते रोज शुभम् ।

भाग: ४८, साल: २०६३, महिना: कार्तिक, अंक: ७, फैसला मिति : २०६२।१२।१४, निर्णय नं. ७७३०

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री मीनबहादुर रायमाझी
माननीय न्यायाधीश श्री पवनकुमार ओझा
संवत् २०५८ सालको फौ.पु.नं.....२९६६

मुद्दा :- आयकर ।

पुनरावेदक /वादी अर्थ मन्त्रालय, आन्तरीक राजश्व विभाग, कर कार्यालय विराटनगर
विरुद्ध

प्रत्यर्थी / विपक्षी जिल्ला मोरङ्ग विराटनगर स्थित हुलास वायर इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. संचालक महेन्द्रकुमार गोल्छा

- कर अधिकृतको कर निर्धारण गर्ने कार्य न्यायिक कार्य हो । कर अधिकृत कर निर्धारणको प्रकृत्यामा छानविन गर्ने अधिकृत हुनका साथै कर निर्धारण गर्ने अधिकारी पनि हुँदा निजको कानूनी हैसियत आरोपी एवं निर्णयकर्ता दुवै हुने ।
- कर सम्बन्धी विवादमा अमुक रकम यो यस कारणले करयोग्य छैन भनी करदाताले देखाएको अवस्थामा कर लगाउन चाहने कर अधिकृत या कार्यालयले यो यस परिवन्दबाट कर लाग्ने हो भन्ने देखाउन पर्ने हुन्छ । कर लाग्ने आय हो भन्ने कुराको प्रमाण पुर्याउने भार कर कार्यालय वा कर अधिकृत उपरनै हुने ।
- करसम्बन्धी विवादमा प्रमाणको भारको अत्यन्तै महत्व र आवश्यकता हुँदा करदाता उपर मात्र प्रमाण पुर्याउने भार नरहने ।
(प्रकरण नं.१६)
- करदाताले भूलबाट पुरा कट्टा हुन नसकेको भन्दै पछि कानून बमोजिमको रकम स्रोतबाट कट्टी गरि बुझाएको भन्ने देखिएपछि करदाताले कानून उल्लंघन गरेको भन्न सकिने नहुदा सो रकमलाई खूदआयमा समावेश नगर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला न्यायोचित देखिँदा अनुमति प्रदान भएको आदेशसँग सहमत हुन नसकिने ।
(प्रकरण नं.१७)

पुनरावेदक वादीका तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ता जनकबहादुर अधिकारी

प्रत्यर्थी विपक्षीका तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री चन्डेश्वर श्रेष्ठ

अवलम्बित नजीर: ×

आदेश

- न्या. पवनकुमार ओझा: राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला उपर राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ख) को आधारमा पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भै पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाका संक्षिप्त तथ्य यस प्रकार छ :-
२. हुलास वायर ई. को आ.व. ०५०।५१ को कारोवारमा भएको खूद मुनाफा उल्लेख गरी मिति २०५१।११ मा स्वयं कर निर्धारण विवरण पेश गरेको ।
 ३. उक्त इण्डष्ट्रिजको आ.व. ०५०।५१ को कारोवार सम्बन्धमा वा मोहनलाल कोठारीले कर कार्यालय विराटनगरमा गरेको बयान ।
 ४. सबूद प्रमाण पेश गर्न आयकर ऐन, २०३१ कोदफा ३३(४) बमोजिम ७ ९सात० दिनको मौका दिएको कर कार्यालय विराटनगर को मिति २०५३।५।२६ को सुचना र मिति २०५३।३।३० को सो सूचनाको जवाफ ।
 ५. हुलास दायर ईको आ.व. २०५०।५१ का सम्पूर्ण उचित र वास्तविक खर्च समेतलाई दृष्टिगत गरी जम्मा खूद आय रु.५३,२३,४९२।४९ कायम हुने ठहर्छ भन्ने मिति २०५३।३।३१ को निर्णय पर्चा।
 ६. उपर्युक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको जम्मा कर रु.१५,९७,०४७।७५ मध्ये अग्रिम दाखिला रु. २,८९,०५२।- कटाई बाँकि रु.१३,०७,९९५।७५ र जरिवाना रु.१,९७,८९६।७९ समेत जम्मा रु.१५,०५,८९२।४६ ने.रा.वै. विराटनगरमा ३५ दिनभित्र दाखिला गर्न गराउनु भन्ने मिति ०५३।३।३१ को आयकर निर्धारण आदेश ।
 ७. कर कार्यालय विराटनगरको निर्णय पर्चा र आयकर निर्धारण आदेश त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी कानून विपरीतको कर र जरि वानाबाट मुक्त हुने गरी इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन जिकिर ।
 ८. यसमा छलफल निमित्त अ.व. २०२ नं. बमोजिम पु.स.व.का. विराटनगरलाई पेशीको सुचना दिई भिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने रा.न्या. विराटनगरको आदेश ।
 ९. कर्मचारीको तलव भुक्तानी गर्दा अग्रिम आयकर कट्टा नगरी भुक्तानि दिएको भनि रु.४२,५२४।१७ खूद आयमा समावेश गरेकोमा उद्योगले पर्चामा उल्लिखित कर्मचारीहरूलाई तलव भुक्तानि दिँदा अग्रिम करकट्टा गरी प्रत्यर्थी कार्यालयमा पेश गरिएको थियो र त्रुटी हुन गएको रकम पछि पुनः कट्टा गरेको हुँदा सो खर्च मिन्हा हुनु पर्ने हो भन्ने पुनरावेदन जिकिर लिएको देखियो । यसमा करदाता उद्योगले कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक भुक्तानि दिँदा र छुट भएको रकमको करकट्टा गरि सो को प्रमाण ३३(४) को

सूचनाको जवाफ पेश गरेको भन्ने जिकिर समेत देखियो । यस न्यायाधिकरणबाट भएको आदेशानुसार पुनरावेदकले पेश गरेको त्यस सम्बन्धि कागज प्रमाण हेर्दा, मिति २०५३।३।३० मा गिरधारी शर्मा नामबाट रु.६७५०, ऐ. मितिका तापस भट्टराईको नामबाट रु.६७५० र ए.के. खन्नाका नामबाट रु.११८४२।४७ पारिश्रमिक कर कट्टा गरी ने.रा.बैंकमा जम्मा गरेको भौचर पेश गरेको देखिँदा पारिश्रमिक भुक्तानि दिँदा करयोग्य आयमा लाग्ने करकट्टा गरी सो को प्रमाण समेत पेश भैरहेको अवस्थामा त्यस्तो खर्चलाई र कार्यालयले मिन्हा नदिई खूद आयमा समावेश नहुने ठहर्छ । आयकर ऐन, २०३२ को मनसाय बमोजिम स्थानीय तथा निर्यात व्यापार तर्फको छुट्टाछुट्टै खाता नभए तापनि निर्यात तर्फको खर्च छुट नदिने प्रावधान पालना गर्न कानूनसम्मत हुने हुदा निर्यात खर्च पनि खूद आय कायम हुने, आवास व्यवस्था कामदार वा कर्मचारीले पाउने उपदान, वोनस, कारखानाको मेसिन मर्मत संभार सवारी साधन खर्च, बैकलाई तिरेको ब्याज खर्च मिन्हा दिन मिल्ने कानूनी व्यवस्थाको अभावमा कर कार्यालयले सो रकम मिन्हा दिन नमिल्ने भै खूदआयमा सबमोश गरेको मिलेको देखियो । कम्पनीको विरगंज स्थित सेल्स डिपोले यस आ.व. मा कुनै कारोवार नगरेको भएपनि सेल्सडिपो बन्द नभएको स्थितिमा सामान्य खर्च हुँदैन भन्न मिल्ने नदेखिँदा सो रकम खुदआयमा सबमोश गरेको र कर्मचारीको पारिश्रमिक तलव भुक्तानी दिँदा करयोग्य आयमा लाग्ने कर कट्टा गरी सो को प्रमाण समेत पेश भैरहेको अवस्थामा त्यस्तो खर्चलाई कर कार्यालयले मिन्हा नदिई खूदआयमा समावेश गर्ने गरी गरेको निर्णय मिलेको देखिएन । अतः सो रकम खुदआयमा समावेश नहुने ठहर्छ । उपरोक्त उल्लिखित बमोजिम हुने ठहरी कर कार्यलय विराटनगरको निर्णय केही उल्टी हुन्छ भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५७।१।२९ को फैसला ।

१०. कर कार्यालय विराटनगरको कर निर्धारण आदेशलाई आंशिक उल्टी गरी राजस्व न्यायाधीकरण विराटनगरबाट भएको फैसला आयकर ऐन, २०३१ को ९संसा० कोभावना विपरीत भएको र बुझ्नु पर्ने प्रमाणनबुझि प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ बमोजिम वास्तविक तथ्यतर्फ वेवास्ता गरी भएकोले पुनरावेदन गर्ने अनुमतिपाउँ भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको यस अदालतमा परेको निवेदन पत्र ।
११. यसमा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ख) बमोजिमको अवस्थाविद्यमान देखिँदा पुनरावेदनको अनुमति प्रदान गरिएको छ । प्रस्तुत मुद्दाको शुरु रेकर्डभएमा प्रमाण मिसिल समेत भिकाई आएपछि नियमानुसार पेश गर्न भन्नेयस अदालत संयुक्त इजलासबाट मिति २०५८।१।२६ को आदेश ।
१२. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक कर कार्यालय विराटनगरको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता जनकवहादुर अधिकारीले राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरले विपक्षी उद्योगको केहि शिर्षकको रकमलाई खुद आयमा समावेश गर्न पर्नेमा समावेश नगर्ने गरी गरेको फैसला आयकर ऐन, २०३१ को भावना विपरीत भएको छ । उद्योगको कुनै शीर्षकको खर्चलाई खुद आयमा समावेश गरे तर्फ पुनरावेदन अदालतको फैसला उपर विपक्षी उद्योगले पुनरावेदन गरेको देखिँदैन । पुनरावेदन नपरे पछि सो फैसलालाई पूर्ण स्वीकार गरेको देखियो । कर कार्यालयको कर निर्धारण आदेशलाई केहि उल्टी गर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला सो हदसम्म बदर हुनु पर्दछ भनि वहस गर्नभयो । विपक्षी उद्योग तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री चण्डेश्वर श्रेष्ठले राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरले मिन्हा दिएको शिर्षक अन्तर्गतका खर्चहरु मिन्हा पाउने भनि तथ्यगत प्रमाणहरु पेश गरेको, त्यस्तो शिर्षक अन्तर्गतका खर्च मिन्हा पाउने भनि आयकर ऐन, २०३१ मा व्यवस्था भएको, ऐनले पाउने सुविधा नै उद्योगलाई उपलब्ध गराएको हुँदा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला सदर हुनु पर्दछ भनि गर्न भएको वहस समेत सुनियो ।
१३. पुनरावेदन सहितको मिसिलको अध्ययन र विद्वान कानून व्यवसायीहरुको वहस जिकिरलाई मनन् गरी निर्णय तर्फ बिचार गर्दा राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला मिले नमिलेको के रहेछ ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।
१४. यसमा विपक्षी हुलास दायर इण्डष्ट्रिज (प्रा) लि.का संचालकले आ.व. ०५।०।५१ को कारोवारमा भएको खुद मुनाफा उल्लेख गरी मिति २०५१।१।१९ मा स्वयं कर निर्धारण पेश गरेकोमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३क(२) बमोजिम उद्योगको संचालकलाई उक्त कारोवारको सम्बन्धमा बयान गराई प्राप्त भएका प्रमाण सूचना आदी समेतलाई बिचार गरी ऐननियमले मिन्हा दिन मिल्ने रकम मिन्हा दिई, मिन्हा दिन नमिल्ने रकम खुद आयमा समावेश गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३क(२) बमोजिम खुद आय रु.५२,२३,४९२।४९ कायम हुने ठहर कर कार्यालय विराटनगरले गरेकोमा सवारी साधन मर्मत खर्च, सेल्स डिपोमा भएका खर्च र कर्मचारीहरुको तलव भुक्तानी गर्दा पारिश्रमिक कर कट्टा गरी बैंकमा जम्मा गरेको रकम खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भनि कर कार्यालय विराटनगरको कर निर्धारण आदेश केहि उल्टी गरेको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलामा चित्त नबुझि कर कार्यालय विराटनगरले यस अदालतमा दिएको निवेदनमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्राप्त भै यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको देखियो ।
१५. यसमा विपक्षी उद्योगले उल्लेख गरेको मर्मत संभार खर्च रु.१,६२,१८४।७३, सवारी साधन संचालन खर्च रु.१,२२,९९८। र सेल्सडिपो विरगंजको नोक्सानी खर्च र कर्मचारीको तलव भुक्तानी गर्दा अग्रिम आयकर कट्टा नगरेको रकम समेत पुंजिगत खर्च मान्नुपर्नेमा पुंजीगत खर्च नमानी खुद आयमा समावेश नहुने ठहर गरेको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा बदर हुनुपर्ने भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको मुख्य पुनरावेदन जिकिर देखिन्छ । आयकर ऐन, ९संसा० २०३१ को दफा ३३ क (१) मा करदाता स्वयंमले कर निर्धारण गर्नको निमित्त आफ्नो खुद आय कायम गरी स्वयं कर निर्धारणको फाराममा विवरणहरु पेश

गरी आफ्नो स्वयं कर निर्धारण गर्न सक्नेछ भन्ने उल्लेख देखिन्छ । विपक्षी उद्योगले सो ऐन बमोजिम आर्थिक वर्ष २०५०/५१ को आयको स्वयं कर निर्धारण विवरण र प्रमाणहरूको साथै लेखापरिक्षण गरेको वासलात र नाफा नोक्सानी विवरण समेत कर कार्यालय विराटनगरमा २०५१/५२ मा पेश गरेको अवस्था देखिएको छ । सो विवरणको जाँचबुझ प्रयोजनको लागि विपक्षी उद्योगलाई कागजपत्र प्रमाणहरू दाखिल गराउने सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम पत्राचार भएको देखिन्छ । विपक्षी उद्योगले आ.व. २०५०/५१ को कारोवार सम्बन्धी सम्पूर्ण हिसाव किताव खातावाही, बील भरपाई आदी लिई कर कार्यालयमा उपस्थित भै बयान समेत ०५/३/३६ मा गरेको मिसिलबाट देखिन्छ । पुनः २०५३/३/३० मा आ.व. ०५/०/५१ को कारोवारको सम्बन्धमा प्रमाणहरू पेश गरेको देखिन्छ । विपक्षी उद्योगले पेश गरेको प्रमाणको सम्बन्धमा पुनरावेदक कार्यालयले अन्यथा भनि जिकिर लिन सकेको देखिंदैन । आयकर ऐन, (सं.स.) २०३१ को दफा १२(१)(ख) मा यान्त्रिक उपकरण, मेसिन फर्निचर तथा आयआर्जन वा प्राप्त गर्न प्रयोग भएका अन्य सम्पत्ति वा सामानको मर्मत रकम खर्चहरू कट्टा गरी खुद आय निर्धारण गरिने उल्लेख देखिन्छ । उद्योगको सवारी साधन र उद्योग यान्त्रिक साधनहरू मर्मत कार्य गरेको र यस्तो मर्मत कार्यालयलाई पुनरावेदक कार्यालयले पूजिगत खर्चको संज्ञा दिई खुद आयकर समावेश गरेको कानून अनुकूलको देखिन नआई राजस्व न्यायाधिकरणले पुनरावेदक कार्यालयले गरेको कर निर्धारण आदेश उल्टी गरेको अवस्था छ ।

१६. उपरोक्त मर्मत खर्चहरू एयर कण्डिशनर, जि.आई.सेड र सवारी साधन मर्मत गर्दा पूजिगत प्रकृतिको खर्च भयो भन्ने पुनरावेदन कार्यालयले के कुन कारण वा आधारमा पूजिगत ठहर्ने हो भन्ने कुराको आधारप्रमाण सहित जिकिर लिएको देखिंदैन । मर्मत संभार सम्बन्धमा करदाताले प्रयोग गर्दै आएको यान्त्रिक उपकरण, मेसिन फर्निचर तथा आय आर्जन वा प्राप्त गर्न प्रयोग भएको सम्पत्ति भत्कि विग्री मर्मत गर्नपदा सो यन्त्र उपकरण, मेसिन फर्निचर इत्यादिको क्षमता, मोल वा आयु साविक सरह वनाउन लागेको खर्चसम्म छुट हुन सक्ने र साविक भन्दा वढी क्षमता मोल आयु वा मौलिक आकृतिमा फरक पर्ने गरी वनाउन लागेको खर्चलाई पूजिगत खर्च मान्ने सिद्धान्त हो र आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(१)(ख) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले सो सिद्धान्तलाई कानूनी रूप दिई प्रचलन गराई आएको छ । करदाताको भनाई हेर्दा सो मर्मत कार्यबाट एयर कण्डिशनर र जि.आई.सेड र सवारी साधन पूर्ववत् अवस्थाको सम्म हुने गरी मर्मत भएको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । कर अधिकृतको कर निर्धारण गर्ने कार्य न्यायिक कार्य हो । कर अधिकृत कर निर्धारणको प्रकृत्यामा छानविन गर्ने अधिकृत हुनका साथै कर निर्धारण गर्ने अधिकारी पनि हुँदा निजको कानूनी हैसियत आरोपी एवं निर्णयकर्ता दुवै रहेको छ । न्यायिक कार्य गर्ने कर अधिकृत जस्तो अधिकारीले कुनै निर्णयमा पुग्नका लागि वस्तुगत रूपमा प्रमाणको मूल्यांकन गर्न पर्दछ भने निर्णयमा पुगेको वस्तुगत आधार र कारण समेत दिनुपर्ने हुन्छ । पुनरावेदक कर अधिकृतले विवादस्पद मर्मत खर्चमध्ये पूजिगत मानेर आय तर्फ जोडेको रकम के कुन कारणले सम्बन्धित एयर कण्डिशनर, जि.आई. सेड वा सवारी साधनको साविकको क्षमता, आयु मोल वा आकृति भन्दा वढी वा फरक भएको हो भन्ने देखाउनु पथ्यो, उसको त्यो न्यायिक कार्य थियो, न्यायिक जिम्मेवारी थियो तर सो भए गरेको भन्ने कर निर्धारण पर्चा वा यस अदालत समक्ष दिएको अनुमतिको निवेदनमा खुलाएको देखाएको पाइएन । पुनरावेदक कार्यालय यस अदालतको दृष्टिमा मुद्दाको अर्को पक्ष सरह रहेको हुदा आफ्नो निर्णय यो यस कारणले सहि छ भनी आफ्नो जिकिरको पुष्ट्याइका लागि आधार र कारण खुलाउनु देखाउन समेत सक्नु पर्ने हुन्छ । पुनरावेदक कार्यालयले यस अदालतमा दायर गरेको अनुमतिको निवेदनमा राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको निर्णय फैसला के कुन आधारमा र कसरी त्रुटिपूर्ण छ भन्ने उल्लेख भएको नदेखिदा हचुवा निवेदन जिकिरकै भरमा दावी जिकिर बमोजिम गर्न हुन सक्ने देखिएन । कर सम्बन्धी विवादमा अमुक रकम यो यस कारणले करयोग्य छैन भनी करदाताले देखाएको अवस्थामा कर लगाउन चाहने कर अधिकृत या कार्यालयले यो यस परिवन्दबाट कर लाग्ने हो भन्ने देखाउन पर्ने हुन्छ । कर लाग्ने आय हो भन्ने कुराको प्रमाण पुर्याउने भार कर कार्यालय वा कर अधिकृत उपरनै हुन्छ । कर सम्बन्धी विवादमा प्रमाणको भारको अत्यन्तै महत्व र आवश्यकता हुन्छ । करदाता उपर मात्र प्रमाण पुर्याउने भार रहदैन । करदाताले तर्कसंगत रूपमा कर लाग्ने होइन भन्दछ भने कर लाग्ने हो भनेर प्रमाण पुर्याउने भार कर अधिकृत उपर हुन्छ । कर न्यायको यो प्राथमिक कुरा हो । उपरोक्त विवेचित कुरा र प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक कार्यालयको पुनरावेदन जिकिर लगायतको विश्लेषण गर्दा उल्लिखित रकम पूजिगत खर्च रहेछ भनेर पुनरावेदक कार्यालयले देखाउन सकेका पाइएन । अतः राजस्व न्यायाधिकरणले मर्मत संभार खर्च मानेर गरेको फैसलामा कुनै त्रुटि भएको भन्ने देखिन आएन ।

१७. सेल्स डिपो करदाता उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यापारिक कारोवार गर्ने शाखा सरहको एक अड्डा रहेको देखिन्छ । कुनै उद्योगले आफ्नो उत्पादनको विक्री वितरणका लागि विभिन्न माध्यमहरू जस्तै एजेन्सी, डिस्ट्रीब्युटर जस्ता बाहिरी व्यक्तिहरू नियुक्त गर्ने वा आफ्नै शाखा प्रशाखा वा सेल्स डिपो खोल्ने भन्ने कुरा सम्बन्धित उद्योगले गर्ने निर्णय हो यसै गर भनेर अरुले भन्न मिल्दैन तर यदि सम्बन्धित उद्योगले सेल्स डिपो समेत राखेर उत्पादित वस्तुको विक्री वितरण गर्न चाहन्छ भने कानूनले त्यस्तो नगर भन्न हुदैन । सो अनुसार विक्री वितरणका लागि सेल्स डिपो खोली विक्री वितरणको कारोवार गर्ने गरिएको छ भने त्यस्तो सेल्स डिपोको आम्दानी खर्च मूल उद्योगकै आम्दानी खर्च अन्तर्गत आउछ । कुनै सेल्स डिपोमा कारोवार भएन भने पनि त्यसमा लाग्ने न्यूनतम अनिवार्य खर्चहरू हुनसक्ने हुन्छन र त्यस्तो खर्चलाई आय नभएको भनेर अनदेखा वा अमान्य गर्न हुदैन । आय भएमा मात्र खर्च दिन मिल्दछ भन्ने कुरा उचित हुदैन । कारोवारका सिलसिलामा कारणवस कारोवार भएन वा आय हुन सकेन भने पनि कुल आयको अवधारणा अन्तर्गत करदाताका आय आर्जनका क्रममा भएका वास्तविक खर्चहरू कट्टा गर्न पाउने

नै हुन्छ । आफ्नो उत्पादन विक्री वितरण गर्ने प्रयोजनका लागि खडा गरेको सेल्स डिपो कायम राख्न कानून बमोजिम तिर्नपर्ने लाइसेन्स नविकरण र अन्य स्टेशनरी जस्ता कुरामा भएको सामान्य खर्चहरूलाई डिपोबाट कारोवार नभएको भन्ने आधारमा खर्च कट्टा गर्न पाउन सक्ने होइन भन्ने न्यायोचित हुदैन । सेल्स डिपो वीरगन्जको सो आ.व.मा नोक्सानी रु.१०,६४८- को रकम देखाएको छ । उक्त आ.व.मा उक्त डिपोबाट कुनै खरिद विक्रीको कारोवार नभएको र कारोवार नभए पनि डिपोको लाइसेन्स नविकरण सहित अन्य स्टेशनरी आदि फुटकर खर्चहरू भै, सो खर्चको विल भरपाई पेश गरेको देखिँदा त्यस्तो खर्च भएको भन्ने पुष्टि हुन आयो । अतः सो रकमलाई खुद आयमा समावेश नगर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको इन्साफ मिलेकै देखियो । त्यस्तै कर्मचारीको तलबभत्ता भुक्तानी गर्दा अग्रिम आयकर कट्टा नगरी भुक्तानी दिएको भनि रु.४२,५२४।२७ खुदआयमा समावेश नगरेको भन्ने पुनरावेदन जिकिर तर्फ हेर्दा विपक्षी उद्योगले २०५३।३।३० मा दिएको जवाफमा उक्त अग्रिम रकम भूलबाट पूरा कट्टा गर्न नसकिए पनि हाल उक्त रकम त्यस कार्यालयको खातामा जम्मा गरी दिएको छ, भनि बैंक भौचर सहित पेश गरेको देखिन्छ । उक्त भौचरलाई पुनरावेदक कार्यालयले नकरा भनी जिकिर लिन सकेको देखिँदैन । आयकर (सं.स.) ०३१ को दफा ३६(३) मा छुट रकम बुझाउन पाउने गरी व्यवस्था समेत भएको देखिन्छ । सो उपदफा (३) मा स्पष्टसंग कुनै व्यक्तिले श्रोतमा कर कट्टी गरी बुझाउन पर्ने थियो तर सो गर्न नसकी छुटाएछ वा घटिवढी हुने गरी कट्टा गरि बुझाएछ भने कट्टी गर्न छुटाएको वा घटिवढी गरी बुझाएको रकम अर्को पटकको भुक्तानीबाट मिलाई कट्टा गर्न पाउने कुरा उल्लेख भएको देखिँदा स्रोतमा कर कट्टी गर्दा घटिवढी भै भूलचुक हुन सक्ने र त्यसलाई पछि मिलाउन सक्ने कानूनको आसय रहेको देखियो । यस अवस्थामा करदाताले भूलबाट पुरा कट्टा हुन नसकेको भन्दै पछि कानून बमोजिमको रकम स्रोतबाट कट्टी गरि बुझाएको भन्ने देखिएपछि करदाताले कानून उल्लंघन गरेको भन्ने सकिने भएन । अतः सो रकमलाई खुदआयमा समावेश नगर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला न्यायोचित देखिँदा अनुमति प्रदान भएको आदेशसँग सहमत हुन सकिएन ।

१९. अतः उपरोक्त उल्लिखित आधार कारणहरू समेतबाट कर कार्यालय विराटनगरको कर निर्धारण आदेशलाई केहि उल्टी गर्ने ठहराएको राजस्व न्यायाधीकरण विराटनगरको २०५७।१।२।९ फैसला मिलेकै देखिँदा पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्तैन । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियम बमोजिम बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.मीनवहादुर रायमाभी

इति संवत् २०६२ साल चैत्र १४ गते रोज २ शुभम.....

श्री सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री केदार प्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री शारदा श्रेष्ठ
आदेश मिति : २०६३११२८
सम्बत् २०५९ सालको फौ.पु.नं. ३१७५

मुद्दा : आ.व.२०५२।०५३ को आयकर ।

४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाण्डौं को तर्फबाट प्रमुख कर अधिकृत
माधव प्रसाद ढकाल.....१

पुनरावेदक
विपक्षी

विरुद्ध

बलाजु औद्योगिक क्षेत्र, काठमाण्डौं स्थित नेपाल ग्यास इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.१

प्रत्यर्थी
निवेदक

अधि निर्णय गर्ने :

४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाण्डौं : प्रमुख कर अधिकृत श्री इश्वर कुमार श्रेष्ठ
राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौं : माननीय अध्यक्ष श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
राजस्व सदस्य श्री डम्बर बहादुर पन्त
लेखा सदस्य श्री रमेश चन्द्र अर्याल

फैसला

राजस्व न्यायाधीकरण काठमाण्डौंको मिति २०५७५।१२८ को फैसला उपर चित्त नवुभ्नी कर कार्यालय बाराको तर्फबाट राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ख) बमोजिम पुनरावेदन गर्न अनुमती पाउं भनी पर्न आएको निवेदनमा अनुमति प्रदान भै पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ :

प्रस्तुत मुद्दामा आर्थिक वर्ष २०५२।०५३ मा उद्योगबाट प्राप्त आयमा खर्च कट्टा गर्दा रु.३८,८१,३८४।४१ नाफा उल्लेख गरी मिति २०५३।१।२८ मा कर कार्यालय काठमाण्डौंमा पेश गरेको स्वयं कर निर्धारण विवरण फाराम ।

त्यस प्रा.लि.ले स्व.कर निर्धारण प्रकृया अनुसार मिति २०५३।१।२८ मा पेश गरेको आ.व.२०५२।०५३ को आय विवरणलाई विस्तृत अनुसार मिति २०५३।१।२८ मा पेश गरेको आ.व.२०५२।०५३ को आय विवरणलाई विस्तृत छानविन समेतबाट खुद आय रु.८७,३२,३०५।२७ कायम भै सोमा आर्थिक ऐन अनुसार आयकर रु. २८,८१,६६०।७३ आयकर ऐन, २०३१(संशोधन सहित) को दफा ६०(३) अनुसार जरिवाना रु ८,००,४०१।९४ समेतमा अग्रिम दाखिल भएको रु.१२,८०,८५७- कट्टा गरी बाँकी रु.२४,०१,२०५।६७ ऐनका म्याद भित्र दाखिल गर्नुहोला भन्ने समेत कर कार्यालयबाट मिति २०५३।३।३० मा भएको आयकर निर्धारण आदेश ।

विपक्षी कर कार्यालयले आधारहिन तथा गलत प्रक्रिया अपनाई उद्योग र ग्राहक बीच भएको सम्झौता अनुरूपबाट समेत सिलिण्डर कम्पनीको सम्पत्ति हो र ग्यास सिलिण्डर ग्राहकले फिर्ता लिन आएको खण्डमा कुनै ह्रास कट्टी नगरी डिपोजिट रकम पुरै फिर्ता दिने गरिएको हुँदा उद्योगको सम्पत्तिमा ह्रास कट्टी नहुने भनी आयका समावेश गर्ने गरेको शुरु निर्णय हचुवा एवं कानून त्रुटीपूर्ण हुँदा विपक्षी कार्यालयले खुद आयकरमा समावेश गरेको रकम पुरै मिन्हा गरी पुनरावेदकले स्वयं कर निर्धारणमा देखाएको खुद आय रु.३८,८१,३८४।४१ कायम गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदकले यस न्यायधिकरणमा मिति २०५५।५।२९ मा चढाएको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा शुरु कार्यालयबाट भएको निर्णय विचारणीय हुँदा छलफलका निमित्त अ.व.२०२ नं.बमोजिम सरकारी वकील भिकार्ड नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत राजस्व न्यायधिकरण काठमाण्डौंबाट भएको आदेश ।

पुनरावेदक करदाताले पेश गरेको हिसाव किताबबाट र मिसिल संलग्न प्रमाण एवं शुरु कार्यालयको निर्णयबाट समेत ग्यास सिलिण्डर ग्राहकलाई धरौटी स्वरुप दिएकोमा विवाद देखिएन । ग्राहकलाई सिलिण्डर आवश्यक नभएमा सिलिण्डर यथास्थितिमा उद्योगमा बुझाई धरौटी स्वरुप राखेको रकम फिर्ता पाउने अवस्था प्रमाण स्वरुप पेश गरेको कागजबाट देखिएको, उद्योगको स्वमित्वमा रहेको उद्योगको सम्पत्ति धरौटी स्वरुप ग्राहकलाई प्रयोग गर्न दिएको भन्ने प्रमाण व्यवहारबाट पुष्टि भएको, कर निर्धारण गर्न गठन भएको आयोगको निर्णय अन्तिम भै पुनरावेदक करदाता कम्पनीले प्राप्त गरी रहेको ह्रासकट्टीको सुविधा प्राप्त सिलिण्डर लाई विक्री मानी सो को ह्रासकट्टी मिन्हा नगरी आयमा समावेश गरेको शुरु निर्णय मिलेन, उद्योगले पुंजिगत सामान सिलिण्डर भएपछि सोमा भएको ह्रासकट्टी प्रणाली अनुसार आयकर ऐन,२०३१ को दफा १२(१) (अ) अनुसार ह्रास खर्च रु.४८,५०,९२०।८६

मिन्हा पाउने हुन्छ । जरिवानाको हकमा खर्च मिन्हा पाएको अनुपातमा मात्र जरिवाना लाग्ने हुंदा शुरु कार्यालयको मिति २०५७।५।२८ मा भएको फैसला ।

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट यस कार्यालयले गरेको शुरु निर्णयमा केहि उल्टी हुने गरी गरेको फैसला उपर चित्त बुझेन । करदाता ग्यास उद्योगले ग्यास उद्योग र उपभोक्ता बीचमा भएको सम्झौतामा ग्यास सिलिण्डरको स्वामित्व ग्यास उद्योगमा रहने भनी भएको छ भनी बहसमा पेश गरेको सम्झौता उद्योगले कर निर्धारणको समयमा दिएको सफाईको मौकाको अवधिमा समेत पेश नगरी राजस्व न्यायाधिकरणमा बहसमा पेश भएको प्रमाणलाई प्रमाण लगाई निर्णय गरेको हुंदा बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण छ । त्यसैगरी कर फछ्यौट आयोगले मिति २०५३।३।१३ मा आ.व.२०४०।०४।९ देखि २०४२।०४।३सम्मको लागि सिलिण्डरमा हासकट्टी दिएको भन्ने कुराको आधार लिएको छ । कर फछ्यौट आयोगको निर्णय नजिर होइन । आयोगले आपसी सम्झौताबाट समेत कर तोक्ने भएकोले यसको सम्झौता त्यस विषयसंग मात्र सिमित हुन्छ । आयोगको निर्णयलाई अरु निर्णयहरूमा प्रमाणको रूपमा लिन मिल्ने होइन । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंले बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी प्रमाणको रूपमा ग्रहण गरी कर कार्यालयको शुरु कर निर्धारण आदेशलाई केहि उल्टाई गरेको हदसम्मको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसला नमिलेकोले उल्टाई शुरु निर्णय सदर गरी पाउं भन्ने ४ नं.कर कार्यालय काठमाण्डौंको तर्फबाट यस अदालतमा प्राप्त हुन आएको पुनरावेदन गर्ने अनुमती पाउं भन्ने निवेदन पत्र ।

यसमा पुनरावेदन तहमा बहसको सिलसिलामा पेश गरेको सम्झौताको प्रमाणलाई प्रमाण ग्राह्य नहुनेमा बुझ्न नहुने प्रमाण नबुझेको र उपभोक्ताले ग्यास सिलिण्डरको मूल्य तिरी लिने सम्पत्तिलाई कम्पनीको सम्पत्ति भन्ने र ग्यास सिलिण्डरलाई हासकट्टी हुने मेसिनरी सामान मानी हासखर्च मिन्हा हुने व्याख्या गरी गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसलामा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम १० अनुसूची ५ को (४) मा गरिएको कानूनको व्याख्याको त्रुटी देखिंदा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३९ को दफा ८ को खण्ड (ख) र (ग) को त्रुटी विद्यमान देखिंदा यस अदालतमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भनी यस अदालतको मिति २०५८।१२।२९ को संयुक्त इजलासको आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक विपक्षी कर कार्यालय वाराको तर्फबाट महान्यायधिवक्ताको कार्यालयबाट उपस्थित उप न्यायाधिवक्ताद्वय श्री कृष्णप्रसाद पौडेल र ऋषिकेश वालेले ग्यास सिलिण्डर उद्योगको सम्पत्ति नभई उपभोक्ताको सम्पत्ति हुने हुंदा त्यस्तो सम्पत्तिलाई उद्योगको सम्पत्ति मानी हासकट्टी सुविधा दिएको मिलेन । विपक्षी ग्यास उद्योगले उपभोक्तालाई ग्यास सिलिण्डर धरौटीमा बिक्री गरी प्राप्त गरेको रकम कहिं कतै छुट्टै धरौटी खाता खोली नराखेको, धरौटी रकमबाट उपभोक्तालाई कुनै व्याज नदिएको, ग्यास सफिपछि सिलिण्डर फिर्ता गर्दा हास कट्टा गरेको अवस्थामा ग्यास सिलिण्डर धरौटीमा नभई बिक्री नै गरी दिएको कुरा व्यवहारबाट पुष्टी भई रहेको अवस्थामा उद्योगले आफ्नो उद्योगमा रहेको अचल मेसिनरी सम्पत्तिमा पाउने हासकट्टी सुविधा नदिने गरी गरेको निर्णय मनासिव हुंदा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला उल्टी गरी शुरु निर्णय सदर गरी पाउं भनी र प्रत्यर्थी निवेदकको तर्फबाट विद्वान अभिवक्ता श्री शम्भु थापाले ग्यास सिलिण्डरमा ग्यास उद्योगको स्वामित्व रहने भन्ने कुरा ग्यास उद्योग र उपभोक्ताबीच भएको सम्झौताले एवम् एल.पी.ग्यास आचार संहिता नेपाल गुणस्तर ३७६/२०५३ को नियमहरूले नियम ३।९२ मा ग्यास सिलिण्डर उद्योगको सम्पत्ति मानेको अवस्था विद्यमान हुंदा हुंदा शुरु कर कार्यालयले सिलिण्डरलाई बिक्री गरेको मानी ग्यास सिलिण्डर प्रयोग गर्न दिंदा राखेको धरौटी रकम मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने, सिलिण्डरलाई उद्योगको सम्पत्ति मानी दिनु पर्ने हासकट्टी नदिने गरी गरेको शुरु निर्णय उल्टाई राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट भएको इन्साफ मिलेकै हुंदा सदर हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो ।

त्यसैगरी प्रत्यर्थी निवेदकको तर्फबाट अधिवक्ता अनिल कुमार सिंहले ग्यास उद्योगले आफूले किनेको आफ्नो स्वामित्व भएको ग्यास सिलिण्डरको POSSESSION मात्र उपभोगकर्तामा रहेको हो । आफ्नो स्वामित्व हस्तान्तरण गरेको होइन । ग्यास सिलिण्डर उपभोगकर्तामा रहेको हो । आफ्नो स्वामित्व हस्तान्तरण गरेको होइन । ग्यास सिलिण्डर उपभोग गर्न दिए वापतको रकम धरौटी खातामा राख्न स्पष्ट कानूनको अभाव भएकोले नराखेको मात्र हो । उपभोगकर्ता धरौटी फिर्ता माग्न आएमा फिर्ता दिने गरेको छ । विपक्षी कर कार्यालयले ग्यास सिलिण्डरलाई उद्योगको सम्पत्ति नमानी ग्यास उद्योगको आयमा हासकट्टी सुविधा दिन नमिल्ने गरी गरेको निर्णय नमिलेकोले राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला मनासिव हुंदा उक्त न्यायाधिकरणको इन्साफ सदर गरियोस भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

त्यस्तै गरी प्रत्यर्थी तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता राम प्रसाद भण्डारीले नेपाल ग्यास उद्योग कानून बमोजिम स्थापना भएको संस्था भएको हुंदा कानूनले प्रदान गरेको सुविधाबाट उद्योगलाई बञ्चित गराउन पाईदैन । आयकर ऐन, २०३९ अनुसार ग्यास उद्योगको आफ्नो पूँजिगत सामान सिलिण्डर भएपछि सोमा घट्दो हासकट्टी सुविधा पाउनु पर्दछ । सिलिण्डरको धरौटीलाई बिक्री मानी आय निर्धारण गर्न मिल्दैन । ग्यास सिलिण्डरको धरौटी रकम उपभोक्ताको हो । यो धरौटी रकम त केवल नासो धरौट मात्र भएको हुंदा नेपाल ग्यास उद्योगले ग्यास सिलिण्डरमा हासकट्टी सुविधा पाउने गरी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट भएको इन्साफ मिलेकोले सदर हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

आज निर्णय सुनाउने तारेख तोकिएको प्रस्तुत मुद्दामा विद्वान कानून व्यवसायीहरू एवं महान्यायधिवक्ताको कार्यालयका विद्वान उप न्यायाधिवक्ताहरूले गर्नु भएको उल्लेखित बहस जिकिर, प्रस्तुत बहस नोट, शुरु रेकर्ड र मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन

गरी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको इन्साफ मिले नमिलेको सम्बन्धमा निम्न प्रश्नमा केन्द्रित रही निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो ।

१. ग्यास सिलिण्डर उद्योगको पूँजिगत सम्पत्ति हो वा होइन, यदि उद्योगको पूँजिगत सम्पत्ति हो भनी आयकर ऐन अनुसार ह्रासकट्टी सुविधा पाउछ वा पाउदैन ? भन्ने विषयमा ।
२. पुनरावेदकले पुनरावेदनको क्रममा बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी फैसला गरे भन्ने सम्बन्धमा विचार गरी निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो ।

पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा नेपाल ग्यास उद्योग प्रा.लि.बालाजुले मिति २०५३।१।२८ मा पेश गरेको आ.व.२०५२।०५३ को खुद आय रु. ८७,३२,३०५।२७ कायम भै सोमा आर्थिक ऐन अनुसार आयकर रु. २८,८९,६६०।७३ आयकर ऐन, २०३९ (संसोधन सहित) को दफा ६०(३) अनुसार जरिवाना रु. ८,००,४०९।९४ समेतमा अग्रिम दाखिल भएको रु. ९२,८०,८५७ कट्टा गर्दा बाँकी रु. २४,०९,२०५।६७ ऐनका म्याद भित्र दाखिल गर्नु होला भनी कर कार्यालयबाट भएको आदेश उपर चित्त नबुझाई नेपाल ग्यास उद्योगको तर्फबाट राजस्व न्यायाधिरण काठकाण्डौंमा पुनरावेदन परेकोमा राजस्व न्यायाधिकरणबाट मिति २०५७।५।२८ मा पुनरावेदक करदाता नेपाल ग्यासको आ.व.२०५२।०५३ को खुद आय कायम गर्दा ग्यास उद्योगले प्रयोग गर्ने ग्यास सिलिण्डरको ह्रासकट्टी खर्च सम्बन्धमा प्रमाणबाट सिलिण्डर उद्योगकै सम्पत्ति भएकोले सिलिण्डरको ह्रास खर्च नपाउने भनी खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन । शुरु कर कार्यालयको मिति २०५५।३।२० को निर्णय केही उल्टी हुने ठहर्याई गरेको निर्णय उपर प्रत्यर्थी ग्यास उद्योग चित्त बुझाई बसेको र विपक्षी पुनरावेदक कर कार्यालय बाराको तर्फबाट सो फैसलाले ग्यास उद्योगले उपभोक्तालाई धरौटी वापत भनी रकम लिई विक्री गरी दिएको ग्यासको सिलिण्डरलाई उद्योग कै सम्पत्ति मानी ग्यास सिलिण्डर विक्री नगरी केवल सम्झौता बमोजिम धरौटी रकम लिई प्रयोग गर्नसम्म दिएको भन्ने आधार लिई ग्यास सिलिण्डरको ह्रासखर्च कट्टी दिने गरेको फैसला मिलेन, प्रमाण पेश गर्न भनेको समयमा प्रमाण पेश नगरी बहसको क्रममा पेश भएको प्रमाणको आधारमा राजस्व न्यायाधिकरणले गरेको इन्साफ मिलेन । राजस्व न्यायाधिकरणले बुझ्न नहुने प्रमाण बुझेको हुँदा उक्त फैसला त्रुटीपूर्ण छ । सिलिण्डर उद्योगको सम्पत्ति मानी ह्रास खर्च कट्टी सुविधा दिने गरी भएको फैसला समग्र रूपमा आचार संहितालाई मनन नगरी भएको छ । कर निर्धारण आयोगको निर्णय बाध्यात्मक रूपमा पालन गर्नु पर्ने नजिर होइन । त्यस निर्णयलाई आधार लिई गरेको फैसला समग्र रूपमा आचार संहितालाई मनन नगरी भएको छ । कर निर्धारण आयोगको निर्णय बाध्यात्मक रूपमा पालन गर्नु पर्ने नजिर होइन । त्यस निर्णयलाई आधार लिई गरेको फैसला मिलेन भनी यस अदालतमा पुनरावेदन गर्नको लागी अनुमति माग भै निवेदन पेश भएकोमा अनुमती समेत प्राप्त भै सकेको देखिन्छ ।

ग्यास उद्योगले आफ्नो ग्यास उपभोक्ताहरूलाई ग्यास वितरण गर्न आवश्यक सिलिण्डर व्यवस्था गरी ग्यास वितरण गर्दै आई रहेको छ । ग्यास उद्योगले आफ्ना ग्राहकहरूलाई ग्यास सिलिण्डर विक्री नगरी केवल प्रयोग गर्न दिए वापत धरौटी रकम लिनेसम्म गरेको हो भनी प्रत्यर्थी ग्यास उद्योगको तर्फबाट बहस गर्नु हुने कानून व्यवसायीबाट आफ्नो बहसको क्रममा व्यक्त हुन आएको एल.पी.ग्यास र त्यसको सामान विक्री वितरण बारे नियम र शर्तहरूको शर्त नं.२ मा कम्पनीले आफ्नो सिलिण्डरमा उपभोक्तालाई एल.पी.ग्यास बेच्ने छ । ग्यास सिकिएपछि उपभोक्ताले रिक्तो सिलिण्डर तल दिएको तरिका बमोजिम फर्काउनु पर्ने छ, भन्ने उल्लेख भएबाट पनि ग्यास उद्योगले सिलिण्डर फिर्ता गर्नुपर्ने छ, भन्ने शब्दबाट ग्यास सिलिण्डरको स्वामित्व ग्यास उद्योगमा रहने, उपभोक्तामा केवल सिलिण्डर को Possossary right मात्र रहने देखिन्छ । सोही नियम र शर्तहरूको शर्त नं.५ मा कम्पनीले एल.पी. ग्यास बेच्ने उपभोक्तालाई सिलिण्डर नासो धरौटीमा दिनेछ र यो माथि कम्पनीको सम्पूर्ण र सर्वाधिकार हुनेछ । यसलाई वेच्नु वा बन्धकी राख्नु एक अर्कासंग वदल्लु आंशिक वा पूर्ण रूपमा विगानु, अरु कुनै काममा प्रयोगमा ल्याउनु अरु कसैलाई भाडामा दिन वा वेठिक तरिकाले प्रयोगमा ल्याउन समेत हुदैन भन्ने उल्लेख भएबाट पनि ग्यास सिलिण्डरको आचार संहिता ने.ग.३७६/२०५३ को दफा ३.१२ मा सिलिण्डर सम्बन्धित ग्यास भने उद्योगको निजी सम्पत्ति भएको तथा त्यसको सम्पूर्ण दायित्व सम्बन्धित उद्योगमा मात्रै निहित हुने हुँदा कुनै पनि हालतमा अर्को उद्योगको सिलिण्डरमा ग्यास भर्नु हुदैन भन्ने उल्लेख गरेको छ भने सोही आचार संहिताको दफा ३.१४ मा ग्यास सिलिण्डरमा ग्यास भर्ने उद्योग देखि उपभोक्ताले ग्यास उपभोग गर्ने ठाउँसम्म कहि कतै कुनै प्रकार को विष्फोटन दुर्घटना भएर धनजनको क्षति भएको खण्डमा ग्यास भर्ने उद्योगले सम्पूर्ण क्षतीको उत्तरदायित्व वहन गरी जिम्मेवारी लिई पिडित पक्षलाई उचित मात्रामा क्षतिपूर्ति दिलाउन सम्बन्धित उद्योगले आवश्यक रकमको विमा अनिवार्य गर्नु पर्ने छ, भन्ने उल्लेख भएबाट पनि ग्यास सिलिण्डरको स्वामित्व ग्यास उद्योगले उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गर्न नसक्ने र नपाइने हुँदा त्यसबाट उत्पन्न हुने जोखिमको जिम्मेवारी समेत ग्यास उद्योगले लिनु पर्ने भएबाट ग्यास सिलिण्डर उद्योगले बेचेको भनी आधार मनासिव देखिएन भनी उल्लेखित विभिन्न आधारहरूबाट ग्यास सिलिण्डर र उद्योगको सम्पत्ति हो भन्ने कुरामा कुनै विवाद देखिएन ।

ग्यास उद्योगले उपभोक्तालाई वेचन चाहेर पनि ग्यास सिलिण्डर वेचन र त्यसको जोखिमबाट उन्मुक्ती नपाउने हुँदा उद्योगले आफ्ना उपभोगकर्तालाई ग्यास सिलिण्डर प्रयोग गर्न दिए वापत लिएको रकम धरौटी मात्र हो । विक्री गरी सिलिण्डरको मूल्य लिएको होइन भन्ने कुरा देखिन आएबाट ग्यास सिलिण्डर उपभोक्तालाई धरौटी स्वरुप दिएकोमा विवाद देखिदैन । त्यसैले शुरु कर कार्यालयले ग्यास सिलिण्डरको धरौटी रकमलाई विक्री मानी आयमा समावेश गरेको मिलेन ।

ग्यास सिलिण्डर उद्योगको सम्पत्ति हो भन्ने कुरा पुष्टि भै सकेको, कर फर्छ्यौट आयोग ऐन, २०३३ द्वारा गठित आयोग,

२०५१ को मिति २०५३।३।१३ को निर्णयले समेत ग्यास सिलिण्डर उद्योगको सम्पत्ति हो भन्ने मान्यता दिई नेपाल ग्यास उद्योग बालाजुलाई आयकर नियमावली, २०३९ बमोजिम ग्यास सिलिण्डरमा हास खर्च मिन्हा दिएको पाईएबाट पनि नेपाल ग्यास उद्योग बाराको ग्यास सिलिण्डर पूँजिगत सामान भएपछि सोमा घट्दो हासकट्टी प्रणाली अनुसार आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(१) खण्ड (ज) अनुसार हास खर्च छुट पाउने नै देखिन आउँदछ ।

यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गर्दा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसलामा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम १० को अनुसूची ५(४) मा भएको कानूनको व्याख्यात्मक त्रुटी भएको भनी लिएको आधार तर्फ विचार गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२ को उपदफा (१) को खण्ड (ज) मा आय आर्जन वा प्राप्त गर्ने काममा प्रयोग भएको आफ्नो स्वामित्व भएको मेसिन तथा अन्य सम्पत्तिको किसिम र टिकाउको आधारमा तोकिए बमोजिमको दरमा नवढाई टुटफुट (डिप्रीसियसन) रकम कट्टा गरिने छ भन्ने उल्लेख गरेको छ भने आयकर नियमावली, २०३९ को नियम १० को उपनियम (३) मा यो नियम प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि देखि संचालन हुँदै आएका र यो नियमावली प्रारम्भ भएपछि संचालन भएका उद्योग, व्यापार पेशा वा व्यवसायको समान किस्ताप्रणाली वा घट्दो हासकट्टी प्रणाली अपनाई टुटफुट कट्टा गर्न पाउने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको अवस्थामा ग्यास सिलिण्डरलाई उद्योगको सम्पत्ति भनी हासकट्टी सुविधा प्रदान गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसला त्रुटीपूर्ण भनी गरेको यस अदालतको पुनरावेदन गर्न अनुमती दिएको आदेशसंग सहमत हुन सकिएन ।

दोस्रो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा पुनरावेदकले आफ्नो पुनरावेदन पत्रमा निवेदक प्रत्यर्थीको तर्फबाट सबुद प्रमाण माग गर्दा प्रमाण पेश नगरी पछि वहसको क्रममा पेश भएको प्रमाणलाई प्रमाणमा लगाई राजस्व न्यायाधिकरणबाट, गरेको फैसला बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी गरेको भनी लिएको जिकिर सम्बन्धमा विचार गर्दा, राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ६ को उपदफा (२) को (घ) मा राजस्व न्यायाधिकरणले पुनरावेदन सुन्दा “आफैले वही प्रमाण बुझ्ने र तल्लो अड्डा वा अधिकारीबाट पनि बुझ्न लगाउने” भन्ने उल्लेख भएबाट वहसको क्रममा पेश हुन आएको प्रमाण बुझी न्याय निरोपण बुझ्न नहुने प्रमाण बुझी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण भयो भन्ने जिकिरसंग सहमत हुन सकिएन ।

अतः माथि उल्लेखित विभिन्न आधार कारणबाट उद्योगको पूँजिगत सामान ग्यास सिलिण्डर भएपछि सो मा घट्दो हास कट्टी प्रणाली अनुसार आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(१) (ज) अनुसार हास खर्च रु. ४८,५०,९२०।८६ मिन्हा पाउने देखिएको अवस्थामा अन्यथा गरी ग्यास सिलिण्डरको हास खर्च छुट नपाउने भनी खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन । सो हास खर्च मिन्हा हुन्छ । जरिवानाको हकमा खर्च मिन्हा पाएको अनुपातमा मात्र जरिवाना लाग्ने हुंदा शुरु कार्यालयको

निर्णय केहि उल्टी हुने ठहराई गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०५१।५।२८ को फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक ४ नं. कर कार्यालयको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । दायरीको लगतकट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत -उप सचिव)

मोहनराज भट्टराई

ईति सम्वत् २०६३ साल पौष २८ गते रोज ६ शुभम्.....।

भाग: ४९, साल: २०६४, महिना: असोज, अंक: ६, फैसला मिति :२०६४।०३।२८, निर्णय नं. ७८५९

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री पवनकुमार ओझा

मुद्दा :- आयकर ।

पुनरावेदक: ल.पु.जि.ल.पु.उ.म.न.पा. शहीद शुक्रमार्ग कुपण्डोल स्थित १६/२०७१ होटल हिमालय प्रा.लि.का तर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ.ऐ. वार्ड नं. १ घर भै ऐ होटलमा अर्थ नियन्त्रक पदमा कार्यरत लक्ष्मण नारायण श्रेष्ठ

विरुद्ध

प्रत्यर्धी: नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, कर कार्यालय, ललितपुर समेत

- कुनै करदाताले सालभर गरेको आम्दानी खर्चको हिसाब किताब सो वर्षको अन्तमा कानून बमोजिम गणना गर्दा नाफा भएमा त्यसलाई सो व्यक्तिको सो वर्षको आय मानिन्छ । त्यस्तो करको दर आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ को व्यवस्था आय वर्षको अन्तिम दिन कायम रहेको कर दर अनुसार निर्धारण गरिन्छ । छुटफुट कारोबार गरि आय गरेकोमा बाहेक आयकर जहिले पनि पुरै एक वर्षको आयमा लगाइने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागी पूर्ण वर्ष नै आयकर प्रयोजनको निमित्त आधार हुन्छ यद्यपि खास अवस्था र स्थितिका आयको सन्दर्भमा जुन बेला आय भयो त्यसैमा आयकर लाग्ने लगाउने गरी कानूनी व्यवस्था गर्न सकिने ।
- आयकरको दर आयवर्षको अन्तिममा कायम रहेको दर हुने हुँदा सो आयवर्षमा पटक पटक कानूनले आयकरको दर संशोधन गरे पनि आयवर्षको अन्तिम दिन अर्थात आषाढ मसान्तका दिन कायम रहेको दरबाटै करदाताको आयकरको निर्धारण हुनपर्ने ।
- जहिले पनि आयकर अधिल्लो वर्षभरि गरेको कारोबार वा प्राप्ती खर्चहरू पछिल्लो वर्षमा हिसाब किताब गरी नाफा वा नोक्सान एकिन गर्नु पर्ने हुँदा वर्षको अन्तिममा कायम रहेको करको दर अनुसार आयकर निर्धारण गर्ने कुराको औचित्य समेत पुष्टि हुन्छ । तसर्थ वर्षभरि लगातार कारोबार गर्ने करदाताको हकमा आयकरको दर कहिल्यै पनि एक भन्दा बढी हुन नसक्ने ।

(प्रकरण नं.१२)

पुनरावेदक तर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री शम्भु थापा

प्रत्यर्धी तर्फबाट : विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी

अवलम्बित नजीर:

फैसला

न्या.पवनकुमार ओझा: राजश्व न्यायाधीकरण, काठमाडौंको मिति २०५८।६।१६।३ को फैसला उपर पुनरावेदक होटलको तर्फबाट राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम यस अदालत समक्ष पुनरावेदनको अनुमति पाउँ भन्ने निवेदन परी यस अदालतबाट मिति २०५९।६।३ मा अनुमति भै पुनरावेदनमा दायर भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त व्यहोरा र निर्णय यस प्रकार छ:-

२. पुनरावेदक करदाताले आर्थिक वर्ष ०५३।५।४ मा होटल उद्योगबाट आयकर प्रयोजनको लागि खुद आय रु.६०,३३,४५।६९ देखाई कर रु.१२,०६,६९।१२ मध्ये रु.१७,११,८८६।९९ अग्रिम दाखिल गरेको उल्लेख गरी कर कार्यालय, ललितपुरमा पेश गरेको र वयंकर निर्धारण विवरण ।
३. पेश भएको स्वयंकर निर्धारण विवरणलाई प्रारम्भिक छानविन बमोजिम आ.व. ०५३।५।४ मा रु.१७,११,८८६।९९ दाखिल गरेकोमा यस आ.व.मा लाग्ने कर रु.१६,४०,४३८।७२ कटाई बाँकी बढी रु.७१,४४८।२७ आगामी आ.व.मा मिलान गरिने भन्ने समेत व्यहोराको मिति ०५४।१।२२ को कर कार्यालय, ललितपुरको निर्णय ।
४. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को (पहिलो संशोधन २०५४ जारी मिति २०५४।२।२६) को दफा १५ (ड) बमोजिम २० प्रतिशत आयकर निर्धारण गर्ने पनेमा उक्त संशोधन जारी भएको मिति २०५४।२।२६ भन्दा अगाडिको दिनहरूमा २० प्रतिशत कायम नगरी २८ प्रतिशत कायम गर्ने गरेको निर्णय कानून विपरीत भएको हुँदा बदर गरी उद्योगले पेश गरेको विवरण बमोजिम आयकर निर्धारण गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर ।
५. यसमा शुरु निर्णय विचारणीय हुँदा छलफल निमित्त सरकारी वकील भिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरणबाट भएको आदेश ।
६. खुद आय कायम गरे सम्बन्धमा पुनरावेदक सहमतै भएको मिसिलबाट देखिएको र प्रतिशत लगाएको मिले नमिलेको सम्बन्धमा मिसिल संलग्न प्रमाण कागजातहरू हेर्दा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ लाई (संशोधन गर्न बनेको औद्योगिक व्यवसाय पहिलो

संशोधन) अध्यादेश, २०५४ मिति ०५४।२।२७ देखि लागू हुने गरी नेपाल राजपत्रमा २०५४।२।२७ मा सूचना प्रकाशित भएको र सो जारी अध्यादेशमा २० प्रतिशतले कर लगाउने व्यवस्था गरेको अध्यादेश मिति ०५४।२।२७ देखि लागू हुने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भएको र सोही आधारमा मिति ०५४।२।२७ भन्दा अगाडिको अवधिको लागि साविकको कानूनी व्यवस्था बमोजिम कै गरेको इकाई दर लगाई तत्पश्चात मिति ०५४।२।२७ देखि बाँकी अवधिको लागि ०५४।२।२७ मा प्रकाशित सूचना बमोजिमको गरेको इकाई दर लगाई शुरु कार्यालयले गरेको निर्णयलाई कानून अनुरूप भएन भन्ने मिल्ने नदेखिएको अवस्थामा प्रस्तुत पुनरावेदक करदाताले मिति ०५४।२।२७ मा प्रकाशित सूचनाको आधार लिई सो मिति अगावैको अवधिको हकमा समेत पछि आएको सूचना बमोजिम नै गरेको इकाई दर लगाइनु पर्छ भनी लिएको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन सक्ने कानूनी आधार समेत नदेखिएको अवस्थामा पुनरावेदक करदाताको आ.व. २०५०।५।१ को लागि शुरु कार्यालयबाट खुद आय कायम गर्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्दा औ.व्य. ऐन, २०४९ संशोधन मिति २०५४।२।२६ देखि आयकर दरमा सुविधा दिएको देखिँदा मिति ०५२।५।२५ मा खडा गरेको निर्णय पर्चा र सोही आधारमा भएको आयकर निर्धारण आदेश मनासिव ठहर्छ भन्ने राजश्व न्यायाधीकरण, काठमाडौंको मिति २०५८।६।१६।३ को फैसला ।

७. राजश्व न्यायाधीकरणको उक्त फैसलामा चित्त बुझेन । होटलको नाफा नोक्सान हिसाब गरी रु.९३७६३७८।२१ नोक्सान भएको भनी स्वयम कर निर्धारणमा रु.६०,३३,४५५।६१ खुद आय कायम गरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, अनुसार २०% लाग्ने गरेको हिसाब गरी रु.१२,०६,६९१।१२ स्वयम कर निर्धारण विवरणमा उल्लेख गरी पेश गरेकोमा सो कर विवरणलाई अमान्य गरी गरेको कर कार्यालयको कर निर्धारण आदेशलाई राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंले प्रमाणको मूल्यांकन नै नगरी सदर गरेको त्रुटीपूर्ण छ । आ.व. ०५३।५।४ को कर निर्धारण गर्दा आ.व.को अन्त्यमा हाल बहाल रहेको कानून बमोजिम मात्र स्वयम आयकर निर्धारण गर्ने पर्ने व्यवस्था आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ मा छ । सोही व्यवस्था र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को पहिलो संशोधनको दफा १५ (ड) बमोजिम पनि निवेदक उद्योगले स्वयम कर निर्धारण गरी पेश गरेको कर विवरणलाई अमान्य गरी साविक देखिको कानूनी व्यवस्था बमोजिम नै २८% ले कर निर्धारण गर्ने गरी भएको शुरु कर कार्यालयको निर्णय र सोलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको फैसला समेत आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ड) तथा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त समेतको विपरीत भै त्रुटीपूर्ण रहेको छ । आ.व. ०५३।५।४ को अन्त्यमा बहाल रहेको ऐन अनुसार २०% र साविक ऐन बमोजिम २०% कर निर्धारण गर्ने पर्नेमा उक्त ऐन संशोधन भई नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भएको मिति २०५४।२।२६ भन्दा अगाडिको साविक ऐन बमोजिम ३२% दिनको २०% कायम नगरी हचुवाको भरमा २८% कर निर्धारण गरेको निर्णय सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको फैसला त्रुटीपूर्ण छ । अध्यादेश जारी हुनु पूर्वको मिति २०५४।२।२६ सम्म ३२% दिनको २८% ले रु.१५,१८,११६।६१ र २०५४।२।२७ देखि असार मसान्त सम्म ३७ दिनको आयकर २०% ले रु.१२२३२२।११ समेत जम्मा रु.१६,४०,४३८।७२ कर लाग्ने भनी भएको कर निर्धारण आदेश अनुसार करदाताले रु.१७,११,८८६।९९ अग्रिम कर दाखिला गरेकोमा सो कट्टा गरी बाँकी हुन आउने रु.७१४४८।२७ आगामी आ.व.मा मिन्हा गर्ने भनी गरेको कर कार्यालयको निर्णय र सोलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको फैसला समेत बदर गरी करदाताले उक्त आ.व.मा दाखिला गरेको कर विवरण नै कायम गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको होटल हिमालय प्रा.लि.का तर्फबाट अख्तियार प्राप्त सोही होटलका अर्थ नियन्त्रक लक्ष्मणनारायण श्रेष्ठको यस अदालतमा परेको निवेदन पत्र ।
८. यसमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ (पहिलो संशोधन जारी मिति २०५४।२।२७) को दफा १५ (ड) बमोजिम २०% आयकर निर्धारण गर्ने पर्नेमा नगरी २८% कर कायम गर्ने गरी भएको कर कार्यालय ललितपुरको निर्णय कानून विपरीत हुँदा बदर गरिपाऊँ भन्ने निवेदकको पुनरावेदन जिकिर देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ मा सालबसाली वा कुनै एक सालको निमित्त आयकर लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा यस्तो आयकर यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम करदाताले अधिल्लो आयवर्ष भित्र आर्जन गरेको वा प्राप्त गरेको आयमा यस्तो आयवर्षको अन्तिम दिन लागू रहेको आयकरको दर बमोजिम निर्धारण गरी असूल उपर गरिनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ भने मिति २०५४।२।२७ मा जारी भएको औद्योगिक व्यवसाय (पहिलो संशोधन) अध्यादेश, २०५४ को दफा १५ (ड) मा चुरोट, बिन्डी, सिगार, खानेसूती, खैनी र सूती मुख्य कच्चा पदार्थ हुने यसै प्रकारका अन्य बस्तु उत्पादन हुने उद्योग, मदिरा वा वियर उत्पादन गर्ने उद्योग बाहेक अन्य उद्योगबाट आर्जित आयमा २०% भन्दा बढी कर लगाइने छैन भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ । उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाहरू र ने.का.प. २०४६ नि.नं. ३९००, ने.का.प. २०५१ नि.नं. ४९६०, ने.का.प. २०५३ नि.नं. ६१५१ मा प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तहरू समेतको परिप्रेक्ष्यमा राजश्व न्यायाधीकरण, काठमाडौंको मिति २०५८।६।१६ को फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम पुनरावेदनको अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०५९।४।६।२ को आदेश ।
९. नियमानुसार पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ यस ईजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक होटलका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री शम्भु थापाले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक २०५४ मिति २०५४।२।२७ देखि लागू भई सो अध्यादेशले २०% कर लगाउनु पर्ने व्यवस्था गरेकोमा सोही बमोजिम उक्त आयवर्ष २०५३।०५।४ को लागी २०% खुद आयकर लगाउनु पर्नेमा सोको विपरीत मिति २०५४।२।२७ अगाडि सम्म २८% र सो मिति पछिको लागि २०% कर निर्धारण गरी खुद आयकर निर्धारण गरेको शुरु निर्णय सदर गरेको मिलेको छैन भनी र प्रत्यर्थी कर कार्यालय तर्फबाट उपस्थित

विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता रेवतीराज त्रिपाठीले करदाता होटलको खूद आय निर्धारण गरेतर्फ कुनै विवाद नरहेको, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ लाई संशोधन गर्न बनेको औद्योगिक व्यवसाय पहिलो संशोधन अध्यादेश २०५४ मिति २०५४।२।२७ देखि लागू भएको सन्दर्भमा उक्त अध्यादेश लागू हुने मिति भन्दा अगाडिसम्म बहाल रहेको कानूनी व्यवस्था बमोजिम अध्यादेश लागू हुनु भन्दा अगाडिको मिति सम्मको लागि २८% र अध्यादेश लागू भएपछिको अवधिको लागि सोही अध्यादेशले व्यवस्था गरे बमोजिम २०% कर निर्धारण गरी शुरु कर कार्यालयले गरेको निर्णय सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुनु पर्छ भनी बहस गर्नभयो ।

१०. उपर्युक्त बमोजिम विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले प्रस्तुत गर्न भएको बहस जीकिर सुनी पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी विचार गर्दा राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको फैसला मिले नमिलेको के रहेछ ? पुनरावेदन जीकिर पुग्न सक्ने हो होइन ? भन्ने सन्दर्भमा हेरी निर्णय दिनु पर्ने देखियो ।
११. निर्णय तर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत विवादमा आ.व. २०५३।०५४ को लागि यी करदाता होटलको खूद आय निर्धारण गरे तर्फ पुनरावेदक सहमतै रहेको देखिँदा सो सम्बन्धमा केही विवेचना गरिरहनु परेन । अब उक्त खूद आयमा निर्धारण गरेको करको दर मिलेन भन्ने नै मुख्य पुनरावेदन जीकिर देखिन आई सो सम्बन्धमा विचार गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ मा साल बसाली वा कुनै एक सालको निमित्त आयकर लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा यस्तो आयकर यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम करदाताले अधिल्लो आयवर्ष भित्र आर्जन गरेको वा प्राप्त गरेको आयमा यस्तो आयवर्षको अन्तिम दिन लागू रहेको आयकरको दर बमोजिम निर्धारण गरी असूल उपर गरिनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०५४ मा भएको पहिलो संशोधन अध्यादेश, २०५४ मिति २०५४।२।२७ देखि लागू हुने गरी सोही मितिको राजपत्रमा प्रकाशित भएको र उक्त अध्यादेशको दफा १५(ड) ले वर्गीकरण गरी तोकिएका उद्योगहरूको लागि २०% आयकर निर्धारण हुने व्यवस्था गरेको देखिँदा आ.व. २०५३।०५४ को अन्तिम दिन अर्थात् २०५४ आषाढ मसान्तका दिन सो वर्गीकरण भित्र परेका निवेदक जस्तो उद्योगको लागि आयकरको दर २०% कायम भएको देखिन आयो । उल्लिखित आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ को कानूनी व्यवस्था बमोजिम कर निर्धारण गर्दा कुनै एक आय वर्षको लागि सो आय वर्ष भित्रको खूद आयमा नै त्यस्तो आय वर्षको अन्तिम दिन लागू रहेको आयकरको दर बमोजिम कर असूल उपर गरिने भन्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था देखिँदा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को प्रथम संशोधन अध्यादेश, २०५४ को दफा १५(ड) बमोजिम सो ऐन अन्तर्गत आयकर लाग्ने उद्योगहरूको लागि आ.व. २०५३।०५४ आयवर्षमा २०% नै कर निर्धारण हुने भन्ने देखिन आउँछ । पुनरावेदक होटल औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ (प्रथम संशोधन अध्यादेश, २०५४ सहितको) दफा १५(ड) अन्तर्गत आयकर लाग्ने उद्योग रहेको भन्ने देखिँदा होटलको आ.व. २०५३।२०५४ को लाग्ने आयकरको दर २०% नै हुने देखियो ।
१२. आयकर वार्षिक कर हो । कुनै करदाताले सालभर गरेको आम्दानी खर्चको हिसाब किताब सो वर्षको अन्तमा कानून बमोजिम गणना गर्दा नाफा भएमा त्यसलाई सो व्यक्तिको सो वर्षको आय मानिन्छ । त्यस्तो करको दर आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ को व्यवस्था माथि उल्लेख गरे जस्तो आय वर्षको अन्तिम दिन कायम रहेको कर दर अनुसार निर्धारण गरिन्छ । छुटफुट कारोबार गरि आय गरेकोमा बाहेक आयकर जहिले पनि पुरै एक वर्षको आयमा लगाइने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागी पूर्ण वर्ष नै आयकर प्रयोजनको निमित्त आधार हुन्छ यद्यपि खास अवस्था र स्थितिका आयको सन्दर्भमा जुन बेला आय भयो त्यसैमा आयकर लाग्ने लगाउने गरी कानूनी व्यवस्था गर्न सकिन्छ । आयकरको दर आयवर्षको अन्तिममा कायम रहेको दर हुने हुँदा सो आयवर्षमा पटक पटक कानूनले आयकरको दर संशोधन गरे पनि आयवर्षको अन्तिम दिन अर्थात् आषाढ मसान्तका दिन कायम रहेको दरबाटै करदाताको आयकरको निर्धारण हुन पर्ने हुन्छ । जहिले पनि आयकर अधिल्लो वर्षभरि गरेको कारोबार वा प्राप्ती खर्चहरू पछिल्लो वर्षमा हिसाब किताब गरी नाफा वा नोक्सान एकिकन गर्न पर्ने हुँदा वर्षको अन्तिममा कायम रहेको करको दर अनुसार आयकर निर्धारण गर्ने कुराको औचित्य समेत पुष्टि हुन्छ । तसर्थ वर्षभरि लगातार कारोबार गर्ने करदाताको हकमा आयकरको दर कहिल्यै पनि एक भन्दा बढी हुन सक्दैन ।
१३. उल्लिखित कानूनी व्यवस्था समेतबाट एकजना करदाताको कुनै एक आय वर्ष भित्र दुईवटा फरक फरक दरमा आयकर लाग्न नसक्ने हुँदा प्रत्यर्थी कर कार्यालयका कर अधिकृतले मिति २०५४।२।२७ अघिको लागि २८% का दरले र मिति २०५४।२।२७ पछि २०५४।३ मसान्त सम्मको लागि २०% का दरले आयकरको दर कायम गरी यी पुनरावेदक होटलको आय वर्ष २०५३।०५४ को आय कर निर्धारण गरेको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको मिति २०५४।६।१६।३ को फैसला मिलेको देखिएन ।
१४. तसर्थ उपर्युक्त विवेचना गरिएका आधारबाट पुनरावेदक होटलको आ.व. २०५३।०५४ को आयवर्षको लागि कर निर्धारण गर्दा २०५ को दरले निर्धारण गर्न पर्नेमा मिति २०५४।२।२७ अगाडिको लागि २८% र सो मिति पछ्याडि २०५ को दर कायम गरी कर निर्धारण गरेको शुरु कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको उक्त मिति २०५४।६।१६।६ को फैसला २८% को दर कायम गरी कर निर्धारण गरेको हदसम्म मिलेको नदेखिँदा केही उल्टी भै आ.व. २०५३।०५४ आयवर्षको लागि २०% का दरले आयकर निर्धारण हुने ठहर्छ । अरुमा तपसिल बमोजिम गर्न ।

तपसील

माथि इन्साफ खण्डमा लेखिए बमोजिम राजश्व न्यायाधीकरण कठमाडौंको फैसला केही उल्टी भै यी पुनरावेदक होटलको आ.व. २०५३।०५४ को लागि २०% का दरले आयकर निर्धारण हुने ठहरी फैसला भएकोले मिति २०५४।२।२६ सम्मको जम्मा ३२८ दिनको आयकर समेत २०% का दरले असूल गर्न पर्ने हुँदा अग्रिम दाखिला गरिएको रु.१७,११,८८६।९९ बाट लाग्ने कर कट्टा गरी बाँकी रकम फिर्ता माग्न आए कानून बमोजिम पुनरावेदक होटललाई केही दस्तुर नलिई फिर्ता दिनु भनी शुरु कर कार्यालयमा लेखी पठाई दिनु -- १

दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल बुझाई दिनु ----२

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.रामप्रसाद श्रेष्ठ

इति सम्बत २०६४ साल आषाढ २८ गते रोज ५ शुभम-----

भाग : साल २०६६ महिना : कार्तिक अंक: ७ फैसला मिति : २०६६।३।१५।२, निर्णय नं.: ८१९६

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.

माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती

संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३४०८

मुद्दा : आयकर २०५२।०५३

पुनरावेदक निवेदक: काठमाडौं जिल्ला दरवारमार्ग लाल दरबार स्थित याक एण्ड यति होटल लिमिटेडको तर्फबाट अख्तियार प्राप्त (लायजो अफिसर) महेन्द्रराज श्रेष्ठ

विरुद्ध

प्रत्यर्था विपक्षी: २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं (हाल आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबरमहल)

शुरु निर्णय गर्ने:

२ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं

पुनरावेदन फैसला गर्ने:

राजस्व न्यायाधिकरण, काठमाडौं

- होटल उद्योगहरूको क्षमता विस्तार लगायतका कुराहरूको जाँचबुझ गर्ने, नियमन गर्ने र इजाजत दिने बारेमा प्रचलित कानूनअनुसार अधिकार प्राप्त नेपाल सरकारको निकायको रूपमा रहेको पर्यटन विभागले जडित क्षमता वृद्धिको प्रतिशत र यसको लागि स्थिर जेथामा भएको जम्मा खर्च रकम र सोमध्येबाट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) अनुसार खुद आयबाट छुट पाउने रकम समेत यकीन गरेपछि यसलाई नेपाल सरकारको नै अर्को निकायको रूपमा रहेको उद्योग विभागले स्पष्ट कारण र आधार नदेखाई अन्यथा भन्ने र गर्ने अवस्था नआउने ।
- उद्योग विभागले कारण र आधार देखाई सुविधा नपाउने बारेमा निर्णय नै नगरेको अवस्थामा कानूनले प्रत्याभूति गरेको सुविधाबाट करदातालाई बञ्चित गर्नु न्यायोचित नहुने ।
- कुनै सरकारी निकायको अनिर्णय तथा अकार्यको दोष वा यसको भार करदाताले बोक्नु नपर्ने ।

(प्रकरण नं.५)

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त हुने सुविधाको प्रकृतिमा भर पर्दछ । उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई उद्योग विभागबाट मूल्याङ्कन गरेपछि मात्र यकीन हुने वा उद्योग विभागको सिफारिश समेतको आधारमा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाको आधारमा प्राप्त हुने कर सुविधा छुट दिनको लागि मात्र कर अधिकृतले उद्योग विभागको सिफारिश वा निर्णयलाई आयकर ऐनको दफा ४२(२) अनुसार कर छुटको निर्णय गर्दा आधार लिन पर्ने ।
- सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोबारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई मान्यता दिएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधारमा यकीन हुने कर छुटको सुविधा प्रदान गर्न कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यकता नपर्ने ।

(प्रकरण नं.६)

पुनरावेदक निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री अनिल सिन्हा

प्रत्यर्था विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५, १५(ज)
- श्रम ऐन, २०४८ को दफा १७, ४१(१), (३)
- श्रम नियामवली, २०५० को नियम ५२
- पर्यटन ऐन, २०३५
- होटल, लज तथा पथ पर्दर्शन नियमावली, २०३८
- आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२)

फैसला

न्या. भरतराज उप्रेती : राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको मिति २०६०।३।१६ को फैसलाउपर पुनरावेदन गर्न अनुमति पाऊँ भनी निवेदकको तर्फबाट परेको निवेदन पत्रमा यस अदालतबाट राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(घ) बमोजिम

पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भै दायर भै निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :

प्रस्तुत मुद्दामा प्रस्तुत करदाता याक एण्ड यति होटल लि.को आ.व.०५२।०५३ मा कम्पनीले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) अनुसार आयकर छुट पाउने सिलसिलामा उद्योग विभाग, एकद्वार समितिमा कारवाही भई रहेको र यस आ.व. को आयकर योग्य रकम, उक्त सुविधा पाउने रकम भित्रै पर्ने भएकाले आ.व. ०५२।०५३ को लागि आयकर तिर्न नपर्ने भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५३।१०।२ मा करदाताले कर कार्यालय काठमाडौंमा पेश गरेको स्वयंकर निर्धारण विवरण फारम ।

आ.व. ०५२।०५३ को आयकर सम्बन्धमा आयकर छुटसम्बन्धी कारवाही भई रहेको र बासस्थान व्यवस्था सम्बन्धमा पनि आयकर प्रयोजनको लागि खर्च मिन्हा पाउनु पर्ने भएकोले सो अनुसार आय विवरण फर्छौट गरी दिनु हुन भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५४।३।३१ को करदाताले २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंमा दिएको पत्र ।

पेश भएको स्वयं कर निर्धारण विवरणउपर छानविन गरी हेर्दा होटलको माग अनुसार छुट सुविधा दिन नमिल्ने निर्णय भएकोले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खुद आय कायम हुने भएकोले सो सम्बन्धमा केही भन्नु पर्ने वा सबुद प्रमाण पेश गर्न ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम अन्तिम मौका प्रदान गरिएको मिति २०५४।३।३० को २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंको पत्र ।

पेश भएको नाफा नोक्सान हिसाव एवं वासलातलाई मान्यता दिई प्रस्तुत आ.व. ०५१।५२ को आय विवरणमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन बमोजिम यस लि.ले पाउने सुविधा रकम कट्टा गरी आय विवरण फर्छौट भएको प्रमाण पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको याक एण्ड यति होटल लि.को पत्र ।

प्रस्तुत करदाता याक यण्ड यति होटल लि.को आ.व.०५२।५३ को स्वयं कर निर्धारण बमोजिम हुने खुद आय समेतमा लाग्ने कर र जरीवाना रकम दाखिला भएको देखिएकोले आय विवरण फर्छौट गरी दिनुपर्ने भन्ने समेत व्यहोराको २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौंको मिति २०५४।३।३१ को टिप्पणी र आदेश पत्र ।

स्वयं कर निर्धारण प्रक्रिया बमोजिम पेश भएको आय विवरण तथा प्रमाण कागजहरू आयकर ऐन २०३१ को दफा ३३ख बमोजिम छानविन गर्दा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) बमोजिम सुविधा माग गरेको सन्दर्भमा एकद्वार समितिको ८९ औं बैठकबाट भएका निर्णयअनुसार रु.८,४०,६१,१९१।९५ उद्योगको खुद आयबाट एकमुष्ट वा पटक-पटक गरी तीन वर्ष भित्र कट्टा गर्न पाउने पर्यटन विभागको च.नं.४६९३ मिति २०५४।१।१९ को पत्रानुसार होटलको पेश गरेको आय विवरणमा औ.व्य.ऐन बमोजिम खुद आयबाट सुविधा पाउने रकमको सीमाभित्र परेको रु.३,६४,५८,१७७।९५ लाई करदाताले कट्टा गर्न पाउने भनी देखाएको रु.५,९८,६४,७०३।- कट्टा गरी बासस्थान व्यवस्था गराएको रु.२७,३८,७८८।- समेत समावेश गरी हुने बाँकी रु.२,६१,४५,३१३।०५ प्रस्तुत आ.व.को खुद आय कायम गरी सो मा कर रु.७३,२०,६८७।६५ र जरीवाना रु. ८,७४,९६५।३२ समेत हिसाव मिलान गरी आय विवरण फर्छौट गरी छानविन समाप्त भएको भन्ने २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंको मिति २०५४।३।३१ को पत्र ।

पुनरावेदक उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) बमोजिम कानूनी रुपमा पाउनु पर्ने सुविधा सहूलियत र कामदार कर्मचारी वासस्थान व्यवस्था खर्चलाई कानूनी दफाहरूको गलत व्याख्या गरी खुद आयमा समावेश गरेको शुरु निर्णय बदर गरी न्याय इन्साफ पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंमा पेश गरेको पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर ।

श्रम ऐन २०४८ अनुरूपको बासस्थानबापत छुट्याइएको रकम कर प्रयोजनको लागि छुट हुने भनी कतै कुनै कानूनमा उल्लेख भएको देखिँदैन । खर्च नै नभएको कम्पनिको सम्पत्तिको रुपमा रहेको रकमलाई जगेडा कोषमै राखेको कारणले खर्च भयो भन्न मिल्ने । आयकर ऐन २०३१ को दफा ४१(ज) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशबाट खुद मुनाफाबाट छुट्याइएको रकम कट्टा गर्न पुनरावेदक वित्तीय संस्थान नभएकोले उक्त ऐन पनि आकृष्ट हुने देखिन आएन । पुनरावेदकले ऐनको दफा २७ को म्याद भित्र विवरण दाखिला नभएको स्थितिमा दफा ५९(१) अनुरूप जरीवाना भएको शुरु कर निर्धारण आदेश मिलेकै देखिन्छ । पुनरावेदकको आय विवरणमा खुद आयमा रकम थप गरी कर निर्धारण गरेकोबाट विवरणमा उल्लिखित खुद आयमा त्रुटिभई कर रकम घट्न गएको स्थिति रहेकोले दफा ६०(३) अनुरूप पुनरावेदकलाई सजाय हुन सक्ने नै देखियो । अतः एवं तत्कालीन शुरु कर कार्यालय काठमाडौंबाट मिति २०५४।३।३१ मा भएको खुद आय निर्धारण पर्चा र कर निर्धारण आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट मिति २०६३।३।१६।२ मा भएको फैसला ।

निवेदनको प्रकरण नं.४क को फैसला जिकीरका हकमा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को देहाय (ख) (ग) र (घ) प्रत्यक्ष त्रुटि छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, ०४९ को दफा १५(ब) बमोजिम नयाँ थप स्थिर जेथामा चालीस प्रतिशत रकम उद्योगको खुद आय Taxable Income बाट कट्टा गर्न पाउने कुराको प्रत्याभूति रहेको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ बमोजिम कर छुट पाउने उद्योगको हकमा कर कार्यालय आफैले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) बमोजिम बुझी छुट्टै कर निर्धारण आदेश गर्नपर्ने व्यवस्था समेतलाई राजस्व न्यायाधिकरणबाट फैसला गर्दा वेवास्ता गरिएको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) ले नै उद्योगले थप नयाँ स्थिर जेथामा खर्च गरेबापत सोको ४०% छुट दिने किटानी व्यवस्था गरेकोमा सो कानूनी व्यवस्था विपरीत शुरु कर कार्यालयबाट भएको निर्णय सदर गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण छ ।

मजदुर वासस्थानको ५% रकम खर्च मिन्हा दिइएको छैन । अग्रिम कर नतिरेको हकमा आयकर कानूनले जरीवाना हुने भनेको छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५(ब) बमोजिम छुट पाउने हुँदा कुनै पनि कर जरीवाना तिर्नपर्ने होइन । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको त्रुटिपूर्ण फैसला उल्टी गरी मिति २०५४।३।३१ को २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंको कर निर्धारण आदेशको आदेश पत्र र सोसँग सम्बन्धित पर्चा बदर गरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) को छुट सुविधा प्रदान गर्ने गरी कर निर्धारण विवरणमा उल्लेख भएबमोजिम थप स्थिर जेथाबापत पाउने सुविधा दिई बढी लगाइएको कर जरीवानाको दायित्वबाट मुक्त गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदक याक एण्ड यति होटल लिमिटेडको तर्फबाट यस अदालतसमक्ष पेश भएको पुनरावेदन-पत्र ।

यसमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा (ब) ले नयाँ थप स्थिर जेथाको ४०% रकम उद्योगको खुद आयबाट कट्टा गर्न पाउने गरी कानूनी प्रत्याभूति गरेको देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) ले कर अधिकृतले औद्योगिक व्यवसाय ऐनबमोजिम कर छुट पाउनेको हकमा कर कार्यालय आफैले बुझी कर निर्धारण गर्नपर्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । निवेदकले नयाँ थप गरेका स्थिर जेथामा रु.५९,४०,१८,०९९।३४ खर्च गरेकोमा विवाद नउठाएको अवस्था सो रकमको ४०% ले हुने रकम कट्टा गर्न पाउने कुरा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) ले प्रत्याभूत गरेको अवस्था त्यसको विपरीत तर्क गरी राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको फैसलामा सो ऐन कानूनी प्रतिकूल भएको । श्रम ऐन, २०४८ को दफा ४१(१) मा प्रतिष्ठानले आफ्नो कूल नाफाको ५% रकम मजदुर वासस्थानको लागि छुट्याउनु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको र बोनस ऐन, २०३० को दफा ५(२) ले पनि बोनसबापत छुट्याउँदा श्रम ऐनबमोजिमको मजदुर वासस्थानको लागि कूल मुनाफाको ५% ले छुट्याएको रकम सहित कट्टा गरेर मात्र हिसाब गर्नपर्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । प्रत्येक आर्थिक वर्षमा कूल मुनाफाबाट ५% रकम मजदुर वासस्थानको लागि लागि छुट्याउनु पर्ने हो र यसरी जम्मा भएको रकमबाट मजदुर वासस्थानको निर्माण हुने अवस्था रकम पनि छुट्याउनु पर्ने कानूनी बाध्यता हुने तर त्यस्तो रकम कट्टा चाहिँ गर्न नपाउने र त्यसमा कर तिर्दै जाने हो भने श्रम ऐन, २०४८ को दफा ४१(१) को प्रयोजन नै परास्त हुनेतर्फ विचार गर्नपर्नेमा सो ऐनको व्याख्याको प्रश्न समेत समावेश भएको देखिन्छ । तसर्थ राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंले फैसलामा उल्लिखित कानूनको प्रत्यक्ष त्रुटि गरेको देखिँदा राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ) को प्रश्नमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ । प्रस्तुत निवेदनलाई पुनरावेदनमा दर्ता गरी नियमबमोजिम पेश गर्न भन्ने मिति २०६१।८।१६ मा यस अदालतबाट भएको आदेश ।

नियमबमोजिम आजको पेसी सूचीमा चढी निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल अध्ययन गरियो । पुनरावेदक निवेदकका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री अनिल सिन्हाले निवेदक कम्पनी एक उद्योग भएकोले यस उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ बमोजिम थप नयाँ स्थिर जेथामा खर्च गरेको रकमको ४०% रकम रु. २३,७६,०७,२३९।८५ उद्योगको खुद आय त्वहवदभि क्षलअकभ बाट कट्टी हुनुपर्छ । एकद्वार समितिको ८९ औं निर्णयबाट ८,४०,६१,१९१।९५ मात्र छुट दिने निर्णय आफैमा कानून विपरीत छ । उद्योगले आफ्नो कूल मुनाफाको ५% रकम मजदुर वासस्थानको लागि प्रवन्ध गर्नपर्ने व्यवस्था रहेकोले सोहीबमोजिम उद्योगले आ.व.०५२।०५३ मा रु. २७,३८,७८८।- खर्च छुटाएको हो । नेपाल ब्रुअरी कम्पनीको मुद्दामा कर मिन्हा दिएकोमा यस मुद्दामा राजस्व न्यायाधिकरणले पूर्वनिर्णय विपरीत फैसला गरी कर छुट दिएको छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) बमोजिम छुट पाउने हुँदा कुनै पनि कर जरीवाना तिर्नपर्ने होइन । अग्रिम कर नतिरेमा आयकर कानूनको कुनै पनि दफाले दफा ५९(१) बमोजिम जरीवाना हुने भनेको छैन । राजस्व न्यायाधीकरणबाट भएको फैसला अन्यायपूर्ण भएकोले उल्टी गरी औद्योगिक व्यवसाय ऐनबमोजिम पाउने छुट सुविधा प्रदान गरी कर जरीवानाको दायित्वबाट मुक्त गरिपाऊँ भनी बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

प्रत्यर्थी २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयका तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेलले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) अनुसार कर अधिकृतले निर्णय गरेको अधिकारक्षेत्र बाहिरको छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ अन्तर्गतको सुविधा पाऊँ भनी उद्योग विभागमा पक्ष गएको छ । सो विभागबाट पाउने सुविधा ८ करोड मात्र हो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १८ मा सहूलियत उपलब्ध गराउन निर्णय गर्ने अधिकार काम एकद्वार समितिलाई छ । ८ करोड नभई २३ करोड पाउनु पर्ने भनी निवेदकले दावी लिन सक्नु भएको छैन । राजस्व न्यायाधिकरणको फैसलाउपर पुनरावेदन तहबाट निवेदक आउनु भएको छ । उद्योग विभागको निर्णय यथावत छ । एकद्वार समितिको मिति २०५३।१।२३ को निर्णयलाई पुनरावेदकले स्वीकार गरेको छ । सो उपर बदरतर्फ निवेदक गएको देखिँदैन । यस मुद्दाबाट कर छुट हुन सक्दैन । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला अन्यथा छैन सदर गरिपाऊँ भनी बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

उपरोक्त बहस जिकीर सुनी अब निवेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्ने हो, होइन र राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला मिले, नमिलेको के हो ? सो सम्बन्धमा निर्णय गर्नपर्ने भएको छ ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा करदाता निवेदक याक एण्ड यति होटल लिमिटेडले आ.व.०५२।५३ मा कम्पनीले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ब) अनुसार आयकर छुट पाउने सिलसिलामा उद्योग विभाग एकद्वार समितिमा कारवाही भइरहेको र यस आ.व. को आयकर योग्य रकम सुविधा पाउने रकम भित्रै रहेकोले आ.व. ०५२।५३ को लागि कुनै आयकर तिर्न नपर्ने भनी स्वयंकर

निर्धारण प्रक्रिया अन्तर्गतको आय विवरण नाफा नोक्सान हिसाब एवं वासलात पेश भएको आधारमा २ नं.क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंबाट करदाता याक यण्ड यति होटल लि.को आ.व.२०५२।५३ को स्वयंकर निर्धारण बमोजिम हुने खुद आय समेतमा कर जरीवाना गरी आय विवरण फछ्छौट गरिदिएको निर्णयउपर निवेदक याक एण्ड यति होटल लि.ले राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंमा गरेको पुनरावेदनमा शुरु निर्णय सदर भै फैसला भएउपर चित्त नबुझी राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला उल्टी गरी मिति २०५४।३।३१ को २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयको निर्णय समेत बदर गरिपाऊँ भनी यस अदालतमा पुनरावेदन परेको देखिन्छ ।

पुनरावेदन पत्रमा मुल रूपमा पुनरावेदक याक एण्ड यति होटलले सत प्रतिशत भन्दा बढी क्षमता बृद्धि गरेको र यसरी क्षमता बृद्धि गर्दा स्थिर जेथामा भएको जम्मा लगानीमध्ये औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(अ) अनुसार ४०% ले हुने रकम खुद आयबाट कट्टी गर्न पाउनेमा सो सुविधा नदिएको र कर्मचारीको वासस्थानको व्यवस्थाको लागि श्रम ऐन, २०४८ को दफा ४१(१) अनुसार आ.व.२०५२।५३ मा छुट्याएको रु.२७,३८,७८८।- लाई खर्चमा अमान्य गर्ने वारेको राजश्व न्यायाधिकरणको निर्णय उल्टी गरिपाऊँ भन्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । यस वारेमा निर्णय गर्दा श्रम ऐन, २०४८ को दफा ४१ मा गरिएको व्यवस्था र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ को उद्देश्य तथा मर्म एवं उक्त दफा १५ मा गरिएको सुविधाको उपभोगको वारेमा उक्त ऐनको दफा १७ अनुसार गठित एकद्वारा समितिको निर्णयको अनिवार्यताका वारेमा हेर्नपर्ने देखिन्छ ।

श्रम ऐन २०४८ को दफा ४१(१) अनुसार कर्मचारीहरूको वासस्थानको लागि छुट्याइएको भनिएको रु.७,३५,७८८।- लाई खर्चमा मान्यता दिनुपर्ने भन्ने पुनरावेदक करदाताको भनाईको सम्बन्धमा विचार गर्दा यस्तो रकम किन छुट्याउनु पर्ने र यसको उद्देश्य के हो भन्ने कुरा पनि हेर्नै पर्दछ । कर्मचारीको वासस्थानको लागि रकम छुट्याउनु पर्ने वारेमा गरिएको उक्त कानूनी व्यवस्थाको मूल उद्देश्य यसरी छुट्याइएको रकम रोजगारदाता उद्योगले आफ्नो व्यवसायीक कारोवारमा प्रयोग गर्न तथा आफूले सञ्चालन गर्न पनि नपाउने तथा यसको प्रयोग केवल कर्मचारीको वासस्थानको सुव्यवस्था मिलाउने प्रयोजनको लागि मात्र खर्च गर्नपर्ने भन्ने बुझिन्छ । यो उद्देश्य प्राप्तिको लागि सम्बन्धित आर्थिक वर्षमा छुट्याइएको रकम जम्मा गर्न छुट्टै कोष खडा गरी प्रत्येक वर्षको कर्मचारीको आवासको लागि छुट्याइएको रकम यस्तो कोषमा जम्मा गर्दै जाने र यो कोषको सञ्चालन श्रम ऐन तथा श्रम नियमावलीको व्यवस्था अनुसार गठन भएको श्रम समन्वय समितिबाट हुने व्यवस्था गर्नै पर्दछ । यस्तो कोषमा रहेको रकमबाट कर्मचारीहरूको आवासको लागि के कस्तो व्यवस्था गर्ने भन्ने निर्णय गर्ने काम पनि श्रम समन्वय समितिबाट मात्र हुन सक्तछ । यसबाट कर्मचारीहरूको लागि संयुक्त आवासको व्यवस्था गर्न वा कर्मचारीहरू वसिआएको आवास मर्मत गर्न वा आफ्नो घर/आवास नहुनेले घर वहाल तिर्न वा यो रकमबाट कर्मचारीहरू आफैले आवासको व्यवस्था गर्न वा घर बनाउनको लागि निर्व्याजी वा सहूलियत दरको व्याजमा ऋण दिने जस्ता कर्मचारीहरूको आवाससँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित प्रयोजनको लागि पनि खर्च गर्न सकिन्छ । कर्मचारीहरूलाई स्वस्थ आवासको सुविधाको व्यवस्था मिलाउने अन्य कुनै उपयुक्त योजना पनि हुन सक्छन् । धेरै विकल्प र योजनामध्ये कुन विकल्प वा योजना अनुरूप श्रम ऐन, २०४८ को दफा ४१(१) अनुसार छुट्याइएको रकम खर्च गर्ने भन्ने कुरा श्रम सम्बन्ध समितिले नै निर्णय गर्ने कुरा हो । तर उक्त ऐनको दफा ४१(३) तथा श्रम नियमावली २०५० को नियम ५२ को खण्ड (घ) मा गरिएको व्यवस्थाअनुसार कर्मचारीको वासस्थानको लागि छुट्याइएको रकम छुट्टै कोषमा राख्नु पर्ने र सोको सञ्चालन श्रम समन्वय समितिले सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन पर्नेमा पुनरावेदक करदाताले उक्त रकम यस्तो कोषमा राखी सोको सञ्चालन श्रम समन्वय समितिले सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको अवस्था देखिएन । कर्मचारी व्यवस्थाको लागि छुट्याइएको भनिएको रकम राख्न श्रम ऐन २०४८ को दफा ४२(३) मा उल्लेख गरिएको कोष खडा राखी श्रम समन्वय समितिबाट सञ्चालन हुने व्यवस्थाको अभावमा उक्त रकम पुनरावेदक कम्पनीको आफ्नै कोषमा वा आफ्नो इच्छाअनुसार प्रयोग गर्न सक्ने अवस्थामा रहेको देखियो । यसरी कर्मचारी वासस्थानको लागि करदाताले छुट्याएको भनिए तापनि उक्त रकम पुनरावेदक कम्पनीले आफ्नो इच्छाअनुसार प्रयोग र सञ्चालन गर्न सक्ने अवस्था देखिएकोले उक्त रु.२७,३८,७८८।- लाई खर्चमा मान्यता नदिएको राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णय मिलेकै देखिन्छ ।

पुनरावेदकले औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५(अ) अनुसारको सुविधा पाउन पर्ने भन्ने सम्बन्धमा लिएको दावीको सम्बन्धमा राजस्व न्यायाधिकरणले गरेको निर्णय ठीक छ वा छैन भन्ने वारेमा निर्णय गर्दा निम्न लिखित दुई प्रश्नहरू उपर विचार गर्नपर्ने हुन्छ:-

१. औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५ अनुसारको कुनै सुविधा प्राप्त गर्न कुनै उद्योगले पूरा गर्नपर्ने शर्तहरू के हुन र उक्त दफामा निर्धारित पूर्व शर्तहरू पूरा गर्ने उद्योगले सो सुविधा प्राप्त गर्न उक्त ऐनको दफा १७ अनुसार गठित एकद्वारा समितिको निर्णय आवश्यक छ, वा छैन ?
२. औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५ अनुसार प्राप्त हुने कुनै सुविधाको सम्बन्धमा उद्योग विभागको एकद्वारा समितिले कुनै निर्णय नै नगरेको अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) अन्तर्गत कर अधिकृतले उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ अनुसार प्राप्त हुने कर छुटको सुविधालाई मान्यता दिन सक्छ वा सक्दैन ?
२. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा तत्काल प्रचलित (अर्थात आर्थिक वर्ष २०५२।५३ को अवधिमा लागू रहेको औद्योगिक) व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत उद्योगहरूलाई प्राप्त हुने सुविधाहरूको प्रकृती र प्रकारहरू हेर्नै पर्दछ । समग्रमा हेर्दा उक्त ऐनको दफा १५ अनुसार प्राप्त हुने सुविधाहरूलाई तीन समूहमा विभाजन गर्न सकिन्छ । पहिलो समूहमा पर्ने सुविधाहरू

औद्योगिक व्यवसाय ऐनको दायरामा पर्ने उद्योगहरूले स्वतः प्राप्त गर्न सक्छन् । र यस बारेमा एकद्वार समितिको सिफारिश वा स्वीकृतिको आवश्यक पर्दैन । जस्तो उक्त ऐनको दफा १५ को खण्ड (क) अनुसार घरेलु उद्योगलाई आयकर, अन्तःशुल्क तथा विक्री कर नलाग्ने, व्यवस्था खण्ड (ज) अनुसार उद्योगको स्थिर जेथामा ह्रास कट्टी गर्दा कानूनमा उल्लिखित दरको एक तिहाई थप ह्रास कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था तथा खण्ड (ण) अनुसार उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त लाभांशमा आयकर नलाग्नेमा गरिएका व्यवस्थालाई लिन सकिन्छ । यी सुविधा उक्त ऐनले प्रत्याभूति गरेका सुविधा भएकोले यस्तो सुविधा प्राप्त गर्न एकद्वार समितिको निर्णयको सिफारिशको आवश्यकता पर्दैन । यो कुरालाई यसै अदालतको विभिन्न पूर्व निर्णयहरूमा स्पष्ट हुन्छ । २०५९ सालको दे.पु.नं.९०७६ को मुद्दामा मिति २०६६।१।१० मा उद्योगले वितरण गरेको लाभांशमा आयकर नलाग्ने भनी गरेको निर्णय उल्लेखनीय छ ।

३. उक्त दफा १५ अनुसार प्राप्त हुने दोस्रो समूहमा पर्ने सुविधाहरूको उदाहरणको रूपमा दफा १५ को खण्ड (छ), खण्ड (ड), (ध) तथा (प) अन्तर्गत प्राप्त सुविधालाई लिन सकिन्छ । यी सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागलाई उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा एकद्वार समितिले छानबिन गरी सुविधा दिने निर्णय वा सिफारिशको आवश्यकता पर्दछ, र कतिपय अवस्थामा एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आधारमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित भएपछि मात्र उक्त सुविधाहरू प्राप्त हुन सक्छन् ।
४. तेस्रो समूहमा पर्ने सुविधाहरूको उदाहरणको रूपमा उक्त ऐनका दफा १५ को खण्ड (ज), (ट) तथा (ठ) मा उल्लिखित सुविधाहरूलाई लिन सकिन्छ । यी सुविधाहरू प्राप्त गर्नको लागि जडित क्षमता विस्तारको प्रतिशत वा उद्योगले प्रदूषण नियन्त्रण वा वातावरणमा न्यूनतम असर गर्ने पद्धतिको विकास वा उपकरणमा गरेको लगानीबाट उद्योग सञ्चालनमा आएपछि प्रविधि तथा वस्तु विकास वा दक्षता बृद्धि वा उत्पादन क्षमता बृद्धि भएको प्रमाण तथा यसमा भएको खर्चको पुष्टि गर्ने विल भौचरहरू प्रस्तुत गर्न पर्याप्त हुन्छ । उक्त जडित क्षमतामा विस्तार गरेको वा प्रविधि विकास वा क्षमता बृद्धि गरेको हो वा होइन भन्ने कुराको जाँच गर्ने सक्षम निकाय सबै अवस्थामा उद्योग विभाग वा यसको एकद्वार समिति नहुन पनि सक्तछ । प्रचलित नेपाल कानूनमा गरिएको व्यवस्थाअनुसार यसको कुराको जाँच गर्ने निकाय अवस्था हेरी विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय वा यस अन्तर्गतको निकाय वा पर्यटन व्यवसायको नियमनकारी निकायको रूपमा रहेको पर्यटन विभाग पनि हुनसक्तछ । प्रस्तुत विवादमा पुनरवेदक करदाता होटल तथा पर्यटन उद्योग भएको र पर्यटन ऐन, २०३५ तथा उक्त ऐन अन्तर्गत बनेको होटल, लज तथा पथ प्रदर्शन नियमावली, २०३८ को व्यवस्थाअनुसार पर्यटन स्तरको रेष्टुरेन्ट तथा होटलहरूको इजाजत दिने, होटलहरूको स्तर तथा क्षमता सम्बन्धमा जाँचबुझ गर्ने, र अनुमति तथा स्वीकृति दिने नियमक निकायको रूपमा काम गर्ने सम्पूर्ण अख्तियारी नेपाल सरकारको पर्यटन विभागलाई दिएको देखिन्छ ।
५. पुनरावेदक करदाताका साविक जडित क्षमता १२० कोठा भएकोमा सो मा १५० कोठा थप गरी जडित क्षमतामा शतप्रतिशत भन्दा बढी बृद्धि गरेको र यसको लागि पुनरावेदक होटल उद्योगले कूल स्थिर पूँजीगत खर्चको रूपमा रु.५९,४०,१८,१००/- खर्च गरेको कुरा पर्यटन विभागले मिति २०५२।९।१२ मा उद्योग विभाग सुविधा शाखालाई लेखेको प्रस्ताव पत्रबाट स्पष्ट हुन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ को खण्ड (ज) अनुसार जडित क्षमतामा २५५ भन्दा बढी बृद्धि गरेमा यसरी क्षमता बृद्धि भएको कारणले थप भएको स्थिर जेथाको मूल्यको ४० प्रतिशतले हुने रकम खुद आय (ट्याक्सेवल इनकम) बाट एक मुष्ट वा पटक-पटक गरी तीन वर्ष भित्र कट्टा गर्न पाउने व्यवस्था गरेको देखिन्छ, र पुनरावेदक कर दाताले आफ्नो जडित क्षमतामा शत प्रतिशत भन्दा बढी क्षमता बृद्धि भएको छ भन्ने कुरा विवादरहित छ । यस सम्बन्धमा उद्योग विभागले अन्यथा भन्न सकेको अवस्था पनि छैन । यसरी जडित क्षमतामा शतप्रतिशत भन्दा बढी बृद्धि भएको कुरा प्रचलित कानूनअनुसार अधिकार प्राप्त निकाय पर्यटन विभागले प्रमाणित गरेको अवस्थामा जडित क्षमता बृद्धि भएको कारणले उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसार स्थिर जेथामा भएको मूल्य बृद्धिको मूल्यको रकममा उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसार ४०% ले हुने रकम खुद आयबाट कट्टा गर्ने सुविधा प्राप्त गर्नको लागि उद्योग विभागले थप छानबिन गर्नपर्ने कारण र आवश्यकता देखिदैन । होटल उद्योगहरूको क्षमता विस्तार लगायतका कुराहरूको जाँचबुझ गर्ने, नियमन गर्ने र इजाजत दिने बारेमा प्रचलित कानूनअनुसार अधिकार प्राप्त नेपाल सरकारको निकायको रूपमा रहेको पर्यटन विभागले जडित क्षमता बृद्धिको प्रतिशत र यसको लागि स्थिर जेथामा भएको जम्मा खर्च रकम र सोमध्येबाट उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसार खुद आयबाट छुट पाउने रकम समेत यकीन गरे पछि यसलाई नेपाल सरकारको नै अर्को निकायको रूपमा रहेको उद्योग विभागले स्पष्ट कारण र आधार नदेखाई अन्यथा भन्ने र गर्ने अवस्था पनि आउँदैन । यसरी उद्योग विभागले कारण र आधार देखाई सुविधा नपाउने बारेमा निर्णय नै नगरेको अवस्थामा कानूनले प्रत्याभूति गरेको सुविधाबाट पुनरावेदक करदातालाई बञ्चित गर्न न्यायोचित हुँदैन । कुनै सरकारी निकायको अनिर्णय तथा अकार्यको दोष वा यसको भार करदाताले बोक्न पर्छ भन्ने पनि होइन । यसैले उद्योग विभाग एकद्वार समितिको निर्णय नभई उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसारको सुविधा पुनरावेदक करदाताले पाउँदैन भन्ने राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णयसँग सहमत हुन सकिने अवस्था रहेन ।
६. अब दोस्रो प्रश्न अर्थात् आयकर ऐन २०३१ को दफा ४२(२) अनुसार कर अधिकृतले कर छुटका निर्णय गर्दा एकद्वार समितिको निर्णय वा सिफारिश आवश्यक छ वा छैन भन्ने कुरा तर्फ विचार गर्दा, उपरोक्त प्रकरणमा विश्लेषण गरिएअनुसार औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त हुने सुविधाको प्रकृतिमा भर पर्दछ । उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा

विवरणलाई उद्योग विभागबाट मूल्याङ्कन गरे पछि मात्र यकीन हुने वा उद्योग विभागको सिफारिश समेतको आधारमा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाको आधारमा प्राप्त हुने कर सुविधा छुट दिनको लागि मात्र कर अधिकृतले उद्योग विभागको सिफारिश वा निर्णयलाई आयकर ऐनको दफा ४२(२) अनुसार कर छुटको निर्णय गर्दा आधार लिन पर्ने हुन्छ तर उक्त ऐनको सुविधा प्राप्त गर्न पूरा गर्न पर्ने पूर्व शर्तको विषयमा प्रचलित कानूनअनुसार अधिकार प्राप्त निकाय (जस्तो प्रस्तुत विवादमा पर्यटन विभाग) को मूल्याङ्कन तथा सिफारिश उपलब्ध भएको अवस्थामा र सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोबारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई मान्यता दिएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधारमा यकीन हुने कर छुटको सुविधा प्रदान गर्न पनि कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यकता पर्दैन । उदाहरणको लागि उक्त ऐनको दफा १५(क) घरेलु उद्योगले पाउने सुविधा सम्बन्धित उद्योग प्रचलित नेपाल कानून अनुसार घरेलु उद्योगमा दर्ता भई सोही अनुसारको उद्योग सञ्चालन गरेका प्रमाण नै पर्याप्त हुन्छ । यसैगरी उक्त ऐन दफा १५(ज) अनुसार उद्योगले स्थिर जेथामा हासकट्टीको सुविधा प्राप्त गर्न सम्बन्धित उद्योगले राखेको लेखालाई कर अधिकृतले अमान्य गरेको अवस्थामा बाहेक सो थप हास कट्टीको सुविधा प्राप्त गर्न वा प्रदान गर्न नियमित कारोबारको सिलसिलामा करदाताले राखेको विल, भरपाई तथा लेखाबाट प्रमाणित हुने स्थिर जेथा मूल्य नै पर्याप्त हुन्छ । यसमा उद्योग विभागको स्वीकृति आवश्यक पर्दैन । यो कुरा कर अधिकृतहरूले नै स्वीकार गरेको मान्य व्यवसायिक प्रचलनको रूपमा समेत विकास भइसकेको छ । यसैगरी उक्त ऐनको दफा १५(ण) अनुसार उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त लाभांशको रकममा आयकर नलाग्ने र यो सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागको एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यकता पर्दैन । सम्बन्धित करदाता उद्योगले पेश गरेको र कर अधिकृतले अमान्य नगरेको लेखाले समर्थन गरे अनुसारको लाभांशमा कर छुट स्वत प्राप्त हुन्छ । यस बारेमा यस अदालतबाट विभिन्न मुद्दाहरूमा सिद्धान्त प्रतिपादन गरिसकेको अवस्था पनि छ ।

७. उपरोक्त आधार र कारणबाट पुनरावेदक करदाता याक एण्ड यति होटल उद्योगले आफ्नो जडित क्षमतामा शतप्रतिशत भन्दा बढी विस्तार गरेको कुरा पर्यटन विभागले मिति २०५२।१।१२ मा उद्योग विभागमा पेश गरेको प्रतिवेदनबाट देखिएको र यो कुरा कर अधिकृतले मान्यता दिएको करदाताको आ.व.२०५२।५।३ को लेखा तथा आय विवरणबाट पनि स्पष्ट देखिने भएकोले पुनरावेदक करदातालाई उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसारको सुविधा प्रदान गर्न उद्योग विभाग एकद्वार समितिको निर्णय आवश्यक नपर्ने हुनाले कर अधिकृतले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) को अधिकार प्रयोग गरी पुनरावेदक कर दाताले जडित क्षमतामा शतप्रतिशत भन्दा बढी विस्तार गरेकोले यसरी क्षमता विस्तार गर्दा स्थिर जेथामा भएको बृद्धिको जम्मा रकम अर्थात मूल्यको ४० प्रतिशतले हुने रकम खुद आयबाट एकैपटक वा पटक-पटक गरी तीन वर्षसम्म कटाउन पाउन देखिएकोले उक्त रकम खुद आएबाट कट्टा गर्न नदिएकोमा सो हदसम्म कर कार्यालयको मिति ०५।४।३।३१ को कर निर्धारण आदेश तथा निर्णय बदर हुन्छ र सो लाई सदर गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको निर्णय सो हदसम्म उल्टी हुन्छ ।
८. पुनरावेदक करदाताले जडित क्षमतामा बृद्धि गरी यसबाट स्थिर जेथामा भएको बृद्धि पूँजगत खर्चको विवरण समेत उल्लेख गरी करछुटको सुविधाको लागि मिति २०५२।१।१२ मा उद्योग विभागलाई पठाएको पत्रका साथ संलग्न प्रतिवेदनको बुदा नं.११ मा दिइएको विवरणमध्ये बुदा नं.(ड) मा उल्लिखित अन्य सम्पत्ति शीर्षकमा देखाइएको रु.१,३६,९८,९२६।- खर्चलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा (८) मा उल्लिखित स्थिर जेथाको परिभाषाभित्र नपर्ने देखिएकोले उक्त खर्चलाई स्थिर जेथामा भएको खर्च मान्न सकिने अवस्था भएन । तसर्थ उक्त प्रतिवेदनको प्रस्तावमा स्थिर जेथामा भएको भनिएको जम्मा खर्च रु.५९,४०,१८,१००।- बाट उक्त रु.१,३६,९८,९२६।- कटाई बाँकी हुन आउने रु.५८,०३,१९,१६४।- को ४० प्रतिशतले हुने रु.२३,२१,२७,६६९।६० उक्त ऐनको दफा १५(ज) अनुसार पुनरावेदक करदाताले एकै पटक वा पटक-पटक गरी तीन वर्ष भित्र खुद आएबाट कट्टा गर्न पाउने देखिएकोले उद्योग विभाग एकद्वार समितिको ८९ औं बैठकले पुनरावेदक करदाताले खुद आएबाट कट्टी गरी लिन पाउने भनेको रु.८,४०,६१,१९१।९५ समेत उक्त रु.२३,२१,२७,६६९।६० भित्र नै समावेश हुने हुँदा सोही आधारमा पुनरावेदक करदाताको आ.व.२०५२।०५।३ को कर निर्धारण गर्न भनी विपक्षी कर कार्यालयलाई लेखी पठाउने ठहर्छ । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट मिति २०६०।३।१६।२ भएको फैसला सो हदसम्म उल्टी हुन्छ । अरु तपसिल बमोजिम गर्न ।

तपसिल

माथि ठहर खण्डमा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको फैसला केही उल्टी हुने ठहरी फैसला भएबमोजिम पुनरावेदक कर दाताले एकै पटक वा पटक-पटक गरी तीन वर्षभित्र खुद आयबाट कट्टा गरी लिन पाउने ठहर भएको जम्मा रु. २३,२९,२७,६६९।६० मध्येबाट उद्योग विभाग एकद्वार समितिको ८९ औं बैठकबाट खुद आएमा कट्टा गर्न पाउने भनिएको रु. ८,४०,६९,९९९।९५ पुनरावेदक करदाताको कर खुद आयबाट कट्टा गरिनसकेको भए सो बाँकी समेतलाई समावेश गरी पुनरावेदक करदाताले क्षमता बृद्धि गर्दा स्थिर जेथा बृद्धि भएको मूल्यबापत खुद आएबाट कट्टा गरी लिन पाउने ठहर भएको जम्मा रु. २३,२९,२७,६६९।६० कर रकम खुद आएबाट कट्टा गरी लिन पाउने गरी पुनरावेदक करदाताको आ.व. २०५२।०५३ को कर निर्धारण गर्नु भनी विपक्षी २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौं (हाल आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं. १) मा लेखी पठाइदिनु । १

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखामा बुझाइदिनु । २

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या. बलराम के. सी.

इति संवत् २०६६ साल असार १५ गते रोज २ शुभम्

इजलास अधिकृत : महेन्द्रप्रसाद पोखरेल

साल: २०६६, महिना : माघ, अङ्क १०, फैसला मिति: २०६६।४।२०।३, निर्णय नं.८२४९

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिर अली अन्सारी
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६० सालको फौ.पु.नं.- ३४८२

मुद्दा:- आयकर ।

पुनरावेदक वादी: अरुण वनस्पति उद्योग लि.दुहवी सुनसरीको तर्फबाट ऐ.को अधिकारप्राप्त प्रवन्ध सञ्चालक जिल्ला मोरङ, विराटनगर उ.म.न.पा.वडा नं.३ बस्ने दिनेश गोल्छा

विरुद्ध

पुनरावेदक: आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर

शुरु आदेश गर्ने कार्यालय

प्रमुख कर अधिकृत श्रीराम पन्त

पुनरावेदन फैसला गर्ने

मा.न्या.तपबहादुर मगर

लेखा सदस्य सुरेश प्रधान

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) बमोजिम उद्योगले स्थिर जेथाको ह्यासकट्टि गर्दा प्रचलित आयकर सम्बन्धी कानूनमा उल्लिखित दरमा सोही दरको एक तिहाई थप गरी कट्टा गर्न पाउने सुविधा आवधिक रुपमा प्राप्त हुने सुविधा नभई यस्तो सुविधा उद्योग सञ्चालनमा रहेसम्म प्राप्त हुने सुविधा भएकोले यस्तो सुविधा एकद्वार समितिले निर्णय गरिरहनु पर्ने आवश्यकता नदेखिने

(प्रकरण नं.८)

- ऐनको सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्न नपर्ने र सम्बन्धित करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोवारमा राखेको अभिलेख तथा लेखाको आधारमा यकीन हुनसक्ने सुविधाहरू प्राप्त गर्नको लागि उद्योग विभाग एकद्वार समितिको निर्णय आवश्यक पर्दैन । तर, प्रचलित नेपाल कानूनअनुसार सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोवारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई प्रचलित कानूनअनुसार अमान्य गरेको अवस्था हुन नहुने ।
- लेखा अमान्य नभएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधारमा यकीन हुने करछुटको सुविधा प्रदान गर्न कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यक नपर्ने ।
- उद्योगले पेश गरेको लेखा अमान्य गरेको अवस्थामा वाहेक सो थप ह्यासकट्टिको सुविधा प्राप्त गर्न वा प्रदान गर्न नियमित कारोवारको सिलसिलामा करदाताले राखेको बिल भरपाई तथा लेखाबाट प्रमाणित हुने स्थिर जेथाको मूल्य नै पर्याप्त हुन्छ । यस्तो अवस्थामा उद्योग विभागको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने ।

(प्रकरण नं.९)

पुनरावेदक वादी तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री चण्डेश्वर श्रेष्ठ

प्रत्यर्थी प्रतिवादी तर्फबाट:विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को १५(ज)
- आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२)

फैसला

न्या. भरतराज उप्रेती: राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलाउपर राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ अनुसार यस अदालतमा पुनरावेदन गर्न अनुमति पाऊँ भन्ने निवेदन परी अनुमती प्रदान भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:-

आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नं.०५।४८९६ भएको अरुण वनस्पति उद्योग लि. ले आर्थिक वर्ष २०५।०।०५।१ को स्वयं कर निर्धारण प्रक्रियाद्वारा स्वयं कर निर्धारणको विवरण भरी मिति २०५।१।१२।३० मा आय व्यय विवरण पेश गरेको ।

अरुण वनस्पति उद्योगले आ.व.२०५०।०५१ मा वनस्पति घ्यू, रिफाइन सोया आयल, मस्टर्ड र रेपसिड र वाइ प्रोडक्ट सोप र आयल उत्पादन र बिक्री गरेको छ। उद्योगलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ तेस्रो मुलुक र स्थानीय बजारबाट खरीद गरिन्छ। उद्योगका उत्पादित सामानहरू सेल्स डिपोहरूबाट खरीद बिक्री गरी सोको आय व्यय विवरण अरुण वनस्पतिको खातामा समेत राखिन्छ। नाफा नोक्सानी देखाएको बिक्री आयमा बिक्री मूल्यमा Packing / forwarding को मूल्य समावेश गरी देखाएका छौं अन्य कुनै आमदानी खर्च समावेश भएको छैन। उद्योगले पेश गरेको वासलातमा सेल्स डिपोहरूको सम्पूर्ण आमदानी खर्च सम्पत्ति दायित्व समावेश गरेको छ। सेल्स डिपोहरूको छुट्टै खाता तयार नगरेको र उद्योगका खाताहरूमा बिक्री गरिएको पार्टी र डिपोको नाममा के कति रकम छ सो मात्र खातामा उल्लेख गरिएको र व्यक्तिलाई बिक्री गरिएको विवरण सेल्स रजिष्टरबाट मात्र स्पष्ट देखिने हुँदा सो रजिष्टर बनाउन दुई महिना लाग्ने हुँदा समय पाऊँ। आयकरमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन अनुसारको आवधिक छुट सुविधा माग गरेको र गत वर्षको नोक्सानी समेत यस आ.व. को नाफासँग समावेश गरी पेश गरेका छौं भन्ने समेतको अरुण वनस्पति उद्योग लि.को प्रतिनिधि वारेस अनिलकुमार खण्डेवालले कर कार्यालय विराटनगरमा गरेको बयान।

आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को सूचना म्यादबमोजिम हामीले देखाएको पेकिङ सामानको खपतको हिसावमा कुनै फरक नहुनुका साथै बढी खपत पनि देखाइएको नहुँदा बढी खुदआय कायम गर्ने मनसायले बढी खपत देखाएको भन्ने गलत आरोप लगाई रु.७,८६,६६३।०१ लाई खुदआयतर्फ समावेश गर्न खोज्नु कानूनसंगत नहुँदा सो रकम खुदआयतर्फ समावेश गर्न नमिल्ने हुँदा आय विवरणमा देखाइएको खुद नोक्सानी कायम गरी आयकर निर्धारण होस भन्ने समेतको अरुण वनस्पति उद्योग लि.ले पेश गरेको जवाफ।

करदाताले पेश गरेको आय विवरण, फाँटवारी, बयान र कार्यालयमा प्राप्त तथ्याङ्क सूचना समेतलाई छानवीन गरी आ.व.२०५०।०५१ को कारोवारमा मिन्हा र कट्टी हुने खर्चलाई मिन्हा दिई अवास्तविक र अप्रमाणित देखाएका खर्चहरू मिन्हा नदिई खुदआय आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३(क)बमोजिम रु.४०,२०,१३६।९४ कायम हुने ठहर्छ भन्ने समेतको कर कार्यालय विराटनगरको मिति २०५३।३।३१ को निर्णय।

कर कार्यालय विराटनगरले आयकर ऐनको मनसायविपरीत वास्तविक र प्रमाणित खर्चहरूमध्ये कुनैमा आंशिक कुनैमा सबै खर्चलाई आत्मनिष्ठ भई अन्याय गरी बैकमार्फत भुक्तानी नभएको रकम भनी रु.७,६४,११६।- घर भाडा खर्चमध्ये रु.१,१०,०००।- लाई अमान्य गरी खुदआयमा समावेश त्यस्तै गरी सेल्स प्रमोशन खर्चमध्ये बढी भनी रु.४,७८,३६७।४७ र भैपरी खर्च आय आर्जनसँग सम्बन्धित नभएको भनी रु.१,५४,७०५।- समेत जम्मा रु.६,३३,०७२।४७ लाई खुदआयमा समावेश, त्यसैगरी हास खर्चमध्ये रु.११,२८,८१०।४६ लाई अमान्य गरी खुदआयमा समावेश, पेकिङ सामान खपत खर्च समेत रु. ७,८६,६६३।०१ समेतलाई खुदआयतर्फ समावेश गरिएको निर्णय कानूनसंगत नहुँदा ती रकम खुदआयबाट कट्टा गरी कर कार्यालय विराटनगरबाट भएको आयकर निर्धारण आदेश सो हदसम्म बदर गरी न्याय पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरमा पेश गरेको अरुण वनस्पति उद्योग लि.को पुनरावेदन।

यसै लगाउको पु.नं.७३८ को मुद्दामा प्रत्यर्थी भिकाउने आदेश भइसकेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा पनि छलफल निमित्त अ.व.२०२ नं.बमोजिम पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालयलाई पेसीको सूचना दिई भिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५७।१०।५ को आदेश।

पार्टीहरूलाई भुक्तानी दिएको रकम रु.७,६४,११६।- आयकर ऐन, २०३१ को दफा १५ बमोजिम बैकमार्फत भुक्तानी गर्नपर्नेमा सो गरेको नदेखिँदा मिन्हा दिन नमिल्ने खुदआयमा समावेश गर्ने, घर भाडा खर्चमध्ये रु.१,१०,०००।- लाई आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ दफा ५ बमोजिम २५ हजारभन्दा बढी भुक्तानी भएकोमा पूरै एकमुष्ट दरबाट अग्रिम कर कट्टा गर्नपर्नेमा सो गरेको नदेखिँदा मिन्हा गर्न नमिल्ने हुँदा खुदआयमा समावेश गरेको, त्यसै गरी सेल्स प्रमोशन र भैपरी खर्च समेत जम्मा रु. ६,३३,०७२।४७ मिन्हा दिन नमिल्ने भै खुदआयमा समावेश गर्ने गरेको, हास खर्चमध्ये रु.११,२८,८१०।४६ को सुविधा प्राप्त गर्न एकद्वार समितिले निर्णय गरेपश्चात मात्र प्राप्त गर्न कानूनी व्यवस्था भएकोमा एकद्वार समितिले निर्णय गरेको प्रमाण पेश गर्न सकेको नदेखिँदा सो रकम मिन्हा नदिई खुदआयमा समावेश गरेको र पेकिङ सामान खपत खर्च रु.७,८६,६६३।०१ हिसावबाट बढी खपत खर्च देखाएको हुँदा सो अवास्तविक खर्चलाई मिन्हा दिन नमिली कर कार्यालयले खुदआयमा समावेश गरेको कर कार्यालयको निर्णय मिलेकै देखियो भन्ने समेतको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५८।३।५ को फैसला।

आयकर ऐन, २०३१ र आयकर नियमावली, २०३९ बमोजिम मिन्हा हुने वास्तविक खर्चलाई मिन्हा नदिई र खुदआयमा समावेश गरिएको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ द्वारा प्रदत्त सुविधा उपभोग गर्नबाट बञ्चित गरी नलाग्ने जरीवाना लगाइएको कार्य कानूनविपरीत छ। अरुण वनस्पति उद्योगका लेखा परीक्षकबाट लेखा परीक्षण गरी कर विभागका अधिकारप्राप्त स्वीकृत कर लेखा परीक्षणबाट स्वयंकर निर्धारण विवरणलाई प्रमाणित गराई पेश गरिएकोमा पनि बढी खुदआय कायम गर्ने मनसाय लिई मनोगत रुपमा आ.व.२०५०।०५१ को स्वयंकर निर्धारण विवरण विपरीत खुदआय ४०,२०,१३६।९४ कायम गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२, ४१ र ४३ को त्रुटि नदेखाई सो ऐनको दफा ६०(३) को परिधिभित्र नपर्ने विषयमा जरीवाना लगाएकोलाई समेत बदर नगरी कर कार्यालय विराटनगरको निर्णयलाई सदर गर्ने गरी भएको त्रुटिपूर्ण फैसला बदर गरी उक्त खर्च रकमहरू मिन्हा पाउने र जरीवाना

नलाग्ने गरी न्याय पाऊँ भन्ने समेतको अरुण वनस्पति उद्योग लि.को यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र ।

राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरले मिति २०५८।३।५ मा गरेको फैसला औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ग) अनुसार एक तिहाई थप ह्रास कट्टी सुविधा दिने भनी एकद्वार समितिले निर्णय गरेको नदेखिँदा सुविधा प्राप्त गर्न नसक्ने भनी व्यहोरा उल्लेख भएको देखियो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ मा उद्योगले आयकर, विक्रीकर, अन्तःशुल्क, भन्सार सम्बन्धी कानून एवं अन्य प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उद्योगले देहाय बमोजिमको सुविधा तथा सुहलियत पाउने भनी एकद्वार समितिबाट निर्णय भएपछि मात्र पाउने भनी उक्त दफामा उल्लेख भएको नदेखिँदा राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलामा उक्त कानूनको व्याख्यात्मक त्रुटि विद्यमान रहेकाले राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ (ग) अनुसार पुनरावेदनको अनुमति प्रदान गरिएको छ । भिकारी नियमानुसार पेश गर्न भन्ने समेतको यस अदालतबाट मिति २०६०।८।३।४ मा भएको आदेश ।

नियमबमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादी तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री चण्डेश्वर श्रेष्ठ र प्रत्यर्थी वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेलले बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

पुनरावेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ताले उद्योगले घरभाडा भुक्तानी गर्दा रु.२५,०००।- प्रत्येकको छुट हुने भई बाँकीमा मात्र कर लाग्नु पर्ने हो एकमुष्ट कर लाग्ने होइन । रु.३,०९,९९,९८४।-को ५ प्रतिशतले छुट पाउनु पर्दछ तर कर कार्यालयले रु २ करोडको मात्र छुट पाउने भनेको छ सो २ करोड कहाँबाट आयो उद्योगलाई थाहा छैन । औद्योगिक कम्पनीले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ (ज) बमोजिम अतिरिक्त एक तिहाई थप सुविधा पाउनु पर्दछ । उक्त कर छुट आवधिक रुपमा नभई प्रत्येक वर्ष छुट पाउनु पर्दछ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

प्रत्यर्थी वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ताले कर छुट पाउने सुविधा उद्योग विभागको एकद्वार समितिले दिन सक्ने हो । एकै थलोबाट कर छुट दिने निर्णय गर्ने अधिकार सो समितिलाई भएको र उक्त समितिले निर्णय नगरी कर अधिकृतले छुट दिने गरी आफै निर्णय गर्न सक्दैन । करदाताले शुद्ध रुपमा रु.२५०००।- सम्म छुट पाउने हो तर घरभाडा भिन्न-भिन्न व्यक्तिसँग लिएर भिन्न-भिन्न व्यक्तिलाई रकम भुक्तानी दिदा रु.२५०००।-नकाटेको हुँदा प्रत्येकमा छुट पाउने हो भन्ने ऐनको मनसाय होइन । घरभाडा भिन्न-भिन्न व्यक्तिलाई दिएको रकम एकीकृत गरी सो एकीकृत सम्पूर्ण रकमको कर निर्धारण गर्ने हो । माथिल्लो दफामा जे लेखिए पनि सो कुरालाई काट्ने गरी तलको दफामा सो सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ भने तल्लो दफा लागू गर्न पर्दछ भन्ने कानून व्याख्या भएको हुँदा एकद्वार समितिले निर्धारण नगरी कर अधिकृतले कर छुट दिन नसक्ने हुँदा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला सदर हुनु पर्दछ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

यसमा पुनरावेदक तथा प्रत्यर्थी तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकीर सुनी मिसिल अध्ययन गरी निर्णयतर्फ विचार गरी हेर्दा अरुण वनस्पति उद्योग लि.ले आर्थिक वर्ष २०५०।०५।१ को स्वयं कर निर्धारण प्रक्रियाद्वारा स्वयं कर निर्धारणको विवरण भरी मिति २०५१।१।२।३० मा आय व्यय विवरण पेश गरेकोमा अवास्तविक र अप्रमाणित देखाएका खर्चहरू मिन्हा नदिई आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३(क)(२) बमोजिम खुदआय रु.४०,२०,१३६।९४ कायम हुने ठहर गरेको भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको निर्णय सदर हुने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलाउपर पुनरावेदन गर्ने अनुमति पाऊँ भनी निवेदन परी यस अदालतबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भई निर्णयार्थ पेश हुन आएको देखियो ।

२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा विभिन्न उद्योग तथा पार्टीहरूलाई भुक्तानी दिएको रु.७,६४,११६।- खर्चलाई अमान्य गरी खुदआयतर्फ समावेश गरिएको, विभिन्न व्यक्तिसँग लिएको घर भाडा भुक्तानी गर्दा कर कट्टा गर्न नपर्ने घर भाडा खर्चमध्ये रु.१,१०,०००। लाई अमान्य गरी खुदआय तर्फ समावेश गरिएको र शेल्स प्रमोशन खर्चमध्ये बढी भनी रु.४,७८,३६७।४७ र भैपरी आय आर्जनसँग सम्बन्धित नभएको भनी रु.१,५४,७०५। समेत जम्मा रु.६,३३,०७२।४७ लाई अमान्य गरी खुदआयतर्फ समावेश गरिएको र ह्रास खर्चमध्ये रु.११,२८,८१०।४६ लाई अमान्य गरी खुदआयतर्फ समावेश गरिएको कर कार्यालयको निर्णय सदर गरेको मिलेको छैन र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) ले प्रदान गरेको सुविधाअनुरूप एक तिहाई ह्रास खर्चको मागलाई अमान्य गरेको र पैकिड सामान खपत खर्च बढी देखाएको भनी रु.७,८६,६६३।०१ लाई खुदआयतर्फ समावेश गरिएको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको निर्णय नमिलेको हुँदा बदर गरिपाऊँ भनी प्रतिवादीको यस अदालतमा पुनरावेदन परेको देखिन्छ ।

३. यसमा विभिन्न उद्योग एवं पार्टीहरूलाई भुक्तानी दिएको रकम रु.७,६४,११६। खुदआयतर्फ समावेश गरेको मिलेको छैन भने प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकीरतर्फ हेर्दा कोशी मेटल क्राफ्ट्स प्रा.लि., कृष्ण मेटल क्राफ्ट प्रा.लि., अशोक अटोमोवाइल्स, चाँद स्टोर्स र नितेश इन्टरप्राइजेजहरू आयकर, प्रमाणपत्रवाला र विक्री करवाला करदाता रहेको र त्यस्ता करदातालाई रकम भुक्तानी गर्दा सो करको रकम आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५१(ग) बमोजिम बीस हजार रुपैया भन्दा बढी रकमको भुक्तानी गर्न पर्दा बैंक मार्फत गर्नपर्ने र बैंक मार्फत भुक्तानी नभएको रकमलाई खुदआयतर्फ समावेश गर्नपर्ने देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्था बमोजिम आयकर दर्ता प्रमाण पत्र प्राप्त फर्म वा पार्टीहरूलाई रकम भुक्तानी गर्दा बैंक मार्फत भुक्तानी गरेको नदेखिँदा

उक्त रकमलाई खुदआयतर्फ समावेश गरी मिन्हा दिन नमिल्ने गरी भएको कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको निर्णय मिलेकै देखिएकोले अन्यथा गर्न पर्ने अवस्था रहेन ।

४. अब सेल्स प्रमोशन तर्फ रु. ४,७८,३६७।४७ र भैपरी खर्च रु. १,५४,७०५। समेत जम्मा रु. ६,३३,०७२।४७ खुदआयतर्फ समावेश गरेको मिलेको छैन भन्ने जिकीरतर्फ विचार गर्दा प्रचार प्रसार विज्ञापन खर्चवापत करदाताले देखाएको कूल मुनाफाको ५ प्रतिशतले हुने रकम मिन्हा पाइसकेको अवस्थामा त्यही खर्चलाई भैपरी खर्चको शीर्षक राखी मिन्हा माग गरेको देखिँदा त्यसरी सोही विषयमा एकपटक सुविधा प्राप्त गरिसकेपछि दोहोरो सुविधा प्राप्त गर्न कानूनत मिल्ने नहुँदा कुल उत्पादनको ५ प्रतिशत मिन्हा दिई सकेको हुँदा रु. ६,३३,०७२।७७ मिन्हा दिन नमिल्ने भनी कर कार्यालयको निर्णय सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरणको निर्णय मिलेकै देखियो ।
५. प्याकिड सामान खपत खर्च रु. ७,८६,६६३।०१ खुदआय तर्फ समावेश गरेको मिलेको छैन भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्दा उद्योगले १५ के.जी.को टिन १८२२३८ थान र १५ के.जी.को जार ३४१९८ समेत जम्मा २,१६,४३६ थान खपत भएको भनी उद्योगले देखाएको पाइन्छ । उत्पादित सामान प्याकिड भएको १५ के.जी.टिन २०१२८६ थान र १५ के.जी.जार ८३६९ समेत जम्मा २,०९,६५५ खपत हुने देखिएकोले दुबैबाट फरक देखिएको ६७८१ र ५ लिटरको टिन १९०७८ थान, ५ लिटर जार ४७५०३ र ५ के.जी.जार १३१९१ समेत जम्मा ७९,७७२ थान खपत देखाएकोमा उत्पादित सामान प्याकिड भएको हेर्दा ६३,५५९ थान टिन र जार खपत हुने देखिएकोले फरक देखिएको टिन र जार जम्मा १६२१३ थान खपत नभई बढी देखाएको हुँदा १५ लिटर तर्फको जारको रु. ३१०१६२।९४ र ५ लिटरको टिनको रु. ४,७६,५००।०७ अवास्तविक खर्च देखाएको हुँदा खर्च नै नभएको टिन र जारलाई बढी खपत भएको देखाई मिन्हा माग गरेको उद्योगको उक्त कार्य कानूनसम्मत देखिन आएन । तसर्थ प्रतिवादीको सो हदसम्मको पुनरावेदन जिकीर पुन सक्ने देखिएन ।
६. आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ को दफा ५ मा भएको व्यवस्थाविपरीत घर भाडा खर्चमध्ये रु. १,१०,०००। लाई अमान्य गरी खुदआयतर्फ समावेश गरेको मिलेको छैन भन्ने पुनरावेदन जिकीरतर्फ विचार गर्दा उद्योगले विभिन्न पार्टीहरू सुरेन्द्र मास्केलाई ३४५००।, गोरी देवी विश्वासलाई २६६००।- र गौतमकृष्ण बानियालाई १२७,०००।- घर बहाल भुक्तानी गरेको तथ्यमा विवाद छैन । अब आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ को दफा ५ मा भएको घर बहाल करसम्बन्धी कानूनी व्यवस्था हेर्दा "रु. २५,०००।- सम्म कट्टा गर्न पर्ने रु. २५,००१। देखि ५०,०००।- सम्म १० प्रतिशत ले, रु. ५०,००१ देखि १,००,०००। सम्म १५ प्रतिशत ले र रु. १,००,०००। भन्दा माथि जति सुकैमा २५ प्रतिशत घर जग्गा बहाल कर अग्रिम आयमा कट्टा गर्नपर्ने छ" भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । घर जग्गाको बहाल रकम जति जना वा फर्म वा पार्टीलाई भुक्तानी गरेको छ सो सबै घर बहाल एकत्रित रूपमा जोडी सोहीबाट कर निर्धारण गर्ने भन्ने व्यवस्था उक्त आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ को दफा ५ मा गरिएको देखिएन । उक्त व्यवस्था बमोजिम सुरेन्द्र मास्केलाई रु. ३४५००।, घर भाडा भुक्तानी गर्दा रु. २५,०००।- बाहेक गरी रु. ९५००।-को १० प्रतिशतले हुने कर रु. ९५०।- गोरीदेवी विश्वासलाई २६६००। मा रु. २५०००।- बाहेक गरी रु. १६००।-को १० प्रतिशत ले हुने कर रु. १६०।- र गौतमकृष्ण बानियालाई १२७,०००। मा रु. २५०००।-बाहेक गरी पहिलो रु. २५०००। देखि रु. ५००००।-सम्म १० प्रतिशत ले रु. २५००।-दोस्रो रु. ५००००।-देखि रु. १०००००।-सम्म १५ प्रतिशत ले हुने रु. ७५००।-र बाँकी रु. २७०००।-को २५ प्रतिशत रु. ६७५०।-समेत जम्मा रु. १७८६०। घरबहाल करकट्टा गरी भुक्तानी गरेको देखिन्छ । छुट्टाछुट्टै व्यक्तिको घर बहालमा लिएकोमा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ को दफा ५ बमोजिम पाउने सुविधा समेत प्रदान नगरी उक्त कानूनी व्यवस्थाको विपरीत छुट्टाछुट्टै व्यक्तिको नाममा रहेको घर बहालको रकमलाई एकीकृत गरी रु. १,१०,०००।- लाई खुदआयमा समावेश गरी करको दायराभित्र पर्ने भनी गरिएको कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिन आएन ।
७. पुनरावेदकले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) अनुसारको सुविधा पाउनु पर्ने भन्ने सम्बन्धमा लिएको दावी सम्बन्धमा राजश्व न्यायाधिकरणले गरेको निर्णय मिलेको छ, छैन भन्ने बारेमा लिएको पुनरावेदन जिकीरका सम्बन्धमा निम्न लिखित दुई प्रश्नहरू उपर विचार गर्नपर्ने देखियो:-
 - (१) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) अनुसारको सुविधा प्राप्त गर्न उक्त ऐनको दफा १७ अनुसार गठित एकद्वार समितिको निर्णय आवश्यक छ वा छैन ?
 - (२) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ अनुसार प्राप्त हुने कुनै सुविधाको सम्बन्धमा उद्योग विभागको एकद्वार समितिले कुनै निर्णय नै नगरेको अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) अन्तर्गत कर अधिकृतले उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ अनुसार प्राप्त हुने कर छुटको सुविधालाई मान्यता दिन सक्छ वा सक्दैन ?
८. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत उद्योगहरूलाई प्राप्त हुन सुविधाहरूको प्रकृति र प्रकारहरू हेर्नै पर्दछ । समग्रमा हेर्दा उक्त ऐनको दफा १५ अनुसार प्राप्त हुने सुविधाहरूलाई तीन समूहमा विभाजन गर्न सकिने देखिन्छ । पहिलो समूहमा पर्ने सुविधाहरू अवधि कितान नगरिएको सुविधाहरू हुन् र यस्ता सुविधा औद्योगिक व्यवसाय ऐनको दायरामा पर्ने उद्योगहरूले स्वतः प्राप्त गर्न सक्छन् । यस बारेमा एकद्वार समितिको सिफारिश वा स्वीकृतिको

आवश्यक पर्दैन । जस्तो उक्त ऐनको दफा १५ को खण्ड (क) अनुसार घरेलु उद्योगलाई आयकर, अन्तशुल्क, तथा बिक्री कर नलाग्ने व्यवस्था, खण्ड (ज) अनुसार उद्योगको स्थिर जेथामा हास कट्टी गर्दा कानूनमा उल्लिखित दरको एक तिहाई थप हास कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था तथा खण्ड (ण) अनुसार उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त लाभांशमा आयकर नलाग्ने भनी गरिएका व्यवस्थालाई लिन सकिन्छ । यी सुविधा उक्त ऐनले प्रत्याभूति गरेका सुविधा भएकोले यस्तो सुविधा प्राप्त गर्न एकद्वार समितिको निर्णयको सिफारिशको आवश्यकता पर्दैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) बमोजिम उद्योगले स्थिर जेथाको हासकट्टी गर्दा प्रचलित आयकर सम्बन्धी कानूनमा उल्लिखित दरमा सोही दरको एक तिहाई थप गरी कट्टा गर्न पाउने सुविधा आवधिक रुपमा प्राप्त हुने सुविधा नभई यस्तो सुविधा उद्योग सञ्चालनमा रहेसम्म प्राप्त हुने सुविधा भएकोले यस्तो सुविधा एकद्वार समितिले निर्णय गरिरहनु पर्ने आवश्यकता देखिएन ।

९. अब दोस्रो प्रश्नतर्फको सम्बन्धमा निर्णय गर्दा, आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) मा गरिएको व्यवस्थाको प्रयोगको बारेमा कसरी हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा कर अधिकृतले कर छुटको विषयमा निर्णय गर्दा एकद्वार समितिको निर्णय वा सिफारिश आवश्यक छ वा छैन भन्ने कुरा तर्फ विचार गर्दा उपरोक्त प्रकरणमा विश्लेषण गरिएअनुसार औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ अन्तर्गत प्राप्त हुने सुविधाको प्रकृतिमा भर पर्दछ । उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई उद्योग विभागबाट मूल्याङ्कन गरे पछि मात्र यकीन हुने वा उद्योग विभागको सिफारिश समेतको आधारमा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाको आधारमा प्राप्त हुने कर सुविधा छुट दिनको लागि मात्र कर अधिकृतले उद्योग विभागको सिफारिश वा निर्णयलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) अनुसार कर छुटको निर्णय गर्दा आधार लिनुपर्ने हुन्छ । तर उक्त ऐनको सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागमा प्राप्त हुने तथ्याङ्क वा विवरणलाई मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्न नपर्ने र सम्बन्धित करदाता उद्योगले नियमित व्यवसायिक कारोवारमा राखेको अभिलेख तथा लेखाको आधारमा यकीन हुन सक्ने सुविधाहरू प्राप्त गर्नको लागि उद्योग विभाग एकद्वार समितिको निर्णय आवश्यक पर्दैन तर प्रचलित नेपाल कानूनअनुसार सुविधाको माग गर्ने करदाता उद्योगले नियमित व्यावसायिक कारोवारको सिलसिलामा राखेको लेखालाई प्रचलित कानून अनुसार अमान्य गरेको अवस्था हुनु हुँदैन । यसरी लेखा अमान्य नभएको अवस्थामा उक्त लेखाको आधारमा यसस्कीन हुने कर छुटको सुविधा प्रदान गर्न कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यक पर्दैन । यसै सन्दर्भमा “आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) अनुसार कर छुटको निर्णय गर्दा कर अधिकृतलाई उद्योग विभाग एकद्वार समितिको सिफारिश वा निर्णयको आवश्यक नपर्ने” भनी यस्तै विवाद समावेश भएको संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३४०८ को पुनरावेदक याक एण्ड यती होटल र विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाडौं भएको आयकर मुद्दामा यसै अदालतबाट निर्णय भइसकेको देखिन्छ । यसरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५ दफा १५(ज) अनुसार उद्योगले पेश गरेको लेखा अमान्य गरेको अवस्थामा बाहेक सो थप हास कट्टिको सुविधा प्राप्त गर्न वा प्रदान गर्न नियमित कारोवारको सिलसिलामा करदाताले राखेको बिल भरपाई तथा लेखाबाट प्रमाणित हुने स्थिर जेथाको मूल्य नै पर्याप्त हुन्छ । यस्तो अवस्थामा उद्योग विभागको स्वीकृति आवश्यक पर्दैन । यो कुरा कर अधिकृतले नै स्वीकार गरेको मान्य व्यवसायिक प्रचलनको रुपमा समेत विकास भइसकेको छ । यस बारेमा यस अदालतबाट विभिन्न मुद्दाहरूमा सिद्धान्त प्रतिपादन भइसकेको सन्दर्भमा उद्योग विभागको एकद्वार समितिको सिफारिश नभएको भन्ने आधारमा पुनरावेदकले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) अनुसार प्राप्त हुने हास कट्टी खर्च प्राप्त गर्न सक्तैन भन्नेकुरा कानूनसम्मत देखिएन ।
१०. उपरोक्त आधार र कारणबाट पुनरावेदक उद्योगले कानूनअनुसार पाउनु पर्ने कर छुटमध्ये विभिन्न व्यक्तिहरूसँग छुट्याछुट्टै लिएको घर भाडाको भुक्तानी गर्दा अग्रिम कर कट्टा नगरेको भनी रु.१,१०,०००। खुदआयतर्फ समावेश गरेको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) ले प्रदान गरेको सुविधा प्राप्त गर्न एकद्वार समितिबाट निर्णय हुनुपर्ने भनी रु.११,२८,८१०।४६ एक तिहाई हास खर्चको मागलाई अमान्य गरेको कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला सो हदसम्म नमिलेको हुँदा केही उल्टी हुन्छ । अरुमा तपसील बमोजिम गर्नु ।

तपसील

माथि इन्साफ खण्डमा लेखिए बमोजिम राजस्व न्यायाधीकरण फैसलामा ह्वासकट्टी गर्नपर्नेमा नगरेको र घर बहाल करमा छुट्टाछुट्टै आय कायम गरी कर निर्धारण गर्नपर्नेमा एकीकृत आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको हदसम्मको फैसला नमिलेकोले केही उल्टी हुने ठहरी फैसला भएकोले घर बहालको हकमा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ९ को दफा ५ बमोजिम छुट्टा छुट्टै आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी र माथि निर्णय खण्डमा उल्लेख भएअनुसार पुनरावेदक उद्योगलाई औद्योगिक ब्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ज) अनुसार ह्वास कट्टी सुविधा प्राप्तहुने हुँदा उद्योगले पाउने रु.११,२८,८१०।४६ एक तिहाई ह्वास खर्चको रकम खुदआयमा समावेश नगरी ह्वास कट्टी गर्न भनी कर कार्यालय विराटनगरमा लेखी पठाउनु । १

आ.व.२०५०।०५१ को आयकरको आधा रु ५,९७,९९५।३७ मिति २०५३।३।३० गते कर कार्यालय विराटनगरको धरौटी खातामा जम्मा गरेको भन्ने देखिएकोले मिन्हा पाउनु पर्ने रकम कटाई असूल गर्नपर्ने वा फिर्ता गर्नपर्ने भए फिर्ता गर्न भनी कर कार्यालय विराटनगरमा लेखी पठाउनु । २

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ----३

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.ताहिर अली अन्सारी

इति संवत् ०६६ साल साउन २० गते रोज ३ शुभम्...

इजलास अधिकृत- दीपक ढकाल

ने.का.प.२०६६ अङ्क ८, फैसला मिति: २०६६।१।२९।२ निर्णय नं.८२०६

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
संवत् २०६९ सालको फौ.पु.नं.३१५९

मुद्दा: आयकर (२०५४।०५५) ।

पुनरावेदक: सीता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि.कलंकीको अधिकार प्राप्त प्रबन्ध सञ्चालक सीताराम तिमल्सिना
विरुद्ध

प्रत्यर्था: ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं, हाल आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौं
शुरु निर्णय गर्ने:

४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं

पुनरावेदन फैसला गर्ने:

अध्यक्ष श्री वैद्यनाथ उपाध्याय

सदस्य श्री पुष्कलप्रसाद उपाध्याय

- आफ्नो कारोवारको सम्बन्धमा सबैभन्दा वढी जानकारी स्वयं करदातालाई नै हुन्छ भन्ने सिद्धान्तका आधारमा करदातालाई कानूनबमोजिमको कर निर्धारण गरी सम्बन्धित निकायमा बुझाउने दायित्व सुम्पिएको हुँदा आफ्नो आयको स्वयंलाई कर निर्धारण गर्न दिँदा आयमा पारदर्शीता समेत देखाउन सक्नु पर्ने ।
- करदाताले पेश गरेको विवरण भ्रुठा ठहरिन गएमा अर्थात् करदाताले भ्रुठा विवरण दिएमा, कर छलेमा, घटी कर निर्धारण गरेमा भने सजायको भागीदार बन्नु पर्ने ।

(प्रकरण नं.४)

पुनरावेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री वद्रीबहादुर कार्की र विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

प्रत्यर्था तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून: आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२)

फैसला

न्या.रामप्रसाद श्रेष्ठ: राजश्व न्यायाधीकरण, काठमाडौंको मिति २०६०।२।१ गतेको फैसलाउपर राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ (घ) बमोजिम पुनरावेदन गर्ने अनुमतिको लागि परेको निवेदनमा यस अदालतबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र निर्णय यसप्रकार छ:-

प्रस्तुत मुद्दामा प्रस्तुत करदाताको आ.व. २०५४।०५५ मा खुद आय सालाखाला रु.४,५२,५१५।२४ उल्लेख गरी लेखा परीक्षण प्रतिवेदन समेत साथैराखी मिति २०५५।१।१३ मा कर कार्यालय काठमाडौंमा पेश गरेको स्वयंकर निर्धारण विवरण ।

स्वयंकर निर्धारण विवरण साथ पेश भएको लेखालाई आयकर ऐनको दफा ५८(क) बमोजिम अमान्य गरी सोही ऐनको दफा ३३ (२) बमोजिम खुद आय कायम गर्नपर्ने देखिएकोले सो बमोजिम हुनु नपर्ने भन्ने सम्बन्धमा कुनै कुरा भन्न वा सबुद प्रमाण पेश गर्न ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम अन्तिम मौका प्रदान गरिएको मिति २०५६।१।२१ को पत्र ।

पेश भएको स्वयंकर निर्धारण विवरणलाई विस्तृत छानवीन गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खुद आय रु. ८,२०,७७९।४१ कायम गरी सोमा कर रु.२,०५,९९४।८५ र जरीवाना रु.६,८५८।१५ मध्ये अग्रिम दाखल भएको रु.१,०८,८६१। कट्टा गरी बाँकी कर तथा जरीवाना समेत यो आदेश प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र दाखेला गर्न होला भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५६।१।२९ मा भएको आयकर निर्धारण आदेश ।

प्रा.लि.ले गरेको कारोवारको सम्पूर्ण विवरण र सोसँग सम्बन्धित आवश्यक कागजातहरू समेत प्रत्यर्था कार्यालयमा पेश गरेको अवस्थामा सोलाई विचारै नगरी वास्तविकभन्दा वढी कारोवार देखाई हचुवाको भरमा गरिएको कर निर्धारण आदेश बदर गरी पाऊं भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर ।

यसमा आन्तरिक राजश्व विभागको मिति २०४२।७।१६ को परिपत्रमा आयल निगमका डिलरहरूको आय कायम गर्दा निजहरूले प्राप्त गरेको कमिशनमध्ये रु.१ लाखसम्मको कमिशनमा ५० प्रतिशत, रु.१ लाख देखि २ लाखसम्मको आयमा ४० प्रतिशत र रु.२ लाख भन्दा वढी भए जतिमा मात्र ३० प्रतिशतले खर्च मिन्हा दिने गरेको आधारबाट पनि कर निर्धारण भएको कार्यलाई मनासिवै मान्नु पर्ने देखियो । अतःएव तत्कालीन कर कार्यालय क्षेत्र नं.४ बाट मिति २०५६।१।२९ मा भएको खुद आयकर निर्धारण पर्चा र

ऐ मा भएको कर निर्धारण आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको मिति २०६०।२।१ गतेको फैसला ।

निवेदक कम्पनीले आ.व.२०५४।०५५ मा खुद आय रु.४,५२,५१५।२४ भएको व्यहोरा लेखा परीक्षकले प्रमाणित गरी दिएको प्रतिवेदनबाट समेत प्रष्ट भएकोमा विपक्षी ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालयले अनुमानको आधारमा खुद आय रु.८,२०,७७९।४९ कायम गरी कर निर्धारण गरी लगाईएको कर तथा जरीवाना समेत आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४), प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ समेत विपरीत भएकोले राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ (ख) (ग) र (घ) बमोजिम पुनरावेदन गर्न अनुमति प्रदान गरी राजश्व न्यायाधीकरणको फैसला बदर गरी न्यायपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको सिता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि.को तर्फबाट यस अदालतमा दिएको निवेदन ।

यसमा करदाताको हिसाव किताव अमान्य गरेको अवस्थामा पनि कर निर्धारण गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ (३) ले ऐनबमोजिम कट्टा गर्न पाउने खर्च कट्टा गर्नपर्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गरेकोमा सो कानूनी व्यवस्थाको बर्खिलाप अपनाईएका सिद्धान्त भनी कर अधिकृतले मिति २०५६।१२।२९ मा गरेको कर निर्धारण आदेश त्यसलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको फैसलामा उक्त ऐनको त्रुटि गरेको देखिँदा राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ)को आधारमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति दिएको छ । नियमबमोजिम पुनरावेदनमा दर्ता गरी पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६१।४।६ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री वद्रीबहादुर कार्की एवं विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हाले निवेदक कम्पनीले पेट्रोलियम पदार्थ विक्री गरी नेपाल आयल निगमबाट कमिशन प्राप्त गर्ने हो । प्राप्त कमिशनबाट कम्पनीले दैनिक कार्यमा खर्च गर्ने हो र त्यस्तो खर्चलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२ ले स्वीकृति दिएको अवस्था छ । कानूनअनुसार खर्च कट्टा गर्न पाउने विभिन्न प्रशासनिक खर्च र हास कट्टी समेत गर्दा हुन गएको आयको विवरण अधिकृत समक्ष पेश गरेकोमा सो सम्बन्धमा कुनै विवेचना नै नगरी शत प्रतिशत खर्च तथा लेखा समेत नै अमान्य गरी गरिएको कर निर्धारण हचुवा एवं स्वैच्छाचारी भएको प्रष्ट छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) अनुसार कर निर्धारण गर्दा न्यायोचित आधार कारण खुलाउन पर्नेमा नखुलाई भएको कर अधिकृतको निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरियोस भन्ने व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

प्रत्यर्थी कर कार्यालयको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेलले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ (क)(२) बमोजिम कम्पनीको खुद आय कायम गरी कर कार्यालयबाट भएको निर्णय कानूनसम्मत रहेको छ, भन्ने व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूले गर्न भएको बहस समेत सुनी पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा राजश्व न्यायाधीकरण, काठमाडौंको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्छ, सक्दैन ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा पुनरावेदक सीता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि.ले आ.व.२०५४।०५५ मा पेट्रोलियम पदार्थ कारोवारको आय विवरण समयमा पेश नगरेकोले ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौंबाट च.नं.४०७९, मिति २०५५।१०।१८ को पत्रद्वारा १५ दिनको म्याद सहितको पत्र पठाइएकोमा पुनरावेदक कम्पनीले आ.व. २०५४।०५५ मा पेट्रोलियम पदार्थ कारोवारको आय विवरण भरी स्वयं कर निर्धारण विवरणमा खुद आय रु.४,५२,५१५।२४ उल्लेख गरी मिति २०५५।११।३ मा कर कार्यालयमा आय विवरण पेश गरेकोमा कर निर्धारणको फारमसाथ आवश्यक विवरण पेश नगरेकोले ७ दिनको समय दिई आवश्यक कागजातहरू पेश गर्न कर कार्यालयबाट मिति २०५५।११।२५ को साथै पुनः मिति २०५६।१२।२९ मा समेत ७ दिनको अन्तिम समय दिई पत्र पठाइएकोमा कम्पनीको तर्फबाट सोही मितिमा पत्र बुझी मिति २०५६।१२।२८ मा ३० दिनको समय माग गरी कर अधिकृतसमक्ष दिएको निवेदनमा म्याद थप नहुने व्यहोरा उल्लेख भएकोमा पुनरावेदक कम्पनीको तर्फबाट आवश्यक कागजात सहितको विवरण कर कार्यालयमा पेश नगरी अटेर गरी वसेको देखिन्छ ।
३. आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) ले करदाताले आय विवरण दाखिला नगरेमा वा भ्रूडा विवरण दाखिला गरेमा वा कारोवारको लेखा नराखेमा वा राखेको लेखालाई मान्यता दिन नमिल्ने भएमा कर अधिकृतले करदाताको दायित्व, सम्पत्ति, आय-व्ययको स्रोत र विवरणहरू समेतको आधारमा खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ । पुनरावेदक कम्पनीले भरेको स्वयं कर निर्धारण फारमबाट खुद आय रु.४,५२,५१५।२४ देखाएकोमा करदाता पुनरावेदकले सोको सम्पूर्ण यथार्थ विवरण उल्लेख नगरी हिसाव किताव पारदर्शी रूपमा नराखी हचुवाको आधारमा स्वयंकर निर्धारण फारम भरेको देखिन आउँछ ।
४. करदाता स्वयंले आफूलाई लाग्ने कर आफैले निर्धारण गरी बुझाउने प्रक्रिया नै स्वयंकर निर्धारण हो । आफ्नो कारोवारको सम्बन्धमा सबै भन्दा बढी जानकारी स्वयं करदातालाई नै हुन्छ भन्ने सिद्धान्तका आधारमा करदातालाई कानूनबमोजिमको निर्धारण गरी सम्बन्धित निकायमा बुझाउने दायित्व सुम्पिएको पाइन्छ । आफ्नो आयको स्वयंलाई कर निर्धारण गर्न दिँदा आयमा पारदर्शिता समेत देखाउन सक्नु पर्दछ । करदाताले पेश गरेको विवरण भ्रूडा ठहरिन गएमा भने करदाताले मूल्य

चुकाउनु पर्छ अर्थात करदाताले भुठो विवरण दिएमा, कर छलेमा, घटी कर निर्धारण गरेमा भने सजायको भागीदार बन्नु पर्ने हुन्छ ।

५. पुनरावेदक कम्पनी स्वयंले आय विवरण दाखिला गर्दा आफ्नो कारोवार वा आयस्रोतको किसिम, वासलात, नाफा नोक्सान, हिसाव किताव समेतको सम्पूर्ण हिसाव किताव पारदर्शी रूपमा उल्लेख नगरी हचुवाको आधारमा कम्पनीको खुद आय रु. ४,५२,५१५।२४ भएको भनी स्वयंकर निर्धारण फारम भरी कर कार्यालयमा पेश गरेकोमा कर कार्यालयबाट स्वयंकर निर्धारण फारममा उल्लेख गरेको विवरण पुष्टि गर्ने कागज प्रमाण पेश गर्न पटक पटक सूचीत गर्दा समेत आफ्नो तर्फबाट हिसाव किताव पेश नगरी वसेको अवस्थामा आन्तरिक राजश्व विभागको मिति २०४२।७।१६ को परिपत्रबमोजिम आयल निगमका डिलरहरूको आय कायम गर्दा निजहरूले प्राप्त गरेको कमिशन मध्ये रु.१ लाख सम्मको कमिशनमा ५० प्रतिशत रु.१ लाखदेखि रु. २ लाखसम्मको आय ४० प्रतिशत र २ लाख भन्दा वढी भए जतिमा मात्र ३० प्रतिशतले खर्च मिन्हा दिने भन्ने उल्लेख भएअनुसार पुनरावेदक कम्पनीलाई ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालयबाट उपरोक्त बमोजिम खर्च मिन्हा दिई जम्मा खूद आय रु. ८,२०,७७९।४१ कायम गर्ने गरेको आदेशलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था देखिन आएन ।
६. अतः पुनरावेदक सीता ट्रेड सेन्टर प्रा.लि.को आ.व.२०५४।०५५ को कारोवारमा खुद आय रु.८,२०,७७९।४१ निर्धारण गर्ने गरी तत्कालीन ४ नं.क्षेत्र कर कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौँबाट भएको आदेशलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौँको मिति २०६०।२।१ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्दैन । दायरीको लगत काटी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.सुशीला कार्की

इति संवत् २०६६ साल भदौ २९ गते रोज २ शुभम ...

भाग: ५१, साल: २०६६, महिना: फागुन, अंक: ११, फैसला मिति : २०६६।०६।१९ पृ.६३, निर्णय नं. ८२६५

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३२५८

मुद्दा :- आयकर ।

पुनरावेदक: आन्तरिक राजश्व कार्यालय, विराटनगर

विरुद्ध

प्रत्यर्थी: शाह उद्योग प्रा.लि. विराटनगर

शुरु फैसला गर्ने :

श्री लालमणि जोशी

पुनरावेदन फैसला गर्ने :

कानून सदस्य अध्यक्ष श्री राघवलाल वैद्य

राजस्व सदस्य श्री कृष्णभक्त विष्ट

लेखा सदस्य श्री कमलकुमार श्रेष्ठ

- व्यावसायिकताको सामान्य सिद्धान्तविपरीत लागतभन्दा कम मूल्यमा वस्तु बिक्री गर्नुपरेको र लगातार नोक्सानीमा उद्योग सञ्चालन गर्नुपरेको सम्बन्धमा उद्योगले तथ्ययुक्त ठोस आधार प्रमाण पेश गरी प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा उद्योगको भनाई मात्रको आधारमा कर कार्यालयले कर मिन्हा गर्ने स्थिति नहुने ।
- मनोगत आधारमा कर मिन्हा गर्दै जाने हो भने कर तथा राजश्व प्रशासन सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाहरू प्रभावहीन भई राष्ट्रको राजश्व असूली प्रक्रिया प्रभावित हुन पुग्ने ।

(प्रकरण नं.३)

पुनरावेदक तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री शंकरबहादुर राई

प्रत्यर्थी तर्फबाट:

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

फैसला

न्या. दामोदरप्रसाद शर्मा: राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ख) बमोजिम पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भई दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ:-

शाह उद्योग प्रा.लि.को आ.व.०५३५४ को कारोवारमा रु.७५,२२,४०३।८३ खुद नोक्सानी देखाई मिति २०५४।८।२६ गते स्वयं कर निर्धारण विवरण भरी पेश गरेको ।

उक्त विवरणको विस्तृत छानबीन गरी पेश भएका बहिखाता, हिसाब किताब तथा निरीक्षण परीक्षणका बखत देखिएका कैफियतका सम्बन्धमा कर कार्यालय विराटनगरमा वारेस कुलशेखर अधिकारीले गरेको बयान ।

सबूद प्रमाण पेश गर्न आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम सात दिनको मौका दिएको कर कार्यालय विराटनगरको सूचना र सोउपर दिएको जवाफ मिसिल संलग्न रहेछ ।

शाह उद्योग प्रा.लि.को आ.व.०५३५४ को सम्पूर्ण कारोवारलाई दृष्टिगत गरी हुनसक्ने उचित र वास्तविक खर्चसमेतलाई मिन्हा दिई रु.१९,०३,३८३।९८ खुद आय कायम हुने ठहर भन्ने मिति २०५५।३।१५ गतेको निर्णय पर्चा ।

उपरोक्त हिसाबबमोजिम कायम भएको जम्मा कर रु.१,४९,४२१।२७ बैंक दाखिला गर्न गराउनु भन्ने मिति २०५५।३।१५ गतेको आयकर निर्धारण आदेश ।

कर कार्यालय, विराटनगरले यस प्रा.लि.को आ.व.०५३५४ को खुद आय रु.१९,०३,३८३।९८ कायम गरी कर रु.५,३२,९४७।८१ र दफा ६०(३) बमोजिम जरीवाना रु.२,६६,४७३।०३ लगाएको हुँदा सो त्रुटिपूर्ण रहेकोले बदर गरी कानूनबमोजिम गरी सही हक इन्साफ पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन पत्र ।

छलफलको लागि आ.व.२०२ नं.बमोजिम पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालय विराटनगरलाई पेसीको सूचना दिई पेश गर्न भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको आदेश ।

सेक्युरिटी गार्डहरूलाई भुक्तानी गरेको रु.४,२८,६५९।९२ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकीरका सम्बन्धमा हेर्दा तत्सम्बन्धी हिसाब किताब पेश गर्ने आदेशानुसार आजै सुनवाईका बेलासमेत सो सम्बन्धी कागजात नभेटिएको भन्ने

सम्बन्धित पक्ष र विद्वान अधिवक्ताबाट समेत जानकारी हुन आयो । के कति सेक्यूरिटी गार्ड तत्काल तैनाथ गरिएको र के कुन दरले पारिश्रमिक तोकी के कति रकम बुझाएको रहेछ सो सम्बन्धी भरपाई कागजसमेत पेश गर्न नसकेको स्थितिमा करयोग्य पारिश्रमिक थियो थिएन छानबिन गर्न सकिने अवस्थै नहुँदा अग्रिम कर कट्टी हुनुपर्ने हैन भन्ने जिकीरसम्बन्धी तथ्यपूर्ण प्रमाणको अभावमा उक्त रु.४,२८,६५९।९२ खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको शुरु कर कार्यालयको निर्णय मिलेकै देखियो ।

बैंकको ऋण बापतको ब्याज खर्च भनेको रु.३,०९,९५८।२५ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने सन्दर्भमा हेर्दा उद्योगले कूल रु.१०,२८,६५५।०३ वासलात नाफा नोक्सानसँग सम्बन्धित अनुसूची नं.११ को फाँटवारीअनुसार बैंक ब्याज तिरेको देखियो । बैंकबाट कर्जा लिएकोमा कुनै विवाद देखिँदैन । के कति धागो सापटी बापत ब्याज छुट पाउने हो सो सम्बन्धमा तथ्यपूर्ण आधारमा निर्णयमा बोलिएको पाइएन । अन्यत्रबाट धागो सापटी लिई उत्पादन गरेको व्यावसायिक कार्यलाई अन्यथा मान्न मिल्ने हुँदैन । ब्याज खर्च लेखेकोमा कर कार्यालयले विवाद उठाएको पाइएन तर के कति ब्याजमध्ये के कति आधार प्रमाणले अन्य रकम छुट पाउने भएको र यो अङ्ग छुट नपाउने हो सोको तथ्याङ्ग प्रमाणभन्दा मनोगत आधारमा उक्त रकम खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको मिलेन, मिन्हा हुन्छ ।

धागो खपततर्फ रु.२,०२,७४०।०८ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकीर हेर्दा बिक्री कर कार्यालयले प्रमाणित गरेको धागो खपत परिमाण १४०४३२।४४९ के.जी.भन्दा करदाताले देखाएको धागो खपत १४१७९४।१३९ भै धागो खपत परिमाण फरक पर्न आएको देखियो । यसरी करदाता स्वयंले कर कार्यालयमा पेश गरेको धागो खपत परिमाण र निजले नै मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा पेश गरेको विवरणमा धागो खपत परिणाम फरक-फरक देखिन आएको र यसरी भिन्नता हुनुपर्ने तथ्ययुक्त आधार प्रमाण पुनरावेदकबाट प्रस्तुत हुन नआएको अवस्थामा हिसाबबाट फरक पर्न आएको परिमाणको खपत धागो प्रति के.जी.रु.१५३।२९ का दरले हुन आउने रकम रु.२,०२,७४०।०८ खुद आयमा समावेश गरेकोलाई अन्यथा मान्न मिलेन उक्त निर्णय मिलेकै देखियो ।

स्टोर एण्ड स्पेयरपार्टस खरीद पैठारीतर्फ रु.६०९६८१।७८ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकीरतर्फ हेर्दा भारतबाट, प्रतीत पत्रमार्फत र स्थानीय खरीदमार्फत स्वयं र एण्डस्टोर सामान खरीद गरेको भनी सोको विवरण पेश गरेको देखियो । सो विवरणअनुसार जम्मा रु.१४,६३,८६१।२४ को सामान खरीद गरेको देखिन्छ । यो सामान खरीदसम्बन्धी बिल भरपाई पेश गर्ने आदेश भएकोमा कर कार्यालयले निर्णय पर्चामा खुद आयमा समावेश गरेको रकमको बिल भरपाई पेश गरी पुनरावेदन जिकीर प्रमाणित गर्न पुनरावेदकले नसकेको हुँदा खर्च समर्थित हुने बिल भरपाईको अभावमा पेश भएको खर्च विवरण र पुनरावेदन जिकीरलाई मात्र प्रमाणमा ग्रहण गर्न नमिल्ने हुँदा यसतर्फको पुनरावेदन जिकीर निरर्थक भै पुग्न सक्तैन ।

गत वर्षको स्वयं कर विवरणमा अर्ध तयारी कपडाको अन्तिम मौज्जात र शुरु मौज्जातमा फरक परेको भनी खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको रु.४०,९५,९८२।७८ छुट हुनुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकीर भएकोमा सो तर्फ हेर्दा पुनरावेदकले आफूले गत वर्षको स्वयं कर विवरणमा अर्ध तयारी कपडाको अन्तिम मौज्जात रु.८९,३८,२४८।५४ देखाएको होइन भन्ने प्रमाण कागजात पेश दाखिल गर्न समेत सकेको पाइएन । हिसाबको कारणले फरक पर्न गएको हो भन्ने पुनरावेदन जिकीर भए तापनि के कस्तो हिसाबले सो फरक देखिन आएको हो पुष्टि गर्न समेत सकेको नपाइँदा उक्त रु.४०,९५,९८२।७८ खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको निर्णयलाई अन्यथा गर्नपर्ने अवस्था देखिएन । सो रकम मिन्हा पाउनु पर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन ।

पोर्ट क्लियरिङ खर्च रु.६०,५४८।- खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकीर हेर्दा पुनरावेदकबाट हिसाब किताब माग गर्ने भएका आदेशानुसार तत्सम्बन्धी शीर्षकको खर्चसम्बन्धी बिल भर्पाईहरूद्वारा खर्च पुष्टि गर्न नसकेको अवस्था हुँदा पुष्ट्याई गर्न नसकेको उक्त रकम मिन्हा पाऊँ भन्ने पुनरावेदन जिकीर मनासिव देखिन आएन । उक्त रकम मिन्हा नदिई प्रत्यर्थी कार्यालयले खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको निर्णय मिलेकै देखियो ।

डाइज केमिकल खरीद खर्च रु.११,५४,९३२।१८ खुद आयकर समावेश गरेको मिलेन भन्ने पुनरावेदन जिकीर हेर्दा पुनरावेदकले सो सामान खरीद गरेको भन्ने विवरणसम्म प्रस्तुत गरेको पाइयो । सो विवरण प्रमाणित हुने खरीद बिल भरपाई पेश गर्न सकेको देखिएन । प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णय पर्चामा लिएका आधारहरू उपर चित्त नबुझी पुनरावेदकले विवाद उठाएको शीर्षक अन्तर्गतको खर्च समर्थित हुने बिल भरपाई लगायतका Supporting documents प्रस्तुत गरी गरेको भारतबाट मुक्त हुने दायित्व पुनरावेदकबाट बहन हुन सकेको अवस्था नदेखिँदा आवश्यक प्रमाण कागजबाट पुष्ट्याई हुन नसकेको उक्त रकम मिन्हा पाऊँ भन्ने पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन । उक्त रकम खुद आयमा समावेश गरेको मिलेकै देखियो ।

प्रत्यक्ष उत्पादन खर्च र अप्रत्यक्ष खर्चमध्येको सम्बन्धित केही खर्चसमेत समावेश गरी कायम हुने कारखानाको प्रति इकाई लागत मूल्य रु.५९।३७ देखिएको तर प्रा.लि.ले कायम गरेको सरह बिक्री मूल्य प्रति इकाई रु.५३।८९ देखिएकोले यसरी न्यून फरक दरले हुन आउने रकम रु.२५,६५,२८५।८२ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने सन्दर्भमा हेर्दा प्रति इकाई लागतभन्दा न्यून मूल्यमा बिक्री गरेको स्थितिमा त्यस्तो न्यून हुने रकम खुद आयमा समावेश गर्नपर्ने वा मिल्ने कुनै कानूनी व्यवस्था रहे भएको देखिँदैन । करदाताले उत्पादनको बिक्री तत्कालको बजारको स्थिति र प्रतिष्पर्धाका आधारमा गर्ने हुन्छ । यस्तोमा कर कार्यालयले हिसाब गरे जस्तो लागत मूल्यभन्दा घटाएर बिक्री गरेको अवस्थालाई कर दाताको अहितमा उपयोग गरिनु न्यायपूर्ण हुँदैन । उद्योगको उत्पादन तथा बिक्रीको हिसाब किताब मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट प्रमाणित भैरहेको निरीक्षणबाट देखियो । यसरी उद्योगले सो प्रमाणित

विवरण देखाइरहेको अवस्थामा बिक्री कर तथा मूल्य अभिवृद्धि करको प्रयोजनका लागि समेत थप (आपराधिक) दायित्व पर्न जाने गरी कर कार्यालयले प्रमाणित उक्त हिसाब किताब विवरणलाई अन्यथा गर्न मिल्ने हुँदैन । लागत मूल्य र बिक्री मूल्यस्थिर भै रहनु पर्ने वा न्यून हुन नहुने कुनै व्यवसायिक सिद्धान्तको कानूनी प्रत्याभूतिसमेत नभएको अवस्थामा कर कार्यालयले गरेको अनुमानलाई खुद बिक्रीको हिसाबले न्यायपूर्ण मान्न मिलेन । उत्पादित वस्तुहरू मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको प्रमाणित विलद्वारा बिक्री भै हिसाब मिलान दुरुस्त राखिएकोमा बिक्री मूल्य लागत मूल्यभन्दा न्यून भएको कारण दर्शाई सो मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको विल प्रमाणिकरणको उत्पादनको र बिक्री प्रमाणिकरणसमेतका स्त्रेस्ताको वैधता निरर्थक हुने गरी उक्त रु.२५,६५,२८५।८२ खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको निर्णय मिलेन, उक्त रकम मिन्हा हुन्छ ।

उपरोक्त लेखिएबमोजिम मिन्हा हुने ठहरेको रकम खुद आयमा समावेश गरेको हदसम्म कर कार्यालय विराटनगरको मिति २०५५।३।१५ को निर्णय पर्चा र कर निर्धारण आदेश मिलेको नदेखिँदा सोही हदसम्म केहि उल्टी हुन्छ । अन्य शीर्षकमा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन भन्ने व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६०।३।१० को फैसला ।

सामान्य व्यावसायिक मान्यताअनुसार वस्तुको लागत खर्चमा उद्योगको समुचित मुनाफासमेत जोडी गरिने गरिन्छ । मुनाफाको व्यवसायिक उद्देश्य राखी स्थापना भएको उद्योगले वस्तुको मूल्य निश्चित गर्दा सर्वप्रथम आफ्नो उत्पादन लागत कति हो, सोतर्फ ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । करदाता उद्योगले आफ्नो उत्पादित वस्तुको लागत मूल्य के कति हो र सोमा के कति मुनाफा थप गरी बिक्री मूल्य तोकेको हो भन्ने विषयमा कार्यालयलाई स्पष्ट गराएको छैन । करदाताले के कुन कारणबाट नोक्सानीमा उद्योग सञ्चालन गर्न परेको हो भन्ने सम्बन्धमा लेखासम्बन्धी टिप्पणीमा समेत कुनै उल्लेख भएको छैन । अतः लागतभन्दा घटी मूल्यमा बिक्री गर्नपर्ने ठोस कारण र आधार प्रमाण बेगर देखाइएको न्यून बिक्री रकमलाई स्वीकार गर्न नसकिने भएकोले उक्त रकम रु.२५,६५,२८५।८२ खुद आयमा समावेश गरी भएको शुरु निर्णय उल्टी गरी सो रकम मिन्हा गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । त्यस्तै सापटी दिएको धागोमा लागेको ब्याज खर्च उद्योगको प्रस्तुत आ.व.को आयमा आर्जनसँग सम्बन्धित नभएकोले मिन्हा नदिई खुद आयमा समावेश गर्ने गरी भएको निर्णयसमेत मिलेको हुँदा बैंक ऋणवापतको ब्याज रु.३,०९,९५।२५ खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन, मिन्हा हुन्छ भनी भएको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख) तथा (ग) अनुसार पुनरावेदनको अनुमति पाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व कार्यालय विराटनगरको यस अदालतमा परेको निवेदन पत्र ।

कर कार्यालय विराटनगरका प्रमुख कर अधिकृतबाट मिति २०५५।३।१५ मा भएको निर्णय पर्चाको प्रकरण नं.८ मा उल्लिखित प्रत्यक्ष उत्पादन खर्च र अप्रत्यक्ष खर्चहरूमध्येको सम्बन्धित केही खर्चसमेत समावेश गरी कायम हुने कारखानाको प्रति इकाई लागत मूल्य रु.५९।३७ देखिएको तर प्रा.लि.ले कायम गरेको सरदर बिक्री मूल्य प्रति इकाई रु.५३।८९ देखिएको भनी यसरी न्यून फरक दरले हुन आउने रकम रु.२५,६५,२८५।८२ लाई खुद आयतर्फ समावेश गरेकोमा राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरले त्यस्तो न्यून दरमा बिक्री भएको कुरा स्वीकार गरी त्यस्तो लागत मूल्यभन्दा घटाएर बिक्री गरेको अवस्थालाई करदाताको अहितमा उपयोग गरिनु न्यायपूर्ण हुँदैन भन्नेसमेतको आधार लिई त्यस्तो रकम खुद आयतर्फ समावेश गर्न मिलेन भनी सो रकम मिन्हा गरेको देखियो । आफ्नो लागतभन्दा न्यून दरमा बिक्री गरेको अवस्थालाई स्वीकार गरेपछि त्यस्तो न्यून दरमा किन बिक्री गर्न पर्यो वा मूल्य अभिवृद्धि करको लेखा परीक्षणसमेतमा अन्तिम रुपमा सो मूल्य कायम भएको हो, होइन ? सोसमेत केही नबुझी राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरले मिति २०६०।३।१० मा गरेको फैसलामा बुझनुपर्ने प्रमाण नबुझी निर्णय गरेको देखिँदा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ख) को आधारमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६१।५।३० को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेसी सूचीमा चढी पेश हुनआएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन सहितको सम्पूर्ण मिसिल अध्ययन गरियो ।

पुनरावेदक आन्तरिक राजश्व कार्यालय विराटनगरका तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री शंकरबहादुर राईले लागतभन्दा कम मूल्यमा वस्तु बिक्री गर्नपरेको र लगातार घाटामा उद्योग सञ्चालन गर्नपरेको भन्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी उद्योगले सबूद प्रमाणद्वारा पुष्टि गराउन नसकेको अवस्थामा प्रत्यर्थीको सो कुरा मानी लागतभन्दा कम मूल्यमा बिक्री गरेको रकमसमेत खुद आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्दै उक्त रकम मिन्हा हुने ठहर्‍याएको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण छ भनी बहस गर्नभयो ।

उल्लिखित बहससमेत सुनी राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको उक्त फैसला मिलेको छ, छैन भन्ने प्रश्नमा निर्णय दिनुपरेको छ ।

२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, प्रत्यर्थी उद्योगले लागत मूल्यभन्दा घटी मूल्यमा बिक्री गरेको रकम रु.२५,६५,२८५।८२ र सापटी लिएको धागोमा बैंक ब्याज वापतको रु.३,०९,९५।२५ खुद आयमा समावेश गरेको शुरु कर कार्यालयको निर्णय केही उल्टी गरी उक्त रकमहरू मिन्हा हुने ठहर्‍याएको हदसम्म राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलाउपर प्रस्तुत पुनरावेदन परेको देखियो । प्रत्यर्थीले मिति २०६३।७।३० गतेदेखिको तारेख गुजारी बसेको देखिन्छ । अब, सर्वप्रथम लागतभन्दा घटी मूल्यमा बिक्री गरेको देखाइएको न्यून बिक्री रकमलाई खुद आयमा समावेश गरेको शुरु निर्णय उल्टी गरी सो रकम मिन्हा हुने ठहर्‍याएको राजश्व

न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण छ भन्ने पुनरावेदन जिकीरतर्फ हेर्दा, कर कार्यालय विराटनगरका प्रमुख कर अधिकृतबाट मिति २०५५।३।१५ मा भएको निर्णय पर्चाको प्रकरण ८ मा प्रत्यक्ष उत्पादन खर्च र अप्रत्यक्ष खर्चहरूमध्येको सम्बन्धित केही खर्चसमेत समावेश गरी कायम हुने कारखानाको प्रति इकाई लागत मूल्य रु.५९।३७ देखिएको तर प्रा.लि. ले कायम गरेको सरदर बिक्री मूल्य प्रति इकाई रु.५३।८९ देखिएकोले यसरी न्यून फरक दरले हुन आउने रकम रु.२५,६५,२८५।८२ लाई खुद आयमा समावेश गरेको देखिन्छ । राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरबाट फैसला हुँदा त्यस्तो न्यून दरमा बिक्री भएको कुरा स्वीकार गरी त्यस्तो लागत मूल्यभन्दा घटाएर बिक्री गरेको अवस्थालाई करदाताको अहितमा उपयोग गरिनु न्यायपूर्ण हुँदैन भन्ने आधार लिई त्यस्तो रकम खुद आयतर्फ समावेश गर्न मिलेन भनी सो रकम मिन्हा गर्ने गरेको पाइयो ।

३. प्रत्यर्थी उद्योग नाफामूलक व्यावसायिक कम्पनी भएको कुरामा विवाद छैन । मुनाफाको व्यवसायिक उद्देश्य राखी स्थापना भएको उद्योगले उत्पादित वस्तुको मूल्य निर्धारण गर्दा उत्पादन लागतसमेतलाई विचार गरी अधिकतम मुनाफा हासिल हुने गरी मूल्य निर्धारण गर्ने गर्दछन । यो व्यावसायिकताको सिद्धान्त नै हो । यसको विपरीत लागतभन्दा कम मूल्यमा वस्तु बिक्री गर्नपने अवस्थालाई सामान्य रूपमा लिन सकिँदैन । काबूभन्दा बाहिरको परिस्थितिका कारण अपवादको रूपमा कहिलेकाहिँ यसरी लागतभन्दा कम मूल्यमा सामान बिक्री गर्न परी उद्योग घाटामा जानसक्ने अवस्था पर्नसक्छ तर त्यस्तो अवस्थामा उद्योगले सोको भरपर्दो आधार प्रमाण सम्बन्धित कर कार्यालयमा पेश गरी आफ्नो दावी प्रमाणित गराउन सक्नुपर्दछ । प्रस्तुत विवादमा प्रत्यर्थी उद्योगले लागतभन्दा कम बिक्री मूल्य कायम गर्नपरेको सम्बन्धमा तथ्ययुक्त आधार प्रमाण पेश गरी आफ्नो दावी प्रमाणित गर्नसकेको पाइँदैन । प्रत्यर्थी उद्योगले पेश गरेको नाफा नोक्सान हिसाबमा प्रस्तुत आ.व.को मात्र कूल नोक्सानी रु.४८,७९,७४९।६३ रहेको देखाइएको छ । त्यस्तै वासलातबाट प्रस्तुत आ.व.सम्मको सञ्चित नोक्सानी २ करोड १२ लाख पुगेको देखिन्छ । यसरी व्यवसायिकताको सामान्य सिद्धान्तविपरीत लागतभन्दा कम मूल्यमा वस्तु बिक्री गर्नपरेको र लगातार नोक्सानीमा उद्योग सञ्चालन गर्नपरेको सम्बन्धमा प्रत्यर्थी उद्योगले तथ्ययुक्त ठोस आधार प्रमाण पेश गरी प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा प्रत्यर्थी उद्योगको भनाई मात्रको आधारमा कर कार्यालयले प्रत्यर्थी उद्योगलाई कर मिन्हा गर्ने स्थिति हुँदैन । यसरी मनोगत आधारमा कर मिन्हा गर्दै जाने हो भने कर तथा राजश्व प्रशासनसम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाहरू प्रभावहीन भई राष्ट्रको राजश्व असूली प्रक्रिया प्रभावित हुन पुग्दछ । तसर्थ लागतभन्दा कम बिक्री मूल्य देखाएको रु.२५,६५,२८५।८२ प्रत्यर्थी उद्योगको खुद आयमा समावेश गरेको कर कार्यालयको निर्णय कर निर्धारण आदेश उल्टी गरी उक्त रकम मिन्हा गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला कानूनसम्मत देखिएन ।
४. अब, सापटी दिएको धागोमा बैंक ब्याज बापतको रु.३,०९,९५८।२५ खुद आयमा समावेश गरेको शुरु कर कार्यालयको निर्णय उल्टी गरी उक्त रकम मिन्हा गरेको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला त्रुटिपूर्ण छ भन्ने पुनरावेदकको अर्को पुनरावेदन जिकीरका सम्बन्धमा विचार गर्दा, कर कार्यालय विराटनगरको मिति २०५५।३।१५ को उक्त निर्णय पर्चाको प्रकरण २ मा कपडा उत्पादन गर्न धागो खरीद पैठारी गर्दा बैंकबाट ऋण लिई सो ऋणको ब्याज खर्च लेखिएको साथै प्रा.लि.ले अन्यत्रबाट धागो सापटी प्राप्त गरी उत्पादन कारोवार गरेको देखिएकोले यसरी प्रयोग हुने सापटी धागोमा ब्याज खर्च समावेश हुन कारोवारसँग सम्बन्धित नभई कूल ब्याज खर्चमध्ये रु.३,०९,९५८।२५ आयमा समावेश गरिएको भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । प्रत्यर्थी उद्योगले बैंकबाट ऋण लिएको कुरामा विवाद रहेको देखिँदैन र ब्याज खर्च लेखेको कुरामा पनि शुरु कर कार्यालयले निर्णयमा विवाद उठाएको पाइँदैन तर के कति ब्याजमध्ये के कति आधार कारणबाट अन्य रकम छुटपाउने र प्रस्तुत रकम रु. ३०९,९५८।२५ छुट नपाउने हो भन्ने सम्बन्धमा सो निर्णयमा कुनै विवेचना गरिएको पाइँदैन । यसरी बिना विश्लेषण र बिना आधार कारण मनोगत रूपमा उक्त रकम खुद आयमा समावेश गरेको कर कार्यालयको निर्णय कानूनसम्मत नदेखिँदा सो निर्णय उल्टी गरी उक्त रकम मिन्हा दिने ठहर्‍याकएको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला अन्यथा देखिएन ।
५. अतः लागतभन्दा कम बिक्री मूल्य देखाएको रु.२५,६५,२८५।८२ प्रत्यर्थी उद्योगको खुद आयमा समावेश गरेको शुरु कर कार्यालयको निर्णय तथा कर निर्धारण आदेश उल्टी गरी उक्त रकम मिन्हा गरेको हदसम्म राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले सो हदसम्म उक्त फैसला उल्टी हुने ठहर्छ । अन्य कुरामा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन । मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या. सुशीला कार्की

इति संवत् २०६६ साल असोज १९ गते रोज २ शुभम-

इजलास अधिकृत: मातृकाप्रसाद आचार्य

भाग : ५१, साल: २०६६ महिना: माघ, अंक १०, फैसला मिति: २०६६।७।१०।३, निर्णय नं.८२५३

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३३९३

मुद्दा : आयकर ।

पुनरावेदक/प्रतिवादी: पशुपति वायर प्रोडक्ट विराटनगरको तर्फबाट प्रोप्राइटर अशोककुमार मुरारका
विरुद्ध

प्रत्यर्था/वादी: कर कार्यालय विराटनगरको नाम परिवर्तन भई कायम रहेको आन्तरिक राजश्व कार्यालय, विराटनगर
शुरु निर्णय गर्ने :

कर कार्यालय, विराटनगर

पुनरावेदन फैसला गर्ने :

मा.न्या.श्री तपबहादुर मगर

मा.न्या.श्री कृष्णभक्त श्रेष्ठ

- कुनै पनि करदाताले आयकर प्रयोजनका लागि पेश गर्ने विवरणमा आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायबाट प्राप्त भएको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभ समेतका विवरण समावेश गर्नुपर्ने ।
 - कर छुट पाएका करदाताहरूले पनि आयको विवरण पेश गर्नुपर्ने र त्यस्तो विवरणका साथमा सो विवरणलाई पुष्टि गर्ने खालका सबै प्रमाणहरू दाखिल गर्नुपर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको अवस्थामा कर छुट पाएको भन्ने आधारमा कुनै पनि विवरण पेश गर्नु नपर्ने भन्ने तर्कको कानूनी आधार नदेखिने ।
 - निर्णय भै नसकेको विषयमा अनुमानका आधारमा आयकर छुट पाएको भनी दावी लिन नसक्ने ।
- (प्रकरण नं.३)
- कुनै व्यक्तिको उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट भएको आय निर्धारण गर्दा सो व्यक्तिले आय वर्षभित्र कुनै उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट प्राप्त गरेको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभका आधारमा आय निर्धारण गरिने आयकर ऐन, २०३१ को दफा ७ को व्यवस्थाबाट करदाताले आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायको आय विवरण पेश गर्नुपर्ने ।
 - कुनै स्रोतबाट भएको आय पूर्ण वा आंशिक रूपमा दबाएको क्रियालाई पनि भूटा विवरण मानिने ।

(प्रकरण नं.४)

पुनरावेदक प्रतिवादी तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता सीताराम अग्रवाल

प्रत्यर्था वादी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता महेश थापा

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून: आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२), खण्ड (क) देखि (छ), ५६(२), ५८

राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८

फैसला

न्या.भरतराज उप्रेती: राजश्व न्यायाधीकरण विराटनगरको फैसलाउपर राजश्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१को दफा ८को खण्ड (घ) बमोजिम यस अदालतबाट पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य यस प्रकार छ :

पशुपति वायर प्रोडक्ट्स तर्फको आ.व.२०५२।०५३ को कारोवारमा खुदआय रु.३,९३,२७०।३० देखाई पशुपति वायर प्रोडक्ट्सले कर कार्यालय, विराटनगरमा मिति २०५३।१।२९ मा पेश गरेको आ.व.२०५३।०५४ को आयव्ययको विवरण ।

सबूद प्रमाण पेश गर्न आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम ७ दिनको मौका दिएको कर कार्यालय विराटनगरको मिति २०५४।१०।१५ को सूचना ।

पशुपति वायर प्रोडक्ट्सको आ.व.२०५२।०५३ को कारोवारको सम्पूर्ण उचित र वास्तविक खर्च समेतलाई दृष्टिगत गरी जम्मा खुदआय रु.४७,३०,४६६ कायम हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय विराटनगरको मिति २०५४।१०।२७ को निर्णय पर्चा ।

कायम भएको जम्मा कर रु.११,१६,८६३।२५ र जरीवाना रु.३७,४७८।८४ समेत गरी जम्मा रु.११,५४,३७२।०९ नेपाल राष्ट्र बैंक विराटनगरमा दाखिला गर्न गराउनु भन्ने समेत व्यहोराको आयकर निर्धारण आदेश ।

कर कार्यालयले गरेको आयकर निर्धारण आदेश र निर्णय पर्चा त्रुटिपूर्ण भएकाले बदर गरी मेरो लेखालाई मान्य हुनेगरी लेखाको आधारमा खुदआय कायम गरी त्यसमा मात्र कर लाग्ने गरी इन्साफ दिलाइ पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकीर ।

यसमा लेखालाई अमान्य गरेको कर कार्यालयको निर्णय मिलेको छैन भन्ने पुनरावेदन जिकीरका सन्दर्भमा छलफल गर्न अ.व. २०२ नं.बमोजिम पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालयलाई पेसीको जानकारी दिई भिकाई पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५८।२।१९ को आदेश ।

कायम गरिएको खुदआयलाई पुनरावेदकले खण्डन गर्न र सप्रमाण केही भन्न समेत नसकेको स्थिति भएको र पुनरावेदकको दावी पुष्टि हुने ठोस आधार समेत नदेखिँदा पुनरावेदकको जिकीर मनासिव देखिएन । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्ने अवस्था भएन । तसर्थ कर कार्यालय विराटनगरको निर्णय मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५८।६।१९ को फैसला

आयस्रोत लुकाई दवाई छिपाई आय विवरण पेश गरेको भन्ने आधार र प्रमाणका रूपमा पशुपति स्टोन क्रसर उद्योग थानकोटको हिसाव नदेखाईएको भन्ने रहेको छ, तर पशुपति स्टोन क्रसर उद्योग थानकोटले सञ्चालन मिति २०५२।४।१५ देखि ५ वर्षका लागि आयकर नलाग्ने गरी छुट पाएको अवस्थामा सो उद्योगको कारोबार समावेश नगरिएको हुँदा त्यसलाई हिसाव लुकाएको भन्न मिल्ने अवस्था छैन । उल्लिखित अवस्थातर्फ विचार नै नगरी हिसाव किताव अमान्य गरेको कर कार्यालयको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ । माग गरिएको फाँटवारी पेश नगरिएको भन्ने आधार स्वयंमा निराधार छ, माग भएको विवरण यथासमयमै पेश गरिएको यथार्थलाई विचार गरिनु पर्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५८ मा लेखालाई अमान्य गर्नसक्ने आधारहरू उल्लेख भएको भए तापनि कर कार्यालयले ती आधारहरू नदेखाई लेखालाई अमान्य गरिएको अवस्था छ । तसर्थ कर कार्यालयबाट गरिएको त्रुटिपूर्ण निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला पनि त्रुटिपूर्ण भएकाले सो फैसलाउपर पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरी सो फैसला उल्टी गरी मेरो लेखालाई मान्य हुने गरी लेखाकै आधारमा मात्र कर लाग्ने गरी ठहर फैसला गरी इन्साफ पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीको यस अदालतमा परेको निवेदनपत्र ।

यसमा खुदआय कायमगर्दा आयकर ऐन, २०३१को दफा ३३ को उपदफा (२) को खण्ड (क) देखि (छ) सम्मको आधार लिनुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । कर कार्यालय, विराटनगरबाट निवेदक पशुपति वायर प्रोडक्ट्सको हिसावकिताव अमान्य गरी खुदआय कायम गर्दा उल्लिखित ऐनको कुन आधारमा त्यस्तो खुदआय कायम गरिएको हो ? खुलेको देखिँदैन भने राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलाले समेत त्यसैलाई सदर गरेको देखिन्छ । तसर्थ आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ को उपदफा (२) को गम्भीर कानूनी त्रुटिगरी खुदआय निर्धारण गरेको देखिँदा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ) को आधारमा राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको उक्त फैसला उपर पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६१।८।२३ को आदेश ।

नियमबमोजिम पेसी सूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक/प्रतिवादी पशुपति वायर प्रोडक्ट्स समेतका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता सीताराम अग्रवालले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को सूचनाको जवाफ नै नदिएको भन्ने मात्र आधारमा हिसाव अमान्य गर्न मिल्ने हुँदैन । त्यसमाथि पनि कार्यालयबाट माग भएबमोजिमको जवाफ यथासमयमा दिइएको अवस्था छ, स्टोन क्रसर उद्योगले छुट पाएको अवधिको कर प्रयोजनका लागि हिसाव दिनुपर्ने बाध्यता हुँदैन, तसर्थ कर कार्यालयको निर्णय सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकाले उल्टी हुनुपर्छ भनी र प्रत्यर्थी/वादी नेपाल सरकारका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता महेश थापाले पशुपति स्टोन क्रसर उद्योग र पशुपति वायर प्रोडक्ट्सका प्रोप्राइटर एउटै भै एउटै करदाता भएको कारणले थप विवरण पेश गर्न भनिएकोमा त्यसको जवाफ नै नदिई बसेको अवस्थामा हिसाव अमान्य गरिएको हो । कर छुट पाएको भन्ने आधारमा विवरण नै बुझाउनु नपर्ने गरी उन्मुक्ति पाउने हुँदैन, त्यसैले कर कार्यालय र राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण छैन भनी बहस गर्नभयो । प्रस्तुत मुद्दाको सम्पूर्ण मिसिल अध्ययन गरी विद्वान कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकीर समेत सुनी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा मूलतः देहायका प्रश्नहरूको निरूपण गरी राजश्व न्यायाधिकरणले गरेको फैसला मिले नमिलेको के छ ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो :

१. एउटै व्यक्ति अर्थात करदाताको स्वामित्वमा रहेका दुईवटा प्राइभेट फर्महरू मध्ये एउटा फर्म अर्थात उद्योगले सञ्चालन मितिदेखि ५ वर्षका लागि आयकर छुट पाएको अवस्थामा करदाताले पेश गर्ने आयकर विवरणमा त्यस्तो उद्योगबाट भएको आयको विवरण समावेश गर्नपर्ने बाध्यता रहन्छ वा रहँदैन ?
२. उद्योगले पेश गरेको आ.व. २०५२ । ०५३ को आयव्ययको हिसाव विवरण आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६(२) बमोजिम भ्रूषा विवरण भित्र पर्ने हो वा होइन ?
३. उद्योगले पेश गरेको आयको विवरण अमान्य गर्न सकिने अवस्था विद्यमान रहेको छ वा छैन ?
२. माथि निर्धारण गरिएका प्रश्नहरूमा प्रवेश गर्नअघि प्रस्तुत मुद्दाको तथ्यको विश्लेषण गर्न सान्दर्भिक हुन आउँछ । पशुपति वायर प्रोडक्ट्सका प्रो.अशोककुमार मुरारकाले आर्थिक वर्ष २०५३।०५४ मा सो उद्योगले गरेको कारोबारको आय विवरण पेश गरेको

र सो सम्बन्धमा कर कार्यालय विराटनगरले फाँटवारी माग गरेकोमा म्यादाभिन्न फाँटवारी पेश गरेको अवस्था देखिँदैन । त्यसैगरी निज अशोककुमार मुरारकाकै प्रोप्राइटरसीपमा दर्ता भएको पशुपति स्टोन क्रसर उद्योग सञ्चालनमा आएको र आय विवरणमा सो उद्योगको कारोबारलाई समावेश नगरेको भन्ने आधारमा ऐनको दफा ५८ बमोजिम निजद्वारा पेश भएको आय विवरणलाई अमान्य गरी दफा ३३(२) बमोजिम खुदआय कायम गरिने व्यहोराको जानकारी सहित पुनः प्रमाण पेश गर्नका लागि मौका दिइएकोमा तोकिएको म्यादाभिन्न उपस्थित भै प्रमाण पेश गरेको अवस्था पनि देखिँदैन । त्यसरी प्रमाण पेश गर्न पटक-पटक मौका दिइएको भएपनि उद्योगका तर्फबाट प्रमाण पेश नगरिएको कारणबाट कारोबार लुकाइछिपाई लेखामा नदेखाएको र सञ्चालनमा आएको अर्को उद्योगको कारोबार समेत नदेखाएको भन्ने समेतका आधारमा ऐनको दफा ५८ बमोजिम कारोबारको हिसाब किताब (लेखा) मा देखाइएको विक्रीअङ्क रु. ४,७३,०४,६५०।२४ को लेखालाई अमान्य गरी प्रचलित सिद्धान्तबमोजिम भनी कर कार्यालय विराटनगरबाट खुदआय रु. ४७,३०,४६५।०२ कायम हुने ठहर्याइएको देखिन्छ । सो निर्णयउपर राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरमा प्रतिवादीको पुनरावेदन परेकोमा सो न्यायाधिकरणबाट समेत कर कार्यालयको निर्णय सदर गरेकोमा सो उपर राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भै प्रस्तुत मुद्दा यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको देखिन्छ । यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा कर कार्यालयले खुदआय कायम गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ को उपदफा (२) को खण्ड (क) देखि (छ) सम्मको आधार लिनुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोमा उल्लिखित ऐनको कुन आधारमा त्यस्तो खुदआय कायम गरिएको हो भन्ने खुलेको नदेखिएकोले त्रुटि भएको भन्ने आधार लिइएको देखिन्छ ।

३. उल्लिखित तथ्य रहेको प्रस्तुत मुद्दामा अब माथि निर्धारण गरिएका प्रश्नहरू मध्येको पहिलो प्रश्न एउटै व्यक्ति अर्थात करदाताको स्वामित्वमा रहेका दुईवटा प्राइभेट फर्महरू मध्ये एउटा फर्म अर्थात उद्योगले सञ्चालन मितिदेखि ५ वर्षका लागि आयकर छुट पाएको अवस्थामा करदाताले पेश गर्ने आयकर विवरणमा त्यस्तो उद्योगबाट भएको आयको विवरण समावेश गर्नपर्ने बाध्यता रहन्छ वा रहँदैन ? भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा, आयकर ऐन, २०३१ को दफा २ को परिभाषा खण्ड अन्तर्गत खण्ड (ग) मा करदाताको परिभाषा प्रस्तुत गरिएको देखिन्छ । जसअनुसार करदाता भन्नाले यो ऐन वा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम आयकर तिर्नपर्ने कर्तव्य भएको व्यक्ति भन्ने बुझिन्छ । त्यसैगरी सोही ऐनको दफा ७ ले कुनै व्यक्तिको उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट भएको आय निर्धारण गर्दा सो व्यक्तिले आय वर्षाभित्र कुनै उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट प्राप्त गरेको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभ समेत समावेश गरी निर्धारण गरिनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । उल्लिखित दुवै कानूनी व्यवस्थाले कुनै पनि करदाताले आयकर प्रयोजनका लागि पेश गर्ने विवरणमा आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायबाट प्राप्त भएको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभ समेतका विवरण समावेश गर्नपर्ने बाध्यता रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी आयकर ऐनको दफा ४२(२) मा औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनमा पूर्ण वा आंशिक रूपले आयकर नलाग्ने गरी व्यवस्था भएको उद्योगहरूलाई सोही बमोजिम औद्योगिक आयमा कर छुट हुनेछ । यसरी कर छुट भएको तोकिएको उद्योगको औद्योगिक आयको हकमा कर अधिकृतले छुट्टै कर निर्धारण गरी त्यस्तो छुट दिनेछ भन्ने उल्लेख भएबाट पनि कर दाताले विवरण पेश गर्नपर्ने बाध्यता कानूनले गरेको देखिन्छ । त्यस्तो विवरणका आधारमा कर निर्धारण पछि मात्र छुटको निर्णय गरिने हुँदा आय विवरण पेश गर्नु नपर्ने खालको उन्मुक्ति नदिइएको भन्ने कुरा त्यसबाट पनि स्पष्ट हुन्छ । त्यसैगरी दफा ४२ को उपदफा (४) मा गरिएको व्यवस्थाअनुसार उपदफा (२) र (३) बमोजिम कर छुट पाएका व्यक्तिहरूले पनि यो ऐनबमोजिम दाखिल गर्नपर्ने आयको विवरण र त्यसको पुष्ट्याईको निमित्त चाहिने सबै प्रमाण कर अधिकृतसमक्ष दाखिल गर्नपर्नेछ भनी कर छुट पाएका करदाताको दायित्व स्पष्ट गरेको देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थाले कर छुट पाएका करदाताहरूले पनि आयको विवरण पेश गर्नपर्ने र त्यस्तो विवरणका साथमा सो विवरणलाई पुष्टि गर्ने खालका सबै प्रमाणहरू दाखिल गर्नपर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको अवस्थामा कर छुट पाएको भन्ने आधारमा कुनै पनि विवरण पेश गर्न नपर्ने भन्ने तर्कको कानूनी आधार देखिँदैन । प्रस्तुत मुद्दामा करदाताका रूपमा रहेका अशोककुमार मुरारकाले पेश गरेको आय वर्ष २०५२।०५३ को आय विवरणमा आफूले प्रोप्राइटरसीपमा सञ्चालित पशुपति स्टोन क्रसर उद्योगको विवरण समावेश नगरेको सन्दर्भमा कर कार्यालय विराटनगरले त्यस्तो लेखालाई आयकर ऐनको दफा ५८ बमोजिम अमान्य गरी दफा ३३(२) बमोजिम खुदआय कायम गरिने समेतको व्यहोरा उल्लेख गरी सो सम्बन्धमा सबूद प्रमाण भए पेश गर्न भनी ३ दिनको म्याद दिई मिति २०५४।१०।१० मा पत्राचार गरिएको र सो पत्र सोही मितिमा नै बुझेको देखिन्छ । तर सो पत्रको कुनै जवाफ समेत नदिई प्रमाण समेत पेश नगरेको अवस्था हुँदा सम्पूर्ण व्यहोरा खुलाई ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम मिति २०५४।१०।१५ मा पुनः ७ दिनको मौका प्रदान गरिएको भए तापनि सो म्यादाभिन्न समेत कुनै जवाफ दिएको अवस्था मिसिलबाट देखिँदैन । पुनरावेदक/प्रतिवादीले यस अदालतमा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि दिएको निवेदनमा यथासमयमा जवाफ पेश गरेको भन्ने जिकीर लिएको भए तापनि त्यसरी कार्यालयसमक्ष उपस्थित भएको वा सबूद प्रमाण पेश गरेको भन्ने कुरा मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट खुल्दैन । पशुपति स्टोन क्रसर उद्योग मिति २०५२।४।१५ देखि नै सञ्चालनमा आएको र सो उद्योगका लागि ५ वर्षको आयकर छुटको निर्णय मिति २०५४।३।१८ मा मात्र भएको भन्ने कुरा प्रतिवादीको निवेदनबाट देखिन्छ । आय विवरण पेश गरेको मिति अर्थात २०५३।१।२९ सम्म सो उद्योगले आयकर छुट पाउने भन्ने निर्णय भैसकेको पनि देखिँदैन । निर्णय भै नसकेको विषयमा अनुमानका आधारमा आयकर छुट

पाएको भनी दावी लिनसक्ने अवस्था हुँदैन । त्यसैले आयकर छुट पाएको कारणबाट विवरण पेश नगरिएको भन्ने प्रतिवादीको सो जिकीरसँग पनि सहमत हुन सकिएन । पशुपति स्टोन क्रसर उद्योगले आयकर छुट पाउने गरी आधिकारिक निकायबाट निर्णय नहुँदासम्म सो उद्योगलाई आयकर छुट भएको उद्योगको श्रेणीमा राख्नमिल्ने अवस्था नहुने हुँदा करदाताले आफ्नो आय विवरणमा सो उद्योगलाई बाहेक गर्न पाउने भन्न सकिँदैन । त्यसमाथि पनि आयकर निर्धारण पछि मात्र आयकर छुटको छुट्टै निर्णय गर्नपर्ने ऐनको दफा ४२(२) र कर छुट पाएका करदाताले समेत आयको विवरण पेश गर्नपर्ने दफा ४२(४) को बाध्यात्मक व्यवस्थाको रोहमा विवरण पेश गर्न नपर्ने भन्ने प्रतिवादीको कुनै पनि तर्क र जिकीर ग्राह्य हुन सक्ने देखिएन । तसर्थ करदाताले मिति २०५३।१।२९ मा पेश गरेको आय वर्ष २०५२।०५३ को आय विवरणमा पशुपति स्टोन क्रसर उद्योगको विवरण समेत समावेश गर्न अनिवार्य हुने देखिन्छ ।

४. अब, उद्योगले पेश गरेको आ.व. २०५२।०५३ को आयव्ययको हिसाव विवरण आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६(२) बमोजिम भूढा विवरण भित्र पर्ने हो वा होइन ? भन्ने प्रश्नमा प्रवेश गर्दा यस अधिको प्रश्नमा गरिएको विवेचनालाई समेत आधार बनाउनु पर्ने देखिन्छ । करदाताले मिति २०५३।१।२९ मा पेश गरिएको आय विवरणमा आफ्नै प्रोप्राइटरसीपमा सञ्चालित पशुपति स्टोन क्रसर उद्योगको विवरण संलग्न नगरेको भन्ने कुरामा अब विवादको अवस्था छैन । कुनै व्यक्तिको उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट भएको आय निर्धारण गर्दा सो व्यक्तिले आय वर्षभित्र कुनै उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट प्राप्त गरेको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभका आधारमा आय निर्धारण गरिने ऐनको दफा ७ को व्यवस्थाबाट करदाताले आफूद्वारा सञ्चालित सबै उद्योग, व्यापार, पेशा वा व्यवसायको आय विवरण पेश गर्नपर्ने भन्ने स्पष्ट हुन्छ । तर प्रस्तुत विवादमा यी करदाता अशोककुमार मुरारकाले एउटा उद्योगको आय विवरणलाई पूरै लुकाई विवरण पेश गरेको र पटक-पटक सबूद प्रमाणसहित विवरण पेश गर्ने मौका दिँदा समेत त्यसको वेवास्ता गरेको अवस्था हुँदा निजद्वारा मिति २०५३।१।२९ मा पेश भएको आय विवरणलाई नै आधार बनाएर हेर्नपर्ने अवस्था उत्पन्न भएको छ । तर सो विवरण अपूरो, अधुरो र आंशिक मात्र भै त्यसले निज करदाताको सम्पूर्ण आयको प्रतिनिधित्व गर्न नसक्ने प्रकृतिको देखिएको छ । यस्तो अवस्थामा कानूनमा के कस्तो व्यवस्था गरिएको रहेछ भन्नेतर्फ हेर्दा आयकर ऐनको दफा ५६(२) ले भूढा विवरणका सम्बन्धमा उल्लेख गरिएको पाइन्छ । उक्त ऐनको दफा ५६(२)(ख) मा गरिएको कानूनी व्यवस्थाअनुसार कुनै स्रोतबाट भएको आय पूर्ण वा आंशिक रूपमा दबाएको क्रियालाई पनि भूढा विवरण मानिने र प्रस्तुत मुद्दामा यी करदाताले एउटा उद्योगको सम्पूर्ण विवरण दबाएको पुष्टि भैरहेको हुँदा सो विवरण भूढा विवरण अन्तर्गत नै पर्ने देखियो ।
५. अब, उद्योगले पेश गरेको आयको विवरण अमान्य गर्न सकिने अवस्था विद्यमान रहेको छ वा छैन ? भन्ने अन्तिम प्रश्नमा विचार गर्दा, यी करदाताले पेश गरेको विवरण भूढा रहेछ भन्ने स्पष्ट भैसकेको सन्दर्भ महत्वपूर्ण हुन आउँछ । करदाताले पेश गरेको विवरण भूढा ठहरिएको अवस्थामा त्यस्तो विवरणलाई अमान्य गर्न सकिने नसकिने भन्ने नै यहाँ विचारणीय हुन आउँछ । आयकर ऐनको दफा ५८ मा लेखा अमान्य हुने केही आधारहरू तोकिएको देखिन्छ । उक्त ऐनको दफा ५८(ड) मा गरिएको व्यवस्थाअनुसार दफा ५६ को उपदफा (२) मा तोकिएको कुनै वा सबै अवस्थाको लेखालाई अमान्य गर्न सकिने प्रावधान समेत रहेको देखिन्छ । दफा ५६ को उपदफा (२) को खण्ड (ख) मा कुनै स्रोतबाट भएको आय पूर्ण वा आंशिक रूपमा दबाएमा त्यस्तो आय विवरणलाई भूढा मानिने स्पष्ट व्यवस्था रहेको सन्दर्भमा प्रस्तुत मुद्दामा पेश भएको आय विवरण सोही प्रावधानका आधारमा भूढा देखिएको अवस्था हुँदा त्यस्तो भूढा विवरणलाई दफा ५८ बमोजिम अमान्य गर्न नसकिने भनी कानूनले कर अधिकृतलाई प्रदान गरेको अधिकारमा संकुचन गर्न मिल्ने हुँदैन ।
६. तसर्थ माथि गरिएको विश्लेषण समेतका आधारमा करदाता अशोककुमार मुरारकाले आय वर्ष २०५२।०५३ का लागि पेश गरेको आय विवरणमा पशुपति स्टोन क्रसर उद्योगतर्फको आय विवरण समावेश नगरेको कारण समेत जनाई सो आय विवरणलाई कर कार्यालय विराटनगरले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५८ बमोजिम अमान्य गरी ऐनको दफा ३३(२) बमोजिम खुदआय कायम गरेको निर्णय सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५६।६।१ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्दैन । यो फैसलाको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई दिई मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइदिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.प्रेम शर्मा

इति संवत् २०६६ साल कार्तिक १० गते रोज ३ शुभम...

इजलास अधिकृत : उमेश कोइराला

भाग: ५४, साल: २०६९, महिना: फागुन, अंक: ११, फैसला मिति : २०६९।०७।२६, निर्णय नं. ८९१४

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६६ सालको २०६६-CR-००२८

मुद्दा: आयकर (आ.व. २०५७/०५८)

पुनरावेदक वादी: ठूला करदाता कार्यालय हरिहरभवन ललितपुरका तर्फबाट ऐ. का प्रमुख कर प्रशासक खुमराज पुञ्जाली
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ११ स्थित प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. को तर्फबाट अख्तियार
प्राप्त प्रवन्ध सञ्चालक मदनकृष्ण श्रेष्ठ ।

शुरु फैसला गर्ने:

कर अधिकृत: श्री रामकुमार श्रेष्ठ

राजस्व न्यायाधिकरण फैसला गर्ने:

मा.न्या.अध्यक्ष श्री केशरीराज पण्डित

लेखा सदस्य श्री भगिराज इङ्गनाम

कर्मचारीहरूले मासिक रूपमा भुक्तानी पाउने पारिश्रमिक रकम आयकर ऐनबमोजिम छूट पाउने सीमा (Ceiling) भन्दा बढी हुन गएमा स्वतः त्यस्तो पारिश्रमिकमा पनि कर लाग्ने भएकोले कम्पनीले आवश्यकताअनुसार आफ्ना कर्मचारीहरूलाई तलवी भरपाईमा लेखी पारिश्रमिकको रूपमा विभिन्न किसिमका सुविधा दिनसक्ने ।

(प्रकरण नं. ४)

आफूले तिर्ने ब्याज आयबाट कट्टा गर्न दावी गर्ने पक्षले आफूले उठाउनु पर्ने उधारो कारोवारमा पनि बाँकी रहेको रकमको त्यही अनुपातमा ब्याज असूलउपर गरी आयमा देखाउनु बाञ्छनीय हुने ।

तिर्नक पर्ने रकमको ब्याज तिरेको भनी आयबाट कट्टा गर्ने, तर लिनुपर्ने रकम लामो समयसम्म असूल नगरी प्रतिफल प्राप्त नगर्ने कार्यबाट आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(ग) को कानूनी व्यवस्थाको दुरुपयोग गरेको देखिनुका साथै कर दायित्व कम गर्ने वा कर दायित्व छल्ने संयन्त्रको रूपमा सो दफाको व्यवस्था प्रयोग गरेको देखिने ।

कुनै आय वर्षमा प्राप्त हुनुपर्ने रकम प्राप्त भई नसकेको भएपनि त्यसै वर्षको आयमा समावेश गरिने भएकोले भुक्तानी प्राप्त गर्ने अधिकार सिर्जना भएपछि भुक्तानी प्राप्त नभएतापनि भुक्तानी प्राप्त गरेको मानी आय गणनामा समावेश गर्नक पर्ने ।

(प्रकरण नं. ७)

पुनरावेदक वादी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता महेशकुमार थापा

प्रत्यर्थी प्रतिवादी तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता महेश थापा

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- आयकर ऐन, २०३१ को दफा ७, १२, १२(ग), (ड), (ट)

फैसला

न्या.दामोदरप्रसाद शर्मा: राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ग) बमोजिम अनुमती प्रदान भई पुनरावेदनको रूपमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार रहेको छ:-

करदाता प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. ले आ.व. २०५७/०५८ को कारोवारमा खुद नोक्सानी रु.२१,६४,२८२।७९ देखाई मिति २०५८।९।२६ मा आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाडौं क्षेत्र नं. १ मा आय विवरण पेश गरेको ।

दाखिल भएको आ.व. २०५७।०५८ को आय विवरणको जाँचबुझको प्रयोजनको लागि आवश्यक कागजात वा विवरण लिई १५ दिनभित्र यस कार्यालयमा उपस्थित हुनु होला भनी ऐनको दफा ४५ अनुसार मिति २०५९।१।१२ मा ठूला करदाता कार्यालयबाट करदातालाई सूचना जारी भएको ।

त्यस प्रा.लि.बाट पेश भएको आ.व. २०५७।०५८ को स्वयंकर निर्धारण आय विवरणको विस्तृत छानवीन गरी ऐनको दफा ३३(२) बमोजिम १४,९२,१२६।२३ खुद आय कायम गरी अन्तिम कर निर्धारण गर्नपर्ने भएकोले सो गर्न नपर्ने कुनै ठोस सबूद प्रमाण भए ७ दिनभित्र पेश गर्नहोला भनी ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम पुनरावेदक ठूला करदाता कार्यालयबाट करदातालाई मिति २०६२।२।१३ मा सूचना जारी भएको ।

मिति २०६२।२।१३ को पत्रको सम्बन्धमा यस कम्पनीबाट खर्च दावी गरिएका कतिपय कारोवारसँग सम्बन्धित खर्चहरूलाई कट्टा गर्न नदिई खुद आयमा समावेश गर्न लागिएको हुँदा सोअनुसार हुनु नपर्ने भन्ने व्यहोराको जिकीर लिई करदाताको तर्फबाट मिति २०६२।३।३५ मा पुनरावेदक कार्यालयमा जवाफ पेश भएको ।

खुद आय रु.१४,९२,१२६।२३ कायम गर्ने गरी पुनरावेदक कार्यालयबाट मिति २०६२।३।१३ मा कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णय पर्चा खडा भएको ।

मिति २०६२।३।१२ मा खडा भएको निर्णय पर्चाको आधारमा खुद आय रु.१४,९२,१२६।२३ कायम गरी मिति २०६२।३।३१ मा आयकर निर्धारण आदेश जारी भएको ।

कम्पनीको आय आर्जनसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित खर्चलाई विपक्षीले खुद आयमा समावेश गर्नका साथै स्वयंकर निर्धारण विवरण फाराममा देखाएको नोक्सानीलाई मान्यता नदिई करको दायित्व बोकाउने उद्देश्यले विपक्षी कार्यालयबाट मिति २०६२।३।१३ मा भएको निर्णय पर्चा र मिति २०६२।३।३१ को कर निर्धारण आदेश त्रुटिपूर्ण भएकोले बदर गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको जिकीर लिई यी प्रत्यर्थी तर्फबाट राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँमा पुनरावेदन पत्र पेश भएको ।

सवारी साधनको सवारी कर तिरेको रकमलाई पूँजीगत प्रकृतिको खर्च भनी अमान्य गरेकोबाट शुरु निर्णय फरक पर्न सक्ने हुँदा छलफलको लागि छलफलको लागि सरकारी वकील आन्तरिक राजस्व विभागलाई पेशीको सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्न भनी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट मिति २०६४।७।२१ मा आदेश भएको ।

उधारो विक्रीबाट प्राप्त हुने ब्याजबापतको रकम, विल विजकबाट समर्थित खर्च रकम र खाजा खर्चबापतको रकम खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको हदसम्म शुरु ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौँको मिति २०६२।३।१२ को निर्णय र २०६२।३।३१ को कर निर्धारण आदेशसमेत मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म उक्त निर्णय र आदेश केही उल्टी हुने ठहर्छ भन्ने समेत राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको फैसला ।

करदाता विपक्षी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. ले आ.व. २०५७/०५८ मा अन्य व्यापारिक फर्महरूसँग गरेको सम्झौताबमोजिम उधारो कारोवारमा बाँकी रहने रकमको १ महिना पछि ब्याजसमेत थपि भुक्तानी लिने गरी सम्झौता भएकोमा त्यसरी लिनुपर्ने ब्याज रकमलाई आयमा समावेश नगर्ने गरेको तथा आयबाट कट्टा गर्न नमिल्ने विना विजकको खर्च रकम र कर्मचारीलाई दिएको खाजा खर्च रकम आयबाट कटाई आयकर निर्धारण हुने भनी भएको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी कर निर्धारणसम्बन्धी शुरु निर्णय र आदेश सदर कायम राखिपाऊँ भन्ने समेत ठूला करदाता कार्यालय ललितपुरको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा करदाताले मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम १७ को अनुसूची ५ अनुसारको विल विजक हुनुपर्नेमा नभएको अवस्था देखिँदा उक्त नियमको उल्लेख कर निर्धारण आदेशमा नभएको आधारमा मात्र करदाताले छूट पाउन नसक्ने हुनाले उक्त नियमको व्यवस्था विपरीत भएको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको फैसलामा उपरोक्त नियमको त्रुटि भएको देखिँदा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (ग) को आधारमा पुनरावेदनको अनुमती प्रदान गरिएको छ । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको फैसला सहितको रेकर्ड मिसिलसमेत फिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।४।४ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक नेपाल सरकार तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेशकुमार थापाले यी प्रत्यर्थीले उधारो खरीद गरी लैजाने अन्य व्यापारिक पार्टीसँग लगेको वस्तुको रकम एक महिनाभित्र भुक्तानी नगरे त्यस्तो पक्षले राखेको बैंक ग्यारेन्टीबाट ब्याज समेत असूल गरी लिन पाउने गरी सम्झौता गरेका छन् । सम्झौताअनुरूप ब्याज असूल गर्ने दायित्व प्रत्यर्थीको हो । उठाउन नसक्ने अवस्था भए कारणसहित घाटा (Loss) मा देखाउनु पर्दछ । दैनिक कारोवार हुने पार्टीसँग ब्याज उठाउन सकिएन भन्न मिल्दैन । यस्तो अवस्थामा ब्याज उठाउन नसकेको भनी आयमा घटाउन पाइने हुँदैन । साथै रीतपूर्वकको विजक वेगर खर्च भएको भनी दावी गरेको रकमलाई आयबाट घटाउन नमिल्नुका साथै कर्मचारीलाई खाजा खर्च भनी परोल भन्दा बाहिर राखी खर्च दावी गरेको रकमसमेत आयबाट घटाउन नपाउनेमा सो घटाई छूट दिने गरी भएको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी शुरु ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौँबाट भएको मिति २०६२।३।१२ को निर्णय र मिति २०६२।३।३१ को कर निर्धारण आदेश सदर कायम हुनुपर्दछ भन्ने समेत वहस गर्नभयो ।

प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. तर्फका विद्वान अधिवक्ता महेश थापाले प्रस्तुत आय करसम्बन्धी विवाद आ.व. २०५७/५८ को भएकोले यसमा तत्काल प्रचलित आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५ र ६ आकर्षित हुन्छ । उक्त ऐनअनुसार करदाताको खुद (Actual) आयमा मात्र कर लाग्ने हो । मेरो पक्षले अन्य व्यापारिक पार्टीसँग बाँकी लगेको वस्तुको विलअनुरूपको रकम १ महिनाभित्र भुक्तानी नगरे त्यस्तो पार्टीले राखेको बैंक ग्यारेन्टीबाट १३ प्रतिशत ब्याज सहित असूल गरी लिन सकिने गरी सम्झौता गरेको भएपनि भुक्तानी लिन नसकेको अवस्थामा त्यस्तो ब्याजलाई आयमा गणना गर्न मिल्दैन । ब्याज नलिएको भन्ने कुरालाई पुनरावेदकबाट पनि स्वीकार गरेको अवस्थामा प्राप्त नभएको ब्याजलाई आयमा गणना गर्न मिल्ने होइन । सानोतिनो प्रशासकीय खर्चको विजक राख्न सम्भव नहुने भएकोले त्यस्तो खर्च विल भरपाईको आधारमा पनि आयमा घटाउन पाइन्छ । साथै कम्पनीमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई टिफिन तथा खाजाको रूपमा दिएको भुक्तानी पारिश्रमिक जस्तै हुँदा सो पनि आयमा कट्टा गरी खुद आय

निर्धारण गर्नपने भएकोले सो अनुरूप खर्च कटाई आय निर्धारण गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला सदर कायम रहनु पर्दछ भन्ने समेत बहस गर्नभयो ।

२. पुनरावेदनपत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी दुवै पक्षका विद्वान कानून व्यवसायीहरूले गर्ने भएको बहस जिकीरसमेत सुनी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदक नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकीर पुग्ने हो होइन ? सो विषयमा निर्णय दिनुपर्ने भई इन्साफ तर्फ विचार गर्दा प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि.ले आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा गरेको व्यापारिक कारोवारबाट प्राप्त आयमा आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम तिर्ने बुझाउनु पर्ने आयकर सम्बन्धमा आन्तरिक राजस्व विभाग, ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौंका प्रमुख कर प्रशासकबाट भएको मिति २०६२।३।१२ को निर्णय अनुरूप सोही कार्यालयका कर अधिकृतबाट मिति २०६२।३।३१ मा उक्त प्रा.लि. को आ.व. २०५७/०५८ को खुद आय रु.१४,९२,१२६।२३ कायम गरी जरीवाना समेत रु.५,५९,५४८।- तिर्ने बुझाउनु पर्ने गरी कर निर्धारण भएको देखिन्छ । पुनरावेदक ठूलाकरदाता कार्यालयले उक्त कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णय गर्दा प्रत्यर्थी कम्पनीको आय आर्जनसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित खर्च स्वयंकर निर्धारण विवरण फाराममा देखाए अनुरूप आयबाट घटाई खुद आय कायम गर्नपनेमा फाराममा देखाएको त्यस्तो खर्च र नोक्सानीलाई मान्यता नदिई करको दायित्व बढाउने गरेको भनी प्रत्यर्थी प्रा.लि. तर्फबाट पुनरावेदन परेकोमा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट उधारो विक्रीमा भुक्तानी समयमा नभएको कारण सोबापत असूल गर्नपने ब्याज रकम, विल विजक समर्थित खर्च रकम र कर्मचारीहरूलाई दिएको खाजाबापतको रकम खुद आयमा समावेश गर्ने गरेको हदसम्म शुरु ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौंको मिति २०६२।३।१२ को निर्णय र मिति २०६२।३।३१ को कर निर्धारण आदेश केही उल्टी हुने गरी फैसला भएको पाइयो ।
३. राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट भएको उक्त फैसलाउपर चित्त नबुझाई प्रत्यर्थी कम्पनीले व्यापारिक पार्टीहरूसँग गरेको सम्झौताअनुसार उधारो विक्रीमा १ महिनाभित्र भुक्तानी नभएको रकमको १३% ले हुने ब्याज रकम आयमा समावेश गर्नपने विजक विनाका खर्च र खाजा खर्चबापतको रकम समेत आयमा समावेश हुनुपर्ने भन्नेसमेत जिकीर लिई ठूलाकरदाता कार्यालय काठमाडौंको तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन परेको देखिन्छ ।
४. प्रस्तुत विवाद आ.व. २०५७/५८ को व्यापारिक कारोवारसँग सम्बन्धित आयकरसम्बन्धी देखिएकोले सो समयमा प्रचलनमा रहेको आयकर ऐन, २०३१ प्रस्तुत मुद्दामा आकर्षित हुने भन्नेमा विवाद देखिंदैन । उक्त ऐनको दफा ६ मा कुनै व्यक्तिले आफ्नो आय वर्षमा उक्त ऐनको दफा ५ मा तोकिएको कुनै वा सबै स्रोतहरूबाट नेपाल भित्र वा नेपालबाट कारोवार गर्दा विदेशमा आर्जन वा प्राप्त गरेको आयमा उक्त ऐन बमोजिम पाउने खर्चहरू कट्टा गरी खुद आयकर लाग्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यसरी प्रत्यर्थीको आ.व. २०५७/५८ को आयबाट के कस्ता खर्चहरू कटाउन पाईने हो भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा प्रत्यर्थी कम्पनी व्यापारिक कारोवार गर्ने प्राईवेट लिमिटेड कम्पनीको रूपमा दर्ता भएको भन्ने मिसिलबाट देखिँदा प्रत्यर्थी कम्पनीले उक्त आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२ मा उल्लेख भएबमोजिमका विभिन्न शीर्षकमा भएका खर्चहरू कट्टा गरी कम्पनीको खुद आय निर्धारण गर्नपने देखियो । उक्त ऐनको दफा १२(ड) बमोजिम प्रत्यर्थी जस्ता व्यापारिक कम्पनीले काममा लगाएका कामदार कर्मचारीहरूलाई दिएको पारिश्रमिक रकम सो आ.व. को कम्पनीको कुल आयबाट कट्टा गर्न पाउने देखिन्छ । यसरी दिइने पारिश्रमिक रकम भित्र के कस्तो खर्च रकम समावेश हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा उक्त दफामा स्पष्ट उल्लेख भएको नदेखिएपनि कर्मचारीहरूको तलवी भरपाई (Pay Roll) मा उल्लेख भई मासिक रूपमा भुक्तानी पाउने तलव, भत्ता, परिवहन खर्च एवं खाजा खर्च जस्ता रकमहरू पारिश्रमिक रकमभित्रै पर्ने सामान्य प्रचलन रही आएको छ । यसरी कर्मचारीहरूले मासिक रूपमा भुक्तानी पाउने पारिश्रमिक रकम आयकर ऐनबमोजिम छुट पाउने सीमा (Ceiling) भन्दा बढी हुन गएमा स्वतः त्यस्तो पारिश्रमिकमा पनि कर लाग्ने अवस्था हुने भएकोले कम्पनीले आवश्यकताअनुसार आफ्ना कर्मचारीहरूलाई तलवी भर पाईमा लेखी पारिश्रमिकको रूपमा विभिन्न किसिमका सुविधा दिन सक्ने नै हुन्छ । यस्तो अवस्थामा प्रत्यर्थी कम्पनीले आफ्ना कर्मचारीहरूलाई खाजा खर्चबापत भनी तलवी भरपाईमा उल्लेख गरी दिएको रकम उक्त आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(ड) बमोजिम आयबाट कट्टा हुनुपर्ने देखिएकोले त्यस्तो खाजा खर्चबापत कर्मचारीहरूलाई भुक्तानी दिएको रकम पनि आयमा समावेश हुनुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकीर मनासिव देखिन आउँदैन ।
५. त्यस्तै उल्लिखित आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(ट) बमोजिम प्रत्यर्थी जस्ता व्यापारिक कम्पनीले आय आर्जन प्राप्त गर्नको लागि गरेका अन्य वास्तविक खर्चहरू समेत आयमा कट्टा गरी खुद आय निर्धारण गर्नपने देखिन्छ । प्रत्यर्थी कम्पनीले डटपेन, ट युवलाईट, कागज खरीद जस्ता विषयमा भएका खर्चहरूको विल भरपाई संलग्न राखी त्यस्तो खर्चहरू आयबाट कट्टा हुनुपर्ने भनी दावी गरेकोमा त्यस्तो खर्चलाई वास्तविक खर्चमा समावेश गर्नपने देखिँदा त्यस्तो खर्चलाई पनि खुद आयमा समावेश गर्नपने भन्ने पुनरावेदन जिकीर मनासिव नदेखिएकोले त्यस्तो विलबमोजिमको खर्च कट्टा हुनुपर्ने गरी भएको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला अन्यथा देखिएन ।
६. जहाँसम्म प्रत्यर्थी कम्पनीले गरेको उधारो विक्रीमा ३० दिनभित्र भुक्तानी नभएमा त्यस्तो उधारो व्यापारिक खरीद कारोवार गर्ने पक्षबाट सो समय पछि भुक्तानी हुन बाँकी रकमको १३ प्रतिशत ब्याज सहित बैङ्क ग्यारेन्टी रकमबाट असूलउपर गरिलिन सक्ने सम्झौता भएकोले त्यस्ता सम्झौताबमोजिम भुक्तानी हुन बाँकी रकमको ब्याज समेतलाई प्रत्यर्थी कम्पनीको आयको

रूपमा गणना गरी आयकर निर्धारण हुनुपर्नेमा त्यस्तो ब्याजलाई आय गणना नगर्ने गरी भएको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला नमिलेको भन्ने पुनरावेदन जिकीर छ, सो सम्बन्धमा विचार गर्दा प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि.ले आ.व. २०५७/५८ को विभिन्न मितिमा अन्य व्यापारिक पक्षसँग व्यापारिक सम्झौता गरेको मिसिलबाट देखिन्छ । सम्झौतापत्रमा प्रत्यर्थी कम्पनीबाट उधारो कारोवार गर्ने व्यापारिक पक्षले त्यसरी उधारो कारोवारबाट भुक्तानी दिन बाँकी रहेको रकम ३० दिनभित्र भुक्तानी नगरेमा सो समयपछि बाँकी रकमको १३ प्रतिशत ब्याज समेत थप गरी त्यस्ता व्यापारिक पार्टीले राखेको बैङ्क ग्यारेन्टी रकमबाट प्रत्यर्थी कम्पनीले असूलउपर गरी लिन सक्ने भन्ने शर्त उल्लेख भएको देखिन्छ ।

७. व्यापारिक पक्षहरू बीच हुने सम्झौतामा ब्याजसमेत थपी लिन पाउने शर्तहरू राख्नुको कारण उधारो दिने पक्षले वित्तीय संस्थाहरूबाट आफ्नो कारोवारको सिलसिलामा नपुग हुने रकम ऋणको रूपमा लिन र चुक्ता गर्न बाँकी त्यस्तो ऋणको ब्याज आफूले बुझाउनु पर्ने भएकोले हो । वित्तीय संस्थाबाट लिएको चुक्ता गर्न बाँकी ऋणमा तिरेको ब्याज रकम त्यस्तो उधारो विक्री गर्ने व्यापारिक कम्पनीले आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(ग) बमोजिम सम्बन्धित आयवर्षको आयमा कटाई खुद आय कायम गर्न दावी गर्न सक्ने भएकोले त्यसरी आफूले तिर्ने ब्याज आयबाट कट्टा गर्न दावी गर्ने पक्षले आफूले उठाउनु पर्ने उधारो कारोवारमा पनि बाँकी रहेको रकमको त्यही अनुपातमा ब्याज असूलउपर गरी आयमा देखाउनु बाञ्छनीय हुन्छ । तिर्नपर्ने रकमको ब्याज तिरेको भनी आयबाट कट्टा गर्ने तर लिनुपर्ने रकम लामो समयसम्म असूल नगरी प्रतिफल प्राप्त नगर्ने कार्यबाट उक्त ऐनको दफा १२(ग) को कानूनी व्यवस्थाको दुरुपयोग गरेको भन्ने देखिनुका साथै कर दायित्व कम गर्ने वा कर दायित्व छल्ने संयन्त्रको रूपमा उक्त दफा १२(ग) को व्यवस्था प्रयोग गरेको भन्ने देखिन जान्छ । लेखाको सामान्य सिद्धान्तअनुसार कुनै आय वर्षमा प्राप्त हुनुपर्ने रकम प्राप्त भई नसकेको भएपनि त्यसै वर्षको आयमा समावेश गरिने भएकोले भुक्तानी प्राप्त गर्ने अधिकार सिर्जना भएपछि भुक्तानी प्राप्त नभएता पनि भुक्तानी प्राप्त गरेको मानी आय गणनामा समावेश गर्नपर्ने हुन्छ । यसप्रकार प्रत्यर्थी कम्पनीले आ.व. २०५७/०५८ मा भएका सम्झौताअनुरूप उधारो कारोवारमा अन्य पक्षबाट भुक्तानी लिन बाँकी रकमको ब्याज सम्झौतामा उल्लिखित म्यादपछि स्वतः प्राप्त गरेको मान्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा प्रत्यर्थी कम्पनीले सम्झौतामा उल्लिखित म्याद पछि भुक्तानी पाउन बाँकी रकमको ब्याज स्वतः प्राप्त गरेको मान्नुपर्ने भएकोले त्यस्तो ब्याज रकम स्वतः प्रत्यर्थीको आ.व. २०५७/०५८ को आयमा समावेश गर्नपर्ने हुन्छ । साथै आयकर ऐन, २०३१ को दफा ७ ले कुनै व्यक्तिको उद्योग, व्यापार, पेशा व्यवसायबाट भएको आय निर्धारण गर्दा सो व्यक्तिको आयवर्ष भित्र कुनै उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायबाट प्राप्त गरेको सबै किसिमको मुनाफा वा लाभ समावेश गरी आय निर्धारण गर्नपर्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था गरेको देखिएबाट प्रत्यर्थी कम्पनीले उधारो कारोवारमा भुक्तानी लिन बाँकी रकमको सम्झौताबमोजिम प्राप्त हुने ब्याज पनि कम्पनीको आयभित्रै पर्ने देखियो । त्यस्तै वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिई तिर्नपर्ने ब्याज सम्बन्धित आर्थिक वर्षको आयबाट कटाई आयकर निर्धारण गर्न चाहने करदाताले अन्य कुनै व्यक्ति वा फर्मलाई दिएको सापटी, अधिक वर्ष सुविधा वा उधारोमा सामान विक्री गरेको वा उधारो विक्री (Credit Limit) दिएको अवस्थामा त्यसरी दिएको सापटी वा उधारो रकम बराबरको हुने ब्याज रकमलाई त्यस्तो करदाताको आय मान्नुपर्ने अथवा त्यस्तो करदाताले आयबाट छूट पाउने रकममा त्यस्तो सापटी वा उधारो दिएको रकमको ब्याज बराबरको रकम समावेश गर्न नमिल्ने भनी यस अदालतबाट २०६४-CR-०५२९ को ठूला करदाता कार्यालय ललितपुर विरुद्ध मल्टी फाईवर्स लि. भएको मुद्दामा सिद्धान्त कायम भैसकेको देखिँदा यी प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. ले आ.व. २०५७/०५८ मा अन्य विभिन्न व्यापारिक फर्मलाई विक्री गरेको उधारो कारोवारबाट प्राप्त हुनुपर्ने ब्याजसमेत कम्पनीको सो आ.व. को करयोग्य आयमा समावेश गर्नपर्ने देखियो । तसर्थ प्रत्यर्थी कम्पनीले अन्य फर्मसँग भएको सम्झौताबमोजिम उधारो कारोवारमा ३० दिन नाघेपछि भुक्तानी पाउन बाँकी रकमको १३ प्रतिशतका दरले ब्याज समेत थपी लिन पाउने गरी उल्लेख भएको शर्तबमोजिम प्राप्त हुने ब्याज रकम रु.२५,१७,३३१।७९ प्रत्यर्थी कम्पनीको आ.व. २०५७/०५८ को आयमा समावेश गर्ने गरेको पुनरावेदक ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौंको निर्णय आयकर ऐन, २०३१ को कानूनी व्यवस्थाअनुरूप नै भए गरेको देखिएकोमा त्यस्तो उधारो बाँकीबाट प्राप्त हुने ब्याजलाई प्रत्यर्थीको आ.व. २०५७/०५८ को आयमा समावेश नगर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिन आएन ।
८. अतः माथि विवेचना गरिएबमोजिम प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. ले आ.व. २०५७/०५८ मा अन्य व्यापारिक फर्मलाई उधारोमा सामान विक्री गरेकोमा भुक्तानी पाउन बाँकी रकममा ३० दिन नाघेपछि १३ प्रतिशत ब्याजसमेत थप गरी लिन पाउने शर्त उल्लेख भई भएको सम्झौता अनुरूप लिनुपर्ने ब्याज रकम रु.२५,१७,३३१।७९ लाई उल्लिखित आ.व. २०५७/०५८ को करयोग्य आयमा समावेश गर्ने गरी भएको ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौंको मिति २०६२।३।१२ को निर्णय र सो अनुरूप कर निर्धारण गर्ने गरी भएको २०६२।३।३१ को आदेश सदर गर्नपर्नेमा केही उल्टी गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला सो हदसम्म मिलेको नदेखिँदा केही उल्टी हुने ठहर्छ । अरु तपसिल बमोजिम गर्नु ।

तपसिल

माथि ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला केही उल्टी हुने ठहरेकोले प्रत्यर्थी प्राईम इन्टरनेशनल प्रा.लि. ले आ.व. २०५७/०५८ मा अन्य व्यापारिक फर्मलाई उधारो सामान विक्री गरेको कारोवारबाट प्राप्त हुने ब्याज रकम रु.२५,१७,३३१।७९ सो प्रा.लि.को उक्त आ.व. २०५७/०५८ को आयमा समावेश गर्नपर्ने हुँदा त्यसलाई करयोग्य आयमा समावेश गरी कानूनबमोजिम लागने कर असूल गर्न भनी ठूला करदाता कार्यालय काठमाडौं (हाल ललितपुर) मा लेखी पठाउनु १ प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु २ उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.भरतराज उप्रेती

इति संवत् २०६९ कात्तिक २६ गते रोज १ शुभम...

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद शर्मा

श्री सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री तर्कराज भट्ट
फैसला मिति : २०६८।४।२३
०६४-CR-०३३८

मुद्दा : आयकर(आ.व.२०५६।०५७)

जिल्ला मकवानपुर, हेटौंडा औद्योगिक क्षेत्रस्थित महाशक्ति सोप एण्ड
केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को अधिकार प्राप्त एकाउण्टेण्ट काठमाण्डौं

जिल्ला, काठमाण्डौं महानगरपालिका वडा नं.३१ बस्ने पवन कुमार शर्मा.....१

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

साविक कर कार्यालय हेटौंडा हाल आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौंडा.....१

प्रत्यर्थी
प्रतिवादी

शुरु तहमा निर्णय गर्ने कार्यालय : कर कार्यालय हेटौंडा

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने : अध्यक्ष श्री केशरी राज पण्डित

लेखा सदस्य : श्री शिवहरी उपाध्याय

(राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौं)

राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट मिति २०६३।६।२१ मा भएको फैसला उपर पुनरावेदन गर्न अनुमति पाउं भनी यस अदालतमा पर्न आएको निवेदनमा यस अदालतबाट मिति २०६४।६।२१ मा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको साक्षिप्त तथ्य एवं ठहर निम्नानुसार रहेको छ ।

आ.व.२०५६।०५७ को महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. ले आयकर प्रयोजनको लागि खुद आय रु.६३,६२,१९,७०५ उल्लेख गरी कर कार्यालय हेटौंडामा दर्ता गराएको स्वयंकर निर्धारण विवरण फारम ।

आयकर ऐन नियम तथा आर्थिक ऐन एवं औद्योगिक व्यवसाय ऐन बमोजिम मिन्हा दिन नमिल्ने खर्च देखिन आएका खर्च र कमहरू खुद आयमा समावेश गर्नुपर्ने भएकोले उक्त रकम समावेश हुन नपर्ने सम्बन्धमा सबूद प्रमाण भए ७ दिन भित्रमा पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय मकवानपुरले आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम करदाता महाशक्ति सोप एण्ड ई.प्रा.लि.लाई प्रेषित गरेको सूचना ।

सो सूचनाका सम्बन्धमा आफ्नो भनाई तथा जिकिरहरू उल्लेख गर्दै उक्त खर्च रकमहरू पूर्णरूपले मिन्हा हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल ई.प्रा.लि.ले कर कार्यालय हेटौंडामा दर्ता गराएको जवाफ पत्र ।

आ.व.२०५६।०५७ को स्वयंकर निर्धारण विवरणलाई विस्तृत छानविन गरी खुद आय रु.८८,४९,८००।७५ कायम गरी सोमा कर रु.१७,६९,९६०।५०, जरिवाना रु.२,४८,७६०।३७ र शुल्क रु.१,७०,०१८।१३ मध्ये अग्रिम दाखिला भएको रु.१२,७२,४३९।४१ कट्टा गरी बाँकी रु.९,९६,२९९।२४ आदेश प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र दाखिला गर्नुहोला भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५८।३।३१ को कर कार्यालय, हेटौंडाको कर निर्धारण आदेश ।

मिति २०५८।३।३१ को कर कार्यालय हेटौंडाको कर निर्धारण आदेश तथा सोही मितिको आयकर निर्णय पर्चा गैरकानूनी हुँदा बदर गरी हाम्रो प्रा.लि.ले पेश गरेको स्वयंकर निर्धारण विवरण बमोजिम खुदआय कायम गरी बढी लगाएको कर, जरिवाना र शुल्कको दायित्वबाट मुक्त गरी न्याय पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५८।११।२७ को पुनरावेदनपत्र ।

शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौंडाको निर्णय विचारणीय हुँदा छलफलको निमित्त अ.व.२०२ नं.बमोजिम सरकारी वकील फिकाउनु भन्ने मिति २०५९।४।२७ को राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको आदेश ।

हिसाकट्टी रकम, कर्मचारी संचयकोष (ज्यालादारी तर्फको) कर्मचारी कल्याण खर्च, अतिथि सत्कार खर्च, पूजा खर्च, कार्यालय क्यान्टीन खर्च र व्यापार विकास खर्चलाई प्रत्यक्ष खर्चमा समावेश गरी कुल आय कायम गरेको र सो आधारमा विज्ञापन, अतिथि सत्कार र व्यवसाय प्रवर्द्धन खर्चको छुट कायम गरेको हदसम्म शुरु कर कार्यालय हेटौंडाको मिति २०५८।३।३१ को कर निर्धारण सम्बन्धी निर्णय र कर निर्धारण आदेश समेत मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म उल्टी हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६३।६।२ को फैसला

विपक्षीले ब्याज रु.९,९२,२३५।३० लाई खर्च मिन्हा नदिई आयमा समावेश गरेकोमा उक्त गरिएको समावेशलाई मनासिव कायम गर्ने राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण छ । उक्त ब्याज खर्च मिन्हा हुनुपर्ने हो । ब्याज खर्चलाई आयतर्फ समावेश गर्न मिल्दैन ।

विल भरपाईबाट प्रमाणित रहेको सम्पूर्ण व्याज खर्च बैकलाई तिरेको व्याज खर्च भएकोले मिनाहा हुनु पर्छ । यस कम्पनीले पुजा सोप एण्ड हाउसहोल्ड प्रोडक्ट प्रा.लि.को रु.७५,००,०००। को शेयर खरिद गरेको थियो । उक्त रु.७५,००,०००। को लगानीलाई विपक्षीले अन्यथा भन्न सकेको छैनन् । पुजा सोप एण्ड हाउसहोल्ड प्रोडक्ट प्रा.लि. बाट लाभांश रकम प्राप्त गरेको र सो आर्थिक वर्ष २०५७/०५८ को यस कम्पनीको लेखा वासलातमा आम्दानी जनिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५७/०५८ मा पनि विपक्षीले यस्तै किसिमको व्याज खर्च अमान्य गरेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६९/१९। मा फैसला भई विपक्षीको निर्धारण त्रुटिपूर्ण ठहर भै अन्तिम अवस्थामा रहेको छ । कम्पनीले अरु कम्पनीको शेयर खरिद कारोवार गर्न पाउने नै हो । शेयर खरिद कारोवारमा भएको आम्दानी कम्पनीको आम्दानी हुने हुंदा सो शेयर खरीदमा भएको सम्पूर्ण किसिमको खर्च कम्पनीले मिन्हा पाउनु पर्ने हो । यस सन्दर्भमा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको फैसला त्रुटिपूर्ण र बदरभागी रहेकोले राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६३/६।२ को फैसलालाई बदर गरी विपक्षी कार्यालयको आयकर निर्धारण आदेश निर्णय समेत अनुसारको अनियमित र गैरकानूनी कर समेतको कुनै रकम दाखिला गर्न नपर्ने फैसला ठहर गरिपाउं भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतमा पर्न आएको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा निवेदक कम्पनीले आ.व.२०५६/०५७ मा रु.७५,००,०००। को पुजा सोप एण्ड हाउसहोल्ड प्रोडक्ट प्रा.लि.को शेयर खरिद गरेकोमा विवाद देखिएन । शेयर खरीदबाट प्राप्त लाभांश आम्दानी भनिएपछि शेयर खरिद भएको रकम औसत दरमा हुन आउने बैंक व्याज रकम खुद आयमा समावेश गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजस्व कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६३/६।२ को फैसलामा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३९ को दफा ८ (ख) (ग) र (घ) को त्रुटी देखिंदा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६४/६।२९ को आदेश ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदनका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताहरू श्री सिताराम अग्रवाल र श्री मधुकर पाठकले विपक्षीले व्याज रकमलाई खर्च मिनाहा दिनुपर्नेमा आयमा समावेश गरेको मिलेको छैन । पुनरावेदक कम्पनीले पूजा सोप एण्ड हाउसहोल्ड प्रोडक्ट प्रा.लि.को शेयर खरिद गरेको प्रमाणित रहेको सम्पूर्ण खर्च मिनाहा पाउनु पर्नेमा सो रकम मिनाहा नदिई आयकर निर्धारण को विपक्षीले गरेको आदेश आयकर ऐन,२०३९ भन्दा बाहिर गई भएको र सो निर्णयलाई सदर गर्ने राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णय त्रुटिपूर्ण भएकोले उक्त निर्णय उल्टी हुनुपर्छ भन्ने समेतको बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नुभयो ।

विपक्षीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री कृष्ण प्रसाद पौडेलले राजस्व कार्यालयले निर्धारण गरेको आय र आयकर निर्धारण कुन कानून विपरित भयो भनी विपक्षीले पुनरावेदनमा स्पष्ट जिकिर लिन सक्नु भएको छैन । आयकर ऐन, २०३९ ले गरेको कानूनी व्यवस्था बमोजिम नै कर कार्यालयले कर निर्धारण आदेश गरेको हो । कानून विपरित भयो भनी जिकिर लिइएको फैसला वा आदेश सम्बन्धित कानूनको यो दफा विपरित भयो भनी जिकिर लिइएको फैसला वा आदेश सम्बन्धित कानूनको यो दफा विपरित भयो भन्ने जिकिर नै नलिएको अवस्थामा त्यस्तो जिकिरको वैधता परिक्षण गर्न नसकिने हुंदा विपक्षीको प्रस्तुत पुनरावेदनबाट शुरु र राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णय बदर गर्न सकिने अवस्था नहुंदा उक्त निर्णय सदर हुनुपर्छ भन्ने समेत बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नु भयो ।

मिसिल संलग्न कागज प्रमाणको अध्ययन गरी दुवै तर्फबाट उपस्थित कानून व्यवसायीहरूले प्रस्तुत गर्नु भएको बहस जिकिर सुनी विचार गर्दा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६३/६।२ को निर्णय मिलेको छ, छैन र पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ, सक्दैन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा यी पुनरावेदकले राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३९ को दफा ८(ख)(ग) र (घ) को आधारमा निवेदन लिई प्रवेश गरेको देखिन्छ र यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा पनि राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३९ को दफा ८(ख)(ग) र (घ)को त्रुटी भएको भनी आधार बनाएको देखिन्छ । उक्त दफा ८(ख)(ग) र (घ) को अवस्था कसरी र कुन आधारबाट देखिन्छ सो कुरा पुनरावेदकको अनुमतिको निवेदनमा र यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा भएको आदेश समेतमा उल्लेख भएको देखिंदैन । दफा ८(ख) अनुसार बुझ्न पर्ने कुन प्रमाण नबुझेको हो ? सो निवेदन र अनुमतिको आदेश दुवैमा प्रष्ट भनिएको छैन । त्यस्तै गरी दफा ८(ग) अनुसार बाध्यात्मक रूपमा पालना गर्नुपर्ने कार्यविधि सम्बन्धी कुन कानूनको कसरी उल्लंघन भयो त्यो पनि न तः पुनरावेदनको निवेदनमा पुनरावेदकले जिकिर लिएको देखिन्छ, न तः यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा नै भनिएको छ । अन्तिम आधार दफा ८(घ) अनुरूप गम्भीर कानूनी त्रुटि कुन कानूनको भएको छ, त्यो पनि पुनरावेदकको अनुमतिको माग गरिएको निवेदनमा जिकिर लिन सकेको देखिंदैन र यस अदालतबाट अनुमति दिंदा पनि सो उल्लेख भएको देखिंदैन ।

पुनरावेदनको अनुमतिको निवेदन लिई राजस्व न्यायाधिकरण ऐन,२०३९ को दफा ८ ले व्यवस्था गरे अनुरूपको प्रश्नमा त्रुटि भएको अवस्थामा मात्र पुनरावेदनको अनुमति प्राप्त भई सो प्रश्नको निराकरण सर्वोच्च अदालतबाट हुने हो । तसर्थ, अनुमतिको निवेदन लिई आउनेले कुन कुन कानून वा कार्यविधिको त्रुटी भएको हो सो स्पष्ट जिकिर लिनु अनिवार्य हुन्छ । राजस्व न्यायाधिकरणको फैसलामा दफा ८(ख)(ग) र (घ) को त्रुटि भयो भनी निवेदक आउंदा सो कसरी कुन ऐनको कुन दफा वा कार्यविधिको त्रुटि भएको हो सो उल्लेख नगरेको र यस अदालतबाट अनुमति प्रदान गर्दा पनि सो उल्लेख नगरेको हुंदा यस इजलासबाट आफैले विवाद नै नगरेको अमुक कानून वा कार्यविधिको गम्भीर त्रुटि भएको भन्ने अवस्था हुंदैन । राजस्व

न्यायाधिकरणको फैसला विरुद्ध अनुमतिको निवेदन आउंदा निवेदकले दफा ८ मा बर्णित प्रश्न मध्ये यो प्रश्नको त्रुटि भयो भनी आएको अवस्थामा उक्त प्रश्नको निराकरण सर्वोच्च अदालतबाट हुने हो । तर कुनै कानूनी प्रश्न खडा गर्न नहुने र राजस्व न्यायाधिकरणको फैसलाबाट कुन कानून र कार्यविधिको त्रुटि भएको हो पुनरावेदकले नै जिकिर लिन नसकेको अवस्थामा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटिपूर्ण भन्न मिलेन ।

तसर्थ, उल्लिखित विवेचित आधार र कारणबाट राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६३।६।२ को फैसला मिलेकै हुंदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुन सक्दैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरी को लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधिश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधिश

ईति सम्बत् २०६८ साल साउन महिना २३ गते रोज २ शुभम्.....।

इजलास अधिकृत : श्री प्रकाश उप्रेती

कम्प्युटर : रानु पौडेल

मूल्य अभिवृद्धि कर

भाग : ५१ साल: २०६६ महिना : असोज अंक : ६, फैसला मिति : २०६५।१२।१०।३, निर्णय नं. ८१७३

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६२ सालको फौ.पु.नं.--- ३७२६

मुद्दा: मूल्य अभिवृद्धि कर ।

पुनरावेदक : जिल्ला भूपा, भद्रपुर न.पा.वडा नं.४ स्थित मित्तल टि.इण्डस्ट्रिज प्रा.ली.को तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त सञ्चालक महेशकुमार अग्रवाल

विरुद्ध

प्रत्यर्थी : साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, हाल आन्तरिक राजश्व विभाग, काठमाडौं

- कुनै मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको कुनै करदाताले वस्तु खरिद गर्दा तिरेको करको रकम उक्त वस्तु बिक्री गर्दा संकलन गरेको रकमबाट कट्टा गराई फिर्ता लिने तर यसरी कर कट्टा गरिएको वस्तुको बिक्री गरेको अभिलेख पनि नदेखाउने र स्टकमा रहेको पनि देखाउन नसकेको अवस्थामा खरिद गर्दा संकलन गरेको कर उक्त वस्तुको बिक्रीबाट संकलन गरेको करको रकमबाट कट्टा गरी फिर्ता लिन पाउने सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि नियमावली, २०५३ को नियम ३९(१) र ३९(३) मा गरिएको व्यवस्थाको दुरुपयोग हुन सक्ने ।
- करकट्टि गरिएको वस्तुको बिक्री र स्टकमा रहेको वस्तुको परिणामको बीचमा भिन्नता देखिएमा सो भिन्नताको हदसम्मको परिमाणका वस्तु स्टकमा रहेको मानिने कुरा तर्कसंगत र न्यायसंगत पनि छ । तर यो व्यवस्था कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग हुने वस्तुको हकमा भने लागू हुन नसक्ने ।
- कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ र बिक्रीको लागि खरिद गरिएका सामान्य खरिद बिक्रीका सामानहरूको खरिद, बिक्री तथा प्रयोगको सन्दर्भलाई छुट्याएर हेर्नु पर्ने ।
- उत्पादनको प्रक्रियामा जर्ती जान सक्ने प्रकृति र परिमाणको कच्चा पदार्थलाई नियमित व्यापारिक प्रक्रियामा बिक्री गर्नको लागि खरिद गरी करकट्टा गरिएको वस्तुको समकक्षमा राखी जर्ती गएको कच्चा पदार्थको हकमा पनि मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को व्यवस्था लागू गर्नु उक्त नियमको उद्देश्य र प्रयोजन विपरीत हुने ।
- कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी उत्पादन गर्दा कच्चा पदार्थमा केही सर्टेज हुन्छ, भनी मानेको अवस्थामा त्यस्तो सर्टेज भएको वस्तु स्टकमा रहेको हुन्छ भनी मान्न सकिँदैन र बिक्री भएको मान्न पनि नसकिने

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

प्रत्यर्थी तर्फबाट : विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- मूल्य अभिवृद्धि नियमावली, २०५३ को नियम ३९(१), (३), ४०(१), ५९(१), (३),
- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३
- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९

आदेश

मा.न्या.भरतराज उप्रेती : राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम यस अदालतको आदेश बमोजिम पुनरावेदन गर्न अनुमति प्रदान भई यसै अदालतको क्षेत्राधिकार अर्न्तगत पुनरावेदनसरह दर्ता भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार छ:-

यसमा प्रस्तुत करदाताले मु.अ.कर अवधि २०५५ साल साउन महिना १, ऐ.२०५५ साल मंसिर महिना देखि ऐ.चैत महिनासम्म महिना ५, २०५६ साल असार महिना १, ऐ.२०५६ साल मंसिर महिना देखि २०५७ साल असार महिना ८(आठ) गरी जम्मा १५ महिना अवधिभरको मु.अ.कर सम्बन्धमा करदाताले विभागबाट मिति २०५८।१।३ मा कर परीक्षण गरी मिति २०५८।२।१८ मा बुझी लिएकोमा निजले २०५८।३।१ मा मु.अ.कर ऐन कै म्यादभित्र जवाफ पेश गरेकोमा निजबाट प्राप्त प्रतिवेदन अध्ययन गर्दा पूर्व कर निर्धारणमा परिवर्तन गर्नपर्ने देखिएको हुँदा यसै प्रतिवेदनलाई मूल प्रतिवेदनको अभिन्न अङ्ग मानी अन्तिम कर निर्धारण जारी गर्नपर्ने देखी पेश गरेको र हुन आउने कर थप दस्तूर ब्याज जरीवाना समेत जम्मा रु.४,५४,६३१।- को उल्लेख गरेको, साथै निजको कम्प्युटर अभिलेख लगायत कार्यालयको अभिलेख समेतको अध्यावधिक गराउन मु.अ.कर कार्यालयमा लेखी पठाउन मनासिव देखि पेश गरेको छु भन्ने समेतको मिति २०५८।३।११ को कर अधिकृतको टिप्पणी सदर भनी मु.अ.कर विभागबाट भएको कर निर्धारण आदेश ।

करदाताले पेश गरेको जवाफ तथा प्रमाणहरू समेतको मूल्याङ्कन गर्दा तिर्नपर्ने देखिन आएको कर जरीवाना, थप दस्तूर र ब्याज समेत जम्माजम्मी कर रु.४,५४,६३१।- यो आदेश जारी भएको मितिले १५ दिन भित्र सम्बन्धित कोषमा दाखेल गर्नहोला नबुझाएमा जरीवाना थप दस्तूर तथा ब्याज समेत लाग्नेछ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५८।३।१२ मा तीन वटा छुट्टाछुट्टै मु.अ.कर विभागबाट भएको अन्तिम कर निर्धारण आदेश ।

प्रत्यर्थीले निर्धारित कर रकममा थप दस्तूर र जरीवाना समेत लगाउनु भएको छ तर सो के कुन दरमा कसरी हिसाव गरिएको हो प्रष्ट छैन । त्यस्तै कुन अभियोगको लागि कुन कानूनको कुन दफा अनुसार जरीवाना गरिएको हो भन्ने प्रष्ट छैन र जरीवानाको हिसाव पनि प्रतिशतमा गरिएको र पटके कायम गरिएको छ । एकै प्रकृतिको कार्यको लागि पनि फरक दर लगाइएको तर कुनै पनि जरीवानाको लागि कानूनी आधार नखुलाएको हुँदा कानून बाहिर जरीवाना गरिएको भन्ने प्रष्टहुन्छ । चिया सर्टेजको सम्बन्धमा आन्तरिक मार्गदर्शन अनुसार जरीवाना गरिएको भनी उल्लेख छ । के कस्तो आन्तरिक मार्गदर्शन प्राप्त भएको र त्यस्तो मार्गदर्शन दिने व्यक्ति वा निकाय को हो भन्ने सम्बन्धमा केही खुल्दैन । कानूनले तोकेको परिधि बाहिर गै मार्गदर्शन दिन पाउने अधिकार कसैलाई पनि नभएको र गैरकानूनी मार्गदर्शनलाई पालना गर्ने पनि गैरकानूनी हुने भएकोले जरीवाना गरिएको स्वतः गैरकानूनी छ । अतः माथि उल्लिखित दावी जिकीर बमोजिम कुनैपनि विवादित कर तथा जरीवाना समेतको रकम तिर्न बुझाउने नपर्ने स्पष्ट भएकोले मिति २०५८।३।१२ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश र कर परीक्षणको परिणाम विवरण समेत बदर गरी सो बमोजिमको कुनै पनि विवादित कर थप दस्तूर जरीवाना र ब्याजको रकम तिर्न बुझाउन नपर्ने गरी निर्णय फैसला गरी न्याय पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर ।

यसमा शुरु आन्तरिक राजश्व विभागको निर्णय विचारणीय हुँदा छलफल निमित्त अ.व.२०२ नं.बमोजिम सरकारी वकिल भिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने समेतको राजश्व न्यायाधिकरणको आदेश ।

मु.अ.कर नियमावली २०५३ को नियम १७(३) ले पचास हजारसम्मको चिज वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा प्राप्त गरेको बीजकमा निजको नाम ठेगाना र स्थायी लेखा नम्बर उल्लेख गरेको भए कर कट्टि सुविधा पाउने भनी करकट्टिको सुविधालाई शर्तमुक्त बनाएको पाइयो । करकट्टिको सुविधा पाउने शर्तमा नाम ठेगाना र स्थायी लेखानम्बर अनिवार्य रूपले बीजकमा राख्नु पर्ने यस्तो अवस्थामा नाम उल्लेख नभएको बीजकको हकमा क्रेडिट दावी गर्न नपाउने हुन्छ । सर्टेजमा मु.अ.कर लाग्ने नलाने कानूनी व्यवस्था मु.अ.कर ऐन नियममा गरेको पाइदैन । मु.अ.कर नियमावली २०५३ को नियम ४०(१) मा स्टकमा रहनु पर्ने वस्तु स्टकमा रहेको नपाइएको अवस्थामा प्रचलित बजार मूल्यमा बिक्री भएको मानिने व्यवस्था गरेको पाइयो । स्टकमा रहनु पर्ने माल स्टकमा नरहेमा सर्टेज भनी मान्ने नभई बिक्री भएको अनुमान गर्नपर्ने कानूनी व्यवस्था भएको पाइन्छ । २५ जरीवाना गर्नको औचित्य र कानूनको उल्लेखन गरी कर निर्धारणमा भएको देखिन आएन । तसर्थ पुनरावेदकलाई रु.४१४८।- जरीवाना गरेको हदसम्म शुरु कर निर्धारण आदेश मिलेको देखिन आएन, भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला ।

मूल्य अभिवृद्धिकर अनुमानित बिक्रीमा लाग्ने कानूनी व्यवस्था छैन । कानूनबमोजिम चिया बापतको सर्टेजलाई बिक्री मान्न मिल्दैन । मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली २०५३ को नियम ४०(१) को व्यवस्था भनेको करकट्टि गरिएको वस्तुहरू स्टकमा रहेको छ भने त्यस्ता वस्तुहरू कर अधिकृतले हेर्न चाहे वा गणना गर्न चाहेमा करदाताले देखाउनु वा गणना गर्न दिनुपर्छ । कर अधिकृतले गणना गर्दा कारोवारमा प्रयोग भएको नपाएमा वा स्टकमा रहनु पर्नेमा स्टकमा रहेको नपाएमा त्यस्ता वस्तुहरू प्रचलित बजार मूल्यमा बिक्री भएको मानिने भन्ने हो । करदाताले आफ्नो कारोवारमा भएको नोक्सानीलाई बिक्री मान्ने भन्ने नियम ४०(१) को व्यवस्था होइन । बीजकमा क्रेताको नाम लेख्न छुटाउने गल्ती निवेदकबाट भएको नभई आपूर्तिकर्ताबाट भएकोले निजले गरेको गल्तीको सजायको भागिदार हामीलाई बनाउन मिल्दैन । बीजक बमोजिम मूल्य अभिवृद्धिकर असूल भई एनेको उद्देश्य पूरा भइसकेकोमा पुनः कर माग गर्न अन्यायिक समृद्धिको सिद्धान्त समेतले नमिल्ने हुँदा राजश्व न्यायाधिकरण, काठमाडौंबाट भएको फैसलामा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को देहाय (क), (ख), (ग) र (घ) को प्रत्यक्ष त्रुटि भएकोले पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरी कर निर्धारण आदेशपत्र राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला बदर गरी गैरकानूनी कर तथा जरीवाना थप दस्तूर तथा ब्याजको दायित्वबाट मुक्ति गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६।१।१७ को निवेदनपत्र ।

यसमा उत्पादन गर्दा सर्टेज नै हुँदैन भन्ने राजश्व न्यायाधिकरणको फैसलाले भन्न सकेको देखिन नआउनुका साथै उक्त फैसलामा सर्टेजमा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने नलाग्ने कानूनी व्यवस्था मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन र नियममा गरेको पाइदैन भनी फैसलामा उल्लेख गरेपछि जब कानूनमा नै सर्टेजमा नै मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने व्यवस्था छैन भने कर भनेको सारवान कानूनले लाग्ने र कानूनबमोजिम बाहेक कर नलाग्ने संवैधानिक प्रत्याभूति रहेको अवस्थामा कानून नै छैन भनी मानेको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को स्टकको अवस्थालाई अगाँली सर्टेजमा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्छ भनी निर्णय गर्दा उल्लिखित कानूनको त्रुटि हुनुका साथै राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ) को गम्भीर कानूनी त्रुटि गरेको प्रश्नमा पुनरावेदन गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ । प्रस्तुत निवेदनलाई पुनरावेदनमा दर्तामा गरी विपक्षी भिकाई नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्ने यस अदालतबाट मिति २०६२।१।१५ मा भएको आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा समावेश भई यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता अनिलकुमार सिन्हाले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर वस्तु तथा सेवाको उपभोगमा

लाग्ने कर हो, सर्टेजमा लगाउन मिल्दैन । मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को व्यवस्था सर्टेजमा लागू हुन सक्दैन । कानूनले स्पष्ट रूपमा कर लाग्ने भनी नभनेको कुरामा कर अधिकृतको स्वेच्छाचारी निर्णयबाट कर लगाउन नमिल्ने हुँदा राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला उल्टी भई गैरकानूनी रूपबाट लगाइएको कर तथा जरीवाना लगाउने निर्णय बदर हुनुपर्छ भनी बहस गर्नभयो । आन्तरिक राजश्व विभाग तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता कृष्णप्रसाद पौडेलले उद्योगले खरिद गरेको सामान बिक्री गरेको नदेखिएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) अनुसार बिक्रीसरह मानी मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने गरी भएको निर्णय कानूनसम्मत हुँदा राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला मिलेकै हुँदा सदर हुनुपर्छ भनी बहस गर्नभयो ।

पक्ष विपक्षबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान अधिवक्ताहरूको बहस सुनी पेश भएका मिसिल कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा राजश्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्छ, सक्दैन भन्ने विषयमा नै निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।

२. निर्णयतर्फ बिचार गर्दा कर दाताले मूल्य अभिवृद्धि कर अवधि ०५५ साल साउन महिना १ ऐ ०५५ साल मंसिर महिना देखी ऐ चैत महिनासम्म महिना ५,०५६ साल असार महिना १, ऐ २०५६ साल मंसिर महिना देखि २०५७ असार सम्म ८(आठ) महिना गरी जम्मा १५ महिना अवधिको करको सम्बन्धमा पूर्व कर निर्धारणमा परिवर्तन गरी थप दस्तूर, ब्याज, जरीवाना समेत रु.४,५४,६३१।- कर मूल्य अभिवृद्धि कर विभागबाट कर निर्धारण आदेशउपर राजश्व न्यायाधिकरणमा परेको पुनरावेदनमा राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंबाट फैसला हुँदा पुनरावेदकलाई रु.४,१४८।- जरीवाना गरेको हदसम्मको मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण निर्णय मिलेको नदेखिँदा आन्तरिक राजश्व विभागको निर्णय केही उल्टी हुने ठहरी फैसला भएको देखिन्छ । पुनरावेदकले राजश्व न्यायाधिकरणको आदेशमा चित्त नबुझाई यस अदालतमा पुनरावेदन गर्न अनुमतिको लागि निवेदन गरेकोमा यस अदालतबाट २०६२।२।५।५ मा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भई यस अदालतको पुनरावेदन दायरीमा दर्ता भई पेश हुन आएको रहेछ ।
३. यसमा मुख्य गरेर मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली २०५३ को नियम १७(३) ले रु.पचास हजारसम्मको चिज वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा प्राप्त गरेको बीजकमा निजको नाम, ठेगाना र स्थायी लेखा नम्बर उल्लेख गरेको भए करकट्टि गर्न पाउनेमा नाम उल्लेख नभएको बीजकको हकमा क्रेडिट दावी गर्न नपाउने र सोही मू.अ.कर नियमावलीको नियम ४०(१) मा स्टकमा रहनु पर्ने वस्तु स्टकमा रहेको नपाइएको अवस्थामा प्रचलित बजार मूल्यमा बिक्री भएको मानिने व्यवस्था रहेको सन्दर्भमा स्टकमा रहनु पर्ने माल स्टकमा नरहेमा सर्टेज भनी मान्ने नभई बिक्री भएको अनुमान गर्नपर्ने भन्ने राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला नमिलेको भन्ने निवेदन जिकीर रहेको पाइयो ।
४. पचास हजार रुपैया सम्मको वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा प्राप्त गरेको बीजकमा निजको नाम ठेगाना र स्थायी लेखा नम्बर उल्लेख नभएको करकट्टिको सुविधा प्राप्त हुन्छ हुँदैन भन्ने सन्दर्भमा हेर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली २०५३ को नियम १७(३) मा खुद्रा बिक्रेताले स्थायी लेखा नम्बर नभएका व्यक्तिलाई जतिसुकै रकमको वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा लाग्ने कर समेत नदेखाई मूल्यमा गाभी अनुसूची ५क बमोजिमको ढाँचामा एकमुष्ट कर बीजक जारी गर्नपर्ने छ । स्थायी लेखा नम्बर भएका प्रत्येकले पचास हजार रुपैया सम्मको वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा प्राप्त गरेको बीजकमा निजको नाम ठेगाना स्थायी लेखा नम्बर उल्लेख गरेको भए करकट्टि सुविधा पाउने छ भन्ने व्यवस्था भएको र त्यस्तो नाम ठेगाना र स्थायी लेखा नम्बर उल्लेख नभएको बीजकको सम्बन्धमा सोही नियमावलीको नियम १७(४) मा कर लाग्ने वस्तु वा सेवाको कारोवार गर्ने सबै बिक्रेताले आफ्नो तथा प्रापकको नाम ठेगाना, स्थायी लेखा नम्बर, मिति र सिलसिलावार र नम्बर तथा सामानको स्पष्ट विवरण सहितको बीजक जारी गर्नपर्ने छ । उत्पादक तथा आयातकर्ताले प्रापकको नाम, स्थायी लेखा नम्बर र ठेगाना स्पष्ट उल्लेख नगरी बीजक जारी गरेमा त्यस्तो बिक्रीलाई प्रचलित बजार मूल्यमा खुद्रा बिक्री सरह मानिनेछ' भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । यसबाट प्रस्तुत नियमावलीले मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको खरिद कर्ता र दर्ता नभएको खरिदकर्तालाई जारी गरिने बीजक फरक फरक गरेको देखिन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर वस्तु वा सेवा बिक्रीको प्रत्येक तहको मूल्य अभिवृद्धिमा कर लगाइने हुँदा सोको बीजक जारी गर्नपर्ने हुन्छ । साथै त्यस्तो कर प्रत्येक तहको मूल्य अभिवृद्धिमा मात्र लगाइने हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा १७ बमोजिम कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । तर उपभोक्तालाई बिक्री गरीने वस्तु तथा सेवामा र मूल्य अभिवृद्धिमा दर्ता नभएको बिक्रेतालाई सामान बिक्री गर्दा निजहरूले आफूले बुझाएको करको रकम फिर्ता पाउने नसक्ने हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम १७(३) मा कर रकम समेतलाई मूल्यमा गाभी कर बीजक जारी गर्नपर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी सोही नियमावलीको नियम १७(४) ले प्रापकको नाम, ठेगाना र स्थायी लेखा नम्बर नखुलेको बिक्रीलाई खुद्रा बिक्रीसरह मानेको देखिन्छ ।
५. पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीरमा बीजकमा क्रेताको नाम लेख्न छुटाउने गल्ती निवेदकबाट भएको नभई आपूर्तिकर्ताबाट भएकोले निजले गरेको गल्तिको सजायको भागिदार बनाउन मिल्दैन भन्ने जिकीर लिएको देखिए तापनि मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा १४ अनुसार आपूर्तिकर्ताले बीजक जारी गर्नपर्ने र बीजक लिनु प्रापकको कर्तव्य हुने देखिन्छ । यसमा पनि मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको बिक्रेताले आफूले खरिद गरेको सामानको रित पूर्वक बीजक लिनु निजको कानूनी कर्तव्य

- हुन्छ । निजले आफूले तिरेको करकट्टि गरी फिर्ता लिने प्रयोजनको लागि रीतपूर्वकको बीजक हुनु कानूनतः अनिवार्य हुँदा सो सम्बन्धमा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्ने देखिदैन ।
६. कारोवारको सिलसिलामा भएको सर्टेज सम्बन्धमा हेर्दा सो सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन तथा नियमावलीमा स्पष्ट व्यवस्थाको अभाव देखिन्छ । राजश्व न्यायाधिकरणबाट फैसला हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४०(१) स्टकमा रहनु पर्ने वस्तु स्टकमा रहेको नपाइएको अवस्थामा प्रचलित बजार मूल्यमा बिक्री भएको मानिने भन्ने ठहर भएको सम्बन्धमा हेर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४०(१) मा कस्तो व्यवस्था गरिएको छ र उक्त व्यवस्थाको उद्देश्य र प्रयोजन के हो भन्ने कुरा तर्फ पनि विचार गर्नुपर्ने हुन आयो । उक्तनियमको ४०(१)निम्नानुसार छ :-
'करकट्टि गरिएको वस्तुहरू स्टकमा रहेको छ भने त्यस्तो वस्तुहरू कर अधिकृतले हेर्न चाहेमा वा गणना गर्न चाहेमा करदाताले देखाउनु वा गणना गर्न दिनुपर्नेछ । कर अधिकृतले त्यस्ता वस्तुहरू हेर्दा वा गणना गर्दा त्यस्तो वस्तुहरू कर लाग्ने कारोवारमा प्रयोग भएको नपाएमा वा स्टकमा रहनु पर्नेमा स्टकमा रहेको नपाएमा त्यस्ता वस्तुहरू प्रचलित बजार मूल्यमा बिक्री भएको मानिने छ' ।
७. मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४०(१) को उद्देश्य र प्रयोजनको वारेमा विचार गर्दा उक्त नियमावलीको नियम ३९(१) तथा ५९(३) मा गरिएको व्यवस्था समेत हेर्नै पर्दछ । उक्त नियमावलीको नियम ३९(३) मा गरिएको व्यवस्था अनुसार मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको व्यक्तिले प्रत्येक कर अवधिको कर विवरण पेश गर्दा निजले वस्तु बिक्री गर्दा संकलन गरेको करबाट वस्तु खरिद तथा आयात गर्दा तिरेको कर कटाई बाँकी रहेको रकम कर विवरण माथि कर कार्यालयमा दाखिला गर्नपर्दछ । उक्त नियमावलीको नियम ४०(१) मा गरिएको व्यवस्थालाई नियम ५९(१) तथा ५९(३) मा गरिएको व्यवस्थसँग तुलना गरी हेर्दा नियम ५९(१) तथा ५९(३) अनुसार कुनै वस्तु खरिद गर्दा खरिद कर्ताले भुक्तानी गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर को रकम निजले यस्तो वस्तु बिक्री गर्दा संकलन गरेको करको रकम कट्टा गरी लिएको वस्तुहरूको स्टकको सम्बन्धमा मात्र लागू हुने देखिन्छ । कुनै मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको कुनै करदाताले वस्तु खरिद गर्दा तिरेको करको रकम उक्त वस्तु बिक्री गर्दा संकलन गरेको रकमबाट कट्टा गराई फिर्ता लिने तर यसरी कर कट्टा गरिएको वस्तुको बिक्री गरेको अभिलेख पनि नदेखाउने र यस्तो वस्तु स्टकमा रहेको पनि देखाउन नसकेको अवस्थामा खरिद गर्दा संकलन गरेको कर उक्त वस्तुको बिक्रीबाट संकलन गरेको करको रकमबाट कट्टा गरी फिर्ता लिन पाउने सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि नियमावलीको नियम ३९(१) र ३९(३) मा गरिएको व्यवस्थाको दुरुपयोग हुनसक्ने अवस्था रहन्छ । यसै कारणले नै कर कट्टी गरी लिएको वस्तुको बिक्री र स्टकमा रहेको वस्तुको परिणामको बीचमा भिन्नता देखिएमा सो भिन्नताको हदसम्मको परिमाणका वस्तु स्टकमा रहेको मानिने कुरा तर्कसंगत र न्यायसंगत पनि छ । तर यो व्यवस्था कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग हुने वस्तुको हकमा लागू हुन सक्दैन ।
८. यसैगरी कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थको शतप्रतिशत नै उत्पादित वस्तुमा समाहित हुने वा मिसिएर आउने भन्ने कुराको पनि तर्कसंगत अनुमान गर्न सकिदैन । उत्पादनको प्रक्रियामा कच्चा पदार्थको केही अंश नष्ट हुने, प्रयोगमा नआउने वा कम हुने वा जर्तीमा जाने भन्ने कुरा सबै प्रकारका वस्तुको उत्पादनको सम्बन्धमा लागू हुने कुरा हो । यो कुरा चिया उत्पादन गर्ने उद्योगहरूको हकमा चियाको उत्पादन तथा प्रशोधनको प्रक्रियामा १५ देखि २५ सम्म जर्ती जाने भन्ने कुरा नेपाल सरकारको निकायको रूपमा रहेको राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड (National Tea and Coffee Development Board) को मिसिल संलग्न मिति २०५९।४।२२ को पत्रबाट पनि देखिन्छ । प्रस्तुत विवादमा जर्तीको अंश कुनै आ.व. मा १.४५ र कुनै आ.व.मा १.५५ सम्म मात्र रहेको भन्ने पुनरावेदनको जिकीर रहेको छ र यो तथ्यलाई विपक्षी कर कार्यालयले खण्डन गर्न सकेको अवस्था पनि देखिदैन ।
९. उपरोक्त आधार र कारणबाट कुनै वस्तुको उत्पादनको प्रक्रियामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ र बिक्रीको लागि खरिद गरिएका सामान्य खरिद बिक्रीका सामानहरूको खरिद, बिक्री तथा प्रयोगको सन्दर्भलाई छुट्याएर हेर्नै पर्दछ । उत्पादनको प्रक्रियामा जर्ती जाने परिमाण र खरिदमा कर कट्टा गरिएका तर बिक्री भएको देखाउन नसकिएका वस्तुहरू फरक हुन । यसैले उत्पादनको प्रक्रियामा जर्ती जाने सक्ने प्रकृति र परिमाणको कच्चा पदार्थलाई नियमित व्यापारिक प्रक्रियामा बिक्री गर्नको लागि खरिद गरी करकट्टा गरिएको वस्तुको समकक्षमा राखी जर्ती गएको कच्चा पदार्थको हकमा पनि मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को व्यवस्था लागू गर्न उक्त नियमको उद्देश्य र प्रयोजन विपरीत हुने देखिन्छ ।
१०. तर प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकले स्टकमा रहेका वस्तुहरू उत्पादन प्रक्रियामा सर्टेज भएको कारणले घट्न गएको भन्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । राजश्व न्यायाधिकरणको फैसलाबाट पुनरावेदकले जिकीर लिएको सर्टेज भएको वस्तु सर्टेज नभई अन्यथा भएका हुन् भन्ने देखाइएको पाइदैन । उल्लिखित आर्थिक वर्षहरूको विवादित कर निर्धारण चियाको धुलो पुर्नउत्पादन गरी प्याकेजिङ गर्ने इण्डस्ट्रिजको कारोवारका सम्बन्धमा गरिएको र यस्तो वस्तुहरूको उत्पादन गर्दा सर्टेज नै हुँदैन भन्न सकिने अवस्था पनि हुँदैन । सर्टेजमा कर लगाउने व्यवस्था मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ लगायत कुनै पनि कानूनमा भएको देखिदैन । कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी उत्पादन गर्दा कच्चा पदार्थमा केही सर्टेज हुन्छ भनी मानेको अवस्थामा त्यस्तो सर्टेज भएको वस्तु स्टकमा रहेको हुन्छ भनी मान्न सकिदैन र बिक्री भएको मान्न पनि सकिदैन । विधायिकाले बनाएको स्पष्ट कानूनको अभावमा

अनुमानको आधारमा कर लगाउन नमिल्ने हुँदा त्यस्तो प्रष्ट कानूनी व्यवस्था छैन भनी जानी जानी सर्टेजमा कर लगाउने र असूल उपर गर्ने कार्य अन्तरिम संविधानको धारा ८९ को विपरीत हुनुको साथै मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को समेत विपरीत देखियो ।

११. उपरोक्त आधार र कारणबाट खरिद गरेको सामानको रीतपूर्वकको बीजक नभएको सम्बन्धमा राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला सदर हुन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ४०(१) को आधारमा सर्टेजमा मूल्य अभिवृद्धि कर लगाएकोलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला सो हदसम्म नमिलेकोले केही उल्टी हुन्छ । अब सो सम्बन्धमा कर निर्धारण गरेको कर हिसाव गरी कटाई कानूनबमोजिम गर्न भनी शुरु कर कार्यालयमा लेखी पठाउने ठहर्छ । अरु तपसिल बमोजिम गर्नु ।

तपसिल

यसमा पुनरावेदक मित्तल टि प्र.लि.ले राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्दा मु.अ.कर विभागको मिति २०५८।३।१२ को कर निर्धारण आदेशले लाग्ने ठहरेको कर जरीवाना र ब्याजसमेत रु.४,५४,६३१।- बापतमा पुनरावेदकले नेपाल मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लि.बाट रु.४,५५,०००।- को बैक ग्यारेण्ट पत्रको म्याद अगस्ट २३, सन् २००२ मा समाप्त भइसकेको देखिएको र सो बापतको रकम असूल उपर भइसकेको भन्ने प्रमाण मिसिल सामेल नदेखिएको तथा माथि इन्साफ खण्डमा ठहर भए अनुसार खरिद गरेको सामानको रीतपूर्वक बीजक नभएको सम्बन्धमा राजश्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला सदर भएको हुँदा सो सम्बन्धमा लाग्ने कानूनबमोजिमको कर पुनरावेदकबाट असूलउपर गर्न भनी लेखी पठाउनु । सर्टेजको सम्बन्धमा राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला माथि ठहर खण्डमा लेखिएअनुसार केही उल्टी हुने ठहरेकोले केही गरिरहनु परेन ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.कल्याण श्रेष्ठ

इजलास अधिकृत: कमलप्रसाद पोखरेल

इति संवत् २०६५ साल चैत १० गते रोज २ शुभम् --

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिर अली अन्सारी
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
०६६-CR-०४९६
फैसला मिति: २०६६।१।१५

मुद्दा : मुल्य अभिवृद्धि कर ।

जिल्ला मोरङ, विराटनगर उप महानगरपालिका वडा नं.२ मा कार्यालय रहेको शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योग प्रा.लि. को तर्फबाट अधिकार प्राप्त प्रबन्ध संचालक तिलक प्रसाद रिजाल.....१ प्रतिवादी
विरुद्ध

आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर.....१ विपक्षी
आन्तरिक राजस्व विभाग,लाजिम्पाट,काठमाण्डौ.....१ वादी

शुरु निर्णय गर्ने प्रमुख कर अधिकृत : श्री शिव कुमार कटुवाल

निर्णय मिति : २०६१।१।१६

राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरमा फैसला गर्ने : मा.अध्यक्ष श्री विनोद प्रसाद दुङ्गेल

राजस्व सदस्य श्री श्याम प्रसाद दाहाल

लेखा सदस्य श्री गणेश कुमार कार्की

फैसला मिति : २०६५।१।१६

राजस्व न्यायाधिकरण ऐन,२०३१ को दफा ८ बमोजिम दर्ता हुन आएको प्रस्तुत पुनरावेदन पत्रको संक्षिप्त तथ्य र निर्णय निम्न प्रकार छ :

मिति २०५८।१।१५ गतेको लेखा परीक्षण प्रतिवेदन मिसिल संलग्न रहेको ।

उपरोक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको जम्मा कर रु.४,७४,२०७/- बैंक दाखिला गर्नु गराउनु भन्ने समेत व्यहोराको २०५८।१।१५ को प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश र सो उपर दिएको जवाफ मिसिल संलग्न रहेको ।

मू.अ.कर नियमावली २०५३ को नियम २९(३) बमोजिम पूर्व कर निर्धारण आदेश परिवर्तन हुने गरी ठोस प्रमाण प्रस्तुत भएको नदेखिएकाले पूर्व कर निर्धारण आदेश बमोजिम अन्तिम कर निर्धारणको निमित्त पेश गरेको छु भन्ने मिति २०५८।१।०१५ को टिप्पणी र सोही टिप्पणीलाई सदर गरेको सोही मितिको निर्णय ।

उपरोक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको जम्मा कर रु.४,७४,२०७/- बैंक दाखिला गर्नु गराउनु भन्ने मिति २०५८।१।०१५ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश ।

प्रत्यर्थी कार्यालयले गरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी कानुन बमोजिम रहि हक इन्साफ पाउं भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन जिकिर ।

प्रत्यर्थी कार्यालयको मिति २०५८।१।१५ को निर्णय मिलेको नदेखिँदा बदर गरी दिएको छ । मु.अ.कर ऐन, २०५२ को दफा २० र नियमावलीको नियम २९ बमोजिम करदातालाई सफाईको मौका दिई छुट्टै कर निर्धारण प्रक्रिया पुरा गरेर मात्र नियमावलीको अनुसूची १२ बमोजिम अन्तिम कर निर्धारण आदेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६०।१।२।२ को फैसला ।

शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योगको आ.व.२०५४।८।१ देखि २०५७।३।३२ सम्मको कारोवारलाई दृष्टिगत गरी रु.४,७४,२०७। कायम हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको आ.रा.का.विराटनगरको मिति २०६१।१।१६ को निर्णय पर्चा ।

उपरोक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको कर समेत रु.४,७४,२०७/- बैंक दाखिला गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६१।१।१६ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश ।

यसमा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला बमोजिम आ.रा.का.बाट निर्णय नभएकोले न्यायाधिकरणको मिति २०६०।१।२।२ को फैसला अनुसार छानविन गरी कर निर्धारण गर्न निर्देशन दिने भन्ने आन्तरिक राजस्व विभागले मिति २०६२।१।१६ मा गरेको प्रशासकीय पुनरावलोकनको निर्णय पर्चा ।

प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी सहि इन्साफ पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६२।७।१ को पुनरावेदन जिकिर ।

यसमा छलफलको लागि अ.वं. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी कार्यालयलाई पेशीको सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६३।१।१६ को आदेश ।

विक्री कर तिरे तर्फको जिकिरमा सो को विजक नरहेको कथनको अवस्थाबाट क्रेडिट रकमको पुष्ट्याई हुन सकेको देखिदैन । त्यस्तै कर निर्धारण आदेश पुनः दोहोरो भएको भन्ने तर्फ सो गर्न नसक्ने भन्ने पुनरावेदकले कानूनतः वस्तुनिष्ट तवरले उल्लेख गरी जिकिर लिन सकेको देखिदैन । त्यस्तै मौज्जात घोषणाको जिकिरको सम्बन्धमा तोकिएको समयावधि भित्र नरहेको तथ्य पुनरावेदकले स्विकार गरेको अवस्थामा सो तर्फ समेतको जिकिर मनासिव देखिएन । त्यस्तै कर तर्फ पटक पटक बुझाएकै कारण, प्रत्यर्थीले अन्यथा नलिएकै आधारमा प्रत्यर्थीले छानविन गरी जरिवाना गर्न सक्नेनै कानूनतः देखिदा सो सम्बन्धमा समेत पुनरावेदन जिकिरसंग सहमत हुन सक्ने अवस्था रहदैन । पुनरावेदक करदाताले प्रत्यर्थी कार्यालयले २०५५।१।०।२७ मा कर निर्धारण भई सकेको भन्ने जिकिर मात्र लिएको तर सो को प्रमाण गुजार्न नसकेको मौज्जात अवस्थामा केवल पुनरावेदन पत्रमा दावी लिएकै भरमा, पुनरावेदक करदातालाई मद्दत गर्न सक्ने अवस्था रहेन । यसर्थ प्रत्यर्थी कार्यालयले पुनरावेदक करदाताबाट मु.अ.कर र जरिवाना असुल गर्ने गरी गरेको मिति २०६१।५।१६ को निर्णय २०६१।५।१६ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश तथा आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६२।१।१६ को प्रशासकीय पुनरावलोकन समेत मिलेकै देखिदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक करदाताको पुनरावेदन जिकिर पुनः सक्दैन भन्ने राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरले गरेको मिति, २०६५।१।१६ को फैसला ।

आन्तरिक राजस्व कार्यालय, विराटनगरले मिति २०५५।१।०।२७ गते निर्धारण आदेश गरी सकेपछि पुनः २०६१।५।२७ गते मू.अ.कर को निर्णय गर्ने कार्य भएको छ । यो कार्य सरासर गैर कानूनी र त्रुटीपूर्ण छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मिति २०५४ मंसिर १ गतेबाट लागू भएको अवस्थामा विपक्षी कार्यालयले २०५४ कार्तिक महिनाको हुने मु.अ.कर र जरिवाना समेत जोडी कर निर्धारण गरेको पाईदा मु.अ.कर लागू हुनुपूर्वको रकमलाई समेत हचुवापूर्ण रूपमा समावेश गरी कर निर्धारण गर्ने विपक्षी कार्यालयको निर्णय र यसबाट भएको अन्य निर्णय समेत कतिको विवेकपूर्ण हुन सक्छ स्वतः अनुमान गर्न सकिन्छ । साथै, यस्तो गैर कानूनी त्रुटीपूर्ण निर्णयलाई सदर गर्ने गरी भएको राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णय समेत स्वतः गलत बदरभागी रहेको अवस्था छ ।

यस कम्पनी मु.अ.करमा दर्ता हुँदासम्म तैयारी माल रु.३४,२९,४१५।- को मौज्जात रहेको थियो । कम्पनीले सामान उत्पादन गर्दा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थहरूको खरिद गर्दा डिलर समेतले श्रोतमा नै विक्रीकर तिर्ने गरेकोले कम्पनीलाई विक्रीकर उल्लेख नभएको विल दिने गरेकोमा तत्कालिन प्रचलित कानून बमोजिम कच्चा पदार्थ विक्री कर ४९,०९५। मु.अ.कर नियमावली, २०५३ को नियम ४३ को अनुसूची १६ बमोजिम पेश भएको प्रमाण सक्कल मिसिलबाट देखिन्छ । प्रत्यर्थी कार्यालयको कर परिक्षण टोलीले २०५५।१।०।१३ र २७ गते गरेको कर परिक्षणबाट उक्त कर परिक्षण हुने रु. ४९,०९५।- लाई मान्यता दिई सोही बमोजिम प्रत्यर्थी कार्यालयले २०५५।१।०।२७ गते कर निर्धारण आदेश गरी सो बमोजिम कर रकम समेत बुझाई सकेपछि सोही विषयमा मु.अ.कर निर्धारण गर्नुपर्ने आधार नै नभै पुनः २०६१।५।२७ मा गरेको कर निर्धारण आदेश त्रुटीपूर्ण भै बदरभागी रहेको छ ।

उपरोक्त आधार कारणहरूबाट राजस्व न्यायाधिकरणले मिति २०६२।१।१६ गते गरेको फैसला मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२, मु.अ.कर नियमावली, २०५४, अर्थ मन्त्रालयको मिति २०५६ श्रावण २१ गतेको विज्ञप्ती, मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको मिति २०५६।५।३ गतेको परिपत्र बमोजिमको व्यवस्था विपरित भै त्रुटीपूर्ण हुनुको साथै तत्कालिन नेपालको संविधान २०४७ को धारा ७३, हालको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९ र सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू एवं कर सम्बन्धी अवधारणा समेतको विपरीत भएकाले उक्त फैसलामा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को (ख) (ग) र (घ) को अवस्था विद्यमान भएकोले उक्त फैसला हामीलाई चित्त नबुझेको हकमा बदर गरी हामी कम्पनीले पेश गरे बमोजिम हुने गरी हाम्रो पुनरावेदन जिकिर बमोजिम निर्णय आदेश गरी न्याय इन्साफ गरी पाउँ भन्ने शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योगको पुनरावेदनपत्र ।

यसमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगरको मिति २०५६।१।०।५ मा अन्तिम कर निर्धारण आदेश नमिलेको भनी राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरबाट मिति २०६०।१।२।२ मा निर्णय आदेश बदर गरी करदाता समेतलाई बुझी पुनः कानून बमोजिम निर्णय गर्नु भनी भएको निर्णय बमोजिम मिति २०६१।५।१६ मा पुनः अन्तिम कर निर्धारण गरेको देखिन्छ । सो निर्णय उपर परेको प्रशासकीय पुनरावलोकनबाट राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६०।१।२।२ को फैसलाको Letter and Spirit अनुसार निर्णय भएको नदेखिएको भनी छानविन गरी, कर निर्धारण गर्न निर्देशन दिने गरी मिति २०६२।१।१६ मा आन्तरिक राजस्व विभागबाट निर्णय भएको देखिन्छ । सो उपर करदाताको तर्फबाट परेको पुनरावेदन उपर राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरले मिति २०६५।१।१६ मा फैसला गर्दा मिति २०६१।५।१६ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश तथा राजस्व विभागको मिति २०६२।१।१६ को प्रशासकीय पुनरावलोकनको निर्णय समेत मिलेको भनी उक्त दुवै निर्णयलाई सदर गरेको देखियो । यसरी शुरुबाट भएको अन्तिम कर निर्धारण आदेश र सो कर निर्धारण आदेश छानविन गरी पुनः कर निर्धारण गर्नु भनी प्रशासकीय पुनरावलोकनबाट भएको परस्पर विरोधाभाषपूर्ण निर्णयहरू मिलेको भनी भएको फैसलामा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख) (ग) र (घ) को अवस्था विद्यमान रहेको देखिदा पुनरावलोकन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ । नियम बमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।१।०।११को आदेश ।

नियम बमोजिम आजको दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदनपत्र सहितको मिसिल कागजात अध्ययन गरियो ।

पुनरावेदक प्रतिवादी तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री रत्न कुमार खरेलले मिति २०६०।१।२२ को राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलाले पुनः कर निर्धारण गर्ने आदेश जारी गर्यो तर निवेदकको कानून बमोजिम कर निर्धारण गरिसकेको अवस्था छ, पटक पटक कर निर्धारण हुनु पर्ने होइन र आन्तरिक राजस्व कार्यालयको मिति २०६१।५।१६ को निर्णय उपरको प्रशासकीय पुनरावलोकनले पुनः कर निर्धारण गर्ने आदेश मिति २०६२।१।१८ मा गरी दुवै फरक निर्णय भएकोमा दुवैलाई सदर गरेको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा उल्टी गरी न्याय पाउँ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।

त्यस्तै गरी विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय समेतको तर्फबाट विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री महेश थापाले पहिला नै कर निर्धारण गरिसकेको भन्ने दावी लिनेले सोको प्रमाण पेश गर्न सक्नु पर्छ । पुनरावेदन पत्रमा जिकिर लिएरमात्र हुँदैन । तसर्थ सोही आधारमा भएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला कानून संगत नै हुँदा सदर कायम राखी पाउँ भनी गर्नु भएको बहस जिकिर समेत सुनियो ।

आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगरले मिति २०५५।१।०२७ गते कर निर्धारण आदेश जारी गरिसकेपछि पुनः पटक पटक कर निर्धारण गर्नु पर्ने गरी भएको कार्य गैह्रकानूनी हुँदा बदर गरी पाउँ र आन्तरिक राजस्व कार्यालय र विभागको फरक फरक प्रकृतिको निर्णय दुवैलाई मुनासिव मानी सदर गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला त्रुटीपूर्ण भएको भन्ने पुनरावेदक शंकर सिमेन्ट कंक्रीट उद्योगको मुख्य पुनरावेदन जिकिर रहेको देखियो ।

विद्वान अधिवक्ताहरूको जिकिर सुनी निर्णय तर्फ विचार गर्दा यस अदालतबाट पुनरावेदनको अनुमति प्रदान गर्दा आन्तरिक राजस्व कार्यालय र आन्तरिक राजस्व विभागका आदेशहरू परस्पर विरोधाभाष भएपनि दुवैलाई मिलेकै छ भनी राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला नमिलेको भनी आधार बनाएको देखियो ।

सर्वप्रथमत आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगरले मिति २०५८।१।०५ मा गरेको कर निर्धारण आदेशलाई प्रकृत्या नपुगेको भन्ने आधारमा राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६०।१।२२ को फैसलाले बदर गरी बुझ्न पर्ने कुरा बुझी पुनः निर्णयको लागि फिर्ता पठाएको देखिन्छ । तत् पश्चात सो आन्तरिक राजस्व कार्यालयले मिति २०६१।५।१६ मा समेत पुनः अन्तिम कर निर्धारण आदेश गरेकोमा सो निर्णय पनि राजस्व न्यायाधिकरणबाट मिति २०६०।१।२२ मा भएको फैसलाको भावना विपरित भएको भन्दै आन्तरिक राजस्व विभागले पुनः छानविन गरी कर निर्धारण गर्न निर्देशन दिने भनी मिति २०६२।१।१८ मा पुनरावलोकन गरिएको देखिन्छ । सो उपर यी पुनरावेदक सिमेन्ट कारखानाको राजस्व न्यायाधिकरणमा परेको पुनरावेदनमा राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरबाट २०६५।१।१६ मा पुनःफैसला हुँदा उक्त २०६१।५।१६ को आन्तरिक राजस्व कार्यालयको कर निर्धारण आदेश र सो नमिलेको भनी राजस्व विभागले मिति २०६२।१।१८ मा गरेको पुनरावलोकन निर्णय समेत मिलेकै भनी दुवै निर्णय सदर गरेको मिसिल कागजातबाट देखिन्छ । कर निर्धारण आदेश र सो आदेश नमिलेको भनी पुनःकर निर्धारण गर्ने आदेश दुवै एकैसाथ ठीक हुनसक्ने अवस्था हुँदैन । एउटा आदेशलाई नमिलेको भनी सकेपछि दुवै आदेश मध्ये अर्को एक आदेशसम्म ठीक हुन सक्छ । यसरी राजस्व कार्यालयको आदेशलाई नमिलेको भनिएको राजस्व विभागको आदेश समेत दुवैलाई मिलेको मानी सदर गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरणको मिति २०६५।१।१६ को फैसला मिलेको देखिन आएन ।

पुनरावेदनमा पटक पटक कर निर्धारण गर्न नमिल्ने भनी जिकिर लिएकोमा राजस्व न्यायाधिकरणको आदेशबाट कर निर्धारण भएको देखिएको र सो पूर्व पनि मिति २०५५।१।०२७ मा निर्धारण भई सकेको भनी जिकिर लिएकोमा सो कर निर्धारण भएको जिकिर मात्र लिएको तर प्रमाण गुजार्न नसकेको भनी त्यसतर्फ करदातालाई मद्दत गर्न सक्ने अवस्था रहेन भनी निर्णय भएको देखिन्छ । त्यस्तो २०५५।१।०२७ मा कर निर्धारण भई सकेको प्रमाण यस अदालतमा पनि पुनरावेदकले पेश गर्न सकेको देखिन आएन । त्यस्तो मिसिल संलग्न नै नरहेको प्रमाणलाई यस्तो वा उस्तो भनी समिकरण गर्न वा प्रमाणमा लिन मिल्ने अवस्था देखिन आएन । तथापि आन्तरिक राजस्व विभागले पुनः कर निर्धारण गर्दा सो समेतको सवुत प्रमाण र आधारबाट विचार हुन सक्ने नै हुँदा सवुत प्रमाणको अभावमा २०५५।१।०२७ मा नै कर निर्धारण भई अन्तिम भई सक्यो भन्न मिलेन ।

यसरी राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६०।१।२२ को फैसला बमोजिम आन्तरिक राजस्व कार्यालयले मिति २०६१।५।१६ मा पुनः अन्तिम कर निर्धारण गर्ने आदेश भएकोमा सो आदेश पनि नमिलेको भनी राजस्व विभागले मिति २०६२।१।१८ मा पुनः कर निर्धारण गर्न पठाउने निर्णय गरेकोमा, सो दुवै परस्पर विपरित प्रकृतिको निर्णयहरूलाई नै उचित ठहर्याएको देखिँदा, राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०६५।१।१६ को फैसला आफैमा विरोधाभाषपूर्ण हुन पुगेको देखिन आयो ।

तसर्थ यसमा आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६२।१।१८ को प्रशासकीय पुनरावलोकन निर्णय अनुसार आन्तरिक राजस्व कार्यालयले पुनः कर निर्धारण आदेश गर्नक पर्ने नै हुन्छ । यस्तो अवस्थामा २०६१।५।१६ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश र

२०६२।१।१८ को पुनरावलोकन निर्णय दुवैलाई सदर गर्दा, विरोधाभाषपूर्ण निर्णय हुन गएकोले, उक्त मिति २०६२।१।१८ को राजस्व विभागको प्रशासनिक पुनरावलोकन निर्णयसम्म सदर हुने देखिंदा, आन्तरिक कर कार्यालयले २०६१।१।१६ मा गरेको निर्णय पर्चा र २०६१।१।१८ मा गरेको कर निर्धारण आदेशलाई सदर गर्ने गरेको हदसम्म नमिलेको हुंदा सो हदसम्म उक्त राजस्व न्यायाधिकरणको मिति २०६१।१।१६ को फैसला केही उल्टी हुन्छ। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाईदिनु।
न्यायाधिश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधिश

इजलास अधिकृत : बसन्तजङ्ग थापा

कम्प्युटर : मन्दिरा रानाभाट

इति सम्वत् २०६८ साल वैशाख ५ गते रोज २ शुभम्.....।

श्री सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
०६४-CR-०१०१
फैसला मिति: २०६८।१।२४

मुद्दा : मूल्य अभिवृद्धि कर (२०५६।०५७)

आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमरा बाराका तर्फबाट प्रमुख कर अधिकृत प्रेम शान्त मानन्धर....पुनरावेदक

विरुद्ध

ईष्टर्न टेक्सटाईल ई.लि.छातापिपरा बारा.....प्रत्यर्थी

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा फैसला गर्ने :

अध्यक्ष मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय

राजस्व सदस्य श्री विनोद कुमार उपाध्याय

लेखा अधिकृत, श्री शिवहरी अधिकारी

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६१।१।२८ को फैसला उपर राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ अनुसार यस अदालतबाट अनुमति प्राप्त भई पुनरावेदनको रोहमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ :

२०५६ भाद्र देखि २०५७ असारसम्मको जम्मा स्थानीय विक्री रु .१०,०४,४४,५२८।७८ र निर्यात रु.२३,४१,७७७।८० मध्ये डाईड सेवा विक्री कुल विक्री कारोवारको ०.९४ प्रतिशत रहेकोले input tax रु.१८,१८,९१०।४३ को ०.९४१ प्रतिशतले जम्मा रु.१७,११५।९४ मात्र कर कट्टी गर्न पाउने भएकोले डाईड सेवा विक्रीबाट संलग्न गरिएको कर रु.९६,८१७।७८ बाट कट्टा गर्न पाउने कर रु.१७,११५।९४ कटाई बाँकी कर रु.७९,७०१।८४ कर निर्धारण आदेश जारी गरी माग गर्नु पर्ने र करदाताले मू.अ.कर ऐन, २०५२ को दफा २०(१) घ को कसुर गरेको देखिदा सोही ऐनको दफा २९(२) को सन्दर्भमा विभागीय परिपत्रानुसार ३० प्रतिशत जरिवाना रु.२३,९१०।३० गर्नुपर्ने भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५९।३।२१ को कर लेखा परीक्षण प्रतिवेदन परी मिति २०५९।३।२४ मा स्वीकृत भएको रहेछ ।

ईष्टर्न टेक्सटाईल लि.को आ.व.२०५६।०५७ को कर निर्धारण रु ७९,७०१।८४ जरिवाना रु.२३,९१०।३० गरी जम्मा रु.१,०३,६११।८४ तिर्नु नपर्ने अथवा परिवर्तन गर्नुपर्ने कुनै ठोस प्रमाण भए पत्र प्राप्त भएको १५ दिन भित्र पेश गर्नु होला भन्ने समेत को मिति २०५९।३।२६ को आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमराको प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश रहेछ ।

प.सं.०५८।०५९ च.नं.६०२६ मिति २०५९।३।२६ को प्राप्त पत्रका सम्बन्धमा डायज केमिकलमा तिरेको मु.अ.करलाई कपडा उत्पादनको अनुपातमा बाँड्नु हुन भन्दै आफ्ना भनाई उल्लेख गरी मिति २०५९।४।१८ मा ईष्टर्न टेक्सटाईल ई.लि.ले आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमरा बारामा पत्र दर्ता गराएको रहेछ ।

ईष्टर्न टेक्सटाईल ई.लि. ले आ.व.०५६।०५७ को डाईड. सेवा विक्री वापतको कर रु.७९,७०१।८४-जरिवाना रु.२३,९१०।३० गरी जम्मा रु १,०३,६६१।१४ आदेश प्राप्त भएको १५ दिन भित्र बैकमा दाखिला गर्नुहोला भन्ने समेतको मिति २०५९।४।१६ को आन्तरिक राजस्व कार्यालय, सिमरा, बाराको अन्तिम कर निर्धारण आदेश रहेछ ।

प्रत्यर्थी कार्यालयले मिति २०५९।४।१६ मा गरेको अन्तिम कर निर्धारण आदेश त्रुटिपूर्ण भएकोले उक्त अन्तिम कर निर्धारण आदेश समेतलाई बदर गरी कर जरिवाना समेतको कुनै रकम तिर्न नपर्ने गरी निर्णय गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५९।५।२५ को राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा परेको विपक्षी ईष्टर्न टेक्सटाईलको पुनरावेदन पत्र ।

डाईड कार्य कपडाको पूर्ण तयारी अवस्था भित्र पर्ने नपर्ने विषय विचारणिय भई शुरु मु.अ.कर निर्धारण आदेश फरक पर्न सक्ने हुंदा छलफलको निमित्त अ.व.२०२ नं.अनुरूप सरकारी वकिल (आन्तरिक राजस्व विभाग) लाई पेशिको सूचना दिनु भन्ने मिति २०६१।७।३० को राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको आदेश ।

पुनरावेदकले डाईड सेवा विक्री गरेको भन्ने आधारबाट शुरु कर निर्धारण भएको देखिन्छ । अरुको ग्रे कपडा केवल डाईड. गरी सोको ज्याला लिई फर्काउने कार्यलाई डाईड सेवा विक्री कार्य भएको भन्नु पर्ने र त्यस्तो कार्य गर्ने उद्योगलाई कपडा उद्योग भन्न मिल्ने हुंदैन । पुनरावेदक कपडा उद्योग भएको कच्चा पदार्थ धागो र अर्ध तयारी पदार्थ ग्रे कपडा खरिद गरी डाईड गरी कपडा विक्री गरेको हदमा कपडा उद्योगलाई आर्थिक ऐन,२०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ अनुरूप मूल्य अभिवृद्धि उठाएको कर फिर्ता गर्नुपर्ने देखिन्छ । तर अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाईड सेवा प्रदान गरी ज्याला लिई सामान फर्काई सेवा विक्री भएको स्थितिमा भने

सो कपडा उद्योगको कार्य भएको नहुने भई त्यस्तो अवस्थामा भने कर फिर्ताको सुविधा उद्योगले पाउने हुँदैन । पुनरावेदकले अरुको ग्रे कपडा समेत खरिद गरी डाइड गरी डाइड विक्री गरेको तथ्य कुनै विजक वा कारोवारबाट नदेखिई अरुको ग्रे कपडा समेत खरिद गरी डाइड गरी कपडा नै विक्री गरेको तथ्य देखिन्छ । तसर्थ पुनरावेदकले अर्ध तयारी वस्तु ग्रे कपडा ल्याई डाई गरी कपडा विक्री गरेको हकमा उक्त आर्थिक ऐन, २०५६ को दफा २४ को सुविधा प्रदान नगरी आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमराबाट भएको मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेश सो हदसम्म उल्टी भई त्यसतर्फ पनि उक्त ऐन अनुरूपको सुविधा पुनरावेदकले पाउने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६१।१।२८ को फैसला ।

करदाताले अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरेको (सेवा विक्री) हकमा समेत उल्लेखित सुविधा उपभोग गरी Square off गरी संकलित करको हिसाब मिलान गरेको पाइएकोले त्यस्तो सेवा विक्री गर्ने प्रयोजनको लागी खरिद भएको सामानमा तिरेको Input tax मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४०(४) बमोजिम समानुपातिक हिसाबबाट कट्टा गरी बाँकी कर रकम निज कर दाताबाट असुल गर्नु पर्ने नै भई कर निर्धारण गरिएको हो । साथै राजस्व न्यायाधिकरणबाट समेत अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरी ज्याला लिई सामान फर्काई सेवा विक्री भएको स्थितिमा भने सो कपडा उद्योगको कार्य भएको नहुने भई त्यस्तो अवस्थामा भने कर फिर्ताको सुविधा उद्योगले पाउने हुँदैन भन्ने व्यहोरा उल्लेख समेत भएको सन्दर्भमा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट कानूनको त्रुटीपूर्ण व्याख्या गरी गरेको सो हदसम्मको फैसला बदर गरी शुरु कर निर्धारण आदेशलाई नै सदर गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमरा बारामा तर्फबाट प्रमुख कर अधिकृतको पुनरावेदनको अनुमती पाउं भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतमा पर्न आएको निवेदन पत्र ।

यसमा प्रत्यर्थीले उत्पादन गरेको कपडामा मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गरेको नभई प्रत्यर्थीले अरुले उत्पादन गरेको अवस्थामा आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को मू.अ.कर दरवन्दीको दफा २४ को व्यवस्थामा लागू नहुने स्थितिमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१) (क) अनुसार कर लाग्ने भई मू.अ.कर नियमावली, २०५९ को नियम ४० (४) बमोजिम समानुपातिक हिसाबबाट कर कट्टी गर्ने गरेको निर्णयलाई उल्टि गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसलामा उपरोक्त ऐनको त्रुटी भएको देखिंदा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ) को आधारमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिदिएको छ नियमानुसार गर्नु भन्ने समेत यस अदालतको मिति २०६४।४।१९ को आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सुचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरियो । पुनरावेदक आन्तरिक राजस्व कार्यालयको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री कृष्ण प्रसाद पौडेलले विपक्षी उद्योगले अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाईड सेवा प्रदान गरी ज्याला लिई सेवा विक्री गरेको हुंदा उक्त कार्य उद्योगको कार्य नभई सेवा विक्रीको कार्य भएको हुंदा त्यस्तो कार्यमा आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ अनुसार को सुविधा पाउन सक्ने हुँदैन । उक्त कुरालाई राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंले स्वीकार गरेको अवस्थामा पनि सो सुविधा छुट दिने गरी राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण हुंदा उक्त फैसला उल्टी गरी शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालयको कर निर्धारण आदेश सदर कायम गरी पाउं भनी गर्नु भएको बहस तथा विपक्षी ईष्टर्न टेक्सटाइल इ.प्रा.लि.को तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री सिताराम अग्रवालले ईष्टर्न टेक्सटाइल कपडा उद्योग भएको कारण यस्ता उद्योगले आफूले मूल्य अभिवृद्धिमा उठाएको कर नेपाल सरकारबाट फिर्ता पाउने व्यवस्था आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ ले गरेको हुंदा उक्त सुविधा ईष्टर्न टेक्सटाइलले पाउने गरी राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसलामा कुनै कानूनी त्रुटी नहुंदा उक्त फैसला सदर कायम गरी पाउं भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

उल्लेखित बहस समेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६१।१।२८ को फैसला मिले नमिलेको के रहेछ ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।

यसमा श्री विपक्षी ईष्टर्न टेक्सटाइल इण्डष्ट्रिज लिमिटेडको अन्तिम कर निर्धारण गर्दा उक्त इण्डष्ट्रिजले अन्य कम्पनीको कपडा ल्याई डाइड सेवा गरी मूल्य अभिवृद्धि कर उठाएकोमा उक्त कर आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ अनुसार फिर्ता पाउन दावी गरेको अवस्थामा उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर फिर्ता नहुने गरी आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराले गरेको निर्णय उपर ईष्टर्न टेक्सटाइलले राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंमा पुनरावेदन गरेकोमा उल्लेखित आर्थिक ऐनको सुविधा नदिने गरी गरेको आन्तरिक राजस्व कार्यालयको निर्णय उल्टी हुने ठहर्‍याएको राजस्व न्यायाधिकरणको निर्णय उपर चित्त नबुभाई शुरु निर्णय सदर गरी पाउं भनी आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराले पुनरावेदनको अनुमति प्राप्त गरी प्रस्तुत मुद्दा पुनरावेदनको रोहमा यस अदालतमा दर्ता हुन आएको रहेछ ।

उल्लिखित सन्दर्भमा विचार गर्दा विपक्षी ईष्टर्न टेक्सटाइल इण्डष्ट्रिज लिमिटेड कपडा उद्योग भएको कुरामा विवाद देखिएन । उक्त उद्योग कपडा उत्पादन गर्ने कम्पनी भएको भएतापनि प्रस्तुत विवादमा विपक्षी ईष्टर्न टेक्सटाइलले आफूले धागो ल्याई कपडा उत्पादन गर्नुको साथै अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरी मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गरेको कुरामा पनि विवाद देखिएन । यस्तो अवस्थामा उक्त ईष्टर्न टेक्सटाइल इण्डष्ट्रिज आफूले धागो ल्याई ग्रे कपडा उत्पादन गरी विक्री गरेकोमा निजलाई कानून बमोजिम सहूलियत प्रदान गरेको कुरा प्राप्त मिसिल संलग्न कागज प्रमाणबाट देखिन्छ । सो बाहेक यी कपडा उद्योगले अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरी असुल गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ अनुसार

फिर्ता पाउं भनी दावी गरेकोमा सो सुविधा प्रदान गर्न नपर्ने गरी आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराले गरेको निर्णयबाट प्रस्तुत विवादको सृजना भएको देखियो ।

उक्त आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ दफा २४ मा “कपडा तथा सलाई (काठको कांटीमात्र) उद्योगले आफ्नो मूल्य अभिवृद्धिमा उठाएको कर नेपाल सरकारले तोके बमोजिम ती उद्योगहरूलाई फिर्ता गरिनेछ” भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यस प्रसङ्गमा हेर्दा कपडा उद्योग भन्नाले धागो तथा कच्चा पदार्थ ल्याई आफैले कपडा उत्पादनको कार्य गर्ने उद्योग भन्ने बुझिन्छ । अर्थात् कपडा उद्योगको काम कच्चा पदार्थ ल्याई तयारी कपडा उत्पादन गर्नुसम्म पर्दछ । अरुको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गर्ने कार्यलाई कपडा उद्योगको उत्पादन कार्य अन्तर्गतको काम भन्न नमिली केवल सेवा विक्रीको कार्यसम्म गरेको मान्नुपर्ने हुन्छ । यसरी आफै कपडा उत्पादन नगरी केवल सेवा विक्रीको कार्यसम्म गरेको मान्नुपर्ने हुन्छ । यसरी आफै कपडा उत्पादन नगरी केवल सेवा विक्री गर्ने उद्योगले सो सेवा विक्री गरेकोमा उल्लिखित आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ को दफा २४ को सुविधा पाउने भनी अर्थ गर्न मिल्ने देखिदैन । उक्त सुविधा कपडा उत्पादन गर्ने प्रयोजनार्थ कपडा उद्योगलाई दिएको सुविधा हो भनी बुझ्नुपर्ने हुन्छ । अर्थात् कपडा उद्योगको नाममा उक्त उद्योगले कपडा उत्पादन गर्ने बाहेक अन्य जुनसुकै कार्य वा सेवा विक्री गरेको अवस्थामा पनि उक्त सुविधा पाउनुपर्ने भनी अर्थ गर्न मिल्दैन ।

तसर्थ, उल्लिखित आधार र कारणहरूबाट प्रस्तुत विवादमा प्रत्यर्थी इष्टर्न टेक्सटाईल इण्डष्ट्रिज लिमिटेडले कच्चा पदार्थ ल्याई उत्पादन गरेको कपडामा मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गरेको नभई अन्य कम्पनीले उत्पादन गरेको ग्रे कपडा ल्याई डाइड सेवा प्रदान गरी सेवा विक्री गरेको अवस्थामा आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ४ दफा २४ को व्यवस्था अनुसारको सुविधा लागू नहुने हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१) (क) अनुसार कर लाग्ने नै भई मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५९ को नियम ४०(४) बमोजिम समानुपातिक हिसावबाट कर कट्टी गर्ने गरेको शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराको निर्णयमा कुनै कानूनी त्रुटीको विद्यमानता नदेखिँदा उक्त निर्णयलाई उल्टी गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसलामा उपरोक्त ऐनको व्याख्यात्मक त्रुटी भएको देखिँदा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६१।१।२८ को फैसला सो हदसम्म उल्टीहुने ठहर्छ । सो फैसला उल्टी हुने ठहरेकोले शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराको अन्तिम कर निर्धारण आदेश सदर हुने ठहर्छ । शुरु आन्तरिक राजस्व कार्यालय बाराको निर्णय सदर हुने ठहरेकोले उक्त निर्णय कानून बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु भनी प्रस्तुत फैसलाको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पुनरावेदक आन्तरिक राजस्व कार्यालय सिमरा, बारालाई दिनु । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत काटी मिसिल नियमानुसार गर्नु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : उपेन्द्र प्रसाद गौतम

कम्प्युटर टाइप : मन्जिता ढुंगाना

ईति सम्वत् २०६८ साल पौष २४ गते रोज १ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री गिरीश चन्द्र लाल
फैसला मिति : २०६९/११/६
फौ.पु.नं.०६६-CR-०५७१

मुद्दा : मूल्य अभिवृद्धि कर (आ.व.०५८ जेष्ठ,आषाढ, २०५५ जेष्ठ तथा ०६० जेष्ठ देखि माघसम्म ।

ठूला करदाता कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर..... १ पुनरावेदक

विरुद्ध

काठमाण्डौ जिल्ला, काठमाण्डौ महानगरपालिका, वडा नं.२२ स्थित युनाइटेड टेलिकम लिमिटेड..... १ प्रत्यर्थी

शुरू निर्णय गर्ने पदाधिकारी : प्रमुख कर प्रशासक श्री रामकुमार श्रेष्ठ

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा निर्णय गर्ने : माननीय अध्यक्ष श्री केशरीराज पण्डित

: लेखा सदस्य श्री भगिराज इङ्गनाम

राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम अनुमति प्राप्त भई पुनरावेदनको रोहमा पेश हुन आएको प्रतुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ :

युनाइटेड टेलिकम लिमिटेडको आ.व.२०५८।०५९ देखि ०६०।०६१ सम्मको कर जरिवाना क्रमशः रु.९४,७७,२१८। र रु. ३६,६६१ गरी जम्मा रु. ९५,१३,५७९ तिर्नु नपर्ने अथवा परिवर्तन गर्नुपर्ने कुनै ठोस प्रमाण भए १५ दिन भित्र पेश गर्नुहोला भनी मिति २०६१।२।२८ मा आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाण्डौ क्षेत्र नं.२ बाट जारी भएको प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश ।

करदाताले कार्यालयबाट जारी भएको च.नं.२४८ र २४७ मिति २०६१।२।२८ को पत्र बुझि उक्त पत्रमा उल्लिखित कर जरिवाना तिर्नु बुझाउनु पर्ने होइन भनी आफ्ना जिकीरहरू राखी मिति २०६१।३।१ मा पेश गरेको जवाफ ।

पुनरावेदकले पेश गरेको जवाफ तथा प्रमाण कागजातहरूको मूल्याङ्कन गर्दा २०५८।०५९ देखि ०६०।०६१ सम्म मूल्य अभिवृद्धि कर, प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश अनुसार रु.३६,३६१।- र रु ९४,७४,५७४।- गरी जम्मा रु.९५,१०,९३५।- ऐनको दफा २० तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम २९(३) बमोजिम बुझाउनु पर्ने देखिएको भन्ने आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट मिति २०६१।३।२ मा जारी अन्तरिम कर निर्धारण आदेश ।

युनाइटेड टेलिकम लिमिटेड २०५८।०५९ देखि २०६०।०६१ सम्मको मूल्य अभिवृद्धि कर उपर चित्त नबुझाई प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागी निवेदन दिएकोमा निवेदकले ल्याएको टेलिफोन सेटहरू खरिद मूल्य भन्दा कम मूल्यमा बिक्री गरेको विषयमा ऐनको दफा १२(१) बमोजिम कर लाग्ने मूल्य भन्नाले आपूर्तिकर्ताले प्रापकसंग लिएको मूल्यमा मात्र कर लाग्ने मूल्य हुनेछ भनी स्पष्ट व्यवस्था भएको र करदाताले सार्वजनिक सूचनाबाट कूल प्याकेजको मूल्य प्रकाशन गरी गरेको बिक्रीलाई न्यून विजकीकरण ठहर्याई कार्यालयले गरेको कर निर्धारण मिलेको नदेखिएकोले ऐनको दफा १२ बमोजिम जडान खर्च, टेलिफोन स्वामित्व शुल्क, सेवा शुल्क आदि कर लाग्ने मूल्यमा समावेश गरी कर निर्धारण र असूल उपर गरेको छ, छैन सोलाई समेत दृष्टिगत गरी पुनःकर निर्धारण गर्नुपर्ने ठहर्छ भनी आन्तरिक राजस्व विभागबाट मिति २०६१।१।६ मा भएको निर्णय पर्चा ।

यस अघि पुनरावेदन नं.९७-०६१-००३८५ को कर निर्धारण आदेश उपर गरिएको पुनरावेदनमा लिइएका जिकीरहरू यस मुद्दामा पनि लगाई मिति २०६१।३।२ को अन्तिम कर निर्धारण आदेशबाट लगाइएको कर र जरिवाना तथा सोसंग सम्बन्धित टिप्पणी आदेश एवं आन्तरिक राजस्व विभागको निर्णय समेत बदर गरी बढी लगाइएको कर र जरिवाना रु. ९५,१०,९३५। को दायित्वबाट मुक्त हुने गरी निर्णय गरिपाउं भनी करदाताबाट राजस्व न्यायाधिकरणमा पेश गरेको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा आपूर्तिको समय पुनरावेदकले जारी गरेको विजक वा ग्राहकले प्रयोग गरेको टेलिफोनको विवरण (Statement) मध्ये कुन आधारमा निर्धारण हुनुपर्ने हो भन्ने प्रश्नमा समेत शुरुको कर निर्धारण आदेश फरक पर्न सक्ने देखिएकोले छलफलको लागि अ.व.२०२ नं.बमोजिम सरकारी वकील, आन्तरिक राजस्व विभागलाई सूचना दिई पेश गर्नु भन्ने राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौबाट मिति २०६१।२।११ मा भएको आदेश ।

जारी विजक र करदाताले कम्प्युटरमा प्रविष्ट गरेको विवरणमा बिक्री रकम फरक परेको र भैरहवा भन्सारमा राखेको धरौटी रकम सदर स्याहा गरेको भन्ने पत्रानुसार प्रज्ञापन पत्रबाट क्रेडिट दावी गरेको भनी सोमा कर निर्धारण गर्ने गरेको आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाण्डौ क्षेत्र नं. २ को मिति २०६१।३।२ को निर्णय र अन्तिम कर निर्धारण आदेश मिलेको नदेखिँदा मिति २०६१।१।६ को निर्णय केही उल्टी भई पुनःकर निर्धारण गर्नु भनी मिसिल पठाई दिने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६१।३।३१ को फैसला ।

करदाताले जारी गरेको विजक र कम्प्युटरमा भएको विवरण फरक परेकोले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २० को उपदफा २ को आधारमा कर निर्धारण गरिएको हो । त्यस्तै कुनै पनि रकम सदर स्याहा गरेको वा बुझाएको सक्कल रसिद नै पेश गर्नु पर्नेमा भन्सार कार्यालयको मिति २०६०।१२।१२ को पत्रबाट फोटोकपी पत्रको आधारमा छुट दिन मिल्ने हुँदैन । सक्कल रसिद पेश गर्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ निजले दावी गरेको क्रेडिटलाई मान्यता नदिएको हो । यस्तो अवस्थामा राजस्व न्यायाधिकरणबाट त्यस्तो पत्रलाई आधार मानी केहि उल्टि गरेको फैसला मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४८(३) विपरीत हुँदा बदर भै साविकको अन्तिम कर निर्धारण आदेश कायम रहने आधार हुँदा पुनरावेदनको रोहबाट हेरी साविकको अन्तिम कर निर्धारण आदेश कायम राखिपाउं भन्ने समेत व्यहोराको ठूला करदाता कार्यालयको निवेदन पत्र ।

यसमा, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १५(१) मा दर्ता नभएको व्यक्तिले कर असूल गरेको देखिने कुनै विजक वा कागजात जारी गर्न र कर उठाउन हुँदैन भन्ने र ऐ.को उपदफा (२) मा दर्ता नभएको कुनै व्यक्तिले कर उठाएमा त्यसरी उठाएको कर निर्धारण गरी निजबाट असूल उपर गरिने छ भन्ने तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ३९(१) (ख) मा आन्तरिक खरिद गरिएको भए नियम १७ बमोजिमको कर विजक प्राप्त गरेको भएमा कर कट्टी गर्न पाइने भन्ने, ऐ.को नियम ४४ मा दर्ता नभएका व्यक्तिहरूसंग खरिद गरेको वस्तुहरू र दर्ता भएको व्यक्ति भएपनि ऐनको दफा १७ मा परेको र व्यक्तिगत प्रयोजनमा समेत ल्याइएका वस्तुहरूको खरिदमा तिरेको कर कट्टी गर्न पाइने छैन भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको विद्यमान स्थिति, विक्रेता B.R Traders उक्त अवधिमा मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता समेत नभएको अवस्थामा सो करदाताले तिरेको मूल्य अभिवृद्धि कर क्रेडिट गरी दावी स्वीकार गर्न सक्ने अवस्था देखिन नआई क्रेडिट दावी गरी सो वापत कर निर्धारण गरेको, करदाताले C.N.C. P.LTD संग खरिद गरेको सामानमा सक्कल विल हराएको भनी उक्त विजकको प्रमाणित प्रतिलिपी पेश गरेको अवस्थामा उक्त सक्कल विजकको प्रमाणित प्रतिलिपी पेश गरेको अवस्थामा उक्त सक्कल विजक बेगर कर कट्टी नदिई कर निर्धारण गरेको अवस्थामा उक्त आन्तरिक राजस्व विभाग, ठूला करदाता कार्यालयको निर्णयलाई केहि उल्टि गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६५।३।३१ को फैसलामा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १५,१७ तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ३९(१) (ख) र ४४ एवं राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(घ) समेतको गम्भीर कानूनी त्रुटी रहेको देखिंदा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम निवेदकलाई पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।१।१४ को आदेश ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चठी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी पुनरवेदकको तर्फबाट उपस्थित महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापाले विपक्षी ग्राहकले विल तिरेको अभिलेख राख्ने नगरी कर छल्ने प्रयत्न गरेको देखिएकोले विलिङ्ग भए बमोजिम कर रकम कायम गरिएको हो । सक्कल विजक बिना छुट दिन नसकिने भएकाले करमा छुट नदिएको हो । कानूनमा आधारित रहेर नै छुट दिन नमिल्ने कुरामा कर छुट नदिएको हुँदा कानूनी प्रावधान विपरीत राजस्व न्यायाधिकरणबाट छुट दिन पर्ने गरी गरेको फैसला त्रुटीपूर्ण छ, उक्त फैसला बदर हुनुपर्छ भनी तथा विपक्षी युनाइटेड टेलिकमको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री विमल ढकालले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ६(३) (६) मा निरन्तर रूपमा आपूर्ति हुने दुरसञ्चार सेवाको विलिङ्गको बारेमा स्पष्ट व्यवस्था छ । भन्सारमा धरौटी रहेको रकम सदर स्याहा गरेको रसिद हराएको भन्दैमा त्यत्रो रकमको छुट नपाउने भन्न मिल्दैन, भन्सारले पत्र दिएकै छ । यस्तो स्थितिमा राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको फैसला कानूनसम्मत भएकाले सदर हुनुपर्छ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंबाट कानून बमोजिम छुट पाउने रकमहरू छुट दिई पुनःकर निर्धारण गर्नु भनी ठहर गरेका निर्णय मिले नमिलेका के रहेछ सोही सम्बन्धमा नै निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा विपक्षी करदाताले भैरहवा कार्यालयमा धरौटी राखी सामान आयात गरेको रकम मध्ये सदर स्याहा भएको रकमको रसिद हराएको कारण उक्त कार्यालयबाट जारी गरिएको पत्रको आधारमा क्रेडिट दावी गरेकोमा कर निर्धारण गर्दा त्यस्तो रकम छुट पाउने हो होइन र करदाताले जारी गरेको विजक र करदाताले कम्प्युटरमा राखेको विवरण मध्ये कुन विवरणलाई आधार मानी कर निर्धारण गर्नुपर्ने भन्ने नै मुख्य रूपमा विवादको विषय रहेको पाइयो ।

पहिलो विवादित विषयवस्तुका सम्बन्धमा विचार गर्दा प्रत्यर्थी करदाता दुर सञ्चार सेवा प्रदायक रहेको र निजले ग्राहकले सेवा उपभोग गरेको टेलिफोन सेवाको उपभोग गरेको महिना महिनाको आधारमा विजक जारी गर्ने गरेको भन्ने देखिन्छ । यस्तो रकम असूल उपर गर्ने प्रयोजनका लागि छुट्टै विवरण कम्प्युटरमा प्रविष्ट गर्ने गरेको भन्ने समेत देखिन आयो । यस स्थितिमा उपभोगको आधारमा जारी विजक वा कम्प्युटरमा पछि प्रविष्ट गरिएको विवरण मध्ये कुनलाई मान्यता दिने भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ६ लाई मनन गर्नुपर्ने हुन्छ । उक्त दफाको उपदफा (३) (क)मा भएको व्यवस्था अनुसार निरन्तर रूपमा आपूर्ति हुने दुर सञ्चार सेवा वा यस्तै अन्य सार्वजनिक सेवाहरूको हकमा विजक जारी गर्दाको समयलाई आपूर्तिको समय मान्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोले आपूर्ति भएको सेवा अनुसार जारी विजक अनुसार नै मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यस्तो विजकलाई मान्यता नदिनुपर्ने ठोस आधार एवं कारण हुनु पर्नेमा प्रत्यर्थी करदाताले सेवा आपूर्ति गरी जारी गरेको विजकलाई अन्यथा भन्न सक्ने ठोस आधार र प्रमाण पेश गर्न नसकेको हुँदा त्यस्तो आधार प्रमाण बिना अन्यथा गर्न सकिने नदेखिंदा करदाताले आफ्नो आन्तरिक कामको सजिलोपनाका लागि कम्प्युटरमा प्रविष्ट गरेको विवरणका आधारमा कर निर्धारण गर्न मिल्ने देखिन आएन ।

अतःकरदाताले जारी गरेको विजक अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म सोही विजकका आधारमा मात्र कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन आयो ।

त्यसै गरी करदाताले विभिन्न वस्तु आयात गर्दा भैरहवा भन्सार कार्यालयमा धरौटीको रुपमा दाखिला गरेको रकम रु.१,२९,६६,२५४। मध्ये रु.१,२९,५८,८७६। सदर स्याहा भएकोमा सो रकमलाई क्रेडिट दावी गर्दा सो को सक्कल रसिदको सट्टामा उक्त भन्सार कार्यालयबाट जारी गरिएको मिति २०६०।१२।१२ को पत्र पेश गरेकोले सोलाई मान्यता दिन मिल्दैन भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको देखिन्छ । सरकारी निकायमा दाखिला गरेको धरौटी रकम त्यस्तो सरकारी कार्यालयले करदाताको विवरणको आधारमा सदर स्याहा गरेको र सो को विवरण सहितको सक्कल रसिद करदाताले दाखिला गर्न नसकेको अवस्थामा सदर स्याहा गर्ने कार्यालयले नै प्रमाणित गरी दिएको पत्रलाई अन्यथा भन्न सकिने हुँदैन । सक्कल रसिद यदाकदा हराउन वा दैवी परी नष्ट पनि हुन सक्छ । यस्तो स्थितिमा त्यस्तो आधिकारीक निकायमा भएको अभिलेखका आधारमा जारी गरिएको पत्रलाई आधार मान्न नहुने ठोस आधार हुनुपर्छ । पुनरावेदकबाट त्यस्तो ठोस आधार पेश गर्न सकेको पनि नहुँदा पुनरावेदन जिकीर वस्तुनिष्ठ देखिन आएन । अतःयस्तो स्थितिमा यी करदाताले राखेको धरौटी रकम सदर स्याहा भएको भनी सम्बन्धित कार्यालयले लेखि दिएको पत्रलाई अस्विकार गरी त्यसरी सदर स्याहा गरेको रकमलाई करको दायरामा ल्याउनु न्यायसंगत देखिन आएन ।

तसर्थ, उपरोक्त आधार र कारणबाट करदाताबाट जारी गरेको विजकलाई आधार नमानी अन्य विवरणका आधारमा कर निर्धारण गरेको तथा धरौटी रकम सदर स्याहा गरेको भनी भैरहवा भन्सार कार्यालयबाट जारी पत्रलाई मान्यता नदिई कर निर्धारण गरेको ठूला करदाता कार्यालयको मिति २०६१।१।६ को कर निर्धारण आदेश नमिलेको केही उल्टी हुने भनी गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको मिति २०६१।३।३१ को निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुन्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत :- अशोक कुमार बस्नेत

कम्प्युटर :-मन्दिरा रानाभाट

इति सम्बत् २०६९ साल फागुन ६ गते रोज १ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
फैसला मिति : २०७०।१।३
२०६९-CR-००७०

मुद्दा : मूल्य अभिवृद्धि कर(आ.व.२०५४।०५५ र २०५५।०५६)

जिल्ला मोरङ, विराटनगर उपमहानगरपालिका वडा नं.१३ स्थित कृष्ण ग्रिल एण्ड इन्जिनियरिङ्ग प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.को अधिकार प्राप्त सञ्चालक ऐ.वडा नं.२ बस्ने संजय श्रेष्ठ.....१ निवेदक
विरुद्ध

आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगर.....१ प्रत्यर्थी

राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला उपर राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम यस अदालतबाट अनुमती प्रदान भै पुनरावेदनको रोहमा पेश भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ :

कृष्ण ग्रिल एण्ड इन्जिनियरिङ्ग प्रा.लि.लाई कर रु.८,६९,०६८।- तिर्नु नपर्ने अथवा परिवर्तन गर्नु पर्ने कुनै ठोस प्रमाण भए सात दिन भित्र पेश गर्नु भनी कर निर्धारण आदेश र सो उपर दिएको मिति २०५७।१।१९ को जवाफ मिसिल संलग्न रहेको ।

अघिल्लो कर निर्धारण आदेशबाट कायम भएको रु.८,५८,५४४।- र जरिवाना रु.८,०८५।- यथावत राखी कर निर्धारण गर्नु पर्ने देखिन्छ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५७।३।९ को टिप्पणी र सोही टिप्पणीलाई सदर गरेको सोही मितिको आदेश ।

उपरोक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको कर जरिवाना रु.८,६६,६२९।- बैक दाखिला गर्नु भन्ने मिति २०५७।३।९ को कर निर्धारण आदेश ।

यसमा कानूनी प्रकृया नपुगी नपुर्याई भएको मिति २०५७।३।९ को कर निर्धारण आदेश मिलेको नदेखिँदा वदर गरी दिएको छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा २० तथा नियमावली २०५३ को नियम २९ ले गरेको व्यवस्था अनुरूप कर निर्धारण गर्नु भन्ने राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको मिति २०५८।१।२४ को फैसला ।

कृष्ण ग्रिल एण्ड इन्जिनियरिङ्गको आ.व.२०५४।०५५ र ०५५।०५६ मा भएको कारोवारलाई दृष्टिगत गरी कर रु ८,५८,५४४। र जरिवाना रु ८,०८५ कायम हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको आ.रा.का.विराटनगरको मिति २०६४।५।४ को निर्णय पर्चा ।

उपरोक्त हिसाब बमोजिम कायम भएको कर समेत रु.८,६६,६२९। बैक दाखिला गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६४।५।४ को अन्तिम कर निर्धारण आदेश ।

प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा वदर गरी सहि हक इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६४।७।२२ को पुनरावेदन जिकिर ।

कानूनले छुट दिएको वस्तु वा सेवा खरिदमा मात्र मूल्य अभिवृद्धि कर छुट हुने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था विपरित करदाताले कर छुटमा विक्री गरेको भनी दावी गरेकै भरमा पेल्टीक सेट विक्री वापतको मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने गरेको प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णयलाई अन्यथा भन्न सकिने देखिएन । अतः पुनरावेदक करदाताबाट मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना समेत जम्मा रु.८,६६,६२९।- लगाउने गरी भएको प्रत्यर्थी आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगरको मिति २०६४।५।४ को निर्णय र अन्तिम कर निर्धारण आदेश समेत मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक करदाताको पुनरावेदक जिकिर पुग्न सक्दैन भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला ।

राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार औद्योगिक मेशिनरीमा मूल्य अभिवृद्धि कर नलाग्ने व्यवस्था गरिएको थियो । यस उद्योगले उत्पादन गरेको बाटर टर्वाईन(पेल्टिक सेट) र सो को एसोसियेज औद्योगिक मेशिनरीज हुन भन्ने कुरामा अन्यथा परिभाषा गर्न र हुन सकेको छैन । नेपाल सरकारको शत प्रतिशत स्वामित्व भएको कृषि विकास बैकले खरिद आदेश (पर्चेज अर्डर) दिई खरिद गरेको ऐ.औद्योगिक मशीनरीजमा मूल्य अभिवृद्धि नलाग्ने हुनाले यस कम्पनीले जारी गरेको विक्री विजकमा शुद्ध कारखाना मूल्य लिई विक्री गरिएको हुनाले तत्सम्बन्धी स्पष्ट कानूनी व्यवस्था र आ.रा.का. विराटनगर र आ.रा.न्या.विराटनगरबाट कुनै विवेचना र खण्डन नै नगरी भएको निर्णय र फैसला स्पष्टतः राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख)(ग)(घ) को त्रुटीयुक्त हुँदा वदरभागी छ ।

आर्थिक ऐन, २०५३ को अनुसूची ३ को भन्सार दरवन्दीको संकेत ८४.०६ अन्तर्गतको उप संकेत ८४.०६.८१.०० मा ४० मेगावाट भन्दा बढी उत्पादन (output) हुने र उपसंकेत ८४.०६.८२.०० मा ४० मेगावाट भन्दा कम उत्पादन (यगतउगत) हुने वाटर टर्बाइन तथा ऐ.उपसंकेत ८४.०६.९०.०० मा ऐ.को अंगहरू (parts) भनी औद्योगिक मेशिनरीज भनी व्यवस्थित गरिएको छ। यस उद्योगले विक्री गरेको टर्बाइन ४० मेगावाट भन्दा न्युन विद्युत उत्पादन (output) भएको वाटर टर्बाइन (पेल्टिक सेट) भएको र सोमा ऐ.प्रकरण ३(क) मा उल्लेख भएको कानून अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर नलाने स्पष्ट व्यवस्था हुँदाहुँदै पनि मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना लाग्ने गरी भएको कर निर्धारण आदेश र फैसला बदरभागी छ।

आ.व.२०५४।०५५ र ०५५।०५६ मा विक्री गरिएको वाटर टर्बाइन(पेल्टिक सेट) एवं ढिकी पम्प सरकारी स्वामित्वको कृषि विकास बैकले खरिद गरी ४० देखि ५० प्रतिशतसम्म अनुदान (subsidy) दिई विपन्न एवम् गरीव जनतालाई विक्री गरेको हो। यस कम्पनीले कृषि विकास बैकलाई कारखाना मूल्यमा बीजक जारी गरेको र उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाहरूको अधिनमा रही उपभोक्तालाई विक्री कर नलिई कृषि विकास बैकले विक्री गरेको हुँदा उपभोक्ताबाट मूल्य अभिवृद्धि करको भार वहन गराउनु नै पर्ने भएको भए कृषि विकास बैकले असूल गर्नु पर्नेमा सरकारी स्वामित्वको संस्थालाई यस कम्पनीले बीजक जारी गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर असूल नगरेको र उपभोक्तालाई विक्री गर्ने कृषि विकास बैक भएकोमा असान्दर्भिक तवरबाट यस कम्पनीबाट मूल्य अभिवृद्धि कर र उठाउदै नउठाएको करमा जरिवाना समेत लगाउने गरी भएको कर निर्धारण आदेशलाई सदर गर्ने राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसलामा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख), (ग) र (घ) को त्रुटीपूर्ण विद्यमान भएकोले उक्त फैसला उपर पुनरावेदन गर्न निमित्त अनुमति प्रदान गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको कृष्ण गिल एण्ड इन्जिनियरिङ्ग प्रा.लि.को निवेदनपत्र।

यसमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची १ को अनुसूची १ को समूह ११ को खण्ड १२ मा गरिएको कानूनी प्रावधान प्रतिकूल कर लागू गर्ने आधार र कारण समेत उल्लेख नगरी राजस्व न्यायाधिकरणबाट भएको निर्णयमा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ख) (ग) र (घ) को त्रुटी देखिएको हुँदा पुनरावेदन गर्न अनुमति प्रदान गरिदिएको छ। सक्कल मिसिल भिकाई साथै राखी नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढि पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिका श्री महेश थापाले अन्तिम कर निर्धारण आदेश तथा राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला कानूनसम्मत हुँदा सदर हुनुपर्दछ भन्ने समेत वहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

अनुमति निवेदन, आदेश सहितका मिसिल कागजातको अध्ययन गरी विद्वान कानून व्यवसायीको वहस बुँदा समेत मनन गरी निर्णयतर्फ विचार गर्दा पुनरावेदक कम्पनीबाट जरिवाना सहित मूल्य अभिवृद्धि कर असूल गर्ने गरी भएको अन्तिम कर निर्धारण आदेश सदर गर्ने गरी भएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला मिलेको छ, छैन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो।

मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको मिति २०५६।६।२७ को करदातालाई उपलब्ध गराइएको पत्रमा कर लाग्ने भन्ने व्यहोरा मिसिलबाट देखिएको र लेखा परिक्षण प्रतिवेदनबाट समेत पुष्ट भएको देखिन्छ। मूल्य अभिवृद्धि कर कानूनले निर्दिष्ट गरेको सेवा तथा वस्तु खरिद र विक्रीमा क्रेताबाट विक्रेताले सो कर उठाउन पाउने हुन्छ। पुनरावेदक कम्पनीले ढिकीपम्प र सोलार पावर सम्बन्धी सामग्री पेल्टिक सेट विक्री गरेकोमा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ४०(३) र (४) बमोजिम करदाताले समानुपातिक तवरले मूल्य अभिवृद्धि कर क्रेडिट गरेको नदेखिएको भनी मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना समेत लगाउने गरी भएको अन्तिम कर निर्धारण आदेश राजस्व न्यायाधिकरणबाट सदर भएको देखिन्छ। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन र नियमावलीको परिपालना प्रत्येक कर दाताले गर्नु पर्दछ। कर छुट तथा सुविधाको माग गर्ने हो भने त्यसरी आफुले छुट तथा सुविधा पाउने कानूनी आधार प्रस्तुत गर्न सक्नुपर्दछ। मूल्य अभिवृद्धि कर छुट सम्बन्धमा दावी गर्दा स्पष्ट कानूनले छुट पाउने प्रावधान अनुकूल दावी गरेको हुनुपर्दछ। निवेदक कम्पनीले पेल्टिक सेट र ढिकी विक्री गर्दा के कसरी कर छुट पाउने भन्ने स्पष्ट आधार प्रस्तुत गर्न सकेको पाइदैन। कानूनले छुट दिएको वस्तु वा सेवा खरिदमा मात्र मूल्य अभिवृद्धि कर छुट हुने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था विपरित करदाताले कर छुटमा विक्री गरेको भनी दावी गरेकै भरमा छुट नपाउने भन्दै उल्लिखित सामान विक्री गरेको भनी दावी गरेकै भरमा छुट नपाउने भन्दै उल्लिखित सामान विक्री वापतको मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना पुनरावेदकबाट असूल गर्ने गरी भएको प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला कानूनसम्मत नै देखिन आयो।

तसर्थ पुनरावेदक करदाताबाट मूल्य अभिवृद्धि कर र जरिवाना समेत जम्मा रु.८,६६,६२९।- असूल गर्ने गरी भएको प्रत्यर्थी आन्तरिक राजस्व कार्यालय विराटनगरको मिति २०६४।५।४ को निर्णय र अन्तिम कर निर्धारण आदेश सदर हुने ठहराएको राजस्व न्यायाधिकरण विराटनगरको फैसला मिलेको देखिँदा सदर ठहर्छ। पुनरावेदक करदाताको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्दैन। दायरीको लागत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइदिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : विष्णु प्रसाद उपाध्याय

कम्प्युटर सेटिड. : निर्मला भट्ट

इति सम्वत् २०७० साल वैशाख ३ गते रोज ३ मा शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
फैसला : मुद्दा नं. २०७०-रब-००४४
फैसला मिति: २०७२/१०/१५

मुद्दा : मूल्य अभिवृद्धि कर (२०६३।०६४,०६४।०६५,०६५।०६६ र ०६६।०६७)

आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखा तथा आन्तरिक राजस्व विभाग पुनरावेदक
समेतका तर्फबाट ऐ.विभागमा महानिर्देशक टंकमणि शर्मा.....वादी

विरुद्ध

काठमाण्डौं जिल्ला का.म.न.पा.वडा नं.२४ स्थित चोखानी इन्टरप्राइजेजका प्रत्यर्थी
प्रोपाइटर सञ्जय चोखानी.....१ प्रतिवादी

शुरु तहमा फैसलार्गने : मा.अध्यक्ष श्री दीपकुमार कार्की

मा.सदस्य श्री तारादेव जोशी

मा.सदस्य श्री भागिरथ इङ्गनाम

फैसला मिति : २०६८।८।२७

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसला उपर पुनरावेदनको अनुमति पाउं भनी परेको निवेदनमा यस अदालतबाट मिति २०७०।१०।१० मा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को (ख) (ग) र (घ) का आधारमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार छ :

श्री चोखानी इन्टरप्राइजेजको मूल्य अभिवृद्धि कर अवधि २०६३।०६४, ०६४।०६५, ०६५।०६६ र ०६६।०६७ सम्मको लागि कर, थप दस्तुर, जरिवाना र ब्याजसमेत गरी जम्मा रु.५१,७७,८६३। तिर्नु पर्ने देखिन आएको छ। उक्त रकम तिर्नु नपर्ने कुनै ठोस सबूद प्रमाण भए पत्र प्राप्त भएको मितिले १५ दिन भित्र पेश गर्नु भनी आन्तरिक राजस्व विभागबाट मिति २०६६।८।८ मा करदाताका नाममा प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश जारी भएको। आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६६।८।८ को पत्रको सम्बन्धमा स्टकमा रहेको मिति २०६६।६।२ को सामानको मौज्जात भन्दा मौज्जात गणना गर्दा रु.१५,४२,७३१।४२ को सामान घटी देखिन आएको मौज्जात नलिएको भएर र कतिपय सामानको नाम मिल्दो जुल्दो भएको कारणले कुनै सामान बढी र कुनै कम मौज्जात गणना भएको छ। आ.व.२०६४।०६५ मा भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई मूल्य अभिवृद्धि कर बाहेक रु.१,५९,०१,५०५।९२ को र मूल्य अभिवृद्धि कर समेत रु.१,७९,६८,७०१। को विक्री गरेको छौं घटी विक्री देखाएको भनिएको रु.१२,१८,७८६। मा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्नु पर्ने होइन, सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई आ.व.२०६३।०६४, ०६४।०६५ र ०६५।०६६ मा पैठारी गरेको सामानबाट विना विल विक्री गरेका छैनौं। सम्पूर्ण भुक्तानीलाई नै विक्री मान्नु पर्ने कुनै आधार छैन भन्ने समेत वेहोरा उल्लेख गर्दै करदाताका तर्फबाट मिति २०६६।८।२३ मा आन्तरिक राजस्व विभागमा जवाफ दर्ता गराएको रहेछ।

करदाताको तर्फबाट प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश परिवर्तन गर्नु पर्ने कुनै ठोस सबूद प्रमाण संलग्न हुन नआएको प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेशमा उल्लेख भए अनुसारको कर अवधि २०६४ आषाढ, २०६५ आषाढ, २०६६ आषाढ र २०६६ आश्विनको मूल्य अभिवृद्धि कर जरिवाना, थप दस्तुर र ब्याजवापत जम्मा रकम रु.५१,७७,८६३। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २०(१) तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम २९(३) बमोजिम अन्तिम कर निर्धारण गर्ने गरी आन्तरिक राजस्व विभाग, अनुसन्धान शाखाबाट मिति २०६६।९।१७ मा कर निर्धारण निर्णय पर्चा खडा भएको र सो बमोजिम करदाताका नाममा मिति २०६६।९।२१ मा अन्तिम कर निर्धारण आदेश जारी भएको।

मैले वास्तविक आय लुकाएको छैन। घर बहाल खर्चमात्र छुट हुन गएको हो। आ.व. (२०६३।०६४, ०६४।०६५ र ०६५।०६६) को घर बहाल संभौता भएको जम्मा १३ प्रति पेश गरेको छु। स्टोरमा धेरै सामानहरू यस्तै प्रकृतिको भएकोले कतिपय सामानहरू अर्को सामानमा परेको हुन सक्छ। तर यति धेरै सामानहरू फरक नपर्नु पर्ने हो। भुलबस फरक परेको पनि हुन सक्छ भन्ने समेत वेहोराको प्रतिवादी संजय चोखानीले आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखामा गरेको बयान।

आन्तरिक राजस्व विभागको २०६६।९।१७ को निर्णयमा चित्त नबुझी करदाताको तर्फबाट आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशक समक्ष मिति २०६४।१२।२१ मा प्रशासकीय पुनरावलोकनका लागि निवेदन दिएकोमा महानिर्देशकबाट करदाताको दावी जिकिर सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयको राय प्रतिक्रिया तथा सक्कल फायल संलग्न कागजातहरू अध्ययन गर्दा आन्तरिक

राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखाबाट भएको कर निर्धारणको निर्णय कानूनसम्मत देखिएको हुंदा निवेदकको जिकिर पुग्न नसक्ने ठहर्छ भन्ने महानिर्देशकबाट मिति २०६७।२।४ मा भएको निर्णय ।

आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखाको मिति २०६६।१।१७ को निर्णय र आन्तरिक राजस्व विभागमा महानिर्देशकबाट मिति २०६७।२।४ मा भएको निर्णय त्रुटीपूर्ण र अन्यायपूर्ण भएको हुंदा उक्त निर्णय बदर गरी इन्साफ पाउं भनी करदाताको तर्फबाट राजस्व न्यायाधिकरणमा मिति २०६७।२।९ मा परेको पुनरावेदनपत्र ।

यसमा स्टक खातामा घटी हुन गएको सामानलाई बिक्री गरेको भनी सोमा मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गर्ने गरेको शुरु कार्यालयको निर्णय फरक पर्न सक्ने भएकोले अ.व. २०२ नं. बमोजिम छलफलको लागि सरकारी वकिल, आन्तरिक राजस्व विभागलाई पेशीको सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने मिति २०६७।५।१९ को राजस्व न्यायाधिकरणको आदेश ।

Assorted Candies Toffees Hard र Assorted Candies Toffees एउटै नाम भएको कारणले कुनै सामान घटी र कुनैबढी भएपनि कुल परिणाम मिल्न आउँछ । सामानको गणना गर्दा पुनरावेदक करदातालाई राखी गणना गरेको देखिदैन । आन्तरिक राजस्व विभागले स्टकमा रहेको सामानको बढी स्टक देखिएको भनी बढी कर असूल गर्नु भनेको आधारमा करदाताले स्टक शीर्षक अन्तर्गत बढी बिक्री गरी बिक्री लुकायो भन्ने अनुमानका आधारमा स्थापित हुदैन । अनुमानका आधारमा बिक्री कायम गरी करदाताबाट थप कर लिने भनी गरेको निर्णय मिलेको देखिदैन । चोखानी इन्टरप्राइजेज र सामान खरिद कर्ता भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोर पार्टीवाइजले देखाएको लेखालाई मात्र आधार लिई अनुमानमा आधारमा बिक्री लुकाएको भनी थप कर जरिवाना दिने भनी गरेको निर्णय मिलेको देखिदैन । तसर्थ मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखाको मिति २०६६।१।१७ को निर्णय र सो निर्णयलाई समर्थन गरेको आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६७।२।४ को निर्णय मिलेको नदेखिंदा उल्टी हुने ठहर्छ भन्ने राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६६।६।२७ को फैसला ।

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको उक्त फैसलामा चित्त बुझेन करदाताको स्टक मौज्जात गणना गरी स्टक बुकसंग भिडाउंदा घटी पाइएको र विभिन्न समानहरू स्टक बुकमा रहेको मौज्जात भन्दा बढीमूल्यको मौज्जात रहेको प्रष्ट देखिन्छ । करदाताले यस्तै प्रकृतिका सामानहरू एक अर्कोमा गणना भई संख्या फरक परेको जिकिर लिए पनि निज स्वयंको उपस्थितिमा स्टका मौज्जात गणना गरी तयार गरिएको विवरणमा विपक्षी स्वयंको सहि दस्तखत परेको छ । आफ्नो अनुपस्थितिमा स्टक गणना भएको भन्ने विपक्षीको भनाई निराधार छ । विपक्षी करदातासंग सामान खरिद गर्ने भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोर को आ.व.०६।०६।५ को पार्टीवाइज खरिद विवरणमा बढी रकमको सामान खरिद गरेको देखिन्छ । सो विवरणलाई छलेर करदाताले घटी बिक्री देखाएको मिसिल संलग्न प्रमाणबाट प्रष्ट भएको छ । भुठा विवरण पेश गरेको अवस्थामा कर निर्धारण भई थप दायित्व सिर्जना भएको करदाताले उक्त दायित्व बहन गर्नुपर्छ । विपक्षी करदाताले सेललेज डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई आ.व.२०६३।०६।४ र ०६।०६।६ मा जुन परिमाणमा सामान बिक्री गरेको हो सो भन्दा घटी बिक्री देखाएको छ । करदाताले उक्त स्टोरबाट बढी रकम भुक्तानी लिएको देखिंदा भुठा विवरण पेश गरी कर छलेको प्रष्ट देखिएको अवस्थामा राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला उल्टी गरी आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखाको मिति ०६।१।२९ को निर्णय र सो निर्णयलाई सदर गरेको आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६७।२।४ को निर्णय सदर कायम गरिपाउं भन्ने आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखा तथा आन्तरिक राजस्व विभागका तर्फबाट पर्न आएको निवेदन ।

मिसिल संलग्न मिति २०६६।६।१, २०६६।६।२ र २०६६।६।४ का मौज्जात विवरणका प्रमाणबाट स्टोरमा रहेको सामानको गणना गर्दा विपक्षी करदाता संजय चोखानीलाई रोहवरमा राखी निजले दस्तखत गरेको देखिएकोले करदातालाई रोहवरमा नराखिएको भनी राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३९ को दफा ८ को देहाय (ख)(ग) र (घ) का आधारमा पुनरावलोकन गर्ने अनुमति दिइएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१०।१० को आदेश ।

नियम बमोजिम पेशीमा चढी निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकका तर्फबाट उपस्थित महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री हरिशंकर ज्ञवालीले करदाताको स्टक मौज्जात गणना गरी स्टक बुकसंग तुलना गर्दा सामान घटी पाइएको र विभिन्न सामानहरू स्टक बुकमा रहेको मौज्जात भन्दा बढी मूल्यको सामान मौज्जात रहेको देखिएको छ । स्टक मौज्जात सामानहरू करदाताको रोहवरमा गणना गरिएको हो भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोर सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरमा रहेको सामान भन्दा घटी सामान बिक्री गरेको भनी कर छली गरेको प्रष्ट देखिएको अवस्थामा राजस्व न्यायाधिकरणको त्रुटिपूर्ण फैसला उल्टि गरी आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखा तथा राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको निर्णय सदर गरिपाउं भनी बहस गर्नुभयो ।

विपक्षका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री कोपिल प्रसाद अधिकारीले स्टक मौज्जातमा रहेको सामानहरूको एउटै नाम भएको तर कुल परिमाण मिल्न आएको छ । स्टकमा रहेको सामान गणना गर्दा करदातालाई रोहवरमा राखी गणना गरिएको छैन । करदाताले सामान बढी बिक्री गरी बिक्री लुकाई कर छलेको मिसिल प्रमाणबाट देखिदैन । चोखानी इन्टरप्राइजेजबाट सामान खरिद कर्ता भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोरले खरिद गरेको सामानको पार्टीवाइज देखाएको लेखालाई आधार मान्न मिल्दैन । त्यसै गरी सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई बढीसामान बिक्री गरेकोमा घटी देखाइएको वा सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरबाट बढी रकम प्राप्त गरेको भन्ने अनुमानका आधारमा थप रकम प्राप्त गरेको भनी ठहर्याउन मिल्दैन । राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौबाट मिसिल संलग्न प्रमाण र कानूनको विवेचना गरी भएको फैसला कानूनसम्मत भएकोले सो फैसला सदर गरिपाउं भनी बहस गर्नु भयो ।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उपर्युक्त बमोजिमको बहस जिकिर समेत सुनी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौले गरेको फैसला मिलेको छ, छैन, पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन सो सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, आन्तरिक राजस्व विभाग कार्यालय काठमाण्डौ २ ले चोखानी इन्टरप्राइजेजलाई मिति २०६६।८।८ मा च.नं.४३१ को प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश अनुसार १५ दिन भित्र रु.५१,७७,८६३। नेपाल सरकारको सर्वसंचित कोषमा दाखिला गर्न पत्राचार गरेको देखियो । सो अवधिभित्र उक्त रकम दाखिला नभएकोले पुनः आन्तरिक राजस्व विभागले च.नं.५२४ मिति २०६६।९।२१ मा कर निर्धारण भएको अवधि २०६३।०६।४, ०६।४।०६।५, ०६।५।०६।६ को कर निर्धारण ऐनको दफा २०(१) तथा नियमावलीको नियम २९(३) संग सम्बन्धित रही पेश गर्नु भएको जवाफ तथा प्रमाण कागजातहरूको मूल्यांकन गर्दा रु.५१,७७,८६३। तिर्नुपर्ने देखिन आएको छ । उक्त रकम यो आदेश जारी भएको मितिले १५ दिनभित्र नेपाल सरकारको सर्वसंचित कोषमा दाखिला हुने गरी एभरेष्ट बैंक बबरमहलमा दाखिला गर्नुहोला भनी अन्तिम कर निर्धारण आदेश भएको मिसिल संलग्न पत्रबाट देखिन्छ । मैले वास्तविक आय लुकाएको छैन । घर बहाल संभौता भएको जममा १३ प्रति पेश गरेको छु । स्टोरमा धेरै सामानहरू एस्तै प्रकृतिको भएकोले कतिपय सामानहरू अर्को सामानमा परेको हुन सक्छ । तर यति धेरै सामानहरू फरक नपर्नु पर्ने हो । भुलवश फरक परेको पनि हुन सक्छ भनी प्रतिवादी संजय चोखानीले बयानको स.ज. १० र ११ मा उल्लेख गरेको देखिन्छ । स्टकको विवरण अनुसार स्टक बुकमा उल्लेख भएको मौज्जात भन्दा रु.९,१५,५८८,१३ मूल्यको बढी सामान मौज्जात भएको देखियो । प्रत्यर्थी चोखानी इन्टर प्राइजेजको मुख्य कार्यालय ललिता मानन्धरको घरमा रहेको र यस इन्टरप्राइजेजको अन्य गोदामहरू कमलपोखरी स्थित विभिन्न व्यक्तिहरूको घरमा रहेको देखिन्छ । उक्त गोदाममा रहेको मौज्जात स्टक सामानहरूको मिति २०६६।६।१९, मिति २०६६।६।२ र मिति २०६६।६।४ मा भएको गणना विवरण प्रत्यर्थी संजय चोखानीको रोहवरमा तयार भएको र निजले प्रत्येक गणना विवरणमा हस्ताक्षर गरेको मिसिलबाट देखिन्छ । गोदाममा कतिपय सामानहरू स्टक बुक भन्दा घटी रहेको देखिएको छ भने केहि सामानहरू बढी रहेको देखिन्छ । आफु रोहवरमा रही मौज्जात सामान गणना ठीक छ भनी सहीछाप गरेको र पछि आएर यति धेरै परिमाणमा सामानको गणनामा फरक नपर्नुपर्ने हो, उस्तै प्रकृतिका सामानहरू भएकोले एकको सामान अर्को परेको हुन सक्छ भनी सामानहरू फरक परेको तथ्यलाई प्रतिवादीले स्वीकार गरेको देखिन्छ । स्टक बुक भन्दा मौज्जात सामानहरू के कुन कारणले घटिबढी भएको हो भन्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी प्रतिवादीले वस्तुगत प्रमाण पेश गर्न सकेको छैन । प्रत्यर्थी संजय चोखानी ले स.ज.३ र ४ मा स्थानीय बजारबाट विजक जारी नगरी कतिपय सामानहरू विक्री भएको कुरा स्वीकार गरेका छन् ।

दीर्घराज मैनालीले मिति २०६६।८।७ मा आन्तरिक राजस्व विभाग लाजिम्पाट काठमाण्डौमा बुझाएको अनुसन्धान प्रतिवेदनमा भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई आ.व.०६।४।०५ को आय विवरण पेश गरेको पार्टीवाइज खरिद विवरणमा प्रस्तुत फर्मसंग १,७१,२०,२९।५० खरिद भएको देखिन्छ । यसरी आ.व.२०६४।०६।५ मा भाटभटेनी डिपार्टमेन्टल स्टोरलाई रु. १२,१८,७८६।५२ घटी विक्री गरेको देखिन्छ । यसबाट स्पष्ट रूपमा खरिद विक्री को तथ्याङ्क नै फरक परेको देखिएको यस अवस्थामा करदाता चोखानी इन्टरप्राइजेजको जिकिर मनासिव भन्न मिलेन ।

बैंक स्टेटमेन्ट अनुसार सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरबाट आ.व.२०६३।०६।४ मा रु.२२,५०,०००। आ.व.०६।४।०६।५ मा रु.६७,००,९६५। र आ.व.२०६५।०६।६ मा रु.१,२५,७२,५१०। भुक्तानी लिएको र पार्टीवाइज विक्री विवरण अनुसार सेलवेज डिपार्टमेन्टललाई भ्याट सहित विक्री आ.व.२०६३।०६।४ मा १३,०५,५५।६७, आ.व.०६।४।०६।५ मा रु.१९,००,४००।०८ देखाइएको छ । उक्त विवरण हेर्दा सेलवेज डिपार्टमेन्टल स्टोरले फर्मलाई विभिन्न अर्थिक वर्षमा दिएको भुक्तानी विवरण र करदाताले पेश गरेको पार्टीवाइज विक्री विवरण भिडाई हेर्दा आ.व.०६।३।०६।४ मा रु.९,४४,४४।३३ आ.व.०६।४।०६।५ मा रु.५६,६९,०३९।१८ र आ.व.२०६५।०६।६ मा रु.१,०६,७२,१०९।९२ फरक परेको देखियो । डिपार्टमेन्टल स्टोरबाट फर्मले प्राप्त गरेको भुक्तानी भन्दा उक्त फर्मले देखाएको विक्री घटी रहेको देखियो । यस सम्बन्धमा संजय चोखानीले विक्री विजक छुट भएको हुन सक्ने र कतिपय बिना विजकका स्थानीय खरिदबाट उपरोक्तानुसारको विक्री भएको रकम छुटेको हुन सक्ने भनी स्वीकार गरेको पाइयो । व्यापारिक कारोवार गर्ने पक्षहरू बीच भएको लेनदेन तथा कारोवार अन्यथा प्रमाणित भएका बाहेक व्यवसायीसंग समबन्धित रहेको भनी मान्नु पर्दछ । भुक्तानी लिएकोलाई पेशकी वा सापटी हो भनी संजय चोखानीले जिकिर लिएपनि सो जिकिर ठोस प्रमाणद्वारा पुष्टि भएको देखिदैन । यसबाट मिति २०६६।८।८ मा जारी भएको प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश मिलेकै देखियो ।

अतःमाथि उल्लिखित आधार कारण समेतबाट प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश परिवर्तन गर्नु नपर्ने ठहर्याएको आन्तरिक राजस्व विभाग अनुसन्धान शाखाको मिति २०६६।९।१७ को निर्णय सदर गरेको आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६७।२।४ को निर्णय उल्टी हुने ठहर्याएको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६८।८।२७ को फैसला मिलेको नदेखिदा उल्टी भई आन्तरिक राजस्व विभाग समेतको निर्णय दिर हुने ठहर्छ । अरु तपसिल बमोजिम गर्नु ।

तपसिल

माथि ठहर खण्डमा लेखिए बमोजिम राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंको फैसला उल्टी भई आन्तरिक राजस्व विभाग समेतको फैसला सदर हुने ठहरिएकोले मिति २०६६।८।८ मा जारी भएको प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेशानुसारको कर करदाताबाट असुल गर्नु भनी सुरु कार्यालयमा लेखी पठाउनु.....१

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीबाट लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु.....१

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : प्रेमप्रसाद न्यौपाने

कम्प्युटर टाईप गर्ने : मन्दिरा रानाभाट

इति सम्बत् २०७२ साल माघ ५ गते रोज ३ शुभम्.....।

आयकरसंग सम्बन्धित रिट

डिभिजन बेञ्च

माननीय न्यायाधीश श्री बासुदेव शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री हरगोविन्द सिंह प्रधान
सम्बत् २०३८ सालको रि.नं. १६६७

निवेदक : का.जि. कमलपोखरी स्थित भान भान चाईनिज रेष्टुरेन्ट एण्ड बारका प्रो. राजेन्द्रकुमार श्रेष्ठ
विरुद्ध

विपक्षी : श्री कर अधिकृत कर कार्यालय काठमाडौं

विषय: उत्प्रेषण

(१) निवेदकले पेश गरेको हिसाब किताबलाई अमान्य घोषित नगरी अधिकै निर्णयमा लिएका आधारलाई पुनः आधार बनाई हचुवा किसिमले आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको निर्णय बदर हुने ।

(प्रकरण नं. ७)

(२) राजस्व न्यायाधीकरणबाट कर निर्धारण बदर भएपछि पुनः आय र कर निर्धारण गर्न सम्बन्धित पक्षलाई राखी निर्णय गरेको देखिएन साथै जे जति रकम निर्धारण भएको थियो सोही रकम रू.१७०१०। पुनः कायम पनि गरिएकोबाट कानूनले निर्धारित गरेको प्रक्रिया नअपनाई रीत सम्म पुर्याउने उद्देश्यले पर्चासम्म खडा गरेको हुँदा राजस्व न्यायाधीकरणबाट बदर गर्ने गरेको निर्णय निरर्थक हुन गएको छ । तसर्थ पक्षलाई समेत उपस्थित गराई प्रतिवादको मौका दिई निर्णय गर्नक पर्नेमा नगरेको हुँदा कर अधिकृतको निर्णय बदर हुने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडीया

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री केदारनाथ उपाध्याय

आदेश

न्या. सुरेन्द्रप्रसाद सिंह: विपक्षी कर अधिकृतको मिति ०३७११।३० को टिप्पणी र आदेश पर्चा तथा सोही मितिको आयकर निर्धारण आदेश समेत उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गरी परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भनी नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य तथा जिकिर यस प्रकार छन् ।

२. निवेदक करदाताको आ.व.१९७७ अप्रील, जुनको खुद आय र कर निर्धारण पुनः गर्ने सम्बन्धमा यस कार्यालयबाट निजको रेष्टुराँ एण्ड बारको हिसाब किताब समेत जाँचबुझ भइसकेको र आवश्यक बयान आदि समेत लिइसकेको फायल साथ संलग्न रहेको बयानबाट स्पष्ट हुन आउँछ । उक्त आ.व.को कारोबारबाट के कति खुद मुनाफा आर्जन गरेको होला भनी अध्ययन गर्दा उक्त रेष्टुराँको हिसाब किताब जाँच गरी बयान गराउँदा अधिकांश बिल भरपाइहरू पेश गर्न नसक्ने भई कुनै कुनै बिल भर्पाई सन्तोषजनक नदेखिने भएको साथै खर्चको रकमहरू लेखाको सिद्धान्त अनुरूप श्रेस्ता नरहेको जस्तै स्टक एकाउण्ट प्रस्तुत गर्न नसकी यति नै स्टक हो भन्ने आधार नभएकोबाट नाफामा प्रत्यक्ष असर पर्न जाने स्पष्ट भएको नाफा नोक्सान हिसाबमा पूँजीगत सामान समेत समावेश भएको आदि कारणबाट आयकर ऐन, २०३१ (संशोधनसहित) को दफा ३३(२) बमोजिम खुद आय कायम गरी सो को करदातालाई समेत सूचना गर्दा कुनै प्रतिक्रिया नजनाएको करदाता स्वयमले यस कार्यालयबाट कानूनबमोजिम दिइएको सूचनामा मञ्जूरी जनाई उक्त हिसाब किताबमा भएको त्रुटिलाई स्वीकारेको स्पष्ट छ । अतः यस रेष्टुराँको कारोबार सम्बन्धमा कर निरीक्षकबाट कर पेश हुन आएको तथ्य पूर्ण गोप्य प्रतिवेदन समेतको आधार लिई करदाताको आ.व.१९७७ अप्रील देखि जुन तक तीनमहीनाको बिक्री रू.८१,०००। मानी उक्त बिक्रीमा यस्तै यस्तै कारोबार गर्ने अन्य कर दातालाई कायम गरेको प्रतिशत समेत विचार गरी आयकर ऐन, २०३१ (संशोधनसहित) को दफा ३३(२) बमोजिम श्री आयकर फछौट आयोगको प्रत्यायोजित अधिकार अनुसार उक्त आ.व.१९७६।७७ अप्रील, जुनको लागि रू.१७,०१०। रेष्टुराँ एण्ड बार तर्फको लागि कुल आय कायम गर्ने साथै उक्त बारको प्रो.को पारिश्रमिक वापतको रू.१५६७०। समेत जम्मा रू.३२,६८०। खुद

आय कायम गरी कर निर्धारण गरी पठाउने गरी यो पर्चा खडा गरी दियौं भनी मिति ०३७११।३० को कर कार्यालय काठमाडौंको पुनः आयकर निर्धारण गरेको निर्णय रहेछ ।

३. निवेदकको रेष्टुराँ “एण्ड बारको आ.व.१९७७-७८ जुलाई जुनको आय विवरण पेश गरी उक्त बारको १९७७ अप्रील देखि १९७८ जुलाई सम्मको जम्मा १६ महीनाको हिसाबहरू विपक्षीकोमा पेश गरेको र आवश्यक निरीक्षण गरी मैले सो हिसाब किताब बापत सफाई पाई उक्त १६ महीनाको विपक्षीबाट ०३५।१०।१२ मा एउटै निर्णयबाट आयकर निर्धारण भई सो निर्णयमा चित्त नबुझी मैले राजस्व न्यायाधीकरण काठमाडौंमा पुनरावेदन गरेकोमा १९६७-७७ अप्रील देखि जुन तक ३ महीनाको र १९७७-७८ जुलाई देखि जुलाई तक १३ महीनाको छुट्टा-छुट्टै पर्चा गर्न पर्नेमा एउटै पर्चाबाट दुवै आ.व.को खुद आय निश्चित गरेको सो गर्दा दुवै आ.व.को लागि एउटै सामुहिक निवेदकको बयान मात्र देखियो । पेश गरेको हिसाब किताबलाई मान्यता नदिई कर निरीक्षकको गोप्य प्रतिवेदनमा हचुवा किसिमको एकमुष्ट बिक्री अंक देखाएको प्रतिवेदनलाई तथ्यपूर्णको संज्ञा दिन नमिल्ने भनी मिति ०३७।६।१५ को फैसलाले ०३५।१०।१८ को कर कार्यालय काठमाडौंको आयकर निर्धारण आदेश बदर गरी पुनः कर निर्धारणको लागि विपक्षीकहाँ पठाइएको मा निवेदकसँग कुनै सम्पर्क नराखी कुनै थप सबूत प्रमाण समेत नबुझी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) र ३३(३) तथा दफा ५८ समेतको बर्खिलाप अधि गरिएको कारवाही तथा पर्चा आदेश बमोजिम ०३५।१०।१२ को निर्णय सम्पूर्ण अधि लिएकै आधारमा अधि कायम गरिएको खुद आयकर रकमलाई नै यथावत पुनः कायम गरी मिति ०३७११।३० मा पर्चा गरियो । जुन पुनरावेदन फैसला र आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३३(२) ३३(३) दफा ५८ र दफा ३३(४) समेत बर्खिलाफ छ । निवेदकले आय विवरण पेश गरेछ र त्यस्तो नाफा नोक्सान तथा वासलात समेतलाई विपक्षीले भुट्टा भन्ने तथा ठहर समेत गर्न सकेको छैन । आयकर ऐनको प्रयोजनको लागि कस्तो लेखा अमान्य नहुने भन्ने सम्बन्धमा ऐनको खण्ड ५८ मा व्यवस्था भएको अवस्थामा दफा ३३(२) मा उल्लिखित पूर्व व्यवस्था प्रस्तुत केशमा विद्यमान छैन साथै दफा ३३(३) ले हिसाब किताबकै आधारमा खुद आय निश्चित गर्न विपक्षीलाई कानूनले बाध्य गरेकोमा सो नगरी न्यायोचित अनुमानको संज्ञा दिई गरिएको उक्त पर्चा गैरकानूनी र बदरभागी छ । निवेदकको यो आ.व. तथा आ.व.१९७७-७८ अवधिको कर निरीक्षकले मिति ०३५।१०।१९ मा एउटै प्रतिवेदन दिएको र सो प्रतिवेदन सम्बन्धमा कर निरीक्षकको गोप्य प्रतिवेदनमा पनि स्टक खरीद बिक्रीको कुनै अंक नखुलाई हचुवा किसिमको एकमुष्ट बिक्री अंक देखाएको प्रतिवेदनलाई तथ्यपूर्णको संज्ञा दिन समेत नमिल्ने भनी निवेदककै आ.व.१९७७-७८ को पुनरावेदनमा मिति ०३७।६।९ को फैसलामा राजस्व न्यायाधीकरण काठमाडौंले फैसला गरिसकेकोमा पुनः कर निर्धारण गर्न सोही प्रतिवेदनलाई आधार लिई गरेको निर्णय पर्चा बदरभागी छ । अतः विपक्षी कर अधिकृतज्यूको मिति ०३७११।३० को आ.व.१९७६।७७ (अप्रील जुन) को निर्णय प्रत्यक्ष कानूनी त्रुटिपूर्ण तथा गैरकानूनी टिप्पणी आदेश पर्चा तथा आयकर निर्धारण आदेश समेतले नेपालको संविधानद्वारा प्रदत्त एवं संरक्षित समानता तथा सम्पत्ति सम्बन्धी मौलिक हकबाट निवेदक वञ्चित भई विपक्षीको मिति ०३७११।३० को टिप्पणी र आदेश पर्चा तथा सोही मितिको आयकर निर्धारण आदेश समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदकले पेश गरेको हिसाब किताबकै आधारमा खुद आय निश्चित गरी कर निर्धारण गर्न परमादेश समेत जारी गरी हक प्रचलन गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदकको मुख्य निवेदन माग दावी रहेछ ।
४. विपक्षीबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि पेशगर्न भनी यस अदालतको मिति ०३८।३।१७।४को सिंगल बेञ्चको आदेश रहेछ ।
५. आयकर ऐन, ०३१ (संशोधन सहित) को दफा ४९ को उपदफा ५ बमोजिम श्री ५ को सरकारले तोकेको लेखाको तरीका सम्बन्धी नेपाल राजपत्रमा मिति ०३४।५।२० मा प्रकाशित सूचना अनुसार हिसाब किताबमा परीक्षण गर्दा धेरै त्रुटि भएको देखिँदा लेखालाई मान्यता नदिई न्यायोचित अनुमानको आधारमा आय र कर निर्धारण गर्न सक्ने पूर्वावस्था विद्यमान हुन आएको र ऐनको दफा ३३(४) र ३३(५) को कार्यविधि पुरा गरी न्यायोचित अनुमानको आधार लिई मूल बिक्री अंक रू.८१,०००। मा ७९ प्रतिशतले रू.६३,९९०। खर्च कट्टा गरी बाँकी २१ प्रतिशतले रू.१७०१०। साथै प्रो.को पारिश्रमिक बापतको रू.१५,६७०। समेत जम्मा रू.३२,६८०। मात्र खुद आय कायम गरिएको कानूनबमोजिम नै हुँदा निवेदकको आयकर र कर निर्धारण कानून अनुरूप न्योचित आधारमा गरिएको र अधिकार प्राप्त अधिकारीले कानूनबमोजिम गरिएको निर्णय पर्चा आदेशले निवेदकको कुनै हक हनन् नहुँदा रिट निवेदन खारेज हुन अनुरोध गर्दछु भन्ने कर कार्यालय काठमाडौंको लिखित जवाफ ।
६. आजको दैनिक पेशी सुचीमा चढी बेञ्च समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडीया र विपक्षी तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री केदारनाथ उपाध्यायको बहस जिकिर सुनियो । यसमा निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने के रहेछ त्यसतर्फ हेर्न पर्ने हुन आएको छ ।

७. यसमा ०३५।१०।१२ मा आय कायम गरी गरेको कर निर्धारणको आदेश राजस्व न्यायाधीकरणबाट ०३७६।९।५ मा बदर भई पुनः आय कायम गरी कर निर्धारण गर्ने गरी ०३७१।१।३० मा आदेश भएको देखिन्छ। निवेदकले पेश गरेको हिसाब किताबलाई अमान्य घोषित नगरी अघिकै ०३५।१०।१२ को निर्णयमा लिएका आधारलाई पुनः आधार बनाई हचुवा किसिमले आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा उक्त पुनः आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको मिति ०३७१।१।३० को निर्णय बदर हुने ठहर्छ। यस्मा कानूनबमोजिम पुनः आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी कर अधिकृत कर कार्यालय काठमाडौंको नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ। आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई फाइल नियमबमोजिम गरी बुझाई दिनु।

८. प्रस्तुत केशमा राजस्व न्यायाधीकरणबाट २०३५।१०।१२ को कर निर्धारण ०३७६।९ मा बदर भएपछि पुनः आय र कर निर्धारण गर्न सम्बन्धित पक्षलाई राखी निर्णय गरेको देखिएन साथै ०३५।१०।१२ मा जे जति रकम निर्धारण भएको थियो सोही रकम रू.१७०१०।- पन्तुः कायम पनि गरिएकोबाट कानूनले निर्धारित गरेको प्रक्रिया नअपनाई रीतसम्म पुर्याउने उद्देश्यले ०३७१।१।३० मा पर्चा सम्म खडा गरेको हुँदा राजस्व न्यायाधीकरणबाट बदर गर्ने गरेको निर्णय निरर्थक हुन गएको छ। तसर्थ पक्षलाई समेत उपस्थित गराई प्रतिवादको मौका दिई निर्णय गर्न पर्नेमा नगरेको हुँदा कर अधिकृतको ०३७१।१।३० को निर्णय बदर हुन्छ। यसरी कर अधिकृतको उक्त निर्णय बदर र कानूनबमोजिम पुनः आय कायम गरी कर निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा सहयोगी माननीय न्यायाधीशज्यूको रायसँग सहमति भएको हुँदा कानूनबमोजिम गर्न।

न्या. हरगोविन्द सिंह प्रधान

इति सम्बत् २०३८ साल माघ १ गते रोज ५ शुभम्।

भाग: २९, साल: २०४४, महिना: वैशाख, अंक: १, फैसला मिति : २०४३।०९।२५, निर्णय नं. २९६१

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री सुरेन्द्रप्रसाद सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री महेशरामभक्त माथेमा
सम्बत् २०४२ सालको रिट नम्बर २९६५

विषय: उत्प्रेषण

निवेदक : काठमाडौं जिल्ला दरवार मार्ग स्थित यति ट्राभल्स (प्रा.लि.) का भाइस-चेयरमैन सहदेव शमशेर ज.ब.रा.

विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौंसमेत

श्री ५ को सरकार कर विभाग लाजिम्पाट, काठमाडौं

श्री ५ को सरकार कर कार्यालय, काठमाडौं बबर महल ।

- आर्थिक ऐन तथा आयकर ऐन समेतका सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थामा ब्याजलाई अन्य आयमा समावेश गरी पुनः कर निर्धारण गर्न पाउने प्रकृया रहे भएको पाइँदैन ।

(प्रकरण नं. ८)

- आफ्नो बैंकको मुद्दती ब्याजलाई समेत कानून अनुरूप आयमा समावेश गरी हिसाब किताब समेत राखी दिएको विवरण आधारमा कर कार्यालयले कानून बमोजिमको प्रकृया अपनाई सोही आय विवरणको आधारमा आयकर निर्धारण गरी सकेकोमा बैंकबाट आउने मुद्दती ब्याजलाई आयमा गाभी पुनः आयकर निर्धारण गर्न पाउने श्री ५ को सरकारलाई कानूनी अधिकारको विद्यमानता भएको देखिन नआएको ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मधुप्रसाद शर्मा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री केदारप्रसाद शर्मा

आदेश

न्या.सुरेन्द्रप्रसाद सिंह:- नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा तथा तथ्य निम्नानुसार छः

२. निवेदक कम्पनीले आ.व. १९८० (ज.डि.) को आय विवरण सहित कर कार्यालय काठमाडौंमा दाखिल गरेका छौं । लाग्ने कर रकम समेत बुझाई आएको छौं । यस किसिमबाट निवेदक कम्पनीको आ.व. १९८० (ज.डि.) को आयकर निर्धारण अन्तिम रूपमा रही बसी आएको। उपरोक्त अवस्थामा निवेदक कम्पनीको आ.व. १९८० (ज.डि.) मा प्राप्त गरेको ब्याज वापतको रकम समेत समावेश गरी श्री ५ को सरकारको मिति २०४२।०९।१० को निर्णयानुसार पुनः कर निर्धारण गर्ने पर्ने हुन आएको भन्ने आदि व्यहोराको पत्र विपक्षी कार्यालयबाट २०४२।१०।०७ गते लेखि निवेदक कम्पनीलाई मिति २०४२।१०।१३ मा बुझाई यो निवेदक कम्पनीसंग कुनै सोधपुछ नगरी सोभैं विपक्षी श्री ५ को सरकारलाई निवेदक कम्पनीको आ.व. १९८० (ज.डि.) को पुनः कर निर्धारण हुने भनी निर्णय गर्न पाउने हक अधिकार कुनै कानूनले प्रदान गरेको छैन । कानूनको अख्तियारी बीच एक पक्षीय भएको निर्णय प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त विपरीत भई स्वतः बदर योग्य छ । कानून बमोजिम बाहेक कर लगाइने छैन भन्ने र ऐनको अख्तियारी बेगर कसैको सम्पत्ति लिने छैन भन्ने संवैधानिक व्यवस्था छँदा छँदै आर्थिक ऐन, २०३७ को दफा ११ अनुसार पुरै ब्याजमा ५ प्रतिशतका दरले ब्याज कर लगाई असूल उपर गरी सकेपछि त्यस्तो ब्याज रकममा पुनः कर लिइने ऐन कानून छैन । त्यस्तो कानूनी स्थिति छँदा छँदै विपक्षी श्री ५ को सरकारबाट आफ्नो अधिकार क्षेत्र नभएको विषयमा गैरकानूनी तरिकाबाट क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी निवेदक कम्पनीको सम्पत्ति सम्बन्धी संवैधानिक हकलाई असर पार्ने गरी मिति २०४२।०९।१० मा श्री ५ को सरकारबाट भएको निर्णय संवैधानिक छ । अरु उपरोक्त मितिको निर्णय र सो निर्णयको आधारमा विपक्षीले गरेको कारवाही बदर गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिटनिवेदन ।
३. विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको सिंगलवेञ्चको आदेश ।
४. बैंकबाट निक्षेपमा प्राप्त ब्याज आय करदाताको अन्य श्रोतबाट भएको आयमा समावेश गरी आयकर निर्धारण हुने आयकर

ऐन, ०३१ मा व्यवस्थित भएका माथिका प्रकरणमा जिकिर लिएकै छ । उक्त कुरा आर्थिक ऐन, ०३७ को दफा ११(२) बाट पनि स्पष्ट हुन आउँछ । उपदफा (१) बमोजिम निक्षेप ब्याज आय हुने करदातालाई छुट दिने सम्बन्धमा सो निक्षेप ब्याज आयमा करदाताको अन्य श्रोतको आय भए सो समेत समावेश गरिपाउँ भन्ने वाक्यांश रहेको छ । तसर्थ ब्याज कर निर्धारण छुट्टै हो भन्न मिल्दैन, साथै सोही व्यवस्था अनुसार विपक्षीको ब्याज अन्य श्रोतको आयमा समावेश गरी आयकर निर्धारण गर्न पर्नेमा उक्त ब्याज आय समावेश गर्न छुटाई अनियमित भई विपक्षीको करको दायित्व घट्न गएको देखिई कानूनद्वारा प्रदत्त अधिकार अन्तर्गत श्री ५ को सरकारबाट पुनः कर निर्धारण गर्न आदेश हुन पेश भई श्री ५ को सरकारबाट पुनः कर निर्धारण गर्ने आदेश दिने निर्णय भई यस विभागबाट कारवाही भएको कानूनसंगत नै भएको र विपक्षीको जिकिर पुग्न नसक्ने हुँदा खारेज हुन अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको कर विभागको लिखितजवाफ ।

५. विपक्षी निवेदकको आ.व. १९८० ज.डि.को मिति २०४०।१।३० मा कर कार्यालय काठमाडौँबाट आयकर निर्धारण हुँदा ब्याज आय विपक्षीको आयमा समावेश गर्न छुट भएकोमा पुनः आयकर निर्धारण गर्न आयकर ऐन, ०३१ को दफा ५६ (३) बमोजिम श्री ५ को सरकारले निर्णय गरेको कानून बमोजिम नै भएको हुँदा विपक्षीको रिटनिवेदन खारेज हुन अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थमन्त्रालयको लिखितजवाफ ।
६. विपक्षीको आय कायम गर्दा आयकर ऐन, ०३१ को दफा (५) तथा (१०) मा भएको व्यवस्था अनुसार विपक्षीले निक्षेपमा आर्जन गरेको ब्याज समेत अन्य श्रोतको आयमा समावेश गरी आयकर निर्धारण गर्न पर्नेमा सो समावेश गर्ने छुट हुन गएको हुँदा सो पुनः कर निर्धारण गर्नको लागि श्री ५ को सरकारबाट आदेश प्राप्त गरी पुनः कर निर्धारणको लागि विपक्षीलाई यस कार्यालयबाट दिइएको सूचना कानूनसंगत नै हुँदा विपक्षीको रिटनिवेदन खारेज हुन अनुरोध छ, भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय काठमाडौँको लिखितजवाफ ।
७. निवेदकतर्फबाट उपस्थित हुनु भएको विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मधुप्रसाद शर्माले र विपक्षी कार्यालयतर्फबाट उपस्थित हुनु भएको विद्वान सरकारी मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री केदारप्रसाद शर्माले गर्न भएको बहस समेत सुनियो । मुख्यतः निवेदकका माग बमोजिमको आदेशद्वारा गर्न मिल्ने नमिल्ने के रहेछ, सो कुराको निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
८. यसमा निवेदकको आर्थिक वर्ष १९८० ज.डि. भन्नाले मिति २०३६।१।१८ देखि २०३७।१।१७ सम्म वर्ष १ को पर्न आउने र आर्थिक ऐन, २०३७ मिति २०३७।४।१ देखि लागु भएकोले मिति २०३७।४।१ लागु भएको मिति देखि २०३७।१।१७ सम्ममा के कति निक्षेप ब्याज वापत आय आर्जन गरेको लगत दाखिल गर्न भनी विपक्षी कर कार्यालयले मिति २०४२।८।१० को श्री ५ को सरकारको निर्णय भएको भन्दै पत्र लेखेकोले सो आर्थिक ऐन बमोजिम ब्याज कर लागी सकेको निक्षेप ब्याज आयमा आयकर नलाग्ने गरी लेखा हिसाब समेतका आधारमा आयकर निर्धारण भई सकेकोमा पुनः सोही निक्षेप ब्याजमा पुनः आय कायम गर्ने गरी गरेको विपक्षीको सम्पूर्ण काम कारवाही तथा निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदकको भनाई भएकोमा त्यसतर्फ हेर्दा निवेदकले आफ्नो उल्लेखित आ.व. को आय विवरण सहितको नाफा नोक्सानको हिसाब र वासलात म्यादमै दाखिल गरी त्यसमा कानूनको प्रकृया पूरा गरी आयकर निर्धारण गरी लागेको करको रकम समेत निवेदकले दाखिल गरी सकेको देखिन्छ । निवेदकलाई पुनः कर निर्धारण गर्ने विषयमा निर्णय गर्दा जानकारीसम्म दिएको पनि देखिँदैन । आर्थिक ऐन तथा आयकर ऐन समेतका सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थामा ब्याजलाई अन्य आयमा समावेश गरी पुनः कर निर्धारण गर्न पाउने प्रकृया रहे भएको पनि पाइँदैन । यस्तो स्थितिमा आफ्नो बैंकको मुद्दती ब्याजलाई समेत कानून अनुरूप आयमा समावेश गरी हिसाब किताब समेत राखी दिएको विवरण आधारमा कर कार्यालयले कानून बमोजिमको प्रकृया अपनाई सोही आय विवरणको आधारमा आयकर निर्धारण गरी सकेकोमा बैंकबाट आउने मुद्दती ब्याजलाई आयमा गाभी पुनः आयकर निर्धारण गर्न पाउने श्री ५ को सरकारलाई कानूनी अधिकारको विद्यमानता भएको देखिन नआएकोले, यस्तो कानूनी व्यवस्थाको अभावमा निवेदकलाई ब्याज वापतको रकम समेत समावेश गरी पुनः कर निर्धारण गर्ने भनी मिति २०४२।८।१० मा श्री ५ को सरकारले गरेको निर्णय समेतको सम्पूर्ण कारवाही तथा निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । निर्णयको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई पठाई मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.महेशरामभक्त माथेमा

इति सम्बत् २०४३ साल पौष २५ गते रोज ६ शुभम्..... ।

डिभिजन बेञ्च
माननीय न्यायाधीश श्री पृथ्वीबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री हरगोविन्द सिंह प्रधान
सम्बत् २०४३ सालको रिट नं. १५००

निवेदक: का.न.पं.वा.नं.३३ डेरा गरी बस्ने मोहनकृष्ण खरेल

विरुद्ध

विपक्षी: श्री कर कार्यालय, राजविराज, सप्तरी

विषय: उत्प्रेषण

(१) निर्धारित आय करको सम्बन्धमा रिट निवेदकलाई सूचना दिंदा कुन कुन शीर्षकमा के कति रकम खुलाइएको छ सो को हिसाब समेत त्यस्तो सूचनामा खुलाइएको हुनु पर्ने ।

(प्रकरण नं. ८)

(२) सूचना दिंदा ऐनको दफासम्म उल्लेख गर्दा ऐनको मनसाय पूरा हुँदैन । ऐनको मनसाय कुन कुन शीर्षकमा के कति आधारमा आयकर निर्धारण गरिएको हो सो कुरा सूचनामा उल्लेख गरिएको खण्डमा सो सम्बन्धमा करदाताले त्यस्तो आयकर लाग्न पर्ने हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा आफ्नो कुरा प्रष्ट राख्न सकोस् वा सबूद प्रमाण पेश गर्न पाउन सकोस् भन्ने हो त्यसरी करदातालाई निर्धारितआयकरको सम्बन्धमा दिइने सूचना ऐ.ऐनको दफा ३३(२) बमोजिमको आधारमा खुलाई निर्धारित आयकरको हिसाब समेत उल्लेख गरी सूचना दिनु पर्ने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री पवन ओझा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यात

आदेश

न्या.पृथ्वीबहादुर सिंह: नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १६।७१ अन्तर्गत पर्ने आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य तथा मुख्य जिकिर यसप्रकार रहेछ । म सप्तरी जिल्ला राजविराज क्षेत्रमा बसेको अवस्थामा गरेको मेरो आय विवरणको सम्बन्धमा मलाई बारम्बार बयान गराइएको थियो । सो को सम्बन्धमा के कस्तो निर्णय भयो मलाई केही थाहा दिइएन । यस्तैमा मिति २०४३ आषाढमा म काठमाडौंमा भएको अवस्थामा २०२८ देखि २०३२ सालसम्मको ५ वर्षको ३८,०००/- कर जरिवाना बुझाउनु पर्ने देखिन्छ तपाइले उक्त रकम बुझाइसकेको छ वा पुनरावेदनबाट नबुझाउनु पर्ने देखिएमा प्रमाण पेश गर्न नत्र पत्र पाएको मितिले ७ दिनभित्र कर रकम दाखिल नगरेमा पत्रिकामा सूचना प्रकाशित गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७ बमोजिम तपाईको नाममा रहेको चलअचल सम्पत्ति लिलाम गरी बक्यौता कर जरिवाना असूलउपर गरिने छ भन्ने पत्र मेरी श्रीमतीलाई दिइएको रहेछ । उक्त आयकरको निर्धारण मनोमानी किसिमले आयकर ऐनको बाध्यात्मक कानुनी प्रावधानको बर्खिलाप गरिएको छ । मलाई आयकर ऐनको कुन दफा अन्तर्गत कर लगाउन खोजेको हो स्पष्ट छैन । ऐनको दफा ३३(२) कै आधारमा कर निर्धारण गरिएको भए सोही उपदफाको (४) बमोजिमको विवरण खुलाउनु पर्ने हो । मलाई सुनवाईको मौका पनि आउने थियो । अतः आयकर ऐनको दफा ३३(४) को बर्खिलाप भएको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ र खेमचन्द्र चौरसिया वि.कर विभाग समेत मु.उत्प्रेषण ०४२।१२।४ को नजीर विपरीत छ ।

२. उक्त कर निर्धारण अन्य कर नियमावली, ०३९ को नियम १६ को बर्खिलाप छ । मेरो पुनरावेदन गर्ने अधिकार समेत गुमेको भई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४ र ५७ को अधिकार हनन् भएको छ । विपक्षीले आयकर निर्धारण सूचना पठाउँदा ऐनको दफा ५२ को बाध्यात्मक प्रकृया पूरा गर्ने भएको छैन । यसरी बेरीतको सूचनाबाट कुनै पनि न्यायिक कारवाही गर्न मिल्ने होइन । विपक्षीले गर्ने भएको निर्णय समेत देख्न पाएको छैन नक्कल पाएपछि त्यसका त्रुटिहरुको खण्डन गर्नसक्नेछु । विपक्षीको उपरोक्त कारवाहीले मेरो संविधान प्रत्याभूत मौलिक हक अधिकारमा आघात पर्न गएकोले विपक्षीको आय निर्धारण गर्ने आदेश र विपक्षीले कर मान्ने आदेश सूचना लगायत सम्पूर्ण कारवाही उत्प्रेषण लगायत जो चाहिने आज्ञा वा आदेश वा पुर्जा जारी गरी बदर गरी पुनः कानून बमोजिम कारवाही गरिपाउँ भन्ने समेतको मिति २०४३।४।१६ को रिट निवेदन रहेछ ।

३. यसमा के कसो भएको हो निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने एक न्यायाधीशको इजलासको आदेश ।

४. विपक्षी निवेदकको आयकर निर्धारण भई आयकर निर्धारण आदेश विपक्षीकै एकाघरका छोरा गौरीकृष्ण खरेलले बुझिलिनु भएको हो । मु.ऐ.अ.ब.११० नं.बमोजिम निज विपक्षीलाई रीतपूर्वक सूचना तामेल भएको छ । विपक्षीले कर कार्यालयले गरेको

निर्णयउपर पुनरावेदन वा निवेदन गर्ने प्रष्ट अधिकार छँदाछँदै दिएको रिट निवेदन कानूनसम्मत छैन । विपक्षीलाई आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना मिति २०४०।१।१७ मा तामेल भई २०४४।१।१५ मा निजले उक्त सूचना बुझी लिनु भई सो को जवाफस्वरुप निजको पत्र २०४०।१।२२ मा यस कार्यालयमा दर्ता रहेको छ । निजले तिर्ने पर्ने कानून बमोजिमको कर तिर्ने ताकेता गर्दा आफ्नो कर निर्धारण सम्बन्धमा कुनै खोजी नीति नगरी निश्चित कानुनी बाटो समेत नअपनाई प्रस्तुत गर्न भएको रिट निवेदन बदरभागी छ भन्ने समेतको मिति २०४३।१।१० को कर कार्यालय राजविराजको लिखित जवाफ रहेछ ।

५. नियम बमोजिम पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको फायल समेत अध्ययन गरी रिट निवेदकतर्फबाट रहनुभएका विद्वान अधिवक्ता श्री पवन ओझा र विपक्षी कर कार्यालयका तर्फबाट खटिई उपस्थित हुनुभएको विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यातले प्रस्तुत गर्न भएको बहस जिकिर समेत सुनियो ।
६. अब निवेदकको माग अनुसारको आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो सो को निर्णय दिनु परेको छ ।
७. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा रिट निवेदकबाट आ.ब. २०२८।०२९ देखि २०३२।०३३ सम्म ५(पाँच) वर्षको आयकर तथा जरि वाना समेत रु.३८,०००।- असूल गर्ने सम्बन्धमा भएको २०४१।२।३ को विपक्षी कर कार्यालयको निर्णय तथा २०४३।३।६ को पत्र समेत त्रुटिपूर्ण भएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन जिकिर देखिन्छ ।
८. रिट निवेदकबाट असूल गर्ने पर्ने भनिएको उपरोक्त आयकर निर्धारण गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम न्यायोचित अनुमानको आधारमा गरिएको देखिन आयकर ऐनको उक्त दफा बमोजिम आयकर निर्धारण गर्दा ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम त्यस्तो निर्धारण गरिएको आयकरको सम्बन्धमा आफ्नो कुरा भन्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्न करदातालाई सूचना दिनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था भएको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदकलाई ऐ.ऐनको उक्त दफा ३३ (४) बमोजिमको सूचना दिइएको छ भन्ने कर कार्यालयको लिखित जवाफबाट देखिएको छ तर त्यसरी निर्धारितआयकरको सम्बन्धमा रिट निवेदकलाई सूचना दिंदा कुन कुन शीर्षकमा के कति रकम खुलाइएको छ सो को हिसाब समेत त्यस्तो सूचनामा खुलाइएको हुनु पर्ने देखिन्छ । त्यसरी सूचना दिंदा ऐनको दफासम्म उल्लेख गर्दा ऐनको मनसाय पूरा हुँदैन । खास गरी ऐनको मनसाय के हो भने कुन कुन शीर्षकमा के कति आधारमा आयकर निर्धारण गरिएको हो सो कुरा सूचनामा उल्लेख गरिएको खण्डमा सो सम्बन्धमा करदाताले त्यस्तो आयकर लाग्न पर्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा आफ्नो कुरा प्रष्ट राख्न सकोस् वा सबूद प्रमाण पेश गर्न सकोस् भन्ने हो । त्यसरी करदातालाई निर्धारितआयकरको सम्बन्धमा दिइने सूचना ऐ.ऐनको दफा ३३(२) बमोजिमको आधार खुलाई निर्धारितआयकरको हिसाब समेत उल्लेख गरी सूचना दिनु पर्ने हुन्छ । कर कार्यालयको लिखित जवाफमा त्यसरी ऐ.ऐनको दफा ३३(२) बमोजिमको आधार एवं निर्धारितआयकरको हिसाब समेत उल्लेख गरी करदाता (निवेदक) लाई सूचना दिइएको थियो भन्ने उल्लेख गर्नसकेको पाइँदैन । त्यस्तो सूचनालाई कानून बमोजिमको सूचना मान्न सकिन्न । तसर्थ रिट निवेदकबाट आ.ब. २०२८।०२९ देखि २०३२।०३३ सम्म जम्मा ५ (पाँच) वर्षको आयकर लिने भन्ने विपक्षी कर कार्यालयको मिति २०४१।२।३ को निर्णय तथा २०४३।३।६ को पत्र समेत कानुनी त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । अब कानूनबमोजिम पुनः आयकर निर्धारण गर्न भनी विपक्षी कर कार्यालय राजविराज, सप्तरीको नाममा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । जानकारी निमित्त आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीकहाँ पठाउनु । फाइल नियमानुसार मिसिल शाखामा बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा मेरो सहमति छ ।

न्या.हरगोविन्द सिंह प्रधान

इति सम्बत् २०४५ साल आषाढ २ गते रोज १ शुभम् ।

भाग: ३३, साल: २०४८, महिना: भाद्र, फैसला मिति : २०४८।०५।२६, अंक: ५, निर्णय नं. ४२९३

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री हरगोविन्द सिंह प्रधान

माननीय न्यायाधीश श्री केशवप्रसाद उपाध्याय

सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. १०६४

निवेदक : सिम्को इन्टरनेशनल र सिम्को लि.इ.सि.ई. हाउस न्यू दिल्ली तर्फबाट दयाकृष्ण गोयलको वा.अजयकुमार टण्डन विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय, हेटौंडा समेत

विषय: प्रतिषेध समेत

(१) प्रत्येक करदाताले करको दायित्व छु छैन भन्ने कुरा आय विवरण दाखिल गरिसकेपछि विवरणमा वा साथै आफूले पाउने छूट वा उन्मुक्तिको कुरा उठाउन पर्ने र सो मा विचार गरी कर कार्यालयले कर लगाउन वा नलगाउन पनि सक्ने हुँदा विवरण नै दाखिला गर्न पर्दैन भन्ने भनाई मिलेन तसर्थ यसमा रिट निवेदकको माग बमोजिमको प्रतिषेधको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुसिलकुमार सिन्हा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री बलराम के.सी.

आदेश

न्या.हरगोविन्द सिंह प्रधान

१. नेपालको (साविक पेज नं. २१०) संविधान, २०१९ को धारा १६।७१ अन्तर्गत पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ ।
२. सिम्को इन्टरनेशनल भारतीय कानून अन्तर्गत भारतमा दर्ता भई विरालानगर ग्वालियर भारतमा रजिस्टर्ड अफिस राखी भारतमा काम गरी आएको छ । कुलेखानी हाइड्रो इलेक्ट्रीक प्रोजेक्ट नेपालद्वारा प्रकाशित ग्लोबल टेण्डर अनुसार यस सिम्को इन्टरनेशनलले कुलेखानी हाइड्रो प्रोजेक्ट गेट्स भवन र पेनस्टाहरु बनाउन र सो सम्बन्धी चाहिने मालसामानहरुको डिजाइन गराई विदेशमा बनाई यस प्रोजेक्टलाई सप्लाई गर्न तथा विदेशमा भएका सबै कामको भुक्तानी विदेश भारतमा जापानी मुद्रामा हुने शर्त सम्झौता नं. ५-३५।३६ जनवरी १९७९ मा सम्पन्न भयो । तदनुरूप विदेशमा भए गरेको सेवा सप्लाई सम्बन्धी कामको भुक्तानी ने.रा.बैंकले निवेदकको बैंक र सेण्ट्रल बैंक अफ इण्डियालाई टोकियो बैंक लि. मार्फत जापानी ऐनको भुक्तानी गर्ने व्यवस्था अनुरूप विदेशबाट सप्लाई गरेको मालसामान र सेवा बापतको पाउने रकम निवेदकले विदेशमा नै पाउने गरेको छ । नेपाल अधिराज्य भित्र गरेको काम र सेवा बापतको सम्झौता बमोजिम यस कम्पनीले नेपाली रुपैयाँमा नै प्राप्त गरेको र सो प्राप्त रकममा लागेको आयकर मिति २०४३।८।२३ मा कर कार्यालय हेटौंडाले गरेको कर निर्धारण आदेश बमोजिम कर तिरी बुझाई सकेका छौं ।
३. तर कर कार्यालयबाट जडान तर्फबाट मात्र आय कायम भई कर निर्धारण भई आएकोमा हाल सप्लाई तर्फको कारोबारमा समेत खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्ने पर्ने भएको हुँदा उक्त सप्लाई कार्य १९८०।८।१, १९८१।८।२ र १९८२।१९।८३ मा भएको आय विवरण पेश गर्न भनी मिति २०४६।२।३१ मा लेखी पठाउनु भयो निवेदकले सो सप्लाईको काम विदेशबाट आपूर्ति गरेको र विदेश स्थित कम्पनीले बैंक मार्फत प्रतित पत्रद्वारा सोभै विदेशमा विदेशी मुद्रामा मूल्य भुक्तानी पाएको हुँदा आयकर लाग्न नपर्ने भई विवरण पेश गरी रहनु नपर्ने स्पष्ट छ । हाम्रो सो उल्लेखित कानुनी जिकिरलाई खण्डन नगरी पूर्वाग्रहले प्रेरित भई कर कार्यालय हेटौंडाले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरी आयकर निर्धारण गरिने भएको भनी पुनः मिति २०४६।५।२५ मा सूचना गर्न भएकोमा पुनः ४ अक्टुबर १९८९ मा निवेदकले पठाएको जवाफमा कानूनले कर नलाग्न पर्ने व्यहोरा दर्शाई कानून समेत उल्लेख गरेको हुँदा हुँदै कर कार्यालयले हाम्रो सप्लाई तर्फको भुक्तानीमा पनि कर लगाउन लाग्नु भएको हुँदा आयकर ऐनको दफा ६ र ४२(१)(ट) विपरीत हुने प्रष्ट छ । अतः विपक्षी कर अधिकृतज्यूलाई स्वदेशमा आर्जन वा प्राप्त गरिने आयमा मात्र कर लगाउने अधिकार छ, विदेशमा प्राप्त रकमलाई कर लगाउने अधिकार नभएको र लगाउन नपर्नेमा विपक्षी कर कार्यालयबाट खूद आय कायम गरी निर्धारण गर्न लाग्नु भएको आयकर कानून विपरीतको हुँदा निवेदकको संविधानको धारा ५८, धारा १५, धारा ९(ख) तथा धारा १०(१) समेतको हक अधिकारमा गैरकानुनी रुपबाट आघात पुर्‍योउनु भएकोले धारा ७१ अन्तर्गत प्रतिषेध लगायत जुन उपयुक्त छ जारी गरी आयकर निर्धारण नगर्न भनी कर कार्यालय हेटौंडाको नाममा आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने मिति २०४६।११।२४ को रिटनिवेदन ।

४. विपक्षीहरुबाट लिखितजवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि पेश गर्न भन्ने समेत मिति २०४६।११।२९ को यस अदालतको आदेश ।
५. निवेदकले तीन आर्थिक वर्षको लागि एउटै रिटनिवेदनमा जिकिर लिनु भएको हुँदा अ.बं. ७२ नं. विपरीत भएको यस विभागबाट निवेदकका हक हितमा असर पर्ने कुनै काम कारवाही भए गरेको पनि छैन । निवेदकले सप्लाई तर्फको आय प्राप्त गर्ने व्यवसाय समेत नेपाल अधिराज्यमा नै गरेको प्रष्ट छ । सप्लाईको ढुवानी (साविक पेज नं. २११) गर्न जडान गर्ने, निर्माण गर्ने जस्ता कार्यहरु एकसाथ गरी एकमुष्ट भुक्तानी पाएको हुँदा आयकर लाग्ने नै हुन्छ । सप्लाई तर्फको भनी छुट्याउन मिल्दैन । आयकर ऐन, ०३१ को दफा ४२(१)(ट) निवेदकको हकमा आकर्षित हुन सक्दैन तसर्थ रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने कर विभाग लाजिम्पाटको मिति २०४७।१।६ को र कर कार्यालय हेटौँडाको मिति ०४७।१।६ को एकै मिलानको लिखितजवाफ रहेछ ।
६. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकको तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री शुशीलकुमार सिन्हाले सिम्को इण्टरनेशनल भारतीय कम्पनी हो, कुलेखानी हाइड्रोइलेक्ट्रीक प्रोजेक्टको सम्भौतानुरूप विदेशमा गरेको काम सेवा बापतको रकम विदेशी मुद्रामा विदेशमा नै भुक्तानी हुने र नेपाल भित्र गरेको सेवा काम बापतको रकम नेपाली मुद्रामा नेपालमा नै भुक्तानी हुने र नेपालमा भुक्तानी भएको रकमको आयकर समेत तिरी सकेको हुँदा विदेशमा भुक्तानी भएको रकमको आयकर नलाग्नेमा मिति ०४६।२।३१ मा विपक्षीले कर लगाउने भनी सूचना दिएकाले प्रतिषेध समेतको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने र विपक्षी कर कार्यालयबाट खटी उपस्थित हुनुभएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री बलराम के.सी. ले ट्याक्स एसेसमेन्ट भइसकेको छैन । विदेशमा विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरेको सुविधा मात्र हो कर सम्बन्धी केही कुरा सम्भौतामा उल्लेख छैन । निवेदकलाई सम्भौताले केही उन्मुक्ति दिएको छैन तसर्थ निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी हुनु पर्ने होइन खारेज गरी पाउँ भनी गर्न भएको बहस जिकिर समेत सुनियो ।
७. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा रिट निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुने नहुने के रहेछ निर्णय दिनु परेको छ ।
८. यसमा विदेशमा भए गरेको काम बापतको रकम विदेशी मुद्रामा विदेशमा नै भुक्तानी भएकोमा कर कार्यालयले आयकर ऐन, २०३१ अनुसार कर लगाउन नपाउनेमा कर लगाउने सम्बन्धी सूचना मिति २०४६।२।३१ मा दिएकाले प्रतिषेध समेतको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने मुख्य रिटनिवेदन जिकिर भएकोमा, निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा कर कार्यालयको मिति २०४६।२।३१ को पत्रले करदाता निवेदकलाई आय विवरण पेश गर्न सम्म भनिएकोमा निवेदकले विभिन्न कारण देखाई कर नलाग्ने भनी पत्राचार गरेको पाइन्छ । त्यसपछि कर विभागको मौखिक जवाफ भन्दै रिटनिवेदन दायर गरेको पाइन्छ । यसमा प्रत्येक करदाताले करको दायित्व छु छैन भन्ने कुरा आय विवरण दाखिल गरिसकेपछि विवरणमा वा साथै आफूले पाउने छूट वा उन्मुक्तिको कुरा उठाउन पर्ने र सोमा विचार गरी कर कार्यालयले कर लगाउन वा नलगाउन पनि सक्ने हुँदा विवरण नै दाखिला गर्न पर्दैन भन्ने भनाई मिलेन । तसर्थ यसमा रिट निवेदकको माग बमोजिमको प्रतिषेधको आदेश जारी गर्न नमिल्ने हुँदा प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज हुने ठहर्छ । फाइल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.केशवप्रसाद उपाध्याय

इतिसम्बत् २०४८ साल भाद्र २६ गते रोज ४ शुभम् ।

पूर्णइजलास

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री विश्वनाथ उपाध्याय

माननीय न्यायाधीश श्री केशवप्रसाद उपाध्याय

माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल

माननीय न्यायाधीश श्री कृष्णजंग रायमाझी

माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ

सम्बत् २०४६ सालको रि.पु.इ.नं. ३२

निवेदक : भारत मेमर्स नर्थ विहार कन्स्ट्रक्सन कम्पनीका प्रबन्धक किसनलाल गोल्छा

विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय धरान समेत

विषय: प्रतिषेध

(१) प्रचलित नेपाल कानूनद्वारा समर्थित भएकोमा बाहेक श्री ५ को सरकार र अन्य कुनै विदेशी मुलुकको सरकार बीच भएको कुनै सम्झौताबाट कुनै व्यक्तिको कुनै हक वा दायित्वको सृजना भएको सम्झन नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. १४)

(२) आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(३) अन्तर्गतको सूचना प्रकाशित गरी श्री ५ को सरकारले त्यस्तो ठेकेदारको आयमा आयकर नलाग्ने भनी छूट दिएको पनि नदेखिएकोले श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच भएको सम्झौताको धारा ७ अन्तर्गत आयकर नलाग्ने भन्ने निवेदकको जिकिर कानूनसंगत नदेखिने ।

(प्रकरण नं. १४)

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत

आदेश

प्र.न्या.विश्वनाथ उपाध्याय

१. प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ :-

२. कोशी प्रोजेक्टको सम्बन्धमा श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच सम्झौता भए अनुसार कोशी योजना कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरहद भित्रबाट भारत सरकारले हुंगामा श्री ५ को सरकारले भारत सरकारबाट पाउने रोयल्टी बाहेक अरु भन्सार कर लगाउन नपाउने व्यवस्था छ । निवेदक भारतीय नागरिक हुँ र विहार (साविक पेज नं. ४६२) सरकार सिंचाई विभाग अन्तर्गतको क्लास १ ए. ००६७-८३ रजिष्ट्रेशन नम्बरको विहार सरकार सिंचाई विभाग अन्तर्गतको रजिस्टर्ड कन्स्ट्रक्सन कम्पनी हो ।

३. मैले भारतीय मजदूरलाई काम लगाउन लाइसेन्स प्राप्त गरी हुंगा ओसार्ने काम श्री पूर्वीय तटबन्ध प्रमण्डल वीरपुरबाट कोशी योजनाको लागि हुंगा ओसार्ने ठेक्का प्राप्त गरी हुंगा लाँदा सम्झौताको दफा ७ अनुसार रोयल्टी मात्र श्री ५ को सरकारले लिनुपर्ने भन्सार र अरु कुनै कर तिर्न नपर्ने स्पष्ट छ ।

४. यसरी हुंगा ओसार्ने ठेक्का प्राप्त गरेपछि सोका लागि विपक्षी नं. ३ को कार्यालय समक्ष अनुमति पाउन अनुरोध गर्दा कर कार्यालय धरानमा ओसार्ने हुंगाको हुने आयकर अग्रिम बुझाई निस्सा ल्याएपछि मात्र अनुमति दिन मिल्छ भन्नु भएकोमा चित्त नबुझी यस्तो गैरकानुनी कर लिन नमिल्ने भनी अनुरोध गर्दा पछि यस विषयमा निर्णय हुने भन्ने मौखिक आश्वासन पाई आफूले उठाउने हुंगाको आयकर अग्रिम विपक्षी कर कार्यालयमा बुझाई २०४३।३।३ मा अनुमति प्राप्त गरी हुंगा ओसादै आएको छु । श्री पूर्वी तटबन्ध प्रमण्डल वीरपुरको पत्रबाट पूर्वी तटबन्धको जिरो कि.मि.देखि ५ कि.मि.सम्म पाँच लाख घन फिट हुंगा सप्लाई गर्ने ठेक्का मैले प्राप्त गरी सो मध्ये दुई लाख घन फिटमा लाग्ने आयकर विपक्षी कर कार्यालय धरानमा बुझाएपछि मात्र २०४४।१।१८ मा विपक्षी सम्पर्क तथा भुआर्जन कार्यालयले हुंगा सप्लाई गर्न दिनु भएको अनुमतिको क्रम आजसम्म जारी छ । मेरो कम्पनीले भारत सरकारसंग वीरपुरमा प्राप्त गरेको ठेक्का कामको भुक्तानी भारतीय रुपैयाँमा भारतमा नै प्राप्त गर्ने गरेको र भारतमै आयकर बुझाउँदै आएको हुँ । यस्तोमा एउटा आम्दानीमा भारत र नेपालमा दोहरो आयकर नलाग्नु पर्ने कुरा विपक्षी नं. ३ समक्ष निवेदन गर्दा काम नरोक्नुस फर्कने भए फर्किहाल्छ भनी आश्वासन दिएको आधारमा आयकर बुझाई हुंगा ओसार्ने काम गरी आइरहेको छु ।

५. म निवेदक भारतको नागरिक भएको, मेरो कम्पनी भारत विहारमा रजिस्टर्ड भएको र यसको कुनै शाखा प्रशाखा नेपाल भित्र नखोलेको र भारतमै आयकर बुझाएको हुँदा म निवेदक कम्पनीको उपर आयकर ऐन, २०३१ लागू नरहने स्पष्ट छ । म

- निवेदकले २०४४।२।३ गते विपक्षी कर कार्यालय गई आयकर भनी लिएको रुपैयाँ फर्काउने सम्बन्धमा के कारवाही भयो भन्दा हामी यस कुरामा केही जान्दैनौं साविक अनुसार बुझाउन्जेल सम्म हुंगा उठाउन दिन्छौं भनी ठाडो जवाफ दिनुभयो ।
६. अतः म निवेदकबाट हुंगा ओसार्दा गैरकानुनी तवरबाट आयकर लिई नेपालको संविधानको धारा ११(१) धारा १५ ले प्रदत्त अधिकारमा आघात पुगेको हुँदा प्रतिषेध मिश्रित परमादेश लगायत जुन आज्ञा आदेश उपयुक्त छ जारी गरी कर कार्यालय सुनसरी विपक्षी कर विभाग लाजिम्पाटलाई म निवेदकले बुझाएको आयकर राजश्व रकम सम्पूर्ण फिर्ता गरी दिनु भन्ने परमादेशको आदेश जारी गरी हक सुरक्षित गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिटनिवेदन जिकिर ।
७. यसमा विपक्षीहरुबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
८. कोशी योजना कामका लागि मात्र आवश्यक परेको हुंगाहरुको इजाजत दिइनु भन्दा अगाडि कुनै पनि ठेकेदारले सम्बन्धित कर कार्यालयबाट आयकर समेत बुझाएको प्रमाण पेश गरेपछि मात्र इजाजत पाउने प्रकृया बमोजिम निवेदकबाट हुंगा सप्लाईका लागि कर कार्यालयको क्लियरेन्स लिई मात्र हुंगा लग्न दिने गरिएको हुँदा यस कार्यालय उपर कुनै रिट जारी गर्न नपर्ने हुँदा रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको श्री ५ को सरकार जलश्रोत मन्त्रालय सम्पर्क (साविक पेज नं. ४६३) तथा भूआर्जन कार्यालय कोशी योजना विराटनगरको लिखितजवाफ ।
९. निवेदकलाई आयकर र ठेक्का कर समेत लागी आएकोमा ठेक्का कर नलाग्ने जिकिर नलिई आयकर मात्र नलाग्ने जिकिर लिएको मिलेन । निवेदकले उल्लेख गरेको १९ डिसेम्बर, १९६६ को सम्झौताको दफा ७ मा श्री ५ को सरकारले भन्सार वा अरु कुनै किसिमको ड्युटि लिनै छैन भन्ने उल्लेख छ । उक्त सम्झौतामा कर भन्ने शब्द नपर्नबाट अरु ड्युटि भन्ने शब्दले कर असूल गर्ने कर कार्यालयको कर्तव्यबाट कुनै असर नपर्ने प्रष्ट छ निवेदक उल्लेखित सम्झौताको कुनै पक्ष नभएको र निजलाई जबरजस्ती काममा लगाएको नभई निजले स्वेच्छाले यस्तो काम सकार गरी लाग्ने दायित्व दाखिला गरेकोलाई यस कार्यालयले विवस पारी असूल गरेको भन्न कानूनतः नमिले । दोहरो कर नलाग्ने बारे २०४३।१०।४ भन्दा अघि सम्झौता नै नभएकोले कानून अनुसार लागेको करलाई दोहरो कर लागेको भनी फिर्ता पाउँ भन्ने जिकिर कानून विपरीत छ । निजले भुक्तानी पाउने जरिया नेपालको हुंगा भएकोले आय आर्जन हुने कृयाकलाप नेपाल अधिराज्यमा भएको मान्नु पर्ने हुँदा निज माथि आयकर ऐन, २०३१ लागू हुने प्रष्ट छ ।
१०. उक्त प्रोजेक्टमा संलग्न भारतीय ठेकेदारहरुलाई आयकर र ठेक्का कर समेत लाग्ने भनी २०३३ सालमा नै निर्णय भई सो को जानकारी जल तथा विद्युत मन्त्रालयको मिति २०३३।२।७ को पत्रबाट सम्पर्क तथा भूआर्जन कार्यालय कोशी योजनालाई प्रष्ट लेखी गइसकेकोले भुट्टो आवश्यकता दिई फिर्ता हुने शर्तमा आयकर दाखिला गरे गराएको भन्ने निवेदकको जिकिर भुट्टा हुँदा कानूनन दाखिल भएको र रकम फिर्ता गर्न नपर्ने हुँदा रिटनिवेदन खारेज होस भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय धरान सुनसरीको लिखितजवाफ ।
११. ठेक्का कर (संशोधन सहित) ऐन, २०२३ को दफा २(क) तथा ठेक्का कर नियमावली, २०२४ बमोजिम निवेदकले ठेक्का कर दाखिल गर्न पर्ने कुरालाई स्वीकार गर्न भएको छ । निवेदकले नेपालको भूमिबाट हुङ्गा सप्लाई गर्न प्राप्त गर्न भई ठेक्काबाट आर्जन गर्न हुने आयमा सम्बन्धित कर कार्यालय, कर कार्यालय धरानमा अग्रिम आयकर दाखिल गरेपछि मात्र श्री सम्पर्क तथा भूआर्जन कार्यालयले हुङ्गा सप्लाई गर्ने अनुमति दिएको कानून अनुकूल छ । श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच सन् १९६६, १९ डिसेम्बरमा कोशी योजना सम्बन्धमा भएको सम्झौताको धारा ७ अनुसार भन्सार महसूल वा यस्तै प्रकारको महसूल मात्र नलाग्ने भएको प्रष्ट छ । उक्त सम्झौतामा कर नलाग्ने भन्ने व्यवस्था भएको पाइँदैन । निवेदकले नेपाल अधिराज्यको क्षेत्रबाट कोशी आयोजनाको लागि भनी हुङ्गा सप्लाई गर्ने ठेक्का प्राप्त गरी ठेक्का सप्लाई गरेर आर्जन गर्ने मुनाफामा आयकर लाग्ने स्पष्ट रुपमा देखिएको हुँदा निवेदकले कर कार्यालय धरानमा अग्रिम आयकर दाखिल गर्न भएपछि मात्र श्री सम्पर्क तथा भूआर्जन कार्यालयबाट मिति २०४४।१।१८ मा निवेदकलाई हुङ्गा सप्लाई गर्ने अनुमति दिएको र उक्त क्रम जारी राखिएको कानून अनुकूल भएको हुँदा समेत रिटनिवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रत्यर्थी कर विभागको लिखितजवाफ ।
१२. कोशी प्रोजेक्टको बाँध आदी बनाउने काममा प्रयोग गरिएको हुङ्गा आदि काममा लगाइएको कर नदेखिई नेपाल अधिराज्यभित्र रहेको हुङ्गाहरु भारत सरकारबाट प्राप्त ठेक्का अनुसार निवेदकले उठाई लगी सोबाट निवेदकलाई भएको आम्दानीमा लागेको आयकर देखिन आएकोले सो सम्झौताको दफा ७ मा व्यवस्था भए बमोजिमको हुङ्गा आदिमा लागेको यो कर हो भन्न मिल्ने देखिएन । यो कुरा कोशी प्रोजेक्ट कोअर्डिनेटिङ कमिटीको १६ औं बैठकमा आइटम नं. ५ मा भएको निर्णयमा उल्लेख भएका कुराहरुबाट पनि पुष्टि हुन आएको देखिन्छ । अतः निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी गर्न मिलेन तर यस्तै विषयमा ने.का.प. २०४४ (नि.नं. ३२७० पृष्ठ, ११७०) मा यस अदालत संयुक्तइजलासबाट (साविक पेज नं. ३६४) रिट जारी गर्ने गरी भएको निर्णयसंग रलिङ बाफिएको हुँदा स.अ.नियमावली, २०२१ को नियम ३३(ख) बमोजिम पूर्णइजलासमा पेश गर्न भन्ने समेत यस अदालत संयुक्तइजलासको मिति २०४५।१।२।७ को निर्णय ।
१३. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा प्रत्यर्थीहरुको तर्फबाट विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यातले कोशी योजना सम्बन्धमा भएको सन् १९६६ को सम्झौताको धारा ७ अनुसार आयकरमा छूट सुविधा पाउन सकिने होइन । आयकर

ऐनले वा अन्य प्रचलित कानुनले प्रष्ट रुपमा छूट सुविधा नदिएसम्म केवल सम्झौताको आधारमा मात्र आयकर छूट सुविधा पाउन नसक्ने हुँदा रिटनिवेदन खारेज हुने ठहर्याएको सर्वोच्च अदालत संयुक्तइजलासको मिति २०४५।१२।५ को निर्णय सदर हुनुपर्ने भनी बहस गर्न भयो ।

१४. आज निर्णय सुनाउन तोकिएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा कोशी प्रोजेक्टको सम्बन्धमा श्री ५ को सर कार र भारत सरकार बीच सम्झौता भए अनुसार कोशी प्रोजेक्टको कार्यान्वयनको लागि नेपालबाट भारत दुङ्गा लैजाँदा रोयल्टी बाहेक अन्य कुनै पनि प्रकारको कर भन्सार आदि लगाउन नपाउनेमा भारत सरकारबाट कोशी प्रोजेक्टको दुङ्गा ओसार्नका लागि भनी हाम्रो कम्पनीले ठेक्का लिएकोमा विपक्षी कर कार्यालयले आयकर अग्रिम भुक्तानी नगरी काम गर्ने अनुमति नदिएको हुँदा आयकर अग्रिम दाखिला गरेको थिएँ । सो अग्रिम बुझाएको आयकर फिर्ता माग्न जाँदा फिर्ता नदिएको हुँदा परमादेशको आदेश जारी गरी फिर्ता दिलाई पाउँ भन्ने रिटनिवेदन जिकिर भएको पाइन्छ । रिट निवेदकले यो यस कानुन अनुसार आयकर छूट सुविधा पाउने भनी स्पष्ट खोली जिकिर लिन सकेको पाइन्छ । कोशी प्रोजेक्टको सम्बन्धमा सन् १९६६ डिसेम्बर १९ मा श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच भएको सम्झौताको दफा ७ को आधारमा आयकर छूट सुविधा पाउनु पर्ने भन्ने निवेदकले जिकिर लिएको देखिन्छ । प्रचलित नेपाल कानुनद्वारा समर्थित भएकोमा बाहेक श्री ५ को सरकार र अन्य कुनै विदेशी मुलुकको सरकार बीच कुनै सम्झौताबाट कुनै व्यक्तिको कुनै हक वा दायित्वको सृजना भएको सम्झन मिल्दैन । आयकर ऐन, २०३१ मा कोशी प्रोजेक्टबाट दुङ्गा हुवानी गर्ने ठेक्काको ठेकेदारले आयकर छूट पाउने व्यवस्था भएको पाइन्छ । उक्त ऐनको दफा ४२ को उपदफा (३) मा श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै व्यक्ति वा खास किसिमको आयमा लाग्ने कर पूर्ण वा आंशिक रुपले छुट दिन सक्नेछ" भन्ने प्रष्ट व्यवस्था भइराखेको पाइन्छ । उक्त दफा ४२(३) अन्तर्गतको सूचना प्रकाशित गरी श्री ५ को सरकारले त्यस्तो ठेकेदारको आयमा आयकर नलाग्ने भनी छूट दिएको पनि नदेखिएकोले श्री ५ को सरकार र भारत सरकार बीच भएको सम्झौताको धारा ७ अन्तर्गत आयकर नलाग्ने भन्ने निवेदकको जिकिर कानुनसंगत देखिएन । रिटनिवेदन खारेज गर्ने गरेको सर्वोच्च अदालत संयुक्तइजलासको इन्साफ मनासिब ठहर्छ । मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा हामी सहमत छौँ ।

न्या.केशवप्रसाद उपाध्याय,
न्या.लक्ष्मणप्रसाद अर्याल,
न्या.कृष्णजंग रायमाभी,
न्या.गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ

इतिसम्बत् २०४८ साल पौष २ गते रोज ३ शुभम् ।

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री सुरेन्द्रप्रसाद सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ
सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. ११५०

निवेदक : ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (काठमाडौं) को मेनेजर सुरेन्द्रपाल अग्रवाल
विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय काठमाडौं समेत

विषय: उत्प्रेषण

- (१) सम्झौता बमोजिम सम्पन्न गर्नक पर्ने कार्य, सम्झौता गर्ने पक्षले जे जुन तवरबाट गरे गराएको किन नहोस सो कार्य सम्पन्न गर्नक पर्ने कर्तव्य र सो बापतको भुक्तानी समेत प्राप्त गर्ने अधिकार सोही पक्षकारमा निहित हुन जाने ।
(प्रकरण नं. १६)
- (२) निवेदक नेपाल ब्रान्चले प्राप्त गरेको आयबाट केही रकम आफ्नो मुख्य कार्यालय (भारत) लाई तिरे बुझाएको भन्ने निवेदन जिकिर रहेको तर सो रकम नेपाल ब्रान्चको आय होइन भन्ने सबूद प्रमाण निवेदकबाट पेश हुन नसकेको हुँदा सो रकम निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आय होइन भन्न मिल्ने नदेखिने ।
(प्रकरण नं. १७)
- (३) अस्थायी बासिन्दाले नेपालको पार्टीहरूसंग सम्झौता गरी प्राप्त गरेको आय मध्ये भारतमा दर्ता रहेको कम्पनीलाई पठाएको रकम कट्टा गरी खूद आय कायम गर्नक पर्ने भन्ने जिकिर कानूनसंगत नदेखिने ।
(प्रकरण नं. १८)
- (४) निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (नेपाल ब्रान्च) ले नेपालमा नेपाल कै पार्टीहरूसंग सम्झौता गरी सम्झौता बमोजिम मालवस्तु ढुवानी गरी सो बापत नेपालमा नै रकम भुक्तानी पाएको देखिएको, सो आय नेपाल अधिराज्य भित्र नै आर्जन गरेको मान्नु पर्ने भएकोले निवेदकले पेश गरेको मान्नु पर्ने भएकोले निवेदकले पेश गरेको आय व्यय विवरणमा उल्लेखित रकम मध्ये वास्तविक खर्च भिन्हा दिई भिन्हा दिन नमिल्ने खर्चहरु निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आयमा समावेश गरी आयकर ऐन, २०३१ को (संशोधन सहित) दफा ३३(३) बमोजिम आयकर निर्धारण गर्ने गरेको कर कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधीकरण र क्षेत्रीय अदालतको इन्साफ कानूनसंगत नै देखिँदा निवेदक माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।
(प्रकरण नं. १९)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुशीलकुमार सिन्हा
विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यात

आदेश

न्या.सुरेन्द्रप्रसाद सिंह

१. नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १६।७१ सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०२१ बमोजिम पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त तथ्य जिकिर एवं आदेश यस प्रकार छ ।
२. कर कार्यालय, काठमाडौंले टि.सि.आई.लि. (जो नेपालमा काम गर्न कम्पनी ऐन, २०२१ को दफा १३८ अन्तर्गत दर्ता छ) को आ.व. १९८२।८३, जुन-जुलाईको हिसाबमा देखाइएको खूद आय रु. ४४,२८६।८५ लाई नमानी रु. ५,२५,६०९।५४ खूद आय कायम गरी २०४१।१।११ मा खूद आय निर्धारण आदेश गरेको, सो आदेशमा भारतमा दर्ता भएको मूल कम्पनीको टि.सि.आई.लि.ले नेपाली पार्टीहरुको माल सामान विदेशबाट नेपालमा आयात हुँदा भारतीय क्षेत्र कलकत्ता लगायत भारतको विभिन्न ठाउँबाट र कसौलसम्म ढुवानी गरी पाउने भाडाको रकम नेपाल स्थित टि.सि.आई.लाई पठाएको कूल भाडा रु. ४२,९३,९६६।९० को १०५ ले हुने रकम रु. ४,२९,३९६।६९ निवेदक नेपालमा काम गर्ने नेपालमा दर्ता भएको यस कम्पनीको खूद आयमा समावेश गर्न भएको त्रुटि हुनुको साथै सो रकम बाहेक (साविक पेज नं. ६१३) पेश भएका ढुवानी कारोवारको हिसाब वासलातको खर्चको प्रमाण सम्बन्धी कुरामा विवाद नभए पनि, कर निर्धारण आदेशमा उल्लेख भएका खर्चहरुको आंशिक रकम कानून विपरीत अमान्य गरिएको छ सो को कारणमा कुनै कानुनी आधार नदेखाई कुनैमा गत वर्ष भन्दा बढी खर्च भएकोले भिन्हा दिन नमिल्ने भनिएको छ भने कुनैमा कटौती गरी प्रतिवाद गर्ने मौका नै नदिई रकम अमान्य गरिएको छ । यसमा राजश्व न्यायाधिकरण समक्ष पुनरावेदन गरिएकोमा नेपाल अधिराज्य बाहिर भारतीय क्षेत्रमा भारतीय कम्पनी टि.सि.आई.ले ढुवानी गरेको रकमको १०५

- ले हुने रकम यस कम्पनीको खूद आय कर कार्यालयले कायम गरेको देखाएको खर्चलाई अमान्य गरेकोलाई मनासिव ठहराई ०४४।३।१६ मा निर्णय भयो । त्यस निर्णय उपर पनि पुनरावेदनको लागि अनुमति प्राप्त गरी मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतबाट निर्णय हुँदा राजश्व न्यायाधिकरणकै फैसलालाई यथावत राखियो । यसबाट निवेदक माथि गैरकानुनी गरेको दायित्व बढ्न गएको छ ।
३. आयकर (संशोधन सहितको) ऐन, २०३१ को दफा (६) मा कुनै व्यक्तिले आफ्नो आय वर्षमा दफा ५ मा तोकिएको कुनै वा सबै श्रोतबाट नेपाल अधिराज्यभित्र आर्जन वा प्राप्त गरेकोमा ऐन बमोजिम खर्च कटाई खूद आयमा कर लाग्ने व्यवस्था छ । विदेशस्थित कम्पनीले ढुवानीको कामको स्रोतबाट भारतमा आर्जन गरिएको रकम नेपाल भित्र कसैले प्राप्त गरी पठाउँदैन, कूल रकमको १०५ ले हुने रकम प्राप्त कर्ताको खूद आय मानी कर लगाउने सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था भएको छैन ।
 ४. नेपालमा आफूले गरेको कामको नाफा नोक्सानको फाँटवारी पेश गर्न पर्ने कम्पनी ऐन, २०२१ को दफा १३९(२) ले प्रष्ट हुँदा सो बमोजिम रु. ४४,२६८।८५ खूद आय देखाइएकोमा ऐनले मिन्हा दिन नपर्ने रकम मात्र कटौती गरी खूद आय तर्फ समावेश गर्न पर्ने हो, तर कर कार्यालयले कानुनी आधार बिना व्यक्तिगत धारणाले तलब खर्च रु. २,४००।- सवारी मर्मत खर्च रु. १५,०००।- विविध खर्च रु. २६,५४४।- कानुनी खर्च रु. ८०००।- समेतको र नेपालमा मात्र काम गर्दा दर्ता भएको यस कम्पनीको खूद आयमा भारतमा काम गर्ने टि.सि.आई.लि.ले भारतमा नेपाली पार्टीहरूको माल ढुवानीको काम गरेको नेपालको पार्टीको कामको भाडाको भुक्तानीको रकममा १०५ ले हुने रकम जोडी कर असूल गर्न कानून विपरीत छ ।
 ५. कुनै रकम कसैको हकमा प्राप्त गर्दा प्राप्तिको आधारबाट यस शाखा कम्पनी उपर कर लाग्ने होइन । उक्त १० प्रतिशतको रकम रु. ४,२९,३९६।६९ यस नेपाल ब्रान्च कम्पनीको आयतर्फ समावेश भएको, गरेको कानूनसंगत छैन । प्रस्तुत आयकर निर्धारण आदेश आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(९) अन्तर्गत भएको देखिन्छ र उक्त दफा ३३(३) मा ऐन बमोजिम कट्टी गर्न पाउने खर्च कट्टा गर्ने भनी उल्लेख भएकोले दफा १२(१) र देहाय (८) बमोजिम हिसाबबाट देखिने कारोबारसंग सम्बन्धित खर्चहरू मिन्हा दिनु नपर्ने भन्ने भनिएकोमा सो को कारण खुल्ल सकेको पाइँदैन ।
 ६. यस कम्पनीको ढुवानीको सम्झौता रु. ४२,९३,९९६।९० भएको भनी देखाइएको छैन । भारतीय क्षेत्रमा काम गरी भाडा आर्जन गर्ने टि.सि.आई. (भारत) को रकमको १०५ ले हुने ले हुने रकम नेपालको क्षेत्रमा काम गर्न दर्ता भएको यस टि.सि.आई.कम्पनीको खूद आय मानी कर निर्धारण गर्न मिल्छ मिल्दैन ? एकाले गरेको कामको आय आर्जनको दायित्व अर्को शाखामा बोकाउन मिल्दैन अतः कर कार्यालयले निवेदकको आयमा भारतीय क्षेत्रमा भएको ढुवानी खर्चको रकमको १०५ ले हुने रकम नेपाल भित्र काम गर्ने यस काठमाडौँको कम्पनीको आयमा समावेश गरिएको र कानुनी आधार नदेखाई खर्चहरूबाट आंशिक रकम अमान्य गरिएको २०४१।१।१९ को कर निर्धारण आदेश र सो आदेशलाई कायमै राख्ने भनी गरेको क्षेत्रीय अदालत समेतको निर्णयबाट निवेदकको हकमा आघात पर्न गएकोले (साविक पेज नं. ६१४) उक्त फैसलाहरू बदर गरी नेपाल टि.सि.आई. ले नेपाल भित्र गरेको कामबाट आर्जन र प्राप्त गरेको रकममा कानून बमोजिम खर्च मिन्हा गरी खूद कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी विपक्षीको नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिटनिवेदन जिकिर ।
 ७. यसमा निवेदक माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो, विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालतको आदेश ।
 ८. निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया, भारतको एक ब्रान्चको रूपमा नेपालमा दर्ता भएकोमा विवाद नरहेको, ढुवानी गर्ने सम्बन्धमा नेपालका पार्टीहरूसंग भएको सम्झौता हेर्दा, भारतको विभिन्न भागबाट नेपालको विभिन्न भागसम्म ढुवानी गर्ने र सो को भुक्तानी समेत निवेदकले प्राप्त गरी सम्झौता भएको व्यहोरा लेखा परीक्षणको कैफियत प्रतिवेदन समेतबाट देखिन्छ । सम्झौता गर्ने पक्षको सम्झौता बमोजिम ढुवानी गर्ने काम जुनसुकै पक्षद्वारा गराएको किन नहोस सो काम सम्पन्न गर्ने कर्तव्य र सो काम गरे बापत भुक्तानी प्राप्त गर्ने अधिकार सम्झौता गर्ने पक्षमा नै निहित रहे भएको हुन्छ । यस प्रकार एकातिर भारत देखि नेपालका विभिन्न भागसम्म ढुवानी गर्ने र सो काम गरे बापतको भुक्तानी निवेदकले नै पाउने निर्विवाद भएपछि, पुनरावेदकले प्राप्त गरेको आय मध्ये केही रकम इण्डियामा रहेको आफ्नै कन्सर्नलाई पठाएको रकममा खूद आय कायम गर्न नमिल्ने भनी पुनरावेदकले लिएको जिकिर तर्कसंगत देखिन आउँदैन ।
 ९. आयकर ऐन, २०३१ को दफा (२)(प) को (ग) अनुसार नेपालमा दर्ता भएको ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लि. नेपाल ब्रान्च अस्थायी बासिन्दा भएको, सोही ऐनको दफा (६) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा, तर अस्थायी बासिन्दाको हकमा निजले नेपाल अधिराज्य भित्र आर्जन वा प्राप्त गरेको र विदेशमा रही नेपाल अधिराज्यबाट प्राप्त गरेको खूद आयमा कर लाग्ने छ भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ । आंशिक खर्च मिन्हाको सम्बन्धमा हेर्दा, करदाताको प्रस्तुत वर्षको खूद आय हिसाब किताबको आधारमा कायम भएको र यसरी खूद आय कायम गर्दा, आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(३) अनुसार यस ऐन बमोजिम कट्टी गर्न पाउने खर्च कट्टा गरी आयकर समावेश गर्न पर्ने अन्य रकमहरू भए सो समेत समावेश गरी खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न सक्ने छ भनी उल्लेख भए अनुसार सोही ऐनको दफा १२ र ४१ बमोजिम वास्तविक रकम मिन्हा दिई अवास्तविक देखिएका रकमहरू खूद आयमा समावेश गरेकोलाई बेमनासिव भन्न मिल्दैन भनी मिति २०४४।३।१६ मा राजश्व न्यायाधिकरणबाट फैसला भएको

- छ । यसप्रकार कानुन बमोजिम भएको निर्णयबाट निवेदकको कुनै कानुनी हकको हनन् हुन नगएकोले रिटनिवेदन खारेज गरि पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरणबाट प्राप्त लिखितजवाफ ।
१०. निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लि.काठमाडौंले नेपाल आयल निगमसंग गरेको ठेक्का सम्झौतामा भारत स्थित मथुरा रिफाइनरीबाट सामान ढुवानी गरी नेपालको विभिन्न ठाउँमा डेलिभरी दिने गरी ढुवानी ठेक्का लिएको, ठेक्का अनुसारको कार्य निवेदकले गरेको र आयल निगमबाट भुक्तानी प्राप्त गरेको र सो पूरै ठेक्का कारोबारमा ठेक्का कर खर्च विपक्षले आफ्नो आ.व. १९८२।८३ को नाफा नोक्सान हिसाबमा लेखेको यस्तै अन्य पार्टीहरुबाट पनि सोही अनुरूप सामान विपक्षले बुक गरी नेपालको विभिन्न स्थानमा डेलिभरी दिई भाडा भुक्तानी लिएको, विपक्षीले नेपाल आयल निगमसंग गरेको ठेक्का सम्झौता सो काम गरे बापत प्राप्त गरेको भुक्तानी एवं सो कारोबारमा लेखेको ठेक्का कर खर्च समेतबाट स्पष्ट देखिँदा देखिँदै भारतीय कम्पनीले बुक गरी रक्सौल सम्म ढुवानी गरेको भाडा रकम पार्टीबाट उठाई भारतीय कम्पनीलाई पठाएको भन्ने निवेदकको जिकिरमा कुनै पनि कानुनी आधार छैन । निवेदकले पेश गरेको आयल निगमसंगको ठेक्का सम्झौताबाट भारतीय कम्पनीको कुनै बुकिङ नभई, निवेदक स्वयमले बुक गरी भुक्तानी समेत प्राप्त गरेको हुँदा उक्त बुकिङ भारतीय कम्पनीको हो भन्ने कुनै आधार प्रमाण नै नभएको हुँदा आयकर ऐन, २०३१ (साविक पेज नं. ६१५) को दफा (५) अनुसारको स्रोतबाट प्राप्त आय मध्ये भारतीय कम्पनीलाई पठाएको भनी रु. ४२,९३,९६६।९० मा आयकर ऐन संशोधन सहितको २०३१ को दफा (६) बमोजिम व्यवस्थापन तथा अन्य खर्च समेत विचार गरी उक्त रकम १०५ ले हुने खूद आय रु. ४,२९,३९६।६९ कायम गरिएको हुँदा, कानुन बमोजिम कायम भएको खूद आयमा भएको कर निर्धारणबाट विपक्षीलाई गैरकानुनी करको दायित्व बहन भएको भन्ने जिकिर कानुन समेत नहुँदा कुनै संवैधानिक हकको हनन् नभएको स्पष्ट छ ।
११. आयकर ऐन, २०३१ को दफा १२(१) को खण्ड (ड) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश अनुसार मासिक रु. ३०००।- भन्दा बढी तलब दिँदा श्री ५ को सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेमा निवेदकले सो बमोजिम नगरी सो हदसम्मको तलब खर्चलाई छूट दिई सो भन्दा बढी खूद आयमा समावेश गरी रु. २४००।- सवारी साधन मर्मत खर्च मध्ये वास्तविक खर्च मिन्हा दिई सो भन्दा बढी खूद आयमा समावेश गरी रु. १५,०००।- वास्तविक खर्च छूट दिई बढी देखिएको रु. २६,५४४।- खूद आयमा समावेश गरेको र कानुनी खर्च रु. ८,०००।- समेतलाई खूद आय कायम गरी यस कार्यालयबाट जम्मा रु. ५,२५,६०९।५४ मा आर्थिक ऐन, २०३९ अनुसार मिति २०४१।१।११ मा भएको कर निर्धारण आदेश कानुनसंगत नै हुँदा रिटनिवेदन खारेजभागी छ भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालयबाट प्राप्त लिखितजवाफ ।
१२. यसमा आ.व. १९८२।८३ जुन जुलाईको अवधिमा ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लि.बाट पेश भएको विवरण तथा हिसाबको आधारमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(३) अनुसार मिन्हा दिन मिल्ने खर्चहरु मिन्हा दिई मिन्हा दिन नमिल्ने खर्चहरु खूद आयमा समावेश गर्दा यस आ.व.को लागि खूद आय रु. ५,२५,६०९।५४ कायम भएकोले सो मा लाग्ने कर रु. २,४३,८३५।२४ मा अग्रिम कट्टी रु. ७५३०।- कट्टा गरी बाँकी हुने रु. २,३६,३०५।२४ र आर्थिक ऐन, ०३६ अनुसार थप कर रु. १२,१९१।७६ तथा दफा ५९(१) बमोजिम जरिवाना रु. ५।- समेत जम्मा रु. २,४८,५०२।- आदेश प्राप्त भएको ३५ दिन भित्र नेपाल राष्ट्र बैकमा बुझाउनु भन्ने समेत व्यहोराको ०४१।१।११ को कर कार्यालय काठमाडौंको कर निर्धारण आदेश उपर निवेदकले राजश्व न्यायाधिकरणमा दिएको पुनरावेदन सदर भई सो समेतलाई सदर गरी यस अदालतबाट निर्णय भएको, कानुन बमोजिम तहगत रुपबाट भएको निर्णय कानुनसंगत नै हुँदा माग बमोजिमको आदेश जारी हुन पर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतबाट प्राप्त लिखितजवाफ ।
१३. नियम बमोजिम पेश भई आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकतर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुशीलकुमार सिन्हाले निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया कं.लि.को मुख्य कार्यालय भारतमा रहेकोमा विवाद छैन सोही कम्पनीको शाखा कार्यालयको रुपमा नेपालमा कम्पनी ऐन, २०२१ को दफा १३८ अन्तर्गत विधिवत निवेदक कम्पनी दर्ता रहेको छ । नेपाल स्थित कम्पनीले नेपाली पार्टीहरुको माल सामान विदेशबाट नेपालमा आयात हुँदा भारतीय क्षेत्र कलकत्ता लगायत भारतको विभिन्न ठाउँहरुबाट रक्सौल सम्म ढुवानी गरी पाउने भाडाको रकम उठाई उक्त भारत स्थित टि.सि.आई.लाई पठाएको रकम समेत नेपाल स्थित टि.सि.आई.कम्पनीको खूद आयमा समावेश गरी कर निर्धारण गरिएको छ, मिन्हा खर्च दिनु पर्नेमा सो समेत नदिएको हुँदा निवेदकलाई गैरकानुनी रुपबाट करको दायित्व लगाइएकोछ, यो कानुनसंगत नहुँदा माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्दछ भनी बहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो भने, विपक्षीतर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यातले निवेदक कम्पनीको मुख्य कार्यालय भारतमा रहेको भनिएको, निवेदक कम्पनीले नेपाल आयल निगमसंग गरेको सम्झौता अनुसार ढुवानी गर्दाको रकम भारतीय (साविक पेज नं. ६१६) क्षेत्रको हकमा उक्त कम्पनीलाई पठाएको भन्ने निवेदन जिकिर प्रमाणबाट पुष्टि नभएको, मिन्हा खर्च पाउनु पर्छ भन्ने निवेदक जिकिर आयकर ऐन, २०३१ द्वारा निर्धारितगरिएको व्यवस्था अनुरूपको नदेखिएको हुँदा निवेदक माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने अवस्था छैन रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी प्रस्तुत गर्न भएको बहस जिकिर समेत सुनियो ।
१४. प्रस्तुत विषयमा निवेदक माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने हो होइन हेरी निर्णय दिन पर्ने हुन आयो ।

१५. निर्णयतर्फ हेर्दा, यसमा निवेदक ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लिमिटेड, कम्पनी ऐन, २०२१ को दफा १३८ अन्तर्गत नेपालमा दर्ता रहेको देखिन्छ। निवेदक कम्पनीको मुख्य कार्यालय भारतमा रहेको सो शाखाको रूपमा नेपालमा दर्ता भएकोमा पनि विवाद रहेको पाइँदैन। ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लिमिटेडले आफ्नो ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया लिमिटेड नेपाल ब्रान्चलाई नेपालमा दर्ता गरी नेपाल ब्रान्चले नेपाल स्थित पार्टीहरूसँग सम्झौता गरी भारत देखि नेपालको विभिन्न भाग सम्म ढुवानी कारोबार गर्ने गरेको देखिन्छ। ढुवानी कारोबारको सिलसिलामा नेपालमा दर्ता रहेको ब्रान्चले नेपाल भू-भागमा मात्र ढुवानी गरेको, भारतीय भू-भागमा ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डियाले ढुवानी कार्य गरेको भारतीय भू-भागमा ढुवानी गरेबापत नेपाल ब्रान्चले प्राप्त गरेको रकमबाट भारतस्थित मुख्य कार्यालयलाई पठाइएको, सो रकमलाई समेत, नेपाल ब्रान्चको खूद आय मानी आयकर निर्धारण गरेको देखियो।
१६. ट्रान्सपोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (नेपाल ब्रान्च) र नेपालको आयल निगम बीच भएको सम्झौताबाट भारतको विभिन्न भागबाट, नेपालको विभिन्न भागसम्म माल सामान ढुवानी गर्ने र सो को भुक्तानी नेपाल ब्रान्च (निवेदक) ले नै प्राप्त गर्ने भन्ने देखिन्छ, लेखा परीक्षकको कैफियत प्रतिवेदनमा पनि सो कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ। यसबाट सम्झौता बमोजिमको ढुवानी कार्य निवेदक कम्पनीले जुनसुकै तवरबाट गरे गराए पनि सो को भुक्तानी निवेदक कम्पनीले नै प्राप्त गर्ने देखियो। किनकी सम्झौता बमोजिम सम्पन्न गर्ने पने कार्य, सम्झौता कार्य गर्ने पक्षले जे जुन तवरबाट गरे गराएको किन नहोस सो कार्य सम्पन्न गर्ने पने कर्तव्य र सो बापतको भुक्तानी समेत प्राप्त गर्ने अधिकार सोही पक्षकारमा निहित हुन जान्छ।
१७. निवेदकले भारत देखि नेपालको विभिन्न भागसम्म सम्झौता बमोजिमको सामान ढुवानी गर्ने सो बापतको भुक्तानी पनि निवेदक नेपाल ब्रान्चले नै प्राप्त गर्ने कुरामा विवाद देखिन नआएको, निवेदक नेपाल ब्रान्चले यसरी प्राप्त गरेको आयबाट केही रकम आफ्नो मुख्य कार्यालय (भारत) लाई तिरे बुझाएको भन्ने निवेदन जिकिर रहेको, तर सो रकम, नेपाल ब्रान्चको आय होइन भन्ने सबूद प्रमाण निवेदकबाट पेश हुन नसकेको हुँदा सो रकम निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आय होइन भन्ने देखिन आएन।
१८. यस सम्बन्धमा विद्यमान कानुनी व्यवस्था हेर्दा नेपालमा दर्ता रहेको निवेदक कम्पनी अस्थायी बासिन्दाको रूपमा रहेको, आयकर ऐन, २०३१ को दफा २(८)(ग) अनुसारको अस्थायी बासिन्दाको हकमा निजले नेपाल अधिराज्य भित्र आर्जन वा प्राप्त गरेको र विदेशमा रही नेपाल अधिराज्यबाट प्राप्त गरेको खूद आयमा कर लाग्ने छ भनी सोही ऐनको दफा (६) मा कानुनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ। निवेदक (नेपाल ब्रान्च) नेपालको अस्थायी बासिन्दाको रूपमा रहेकोमा विवाद देखिन नआएको कानूनतः अस्थायी बासिन्दाले नेपालको पार्टीहरूसँग सम्झौता गरी प्राप्त गरेको आय मध्ये भारतमा दर्ता रहेको कम्पनीलाई पठाएको रकम कट्टा गरी खूद आय कायम गर्नपने भन्ने निवेदन जिकिर कानूनसंगत देखिन आएन। (साविक पेज नं. ६१७)
१९. अतः निवेदक ट्रान्पोर्ट कर्पोरेशन अफ इण्डिया (नेपाल ब्रान्च) ले नेपालमा नेपाल कै पार्टीहरूसँग सम्झौता गरी सम्झौता बमोजिम माल वस्तु ढुवानी गरी सो बापत नेपालमा नै रकम भुक्तानी पाएको देखिएको, सो आय नेपाल अधिराज्य भित्र नै आर्जन गरेको मान्नु पर्ने भएकोले निवेदकले पेश गरेको आय व्यय विवरणमा उल्लेखित रकम मध्ये वास्तविक खर्च मिन्हा दिई मिन्हा दिन नमिल्ने खर्चहरू निवेदक (नेपाल ब्रान्च) को खूद आयमा समावेश गरी आयकर ऐन, ०३१ को (संशोधन सहित) दफा ३३(३) बमोजिम आयकर निर्धारण गर्ने गरेको कर कार्यालय काठमाडौंको निर्णयलाई सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरण र मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतको इन्साफ कानूनसंगत नै देखिँदा निवेदक माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन। रिटनिवेदन खारेज हुने ठहर्छ। फाइल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या.गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ

इति सम्बत् २०४८ साल पौष २९ गते रोज २ शुभम्।

भाग : ३५, साल: २०५०, महिना : पौष, अङ्क : ९, फैसला मिति: २०५०।१।७४, निर्णय नं. ४७८५

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री गजेन्द्रकेशरी बास्तोला

माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ

सम्बत २०४८ सालको रिट नं. २०४५

निवेदक : नेपाल कम्पनी ऐन, २०२१ अन्तर्गत स्थापित काठमाडौं डिल्लीबजार स्थित हिमालयन ब्रुअरी लिमिटेडका संचालक गोपाल बहादुर शाही ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय काठमाडौं समेत ।

विषय: उत्प्रेषण ।

(१) कुनै पनि उद्योगले आफ्नु उत्पादन प्रारम्भ भएपछिको उत्पादित सामानको विक्री वितरणको फलस्वरूप आय आर्जन गर्ने र सो आयमा मुनाफा भएको खण्डमा आयकर लाग्ने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागि उत्पादन प्रारम्भ भएपछि नै उद्योगको आयकरको मुल्यांकन हुनु कानूनसंगत हुन्छ । उत्पादन प्रारम्भ नभएको अवधिमा आय कर तिर्ने प्रयोजन नै नहुने हुँदा उत्पादन प्रारम्भ हुनु अगावैको अवधिलाई उद्योग स्थापना भएको भन्ने र सोही वखतको कानून लागू हुन्छ भन्नु तर्क संगत नहुने ।

(प्र.नं. ८)

(२) आयकर र अन्तशुल्क बेग्ला बेग्लै विषय भएकोले अन्तशुल्क बारे एउटा निर्णय भई सुविधा पाए भन्दैमा आयकर पनि सोही बमोजिम छुट पाउनु पर्ने कानूनी बाध्यता नदेखिने ।

(प्र.नं. ८)

(३) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ लागू हुने भएपछि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९(१)(ग) अनुसार यो उद्योग आयात प्रतिस्थापक हो वा निर्यातमूलक हो भन्नेप्रश्न तर्फ विचार गर्नक पर्ने नै स्थिति नआएकोले उद्योगको उत्पादन प्रारम्भ हुँदा लागू रहेको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) को (२) बमोजिम मुल्य अभिवृद्धिको मापदण्डले ५ वर्षको आयकर सुविधा प्रदान गरेको कर कार्यालयको निर्णय कानून विरुद्ध छ भन्न नसकिने हुँदा निवेदन जिकिर बमोजिम उत्प्रेषणको आदेश जारी हुन नसक्ने ।

(प्र.नं. ८)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मधु प्रसाद शर्मा ।

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री टिका बहादुर हमाल ।

आदेश

न्या. गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ

१. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ तथा ८८(२) अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको तथ्य यस प्रकार छ:-

२. श्री ५ को सरकार उद्योग विभागबाट वियर उत्पादन गर्ने उद्योगिय इजाजतपत्र मिति २०३७।१।१८ गतेमा प्राप्त भई पब्लिक कम्पनीमा दर्ता भएको हो । निवेदक कम्पनीले आफ्नो पहिलो उत्पादन मिति २०३९।१०।१६ गते गरी उद्योगको संचालन सोही मितिबाट प्रारम्भ भई आजसम्म चालु भई रहेको छ । निवेदक कम्पनीले आफ्नो उत्पादनमा लाग्न आउने अन्तशुल्क औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९ को उपदफा (१)(ग) को खण्ड ३ अनुसार संचालन मितिदेखि पहिलो वर्षको लागि शत प्रतिशत दोश्रो वर्षको लागि पचहत्तर प्रतिशत र तेश्रो वर्षका लागि पचास प्रतिशत गरी जम्मा ३ वर्षसम्म अन्तशुल्क छुट सुविधा श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त गरेको हो । सो छुट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० अन्तर्गत प्राप्त भएबाट सोही अनुसार अन्य प्रकारको छुट सुविधा समेत सोही ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार पाउनु पर्ने हो । कर कार्यालय, ललितपुरबाट पठाएको मिति २०४८।८।२७ गतेको पत्रबाट निवेदक कम्पनीलाई उद्योग विभागको सुविधा शाखापत्र संख्या ०४४।०४५ ग.वि.स. २३ (हि.बु.लि.) २२१७९ मिति २०४४।१२।२८ र प.सं. ०४७।०४८ उ.वि.सु. २३- हिमालय ब्रुअरी मिति २०४७।१०।११ को पत्रद्वारा संचालन मिति २०३९।१०।१९ गतेदेखि ५ वर्ष आयकर छुट गरी दिने लेखिआएको भन्ने व्यहोरा अवगत भयो । उद्योग विभागको पहिलो सिफारिसपत्र अनुसार निवेदक कम्पनीलाई पाँच वर्ष सम्मको आयकर छुट दिनु भन्ने व्यहोरा भनी उद्योग विभागबाट मिति २०४७।१।२६ गतेमा निर्णय भई सोही निर्णयलाई मान्यता दिई कर विभागले कर कार्यालय ललितपुरका नाममा निर्देशन पठाइयो । एउटै इजाजतपत्रद्वारा स्थापित उद्योगको हक सुविधा र सौलियतको लागि कहिले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा लागि अन्तःशुल्क छुट सुविधा प्राप्त हुने र सोही ऐनले तोकिदिएको आयकर छुट सुविधालाई अमान्य गरी औद्योगिक

व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) २(क) लागने भनी भएको निर्णय सन्तुलित भन्न नमिल्ने । निवेदक कम्पनीलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९ को उपदफा १(घ) बमोजिम प्रदान गरिएको आयकर छुटको हकमा विवाद उठाउन पाउने स्थानै छैन कारण सोही ऐन अन्तर्गत प्रदान गरिएको अन्तःशुल्क छुट सम्बन्धी हक भोग भई सकेको छ यो कुरा विपक्षीहरुलाई थाहा जनक छ । निवेदक कम्पनीको इजाजतपत्र तथा दर्ता साथै निर्माण कार्यहरु औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को लागू हुनु भन्दा अगाडि नै भएको र त्यस बेलामा प्राप्त भई सकेको कानूनी हक तथा संरक्षणलाई लागू भएको ऐनले असर नगर्ने व्याख्या सम्बन्धित ऐनले स्पष्ट गरेको र सोही अनुरूप श्री ५ को सरकारबाट अन्तःशुल्क मिन्हा प्राप्त भई सकेको उपभोग गरी सकेको कुरा स्पष्ट छ । यस्तो स्थितिमा विपक्षीहरुले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) र (क) बमोजिम संचालन मितिदेखि ५ वर्ष आयकर छुट दिने भनी गरेको निर्णय र तत्पश्चातको कारवाहीहरु समेत औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा १४२ औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९(१)(ग) को प्रतिकूल भएको स्पष्ट देखिएको छ । निवेदक कम्पनीको आ.व. २०३९।०४० को अवधिमा स्थित पुँजी रु. २,७६,४३,२०५।५५ पैसा र चालू पुँजी रु. ६६,०१,४०१ गरी जम्मा रु. ३,४३,५४,६०६।५५ लगानी र रोजगारीको हकमा नेपाली १४५ भएको र त्यस पछिका आ.व. ०४०।४१, ०४१।०४२, ०४२।०४३, ०४३।०४४, ०४४।०४५ को अवधि भित्र क्रमशः पुँजी लगानी रु. ४,२५,३८,६२२, ५,००,८४,०३० ५,२८,५१,८०० ५,५८,६१,०८६ र ६३०,५५,८९० रोजगारी जवान २१०, ३१८, ४२५, ४५०, ४५० भएको प्रमाण निवेदक कम्पनीको लेखा परिक्षण भएको बासलातबाट समेतबाट प्रमाणित छ । यस अवस्था अनुसार औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा ९(१) को खण्ड (ग) को देहाय (१) अनुसार पुँजी लगानी र रोजगारीको अनुपातमा सो ऐनको अनुसूचि २ अन्तर्गत पाइने अधिकतमहरु १० वर्ष सम्मको लागि आयकर छुट सुविधाको कानूनी हक निवेदक कम्पनीलाई प्राप्त छ । यस कुरालाई लिएर निवेदक कम्पनीको तर्फबाट उद्योग विभागमा निवेदन गरेको र कर विभाग समेतबाट यकिन निर्णयको माग उद्योग विभागसँग भएको हुँदा हुँदै पनि अन्तमा उद्योग विभागको पत्र उल्लेखित औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२) को निवेदक कम्पनीको लागि लागू नै नहुने त्यस्तो दफालाई कम वर्षको लागि आयकर छुट मिन्हा हुने भनी उद्योग विभागको मिति २०४४।१२।२८ गतेको सिफारिसलाई लागू गरी मिति २०४७।१०।११ गतेको पत्र र सोही पत्रको आधारमा कर कार्यालय ललितपुरको मिति २०४८।१।१५ गतेको पत्रबाट आयकर छुट अवधिको पनि अग्रिम कर माग गरी पठाएको पत्र तथा पाँच वर्षको लागि मात्र आयकर छुट हुने भनी गरेको सम्पूर्ण कारवाही बदर गरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९(ग)(१) अन्तर्गत अनुसूचि २ को (ग) अन्तर्गत लगानी तथा रोजगारीको आधारमा पाउने सक्ने अधिकतम हद १० वर्षको लागि निवेदक कम्पनीलाई आयकर छुट सुविधा प्रदान गरिएको छ, भनी विपक्षीहरुको नाममा परमादेशको आदेश जारी गरी निवेदक कम्पनीको हक प्रचलन गरी पाउँ भन्ने समेत रिट निवेदन-पत्र ।

३. विपक्षीहरुबाट लिखित जवाफ भिकाई आए पछि वा अवधि नाघेपछि पेश गर्न भन्ने यस सर्वोच्च अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको मिति २०४८।१२।२८ को आदेश ।
४. उद्योगको जिकिर औ.व्य.ऐन, २०३० को दफा ९(१) (ग) को देहाय १ अनुसार सुविधा माग भएको तर्फ विचार गर्दा यस दफाको आयात प्रतिस्थापक वा निर्यातमूलक उद्योगलाई मात्र यो सुविधा प्रदान गरेको र यस उद्योग सोही ऐनको दफा ८ को देहाय (ग) अनुसार आयात प्रतिस्थापक वा निर्यात मूलक उद्योगको व्याख्या र परिभाषासँग यस उद्योगको उत्पादनका लागि प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ अधिकांश स्वदेशी नहुने हुँदा यो उद्योग आयात प्रतिस्थापक वा निर्यात मूलक वर्षभित्र नपरेको हुँदा इजाजत प्रदान हुँदा यो वर्गमा नपरेको विवरण स्वयम उद्योगलाई पनि जानकारी भएकै विषय छ । अतः आफू भन्दा भिन्दै वर्गमा पर्ने उद्योगले पाउने सुविधाको दावी कानूनसँगत भन्न मिल्ने । प्रस्तुत निवेदनमा लेखिए अनुसार अन्तःशुल्कमा छुट सुविधाको निर्णय यस विभागबाट भएको नदेखिँदा सो छुट सम्बन्धमा अन्तःशुल्क विभागबाट निर्णय लिइदा लिएको कानूनी आधारका बारेमा सोही विभागबाट स्पष्ट गराउन पर्नेहुन आउँछ । उपयुक्त अनुसार कानूनले पाउने भनी तोकेको सुविधा प्रदान भई नै सकेको र औ.व्य.ऐन, २०३८ को दफा १४(१) को अधिनमा रहँदा उद्योगको दावी कानून सम्मतः नहुने हुँदा उक्त सम्पूर्ण दावी खारेज भागी छ, भन्ने समेत उद्योग विभागको लिखित जवाफ ।
५. निवेदक प्रा.लि. औ.व्य.ऐ. २०३० बमोजिम दर्ता भएपनि औ.व्य.ऐन, २०३८ लागू भए पछि मात्र उत्पादन शुरु गरेकोले औ.व्य.ऐन, २०३८ को मात्र सुविधा सहूलियत र संरक्षण प्राप्त गर्ने हुँदा उक्त प्रा.लि. को मूल्य अभिवृद्धि ३९८२ देखिएको सोही ऐनको साविक दफा १०(क) २(क) बमोजिम ५ वर्षको लागि आयकर छुट दिन उद्योग विभागबाट निर्णय भई आए बमोजिम यस विभागबाट समेत सोही अनुसार मूल्य अभिवृद्धिको अनुपातमा निवेदक प्रा.लि. लाई ५ वर्षको लागि आयकर छुट दिने गरी मिति २०४९।१।७ मा निर्णय भएकोले उक्त निर्णय कानूनको परिधि भित्र रही गरिएको देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन-पत्र खारेजभागी छ भन्ने समेत अर्थ मन्त्रालय र कर विभाग, काठमाडौंको समेत छुट्टाछुट्टै लिखित जवाफ ।
६. यस कार्यालयको क्षेत्राधिकारभित्र आयकर छुट प्रदान गर्न नगर्ने विषय पर्न नआउने र छुट प्रदान गर्ने अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट भएका निर्णयको जानकारी सम्म सम्बन्धित फर्म कम्पनी र करदाताहरुलाई मिल्ने हुँदा यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई रहनु नपर्ने अवस्थामा विपक्षी बनाइएको र प्रस्तुत फर्मलाई आयकर छुटको सुविधाको पत्र प्रदान गर्ने श्री अर्थ मन्त्रालय कर विभाग समेतलाई विपक्षी बनाइएको नै हुँदा सो सम्बन्धमा श्री अर्थ मन्त्रालय कर विभागबाट लिखित जवाफ प्रस्तुत हुने भएकोले श्री

- अर्थ मन्त्रालय कर विभागबाट प्रस्तुत लिखित जवाफ स्वरुप हुने बुँदाहरु सम्बन्धमा यस कार्यालय समेतको सहमति भएको हुँदा विपक्षी निवेदकका रिट निवेदन-पत्र खारेज हुन अनुरोध गर्दछु भन्ने समेत कर कार्यालय ललितपुरको लिखित जवाफ ।
७. नियम बमोजिम दैनिक कजलिष्टमा चढी इजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मधु प्रसाद शर्माले हाम्रा कम्पनी मिति २०३७।१।१८ मा पब्लिक कम्पनी दर्ता भई प्रमाण पत्र प्राप्त गरेको र मिति २०३९।१०।१६ गतेमा पहिलो उत्पादन शुरु गरी उद्योग संचालन भएको अन्तःशुल्क छुटको सुविधा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० बमोजिम प्राप्त गरेको हाम्रा उद्योग आयात प्रतिस्थापक र निर्यात मूलक हुनाले पनि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा ९(ग) को खण्ड १ अन्तर्गत अनुसूची २ को खण्ड (ग) अनुसार लगानी तथा रोजगारीको आधारमा पाउन सक्ने अधिकतम हद १० वर्षको लागि आयकर छुट सुविधा पाउनुपर्छ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नभयो । कर कार्यालय तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका सरकारी अधिवक्ता श्री टिका बहादुर हमालले निवेदकले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ आउनु अघि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को सुविधा पाई नसकेको र २०३९ सालमा मात्र उत्पादन प्रारम्भ गरेको उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १४(३) बमोजिम प्रचलित रहेको ऐनले सुविधा मात्र प्राप्त गर्न सक्ने हुँदा रिट निवेदन पत्र खारेज हुनु पर्छ भन्न समेत बहस गर्नभयो ।
८. विद्वान अधिवक्ताहरुको बहस सुनी उत्प्रेषणको आदेश जारी हुन नहुने तर्फ विचार गर्दा स्वयम निवेदकको निवेदन जिकिर बाट हिमालय ब्रुअरी कम्पनी मिति २०३७।१।१८ मा पब्लिक लिमिटेड कम्पनीमा परिणत भएका तर उत्पादन भने मिति २०३९।१०।१६ गतेमा मात्र प्रारम्भ भएको भन्ने देखिन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १४(३) मा यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरेतापनि यो ऐन प्रारम्भ भई सकेपछि मात्र स्थापना भएको वा उत्पादन शुरु गरेको उद्योगले यसै ऐन बमोजिम सुविधा सहुलियत र संरक्षण मात्र उपभोग गर्न पाउने छुन् भन्ने कानून व्यवस्था गरेको छ । निवेदक तर्फबाट हाम्रो उद्योगका उत्पादन मिति २०३९।१०।१६ मा प्रारम्भ भएपनि स्थापना, २०३७ मा नै भई सकेकोले अधिल्लो ऐन बमोजिम सुविधा पाउनु पर्छ भन्ने बहस जिकिरका सन्दर्भमा विचार गर्दा कुनैपनि उद्योगले आफ्नु उत्पादन प्रारम्भ भएपछिको उत्पादित सामानको विक्री वितरणको फलस्वरुप आय आर्जन गर्न र सो आयमा मुनाफा भएको खण्डमा आयकर लाग्ने हुँदा आयकरको प्रयोजनको लागि उत्पादन प्रारम्भ भएपछि नै उद्योगको आयकरको मूल्यांकन हुनु कानूनसँगत हुन्छ । उत्पादन प्रारम्भ नभएको अवधिमा आयकर तिर्ने प्रयोजन नै नहुने हुँदा उत्पादन प्रारम्भ हुनु अगावैको अवधिलाई उद्योग स्थापना भएको भन्न र सोही बखतको कानून लागू हुन्छ भन्नु तर्कसँगत हुँदैन । निवेदकले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० बमोजिम सुविधा उपभोग गरी सकेको पनि देखिँदैन । अधिल्लो ऐन बमोजिम अन्तःशुल्क छुट पाई सकेको हुँदा आयकरको सुविधा पनि अधिल्लो ऐन बमोजिम नै पाउनुपर्छ भन्ने निवेदकको जिकिर तर्फ हेर्दा आयकर र अन्तःशुल्क बेग्लाबेग्लै विषय भएकोले अन्तःशुल्क बारे एउटा निर्णय भई सुविधा पाए भन्दैमा आयकर पनि सोही बमोजिम छुट पाउनु पर्ने कानूनी बाध्यता देखिँदैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १४(३) मा किटानी साथ यो ऐन लागू हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरेतापनि यो ऐन प्रारम्भ भएपछि स्थापना वा उत्पादन शुरु भएको उद्योगले यसै ऐन बमोजिम सुविधा सहुलियत पाउँछ भन्ने कानूनी व्यवस्था गरी सकेपछि अधिल्लो ऐनको सुविधा पाउँ भन्ने जिकिर मान्नु पर्ने कानूनी आधार छैन । निवेदकले प्रस्तुत गर्न भएका नजिरहरु यस रिटको विषयसँग मेल खाँदैन । यस सम्बन्धमा २०४६ को रिट नं. ९८५ निवेदक नारायण कोइराला समेत विरुद्ध कर विभाग समेत भएको परमादेशको रिट निवेदनमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० बहाल रहेको अवस्थामा अर्थात औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ प्रारम्भ हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरी स्थापित भएको तर सो अधिल्लो ऐन अनुसार कुनै सुविधा प्राप्त गरी नसकेको देखिँदा निवेदकका सम्बन्धमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १४(२) आकर्षित हुने भनी मिति २०४९।१।१०।४ मा यस सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलासबाट नजिर कायम भएको छ । साथै औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को दफा ९(१)(ग) अनुसार यो उद्योग आयातप्रतिस्थापक हो वा निर्यातमूलक हो भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्नपर्ने नै स्थिति नआएकोले उद्योगको उत्पादन प्रारम्भ हुँदा लागू रहेको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) को (२) बमोजिम मूल्य अभिवृद्धिको मापदण्डको ५ वर्षको आयकर सुविधा प्रदान गरेको कर कार्यालयको निर्णय कानून विरुद्ध छ भन्न नसकिने हुँदा निवेदन जिकिर बमोजिम उत्प्रेषणको आदेश जारी हुन सक्दैन । रिट निवेदनपत्र खारेज हुने ठहर्छ । फाइल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या. गजेन्द्रकेशरी वास्तोला

इति सम्बत २०५० साल असोज २७ गते रोज ४ शुभम् ।

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री जोगेन्द्र प्रसाद श्रीवास्तव

माननीय न्यायाधीश श्री हरि प्रसाद शर्मा

सम्बत २०५० सालको रिट नं.- ३०३२

निवेदक : लुम्बिनी अञ्चल रुपन्देही जिल्ला सिद्धार्थनगर नगरपालिका वडा नं. ९ घर भै हाल का.जि. डिल्लीबजार खोरमा थुनामा रहेका चेतनारायण खरेल ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ३ नं. क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौं बबरमहल समेत ।

विषय :- बन्दी प्रत्यक्षीकरण ।

(१) निवेदकको कर कार्यालयमा भएको वयान र आयकर सम्बन्धी कारवाहीको कागजातबाट समेत निवेदक घुम्ती रेष्टुराँको प्रथम सञ्चालक भई कर तिर्नक पर्ने दायित्व भएका ऐन बमोजिमका करदादा हुनुका साथै कर नतिरी बिलम्ब गरेकोमा क्षमायाचना मागी दायित्व स्वीकार गरेको देखिन्छ । विवादित रेष्टुराँमा आफ्नो हक हस्तान्तरण समेत गरेकोबाट निजले कर तिर्नक पर्ने दायित्व पूरा नगर्दै आफ्नो कारोबार अन्य व्यक्तिलाई प्रदान गरी सकेको देखिन आएका निवेदक सफा हात लिएर यस अदालतमा प्रवेश गरेको देखिएन । तसर्थ उपरोक्त तथ्यहरूको आधारमा निवेदकले २०४४ साल देखि २०५० सालसम्मको आयकर दाखिला नगर्दै आयकर दाखिला गर्नक पर्ने कारोबार समेत अरुलाई दिएको सन्दर्भमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट कारवाहीको सिलसिलामा थुनामा परेकोलाई अनधिकृत कारवाही भन्न मिलेन । त्यस कारण निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन, रिट निवेदन खारेज हुने । (प्र.नं. ९)

निवेदकका तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री भूमि प्रसाद खरेल

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री नरेन्द्र कुमार श्रेष्ठ

आदेश

न्या. हरि प्रसाद शर्मा

१. तपाईंको एकाघरको सगोलकी पत्नी श्रीमती इन्दिरा खरेल समेतको प्रोप्राईटर्सिपमा काठमाडौंको न्यूडमा मिति २०४४।७।३ गतेदेखि २०५० भाद्र १५ गतेसम्म सञ्चालन भएको टप इन टाउन रेष्टुराँ एण्ड बार र घुम्ती रेष्टुराँ एण्ड बारको आयकर ऐन, २०३१ तथा होटल कर ऐन, २०१८ बमोजिम लाग्ने आयकर तथा होटल कर र सोको जरिवाना समेत जम्मा रु. ८,३९,४०७.२५ पैसा दाखिला नगरेसम्म आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ३७ (क) मा व्यवस्था भए अनुसार श्री ५ को सरकारको मिति २०५०।७।२४ गतेको निर्णयानुसार तपाईंलाई खा श्रेणीको सिधा खान पाउने गरी थुनुवा पूजा दिएकाले प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त कानून र सैवैधानिक हकाधिकार समेतबाट वञ्चित भई म निवेदक गैर कानूनी रूपबाट थुनामा बस्नु परेकोले नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ तथा संविधानको धारा ११, १२ र १४ र नागरिक तथा राजनैतिक अधिकारीको अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध समेतका आधारमा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३६ को खण्ड क, ख र संविधानको धारा २३८८(२) का आधारमा यथाशिघ्र थुनाबाट मुक्त गरी मौलिक हकाधिकारको प्रचलन गरी पाउँ भन्ने चेतनारायण खरेलका हकमा ज्योती वानीयाको मिति २०५० र ९ र १५ र २ मा पर्न गएको निवेदन-पत्र ।
२. यसमा के कसो भएको हो ? आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक सात दिन भित्र लिखित जवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने यसै अदालतका एक न्यायाधीशको मिति २०५० र ९ र १८ गतेको आदेश ।
३. विपक्षी रिट निवेदकलाई श्री ३ नं. क्षेत्र कर कार्यालय बबरमहलको पत्रानुसार यस सदर खोर शाखामा थुनामा राखेकोले बन्दीप्रत्यक्षीकरणको रिट खारेज हुनुपर्छ भन्ने व्यहोराको जिल्ला प्रशासन कार्यालय सदर खोरशाखा डिल्लीबजारबाट मिति २०५०।९।२६ गतेमा प्रस्तुत भएको लिखित जवाफ ।
४. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ अन्तर्गत बनेको होटल कर ऐन, २०१८ (संशोधन सहित) बमोजिम करदातामा प्रमाणित भई ऐनको दफा १ बमोजिम सजायको भागिदार प्रष्ट भएको देखिएकोले आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहितको) दफा ३७(क) अनुसार श्री ५ को सरकारको मिति ०५०।७।२४ गतेको आदेशानुसार थुनामा राखिएकोले निवेदकको रिट खारेज हुनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको ३ नं. क्षेत्र कर कार्यालय, काठमाडौंबाट मिति २०५०।१०।१२ गतेमा प्रस्तुत भएको लिखित जवाफ ।
५. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित हुनु भएको विद्वान अधिवक्ता श्री भूमि प्रसाद खरेलले मेरो पक्ष आयकर ऐन, २०३१ को दफा २(ग) को परिभाषानुसार करदाता भित्र पर्दैन साथै उक्त ऐनको दफा १९, २१ मा दम्पति परिवारको परिभाषानुसार समेत करदाता कायम हुन नआएको र उक्त टप इन टाउन

रेष्टुरेण्ट एण्ड बार लक्ष्मी पाण्डे, सालिकराम खरेल र इन्दिरा खरेलको नामबाट चलेकोले मेरो पषलाई विपक्षीहरूले थुनामा राखेको मिलेन भन्ने र विपक्षी तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान सरकारी अधिवक्ता नरेन्द्र कुमार श्रेष्ठले श्रीमतीको नाममा भएको कारोवारमा लागेको कर म तिर्न तयार छु भनी कर कार्यालयमा गरेको बयानबाट कर बुझाउने दायित्व निजमा नै निहित भएको देखिएकोले निज विपक्षी रिट निवेदकलाई गैर कानूनी रूपबाट थुनामा राखेको भन्न मिलेन । तसर्थ रिट निवेदन पत्र खारेज योग्य छ, भन्ने प्रस्तुत गर्न भएको बहस जिकिर सुनियो ।

६. यसमा निवेदक र विपक्षी समेत दुवै पक्षका विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उपरोक्त बहसको सन्दर्भमा मिसिल संलग्न कागजातहरू र सरकारी वकिलबाट प्राप्त कारवाही फाइल अध्ययन गरी निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी हुनु मनासिव छ, छैन भनी निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
७. तसर्थ निवेदकलाई निजको एकाघर सगोलकी श्रीमती इन्दिरा खरेल समेतको प्रोप्राईटरसिपमा काठमाडौंमा रहेको टप ईन टाउन रेष्टुराँ एण्ड बार र घुम्ती रेष्टुराँ एण्ड बारको आयकर तथा होटल कर र जरिवाना समेत रु. ८,३९,४०७२५ दाखिला नगरेसम्म आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(क) बमोजिम श्री ५ को सरकारको मिति २०५०र७२४ गतेको निर्णयानुसार थुनामा राखी थुनुवा पूजा दिएको गैर कानूनी र हचुवा भएको छ । अधिकार क्षेत्र विपरित भएकोले अ.वं. ३५ नं. बमोजिम बदर हुनु पर्छ । आयकर ऐन, २०३१ को परिभाषा अनुसार निवेदकलाई करदाता भन्न मिल्दैन । तसर्थ: कानूनी तथा संवैधानिक मौलिक हकाधिकार विपरितको कारवाही बदर गरी गैर कानूनी थुनाबाट मुक्त गरी मौलिक हक प्रचलन गरी पाउँ भन्ने निवेदन जिकिर रहेछ ।
८. तसर्थ उपरोक्त निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा प्रचलित कानूनको प्रावधान तर्फ हेर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा २(क) खण्ड (ग) बमोजिम करदाता हुनलाई सो ऐनमा वा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम आयकर तिर्न पर्ने कर्तव्य भएको व्यक्ति हुनु पर्ने देखिन्छ । सोही ऐनको दफा ३७(क) बमोजिम कुनै करदाताले कर छुल्ने नियतले आय विवरण दाखिल गरे पछि वा दाखिल नगर्दै वा कर निर्धारण भएपछि वा नहुँदै आफ्नो सम्पत्ति वा कारोवार अरु कसैलाई कुनै तवरले हस्तान्तरण गरेमा र निजले दफा ३७ को उपदफा (१) वा (२) मा लेखिएको म्यादभित्र निर्धारित कर दाखिल नगरेमा त्यस्तो करदातालाई निजले यस ऐन बमोजिम दालिख गर्नपर्ने कर दाखिल नगरेसम्म श्री ५ को सरकारको आदेशले थुनामा राख्न सकिने व्यवस्था गरेको पाइयो । त्यस कारण निवेदक उक्त कानूनी व्यवस्था बमोजिमको करदाता हो होइन र भए निजलाई थुनामा राख्नु पर्ने अवस्था छ, छैन भन्ने सम्बन्धा मिसिल संलग्न कागजातहरू हेर्दा टप ईन टाउन रेष्टुराँ एण्ड बारको प्रोप्राईटरहरूमा लक्ष्मी पाण्डे, सालिकराम खरेल तथा इन्दिरा खरेल समेत देखिएको र घुम्ती रेष्टुराँ एण्ड बारको प्रोप्राईटरमा चेत नारायण खरेल प्रथम सञ्चालक समेत रहेको देखिन्छ । उपरोक्त रेष्टुराँहरूको आयकरको सम्बन्धमा निवेदकले राजश्व अनुसन्धान महाशाखा र कर कार्यालयमा समेत मिति २०५०।७।३ मा बयान गरेको देखिन आउँछ । सो बयानमा निजले घुम्ती रेष्टुराँको कर बुझाउने दायित्व निजको भएको व्यहोरा स्वीकार गरी समय पाएमा कर बुझाउने छु, भनी उल्लेख गर्दै कर बुझाउन ढीलो भएकोमा क्षमायाचना गरेको पाइन्छ । यसरी श्रीमतीको नाममा रेष्टुराँ दर्ता गरी निवेदक स्वयंले काम कारवाही गरेको देखिनुका साथै कर तिर्न पर्ने दायित्व स्वीकार गरेपछि पनि निजले कर बुझाएको देखिँदैन । कर निर्धारण आदेशहरूबाट निजले कानून बमोजिमको म्यादभित्र कर नबुझाएको देखिनुका साथै उक्त रेष्टुराँको आयकर सम्बन्धी फाइलबाट सो रेष्टुराँको कारोवार कर अधिकृतबाट रोक्का राखेको मुचुल्का देखिनुका साथै टंक भट्टराईलाई रेष्टुराँ विक्री भइसकेको समेत देखिन आयो ।
९. अतः निवेदकको कर कार्यालयमा भएको बयान र आयकर सम्बन्धी कारवाहीको कागजातबाट समेत निवेदक घुम्ती रेष्टुराँको प्रथम सञ्चालक भई कर तिर्न पर्ने दायित्व भएका ऐन बमोजिमका करदाता हुनुका साथै कर नतिरी बिलम्ब गरेकोमा क्षमायाचना माथी दायित्व स्वीकार गरेको देखिन्छ । विवादित रेष्टुराँमा आफ्नो हक हस्तान्तरण समेत गरेकोबाट निजले कर तिर्नपर्ने दायित्व पूरा नगर्दै आफ्नो कारोवार अन्य व्यक्तिलाई प्रदान गरी सकेको देखिन आएबाट निवेदक सफा हात लिएर यस अदालतमा प्रवेश गरेको देखिएन । तसर्थ उपरोक्त तथ्यहरूको आधारमा निवेदकले २०४४ साल देखि २०५० सालसम्मको आयकर दाखिला नगर्दै आयकर दाखिला गर्नपर्ने कारोवार समेत अरुलाई दिएको सन्दर्भमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट कारवाहीको सिलसिलामा थुनामा परेकोलाई अनधिकृत कारवाही भन्न मिलेन । त्यस कारण निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन, रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । जानकारीको लागि आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई मिसिल नियम बमोजिम बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा मेरो सहमति छ ।

न्या. जोगेन्द्र प्रसाद श्रीवास्तव

इति सम्बत २०५० साल माघ २७ गते रोज ४ शुभम..... ।

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री केदारनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री हरिश्चन्द्र प्रसाद उपाध्याय
सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. ३६६९

विषय: उत्प्रेषण ।

निवेदक: जिल्ला मोरङ्ग, विराटनगर ६ धरान रोड स्थित गणपति प्लाष्टिक इण्डस्ट्रिजको प्रोप्राईटर श्रीमती विमला देवी अग्रवाल ।
विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५ को सरकार उद्योग विभाग ।

महानिर्देशक, उद्योग विभाग, संयोजक एकद्वार समिति, उद्योग विभाग काठमाडौं ।

- निवेदकको उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम दर्ता भै २०४५।३।६ देखि उत्पादन भएको र उत्पादनमुलक सानो उद्योग भएको कुरामा कुनै विवाद देखिँदैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १० को खण्ड (क) को (२) (क) मा २० देखि ५० प्रतिशतसम्म मुल्य अभिवृद्धि गर्ने उद्योगलाई पाँच वर्ष सम्म शतप्रतिशत आयकर छुट दिनेछ भन्ने उल्लेख भएको छ । उक्त व्यवस्था बमोजिम उद्योगको उत्पादन खर्चको हिसाव समेत देखाई आयकर छुटको लागि कारवाही चलाएकोमा पुनः मुल्य अभिवृद्धि गणना गर्दा साविक भै ११.९६ प्रतिशत मात्र मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको हुँदा आयकर छुट सुविधा प्रदान गर्न सक्ने नदेखिएको व्यहोरा २०५०।१।६ को निर्णयानुसार सुचना गरिन्छ भन्ने उद्योग विभागको २०५०।१।९ को पत्रमा उल्लेख भएको देखिन्छ । तर प्रत्यर्थी उद्योग विभागले निवेदकले देखाएको कलकत्तामा क्लेरीड एजेन्टलाई तिरेको रकम प्रिअपरेसन लागतमा देखाएको रकम र विदेशबाट आयातित कच्चा पदार्थको मूल्यमा देखाएको रकम मुल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्दा घटि अंकमा गणना गरेको कुनै कारण उल्लेख गरिएको समेत देखिएन । साथै निज निवेदकले मुल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्ने सिलसिलामा उल्लेख गरेको अन्य खर्च जस्तै भन्सार कर दस्तुर सम्बन्धमा पनि सो गणना गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो उक्त निर्णयमा नबोलिएकोले श्री ५ को सरकार उद्योग विभागको मिति २०५०।१।६ को निर्णय कानूनको रिट पुर्यारई भए गरिएको नदेखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । कानून बमोजिमका आधारयुक्त निर्णय गर्नु भनी परमादेश समेत जारीहुने ।

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनोडिया

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री सत्यनारायण प्रजापति

अवलम्बित नजीर : ×

आदेश

न्या. केदारनाथ उपाध्याय : नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) बमोजिम पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ:-

२. उद्योग विभागबाट निवेदकले २०४४।३।१२ मा पोली प्रोपलिन सिट्स व्याग उत्पादन गर्ने उद्योगको इजाजत प्राप्त गरी २०४५।३।६ देखि उत्पादन शुरु भएको उद्योग हो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम आयकर छुट सुविधाको लागि २०४६।४।२७ देखि पटक पटक निवेदन गरेकोमा कुनै जानकारी नपाएकोले सम्पर्क राख्दा मुल्य अभिवृद्धि २० प्रतिशत नपुगको आयकर छुट नपाउने व्यहोरा २०४७।१।६ को निर्णयानुसार सुचना गरिएको भन्ने जानकारी भएकोले त्यसमा चित्त नबुझी रिट निवेदन दिएकोमा २०४७।१।६ को निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ ऐन नियम बमोजिम गर्न भन्ने परमादेश समेत मिति २०५०।२।२० मा भएकोमा पुनः मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको हुँदा आयकर छुट सुविधा प्रदान गर्न समेत नदेखिएको व्यहोरा २०५०।१।६ को निर्णय अनुसार सूचना गरिन्छ भन्ने जानकारी प्राप्त भएकोले २०५०।१।६ को निर्णयको नक्कल दिन नमिल्ने भनी जवाफ दिएकोले पुनः यो निवेदन गर्न आएको छ ।
३. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा २(भ) मा मूल्य अभिवृद्धिको परिभाषा गरिएकोले निवेदकको उद्योगले विदेशबाट पैठारी गरेको कोरा मालको लागत निकाल्दा ल्याएको मूल्य भुक्तानी रकम, सो मालमा लागेको भन्सार महसुल विक्रि कर स्थानीय कर, आयत इजाजत पत्र दस्तुर र प्रिमियम रकम तथा सो मालको प्रतितपत्र खातामा बैकले लिएको ब्याज समेत समावेश गर्न पर्नेमा सुविधाबाट बञ्चित गर्ने कलुषित उद्देश्यले प्रत्यर्थी नं. १ ले मूल्य अभिवृद्धिको गलत अर्थ गरी सबै खर्चलाई रु. २३९०९।७९ समावेश नगरी आंशिक रकम २३९०।७९ मात्र उल्लेख गरी मूल्य अभिवृद्धि गरिएको गणना गैर कानूनी छ । यस अदालतबाट निर्णय भै सकेपछि पनि साविक भै ११.९६ प्रतिशत मात्र मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको भनी २०५०।१।६ मा

गरेको निर्णय सो आधारमा पठाएको पत्र समेत गैर कानूनी तथा पुर्वाग्रही भएकोले बदर भागी छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मा २०४४।७।१ मा दोश्रो संशोधनबाट दफा १०(२) बमोजिम पनि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १०(क)(२)(क) अनुसार संचालन मिति २०४५।३।३६ देखि यस उद्योगले ५ वर्षको शत प्रतिशत आयकरको छुट सुविधा पाउने कुरा उक्त संशोधित दफा १०(२) को अवलोकनबाट प्रष्ट छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ मिति २०४९।७।२७ देखि नै लागू भै सो ऐनको दफा ३० ले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ लाई खारेज गरी सकेको र सो ऐनको दफा १७ मा एकद्वार समितिको गठन सम्बन्धी व्यवस्था भए पनि सोही दफा १७(१) बमोजिम सुविधा पाउने नभै औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम नै आयकरको छुट सुविधा पाउने भएकोले निवेदकको यस उद्योगको हकमा प्रत्यर्थी नं. २ लाई नै कुनै अधिकार नभएकोले प्रत्यर्थी नं. २ को सहयोगबाट प्रत्यर्थी नं. १ ले गरेको निर्णय गैर कानूनी भै बदर भागी छ । प्रत्यर्थीले गरेको उक्त निर्णय सेकरेट नभै निवेदकको उद्योगसँग सम्बन्धित भएकोले त्यसको नक्कल समेत नदिएकोले निवेदकलाई त्यसको नक्कल दिनु भन्ने आदेश समेत गरी पाउँ । अतः मिति २०५०।१।१६ को निर्णय तथा पत्रबाट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ एवं २०५०।२।२० को सम्मानित अदालतको आदेश समेतबाट प्राप्त हकको अतिरिक्त संविधानद्वारा प्रदत्त हक समेत कुण्ठित तथा अवरोध हुन गएकोले २०५०।१।१६ को निर्णय र सो आधारमा लेखेको २०५०।१।१९ को पत्र उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदकको उद्योगलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम शत प्रतिशत आयकर छुटको लागि कर विभाग तथा सम्बन्धित कर कार्यालयमा समेत सिफारिस पठाउनु भनी प्रत्यर्थी नं. १ को नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन रहेछ ।

४. यसमा के कसो भएको हो ? माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? प्रत्यर्थीबाट लिखित जवाफ मगाई आई सकेपछि वा अवधि नाघेपछि पेश गर्न भन्ने यस अदालतबाट २०५१।४।११ मा भएको आदेश ।
५. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ (दोश्रो संशोधन पूर्व) अनुसार मूल्य अभिवृद्धि गणनाको प्रतिशतको आधारमा मात्र आयकर छुट सुविधा पाउन सक्ने वा नसक्ने निर्णय गर्न पर्ने हुन्छ । मूल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत २० वा सो भन्दा बढी भएको अवस्थामा मात्र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२) अनुसारको सुविधा पाउने हुँदा सो भन्दा कम मूल्य अभिवृद्धि प्रतिशत भएकोमा माग बमोजिमको सुविधा नपाउने हुन्छ । अतः यस विभागबाट विपक्षीको कुनै हक हनन नभएबाट रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको उद्योग विभागको लिखित जवाफ ।
६. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) बमोजिम आयकर छुट पाउन न्यूनतम २० प्रतिशत मूल्य अभिवृद्धि हुनु पर्ने र प्रस्तुत उद्योगको मूल्य अभिवृद्धि ११.९६ भएको कारणले आयकर छुट पाउने दायरा भित्र पर्ने देखिँदैन । अतः आयकरको सुविधा नदिने गरी उद्योग विभागबाट गरेको निर्णय कानूनसम्मत नै देखिँदा रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेतको एकद्वार समिति उद्योग विभागको लिखित जवाफ ।
७. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडियाले निवेदकको उद्योग उत्पादनमुलक सानो उद्योग भएको त्यस्तो उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम ५ वर्ष सम्म शत प्रतिशत आयकर छुट पाउनेमा मूल्य अभिवृद्धि गणना गर्दा साविक भै ११.९६ प्रतिशत मात्र मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको हुँदा आयकर छुट सुविधा प्रदान नगर्ने गरी गरेका २०५०।१।१६ को निर्णय औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को विपरीत हुँदा उक्त निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुनु पर्दछ भन्ने र प्रत्यर्थी तर्फबाट उपस्थित सरकारी अधिवक्ता श्री सत्यनारायण प्रजापतिले निवेदकको उद्योग २० प्रतिशत भन्दा कम मूल्य अभिवृद्धि भएको उद्योग भएकोले आयकर छुट सुविधा नदिने गरेको उद्योग विभागको निर्णय कानूनसम्मत हुँदा रिट खारेज हुनु पर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्न भएको छ ।
८. यसमा माग बमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो होइन भनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदकको उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम दर्ता भै २०४५।३।३६ देखि उत्पादन भएको र उत्पादनमुलक सानो उद्योग भएको कुरामा कुनै विवाद देखिँदैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १० को खण्ड क को २(क) मा २० देखि ५० प्रतिशतसम्म मूल्य अभिवृद्धि गर्ने उद्योगलाई पाँच वर्षसम्म शत प्रतिशत आयकर छुट दिईनेछ भन्ने उल्लेख भएको छ । उक्त व्यवस्था बमोजिम उद्योगको उत्पादन खर्चको हिसाव समेत देखाई आयकर छुटको लागि कारवाही चलाएकोमा पुनः मूल्य अभिवृद्धि गणना गर्दा साविक भै ११.९६ प्रतिशत मात्र मूल्य अभिवृद्धि गणना भएको हुँदा आयकर छुट सुविधा प्रदान गर्न सक्ने नदेखिएको व्यहोरा २०५०।१।१६ को निर्णयानुसार सूचना गरिन्छ भन्ने उद्योग विभागको २०५०।१।१९ को पत्रमा उल्लेख भएको देखिन्छ । तर प्रत्यर्थी उद्योग विभागले निवेदकले देखाएको कलकत्तामा क्लेरिड एजेण्टलाई तिरेको रकम, प्रिअपरेसन लागतमा देखाएको रकम र विदेशबाट आयातित कच्चा पदार्थको मूल्यमा देखाएको रकम मूल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्दा घटी अंकमा गणना गरेको कुनै कारण उल्लेख गरिएको समेत देखिँदैन । साथै निज निवेदकले मूल्य अभिवृद्धिको प्रतिशत कायम गर्ने सिलसिलामा उल्लेख गरेको अन्य खर्च जस्तै भन्सार कर दस्तुर सम्बन्धमा पनि सो गणना गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो उक्त निर्णयमा नबोलिएकोले श्री ५ को सरकार उद्योग विभागको मिति २०५०।१।१६ को निर्णय कानूनको रिट पुर्याई भए गरिएको नदेखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । कानून बमोजिमको आधारयुक्त निर्णय गर्न भनी परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । जानकारीको निमित्त आदेशको

प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई मिसिल नियम बमोजिम बुझाई दिनु ।
उक्त रायमा म सहमत छु ।
न्या. हरिश्चन्द्र प्रसाद उपाध्याय
इति सम्वत २०५३ वैशाख २८ गते रोज ६ शुभम्..... ।

भाग : ४७, साल: २०६२, महिना: कार्तिक, अङ्क ७, फैसला मिति : २०६१।९।२३।६, निर्णय नं. ७५६२

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री भैरवप्रसाद लम्साल
माननीय न्यायाधीश श्री अनुपराज शर्मा
२०५८ सालको रिट नं. ----- ३१८१

विषय :- उत्प्रेषण समेत ।

निवेदक: का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. ११ ववरमहल पँजिकृत कार्यालय भएको गणपति रोजिन एण्ड टर्पेन्टाईन इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को अधिकारप्राप्त अध्यक्ष विश्वनाथ पोद्दार

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार २ नं. क्षेत्र आन्तरिक राजश्व कार्यालय समेत

- आयकरको सम्बन्धमा आकर्षित हुने मूल ऐनले नै कुनै उद्योगको आयकर नलाग्ने कुरा औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा उल्लेख छ भने त्यस्तोमा आयकर नलाग्ने ।
- ५ वर्षसम्म आयकर छुट कम्पनी हो भन्नेमा विवाद नभएको अवस्थामा कर लाग्ने कम्पनी र आयकर छुट रहेको कम्पनीको हकमा समेत आर्थिक ऐनमा उल्लिखित कम्पनीले मुनाफाबाट आयकर नतिरी लाभांश वा मुनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा १० प्रतिशत लाभांश कर कट्टी गरी दाखिल गर्नपर्ने भन्ने कुरा आकर्षित हुने भनी मान्ने हो भने आयकर लाग्ने र नलाग्ने कम्पनी बीच कुनै विभेद नरहने ।
- आयकर छुट प्राप्त उद्योगले बाड्ने मुनाफाको हिस्सामा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपले कर लगाउन नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.९)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री ऋषिकेश वाग्ले

अवलम्बित नजीर:

आदेश

न्या.अनूपराज शर्मा: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३, ८८(२) अन्तर्गत परेको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा र आदेश यसप्रकार छ :-

२. श्री ५ को सरकार कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा मिति २०५३।३।२५ का दिन प्रा.लि.कम्पनीको रूपमा र मिति २०५३।४।१ का दिन घरेलु तथा साना उद्योग विभागमा उद्योग दर्ता भई यस कम्पनीले मिति २०५३।७।२७ देखि औद्योगिक उत्पादन प्रारम्भ गरेको थियो । श्री ५ को सरकार घरेलु तथा साना उद्योग विभागको मिति २०५४।१०।८ को पत्रद्वारा ऐनको दफा १५ (ख) अन्तर्गत औद्योगिक उत्पादन प्रारम्भ गरेको मिति २०५३।७।२७ देखि ५ वर्षका लागि सत प्रतिशत आयकर छुट सुविधा पाएको थियो । आ.व. २०५५।५।६ को स्वयं कर निर्धारण फारम प्र.नं. १ समक्ष दाखिल गर्दा आयकर छुट अर्वाधि भएकोले कम्पनीको शेयरवालाहरूलाई रु.४,५०,०००। लाभांश वितरण गरिएको विवरण संलग्न भएकोमा प्र.नं. १ ले सो रकममा १० प्रतिशत लाभांश कर दाखिल गर्न निमित्त निर्देशन दिएको हुनाले मिति २०५६।१२।१५ मा भौतानं. ४५५१७७ द्वारा रु. ४५,०००। दाखिल गरिएपनि आयकर छुट अर्वाधिमा लाभांश कर नलाग्ने हुनाले सो फिर्ता पाउन निमित्त प्र.नं. १ समक्ष मिति २०५७।७।२८ र मिति २०५७।१२।२ मा निवेदन चढाएकोमा ऐ कार्यालयको मिति २०५८।१।६ को पत्रद्वारा फिर्ता दिन नमिल्ने भनी जानकारी गराईयो । सो कानून विपरित कर दिन बाध्य तुल्याइएको हुनाले प्र.नं. १ को ऐ पत्र र तत्सम्बन्धी निर्णय गैरकानूनी भएकोले सोलाई अ.व. १७ नं. अन्तर्गत वदर गरी ऐ रकम दिलाई पाउँ भनी प्र.नं. ५ समक्ष निवेदन चढाउँदा प्र.नं. १ संग कौफियत तलव गरी मिति २०५८।६।२५।५ का दिन कानून बमोजिम गर्न भनी आदेश भयो । निवेदक उद्योगले मिति २०५३।७।२७ देखि औद्योगिक उत्पादन प्रारम्भ गरेकोले मिति २०५८।७।२६ सममका लागि आयकर छुट सुविधा पाएको हुनाले आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ६ को उल्लिखित दफा ४६ यस आयकर छुट सुविधा प्राप्त उद्योगको हकमा आकर्षित नै नहुने हुँदा आयकर तिर्न पर्ने दायित्व भएको उद्योगको निमित्त बनाइएको उल्लिखित कानूनी व्यवस्थालाई आयकर छुट सुविधा प्राप्त उद्योगको हकमा लागु गरी कानूनले कर तिर्न नै नपर्ने उद्योग र सो को लगानीकर्ताबाट कानून विपरित लाभांश कर दाखिल गराइएको कार्य, आदेश र तत्सम्बन्धी निर्णय तथा पत्र समेत वदर भागी छ । ऐनको दफा १५ को शिर्षकमा आयकर, विक्रिकर, अन्तःशुल्क, भन्सार सम्बन्धी कानून हरु एवं अन्य प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि उद्योगले देहाय बमोजिमको सुविधा तथा सहूलियत पाउने भनी तत्काल लागु रहेको दफा १५ को देहाय (ण) मा उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त हुने लाभांशमा आयकर लाग्ने छैन भनी व्यवस्था गरेको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) मा औ.व्य.सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनमा पूर्ण वा आंशिक रूपले

आयकर नलाने गरी व्यवस्था भएको उद्योगहरूलाई सोही बमोजिम औद्योगिक आयमा कर छुट हुने व्यवस्था भएको छ । ऐनको तत्काल लागु रहेको दफा १५(ख) र (ण) अन्तर्गत यस आ.व.मा आयकर छुट सुविधा प्राप्त भई रहेको र सो छुट सुविधाको प्रतिफल उद्योगी समेत सम्म पुग्ने कुरा शास्वत सत्य रहेकोले आयकर छुट सुविधाको प्रतिफल उद्योगीले नपाउने हो भने छुटको कुनै अर्थ नै नरहने हुनाले विपक्षीका कार्य कानूनको मनसाय विपरित भएको निर्णय आदेश, पत्राचारसमेत वदर गरिपाउँ भन्ने निवेदन ।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटोको म्याद बाहेक १५ दिन भित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दिई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्न भन्ने समेतको यस अदालतको मिति २०५८।१०।१२ को कारण देखाउ आदेश ।
४. विपक्षीले शुरु आन्तरिक राजश्व कार्यालय क्षेत्र नं. १ काठमाडौंलाई विपक्षी बनाई यस न्यायाधीकरणमा अ.व. १७ नं. अन्तर्गतको निवेदन चढाएकोमा यस न्यायाधीकरणबाट कैफियत प्रतिवेदन माग गरी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट प्राप्त हुन आएको कैफियत प्रतिवेदन यस न्यायाधीकरणको इजलाश समक्ष पेश हुँदा आफ्नो आय विवरण पेश गर्दा त्यसरी अग्रिम लाभाँस कर दाखल गरेको रकमलाई तिर्न पर्ने रकमबाट कट्टी गर्न पाउने नै भएको भन्ने कैफियत प्रतिवेदनको व्यहोरा देखिएकोले प्रस्तुत निवेदनमा केही बोली रहनु परेन कानून बमोजिम गर्न भन्ने शुरु कार्यालयको नाममा मिति २०५८।१२।२५ मा भएको आदेश कानून अनुरूप नै भएको हुँदा निवेदकले यस न्यायाधीकरणलाई समेत विपक्षी बनाई सम्मानित अदालतमा चढाएको निवेदन निरर्थक हुँदा खरोज गरी पाउँन सनम्र अनुरोध गर्दछु भन्ने समेतको राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको लिखित जवाफ ।
५. आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ६ को दफा क्रमशः ४७ ले साभेदारी फर्म, कम्पनी वा सार्वजनिक संस्थाले मूनाफाबाट आयकर नतिरी लाभाँस वा मूनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा, खर्च लेख्दा वा छुट्टयाउँदा यस्तो लाभाँस वा मुनाफाको हिस्साको १० प्रतिशत दरले लाभाँस कर कट्टी कर कार्यालयमा दाखिला गर्न पर्ने छ । लाभाँस वा मूनाफाको हिस्सा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले यस्तो आय समेत देखाई आफ्नो आय विवरण पेश गर्दा त्यसरी अग्रिम लाभाँस कर दाखिला गरेको रकमलाई तिर्न पर्ने करबाट कट्टी गर्न पाउने छ भन्ने भएबाट फिर्ता दिन नमिल्ने सूचना गरेको । रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेतको आन्तरिक राजश्व कार्यालय क्षेत्र नं. १ को लिखित जवाफ ।
६. आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ६ मा कम्पनीले मुनाफाबाट लाभाँस वा मुनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा, खर्च लेख्दा वा छुट्टयाउँदा यस्तो लाभाँस वा मुनाफाको १० प्रतिशत लाभाँस कर कट्टी गरी दाखिला गर्न पर्ने तत्कालिन कानूनी व्यवस्था भएको र सो व्यवस्था अनुसार विपक्षी गणपति रोजिन एण्ड टर्पेन्टाईन इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. आफैले स्वयं कर निर्धारण गरी दाखिला गरेको विवरण अनुसारको १० प्रतिशत लाभाँस कर सम्बन्धित कर कार्यालयमा दाखिला गरेको रकम पछि आएर फिर्ता पाउँ भनी कर कार्यालयमा निवेदन दिनु र आर्थिक ऐन अनुसार तिर्न, बुझाउनु पर्ने आयकर वापतको राजश्व रकम फिर्ता पाउँ भनी विपक्षीले रिट निवेदन दिनु कानून सम्मत दावी देखिँदैन । अतः यस्तो निरर्थक दावीको आधारमा दिएको रिट निवेदन खारेज योग्य छ, खारेज गरी पाउँ भन्ने समेतको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।
७. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ ले तोकि दिएको सुविधालाई प्रदान गर्न सोही ऐनमा एउटा छुट्टै किसिमको एकद्वार समितिको गठन गरिएको र सोही समितिले गरेको सिफारिसको आधारमा सम्बन्धित निकायहरूले कार्यान्वयन गर्न व्यवस्था ऐनद्वारा रही आएको तर निवेदक उद्योगले दावी गरेको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ण) बमोजिमको सुविधाको हकमा निवेदक यस विभाग तथा एकद्वार समितिमा यस पूर्व प्रवेश गरेको नदेखिएको र आर्थिक ऐन तथा आयकर ऐन बमोजिम असुल गर्ने करहरूको सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायहरूनै अधिकार सम्पन्न भएको देखिँदा निवेदक उद्योग उक्त दफा बमोजिमको सुविधा माग गरी यस विभाग तथा एकद्वार समिति समक्ष उपस्थित नभएकोले निवेदकले यस विभाग तथा समितिलाई विपक्षी बनाउनुको कुनै अर्थ नै नरहने भएको देखिँदा निवेदकको निवेदन खारेज होस भन्ने समेतको उद्योग विभागको तथा ऐ का एकद्वार समितिको भिन्दाभिन्दै तर एकैमिलानको लिखितजवाफ
८. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चठी इजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत निवेदनसंग सम्बन्धित सम्पूर्ण मिसिल कागजात अध्ययन गरि निवेदकहरूको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दासले २०५३।४।११ मा घरेलु तथा साना उद्योगमा दर्ता भएको निवेदक कम्पनीले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(ख) बमोजिम ५ वर्ष सम्म आयकर छुट सुविधा पाउनेमा कम्पनीले सो अवधि भित्रको आर्थिक वर्षमा गरेको मुनाफाको हिस्साबाट वितरण हुने लाभाँशमा समेत कर लाग्न सक्दैन सो मा समेत कर लगाउने गरेको आन्तरिक राजश्व कार्यालयको निर्णय समेत वदर गरी पाउँ भन्ने समेतको र विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री ऋषिकेश वाग्लेले आर्थिक ऐनले कम्पनीले मुनाफाबाट आयकर नतिरी लाभाँश वा मुनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा कर कट्टी गर्न पर्ने प्रावधान राखेको अवस्थामा सो विपरित लाभाँशको करसम्म दाखिल गर्न लगाएको हो भन्ने समेतको वहस गर्न भयो । प्रस्तुत रिट जारी हुन सक्छ , सक्दैन भन्ने कुराको निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

९. निर्णयतर्फ विचार गर्दा कानून अनुसार कम्पनी स्थापना भएको ५ वर्षसम्म आयकर छुट पाउने उद्योगले आ.व. २०५५।५६ को स्वयंकर निर्धारण गरी विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा दाखिल गरेको विवरणमा शेयरवालालाई रु.४५०,०००। वितरण गरेको देखाएकोमा सो रकममा समेत १० प्रतिशत लाभाँस कर लाग्ने भनी निर्देशन दिएबाट रु.४५,०००। दाखिल गरे पनि सो को विरुद्ध विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय समक्ष सो रकम फिर्ता पाउन निवेदन गरेकोमा फिर्ता दिन नमिल्ने जानकारी दिइयो र अ.व. १७ नं. अनुसार राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंमा निवेदन गर्दा समेत ऐ कार्यालयको निर्णय सदर भएकोले विपक्षीहरुको सो निर्णयहरु समेत बदर गर्न गराउन प्रस्तुत निवेदन परेको पाईयो । आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ६ को दफा ४७ ले लाभाँशमा १० प्रतिशत कर लाग्ने गरेको रकम एक पटक कम्पनी स्वयंले बुझाई सेककोमा फिर्ता प्राप्त गर्न सक्दैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐनको दफा १५ (ख) र (ण) अनुसार पनि सो कर बुझाउन पर्ने होइन भन्ने समेतको निवेदन व्यहोरा पाईन्छ । निवेदकले दाखिल गरेको उक्त लाभाँश वापतको कर विपक्षीहरुले दाखिल गराउन सक्ने हो, होईन अर्थात निवेदक कम्पनीले दाखिल गरी सकेको सो कर रकम फिर्ता पाउन पर्ने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्ने पर्ने देखियो । निवेदक कम्पनीले २०५३।७।२७ देखि उत्पादन शुरु गरेको भन्ने कुरामा कुनै विवाद छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को तत्काल प्रचलित दफा १५(ख) अनुसार यस्ता उद्योगले ५ वर्षसम्म आयकर छुट पाउने अवस्था देखिन्छ । यस्तो कानूनन आयकर छुट पाई राखेको कम्पनीले वितरण गरेको लाभाँशमा कर लाग्ने हो, होईन भन्ने तर्फ विचार गर्ने पर्ने देखिन्छ । निवेदक कम्पनीको आ.व. २०५५।५६ को आय सम्बन्धमा तत्काल प्रचलित आयकर ऐन, २०३१ का प्रावधानहरु लागु हुनेमा कुनै विवाद छैन । कम्पनी वा उद्योगको हकमा समेत आयकरको सम्बन्धमा लागु हुने यो ऐन मूल ऐन हो र यस ऐनमा उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाको विरुद्ध आयकर लगाउन वा नलगाउन मिल्ने देखिँदैन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ ले आयकर छुटको व्यवस्था गरी ऐ को ४२(२) ले औद्योगिक व्यवसायसम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनमा पूर्ण वा आंशिक रूपले आयकर नलाग्ने गरी व्यवस्था भएको उद्योगहरुलाई सोही बमोजिम औद्योगिक आयमा कर छुट हुने छ भन्ने समेतको व्यवस्था गरेको हुँदा आयकरको सम्बन्धमा आकर्षित हुने मूल अर्थात ऐनले नै कुनै उद्योगको आयकर नलाग्ने कुरा औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा उल्लेख छ भने त्यस्तोमा आयकर लाग्दैन भन्ने कुरा उल्लेख गरेको हुँदा उल्लिखित औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को तत्काल प्रचलित दफा १५(ख) अनुसार आयकर छुट पाई रहेको उद्योग वा कम्पनीको आयमा करको दायित्व निर्धारण गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन । जहाँसम्म आर्थिक ऐन, २०५६ अनुसार मुनाफाको हिस्सामा मात्र कर लगाएको हो भन्ने विपक्षीहरुको भनाई छ सो तर्फ विचार गर्दा निवेदक कम्पनी ५ वर्ष सम्म आयकर छुट कम्पनी हो भन्नेमा विवाद नभएको अवस्थामा कर लाग्ने कम्पनी र आयकर छुट रहेको कम्पनीको हकमा समेत आर्थिक ऐन, २०५६ को अनुसूची ६ को दफा ४६ मा उल्लिखित कम्पनीले मुनाफाबाट आयकर नतिरी लाभाँश वा मुनाफाको हिस्सा वितरण गर्दा त्यसको १० प्रतिशत लाभाँश कर कट्टी गरी दाखिल गर्न पर्ने भन्ने कुरा आकर्षित हुने हो भनी मान्ने हो भने आयकर लाग्ने र नलाग्ने कम्पनी बीच कुनै विभेद रहने स्थिति देखिँदैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को तत्काल प्रचलित दफा १५ ले आयकर विक्रिकर, अन्तशुल्क भन्सार सम्बन्धी कानूनहरु एवं अन्य प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि उद्योगले देहाय बमोजिम सूविधा तथा सहूलियत पाउनेछ भन्ने व्यवस्था गरी माथि उल्लेख गरे अनुसार ऐ १५ (ख) अनुसार निवेदक कम्पनीलाई ५ वर्ष आयकर छुट भएको ऐ ऐ को तत्काल प्रचलित दफा १५(ण) ले उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त हुने लाभाँशमा आयकर लाग्ने छैन भन्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेका हुँदा आयकर छुटप्राप्त उद्योगले वाडने मुनाफाको हिस्सामा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपले कर लगाउन मिल्ने देखिँदैन । यस्तो छुट प्राप्त उद्योगले गरेको आयबाट वितरण गर्ने मुनाफाको हिस्सामा कर लगाउन नमिल्ने भनी सम्वत २०५४ सालको रि. नं. २३८० मा उद्योगमा गरेको लगानीबाट प्राप्त लाभाँशमा कर नलाग्ने गरी निर्णय भई परमादेशको आदेश जारी भै रहेको हुँदा प्रस्तुत निवेदनमा समेत अन्यथा गर्नपर्ने देखिएन ।

१०. अतः माथि उल्लिखित आधार, कारण विद्यमान कानूनी व्यवस्था तथा यस अदालतको पूर्व निर्णय समेतलाई दृष्टिगत गर्दा निवेदन दावी अनुसार आयकर छुट अवधिको आयबाट प्राप्त लाभाँसमा कर नलाग्ने हुँदा सोमा समेत कर लगाउने गरेको विपक्षी २ नं. क्षेत्र, आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौं समेतका आदेशहरु बदर गरी दिएको छ । अव निवेदन माग बमोजिम सो लाभाँश वापत दाखिल गराउन लगाएको रकम फिर्ता दिनु भनी विपक्षी २ नं. क्षेत्र, आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौंको नाममा यो परमादेशको आदेश समेत जारी गरी दिएको छ । मिसिल नियमानुसार गरी बुझाईदिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छुं ।

न्या.भैरवप्रसाद लम्साल

इति सम्वत २०६१ साल पौष २३ गते रोज ६ रोज शुभम.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री अवधेशकुमार यादव
आदेश: सम्बत् २०६४ सालको फौ.पु.नं.०४७८
फैसला मिति: २०६६।४।३२

मुद्दा : पूर्वादेशको निर्णय बदर गरी पाउं ।

काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं.३ लाजिम्पाट स्थित एभरेष्ट बैंक पुनरावेदक
लिमिटेडको तर्फबाट ऐ को अधिकार प्राप्त सहायक महाप्रबन्धक ऐ वस्ने हुमनाथ गुरुङ्ग.....१ प्रतिवादी
विरुद्ध

आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट.....१ **विपक्षी**
ऐ.मा महानिर्देशक.....१ **वादी**

शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी : महानिर्देशक, आन्तरिक राजस्व विभाग

राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा फैसला गर्ने : माननीय अध्यक्ष श्री वैद्यनाथ उपाध्याय

राजस्व सदस्य श्री विनोद कुमार उपाध्याय

राजस्व सदस्य श्री शिवहरी उपाध्याय

राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ अनुसार राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६२।३।२१ को फैसला उपर प्रतिवादीको तर्फबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति पाउं भन्ने निवेदन परी अनुमति प्रदान भै पेश हुन अएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं निर्णय यसप्रकार छ :

एभरेष्ट बैंक लि.ले पूर्वादेशका लागि अनुरोध गरिएकोमा कुनै जानकारी प्राप्त नभएकोले पूर्वादेशका लागि अनुरोध भन्दै मिति २०६०।१।१७ मा आन्तरिक राजस्व विभाग, महानिर्देशकमा निवेदन दिएको रहेछ । सो निवेदन पूर्वादेश समितिको बैठकमा राख्नु पर्ने भएकोले सो बैठकको मिति तय गर्ने सम्बन्धमा मिति २०६०।४।२६ मा आ.रा. विभागबाट टिप्पणी उठी ऐ.४।२९ मा सदर भएको रहेछ ।

प्रिफरेन्स शेयर होल्डरलाई ९ प्रतिशतका दरले दिनुपर्ने लाभांश भएकोले बैंकबाट वितरण हुने यस्तो लाभांशलाई आयकर प्रयोजनको लागि खर्च मान्न नमिल्ने यस्तो व्यवसायिक खर्च छुट दिन नमिल्ने भन्ने समेतको टिप्पणी मिति २०६०।५।३० मा उठी २०६०।६।१४ मा सदर भएको पूर्वादेशको निर्णय रहेछ ।

विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभागले गरेको पूर्वादेशको निर्णय समेत बदर गरी प्रिफरेन्स शेयरवालाहरूलाई प्रत्येक वर्ष छुट्याउनु पर्ने ९ प्रतिशत प्रतिफलको रकमलाई पुनरावेदकको व्यवसायिक खर्चको रूपमा खुद आय निर्धारण गर्दा कट्टी गर्न पाउने निर्णय गरी न्याय इन्साफ पाउं भन्ने समेतको मिति २०६०।१।१९ को पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर ।

शेयरको ९ प्रतिशत रकम नाफा वा घाटा जे भए पनि बुझाउनुपर्ने भई शुरु मै सो खर्च हुने रकम मिन्हा पाउन पर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकिर भएकोमा सो रकम व्यवसायिक खर्च हो वा होइन भन्ने विषयमा विचारणीय भई महानिर्देशक आन्तरिक राजस्व विभागको पूर्वादेश फरक पर्न सक्ने हुंदा अ.व.२०२ नं.अनुरूप सरकारी वकिल आन्तरिक राजस्व विभागलाई पेशीको सूचना दिनुभन्ने मिति २०६१।६।१ राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको आदेश ।

Preference share भनी जारी भएको Instrument शेयर हो वा Debenture हो भनी यकिन गर्न Preference share के हो र Debenture के हो भन्ने कुरा जारी भएको Instrument संग तुलनात्मक विश्लेषण गरी हेर्नु पर्ने देखिन आयो ।

कम्पनीमा नाफा वा घाटा जे भएपनि वार्षिक निश्चित रकम लाभान्स पाउने अग्राधिकार शेयरको स्थिती र Debenture को हकमा पनि कम्पनी नाफा वा घाटा जेमा भएपनि निश्चित व्याज वार्षिक रूपमा पाउने स्थिति सर्सर्ति हेर्दा उस्तै उस्तै देखिन्छन । पुनरावेदकले ९ प्रतिशत व्याज लाभांश दिने गरी Irredeemable preferential share जारी गर्न स्वीकृति मागेकोमा ९ प्रतिशत लाभांश वितरण गर्ने गरी Face Value १५ करोड वरावरको Irredeemable preferential share जारी गर्न स्वीकृति प्रदान गरेको र सो स्वीकृति प्रदान गर्दा न्यूनतम पूंजी रु.५० करोड नपुगेसम्म Redeem गर्न नपाइने जारी भएको शेयर हरूलाई नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार मा सूचिकृत गर्नुपर्ने भनी दुईवटा शर्तहरू राखेको तथ्य राष्ट्र बैंकको मिति २०५८।८।१८ को पत्रबाट देखिन्छ । पुनरावेदकले Preference share लाई डिबेन्चर भन्दा ९ प्रतिशत व्याज पाउने जिकिर लिएको विचार गर्दा

व्याज लाभांस दुवै उल्लेख गरी पुनरावेदकले स्वीकृति माग गरेको लाभाशं मात्रमा स्वीकृति राष्ट्र बैंकबाट पाएको तथ्य उक्त पत्रको दोश्रो प्रकरणबाट देखिन आयो । तर व्याज भनी ९ प्रतिशत बुझाउनु पर्ने भन्ने पुनरावेदक जिकिरसंग सहमत हुन नसकी ९ प्रतिशत लाभाशं बुझाउनु पर्ने भन्ने तथ्य रहेको भनी मान्नु पर्ने देखिन आयो । उक्त शर्तहरूको अलावा पत्रको प्रति प्रकरणको दोश्रो अन्तिम र अन्तिम हरफमा बैंकको पूंजी रु ५० करोड नपुगेसम्म लाभाशं घोषणा गर्न र वितरण गर्न नपाइने व्यहोरा राखेको पाइयो ।

कम्पनीको विवरणपत्र प्रकाशित गर्दा पनि कम्पनी ऐन, २०५३ को दफा २१ को (ट) र (ठ) ले डिवेन्चरको लागि र (म) ले अग्राधिकार शेयरको लागि खोल्नु पर्ने छुट्टा छुट्टै कुराहरू उल्लेख भएको देखिन्छ । यस प्रकार डिवेन्चर र अग्राधिकार शेयर निकाल्ने प्रकृया र कम्पनीका दस्तावेजहरूमा उल्लेख हुने स्थानहरू नै फरक फरक छन् ।

पुनरावेदकले अग्राधिकार शेयर जारी गर्नुको उद्देश्य वा कारण के थियो भनी हेर्दा कम्पनीको न्यूनतम पूंजी रु. ५० करोड पुर्याउनु पर्ने थियो भन्ने तथ्य पुनरावेदकले आफ्नो पुनरावेदनको मुख्य आधार बनाई पेश गरेको नेपाल राष्ट्र बैंकले पुनरावेदकलाई मिति २०५८।०८।१८ मा लेखेको पत्रको छांयाप्रतिबाट देखिन्छ । कम्पनीलाई पुँजिको जरुरत पर्दा शेयर जारी गरी वा **Debenture** जारी गरी प्राप्त गर्न सक्दछ । कम्पनीले आफ्नो अवस्था हेरी के जारी गर्ने भन्ने रणनीति लिन पर्ने हुन्छ र तदनुसृत पुनरावेदकले **Irredeemable Preferential Share** जारी गर्ने स्वीकृति प्राप्त गरेको देखिन्छ ।

साधारण शेयरहरूको लाभांस कम्पनी नाफामा गएको अवस्थामा मात्र शेयर धनीहरूले प्राप्त गर्न सक्दछन् । तर कम्पनीको पूंजी बढाउन **Preferential Share** जारी गर्ने नियतले यस प्रकार व्याज भुक्तानी दिने नभनी लाभांस भुक्तानी दिने भनी जारी भएको **Preferential Share Cumulative** भएकोले मुनाफाबाट नै भुक्तानी दिनु पर्ने देखिएको र डिवेन्चर जारी हुने कानूनी प्रक्रिया अनुरूप नभएको केवल ९ प्रतिशत वार्षिक पाउने भन्ने आधार मात्र **Preferential Share** को दस्तावेजलाई **Debenture** भन्न मिल्ने देखिन आएन ।

विवादको **Instrument** लाई **Debenture** भन्न नमिली **Preferential** शेयर भनी मान्नु पर्ने भएको र शेयरवाला कम्पनीकै सदस्य हुने र लाभाशं लाभ भएमा पाउने अग्राधिकार दिइँदा कम्पनी नाफा घाटामा जे भए पनि ९ प्रतिशत रकम पाउने भनिएकोले पाउने रकम नाफा नोक्सानसंग निरपेक्ष भए पनि निश्चित रकम लाभाशं **Cumulative** हुने भएकोले घाटामा रहँदाको अवस्थाको समेत लाभाशं पनि पछि कम्पनी नाफामा गएको बखत वा नाफामा नभए पनि कम्पनी **Liquidation** गएको अवस्थामा सम्पत्ति वाँडफाँड हुँदा प्राप्त गर्ने हुँदा **Preferential Share** को लाभांशलाई नाफा नोक्सानको हिसावमा खर्च कट्टा गर्ने पँक्ति भित्र **Above the line** राखी खर्च कट्टा गर्न मिल्ने देखिन आएन । तसर्थ लाभांशको रकमलाई ऋणको व्याज सरह मानी खर्च कट्टा गर्न नदिने गरी आन्तरिक राजस्व विभागबाट मिति २०६०।०६।१४ मा भएको पूर्वादेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको राजस्व न्यायाधीकरण काठमाण्डौको मिति २०६२।३।२९ को फैसला ।

साधारण शेयरवालाहरूलाई नाफा कमाएको अवस्थामा आयकरको रकम छुट्टयाई बाँकी रहेको वितरणयोग्य मुनाफा भएमा सोही मुनाफाको आधारमा संचालक समितिले निर्णय गरी निर्धारण गरेको दररेटमा नबढ्ने गरी साधारण सभाले पारित गरेको दररेट अनुसार लाभांश वितरण हुने भएकोले त्यस्तो वितरण हुने लाभांशलाई व्यवसायिक खर्चको रूपमा कट्टा गर्न नपाउनु स्वभाविक हो । साधारण शेयरवालाहरूलाई वितरण हुने त्यस्तो लाभांशं करदाताले व्यवसाय सञ्चालन गरी आय आर्जन गरेको अवस्थामा वितरण हुने भएको र त्यस्तो जोखिम व्यहोर्न मन्जुर गरी साधारण शेयर लिने शेयरवालाले पाउने मुनाफाको अंश करदाताको व्यवसायिक खर्च अन्तर्गत पर्दैन । तर पुनरावेदकले अग्राधिकार शेयरवालाहरूलाई वितरण गर्ने प्रतिफल वार्षिक ९ प्रतिशतको दरले हिसाव गरी वितरण गर्नुपर्ने र कम्पनी नाफामा वा घाटामा गएको कारणले मात्र यसले वितरण गर्ने प्रतिफलका रकममा तात्त्विक फरक नपर्ने भएकोले लानीकर्ताहरूले मुनाफाको जोखिम व्यहोर्न नपरेको अवस्थामा लाभांश भन्ने शब्द प्रयोग भएको कारणले विषयलाई सामान्विकरण गरी व्यवसायी खर्च छुट दिन नमिल्ने भनी अर्थ गर्न मिल्दैन । अग्राधिकार शेयरवालाहरूलाई दिइने यस्तो निश्चित रकमको प्रतिफललाई कानूनतः व्यवसायिक खर्च अन्तर्गत कट्टी गर्न पाउने स्पष्ट छ । प्रचलित कानूनमा यस्तो प्रतिफल खर्चको रूपमा कट्टा गर्नमा प्रतिबन्ध छैन ।

विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभागले पूर्वादेशको निर्णय गर्दा अन्य कुनै आधार नदेखाई सामान्य शाब्दिक हिसावले ९ प्रतिशतको हिसावले दिनुपर्ने लाभांशं भएकोले व्यवसायिक खर्च नमान्ने भनेतापनि लाभको अंशसंग सरोकार नराखी नाफा नोक्सान जे भएपनि पूर्व निश्चित ९ प्रतिशतले प्रतिफल पाउने रकमलाई कम्पनीको व्यवसायिक खर्च होइन भन्न मिल्दैन ।

प्रस्तुत शेयर कम्पनी ऐनले परिभाषा गरेको ऋणपत्रको चरित्र निवेदकले जारी गरेको लिखतमा पाइरहेको अवस्थामा लिखतमा अग्राधिकार शेयर भनी उल्लेख भएको एकमात्र आधार लिई सो लिखतलाई अग्राधिकार शेयर नै भनी ठोकुवा गरी हचुवा रूपमा लिखतको चरित्रलाई कुनै पनि रूपमा विवेचना नगरी भएको फैसला विलकुल त्रुटिपूर्ण भएकोले बदरभागी छ ।

निवेदकले विवाद जनाएको विषयम मौन रही विवाद नजनाएको विषय अग्राधिकार शेयर नामाकरणमा विवेचना भई फैसला भएकोले सो फैसलासम्मानित सर्वोच्च अदालतद्वारा प्रतिपादित सिद्धान्तहरूको समेत प्रतिकुल भएकोले खारेजभागी छ ।

अतः माथि लेखिएको आधार जिकिर समेतको आधारमा निवेदकले जारी गरेको अग्राधिकार शेयर नामाकरणसम्म गरिएको लगानीको साधन (**Instrument**) वापत शेयरवालाहरूलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने वार्षिक ९ प्रतिशत रकम निवेदकको कारोवारमा नाफा

वा नोक्सानी जे भएपनि छुट्टयाई भुक्तानी गर्नुपर्ने र त्यस्तो भुक्तानी रकम आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ बमोजिम निवेदकको खर्चको रुपमा रहने स्पष्ट हुंदा यस्तो व्यवसायिक खर्च छुट दिन नपर्ने भन्ने विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६०।६।२२ को जानकारी पत्र तथा सो पत्रमा उल्लिखित मिति २०६०।५।८ र २०६०।६।१४ मा निर्यायहरू त्रुटीपूर्ण भएको र सो निर्णयहरूलाई सदर गर्ने राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६२।३।२१ को फैसलामा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८(ग) र (घ) मा उल्लिखित त्रुटी भएकोले पुनरावेदन दर्ता गर्ने अनुमति प्रदान गरी यसै निवेदनलाई पुनरावेदनको रुपमा दर्ता गरी त्रुटीपूर्ण भएको विपक्षीका मिति २०६०।५।८ र २०६०।६।१४ को निर्णयहरू र सो निर्णयलाई सदर गर्ने राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६२।३।२१ को फैसला समेत बदर गरी निवेदकले भुक्तानी गर्ने प्रतिफल रकमलाई व्यवसायिक खर्चको रुपमा कट्टी गर्न पाउने निर्णय फैसला गरी न्याय इन्साफ पाउं भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीका तर्फबाट यस अदालतमा परेको निवेदन पत्र ।

यसमा निवेदकले जारी गरेका Instrument को चरित्र बारेको विवाद नभई नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन बमोजिम पूँजि वृद्धि गर्दा जारी गरिएको ९ प्रतिशत प्रतिफल पाउने र सो प्रतिफल प्रत्येक वर्ष दिनै पर्ने गरी अग्राधिकार शेयर जारी गरेको अवस्था त्यस्तो अग्राधिकार शेयरमा ९ प्रतिशत लाभांश दिइदा त्यस्तो लाभांशलाई आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ अनुसार खर्च लेख्न पाउने हो होइन ? भन्ने विवाद तर्फ कुनै निर्णयबाट आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ को गम्भिर कानूनी प्रश्न उपस्थित भएकोले राजस्व न्यायाधीकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ को खण्ड (घ) को प्रश्नमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ । नियमानुसार गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६४।९।९ को आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चठी इजलास सपक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाकोहरु र पुनरावेदन मिसिल समेत अध्ययन गरी पुनरावेदक प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता अनिलकुमार सिन्हा, शम्भु थापा तथा रमेश राजथलाले प्रस्तुत विवाद बैंकको पूँजी वृद्धि गर्ने सम्बन्धमा उठेको विवाद हो । राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुसार पूँजी वृद्धि गर्न Irredeemable Preferential Share जारी गरिएको हो । यो शेयर ऋणात्मक प्रकृतिको हो । त्यसलाई लाभांश दिंदा खर्च लेखी दिइन्छ । त्यस्तो खर्च लेखी वितरण गरिने लाभांशमा कर लगाउन मिल्दैन, मिन्हा हुनुपर्दछ । लाभांश कति हुने भन्ने कुरा पनि किटान गर्न सकिदैन । ब्याज पहिले नै किटान गरिएको हुन्छ । लिखतको नामाकरण जस्तो सुकै भएपनि खर्चको प्रकृति हेरी व्याख्या गरी पुनरावेदकले भुक्तानी गर्ने प्रतिफल रकमलाई व्यवसायिक खर्चको रुपमा कट्टी गर्न पाउने गरी फैसला भै शुरु आन्तरिक राजस्व विभागको निर्णय र राजस्व न्यायाधिकरणको फैसला बदर हुनु पर्दछ भन्ने र विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान उप न्यायाधिवक्ता कृष्ण प्रसाद पौडेलले आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७६ ले पूर्वदेशको व्यवस्था गरेको छ, सोही ऐनको दफा ६५ र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को परिच्छेद ९ को दफा ७६ देखि ८८ सम्म र खासगरी दफा ७९ मा अग्राधिकार शेयरको नियमन गर्न सक्ने व्यवस्था छ भन्ने शेयरको नाम परिवर्तन गर्न सक्ने कुनै व्यवस्था सो ऐनले गरेको छैन । Irredeemable थप्ने अधिकार राष्ट्र बैंकलाई छैन । यदि उक्त लाभांशलाई ब्याजको रुपमा मान्ने हो भन्ने Debenture हुनेछ । शेयर हुदैन । नामले नै यो अग्राधिकार शेयर (Preferential Share) हो, सो शेयरधनीले कम्पनी नाफा वा घाटा जे जस्तो अवस्थामा रहे पनि लाभांश वापत ९ प्रतिशत पाउने हुन्छ भने लाभांशमा कर लाग्नु स्वाभाविकै छ । उक्त लाभांश वितरण गरेको कुरालाई व्यवसायिक खर्चमा कट्टी गरेको देखाई कर छल्ल कदापी मिल्ने होइन । तसर्थ राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको फैसला सदर हुनुपर्दछ, भनी प्रस्तुत गर्नु भएको वहस समेत सुनियो ।

दुवै पक्षको वहस सनी राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको फैसला मिले नमिलेको के रहेछ, सोही सम्बन्धमा निर्णय गर्नु पर्ने देखिन आयो ।

मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा प्रिफरेन्स शेयर होल्डरलाई ९ प्रतिशतका दरले दिनुपर्ने लाभांश भएकोले बैंकबाट वितरण हुने यस्तो लाभांशलाई आयकर प्रयोजनको लागि खर्च मान्न नमिल्ने यस्तो व्यवसायिक खर्च छुट दिन नमिल्ने भन्ने आन्तरिक राजस्व विभागमा महानिर्देशकको निर्णय भएको सो उपर राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा प्रतिवादीका तर्फबाट पुनरावेदन परेकोमा शुरु सदर हुने ठहराएको फैसला उपर प्रतिवादीको तर्फबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति पाउं भन्ने निवेदन यस अदालतमा परी अनुमति प्राप्त भै निर्णयार्थ पेश भएको रहेछ ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदकले जारी गरेको शेयर Irredeemable Preference Share भन्ने देखिए पनि अन्ततोगत्वा Preference Share नै हुने देखिन्छ । कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा २(ट) ले अग्राधिकार शेयर भन्नाले लाभांश वांड्दा र कम्पनी खारेज हुंदा हुने भुक्तानीमा साधारण शेयरभन्दा अग्राधिकार पाउने शेयर सम्भन्नु पर्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा पनि प्रस्तुत शेयर Preference share हो भनी कानूनले नै स्पष्ट व्यवस्था गरेको देखिन आयो । राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७९ ले राष्ट्र बैंकलाई वाणिज्य बैंक तथा वित्तिय संस्थाको काम कारवाही नियमन गर्नेसम्म अधिकार प्रदान गरेकोमा शेयरको प्रकृति बदल्ने वा उसले तोकेका शर्त अन्य कानूनी व्यवस्था र काम कारवाहीलाई प्रभाव पार्ने अवस्था नहुने र सो गर्न पनि नहुने नै हुंदा उक्त ऐनको व्यवस्था अनुसार राष्ट्र बैंकले अग्राधिकार शेयरको नियमन गर्न सक्ने तर शेयरको नाम परिवर्तन गर्न सक्ने कुनै व्यवस्था देखिन आएन अर्थात् Irredeemable थप्ने अधिकार राष्ट्र बैंकलाई भएको पाइदैन । जहांसम्म आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(८) को ऋण दायित्व भन्नाले ऋण दायित्व सरहको सम्भन्नुपर्दछ भन्ने व्यवस्थाले प्रस्तुत विवादको प्रकृति पनि ऋण दायित्व सरह कै छ भन्ने प्रश्न छ ? उक्त अग्राधिकार शेयर ऋण नभएकोले ऋण सरहको व्याज भुक्तानी गर्नुपर्ने नभै लाभांश वितरण गरिने

हुन्छ । ऋण सरहको मान्ने हो भन्ने Debenture जस्तो हुन गै लाभांश भुक्तानी गरिने नभै Debenture जारी गरीलिएको ऋणको व्याज भुक्तानी गरिनु पर्ने हुन्छ । यसरी हेर्दा Preference Share र त्यसको लाभांशलाई ऋण र व्याज सरह मान्न र व्यवहार गर्न मिल्ने देखिदैन । नेपाल राष्ट्र बैकको २०५८।८।१८ को पत्रमा पनि निवेदकले लाभांश ब्याज दिने भन्ने शर्तमा स्वीकृती माग गरेकोमा लाभांश वितरण गर्ने गरी स्वीकृति दिएको हुंदा लाभांशलाई ब्याज सरह मानी तदनुरूप व्यवसायिक खर्चको रुपमा कट्टा गर्न पाउने भन्न मिल्ने देखिन आएन । आयकर ऐन, २०५८ को परिच्छेद ५ दफा १३ मा सामान्य कट्टी हुने रकमहरूको सम्बन्धमा व्यवस्था गरेको पाइन्छ । सो अनुसार पनि यस्तो लाभांशलाई खर्चको रुपमा कट्टी गर्ने श्रेणीमा राख्न सकिने देखिएन । साथै सोही ऐनको दफा १४ ले कम्पनीले तिर्नु पर्ने व्याजलाई व्यवसायिक खर्चको रुपमा कट्टी गर्ने छुट्टै व्यवस्था गरे सरह यस्तो प्रकृतिको लाभांशलाई व्यवसायिक खर्चको रुपमा कट्टी हुने रकमहरू अन्तर्गत कुनै व्यवस्था गरेको पाइएन । यसरी कानूनले प्रष्ट किटान साथ व्यवस्था नगरेको कुरालाई राजस्व जस्तो राज्य संचालनको लागि कानूनले उठाउन पाउने रकमलाई गलत अर्थ गरी खर्च कट्टी गर्न पाउने भन्नु कानूनी प्रकृया विपरित हुनुको साथै न्यायोचित हुने पनि देखिदैन ।

तसर्थ माथि उल्लेखित आधार र कारणबाट शुरुको निर्णयलाई सदर गर्ने गरेको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौको मिति २०६२।३।२१ को फैसला मिलेकै देखिंदा केही परिवर्तन गरिरहनु परेन सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सकदैन । दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधिश

इजलास अधिकृत : हेमबहादुर सेन

कम्प्युटर गर्ने : विश्वराज पोखरेल

ईति सम्बत २०६६ साल श्रावण महिना ३२ गते रोज १ शुभम्.....।

निर्णय नं. ८३०३ वैशाख, २०६७ फैसला मिति: २०६६।६।२०।३

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६९ सालको फौ.पु.नं. ३७९७

मुद्दा: आयकर ।

पुनरावेदक विपक्षी: आन्तरिक राजश्व कार्यालय, काठमाडौं क्षेत्र नं. १ बबरमहल
विरुद्ध

प्रत्यर्थी/निवेदक: विदेश रुको स्टाभोपोल स्थित ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सका तर्फबाट अधिकार प्राप्त प्रतिनिधि मिखाईल मलिक समेत

- सम्झौता गर्ने विषयमा पक्षहरू स्वायत्त हुनेहुँदा सम्झौताका विभिन्न शर्तहरू पक्षहरूको सहमतिमा निर्धारण हुने हुन्छ। किस्तावन्दी रुपमा वस्तुको पूर्व निर्धारित मूल्य भुक्तानी भइसकेपछि त्यो वस्तुको स्वामित्व खरीदकर्तामा हस्तान्तरण हुने हुन्छ। रकम भुक्तानी गरिसकेको अवस्थामा भाडामा दिने पक्ष अर्थात् वस्तुको मालिकले स्वामित्व हस्तान्तरण नगरेमा त्यस्तो स्वामित्वको हक हस्तान्तरण गराई पाउने अधिकार भाडामा लिने पक्षमा रहेको हुन्छ। सामान्यतया किस्तावन्दीमा भुक्तानी गरिएको रकम खरीद रकमको हिस्सा मानी भुक्तानी गरिने हुँदा यस्तो रकम फिर्ता नहुने प्रकृतिको हुने ।

(प्रकरण नं. २)

- सामान्य भाडा संझौता (Lease Agreement) अन्तर्गत अर्को व्यक्तिको वस्तु प्रयोग गर्दा त्यो वस्तु प्रयोग गरेबापत प्रयोगकर्ताले वस्तुको स्वामीलाई निश्चित रकम भुक्तानी गर्नेगरी संझौता गरिएको हुन्छ। भाडा संझौताअन्तर्गत प्रयोग गरिएको वस्तुको स्वामित्व वास्तविक स्वामीमा नै रहेको तथा रहने हुन्छ। प्रयोगकर्ताले संझौतामा उल्लेख भएको अवधिसम्म त्यो वस्तु प्रयोग गर्न पाउँछ। समय व्यतीत भएपछि त्यो वस्तु स्वामिलाई नै फिर्ता गर्नक पर्ने ।
- लिज पर्चेजका सम्बन्धमा सम्झौताको शर्तअनुसार किस्ता रकम वा भाडाको रकम नबुझाई उक्त लिज पर्चेज सम्झौता समाप्त भएको अवस्थामा सम्झौता समाप्त हुनुभन्दा पहिला बुझाएको रकमलाई भाडामा लिएको वस्तुको मूल्य नमानी बहाल वा भाडाको रकम नै मानिने ।

(प्रकरण नं. ३)

पुनरावेदक विपक्षीका तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापा

प्रत्यर्थी निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री सतिशकृष्ण खरेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५, ५(ख), ६, ४२

आर्थिक ऐन, २०५५

आर्थिक ऐन, २०५२ को अनुसूची ४ को दफा २५.१.१६

आर्थिक ऐन, २०५३ को अनुसूची ४ को दफा २५.१.१८

फैसला

न्या.भरतराज उप्रेती: आयकर ऐन, २०३१ को दफा ८(ख) बमोजिम यस अदालतबाट पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त विवरण र ठहर यस प्रकार छ:

हवाइ सेवा सञ्चालन गर्नका लागि विदेशबाट आयात गरेको MI-17 हेलिकप्टर तथा 9N-ADO/9N-ADP विमानहरूको लागि के कति रकम भुक्तानी गएको छ, सोको प्रत्येक आ.व. को छुट्टा-छुट्टै भुक्तानी विवरण, जहाजहरूको खरीद संझौताको प्रतिलिपि एवं नियमानुसार लाग्ने लिज टेक्स समेत दाखिला गर्नहुन भनी २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयले एभरेष्ट एयर लि. लाई लेखेको मिति २०५५।२।१७ को पत्र ।

विदेशी कम्पनीहरूसँग खरीद गरी नेपालमा ल्याइएका जहाजहरूमा समय-समयमा विदेशी कम्पनीले गर्नपर्ने मर्मत संभार आदि आफ्ना कर्तव्य र दायित्वहरू पूरा नगरेबाट जहाजहरू सञ्चालनमा आउन सकेका छैनन् । खरीद संझौताअन्तर्गत ल्याइएको पूँजीगत सामानहरूको खरीद मूल्यको कुनै पनि प्रकारको कर तिर्नपर्ने प्रावधान नभएको हुँदा यस प्रकारको कर माग्नु कानूनसम्मत नभएको व्यहोरा अनुरोध छ भनी एभरेष्ट एयर लि.ले २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयलाई मिति २०५५।२।२९ मा लेखेको पत्र ।

स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्स र कस्मीक एयरवीच 9N-ADP र 9N-ADO हेलिकप्टरहरू खरीद विक्रीको सम्झौता सम्पन्न भैसकेकोले उक्त हेलिकप्टरहरूको स्वामित्व परिवर्तन गराई सञ्चालन गर्न आवश्यक कारवाही गरिपाऊँ भन्ने व्यहोराको उक्त हेलिकप्टरहरूको स्वामी स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सले हवाई विभागलाई अनुरोध गरी मिति १९९८ सेप्टेम्बर ६ मा लेखेको पत्र ।

रसिया स्थित Stavropol Jiont Stock Airlines-SAAK (स्वामी) र कस्मीक एयर (प्रा.) लि. सञ्चालकवीच 9N-ADO र 9N-ADP दुई हेलिकप्टर खरीदसम्बन्धी भएको संझौता पत्रको प्रतिलिपि र यससँग सम्बद्ध अन्य कागजात यसै साथ संलग्न छ । स्वामित्व परिवर्तन गराई सञ्चालन गराउन तहाँको सहमतिको लागि विभागीय निर्णयानुसार अनुरोध गर्दछु भनी हवाई विभागले मिति २०५५।५।२१ मा २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयलाई लेखेको पत्र ।

यस कार्यालयको मिति २०५५।५।२२ को निर्णयबमोजिम लिज टेक्सबापत रू. ४१,४५,९५९।५४ र पारिश्रमिक करबापत रू. १०,८१,२३७।५० समेत गरी जम्मा कर रू. ५२,२७,१९७।०४ यस कार्यालयमा दाखिल गरिसकेपछि मात्र कर प्रयोजनको लागि उक्त जहाजहरूको स्वामित्व परिवर्तन गराई सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिन सकिने भनी २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयले हवाई विभागलाई लेखी स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्स समेतलाई बोधार्थ दिएको मिति २०५५।५।२२ को पत्र ।

प्रस्तुत करदाताको आर्थिक वर्ष २०५२।५३ र २०५३।५४ मा लिज टेक्स बापत भुक्तानी दिएको यू.एस.डलर ६०,३९२।७१ को प्रति यू.एस. डलर रू. ६८।६५ ले हुने रू. ५२,२७,१९७।०४ दाखिला गरे पछि कर प्रयोजनको लागि फुकुवा गर्ने भन्ने व्यहोराको मिति २०५५।५।२२ को २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौँ टिप्पणी आदेश ।

स्वामी कम्पनी स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सको दायित्व नै नभएको पूर्व सञ्चालक कम्पनी एभरेष्ट एयर लि.ले भुक्तानी गर्नपर्ने दायित्व स्टाभ्रोपोल कम्पनीलाई हालिएको कानून संगत नभएको हुँदाहुँदै पनि तत्काल उक्त हेलिकप्टर नामसारी गर्नपर्ने आवश्यकता भएकोले सो कर निर्धारण विरुद्ध कानूनी उपचारको अधिकार सुरक्षित राख्दै धरौटीको रुपमा उक्त रकम दाखिला गर्न आएको छु भन्ने समेत कस्मीक एयर (प्रा.) लि.का. तर्फबाट सञ्चालक रविन्द्रप्रसाद प्रधानको मिति २०५५।५।२२ मा २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयलाई लेखेको पत्र ।

तत्काल प्रचलित कानूनबमोजिम लिज टेक्स नलाग्नेमा अन्यथा अर्थ गरी शुरु कर कार्यालयले लिज टेक्स लगाएको गैहकानूनी हुँदा बदर गरी लिज टेक्स नलाग्ने गरी इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्स र कस्मीक एयर (प्रा.) लि. को राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

पुनरावेदक कस्मीक एयरले एभरेष्ट एयर लि.लाई असर पर्ने जो जस्तो जिकीर लिए तापनि हेलिकप्टर खरीद सम्झौताको आधारमा खरीद गरी आफ्नै नाउँमा आयात गरी ल्याएको हेलिकप्टरहरूको सञ्चालनबाट कुनै लिज टेक्सको दायित्व व्यहोर्न नपर्ने हुँदा यस एभरेष्ट एयर लि. माथि कुनै पनि करको दायित्व नपर्ने गरी कानूनबमोजिम गराई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको एभरेष्ट एयर लि.को. राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँमा परेको निवेदन ।

यसमा शुरु निर्णय फरक पर्नसक्ने हुँदा अ.व. २०२ नं. बमोजिम सरकारी वकीललाई सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट भएको आदेश ।

आयकर ऐन, २०३१ मा लिज टेक्सको व्यवस्था भएको देखिएन । आर्थिक ऐन, २०५५ मा मात्र विदेशबाट भाडा, रेन्ट वा पर्चेज लिजमा विमान (हवाई जहाज र हेलिकप्टर) ल्याई सञ्चालन गरे बापतको भुक्तानीमा कर लाग्ने व्यवस्था देखिँदा सो भन्दा अगावैका आर्थिक वर्षमा लिज टेक्ससम्बन्धी व्यवस्था नभएकोले त्यस्तो कर लाग्ने अवस्था नदेखिएकोले कस्मीक एयरले हेलिकप्टरहरू आफ्नो नाममा नामसारी गर्ने सिलसिलामा विक्रेता कम्पनीको निमित्त भनी लिज टेक्सबापत राखेको रकम रू. ४१,४५,९५९।५४ कस्मीक एयरले फिर्ता पाउने ठहर्छ । पारिश्रमिक करबापत भनी लगाएको रू. १०,८१,२३७।५० का सम्बन्धमा उक्त रकम यो यस आधार प्रमाणबाट दाखिला गर्नपर्ने होइन भनी पुष्ट्याई गर्न नसकेको हुँदा उक्त रकम माग गरेको कर कार्यालयको निर्णय मिलेकै देखियो भन्ने राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको मिति २०५६।६।२४को फैसला ।

आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ बमोजिम कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणको आदेशउपर पुनरावेदन लाग्ने अवस्था हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा कर निर्धारण नै नभई तेस्रो पक्षको पुनरावेदन लिई सुनुवाइ गर्न मिल्ने होइन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५, ६, ३६ अनुसार आयकर लाग्ने कुनै रकम भुक्तानी दिँदा स्रोतमा अग्रिम कर कट्टी गरी भुक्तानी गर्नपर्ने अवस्था छ । आर्थिक ऐनमा करको दर तोकिन्छ । दर स्पष्ट तोकिएको अवस्थामा सोहीबमोजिम र स्पष्ट रुपमा नतोकिएको अवस्थामा सो वर्षको लागि जुनसुकै आयको भुक्तानी भन्ने शीर्षक अन्तर्गत तोकिएको दरले अग्रिम कर कट्टा गर्नपर्ने हुन्छ । SAAK ले कर तिर्न मञ्जूर गरिसकेको तथा SAAK तथा कस्मीक एयरवीच भएको संझौता अनुसार उक्त करको दायित्व कस्मीक एयरमा रहेको देखिन्छ । तसर्थ निवेदकबाट कर असुल गर्ने गरी भएको निर्णय कानूनसम्मत हुँदा पुनरावेदनको अनुमति पाऊँ भन्ने आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौँ क्षेत्र नं. १ को तर्फबाट यस अदालतमा पर्न आएको निवेदन पत्र ।

यसमा २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयको मिति २०५५।५।२२ को टिप्पणी आदेश हेर्दा अ.व. ०५२।०५३ को अवधिमा भुक्तानी भएको रकममा १०५ ले हुने यू.एस. डलर ५१,८९६।५१ र आ.व. २०५३।०५४ को अवधिमा भुक्तानी भएको यू.एस. डलर १,६९,९२४ को

५ प्रतिशतले हुने लिज टेक्स समेतको रकम दाखिला गर्ने निर्णय भएको देखिन्छ । विवादको भुक्तानी Lease Purchase अन्तर्गत विदेशीले भुक्तानी पाएको पारिश्रमिकअन्तर्गत ऐ. ऐनको दफा ५ बमोजिमको स्रोतलाई लिएको र दफा ६ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा “तर अस्थायी बासिन्दाको हकमा निजले नेपाल अधिराज्य भित्र आर्जन वा प्राप्त गरेको र विदेशमा रही नेपाल अधिराज्यबाट प्राप्त गरेको खुद आयमा कर लाग्ने छ” भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । विवादको दुइवटा हेलिकप्टर शुरु खरीद विक्री नभई Lease Purchase अन्तर्गत किस्ता किस्ता भुक्तानी हुँदै जाने प्रकृतिको देखिन्छ । हेलिकप्टरको स्वामित्व Stavropol Joint Stock Airlines मा नै निहित रहेको अवस्थामा सो कम्पनीले उक्त हेलिकप्टर सञ्चालन गर्न दिएबापत पाउने भुक्तानी आयकर मुक्त हुन्छ भनी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ ले नभनेको अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३६ अनुसार हेर्नपर्ने हुन्छ । राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंले माथि उल्लिखित कानूनको पृष्ठभूमिमा हेलिकप्टर बारेमा भएको संभौताको प्रावधानतर्फ ध्यान नदई बुभुनु पर्ने प्रमाण नबुझी फैसला गरेको देखिदा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ (ख) अन्तर्गत पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०६१।२।१३ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापाले कर कार्यालयले अन्तिम रूपमा कर निर्धारण गरिसकेको अवस्था छैन । यस्तोमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने होइन । Lease मा सञ्चालन गरेको हेलिकप्टरको Lease भुक्तानी गरेको रकममा आयकर लाग्छ । हेलिकप्टरका स्वामीले कर तिर्छ भनी स्वीकार गरेका छन् । कस्मीक एयर र SAAK बीच भएको संभौताअनुसार उक्त करको दायित्व कस्मीक एयरमा कायम भएको छ । कर फिर्ता दिने गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला नमिलेको हुँदा उल्टी हुनुपर्छ भनी बहस गर्नभयो । विपक्षी कस्मीक एयरका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री शतीशकृष्ण खरेलले Lease Purchase मा खरीद गरेको हेलिकप्टरमा कर लाग्दैन । भाडाबापतको रकम भुक्तानी भएको होइन । खरीदबापतको रकम नै भुक्तानी भएको हो । आर्थिक ऐन, २०५५ ले मात्र Lease Purchase मा कर लाग्ने व्यवस्था गरेको र सो भन्दा अगाडिका वर्षहरूमा कर लाग्ने कुनै व्यवस्था नभएको अवस्थामा करको दायित्व बहन गराउन मिल्ने हुँदैन । राजश्व न्यायाधिकरणको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुनुपर्छ भनी बहस गर्नभयो ।

यसमा 9N-ADP र 9N-ADO दुईवटा हेलिकप्टरहरू एभरेष्ट एयर लि.ले मिति २०५२।६।१६ मा स्पेशल कार्गो एयर लाइन्स रसियामार्फत स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्स रसियाबाट किस्ताबन्दीमा रकम भुक्तानी गर्ने गरी संभौता गरी लिजमा लिएको र उक्त संभौताको शर्तअनुसार बुझाउनु पर्ने रकम हेलिकप्टर भाडामा लिने पक्षले बुझाएको अवस्थामा निजले सो हेलिकप्टर खरीद गर्नसक्ने शर्तमा नेपालमा ल्याएको भन्ने देखिन्छ । तर एभरेष्ट एयर लि.ले पूरा किस्ता भुक्तान नगर्दैका अवस्थामा संभौता भङ्ग भई हेलिकप्टरहरू नेपालमै ग्राउन्डेड भएका र उक्त हेलिकप्टरहरू स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सबाट कस्मीक एयरलाइन्सले खरीद गर्ने संभौता गरी स्वामित्व परिवर्तनको सिलसिलामा २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंले एभरेष्ट एयरले आ.व. २०५२।०५।३ मा भुक्तानी गरेको यू.एस. डलर ५,१८,८६५।१० को १० प्रतिशतले हुने लिज टेक्स यु.एस. डलर ५१,८९६।५१ र आ.व. २०५३।०५।४ मा भुक्तानी भएको यू.एस. डलर १,६९,९२४।१२ को पाँच प्रतिशतले हुने ८,४९६।२० समेत गरी जम्मा यू.एस. डलर ५०,३९२।७१ को नेपाली रू. ४१,४५,९५९।५४ र स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सका स्टाफहरूलाई भुक्तानी भएको पारिश्रमिक रकमको कर रू. १०,८१,२३७।५० समेत जम्मा रू. ५२,२७,१९७।०४ दाखिला गरेपछि मात्र हेलिकप्टरको स्वामित्व परिवर्तन हुने निर्णय गरेको पाइन्छ । उक्त निर्णयउपर कस्मीक एयर तथा स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलाइन्सको राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंमा पुनरावेदन परेकोमा उक्त न्यायाधिकरणबाट लिज टेक्स नलाग्ने भएकोले सो फिर्ता दिने तथा पारिश्रमिक कर फिर्ता नहुने निर्णय गरेकोमा सो निर्णयउपर कर कार्यालयको तर्फबाट यस अदालतमा निवेदन परी पुनरावेदनको अनुमति प्रदान भई निर्णयको लागि यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको छ ।

राजश्व न्यायाधिकरणले पारिश्रमिक कर फिर्ता नहुने निर्णय गरेकोमा सो निर्णयका सम्बन्धमा कस्मीक एयर तथा स्टाभ्रोपोल एयर लाइन्सले चित्त बुझाई बसेको देखिदा सो तर्फ विचार गरिरहनु परेन । Lease Tax फिर्ता दिएको सम्बन्धमा मात्र कर कार्यालयको तर्फबाट पुनरावेदन परेको देखिदा सो सम्बन्धमा नै निर्णय दिनुपर्ने हुन आयो । यस सम्बन्धमा निर्णय गर्नभन्दा पहिला निम्न दुई प्रश्नहरूको निरोपण गर्नपर्ने देखियो:

- (१) लिज पर्चेज संभौता (Lease Purchase Agreement) तथा लिज संभौता (Lease Agreement) को प्रकृति के हो र यी प्रत्येक संभौताअन्तर्गत गरिने भुक्तानीको प्रकृतिमा के फरक हुन्छ ?
 - (२) हेलिकप्टर जस्ता हवाई सवारीका साधनहरूको लिज संभौता (Lease Agreement) अन्तर्गत भुक्तानी गरिएको भाडाबापत विदेशी फर्म वा कम्पनीले प्राप्त गरेको रकममा आयकर लाग्ने हो होइन
२. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, आधुनिक समयमा विज्ञान र प्रविधिमा भएको विकासको कारणबाट अत्याधिक मूल्य पर्ने वस्तुहरूको उत्पादन हुन थालेको छ । यस्ता वस्तुहरूको मूल्य अघीक हुने हुँदा परम्परागत रूपमा जस्तो सोभै एकमुष्ट रूपमा रकम भुक्तानी गरेर ती वस्तुहरूको खरीद विक्री गर्ने कार्य कठिन हुन गएको छ । यस्तै कठिनाइबाट पार पाउन तथा वाणिज्य व्यापार क्षेत्रको विकास गर्न वस्तुहरूको खरीद विक्री तथा प्रयोगमा सहजता प्रदान गर्नको लागि विभिन्न किसिमका विकल्पहरूलाई प्रयोगमा ल्याइएको पाइन्छ । वस्तु खरीद विक्री गर्ने विभिन्न विकल्पहरू मध्ये लिज पर्चेज संभौताको माध्यमबाट वस्तु खरीद

विक्री गर्ने प्रचलन पनि लोकप्रिय हुँदै आएको छ । हवाई जहाज जस्ता हवाई यातायातका साधनहरूको सन्दर्भमा भाडामा लिएको जहाजको मासिक वा वार्षिक रूपमा प्रति उडान घण्टामा बुझाउनु पर्ने निश्चित रकम बुझाए पछि सम्झौताको शर्तअनुसार भाडामा लिने पक्षले चाहेमा खरीद गर्ने शर्त राखी जहाज खरीद गर्ने प्रचलन रहेको पाइन्छ । यस प्रकारबाट कुनै पनि वस्तुलाई भाडामा लिने पक्षले खरीद गर्नसक्ने शर्त राखी भाडामा लिनेगरी गरिएको संझौतालाई लिज पर्चेज संझौता भनिन्छ । सामान्यतया यस्तो सम्झौता भएको अवस्थामा वस्तुको मूल्यलाई विभिन्न किस्तामा विभाजन गरी किस्ताबन्दीको रूपमा भुक्तानी गर्ने प्रचलन रहेको पाइन्छ । सम्झौता गर्ने विषयमा पक्षहरू स्वायत्त हुने हुँदा सम्झौताका विभिन्न शर्तहरू पक्षहरूको सहमतिमा निर्धारण हुने हुन्छ । किस्ताबन्दी रूपमा वस्तुको पूर्व निर्धारितमूल्य भुक्तानी भइसकेपछि त्यो वस्तुको स्वामित्व खरीदकर्तामा हस्तान्तरण हुनेहुन्छ र रकम भुक्तानी गरिसकेको अवस्थामा भाडामा दिने पक्ष अर्थात वस्तुको मालिकले स्वामित्व हस्तान्तरण नगरेमा त्यस्तो स्वामित्वको हक हस्तान्तरण गराइपाउने अधिकार भाडामा लिने पक्षमा रहेको हुन्छ । सामान्यतया किस्ताबन्दीमा भुक्तानी गरिएको रकम खरीद रकमको हिस्सा मानी भुक्तानी गरिने हुँदा यस्तो रकम फिर्ता नहुने प्रकृतिको हुन्छ ।

३. किस्ताबन्दी रूपमा रकम भुक्तानी गर्दै जाने क्रममा भाडामा लिनेले तोकिएको समयमा किस्ता वा बहालको रकम पूरा भुक्तानी गर्न नसकेको अवस्थामा के हुने भन्ने कुरा पक्षहरूको सहमतिमा निर्धारण हुने हुन्छ । उनिहरूले सहमति गरी बुझाउनु बाँकी रकम भुक्तानी गर्ने अवधि वढाउने तथा लिज पर्चेज संझौतालाई सामान्य भाडा संझौतामा परिणत गर्न पनि सक्दछन् । तर सामान्य भाडा संझौता (Lease Agreement) अन्तर्गत अर्को व्यक्तिको वस्तु प्रयोग गर्दा त्यो वस्तु प्रयोग गरेबापत प्रयोगकर्ताले वस्तुको स्वामीलाई निश्चित रकम भुक्तानी गर्नेगरी संझौता गरिएको हुन्छ । भाडा संझौता अन्तर्गत प्रयोग गरिएको वस्तुको स्वामित्व वास्तविक स्वामीमा नै रहेको तथा रहने हुन्छ । प्रयोगकर्ताले संझौतामा उल्लेख भएको अवधिसम्म त्यो वस्तु प्रयोग गर्न पाउँछ । समय व्यतीत भएपछि त्यो वस्तु स्वामिलाई नै फिर्ता गर्नपर्ने हुन्छ । तर लिज पर्चेजका सम्बन्धमा सम्झौताको शर्तअनुसार किस्ता रकम वा भाडाको रकम नबुझाई उक्त लिज पर्चेज सम्झौता समाप्त भएको अवस्थामा सम्झौता समाप्त हुनु भन्दा पहिला बुझाएको रकमलाई भाडामा लिएको वस्तुको मूल्य नमानी बहाल वा भाडाको रकम नै मानिन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा भाडामा लिइएको हेलिकप्टर भाडा वा किस्ताको रकम संझौता अनुसारभुक्तानी नभएको कारणले SAAK र एभरेष्ट एयरबीच भएको (Lease Purchase Agreement) समाप्त भई हेलिकप्टरको स्वामित्व SAAK मा रहेको अवस्थामा एभरेष्ट एयरले SAAK लाई बुझाएको रकमलाई खरीद मूल्य मान्न सक्ने अवस्था नभई उक्त रकमलाई हेलिकप्टरको बहालबापतको भाडाको रकम नै मान्नुपर्ने देखियो ।
४. अब दोस्रो प्रश्न हेलिकप्टर जस्ता हवाई सवारीका साधनहरूको लिज संझौता (Lease Agreement) अन्तर्गत भाडाबापत भुक्तानी गरेको रकममा आयकर लाग्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, आय कर ऐन, २०३१ को दफा ६ मा “कुनै व्यक्तिले आफ्नो आय वर्षमा दफा ५ मा तोकिएको कुनै वा सबै स्रोतहरूबाट नेपाल अधिराज्यभित्र आर्जन वा नेपाल अधिराज्यबाट कारोवार गरी विदेशमा आर्जन वा प्राप्त गरेको आयमा यस ऐनबमोजिम पाउने खर्चहरू कट्टा गरी खुद आयमा कर लाग्नेछ तर अस्थायी वासिन्दाको हकमा निजले नेपाल अधिराज्यभित्र आर्जन वा प्राप्त गरेको र विदेशमा रही नेपाल अधिराज्यबाट प्राप्त गरेको खुद आयमा कर लाग्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । हेलिकप्टर, हवाईजहाज जस्ता हवाई सवारीका साधनहरूको भाडाबापत भुक्तानी भएको रकम कर प्रयोजनको लागि कर योग्य हो वा करमुक्त हो भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा भाडाबापत भुक्तानी हुने रकम आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५(ख) बमोजिमको उद्योग, व्यापार, पेशा, व्यवसायअन्तर्गत वर्गीकृत गरिएको आयअन्तर्गत परेको देखिन्छ । उक्त ऐनको दफा ६ अनुसार दफा ५ मा उल्लेख भएका स्रोतबाट प्राप्त खुद आयमा कर लाग्ने भन्ने व्यवस्था रहनुका साथै सो ऐनको दफा ४२ ले पनि त्यस्तो रकमको भुक्तानीमा कर नलाग्ने भन्ने कुनै व्यवस्था समेत गरेको देखिँदैन । यस्तो अवस्थामा हवाई सवारीका साधनको भाडाबापत भुक्तानी गरेको रकममा आयकर नलाग्ने भन्न मिलेन । यस्तो रकममा आयकर लाग्ने देखियो ।
५. अब लिज टेक्सबापतको रकम फिर्ता गर्ने गरेको राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला मिले नमिलेको सम्बन्धमा हेर्दा, कस मीक एयरले आ. व. २०५२।०५३ तथा २०५३।०५४ मा हेलिकप्टरको किस्ताबापत भुक्तानी गरेको रकममा Lease Tax लाग्ने व्यवस्था थिएन । आर्थिक ऐन, २०५५ आए पछि मात्र उक्त कर लाग्ने व्यवस्था गरेकोले सो अवधिमा भुक्तानी गरेको रकमको कुनै कर नलाग्ने भन्ने जिकीर लिए तापनि माथि प्रश्न नं. २ मा गरिएको विवेचनाअनुसार यस्तो रकममा आयकर नलाग्ने भन्न नमिलेकोले कर लाग्ने नै देखियो । आयकर ऐन, २०३१ अनुसार कर लाग्ने आय भएपछि के कति दरमा कर लाग्ने भन्ने कुरा विभिन्न आर्थिक वर्षमा लागू गरिने आर्थिक ऐन अनुसार निर्धारण हुने कुरा हो । आर्थिक ऐन, २०५२ को अनुसूची ४ को दफा २५.१.१६ मा जुनसुकै आयको भुक्तानीमा १० प्रतिशत अग्रिम आयकर कट्टी गर्नपर्ने व्यवस्था रहेको र आर्थिक ऐन २०५३ को अनुसूची ४ को दफा २५.१.१८ मा विदेशबाट भाडा वा लिजमा विमान (हवाई जहाज) ल्याइ सञ्चालन गरेबापतको भुक्तानीमा भुक्तानी रकमको ५ प्रतिशतका दरले अग्रिम कर कट्टी गर्नपर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । शुरु आन्तरिक राजश्व कार्यालयले उल्लिखित आर्थिक ऐनमा भएको व्यवस्थाअनुसार नै कर असूल गर्ने सम्बन्धमा गरेको निर्णय कानूनअनुकूल नै देखियो ।

६. स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलायन्सले २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय काठमाडौंमा मिति 31 August 1998 मा “we request you ascertain and inform us about the amount to be paid as tax for such release and transfer. We are in a position to instruct the buyer to deposit the ascertained amount“ भनी पत्र लेखी कर तिर्ने कुरालाई मञ्जूर गरेको देखिन्छ । यसैगरी हेलिकप्टर खरीद गर्ने विषयमा स्टाभ्रोपोल ज्वाइन्ट स्टक एयरलायन्स र कस्मीक एयरवीचमा भएको 18 July 1988 मा भएको संझौताको दफा २.१ मा भएको व्यवस्थाअनुसार नेपालले लगाउने कुनै पनि प्रकारको कर रकम कस्मीक एयरले तिर्न पर्ने भन्ने देखिन्छ भने दफा ४.२ मा Purchase party B shall indemnify party A from any taxes and dues for the afore said helicopters imposable in Nepal भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरी Stavropol joint Stock Airline लाई कस्मीक एयरले उक्त हेलिकप्टरमा भएका करसम्बन्धी कानूनी दायित्वबाट छुटकारा हुने सुनिश्चितता प्रदान गर्ने भन्ने कुराबाट उक्त करको दायित्व कस्मीक एयरमा रहेको भन्ने देखिएकोले उक्त कर भुक्तान गर्ने दायित्वबाट कस्मीक एयरले छुटकारा पाउने भन्न मिल्ने अवस्था देखिएन ।
७. अतः माथि विवेचना गरिएअनुसार Lease Tax को रकम कस्मीक एयरले तिर्नपर्ने देखिएकोले सो रकम फिर्ता गर्ने गरेको राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला सो हदसम्म नमिलेकोले केही उल्टी हुने ठहर्छ । अरु तपसील बमोजिम गर्न ।

तपसील

राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंको फैसला केही उल्टी भई लिज टेक्स बापत नलाग्ने हद सम्मको फैसला बदर भई कस्मीक एयर (प्रा.) लि.ले. अग्रिम भुक्तानी गरेको रकम रू. ४१,४५,९५९।५४ फिर्ता नहुने भएकोले सो फिर्ता दिनु भनी राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंको फैसलाको तपसील खण्ड १ मा उल्लिखित फिर्ता दिनु भन्ने व्यहोरा कार्यान्वयन गर्न नपरेकोले सोको जानकारी कर कार्यालय क्षेत्र नं. २ काठमाडौंमा पठाइदिनु १

दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाईदिनु २

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.प्रेम शर्मा

इति सवत् २०६६ साल असोज २० गते रोज ३ शुभम्

इजलास अधिकृत: शिशिरराज ढकाल

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलाश
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री कृष्ण प्रसाद उपाध्याय
फैसला मिति : २०६७।३।१७
२०६४-WO-०७५५

मुद्दा : उत्प्रेषण समेत ।

पर्सा जिल्ला वीरगंज उप.म.न.पा.वडा नं.१२ स्थित प्रोवायोटेक इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को
 तर्फबाट ऐ.का.अधिकारप्राप्त संचालक ऐ.ऐ.बस्ने जगदिश अग्रवाल.....१ निवेदक

विरुद्ध

ठूला करदाता कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर.....१
 आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाण्डौ.....१
 नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौ.....१
 नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौ.....१
 भारत कोलकत्ता, १ वि, ब्याक बनै लेन कोलकत्ता ७०००१२ स्थित (को.नं.००९१-०३३-२२३६०३३९
 फ्याक्स नं.००९१-०३३-२२१०३५६९) ओमेगा भेन्सर्स प्रा.लि.....१

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको
 संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ :

निवेदक प्रोवायोटेक इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.ले पशुपक्षीको लागि चाहिने आहारा दानामा मिसाउने पदार्थहरू उत्पादन गरी स्थानीय
 बजार तथा विदेशी बजारमा बिक्री गर्दै आएको छ । सो अनुरूप भारत लगायत सार्क क्षेत्रका देशहरूमा आफ्नो उत्पादन बिक्री
 वितरण गर्न भारतको कोलकत्ता स्थित ओमेगा भेन्सर्स प्रा.लि.लाई संभौता गरी जिम्मा लगाएको र निज ओमेगाले भारतमै बसी
 बिक्री वितरण गरी काम गरे वापतको सेवा शुल्क भारतमा नै ओमेगाले पाउने गरी निवेदकले भुक्तानी गरिआएको छ । यसरी
 भुक्तानी भएको रकम निवेदकको आम्दानी नभै ओमेगाको विदेश भारतमा भएको आम्दानी हो । प्रचलित नेपाल कानून तथा नेपाल
 र भारत बीच भएको २०४३।२।१६ को द्वैध करधान मुक्ति तथा वित्तीय छल निरोधसम्बन्धी संभौता बमोजिम नेपालमा कुनै
 स्थायी संस्थापन वा कार्यालय नभएको ओमेगाले नै कानून बमोजिम भारतमै कर तिर्नुपर्ने दायित्व हुन्छ । यस्तो गैरवासिन्दा व्यक्तिले
 विदेशमा पाएको भुक्तानीमा नेपालमा करको दायित्व व्यहोर्नुपर्ने व्यवस्था आयकर ऐन, २०५८ एवं नियम २०५९ लगायत कुनै पनि
 कानूनमा छैन । सोही बमोजिम निवेदकले २०५९।०६।० को नाफा नोक्सान वासलात तयार गरी आय विवरण पेश गरेकोमा विपक्षी
 ठूला करदाता कार्यालयले निवेदकको नाममा २०६३।४।२३ मा संशोधित कर निर्धारण गर्दा सो निर्धारण सूचनाको तपसिल खण्डको
 सि.नं.२ मा प्रा.लि.ले यस आ.व.मा सेल्स एजेन्टलाई भुक्तानी गरेको sales commission रु ७१,९०,२१६।- मा अग्रिम कर कट्टी
 गरी दाखिला गरेको नपाइएकोले उक्त कमिशन भुक्तानी रकमको १५ प्रतिशतले हुने रु.१०,७८,५३२। र सो मा आयकर ऐन, २०५८
 को दफा ११९ बमोजिमको २०६३ श्रावण महिनासम्मको व्याज रु.४,९८,८२१।- समेत जम्मा रु.१५,७७,३५३। र अन्य अग्रिम कर
 कट्टी रकम ढिला दाखेल वापतको व्याज रु.२,०१८।- समेत कूल जम्मा रु.१५,७९,३७१। दाखिल गर्नुहोला भनी अग्रिम कर माग
 गरेकोमा चित्त नबुझी यो निवेदन गर्न आएको छु ।

अतः विपक्षी ठूला करदाता कार्यालयले विदेश भारतमा श्रोत भएको ओमेगालाई भुक्तानी गरिएको रकम ओमेगाको आयमा
 भारतमा कर तिर्नुपर्ने दायित्व निवेदक कम्पनीलाई बोकाई भएको निर्णय एवं आदेश आयकर ऐन, २०५८को दफा ३,४,५,६,७,८,९,
 र ६७(६)(७) विपरीत हुनुका साथै नेपाल तथा भारत विच भएको द्वैध करधान मुक्ति तथा वित्तीय छल निरोध सम्बन्धी संभौताको
 धारा ७,२१,२२ नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९(१) तथा श्री सर्वोच्च अदालतबाट कर सम्बन्धी मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्त
 समेतको विपरीत भै अनाधिकार एवं गैरकानूनी भएकोले सो कार्यबाट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १२
 (३)(च) धारा १९, धारा ८९ द्वारा प्रदत्त हक अधिकार आघातित हनन् एवं कुण्ठित भएको प्रष्ट हुँदा विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभाग,
 ठूला करदाता कार्यालयको ओमेगालाई गरिएको भुक्तानीमा निवेदक कम्पनीसंग अग्रिम कर माग गर्ने हदसम्मको मिति २०६३।४।१४

को निर्णय पर्चा अन्य कारवाहीहरू र मिति २०६३।४।२३ को संशोधित कर निर्धारणको सूचनाको तपसिल खण्डको सि.नं.२ लाई उत्प्रेषणको आदेशबाट वदर गरी न्याय इन्साफ पाउं भन्ने समेत २०६४।११।८ को निवेदनपत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा म्याद सूचना पठाई लिखित जवाफ परे वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६४।११।९ को आदेश ।

वीरगंज स्थित प्रोवायोटेक ईण्डष्ट्रिज प्रा.लि.वासीन्दा व्यक्ति भएको र नेपालको उत्पादन विदेशी बजारमा विक्री वितरण गर्न नेपालबाटै सो उत्पादन पठाईदिने र सो कार्यमा सेवा पुर्याए वापतको सेवा शुल्क पनि नेपालबाटै पठाइने भएकोले सो सेवा शुल्क नेपालमा श्रोत भएको सेवा शुल्क भएकोले त्यसको भुक्तानीमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ अनुसार भुक्तानीमा कर कट्टा गर्नुपर्ने व्यहोरा अनुरोध छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६७(६) मा भुक्तानीको श्रोत नेपाल रहेको विवरण उल्लेख छ जसमा खण्ड (ठ) को उपखण्ड (१) मा नेपालमा बहन गर्नुपर्ने दायित्व प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा गरिएका भुक्तानीहरू र उपखण्ड (२) मा नेपालमा संचालित कृयाकलापका सम्बन्धमा गरिएका भुक्तानीहरू उल्लेख भएको छ । आमेगाले नेपालमा बहन गर्नुपर्ने दायित्व भनेको प्रोवायोटेकको उत्पादन विदेशमा सेल्स एण्ड मार्केटिङ सर्भिस पुर्याउनु हो भने सो दायित्व प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा गरिएका भुक्तानीहरू भनेको सो सेवा पुर्याए वापत नेपालको प्रोवायोटेकबाट ओमेगाले सेवा शुल्क भुक्तानी प्राप्त गर्नु हो । सो वापतको भुक्तानी नेपालबाटै पठाएकोले पनि सो सेवा शुल्क नेपालमा श्रोत भएको सेवा शुल्क भएको स्पष्ट छ, तसर्थ आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ अनुसार वासिन्दा व्यक्ति प्रोवायोटेकले नेपालमा श्रोत भएको सेवा शुल्क ओमेगालाई भुक्तानी गर्दा भुक्तानीमा कर कट्टा नगरेकोले १५ प्रतिशतले हुने कर रकम र सोही ऐनको दफा ११९ बमोजिम लाग्ने व्याज रकम दाखिला गर्न यस कार्यालयबाट दिइएको आदेश कानूनसम्मत छ ।

नेपाल भारतबीच भएको द्वैध करधान मुक्ति तथा वित्तीय छल निरोध सम्बन्धमा भएको संभौताको धारा ७ व्यापार मुनाफासंग सम्बन्धित भएको सो धारा सेवा शुल्कका सम्बन्धमा आकर्षित हुँदैन । ओमेगाले पुर्याएको सेवा वापत प्राप्त कमिशनको आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ बमोजिम भुक्तानीमा कर कट्टी हुने र सो कट्टी रकम ओमेगाले भारतमा कर कट्टी (क्रेडिट) लिन पाउंछ । संशोधित कर निर्धारण गर्दा उल्लेखित रकम निवेदकको खर्चको रुपमा मान्यता दिइएकोले करयोग्य आयमा समावेश गरिएको छैन र कर निर्धारण पनि गरिएको छैन । आयकर ऐनको दफा ८८ मा उल्लेखित भुक्तानीमा कर कट्टा गर्नुपर्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था हुँदा हुँदै निवेदकले सो को पालना नगरेवापत श्रृजित दायित्वबाट वचन कानूनी व्यवस्था भएको र ओमेगाको आयमा आफूलाई कर लगाएको जस्ता आधारहिन कुरा उठाएको देखिदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउं भन्ने समेत व्यहोराको ठूला करदाता कार्यालय ललितपुरको लिखित जवाफ ।

हामी लिखित जवाफकर्ता भारतीय कानून बमोजिम भारतमा स्थापित भई भारतमै बसी सेवा प्रदान गरेवापत भारतमै प्राप्त गरेको रकममा नेपालको आयकर ऐन, २०५८ लागु नहुने कुरा ऐ.ऐनको दफा १(२) ले प्रष्ट गरेको छ । हामीले प्राप्त गरेको उल्लेखित रकमको भारतमा हामीले कर तिर्नुपर्ने र तिरी सकेको हुँदा नेपाल भारतबीच भएको द्वैध करधान मुक्ति तथा वित्तीय छल निरोध सम्बन्धी संभौता अनुसार पनि हामीले नेपालमा कर तिर्नुपर्ने हुँदैन । हामीले नेपालमा कुनै कारोवार नचलाएको र हाम्रो संविधानकारी देश भारत भएकोले भारतमा मात्र कर निर्धारण आदेश गैरकानूनी भएको व्यहोरा अनुरोध छ भन्ने समेत ओमेगा भेन्चर्स प्रा.लि.को लिखित जवाफ ।

यस कार्यालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निवेदकको के कस्तो हक अधिकारको हनन भएको हो र के कस्तो हकदैया अर्न्तगतको रिट गरेको हो उल्लेख नगरी विना आधार विपक्षी बनाएको हुँदा रिट निवेदन खारेजभागी छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११४ बमोजिम कर अधिकृतले गरेको निर्णय वा आदेश उपर प्रशासकीय पुनरावलोकन हुनसक्ने र प्रशासकिय पुनरावलोकनको लागि आन्तरिक राजस्व विभागमा दिएको निवेदनमा भएको निर्णय वा आदेश उपर चित्त नबुझेमा राजस्व न्यायाधिकरण पुनरावेदन लाग्न सक्ने समेतको वैकल्पिक कानूनी उपचारको व्यवस्था हुँदा हुँदै सो प्रकृया र कार्यविधिको अवलम्बन नगरी सोभै सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकार श्रोत अर्न्तगत दिएको निवेदन खारेजभागी छ । यसको साथै ओमेगाले जहाँसुकै बसी जुनसुकै कार्य गरेको भएपनि विपक्षी निवेदक प्रोवायोटेकबाट रकम भुक्तानी लिएको देखिदा ओमेगाले नेपालमा नै आयआर्जन गरेको हुँदा त्यस्तो आयमा आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम अग्रिम कर कट्टा गर्नुपर्ने हुँदा संशोधित कर निर्धारण आदेश कानूनसम्मत नै भएकोले रिट निवेदन जारी हुने अवस्था छैन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयको लिखित जवाफ ।

विपक्षी रिट निवेदक नेपालको वासिन्दा कम्पनी नै भएको र निजले नेपालमा उत्पादन गरेको सामान विदेशस्थित भारतमा विक्री वितरण गर्न नेपालबाट नै सो उत्पादित सामान पठाउने गरेको र सो कार्यमा सेवा पुर्याए वापतको सेवा शुल्क समेत नेपालबाट नै पठाउने गरेकोले त्यस्तो भुक्तानीलाई नेपालमा श्रोत नभएको भनी अर्थ गर्न नमिल्ने हुँदा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६७(६)

बमोजिमको भुक्तानी मानी कर प्रशासनले यस सम्बन्धमा गरेको आदेश पूर्णतः कानूनसम्मत हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्नेसमेत अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

रिट निवेदकले कर कार्यालयबाट भएको मिति २०६३।४।२३ को उक्तकर निर्धारण आदेश उपर यस विभागमा २०६३।१।२८ मा प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दायर गरी सकेकोमा उक्त तथ्यलाई गुमराहमा राखी अदालतलाई भुक्त्याउनको लागि गलत तथ्यहरूको उल्लेख गरी निवेदन दिएको देखिँदा प्रथम दृष्टिमा नै खारेजभागी छ । साथै ओमेगाको आयको कर निर्धारण गरेको नभई आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८(१) बमोजिम निवेदक बासिन्दा कम्पनीले आफ्नो उत्पादन विदेशमा बिक्री वितरणको लागि मार्केटिङ सेवा प्रदान गरी दिए वापत प्रदान गरीएको सेवा शुल्कको भुक्तानी गर्दा अग्रिम कट्टा गर्नुपर्ने कर कट्टी गरिएको मानी उपदफा (४) बमोजिम दाखिला गर्न आदेश दिइएको हो । ओमेगाको आधारमा निवेदकसंग कर माग गरिएको होइन । निवेदक कम्पनीले नेपालमै उत्पादन गरी नेपालबाटै उत्पादित सामान पठाई सो कार्यमा सेवा पुर्याए वापतको सेवा शुल्क पनि नेपालबाटै पठाइने भएकोले सो भुक्तानीलाई नेपालमै श्रोत भएको मान्नुपर्ने हुन्छ । यस्तोमा अग्रिम कर कट्टा गर्न मिल्ने नै हुन्छ । ओमेगाले दोहोरो कर लगाउन नमिल्ने भनी रिटमा आएको होइन । यसरी आ.व.२०५९।६० को हकमा कार्यालयबाट २०६३।४।२३ मा गरिएको संशोधित कर निर्धारण आदेशको सम्बन्धमा आन्तरिक राजस्व विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकन दायर गरी सकेपछि सोही कर निर्धारण आदेशको एउटा बुँदाको हकमा सम्मानित अदालतमा निवेदन दिएको छु भनी गलत तथ्यको उल्लेख गरी करिव १ वर्ष ६ महिना पछि विलम्ब गरी दायर गरेको रिट खारेजभागी छ । यसको साथै रिट निवेदकले आ.व.२०५८।०५।९ मा यस्तै प्रकारको Sales commission को रकम भुक्तानी गर्दा अग्रिम कर कट्टा गरी कार्यालयमा कर रकम दाखिला समेत गरिसकेको हुँदा आ.व.२०५९।६० देखि आयकर ऐनको दफा ८८ बमोजिम अग्रिम कर कट्टी गर्नुपर्ने नपर्ने, सन्धी ऐन विपपरित हुने भनी विविध जिकिर लिई विलम्ब गरी दायर भएको रिट निवेदन खारेजभागी हुँदा खारेज गरी पाउं भन्ने समेत आन्तरिक राजस्व विभागको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल अध्ययन गरियो । निवेदकतर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता अनिल कुमार सिन्हाले निवेदक प्रोवायोटेक प्रा.लि. ले पशुपक्षिको दानामा मिसाईने पौष्टिक पदार्थहरूको उत्पादन गरी नेपाल र विदेशमा समेत बिक्री गर्दै आएकोमा विदेश भारत र सार्क क्षेत्रका राष्ट्रहरूका आफ्नो उत्पादन बिक्री वितरण गर्न भारतको कोलकत्ता स्थित ओमेगा प्रा.लि.लाई संभौता गरी जिम्मा लगाएको र निज ओमेगा प्रा.लि.ले भारतमै बसी बिक्री वितरण गरी कार्य गरे वापतको सेवा शुल्क भारतमा नै ओमेगा प्रा.लि.ले भारतमै बसी बिक्री वितरण गरी कार्य गरेवापतको सेवा शुल्क भारतमा नै ओमेगाले पाउने गरी निवेदक कम्पनीले भुक्तानी गर्दै आएको छ । यसै अनुरूप भुक्तानी गरी आ.व.२०५९।०६० को वासलात निवेदकले पेश गरेकोमा विपक्षी ठूला करदाता कार्यालयले Sales Agent लाई भुक्तानी गरेको Sales Commission रकमको १५ प्रतिशत रकम र व्याज समेतको रकम दाखिल गर्नुहोला भनी अग्रिम कर माग गरेकोमा उक्त संशोधित कर निर्धारण आदेश आयकर ऐन, २०५८ नेपाल भारत बीच भएको द्वैध कराधान मुक्ति तथा वित्तिय छल निरोधसम्बन्धी संभौता सन्धी ऐन, २०४७ सर्वोच्च अदालतबाट कर सम्बन्धी मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्त विपपरित भै निवेदकको संविधान प्रदत्त हकमा आघात पुगेकोले उक्त कर संशोधन आदेश बदर गरिरनु पर्दछ भनी तथा विपक्षी सरकारी निकायहरूको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता सरोज प्रसाद गौतमले कर अधिकृतको आदेश उपर आन्तरिक राजस्व विभागमा निवेदक निवेदन गर्न गैसकेको अवस्थामा सोही विषयमा सम्मानित अदालतमा रिट क्षेत्रबाट आएको हुँदा वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन गरिसकेको अवस्थामा रिट जारी गर्न मिल्दैन । कर संशोधन आदेश भएपछि विना आधार कारण झण्डै डेढ वर्षपछि विलम्ब गरी रिटमा आएको अवस्था छ । निवेदकले नेपालमा उत्पादन भएको सामग्री बिक्री गरि दिए वापतको सेवा शुल्क पनि नेपालबाटै विदेश भुक्तानी पठाएको आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६७(६) बमोजिम त्यस्तो भुक्तानीमा आदेश कर कट्टा गर्न मिल्ने अवस्थामा त्यस्तो रकम रिट निवेदकले दाखिल नगरेकोले दाखिल गर्न भनिएको कार्य कानूनसम्मत नै छ । ओमेगालाई भुक्तानी दिएको सेवा शुल्कका नेपालमा अग्रिम कर कट्टा भैसकेपछि भारतमा उसले त्यति रकम क्रेडिट लिन पाउने नेपाल भारत बीच द्वैधकराधान मुक्ति तथा वित्तिय छल निरोध सम्बन्धी संभौताले मिल्ने नै हुँदा कर कार्यालयको कर संशोधन आदेशले निवेदकलाई कुनै असर पर्ने नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउं भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो ।

उल्लेखित विद्वानहरूको बहस जिकिर लिखित बहस नोट समेतको अध्ययन गरी प्रस्तुत मुद्दामा निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदक प्रोवायोटेक प्रा.लि. वीरगंज नेपालमा स्थापित भएको र सो कम्पनीले आफूले गरेको उत्पादनको विदेशमा बिक्री वितरण गर्न Sales Agent को रूपमा भारतको कोलकत्तास्थित ओमेगा भेन्चर्स प्रा.लि. संग संभौता गरेको र सो सेवा गरे वापत निज ओमेगा प्रा.लि.ले प्राप्त गर्ने Sales Commission वापत निवेदकबाट भुक्तानी गरिएको रकमको अग्रिम कर कट्टा गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो भन्ने तर्फ हेर्दा निवेदक प्रोवायोटेक इण्डिष्ट्रिज प्रा.लि. नेपालमा स्थापना भएको र सो कम्पनीले नेपालमा उत्पादित भएको सामानको

विदेशमा बिक्री वितरण गरे वापतको सेवा शुल्क निवेदक कम्पनीले नेपालबाटै ओमेगालाई भुक्तानी गर्ने गरेको देखिन्छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८(१) मा वासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा श्रोत भएको व्याज, प्राकृतिक श्रोत, भाडा, रोयल्टी सेवा शुल्क भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी रकमको १५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ, भने सोही ऐनको दफा ६७(६) मा वासिन्दा निकायबाट दिइएको भुक्तानीलाई भुक्तानीको श्रोत नेपालमा रहेको मानेको देखिन्छ, भने सोही ऐनको दफा २ अनुसार निवेदक कम्पनी वासिन्दा व्यक्तिको परिभाषा भित्र समेत देखिएको छ ।

उल्लेखित तथ्य र कानूनी व्यवस्था समेतबाट निवेदक कम्पनीले नेपालमा श्रोत भएको उत्पादित सामग्री बिक्री वितरण गरे वापतको सेवा शुल्क पनि नेपालकै श्रोतबाट ओमेगा प्रा.लि.लाई भुक्तानी पठाएको रकममा कर कट्टी गर्न पाउने नै देखिँदा विपक्ष ठूला करदाता कार्यालयको उक्त कर संशोधन निर्णय कानून अनुकूलकै देखियो ।

नेपाल र भारत बीच भएको द्वैध करधान मुक्ती तथा वित्तीय छल निरोध सम्बन्धी संझौतामा समेत नेपालमा उत्पादन भएको सामग्री भारत समेतमा बिक्री वितरण गर्दा भारतमा रहेको कम्पनीले प्राप्त गर्ने **sales commission** को रकम नेपालबाटै भुक्तानी पठाएको अवस्थामा नेपालमा श्रोत भएको उक्त भुक्तानी रकमको कर नेपालले लिन नपाउने भन्ने व्यवस्था नरहेको र त्यस्तो रकममा नेपालमा कर तिरीसकेपछि सो बराबरको रकम भारतमा निजले कर छुट (क्रेडिट) लिन पाउने नै रहेको हुँदा दोहोरो कर तिनुपर्ने अवस्था समेत रहेको देखिँदैन र निवेदकले भारतमा नेपालमा तिरेको करलाई मान्यता दिएको छैन र आफुले तिर्न परेको छ भनी जिकीर लिन र प्रमाण पेश गर्न सकेको पनि छैन । देशमा विद्यमान यही कर कानून अनुरूप निवेदकलाई अधिल्लो वर्ष पनि यसरी नै कर निर्धारण भएको र सो नियमित समेत भै रहेको पाइन्छ ।

अर्को तर्फ निवेदक कम्पनीले ओमेगा कम्पनीलाई भुक्तानी दिएको रकममा कर कट्टा गरेको देखिएको भए ओमेगा प्रा.लि. ले उजुर गर्न पर्नेमा सो प्रा.लि.को उजुर परेको नभई निवेदकको उजुर परेको देखिएको र निवेदकले भुक्तानी गरी सकेको रकममा कर लागेको कुराले निवेदकको संविधान तथा कानून प्रदत्त सम्पत्ति सम्बन्धी हक अधिकारमा कुनै आघात परेको देखिएन । तसर्थ ठूला करदाता कार्यालय ललितपुरको कर संशोधन आदेश उपर प्रशासकीय पुनरावलोकन समेतको कानूनले निर्दिष्ट गरेको प्रकृत्यामा निवेदक प्रवेश गरी बैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन गरेको, नेपालमा स्थापित भएको निवेदक कम्पनीले आफ्नो उत्पादन भारतमा बिक्री वितरण गर्न नियुक्त गरिएको **Agent** लाई नेपालकै श्रोतबाट भुक्तानी गरिएको रकममा आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम कर कट्टा गर्न मिल्ने नै देखिएको र निवेदक कम्पनीले **Sales Commission** वापत भुक्तानी गरी सकेको रकममा कर कट्टा गरेकोले निवेदकलाई त्यसबाट प्रत्यक्ष असर परेको नदेखिएको, प्रत्यक्ष असर पर्ने अवस्थाको ओमेगा भेन्चर्स प्रा.लि.को उजुरी नदेखिएको र निवेदकले आफ्नो यही आर्थिक वर्षको अन्य कर भुक्तानी सम्बन्धमा राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरी त्यसै विषयको एक कलममा रिट निवेदन क्षेत्रबाट दिएको निवेदन जिकिर समेत मान्य हुने अवस्थाको नहुँदा उक्त कर संशोधन आदेश बदर गरी पाउँ भन्ने निवेदन मागदात्री बमोजिमको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था र स्थिति नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दायरीको लगत खारेज हुने ठहर्छ । यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दायरीको लगत कट्टा गरी नियमानुसार मिसिल बुझाई दिनु ।

उक्त रायम म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : नारायण प्रसाद दाहाल

कम्प्युटर गर्ने : सुदिप पंजनी

इति सम्बत् २०६७ साल आषाढ महिना १७ गते रोज ५ शुभम्.....।

भाग: ५६, साल: २०७१, महिना: श्रावण, अंक: ४, फैसला मिति : २०७०।०९।०३

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास

सम्माननीय का.मु. प्रधानन्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा

माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश बस्ती

०६९-WO-०८२९

विषय : उत्प्रेषण/परमादेश ।

निवेदक: विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल) का तर्फबाट अख्तियारप्राप्त एवं आफ्नै हकमा समेत ऐ.का संस्थापक अध्यक्ष तथा कार्यालयका कार्यकारी निर्देशक पिताम्बरप्रसाद आचार्य

विरुद्ध

विपक्षी : नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरवार काठमाडौं समेत

- वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा २४ बमोजिमका आयमा सोही ऐनको दफा ३१ बमोजिम दिन सकिने कर छुट जस्ता कानूनी प्रक्रियागत कार्य पूरा नगरी संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करयोग्य आय कायम गरी १२ वर्षको आय एकै चोटी निर्धारण हुने भनी भए गरेका त्यस्ता निर्णयहरूलाई कानूनसम्मतको निर्णय मान्न नमिल्ने ।
- कुन आय करयोग्य आय हो र कुन आय करछुटयोग्य आय हो भन्ने कुराको निर्णय गर्न सम्बन्धित अधिकारीसक्षम छ तर कानून विपरीत गएर निर्णय गरिन्छ र निर्णयाधिकारीका निर्णयमा कुनै कानूनी प्रश्नमा विवाद रहेको देखिन्छ भने त्यस्तो कानूनी प्रश्नको निराकरण रिट क्षेत्रबाट नहुने भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ७)

- निवेदक संस्था मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापित भए पनि निज संस्थाले दातृ निकायबाट अनुदानस्वरूप चन्दा, उपहार, प्रतिफल र अन्य योगदानहरू प्राप्त गर्नुको साथ साथै वित्तीय कारोबार गरी सो वित्तीय कारोबारबाट आय आर्जन गरेको देखिँदा मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापना भए पनि व्यापारिक कारोबार गरेको त्यस्तो अवस्थामा मुनाफारहित भन्ने बित्तिकै सम्पूर्ण आयमा कर छुट हुने भन्न नहुने ।
- कर छुटका आफ्नै सीमा हुन्छन् । त्यो सीमाभन्दा बाहिर गएर न त राज्यले कर लगाउन सक्दछ न त: आय प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले इन्कार गर्न नै । कर छुटको प्रमाणपत्र जारी हुँदाैमा करमुक्त हुन नसक्ने विशुद्ध व्यापारिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको छ भने त्यस्तो अवस्थामा सो संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करको दायरामा ल्याउनु हुँदा हुँदैन भन्ने तर्क गर्नु करका मूल्य मान्यता र सिद्धान्त विपरीत हुन जाने ।
- मुनाफारहित संस्था भन्ने बित्तिकै व्यापार व्यवसायलाई छुट भनेको होइन । वित्तीय कारोबार गर्नु विशुद्ध सेवामूलक मात्र नभई नाफामूलक व्यापार व्यवसाय पनि हो । मुनाफा पनि व्यापार व्यवसायबाट हुन्छ भने त्यस्तो रकम कररहित हुन सक्दैन । त्यसकारण वित्तीय कारोबारबाट प्राप्त आयमा सम्पूर्ण कर छुटको दावी गर्न र छुट दिन मिल्ने नदेखिने ।

(प्रकरण नं. १४)

- मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा ३१ बमोजिम करयोग्य आय भएको तर त्यस्तो रकममा नेपाल सरकारले पूर्ण वा आंशिकरूपमा आयकर छुट दिन सक्नेमा सो भए गरेको देखिन नआउने ।
- नेपाल सरकारबाट कर छुट पाएको बाहेक अन्य कुनै विशुद्ध व्यापारिक वा वित्तीय कारोबार गरी सो माध्यमबाट आय आर्जन गरी खूद मुनाफा गरेको छ भने त्यस्तो खुद मुनाफा रकम कररहित हुन नसक्ने ।

(प्रकरण नं. १७)

- निवेदक कर नलाग्ने संस्थाका रूपमा दर्ता भएको प्रमाणपत्र आफैँले जारी गरेको प्रमाणपत्र नहेरी मुनाफारहित हो होइन, संस्थाले गरेको आयमध्ये कुन कुन रकम करयोग्य आय हो र कुन कुन आय कर नलाग्ने आय हो भन्ने कुरातर्फ विश्लेषण र विवेचना गरी कर निर्धारण गर्नुपर्नेमा सोतर्फ विचार नगरी नलाग्ने रकममा समेत कर लगाउने गरी विपक्षी आन्तरिक राजस्व व कार्यालयबाट जारी गरिएका निर्णय एवं कर निर्धारण आदेश एवम पत्रहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ।

(प्रकरण नं. १८)

निवेदकका तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्तात्रय बन्दी बहादुर कार्की, शम्भु थापा र कोमल प्रकाश घिमिरे, विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री वेदप्रसाद शिवाकोटी र श्री बल्लभ बस्नेत

विपक्षीका तर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेशकुमार थापा

अवलम्बित नजीर :

सम्बद्ध कानून :

- संस्था दर्ता ऐन, २०३४
- तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२९१(च)
- आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध) (१) को खण्ड (क), दफा १०(छ)
- वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५

आदेश

स.का.मु.प्र.न्या.दामोदरप्रसाद शर्मा: नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम निवेदन पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको सङ्क्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ :

निवेदक विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल) संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत मिति २०५०।६।१० मा दर्ता भई स्थापित भएको गैरसरकारी संस्था हो । यो संस्था गरिबी निवारणको क्षेत्रमा नेपाल सरकारको नीतिअनुरूप कार्य गर्ने उद्देश्यले स्थापित भएकोले स्थापनाकालदेखि हालसम्म विभिन्न परियोजनाहरू मार्फत त्यसका लागि क्रियाशील रहेको छ ।

संस्थाले आफ्नो उद्देश्यबमोजिम कार्य गर्ने क्रममा नेपालका ७५ जिल्लामध्ये ५४ जिल्लामा जनताको जीवनस्तर उकास्न विभिन्न विकास तथा सेवामूलक कार्यहरू सम्पन्न गरेको छ । निवेदक संस्थाले नेपालका दुई लाख पचास हजार घरधुरीका तेह्र लाख पचास हजारभन्दा बढी जनतालाई प्रत्यक्षरूपले लाभान्वित हुने विभिन्न कार्य गरेको छ । त्यसक्रममा संस्थाको तर्फबाट (४५०० वटा साना तथा मझौला) सिंचाई आयोजनाको निर्माण गरी १५००० हेक्टरभन्दा बढी जमिनमा सिंचाई सेवा पुऱ्याएको छ भने ८४० वटा खानेपानी आयोजनाहरूबाट १३८८ वटाभन्दा बढी धारा जडान गरी खानेपानी सेवा उपलब्ध गराएको छ । स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा यस संस्थाले २२ वटा उपस्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण गर्नका साथै ३८१ वटा विद्यालय भवनहरूको निर्माण, मर्मत र पुनर्निर्माण गरी शैक्षिक क्षेत्रको सुधारका लागि योगदान गरेको छ ।

संस्थाको तर्फबाट ८१० कि.मी. ग्रामीण कृषि सडकको निर्माण गरी ग्रामीण समुदायको बजारसम्मको पहुँचमा सहजता पुऱ्याउन योगदान गर्नका साथै ३८ वटा भोलुङ्गे पुल, १९ वटा सामुदायिक भवन, २ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरूसमेत गरी हालसम्म जम्मा ७६४७ आयोजनाहरू निर्माण र मर्मत गरी जनतालाई सुम्पिँ चालु अवस्थामा रहेका छन् । उल्लिखित विकास निर्माणका परियोजनाहरू संस्थाको कोशिस र अग्रसरताबाट सम्पन्न भै सञ्चालित रहेका छन् भने आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक दृष्टिले पिछडिएका दूरदराजका ग्रामीण समुदायका विपन्न वर्गको आर्थिक उन्नतिको लागि संस्थाद्वारा नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट अनुमति लिई लघुवित्त (Microfinance) कार्यक्रम सञ्चालन गरी यसअन्तर्गत हाल पचास हजारभन्दा बढी गरीब तथा विपन्न महिलाहरू सदस्य रहेका छन् । यस कार्यक्रमबाट ग्रामीण भेगका गरीब तथा विपन्न महिलाहरूलाई बचत गर्ने बानी बसी सोही बचतबाट आफ्ना सन्ततिको शिक्षा र स्वास्थ्यमा हुने खर्चमा सहयोग पुग्नुका साथै खेतीको समयमा मल, बीउ गोरु लगायतका कार्यमा सानो तिनो सापटी आदान प्रदान हुने र सोबाट पेशा व्यवसायमा समेत सहयोग पुग्ने पुऱ्याउने कार्य गरी आएको छ ।

निवेदक संस्था सार्वजनिक हित तथा परोपकारी कार्य गर्ने उद्देश्यले स्थापित भई मुनाफारहित गैरसरकारी संस्था भएको र तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ (१)(च) ले यस्ता संस्थाहरू स्वतः आयकर छुट प्राप्त संस्थाको रूपमा परिभाषित भई आयकर नलाग्नुको साथै हाल प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध)(१)को खण्ड (क) ले समेत निवेदक जस्ता गैरसरकारी संस्थाहरू आयकर छुट हुने संस्थाका रूपमा परिभाषित भएकाले निवेदक संस्थाले आफ्नो कार्यालय रहेको क्षेत्रको कर कार्यालयबाट मिति २०६१।५।१ मा आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको छ । यसरी आयकर छुटको प्रमाणपत्र जारी गर्नअघि आयकर छुटको प्रमाणपत्र माग गर्ने संस्थाको विधान र विधानमा उल्लिखित उद्देश्यहरू हेरी जाँची मात्र आयकर छुटको प्रमाणपत्र जारी भएको छ । परोपकारी संस्था तथा मुनाफा नलिने गरी दर्ता भएका कम्पनीहरूलाई समेत यसै गरी आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्रदान भै सञ्चालित रहेका छन् । प्रत्यर्थी मध्येको कर कार्यालयबाट जारी गरेको आयकर इजाजत प्रमाणपत्र हाल पनि यथावत कानूनी अस्तित्वमा छ र निष्कृत घोषित गरिएको छैन ।

निवेदक संस्था साविकको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ (१)(च) ले स्वतः आयकर छुट संस्था भएको र आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध)(१)(क) लेसमेत निवेदक संस्थाको गतिविधि तथा काम कारोबारलाई आयकर छुट हुने संस्थाको रूपमा परिभाषित गरी निवेदक संस्थालाई आयकर छुट प्रमाणपत्र प्रदान भै आयकर तिर्न नपर्ने भएकोले प्रत्यर्थी कर कार्यालयलाई प्रत्येक वर्ष आफ्नो आय व्ययको वार्षिक लेखा विवरण बुझाई आएको छ । कर कार्यालयसमक्ष आर्थिक वर्ष २०५६/०५७ देखि नै आय व्यय विवरणको वार्षिक लेखा प्रतिवेदन बुझाई कर छुट प्रमाणपत्र प्रदान गरी आयकर लाग्ने भनी दावी तथा पत्राचार गरेको थिएन ।

स्थापनाकाल देखि कर छुट सुविधा पाई पूर्ण उत्साहका साथ आफ्नो लक्ष्य हासिल गर्न क्रियाशील रहेकोमा कर कार्यालयबाट मिति २०६१।३।२४ मा कागजात, प्रमाण, विवरण तथा पुष्ट्याउँ उपलब्ध गराउने शीर्षकको ८ बुँदे पत्र प्रेषित गरेको हुँदा कर कार्यालयमा समयमा नै विवरण पेश गरेका थियौं । प्रत्यर्थी कर कार्यालयबाट एक्कासी मिति २०६१।१०।११ मा आ.व. ०५६/०५७ को रू.२८,३८,८१६।६५ एवं सोही मितिमा आ.व. ०५७/०५८ को रू. ३९,५९,९२४।४५ र आ.व.०५८/०५९ देखि आ.व. ०६७/०६८ सम्मको कूल रू.२१,६६,०९,०२९।४३ रकमलाई खुद आय कायम गरी संशोधित आयकर निर्धारण गर्ने भन्ने व्यहोराका

पत्रहरू प्राप्त भै उक्त निर्णयउपर बदर गरी पाउंन अन्य वैकल्पिक र प्रभावकारी उपचारको मार्गको अभाव भएकोले संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा ५(२) तथा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम यो रिट निवेदन लिई उपस्थित भएको छु ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध)(१)(क) को खण्ड (क) को प्रतिकूल नाफा कमाउने काम कारवाही गरी नाफा आर्जन गरेको समेत छैन । यसरी यस संस्थालाई ऐनको दफा २(ध)(१)(क) को खण्ड (क) भित्र कै संस्था मानेको हुँदा कानूनी व्यवस्थाले प्रत्याभूत गरेको “कर छुट” को प्रावधान विपरीत आयकर निर्धारित गर्ने गरी भएका काम कारवाही प्रथम दृष्टिमा नै बदरभागी छ । यस संस्थालाई मिति २०६१।५।१ मा स्वयं प्रत्यर्थी कार्यालयबाट विधिवत जारी गरिएको प्रमाणपत्र रद्द वा निष्क्रिय घोषित नभएसम्म प्रस्तुत कारवाही तथा निर्णय गर्ने कार्य स्वतः गैरकानूनी भई बदरभागी छ । उक्त जारी गरिएको कर छुट प्रमाण पत्रमा संस्थाको उद्देश्यभन्दा बाहिर गई गरिएको कारोबारबाट भएको आयमा मात्रै कर लाग्ने शर्त उल्लेख गरेको पाईन्छ । हाम्रो वित्तीय विवरणमा उल्लेख भएको रकम संस्थाको उद्देश्यबाहिर गई प्राप्त गरेको रकम नभै संस्थाको उद्देश्यभित्र रहेर प्राप्त भएको रकम हो । आफैले जारी गरेको प्रमाणपत्रमा उल्लिखित शर्तका आधारमा यसअघि वर्षौंसम्म कर छुट प्रदान भएको रकम हाल आएर करयोग्य हुन सक्दैन । हाम्रो लेखा विवरणमा उल्लिखित रकम विधानमा उल्लिखित उद्देश्य बाहेकको गतिविधि र कारोबारबाट प्राप्त रकम भन्न सकेको अवस्था छैन । प्रत्यर्थी कर कार्यालयले तोकेको शर्तबाहिर गएको भन्ने आरोप लगाएको समेत छैन । जुन शर्त र परिधि किटान गरेको हो सो शर्त तथा परिधिभित्र रहेको कार्य करयोग्य हुन सक्दैन ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५ मा करयोग्य आय र आयका शीर्षकको वर्गीकरण गरिएको छ र त्यसमा सो शीर्षकहरूबाट भएको आयलाई कर प्रयोजनको लागि करयोग्य आय मान्ने व्यवस्था छ भने दफा ६ मा निर्धारण योग्य आयको व्यवस्था गरिएको छ जसमा कुनै व्यवसाय रोजगारी वा लगानीबाट भएको आयलाई निर्धारण योग्य आय मानिएको छ । प्रस्तुत विषयमा निवेदक संस्थाले पेश गरेको आ.व. २०५८/०५९ देखि आ.व. २०६७/०६८ सम्मको वासलात तथा आर्थिक विवरणबाट त्यसमा खर्चभन्दा बचत बढी भनी उल्लेख गरेको रकमलाई प्रत्यर्थी कार्यालयबाट स्वयं घोषित मुनाफा भनी शब्दको अपव्याख्या गरी आफूले छुट दिएको कर छुटको प्रमाणपत्र र ऐनको व्यवस्था विरुद्ध करयोग्य आय कायम गरी कर लगाउन मिल्ने होइन ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१(३) अनुसार ४ वर्षभित्र कर निर्धारण गरी सक्नुपर्ने भन्ने प्रावधानसमेतको विपरीत १० आर्थिक वर्षको कर निर्धारण एउटै निर्णय र पर्चाबाट गर्न खोज्नु ऐनको प्रावधानविपरीत छ । सर्वोच्च अदालतबाट २०६६ सालको रिट नं. ०५९८ नि.नं. ८७८५ मा प्रतिपादन भएको न्यायिक सिद्धान्त बमोजिम संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम मुनाफारहित संस्थाको रूपमा स्थापना भएको संस्थालाई कर छुट नहुने भन्न नमिल्ने भनी त्यस्तै उद्देश्य लिएर स्थापित भएको मुनाफारहित कम्पनीले समेत कर छुट पाउने भनी यस सम्बन्धमा आन्तरिक राजस्व विभागसमेतलाई निर्देशनात्मक आदेश जारी गर्ने भनी मिति २०६८।३।१२ मा आदेश भएको पाइन्छ । सर्वोच्च अदालतद्वारा प्रतिपादित नजीरको उल्लङ्घन हुने गरी कर छुटको प्रमाणपत्र पाइसकेको संस्थालाईसमेत कर लगाउन खोज्नु गैरसंवैधानिक कार्य हो

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९(१) ले कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । प्रत्यर्थी कर कार्यालयले आयकर असुलउपर गर्ने वा आयकर लिने प्रचलित कानूनको रूपमा आयकर ऐन, २०५८ र साविकको आयकर ऐन, २०३१ रहेको र उक्त दुवै ऐनहरूले नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएको सार्वजनिक प्रकृतिका सामाजिक संस्थालाई आयकर छुटको व्यवस्था गरी आयकर नलाग्ने व्यवस्था गरिएकोमा प्रत्यर्थी कर कार्यालयले विगत १४ वर्ष अघिदेखिको रकमलाई खूद आय कायम गरी कर असुलउपर गर्ने गरी भएको निर्णय तथा कारवाही गैरकानूनी छ ।

संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा १४ ले निवेदक संस्था विघटन भएमा संस्थाको सम्पूर्ण जायजेथा नेपाल सरकारमा सार्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । संस्थाको विघटन हुँदा संस्थाको जायजेथा नेपाल सरकारमा सार्ने कानूनी व्यवस्थाले निवेदक संस्था आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध)(१)(क) बमोजिमको सार्वजनिक संस्था हो भन्ने प्रष्ट छ । नेपालमा हालसम्म निवेदक जस्ता करिव ३५००० गैर सरकारी संस्थाहरू रहेका छन् । विभिन्न किसिमका सार्वजनिक र परोपकारी काम गर्ने यस्ता संस्थाहरूलाई आयकर नलाग्ने भएकोले अन्य संस्थाहरूलाई कर नलागाई यस संस्थालाई मात्र कर लगाउने गरी निर्णय गरिएको छ । एकै कानूनको प्रयोगमा भिन्नभिन्न किसिमको मापदण्ड र व्यवहार गरी लिन नमिल्ने कर लिने गरी गरिएको काम कारवाही नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३(१) को प्रतिकूल रहेको छ । आयकर ऐन, २०३१ एवं २०५८ र विपक्षी कार्यालयबाट दिइएको पत्रसमेतका आधारमा कर नलाग्ने आधारमा निवेदक संस्था सञ्चालित भएको हो । १२ वर्षअघिदेखि कर नलाग्ने भनी सोही विश्वासमा संस्थाले आफ्नो काम कारोबार तथा गतिविधि सञ्चालन गरी आएकोमा हाल आएर कर निर्धारण गरी कर लगाउँदा संस्थाको अस्तित्व नै खतरामा पर्ने अवस्था छ ।

अतः उपरोक्त प्रकरणहरूमा वर्णित तथ्य तथा कानून विपरीत यस संस्थालाई आयकर लगाउने गरी विपक्षीहरूबाट भएका कारवाही तथा निर्णयहरू गैरकानूनी एवं गैरसंवैधानिक भै उक्त निर्णयबाट निवेदक संस्थालाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(घ), १३(१), ८९(१) को संवैधानिक हक तथा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) र आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध) (१)(क) का साथै संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा ५(२)समेतका कानूनी हकहरू अवरुद्ध र आघातित भएकोले प्रत्यर्थी

आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाडौं क्षेत्र नं. २ बाट कर निर्धारण गर्ने गरी मिति २०६९।१०।११ र २०६९।१०।१४ को पत्र तथा उक्त पत्रहरूसँग सम्बन्धित निर्णय एवं काम कारवाहीहरू नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२)बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक संस्थालाई आयकर नलगाउनु भनी प्रतिषेध परमादेशलगायत अन्य जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पूजा जारी गरिपाउँ ।

निवेदक संस्था नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापित तथा सञ्चालित सामाजिक तथा परोपकारी कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्था हुनुका साथै कर निर्धारण गर्ने काम कारवाही गर्ने प्रत्यर्थीहरूबाट नै कर छुट प्रमाणपत्र प्राप्त गरी वर्षेपिच्छे आयव्यय विवरण बुझी आयकर नलगाएको रकममा हाल आएर १२ वर्षको अवधिको कर निर्धारण गर्न लागेको र प्रेषित पत्रमा उल्लिखित खुद आय भनी उल्लेख गरिएको रकम कर्मचारीको उपदान, विदा, औषधि उपचारसमेतसँग सम्बन्धित रकम भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदनको अन्तिम टुङ्गे नलागेसम्म उक्त कर निर्धारण कार्य गरेमा प्रस्तुत रिट निवेदनको औचित्य नै समाप्त हुने भएकोले सुविधा सन्तुलन एवं न्यायको सिद्धान्तको आधारमा समेत मिति २०६९।१०।११ मा र मिति २०६९।१०।१४ मा प्रेषित गरिएको पत्रानुसार कर निर्धारण गरी कर लिनेसम्बन्धी कुनै पनि काम कारवाहीअगाडी नबढाउनु भनी प्रत्यर्थीहरूको नाउँमा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१) बमोजिम अन्तरिम आदेशसमेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदन व्यहोरा ।

यसमा के कसो भएको हो निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्यादबाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पेश गर्न भनी यो आदेश र रिट निवेदनको एकप्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूको नाममा म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्न । साथै अन्तरिम आदेशसमेतको माग सम्बन्धमा विचार गर्दा दुबै पक्षबीच छलफल गरी निष्कर्षमा पुग्नपर्ने देखिँदा छलफलका लागि तारेख तोकी विपक्षीहरूलाई सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६९।१०।२६ को आदेश ।

आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट भएको कर निर्धारण आदेशउपर निवेदकलाई चित्त नबुझेमा आयकर ऐन, २०५८ का प्रावधानबमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशक समक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिन सक्ने प्रावधान रहेको र सो विभागका महानिर्देशकको निर्णयमा पनि चित्त नबुझेमा राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सक्ने वैकल्पिक र साधारण कानूनी उपचारको बाटो हुँदाहुँदै सो बाटो अवलम्बन नगरी असाधारण अधिकारक्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेजभागी छ ।

कर निर्धारण लगायतका कर शुल्क आदिको प्रशासन आन्तरिक राजस्व विभाग र अन्तर्गतका निकायको कार्यक्षेत्र विषय भएको हुँदा कर निर्धारणका सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ का प्रावधान अनुरूप आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं. २ बाट भए गरेका काम कारवाही कानूनसम्मत छन र सो कार्यालयको कर निर्धारण सम्बन्धमा यस मन्त्रालयको कुनै भूमिका नहुने हुँदा यस मन्त्रालयसमेतलाई विपक्षी बनाउनुको कुनै औचित्य छैन । साथै यस मन्त्रालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट विपक्षीलाई अन्याय पर्न गएको हो सो कुराको जिकीर निवेदकले आफ्नो रिट निवेदनमा कहीं कतै उल्लेख गर्न नसकेको हुँदा यस मन्त्रालयसमेतलाई विपक्षी बनाएको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

नेपालको आयकर, मूल्य अभिवृद्धि कर स्वयंकर निर्धारण प्रणालीमा आधारित छ । करदाताले यी कर कानूनहरूको आधारमा स्वयंकर निर्धारण गरी निर्धारित कर रकम सम्बन्धित कार्यालयमा दाखिला गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसरी करदाताहरूबाट प्राप्त भएका विवरणमध्ये तोकिएका सूचकहरूको आधारमा आन्तरिक राजस्व विभागबाट जोखिमयुक्त करदाता पहिचान गरी छनौट भई छनौटमा परेका वा कार्यालयबाट छनौट भएको वा कुनै किसिमको उजुरी/सूचना प्राप्त भएका करदाताहरूको मात्र पूर्णकर परीक्षण वा अनुसन्धानात्मक कर परीक्षण गरिँदै आएको छ । पूर्ण कर परीक्षण वा अनुसन्धानमूलक कर परीक्षण नभएको अवस्थासम्म कर दाताले पेश गरेको विवरण नै मान्य हुन्छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को (घ) (१) मा छुट पाउने संस्था भनी खण्ड (क) मा नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका सार्वजनिक प्रकृतिका सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक वा परोपकारी संस्था भनी उल्लेख गरेको भए तापनि प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा “तर छुट पाउने संस्थाले उद्देश्यअनुसार कार्य सम्पन्न हुँदा वा कुनै व्यक्तिद्वारा सो संस्थालाई प्रदान गरिएका सम्पत्ति वा सेवा बापतको कुनै भुक्तानी गर्दा बाहेक सो संस्थाको सम्पत्ति र सो संस्थाले प्राप्त गरेको रकमबाट कुनै व्यक्तिलाई कुनै फाइदा पुऱ्याएको भए त्यस्तो संस्थालाई कर छुट हुने छैन” भनी सशर्त कर छुट पाउने संस्थाको रूपमा परिभाषित गरेको देखिन्छ ।

जहाँसम्म विपक्षी रिट निवेदकले उल्लेख गर्ने भएको संस्था आयकर छुट हुने संस्था भएको भन्ने दावी छ सो सन्दर्भमा हेर्दा निवेदक संस्थाले प्राप्त गरेको आयकर छुटको प्रमाणपत्रमा नै संस्थाले आफ्नो उद्देश्य बाहेक अन्य गतिविधि सञ्चालन गरी करयोग्य आय आर्जन गरेमा त्यस्तो आयमा कर छुट हुँदैन भन्ने उल्लेख भएको हुँदा निवेदकले शर्त सहितको कर छुट प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको देखिन्छ । कर छुट प्रमाणपत्र भएकै आधारमा मात्र त्यस्ता संस्थाहरूले आर्जन गरेको करयोग्य आयमा कर छुट हुने होइन । त्यस्ता संस्थाहरूले आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०(छ) बमोजिम प्राप्त गरेको रकमको हदसम्म मात्र कर छुट हुने व्यवस्था रहेको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१ बमोजिम गरिएको संशोधित कर निर्धारण आदेशउपर चित्त नबुझेमा सोही ऐनको दफा ११५ बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सकिने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । विपक्षी

निवेदक संस्थाको सम्बन्धमा भएको संशोधित कर निर्धारण आदेशउपर प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन पर्न सक्ने अवस्था विद्यमान भएकोले उक्त निवेदन परेको अवस्थामा प्रशासकीय पुनरावलोकनको रोहमा महानिर्देशकको हैसियतले कार्यालयले गरेको निर्णय मिले नमिलेको जाँच गरी निर्णय दिन सक्ने अधिकार निहित रहेको र त्यसरी निवेदन परेको बखत हेरी निर्णय गर्नपर्ने हुँदा हालको अवस्थामा आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं. २ बाट भएको काम कारवाहीको तथ्यमा प्रवेश गरी विभागको धारणासहितको जवाफ पेश गर्न उचित देखिएन । अतः कानूनमा सहजरूपमा व्यवस्था भएको वैकल्पिक उपचारको प्रक्रिया अवलम्बन नगरी उक्त व्यवस्थालाई बेवास्था गरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको विपक्षीको निवेदन स्वतः खारेजभागी छ ।

अतः उपरोक्त प्रकरणमा उल्लिखित तथ्यगत तथा कानूनी आधारसमेतबाट आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१ मा संशोधित कर निर्धारण गर्न सक्ने व्यवस्था भएको, संशोधित कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझेमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सकिने अवस्थामा वैकल्पिक उपचारको बाटो अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व विभागको लिखित जवाफ ।

निवेदक संस्थाले व्यवसायिक तथा वित्तीय कारोबार गरी विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण कर्जा लिई लगानी गरेको, लघुवित्त कार्यक्रम अन्तर्गत ग्राहक सदस्यहरूमा ऋण लगानी तथा असुली कार्यबाट ब्याज आमदानी गरेको, परामर्श सेवाबाट आय आर्जन गरेको, बैङ्क डिपोजिटबाट ब्याज आर्जन गरेको साथै विभिन्न कम्पनीमा शेयर र इक्विटीमा लगानी गरी आय आर्जन गरेको व्यहोरा संस्थाको लेखा परीक्षण प्रतिवेदन र कागजात विवरणबाट देखिएको हुँदा उक्त संस्थाले पूर्णरूपमा व्यवहारिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको छ । दातृ निकायहरूबाट अनुदान प्राप्त गर्दा नेपाल सरकारबाट लिनुपर्ने स्वीकृति नलिएको साथै बोलकबोल प्रक्रियाअनुसार प्रतिस्पर्धा गरी काम तथा परियोजनाहरू प्राप्त गरी उक्त परियोजनाहरूबाट मुनाफा आर्जन गरेको देखिन्छ ।

रिट निवेदनमा उल्लेख भएको संस्था, संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत दर्ता भै सञ्चालन भएको, वित्तीय विवरण नियमितरूपमा बुझाउँदै आएको र कर छुट प्राप्त संस्थाको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको कुरामा कुनै विवाद छैन । तर उक्त संस्थाको यस कार्यालयबाट छानविन गरी कर परीक्षण हुँदा उक्त संस्थाले आफ्नो उद्देश्यविपरीत व्यवसायिक कारोबार गरी करयोग्य आय आर्जन गरेको पाइएको हुँदा आ.व.२०५६/५७ र २०५७/५८ को आयको सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ (१) बमोजिम कर निर्धारण गरी सोको कुनै प्रतिक्रिया भए ७ दिनभित्र जवाफ पठाउन ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम सूचना दिएकोमा निजले कर लाग्ने कारोबार नगरेको भन्ने प्रमाण पेश गरेको नदेखिएको हुँदा मिति २०६९/१०/२८ मा संशोधित कर निर्धारण गर्ने निर्णय मिति २०६९/११/२ मा पत्र बुझाइएको छ ।

त्यसैगरी आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१ बमोजिम आ.व. २०५८/०५९ देखि आ.व. २०६७/६८ सम्मको संशोधित कर निर्धारण र मूल्य अभिवृद्धिकर ऐन, २०५२ को दफा २० बमोजिम मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गरी संशोधित तथा अन्तिम कर निर्धारण मिति २०६९/११/१४ मा निर्णय आदेश जारी गरिएको हुँदा उक्त निर्णयमा चित्त नबुझेमा सो निर्णय आदेशउपर आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३१(क) बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सकिने व्यवस्था हुँदाहुँदै सो वैकल्पिक बाटो अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुँदा निवेदन प्रथम दृष्टिमा नै खारेज भागी छ ।

विपक्षी रिट निवेदकले आफ्नो संस्था सार्वजनिक हित तथा परोपकारी संस्थाको रूपमा कार्य गर्ने उद्देश्यले संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अनुसार दर्ता भएको मुनाफा रहित गैरसरकारी संस्था भएकोले आयकर ऐन, २०३१ र आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम कर नलाग्ने भन्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) मा गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र मुनाफाको उद्देश्यले गठन भएको देखि बाहेकको प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम दर्ता भएको वा स्वीकृति प्राप्त गरेको सार्वजनिक संस्था वा शिक्षण संस्थाको आयमा मात्र आयकर छुट हुने व्यवस्था गरेको थियो तर निवेदक संस्थाको विधानमा मुनाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएको भन्ने उल्लेख भएको नदेखिएको र उक्त संस्थाले व्यवसायिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको कुरा निजले गरेको कारोबारबाटै पुष्टि भएको हुँदा उक्त कारोबारबाट प्राप्त आयमा आयकर लाग्ने स्पष्ट छ ।

त्यसै गरी आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को (घ)(१) को (क) मा कर छुट पाउने संस्था भनी नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका सार्वजनिक प्रकृतिका सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक वा परोपकारी संस्था भनी उल्लेख भएको साथै प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा “तर छुट पाउने संस्थाले उद्देश्यअनुसार कार्य सम्पन्न हुँदा वा कुनै व्यक्तिद्वारा सो संस्थालाई प्रदान गरिएका सम्पत्ति वा सेवाबापतको कुनै भुक्तानी गर्दा बाहेक सो संस्थाको सम्पत्ति र सो संस्थाले प्राप्त गरेको रकमबाट कुनै व्यक्तिलाई कुनै फाइदा पुऱ्याएको भए त्यस्तो संस्थालाई कर छुट हुने छैन” भनी सशर्त कर छुट पाउने संस्थाको रूपमा परिभाषित गरेको देखिन्छ ।

आयकर निर्देशिका, २०६६ ले पनि ऐनमा भएको व्यवस्थालाई प्रष्ट पार्दै “उपरोक्त व्यवस्थाको विश्लेषण गर्दा ऐनमा कर छुट प्राप्त हुने दुई प्रकारको अवस्था रहेको छ । कर छुट हुने संस्था र कर छुटको आय हुने संस्था । पहिलो अवस्था कर छुट संस्थाको परिभाषामा पर्ने वित्तिकै स्वतः कर छुटको सुविधा उपभोग गर्न पाउने र दोस्रो अवस्था, कर छुट संस्थाको परिभाषामा परे पनि सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा दर्ता भएपछि वा सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट स्वीकृति प्राप्त गरेपछि मात्र कर छुटको सुविधा उपभोग गर्न पाउने हो । तर कर छुट हुने वा कर छुट पाएको कुनै संस्थाले आफ्नो सम्पत्ति र आफूले प्राप्त

गरेको रकमबाट कुनै व्यक्ति विशेषलाई कुनै व्यक्तिगत फाइदा पुऱ्याएको भए त्यस्तो संस्थाले कर छुटको सुविधा प्राप्त गर्न सक्दैन । कुनै पनि संस्थालाई प्रदान गरिएको आयकर छुटको प्रमाणपत्र निःशर्त नभई सशर्त रूपमा प्रदान गरिएको छ । निवेदक संस्थालाई मिति २०६१।५।११ गते कर छुटको संस्थाको रूपमा दिइएको आयकर छुटको प्रमाणपत्र पनि निःशर्त नभई सशर्त रहेको छ । निज संस्थाले सामाजिक सेवा कार्यक्रमहरूका अलावा आफ्नो उद्देश्य विपरीत व्यवसायिक तथा वित्तीय कारोबार गरी आय आर्जन गरेको पुष्टि भएको हुँदा निजले गरेको सो व्यवसायिक कारोबारमा आयकर छुट नहुने स्पष्ट छ ।

जहाँसम्म रिट निवेदकले प्रत्येक वर्ष आफ्नो आय व्ययको वित्तीय विवरण बुझाई आए पनि कार्यालयबाट आयकर लाग्ने भनी कहिल्यै पनि दावी र पत्राचार नगरेको भन्ने जिकीर लिनुभएको छ, सो सम्बन्धमा निजले पेश गरेको विवरणमा आफूले गरेको व्यवसायिक तथा वित्तीय कारोबारको विवरण नदिई कारोबार लुकाएको देखिन्छ । नेपालको स्वयंकर निर्धारण प्रणालीमा अधारित आयकर व्यवस्थाबमोजिम करदाताले स्वयंकर निर्धारण गरी निर्धारित कर रकम सम्बन्धित कार्यालयमा दाखिला गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसरी करदाताहरूबाट प्राप्त भएका विवरणमध्ये तोकिएका सूचकहरूको आधारमा आन्तरिक राजस्व विभागबाट जोखिमयुक्त करदाता पहिचान गरी छनौटमा परेका वा कार्यालयबाट छनौट भएका वा कुनै किसिमको उजूरी सूचना प्राप्त भएका करदाताहरूको मात्र पूर्णकर परीक्षण वा अनुसन्धानात्मक कर परीक्षण गरिदै आएको छ । पूर्ण कर परीक्षण वा अनुसन्धानमूलक कर परीक्षण नभएको अवस्थामा करदाताले पेश गरेको विवरण नै मान्य हुन्छ । यसै व्यवस्था अनुसार निज करदाताले आफ्नो कारोबार लुकाई आय व्यय विवरण पेश नगरी कर छुली गरेको सूचना प्राप्त भएपश्चात छानबिन तथा अनुसन्धान सुरु गरी निजलाई जानकारी दिई मूल्य अभिवृद्धि करतर्फ प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश र आयकरतर्फ सफाईको सबुद प्रमाण पेश गर्ने मौका दिई सो को प्रतिक्रियासमेत प्राप्त हुन आएकोले कर निर्धारण गरिएको हुँदा गैरकानूनीरूपमा कर लगाएको भनी लिनु भएको जिकीर निरर्थक रहेको छ ।

त्यसैगरी आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०(छ) मा छुट हुने रकमअन्तर्गत छुट पाउने संस्थाले चन्दा, उपहारअन्तर्गतका रकममा मात्र कर छुट हुने व्यवस्था गरेको छ । आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्राप्त नगरेको अवस्थामा भने सामाजिक परोपकारी जुनसुकै संस्थाले प्राप्त गरेको अनुदान, चन्दा र उपहारसमेत करयोग्य आय हुन्छ । निवेदक संस्थाले व्यवसायिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको स्पष्ट भएकोले यसरी प्राप्त गरेको आयमा आयकर छुटको प्रमाणपत्र लिएको भएता पनि आयकर छुटको दायरामा नपर्ने स्पष्ट छ ।

आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्राप्त संस्थाहरूले प्रत्येक वर्ष कर छुटको उद्देश्यअन्तर्गत मात्र कार्य गरेको भए वित्तीय विवरण मात्र र करलाग्ने उद्देश्यसमेतको काम गरेको भए आयकर ऐन, २०५८ को दफा ९६ बमोजिम आय विवरण पेश गर्नपर्ने व्यवस्था छ । विपक्षी निवेदकले उल्लेख गर्नभएको संस्थाले वित्तीय विवरण पेश गर्ने गरेको भएता पनि आय विवरण पेश गरेको देखिँदैन । आयकर ऐन, २०५८ ले करदाता स्वयंलाई कर अधिकृत सरह मानेको पाइन्छ । आफ्नो आय करदाता आफैँले यकीन गरी आय विवरण तयार गरी कर तिर्नपर्ने दायित्व भए दाखिला गर्दै जानु पर्नेमा विपक्षी निवेदकले सो नगरी कर छुट प्राप्त संस्था भनी वित्तीय विवरण मात्र पेश गरेको हुँदा निजले कर छुल्ने नियतले जालसाजीपूर्ण कार्य गरी आफूले गरेको व्यवसायिक कारोबार लुकाएको स्पष्ट छ । यसरी जालसाजीपूर्ण कार्य गरी कर छुलेको पाइएमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१(४) बमोजिम कर निर्धारण गर्न सकिने व्यवस्था अनुसार कर निर्धारण गरिएको हुँदा गैरकानूनी तथा गैरसंवैधानिक किसिमले कर निर्धारण गर्न खोजेको भन्ने जिकीर निरर्थक छ ।

आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम कर छुट प्राप्त गर्ने संस्था, नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका सार्वजनिक प्रकृतिका सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक वा परोपकारी संस्था हुनुपर्ने, कर छुट पाउने संस्थाले पाएको चन्दा, उपहार वा उक्त संस्थाबाट प्रतिफल प्राप्त गर्ने वा प्रतिफलको आश नगरी त्यसले संस्थाको कार्यसँग प्रत्यक्षरूपले सम्बन्धित अन्य योगदानहरू मात्र कर छुटका लागि योग्य हुन्छ । सामाजिक, परोपकारी कार्य गर्ने प्रयोजनको लागि प्राप्त हुने अनुदान रकम प्राप्त गर्न पनि नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनुपर्ने हुन्छ । कर छुट हुने संस्थाले पनि बोलकबोल प्रक्रियाअनुसार तथा ठेक्का प्रतिस्पर्धा गरी कुनै काम प्राप्त गरी कारोबार गरेमा कर तिर्नपर्ने कानूनी व्यवस्था छ । तर विपक्षी संस्थाले उक्त दफा २(घ) को उद्देश्यविपरीत करयोग्य व्यवसायिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको अवस्था छ । यसरी प्रचलित कानूनबमोजिम करयोग्य कारोबार गरेको उक्त संस्थाले आफूले गरेको कारोबार लुकाई हालसम्म पनि राज्यलाई तिर्न बुझाउनुपर्ने कर नतिरी कानून उल्लङ्घन गरेको कारणले आयकर ऐन, २०३१ र २०५८ साथै मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ समेतले दिएको अधिकार प्रयोग गरी अधिकारप्राप्त अधिकारीबाट भएको कर निर्धारण कानूनसम्मत भएको हुँदा निवेदन खारेजभागी छ ।

अतः उपरोक्त उल्लिखित तथ्यगत तथा कानूनी आधारसमेतबाट आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम कर छुट भएको वा छुली भएको सम्बन्धमा अनुसन्धान छानबिन गरी संशोधित कर निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार भएको, संशोधित कर निर्धारण आदेश जारी गर्दा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तअनुरूप सुनुवाइको मौका दिई आयकर ऐन तथा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन तथा नियमावलीले तोकेको प्रक्रिया पूरा गरी गरिएको कर निर्धारण आदेशउपर प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सक्ने मार्ग अवलम्बन नगरी असाधारण क्षेत्राधिकार अन्तर्गत रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरी दायर भएको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व कार्यालयको लिखित जवाफ ।

नियमबमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री वेदप्रसाद शिवाकोटी र श्री वल्लभ बस्नेतले गरिवीको रेखामुनी रहेका विपन्न वर्ग र ग्रामीण महिलाको उत्थान गर्ने उद्देश्यले स्थापित यस संस्थालाई लघुवित्त

सञ्चालन गर्न राष्ट्र बैकले इजाजत दिएको छ । लघुवित्त कार्यक्रम दुर्गम ठाउँमा सञ्चालित छन् । लघुवित्त कार्यक्रमको माध्यमबाट दूरदराजमा रहेका विपन्न वर्ग र ग्रामीण महिलाको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले लगानी गरी प्राप्त आयसमेत उक्त स्थानमा नै प्रयोग हुने हुँदा मुनाफा वा करयोग्य आयमा गणना हुने प्रकृतिको आय होइन । काचउगिक आय नभएकोले यसमा कर लगाउन मिल्दैन । आयकर छुट हुने प्रमाणपत्र जारी गरियो तर त्यसको विपरीत कर लगाइयो यो कार्य कानूनसम्मत छैन । कर छुटको प्रमाणपत्र जारी गर्दा चार शर्त उल्लेख गरियो ती शर्तविपरीत हुने गरी यस संस्थाले कुनै कार्य गरेको छैन । निवेदक सरहका अन्य सेवामूलक संस्थालाई कर छुट दिई निवेदक संस्थालाई मात्र करको दायरामा ल्याइएको छ, यो समानताको हक विरुद्धको कार्य हो । सेवामूलक संस्थाले आर्जन गरेको आयमा कर छुट पाउने गरी नेकाप २०६९, असार, नि.नं.८७८५, पृष्ठ ४९३ मा सिद्धान्त प्रतिपादन भएको हुँदा उक्त सिद्धान्त यस रिट निवेदनमा पनि आकर्षित हुन्छ । ऐनमा नै कर छुटको व्यवस्था भएको अवस्थामा कुन कुन आयमा कर लगाउने भन्नेतर्फ नहेरी सम्पूर्ण आयमा नै कर लगाइयो यो त्रुटिपूर्ण छ । कर नलाग्ने आयमा समेत कर लगाइएको हुँदा रिट जारी गरी कर लगाउने गरी भएका निर्णय बदर हुनुपर्दछ भन्नेसमेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

यसै गरी निवेदकतर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्तात्रय श्री बद्धीबहादुर कार्की, श्री शम्भु थापा र श्री कोमलप्रकाश घिमिरेले वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा ३१ ले पनि नाफारहित सेवामूलक संस्थालाई आयकर छुट हुने भनी व्यवस्था गरेको छ । संस्थाले आफ्नो उद्देश्यविपरीत कार्य गरेमा संस्था नै खारेज हुन्छ तर यस संस्थाले कानून विपरीत र आफ्नो विधानको उद्देश्यविपरीत कार्य गरेको छैन । Surplus र Profit मा फरक छ । प्रत्येक आर्जन करयोग्य हुँदैन । खुद मुनाफामा कर लाग्दछ सम्पूर्ण बचतमा होइन तर सम्पूर्ण बचतमा कर लगाइयो यो कार्य त्रुटिपूर्ण छ । कर छुट पाउने अधिकार निवेदकमा रहेको हुँदा सम्पूर्ण बचतमा कर लगाउने गरी भएको निर्णय बदर गरी अब उप्रान्त कर नलगाउनु भन्ने प्रतिषेध लगायत परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्दछ भन्नेसमेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

सरकारी निकायको तर्फबाट विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेशकुमार थापाले विधानमा सेवामूलक भनी उल्लेख गरी सोहीबमोजिम कर छुटको प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेपछि वित्तीय संस्थासमेत खोली वित्तीय कारोबार गरी सोबाट मुनाफा आर्जन गरेको हुँदा करको सिद्धान्तबाहिर गएको प्रष्ट छ । कर छुटको नाममा व्यापार गर्न पाइँदैन । व्यापार गर्न कर छुट दिएको होइन सेवामूलक कार्यको लागि छुट दिएको हो । तर कर छुट सुविधा दुरुपयोग गरी वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरिएको छ । के कस्तो प्रकृतिका कार्यका कर छुट हुने भनी जारी गरिएको प्रमाणपत्रमा नै शर्त उल्लेख छ । निवेदकले विवरण मात्र पेश गरे करयोग्य रकम देखाएन । तसर्थ निवेदक संस्थाले आफ्नो विधान र उद्देश्यविपरीत वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरी मुनाफा आर्जन गरेको हुँदा त्यस्तो मुनाफामा कर लगाउने गरी भएका निर्णय कानूनसम्मत भई गैरवैधानिक एवं गैरसंवैधानिक नदेखिएकोले रिट खारेज हुनुपर्दछ भन्नेसमेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

दुवैतर्फका विद्वान कानून व्यवसायी एवं सहन्यायाधिवक्ताले प्रस्तुत गर्नभएको बहससमेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा मागबमोजिम आदेश जारी गर्नपर्ने हो होइन सोही विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

२. यसमा नेपाल सरकारको नीतिअनुरूप गरिवी निवारणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने उद्देश्यले स्थापित यस संस्थाले नेपालका ७५ जिल्लामध्ये ५४ जिल्ला अन्तरगतका विपन्न जनताको जीवनस्तर उकास्न विभिन्न विकास तथा सेवामूलक कार्यहरू गर्ने क्रममा ४५०० वटा साना तथा मझौला सिंचाई आयोजनाको निर्माण, ८४० वटा खानेपानी आयोजनाहरू सम्पन्न गरेको, २२ वटा उपस्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण, ३८१ वटा विद्यालय भवनहरूको निर्माण, मर्मत र पुनर्निर्माण, ८१० किमी। ग्रामीण कृषि सडकको निर्माण, ३८ वटा भोलुङ्गे पुल, १९ वटा सामुदायिक भवन, २ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरूसमेत गरी हालसम्म जम्मा ७६४७ आयोजनाहरू निर्माण र मर्मत गरी जनतालाई सुम्पिई चालु अवस्थामा रहेका छन् । आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक दृष्टिले पिछडिएका दूरदराजका ग्रामीण समुदायका विपन्न वर्गको आर्थिक उन्नतिका लागि नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट अनुमति लिई लघुवित्त (Microfinance) कार्यक्रम सञ्चालन गरी ग्रामीण भेगका गरीब तथा विपन्न महिलाहरूको तर्फबाट बचत भएको रकमबाट निजहरूका सन्ततिको शिक्षा र स्वास्थ्यमा खर्च गर्न सहयोग पुगेको छ । यसरी निवेदक संस्था सार्वजनिक हित तथा परोपकारी कार्य गर्ने उद्देश्यले स्थापित भई मुनाफारहित गैरसरकारी संस्था भएको र तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१) (च) हाल प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(घ) (१)को खण्ड (क) ले आयकर छुट हुने संस्थाका रूपमा २०६१।५।१ मा आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको छ । यसरी कर छुट सुविधा पाई कार्य सञ्चालन गरी आएकोमा आ.व. ०५६२०५७ को रू. २८,३८,८१६।६५ एवं सोही मितिमा आ.व. ०५७२०५८ को रू. ३९,५९,९२४।४५ र आ.व. ०५८२०५९ देखि आ.व. ०६७२०६८ सम्मको कूल रू. २१,६६,०९,०२९।४३ रकमलाई खूद आय कायम गरी संशोधित आयकर निर्धारण गर्ने भन्ने मिति २०६९।१०।११ र २०६९।१०।१४ का पत्रहरू प्राप्त हुन आएको तर उक्त निर्णय गर्दा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१(३) अनुसार ४ वर्षभित्र कर निर्धारण गरी सक्नुपर्नेमा १२ वर्षको एकमुष्ट कर निर्धारण गरिएको छ । मुनाफारहित संस्थाको रूपमा स्थापना भएको संस्थालाई कर लगाउने तथा प्रेषित पत्रमा उल्लिखित खूद आय भनी उल्लेख गरिएको रकम कर्मचारीको उपदान, विदा, औषधि उपचारसमेतसँग सम्बन्धित हुँदा त्यस्तो रकमलाईसमेत खूद आय कायम गरी कर लगाउने गरी भएका निर्णयबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(घ), १३(१), ८९(१) को संवैधानिक हक तथा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) र आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ (घ) (१)(क) का साथै संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा ५(

- २)समेतका कानूनी हकहरू हनन हुन गएकोले आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाडौं क्षेत्र नं. २ बाट कर निर्धारण गर्ने गरी मिति २०६९।१०।११ र २०६९।१०।१४ को पत्र तथा उक्त पत्रहरूसँग सम्बन्धित निर्णय एवं काम कारवाहीहरू नेपालको अन्तरिम सविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७ (२)बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक संस्थालाई आयकर नलगाउनु भनी प्रतिषेध परमादेशलगायत अन्य जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पूजा जारी गरिपाउँ भन्ने निवेदन व्यहोरा रहेको देखिन्छ ।
३. विपक्षीहरूको लिखित जवाफमा निवेदकले शर्तसहितको कर छुट प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको हो निःशर्त होइन । कर छुट प्रमाणपत्र भएकै आधारमा मात्र त्यस्ता संस्थाहरूले आर्जन गरेको करयोग्य आयमा कर छुट हुने होइन । त्यस्ता संस्थाहरूले आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०(छ) बमोजिम प्राप्त गरेको रकमको हदसम्म मात्र कर छुट हुने व्यवस्था रहेको छ । निवेदक संस्थाले व्यवसायिक तथा वित्तीय कारोबार गरी विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण कर्जा लिई लगानी गरेको, लघुवित्त कार्यक्रमअन्तर्गत ग्राहक सदस्यहरूमा ऋण लगानी तथा असुली कार्यबाट ब्याज आम्दानी गरेको, परामर्श सेवाबाट आय आर्जन गरेको, बैङ्क डिपोजिटबाट ब्याज आर्जन गरेको साथै विभिन्न कम्पनीमा शेयर र इक्विटीमा लगानी गरी आय आर्जन गरेको कुरा लेखा परीक्षणको प्रतिवेदन र कागजात विवरणबाट देखिएको, दातृ निकायहरूबाट अनुदान प्राप्त गर्दा नेपाल सरकारबाट स्वीकृति नलिएको साथै बोलकबोल प्रक्रियाअनुसार प्रतिस्पर्धा गरी काम तथा परियोजनाहरू प्राप्त गरी उक्त परियोजनाहरूबाट मुनाफा आर्जन गरी उक्त संस्थाले आफ्नो उद्देश्यविपरीत व्यवसायिक कारोबार गरी करयोग्य आय आर्जन गरेको पाइएको हुँदा आ.व. २०५६/५७ र २०५७/५८ को आयको सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(१) बमोजिम कर निर्धारण गरी सोको कुनै प्रतिक्रिया भए ७ दिनभित्र जवाफ पठाउन ऐनको दफा ३३(४)बमोजिम सूचना दिएकोमा निजले कर लाग्ने कारोबार नगरेको भन्ने प्रमाण पेश गरेको नदेखिएको हुँदा मिति २०६९।१०।२८ मा संशोधित कर निर्धारण गर्ने निर्णय गरिएको र आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१ बमोजिम आ.व. २०५८/०५९ देखि आ.व. २०६७/६८ सम्मको संशोधित कर निर्धारण र मूल्य अभिवृद्धिकर ऐन, २०५२ को दफा २० बमोजिम मूल्य अभिवृद्धिकर निर्धारण गरी संशोधित तथा अन्तिम कर निर्धारण निर्णय आदेश जारी गरिएको हुँदा उक्त निर्णयमा चित्त नबुझेमा सो निर्णय आदेशउपर आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ र मूल्य अभिवृद्धिकर ऐन, २०५२ को दफा ३१(क) बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सकिनेमा सो वैकल्पिक बाटो अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भन्नेसमेत व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिन्छ ।
४. निवेदन व्यहोरा, लिखित जवाफ र विद्वान कानून व्यवसायीहरूले प्रस्तुत विवादमा उठाउनु भएको संवैधानिक एवं कानूनी प्रश्नसमेतलाई दृष्टिगत गरी हेर्दा निम्न प्रश्नहरूमा निरूपण गर्नपर्ने देखिन आएको छ ।
- (क) कर कार्यालयले गरेको निर्णय बदर माग गर्न परेको रिट निवेदनमा रिट क्षेत्राधिकार आकर्षित हुन सक्छ वा सक्दैन ?
- (ख) निवेदक संस्था तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(च)(१) र हाल बहाल रहेको आयकर ऐन २०५८ को दफा २ (घ) (१)(क) बमोजिमको दायराभित्र पर्ने सेवामूलक संस्था हो होइन ?
- (ग) सेवामूलक संस्थाले वित्तीय कारोबार गर्न मिल्ने हो होइन र यसरी वित्तीय कारोबारबाट आर्जित आय करयोग्य आय हुन्छ हुँदैन ?
- (घ) आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट भएका निर्णय कानूनसम्मत छन छैनन र उक्त निर्णय बदर हुनुपर्ने हो होइन ?
- (ङ) निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी हुनुपर्ने हो होइन ?
५. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा संशोधित तथा अन्तिम कर निर्धारण निर्णय आदेशउपर चित्त नबुझेमा सो निर्णय आदेशउपर आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ र मूल्य अभिवृद्धिकर ऐन, २०५२ को दफा ३१(क) बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिन सकिने र आन्तरिक राजस्व विभागको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न सकिने वैकल्पिक उपचारको बाटो विद्यमान रहेको अवस्थामा रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको निवेदकको उक्त कार्य प्रारम्भमा नै कानूनविपरीत छ भनी वैकल्पिक उपचारको विषयमा विपक्षीहरूले विवाद देखाएका छन् ।
६. निवेदक संस्थालाई तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) र हाल प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(घ) (१) को खण्ड (क) ले आयकर छुट हुने संस्थाका रूपमा २०६१।५।१ मा आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्रदान गरी कर छुटको सुविधा पाई कार्य सञ्चालन गरी आएकोमा निज संस्थाले वित्तीय कारोबार गरी विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण कर्जा लिई लगानी गरेको, लघुवित्त कार्यक्रमअन्तर्गत ग्राहक सदस्यहरूमा ऋण लगानी तथा असुली कार्यबाट ब्याज आम्दानी गरेको, परामर्श सेवाबाट आय आर्जन गरेको, बैङ्क डिपोजिटबाट ब्याज आर्जन गरेको साथै विभिन्न कम्पनीमा शेयर र इक्विटीमा लगानी गरी आय आर्जन गरेको हुँदा मिति २०६९।१०।१८ को निर्णयानुसार मिति २०६९।१०।११ आ.व.०५६/०५७ को रू.२८,३८,८१६।६५ एवं सोही मितिमा आ.व. ०५७ /०५८ को रू.३९,५९,९२४।४५ र आ.व.०५८/०५९ देखि आ.व. ०६७/०६८ सम्मको कूल रू.२१,६६,०९,०२९।४३ रकम करयोग्य आय कायम हुने भनी मिति २०६९।१०।१४ मा पत्राचार भएको देखिन्छ । उक्त निर्णय एवं सो निर्णयानुसार गरिएको पत्राचार आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०१(३) अनुसार ४ वर्षभित्र नभई १२ वर्षको एकैचोटी निर्णय भएको र उक्त निर्णय गर्दा कानूनले तोकेको समय व्यतीत गरी तथा कर्मचारीको उपदान, बिदा, बीमा र औषधि उपचार

र लघुवित्त कारोबारबाट प्राप्त आयसमेतका रकम सबैलाई खुद आय कायम गरी भएका निर्णय गैर संवैधानिक भएको भनी निवेदकले चुनौती दिएका छन ।

७. आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट आयकर छुट हुने संस्थाका रूपमा निवेदक संस्थालाई २०६१।१।१ मा आयकर छुटको प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको छ । यसरी आफैले कर छुट हुने भनी प्रमाणपत्र जारी गरेको सो संस्थाले कुन कुन निकायबाट अनुदान रकम प्राप्त गरेको छ र सामाजिक सेवामा के कस्तो लगानी गरेको छ, मुनाफाका आधार के के हुन, अन्य निकायबाट प्राप्त कार्यालय सञ्चालनसम्बन्धी खर्च, कर्मचारीको तलब, उपदान, बिदा, बीमा र औषधि उपचारसमेतको रकममा के कति करयोग्य आय हुन सक्छ र के कति कर छुटयोग्य आय हुने भन्ने र वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा २४ बमोजिमका आयमा सोही ऐनको दफा ३१ बमोजिम दिन सकिने कर छुट जस्ता कानूनी प्रक्रियागत कार्य पूरा नगरी संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करयोग्य आय कायम गरी १२ वर्षको आय एकै चोटी निर्धारण हुने भनी भए गरेका त्यस्ता निर्णयहरूलाई कानूनसम्मतको निर्णय मान्न मिल्दैन । कुन आय करयोग्य आय हो र कुन आय करछुटयोग्य आय हो भन्ने कुराको निर्णय गर्न सम्बन्धित अधिकारीसक्षम छ तर कानून विपरीत गएर निर्णय गरिन्छ र निर्णयाधिकारीका निर्णयमा कुनै कानूनी प्रश्नमा विवाद रहेको देखिन्छ भने त्यस्तो कानूनी प्रश्नको निराकरण रिटक्षेत्रबाट नहुने भन्न मिल्दैन ।
८. अब, दोस्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा निवेदक संस्था तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) र आयकर ऐन २०५८ को दफा २(ध)(१)(क) बमोजिमको दायराभित्र पर्ने सेवामूलक तथा करछुटप्राप्त संस्था हो होइन भन्नेतर्फ विचार गर्दा तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) मा भएको कानूनी व्यवस्था देहायबमोजिम छः
- ४२ आयकरको छुट : (१) यस ऐन वा प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका आयमा कर लाग्ने छैनः-
- (च) गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र मुनाफाको उद्देश्यले गठन भएको देखिबाहेकको प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम दर्ता भएको वा स्वीकृति प्राप्त गरेको सार्वजनिक संस्था वा शिक्षण संस्थाको आय, यसैगरी हाल बहाल रहेको आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(ध) मा भएको कानूनी व्यवस्था देहायबमोजिम छः
२. (ध) “छुट पाउने संस्था” भन्नाले देहायका निकाय सम्भन्तुपर्छ :
- (१) कर छुट पाउने संस्थाको रूपमा विभागमा दर्ता भएका देहायबमोजिमका निकाय :
- (क) नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका सार्वजनिक प्रकृतिका सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक वा परोपकारी संस्था,
- (ख) सामाजिक वा खेलकुदसम्बन्धी सुविधा प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले सो संस्था वा त्यसका सदस्यहरूले लाभ नलिने गरी गठन भएको अव्यवसायी (एमेच्योर) खेलकुद संस्था,
- (२) निर्वाचन आयोगमा दर्ता भएको राजनैतिक दल,
- (३) गाउँ विकास समिति, नगरपालिका वा जिल्ला विकास समिति,
- तर छुट पाउने संस्थाको उद्देश्यअनुसार कार्य सम्पन्न हुँदा वा कुनै व्यक्तिद्वारा सो संस्थालाई प्रदान गरिएका सम्पत्ति वा सेवाबापतको कुनै भुक्तानी गर्दा बाहेक सो संस्थाको सम्पत्ति र सो संस्थाले प्राप्त गरेको रकमबाट कुनै व्यक्तिलाई कुनै फाइदा पुर्याएको भए त्यस्तो संस्थालाई कर छुट हुने छैन ।
९. निवेदक विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल) संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत मिति २०५०।६।१० मा दर्ता भई स्थापित भएको गैरसरकारी संस्था भएको कुरामा विवाद छैन । नेपाल सरकारको नीतिअनुरूप नै गरिबी निवारणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने उद्देश्यले स्थापित भई विभिन्न विकास तथा सेवामूलक कार्यहरू गर्ने क्रममा साना तथा मझौला सिंचाई आयोजनाको निर्माण, खानेपानी आयोजनाहरूको निर्माण, उपस्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण, विद्यालय भवनहरूको निर्माण, मर्मत र पुनर्निर्माण ग्रामीण कृषि सडकको निर्माण, भोलुङ्गे पुल, सामुदायिक भवन, लघु जलविद्युत आयोजनाहरूसमेत निर्माण र मर्मत गरी जनतालाई सुम्पि आफ्नो विधानको उद्देश्यअनुरूप स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्य गरिआएको कुरामा विपक्षीले विवाद देखाएका छैनन ।
१०. देशको ग्रामीण क्षेत्रको सर्वाङ्गिक विकास सरकारी क्षेत्रको प्रयासबाट मात्र पूरा हुन नसक्ने ग्रामीण विकासका लागि समावेशी तरिकाले जन सहभागिता जुटाई निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनि रहेको ग्रामीण समाजको आर्थिक र सामाजिक रूपान्तरण गर्न विभिन्न सेवामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने भन्ने निवेदक संस्थाको विधानको प्रस्तावनामा उल्लेख छ । उक्त संस्थाको प्रस्तावनाबाटै आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका विपन्न वर्ग वा समुदायको उत्थानको लागि सेवामूलक कार्य सञ्चालनार्थ सहयोग पुर्याउनु उक्त संस्थाको मूल उद्देश्य रहेको देखिन्छ । यही उद्देश्यलाई मूर्तरूप दिन संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम यो संस्था स्थापित भएको छ ।
११. संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को प्रस्तावनामा “सामाजिक, धार्मिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, शैक्षिक, बौद्धिक, शारीरिक, आर्थिक व्यवसायिक तथा परोपकारी संस्थाहरूको स्थापना र दर्ता गर्न” भन्ने उल्लेख छ । त्यसैगरी उक्त ऐनको दफा २(क) मा “संस्था भन्नाले सामाजिक, धार्मिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, शैक्षिक, बौद्धिक, शारीरिक, आर्थिक व्यवसायिक तथा परोपकारी कार्यहरूको विकास एवं विस्तार गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको संघ संस्थालाई सम्भन्तुपर्दछ” भन्ने परिभाषा गरी

संस्था दर्ता ऐनको प्रस्तावना र परिभाषासँग तादम्यता रहने गरी यस संस्थाको विधानको प्रस्तावनामा समेत उल्लेख भई सोही संघ संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम दर्ता भई संस्था सञ्चालन भई आएकोमा आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट उक्त संस्थालाई मिति २०६१।५।१ मा कर छुटको प्रमाणपत्रसमेत जारी गरेको देखिन आएको छ । यस संस्थाले माथि उल्लिखित विभिन्न क्षेत्रमध्ये नेपालको दूरदराज तथा भौगोलिक विकटतासमेतलाई दृष्टिगत गरी त्यस्तो क्षेत्रमा बसोबास गर्ने आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका विपन्न वर्गलाई लक्षित गरी विभिन्न सेवामूलक कार्य गर्दै आएको सेवामूलक परोपकारी संस्था हो भन्ने कुरामा विमति जनाउनुपर्ने अवस्था देखिएन । तर, सेवामूलक र मुनाफारहित परोपकारी कार्य गर्ने उद्देश्यका साथ स्थापना भएको संस्थाले वित्तीय कारोबार गरी करयोग्य आय आर्जन गरेको भनी पहिला आफूले जारी गरेको कर छुटको प्रावधानविपरीत गएर कर निर्धारण गरेको कार्य गैरकानूनी र गैरसंवैधानिक भनी निवेदकले चुनौती दिएको अवस्था छ । सेवामूलक, मुनाफारहित परोपकारी कार्य गर्ने उद्देश्यका साथ स्थापना भएको संस्थाले गरेको लघु वित्तीय कारोबारबाट प्राप्त हुन आएको आय करयोग्य आय हो होइन भन्ने प्रश्न पनि त्यत्तिकै विचारणीय रहेकोले यस प्रश्नको निरूपण प्रश्न नं. ३ मा विस्तृत विवेचना गरिने छ ।

१२. सेवामूलक संस्थाले वित्तीय कारोबार गर्न मिल्ने हो होइन र यसरी वित्तीय कारोबारबाट आर्जित आय करयोग्य आय हुन्छ हुँदैन भन्ने तेश्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा संस्थाले वित्तीय कारोबार गरी विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण कर्जा लिई लगानी गरेको, लघुवित्त कार्यक्रमअन्तर्गत ग्राहक सदस्यहरूमा ऋण लगानी तथा असुली कार्यबाट व्याज आमदानी गरेको, परामर्श सेवाबाट आय आर्जन गरेको, बैङ्क डिपोजिटबाट व्याज आर्जन गरेको हुँदा उक्त रकम करयोग्य भएको भन्ने विपक्षीहरूको जिकीर रहेको छ ।

१३. संघ संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत स्थापना भएका र तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(१)(च) र हाल बहाल रहेको आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(घ)(१) को खण्ड (क)बमोजिम कर छुट पाउने संस्थाले प्राप्त गरेको के कस्ता रकममा आयकर लागू भन्ने सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०(छ) मा भएको कानूनी व्यवस्थासमेत उल्लेख हुनु सान्दर्भिक छ ।

१०. छुट हुने रकमहरू: देहायका रकमहरूमा कर छुट हुनेछ :

(छ) छुट पाउने संस्थाले देहायबापत प्राप्त गरेको रकम :

(१) चन्दा, उपहार,

(२) दफा २ को खण्ड (घ) बमोजिमको छुट पाउने संस्थालाई प्रतिफल प्राप्त गर्ने वा प्रतिफलको आश नगरी त्यस्तो संस्थाको कार्यसँग प्रत्यक्षरूपले सम्बन्धित अन्य योगदानहरू, वा

(३) नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो उद्देश्यअनुरूप आर्जन गरेको रकम, वा

(४) नेपाल धितोपत्र बोर्डले आफ्नो उद्देश्यअनुरूप आर्जन गरेको रकम ।

१४. उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम यस्ता कर छुट पाउने संस्थाले आफ्नो उद्देश्यअनुरूप कार्य गर्नको लागि दातृ निकायबाट अनुदानस्वरूप प्राप्त गर्ने चन्दा, उपहार र त्यस संस्थाले प्राप्त गरेको प्रतिफल र अन्य योगदानहरू करयोग्य आयमा गणना नहुने भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । अब, निवेदक संस्थाले लघुवित्त कारोबार गरी गरेको आय करयोग्य आय हो होइन भन्ने प्रश्न पनि विचारणीय हुन आएको छ । निवेदक संस्था, संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत दर्ता भएको संस्था भए पनि लघुवित्त कार्यक्रमसमेत सञ्चालन गरी आय आर्जन गरेको भन्ने कुरामा विवाद छैन । सेवामूलक र मुनाफारहित संस्था भनी दर्ता भई कार्य सञ्चालन भई आएको भए तापनि ऋण लगानीबाट प्राप्त भएको व्याज भनी आर्थिक विवरणमा सो कुराको उल्लेख गरिएको छ । निवेदक संस्था मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापित भए पनि निज संस्थाले दातृ निकायबाट अनुदानस्वरूप चन्दा, उपहार, प्रतिफल र अन्य योगदानहरू प्राप्त गर्नको साथ साथै वित्तीय कारोबार गरी सो वित्तीय कारोबारबाट आय आर्जन गरेको देखिँदा मुनाफारहित संस्थाका रूपमा स्थापना भए पनि व्यापारिक कारोबार गरेको त्यस्तो अवस्थामा मुनाफारहित भन्ने बित्तिकै सम्पूर्ण आयमा कर छुट हुने भन्ने होइन । कर छुटका पनि आफ्नै सीमा हुन्छन । त्यो सीमाभन्दा बाहिर गएर न त राज्यले कर लगाउन सक्दछ न त आय प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले इन्कार गर्न नै । त्यसकारण कर छुटको प्रमाणपत्र जारी हुँदैनमा करमुक्त हुन नसक्ने विशुद्ध व्यापारिक कारोबार गरी आय आर्जन गरेको छ भने त्यस्तो अवस्थामा सो संस्थाले प्राप्त गरेको आयलाई करको दायरामा ल्याउनु हुँदैन हुँदैन भन्ने तर्क गर्न करका मूल्य मान्यता र सिद्धान्तविपरीत हुन जान्छ । त्यसकारण मुनाफारहित संस्था भन्ने बित्तिकै व्यापार व्यवसायलाई छुट भनेको होइन । वित्तीय कारोबार गर्न विशुद्ध सेवामूलक मात्र नभई नाफामूलक व्यापार व्यवसाय पनि हो । मुनाफा पनि व्यापार व्यवसायबाट हुन्छ भने त्यस्तो रकम कररहित हुन सक्दैन । त्यसकारण वित्तीय कारोबारबाट प्राप्त आयमा सम्पूर्ण कर छुटको दावी गर्न र छुट दिन मिल्ने देखिँदैन ।

१५. संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम दर्ता भएका संस्थाले वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को सीमामा रही त्यस्ता संस्थाले न्यून आय भएका व्यक्तिलाई लघुवचत संकलन गर्न र लघुकर्जा उपलब्ध गराउन वित्तीय मध्यस्थताको भूमिका निर्वाह गर्नको लागि लघु वित्तीय कारोबार गर्न राष्ट्र बैंकले अनुमति प्रदान गर्न सक्ने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गरेको र यस संस्थाले पनि अनुमति प्राप्त गरी उक्त कानूनी प्रावधानका आधारमा लघुवित्त कारोबार सञ्चालन गरेको हुँदा प्रस्तुत विवादमा ऐनमा रहेका लघुवित्तसम्बन्धी विभिन्न पक्षको प्रयोजन र विश्लेषण हुनु आवश्यक देखिएको छ ।

१६. देशको विभिन्न क्षेत्रमा बसोबास गर्ने न्यून आय भएका व्यक्तिहरूलाई लघु व्यवसायमा सहभागी गराई तिनीहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार गर्नको निमित्त संस्थागतरूपमा लघुवचत संकलन गर्न तथा लघुकर्जा उपलब्ध गराउने वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थाहरूको व्यवस्था गर्न बनेको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन, २०५५ बमोजिम त्यस्तो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि राष्ट्र बैकबाट अनुमति प्राप्त गरेका त्यस्तो संस्थाले उक्त ऐनको दफा ८ ले प्रदान गरेको अधिकारबमोजिम न्यून आय भएका व्यक्तिहरूको समूह गठन गरी उक्त व्यक्ति वा समूहबाट लघुवचत संकलन गर्न, लघुकर्जा प्रदान गरी लक्षित वर्गको उत्थान गर्ने कार्यमा कार्य गर्नपने गरी सीमा निर्धारण गरेको पाइन्छ। यसरी भौगोलिक विकट र दूरदराजमा बसोबास गरेका विपन्न र न्यून आय भएका व्यक्तिहरूलाई लक्षित गरी न्यून आय भएका व्यक्तिहरूलाई लघु व्यवसायमा सहभागी गराई तिनीहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार गर्नको लागि लघुवचत संकलन गर्न तथा लघुकर्जा उपलब्ध गराई त्यस्ता विपन्न वर्गको आर्थिकस्तर बृद्धि गर्न ऐनको उद्देश्य रहेको छ। यसरी संस्था दर्ता ऐन, २०३४बमोजिम दर्ता भएका संस्थाले वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा ५(२)बमोजिम अनुमति प्राप्त गरी लघुवचत संकलन गर्न तथा लघुकर्जा उपलब्ध गराउने प्रयोजनले यस्ता संस्थाले लघुवित्त कारोबार गर्न सक्ने नै देखियो। उक्त कार्यक्रम सञ्चालनार्थ ऐनको दफा २४ बमोजिम संस्थाको कोषमा देहायका रकमहरू रहने प्रावधान रहेको देखिन्छ।

२४. (क) नेपाल सरकार वा बैङ्क वा स्वदेशी वा विदेशी संघ, संस्था आदिबाट अनुदान वा ऋण स्वरूप प्राप्त रकम,

(क१) लघुवचत सङ्कलन गरी प्राप्त गरेको रकम,

(क२) वाणिज्य बैङ्क वा वित्तीय संस्थाबाट प्राप्त गरेको रकम,

(ख) संस्थाको सदस्यहरूबाट प्राप्त शुल्कमध्ये तोकिएवमोजिमको रकम,

(ग) संस्थाले प्रदान गरेको सेवावापत प्राप्त सेवा शुल्कको रकम,

(घ) लघुकर्जाबाट प्राप्त ब्याज, शुल्क आदि रकम,

(ङ) अन्य श्रोतबाट प्राप्त रकम।

१७. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ बमोजिम लघुवित्त कारोबार गर्न निवेदक संस्थाले राष्ट्र बैकबाट मिति २०६१।७।१६ मा अनुमति लिई लघुवित्त कारोबार गरेको देखिन्छ। यसरी संस्थाले उपरोक्त माध्यमबाट आर्जन गरेको रकममा कर छुट हुनुपर्ने भन्ने निवेदन दावी र उक्त रकम करयोग्य आय भएको भन्ने विपक्षीको लिखित जवाफ रहेको छ। माथि उल्लिखित प्राप्त आयमा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा ३१ बमोजिम करयोग्य आय भएको तर त्यस्तो रकममा नेपाल सरकारले पूर्ण वा आंशिकरूपमा आयकर छुट दिन सक्नेमा सो भए गरेको देखिन आएन। नेपाल सरकारबाट कर छुट पाएको बाहेक उक्त संस्थाले अन्य कुनै विशुद्ध व्यापारिक वा वित्तीय कारोबार गरी सो माध्यमबाट आय आर्जन गरी खूद मुनाफा गरेको छ भने त्यस्तो खूद मुनाफा रकम कररहित हुन सक्ने भएन।

१८. अब, चौथो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा मिति २०६१।१०।०८ को निर्णयानुसार मिति २०६१।१०।११ आ.व.०५६/०५७ को रू. २८,३८,८१६।६५ एवं सोही मितिमा आ.व. ०५७/०५८ को रू. ३९,५९,९२४।४५ र मिति २०६१।१०।१४ मा आ.व. ०५८/०५९ देखि आ.व. ०६७/०६८ सम्मको कूल रू. २१,६६,०९,०२९।४३ रकम करयोग्य आय भनी जारी गरिएका निर्णयानुसारका काम कारवाही कानूनसम्मत छ छैन र उक्त निर्णय तथा पत्रहरू बदर हुनु पर्ने हो होइन भन्नेतर्फ विचार गर्दा निवेदक संस्था, संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम दर्ता भएको सेवामूलक संस्था भई वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ बमोजिम लघुवित्त कारोबार गर्न राष्ट्र बैङ्कबाट अनुमति प्राप्त गरी विपन्न वर्गको हितको लागि लघुवचत संकलन लघुकर्जा लगानी गरी आएकोमा आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट कर निर्धारण गर्दा उक्त ऐनको समग्र उद्देश्य र विविध पक्षलाई विचार पुर्याकएको देखिन आएन। त्यसै गरी दूरदराजमा रहेका आर्थिक दृष्टिले पछाडि परेका विपन्न वर्गलाई लक्षित गरी नेपाल सरकारको नीतिअनुरूप नै कार्य सञ्चालन गरी आएकोमा त्यस्तो संस्थालाई कर लगाउँदा वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को दफा २४ बमोजिमको प्राप्त आयमा सोही ऐनको दफा ३१ ले व्यवस्था गरेको कानूनी प्रावधानमासमेत विचार पुऱ्याएको देखिन आएन। आन्तरिक राजस्व कार्यालयबाट मिति २०६१।१०।०८ मा भएको निर्णयानुसार जारी गरिएको आ.व. ०५६/०५७ र ०५७/०५८ को लागि मिति २०६१।१०।११ मा र मिति २०६१।१०।१४ मा आ.व. २०५८/०५९ देखि आ.व. ०६७/०६८ सम्मको कर निर्धारण आदेशलाई कानूनसम्मत भन्न मिलेन। निवेदक कर नलाग्ने संस्थाका रूपमा दर्ता भएको प्रमाणपत्र आफैले जारी गरेको प्रमाणपत्र नहेरी मुनाफारहित हो होइन, संस्थाले गरेको आयमध्ये कुन कुन रकम करयोग्य आय हो र कुन कुन आय कर नलाग्ने आय हो भन्ने कुरातर्फ विश्लेषण र विवेचना गरी कर निर्धारण गर्नपर्नेमा सोतर्फ विचार नगरी नलाग्ने रकममा समेत कर लगाउने गरी विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं. २ काठमाडौँबाट भएको मिति २०६१।१०।०८ को निर्णयानुसार जारी गरिएका मिति २०६१।१०।११ र २०६१।१०।१४ का कर निर्धारण आदेश त्रुटिपूर्ण देखिँदा उक्त मितिका निर्णय एवं कर निर्धारण आदेश एवम पत्रहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिदिएको छ।

१९. अतः माथि विवेचित आधार कारणबाट विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.२ काठमाडौँबाट भएका उपरोक्त मितिका निर्णय एवं कर निर्धारण आदेश र पत्रहरू बदर हुने ठहर भएकोले अब जे जो बुझ्नुपर्ने बुझी निवेदक संस्थाको हकमा

लाग्ने करका विषयमा प्रमाणको मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरी यो आदेश प्राप्त भएको मितिले ३ महिनाभित्र निर्णय गर्न भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्छ । यो आदेशको जानकारी विपक्षीहरूलाई गराई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या. प्रकाश वस्ती

इति संवत् २०७० साल पुस ३ गते रोज ४ शुभम ।

इजलास अधिकृत: दीपक ढकाल

**अन्तःशुल्कसंग सम्बन्धित
रिट**

डिभिजनवेञ्च

माननीय न्यायाधीश श्री पृथ्वीबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री महेशरामभक्त माथेमा
सम्बत् २०४२ सालको रिट नं.२३७०

निवेदक: जि.बाँके, नेपालगञ्जस्थित भरतकिशोर विडी फ्याक्ट्रीको नेपालगञ्ज न.पं.वा.नं. ५ बस्ने भरतकिशोर वैश्य
विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय, बागदरवार काठमाडौं समेत
विषय: उत्प्रेषण लगायत उपयुक्त आज्ञा, आदेश वा पुर्जा जारी गरिपाउँ

(१) प्रतिष्ठान आफैले प्रतिष्ठानबाट उत्पादित वस्तुमा खुद्रा मूल्य कायम गर्न सक्ने भए पनि त्यस्तो खुद्रा मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि उत्पादकले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्क जोडी हुन आउने रकममा वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री गर्न सक्ने कानुनी व्यवस्था देखिन्छ। त्यसरी निश्चित प्रतिशत थप गर्न पाउने गरी श्री ५ को सरकार लाई नै सो अधिकार भएको मान्नु पर्ने देखिन्छ। यसप्रकार कानुनको अख्तियारी बेगर २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने निर्णय गरेको भन्ने निवेदन जिकिर कानुनसंगत नदेखिने।

(प्रकरण नं. १०)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल र विद्वान अधिवक्ता श्री हरि न्यौपाने
विपक्षीतर्फबाट : विद्वान मुख्यन्यायाधिवक्ता श्री केदारप्रसाद शर्मा

आदेश

न्या.पृथ्वीबहादुर सिंह: नेपालको संविधानको धारा १६१७ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको तथ्य एवं जिकिर संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ।

- आर्थिक ऐन, २०४१ को दफा ४ अनुसूची ६ को देहाय १५ अनुसार बिक्रीकर असूल गर्ने प्रयोजनको लागि बिक्री मूल्य कायम गर्ने सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारको मिति २०४१।१०।२३ मा निर्णय भएको कुरा उल्लेख भएको कर विभागको मिति २०४१।११।४ को पत्रलाई सिरोधार्य गरी कर कार्यालयले निवेदकको विडी फ्याक्ट्रीमा मिति ०४१।११।१८ मा पत्र प्रेषित गर्‍यो। उक्त पत्रको खण्ड १ मा उत्पादित सामानको एक्स फ्याक्ट्री मूल्य र मुनाफा सहित प्रचलित कानुन बमोजिम लाग्ने अन्तःशुल्क बाँडी हुन आउने कूल रकममा वितरण खर्च वा सो खर्च बापत निम्न वस्तुमा निश्चित प्रतिशत थप मार्कअप गरी बिक्रीकर प्रयोजनको लागि बिक्री मूल्य कायम गरी बिक्रीकर असूल गर्ने भन्ने व्यवस्थानुसार बिडीमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने साथै उपयुक्त व्यवस्था २०४१।३।२६ देखिको बिक्रीमा लागू हुने भनिएको छ। तत्पश्चात २५ प्रतिशत मार्कअप नगरी बील काटी बिक्रीकर असूल उपर गरेको भनी म निवेदकको विडी फ्याक्ट्रीलाई २०४१।३।२६ देखि बिक्री भइसकेको बिक्री मूल्यमा मार्कअप गरिने २५ प्रतिशतको सन्दर्भमा हिसाव गरी २०४१ साल फाल्गुणसम्मको नपुग बिक्रीमा भनी रु.७२३५।२५ दाखिला गर्न ल्याउनु भनी ०४१।१२।१९ मा पत्र पठाइएको छ।
- आर्थिक ऐन, २०४१ को दफा ४ को अनुसूची ६ को देहाय १५ को प्रावधान अनुसार उत्पादित वस्तुको खुद्रा मूल्य कायम गर्ने अधिकार सम्बन्धित प्रतिष्ठान स्वयंलाई दिइएको छ। सो खुद्रा मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि उत्पादकले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्कको र वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री मूल्य कायम गर्ने भनिएको हुँदा बिक्रीकर खुद्रा मूल्यमा लगाइने र सो खुद्रा मूल्य कायम गर्ने अधिकार सम्बन्धित उद्योगले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्कको रकम र वितरण खर्च वा सो बापतको निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री मूल्य कायम गर्ने सम्म उक्त देहाय १५ मा उल्लिखित छ तर सो बिक्री मूल्यमा बिक्रीकर लाग्ने होइन। बिक्रीकर तत्सम्बन्धित उद्योग आफैले कायम गरेको खुद्रा मूल्यमा लगाइने कुरा प्रष्ट हुँदा प्रत्यर्थीहरूले बिक्री मूल्य कायम गरी त्यसमा बिक्रीकर लगाइने कानुनी व्यवस्थाको सर्वथा अभाव छ। फलत संविधानको धारा ५८(१) ले प्रत्याभूत गरेको कानुन बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाउने र उठाउने छैन भन्ने संवैधानिक संरक्षणको प्रत्यक्षत उल्लंघन भएको छ सम्बन्धित उद्योगले निश्चित गरेको खुद्रा मूल्य देखि ईतर २५ प्रतिशत मार्कअप गरी बिक्री मूल्य कायम गरी त्यस माथि बिक्रीकर लगाउने अधिकार आर्थिक ऐन, २०४१ को दफा ४ को अनुसूची ६ को देहाय १५ ले प्रत्यर्थीलाई प्रदान गरेको होइन, २५ प्रतिशत मार्कअप गरी बिक्रीकर प्रयोजनका लागि बिक्री मूल्य कायम गरी बिक्रीकर असूल गर्ने भन्ने उक्त देहाय १५ मा उल्लेख छैन। तसर्थ प्रत्यर्थीको निर्णय अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटिग्रस्त एवं उल्लिखित कानुनको प्रतिकूल छ। २५ प्रतिशत मार्कअप गरी बिक्री गर्ने भनी लेखी मिति ०४१।११।१८ मा पत्र पठाइएकोमा सो अनुसार नगरेको भन्दै ०४१

- साल आषाढ २६ गते देखि ०४१ साल फाल्गुण सम्मको हिसाब देखाई २५ प्रतिशत मार्कअप गरी बिक्री गर्ने भनी लेखी मिति ०४१११११८ मा पत्र पठाइएकोमा सो अनुसार नगरेको भन्दै २०४१ साल आषाढ २६ गते देखि ०४१ साल फाल्गुण सम्मको हिसाब देखाई २५ प्रतिशत मार्कअप गरी बिक्री मूल्य कायम गरी नपुग बिक्रीकर दाखिला गर्न भनी निर्णय गर्ने अधिकार प्रत्यर्थी कर कार्यालयलाई छैन, श्री ५ को सरकारले मिति ०४११०१२३ मा निर्णय गरेको कुरा पनि कानूनमा आश्रित छैन । एक्स फ्याक्ट्री मूल्य खुलाउँदा बिक्रीकर प्रयोजनको लागी आ.ब. ०४०१४१ मा खुलाएको भन्दा घटी खुलाउन नमिल्ने र उत्पादित बस्तुको प्रति इकाई गत वर्ष भन्दा घट्ने भएमा गत वर्ष सरह हुने गर्ने जनिई मार्कअप गर्नपर्ने भन्ने कुराहरू विलकलै गैरकानुनी र उपभोक्ताको हित विपरीत हुन्छ माथि उल्लिखित भए अनुसार बिक्री भई बजारमा गइसकेको मिति ०४११३२६ देखि ०४१ फाल्गुण मसान्तसम्मको विडीको बिक्री फाँटवारीलाई हेरी उद्योगले कायम गरेको मूल्यमा २५ प्रतिशत मार्कअप गरी हिसाब गरी भूतलक्षी असर दिई नपुग बिक्रीकर भनी माग गरिनु कानून प्रतिकूल छ तसर्थ श्री ५ को सरकारको मिति ०४११०१२३ को निर्णय र सो निर्णयको आधारमा पठाएको मिति ०४१११११४ र मिति ०४१११११८ लगायत तत्सम्बन्धित पत्रहरू र सम्बद्ध कारवाही समेत त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी हनन् भएको हकको प्रचलन गराई पाउँ भन्ने समेत रिट निवेदन ।
४. विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाउनु भन्ने सिंगलवेञ्चको आदेशानुसार प्राप्त लिखितजवाफको जिकिर संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ ।
५. औद्योगिक प्रतिष्ठान आफैले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्क जोडी हुन आउने रकममा वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री मूल्य कायम गरी बिक्रीकर असूल गर्ने मिति ०४११३२६ गतेदेखि नै लागू गर्ने मिति ०४११०१२३ मा श्री ५ को सरकारको निर्णय भई सो अनुरूप श्री अर्थ मन्त्रालय, कर विभाग बिक्री खरीदको मिति ०४१११११४ को पत्र प्राप्त हुन आएकोले सो पत्रमा उल्लेख गरिए अनुसार विडीमा २५ प्रतिशतले मार्कअप गरी २०४१ आषाढ २६ देखि ०४१ माघ सम्म बिक्री भएको मूल्यमा दाखिला भएको बिक्रीकर कटाई नपुग हुन आउने बिक्रीकर रु.७२३५।२५ मिति ०४११२।१९ को पत्रद्वारा बिक्रीकर बुझाउन पत्र पठाएको हो भन्ने समेत कर कार्यालय नेपालगञ्ज ।
६. बिक्री मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि वितरण खर्च बापत निश्चित प्रतिशत तोक्ने निर्णय मिति ०४११०१२३ मा श्री ५ को सरकारबाट भएको र उक्त निर्णय सोही निर्णय मिति देखि मात्र लागू गर्ने मिति ०४२।४।२९ मा श्री ५ को सरकारबाट निर्णय भइसकेको हुँदा र विपक्षीको रिट निवेदन कानूनसंगत नहुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेज हुन अनुरोध छ भन्ने सचिव लोकबहादुर श्रेष्ठ, अर्थ मन्त्रालय र महानिर्देशक नारायणराज तिवारी, कर विभागको एकै व्यहोराको छुट्टाछुट्टै लिखितजवाफ ।
७. नियम बमोजिम पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको फायल समेत अध्ययन गरी निवेदकतर्फबाट रहनु भएको विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री हरिहर दाहाल र हरि न्यौपानेले श्री ५ को सरकारले आर्थिक ऐन, २०४१ को दफा ४ को अनुसूची ६ को देहाय १५ बमोजिम निवेदकको विडी फ्याक्ट्रीको उत्पादित विडीको बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने भन्ने श्री ५ को सरकारको मिति ०४११०१२३ को निर्णय अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटि हुनुको साथै उक्त मिति ०४११०१२३ को निर्णयलाई मिति ०४११३२६ देखि नै लागू हुने भनी बजारमा बिक्री भइसकेको बस्तुको बिक्री मूल्यमा थप मार्कअप गर्ने भनी भूतलक्षी निर्णय एवं कारवाही भएको हुँदा त्यस्तो त्रुटिपूर्ण निर्णय एवं पत्रहरू तथा कारवाही समेत बदर गरिपाउँ भन्ने र विपक्षी अर्थ मन्त्रालय समेतका तर्फबाट खटिई उपस्थित हुनुभएका विद्वान मुख्यन्यायाधिवक्ता श्री केदारप्रसाद शर्माले आर्थिक ऐन, २०४१ को अनुसूची ६ को देहाय १५ ले दिएको अख्तियारी बमोजिम नै विपक्षीहरूको प्रतिष्ठानबाट उत्पादित विडीको बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने गरेको निर्णय एवं पत्रहरू तथा कारवाही कानून बमोजिम नै हुँदा बदर हुनुपर्ने होइन समेत भनी गर्नभएको बहस समेत सुनियो ।
८. अब निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो सो को निर्णय दिनु परेको छ ।
९. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा कानुनी अख्तियारीको अभावमा भूतलक्षी असर पारी निवेदकको प्रतिष्ठानबाट उत्पादित बस्तुको बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने गरेको श्री ५ को सरकारको निर्णय एवं तत्सम्बन्धी काम कारवाहीहरू त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन जिकिर देखिन्छ ।
१०. रिट निवेदन जिकिर अनुसार निवेदकको प्रतिष्ठानबाट उत्पादित बस्तुको बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारलाई कुनै ऐनले प्रदान गरेको छैन भन्ने रिट निवेदन जिकिरको हकमा विचार गर्दा आर्थिक ऐन, २०४१ को दफा ४ को अनुसूची ६ को देहाय १५ ले प्रदान गरेको अख्तियारी बमोजिम त्यस्तो बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने गरेको भन्ने विपक्षी अर्थ मन्त्रालय समेतको लिखितजवाफबाट देखिन्छ । सो बमोजिम मार्कअप गर्न श्री ५ को सरकार सक्षम भए नभएतर्फ उक्त ऐनको व्यवस्था हेर्दा ऐ.को दफा ४ मा आर्थिक वर्ष ०४१-४२ मा अनुसूची ६ बमोजिम बिक्रीकर लगाइने र असूल उपर गरिने छ भन्ने लेखिएको छ, सो को अनुसूची ६ मा बिक्रीकरको दरबन्दी तोक्यो उक्त अनुसूची ६ को २४-२४-२ मा सो दरबन्दीमा विडी पनि समावेश गरेको पाइन्छ भन्ने उक्त दफा ४, अनुसूची ६ को देहाय १५ मा दफा ४ बमोजिम उत्पादनमा बिक्रीकर माग्ने औद्योगिक प्रतिष्ठान आफैले कायम गरेको खुद्रा मूल्यमा माथिको दरबाट बिक्रीकर लगाई असूल उपर गरिने छ । खुद्रा मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि उत्पादकले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्क जोडी हुन आउने रकममा वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री मूल्य कायम गरिने छ भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ ।

- यसबाट प्रतिष्ठान आफैले प्रतिष्ठानबाट उत्पादित बस्तुमा खुद्रा मूल्य कायम गर्न सक्ने भए पनि त्यस्तो खुद्रा मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि उत्पादकले पाउने मूल्यमा अन्तःशुल्क जोडी हुन आउने रकममा वितरण खर्च वा सो बापत निश्चित प्रतिशत थप गरी बिक्री मूल्य कायम गर्नसक्ने कानुनी व्यवस्था देखिन्छ । त्यसरी निश्चित प्रतिशत थप गर्न पाउने गरी श्री ५ को सरकारलाई नै सो अधिकार भएको मान्नु पर्ने देखिन्छ । सोही अनुसार निवेदकको प्रतिष्ठानबाट उत्पादित बस्तु (विडी) को बिक्री मूल्यमा २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने गरी मिति ०४११०१२३ मा भएको श्री ५ को सरकारको निर्णय अनुसार निवेदकको प्रतिष्ठानलाई उक्त निर्णय कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा ०४११११९८ मा पत्र लेखी उक्त २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने निर्णयानुसार मार्कअप गरी हिसाब गर्दा हुन आउने नपुग रकम माग गरेको देखिन्छ । यसप्रकार कानुनको अख्तियारी बेगर २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने निर्णय गरेको भन्ने निवेदन जिकिर कानुनसंगत देखिएन ।
११. श्री ५ को सरकारको ०४११०१२३ को निर्णय ०४११३१२६ देखि नै लागू हुने गरी भनी भूतलक्षी असर दिने गरी निर्णय गरेको भन्ने हकमा विपक्षी अर्थ मन्त्रालयको लिखितजवाफको प्रकरण नं. ५ मा बिक्री मुल्य कायम गर्ने प्रयोजनका लागि वितरण खर्च बापत निश्चित प्रतिशत तोक्ने मिति ०४११०१२३ को निर्णय सोही मितिबाट मात्र लागू हुने गरी मिति ०४२१४१२९ मा निर्णय भइसकेको छ भनी उल्लेख गरेको देखिएकोले यसतर्फ केही बोलिरहनै परेन ।
१२. प्रत्यर्थी कर कार्यालयबाट निवेदकलाई श्री ५ को सरकारका मिति ०४११०१२३ को निर्णय बमोजिम निवेदकको प्रतिष्ठानबाट उत्पादित बस्तु (विडी) मा निर्णय भएको उक्त मिति ०४११०१२३ पूर्व मिति ०४११३१२६ देखि नै मार्कअप गरी सो बमोजिम नपुग रकम दाखिला गर्न ल्याउनु भन्ने विभिन्न मितिको पत्र बमोजिमको कार्य कार्यान्वयन भएको रिट निवेदनबाटै देखिन नआएकोले श्री ५ को सरकारको निर्णय नै परिवर्तन भई त्यस्तो २५ प्रतिशत थप मार्कअप गर्ने उक्त ०४११०१२३ को निर्णय सोही मितिबाट मात्र लागू हुने देखिएकोले सो भन्दा अधिका पत्रहरू बमोजिमको कार्य समेत स्वतः नहुने स्पष्ट देखिँदा त्यसतर्फ केही गर्न परेन ।
१३. तसर्थ उपरोक्तानुसार प्रचलित कानुनले प्रदान गरेको अख्तियारी बमोजिम कानुनको परिधिभित्र रही अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट भएको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गर्न मिलेन रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । फायल नियम बमोजिम बुझाइदिनु ।
उक्त रायमा म सहमत छु ।
न्या.महेशरामभक्त माथेमा
इति सम्बत् २०४३ साल भाद्र १९ गते रोज ५ शुभम्..... ।

संयुक्त इजलास

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री धनेन्द्रबहादुर सिंह

माननीय न्यायाधीश श्री प्रचण्डराज अनिल

सम्बत् २०४५ सालको रिट नं. ९७३

रिट निवेदक: प.जिल्ला परवानीपुरस्थित हिमालय आयरन एण्ड स्टील (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.को अधिकार प्राप्त अध्यक्ष मणीहर्ष ज्योति कंशाकार

विरुद्ध

विपक्षी: अन्तःशुल्क विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत

विषय: परमादेश

- उत्पादित मालसामानमा बजार मूल्य घटबढ हुनु स्वभाविक प्रकृत्या हो एकपटक कायम भएको मूल्य स्थायी रूपमा कायम रहन्छ भन्न पनि न्यायोचित नदेखिने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री अनुपराज शर्मा

प्रत्यर्थीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री बलराम के.सी.

आदेश

प्र.न्या. धनेन्द्रबहादुर सिंह: नेपालको संविधानको धारा १६।७१ अन्तर्गत दर्ता भई निर्णयार्थ पेश हुन आएको रिट प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ ।

२. निवेदक कम्पनीले आफूले उत्पादन गरेको मालवस्तुमा कानून बमोजिम लाग्नु पर्ने अन्तःशुल्क रकम सालीन्दा श्री ५ को सर कारलाई बुझाउँदै आएको छ । विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालयले हामीले निवेदकले बारम्बार विरोध गर्दै आए तापनि गते २०४२ माघदेखि २०४४ कार्तिक मसान्तसम्म कानून बमोजिम लिनु पर्ने भन्दा बढी अन्तःशुल्क रकम रु. १,०६,१६७।२५ लिएको छ । उत्पादकले अन्तःशुल्क बुझाउँदा कारखाना मूल्यमा बुझाउँदछ र कारखाना मूल्य भन्नाले अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा २ को खण्ड (ग)(४) अनुसार अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थमा अन्तःशुल्क वा अन्य कुनै कर नजोडी त्यस्तो पदार्थ बनाउँदा, उत्पादन गर्दा वा तयार गर्दा लागेको खर्च र कारखानाको नाफा मात्र जोडी निर्धारितभएको मूल्य सम्भुन पर्ने हुन्छ । तसर्थ ऐनले नै उत्पादकको लगत खर्चमा लिने नाफा जोड्दा हुन आउने रकममा अन्तःशुल्क लिनु पर्ने स्पष्ट छ । श्री ५ को सरकारले कारखाना मूल्य तोकेमा सोही बमोजिम र नतोकेमा उत्पादक आफैले सबै कुराको विचार गरी निर्धारण गर्दछ र नाफामा लागत खर्च जोडी त्यसैमा अन्तःशुल्क बुझाउने हो । विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालय, पर्साले निवेदकलाई कानूनले लिनु पर्ने भन्दा बढी रकम लिएकोमा सो रकम फिर्ता पाउन अनुरोध गर्दा पनि नदिई उल्टै अन्तःशुल्क कार्यालयबाट २०४२।११।२९ मा निवेदकलाई एक पत्र पठाई उत्पादन खर्चको विवरण पेश गरेपछि कारवाहीको लागि अन्तःशुल्क विभागमा पेश हुने र मूल्य घटाउने स्वीकृति प्राप्त नभएसम्म राजश्व घटी हुन जाने हुँदा मूल्य घटाई अन्तःशुल्क माग फाराम पेश गर्न नमिल्ने व्यहोरा जानकारी गराइयो । विपक्षी कार्यालयले निवेदकसंग माग गरेको सम्पूर्ण ब्रेक डाउन विवरणहरू पेश गरी सकेपछि कारवाहीको निमित्त विभाग पठाई कारवाही गर्नपर्नेमा केही नगरी राखियो । यसरी कार्यालयले कारवाहीको निमित्त विभाग पेश गर्नपर्ने भन्ने र विभागले कार्यालयलाई के भएको हो भनी सोध्ने गर्दा गर्दै निवेदकको रकम फिर्ता दिने बारे कुनै कारवाही गरिएन । विपक्षीको भनाई मुताबिक अन्तःशुल्क विभागको स्वीकृति अनुसार हामीहरूको मूल्य घटबढ हुनसक्ने होइन । विगतका वर्षहरूमा कारखाना मूल्य बढी भएकोले अन्तःशुल्क बढी हुन गएको हो भन्दैमा हालका वर्षहरूमा पनि त्यत्तिकै कारखाना मूल्य कायम गरी सो वा सो भन्दा बढी अन्तःशुल्क असूल गर्न विपक्षीलाई अधिकार छैन । विपक्षीले मिति २०४३।३।१९ को पत्रद्वारा घटाउने भनिएको एक्स फैक्ट्री मूल्य घटाउने स्वीकृति प्राप्त नभएसम्म मूल्य घटाउन नमिल्ने र एउटै कारखानाको एउटै किसिमको पदार्थमा विभिन्न किसिमको एक्स फैक्ट्री मूल्य कायम गरी अन्तःशुल्क रकम लिन नमिल्ने जानकारी दिइयो । २०४४।११।२४ मा निवेदकले विपक्षीलाई एक पत्र पठाई फिर्ता पाउन अनुरोध गर्दा पनि कुनै कारवाही नगरिएको र जवाफ पनि नपठाएकोले निवेदकको सम्पत्ति गैरकानुनी रूपले अपहरण भएको हुँदा उक्त रकम फिर्ता गराई दिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेशको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेतको रिटनिवेदन ।
३. यस्मा के कसो भएको हो । विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेतको यस सर्वोच्च अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश
४. आर्थिक ऐन अनुसार आ.व. २०४२।४३ बाट फलामको छड, डण्डी, पाता आदिको उत्पादनमा प्रति के.जि. रु. -१५ र थप

मो.प्र.श. (मूल्य प्रतिशत) १ प्रतिशत र फलामको तार स्टील छड र डण्डीहरूमा प्रति के.जि. रु. -१५ र थप मो.प्र.श. १.५ प्रतिशत अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्था भएवाट विपक्षी उद्योगवाट उक्त आर्थिक ऐन, २०४२ ले तोकेको दररेटमा मात्र अन्तःशुल्क असूल गर्ने गरिएको अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ख. को उपदफा (१) को देहाय दफा (क) ले श्री ५ को सरकार र उत्पादकको बीचमा भएको सम्झौतावाट निश्चित भएको कारखाना मूल्य वा (ग) ले उत्पादकले अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थ थोक खरीद बिक्री कर्तालाई बिक्री गरेको समय र स्थानमा लिने कारखाना मूल्य भन्ने व्यवस्था भए बमोजिम आ.व. २०४२।४३ बाट मो.प्र.श. अनुरूप अन्तःशुल्क दर निर्धारण भएको जानकारी गराउँदै आफ्नो कारखाना मूल्य दाखिला गर्न सूचना गरेपछि विपक्षी स्वयंले आफ्नो कारखाना मूल्य कायम गरी २०४२।४।५ मा दाखिला गरेको कारखाना मूल्यलाई श्री ५ को सरकारले स्वीकार गरी उक्त मूल्यमा नै अन्तःशुल्क उठाउने गरे पश्चात अन्तःशुल्क ऐन बमोजिम श्री ५ को सरकार र उत्पादकको बीचमा भएको सम्झौतावाट निश्चित भएको कारखाना मूल्य मान्नु पर्ने हुन्छ । त्यसरी एकपटक कायम भएको कारखाना घटेबढेको सूचना अन्तःशुल्क अधिकारीलाई दिनु पर्नेमा पटक पटक विपक्षीसँग त्यस्तो ब्रेक डाउन सहितको विवरण पेश गर्न पत्रचार गर्दा पनि विवरण पेश नगरेको एकै कारखानावाट उत्पादन हुने एकै वस्तुमा कारखाना मूल्य फरक फरक हुने प्रश्न उठ्दैन । कानून बमोजिम लाग्ने अन्तःशुल्कवाट बच्न निवेदन दिएको हुँदा रिटनिवेदन खारेज होस् भन्ने समेतको अन्तःशुल्क विभाग लाजिम्पाटको लिखितजवाफ ।

५. श्री ५ को सरकारले निवेदक कम्पनीसँग कारखाना मूल्य माग गरेको र विपक्षी स्वयंले आफ्नो इच्छा अनुसार कारखाना मूल्य दिएकोमा श्री ५ को सरकारवाट स्वीकार गरी उक्त मूल्यमा नै अन्तःशुल्क असूल गर्ने गरिएको हुँदा एकपटक आफ्नो नाफा र लागत समेत जोडी प्रस्तुत गरिएको कारखाना मूल्य विपक्षीको इच्छाले मात्र घटबढ गराएको भन्न सक्ने र विपक्षीले घटाएको वा बढाएको मूल्यमा नै अन्तःशुल्क असूल गर्नपर्ने कानुनी प्रावधान नभएको र अन्तःशुल्क ऐनको दफा ३(ख)(२) ले उत्पादकले आफ्नो कारखाना मूल्य निकाल्दा लिएको आधार त्यसको विवरण सहित सम्बन्धित अन्तःशुल्क अधिकृतलाई दिनु पर्ने व्यवस्था छ । सो अनुसार ब्रेक डाउन सहितको विवरण पेश गर्न पटक पटक पत्रचार गर्दा पनि पेश नगरेको र आफ्नो बिलमा पुरानो कारखाना मूल्य अर्थात निजले २०४२।४।५ मा पेश गरेको कारखाना मूल्य कै अनुसार अन्तःशुल्क उल्लेख गरी असूल गर्ने गरेवाट विपक्षीले अन्तःशुल्क असूल गरी श्री ५ को सरकारलाई बुझाउनु पर्ने राजश्व नबुझाई लिन खानको लागि मात्र भुङ्गा दावी गरेको हो, रिटनिवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेतको अन्तःशुल्क कार्यालय पर्साको लिखितजवाफ ।
६. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री अनुपराज शर्माले कारखाना मूल्य सधै एकनास भई रहन्छ भन्न सकिदैन । एकपटक कायम भएको मूल्यमा पछि गएर बजारको प्रतिस्पर्धा, स्तर, खपत दर आदिको आधारमा घटबढ हुनसक्छ तसर्थ पहिलेको दरमै अन्तःशुल्क असूल गर्न भन्ने विपक्षीहरूको कार्य त्रुटिपूर्ण छ भन्ने समेतको बहस गर्न भयो । प्रत्यर्थी कार्यालयहरूको तर्फबाट बहस गर्न खटी आउनु भएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री बलराम के.सी. ले एकपटक कायम भएको कारखाना मूल्यमा निवेदकको स्वेच्छाले मात्र घट्न सक्ने होइन । घटनुको आधार सहितको विवरण पेश गर्न भनी निवेदकलाई अनुरोध गर्दा पेश गर्न नसकेको र निवेदकले डिलरहरूसँग असूल गर्दाको बिलमा पहिले कै दर अनुसार नै असूल गर्दै आएकोले सो अनुसार श्री ५ को सरकारलाई अन्तःशुल्क बुझाउँदैन भन्ने मिल्दैन भन्ने समेतको बहस प्रस्तुत गर्न भयो ।
७. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकका माग बमोजिमको आदेश जारी हुने हो होइन सो कुराको निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
८. यस्मा निर्णयतर्फ हेर्दा निवेदकसंग २०४२ माघदेखि २०४४ कार्तिक सम्मको अन्तःशुल्क रकम असूल गर्दा कानूनले लिनु पर्ने भन्दा बढी अर्थात रु. १,०६,१६७२५ असूल गरेकोले सो रकम फिर्ता पाउँ भनी पटक पटक अनुरोध गर्दा पनि फिर्ता नगरिएकोले उक्त बढी लिएको रकम फिर्ता गरिदिनु भनी परमादेशको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिटनिवेदन जिकिर रहेको पाइन्छ । निवेदक कम्पनीको तर्फबाट २०४२।४।५ मा पेश भएको कारखाना मूल्य (एक्स फैक्ट्री प्राइस) को आधारमा अन्तःशुल्क लगाइएको भन्ने लिखितजवाफवाट देखिन्छ । निवेदकले वस्तुको गुणस्तर, टिकाउ, बजार प्रतिस्पर्धा आदिको आधारमा बजार मूल्य घटबढ हुनसक्ने भन्ने जिकिर लिएको देखिन्छ । उत्पादित मालसामानमा बजार मूल्य घटबढ हुन स्वाभाविक प्रकृया हो । एकपटक कायम भएको मूल्य स्थायी रूपमा कायम रहन्छ भन्न पनि न्यायोचित देखिदैन । निवेदक कम्पनीतर्फबाट २०४२।४।५ मा पेश गरेको कारखाना मूल्यमा श्री ५ को सरकार र कम्पनी बीच सम्झौता भएको भन्ने लिखितजवाफ देखिन्छ । तर त्यसरी सम्झौता भएको भन्ने फाइल संलग्न कागजातहरूवाट देखिन आउँदैन । निवेदकले अन्तःशुल्क रकम बढी लिएको फिर्ता पाउँ भनी माग गर्दा प्रत्यर्थी कार्यालयले निवेदकसंग ब्रेक डाउन विवरण र आधारहरू माग गरेको र सो बमोजिम विवरण पेश गरेको भन्ने निवेदन जिकिर रहेको छ । तर सो विवरण प्राप्त भएपछि कारखाना मूल्यको सम्बन्धमा प्रत्यर्थी विभाग वा कार्यालयवाट निर्णय भएको देखिएन । तसर्थ कानून बमोजिम निर्णय गर्न भनी प्रत्यर्थीहरूका नाउँमा परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्छ । प्रत्यर्थीको जानकारीको लागि आदेशको एकप्रति नक्कल महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई फाइल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या. प्रचण्डराज अनिल

इति सम्बत् २०४६ साल कार्तिक २ गते रोज ४ शुभम्..... ।

साल: २०४७, महिना : वैशाख, अंक : १, फैसला मिति २०४६।११।२४।४, निर्णय नं. ४०३९

संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री धनेन्द्रबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री प्रचण्डराज अनिल
सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. १३३६

रिट निवेदक : वीरगन्ज न.पं. स्थित मेघा उलन्स प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त विनोदकुमार चौधरी
विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार अन्तःशुल्क कार्यालय, वीरगन्ज
विषय: उत्प्रेषण

(१) निवेदकको उद्योगले उत्पादन गर्ने कृत्रिम उन पनि फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थ प्रशोधन गरी टप्स बनेपछि सोबाट एक्रेलिक यार्न (कृत्रिम उन) बनाउने भन्ने देखिएकोले निवेदकको उद्योगलाई अन्तःशुल्क नलाग्ने भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कुसुम श्रेष्ठ
प्रत्यर्थी तर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यात
आदेश

प्र.न्या.धनेन्द्रबहादुर सिंह

१. नेपालको संविधानको धारा १६।७१ अन्तर्गत दर्ता भई निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ :-
२. निवेदक कम्पनीले श्री ५ को सरकार उद्योग विभागबाट २०४४।११।१८ मा फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थबाट नै एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्नपर्ने शर्तमा उद्योगको इजाजतपत्र प्राप्त गरी २०४५।१।१५ मा कम्पनी ऐन, २०२१ बमोजिम प्रा.लि. अन्तर्गत दर्ता भएको थियो । तत्पश्चात निवेदक कम्पनीले उद्योग सञ्चालन गरी २०४५।१।२२ देखि नै उल्लेखित इजाजतपत्रमा तोकिएका शर्तहरूको अधीनमा रही एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्दै आएको छ । निवेदक कम्पनीले उत्पादन गर्ने एक्रेलिक यार्नमा अन्तःशुल्क लाग्ने कुरा कुनै ऐनमा उल्लेख नभएको स्पष्ट हुँदा हुँदै प्रत्यर्थीले मिति २०४५।१२।११ को च.नं. १६१२ को पत्रबाट निवेदक कम्पनीले उत्पादन गरेको एक्रेलिक यार्नमा अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ अनुसार अन्तःशुल्क असूल गर्ने भन्ने एकतर्फी निर्णय भएको जानकारी दिँदै धरौटीमा रहेको रुपैयाँ रु. १,४२,४८४।३० समेत सदर स्याहा गरेको जानकारी दिएको छ ।
३. प्रत्यर्थीले कुन ऐन वा नियम बमोजिम अन्तःशुल्क लगाएको हो सो सम्म पनि नखुलाई अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ अनुसार भनी अन्तःशुल्क लगाई धरौटी रकम समेत सदर स्याहा गरिदिएको छ । आर्थिक ऐन, २०४० को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ मा आर्टिफिसियल टप्सबाट उत्पादन हुने धागोमा मात्र अन्तःशुल्क लाग्ने स्पष्ट व्यवस्था छ । जबकी निवेदकले फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्ने गरेको छ । टप्स र फाइवर भिन्ना भिन्नै अवस्थाको पदार्थ भएको तथ्यलाई वास्तै गरिएको छैन । फाइवर पूर्णतः कच्चा पदार्थ हो भने टप्स फाइवरलाई प्रशोधन गरेपछि तयार हुने पदार्थ हो । फाइवरबाट यार्न उत्पादन गर्दा र टप्सबाट उत्पादन गर्दा उद्योगले पूरा गर्नपर्ने प्रशोधन प्रकृत्यालाई र सो मा लाग्ने अतिरिक्त लागतलाई मध्यनजर गरेर नै आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ मा आर्टिफिसियल टप्सबाट यार्न उत्पादन गर्ने उद्योगले मात्र अन्तःशुल्क तिर्नपर्ने व्यवस्था गरिएको हो । उल्लेखित अन्तःशुल्क दरबन्दी निवेदक कम्पनी माथि लागू हुने होइन । त्यसैले गर्दा नै निवेदक उद्योगलाई इजाजत प्रदान गरिँदा फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थबाट नै एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्न पर्नेछ भन्ने विशेष शर्त तोकिएको छ । विपक्षीको उक्त गैरकानुनी काम कारवाहीबाट नेपालको संविधानको धारा १०(१), ११(२)(ड) तथा धारा १५ समेतद्वारा प्रदत्त मौलिक हक अधिकारमा आघात पुगेकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा प्रत्यर्थीको निर्णय कारवाही बदर गरी पाउँ साथै रिटनिवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म प्रत्यर्थीको उक्त निर्णय कार्यान्वयन नगर्न नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेतको रिटनिवेदन ।
४. यसमा के कसो भएको हो ? विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि, वा अवधि नाघेपछि, नियम बमोजिम पेश गर्न । साथै यो रिटनिवेदनको अन्तिम निर्णय नभएसम्म विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालय पर्साको मिति २०४५।१२।११ को निर्णय कार्यान्वयन नगर्न नगराउनु भनी विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालयका नाउँमा अन्तरिम आदेश जारी गरिएको छ, भन्ने समेतको यस सर्वोच्च अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।

५. आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ मा कृत्रिम उनी (आर्टिफिसियल टप्सबाट तयार भएको) धागोमा अन्तःशुल्क दरबन्दीको व्यवस्था भएको स्पष्ट छ कृत्रिम रेशाको परिधिभित्र एक्रेलिक यार्न समेत पर्दछ। तसर्थ कृत्रिम रेशाबाट उत्पादित उनी धागोमा अन्तःशुल्क दरबन्दीको स्पष्ट व्यवस्था छ। रिट निवेदकले आर्थिक ऐन, नियम अनुसार अन्तःशुल्क राजश्व बुझाउने मनसायले नै यस कार्यालयमा आई एक्रेलिक धागोको उत्पादन अनुज्ञापत्र मिति २०४५।१।२९ मा लिएको र अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ तथा नियम, २०१९ बमोजिम अनुज्ञापत्र लिएपछि ऐन नियमानुसार अन्तःशुल्क बुझाउनु नै पर्छ। विपक्षीले फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थको प्रयोग गरी एक्रेलिक यार्न उत्पादन गरेको भन्ने दावी लिएको छ। फाइवरबाट सोभै एक्रेलिक यार्न नबनाई फाइवरबाट टप्स र टप्सबाट कृत्रिम उनी धागो बनाउने गरेको छ। टप्सबाट उनी धागो उत्पादन गरिएकोमा आर्थिक ऐनमा समेत टप्सबाट तयार भएको कृत्रिम उनी धागोमा अन्तःशुल्क लाग्ने व्यवस्था भएकोले उक्त पदार्थमा अन्तःशुल्क ऐन नियम र आर्थिक ऐनको परिधिभित्र रही अन्तःशुल्क असूल गरिएकोले यस कार्यालयबाट भएको काम कारवाही कानून अनुरूप छ भन्ने समेतको अन्तःशुल्क कार्यालय पर्साको लिखितजवाफ।
६. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कुसुम श्रेष्ठले निवेदक उद्योगले फाइवरबाट एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्ने हुँदा अन्तःशुल्क लाग्ने कानुनी व्यवस्था छैन। आर्थिक ऐन, २०४५ मा निवेदकको उद्योगबाट उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क लाग्न सक्ने व्यवस्था छैन भन्ने समेतको बहस गर्न भयो। प्रत्यर्थी अन्तःशुल्क कार्यालयको तर्फबाट बहस गर्न खटिई आउनु भएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यातले निवेदक उद्योगले फाइवरबाट सिधै एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्ने नभई फाइवरबाट टप्स र टप्सबाट एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्ने गर्दछ। तसर्थ आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ अनुसार अन्तःशुल्क लाग्ने स्पष्ट व्यवस्था हुँदा रिटनिवेदन खारेजभागी छ भन्ने समेतको बहस गर्न भयो।
७. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकका माग बमोजिमको आदेशजारी हुने हो होइन सो कुराको निर्णय दिनुपर्ने हुन आएको छ।
८. यसमा निर्णयतर्फ हेर्दा निवेदक कम्पनीले फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थ प्रयोग गरी एक्रेलिक यार्न उत्पादन गर्न गरेको र आर्टिफिसियल टप्सबाट उत्पादन हुने धागोमा मात्र अन्तःशुल्क लाग्ने भनी आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ मा लेखिएकोले रिट निवेदकको कम्पनीलाई अन्तःशुल्क नलाग्ने हुँदा अन्तःशुल्क लिने गरी गरेको प्रत्यर्थी कार्यालयको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी पाउँ भन्ने मुख्य रिटनिवेदन जिकिर रहेको पाइन्छ। प्रत्यर्थी कार्यालयको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्न्यातले फाइवर कच्चा पदार्थ हो र टप्स सो कच्चा पदार्थलाई प्रशोधन गर्ने एक प्रकृया हो। फाइवरबाट टप्स उत्पादन हुन सामान्यतया ४ किसिमको प्रशोधन प्रकृया अपनाउनु पर्दछ (१) ब्लेडिड र फाइवर ओपनिड (२) कटिड (३) गिलिड (४) टप मेकिड। फाइवर प्रशोधनबाट टप्स उत्पादन भएपछि नै सो टप्सबाट कृत्रिम एक्रेलिक यार्न उत्पादन हुने हो भन्ने बहस जिकिर लिनु भएको छ। श्री ५ को सरकारले टप्सबाट तयार भएको कृत्रिम धागो भनी अन्तःशुल्क दरबन्दीमा उल्लेख गरेकोमा शुरु देखिको प्रकृया खोलिएन भन्दैमा अन्तःशुल्क नलाग्ने होइन भन्ने पनि विद्वान सहन्यायाधिवक्ताको बहस जिकिर रहेको छ। रिट निवेदकले पनि फाइवरबाट टप्स तयार पार्नमा विभिन्न प्रकृया अपनाउनु पर्ने तथा फाइवरबाट टप्स तयार पारी सकेपछि सोही टप्सबाट एक्रेलिक यार्न तयार गरिने कुरालाई स्वीकार गरेकै देखिन्छ। आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ मा कृत्रिम उनी (आर्टिफिसियल टप्सबाट तयार भएको) भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। निवेदकको उद्योगले उत्पादन गर्ने कृत्रिम उनी पनि फाइवर अवस्थाको कच्चा पदार्थ प्रशोधन गरी टप्स बनेपछि सोबाट एक्रेलिक यार्न (कृत्रिम उन) बनाउने भन्ने देखिएकोले निवेदकको उद्योगलाई अन्तःशुल्क नलाग्ने भन्न मिल्ने देखिएन। तसर्थ आर्थिक ऐन, २०४५ को अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत नं. १६-२ अनुसार अन्तःशुल्क माग गरेको देखिँदा निवेदकको हकमा गैरकानुनी रूपले आघात पुगेको भन्ने देखिन नआएकोले यसमा निवेदकका माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने। प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज हुने ठहर्छ। फाइल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या.प्रचण्डराज अनिल

इति सम्बत् २०४६ साल फाल्गुण २४ गते रोज ४ शुभम्.....।

संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गजेन्द्रकेशरी वास्तोला
माननीय न्यायाधीश श्री मोहनप्रसाद शर्मा
२०४६ सालको रिट नं. ६१२

रिट निवेदक : भक्तपुर जिल्ला स्थित नेपोनिट वेयर होजियारी इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ. को संचालक डिल्लीराम रजितकार

विरुद्ध

प्रत्यर्थी: श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयसमेत

विषय: उत्प्रेषण

(१) कम्पनीले तयार पारी निकालेको कपडा सिर्फ होजियारी मात्रको हो वा सर्टिङ सुटिङलाई पनि काम लाग्न सक्ने हो सो कुराको यकीन गर्ने कुरा कपडा विशेषज्ञको भएको र विशेषज्ञको समेत रायबाट अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत संख्या १५(३)(ख) अनुसार अन्तःशुल्क असूल गर्ने गरेको निर्णय कानुन नै देखिँदा सो बदर गरी साविक दरबन्दी संकेतको १५(४)(ख) बमोजिम गराई पाउन परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिटनिवेदन मनासिब नहुने ।

(प्रकरण नं. ८)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री हरिशंकर निरौला

प्रत्यर्थीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रकुमार श्रेष्ठ

आदेश

न्या.गजेन्द्रकेशरी वास्तोला

१. नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १६ र ७१ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको तथ्य यस प्रकार छ :-

२. श्री ५ को सरकार उद्योग विभागमा यो नेपोनिट वेयर होजियारी इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. दर्ता रजिस्टर्ड भई होजियारी सामान तैयार तथा उत्पादन हुँदै आएको छ र मिति २०४६।३।२५ गतेसम्म पनि मो.प्र.श. १०५ का दरले संकेत नं. १५-४(ख) अन्तर्गत अन्तःशुल्क रकम बुझाई आएको छ । हाल आएर प्रत्यर्थी अन्तःशुल्क कार्यालयले मिति २०४६।४।१९ गतेमा काटेको माग फाराम नं. १ अनुसार यस उद्योगको उत्पादन होजियारी सामानमा संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत प्रति मिटर रु. ४।१० पैसा प्रति किलो रु. ४।- का दरले अन्तःशुल्क तिर्न पर्दछ भनी माग फाराम काट्ने काम भयो । यस उद्योगको उत्पादन होजियारी सामान यसरी संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत अन्तःशुल्क लाग्ने होइन र साविक देखि लागी आएको संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत मो.प्र.श. १०५ का दरले मात्र लाग्ने हो र हाल आएर मौजूद कानुनमा कुनै संशोधन पनि भएको छैन यो कारखानाको उत्पादनले केवल कटु गंजी जस्ता वस्तुमात्र तैयार हुने हो । सुटिङ शर्टिङ सरह कुनै हालतमा प्रयोग हुन नसक्ने हुँदा साविकमा कायम रही आएको प्र.श. १०५ मा कुनै परिवर्तन हुनसक्ने होइन भनी मिति २०४६।४।१९ गतेमा काटिएको कापी उल्लेखित माग फाराम उपर अन्तःशुल्क कार्यालयमा कुराकानी हुँदा माथिल्लो स्तर श्री ५ को सरकारबाट यस्तै निर्णय भई आएको छ भन्ने मौखिक जवाफ प्राप्त भयो । यस उद्योगले उत्पादन शुरु गरेकै मितिदेखि आर्थिक ऐनको दफा ३ तथा अनुसूची ५ अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-४(ख) मा तोकिएको होजियारी सामान मो.प्र.श. १०५ का दरले काटिएको माग फाराम बमोजिम अन्तःशुल्क रकम बुझाउँदै आएको छ हाल आएर उक्त प्रचलनलाई अन्यथा ठहर गरी मिति २०४६।४।१९ मा काटिएको १ नं. को माग फारामलाई वैध मान्यता प्रदानको लागि मिति २०४६।३।२५ गरेको सम्म लागू रहेको नेपाल कानुनमा संशोधन भएको हुनुपर्दछ त्यसरी संशोधन भई संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत अन्तःशुल्क लाग्ने हो भन्ने प्रत्यर्थीहरूको तर्क छैन । नेपाल कानुन तथावत नै छ । यस उद्योगबाट उत्पादीत होजियारी सामान सुटिङ सर्टिङमा प्रयोग हुन सक्ने भएकोले कपडाको अन्तःशुल्क सरह शुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-३(ख) अनुसार असूल उपर गर्ने भन्ने तर्क पाइयो । साविक देखि बहाल रही आएको कानुनमा कुनै परिवर्तन नभएपछि साविक सरह नै संकेत नं. १५-४(ख) ले मो.प्र.श. १०५ मात्र लाग्ने हो संकेत नं. १५-३(ख) को साविकदेखि नै कायम रही आएको शीर्षक अन्तर्गत सुटिङ सर्टिङको कपडाहरू पर्ने हो । प्रत्यर्थीहरूको आपसी मिलेमतो पूर्ण अवैध एवं दोषपूर्ण निर्णयपत्र लेखाई र माग फाराम कटाई समेत सम्पूर्ण काम कारवाही समेतबाट रिट निवेदकको नेपालको संविधान, २०१९ द्वारा प्रदत्त समानताको हक एवं सम्पत्ति सम्बन्धी मौलिक हकहरू हननु भएकोले संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा प्रत्यर्थीहरूको गैरकानुनी निर्णय र तदनुरूप माग फाराम काट्ने काम कारवाही समेत बदर गरी यस उद्योगको उत्पादन होजियारी सामानमा अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-४(ख) अन्तर्गत मो.प्र.का. १०५ का दरले मात्र साविक सरह असूल उपर गर्न गराउनु भन्ने प्रत्यर्थीहरूका नाममा परमादेशको आदेश जारी गरिपाउँ । रिटनिवेदनपत्रको अन्तिम

- किनारा नलागेसम्मको लागि रिट निवेदकबाट अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत अन्तःशुल्क असूल उपर नगर्न नगराउनु भन्ने प्रत्यर्थीहरूको नाममा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०२१ को नियम ५८(२) अन्तर्गत अन्तरिम आदेश समेत गरिपाउँ भन्ने समेत रिटनिवेदनपत्र ।
३. विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ भिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि पेश गर्न साथै निवेदकको माग बमोजिम अन्तरिम आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो सरकारी वकील खटाई पठाई दिनु भनी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई सूचना दिई कानुन बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत सर्वोच्च अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०४६।४।२६ गतेको आदेश ।
 ४. प्रस्तुत रिटनिवेदनको अन्तिम किनारा नलागेसम्म निवेदकबाट अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-३(ख) अन्तर्गत अन्तःशुल्क असूल उपर नगर्न नगराउनु भनी विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालय काठमाडौं समेतका नाममा अन्तरिम आदेश जारी हुने ठहर्छ भन्ने यस अदालतको संयुक्तइजलासको मिति २०४६।५।२२ गतेको आदेश ।
 ५. आ.ब. ०४६।४७ मा श्री ५ को सरकारले वस्तु वर्गीकरण स्पष्ट गरी त्यस्को आधारमा आर्थिक ऐनको व्यवस्था बमोजिम अन्तःशुल्क असूल गरिएकोलाई गैरकानुनी भन्न मिल्दैन । कुन वस्तु के कस्तो उत्पादन प्रक्रियाबाट तयार भएको छ र त्यस्तो वस्तु अन्तःशुल्क दरबन्दीमा उल्लेखित कुन वस्तुसंग मिल्दो जुल्दो हुन्छ भनी व्याख्या गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारलाई भएकोले अन्तःशुल्क दरबन्दीमा उल्लेखित वस्तु वर्गीकरणको आधारमा उक्त उद्योगबाट उत्पादित वस्तुसंग मिल्दो संकेत नं. बमोजिम अन्तःशुल्क असूल गरिएको पूर्णतया न्यायोचित र कानुनसंगत भएकोले रिटनिवेदन खारेज गरी पाउन अनुरोध छ भन्ने समेत अर्थ मन्त्रालयको का.मु. सचिव शशिनारायण शाहको लिखितजवाफ ।
 ६. आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा ३ अन्तर्गतको अनुसूची २ अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-४(ख) र १५-३(ख) को भिन्नतातर्फ विचार गर्दा १५-४(ख) ले सामानलाई बुझाउँछ र १५-३(ख) ले सामान तयार गर्ने प्राथमिक वस्तु अर्थात् कपडालाई जनाउने हुँदा रिट निवेदकको उद्योगले उत्पादन गरी आएको कपडा आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा ३ अन्तर्गतको अन्तःशुल्क दरबन्दी समेत १५-३ अन्तर्गत पर्ने कुरा प्रष्ट नै छ । त्यसैले सो संकेत संख्या १५-३ अन्तर्गतको उत्पादित कपडा सर्तिङ्गमा प्रयोग हुने प्राविधिकको राय तथा उक्त कपडा बजारमा सर्तिङ्गमा प्रयोग भइरहेको हुँदा नै आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा ३ अन्तर्गत अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत संख्या १५-३(ख) अनुसार अन्तःशुल्क गर्ने निर्णय भएको हो भन्ने समेत अन्तःशुल्क विभागको महानिर्देशक श्यामकुमार श्रेष्ठको र अन्तःशुल्क कार्यालयको प्रमुख अन्तःशुल्क अधिकृत बोधराज निरौलाको छुट्टाछुट्टै लिखितजवाफ ।
 ७. नियम बमोजिम दैनिक कजलिष्टमा चढी इजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदकतर्फबाट रहनुभएका विद्वान अधिवक्ता श्री हरिशंकर निरौलाले निवेदकको उद्योगबाट उत्पादित सामान होजियारी भएको हुँदा सर्तिङ्गको परिभाषा भित्र पर्ने होइन तसर्थ सर्तिङ्गको परिभाषा अन्तर्गत राखी आर्थिक ऐन, २०४३ को १५-३(ख) बमोजिम अन्तःशुल्क नलगाउनु भनी प्रत्यर्थीहरूको नाममा परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्दछ भन्ने समेत प्रत्यर्थीतर्फबाट विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रकुमार श्रेष्ठले आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा ३ अन्तर्गतको अनुसूची २ अन्तःशुल्क दरबन्दीको संकेत नं. १५-४(ख) ले सामानलाई बुझाउने र १५-३(ख) ले सामान तयार गर्ने प्राथमिक वस्तु अर्थात् कपडालाई जनाउने हुँदा रिट निवेदकको उद्योगले उत्पादन गरी आएको कपडा आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा ३ अन्तर्गतको अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत संख्या १५-३ अन्तर्गत निवेदकलाई अन्तःशुल्क कार्यालयबाट अन्तःशुल्क लगाइएको कानुन बमोजिम हुँदा रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्दछ, भन्ने समेत बहस गर्न भयो ।
 ८. यसमा मिसिल अध्ययन गरी विद्वान अधिवक्ताहरूको बहस समेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदक नियोनित वेयर होजियारी इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को प्रबन्धपत्रको प्रकरण ३(क) मा नाइलन पोलिष्टर सिल्क र सिन्थेटिकका विभिन्न डिजाइनको होजियारी कपडा मात्र उत्पादन गर्न पाउने प्रबन्धपत्र र उद्योग दर्ताको प्रमाणपत्रबाट स्पष्ट छ भन्ने कुरा विपक्षीहरूको लिखितजवाफबाट देखिन आएको छ । यस कुराको पुष्टि पनि रिट निवेदनको प्रकरण नं. १ को (ग) मा उल्लेख भएको "गंजी, कटु जस्ता वस्तु मात्र तयार हुने हो" भन्ने वाक्यांशले कपडा तयार गर्ने भई गंजी, कटु, मोजा जस्ता मात्र तयारी होजियारी सामान तयारी गर्ने कम्पनी होइन भन्ने कुरा देखिन आएको छ । त्यसमा पनि कम्पनीले तयार पारी निकालेको कपडा सिर्फ होजियारी मात्रको हो वा सर्तिङ्ग सुटिङ्गलाई पनि काम लाग्न सक्ने हो सो कुराको यकीन गर्ने कुरा कपडा विशेषज्ञको भएको र विशेषज्ञको समेत रायबाट अन्तःशुल्क दरबन्दी संकेत संख्या १५(३)(ख) अनुसार अन्तःशुल्क असूल गर्ने गरेको निर्णय कानुन नै देखिँदा सो बदर गरी साविक दरबन्दी संकेतको १५(४)(ख) बमोजिम गराई पाउन परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिटनिवेदन मनासिव भएन । तसर्थ निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुन सक्ने अवस्था नहुँदा रिटनिवेदनपत्र खारेज हुने ठहर्छ । फाइल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.मोहनप्रसाद शर्मा

इति सम्बत् २०४९ साल माघ २६ गते रोज २ शुभम्..... ।

साल: २०५२, महिना : असोज, अंक : ६, फैसला मिति : २०५२।३।१५ , निर्णय नं. ६०१४

पूर्ण इजलास

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री विश्वनाथ उपाध्याय

माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ

माननीय न्यायाधीश श्री अरविन्दनाथ आचार्य

माननीय न्यायाधीश श्री हरि प्रसाद शर्मा

माननीय न्यायाधीश श्री इन्द्रराज पाण्डे

२०५० सालको रि.पु.ई.नं.: ५८

विषय: उत्प्रेषण

निवेदक : पर्सा जिल्ला विरगन्ज नगरपालिका वडा नं. १६ श्रीपुर स्थित सुन्दर फर्निचर इण्डस्ट्रिज प्राइभेट लिमिटेडका तर्फबाट ऐ.का अध्यक्ष ऐ.ऐ. वडा नं. ७ का अलखिया रोड बस्ने वर्ष ३७ को मदनलाल केडिया ।

विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५ को सरकार, अन्तःशुल्क कार्यालय विरगन्ज ।

श्री ५ को सरकार, अन्तःशुल्क विभाग काठमाडौं ।

श्री राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौं ।

- निवेदकको मुख्य माग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(२)(ग) र १४(२) बमोजिम छुट सुविधा दिनु पर्नेमा नदिई धरौटी राख्न बाध्य तुल्याई सम्पूर्ण रकम सदर स्याहा गरेको विपक्षहरूको काम कारवाही बदर गरी राखेको धरौटी रकम फिर्ता दिनु भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउं भन्ने भएको देखिन्छ भने प्रत्यर्थी तर्फबाट आएको लिखित जवाफबाट निवेदक उद्योगले उत्पादित माल सामानको मूल्यमा नै अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी मूल्य कायम गरी उपभोक्ताबाट नै अन्तःशुल्क वापतको रकम उठाई सकेको हुँदा निवेदकले दाखिल गरेको अन्तःशुल्कको रकम फिर्ता दिन मिल्ने होइन भन्ने उल्लेख भई आएको देखिन्छ । निवेदकको उद्योगबाट उत्पादित माल बस्तुको मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताबाट अन्तःशुल्क रकम असुल गरेको कुरालाई स्विकार गरेको रिट निवेदनबाट पुष्टि हुन आएको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम कर, अन्तःशुल्क, भन्सार इत्यादिको सुविधा दिनुको तात्पर्य नयां स्थापना भएका उद्योगलाई प्रोत्साहन दिई उत्पादिन मालको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक हुन सकोस भन्ने हुन्छ । ती सुविधाहरू अन्तर्गत दिइएको रकम उद्योगपतिले मालको ग्राहकबाट आफैले व्यक्तिगत रूपमा उठाई लिन खानको लागि दिएको होइन । उद्योगपतिले सो अनुसार आफ्नो उत्पादनको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनको सट्टा त्यस्तो अन्तःशुल्कको रकम असूल गरी सकेपछि श्री ५ को सरकारलाई बुझाएको अन्तःशुल्क फिर्ता पाउं भन्ने जिकिर तर्कसंगत नदेखिने ।

(प्र.नं. १३)

- प्रस्तुत मुद्दामा वस्तुतः अन्तःशुल्क विभागको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने र राजश्व न्यायाधिकरणका निर्णय उपर श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन लाग्ने व्यवस्था भएको पनि देखिन्छ । त्यस्तो बैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदा हुँदै त्यस्को अवलम्बन नगरी सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रिट निवेदन गरेको देखिएकोले समेत निवेदकलाई यस अदालतबाट उपचार प्रदान गर्नु पर्ने स्थिति देखिन नआउने ।

(प्र.नं. १४)

निवेदक तर्फबाटसविद्वान अधिवक्ता श्री कमल नारायण दास

विपक्षी तर्फबाट :विद्वान सरकारी उप-न्यायाधिवक्ता श्री टीका बहादुर हमाल

अवलम्बित नजीर:

आदेश

प्र.न्या. विश्वनाथ उपाध्याय: सर्वोच्च अदालत नियमावली, ०४९ को नियम ३(१) बमोजिम पूर्ण इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यसप्रकार छ :

२. निवेदक उद्योग औ.व्य. ऐन, २०३० अन्तर्गत इजाजत पाई प्रा.लि.को रूपमा संगठित भई मिति २०३६।१०।२७ देखि आफ्नो औद्योगिक उत्पादन प्रारम्भ गरेको थियो उद्योगले औ.व्य. ऐन, २०३० को दफा ९ र औ. व्य. २०३० लाई औ.व्य.ऐन, २०३८ को दफा २२ ले खारेज गरेपछि ऐ.को दफा १४(२) र दफा १०(ग)(२) अन्तर्गत अन्तःशुल्क छुटेको सुविधा पाउने भएको हुनाले ऐ. प्रावधान अन्तर्गत अन्तःशुल्क छुटका लागि मिति २०२६।७।२४ मा अर्थ सहायक मन्त्रीमा मिति २०३६।१२।२४ मिति ०३६।१२।७ मा उ.वि.म.क्षे.का. हेटौडामा मिति २०३७।२।१०, मिति २०३८।२।३२ मा उद्योग विभागमा मिति २०३८।७।१९, मिति

- २०४०।५।२३ को पर्साको मिति २०४२।५।३० को पत्रद्वारा उद्योगले उपभोक्ताबाट मलमा अन्तःशुल्क जोडा उठाएको अन्तः शुल्क रकम उद्योगलाई दिन नमिल्ने भनी जानकारी गरायो । अन्तःशुल्क कार्यालय पर्साले अन्तःशुल्क छुट दिन नमिल्ने भनी पत्र दिएको हुनाले अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा १५ र रा.न्या.ऐन, २०३१ को दफा ६(१) अन्तर्गत रा.न्या. काठमाडौंमा पुनरावेदन गरेकोमा रा.न्या. काठमाडौंले पुनरावेदन नलिने अवस्था भएको भए तत्काल दरपिठ गरी फिर्ता गर्नपर्नेमा पुनरावेदन पत्र लिई दर्ता गरेपछि श्री ५ को सरकारको निर्णय हुँदा सो उपर क्षेत्रीय अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने हुनाले अधिकार क्षेत्रको अभावमा कारवाहि गर्न नमिल्ने भनी पुनरावेदन पत्र खारेज गरेबाट बाध्य भई अर्को उपचारको बाटो नहुँदा प्रस्तुत रिट दिन आएको छ ।
३. प्रस्तुत उद्योग औ.व्य. ऐन २०३० अन्तर्गत इजाजत लिई स्थापित भएको उद्योग हो उद्योगले औद्योगिक उत्पादन २०३१।१०।२७ मा प्रारम्भ गरेको हुनाले ऐ ऐनको दफा ९ अन्तर्गतको अन्तःशुल्क सुविधा छुट पाउने विभिन्न मितिमा निवेदन दिँदै कारवाही गर्दै आएको थिएँ । छुट तर्फका कारवाहीलाई लम्ब्याउँदै गई निर्णय नदिँदै औ.व्य. ऐन, २०३८ मिति २०३८।६।१४ मा लागु भएपछि ऐ. ऐनको दफा २२ ले औ.व्य.ऐन, २०३० लाई खारेज गरेको हुनाले खारेज भएको ऐन अन्तर्गत उपभोग गरी नसकेको सुविधा औ.व्य.ऐन, २०३८ अन्तर्गत पाउने रहेछ भने सोही अर्गत पाउने भनी ऐनको दफा १४ (२) मा प्रावधान भएको हुनाले ऐनको दफा १०(ग)(२) अन्तर्गत सञ्चालन मिति देखि ३ वर्षका लागि अन्तःशुल्क छुटको सुविधा तर्फ कारवाही हुन थाल्यो । ऐनको दफा १० (ग)(२) अन्तर्गत अन्तःशुल्क छुट सुविधा भनी म.क्षे.का. हेटौंडाले पनि मिति २०३८.१०.२० को पत्रद्वारा सिफारिश गरी पठाएको हुनाले औ.व्य.ऐन, २०३८ को दफा १०(२)(ग) र १४(२) बमोजिम छुट सुविधा दिनु पर्नेमा नदिई धरौट राख्न बाध्य तुल्याएको सम्पूर्ण रकम सदर स्याहा गरेको सम्पूर्ण क्रिया गैर कानूनी छ ।
४. उद्योगले आफ्नो उत्पादन सामानको विक्री मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क समेत गावी कार्य गरेको हुँदा अन्तःशुल्क लाग्ने छैन भन्ने अर्थको अन्तःशुल्क असुल गरी उद्योगपतिले लिन पाउने अथ लगाउन कानून मिल्ने नदेखिएको हुँदा असूल उपर भएको अन्तःशुल्क उद्योगीलाई दिन मिल्ने नदेखिएको भनी श्री ५ को सरकारबाट निर्णय भएको भनिएको छ । कारखानाबाट उत्पादन हुने माल कारखानामा नै कानूनी लडाई लडी थन्काई राख्ने हो भने पूँजी नै सञ्चालन हुने नभई अवरुद्ध हुन गई कारखाना बन्द गर्न पर्ने सृजना हुन्छ । कारखानाबाट उत्पादित माल कारखानामा बाहिर विक्रीका लागि निकासी गर्न निमित्त अन्तःशुल्क कार्यालयले अन्तःशुल्क वापत लाग्न सक्ने रकम धरौटी नराखेसम्म कारखाना बाहिर निकासी गर्न नदिने र धरौटी राखेको रकमलाई अन्तःशुल्क वापत मूल्य जोडी विक्री गरेकोले उद्योगीलाई उपभोग गर्न दिन नमिल्ने भन्ने कुरा स्वयंमा पूर्णतया स्वच्छक चरम विषयगत तथा औ.व्य.ऐन, २०३० को दफा १०(ग)(२) १४(२) को व्यवस्थाको उपहासपूर्ण भएकोले बदरभागी छ ।
५. औ.व्य.ऐन २०३८ ले अन्तःशुल्क विक्री कर, आयकर आदि छुट सुविधा प्रदान गर्नका पछाडि उद्योगलाई फष्टाउने अवसर प्रदान गर्ने उद्देश्य राखिएको हुन्छ बजारमा अवसर प्रदान गर्ने उद्देश्य राखिएको हुन्छ बजारमा प्रचलित दर भन्दा कम दरमा नयाँ उद्योगले माल बेच्ने भन्ने उद्देश्यले यी छुट सुविधाहरु प्रदान गरिएको हुँदैन । सरकारले उद्योगबाट पाउने कर र राजश्वहरु केहि निश्चित अवधिको लागि उद्योगीलाई छुट्टिएमा उद्योग क्षेत्रमा प्रवेश गर्नेहरुका लागि आकर्षण भई पूँजी लगानीको प्रवृत्ति बढ्ने नयाँ उद्योगहरुलाई फष्टाउन अवसर मिल्ने तथा देशका औद्योगीकरणमा सघाउ पुग्ने उद्देश्यले कानून विपरित धरौटी राख्न लगाएको अन्तःशुल्क वापतको रकम कानून प्रतिकूल सरकारले हजम गर्न मिल्दैन । सरकारले कर लिन निमित्त कानूनद्वारा अख्तियारी पाएको हुनुपर्छ । औ.व्य. ऐन, २०३८ द्वारा अन्तःशुल्क उठाउन नपाउने गरी भएको प्रतिरोधात्मक व्यवस् थाको प्रतिकूल उद्योगले उपभोग गर्न पाउने रकम अन्तःशुल्क रुपमा उठाउन लगाई धरौटी राखी हाल सरकारले खाने भनी गरिएको निर्णय अनधिकृत अ.व. ३५ को प्रतिकूल तथा राम बहादुर अधिकारी विरुद्ध श्री ५ को सरकार अन्तःशुल्क विभाग समेत (ने.का.प.२०४२ नि.नं. २५३२ पृष्ठ ९७६ सं.ई.) तथा निवेदक विरगञ्ज खाद्य उद्योग प्रा.लि. विरुद्ध श्री ५ को सरकार उद्योग विभाग समेत भएको ०४५ को रि.पु.फु. ५७ स.अ. पूर्ण इजलासबाट मिति २०४६।४।३१ मा भएको निर्णयको समेत प्रतिकूल छ ।
६. अतः नेपालको संविधानको धारा १०(१) ११(१) ११(२)(ड) तथा १५ द्वारा प्रदत्त तथा प्रत्याभूत मौलिक तथा संवैधानिक हकहरु आघातित हुन गएकोले र उक्त हकहरु प्रचलन गराई पाउन अन्य उपचारको माध्यम विद्यमान नभएकोले रिट दिन आएको छ । उत्प्रेषण वा अन्य उपयुक्त आदेश जारी गरी श्री ५ को सरकारको यस सम्बन्धी निर्णय र अन्तःशुल्क विभागको मिति २०४२।५।२४ र अन्तःशुल्क कार्यालय विरगञ्जको मिति २०४२।५।३० को पत्र समेतलाई बदर गरी ५,५५,४८८।११ निवेदकलाई फिर्ता दिनु भन्ने विपक्षीहरुको नाउँमा परमादेश समेत जारी गरि पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन जिकिर ।
७. विपक्षीले आफ्नो उत्पादन शुरु गरेपछि अन्तःशुल्क छुट सुविधाको लागि उद्योग विभाग मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय हेटौंडाको मिति २०३६।१।२७ को पत्रानुसार अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाउने व्यवस्था नभएको भन्ने जानकारी विपक्षीलाई दिएकोले विपक्षीको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ । निवेदकले आर्थिक ऐनको मर्यादा राखी अन्तःशुल्क राजश्व बुझाउने मनसायले नै यस कार्यालयमा आर्य स्टील फर्निचर उत्पादन गर्ने अनुज्ञापत्र लिएको हो । सोही अनुरूप स्टील फर्निचर उत्पादन एवं विक्रीमा हुने अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताबाट अन्तःशुल्क रकम असूल भएको हो भन्ने कुरा विपक्षीको रिट निवेदनको दफा ४(ख) ले स्वीकार

- गरेकै देखिन्छ । अन्तःशुल्क राजश्व उपभोक्ताबाट लिई सकेपछि उक्त रकम सम्बन्धित कार्यालयमा दाखिल गर्न विपक्षीको दायित्व भएरै उक्त रकम दाखिल गरेको हो र अन्तःशुल्क विभागको मिति २०४२।५।१८ को पत्रानुसार उत्पादित सामानको विक्री मूल्य कायम गर्दा अन्तः शुल्क रकम समेत गाभी कायम गरेको हुँदा अन्तःशुल्क लाग्ने छैन भन्ने अर्थको अन्तःशुल्क असुल गरी उद्योगपतिले लिन पाउने अर्थ लगाउन कानून मिल्ने नदेखिएको हुँदा असुल उपर भएको अन्तःशुल्क उद्योगलाई दिन मिल्ने नदेखिएको भन्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय भएको हुँदा विपक्षीले माग गरेको सहूलियत दिन नमिल्ने हुन्छ ।
८. सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको गुहार माग्न आउने व्यक्तिले आफूलाई सवैधानिक वा कानूनी अधिकारमा आघात परेको भएमा वस्तुगत रूपमा स्पष्ट उल्लेख गरी सफा हात र स्वच्छ विचारले न्यायको शरणमा आउनु पर्नेमा विपक्षीले सो उल्लेख गरेको पाइदैन । प्रचलित कानूनको मनसायलाई बंग्याई यस कार्यालयबाट भए गरेको कानून संगत कामकारवाहीलाई गैर कानीनी नामाकरण र कानून आफ्नो अनुकुल एकतर्फ व्याख्या गरी रिट दिन आउनु भएकोले रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अन्तःशुल्क कार्यालय पर्साको लिखित जवाफ
९. असुल उपर भएको अन्तःशुल्क उद्योगलाई दिन मिल्ने नदेखिएको भनी श्री ५ को सरकारबाट निर्णय भएको र सो निर्णय उपर निवेदकले राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंमा पुनरावेदन गरेको रहेछ । राजश्व न्यायाधीकरण काठमाडौंबाट श्री ५ को सरकारको निर्णय उपर पुनरावेदन गर्न आएको दिएकोले प्रस्तुत मुद्दा यस न्यायाधीकरणको क्षेत्राधिकार भित्र पर्न नआउने हुँदा खारेज गरी मिति २०४४।११।११ मा फैसला भएको देखिन्छ । यस पश्चात निवेदक करीब ३ वर्ष ४ महिना बिलम्ब गरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गर्न भएको छ । तसर्थ विलम्बको सिद्धान्तले पनि प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ । रिट निवेदकले आर्थिक ऐनको मर्यादा राखी अन्तःशुल्क राजश्व बुझाउने मनसायले नै अन्तःशुल्क कार्यालय विरगंजमा गई स्टिल फर्निचर उत्पादन गर्ने अनुज्ञापत्र अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियम, २०१९ बमोजिम अनुज्ञापत्र लिएको हो सो अनुरूप स्टील फर्निचर उत्पादन एवं विक्री गरी विक्रीमा हुने अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताहरुबाट उत्पादन एवं विक्री गरी विक्रीमा हुने अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताहरुबाट अन्तःशुल्क रकम असुल भएको हो भन्ने कुरा विपक्षीको रिट निवेदनको दफा ४(ख) ले स्वीकारेको देखिन्छ । अन्तःशुल्क राजश्व उपभोक्ताबाट लिई सकेपछि उक्त रकम सम्बन्धित कार्यालयमा दाखिला गर्न विपक्षीको दायित्व भएरै रकम दाखिला गरेको हो र यस विभागको मिति २०४२।५।१८ को पत्रानुसार उत्पादित सामानको विक्री मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क रकम समेत जोटी कायम गरेको हुँदा अन्तःशुल्क लाग्ने छैन भन्ने अर्थको अन्तःशुल्क असुल गरी उद्योगपतिले लिन पाउने अर्थ लगाउन कानूनतः मिल्ने नदेखिएको हुँदा असुल उपर भएको अन्तःशुल्क उद्योगलाई दिनमिल्ने नदेखिएको भन्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय भएको हुँदा विपक्षीले माग गरेको सहूलियत दिन नमिल्ने भएकोले रिट खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अन्तःशुल्क विभागको लिखित जवाफ ।
१०. रिट निवेदक तथा विपक्ष दुवै पक्षले अन्तःशुल्क वापत लाग्ने रकम मूल्यमा जोडी सामानहरु विक्री गरी उपभोक्ताबाट असुल गरेको भन्ने तथ्यलाई स्वीकार गरेको अवस्थामा उक्त विवादित अन्तःशुल्क वापतको धरौटी रकममा श्री ५ को सरकारको तथा रिट निवेदक कसैको पनि दावी पुग्न सक्ने देखिँदैन । उक्त अन्तःशुल्कको भार आम उपभोक्ताले व्यहोरी सकेको अवस्था हुँदा उपभोक्ताको तर्फबाट मात्र उक्त रकम फिर्ता पाउँ भन्ने दावी पुग्न सक्ने हुन्छ त्यसकारण उक्त रकममा उपभोक्ताको दावी कायम रहने हुँदा उक्त रकम रिट निवेदन माग बमोजिम निवेदकले फिर्ता पाउन नसक्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । निवेदक हितेष पलसेजको हकमा राम कुमार गोल्छा वि. अन्तःशुल्क विभाग काठमाडौं समेत भएको ०४५ सालको रिट नं. ८१२१ को रिट निवेदनमा रिट जारी गर्ने गरेको यस अदालत संयुक्त इजलासको मिति ०४९ र ८ र २१ को निर्णयसँग यो इजलास सहमत हुन सकेन । सर्वोच्च अदालत नियमावली ०४९ को नियम ३(ख) बमोजिम प्रस्तुत रिट निवेदन पूर्ण इजलासमा पेश गर्न भन्ने व्यहोराको यस अदालत संयुक्त इजलासको मिति ०५० र २ र ११ को आदेश ।
११. नियम बमोजिम दैनिक कजलिष्टमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता कमल नारायण दासले निवेदक उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० अन्तर्गत इजाजत प्राप्त उद्योग भएपनि उद्योगले आफ्नो औद्योगिक उत्पादन ०३६।१०।२७ मा शुरु गरी सोही ऐनको दफा ९ अन्तर्गत अन्तःशुल्कको छुटको कारवाही चलाउँदै आएको अवस्था ०३६।६।२४ मा औ.व्य.ऐन, २०३८ लागू भयो र साविक औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० को सुविधा उपभोग नगर्दै नयाँ ऐन आएकोले नयाँ औ.व्य. ऐन, २०३८ को दफा १४(२) बमोजिम अन्तःशुल्क सुविधा दिनु पर्नेमा विपक्षहरुबाट अन्तःशुल्कको सुविधा नदिई अन्तःशुल्क वापत राखेको धरौट समेत फिर्ता नदिने गरी गरेको कार्य कानून विपरीत भए गरेको हुँदा माग दावी बमोजिम रिट जारी गरीपाउँ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नभयो । प्रत्यर्थी तर्फबाट रहनु भएका विद्वान सरकारी उप न्यायाधिवक्ता टीका बहादुर हमालले निवेदक उद्योगले उद्योगबाट उत्पादित सामानाम विक्री मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क समेत जोडी उपभोक्ताबाट असुल गरी सकेको हुँदा अन्तःशुल्क वापत राखेको धरौटी फिर्ता दिन मिल्ने होइन, साथै निवेदक राजश्व न्यायाधिकरणबाट फैसला भएको मितिले ५ वर्ष भन्दा बढी बिलम्ब गरी आएकोबाट समेत रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।
१२. प्रस्तुत निवेदन हितेष पलसेज इन्डस्ट्रीजको हकमा राजकुमार गोल्छा वि. अन्तःशुल्क विभाग काठमाडौं समेत भएको ०४६ सालको रिट नं. ८१२ मा कायम भएको सिद्धान्तसँग रुलिङ बाभियो भनी पूर्ण इजलासमा पेश हुन आएको देखियो ।

१३. निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदकको मुख्य माग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(२)(ग) र १४(२) बमोजिम छुट सुविधा दिनु पर्नेमा नदिई धरौटी राख्न बाध्य तुल्याई सम्पूर्ण रकम सदर स्याहा गरेको विपक्षहरूको काम कारवाही बढेर गरी राखेको धरौटी रकम फिर्ता दिनु भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने भएको देखिन्छ भने प्रत्यर्थी तर्फबाट आएको लिखित जवाफबाट निवेदक उद्योगले उत्पादित माल सामानको मूल्यमा नै अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी मूल्य कायम गरी उपभोक्ताबाट नै अन्तःशुल्क वापतको रकम उठाई सकेको हुँदा निवेदकले दाखिल गरेको अन्तःशुल्कको रकम फिर्ता दिन मिल्ने होइन भन्ने उल्लेख भई आएको देखिन्छ। निवेदकको उद्योगबाट उत्पादित माल वस्तुको मूल्य कायम गर्दा अन्तःशुल्क रकम समेत जोडी उपभोक्ताबाट अन्तःशुल्क रकम असुल गरेको कुरालाई स्विकार गरेको रिट निवेदनबाट पुष्टि हुन आएको छ। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम कर, अन्तःशुल्क, भन्सार इत्यादिको सुविधा दिनुको तात्पर्य नयाँ स्थापना भएका उद्योगलाई प्रोत्साहन दिई उत्पादिन मालको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक हुन सकोस भन्ने हुन्छ। ती सुविधाहरू अन्तर्गत दिइएको रकम उद्योगपतिले मालको ग्राहकबाट आफैले व्यक्तिगत रूपमा उठाई लिन खानको लागि दिएको होइन। उद्योगपतिले सो अनुसार आफ्नो उत्पादनको मूल्य प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनको सट्टा त्यस्तो अन्तःशुल्कको रकम असूल गरी सकेपछि श्री ५ को सरकारलाई बुझाएको अन्तःशुल्क फिर्ता पाउँ भन्ने जिकिर तर्कसंगत देखिन्छ।

१४. प्रस्तुत मुद्दामा वस्तुतः अन्तःशुल्क विभागको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने र राजश्व न्यायाधिकरणका निर्णय उपर श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन लाग्ने व्यवस्था भएको पनि देखिन्छ। त्यस्तो वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदा हुँदै त्यसको अवलम्बन नगरी सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रिट निवेदन गरेको देखिएकोले समेत निवेदकलाई यस अदालतबाट उपचार प्रदान गर्न पर्ने स्थिति देखिन आएन। रिट निवेदन खारेज गर्ने गरेको मिति २०५०।२।११ गतेको संयुक्त इजलासको निर्णय मनासिव ठहर्छ। प्रत्यर्थीको जानकारीको लागि आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा हाम्रो सहमति छ।

न्या. गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ

न्या. हरि प्रसाद शर्मा

न्या. इन्द्रराज पाण्डे

माननीय न्यायाधीश श्री अरविन्दनाथ आचार्यको राय :-

निवेदकको मुख्य माग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(२)(ग) र १४(२) बमोजिम छुट सुविधा दिनु पर्ने नदिई धरौट राख्न बाध्य तुल्याई सम्पूर्ण रकम सदर स्याहा गरेको विपक्षहरूको काम कारवाही गरी राखेको धरौटी रकम फिर्ता दिनु भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी गरीपाउँ भन्ने जिकिर रहेको देखिन्छ। निवेदकको उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० अन्तर्गत इजाजत पाई २०३६।१०।२७ मा औद्योगिक उत्पादन प्रारम्भ गरेको देखिन्छ। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मिति २०३८।६।१४ मा लागु भएपछि ऐन ऐनको दफा २२ ले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० लाई खारेज गरेको हुनाले खारेज भएको ऐन अन्तर्गत पाउने भनि ऐनको दफा २२ ले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३० लाई खारेज गरेको हुनाले खारेज भएको ऐन अन्तर्गत उपभोग गरी नसकेको सुविधा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत पाउने रहेछ भने सोही अन्तर्गत पाउने भनी ऐनको दफा १४(२) मा प्रावधान भएको हुनाले सोही ऐनको दफा १०(ग)(२) अन्तर्गत उद्योग सञ्चालन मिति देखि ३ वर्षका लागि अन्तःशुल्क छुटको व्यवस्थाको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत निवेदन पर्न आएको देखिन्छ। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को कानूनी प्रावधान तर्फ हेर्दा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १०(ग)(२) साना मझौला तथा ठूलो उद्योगको हकमा ३ वर्षको लागि अन्तःशुल्क लाग्ने छैन भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। यस व्यवस्थाले ३ वर्षसम्म अन्तःशुल्क छुटको सुविधा ऐनले नै दिएको देखिन्छ। ऐनले नै प्रष्ट रूपमा अन्तःशुल्क निर्णय गरेर अन्तःशुल्क छुट नदिने भन्न मिल्दैन। निवेदक उद्योगले ऐनले दिएको सुविधाबाट वञ्चित हुनुपर्ने कुनै आधार र कारण पनि भएको पाईदैन। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १०(ग)(२) अनुसार उत्पादन शुरु गरेको ३ वर्षसम्मको लागि अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाउने देखिन्छ। (ने.का.प. ०४७ अंक ८ पृष्ठ ५९८) भन्ने सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(ग)(२) ले पनि उत्पादन शुरु गरेको ३ वर्षसम्मको लागि छुट दिनु पर्ने प्रष्ट कानूनी व्यवस्थाको आधारमा निवेदक उद्योगले उत्पादन शुरु गरेको मिति देखि ३ वर्षसम्मको अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाउने देखिएको र यहि बुँदा आधारबाट निवेदक वनवारीलाल अग्रवाल विरुद्ध अन्तःशुल्क कार्यालय भएको सम्बन्ध २०५० सालको ने.वि.नं. १२९ उत्प्रेषणको रिट निवेदनमा म समेत रहेको यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट मिति ०५।१।२६ मा परमादेशको आदेश जारी गर्ने निर्णय भएको हुँदा प्रस्तुत निवेदन पनि समान प्रकृतिको देखिदा धरौटी वापत लिएको अन्तःशुल्क रकम फिर्ता नदिने श्री ५ को सरकारको निर्णय र अन्तःशुल्क विभागको मिति ०४।२।२० को पत्र समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बढेर गरी दिएको छ। धरौटी वापत लिएको अन्तःशुल्क रकम फिर्ता दिनु भनी विपक्ष अन्तःशुल्क कार्यालय समेतको नाममा परमादेश जारी हुने ठहर्छ। बहुमतको राय बमोजिम हुने नै हुँदा अरु केहि गरिरहन परेन। मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु।

इति सम्बन्ध २०५२ साल आषाढ ८ गते रोज .. शुभम्।

साल: २०५३, महिना :फाल्गुण, अंक :११, फैसला मिति :२०५२।१२।१३, निर्णय नं.६२८९

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मण प्रसाद अर्याल
माननीय न्यायाधीश श्री नरेन्द्र बहादुर न्यौपाने
सम्बत् २०५१ सालको रिट नं.....२५२६

विषय: उत्प्रेषण ।

निवेदक: नवीन रोलड इन्डष्ट्रिज (प्रा) लिमिटेडको तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त अध्यक्षका न.पा.वडा नं. २५ इन्द्रचोक वस्ने सुरेश चन्द्र अग्रवाल ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, मन्त्रिपरिषद सचिवालय समेत ३ ।

- अन्तःशुल्क कुनै उद्योगले उठाई खान पाउने नभई श्री ५ को सरकारलाई कानून बमोजिम बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्क वापतको रकम बुझाउन नपर्ने सुविधा सम्म हो यो कानूनले त्यस्तो अन्तःशुल्क छुट सुविधा उद्योगले आफुले क्रेताबाट उठाएर अन्तःशुल्क लिन खान पाउने भन्ने कानूनी आधारको अभाव भएको र अन्तःशुल्कको विषयगत प्रकृतिबाट सो निष्कर्ष निकाल्न नमिल्ने हुंदा समेत निवेदकको कुनै कानूनद्वारा प्रदत्त हक हनन् भएको भन्न नमिल्ने ।

(प्र.नं. ११)

निवेदक तर्फबाट: श्री विद्वान अधिवक्ता श्री कमल नारायण दास

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री कृष्णराम श्रेष्ठ ।

अबलम्बित नजीर:

आदेश

न्या.लक्ष्मण प्रसाद अर्याल: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३(८८) २ बमोजिम पर्न आएको रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ:

२. श्री ५ को सरकार उद्योग विभागबाट मिति ०४०।१।२९ मा औद्योगिक इजाजत पाई ०४०।३।१९ मा कम्पनी दर्ता भई पटक पटक औद्योगिक इजाजतको म्याद थप पाई मिति ०४६।२।२७ देखि औद्योगिक इजाजत प्रारम्भ गरेको । मुल ऐन लागु छंदा नै औद्योगिक इजाजत पाइ इजाजत भित्रको म्याद भित्रै उत्पादन प्रारम्भ गरेको हुनाले मुल ऐनको दफा १०(ग)(२) र (३) तथा संशोधित ऐनको दफा १०(२) अर्न्तगत उत्पादन प्रारम्भ गरेको मिति २०४६।२।२७ देखि ८ वर्ष का लागि शत प्रतिशत अन्तःशुल्क छुट दिन पर्नेमा अन्तःशुल्क छुट नदिएकोले वाध्य भई सम्मानित अदालतमा सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. ८२८ को उत्प्रेषणको निवेदन दिएकोमा सम्मानित अदालतको संयुक्त इजलासबाट ०४७।२।१४ का दिन उल्लेखित अन्तःशुल्क छुट सुविधा प्रदान गर्न र असुल गरेको अन्तःशुल्क समेत फिर्ता गर्नका निमित्त पु.नं. ३ समेतको नाउंमा उत्प्रेषण परमादेशको आदेश जारी गरी पाउन प्रस्तुत रिट परेको ।
३. देशको अरु रोलिड मिलहरु अन्तःशुल्क छुट सुविधाको औद्योगिक सुविधाको म्याद समाप्त गरी सकेको एक मात्र निवेदक उद्योग अन्तःशुल्क औद्योगिक छुट सुविधा अवधि भित्र संचालित भइरहेको हुनाले यस उद्योगको उत्पादनमा अन्तःशुल्क नलाग्ने तर अन्य यस्तै उद्योगहरुको उत्पादनमा अन्तःशुल्क लाग्ने भएकोले निवेदक उद्योग आर्थिक सवलता तर्फ लम्किरहेको बेला श्री अर्थ राज्य मन्त्रिज्युद्वारा मिति ०५०।३।२७ का दिन संसदको पांचौं अधिवेशनमा प्रस्तुत बजेट वक्तव्यको दफा ८३ मा वनस्पती घिउ र तेल चाउचाउ विस्कृत सावुन तारपिनको तेल प्लाष्टिक व्याग र भाडाकुंडा पि.भी.सी कपर तथा आल्मूनियम वायर टायर ट्युब सिन्थेटिक कपडा पि.भि.सि. कम्पाउण्ड कृत्रिम छाला वारेडिनबाट तयार भएको वस्तु ५८ तथा प्लनसीट पाता तार वायर पाइपहरु, जीप फस्नर, क्यासेट टेप तथा विजुलीका व्याग स्वीचहरुमा लागि आएको अन्तःशुल्क पूर्णरूपले हटाएको भनी बोली पर्नका साथै ऐ. मितिमा नेपाल राजपत्र खण्ड ४३ अतिरिक्ताड २९(३) मा सामयिक कर असुल ऐन, २०१२ को दफा ३ को अधिकार प्रयोग गरी प्रकाशित गरिएको प्र.नं. २ को सूचनामा फलामे छडमा अन्तःशुल्कको दरवन्दी समेत समावेश नगरिएकोले फलामे छडमा अन्तःशुल्क समाप्त हुन गएकोले अन्तःशुल्क छुट सुविधा उपभोग गरी सकेको उद्योगहरुसंग यस नव स्थापित अन्तःशुल्क छुट सुविधा अवधिमा संचालित भई रहेको उद्योगले प्रत्यक्ष प्रतिस्पर्धा गर्न पर्ने अवस्था सृजना भएको छ ।
४. यस उद्योगले सम्मानित अदालतमा ०४६ सालको रिट नं. ८२८८ को उत्प्रेषणको रिट दिई मिति २०४७।२।१४ मा उत्प्रेषण मिस्रित परमादेश जारी भई उत्पादन प्रारम्भ मिति ०४६।२।२७ देखि ८ वर्ष अर्थात ०५४।२।२६ सम्मका लागि अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाएकोमा सो अवधि नपुग्दै मिति २०५०।२।२७ देखि छडमा अन्तःशुल्क समाप्त गरी यस उद्योगले मिति ०५४।२।२६ सम्म उपभोग गर्न पाउने अन्तःशुल्क छुटको सुविधाबाट वंचित गरिएकोले प्रतिरक्षीहरुको निर्णय आदेश र नीति समेत स्पष्टतः सम्मानित अदालतको मिति ०४७।२।१४ को उल्लेखित आदेश तथा मुल ऐन को दफा १०(ग) (२)(३) तथा संशोधित ऐनको दफा १०(२) को प्रतिकुल हुंदा वदरभागी छ ।

५. अतः उल्लेखित कारणबाट विपक्षीहरूको आदेश नीति र निर्णयहरूबाट मेरो उल्लेखित कानूनीहरूको साथै नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१), १२(१), १२(२), (१०) तथा १७ द्वारा प्रत्याभुत मौलिक एवं संवैधानिक हकमा समेत आघात पुग्न गएकोले मिति ०५/०१/२०१७ देखि ०५/१/२६ सम्मको जम्मा विक्री भएको फलामे छडको मूल्य रु. ७,३१,७१,४०४।०८ मा आर्थिक ऐन ०४९ को अनुसुचि ३ को संकेत नं. २१.७२०१.०० अनुसार मोलेको ३ प्रतिशतका दरले हुने अन्तशुल्क वापतको २१,०७,१४३. निवेदकलाई भुक्तानी गर्नका साथै सोही दरले मिति ०५/४/२०१६ सम्म वर्षेनी विक्री मूल्यमा ३ प्रतिशतका दरले अन्तशुल्क भुक्तानी गर्दै जानु भनी प्रतिवादीहरूका नाउमा परमादेश जारी गरी यस सम्बन्धमा कुनै निर्णय निर्देशन भएको वा नीति बनाइएको भए सो समेत बदर गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मुख्य रिट निवेदन जिकिर ।
६. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदन माग वमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाई प्राप्त भएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्ने यस अदालत एक न्यायाधीश इजलासको आदेश ।
७. ०५० साल आषाढ २७ गते देखि लागु हुने गरी जारी भएको अन्तशुल्कः दरवन्दीमा फलामे छडमा अन्तशुल्क हट्न गै छुट सुविधा निरर्थक भै अन्तशुल्क सुविधा उपयोग गरि सकेका उद्योगसंग प्रतिस्पर्धा गर्न नसकी उद्योगको अस्तित्वकै प्रश्न खडा भएको भन्ने सम्बन्धमा कुन वस्तुमा कति कर लगाउने भन्ने नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ अनुसार विधायिकी अधिकार भएकोले आर्थिक ऐनमा किन अन्तशुल्क लिन व्यवस्था गरिएन भन्ने सम्बन्धमा यस विभागले जवाफ प्रस्तुत गर्न नसकेको व्यहोरा सादर अनुरोध गर्दछु । त्यसरी नै सामयिक कर असुल ऐन, २०१२ को दफा ३ वमोजिम श्री ५ को सरकारले आन्तरिक राजस्व समेतको अध्ययन गरी कुनै वस्तुमा अन्तशुल्क लगाउने वा नलगाउने गरि भएको निर्णय त्रुटिपूर्ण छैन तसर्थ रिट खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको विक्री कर तथा अन्तशुल्क विभागको लिखित जवाफ ।
८. कुनमा कति कर लगाउने भन्ने नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ अनुसार विधायिकी अधिकार भएकोले आर्थिक ऐनमा किन अन्तशुल्क लिन व्यवस्था गरिएन भन्ने सम्बन्धमा विधायिकाको अन्तरनिहित अधिकांशलाई हचुवा तवरले चुनौति गर्न मिल्दैन । त्यसरी नै सामयिक कर असुल ऐन, ०१२ को दफा ३ वमोजिम श्री ५ को सरकारले आन्तरिक राजस्व समेतको अध्ययन गरी कुन वस्तुमा अन्तशुल्क लगाउने वा नलगाउने निर्णय गर्ने र सोही वमोजिमको सूचना प्रकाशित गर्ने हुंदा कुनै वस्तुमा अन्तशुल्क नलगाउने गरी भएको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ भनी लिएको जिकिर कानून सम्मत नभएको हुंदा रिट खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।
९. विपक्षी रिट निवेदकले रिट निवेदनमा उल्लेख गर्न भएको अन्तशुल्क सम्बन्धी विषय श्री ५ को सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०४७ वमोजिम अर्थ मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने हो । निज रिट निवेदकले यस सचिवालयको कस्तो काम कारवाहीबाट निजको के कस्तो हकको हनन भएको हो त्यसको स्पष्ट रूपमा जिकिर नलिई उक्त कार्यसंग सचिवालयलाई विना आधार र कारण विपक्षी बनाई दिएको रिट खारेज गरीपाउं भन्ने समेत व्यहोराको श्री ५ को सरकार मन्त्रीपरिषदको लिखित जवाफ ।
१०. नियम वमोजिम पेशी सुचिमा चढी निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री कमल नारायण दासले सर्वोच्च अदालतको रिट नं. ८२८ को मुद्दामा भएको परमादेश समेतको आदेश वमोजिम ०५/४/२०१६ सम्म मेरो पक्षले अन्तशुल्क छुटको सुविधा पाएकोमा सो अवधि नपुग्दै ०५/०१/२०१७ देखि छडमा अन्तशुल्क समाप्त गर्ने विपक्षीको निर्णय सर्वोच्च अदालतको फैसला तथा औ.व्य. ऐन, ०३८ को दफा १०(ग)(२) र (३) समेतको प्रतिकूल हुंदा माग वमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्छ भनी तथा प्रत्यर्थी कार्यालयहरूको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री कृष्ण राम श्रेष्ठले अन्तशुल्क छुटको सुविधा उद्योगले खान होइन अन्तशुल्क श्री ५ को सरकारलाई बुझाउन सम्म नपर्ने सुविधा दिएको हो । कुनै उद्योगलाई सुविधा दिने नदिने भन्ने कुरा श्री ५ को सरकारको नीतिगत कुरा भएकोले रिट निवेदन माग वमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने होइन भनी आफ्नो वहस प्रस्तुत गर्नभयो ।
११. विद्वान अधिवक्ताहरूले गर्न भएको वहस जिकिर सुनी निर्णय तर्फ विचार गर्दा यसमा माग वमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्छ मिल्दैन भन्ने कुरामा निर्णय दिनुपर्ने देखियो । यसमा निवेदकलाई कानून वमोजिम अन्तशुल्क छुटको सुविधा दिएकोमा सो अन्तशुल्क छुट सुविधा नपाएको भन्ने निवेदन जिकिर देखिदैन । अन्तशुल्क कुनै उद्योगले उठाई खान पाउने नभई श्री ५ को सरकारलाई कानून वमोजिम बुझाउनु पर्ने अन्तशुल्क वापतको रकम बुझाउन नपर्ने सुविधा सम्म हो । यो कानूनले त्यस्तो अन्तशुल्क छुट सुविधा उद्योगले आफूले क्रेताबाट उठाएर अन्तशुल्क लिन खान पाउने भन्ने कानूनी आधारको अभाव भएको र अन्तशुल्कको विषयगत प्रकृतिबाट सो निष्कर्ष निकाल्न नमिल्ने हुंदा समेत निवेदकको कुनै कानूनद्वारा प्रदत्त हक हनन भएको भन्न नमिल्ने हुंदा रिट निवेदन माग वमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । फाइल नियम वमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.नरेन्द्र वहादुर न्यौपाने

इति सम्मत २०५२ साल चैत्र १३ गते रोज ३ शुभम.....

साल: २०५३, महिना :पौष, अंक :९, फैसला मिति :२०५३।१०।१५।३, निर्णय नं.६२६४

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री हरिश्चन्द्रप्रसाद उपाध्याय
सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. ... २७४३

विषय: उत्प्रेषण मिश्रीत परमादेशको आदेश जारी गरी पाऊं ।

निवेदक: जि.मोरङ विराटनगर नगरपालिका वडा नं.९, मेनरोड कार्यालय भएका स्वदेशी केवुल इन्डष्ट्रिज भन्ने प्राइभेट फर्मका प्रोपाइटर ऐ.ऐ.बस्ने निरज कुमार सुराना ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, एकद्वार समिति, उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर काठमाडौं समेत जम्मा ३ ।

● कानूनले छुट पाउने रकम तिर्नु पर्ने भन्न नमिल्ने ।

(प्र.नं.९)

● कानूनले नै दिएको छुट नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट माग्न पनि उचित नहुने ।

(प्र. नं.९)

● लागू नलाग्ने अन्तःशुल्क रकम फिर्ता दिनु पर्नेमा नदिने भन्ने उद्योग विभागको मिति ०५।१२।१७ को पत्र र एकद्वार समितिको निर्णय पत्राचार समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ।

(प्र.नं. ९)

रिट निवेदक तर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री कमल नारायण दास ।

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री कृष्णराम श्रेष्ठ ।

अवलम्बित नजीर:

आदेश

न्या.गोविन्द बहादुर श्रेष्ठ: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३।८८(२) अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:

२. प्राधिकरणका चुहावट नियन्त्रण आयोजनाका लागि अन्तर्राष्ट्रिय विकास संगठनबाट प्राप्त ऋण सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत लट नं. १२ पेकेज नं. ६५ करार नं. ०४९।५०।२ को कन्सेन्ट्रिक सर्भिक केवल आपूर्तिको लागि विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरि अन्तर्राष्ट्रिय बोलपत्र आव्हान गरिएकोमा यस उद्योगले समेत बोलपत्र दिएको थियो । सो बोलपत्र उपयुक्त प्रमाणित भई सो आपूर्तिको करार पत्र यस उद्योग र प्राधिकरण बीच हस्ताक्षर भएको थियो । उल्लेखित करार पत्र अन्तर्गत सबै किसिमको करको दायित्व प्राधिकरणको रहेको भएता पनि औ.व्य.ऐन, र आर्थिक ऐन अन्तर्गत विदेशी मुद्रामा स्वदेशी उत्पादन स्वदेशमा नै विक्री गर्दा अन्तःशुल्क नलाग्ने कानूनी व्यवस्था भई रहेको हुनाले यस कम्पनीका कारखानाबाट प्राधिकरणमा विजक बनाई कन्सेन्ट्रिक वायर पठाउदा आर्थिक ऐनको अन्य व्यवस्था अन्तर्गत लाग्न सक्ने अन्तःशुल्क वापतको रकम धरौटी राखेव वा बैंक ग्यारेन्टी दिई माल निष्काशन गर्ने र सो माल प्राधिकरणमा प्राप्त भएको तथा विदेशी मुद्रा भुक्तानी भएको प्रमाणपत्र पेश गरि पछि त्यस्तो धरौटी रकम फिर्ता पाउने अथवा बैंक फूकुवा गराउने गरिएको थियो । निवेदकको विलबाट प्राधिकरणलाई आपूर्ति गरिएको सामान ऐ. प्राधिकरणमा प्राप्त भएको भनी दिएको प्रमाणपत्र र सो को भुक्तानी विदेशी मुद्रामा प्राप्त भएको भनी नेपाल ग्रिनलेज बैंकले गरि दिएको भुक्तानी प्रमाणपत्र लगायतका कागजात राखी अन्तःशुल्क कार्यालय, विराटनगरमा निवेदन दिएकोमा अन्तःशुल्क कार्यालयले धरौटी फिर्ताका लागि प्र.नं. १ र २ समक्ष पत्र पठायो । प्र.नं. २ को ०५।१२।१७ को पत्रबाट प्राधिकरणसंग भएको सम्झौता अन्तर्गत अन्तःशुल्क र विक्री कर प्राधिकरणले तिर्ने पर्ने शर्त रहेकोले निवेदकलाई अन्तःशुल्क वापतको रकम फिर्ता दिन नमिल्ने भनी अन्तःशुल्क तथा विक्री कर विभागलाई पत्र लेखी यस कम्पनीलाई बोधार्थ दिएकोमा निवेदकले प्र.नं. २ लाई आर्थिक ऐन समेतको उल्लेख गरि पुनः निवेदन गर्दा प्र.नं. २ नं. पत्रबाट प्राधिकरणसंग सम्झौता अनुसार अन्तःशुल्क रकम किन दावी नगरेको भनी स्पष्टिकरण सोधिएकोमा यस कम्पनीले औ.व्य.ऐन आर्थिक ऐन र सम्झौता समेतको आधारमा उक्त कर तिर्ने नपर्ने दायित्व सम्बन्धमा स्पष्टिकरण पेश गरेपछि प्र.नं. २ को पत्रबाट पुनः स्पष्टिकरण माग गरेकोमा यस कम्पनीले प्राधिकरणलाई रकम भुक्तानीका लागि अनुरोध गर्दा प्राधिकरणले रकम व्यहोर्ने नपर्ने भनी जानकारी दिईयो । यस उद्योगले पुनः सबै तथ्य उल्लेख गरि निवेदन दिएकोमा प्र.नं. २ ले कुनै जवाफ नदिई वसेको र अन्तःशुल्क फिर्ता नपाउने भनी पत्राचार समेत गर्दै आएको हुनाले अदालतको शरण पर्न आएको छु ।

३. प्राधिकरणसंग भएको सम्झौता पत्रको अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेको माईन्युट अफ मिटिंगको दफा वी. १ मा विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने यस प्रकारको बोलपत्रमा ठेक्का कर अन्तःशुल्क विक्री कर, नगरपालिका चुंगीकर आदी लाग्ने भएमा प्राधिकरणले

व्यहोर्ने भनी शर्त रहेपनि अन्तशुल्क नेपाल कानूनले व्यहोर्ने पर्ने अवस्थामा मात्र प्राधिकरणले तिर्ने पर्ने दायित्व हुन्छ । औ.व्य.ऐनको दफा १५ व. मा विदेशी मुद्रा आर्जन हुने गरि अधिराज्य भित्र कुनै उद्योगले आफ्नो उत्पादन विक्री गरेमा अन्तशुल्क विक्री कर आदि फिर्ता दिने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै आर्थिक ऐनको अनुसूची ३ को द्रष्टव्यको दफा १ मा स्वदेशी उत्पादकले उत्पादन गरेको माल वस्तु अधिराज्य भित्र ग्बोवल टेण्डर वा त्यस्तै प्रतिस्पर्धा अन्तर्गत परिवर्त्य विदेशी मुद्राको भुक्तानी पाउने गरि विक्री गरेका प्रमाण पेश गरेमा त्यसरी विक्री गरेको परिमाण सम्मको वस्तुमा लाने अन्तशुल्क पूर्ण रुपमा छुट दिइने भन्ने प्रावधान भएकोले कानूनले लाग्दै नलाग्ने अन्तशुल्क उल्लेखित माइन्ट अफ मिटिंगको शर्त र कानुन विपरित प्राधिकरणले तिर्ने व्यहोर्ने पर्ने भनी प्र.नं. १।२ को पत्र र त्यस सम्बन्धमा कुनै निर्णय भएको रहेछ भने त्यस्तो निर्णय समेत उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको स्पष्टतः विपरित हुंदा वदरभागी छ । अतः प्रतिरक्षी १।२को सम्पूर्ण निर्णय र उल्लेखित पत्राचारलाई वदर गरि मैले अन्तशुल्क धरौटी वापत राखेको रु. १,६३,५७५।- निवेदकलाई फिर्ता दिनु भनी आदेश जारी गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको निवेदकको यस अदालतमा परेको निवेदन ।

४. यस्मा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग वमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? बाटाका म्याद वाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको आदेश ।
५. स्वदेशी केवल इ.ले नेपाल विद्युत प्राधिकरणले चुहावट नियन्त्रण आयोजनाको लागि अन्तर्राष्ट्रिय विकास संगठनबाट प्राप्त ऋण सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत प्रस्तुत उद्योगले नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई यु.एस.डलर ६७,६५० वरावरको कन्ट्रक्ट केवल विक्री गरेको र उक्त परिमाणमा लाग्ने रु.१,६३,५७५। (वरावरको अन्तशुल्क वापत धरौटी राखिएको रकम औ.व्य.ऐन, २०४९ को दफा १५(व) वमोजिम माग गरेको छ । प्रस्तुत उद्योग र ने.वि.प्रा. बीच १६ अप्रिल १९९३ मा सम्पन्न सम्झौतामा भएको सहमती अनुसार अन्तशुल्क वापत लाग्ने रकम ने.वि.प्रा.ले व्यहोर्ने स्पष्ट उल्लेख भएको हुंदा औ.व्य.ऐन, २०४९ को दफा १५(व) मा भएको व्यवस्थानुसार उद्योगले तिरेको रकम मात्र फिर्ता गर्न पर्ने कानूनी व्यवस्था भएकोले गर्दा उद्योगले माग अनुसारको सुविधा प्रदान गर्न नमिल्ने भनी विभागीय निर्णय गरिएको र विभागीय निर्णय लाई एकद्वार समितिले समर्थन गरेको छ । अत रिट निवेदन खारेज गरि पाउं भन्ने समेत व्यहोराको उद्योग विभाग र उद्योग विभाग एकद्वार समितिको लिखित जवाफ ।
६. अन्तशुल्क कार्यालय विराटनगर र नेपाल विद्युत प्राधिकरण, चुहावट नियन्त्रण आयोजना नयां वानेश्वर काठमाण्डौंको लिखित जवाफ नआएको ।
७. नियमानुसार दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दासले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(व) मा अन्तशुल्क फिर्ता हुने व्यवस्थाभै रहेकोमा अन्तशुल्क वापत धरौटी रहेको रकम फिर्ता पाउनु पर्ने हो त्यसैगरि आर्थिक ऐन, २०४९ को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य १ मा पनि अन्तशुल्क पूर्ण रुपमा छुट दिइने व्यवस्था भै रहेकोमा धरौटी रहेको रकम फिर्ता पाउने हुंदा सो फिर्ता नदिने गरेको विपक्षीहरुको काम कारवाही वदरभागी छन भन्ने वदर प्रस्तुत गर्न भयो । त्यसै गरि उद्योग विभाग समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री कृष्णराम श्रेष्ठले निवेदक र विद्युत प्राधिकरण बीच भएको करारबाट वि.प्रा.ले व्यहोर्छ भनेकोमा अन्तशुल्क छुट पाउने भन्न मिल्ने होईन । निवेदकले विद्युत प्राधिकरण संग माग गर्न पर्नेमा श्री ५ को सरकारसंग माग गरेको मिल्ने देखिदैन भन्ने वदर प्रस्तुत गर्न भयो । विद्वान अधिवक्ताहरुको वदर सूनी मिसिल समेत अध्ययन गरि निवेदकको माग वमोजिमको आदेश जारी गर्न पर्ने हो होईन भन्ने विषयमा निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो ।
८. यस्मा आजको निर्णय सुनाउने तारेख तोकिएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा विदेशी मुद्रा यू.एस.डलर ६७६५०।। (वरावरको केवल सप्लाई गर्ने ठेक्का निवेदकले प्राप्त गरेको तथ्यमा विवाद छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(व) र आर्थिक ऐन, २०४९ को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य १ ले निवेदकलाई अन्तशुल्क नलाग्ने र फिर्ता पाउने भन्ने प्रष्ट छ ।
९. अब रह्यो निवेदक र नेपाल विद्युत प्राधिकरण बीच भएको कबूलियतमा विद्यमान शर्तको कुरा । उक्त शर्त यस प्रकार रहेको देखिन्छ । "Stated in the bidding documents and as applicable for this type of global tender to be paid in foreign currency, the contract tax, excise sale tax and Municipality tax will be borne by the purchaser." लाग्ने कर आदि नेपाल विद्युत प्राधिकरणले तिर्ने भन्ने शर्त रहे पनि कानूनले छुट पाउने रकम तिर्ने भन्न मिल्दैन । कानूनले नै दिएको छुट नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट माग्न पनि उचित हुदैन। उक्त शर्तले कानूनन तिर्ने पर्ने कर अन्तशुल्क आदिलाई जनाएको संभन्नु पर्छ । अतएवः लाग्दै नलाग्ने अन्तशुल्क रकम फिर्ता दिनु पर्नेमा नदिने भन्ने उद्योग विभागको मिति ०५।१।२०१७ को पत्र र एकद्वार समितिको निर्णय पत्राचार समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर हुने ठहर्छ । निवेदकले धरौटी राखेको रकम फिर्ता दिनु दिलाउनु भनी विपक्षीहरुको नाउंमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई दिई मिसिल नियमानुसार गरि वूझाई दिनु ।

उक्त रायमा मेरो सहमती छ ।

न्या.हरिश्चन्द्र प्रसाद उपाध्याय

इति सम्बत् २०५३साल माघ १५ गते रोज ३ शुभम.... ।

सर्वोच्च अदालत संयुक्तइजलास
माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री हरिश्चन्द्र प्रसाद उपाध्याय
सम्बत २०५३ सालको रिट नं.२८२५
आदेश मिति : २०५४।१२।२६।४

विषय : उत्प्रेषण प्रतिषेध लगायत आवश्यक र उपयुक्तआदेश जारी गरीपाउं ।

निवेदक : काठमाण्डौ जिल्ला कान्तिपथ मुख्य कार्यालय र बारा जिल्ला सिमरामा कारखाना रहेको सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ.का भाइस प्रेसिडेन्ट के.टि.आर नाम्बियार

विरुद्ध

विपक्षी : महालेखा परिक्षक,महालेखा परिक्षकको कार्यालय बबरमहल काठमाण्डौ समेत ।

प्रतिपादित नजिर/सिद्धान्त

- अन्तःशुल्क अधिकारीले अर्धन्यायिक निकायको रूपमा न्यायीक मनको प्रयोग गरी अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिका निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिँदा कानूनको ठाडो उलघन (Gross violation) भएको प्रत्यक्ष रूपमा देखिने
- कानून बमोजिमको अन्तःशुल्क लाग्न नपर्ने सूतिको अनुपातमा चुरोट उत्पादन गरेको नदेखिएको भनी लेखा परिक्षणबाट वेरुजुको सिलसिलामा अन्तःशुल्क विभाग र अर्थ मन्त्रालयबाट वेरुजु नउठाउने निर्णयको प्रतिकुल सार्वजनिक लेखा समितिबाट अन्तःशुल्क नलाग्ने पदार्थको वेरुजु निकाली असूल उपर गर्ने भनि गरेको निर्णय र सो सम्बन्धि कारवाही कानूनको प्रत्यक्ष र ठाडो उलघन भएको मानिने ।

फैसला

न्या.हरिप्रसाद शर्मा : नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३।८८(२) अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा एवं ठहर यस प्रकार छ ।

२. सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.ले आ.व. २०५०।०५।१ मा उद्योगले सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी घटी उत्पादन गरेको भनी आर्थिक ऐन,२०५० बमोजिम थप १५ प्रतिशतले रु.६,३२,४५,६०८।६५ (छ करोड वत्तिसलाख पैतालिस हजार छसय आठ रुपया पैसठ्ठीपैसा) र आ.व.२०५१।०५।२ को पनि १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क रु.७,२७,३६,००७।०८ (सात करोड सत्ताइस लाख छत्तिस हजार सात रुपैया आठ पैसा) असूल गर्ने भनी वेरुजु कायम भै आएको र सोही व्यहोरा महालेखा परिक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५२ को वेरुजु क्रमसंख्या १.४३ र २०५३ को वेरुजु क्रमसंख्या ७.४४ मा उल्लेखित अन्तःशुल्क तथा विक्रीकरको कच्चा पदार्थको अनुपातमा उत्पादन नभएको भन्ने वेरुजु माथी विवरण चरण तथा विभिन्न तहमा छलफल समेत भएको र प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको २०५३।१।२।२ मा वसेको बैठकबाट समेत रकम असूल गर्ने निर्देशन दिने निर्णय भएकोले आ.व. २०५०।०५।१ र २०५१।०५।२ को क्रमशः रु.६,३२,४५,६०८।६५ र रु.७,२७,३६,००७।०८ समेत जम्मा रु.१३,५९,८१,६१।७३ (अक्षेरुपी तेह्र करोड उनान्साठी लाख एकासी हजार छसय पन्ध्र रुपैयां त्रिहत्तर पैसा) अन्तःशुल्क यो आदेश भएका मितिले ७ दिन भित्र दाखिला गर्नु भन्ने व्यहोराको विपक्षी मूल्य अभिवृद्ध कर कार्यालयबाट मिति २०५३।१।२।१७ मा पत्र दिइएको छ । कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाउने र उठाइने छैन भनी संवैधानिक व्यवस्थाको विपरित अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ तथा अन्तःशुल्क नियम २०१९ को नियम ३२,३३,३४,३५ र ३६ ले निर्धारित गरेअनुसार तिर्दै बुझाउदै आएको अन्तःशुल्क राजस्वमा अरु थप १५ प्रतिशत वढी तिर्न बुझाउनु पर्ने हो भनी आधारहरू पूर्णत अवैध एवं कानून सम्मत छैन । तिरी बुझाई सकेका रकम वढी १५ प्रतिशत बुझाउनुपर्ने भनि वाध्य गराउने कानूनी व्यवस्था अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ मा कहिकतै छैन । निवेदक कम्पनीले लिएको इजाजत पत्रमा उत्पादन मालको कच्चा पदार्थको मात्रा यति नै हुनुपर्छ भन्ने कुनै व्यहोरा गरिएको छैन । अन्तःशुल्क नियम,२०१९ को अनुसूचीमा तोकिएको फारामको नमूनाहरूबाट कारखाना भित्र कच्चा माल र उत्पादित तयारी मालहरूको नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था सो नियमहरूमा प्रष्ट उल्लेख भएको र नियमले तोकिएको अनुसारको फारमबाट कारखानाको उत्पादनलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थको कति तयारी माल उत्पादन हुनुपर्ने हो भनेर हिसाव गर्ने तरिका अन्तःशुल्क ऐन र नियमहरूमा तोकिएको छैन । आर्थिक ऐन,२०५० मा गरिएको व्यवस्था लागू गर्न नसकिने निष्प्रभावि हुनुका साथै अन्तःशुल्क प्रशासन कार्यान्वयन ऐन, नियमसंग मेल नखाने र सो आर्थिक ऐन, २०५० को व्यवस्था असान्दर्भिक, अनुपयुक्त द्विविधाजनक भएकोले आ.व.२०५१।०५।२ र त्यसपछिका वर्षको आर्थिक ऐनबाट हटाई सकेको समेत छ । कम्पनीले गरेको लागत विवरण फारम शिर्षकमा प्रति खिल्ली २० को तोल समेत लेखिएको छ । जुन तोल लागत विवरणमा लेखिएको

छ, त्यसको मूल्य पनि सोही विवरणमा लेखिएको हुंदा सो मूल्यलाई मान्यता दिएको मान्दा साथ स्वतःतौलको पनि मान्यता भएको स्वतःसिद्ध छ । तसर्थ महालेखा परिक्षकले वेरुजु छ, भनी २०५२ र ०५३ सालमा भएको प्रतिवेदन विपक्षी सार्वजनिक लेखा समितिको २०५३।१।२।३ को बैठकको निर्णय र विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले ७ दिन भित्र थप अन्तःशुल्क रकम बुझाउन ल्याउनु भनी २०५३।१।२।१५ मा लेखिएको च.नं.३६८६ को पत्र तथा निवेदकको हकलाई असर गर्ने अन्य काम कारवाही र निर्णय समेत जति छन् ती सबै उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बढेर गरी अब आइन्दा प्रचलित कानूनको बर्खिलाप हुने गरी थप अन्तःशुल्क रकम बुझाउनु पर्दछ भन्ने समेत कुनै काम कारवाही नगर्नु नगराउनु भन्ने विपक्षीहरूका नाउंमा प्रतिषेधको आदेश लगायत अन्य आवश्यक र उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउं र प्रस्तुत निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्म थप उल्लेखित अन्तःशुल्क रकम नउठाउनु नलिनु भन्ने विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय समेतका नाउंमा अन्तरीम आदेश जारी गरि पाउं भन्ने मिति २०५३।१।२।२८ को रिट निवेदन ।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने यो आदेश प्राप्त भएका मितिले वाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र सम्बन्धित मिसिलसाथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ जवाफ पठाउनु भनि रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै विपक्षीलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाईदिनु साथै सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१ को अवस्था भित्रको नदेखिंदा अन्तरिम आदेश जारी गरिरहन परेन भन्ने यस अदालतको मिति २०५४।१।५ को आदेश ।
४. रिट निवेदकले अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ बमोजिम श्री ५ को सरकारको अधिकार प्राप्त अधिकारीद्वारा भएको आदेश र निर्णय उपर बैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा आएको खारेजभागी । निवेदक कम्पनीलाई श्री ५ को सरकारको अधिकार प्राप्त अधिकारीद्वारा वेरुजु रकम दाखिल गराउने आदेश दिइएको हो । सार्वजनिक लेख समितिले प्रचलित कानून बमोजिम गरेको निर्णयलाई श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयले ग्रहण गरिसकेर आदेश दिएकोहुंदा सार्वजनिक लेखा समितिको अधिकार क्षेत्रमा प्रश्न उठाउन मिल्दैन । प्रतिनिधिसभाको एउटा अंगको रूपमा रहेको सार्वजनिक लेखा समितिलाई प्रतिनिधिसभा नियमावली, २०४८ को परिच्छेद २५ अन्तर्गत श्री ५ को सरकारका क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन गरी समुचित टिप्पणी र सिफारिस गर्ने व्यवस्था जांच गर्ने उपयुक्त देखिएको सार्वजनिक लेखा र सम्पत्तिका जांच गर्ने अधिकार रहेको छ । श्री ५ को सरकारका मन्त्रालय वा अन्तर्गतका निकायहरूलाई आवश्यक सुझाव निर्देशनहरू दिइनेकुरा अन्तरनिहित रहेको देखिन्छ । तसर्थ सार्वजनिक लेखा समितिको अधिकार क्षेत्र उपर उठाएको प्रश्न सोतः खण्डनिय हुंदा खारेजगरी पाउं भन्ने मिति २०५४।१।२।१२ को प्रतिनिधि सभा सार्वजनिक लेखा समितिको लिखित जवाफ ।
५. महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५३ भाग १ वेरुजु क्रम संख्या १.४७ (पृष्ठ १०२ मा “कच्चा पदार्थको अनुपातमा घटी उत्पादन) भन्ने शिर्षक अन्तर्गत विक्री कर तथा अन्तःशुल्क कार्यालय बारा अन्तर्गतको चुरोट उद्योगले २०५१।०५।२ मा विभिन्न मार्काको चुरोट ४३ लाख ६ हजार एम उत्पादन गर्दा ३७ लाख ३१ हजार किलोग्राम सुर्ति खपत गरेको विवरण पेश गरेको छ । उद्योगले २०४७।०४।८ मा पेश गरेको लागत विवरण बमोजिम उल्लेखित परिमाण चुरोट उत्पादन गर्न ३४ लाख ६० हजार किलोग्राम सुर्तिमात्र खपत हुने देखियो । उक्त लागत विवरणमा उल्लेख भएको कच्चा पदार्थको अनुपातमा उत्पादन भएको नदेखाई २ लाख ७१ हजार किलोग्राम बढी सुर्ति खर्च देखाइएको छ । आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूचिको ३ को द्रष्टव्य (२) अनुसार”अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादकले इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएमा उपरोक्त दरबन्दीमा मोल प्रतिशत १५ थप गरी अन्तःशुल्क थप लाग्ने व्यवस्था छ । २०४७।०४।८ को कारखाना मूल्य २०४९।०३।२९ मा संशोधन हुंदा उद्योगाट लागत विवरणमा कच्चा माल बढी लाग्ने देखिएकोले मूल्य मात्र वृद्धि मात्र देखिन आयो । चुरोटको आकारमा परिवर्तन वा अन्य उल्लेख कारण सहित कच्चा मालको आकारमा परिवर्तन वा अन्य उल्लेख्य कारणहरू सहित कच्चा मालको परिमाण वृद्धि भएको लागत विवरण उद्योगबाट प्रस्तुत नभएकोले २०४७।०४।८ कै लागत विवरणमा उल्लेखित कच्चा मालको परिमाण भन्दा बढी सुर्ति खपत गरेको देखाई सोही अनुपातमा घटी उत्पादन गरेको देखिएकोले आर्थिक बमोजिम २०५१।०५।२ मा बुझाएको अन्तःशुल्क रु.४८ करोड ४९ लाख ७ हजारको १५ प्रतिशतले थप अन्तःशुल्क रु.७ करोड २७ लाख ३६ हजार नपुग देखियो भन्ने उल्लेख छ । उल्लेखित वेरुजु माथि प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१।२।३ मा वसेको बैठकबाट सूर्य टोवाकोद्वारा प्रस्तुत लागत विवरणको आधारमा कच्चा पदार्थको अनुपातमा उत्पादन नभएको स्पष्ट देखिंदा म.ले.प. प्रतिवेदन २०५२ को दफा १.४३ र २०५३ को दफा १.४७ को वेरुजु आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूचि ३ द्रष्टव्य (२) बमोजिम थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने भन्ने निर्णय भई अर्थ मन्त्रालयको निर्देशन अनुसार यस विभागबाट कारवाही चालिएको छ । आर्थिक ऐन, २०५० र २०५१ बमोजिम असूल गर्ने भन्ने कारवाही कानून संगत नै देखिन्छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(क) मा “यस ऐनको प्रयोजनको लागि श्री ५ को सरकारले अन्तःशुल्क अधिकृतको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने गरी कुनै अधिकृतलाई तोक्न सक्ने छ”भन्ने व्यवस्था अख्तियार प्राप्त अधिकारीद्वारा भए गरेको काम कारवाही वैध र कानून संगत भएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको लिखित जवाफ ।

६. निवेदकले आफुले बुझाउनु नपर्ने रकम बुझाउनु पर्ने भनि विपक्षीहरूबाट भएको निर्णयले संविधानद्वारा प्रदत्त आफ्नो सम्पत्तिसम्बन्धी हक हनन हुन गएको भन्ने भनाई देखिन्छ। तर महालेखा परिक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२/०५३ मा उल्लेख भएको वेरुजु रकम उपर प्रतिनिधि सभा सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल समेत भै सो वेरुजु रकम असुल गर्न निर्देशन भएका बमोजिम निवेदकलाई निजले आ.व.२०५०/०५१ र २०५१/०५२ मा बुझाएको अन्तःशुल्क रकमको थप १५ प्रतिशतले हुने रकम दाखिला गरी वेरुजु रहेको रकम फर्छ्यौट गर्ने सिलसिलामा आवश्यक कारवाहीसम्म शुरु गरिएको हो। यसरी संवैधानिक निकायको निर्देशन बमोजिम वेरुजु रकम फर्छ्यौट गर्ने सिलसिलामा भएको कानून बमोजिमको काम कारवाहीबाट निवेदकको हकमा कुनै किसिमको आघात पर्न गएको मान्न मिल्ने अवस्था समेत विद्यमान नहुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोरा अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ।
७. यस विभागबाट प्रचलित कानून बमोजिम सरकारी कार्यालयहरूको अर्थिक कारोवारको परीक्षण गरी देखिएको वेरुजुमा सम्बन्धित कार्यालय सहमत भएकमा प्रचलित कानून अनुसार कारवाही गरी फर्छ्यौट गर्न र असहमत भएमा असहमतिका कारण र प्रमाणसमेत उल्लेख गरी जवाफ पठाउन पत्रद्वारा अनुरोध गरिने गरिन्छ। कार्यालयबाट आफ्नो कारोवारमा आएका वेरुजुहरूमा असहमती जनाएका जायज कारण र कानून सम्मत प्रमाणहरू पेश गर्न सकेमा त्यस्ता वेरुजुहरू फर्छ्यौट गर्ने गरिन्छ। त्यसै क्रममा तत्कालिन अन्तःशुल्क तथ विक्री कर कार्यालय हाल मूल्य अभिवृद्धिकर कार्यालय बाराको राजस्व तर्फको लेखा परीक्षण हुँदा उक्त कार्यालयले सूर्य टोवाको कम्पनीबाट आ.व.२०५०/०५१ र २०५१/०५२ मा क्रमशः रु.६,३२,४५,६०८।६५ र रु ७,२७,३६,००७।०८ घटि राजस्व असुल गरेकोले त्यतिनै रकम असुल गर्न यस विभागबाट सम्बन्धित कार्यालय र तालुक विभागमा लेखिगएको थियो। सम्बन्धित कार्यालय र तालुक विभाग तथ मन्त्रालयबाट समेत फर्छ्यौट हुने जायज र कानून सम्मत जवाफ तथा प्रमाण पेश हुन नसकेको कारणले महालेखा परिक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२ र २०५३ मा समेत समावेश भएको हो। रिट निवेदकले उल्लेखित वर्षहरूमा कुल सुर्ति ६८,२०,३३० के.जी खपत गरेको छ। साथै सो सुर्तिबाट जम्मा ७८,९३,०५५ एम (१००० खिल्लीको १ एम) चुरोट उत्पादन गरेको छ। इजाजत बमोजिमको अनुपातमा उक्त परिमाणको चुरोट उत्पादनमा जम्मा ६३,५४,०११ के.जी.मात्र सुर्ति खपत हुनुपर्नेमा कुल ६८,२०,३३० के.जी. सुर्ति खपत गरेकोले इजाजत बमोजिमको अनुपातमा ४,६६,३१९ के.जी. सुर्तिको उत्पादन नदेखाएको हुँदा आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य (२) बमोजिम निज रिट निवेदकले दरबन्दी बमोजिम तिरेको रकममा १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क रु.१३ करोड ५९ लाख ८२ हजार तिर्नुपर्ने देखिएको छ। अन्तःशुल्क तिर्नु पर्ने उत्पादकहरूले अन्तःशुल्क ऐन र अन्तःशुल्क नियमहरूले तोकेको प्रक्रिया तथा आर्थिक ऐनले तोकेको दरबन्दी अनुसार अन्तःशुल्क तिर्नुपर्ने कानूनी दायित्व हो। आर्थिक ऐन र राजस्व असुल गर्ने सम्बन्धमा बनेको अन्य ऐन नियमहरू एक अर्काका पुरक हुन् रिट निवेदक उद्योगले उत्पादनको लागि पेश गरेको स्टाण्डर्ड स्फेसिफिकेसन बमोजिम खपत गरेको सुर्तिबाट हुनुपर्ने उत्पादन भन्दा कम चुरोट उत्पादन देखिएको र त्यसबाट अन्तःशुल्क तथा विक्री कर र राजस्वमा ठुलो नोक्सानी परेको देखिएकोले सो रकम दाखिला गर्न लगाइने भन्ने विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालयको पत्रबाट देखिन्छ। चुरोटमा सुर्तिको डेन्सिटी बढाउनु परेकोले सुर्तिको परिमाण बढि लाग्न गै त्यसको कारणबाट मूल्य वृद्धि भएको भन्ने कुरा उक्त निर्णयका कागजातबाट पुष्टि नभएको मा रिट निवेदकले सुर्तिको परिमाणलाई मान्यता नदिएको भनि जिकिर लिनु भएको छ। सुर्ति बढी लाग्ने कुरा स्वीकृत भएको छैन र हैन। मिति २०४९।३।२९ देखि सुर्तिको डेन्सिटी बढाएको आधारभुत तथ्य नदेखिएको हुनाले २०४७।०४।८ मा स्वीकृत सुर्तिको परिमाणलाई २०४९।३।२९ को निर्णय हुँदा बढाएको छैन होइन। कारखाना मुल्य साथ स्वीकृत लागत विवरणले स्वीकृत कच्चा माल बमोजिमको तयारी मालको उत्पादन भएका नभएको देखाउने र रिट निवेदकले ०५।०।०५१ र ०५।१।०५२ मा सो स्वीकृती अनुपात बमोजिम उत्पादन नदेखिएकोले थप अन्तःशुल्क तिर्नु निवेदकको दायित्व ठहर्छ। यस विभागबाट निवेदकको हक हनन हुने गरी कुनै काम कारवाही भएको वा त्यस्तो आदेश निर्देशन जारी भएको छैन, अन्य कानूनी उपचार हुँदा हुँदै रिट निवेदनको सहारा लिएको समेत देखिएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको महालेखा परिक्षकको विभाग काठमाण्डौंको लिखित जवाफ।
८. महालेखा परिक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५३ भाग (१) को वेरुजु क्रमसंख्या १.४३ (पृष्ठ ८६) मा कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नभएको भन्ने शिर्षक अन्तर्गत उद्योगको नाममा ६,३२,४६,०००। वेरुजु औल्याइएको र महालेखा परिक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५३ भाग १ को वेरुजु क्रमसंख्या १.४७ (पृष्ठ १०२ मा) कच्चापदार्थको अनुपातमा घटि उत्पादन भन्ने शिर्षक अन्तर्गत उद्योगको नाममा ७ करोड २७ लाख ३६ हजार नपुगेको देखियो भन्ने उल्लेख भएको छ, प्रतिनिधि सभा सार्वजनिक लेखा समितिले मिति २०४७।४।१ मा स्वीकृत गरिएको कारखाना मुल्यलाई मिति २०४९।३।२९ मा संशोधन गर्दा (वृद्धि गर्दा) कच्चा पदार्थको परिमाण पनि वृद्धि भएको भनी अर्थ मन्त्रालयले समितिलाई २०५३ चैत्र १ गते लेखेको पत्रमा उल्लेख गरेको छ अन्तःशुल्क विभागको उक्त संशोधन निर्णयमा कच्चापदार्थ र अन्य उत्पादन खर्चको मूल्य अभिवृद्धि गरेको पाइन्छ। उक्त निर्णयमा कच्चापदार्थको सुर्तिको परिमाण वृद्धि गरेको देखिँदैन। कच्चापदार्थको अनुपातमा उत्पादन नभएको र पष्ट देखिँदा मा.ले.प.प्रतिवेदन २०५२ को दफा १.४३ र २०५३ को दफा १.४७ को वेरुजु आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ द्रष्टव्य (२) बमोजिम थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असुल गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने भन्ने निर्देशन भै अर्थ मन्त्रालयको निर्देशन अनुसार यस विभागबाट कारवाही चािएको देखिँदा संविधान प्रदत्त मौलिक हक हनन हुने कार्य

- भए गरेको नहुंदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय सिमरा वाराको लिखित जवाफ ।
९. यसमा विषयको प्रकृतिबाट चाँडो मुद्दा किनारा गर्नु पर्ने देखिएको र लिखित जवाफ समेत आई सकेको देखिंदा यहि २०५४ भाद्र महिनाको तेश्रो हप्तामा निवेदन पेशीमा चढाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०५४।१।६।६ को आदेश ।
१०. यसमा वेरुजु अलु उपर गरेको सम्बन्धित फाईल महालेखा परिक्षकको विभागबाट श्री महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय माफत फिकाई आएपछि सम्बत २०५४ सालको रिट नं.२४२७ समेत साथै नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको २०५४।१।१२।३ को आदेश ।
११. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल समेत अध्ययन गरी रिट निवेदकका तर्फबाट वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मुकुन्द रेग्मीले आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य (२) लाई कानून मान्न मिल्दैन । कानून विपरित कर लगाउन र उठाउन पाइदैन । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ भन्दा बाहिर गएर अन्तःशुल्क उठाउने भनि औल्याइएको वेरुजु २०५१ सालको रिट नं.२७९७ बाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेतले कानून विपरित हुंदा रिट जारी हुनुपर्छ भनी र निवेदकका तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री वद्री बहादुर कार्कीले प्रतिनिधि सभालेखा समितिले अन्तःशुल्क अधिकारीको काम गर्न सक्दैन । निवेदक कम्पनीले तिर्नु पर्ने अन्तःशुल्क तिरी सकेको छ पुनः अन्तःशुल्क लिने र आदेश दिने अधिकार ऐनले प्रदान गरेको छैन अन्तःशुल्क यिम २०१९ को नियम ३६ बमोजिम गोदाम बाहिर सामान निकाल्दा नै तिर्नु पर्ने राजस्व पछि औल्याइएको वेरुजु तिर्न नपर्ने कानून विपरित र ने.का.प. २०४९ को नि.नं. ४६७० बाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेत विपरित हुंदा रिट जारी हुनुपर्छ भनी वहस गर्नुभयो । रिट निवेदक कै अर्का विद्वान अधिवक्ता श्री कोमल प्रकाश घिमिरेले कारखानाको ढोकाबाट छाडेको मालको अन्तःशुल्क १५ दिन भित्र तिर्नुपर्ने व्यवस्था छ सो अनुसार एक पटक तिरी सकेको अन्तःशुल्क वेरुजु औल्याई तिर्नुपर्ने होइन भन्ने वहस गर्नु भयो । प्रत्यर्थी श्री ५ को सरकार तर्फबाट का.मु.वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री कृष्णराम श्रेष्ठले द्रष्टव्य पनि ऐन हो कानून बमोजिम तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कलाई तिर्न नपर्ने भनी लिइएको निवेदन जिकिर कानून संगत छैन वैकल्पिक उपचार हुंदा हुँदै रिट क्षेत्रमा आएकोले रिट निवेदन खारेज हुनु पर्छ भनी गर्नु भएको वहस समेत सुनि रिट निवेदकको माग दावी बमोजिमको रिट जारी हुनुपर्ने हो वा होइन भनि निर्णय गर्नुपर्ने देखिन आयो ।
१२. उपरोक्त वहस जिकिर तथा प्राप्त कागजहरूको अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा सुर्ति अनुपातमा चुरोट उत्पादन गरेको नदेखिएकोले लेखापरीक्षणबाट वेरुजु औल्याइएको रकम तिर्न नपर्ने हुंदा रिट जारी गरी वेरुजुलाई निष्कृत गरी पाउं भन्ने मुख्य माग दावि भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको सम्बन्धमा अन्तःशुल्क कस्तो पदार्थमा लाग्छ भन्ने सम्बन्धमा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को प्रारम्भमा नै “नेपालमा बनेका वा पैदा भएका पदार्थहरूमा अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्थाको निमित्त बनेको ऐन” ले स्पष्ट पारेको छ । त्यस्तै अन्तःशुल्क लगाउने र असुल उपर गर्ने सम्बन्धमा ऐनको दफा ३ ले व्यवस्था गरेको छ जसमा भनिएको “सालवसाली वा कुनै एक सालको निमित्त कुनै पदार्थमा अन्तःशुल्क लगाउने गरी ऐनबाट व्यवस्था भएमा त्यस्तो अन्तःशुल्क यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम असुल उपर गरिने छ” हरेक सालको निमित्त अन्तःशुल्क आर्थिक ऐनद्वारा तोकिने त्यसरीतोकिएको अन्तःशुल्क अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र नियम, २०१८ बमोजिम असुल उपर गर्ने कानून र कार्यविधि रहेको पाइन्छ । आर्थिक ऐन, २०५० कम्पि अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ मा “अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादकले इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारीमाल उत्पादन गरेको नदेखिएकामा उपरोक्त दरवन्दीमा मो.प्र.स.१५ प्रतिशत थप गरी अन्तःशुल्क असुल गरिनेछ” भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । द्रष्टव्यमा उल्लेखित उक्त व्यहोरालाई स्पष्टीकरणको रुपमा राखिएको हो वा उदाहरणको रुपमा उल्लेख गरिएको हो त्यसलाई सारवान कानूनी प्रावधान मान्न मिल्छ, मिल्दैन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा विधायिकाले कानूनीको विधायिकी कार्य प्रणाली अनुसार कानून निर्माण गर्छ । आर्थिक ऐनको मूलभुत अधिकार वा हकको सृजना वा निषेध गर्ने कुरा सारवान कानूनको रुपमा वेग्लै दफा वा उपदफामा उल्लेख गरिन्छ । कुनै सारवान कानूनको अपवाद गर्नलाई प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश वा छुट्टै उपदफा वा खण्ड, उपखण्डमा व्यवस्था गरिन्छ, तर प्रष्टिकरण उदारहण मुल कुराहरूलाई प्रष्ट गर्ने व्यवस्था मात्र हुन्छ । त्यस्तै द्रष्टव्यको उद्देश्य हुन्छ । त्यसबाट सारवान कानूनको प्रावधानलाई थपघट गरेको मानिदैन । तसर्थ द्रष्टव्यलाई सारवान कानून (Substantive Law) भन्ने मिलेन । सारवान कानूनले स्पष्ट रुपमा कर उठाउने कानूनी व्यवस्था (substantive provision) नगरेको अवस्थामा कर उठाउन पाउने अधिकार विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयलाई भएको मान्न मिल्दैन । यसरी सारवान कानून ले कर उठाउने व्यवस्था नगरेको अवस्थामा कर उठाउनु नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ बमोजिम गैरकानूनी हुने कुरा प्रष्ट देखिन्छ । कानून बमोजिमको बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने संवैधानिक व्यवस्थाबाट कर लगाउन कानूनमा स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने देखिन्छ ।
१३. यसै सन्दर्भमा मन बहादुर विश्वकर्मा वि. श्री ५ को सरकार कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय समेत भएको २०४९ सालको रिट नं. २५०५ नि.नं. ४६७० भएको संविधानको धारा ८८(१) अन्तर्गतको आदेश जारी गरिपाउं भन्ने रिट निवेदनमा यस अदालतको विषेश इजलासले स्पष्टिकरणबाट नागरिक उपरको दायित्व थपघट गर्न नमिल्ने निर्णय भएको पाइन्छ ।

१४. रिट निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनीले आ.व.२०५०।०५१ र २०५२।०५३ को लागे अन्तःशुल्क बुझाई सकेको कुरामा विवाद देखिदैन । अन्तःशुल्क नियम २०१९ को परिच्छेद ४ मा सिगरेट्स सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरेको देखिन्छ । नियम ३२,३३,३४,३५,३६ मा कच्चा र मोरा सुर्तिको हिसाव राख्ने सुर्ति खपतको हिसाव राख्ने सिगरेटमा सुर्तिको अनुपात खुलाउने तयारी सिगरेटको प्याकिङ र गोदामघरबाट सिगरेट निकाल्ने तरिका सम्बन्धमा भएको व्यवस्था बमोजिम सुर्तिको कच्चा पदार्थ देखि तयारी माल उत्पादन हुँदासम्मको अवधिमा अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा रहेको देखिन्छ । अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा सुर्तिको कच्चा पदार्थ देखि तयारी माल उत्पादन हुँदासम्म रजिष्टरमा जनिई रेकर्ड रहने अवस्था देखिँदा कच्चा मालको अनुपातमा तयारी मालको उत्पादन भएन भनेर भन्ने मिल्ने अवस्था देखिदैन । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(ख) (२) बमोजिम सूर्य टोवाको कम्पनीबाट पेश भएको लागत विवरणको तुलनामा वढि सुर्ति खपत भएको छैन भन्ने व्यहोरा पटक पटक अनुरोध भएको र द्रष्टव्यमा उल्लेखित उपरोक्त व्यवस्था अन्तःशुल्क प्रशासन कार्यान्वयन ऐनसंग मेल नखाने र यस्तो व्यवस्था असावधानिक, अनुपयुक्त, अनावश्यक र द्विविधाजन्य भएकोले आ.व.२०५१।०५२ र त्यसपछिको वर्षको आर्थिक ऐनबाट फिकी सकिएको र अन्तःशुल्क राजस्व नोकसान्नी भएको नदेखिएकोले उक्त वेरुजु संपरिक्षण गरिदिनु हुन भन्ने राय व्यक्त गरेको अर्थ मन्त्रालयको मिति २०५२।१०।२२ को पत्र मिसिल संलग्न कागजातबाट सोतः वेरुजु कायम नरहनु पर्नेमा कायम गरेकोलाई फर्छ्यौट तर्फ आवश्यक कारवाह हुन भनि ०५३।४।१० को निर्णय बमोजिम २०५३।४।१४ अन्तःशुल्क विभागले अर्थ मन्त्रालयमा पत्र लेखेको समेत मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिन्छ । अन्तःशुल्क अधिकारी तथा विभागीय निकाय समेतबाट वेरुजु रकमलाई संपरिक्षण तथा फर्छ्यौट गरीदिनु भनी महालेखा परिक्षकको विभागमा पत्राचार भएको मिसिल संलग्न सम्बन्धित अन्तःशुल्क विभाग र कार्यालयको कागजातबाट देखिँदा उक्त औल्याइएको वेरुजु रकमलाई वेरुजु होइन भनि प्रष्ट रुपमा उल्लेख भएको देखिँदा वेरुजु भन्ने प्रतिवेदनको मनासिव आधार देखिएन ।

१५. महालेखा परिक्षकको प्रतिवेदनको आधारमा प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनबाट प्रस्तुत वेरुजु रकम असुल उपर गर्ने कारवाहीले स्वयम् अर्ध न्यायिक निकायको रुपमा स्वतन्त्र हैसियतले निर्णय गरेको भन्ने प्राप्त फाइलबाट नदेखिएको र अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमावली, २०१९ बमोजिम अन्तःशुल्क असुल उपर गर्न छुट भएको वा बाँकी भएको देखिदैन । तसर्थ अन्तःशुल्क अधिकारीले अर्धन्यायिक निकायको रुपमा न्यायिक मनको प्रयोग गरी अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिँदा त्यस्तो कानूनको ठाडो उलघन (Gross violation) भएको प्रत्यक्ष रुपमा देखिन्छ । तसर्थ कानून बमोजिमको अन्तःशुल्क लागन नपर्ने सुर्तिको अनुपातमा चुरोट उत्पादन गरेको नदेखिएको भनि लेखा परिक्षणबाट वेरुजुको सिलसिलामा अन्तःशुल्क विभाग र अर्थ मन्त्रालयबाट वेरुजु नउठाउने निर्णयको प्रतिकुल सार्वजनिक लेखा समितिबाट अन्तःशुल्क नलाग्ने पदार्थको वेरुजु निकाली असुल उपर गर्ने भनि गरेको निर्णय र सो सम्बन्धि कारवाही कानूनको प्रत्यक्ष र ठाडो उलघन भएको कार्य उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी वदर गरी दिएको छ । तसर्थ निवेदक कम्पनीबाट वेरुजु रकम असुल उपर नगर्नु भनि परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्छ । आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई नियम बमोजिम फाईल बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या. हरिश्चन्द्र प्रसाद उपाध्याय

ईति सम्बत् २०५४ साल चैत्र २६ गते रोज ४ शुभम्.....।

भाग: ५२, साल : २०६७, महिना : कार्तिक, अंक : ७, फैसला मिति : २०६६।१२।१९। ५ निर्णय नं.८४०५

सर्वोच्च अदालत, विशेष इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री मोहनप्रकाश सिटौला
रिट नं. २०६३-WS.००१७

विषय :- उत्प्रेषण समेत ।

निवेदक: काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा.वडा नं. १ कान्तिपथ स्थित प्रधान कार्यालय रहेको साविकको सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा. लि. हाल सूर्य नेपाल प्रा.लि.को तर्फबाट प्रवन्ध सञ्चालक हर्ष एम.दर समेत
विरुद्ध

विपक्षी: आन्तरिक राजश्व कार्यालय, बारा समेत

- नितान्त निजी हक हितमा असर परेको कुरा उल्लेख गरी अमुक कानूनको व्यवस्था बाझिएको भनी गोश्वारा रुपमा दावी लिएकै आधारमा विधायिकी प्रक्रियाद्वारा निर्मित कानूनलाई न्यायिक पुनरावलोकनको विशिष्ट अधिकारक्षेत्र प्रयोग गरी अमान्य र बदर गर्नु न्यायिक मूल्य र मान्यताविपरीत हुन जाने ।
- कानूनबमोजिम स्थापित निकायबाट माग गरेको अन्तःशुल्क रकम वा भन्सार महसूलउपर चित्त नबुझे पक्षले पुनरावेदन गर्दा राखनुपर्ने धरौटीको रकमको सम्बन्धमा ऐनले गरेको व्यवस्था संविधानमा रहेको कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने भन्ने वाक्यांशसँग बाझिएको भन्ने देखिन आएन । पुनरावेदन गर्दा धरौटी राखनुपर्ने राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ को व्यवस्थाले मौलिक हकमा अनुचित बन्देज लगाएको वा संवैधानिक प्रावधानसँग बाझिएको भन्ने अवस्था नदेखिने ।

(प्रकरण नं.१०)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बट्टीबहादुर कार्की, विद्वान अधिवक्ताहरू श्री अनिलकुमार सिन्हा र श्री कोमलप्रकाश घिमिरे

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापा
अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३,
- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९,
- अन्तःशुल्क ऐन, २०१५
- अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा २३

आदेश

न्या.मोहनप्रकाश सिटौला: तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) र (२) अन्तर्गत दायर भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ :-

निवेदक सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले सूर्तिबाट उत्पादन हुने विभिन्न साईज एवं गुणस्तरको चुरोट उत्पादन र बिक्री वितरण गरी लाग्ने कर तथा अन्तःशुल्कहरू तिर्दै आएको छ । उद्योगले गरेको उत्पादनको नियमित विवरण र हिसाब राखिएको तथा त्यस आधारमा आ.व. २०५५।५६ मा रु.९७,०४,७८,४५०।-, २०५६।५७ मा रु.९८,२३,५९,९५०।-, २०५७।५८, मा रु. १,२३,८५,२८,८५०।-, आ.व. २०५८।५९ मा रु.१,२९,१७,००,७५०।-र आ.व. २०५९।६० मा रु.१,४८,१५,६५,३००।- तिरी बुझाई सकेको छ । यी वास्तविक उत्पादन विवरणमा कुनै विवाद नभएको । उल्लिखित विवरण भन्दा बढी उत्पादन वा बिक्री भएको, विवरण त्रुटिपूर्ण, अपूरो भन्ने विपक्षीको जिकीर पनि छैन । अन्तःशुल्क रकम बाहेक आयकर, मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्य शुल्कहरू समेतमा राजश्वमा ठूलो योगदान कम्पनीले दिएको छ । कम्पनीलाई गैरकानूनी आर्थिक दायित्व व्यहोर्ने लगाएउपर प्रस्तुत निवेदन दायर गरिएको छ ।

वास्तविक रुपमा उत्पादित पदार्थमा लाग्ने अन्तःशुल्क तिरिसकेको अवस्थामा पूर्व जानकारी बेगर आन्तरिक राजश्व कार्यालयका दुई जना अधिकृतले २०६२।३।२७ मा आ.व. २०५५।५६ देखि २०५९।६० सम्मको लागि कुनै कानूनको उल्लेख नगरी उठाएको टिप्पणी र प्रमुख कर अधिकृतले २०६२।३।२८ मा टिप्पणी सदर गरी काल्पनिक थप अन्तःशुल्कको नामबाट रकम असूल गर्ने भनी ठहर गरी प्रत्येक आ.व.को छुट्टा छुट्टै पत्र लेखी प्रत्येक आ.व.को क्रमशः रु.४,२२,४७,६८३।, रु.१,७२,७१,५७८।६०, रु.१२,४१,९७,९७०।, रु.१०,४४,३९,०८४।७५, रु.६,८७,९०,४७०।२० रकम माग गरिएको छ । यो रकम माग गर्दा अन्तःशुल्क ऐन नियम वा कुनै कानूनको आधार देखाइएको छैन । यस बाहेक सोही पत्रहरूबाट धुम्रपान तथा मदिरा दस्तूर, स्टिकर दस्तूरको समेत छुट्टै माग गरिएको छ ।

अधिकारक्षेत्रको त्रुटि गरी उठाएको टिप्पणीमा प्रमुख कर अधिकृतले टिप्पणी सदर गरेको आधारमा काल्पनिक वस्तुमा फरक फरक पत्रबाट अन्तःशुल्क रकम माग गरिएको गैरकानूनी कार्यउपर आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशकसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकन गरिएकोमा महानिर्देशकबाट निर्णय हुँदा आ.व. २०४७४८ मा चुरोट उत्पादनमा खपत हुने सूति परिमाणका आधारमा नम्स स्वीकृत भएको भन्ने जिकीर लिई पुरानो नम्सअनुसार माग गरिएकोले निवेदन खारेज गरिएको छ भनी २०६२।१०।४ मा निर्णय गर्नभयो । सोउपर तथ्यगत एवं कानूनी विवाद उठाई राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दर्ता गर्न जाँदा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ ले परिकल्पना नगरेको धरौटी बापत भनी अनधिकृत रूपमा माग भै आएको पूरै दावी रकम समेत माग भै पुनरावेदन दरपीठ भएकोले अन्य उपचारको अभाव रहेको छ । दुई कर अधिकृतले २०६२।३।२७ मा उठाएको गैरकानूनी टिप्पणीमा कुनै कानूनी आधार, प्रक्रिया र कानूनको सान्दर्भिकता उल्लेख छैन । त्यस्तो टिप्पणी २०६२।३।२८ मा सदर गरिएको छ ।

आ.व. २०५०।५।१ र २०५१।५।२ मा सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी घटी उत्पादन गरेको आधारमा महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजू कायम गरी रकम माग गरेकोमा यस अदालतबाट २०५३ सालको रि.नं. २८२५ मा आदेश जारी भै बेरुजूको नामबाट काल्पनिक अन्तःशुल्क रकम असूल गर्नबाट रोक लगाएको, सो निर्णय पुनरावलोकनको लागि नेपाल सरकारको निवेदन परेकोले विवादित आ.व.को सम्बन्धमा बेरुजू सम्परीक्षण नभएको भन्ने महालेखा परीक्षकको विभागको पत्रबाट २०५९।७।१४ को पत्रबाट उल्लेख भै आएकोले सर्वोच्च अदालतको आदेश महालेखा परीक्षकको विभागबाट कार्यान्वयन भएको छैन । पुनरावलोकनको रोहमा विचाराधीन विषय अन्तिम नहुन्जेल पहिलेको आदेश मान्नु पर्नेमा अनौठो तर्क गरी अदालतको आदेश अनादर गरिएको छ । विवादित टिप्पणी आदेशमै आ.व. २०५२।५।३ र २०५३।५।४ मा बेरुजू रहेको नपाइएको उल्लेख छ भने २०५४।५।५ मा देखाइएको बेरुजू सैद्धान्तिक व्यहोरा कायम भै बेरुजूबाट हटेको व्यहोरा महालेखाको २०५९।७।१४ को पत्रबाट दिइएको भन्ने उल्लेख छ । आ.व. २०५०।५।१ र २०५१।५।२ मा यसै प्रकृतिबाट बेरुजू कायम गरी माग भएकोमा सर्वोच्च अदालतबाट आदेश जारी भै बदर भएको, २०५२।५।३ र २०५३।५।४ मा बेरुजू नभएको स्वीकार गरिएको र २०५४।५।५ मा बेरुजू भनिए पनि अन्तःशुल्क उठाउन नपर्ने स्वीकार गरिएबाटै काल्पनिक उत्पादनमा अन्तःशुल्क नलाग्ने सम्बन्धमा स्पष्ट स्वीकारोक्ती देखिन्छ । यसरी आन्तरिक राजश्व विभागको निर्देशनात्मक पत्रले काल्पनिक उत्पादन देखाई बेरुजू असूल गर्न वाध्य भएको कितान गरेको छ । कम्पनीले आफ्नो उत्पादनमा अन्तःशुल्क नतिरी विक्री गरेको भन्ने दावी जिकीर छैन । राजश्व चुहावट भएको हो भने राजश्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ बमोजिम कारवाही गर्ने निकाय छुट्टै छ । न्यायिक मनको प्रयोग नगरी अरुको निर्देशनलाई कार्यान्वयनसम्म गरिएको कारवाहीको कानूनी मान्यता शून्य रहन्छ । यस्तो टिप्पणी सदर गरेको २०६२।३।२८ को निर्णय एवं २०६२।१०।४ को निर्णय काम कारवाही समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाऊँ ।

आ.व. २०५५।५।६, २०५६।५।७ र २०५७।५।८ को रकम माग गर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियम २०१९ लागू रहेको र ऐनको दफा २ (क) ले अन्तःशुल्क भौतिक पदार्थमा मात्र केन्द्रित छ । अस्तित्वविहीन उत्पादनमा अन्तःशुल्क लाग्ने अवधारणा यसमा छैन । कम्पनीले पेश गरेको वार्षिक उत्पादन विवरण तथा राजश्व फाँटवारी विवरणमा कुनै त्रुटि छैन । सम्बन्धित आ.व.हरू समाप्त भएको वर्षो पछि स्वीकृत नम्सअनुसार उत्पादन नभएको भन्ने जिकीर लिई काल्पनिक हिसावमा अन्तःशुल्क माग गरिएको छ । आ.व. २०४७।४।८ मा स्वीकृत भएको भनिएको नम्सको कुनै कानूनी आधार छैन । आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ को सम्बन्धमा रिट नं. २८२५ मा भएको आदेशले वोलिसकेको अवस्था छ । २०५२।५।३ पश्चात् पहिले जस्तो मूल्यमा अन्तःशुल्क लाग्ने नभई प्रति एम (हजार खिल्ली) मा अन्तःशुल्क लाग्ने भन्ने परिवर्तित व्यवस्था भएपछि २०४७।४।८ को कथित नम्सको औचित्य छैन । त्यसमा कानूनी आधार पनि छैन । आ.व. २०५५।५।६ देखि आर्थिक ऐन, २०५५, २०५६, २०५७, २०५८ र आर्थिक अध्यादेश २०५९ मा मूल्य उल्लेख नगरी चुरोटको लम्बाईको अनुसार मात्र अन्तःशुल्क दर तोकेको छ । अन्तःशुल्क अनुमानित उत्पादनमा नभै पदार्थको वास्तविक उत्पादन र गोदामबाट भएको निकासीमा मात्र लाग्ने हुन्छ । सधैं उत्पादनमा एकरूपता कायम हुन सक्ने अवस्था पनि हुँदैन ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र नियमावली, २०१९ तथा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ र नियमावली, २०५९ समेत विपरीत हुने गरी महालेखा परीक्षकको विभागको अधिकारक्षेत्रविहीन बेरुजूको आधारमा निवेदक कम्पनीको विरुद्धमा नलाग्ने अन्तःशुल्क समेत माग गरेको प्रमाणित हुँदा २०६२।३।२७ को टिप्पणी सदर गरेको २०६२।३।२८ को आदेश, विपक्षी विभागको २०६२।१०।४ को निर्णय लगायतका आ.व. २०५९।६।० को लागि भनी सोही मितिको कथित अन्तःशुल्क रकम मागपत्र एवं आदेश समेत बदर गरिपाऊँ । साथै राजश्व न्यायाधिकरणका श्रेस्तेदारको २०६४।१।२८ को दरपीठ आदेश र उक्त दरपीठ सदर गरेको राजश्व न्यायाधिकरणको आदेश बदर गरी विना धरौटी पुनरावेदन पत्र लिई कानूनबमोजिम निर्णय गर्न भन्ने राजश्व न्यायाधिकरणका नाउँमा परमादेश जारी गरिपाऊँ । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा २३ मा महानिर्देशकको निर्णयउपर पुनरावेदन गर्दा धरौटी राख्नुपर्ने कुनै कानूनी व्यवस्था नगरिएको तथा ऐनको दफा २४ ले यस ऐनलाई अन्य कानून भन्दा माथिल्लो स्तरमा राखेकोले ऐनको सर्वोच्चताका आधारमा पनि धरौटी राख्नु पर्ने राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९(१)(ख) को व्यवस्था संविधानको धारा ७३ समेतसँग बाभिएकोले धारा ८८(१) अनुसार अमान्य र बदर घोषित गरी प्रस्तुत निवेदनलाई अग्राधिकारमा पेसी चढाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन पत्र ।

निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाई अग्राधिकार दिई विशेष इजलाससमक्ष पेश गर्न भन्ने यस अदालतको २०६३।३।३० को आदेश ।

आन्तरिक राजश्व कार्यालय, सिमराको २०६२।३।२८ को टिप्पणी आदेश बमोजिम आन्तरिक राजश्व विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि २०६२।४।३० मा दिएको निवेदनमा शुरु निर्णय सदर गर्ने गरी भएको निर्णयको जानकारी निवेदकलाई २०६२।११।१६ मा बुझाएको, सो मितिले म्यादै भित्र पुनरावेदन दर्ता गर्न ल्याएकोमा आफुलाई लागेको अन्तःशुल्क रकम राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९(१) मा धरौटी राख्नु पर्ने व्यवस्था भएकोमा सो रकम धरौटी नराखी पुनरावेदन लाग्न नसक्ने भनी श्रेस्तेदारबाट २०६२।१२।२८ मा पुनरावेदन दरपीठ भएको । सो उपर पेश भएको निवेदन २०६३।४।२६ मा पेश हुँदा उक्त ऐनको दफा ९(१) बमोजिम राख्नु पर्ने धरौटी नराखिएको अवस्थामा श्रेस्तेदारबाट भएको दरपीठ आदेश अन्यथा गर्ने नपर्ने भनी आदेश भएकोले निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको तर्फबाट प्रेषित लिखित जवाफ ।

राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) को व्यवस्था अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को रोहमा संविधानको प्रावधानसँग बाझिएको अवस्था छैन । दफा ९ बमोजिम लाग्ने धरौटी रकमको सम्बन्धमा विपक्षीले उठाएको विवाद निरर्थक छ ।

अन्तःशुल्क माग गर्दा करदातालाई सफाइको मौका दिनुपर्ने साविकको अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ वा हालको अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ ले गरेको छैन । पूर्व जानकारी दिनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था पनि छैन । महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजू औँल्याईएका अन्तःशुल्क समेतको कर रकम दाखिला नगरेको कारण पत्राचार भएको र सो उपर महानिर्देशक समक्ष दिएको निवेदन सदर भएपछि कानूनबमोजिमको रकम धरौटी नराखेको कारण राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दरपीठ भएउपर रिट क्षेत्रमा आएको अवस्था छ । राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ बमोजिम राख्नुपर्ने नगद धरौटी नराखेको कारणबाट पुनरावेदन दर्ता नभएको भन्ने निवेदन लेखबाटै उपचारको बाटो रहेको देखिन्छ । वैकल्पिक उपचारको बाटो अनुशरण नगरी रिट क्षेत्र आकर्षित नहुने भन्ने स्थापित सिद्धान्त समेतबाट मागबमोजिमको आदेश जारी हुने अवस्था छैन । महालेखा परीक्षकको विभागले औँल्याएको बेरुजू रकम नियमित गराउनु पर्ने दायित्व तर्फ निवेदक लागेको अवस्था समेत छैन । आ.व. २०५०।५।१ र २०५१।५।२ मा सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी स्वीकृत नमूस भन्दा घटी उत्पादन गरेको आधारमा महालेखा परीक्षकबाट बेरुजू औँल्याई सो आधारमा अन्तःशुल्क रकम माग गरेको हो । निवेदकले उल्लेख गरेको २०५३ सालको रिट नं. २८२५ विचाराधीन रहिरहेको अवस्थामा रकम माग गर्ने विषय अधिकारक्षेत्र भन्दा बाहिर रहेको भन्न मिल्दैन । प्रस्तुत विवाद उक्त रिट निवेदनमा रहेको विवादमा सिमीत नरही सूति घटी आमदानी देखाइएको भन्ने तथ्य समेत रहेको देखिएकोले नजीरको आधारमा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुने अवस्था नहुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व कार्यालय सिमरा वाराको तर्फबाट प्रेषित लिखित जवाफ ।

पुनरावेदन गर्न पाउने उपचारको बाटो कायमै रहेको अवस्थामा रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको मिलेको छैन । राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ बमोजिम राख्नु पर्ने धरौटी नराखेको कारणबाट पुनरावेदनको बाटो अवरुद्ध भएको मान्न मिल्दैन । संवैधानिक निकाय महालेखा परीक्षकको विभागबाट औँल्याईएका आधारमा स्वीकृत नमूसभन्दा घटी उत्पादन गरेको देखाएको हुँदा सो बमोजिम अन्तःशुल्क रकम दाखिल गर्न पठाउने कार्य कानूनविपरीत भन्न नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट प्रेषित लिखित जवाफ ।

विवादित आ.व.को सम्बन्धमा लेखा परीक्षण ऐन, २०४८ को दफा ३,४ र ५ ले तोकेको काम कर्तव्य र अधिकार बमोजिम लेखा परीक्षण गरिएको हो । आन्तरिक राजश्व कार्यालय सिमराको आ.व. २०५६।५।७ को सेस्ता कागजबाट राजश्व आंकलन, असूल तहसिलको लेखा सेस्ता परीक्षणबाट देखिन आएको व्यहोराको आधारमा लेखा परीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी कार्यालयलाई पठाएको हो । अधिकारक्षेत्र बाहिर गई लेखा परीक्षण गरिएको भन्ने निवेदन दाबीमा कुनै आधार नहुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको महालेखा परीक्षकको तर्फबाट प्रेषित लिखित जवाफ ।

प्रस्तुत रिट निवेदनमा २०५३ सालको रि.नं. २८२५ को रिटमा यस अदालतबाट भएको आदेशलाई समेत आधार बनाएको देखिन्छ । सो रिट निवेदनमा यस अदालतको आदेश उपर नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट पुनरावलोकनको निवेदन परी पुनरावलोकन गर्ने निस्सा समेत प्रदान भै हाल सो मुद्दामा मिति २०६६।६।२२ को नि.सु. तारेख तोकिएको अवस्था छ । प्रस्तुत निवेदनसँग सम्बन्धित भनी निवेदनमा उल्लेख गरिएको उक्त मुद्दा फैसला भएपछि मात्र प्रस्तुत रिट निवेदनमा न्याय निरुपण गर्न बान्छनीय हुने देखिएकोले अर्थ मन्त्रालय विरुद्ध सूर्य टोवाको कम्पनी भएको २०६४-NF-०००२ को मुद्दामा फैसला भएपछि फैसलाको प्रतिलिपि साथै राखी प्रस्तुत निवेदन र लगाउका निवेदनहरू समेत नियमबमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालतको विशेष इजलासको २०६६।५।२५ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेसी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बद्दीबहादुर कार्की, विद्वान अधिवक्ताहरू श्री अनिलकुमार सिन्हा र श्री कोमलप्रकाश घिमिरेले आ.व. २०५५।५।६ देखि २०५९।६।० सम्मको अन्तःशुल्क रकम निवेदक कम्पनीसँग माग गर्ने भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालय वाराका दुईजना कर

अधिकृतले उठाएको टिप्पणी व्यहोरामा कुनै कानूनी आधार वेगर प्रमुख कर अधिकृतबाट सदर गरिएको छ । सो टिप्पणी व्यहोरामा अतिरिक्त उत्पादन देखाई उत्पादन अनुसारको कर नतिरेको भन्ने व्यहोरा समेत उल्लेख गरिएको छैन । वास्तविक उत्पादनमा लागेको अन्तःशुल्क लगायतको कर रकम कम्पनीले बुझाएको कुरामा समेत विवाद रहेकोछैन । महालेखा परीक्षकको विभागबाट औल्याइएका बेरुजुको हवाला दिई २०५३ सालको रि.नं. २८२५ को रिट निवेदनमा अर्थ मन्त्रालय तर्फबाट पुनरावलोकनको निवेदन दायर गरेकै आधारमा उक्त रिट निवेदनमा भएको आदेश विपरीत अन्तःशुल्क रकम माग गर्न मिल्दैन । सर्वोच्च अदालतबाट पुनरावलोकनको टुंगो लागिसकेको भए बेरुजू उठाउनु नपर्ने कुरा महालेखा परीक्षकको विभाग आफै बोलेको अवस्था समेत छ । सर्वोच्च अदालतबाट आ.व. २०५१।५२ को अन्तःशुल्क रकमको विवाद टुंगी सकेको अवस्था छ । माथि उल्लिखित निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनी भएको रिट निवेदनमा पुनरावलोकन समेत भै २०६६।७।१२ मा भएको फैसलाले बेरुजू रकम असूलउपर नगर्न भनी परमादेशको आदेश जारी भएको हदसम्म संयुक्त इजलासको फैसला मनासिव ठहर भै सकेको स्थिति छ । सरकारले उठाउने कर रकमको सम्बन्धमा एक पटक कर लिई सकेपछि सोही उत्पादनमा वर्षौपछि पुनः कर रकम तिर भन्न पनि मिल्दैन । पाँच आर्थिक वर्षको अन्तःशुल्क रकम माग गर्ने सम्बन्धमा विना कानूनी आधार एउटै टिप्पणी उठाई सदर गरिएको छ । आ.व. २०४७।४८ को स्वीकृत नम्स भन्ने कुरा कुनै कानूनमा आधारित छैन । २०४७।४८ मा चुरोटको मूल्यमा बिक्री कर लाग्ने गरेकोमा आ.व. २०५४।५५ देखि मूल्यमा अन्तःशुल्क नलगाई लम्वाईमा अन्तःशुल्क लाग्ने व्यवस्था छ । पुनरावलोकनको आधारलाई टेकेर थप अन्तः शुल्क लगाउने विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय समेतको काम कारवाही कुनै कानूनी व्यवस्थामा आधारित नहुँदा निवेदन मागबमोजिम विपक्षीहरूका काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

त्यसै गरी प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालय समेतका तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री महेश थापाले निवेदक कम्पनीले सूतिको हिसाव देखाउन सकेको छैन । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ बमोजिम आ.व. २०५०।५१ को करको विषयमा यस अदालतबाट स्थापित २०६४-FN-०००२ को मुद्दाको तथ्य र प्रस्तुत मुद्दाको तथ्य केही हदसम्म फरक देखिएको छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को प्रावधान बमोजिम विवादमा आएको विषयवस्तुलाई पुरानो ऐनको व्यवस्था बमोजिम स्थापित नजीरको आधारमा हेरिनु हुँदैन । पचास प्रतिशत धरौटी नराखेको सम्बन्धमा भएको दरपीठ आदेश उपर कानूनबमोजिम लाग्ने रकम धरौटी राखी राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न पर्नेमा वैकल्पिक उपचारलाई छली रिट क्षेत्रमा आएको अवस्था हुँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुने अवस्था छैन, निवेदन खारेज हुनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको बहस गर्नभयो ।

उपर्युक्त विद्वान कानून व्यवसायीहरूको बहस सुनी निवेदन पत्र, विपक्षी तर्फबाट प्रेषित लिखित जवाफ सहितको मिसिल अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा, निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुने अवस्था छ वा छैन ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

२. निर्णयतर्फ विचार गरी हेर्दा, प्रस्तुत रिट निवेदनको मागसम्बन्धी विषयवस्तु हेर्न पर्ने देखिन आयो । निवेदक कम्पनीले उत्पादनको नियमित विवरण र हिसाव राखेको र सोही आधारमा आ.व. २०५५।५६ देखि २०५९।६० सम्मको विभिन्न आर्थिक वर्षको अन्तःशुल्क रकम विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयलाई तिरी बुझाई सकेको छ । कम्पनीको वास्तविक उत्पादनमा समेत विपक्षीहरूबाट प्रश्न उठाएको अवस्था समेत छैन । यसरी वास्तविक रूपमा उत्पादित पदार्थमा लाग्ने अन्तःशुल्क रकम तिरीसकेको अवस्थामा पूर्व जानकारी विना अप्रत्यासीत रूपमा आन्तरिक राजश्व कार्यालयका कर अधिकृतले कुनै कानूनी आधार उल्लेख नगरी आ.व. २०५५।५६ देखि २०५९।६० सम्मको विभिन्न आ.व.को छुट्टा छुट्टै अन्तःशुल्क रकम निवेदक कम्पनीसँग माग गर्ने गरी २०६२।३।२७ मा उठाएको टिप्पणी प्रमुख कर अधिकृतबाट २०६२।३।२८ मा सदर गरिएको गैरकानूनी कार्य बदरको लागि रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरिएको छ । उत्पादन नै नगरिएको काल्पनिक वस्तुमा माग गरिएको अन्तःशुल्क रकमको विषयमा आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशक समक्ष दिएको प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदनमा समेत पूर्वाग्रही भै सदर गरिएको हुँदा निवेदक कम्पनीका विरुद्ध अन्तःशुल्क रकम माग गर्ने विषयमा भए गरेको विपक्षीहरूका काम कारवाही एवं निर्णयहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरि पाऊँ । साथै आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशकको निर्णयउपर पुनरावेदन गर्दा धरौटी राख्नु पर्ने राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९(१) को (ख) को व्यवस्था संवैधानिक प्रावधानसँग बाभिएकोले अमान्य र बदर घोषित गरिपाऊँ भन्ने मुख्य निवेदन दावी लिएको पाइयो ।

३. निवेदनमा बदरको माग दावी लिएको आन्तरिक राजश्व कार्यालय सिमरा वाराको मिसिल संलग्न २०६२।३।२७ को टिप्पणी र २०६२।३।२८ मा प्रमुख कर अधिकृतबाट सदर भएको आदेश व्यहोराको मुख्य अंश यसप्रकार रहेको देखिन्छ । करदाता सूर्य नेपाल प्रा.लि.को सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी घटी उत्पादन गरेको आधारमा आर्थिक ऐन, २०५० बमोजिम १५ प्रतिशतले थप अन्तःशुल्क असूल गर्नपर्ने भनी आ.व. २०५०।५१ र २०५१।५२ को कायम बेरुजुको सम्बन्धमा करदाताले सर्वोच्च अदालतमा दायर गरेको २०५३ सालको रिट नं. २८२५ को निवेदनमा बेरुजू रकम असूलउपर नगर्न भनी परमादेशको आदेश जारी भएको देखिन्छ । करदाताको आ.व. २०५५।५६, २०५६।५७ र २०५७।५८ को बेरुजुको सम्बन्धमा अर्थ मन्त्रालय तर्फबाट उक्त रिट निवेदनको आदेश उपर पुनरावलोकनको निवेदन परी विचाराधीन रहेको र सम्परीक्षणको कारवाही अधि वढाउन नमिलेको भनी महालेखा परीक्षकको विभागबाट जानकारी गराइएको । आ.व. २०५८।५९ र २०५९।६० मा कायम बेरुजू समेत सोही प्रकृतिको प्रतिलब्धी नपुग सम्बन्धमा नै कायम रहेको पाईएको र उपरोक्त बेरुजू रकम असूलउपर सम्बन्धमा

द्विविधा उत्पन्न भएकोले निर्देशनको लागि आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट पत्र पठाएकोमा आन्तरिक राजश्व विभागबाट रकम असूलउपरको लागि आवश्यक कारवाही गर्न भन्ने विभागको निर्देशन रहेको भनी उल्लेख भएको पाइन्छ । आ.व.२०५५।५६ देखि आ.व. २०५९।६० सम्म विभिन्न अवधिमा महालेखा परीक्षकको विभागबाट अन्तिम लेखा परीक्षण हुँदा करदाता निवेदक सूर्य नेपाल प्रा.लि.का नाममा असूल गर्नपर्ने बेरुजू भन्दै विभिन्न आर्थिक वर्षको विभिन्न रकम माग गर्ने भनी दुईजना कर अधिकृतले उठाएको टिप्पणीमा प्रमुख कर अधिकृतबाट सदर भएको मिसिल संलग्न टिप्पणी आदेशको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ ।

४. उपर्युक्त टिप्पणी आदेशमा चित्त नबुझाई निवेदक सूर्य नेपाल प्रा.लि.तर्फबाट परेको प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदनमा करदाताको निवेदन मागबमोजिम दावी नपुग्ने भनी आन्तरिक राजश्व विभागबाट २०६२।१०।४ मा निर्णय भएको र सोही निर्णयको आधारमा अन्तःशुल्क रकम दाखिल गर्न भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालय सिमरा वाराले २०६२।१।१८ मा निवेदक कम्पनीलाई पत्र व्यवहार गरेको देखिन्छ ।
५. आ.व.२०५५।५६ देखि २०५९।६० सम्मको सूर्य नेपाल प्रा.लि.को आय विवरण लेखा परीक्षण गर्दा कच्चा पदार्थको खपतको आधारमा उत्पादन हुनुपर्ने स्वीकृत नमूस भन्दा घटी उत्पादन गरेको देखाइएको भन्ने आधारमा महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजू औल्याइएका अन्तःशुल्क समेतको कर रकम कर कार्यालयबाट दाखिल गर्न आदेश दिइएकोमा सो आदेश उपर आन्तरिक राजश्व विभागमा निवेदन गरेकोमा महानिर्देशकबाट २०६२।१०।४ मा कर अधिकृतको निर्णय सदर भएपछि राजश्व न्यायाधिकरणबाट पचास प्रतिशत रकम धरौटी नराखेको कारण पुनरावेदन दरपीठ भएको हो । सो दरपीठ आदेश बदर गराई वा सो अनुसार धरौटी राखेको अवस्थामा हुने वैकल्पिक उपचारको माग विपरीत रिटक्षेत्रमा प्रवेश गरेको मिलेको छैन । आ.व. २०५०।५१ र २०५१।५२ मा सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी स्वीकृत नमूसभन्दा घटी उत्पादन गरेको आधारमा महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजू औल्याई सो आधारमा अन्तःशुल्क रकम माग गरेकोमा सो निर्णयउपर परेको २०५३ सालको रि.नं.२८२५ मा आदेश हुँदा बेरुजुको नामबाट अन्तःशुल्क असूल गर्न रोक लगाईएको र उक्त आदेश अर्थ मन्त्रालय समेतका तर्फबाट पुनरावलोकनको निवेदन परी कारवाहीयुक्त अवस्थामा रहेको छ । उक्त रिटमा स्वीकृत नमूस भन्दा घटी उत्पादन गरेको विषय औल्याइएको हुँदा प्रस्तुत विवादसँग मेल खाने प्रकृतिको नहुँदा सो रिट निवेदनमा स्थापित नजीरका आधारमा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने अवस्था छैन भन्ने विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय समेतको लिखित जवाफ व्यहोरा देखिन्छ ।
६. निवेदक कम्पनीसँग थप अन्तःशुल्क कर रकम माग गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजश्व कार्यालयको टिप्पणी आदेशमा माथि उल्लिखित रिट नं. २८२५ मा भएको आदेश व्यहोरा उल्लेख गरी सो आदेश उपर अर्थ मन्त्रालय तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावलोकनको निवेदन विचारधीन रहेको अवस्था देखाइएको स्थिति छ । रिट निवेदकको निवेदन दावी एवं विपक्षीहरूको लिखित जवाफ व्यहोरा समेत सोही रि.नं. २८२५ मा भएको आदेश र सोउपर परेको पुनरावलोकनको निवेदनसँग सम्बन्धित देखाइएको छ । सो उत्प्रेषण विषयको रिट निवेदनमा यस अदालत पूर्ण इजलासबाट पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भै २०६६।७।१२ मा अन्तिम फैसला भएको देखिन्छ ।
७. उक्त २०६४-NF-०००२ को उत्प्रेषणको विषयको निवेदनमा यस अदालत पूर्ण इजलासको अन्तिम फैसलामा आर्थिक ऐन, २०५१ को अनुसूची-३ अन्तर्गतको द्रष्टव्य २ को व्यवस्थाको विस्तृत रूपमा विवेचना गरी अनुमानित उत्पादनलाई आधार बनाएर अन्तःशुल्क निर्धारण गर्न सकिने गरी चुरोटतर्फ व्यवस्था गरेको अवस्था नहुँदा चुरोटलाई मदिरा सरहको व्यवस्था नगरिएको अर्थात् अनुमानित उत्पादनमा अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्था नगरिएको स्पष्ट हुन्छ । ऐनले नै अनुमानित उत्पादनको दायराबाट बाहिर परेको अवस्थामा अनुमानित उत्पादनका आधारमा थप अन्तःशुल्क लगाउने, असूलउपर गर्ने भन्ने हुँदैन । कानूनले बाहेक गरेको कुरालाई मनोगत तर्क गरी त्यसैको आधारमा दायित्व वहन गराउन मिल्ने हुँदैन । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ बमोजिम अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न छूट भएको वा बाँकी भएको नदेखिएको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट लेखा परीक्षण गर्दा अनुमानित उत्पादनलाई आधार बनाएर बेरुजू औल्याएको, असूलउपरको लागि प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिले निर्देशन दिएको र रकम दाखिला गर्न भनी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराबाट २०५३।१२।१५ मा भएको निर्णय कानूनबमोजिम भएको मान्न नमिली उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी सूर्य टोवाको कम्पनीबाट बेरुजू रकम असूलउपर नगर्ने भनी परमादेशको आदेश जारी गरिएको हदसम्म संयुक्त इजलासको २०५४।१२।१६ को फैसला कायम हुने ठहर्छ भनी यस अदालतबाट २०६६।७।१२ मा अन्तिम फैसला भएको देखिन्छ ।
८. आ.व. २०५५।५६ देखि २०५९।६० सम्मको विभिन्न अवधिको महालेखा परीक्षकको विभागबाट अन्तिम लेखा परीक्षण हुँदा कर दाता सूर्य नेपाल प्रा.लि.को नाममा असूल गर्नपर्ने भनी उठाइएका बेरुजुको सम्बन्धमा माथि उल्लिखित रिट नं. २८२५ मा भएको आदेश र सो उपर परेको पुनरावलोकनको निवेदनको आधार उल्लेख गरी थप अन्तःशुल्क रकम माग गरिएको र सोही विवादमा प्रस्तुत रिट निवेदन दायर भएको भन्नेमा विवाद देखिएको छैन । उक्त पुनरावलोकनको निवेदनमा उठाइएका अर्थात् विवादमा ल्याइएका विषय बाहेक अन्य नयाँ विषय प्रस्तुत निवेदनमा उठाइएको भन्ने पनि देखिँदैन । आर्थिक वर्ष २०५०।५१ मा उठाएको विवादमा पूर्ण इजलासबाट टुंगो लागिस्केको विषयवस्तु र प्रस्तुत रिट निवेदनमा विवाद ल्याइएको विषयवस्तुमा प्रत्यर्थीहरूबाट प्रेषित लिखित जवाफ समेतबाट तात्विक अन्तर पनि देखिन आएन । सो सम्बन्धमा विपक्षी अर्थ मन्त्रालय

समेतका तर्फबाट इजलासमा उपस्थित सहन्यायाधिवक्ताले समेत स्वीकार गरेको देखिन आएको छ । निवेदक सूर्य नेपालले सूति खपतको अनुपातमा उत्पादन नगरी घटी उत्पादन गरेको अर्थात् आ.व. २०४७/४८ को नम्स अनुसार कच्चा पदार्थको खपत अनुपातमा प्रतिलब्धि नपुग भएको भन्ने आधारमा थप अन्तःशुल्क रकम माग गरेको भन्ने नै मूल विवादको विषयवस्तु रहेको र यस्तै प्रकारको विवादको विषयवस्तु सम्बन्धमा अनुमानित उत्पादनको आधारमा थप अन्तःशुल्क रकम माग गर्न नमिल्ने भनी यस अदालत पूर्ण इजलासबाट सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भै रहेको देखिन्छ । अनुमानित उत्पादनको आधारमा थप अन्तःशुल्क रकम माग गर्ने सम्बन्धमा विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट कुनै कानूनको व्यवस्था उल्लेख नगरी रिट नं. २८२५ को पुनरावलोकनको आधारसम्म उल्लेख गरेको अवस्थामा आन्तरिक राजश्व कार्यालय सिमरा वाराको मिति २०६२।३।२७ को टिप्पणी व्यहोरा प्रमुख कर अधिकृतबाट २०६२।३।२८ मा सदर भएको आदेश एवं सो अनुसार निवेदक कम्पनीसँग उक्त आ.व. २०५५।५।६ देखि २०५९।६।० सम्मको थप अन्तःशुल्क कर रकम माग गर्ने गरी भएका पत्राचार समेत कानून अनुकूल भए गरेको देखिएन ।

९. निवेदकले तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ को प्रावधान एवं अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा २३ मा महानिर्देशकको निर्णयउपर पुनरावेदन गर्दा धरौटी राख्नुपर्ने कुनै व्यवस्था नगरिएको अवस्थामा राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९(१)(ख) को पचास प्रतिशत धरौटी राख्नुपर्ने व्यवस्था बाभिएको हुँदा अमान्य र बदर घोषित गरिपाऊँ भन्ने थप जिकीर लिएको समेत देखिन्छ । राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ मा धरौट राख्ने र म्यादको व्यवस्था रहेको र उपदफा (१) ले प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन अन्तर्गत न्यायाधिकरण वा पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्दा देहाय बमोजिम धरौट नराखी पुनरावेदन लाग्ने छैन भन्ने उल्लेख भएको र सोही उपदफाको देहाय (ख) मा “भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्क निर्धारण भएकोमा निर्धारित भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्कको रकम र जरीवाना भएकोमा जरीवानाको रकम र दुवै भएकोमा दुवै रकम त्यस्तो निर्धारण गर्ने वा जरीवाना गर्ने अधिकृतले तोकि दिएको कार्यालयमा” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । राजश्वसम्बन्धी मुद्दामा राजश्व न्यायाधिकरणले पुनरावेदन सुन्ने अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दर्ता गरिने पुनरावेदन दर्तासम्बन्धी कार्यविधिको व्यवस्था उक्त ऐनको दफा ९ ले व्यवस्थित गरेको देखिन्छ ।
१०. राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ अन्तर्गत न्यायाधिकरणमा दायर गरिने पुनरावेदन साथ निर्धारित भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्कको रकम र जरीवानाको रकम समेत धरौट राख्नु पर्ने कार्यविधिगत व्यवस्था तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ तथा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९ मा रहेको कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने संवैधानिक प्रावधानसँग के कसरी बाभियो भन्ने कुरा निवेदकले सारभूत रूपमा पुष्ट्याई दिई दावी लिन सकेको पाइएन । निवेदकले नितान्त निजी हक हितमा असर परेको कुरा उल्लेख गरी अमुक कानूनको व्यवस्था बाभिएको भनी गोश्वारा रूपमा दावी लिएकै आधारमा विधायिकी प्रक्रियाद्वारा निर्मित कानूनलाई न्यायिक पुनरावलोकनको विशिष्ट अधिकारक्षेत्र प्रयोग गरी अमान्य र बदर गर्न न्यायिक मूल्य र मान्यताविपरीत हुन जान्छ । कानूनबमोजिम स्थापित निकायबाट माग गरेको अन्तःशुल्क रकम वा भन्सार महसूलउपर चित्त नबुझे पक्षले पुनरावेदन गर्दा राख्नुपर्ने धरौटीको रकमको सम्बन्धमा ऐनले गरेको व्यवस्था संविधानमा रहेको □कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने भन्ने वाक्यांशसँग बाभिएको भन्ने देखिन आएन । पुनरावेदन गर्दा धरौट राख्नुपर्ने ऐनको दफा ९ को व्यवस्थाले निवेदकको मौलिक हकमा अनुचित बन्देज लगाएको वा संवैधानिक प्रावधानसँग बाभिएको भन्ने अवस्था देखिएन ।
११. अतः उपर्युक्त माथि विवेचित निवेदन दावी, विपक्षीहरूबाट प्रेषित लिखित जवाफ एवं निवेदक नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय विरुद्ध सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि. भएको २०६४-NF-०००२ को उत्प्रेषण विषयको रिट निवेदनमा यस अदालत पूर्ण इजलासबाट (फैसला मिति २०६६।७।१२) स्थापित सिद्धान्त समेतको आधारमा निवेदक सूर्य नेपाल प्रा.लि.सँग थप अन्तःशुल्क रकम माग गर्ने आन्तरिक राजश्व कार्यालय, सिमरा वाराको २०६२।३।२७ को टिप्पणी, सो टिप्पणी सदर गरेको प्रमुख कर अधिकृतको २०६२।३।२८ को आदेश एवं सोअनुसार अन्तःशुल्क रकम दाखिला गर्ने सम्बन्धी आन्तरिक राजश्व कार्यालय वाराको २०६२।१।१८ को पत्र लगायत सोसँग सम्बन्धित काम कारवाहीहरू सम्म कानूनसम्मत नदेखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । अमान्य र बदर घोषित गरिपाऊँ भनी दावी लिएको राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९(१) को देहाय (ख) को व्यवस्था संविधानको कुनै पनि प्रावधानसँग बाभिएको नदेखिँदा सो हदसम्म प्रस्तुत निवेदन खारेज हुन्छ । प्रस्तुत आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ता कार्यालय मार्फत विपक्षीहरूलाई दिई मिसिल नियमबमोजिम वुभाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छौं ।

न्या.बलराम के.सी.

न्या.प्रेम शर्मा

इति संवत् २०६६ साल चैत १९ गते रोज ५ शुभम्

इजलास अधिकृत:- पुनाराम खनाल

साल: २०६७, महिना : कार्तिक, अंक : ७, फैसला मिति : २०६७।१।१४।३, निर्णय नं. ८४१८

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६२ सालको रिट नं. ३५०९

मुद्दा : उत्प्रेषणयुक्त परमादेश ।

निवेदक: जिल्ला मकवानपुर हेटौंडा न.पा.वडा नं. ८ हेटौंडा औद्योगिक क्षेत्र स्थित युनाईटेड ब्रुअरीज नेपाल प्रा.लि.को तर्फबाट
ए.का. अधिकार प्राप्त कम्पनीको अधिकृत वा.का.जि.का.म. न.पा. ३४ वानेश्वर वस्ने वद्रीविक्रम खड्का

विरुद्ध

विपक्षी: आन्तरिक राजश्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं समेत

- उत्पादन हुनासाथ अन्तःशुल्क असूल गर्ने भनी तोकेको वस्तु बाहेक अन्य वस्तु प्रतिष्ठान वा कारखानाबाट बाहिर नपठाएसम्म वा निकासी नभएको वा प्रतिष्ठान वा कारखानाभित्र नै रहेभएको अवस्थामा पनि अन्तःशुल्क असूल गर्ने अधिकार सरकारमा हुँदैन र उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व उक्त वस्तुको उत्पादकमा नरहने ।

(प्रकरण नं.३)

- कुनै प्रतिष्ठानबाट उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व निरपेक्ष होइन र यसका विभिन्न शर्त र अवस्था कानूनले तोक्न सक्ने ।
- बिक्री गर्न भनी प्रतिष्ठानबाट बाहिर पठाएको वा निकासी भएको कुनै वस्तु पूर्ण रूपमा नष्ट भएको अवस्थामा वा सेवन गर्न वा खान वा उपभोग गर्न अयोग्य भई बिक्री हुन नसकेको कुरा शंकारहित तवरबाट प्रमाणित भएको अवस्थामा यस्तो वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व सिर्जना नहुने ।

(प्रकरण नं.४)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३, ३(३) र ४

आदेश

न्या.भरतराज उप्रेती: नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३,८८(२) बमोजिम यस अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छः-

निवेदक कम्पनीले बियर उत्पादन तथा कारोबार गर्ने उद्योगको रूपमा स्थापना भई उत्पादित बियर नेपालमा बिक्री तथा विदेश निर्यात गर्दै आएको छ । अर्थ मन्त्रालयको २०५४।१।३० मा प्रकाशित सूचना नं. २ मा उद्योगले उत्पादन गरेको पदार्थ विदेश निकासी गर्दा लाग्ने अन्तःशुल्क धरौटीमा वा बैंक ग्यारेन्टीमा राखी निकासी गर्न सक्ने सूचना मुताविक निवेदकले आफ्नो सामान निकासी गर्दै आएको थियो । निवेदक कम्पनीको उत्पादित किंग फिसर स्ट्रङ्ग नामक बियर भारतको युनाईटेड ब्रुअरीज लि. वोण्डेड वेयर हाउस गुहाटी आसामलाई निर्यात गर्ने गरी उक्त बियरमा भारतमा मात्र बिक्री हुने जनाई २०५९।१२।१० मा अन्तःशुल्क माग फाराम नं. १३४ र २०५९।१२।१३ को माग फाराम १३८, १३९ र १४० बाट जम्मा २८०० दर्जन वोटल बियर निर्यात गर्न रु.८,२९, (२) । रकमका लागि विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय हेटौंडाका नाउँमा विपक्षी बैंकबाट बैंक ग्यारेन्टी सन् २००४ जुलाई १६ मा जारी गरेकोमा पछि म्याद थप गराउँदा ११,४६,६००। को बैंक ग्यारेन्टी पेश गरेका थियौं । निवेदक कम्पनीको निकासी हुने बियरहरू काकडभिद्रा भन्सार हुँदै भारतको पानी टैकीस्थित ल्याण्ड कस्टम्समा पुग्दा वस्तुको वीलको मूल्यमा नेपाल भारत व्यापार सन्धि विपरीत थप ७५ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क बुझाएमा मात्र पास गर्ने भनी भारत पैठारी हुन दिइएन । सो पश्चात् वारम्बार सम्पर्क राख्दा पनि भारत पैठारी गर्न नपाएको अवस्थामा २०६०।१।२१ मा निवेदकले कारण खुलाई कारखानामै फिर्ता ल्याउन स्वीकृतिको लागि निवेदन दिँदा विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट २०६०।४।२२ मा बियर फिर्ता ल्याई कारखाना भन्दा वेग्लै स्थानमा राख्न

अनुमती दिए बमोजिम आफ्नै खर्चमा फिर्ता ल्याई आन्तरिक राजश्व कार्यालयकै कब्जामा राखियो । धेरै समयदेखि राखिएको सो बियर पुरानो भई रिप्रोसेसिङ्ग र सेवन गर्न समेत अयोग्य भैसकेको देखी २०६०।१।२४ मा आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट स्वीकृति माग गर्दा राजश्व कार्यालयका कर्मचारीले २०६१।१।११ मा मुचुल्का बनाई प्रतिवेदन पेश भएकोले नष्ट गर्न हुन्छ भनी विपक्षी अन्तःशुल्क शाखाबाट बियर नष्ट गर्न स्वीकृति पाएपछि २०६१।१।१९ मा आन्तरिक राजश्व कार्यालय समक्ष नष्ट गरी बैंक ग्यारेन्टी फुकुवाको लागि निवेदन गरेकोमा, आन्तरिक राजश्व कार्यालयले २०६१।१।२१ मा उद्योगले पेश गरेको बैंक ग्यारेन्टी नं. ०५४ रकम ८,२९,(२) को समयावधी १६ जुलाई २००४ मा समाप्त भएको उक्त बैंक ग्यारेन्टीको बदलामा सोही बैंक ग्यारेन्टी नं. १०० रकम रु.११,४६,६००। को बैंक ग्यारेन्टी पत्र फुकुवा गरी दिन मनासिव देखिएकोले भन्ने विपक्षी अन्तःशुल्क शाखालाई पत्र लेखी सोही बोधार्थ यस निवेदकलाई समेत दिइएको थियो । तैपनी बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा नभए पछि विपक्षी विभागको महानिर्देशक समक्ष पनि निवेदन गरेका थियौं । निवेदक कम्पनीले दिएको निवेदन सम्बन्धमा आवश्यक निर्णय हुन बाँकी नै रहेको अवस्थामा, विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट आफ्नो पूर्व सहमति(२०६१।१।२१ को पत्र) विपरीत २०६१।१।२१ मा विपक्षी बैंकलाई निवेदकले राखेको बैंक ग्यारेन्टी रकम कार्यालयलाई पठाई दिनु भनी पत्र लेखी हामीलाई दिएको पत्रको बोधार्थ खण्डमा उपरोक्तानुसारको बैंक ग्यारेन्टी रकम बापत माग गर्दा समेत रु.१,३९,७७६। नपुग भएकोले पत्र प्राप्त भएको ३ दिनभित्र दाखिला गर्न भन्ने समेत व्यहोरा उल्लेख भएको तर अन्तःशुल्क निर्धारण बारे कुनै रीतपूर्वकको निर्णय उल्लेख छैन । विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयले लेखेको मिति २०६१।१।२१ को पत्रलाई आधार लिई विपक्षी बैंकले निवेदकलाई मिति २०६१।१।२८ (मार्च ११, २००५) मा पत्र समेत पठाएको थियो । उक्त कथित निर्णय क्षेत्राधिकार विहीन भएको र त्यसलाई बदर गर्ने कुनै उपाय नभएकोले यो निवेदन गर्न परेको हो ।

यस प्रकार निवेदकलाई लाग्नै नसक्ने अन्तःशुल्क तथा विलम्ब दस्तूर रकम निवेदकबाट विपक्षीले असूल गर्ने भए गरेका काम कारवाहीहरूले निवेदकको नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ७३ द्वारा प्रदत्त संवैधानिक अधिकार तथा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३, ७ द्वारा प्रदत्त कानूनी अधिकारमा कुण्ठित पार्ने गरी भए गरेका कानून प्रतिकूलको काम कारवाही उपर अन्य कुनै तत्काल प्रभावकारी वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था समेत नरहेकोले सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्रको शरणमा आएका छौं । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ४ मा उत्पादनहरू स्थानीय बिक्रीका लागि निकाल्दा मात्र अन्तःशुल्क लाग्न सक्ने व्यवस्था छ । हालसम्म बिक्री वा निकासी नभएको अवस्थामा अन्तःशुल्क तथा विलम्ब दस्तूरबापतको रकम बैंक ग्यारेन्टी जफत गर्न खोज्ने, निवेदक कम्पनीसँग अन्तःशुल्क रकम माग गर्ने जस्ता गैर संवैधानिक र कानून प्रतिकूलको कार्यबाट निवेदकको नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ७३ अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३, ७ समेतले प्रदत्त संवैधानिक तथा कानूनी अधिकार कुण्ठित गरेकोले विपक्षी विभाग अन्तःशुल्क शाखाको २०६१।४।२४ को कथित निर्णय तथा मिति २०६१।४।२९ को पत्र, विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयको २०६१।१।२१ को पत्र, विपक्षी बैंकको २०६१।१।२८ को पत्र तथा सो सम्बन्धमा भए गरेका सम्पूर्ण काम कारवाही र पछि खुल्न आएका काम कारवाही समेत नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ८८(२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक कम्पनीले राखेको बैंक ग्यारेन्टी रकम फुकुवा गरी कुनै प्रकारबाट अन्तःशुल्क रकम माग नगर्न नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी गरिपाऊं । साथै उक्त बैंक ग्यारेन्टी बापतको रकम विपक्षी बैंकले विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयलाई भुक्तानी तथा आन्तरिक राजश्व कार्यालयको २०६१।१।२१ को पत्र तथा विपक्षी विभागको २०६१।४।२४ को कथित निर्णयलाई प्रस्तुत निवेदनको अन्तिम टुंगो नलागेसम्मलाई कुनै रुपबाट कार्यान्वयन नगर्न, नगराउनु भनी विपक्षीहरू आन्तरिक राजश्व कार्यालय हेटौंडा, आन्तरिक राजश्व विभाग अन्तःशुल्क शाखा तथा नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्श बैंक लि. काठमाडौंको नाउँमा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१ बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिपाऊं भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६२।१।६ को रिट निवेदन व्यहोरा ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुन नपर्ने कुनै आधार कारण भए बाटाका म्याद वाहेक १५ दिनभित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी आन्तरिक राजश्व विभाग लाजिम्पाटलाई महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत र आफै वा आफ्नो प्रतिनिधिमार्फत नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्श बैंक लि.लाई सम्बन्धित जिल्ला अदालत मार्फत सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्न । निवेदनको टुंगो नलागेसम्म २०६१।४।२४ को निर्णय र मिति २०६१।१।२१ को बैंक ग्यारेन्टी सम्पूर्ण आन्तरिक राजश्व कार्यालयको पत्र कार्यान्वयन नगर्न नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा आदेश जारी गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६२।१।७ को आदेश ।

निवेदकले अन्तःशुल्क रकम बैंक प्रत्याभूति दिई प्रतिष्ठानबाट निकासी गरेको हुँदा अब अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३ क. बमोजिम अन्तःशुल्क नलाग्ने गरी, नेपाल बाहिर निकासी गरेको प्रमाणित गरी समयमै यस विभागले तोकेबमोजिम बैंक प्रत्याभूति फुकुवा गराउनु पर्ने र सो नगरेमा अन्तःशुल्क तिर्नपर्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भएअनुरूप बैंक प्रत्याभूति दिने नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्श बैंक काठमाडौंबाट बैंक प्रत्याभूति बमोजिमको रकम माग गरिएको र रिट निवेदन व्यहोरा कानूनसंगत नहुँदा खारेज गरिपाउँन र २०६२।१।७ मा एकल इजलासबाट भएको अन्तरिम आदेश सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१.१(क) बमोजिम रद्द गरिपाऊं भन्ने आन्तरिक राजश्व विभागको मिति २०६२।२।४ को लिखित जवाफ ।

विपक्षी युनाईटेड ब्रुअरी नेपाल प्रा.लि. र आन्तरिक राजश्व कार्यालय मकवानपुरबीच के कस्ता कुराहरूमा विवाद उत्पन्न भएको हो सोमा बैंकले कुनै सरोकार राख्नुपर्ने होइन । बैंक ग्यारेन्टीको रकम समय अवधि भित्रै भुक्तानी पाऊं भनी माग भएमा

र उक्त बैंक ग्यारेन्टीको शर्त पुरा भएको खण्डमा त्यस्तो बैंक ग्यारेन्टीको भुक्तानी गर्न बैंकको कर्तव्य हो । अतः बैंक ग्यारेन्टी रु.११,४६,६००। आन्तरिक राजश्व कार्यालय मकवानपुरलाई भुक्तानी गर्ने नगर्ने सन्दर्भमा सम्मानित अदालतबाट ठहरे बमोजिम नै यस लिखित जवाफकर्ता बैंकबाट कार्यहरू सञ्चालित हुने हुँदा बैंकलाई विपक्षी बनाई दायर गरिएको निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्श बैंक लि.को २०६२।२।६ को लिखित जवाफ ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल अध्ययन गरियो । निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता अनिलकुमार सिन्हाले अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३(३) बमोजिम नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी हुने वस्तुमा मात्र अन्तःशुल्क लाग्ने व्यवस्था भएको र निवेदकले निकासी गर्न खोजेको बियर अन्य कतै बिक्री नभै विपक्षीहरूकै प्रतिनिधिको रोहवरमा नष्ट हुने स्थितिमा रहेको र विपक्षीको आदेश बमोजिम बियर नष्ट गर्ने स्विकृती समेत प्रदान भएको तथा विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयले २०६१।१।२९ को पत्र बमोजिम बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गर्न मिल्छ भनी निवेदकलाई बोधार्थ समेत दिएकोमा विपक्षीबाट निवेदकसँग अन्तःशुल्क माग गर्न गैरकानूनी एवं गैरसंवैधानिक भएकोले आन्तरिक राजस्व विभाग अन्तःशुल्क शाखाको मिति २०६१।४।२४ को कथित निर्णय तथा ०६१।४।२९ को पत्र, विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयको मिति २०६१।१।२९ को पत्र विपक्षी बैंकको २०६१।१।२८ को पत्र तथा सो सम्बन्धमा भएका संपूर्ण काम कारवाही समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक कम्पनीले राखेको बैंक ग्यारेन्टी रकम फुकुवा गरी कुनै प्रकारबाट अन्तःशुल्क रकम माग नगर्न नगराउनु भनी परमादेश जारी गरीनुपर्दछ भनी तथा विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभाग समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता कृष्णप्रसाद पौडेलले निवेदकले विदेश निकासी गर्ने गरी बैंक प्रत्याभूती राखेर प्रतिष्ठानबाट उक्त बियर बाहिर निकालेकोमा सो बियर भारत नगई पुनः फिर्ता आएको र सो बियर राख्दा राख्दै खान अयोग्य भएको हुँदा देशभित्र बिक्री गर्न अयोग्य भएकोले अन्तःशुल्क लाग्नु पर्ने होइन भनी जिकीर लिएपनि अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ मा त्यसप्रकारको छुट हुने व्यवस्था नभएकोले रिट निवेदकले उक्त बियरको अन्तःशुल्क तिर्नुपर्ने हुन्छ साथै निवेदकले म्याद भित्र बियर निकासी गरी बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा पनि नगराएको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो । उपरोक्त दुवै पक्षका विद्वानहरूको बहस जिकीर सुनी निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुने हो होइन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो । यस सम्बन्धमा निर्णय गर्दा निम्न प्रश्नको निराकरण गर्न पर्ने देखियो ।

- (क) कस्तो अवस्थामा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ४ अनुसार कुनै वस्तुको उत्पादकले आफूले उत्पादन गरेको वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व सिर्जना हुन्छ र कस्तो अवस्थामा सरकारले अन्तःशुल्क तिर्न कुनै उत्पादकलाई बाध्य गर्न सक्तछ ?
- (ख) प्रस्तुत विवादमा रिट निवेदक उद्योगले भारतमा निर्यात गर्न भनी कारखाना बाहिर निकालेको तर निर्यात हुन नसकी धेरै समयसम्म निर्यात बिन्दुमा भण्डारण गर्न परेको कारणले रिप्रोसेसिङ गर्न र सेवन गर्न समेत नहुने भएकोले विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयको स्वीकृतिले नष्ट गरिएको उत्पादनमा अन्तःशुल्क तिर्नुपर्ने कानूनी दायित्व निवेदक उद्योगमा रहन्छ वा रहँदैन ?

२. पहिलो प्रश्नको बारेमा विवेचना गर्दा, अन्तःशुल्क असूल गर्ने अवस्था वा यस्तो अन्तःशुल्क भुक्तानी गर्ने दायित्व कहिले शुरु हुन्छ भन्ने कुरा हेर्नुपर्ने देखियो । यस सम्बन्धमा निर्णय गर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को उद्देश्य तथा उक्त ऐनको दफा ३ तथा ४ मा गरिएको व्यवस्थाहरूको बारेमा विवेचना गर्न सान्दर्भिक हुन्छ । देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक राजश्व सङ्कलन प्रक्रियालाई प्रभावकारी गर्न र राजश्व परिचालन बढाउन नेपाल भित्र उत्पादन हुने वस्तु तथा सेवामा र विदेशमा उत्पादन भई नेपालमा आयात गरिने वस्तुमा अन्तःशुल्क लगाउने र असूल गर्ने कानूनलाई समायानुकूल बनाउनु नै अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को मुल उद्देश्य रहेको कुरा उक्त ऐनको प्रस्तावनाबाट नै स्पष्टहुन्छ । उक्त ऐनको दफा ३ ले कुनै वस्तुमा अन्तःशुल्क लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा त्यस्तो अन्तःशुल्क लगाउने प्रक्रिया र अन्तःशुल्क लगाउने अवस्था अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ र उक्त ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली अनुसार हुने भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने उक्त अन्तःशुल्क ऐनको दफा ४ मा अन्तःशुल्क असूल गर्ने अवस्थाको बारेमा व्यवस्था गरेको देखिएको र उक्त दफा ४ को खण्ड (क) मा गरिएको व्यवस्था प्रस्तुत विवादको सम्बन्धमा बढी सान्दर्भिक देखिन्छ । उक्त व्यवस्था अनुसार कुनै प्रतिष्ठान (कारखाना) बाट उत्पादित कुनै वस्तु वा उत्पादन (जस्तो प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक उद्योगले उत्पादन गरेको बियर) उत्पादन बिक्रीको लागि निकास गर्दाको बखत अन्तःशुल्क असूल गर्नुपर्ने देखिन्छ । उक्त दफा ४ को खण्ड क मा प्रयोग भएको “प्रतिष्ठानको उत्पादन बिक्रीको लागि निकासी गर्दाको बखत” भन्ने शब्दावलीले नेपालमा स्थापित भएको प्रतिष्ठानले उत्पादन गरेको वस्तुमा अन्तःशुल्क असूल गर्ने बारेमा निम्न दुई शर्त तोकेको देखिन्छ ।

- (क) उत्पादित वस्तु प्रतिष्ठान वा कारखानाबाट बाहिर निकासी गरिएको अथवा बाहिर निकालेको वा पठाएको हुनुपर्ने र
- (ख) यसरी उत्पादित वस्तु वा उत्पादन बाहिर पठाउन वा निकासी गर्नको मुख्य उद्देश्य बिक्री गर्ने हुनुपर्ने ।
३. उपरोक्त दुई शर्तमध्ये कुनै एक शर्त मात्र पुरा भएको अवस्थामा अन्तःशुल्क असूल गर्न नपाउने अवस्था हुन सक्तछ । जस्तोः उत्पादित वस्तु बिक्रीको लागि नमुना परिक्षण नभई वा नमूनाको लागि मूल्य नलिई वितरण गर्नको लागि गुणस्तर परिक्षणको लागि कारखाना बाहिर निकालिएको वा निकासी गरिएको अवस्था पनि हुन सक्तछ । यस्तो अवस्थामा उक्त उत्पादन वा वस्तुमा अन्तःशुल्क लगाउने अवस्था हुँदैन । यसैगरी उक्त ऐनको दफा ४(२) अनुसार उत्पादन हुनासाथ अन्तःशुल्क असूल गर्ने भनी तोकेको वस्तु वाहेक अन्य वस्तु प्रतिष्ठान वा कारखानाबाट बाहिर नपठाएसम्म वा निकासी नभएको वा प्रतिष्ठान वा

- कारखाना भित्रनै रहेभएको अवस्थामा पनि अन्तःशुल्क असूल गर्ने अधिकार सरकारमा हुँदैन र उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व उक्त वस्तुको उत्पादकमा रहँदैन । कुनै वस्तु वा उत्पादन बिक्री गर्नको लागि निकासी हुनासाथ त्यस्तो वस्तुको उत्पादकले अन्तःशुल्क तिर्नपर्ने दायित्व निरपेक्ष रुपमा सिर्जनाहुन्छ भन्ने कुरा पनि होइन । यस बारेमा उक्त ऐनको दफा ३(३) (आर्थिक अध्यादेश २०५९ ले गरेको संशोधन) मा गरिएको व्यवस्था उल्लेखनिय छ । उक्त व्यवस्थाअनुसार अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु उत्पादन गर्ने उत्पादकले आफ्नो उत्पादन नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी गरेको वा करमुक्त पसलमा बिक्री गरिने वस्तुमा लाग्ने अन्तःशुल्क बापत बैंक प्रत्याभूति वा नगद धरौट राख्न सकिने र उक्त उत्पादनहरू नेपाल बाहिर निकासी भएको वा बिक्री भएको प्रमाणित भएपछि बैंक जमानत वा धरौटको रकम फुकुवा वा फिर्ता हुने भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।
४. उपरोक्त प्रकरणहरूमा विवेचना गरिएअनुसार कुनै प्रतिष्ठानबाट उत्पादित वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व निरपेक्ष होइन र यसका विभिन्न शर्त र अवस्था कानूनले तोक्न सक्ने देखिन्छ । उक्त ऐनको दफा ३(३) मा व्यवस्था भएअनुसार नेपाल बाहिर निकासी भएको वस्तुमा अन्तःशुल्क नलाग्ने बारेमा कानूनले तोकेको एउटा शर्त हो भने उक्त ऐनको दफा ४ को खण्ड (क) मा व्यवस्था भएअनुसार बिक्री गर्न भनी प्रतिष्ठानबाट बाहिर पठाएको वा निकासी भएको कुनै वस्तु पूर्ण रुपमा नष्ट भएको अवस्थामा वा सेवन गर्न वा खान वा उपभोग गर्न अयोग्य भई बिक्री हुन नसकेको कुरा शंकारहित तवरबाट प्रमाणित भएको अवस्थामा पनि यस्तो वस्तुमा अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व सिर्जना नहुने भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्तैन ।
५. अब अन्तःशुल्क तिर्ने दायित्व कहिले शुरु हुने भन्ने दास्रो प्रश्नको सम्बन्धमा निर्णय गर्दा, उपरोक्त प्रकरणमा गरिएको विवेचनालाई आधार मान्नु पर्दछ । यसबारेमा विचार गर्दा, निवेदक कम्पनीले आफ्नो उत्पादन किंग फिसर स्ट्रोङ नामक बियर भारतमा बिक्री गर्न २०५९।१२।१० मा निर्यातको लागि आन्तरिक राजस्व कार्यालय मकवानपुरमा बैंक ग्यारेन्टी दिएकोमा सन् २००४ मार्च १६ मा म्याद थप गराउँदा रु.११,४६,६००।- को बैंक ग्यारेन्टी पेश गरेको र सो बमोजिम बियर निकासी गर्न पठाउँदा थप ७५ प्रतिशत अतिरिक्त शुल्क लाग्ने भनी भारतमा निकासी हुन नदिएपछि आन्तरिक राजस्व कार्यालयको स्विकृतीमा फिर्ता ल्याएकोमा रिप्रोसेसिङ गर्न र सेवन गर्न नमिल्ने भएकोले नष्ट गर्नपर्ने भनी अन्तःशुल्क शाखाले विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयलाई २०६१।०७।१७ मा पत्र पठाई बोधार्थ समेत दिएको भन्ने निवेदन व्यहोराबाट देखिएको छ । उक्त बियर नष्ट गर्न स्विकृत दिने भन्ने आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६१।०७।१४ मा निर्णय भएको व्यहोरा सोही विभागको २०६१।०७।१७ को पत्रबाट समेत पुष्टि भएको देखिन्छ । उक्त बियर नष्ट गरी बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गरिपाऊँ भनी निवेदक कम्पनीले मिति २०६१।११।१९ मा आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडामा अनुरोध गरी पठाएपछि बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गरी दिन मनासिब देखिएको भनी आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडाले आन्तरिक राजस्व विभागलाई मिति २०६१।११।२१ मा पत्र पठाएको पनि देखिन्छ । त्यसपछि निवेदक कम्पनीले उक्त बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गरिपाऊँ भनी आन्तरिक राजस्व विभागमा मिति २०६१।११।१५ मा अनुरोधपत्र पठाएकोमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडाले शर्त बमोजिम नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी नगरेको हुँदा बैंक ग्यारेन्टीबाट असूल गर्ने निर्णय भएको भनी उक्त रु.११,४६,६००।- को बैंक ग्यारेन्टीको रकम यस कार्यालयमा पठाई दिनु भनी विपक्षी नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक वागवजार काठमाडौँलाई मिति २०६१।११।२१ मा पत्र पठाई नपुग हुने रु.१,३९,७७६।- दाखेल गर्न ल्याउनु भनी निवेदकलाई बोधार्थ दिएको समेत उक्त पत्रबाट देखिएको छ ।
६. यसरी निवेदक उद्योगले नेपाल बाहिर निकासी गर्न नपाएको अवस्थामा अन्तःशुल्क लगाउन मिल्छ भन्दैन भन्ने सम्बन्धमा के कस्तो कानूनी व्यवस्था छ भनी हेर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ४ को खण्ड (क) मा गरिएको व्यवस्था र उक्त ऐनमा आर्थिक अध्यादेश २०५९ अनुसार मिति २०५९।११।२२ मा भएको संशोधन सहितको दफा ३ मा गरिएको व्यवस्था महत्वपूर्ण देखिन्छन् । उक्त ऐनको दफा ४ को खण्ड (क) मा गरिएको व्यवस्था अनुसार बिक्रीको लागि कुनै उत्पादन प्रतिष्ठान वा कारखानाबाट निकासी गर्दा वा बाहिर पठाउँदाका बखतमात्र अन्तःशुल्क असूल गर्न सकिने भन्ने देखिन्छ । उक्त ऐनको संशोधित दफा ३ मा गरिएको अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्ने शीर्षक अन्तर्गत उपदफा (१) मा अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमका वस्तुहरूको उत्पादन र पैठारीमा सोही अनुसूचीबमोजिम अन्तःशुल्क लगाईने र असूलउपर गरिनेछ भन्ने व्यवस्था पाइन्छ । निवेदक उद्योगले निकासी गर्न लागेको बियर अनुसूची बमोजिम अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु अन्तर्गत नै परेको देखिन्छ । सोही दफा ३ को उपदफा (३) मा उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रतिष्ठानले नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी गरिने वस्तुमा तिर्नपर्ने अन्तःशुल्क र स्विकृति प्राप्त करमुक्त पसल (वण्डेड वेयर हाउस वा ड्यूटी फ्री सप) मा बिक्री गरिने वस्तुमा लाग्ने अन्तःशुल्क बापत बैंक प्रत्याभूति वा नगद धरौट राख्न सकिने छ । यस्तो बैंक प्रत्याभूति वा नगद धरौटको फुकुवाको प्रक्रिया विभागले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।
७. उपरोक्त व्यवस्थाअनुसार बिक्रीको लागि कुनै उत्पादन प्रतिष्ठान बाहिर पठाउँदा वा निकासी गर्दा यसरी निकासी गरिने वस्तुमा सम्म अन्तःशुल्क तिर्नपर्ने भन्ने देखिएको छ । निवेदक उद्योगले उत्पादित बियर भारत निकासी गर्न पठाएकोमा निकासी हुन नसकी विपक्षीहरूकै स्विकृतीमा कारखानाको बाहिर छुट्टै राखेर लामो समय पछि उक्त बियर रिप्रोसेसिङ गर्न र सेवन गर्न समेत नमिल्ने भएकोले नष्ट गर्न स्विकृत दिएको देखिन्छ । उक्त बियर निवेदक उद्योगले पुनः प्रयोग गरेको र स्थानीय बजारमा बिक्री गरेको वा निकासी गरेको पनि देखिँदैन र यसरी बिक्री भएको भन्ने प्रमाण विपक्षीले पेश गरेको अवस्था पनि छैन । एकातिर विपक्षीहरूले उक्त बियर रिप्रोसेसिङ गर्न र सेवन गर्न पनि योग्य नभएको भनी नष्ट गर्ने स्विकृति दिने र अर्कोतर्फ

सोही नष्ट गरेको बियरको अन्तःशुल्क बापतको बैंक ग्यारेन्टी राखिएको रकम जफत गर्ने भनी बैंकमा पत्राचार गर्ने गरेको देखिन्छ। यसरी भारतमा बिक्री गर्न भनी कारखानाबाट निकासी भएको बियर विपक्षीहरूको स्वीकृतिबाट नष्ट गरे भएको अवस्थामा उक्त बियर नेपाल बाहिर निकासी भएको वा स्थानीय बजारमा बिक्री हुने अवस्थाको समेत देखिएन। उक्त बियर निर्यात भएको वा स्थानीय बजारमा बिक्री भएको भन्ने विपक्षीहरूको भनाई समेत नभएको हुँदा त्यस्तो बियरमा अन्तःशुल्क लगाउन र असूल गर्न नपाइने हुँदा उक्त बियरको अन्तःशुल्क बापत दिइएको बैंक ग्यारेन्टीको रकमबाट अन्तःशुल्कको रकम असूलउपर गर्ने निर्णय र सो बमोजिम पत्राचार गरिएको कानूनसम्मत नदेखिएको र सो कार्यले निवेदक उद्योगको हकमा प्रत्यक्ष आघात समेत पुगेको देखिएकोले विपक्षीहरूको बैंक ग्यारेन्टी जफत गर्ने र निवेदकबाट अन्तःशुल्क बापत थप रु.१,३९,७७६।- माग गर्ने निर्णय तथा कामकारवाही कानूनसम्मत देखिएन।

८. उपरोक्त प्रकरणहरूमा विवेचना गरिएअनुसार निवेदकले नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी गर्न पठाएको बियर निकासी हुन नसकेको र स्थानीय बजारमा बिक्री भएको अवस्था समेत नदेखिएको हुँदा विपक्षीहरूकै स्वीकृति र रोहवरमा नष्ट भएको अवस्थामा सोही बियरको अन्तःशुल्क बापत भनी निवेदकले राखेको बैंक ग्यारेन्टी जफत गर्ने र निवेदकबाट थप रु.१,३९,७७६।- माग गर्ने गरेको आन्तरिक राजस्व विभागको २०६१।४।२४ को निर्णय, २०६१।४।२९ को पत्र तथा आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडाको मिति २०६१।११।२९ को पत्र समेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर हुने ठहर्छ। सो को जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई नियमानुसार गरी मिसिल बुझाईदिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या.दामोदरप्रसाद शर्मा

इति संवत् २०६७ साल वैशाख १४ गते रोज ३ शुभम्.....।

इजलास अधिकृत: नारायणप्रसाद दाहाल

भाग: ५३ साल: २०६८ महिना: माघ अंक: १०, फैसला मिति : २०६८।८।२२।५, निर्णय नं. ८६९४

सर्वोच्च अदालत, विशेष इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश डा.श्री भरतबहादुर कार्की
संवत् २०६० सालको रिट नं. ३२

विषय:- उत्प्रेषण समेत ।

निवेदक: ललितपुर जिल्ला, ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा नं.४, जावलाखेल स्थित जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि. को र आफ्नो हकमासमेत ऐ.का अधिकार प्राप्त सञ्चालक राजबहादुर शाह

विरुद्ध

विपक्षी: मन्त्रपरिषद् सचिवालय समेत

- आर्थिक ऐनका माध्यमबाट निर्धारण भएका महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूरलाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ७३ भन्दा बाहिर मान्न नसकिने ।

(प्रकरण नं.२)

- ऐनले स्पष्ट रूपमा प्रतिलिखित दर तोकेको र सोभन्दा घटी देखाइएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले निर्देशन दिएबमोजिम हुने भनी उल्लेख भएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने गरी निर्देशन दिन सक्ने ।

- आर्थिक ऐनमार्फत् अन्तःशुल्कको दरबन्दीसम्बन्धी व्यवस्था गर्ने अनुमति तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ ले प्रदान गरेको अवस्थामा त्यसको व्यवस्थापनका लागि गरिएको व्यवस्थालाई संविधानप्रतिकूल मान्न नसकिने ।

(प्रकरण नं.३)

- संविधानले नै महालेखा परीक्षकलाई सरकारी कार्यालयको लेखा परीक्षण गर्ने गरी अधिकार प्रदान गरेको परिप्रेक्ष्यमा लेखा परीक्षण गर्ने अधिकारअन्तर्गत लेखा परीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि औल्याउने, बेरुजु जनाउने, त्यस्तो त्रुटि सच्याउन र बेरुजु असूलउपर गर्नु भनी निर्देशन दिने समेतको अधिकार अन्तर्निहित हुने हुँदा संविधानप्रदत्त त्यस्तो अधिकारमा संकुचन ल्याउने गरी यस अदालतबाट व्याख्या हुन नसक्ने ।

(प्रकरण नं.६)

- उद्योग स्वयंले नै कानूनले तोकेभन्दा कम उत्पादन देखाई कम अन्तःशुल्क बुझाएको अवस्थामा ६ (छ) महिनाको समय सीमा लगाई त्यसभन्दा पछि अन्तःशुल्क असूली गर्ने नपाइने भनी व्याख्या गर्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.१०)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताद्वय सुशीलकुमार सिन्हा र बद्रीबहादुर कार्की एवं विद्वान अधिवक्ताहरू अनिलकुमार सिन्हा, मेघराज पोखरेल, मुकुन्दप्रसाद पौडेल र राजीव सिन्हा

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

- नेकाप २०५४, अङ्क १, पृ.४४
- नेकाप २०६६, अङ्क ९, पृ. १४०९

सम्बद्ध कानून:

- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३
- आर्थिक ऐन, २०५४ को दफा ४, ३(९)
- लेखा परीक्षण ऐन, २०४८
- अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम १२

आदेश

प्र.न्या.खिलराज रेग्मी: तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ एवं धारा ८८(१)(२) अनुसार यस अदालतमा दायर भई पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार रहेको छ र

निवेदक कम्पनी उद्योग विभागमा मिति २०२९।९।१८ मा दर्ता भएको हो । मदिरा उत्पादन गर्न मिति २०३४।३।१९ मा इजाजत पाई सालिन्दा अन्तःशुल्क ऐन, नियम र मदिरा ऐन, नियमबमोजिम मदिरा उत्पादन गर्न र बिक्री गर्न इजाजत पत्रहरू समय समयमा

नवीकरण गराउँदै आ.व.०५४२०५५ को लागि पनि अन्तःशुल्क ऐन तथा नियमको परिधिभित्र रही कम्पनीले मदिरा उत्पादन बिक्री व्यापार गर्दै आइरहेको छ। यस उद्योगबाट गरिने उत्पादनहरू, त्यससम्बन्धी सम्पूर्ण प्रक्रियाहरू र कार्यहरूको विवरण अन्तःशुल्क प्रतिनिधिकै रेखदेख र नियन्त्रणमा प्रमाणित गराई सेस्ता राख्दै आएको र २०५३ सालसम्मको अवधिमा उत्पादित वस्तु र कर असूली समेतका विषयमा कुनै विवाद थिएन। आर्थिक ऐन, २०५४ लागू भए पछि, “अन्तःशुल्क दरबन्दीबाट स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगले प्रतिक्विन्टल मोलासेसबाट न्यूनतम ६५ ओ.प्रि.को घटीमा २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्नपर्ने गरी प्रतिलब्धि दर कायम गरिएकोमा त्यस उद्योगले यस कार्यालयमा पेश गरेको मास्केवारी विवरणअनुसार प्रति क्वीन्टल मोलासेसबाट सरदर १७ देखि १७.५ लिटर सम्ममात्र भ्ल (भहतचव ल्भगतचर्वा बअियजर्वा) उत्पादन भएको देखिन्छ र २.८३ प्रतिशत जति थप गर्दा पनि १८ लिटर मात्र रेक्ट्रीफाइड स्पिरिटको प्रतिलब्धि दर न्यूनतम २० लिटर कायम गरी बिक्री कर निर्धारण किन नगर्ने, कुनै वस्तुगत पुष्ट्याई भए ७ दिनभित्र पेश गर्ने” भनी तत्कालीन मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, ललितपुरले बिक्री कर ऐन, २०२३ को दफा ११(३) अनुसार मिति २०५५।२।७ मा जानकारी गराएको र सोको यस कम्पनीले म्यादैभित्र जो जे भएको सत्यतथ्य व्यहोराको स्पष्टीकरण पेश गरेका थियौं। तत्पश्चात् मिति २०५९।१।१६ को पत्रका सम्बन्धमा पनि मिति २०५९।१।२९ को पत्रसाथ सम्पूर्ण सबूद प्रमाण सहित सम्परीक्षणलगायत जो जे गर्नपर्ने गरी दिनु हुन समेत अनुरोध गरिएको थियो। तर विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को पत्रमा आर्थिक ऐन, २०५४ ले तोकेको प्रतिलब्धि दरअनुसार खपत गरेको मोलासेसबाट जम्मा ९५.३७७.२६ लि. स्पिरिट घटी उत्पादन गरेकोमा सोलाई एल.पी.मा परिवर्तन गर्दा १५७३७२.४७९ एल.पी.लि.हुने र आर्थिक ऐनले तोकेको प्रतिलब्धि दरभन्दा घटी देखिएको स्पिरिटबाट ३० यु.पी.शक्तिको १००० एम.एल.को मदिरा उत्पादन गरी सो निकासी गर्दा हुन आउने प्रति एल.पी.रु.२२५।- ले हुन आउने जम्मा अन्तःशुल्क रु.३,५४,०८,८०७।७७, धुम्रपान तथा मदिरा दस्तूर रु.१५,७३,७२४।७९, मदिरा नियन्त्रण सेवा दस्तूर रु.१,५७,३७२।४७ र बिक्री कर प्रतिलिटर रु.२५।९७ ले हुने २२४८१७.८२७ लि.को रु.५८,३८,५९९।- समेत गरी जम्मा रु.४,२९,७८,४२४।०३ असूलउपर गर्ने गरी मिति २०६०।३।१७ मा निर्णय भएको हुँदा उक्त रकम ७ दिनभित्र दाखिला गरी सोको भौचर यस कार्यालयमा पेश गर्न भन्ने व्यहोराको ठाडो आदेश दिइएको जानकारी हुन आएकोले यो निवेदन लिई उपरि थत भएका छौं।

प्रचलित संविधान तथा कर वा राजश्व असूलउपर गर्न पाउनेसम्बन्धी कानूनी प्रक्रियाविपरीत अन्तःशुल्क लगायतको कर असूलीसम्बन्धी निर्णय गर्ने कुनै प्रशासकीय अर्धन्यायिक वा न्यायिक अधिकार नभएको महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हामी निवेदकलाई कुनै स्पष्टीकरण नसोधी सफाइको मौका नदिई एवं एकपक्षीय रूपमा उद्योगले उत्पादन नगरेको बिक्रीको लागि कार खाना बाहिर निकासी नै नभएको र कुनै व्यक्तिलाई बिक्री समेत नभए नगरेको वस्तुलाई उत्पादन गरेको भन्ने एउटा काल्पनिक अड्डको उत्पादन परिमाण कायम गर्ने र बास्तविक वस्तु उत्पादन तथा बिक्री गरेको अवस्थामा मात्र लागू हुने राजश्व असूली कानूनको गलत एवं गैरकानूनी अर्थ लगाई रु.४,२९,७८,४२४।- नतिरेको भनी बेरुजु कायम गरी असूलउपर गर्ने निर्णय गरेको देखियो। मदिरा उत्पादन र बिक्री नभएसम्म बिक्रीकर लाग्ने र असूल गर्ने कार्य हुन सक्ने होइन। बिक्रीकर ऐन, २०२३ को दफा २(क), २(छ) दफा ८, १० एवं बिक्रीकर नियमहरू, २०२४ को नियम ७ बमोजिम मात्र बिक्रीकर माग गर्न सक्ने हो। अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम ८ को कानूनी व्यवस्थाबमोजिम पनि विपक्षीहरूले कारवाही चलाएको छैन। कुनै कारणले छूट भएको अन्तःशुल्क भए अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम १२ ले सो उठाउन तोकेको म्याद ६ महिनाभित्र गरी सक्नु पर्दछ। त्यस्तो म्यादको पनि ४ वर्ष नघाई अन्तःशुल्क र बिक्रीकर माग गर्न नहुनेमा कल्पित परिमाणको पदार्थमा करोडौं रुपैयाँको अन्तःशुल्क र लाखौं रुपैयाँ धुम्रपान तथा मदिरा दस्तूर र बिक्रीकरको नामबाट कर असूल गर्ने अधिकार विपक्षीहरू मध्ये कसैलाई कुनै पनि कानूनले दिएको छैन। ऐनले तोकेको दरभन्दा पनि बढी दरले अन्तःशुल्क लगायतको कर लगाउने अधिकार निर्देशन दिने भन्ने व्यहोरासम्मले विपक्षी महानिर्देशकलाई प्रदान गरेको सम्भन नमिल्ले र प्रदान समेत नगरेको हुँदा महानिर्देशकको निर्णय वा निर्देशन स्वयंमा गैरकानूनी एवं करसम्बन्धी कानूनको संवैधानिक सिद्धान्त समेतको विपरीत छ।

अन्तःशुल्क नियममा स्टक लस (Stock Loss) समेत मिन्हा दिने व्यवस्था नियम ५१ मा छ। अन्तःशुल्क कार्यालयको आधिकारिक प्रतिनिधिको उपस्थितिमा र निज स्वयंले प्रमाणित गरिदिएको दरमा उत्पादन भएको स्पिरिटको विषयमा निजभन्दा माथिको कार्यालय वा कर्मचारीले आफूखुशी अर्को परिमाण उत्पादन भएको भनी उत्पादन लागत कायम गर्ने कार्य कुनै वैज्ञानिक, व्यावहारिक वा कानूनी तर्क वा मान्यतामा आधारित मान्न मिल्दैन। अन्तःशुल्क कार्यालयको आधिकारिक प्रतिनिधिले प्रमाणित गरी पेश गरेको उत्पादन परिमाण र प्रमाण विपक्षी सबै कार्यालय र अधिकारीका लागि विवन्धनयुक्त (Estoppel) हुन्छ।

उत्पादन हुन नसकेको स्पिरिटमा यो यति मदिरा उत्पादन हुन सक्ने भन्ने हिसाव गरी सो अनुमानित कल्पित मदिराको परिमाणमा सबैभन्दा बढी अन्तःशुल्क दर प्रति लिटर रु.२२५।- का दरले अन्तःशुल्कको रकम हिसाव गर्न तथा स्पिरिट उत्पादन एवं बिक्री नै नभएकोमा प्रतिलब्धि दरको गलत प्रश्न उठाई कल्पित हिसाव गरी उपरोक्त करोडौं रुपैयाँको कर रकम माग गर्न प्रचलित कानून र नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ को समेत विपरीत हुनुको साथै न्यायका मान्य सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल कार्य हो। आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को खण्ड (९) ले महानिर्देशकलाई अन्तःशुल्क समेतको दर तोक्ने अधिकार छ भनी मान्ने हो भने सो दफा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १, ११, ७३ सँग बाफिई असंवैधानिक भएकाले प्रारम्भतः अमान्य हुँदा सोही आधारमा बदर घोषित गरिपाउँ।

अन्तःशुल्कको सम्बन्ध अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थसँग हुन्छ । उत्पादन नभएको पदार्थसँग हुँदैन । कच्चा पदार्थदेखि उत्पादन हुँदासम्मको अवधिमा अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रण रहेको देखिन्छ । कच्चा पदार्थदेखि तयारी माल उत्पादन हुँदासम्म रजिष्टरमा जनिई रेकर्डमा जनाई रेकर्ड राख्ने व्यवस्था देखिँदा कच्चा पदार्थको अनुपातमा तयारी मालको उत्पादन भएन भन्ने मिल्ने अवस्था देखिँदैन । आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) को प्रावधान पेटेन्ट स्टील प्लाण्टबाट मात्र उत्पादन हुन सक्ने यस उच्चकोटीको मदिरा उद्योगको लागि लागू हुने होइन । उक्त अनुसूची ३ को दफा ९ मा प्रति क्वीन्टल खुदोबाट न्यूनतम ६५ ओ.पि. घटीमा क्रमशः २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्नपर्ने स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगको लागि तोकिएको र निर्दिष्ट गरिएको छ । मदिरा उद्योगसँग असम्बन्धित अनुसूची ३ को खण्ड (९) लगाई गलत अर्थ गरी महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजु ठहराएको अड्डलाई नै आन्तरिक राजश्व विभागको बेरुजु शाखाको प्रतिवेदन र निर्देशनबाट कुनै फैसला वा आधिकारिक व्याख्या बेगर आफ्नो व्यक्तिगत धारणा बनाई बेरुजु दर्शाई आफ्नो न्यायिक एवं कानूनी मन प्रयोग नगरी खण्ड (९) को सान्दर्भिक र बास्तविक अर्थ पनि नगरी आन्तरिक राजश्व कार्यालय ललितपुरका प्रमुख कर अधिकृतले मिति २०६०।३।१७ मा निर्देशित, अनधिकृत एवं गैरकानूनी तरिकाबाट रकमहरूको असूल गर्ने गरी निर्णय पचा खडा गरी ऐजन मितिको पत्रद्वारा जम्मा रु.४,२९,७८,४२४।०३ र जरीवाना रु.५५९।- सात दिनभित्र दाखिला गर्न आदेश गर्न भएको अनाधिकार हुनुका साथै कानून तथा संविधान विपरीत भएको प्रष्ट छ ।

अतः आन्तरिक राजश्व कार्यालय ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय एवं रकम बुझाउने आदेश पत्र, बेरुजु देखाई अन्तःशुल्क समेतको उक्त रकम असूल गर्न निर्देशन दिने अधिकार विपक्षी निकायलाई नभएकोमा त्यस्तो निर्देशनअनुसार उक्त रकम माग गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजश्व कार्यालय ललितपुरको निर्णय आदेशपत्र संविधान र कानूनविपरीतको हुँदा बदर गरी न्याय इन्साफ पाउने गरी उत्प्रेषण परमादेश वा उपयुक्त आदेश जारी गरिपाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको निवेदन पत्र ।

यसमा, के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् लिखित जवाफ पठाउनु भनी यो आदेश र रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना दिई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतबाट मिति २०६०।४।२९ मा भएको आदेश ।

विपक्षी रिट निवेदकले श्री ५ को सरकार, मन्त्रपरिषद्को के कस्तो कामकारवाहीबाट निजको के कस्तो हक अधिकारको हनन भएको हो, सो प्रष्ट रूपमा उल्लेख नगरी मन्त्रपरिषद्लाई विपक्षी बनाइएकोले रिट निवेदन खारेज होस् भन्नेसमेत व्यहोराको मन्त्रपरिषद् सचिवालयद्वारा प्रस्तुत लिखित जवाफ ।

कर लगाउने र असूलउपर गर्ने ऐनहरू लगायत सालवसाली बन्ने आर्थिक ऐनअनुसार अन्तःशुल्क लगायतका करहरू असूलउपर गरिएको अवस्थामा कानूनले निर्दिष्ट गरेको पुनरावेदनको बाटो अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको एवं आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को अन्तःशुल्क दरवन्दीको बुँदा नं. ४ मा मदिरा उद्योगले पेटेन्ट स्टील प्लाण्टबाट उत्पादित स्पिरिटको मिश्रण (Blending) बाटमात्र मदिरा उत्पादन गर्नपर्ने छ भन्ने व्यवस्था भएको र सोही अनुसूचीको बुँदा नं.९ मा स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगहरूले प्रति क्वीन्टल मोलासेस्बाट न्यूनतम ६५ ओ.पी.को घटीमा २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्नपर्ने गरी प्रतिलब्धि दर कायम गरिएको र सोभन्दा घटी प्रतिलब्धि दर देखिएमा मू.अ.कर विभागबाट निर्देशन भएबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था भएकोमा आ.व. २०५४ र ०५५ मा जावलाखेल डिस्टीलरीले २८,३७६.४० क्वीन्टल मोलासेस् (Molasses) खपत गरेको छ । आर्थिक ऐन, २०५४ ले तोकेको नर्म्सअनुसार उक्त परिमाणको मोलासेस् खपतबाट ६५ ओ.पी. को ५,६७,५२८ लिटर स्पिरिट उत्पादन हुनुपर्नेमा ४,७२,९५०.७४ लिटर मात्र उत्पादन भई ९५,३७७.२६ लिटर घटी उत्पादन भएको छ ।

उक्त आर्थिक ऐनले तोकेको नर्म्सभन्दा घटी प्रतिलब्धि दर देखिएमा साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले तोकेबमोजिम हुने भन्ने व्यवस्थाअनुसार साविक मु. अ. कर विभाग हाल आन्तरिक राजश्व विभागबाट मिति २०६०।२।३० मा प्राप्त भएको प.सं. २०५९र२०६० च.नं. २९५ को पत्रबाट आर्थिक ऐन, २०५४ ले तोकेको नर्म्सअनुसार स्पिरिट उत्पादन नगरेकाले जावलाखेल डिस्टीलरीबाट रु. ४,२९,७८,४२४।- रकम असूल गर्न निर्देशन समेत दिएको छ । सोहिबमोजिम यस कार्यालयले आर्थिक ऐनद्वारा निर्दिष्ट नर्म्स भन्दा घटी प्रतिलब्धि दर देखिएकोमा कानूनबमोजिम अन्तःशुल्क असूल गरिएको हो, यसबाट विपक्षीको संवैधानिक तथा कानूनी हकमा कुनै बाधा पुगेको नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व कार्यालय, ललितपुरको तर्फबाट प्रस्तुत लिखित जवाफ ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १९ ले अन्तःशुल्क अधिकृतले गरेको निर्णयउपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था गरेकोमा तदनुरूपको उपचारको बाटो अवलम्बन नै नगरी विपक्षी सोभै रिट क्षेत्राधिकारमा प्रवेश गरेको र अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा २३ ले अन्तःशुल्क अधिकृतको निर्णयउपर महानिर्देशकसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन लाग्ने व्यवस्था गरेकोमा तदनुरूपको कानूनी प्रक्रियासमेत निज निवेदकले पूरा गरेको अवस्था नहुँदा उक्त रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व विभागको तर्फबाट प्रस्तुत लिखित जवाफ ।

नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ बमोजिम अन्तिम लेखा परीक्षण गर्ने अधिकार महालेखा परीक्षकको विभागलाई भई सो संवैधानिक अधिकारप्राप्त निकायद्वारा वेरुजु औल्याइएको रकमको फरफारक गर्ने दायित्व प्रत्यर्थीको हुने हुँदा त्यस्तो रकमको सम्बन्धमा यस मन्त्रालयले अन्यथा भन्न नमिल्ने र प्रचलित कानूनबमोजिम कर निर्धारण एवं पुनः कर निर्धारण गर्दा प्रत्यर्थी रिट निवेदकलाई कर तिर्ने नपर्ने कारण भए सोको सबूद प्रमाण सहितको जवाफ पेश गर्नेसम्मको मौका दिइएको भन्ने व्यहोरा निवेदनको प्रकरण ६ मा रिट निवेदकले स्वीकार गरेको देखिएकोले रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट प्रस्तुत लिखित जवाफ ।

महालेखा परीक्षकको विभागबाट तत्कालीन मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, ललितपुरको आर्थिक वर्ष २०५४२५५ को लेखापरीक्षण गर्दा जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.ले उक्त आर्थिक वर्षमा २८,३७६.४० क्विन्टल मोलासेस् खपत गरी ७,७९,०४८.७३ एल.पी.लिटर स्पिरिट उत्पादन देखाएको रहेछ । उक्त स्पिरिटलाई ६५ ओ.पी. शक्तिमा परिवर्तन गर्दा ४,७२,१५०.७४ लिटर हुन आउँछ । आर्थिक ऐनले तोकेको प्रतिलिब्धि दरअनुसार खपत गरेको मोलासेस्बाट ६५ ओ.पी. शक्तिको ५,६७,५२८ लिटर स्पिरिट उत्पादन हुनुपर्नेमा सोअनुसार उत्पादन नभई ९५,३७७.२६ लिटर स्पिरिट घटी उत्पादन देखाएको रहेछ । घटी उत्पादन देखाएको स्पिरिटलाई एल.पी. लिटरमा परिवर्तन गर्दा १,५७,३७२.४७९ एल.पी. लिटर हुन आउँछ । उक्त डिष्टिलरीले आर्थिक ऐन, २०५४ मा व्यवस्था गरिएको प्रतिलिब्धि दरभन्दा घटी उत्पादन देखाएको स्पिरिटबाट ३० यू.पी. शक्तिको १,००० एम.एल. को मदिरा उत्पादन गरी सो निकासी गर्दा प्रति एल.पी. लिटर रु. २२५१- ले हुन आउने अन्तःशुल्क रु. ३,५४,०८,८०७।७७, धूमपान तथा मदिरा दस्तूर रु. १५,७३,७२४।७९, मदिरा नियन्त्रण सेवा दस्तूर रु. १,५७,३७२।४७ र बिक्री कर (१,५७,३७२.४७९ एल.पी. लिटरबाट उत्पादन हुने ३० यू.पी. शक्तिको २,२४,८१७.८२ लिटर रुस्लान भोडकाको) प्रतिलिटर रु. २५।९७ ले हुन आउने रु ५८,३८,५१९।- समेत जम्मा रु. ४,२९,७८,४२४।०३ विपक्षी कम्पनीबाट आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को दफा ९, अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र बिक्रीकर ऐन, २०२३ बमोजिम असूलउपर गर्नपर्ने देखिएको हुँदा सोही व्यहोरा औल्याई मिति २०५६।१।८ मा सम्बन्धित कार्यालयलाई लेखापरीक्षण गरी प्रारम्भिक प्रतिवेदन दिइएको हो । तोकिएको समयबाधिविभ्रत जिम्मेवार अधिकृतबाट असूल गरेको वा कानूनले तोकेबमोजिम साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभागबाट घटी उत्पादन सम्बन्धमा निर्देशनसमेत दिएको नदेखिएकोले सो व्यहोरा महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५६ मा समेत समावेश गरिएको छ ।

महालेखा परीक्षकको विभागले सरकारी कार्यालयको नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारीता र औचित्य समेतको आधारमा लेखापरीक्षण गरी देखिएको व्यहोरा सम्बन्धित जिम्मेवार अधिकृतलाई र लेखा उत्तरदायी अधिकृतलाई जानकारी गराउने हो । निवेदक डिष्टिलरी प्रा.लि.लाई यस सम्बन्धमा जानकारी दिनुपर्ने वा निजबाट सफाइ लिई प्रशासनिक वा अर्धन्यायिक निर्णय गर्ने होइन । लेखापरीक्षणबाट औल्याइएका वेरुजूरू असूलउपर गरी, प्रमाण पेश गरी वा नियमित गराई फछ्यौट गराउने जिम्मेवारी जिम्मेवार अधिकृत र लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हो । जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि. सँग माथि उल्लेख गरेअनुसार राजस्व असूल गर्न छूट भएको व्यहोरामा आन्तरिक राजस्व कार्यालय ललितपुर सहमत भई २०६०।३।१७ मा कर निर्धारण गरी असूली प्रक्रिया सुरुवात गरिसकेको हुँदा लेखापरीक्षणले औल्याएको व्यहोरा कानूनसम्मत् छ भन्ने पुष्टि हुन्छ । यस विभागको संवैधानिक एवं कानूनी दायित्व सरकारी कार्यालय र श्री ५ को सरकारको पूर्ण स्वामित्व भएको संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण गर्ने र त्यसरी लेखापरीक्षण गर्दा असूलउपर गर्नपर्ने देखिएको रकम असूल गरी फछ्यौट गर्ने गराउने दायित्व सम्बन्धित कार्यालयको भएकोले यस विभागलाई विपक्षी बनाउनुपर्ने अवस्था छैन । निवेदन खारेज होस् भन्नेसमेत व्यहोराको महालेखा परीक्षकको विभागको तर्फबाट प्रस्तुत लिखित जवाफ ।

निवेदक जावलाखेल डिस्टिलरी प्रा.लि.को आ.व. ०५४२०५५ को अन्तःशुल्क कर निर्धारणसम्बन्धी फाइल तथा सोसँग सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णयसहितको सक्कल फाइल र आ.व. ०५४२०५५ को महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट भएको लेखा परीक्षण वेरुजु तथा सम्परीक्षणसँग सम्बन्धित सक्कल फाइल सम्बन्धित कार्यालयबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् भिकाई नियमानुसार पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६१।६।७ को आदेश ।

यसमा निवेदक जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.को आ.व. २०५४२०५५ को मासिक तथा वार्षिक अन्तःशुल्क तिरेको विवरण र प्रमाणसहितको मिसिल आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् भिकाई आएपछि नियमबमोजिम पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६२।८।९ को आदेश ।

यसमा आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) ले प्रति क्विन्टल मोलासेसबाट न्यूनतम ६५ ओ.पि. को घटिमा २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्नपर्ने गरी प्रतिलिब्धि दर कायम गरिएकोमा निवेदक उद्योग जस्तै अन्य कुन कुन उद्योगबाट सो बमोजिम नै प्रतिलिब्धि दर कायम गरी कानूनबमोजिम अन्तःशुल्क बिक्रीकर समेत असूल गरिएको छ, छैन ? यकीन खुलाई जवाफ पठाउनु भनी आन्तरिक राजश्व विभागमा लेखी पठाई जवाफ आएपछि नियमानुसार पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६३।५।१ को आदेश ।

यसमा प्रस्तुत रिट निवेदनको प्रकरण १५ को खण्ड (ख) मा निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनी विरुद्ध श्री ५ को सरकार, मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग समेत भएको २०५३ सालको रिट नं. २८२५ को रिटमा यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट मिति २०५४।१२।२६ मा भएको आदेश समेतलाई प्रस्तुत रिट निवेदनका सन्दर्भमा सान्दर्भिक भनी उल्लेख गरिएको देखिएको र उक्त आदेश पुनरावलोकन गरिपाऊँ भनी अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट मिति २०५५।७।२० मा यस अदालतमा दायर गरेको निवेदन हाल यस अदालतमा विचार अधीन अवस्थामा रहेको देखिँदा पुनरावलोकन सम्बन्धी उक्त निवेदनको टुंगो लागेपछि मात्रै प्रस्तुत रिट निवेदनका सम्बन्धमा सुनुवाइ गर्न वाञ्छनीय हुने हुँदा उक्त निवेदनको टुंगो लागेपछि सोको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी नियमबमोजिम गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६४।१।६ को आदेश ।

मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको मिति २०५७।१।२४ को प.सं. १०२२०५७/०५८ च.नं. ३८५३ को पत्रमा उल्लिखित मोलासेस् सि.एम.टि बाटर ल्याव प्रा.लि. मा परीक्षण गर्दा प्रयोगशालाले परीक्षण गरी दिएको रिपोर्ट अनुसार मोलासेस् खुदोमा चिनीको मात्र ३५.९४ प्रतिशत नर्मस अनुसार २० लिटर उत्पादन हुने भन्ने उल्लेख भएकोले सो प्रतिवेदन तथा आर्थिक ऐन, २०५४ मा अन्तःशुल्क दरवन्दीबाट स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगले प्रतिक्वीन्टल मोलासेस्बाट न्यूनतम यूपि.को घटीमा २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्ने भन्ने मापदण्ड तोकिएको भन्ने देखिएकोले प्रतिक्वीन्टल मोलासेस्बाट कति लिटर स्पिरिट तयार हुन्छ ? सोसम्बन्धी मान्य प्रचलन के छ ? सो उपलब्ध हुन सक्ने भए सोसमेत १५ दिनभित्र पठाउनु भनी पत्राचार गर्ने । साथै महालेखा परिक्षकको प्रतिवेदनअनुसार असूल गर्नपर्ने देखिएको भनिएको रु. ४,२९,७८,४२४।०३ रकम असूल गर्न लेखी आएपछि आन्तरिक राजस्व विभागले मिति २०६०।२।२१ मा गरेको निर्णयसम्बन्धी फायल भिकाई प्रस्तुत मुद्दा ५ वर्ष नाघिसकेको पुरानो हुँदा आदेशको कार्यान्वयन यथाशीघ्र सम्पन्न गरी नियमानुसार पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६६।१०।२८ को आदेश ।

यसमा मिति २०६६।१०।२८ मा यस अदालतबाट भएको आदेशमा उल्लेख भएको फाइल हालसम्म पनि प्राप्त भएको नदेखिएको र प्रस्तुत मुद्दा पुरानो रहेको कारणबाट उक्त फाइल यथाशीघ्र खोजी गरी पठाउनु भनी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरलाई लेखी पठाई मिति २०६७।१।१६ को पेसी तारिख तोकी नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।१।९ को आदेश ।

यसमा यस अदालतबाट मिति २०६६।१०।२८ मा आदेश हुँदा मुद्दा धेरै पुरानो भएको यथार्थसमेत दर्शाई माग गरिएको विवरण र निर्णय फाइल प्राप्त नहुँदा पटक पटक पेसीमा चढेर पनि सुनुवाइ हुन नपाएको अवस्था समेतलाई दृष्टिगत गरी आदेशबमोजिमको विवरण र फाइल ७ दिनभित्र खोजी गरी पठाउनु, अन्यथा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा २९ बमोजिम रु.५००।- जरीवाना गरिनेछ भनी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरका प्रमुखलाई लेखी पठाई नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।१।३० को आदेश ।

यसमा यस अदालतबाट मिति २०६६।१०।२८ मा भएको आदेशमा आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६०।२।२१ को निर्णयसम्बन्धी फाइल भिकाई पेश गर्न भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । सो आदेशबमोजिम यस अदालतबाट पटक पटक पत्राचार हुँदा आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरको च.नं.५७७२, मिति २०५७।३।३० को पत्रबाट सो कार्यालयको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय फाइल सर्वोच्च अदालतमा रहेको भनी उल्लेख भएको पाइयो । उक्त कार्यालयको मिति २०६०।३।१७ को निर्णयमा आन्तरिक राजस्व विभाग (साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभागसमेत) वेरुजु शाखाको मिति २०६०।२।२१, च.नं.२९५ बाट लेखी आएको भन्ने व्यहोरासमेत उल्लेख भएको देखिन्छ । यस अदालतबाट मिति २०६६।१०।२८ मा भएको आदेशमा निर्णय भएको भनिएको मिति २०६०।२।२१ को निर्णय फाइल हालसम्म पनि प्राप्त भएको नदेखिएको र प्रस्तुत रिट निवेदनमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय बदरको माग गरिएको सन्दर्भमा उक्त निर्णयसम्बन्धी फाइलबाट मिति २०६०।२।२१ को पत्राचारसम्बन्धी व्यहोरासमेत अवगत हुने अवस्था देखिन आयो । तसर्थ आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरले यस अदालतमा रहेको भनी उल्लेख गरेको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय फाइल यस अदालतमा कहिले प्रेषित गरिएको हो र कुन शाखाबाट कसले बुझी लिएको हो सो समेतको विवरण उक्त कार्यालयबाट लिई मुद्दा महाशाखाका प्रमुखलाई जानकारी गराई यथाशीघ्र फाइल खोजी गरी प्राप्त भएपछि मिसिल संलग्न राखी नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।५।२४ को आदेश ।

यसमा पूर्व आदेशबमोजिमको निर्णय फाइल प्राप्त हुन नआएको हुँदा मिति २०६७।५।२४ मा भएको आदेशबमोजिम उक्त फाइल जहाँछ, खोजी पेश गराउने भनी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित कार्यालयमा लेखी पठाई नियमबमोजिम पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।८।२ को आदेश ।

यसमा यस अदालतको मिति २०६६।१०।२८ को आदेशबमोजिमको जवाफ स्पष्टरूपमा प्राप्त हुन आएको देखिएन । तसर्थ यो आदेश प्राप्त भएको मितिले ७ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् अनिवार्य रूपमा यस अदालतको पूर्व आदेशबमोजिमको जवाफ पेश गर्न, अन्यथा यस अदालतबाट भएको आदेशको उल्लंघन भएकोमा किन कारवाही हुनु नपर्ने हो ? सोको जवाफ पेश गर्न भनी विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभाग, काठमाडौँलाई लेखी पठाई नियमबमोजिम गरी पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।१।२६ को आदेश ।

यसमा आन्तरिक राजश्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६७।६।१९ को पत्र साथ प्राप्त भएको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको मिति २०६२।१०।२५ को पत्रबाट विवादित मिति २०६०।३।१७ को निर्णयको सक्कल फायल उक्त कार्यालयमा प्राप्त भएको देखिने हुँदा उक्त पत्रको प्रतिलिपि समेत साथै राखी सो पत्रमा उल्लेख गरिएको निर्णयसहितको सक्कलै फायल यस अदालतमा प्रस्तुत गर्न महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा लेखी पठाई उक्त फायल प्राप्त भएपछि वा जवाफ प्राप्त भएपछि अविलम्ब पेश गर्न भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६८।३।१६ को आदेश ।

नियमबमोजिम पेसी सूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको सुनुवाइका सिलसिलामा निवेदक तर्फका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताद्वय श्री सुशीलकुमार सिन्हा र श्री बन्नीबहादुर कार्कीका साथै अधिवक्ताहरू श्री अनिलकुमार सिन्हा, श्री मेघराज पोखरेल, श्री मुकुन्दप्रसाद पौडेल र श्री राजीव सिन्हाले आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को देहाय २ देखि १० सम्म प्रक्रिया निर्धारण गरिएको छ, त्यस्तो प्रक्रियामात्र तोकेको विषयलाई आधार बनाएर कर लगाउन र जरीवाना गर्न मिल्ने हुँदैन । अन्तःशुल्कसम्बन्धी विषयमा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ नै सारवान कानून भएकाले त्यसैलाई आधार बनाइनु पर्दछ । निवेदक उद्योग रिट परिट उत्पादन गर्ने उद्योग होइन, मदिरा उत्पादन गर्ने उद्योग हो । आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) को व्यवस्था स्पिरिट उत्पादक उद्योगसँग सम्बन्धित भएकोले निवेदक उद्योगलाई सो आधारमा अन्तःशुल्क लगाउन मिल्दैन । देहाय ९ को उक्त व्यवस्थाले महानिर्देशकलाई निर्देशन दिनेसम्मको अधिकार दिएको छ, तर कर निर्धारण गर्ने अधिकार दिएको छैन । यदि त्यसलाई कर निर्धारणकै अधिकार दिएको मान्ने हो भने सो प्रावधान संविधानको धारा ७३ को प्रतिकूल रहेको छ । इजाजतमा उल्लेख भएकोमा मात्र सोही दरमा कर लगाउन सकिने भनी सूर्य टोबाको विरुद्ध अर्थ मन्त्रालय समेतको मुद्दामा सिद्धान्त कायम भएको हुँदा निवेदक उद्योगको इजाजतपत्रमा उत्पादन दरको बारेमा उल्लेख नगरेको हुँदा अनुमानित उत्पादनमा कर लगाउन मिल्दैन । महालेखा परीक्षकको विभागबाट भएको लेखा परीक्षण प्रतिवेदनलाई आधार मानी कर असूल गर्न र दण्डात्मक कारवाही गर्न मिल्दैन । महालेखा परीक्षकको विभागको प्रतिवेदनका सम्बन्धमा साधिकार निकायबाट सम्परीक्षणका लागि लेखिएको छ, त्यसले पनि कर असूलीको निर्णय त्रुटिपूर्ण रहेको कुरालाई पुष्टि गरेको छ । उत्पादन भएको वस्तुमा मात्र अन्तःशुल्क लाग्ने हो, उत्पादन नै नभएको अवस्थामा अनुमानका भरमा अन्तःशुल्क लगाउन मिल्ने होइन । प्राविधिक परीक्षणको प्रतिवेदन समेतलाई आधार बनाएर सम्बन्धित कार्यालयबाट अन्तःशुल्क नलिने गरी टुंगो लागि सकेको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनबाट त्यसलाई उल्ट्याउन सकिने हुँदैन । उद्योगको उत्पादन प्रक्रियामा अन्तःशुल्क निरीक्षकको निरन्तर निगरानी हुने हुँदा उद्योगबाट कच्चा पदार्थको अनुपातमा घटी उत्पादन गरेको भन्न मिल्ने अवस्था रहँदैन । घटी कर बुझाएको भन्ने सम्बन्धित कार्यालयको जिकीर समेत नरहेको हुँदा निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी गरी आन्तरिक राजश्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय समेत बदर हुनु पर्दछ भनी बहस गर्न भै तदनुसन्धी बहसनोट समेत प्रस्तुत गर्न भएको थियो ।

त्यसैगरी विपक्षी मन्त्रपरिषद् सचिवालय समेतका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेलले सूर्य टोबाकोको मुद्दामा रेक्टिफाइड स्पिरिटमा प्रतिलिखि दर तोकेजस्तै भनी दृष्टान्त बनाइएको हुँदा निवेदक उद्योगको हकमा पनि तोकिएको दरबमोजिम कर असूली गर्न मिल्ने अवस्था छ । अन्तःशुल्क निर्धारण उत्पादित सामानका आधारमा हुन्छ र यो निरन्तर रूपमा चलिरहने प्रक्रिया भएकाले उत्पादन हुँदै जाने र सोही आधारमा अन्तःशुल्क पनि तिर्दै जाने प्रक्रियाअन्तर्गत नै कर निर्धारण गरिएको हुँदा टुंगिसकेको विषय भनी दावी गर्न मिल्ने हुँदैन । मोलासेसबाट स्पिरिट उत्पादन हुने र त्यसबाट मदिरा बन्ने हुँदा निवेदक उद्योगलाई स्पिरिट उत्पादन नगर्ने उद्योग भनी दावी गर्न मिल्दैन । सम्बन्धित निकायले सम्परीक्षणका लागि पत्राचार गरेको भन्ने मात्र आधारमा स्पष्ट कानूनी व्यवस्थालाई निष्प्रयोजित तुल्याउन सकिँदैन । जुन निर्णयलाई चुनौती दिई प्रस्तुत रिट निवेदन दायर गरिएको हो, सो निर्णयमा नै पुनरावेदनमा जान जनाउ दिने भन्नेसमेतको व्यहोरा उल्लेख भएको हुँदा स्पष्ट वैकल्पिक उपचारको बाटो छँदाछँदै रिट क्षेत्रमा आउन मिल्ने हुँदैन । करको दरका सम्बन्धमा आर्थिक ऐनबमोजिम हुने भनी अन्तःशुल्क ऐनमा गरिएको व्यवस्थाले पनि कर निर्धारणको विषयमा आर्थिक ऐनको व्यवस्थालाई अन्यथा भन्न मिल्दैन । महालेखा परीक्षकको विभागको अधिकारका विषयमा नेकाप २०५४, अङ्क १२, नि.नं. ६३०८, पृष्ठ ४४ मा सिद्धान्त कायम भएको छ, त्यस आधारमा पनि महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजु औल्याएको कार्य क्षेत्राधिकार विहीन छैन भन्नेसमेतको बहस जिकीर प्रस्तुत गर्न भएको थियो ।

आज निर्णय सुनाउने तारिख तोकिएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तथा विपक्षी समेत दुवै तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीबाट प्रस्तुत गरिएको बहस जिकीरका साथै निवेदक तर्फबाट पेश हुन आएको बहस नोट समेतको अध्ययन गरी रिट निवेदनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदकले मूख्यतः आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) को प्रावधान स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगसँग सम्बन्धित भएकाले सो प्रावधानलाई आधार बनाएर मदिरा उत्पादक उद्योगसँग अन्तःशुल्क लगाउन वा उठाउन नमिल्नेमा त्यस्तो व्यवस्थालाई आधार बनाई महालेखा परीक्षकको विभागले औल्याएको बेरुजुका आधारमा राजश्व अनुसन्धान विभागले निर्देशन दिने र आन्तरिक राजश्व कार्यालय ललितपुरबाट थप अन्तःशुल्क माग गर्ने कार्य संविधान, कानून र सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल भएको र आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) ले मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई अन्तःशुल्क माग गर्ने गरी निर्देशन दिने अधिकार रहेको मान्ने हो भने त्यस्तो अधिकार नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ समेतको प्रतिकूल हुँदा त्यस्तो प्रावधान बदर घोषित गरी निवेदक कम्पनीसँग थप अन्तःशुल्क माग गर्ने विपक्षी निकायहरूको निर्देशन तथा निर्णयहरू बदर गरिपाउँ भन्ने दावी प्रस्तुत गरिएकोमा विपक्षीमध्येको

आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरका तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफमा मुख्य रूपमा यस कार्यालयले आर्थिक ऐनद्वारा निर्दिष्ट नर्म्सभन्दा घटी प्रतिलिब्धि दर देखिएकोमा कानूनबमोजिम अन्तः शुल्क असूल गरिएको हो, यसबाट विपक्षीको सवैधानिक तथा कानूनी हकमा कुनै बाधा पुगेको छैन भनी प्रतिवाद गरिएको देखिन्छ ।

उल्लिखित तथ्य रहेको प्रस्तुत रिट निवेदनमा मूलतः देहायका प्रश्नहरूको निरूपण गरिनु पर्ने देखिन्छ:

१. आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) मा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरिएको अधिकार तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ सँग बाभिएको छ वा छैन ?
 २. अन्तःशुल्क निर्धारणको विषयमा महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजु औल्याउन मिल्छ वा मिल्दैन ?
 ३. त्यसरी बेरुजु औल्याइएको अवस्थामा कर प्रशासनसँग सम्बन्धित निकायहरूले त्यसलाई आधार बनाई अन्तःशुल्क लगायतका कर असूल गर्न मिल्ने हुन्छ वा हुँदैन ?
२. माथि निर्धारण गरिएका प्रश्नहरूमा प्रवेश गर्न अघि तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ र आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड (९) मा गरिएको कानूनी व्यवस्थाका सम्बन्धमा उल्लेख गर्न सान्दर्भिक हुने देखिन्छ । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ को उपधारा (१) मा कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ३ को खण्ड(९) मा स्पिरिट उत्पादन गर्ने उद्योगले प्रति क्विन्टल मोलासेसबाट न्यूनतम ६५ ओ.पि.को घटीमा २० लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्नपर्ने गरी प्रतिलिब्धि दर कायम गरिएको छ । यस भन्दा घटी प्रतिलिब्धि दर देखिएमा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागबाट निर्देशन भएबमोजिम हुनेछ भनिएको छ । प्रस्तुत रिट निवेदनमा आर्थिक ऐनको उल्लिखित प्रावधान संविधानको धारा ७३ सँग बाभिएको भन्ने नै मुख्य निवेदन जिकीर रहेको सन्दर्भमा हेर्दा संविधानको धारा ७३ ले कर लगाउने र उठाउने विषय कानूनद्वारा निश्चित गरिएबमोजिम मात्र हुने गरी कर निश्चित गर्ने विषयलाई विधायिकी अधीनको विषय बनाएको देखिन्छ । No taxation without representation भन्ने मान्यतामा आधारित संविधानको उल्लिखित प्रावधानले सारतः विधायिकी प्रबन्ध बिना कार्यकारिणीको आदेश वा निर्णयद्वारा करको दर निश्चित गर्न नमिल्ने भन्ने अर्थबोध गराउँछ । कर उठाउने विषय जनताका प्रतिनिधिद्वारा मात्र निक्यौल गरिनु पर्ने भन्ने मान्यतालाई नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा तत्कालीन विधायिका अर्थात् संसदले कानून बनाएर करको दर निर्धारण गर्नसक्ने र कार्यकारिणीले त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्थाका रूपमा बुझ्न सकिन्छ । आर्थिक ऐन, २०५४ को प्रस्तावनालाई हेर्ने हो भने त्यसले स्पष्ट रूपमा श्री ५ को सरकारको अर्थसम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न केही महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूर लगाउन, लगाई राखेकोलाई चालू राख्न वा हेरफेर गर्न बाञ्छनीय भएको व्यहोरा उल्लेख गर्दै संसदले यो ऐन बनाएको भन्ने उल्लेख गरिएको पाइन्छ । ऐनको प्रस्तावनाबाटै उक्त ऐन संसदले अर्थात् जनताको प्रतिनिधित्व भएको संस्थाले बनाएको भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । आर्थिक ऐन महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूर लगाउने विषयसँग नै सम्बन्धित भएको कुरा पनि प्रस्तावनाबाटै अवगत हुन्छ । त्यसैले आर्थिक ऐनका माध्यमबाट निर्धारण भएका महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूरलाई संविधानको धारा ७३ भन्दा बाहिर मान्न सकिने अवस्था देखिँदैन ।
३. आर्थिक ऐन, २०५४ को दफा ४ ले अन्तःशुल्क सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । जसअनुसार नेपाल अधिराज्यभित्रको मील वा कारखानामा उत्पादन वा तयार भएका मालवस्तु वा पदार्थमा अनुसूची-३ बमोजिम अन्तःशुल्क लगाइने र असूलउपर गरिनेछ । यसरी ऐनको दफा ४ ले अनुसूची-३ बमोजिम अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्ने भनी स्पष्ट रूपमा मार्गदर्शन गरेको र अनुसूची-३ अन्तर्गत खण्ड (९) ले मोलासेसबाट स्पिरिट उत्पादन हुने प्रतिलिब्धि दर तोकिदिएको छ । उक्त प्रावधानअन्तर्गत तोकिएको प्रतिलिब्धि दर पनि अन्तःशुल्क निर्धारण प्रयोजनकै लागि हो भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । त्यसरी तोकिएको प्रतिलिब्धि दरभन्दा घटी उत्पादन देखाइएको अवस्थामा के गर्ने भन्ने कुराको निर्धारण गर्ने अधिकार मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरिएको छ । अनुसूची-३ को खण्ड (९) ले मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरेको सो अधिकार ऐनद्वारा नै प्रदान गरिएको हुँदा त्यस अधिकार अन्तर्गत अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न निर्देशन दिने अधिकार पनि स्वतः अन्तर्निहित रहेको मान्नुपर्ने हुन्छ । ऐनले स्पष्ट रूपमा प्रतिलिब्धि दर तोकेको र सो भन्दा घटी देखाइएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले निर्देशन दिएबमोजिम हुने भनी उल्लेख भएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने गरी निर्देशन दिन सक्ने अधिकार नभएको भन्ने निवेदन जिकीर कानूनमा आधारित देखिँदैन । ऐनको अनुसूची- ३ अन्तःशुल्क दरबन्दीसँग सम्बन्धित व्यवस्था भएकाले सो अन्तर्गतका सबै व्यवस्थाहरू अन्तःशुल्कको दरबन्दी र त्यसको व्यवस्थापनसँग नै सम्बन्धित हुन् भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । आर्थिक ऐनमार्फत् अन्तःशुल्कको दरबन्दीसम्बन्धी व्यवस्था गर्ने अनुमति संविधानको धारा ७३ ले प्रदान गरेको अवस्थामा त्यसको व्यवस्थापनका लागि गरिएको व्यवस्थालाई भने संविधानप्रतिकूल भनी मान्न सकिने हुँदैन । त्यस्तो तर्कलाई आर्थिक ऐनको प्रस्तावनाका साथै ऐनको दफा ४ र अनुसूची-३ को मूल शीर्षक समेतले समर्थन गर्दैन । तसर्थ आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को खण्ड (९) मा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरेको निर्देशन दिने अधिकार तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ समेतसँग बाभिएको भन्ने निवेदन जिकीरसँग सहमत हुन सकिएन ।

४. प्रस्तुत रिट निवेदनमा अन्तःशुल्क निर्धारणको विषयमा महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजु औल्याउन मिल्छ वा मिल्दैन ? भन्ने प्रश्न पनि उठेको छ । त्यसतर्फ विचार गर्न अघि नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मा गरिएको महालेखा परीक्षक सम्बन्धी व्यवस्थालाई हेर्नपर्ने हुन आउँछ । संविधानको भाग १३ मा महालेखा परीक्षकसम्बन्धी व्यवस्था गरी धारा १०० ले महालेखा परीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था गरेको पाइन्छ । जसअनुसार सबै सरकारी कार्यालयको लेखा कानूनद्वारा निर्धारिततरिकाबमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेतको विचार गरी महालेखा परीक्षकबाट लेखा परीक्षण हुनेछ । त्यस आधारमा हेर्दा महालेखा परीक्षक एउटा संवैधानिक अड्डाका रूपमा रही सबै सरकारी कार्यालयहरूको लेखा परीक्षणको अधिकार उसलाई रहेको भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।
५. त्यसका अतिरिक्त लेखा परीक्षण ऐन, २०४८ मा महालेखा परीक्षकले लेखापरीक्षण गर्ने कार्यालय, संस्था वा निकायहरूको आर्थिक कारोबार र सोसँग सम्बन्धित अन्य क्रियाकलापहरूको एक एक गरी वा बीच बीचमा छुट्टै गरी वा केही प्रतिशत मात्र परीक्षण गर्ने गरी लेखापरीक्षणको तरिका, क्षेत्र, र अवधि तोकी अन्तिम लेखापरीक्षण गर्न, त्यसबाट प्राप्त भएका तथ्यहरू दर्शाउन, त्यसमा आलोचना गर्न र प्रतिवेदन गर्न सक्ने गरी अधिकार प्रदान गरिएको र त्यस क्रममा महालेखा परीक्षकले नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेत विचार गरी राजस्व, अरु समस्त आमदानी र धरौटी समेतको लेखा ठीक छ छैन, मूल्याङ्कन गर्ने, असूल तहसील गर्ने र लेखा राख्ने तरिकाहरूको सम्बन्धमा पर्याप्त नियमहरू छन् छैन, भए तिनीहरूको पालना गरिएको छ, छैन भन्नेसमेतका कुराहरूको परीक्षण गर्न सक्ने देखिन्छ । त्यसका साथै लेखा सम्बन्धी व्यवस्था मिलाउन र नियमितता ल्याउनको लागि सम्बन्धित सरकारी कार्यालय वा नेपाल सरकारको पूर्ण वा अधिकांश स्वामित्व भएको संगठित संस्थालाई समय समयमा निर्देशन दिन सक्ने महालेखा परीक्षकको अधिकार र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्ने सम्बन्धित कार्यालय वा संस्थाको कर्तव्य हुने व्यवस्था पनि ऐनमा गरिएको छ ।
६. उल्लिखित संवैधानिक एवं कानूनी व्यवस्थाका आधारमा महालेखा परीक्षकले निवेदक कम्पनीका सम्बन्धमा औल्याएको बेरुजुको सम्बन्धमा हेर्दा आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को दफा ९ लाई उद्धृत गर्दै आर्थिक ऐनले तोकेको नर्म्सअनुसार खपत गरेको मोलासेसबाट जम्मा ५६७५२८ लिटर स्पिरिट उत्पादन हुनुपर्नेमा डिष्टिलरीले ९५३७७.२६ लिटर स्पिरिट घटी उत्पादन देखाएको भनी जम्मा रु.४,२९,७८४२४।०३ असूलउपर हुनुपर्ने भन्नेसमेतको व्यहोरा उल्लेख भएको देखिन आउँछ । संविधानले नै महालेखा परीक्षकलाई सरकारी कार्यालयको लेखा परीक्षण गर्ने गरी अधिकार प्रदान गरेको परिप्रेक्ष्यमा लेखा परीक्षण गर्ने अधिकार अन्तर्गत लेखा परीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि औल्याउने, बेरुजु जनाउने, त्यस्तो त्रुटि सच्याउन र बेरुजु असूलउपर गर्न भनी निर्देशन दिने समेतको अधिकार अन्तर्नीत हुने हुँदा संविधान प्रदत्त त्यस्तो अधिकारमा संकुचन ल्याउने गरी यस अदालतबाट व्याख्या हुन सक्दैन । यस सम्बन्धमा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट धनञ्जयप्रसाद आचार्य वि. महालेखा परीक्षकको विभाग समेत भएको रिट निवेदन (नेकाप २०५४, अड्डा १, पृष्ठ ४४) मा महालेखा परीक्षकको विभागले सरकारी आय व्ययको लेखा परीक्षण गर्ने काम र अधिकारअन्तर्गत ... राजस्वमा घाटा परेको हो वा होइन जाँच गर्ने र जाँचबाट अनियमितता देखिएमा कानूनबमोजिम असूल फर्छ्यौट तर्फ कारवाही गरी गराई नियमित गराउने कार्यलाई अनधिकृत भन्न नमिल्ने भन्ने सिद्धान्त समेत कायम भैसकेको देखिन्छ । त्यसैगरी अर्थ मन्त्रालय विरुद्ध सूर्य टोबाको कम्पनी भएको पुनरावलोकन निवेदन (नेकाप २०६६, अड्डा ९, पृष्ठ १४०९) मा पनि कुनै कानूनी प्रावधानको व्याख्या गर्दा संवैधानिक निकायका रूपमा रहेको महालेखा परीक्षकलाई संविधानले प्रदान गरेको अधिकार समेत संकुचित हुने गरी गर्न नमिल्ने भनी व्याख्या भएको छ । तसर्थ संविधान र सो अन्तर्गत बनेको विषयगत कानून समेतले प्रदान गरेको अधिकार अन्तर्गत रही महालेखा परीक्षकको विभागबाट निवेदक कम्पनीले बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्कको विषयमा समेत लेखा परीक्षण गरी बेरुजु औल्याई घटी अन्तःशुल्क असूलउपर भएको देखिएमा बाँकी अन्तःशुल्क समेत असूलउपर गर्न सम्बन्धित निकायलाई लेखी पठाउन सक्ने कुरालाई यस अदालतबाट प्रतिपादित उल्लिखित सिद्धान्त समेतका आधारमा अन्यथा भन्न मिल्ने देखिँदैन ।
७. अब, प्रस्तुत रिट निवेदनमा निर्णय दिनुपर्ने हुन आएको अन्तिम प्रश्न अर्थात् महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजु औल्याएको अवस्थामा कर प्रशासनसँग सम्बन्धित निकायहरूले त्यसलाई आधार बनाई अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न मिल्ने हुन्छ वा हुँदैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदकले साधिकार निकायले अन्तःशुल्क निर्धारण गरी टुंगो लगाइसकेको विषयमा महालेखा परीक्षकले लेखा परीक्षणका क्रममा बेरुजु औल्याउन, त्यसरी औल्याइएको बेरुजुलाई आधार बनाई मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले निर्देशन दिन र आन्तरिक राजश्व कार्यालयले अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न मिल्ने हुँदैन भनी दावी गरेको देखिन्छ । महालेखा परीक्षकको लेखा परीक्षण सम्बन्धी अधिकार र आर्थिक ऐन, २०५४ ले मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरेको अधिकारका विषयमा यस अघि नै विस्तृत विवेचना भैसकेको हुँदा त्यसको पुनरोक्ति गर्न आवश्यक देखिँदैन ।
८. जहाँसम्म निवेदकले उत्प्रेषणको आदेश माग गरेको आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णयको सन्दर्भ छ, सो निर्णयमा आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची-३ को खण्ड (९) लाई उद्धृत गर्दै जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.ले आर्थिक वर्ष २०५४ र ०५५ मा प्रतिलब्धि दरभन्दा घटी उत्पादन गरेको स्पिरिट लेखा परीक्षणबाट असूल गर्नपर्ने देखिएको रु.४,२९,७८,४२४।- असूल गर्ने भनी आन्तरिक राजस्व विभाग (साविक मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग) को बेरुजु शाखाको मिति २०६०।२।२१ को पत्रबाट लेखी आएको भन्नेसमेतको व्यहोरा उल्लेख भएको देखिन्छ । सो निर्णयमा लेखा परीक्षणबाट बेरुजु

देखिएको र आन्तरिक राजस्व विभागले असूल गर्ने भनी निर्देशन दिएको कुरालाई समेत निर्णयाधारका रूपमा ग्रहण गरिएको भएपनि सो निर्णयमा आर्थिक ऐनले तोकेको प्रतिलब्धि दरलाई नै मुख्य आधार बनाई आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को खण्ड (९), अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३, दफा १२क. समेतका आधारमा निर्णय गरेको भन्ने देखिएको छ। त्यसरी निर्णय गर्नसक्ने अधिकार आन्तरिक राजस्व कार्यालयलाई रहे भएको कुरामा निवेदनमा पनि प्रश्न उठाइएको पाइँदैन। आन्तरिक राजस्व कार्यालय विधायिकी प्रबन्धद्वारा अर्थात् आर्थिक ऐनद्वारा निर्धारण गरिएको महसूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूर उठाउने, असूलउपर गर्ने साधिकार निकाय हो भन्ने कुरामा त्यसै पनि विवाद हुन सक्दैन।

९. प्रस्तुत निवेदन अन्तःशुल्क असूलीको विषयसँग सम्बन्धित रहेको सन्दर्भमा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ मा गरिएको कानूनी व्यवस्था महत्वपूर्ण हुन आउँछ। ऐनको प्रस्तावनाबाट नेपालमा बनेको वा पैदा भएको केही पदार्थहरूमा अन्तःशुल्क लगाउने र असूल गर्ने व्यवस्था गर्ने उद्देश्यका साथ ऐन तर्जमा गरिएको भन्ने स्पष्ट रूपमा देखिन्छ। सालबसाली वा कुनै एक सालको निमित्त कुनै पदार्थमा अन्तःशुल्क लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा त्यस्तो अन्तःशुल्क यो ऐन र यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियमबमोजिम असूलउपर गरिनेछ भनी गरिएको व्यवस्थाले पनि आर्थिक ऐनका माध्यमबाट अन्तःशुल्कको दर निर्धारण गर्न सकिने र त्यसरी निर्धारण भएबमोजिम असूलउपर गरी कानून कार्यान्वयन गरिने कार्यको वैधता स्थापित हुन्छ। अन्तःशुल्क ऐनमा कसैले अन्तःशुल्क दबाएमा, छिपाएमा वा छलेमा हुने सजायको समेत व्यवस्था गरिएको छ। आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को खण्ड (९) ले स्पष्ट रूपमा न्यूनतम प्रतिलब्धि दर तोकेको अवस्थामा त्यसभन्दा फरक ढंगले उत्पादन मापदण्डको खोजी गर्न मिल्ने हुँदैन। कानूनमा स्पष्ट मापदण्ड उल्लेख भएबाट निवेदक जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.ले प्रति क्विन्टल मोलासेसबाट कति लिटर स्पिरिट उत्पादन गर्यो भन्ने जस्ता तथ्यगत अवस्थाका बारेमा र उत्पादन घटी वा बढी भयो भन्नेसमेतका बारेमा तथ्यभिन्न प्रवेश गरी विचार गरिरहनु पर्ने देखिएन।
१०. त्यसैगरी अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम १२ ले असूल भएको अन्तःशुल्क दस्तूरको अङ्क लागु पर्ने अङ्कभन्दा घटी हुन गएको अवस्थामा के गर्ने भन्ने पनि स्पष्ट गरेको छ। जस अनुसार कुनै पदार्थको सम्बन्धमा लाग्ने अन्तःशुल्क दस्तूर कुनै कारणबाट लागुपर्ने अङ्कभन्दा घटी असूलउपर भएको भए छ महिनाभित्र विभागले सम्बन्धित कारखानाबाट असूलउपर गर्न लगाउन सक्नेछ। तर कारखानाको धनीले बढिनयतले गर्दा घटी असूल हुन गएको रहेछ भने जहिलेसुकै सो रकम असूलउपर हुन सक्ने देखिन्छ। प्रस्तुत विवादमा एक पटक अन्तःशुल्क निर्धारण भै अन्तिम भएको र छ महिना व्यतीत भैसकेपछि घटी असूल भएको भनी असूलउपर गर्न लगाउन नसक्ने भन्नेसमेतको जिकीर लिइएको अवस्था छ। तर अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम १२ को उल्लिखित व्यवस्थाले छ महिनापछि घटी अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने नपाउने गरी बन्देज लगाएको नभै त्यसरी घटी अन्तःशुल्क असूलउपर हुनुमा को जिम्मेवार रहेको छ र के कारणले गर्दा त्यसो भयो भन्ने कुरालाई आधार बनाएर दुईथरि व्यवस्था सम्म गरेको देखिन्छ। आर्थिक ऐनले मोलासेसबाट स्पिरिट उत्पादन हुने प्रतिलब्धि दर तोकिएको र निवेदक जावलाखेल डिष्टिलरी मोलासेसबाट स्पिरिट उत्पादन गरी त्यसबाट मदिरा उत्पादन गर्ने उद्योग भएकाले तोकिएको प्रतिलब्धि दरभन्दा घटी उत्पादन देखाई सोही आधारमा अन्तःशुल्क बुझाएको अवस्था हुँदा सम्बन्धित उद्योगको कारणबाट नै घटी अन्तःशुल्क असूलउपर भएको भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन। त्यसरी उद्योग स्वयंले नै कानूनले तोकेभन्दा कम उत्पादन देखाई कम अन्तःशुल्क बुझाएको अवस्थामा छ महिनाको समय सीमा लगाई त्यसभन्दा पछि अन्तःशुल्क असूली गर्ने नपाइने भनी व्याख्या गर्न मिल्ने पनि देखिँदैन। वस्तुतः नियम १२ मा कारखानाको धनीले बढिनयतले गर्दा घटी असूल हुन गएको रहेछ भने जहिलेसुकै सो रकम असूलउपर हुनसक्ने समेतको व्यवस्था गरेको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत रिट निवेदनमा हदम्यादको प्रश्नको सान्दर्भिकता नै देखिँदैन।
११. अतः संविधान र कानूनबमोजिम राजस्वलागतका समस्त आमदानी र धरौटी समेतको लेखाको मूल्याङ्कन गर्ने र असूल तहसिल गर्ने, गर्न लगाउने समेतको अधिकार महालेखा परीक्षकमा निहित रहेको र आर्थिक ऐन, २०५४ ले मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई समेत निश्चित अधिकार प्रदान गरेको परिप्रेक्ष्यमा सोही अधिकारअन्तर्गत दिइएको निर्देशन र कानूनले तोकेको दरभन्दा घटी अन्तःशुल्क असूल भएको अवस्थामा त्यसरी तालुक निकायबाट प्राप्त भएका निर्देशन समेतलाई निर्णयाधार बनाई आर्थिक ऐन, अन्तःशुल्क ऐन र अन्तःशुल्क नियमहरू समेतका आधारमा जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.बाट घटी भएजति अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने र जरीवाना समेत गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय मनासिव नै देखियो।
१२. यस बाहेक प्रस्तुत रिट निवेदनमा वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था सम्बन्धी प्रश्न पनि उठेको छ। विपक्षी निकायहरूको लिखित जवाफ र विपक्षीतर्फबाट बहस प्रस्तुत गर्ने हुने विद्वान सहन्यायाधिवक्ताको बहस जिकीरमा पनि सो प्रश्न उठाइएको छ। अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा १३ मा यस ऐनबमोजिम अन्तःशुल्क अधिकृतले गरेको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्नेछ भनी स्पष्ट व्यवस्था गरिएको र आन्तरिक राजस्व कार्यालयको मिति २०६०।३।१७ को निर्णयको तपसील खण्ड नं. ३ मा पनि यो निर्णयमा चित्त नबुझेमा कानूनबमोजिम पुनरावेदनमा जान सक्ने जनाउ दिने भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको परिप्रेक्ष्यमा उक्त निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न सकिने नै थियो। तर निवेदक जावलाखेल डिष्टिलरीका तर्फबाट सो मार्ग अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्राधिकारबाट यस अदालतसमक्ष प्रवेश गरेको देखियो। प्रस्तुत निवेदनमा संविधानको

धारा ८८ को उपधारा (१) को समेतको प्रश्न उठाइएको परिप्रेक्ष्यमा सो प्रश्नको हदसम्म वैकल्पिक उपचारको व्यवस्थालाई आधार बनाउन नमिल्ने भए पनि उपधारा (२) अन्तर्गतको प्रश्नमा सो विषय पनि विवेचनायोग्य बन्दछ। संविधानको धारा ८८ को उक्त उपधारा (२) ले स्पष्ट रूपमा अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा अर्को उपचारको व्यवस्था भए पनि सो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अवस्थामा कानूनी हकको प्रचलनका लागि सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र आकर्षित हुने भन्ने व्यवस्था गरेको, यी निवेदकलाई कानून र सम्बन्धित निर्णय समेतबाट उपचारको मार्ग खुलाइएको र सो मार्ग अपर्याप्त वा प्रभावहीन भन्ने पनि नदेखिएको अवस्थामा कानून र निर्णयमा उल्लेख भएबमोजिम पुनरावेदन नगरी सीधै यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गतबाट उपचारको माग गरेको देखिँदा सो आधारमा पनि निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने देखिँदैन।

१३. तसर्थ माथि गरिएको विश्लेषण समेतका आधारमा आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची- ३ को खण्ड (९) मा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई प्रदान गरिएको अधिकारसम्बन्धी व्यवस्था तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ समेतसँग बाभिएको नदेखिएको र निवेदक जावलाखेल डिष्टिलरी प्रा.लि.बाट थप अन्तःशुल्क समेतको रकम असूलउपर गर्ने गरी भएको आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुरको मिति २०६०।३।१७ को निर्णय समेत कानूनअनुरूप भै मनासिव नै देखिएको हुँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन। प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा हामी सहमत छौं।

न्या.वैद्यनाथ उपाध्याय

न्या.डा.भरतबहादुर कार्की

इति संवत् २०६८ साल मंसिर २२ गते रोज ५ शुभम्.....

इजलास अधिकृत: उमेश कोइराला

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
फैसला मिति : २०७२/३१३
०७०८/०५२३

मुद्दा : उत्प्रेषणयुक्त मिश्रित परमादेश

आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीका तर्फबाट

पुनरावेदक

प्रमुख कर अधिकृत तुलसीराम सेढाई..... विपक्षी

विरुद्ध

जिल्ला सुनसरी सोनापुर गा.वि.स.वडा नं.२ स्थित एशियन थाई फूड्स प्रा.लि.का तर्फबाट ऐ.कार्यालयका अधिकार प्राप्त संचालक

ऐ.वडा नं.९ गोधारा रोड वस्ने..... प्रत्यर्थी

महेश कुमार जानू..... १ निवेदक

शुरु फैसला गर्ने :

माननीय न्यायाधीश : श्री शिव नारायण यादव

माननीय न्यायाधीश : श्री रेवन्त बहादुर कुँवर

पुनरावेदन अदालत विराटनगर

फैसला मिति : २०६९/१२/१५

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ उपदफा १ को खण्ड -क) बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन परेको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ :

एशियन थाई फूड्स प्रा.लि.ले जिल्ला सुनसरी सोनापुर गा.वि.स.वडा नं.२ मा चाउचाउ उत्पादन गर्ने उद्योग खोली संचालन गर्दै आएको छ । आ.व.२०६४/०६५ देखि चाउचाउमा अन्तःशुल्क लागी आएकोले आफ्नो कारोवारको क्रममा अन्तःशुल्क लाग्ने कारोवारको विवरण पेश गरी लेखा अद्यावधिक गरी राखेको छ । सो अवधि पश्चात् हरेक महिनाको विवरण पेश गर्दा विजक जारी गरी अन्तःशुल्क उठाउने गरेको छ । उद्योगले प्रयोग गर्ने कच्चा पदार्थ मध्ये र्यापर्स जस्तो कच्चा पदार्थमा आ.व.२०६६/०६७ देखि अन्तःशुल्क लागेकोले सो हदसम्म तिरेको अन्तःशुल्कलाई उपरोक्त आवधिक विवरण नै कट्टी गरी समायोजन गरी आएका छौं । मिति २०६८/१२/२३ च.नं.३१२ को पत्रबाट विपक्षी कार्यालयले प्रारम्भिक कर निर्धारण गर्ने भनी पत्र पठाएको र प्रमाण सहित जिकीर खण्डन पेश गरेकोमा विपक्षी कार्यालयले लागू नलाग्ने अन्तःशुल्क माग गरी अन्तिम कर निर्धारण गर्ने आशंका सृजना भयो । आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको च.नं.३३३ मिति २०५९/१५/१५ को पत्रबाट आ.व.२०६८/०६९ अन्तःशुल्क विवरणहरू परिक्षण हुँदा रकम असुल छुट हुन गएको हुँदा यो पत्र प्राप्त भएका मितिले ७ दिन भित्र रकम राजस्वमा दाखिला गर्नुहुन वा सो गर्नु नपर्ने कुनै ठोस सबुत प्रमाण भए सो समेत सोही अवधिमा पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको पत्र पठाई अन्तःशुल्क दाखिला हुनुपर्ने रु.१६४३२०। देखाई पत्र प्राप्त भयो उक्त पत्रको आधारमा यस करदाताले अन्तःशुल्क तिर्नु बुझाउनु पर्ने वाध्यता छैन ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(३) मा अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु उत्पादन गर्दा खपत भएको कच्चा पदार्थमा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निस्कासन गर्दा तिर्नु पर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने कुरा उल्लेख छ । तर यो व्यवस्था प्याकिङ मेटेरियल खरिदमा आकर्षण हुने देखिदैन । आ.व.२०६८/०६९ मा अन्तःशुल्क लाग्ने खरिदमा तिरेको रु. २९,८०,३९५। र अन्तःशुल्क लाग्ने पैठारीमा तिरेको रु.१,३२,९१,९८९। समेत जम्मा रु.१,६२,७१,५७६। खरिद तिरेको अन्तःशुल्क क्रेडिट दावी गरी हिसाब मिलान गरेको छ । विपक्षी कार्यालयबाट कच्चा पदार्थ र पैकिङमा सामान भनी छुट्याई र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टी नगर्ने र कर जरिवाना समेत तिर्नु बुझाउनु पर्ने निर्णय गरी मिति २०६९/१५/१५ च.नं.३३३ को पत्र कानून विपरित रहेको छ ।

कुनै कर कानूनको अख्तियारी बिना लगाइने वा अशुल गरिने छैन भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको र अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(४) बमोजिम र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा हुने कानूनी व्यवस्था भएको हुँदा च.नं.३३३ मिति २०६९/१५/१५ को पत्र उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म निवेदकको मागमा आ.व.२०६८/०६९ को र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क पुनःमाग नगर्नु त्यस्तो माग गर्ने गरी आदेश जारी नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश सहित र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको आदेश जारी गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको निवेदकको निवेदन दावी ।

यसमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश हुन पर्ने हो होइन? आदेश जारी हुन नपर्ने हो भन्ने आधार र कारण खुलाई लिखित प्रमाण समेत साथै राखी बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र पुनरावेदन सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु

तथा अन्तरिम आदेशका सम्बन्धमा दुवै पक्ष राखी छलफल गर्नु उपयुक्त देखिँदा मिति २०६९।६।१ गते छलफलका लागी तारेख तोक्नु भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत विराटनगरको मिति २०६९।५।२५ को आदेश ।

कानूनको अभावमा परिपत्रबाट कर निर्धारण गर्ने आधार के हो ? प्रष्ट भै नसकेको साविकमा तिर्दै आएको कर भन्दा बढी करका दायित्व सृजना भएपछि त्यसका कानुनी आधार समेत प्रष्ट पारी करदातालाई सूचना गर्नुपर्ने हुन्छ । विभागमा जारी भएको परिपत्रको पूर्णपाठ हाल पेश भै नसकेको र कुन कानूनले र्यापिड कच्चा पदार्थ भित्र पढेन भनी साविक भन्दा भिन्न थप गरेको दायित्व सृजना गरेको हो ? सो को आधारलाई पनि विपक्षीले प्रष्ट पार्नु पर्ने हुन्छ । साविकको भन्दा बढी तिर्नु पर्ने कर नै विवादित भएपछि त्यस्तो अवस्थामा सुविधा र सन्तुलनको दृष्टिकोणले यी निवेदकलाई र्यापिडगमा थप कर लगाउने भनी गरेको परिपत्र यी निवेदकको हकमासम्म हाल कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरी दिइएको छ । यसको सूचना विपक्षीलाई दिनु भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत विराटनगरको मिति २०६९।६।१ को आदेश ।

महालेखा परिक्षकबाट औल्याइएका बेरुजुहरूका सम्बन्धमा कार्यालयको तर्फबाट प्रारम्भिक प्रतिक्रिया तयार पार्न प्रमाणहरू संकलन गर्ने सम्बन्धमा करदातालाई स्पष्ट पार्न उक्त बेरुजुको व्यहोरा र रकम उल्लेख गरी पत्र पठाइएको हो । निवेदकले उल्लेख गरेजस्तो कर निर्धारण गरी कर भाग गरिएको होइन । उद्योगमा उत्पादन हुने कच्चा पदार्थ, सहायक कच्चा पदार्थ, इन्धन प्याकिङ्ग मेटेरियल आदी धेरै वस्तुहरू प्रयोगमा आउँछन् । कच्चा पदार्थ र र्यापर्स अथवा प्याकिङ्ग मेटेरियल अलग अलग वस्तु हुन । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.को ३ मा स्पष्ट रूपमा कच्चा पदार्थको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाइने उल्लेख छ तर उद्योगमा वस्तु उत्पादन गर्न लाग्ने सबै प्रकारका वस्तुहरू कच्चा पदार्थ नै हुन र यी सबैमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाउनुपर्छ भन्ने निवेदकको जिकीर कानूनसम्मत नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको अन्तःशुल्क कार्यालय धरान र ऐ.का प्रमुख कर अधिकृतको लिखित जवाफ ।

आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको प.सं. २०६९।०।७० च.नं. ३३३ मिति २०६९।५।१५ मा एशियन थाई फूड्स प्रा.लि. विराटनगर लाई लेखेको पत्र अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(३) को कानूनी व्यवस्था अनुरूप नभएको देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिदिएको छ, अब निवेदकले कच्चा पदार्थ (र्यापर्स) मा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्कासन गर्दा तिर्नु पर्ने अन्तःशुल्कमा कानून बमोजिम कट्टा गर्नु भनी विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीका नाउंमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ भन्ने मिति २०६९।१२।५ को पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट भएको फैसला ।

विपक्षी निवेदक एशियन थाई फूड्स प्रा.लि.ले यस कार्यालयमा पेश गरेको आ.व. २०६८।०।६९ को अन्तःशुल्कका विवरणहरू महालेखा परीक्षक कार्यालयबाट लेखा परिक्षण हुँदा औल्याइएका बेरुजुहरूका सम्बन्धमा कार्यालयको तर्फबाट प्रारम्भिक प्रतिक्रिया गर्न प्रमाणहरू संकलन गर्ने सन्दर्भमा करदातालाई आफ्ना प्रमाणहरू सहित स्पष्ट गर्न उक्त बेरुजुको व्यहोरा एवं रकमहरू उल्लेख गरी मिति २०६९।५।१५ च.नं. ३३३ बाट प्रमाण पेस गर्न अनुरोध गरिएकोमा करदाताले आफ्ना प्रमाणहरू तथा प्रतिक्रियाहरू संलग्न गरी यस कार्यालयमा मिति २०६९।५।२४ मा द.नं. १४६७ बाट जवाफ पत्र समेत दर्ता गराएको अवस्था छ । विपक्षी करदाताको सम्बन्धमा परिपत्रको आधारमा अन्तःशुल्क निर्धारण गरिएको छैन ।

जहाँसम्म आन्तरिक राजस्व विभागको परिपत्रका आधारमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानबाट लेखेको पत्रमा अधिकार क्षेत्रको अभाव भएको भन्ने आधार छ, सो सम्बन्धमा हेर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क को उपदफा ३ मा अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु उत्पादन गर्दा खपत भएको कच्चापदार्थमा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्कासन गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने भन्ने स्पष्ट व्यवस्था छ । यस अनुसार कच्चा पदार्थको (जुन वस्तु उत्पादन गर्ने हो सो वस्तुको कच्चा पदार्थ) खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क मात्र कट्टा गर्न पाइने हुन्छ । सो बाहेक प्याकिङ्ग मेटेरियल्स उत्पादित वस्तुको कच्चा पदार्थ नभएकोले प्याकिङ्ग मेटेरियल्सको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न नपाइने स्पष्ट छ ।

जहाँसम्म आन्तरिक राजस्व विभागको परिपत्रका आधारमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानबाट लेखेको पत्रमा अधिकार क्षेत्रको अभाव भएको भन्ने आधार छ, सो सम्बन्धमा हेर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क को उपदफा ३ मा अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु उत्पादन गर्दा खपत भएको कच्चा पदार्थमा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्कासन गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने भन्ने स्पष्ट व्यवस्था छ । यस अनुसार कच्चा पदार्थको (जुन वस्तु उत्पादन गर्ने हो सो वस्तुको कच्चा पदार्थ) खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क मात्र कट्टा गर्न पाइने हुन्छ । सो बाहेक प्याकिङ्ग मेटेरियल उत्पादित वस्तुको कच्चा पदार्थ नभएकोले प्याकिङ्ग मेटेरियल्सको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न नपाइने स्पष्ट छ ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३) ले अन्तःशुल्क जन्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगलाई कच्चा पदार्थ आयात वा खरिद गर्दा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु बिक्री गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने छ भन्ने व्यवस्था छ । उद्योगबाट तयार वस्तु उत्पादन हुन कच्चा पदार्थ सहायक कच्चा पदार्थ, इन्धन, प्याकिङ्ग मेटेरियल आदी धेरै प्रकारका वस्तुहरू प्रयोगमा आउने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । तथापी यी सबै वस्तुहरू उद्योगका कच्चा पदार्थहरू नै हुन् भनी एकै प्रकारले व्याख्या गरिनु उपयुक्त हुँदैन । उद्योगहरूले आफ्नो वार्षिक वित्तीय लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा समेत कच्चा पदार्थ इन्धन प्याकिङ्ग मेटेरियल आदीको शुरु

मौज्दात खरिद खपत एवम् बाँकी मौज्दातसम्बन्धी विवरणमा अलग अलग प्रस्तुत गर्ने गरिएकोबाट समेत कच्चा पदार्थ र प्याकिङ्ग मेटेरियल अलग अलग वस्तुहरू हुन भन्ने प्रष्ट हुन्छ । चिनी उद्योगका लागि उखु तथा बोरा दुवै कच्चा पदार्थ हुन सक्दैन । उखु कच्चा पदार्थ हो भने बोरा प्याकिङ्ग मेटेरियल हो । त्यस्तै सिमेन्ट उद्योगका लागि क्लिंकर जिप्सम आदी कच्चा पदार्थ हुन् भने बोरा प्याकिङ्ग मेटेरियल हो । उद्योगको उत्पादन प्रकृयाअनुसार समेत पहीले तयारी वस्तु उत्पादन गरिन्छ, त्यसपछि प्याकिङ्ग गरिन्छ । प्याकिङ्ग गर्ने कार्य वस्तु उत्पादन भैसकेपछि गरिने दोस्रो चरणको कार्य हो ।

वस्तु उत्पादन गर्न कच्चा पदार्थ खपत हुन्छ भने उत्पादित वस्तु प्याकिङ्ग गर्न प्याकिङ्ग मेटेरियल खपत हुन्छ । यसरी कच्चा पदार्थ र प्याकिङ्ग मेटेरियल वस्तु अलग अलग हुन् भन्ने स्पष्ट हुँदाहँदै पनि चाउचाउ उत्पादन गर्न प्याकिङ्गमा प्रयोग हुने र्यापर्स अन्तःशुल्क ऐन २०५८ को दफा ३क(३) बमोजिम कच्चा पदार्थ भित्र नपर्ने भन्ने समेत आधार लिई भएको उक्त आदेश गम्भिर त्रुटिपूर्ण भई बदरभागी छ, भन्ने आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीको पुनरावेदनपत्र ।

नियम बमोजिम इजलास समक्ष निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क का आधारमा कच्चा पदार्थ मध्येका र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क कटाई लिएको हाल आएर कच्चापदार्थ र प्याकिङ्ग सामानलाई अलग अलग परिभाषा गर्न खोजिएको त्रुटिपूर्ण छ । र्यापर्सलाई कच्चा पदार्थबाट छुट्याई त्यसमा साविकमा कर कट्टी सुविधा लिएको रकम असूल गर्ने र अन्यायिक तवरले जरिवाना शुल्क, व्याज आदी पनि दावी गरी असूल गर्ने कार्यले अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(४) आदी समेतको मर्म मनसाय एवं कानूनका सिद्धान्तहरू समेतको त्रुटी हुन गै नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ८ द्वारा प्रदत्त संरक्षण तथा दफा ९ द्वारा संरक्षित हकमा समेत हनन् हुने देखिएकोले कच्चा पदार्थ र्यापर्सको खरिदका अवस्थामा तिरेको अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(३) बमोजिम कट्टी सुविधा लिएको अन्तःशुल्क प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा असूल गर्ने पहल काम कारवाही निर्णय वा आदेश नगर्नु नगराउनु अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क, ४ मा र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा हुने कानून व्यवस्था भएको हुँदा मिति २०६९।५।१५ को च.नं.३३३ प.स.०६९।०७० को पत्रद्वारा माग गरिएको उक्त अन्तःशुल्क रकम निवेदक उद्योगले तिर्नु वुझाउनु पर्ने अवस्थाको विद्यमानता नरहेको हुँदा उक्त मिति २०६९।५।१५ को च.नं.३३३ प.स.०६९।०७० को पत्रद्वारा माग गरिएको उक्त अन्तःशुल्क रकम व्याज जरिवाना माग नगर्नु नगराउनु माग गरिएको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(३) बमोजिम र्यापर्समा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्काशन गर्दा तिर्नु पर्ने अन्तःशुल्क कट्टा गर्न दिनु भनी परमादेश जारी गरी पाउन प्रस्तुत निवेदन माग दावी गरेको पाइयो ।

महालेखा परिक्षकको कार्यालयको लेखा परिक्षण टोलिबाट लेखा परिक्षण हुँदा औल्याइएका बरुजुका सम्बन्धमा कार्यालयका तर्फबाट प्रारम्भिक प्रतिक्रिया तयार गर्न प्रमाणहरू संकलन गर्ने सन्दर्भमा करदातालाई आफ्ना प्रमाणहरू स्पष्ट गर्न च.नं.३३३ को पत्र लेखिएको हो । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क(३) ले अन्तःशुल्क जन्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगलाई कच्चा पदार्थ आयात वा खरिद गर्दा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु विक्री गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने छ भन्ने व्यवस्था छ । यो उद्योगले सामान उत्पादन गर्न खरिद गरी खपत गरिने कच्चा पदार्थ मा तिरिसकेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न दिइएको सुविधा हो । प्याकिङ्ग गर्ने कार्य वस्तु उत्पादन भैसकेपछि गरिने दोस्रो चरणको कार्य हो । वस्तु उत्पादन गर्न कच्चा पदार्थ खपत हुन्छ भने उत्पादित वस्तु प्याकिङ्ग गर्न प्याकिङ्ग मेटेरियल खपत हुन्छ । कच्चा पदार्थ र प्याकिङ्ग मेटेरियल अलग अलग वस्तुहरू हुन । कच्चा पदार्थको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाउने कुरामा विवाद छैन । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.को ३ मा स्पष्ट रुपमा कच्चा पदार्थको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाइने उल्लेख छ । निवेदकले ऐनको गलत व्याख्या गरी सबैमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाउनु पर्छ भनी निवेदकले लिएको जिकिर बदर भागीछ, भन्ने आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको लिखित जवाफ रहेको देखियो ।

प्रस्तुत निवेदनमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको प.स.२०६९।०७० च.नं.३३३ मिति २०६९।५।१५ मा एशियन थाई फुड्स प्रा.लि. विराटनगरलाई लेखेको पत्र अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३)को कानूनी व्यवस्था अनुरूप नभएको देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ३(२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिदिएको छ । अब निवेदकले कच्चा पदार्थ (र्याप) मा तिरेका अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्काशन गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कानून बमोजिम कट्टा गर्नु भनी विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीको नाउंमा परमादेशको आदेश जारी हुने ठहराई मिति २०६९।५।२५ मा आदेश भएको देखिन्छ । उक्त पुनरावेदन अदालत विराटनगरको आदेश उपर आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको यस अदालतमा पुनरावेदन परेको देखिन्छ ।

पुनरावेदन जिकिरमा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३)ले अन्तःशुल्क जन्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगलाई कच्चा पदार्थ आयात वा खरिद गर्दा तिरेको अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइने छ भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । उद्योगमा प्रयोग हुने सबै वस्तुहरू उद्योगका कच्चा पदार्थहरू नै हुन् भनी एकै प्रकारले व्याख्या गरिनु उपयुक्त हुँदैन । उद्योगहरूले आफ्नो वार्षिक वित्तीय लेखा परीक्षण प्रतिवेदनमा समेत कच्चा पदार्थ इन्धन प्याकिङ्ग मेटेरियल्स आदीको शुरु मौज्दात खरिद खपत एवं बाँकी मौज्दातसम्बन्धी विवरणमा अलग अलग प्रस्तुत गर्ने गरिएकोबाट समेत कच्चा पदार्थ र प्याकिङ्ग मेटेरियल अलग अलग वस्तु हुन् भन्ने प्रष्ट हुन्छ । उद्योगको उत्पादन प्रक्रिया अनुसार समेत पहिले तयार वस्तु उत्पादित गरिन्छ । त्यसपछि प्याकिङ्ग गरिन्छ । प्याकिङ्ग गर्ने कार्य वस्तु उत्पादन भैसकेपछि गरिने दोस्रो चरणको कार्य हो । वस्तु उत्पादन गर्न कच्चा पदार्थ खपत हुन्छ भने उत्पादित वस्तु प्याकिङ्ग गर्न प्याकिङ्ग मेटेरियल खपत हुने हुँदा चाउचाउ उत्पादन गर्न प्याकिङ्गमा प्रयोग हुने र्यापर्स अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३)

बमोजिम कच्चा पदार्थ भित्र पर्ने भनी भएको आदेश मिलेन । कच्चा पदार्थको (जुन वस्तु उत्पादन गर्ने हो सो वस्तुको कच्चा पदार्थ खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क मात्र कट्टा गर्न पाइने हुन्छ । सो बाहेक प्याकिड मेटेरियल्स उत्पादित वस्तुको कच्चा पदार्थ नभएकोले प्याकिड मेटेरियल्सको खरिदमा तिरेको अन्तःशुल्क कट्टा गर्न नपाइने स्पष्ट छ भनी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीले पुनरावेदन जिकिर लिएको देखिन्छ ।

यसरी हेर्दा विवादको केन्द्र बिन्दु अर्थात चाउचाउको प्याकिड मेटेरियल्स कच्चा पदार्थ हो या होइन ? तथा प्याकिड मेटेरियल्समा कम्पनीले अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाउनु पर्ने हो की होइन भन्ने सन्दर्भमा निरूपण गर्नु पर्ने देखिन आयो ।

सर्वप्रथमतः प्याकिड मेटेरियल्स के हो भनी हेर्नु पर्ने देखियो । Raw Materials को प्रयोग उत्पादन कै लागी हुने कुरामा दुइमत हुन सक्दैन । कच्चा पदार्थ उत्पादनका मुख्य अवयव हुन । उत्पादनलाई अन्तिममा तयारी अवस्थामा पुऱ्याउन प्रयोग हुने सामग्री कच्चा पदार्थ हुन् । उत्पादनको प्रकृयाको अन्त्य Final Product बाटमात्र हुने हुंदा उत्पादन प्रकृयामा आवश्यक पर्ने पदार्थलाई कच्चा पदार्थ कै कोटीमा राख्नु उचित हुने देखिन्छ । ती पदार्थहरूको प्रयोग विभिन्न चरण तथा अवस्थाहरूमा भएपनि तिनीहरू उत्पादनकै अवयव हुन् । तसर्थ प्याकिड मेटेरियल्स कच्चा पदार्थ तथा अन्तिम उत्पादनका अवयव हुनै सक्दैन भन्न मिल्ने देखिन आएन । चाउचाउ उत्पादनमा प्याकिड मेटेरियल्स विना चाउचाउ उत्पादन अपूर्ण भई यसको अस्तित्व कायम नरहने भई प्याकिड मेटेरियल्स चाउचाउको Integral अवयवको रूपमा रहेको हुन्छ । अन्तःशुल्क ऐनमा प्रयुक्त दफा ३क.(३) मा अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु उत्पादन गर्दा खपत भएको कच्चा पदार्थमा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्काशन गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइनेछ । तर स्वयं निष्काशन प्रणाली लागू हुने उद्योगले कच्चा पदार्थ खरिद वा आयत गर्दा तिरेको अन्तःशुल्क तयारी वस्तु बिक्री गर्दा तिर्नु पर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइनेछ, भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । त्यस्तै अन्तःशुल्क ऐनको दफा ३क.(४) मा व्यापारिक प्रयोजनका लागी अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तु वा सेवाको खरिदमा वा पैठारीमा तिरेको अन्तःशुल्क त्यस्तो वस्तु वा सेवा बिक्री गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कट्टा गर्न पाइनेछ, भन्ने व्यवस्था समेत रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा अन्तःशुल्क ऐनको दफा ३क.(३) अनुसार अन्तःशुल्क कट्टा गर्न पाउने कच्चा पदार्थबाट प्याकिड मेटेरियल्सलाई अलग गर्न सकिने देखिदैन ।

औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(प) मा उद्योगले आफ्नो उत्पादन वा उत्पादनमा प्रयोग गरेको प्याकिड मेटेरियल्स कच्चा पदार्थ सहायक कच्चा पदार्थ आदीमा तिरेको भन्सार, बिक्रीकर, अन्तःशुल्क तथा प्रिमियम निष्कासन गरेको परिमाणको आधारमा फिर्ता दिइने छ । त्यसरी फिर्ता हुने राजस्व फिर्ता पाउन रीतपूर्वक दरखास्त दिएको साठी दिन भित्र निकासीकर्तालाई फिर्ता दिइनेछ, भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐनको उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार उद्योगद्वारा कुनै वस्तुको उत्पादन गरी त्यसलाई बिक्री योग्य बनाउनका लागी प्रयोग भएका प्याकिड मेटेरियल्समा तिरेको अन्तःशुल्क परिमाणको आधारमा फिर्ता दिइने व्यवस्था औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा रहेको देखिंदा प्याकिड मेटेरियल्समा अन्तःशुल्क फिर्तासम्बन्धी व्यवस्थालाई हाम्रो कानूनी प्रणालीले अवलम्बन गरेको देखिन्छ । अन्तःशुल्क ऐनमा कच्चा पदार्थको परिभाषा नगरे पनि औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा प्रयुक्त व्यवस्थाबाट समेत हेर्दा अन्तःशुल्क फिर्ता पाउनेमा शंका रहेन ।

यसरी कानूनमा उल्लेखित कुराको व्याख्याको प्रश्न उठाई ऐनको मनसाय विपरीत कम्पनीलाई परिपत्र गरी आन्तरिक राजस्व कार्यालयले अन्तःशुल्क कट्टा गर्न अस्वीकार गरेको देखियो । नारायणी देवी पन्त विरुद्ध मालपोत कार्यालय सुर्खेत विरेन्द्रनगर समेत भएको मुद्दामा (ने.का.प.२०५० नि.नं ४७७७ पृष्ठ ४८९) मा कानूनी प्रावधान रहँदा रहँदै कानूनी व्यवस्थालाई अन्यथा हुने गरी श्री ५ को सरकारले गरेका निर्णय र मालपोत विभागको परिपत्रले कानूनी रूप धारण गर्न सक्दैन भन्ने सिद्धान्त समेत परिपत्रले मान्यता पाउन सक्ने नदेखिंदा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिरसंग सहमत हुन सकिएन ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३) मा भएको व्यवस्थाको प्रतिकूल हुने गरी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको प.स. २०६९/०७० च.न.३३३ मिति २०६९/१५/१५ मा एशियन थाई फुड्स प्रा.लि. विराटनगरलाई लेखेको पत्र अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा ३क.(३) को कानूनी व्यवस्था अनुरूप नदेखिंदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी निवेदकले कच्चा पदार्थ र्यापरमा तिरेका अन्तःशुल्क तयारी वस्तु निष्कासन गर्दा तिर्नुपर्ने अन्तःशुल्कमा कानून बमोजिम कट्टी गर्नु भनी विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान सुनसरीका नाउंमा परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्याई गरेको फैसलालाई अन्यथा भन्न सकिएन । तसर्थ माथी विवेचित आधार एवं कारणहरूबाट पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट मिति २०६९/१२/१५ मा भएको फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । दायरी को लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गर्नु ।

न्यायाधिश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : राम प्रसाद पौडेल

कम्प्युटर टाईप गर्ने : विदुषी रायमाभी

इति सम्बत् २०७२ साल असार १३ गते रोज १ शुभम्.....।

**मुल्य अभिवृदि करसंग
सम्बन्धित रिट**

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री केदारनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री मिन बहादुर रायमाभी
सम्बत् २०५६ सालको रिट नं.....३७१९
आदेश मिति : २०५१।४।१४।३

विषय : उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

निवेदक :- का.जि.का.म.न.पा.बडा नं.११ बस्ने अधिवक्ता सरोज श्रेष्ठ समेत

विरुद्ध

प्रत्यर्थी :- नेपाल दुरसंचार संस्थान,केन्द्रिय कार्यालय,काठमाण्डौ समेत ।

प्रतिपादित नजिर/सिद्धान्त

- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ मा वर्णित प्रकृतिको जरिवाना बाहेक रिट निवेदकहरूले तिर्नुपर्ने नेपाल दुरसंचार संस्थान ऐन, नियम वा विनियमावली बमोजिमको जरिवानाहरू मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने जरिवाना भन्ने नमिल्ने ।
- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ ले निर्दिष्ट गरे बाहेक अन्य जरिवाना रकममा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने गरेको कार्य कानून अनुरूपको देखिन नआउने ।

आदेश

न्या.केदारनाथ उपाध्याय : नेपाल अधिराज्यको संविधान,२०४७ को धारा २३।८८(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ :

२. हामी निवेदकहरू नेपालका नागरिक हुनाका साथै देश र समाज प्रति जिम्मेवार कानून व्यवसायीहरू हौं । नेपाल अधिराज्यको संविधानको प्रस्तावनामा व्यक्त भएको कानुनी राज्यको अवधारणालाई साकार पार्नु हामी आफ्नो कर्तव्य ठान्दछौं । प्रस्तुत विषय सार्वजनिक हक वा सरोकारको विवाद हुनुका साथै कानुनी प्रश्नको निरोपण गर्नुपर्ने विषय समेत भएकोले संविधानको भावना विपरित एवं कानूनलाई गलत अर्थ लगाई दोषपूर्ण अभ्यास गर्न बाट रोक्न सच्याउन र गैर स्वैधानिक निर्णय बदर गराउन अन्य उपयुक्त एवं प्रभावकारी कानुनी उपचारको वाटो नभएकोले तत् सम्बन्धी उपचारको लागी संविधानको धारा ८८(२) अन्तर्गत यो निवेदन लिई सम्मानित अदालत समक्ष उपस्थित भएका छौं । आजको विश्वमा दुरसंचारको महत्व दिन प्रतिदिन बढ्दै जानुका साथै विश्व साघुरिदै गएको छ । दुरसंचारको अभावमा आजको समाजको परिकल्पना नै गर्न सकिदैन । व्यापार वाणिज्य र अध्ययन अनुसन्धानमा समेत सूचना प्रविधिको माध्यमबाट टेलिफोन, फ्याक्स, मोबाईल फोन, ई-मेल र इन्टरनेटजस्ता प्रविधिहरूको उपयोग हामीकहाँ सरकारी कार्यालय, अड्डा अदालत, सरकारी वा गैर सरकारी संघ संस्था, कम्पनी, उद्योग व्यवसाय र व्यक्तिहरूले गर्दै आएको छन । २०५६ साल कार्तिक महिना सम्ममा नेपाल अधिराज्यको ६५ जिल्लाको ११४ स्थानमा ११९ टेलिफोन एक्सचेन्जद्वारा २३४६६८ टेलिफोन लाइन वितरण गरी दुरसंचार सेवाको उपयोग भै आएको छ । विश्वका १३१ मुलुकसंग आई.एस.डी.सेवा सुविधा प्राप्त छ । मिति २०५६।१।२४ र २५ गतेको गोरखापत्रमा नेपाल दुरसंचार संस्थान केन्द्रिय कार्यालय अर्थ विभाग, भद्रकाली काठमाण्डौले मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा १२(१) र (२) अनुसार महशुल असुल गर्दा जरिवाना समेत समावेश गरी मूल्य अभिवृद्धि कर असूल गर्ने भन्ने मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको पत्र प्राप्त भएकोले सबै उपभोक्ता महानुभावहरूलाई जानकारीको लागी यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ । यहि २०५६ माघ १ गते देखि दुरसंचार महसुल भुक्तानी गर्दा जरिवाना लागि सकेको भए जरिवानामा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर (VAT) लाग्ने हुंदा समयमा दुरसंचार महसुल भुक्तानी गर्न हुन समस्त उपभोक्ता महानुभावहरूलाई अनुरोध छ भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएको हुंदा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १६ अन्तर्गत सार्वजनिक महत्वको विषयमा सूचना माग्ने र पाउने मौलिक हक हुंदा सो सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले गरेको पत्राचारको साथै त्यस संस्थानबाट सो सम्बन्धमा भए गरेको निर्णयको प्रतिलिपि पाउं भनी निवेदक मध्येका म सरोज श्रेष्ठले माग गर्दा २।३ दिन पछि सम्पर्क राख्नु भन्ने जानकारी दिइयो । त्यसपछि सो व्यहोरा खुलाई विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग,काठमाण्डौमा यस सम्बन्धमा गरेको निर्णयका साथै उक्त विभागबाट यस सम्बन्धमा नेपाल दुरसंचार संस्थान, केन्द्रिय कार्यालयमा पठाइएको पत्र समेतको प्रतिलिपि पाउं भनी निवेदन दिई स्वम् उपस्थित भई प्रतिलिपी माग गरेकोमा विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर विभागका संबद्ध अधिकारीले मौखिक रुपमा सो सार्वजनिक सूचना विपक्षी नेपाल दुरसंचार संस्थानले जारी गरेको हुंदा सो सम्बन्धमा दुरसंचार संस्थानमा नै सम्पर्क राख्नु भन्ने जवाफ प्राप्त भयो ।

२०५६।१।२९ का दिन प्रतिलिपि थान ६ दुरसंचार संस्थानबाट प्राप्त भयो । मिति २०५६।३।८ को च.नं.३८१३को विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले विपक्षी ने.दु.सं.सं.लाई गरेको पत्राचार अनुसार विपक्षी संस्थानले ग्राहकहरूबाट असूल गर्ने दुरसंचार सेवा वापतको रकम तोकिएको समयमा दाखेला नगरी जरिवाना सहित असूल गर्दा सो जरिवाना समेत समावेश भएको मूल्यमा नै मूल्य अभिवृद्धि कर असूल गर्नुपर्ने भनि अनुरोध गरेको रहेछ । मिति २०५६।४।१९ को प.सं.भ्याट ०५५।०५६ च.नं.१७१ को विपक्षी ने.दु.सं.सं.भ्याट विभाग शाखाले विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको च.नं ३८१३ मिति २०५६।३।८ को पत्रको जवाफमा मु.अ.कर विभागको च.नं.२४८७ मिति २०५४।१।०।८ को पत्रानुसार संस्थानले टेलिफोन सेवाको विल रकममा सेवा दस्तुर १० प्रतिशत थप गरि हुने रकम मात्र १० प्रतिशत मूल्य अभिवृद्धि कर लिइ आएको व्यहोरा अनुरोध गराउदै २०५४ मार्ग १ गते देखि लागु हुने भएपछि भ्याटमा हालसम्म जरिवाना समावेश गरी भ्याट लिइएको छैन । जरिवानालाई पनि भ्याटमा समावेश गर्दा टेलिफोन ग्राहकहरूलाई मु.अ.मर ऐन,नियमको प्रावधान समेत राखि सार्वजनिक गराई लागु गर्नु पर्ने हुंदा कुन ऐन तथा नियम बमोजिम सूचना गर्नुपर्ने हो,सो को जानकारी दिनु हुन अनुरोध गर्दै पत्राचार गरेको रहेछ । मिति २०५६।५।१६ को च.नं.३५९ को विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले विपक्षी ने.दु.सं.सं.को प.सं भ्याट ०५५।०५६ च.नं.१७१।६२६ को पत्रको सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा १२(२) अनुसार दुरसंचार संस्थानले ग्राहकबाट असुल गर्ने सेवा वापतको रकम तोकिएको समयमा दाखेला नगरे जरिवाना सहित असूल गर्दा जरिवाना समेत असुल भएको मूल्यमा नै मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गर्नुपर्ने भनि पत्राचार भएको रहेछ । मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा १२(१) ले कर लाग्ने मूल्यको वारेमा स्पष्ट गरेको भन्दै सोही ऐनको दफा ६ को उपदफा ३ को खण्ड क र दफा २ को खण्ड ज अनुसार सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गर्नुपर्ने व्यहोराको पत्राचार गरेको रहेछ । सो पत्रको सम्बन्धमा संस्थानको कानूनी सल्लाहकार बाट यसमा जरिवानाको रकममा मूल्य अभिवृद्धि कर लिन सकिने कानूनी प्रावधान नदेखिएको,जरिवाना तिर्ने एवं संस्थानले जरिवानाको रकम कर विवरणमा मिनाहा समेत नपाउने परिवेशमा जरिवाना तिर्नेहरूलाई पर्ने असरलाई दृष्टिगत गरी भ्याट नलाग्ने निर्णय गराईदिनुहुन अनुरोध छ भनि पत्राचार भएको रहेछ । अर्थ मन्त्रालयमा पत्राचार हुंदा मु.अ.कर असूल गर्दा भुक्तानी भएको रकममा गरिने हुनाले जरिवानामा मूल्य अभिवृद्धि कर नलाग्ने व्यवस्था गर्न नमिल्ने भनी अर्थ मन्त्रालयबाट लेखी आएको भनि पत्राचार गरेको रहेछ । भ्याट नलाग्ने निर्णय सम्बन्धित मन्त्रालयाबाट गराइदिनु भन्ने अनुरोध गरी सूचना तथा संचार मन्त्रालयमा पत्राचार गर्दा गर्दै सो अनुरोध प्रति कुनै ध्यानै नदिए वेवास्ता गरी अर्थ मन्त्रालयले मु.अ.कर ऐन, २०५२ को दफा १२(२) कानून व्याख्याता स्वयं आफुलाई ठानी मनगढन्ते व्याख्या गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा १२(२) ले कर बाहेक अन्य कर समेत मूल्यमा गाभिने प्रावधान गरेकाले जरिवाना विलबाट रकमलाई छुट्याउन नमिल्ने हुंदा मु.अ.कर असूल गर्दा भुक्तानी भएको रकममा गरिने हुनाले मु.अ.कर नलाग्ने व्यवस्था गर्न नमिल्ने भन्ने जुन निर्णय गरियो सो निर्णय कानूनको सिद्धान्त एवं प्रचलित कानून विपरित छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ मा जरिवाना समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने व्यवस्था थानै नभएको कारणले गर्दा जरिवानाको रकममा मूल्य अभिवृद्धि कर लिन र असूल गर्न नपाइने स्पष्ट छ । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३(१) ले कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १२(१) र(२) ले जरिवानामा कर लाग्ने भन्ने व्यवस्था कति कति उल्लेख गरेको छैन । कानूनी व्यवस्थामा नै भएको जरिवानामा मु.अ.कर असुल गर्ने भन्ने विपक्षी नेपाल दुरसंचार संस्थानको सार्वजनिक सूचना र सो संबन्धमा विपक्षीहरूद्वारा गरिएका सम्पूर्ण निर्णय प्रचलित मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन,२०५२ को दफा १२(१) र(२) तथा नेपाल अधिराज्य को संविधान ,२०४७ को धारा ७३ विपरित भए गरेको स्पष्ट छ । प्रचलित मु.अ.कर ऐन,२०५२ को दफा १२(१) र(२) लगायतका कुनै पनि प्रावधानले जरिवानामा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने असुल उपर गर्ने व्यवस्था गरेको पाइदैन । यस्तो अवस्थामा कानूनको जथाभावी मन गढन्ते अर्थ लगाई व्याख्या गरी जरिवानामा समेत मु.अ.कर लगाउने निर्णयहरू र असूल गर्ने सूचना नेपाल अधिराज्यको संविधान ,२०४७ को धारा ७३ र मु.अ.कर ऐन,२०५२ को दफा १२ का साथै मूल्य अभिवृद्धि करको सिद्धान्त समेतको विपरीत भएको हुंदा विपक्षीहरूले गरेका सम्पूर्ण निर्णय तथा जारी गरिएका सार्वजनिक सूचना र सो पश्चात भए गरेको सम्पूर्ण गैर कानूनी काम कारवाही नेपाल अधिराज्यको संविधान,२०४७ को धारा ८८(२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी कानून विपरित कुनै कर नलागाउने,असूल उपर नगर्नु भनि विपक्षीहरूका नाउंमा परमादेश लगायत जो चाहिने उपयुक्त आज्ञा आदेश जारी गरी पाउं । साथै विवादको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म उक्त सूचना तथा निर्णयहरूको आधारबाट जरिवाना रकममा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर असूल उपर नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउंमा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरि पाउं भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन जिकिर ।

३. विपक्षीहरूका नाउंमा १५ दिने म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ परेपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतबाट भएको आदेश ।

४. विपक्षी रिट निवेदकले उठाउनु भएको विवादको विषय श्री ५ को सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली,२०४७ बमोजिम अर्थ मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने हो । विपक्षीले यस सचिवालयको के कस्तो कारवाहीबाट निजको के कस्तो हक अधिकार हनन भएको हो त्यसको स्पष्ट जिकिर नलिई विना आधार र कारण उक्त विवादमा असंलग्न यस सचिवालय समेतलाई प्रत्यर्थी बनाई दिएको रिट निवेदन खारेजभागी छ, खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मन्त्रीपरिषद् सचिवालयको लिखित जवाफ ।

५. नेपाल दुरसंचार संस्थानले ग्राहकसंग असुल गर्ने जरिवाना रकम दुरसंचार महसुल सरह सेवा आपूर्ति वापत प्रापक(ग्राहक)संग लिने मूल्य हो र त्यस्तो मूल्य मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १२ (२)(ख) अनुसार कर लाग्ने मूल्य हुने स्पष्ट भएको र सोही ऐनको दफा २७ अनुसार जरिवाना रकम समेत कर सरह हुने भएकाले जरिवानाको रकममा मूल्य अभिवृद्धि कर लिन र असुल गर्न नपाइने भनि निवेदकले लिएको जिकिर कानून सम्मत नदेखिएको व्यहोरा अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय,काठमाण्डौंको लिखित जवाफ ।
६. रिट निवेदनको प्रकरण ४ को खण्ड (च) मा दफा १२ को उपदफा २ को व्यवस्थालाई हेर्दा जरिवानालाई मूल्यमा समावेश गरेको छैन र अन्य कर भित्र समेत जरिवाना नपर्ने भन्ने जिकिरको सम्बन्धमा जरिवानालाई कर सरह मान्ने व्यवस्था ऐनको दफा २७ ले गरेको छ । जसअनुसार जरिवाना रकम समेतलाई अन्य कर सरह व्यवहार गरिने हुँदा कर लाग्ने मूल्य कायम गर्दा ऐनको दफा १२ को उपदफा २ को खण्ड (ख) बमोजिम जरिवानासमेत समावेश भएको कर असूल गर्ने निर्देशन भएको हो । यस विभागको पत्रको आधारमा जरिवाना माथि कर लगाउने कार्य भएको होइन । कर लाग्ने स्थितिको बारेमा कानूनी व्यवस्थाको जानकारीसम्म गराइएको हो । सालवसाली जारी हुने अर्थिक ऐन तथा ऐनको अनुसूची १ ले स्पष्ट कर छुट प्रदान नगरेको वस्तु र सेवामा ऐनको दफा ५ बमोजिम कर लाग्ने हुन्छ । दफा ८ बमोजिम दर्ता भएको व्यक्तिले कर लाग्ने मूल्यमा कर असुल गरी दफा १९ बमोजिम कर दाखिला गर्नु पर्ने हुन्छ भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको लिखित जवाफ ।
७. मूल्य अभिवृद्धि कर जरिवानाको रकममा समेत लगाउने गरी यस संस्थानले निराधार निर्णय गर्नुको सट्टा आफ्नो तालुकवाला मन्त्रालय लगायत सम्बन्धित अधिकारी निकायबाट भए गरेको निर्देशन बमोजिम त्यससम्बन्धी निर्णय गरी सूचना प्रकाशित गरिएको हो । विपक्षीको निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल दुरसंचार संस्थान, केन्द्रिय कार्यलयको लिखित जवाफ ।
८. ऐनको दफा १२ को उपदफा १ ले नगद मात्र प्रतिफल भएको अवस्थामा आपूर्तिकर्ताले प्रापकसंग लिएको मुल्य कर लाग्ने मुल्य हुने र आपूर्ति र प्रतिफलको सम्बन्धमा ऐनको दफा २ को खण्ड (छ) र खण्ड(ज) मा व्यवस्था भएको पाइन्छ । अतः संस्थानले ग्राहकसंग असुल गर्ने जरिवाना आपूर्ति वापतको रकम नै हुने हुँदा सो रकममा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने मान्नु पर्ने हुन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ६ को उपदफा (३) को खण्ड (क) मा निरन्तर रुपम आपूर्ति हुने दुरसंचार सेवा वा त्यस्तै अन्य सार्वजनिक सेवाहरूको हकमा विजक जारी गर्दा समयमा कर अशुली गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । सो बमोजिम कर तिर्नुपर्ने कानूनी दायित्व दुरसंचार संस्थानको हो । तर दुरसंचार संस्थानले ग्राहकबाट कर सहितको महशुल लिएपछि मात्र मूल्य अभिवृद्धि कर को भुक्तानी गरेको छ । समयमा ग्राहकले टेलिफोन महशुल भुक्तानी नगरेमो ग्राहकसंग जरिवाना समेत असुल गर्ने गरेकोले सो जरिवाना वापतको रकममा कर असूल गर्न मिल्दैन भन्ने अवस्था देखिदैन । उक्त ऐनको दफा २७ ले जरिवानालाई समेत कर सरह भनेको हुनाले रिट निवेदकले लिएको जिकिर कानून सम्मत एवं युक्तिसंगत नभएकोले रिट निवेदन खारेजभागीछ, खारेजगरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।
९. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचिमा चढी पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक अधिवक्ताद्वय सरोज श्रेष्ठ र सुदिप पौडेलले नेपाल दुरसंचार संस्थानले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १२(२) (ख) को स्पष्टिकरणमा जरिवाना भन्ने शब्द उल्लेख नभई अन्य कर रकम भन्नाले साल वसाली ऐनले तोकिदिए बमोजिम लाग्ने महशुल, दस्तुर र शुल्क सम्भन्धि भन्ने व्यवस्था गरेको छ । जरिवाना भन्ने कुरा कानूनले गर्नुपर्ने काम नगरेको, गर्न नहुने काम गरेकोमा लाग्ने हो । तसर्थ: जरिवानामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने गरेको दुरसंचार संस्थानको निर्णय, सूचना तथा काम कारवाही त्रुटीपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुनुपर्दछ भनी बहस गर्नुभयो । प्रत्यर्थी मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता पुष्पराज कोईरालाले संस्थानले ग्राहकसंग असूल गर्ने जरिवाना समेत आपूर्ति वापतको मूल्य हुने हुँदा सो मूल्य नै कर लाग्ने मूल्य हुन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा २७ ले जरिवानालाई कर सरह मान्ने व्यवस्था गरेकोले उक्त ऐनको दफा १२(२)(ख) अनुसार जरिवाना समेत समावेश भएको रकममा कर असुल गर्न दिइएको निर्देशन कानून सम्मत छ भनि बहस प्रस्तुत गर्नुभयो । विपक्षी नेपाल दुरसंचार संस्थानको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता सुशिल कुमार पन्तले संस्थान आफुले जरिवाना समेतमा मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गर्ने निर्णय गरेको नभई सो सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको कानूनी सल्लाहकारलाई लेखिएको पत्रमा प्राप्त भएको कानूनी रायका आधारमा जरिवानालाई पनि भ्याटमा समावेश गरेर ग्राहकहरूलाई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन नियमको प्रावधान राखी सार्वजनिक जानकारी गराउनु पर्ने भन्ने भएकाले पत्र मार्फत मू.अ.कर कार्यालयलाई सोधी पठाएकोमा उक्त कार्यालयले मू.अ.कर विभागको वुंदा नं.२ उद्दृत गरी जरिवाना समेत समावेश भएको मुल्यमा मूल्य अभिवृद्धि कर लिनु भनी निर्देशन दिएको, त्यसबाट ग्राहक वर्गमा पर्ने प्रतिकुल प्रभाव समेत भएकोले अर्थ मन्त्रालयमा समेत समन्वय गरी जरिवानामा भ्याट नलाग्ने निर्णय गराइदिनु हुन भनी लेखि पठाएको समेत हुँदा निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा संस्थानको कुनै आपत्ति गर्नुपर्ने कुनै अवस्था छैन भनी बहस गर्नुभयो ।
१०. उपर्युक्त बहस जिकिर समेत सुनि निर्णय तर्फ विचार गर्दा , रिट निवेदकहरू विपक्षी नेपाल दुरसंचार संस्थानका ग्राहक भएका र मिति २०५६।९।२४ र ऐ.२५ गतेमा सो संस्थानद्वारा मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धी सूचना जारी गरिएकोमा निजहरूले कानूनत जरिवानाको रकममा मूल्य अभिवृद्धि कर नलाग्नेमा पनि विपक्षी संस्थानले मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको पत्रको आधारमा

दुरसंचार महसुल भुक्तानीमा लागेको जरिवानामा समेत मू.अ.कर लिने गरे उपर प्रस्तुत रिट निवेदन पर्न आएको देखिन्छ ।

११. नेपाल दुरसंचार संस्थानको उपरोक्त मितिको सूचना हेर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १२(१) र(२) अनुसार दुरसंचार महसुल असुल गर्दा जरिवाना समेत समावेश गरी मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गर्ने भन्ने मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको पत्र प्राप्त भएकाले सबै उपभोक्ता महानुभावहरूलाई जानकारीको लागि सूचना प्रकाशित गरिएको छ । यहि २०५६।१०।१ देखि दुरसंचार महसुल भुक्तानी गर्दा जरिवाना लागिसकेको भए जरिवानामा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने हुंदा समयमा दुरसंचार महसुल भुक्तानी गरिदिनु हुन समस्त उपभोक्ता महानुभावहरूलाई अनुरोध छ भनी उल्लेख गरेको देखिन आउंछ ।

१२. रिट निवेदन जिकिर र निवेदक एवं विपक्षी दुरसंचार संस्थानका विद्वान कानून व्यवसायी तथा सहन्यायाधिवक्ताले प्रस्तुत गर्नुभएको बहसको सन्दर्भमा रिट निवेदकको माग सम्बन्धमा विचार गर्दा, अवधारणगत रूपमा जरिवाना र कर एउटै कुरा नभई वेग्ला वेग्लै कुरा देखिन आउंछन । यर्थाथमा जरिवाना भनेको कानून बमोजिम गर्नुपर्ने कुनै कुरा नगरेमा वा गर्न नहुने कुनै कुरा गरेमा लाग्ने दण्डको रकम हो भने कर भन्नाले कुनै दण्ड वा सजायको बोध हुने नभई राज्यले कानूनतः कुनै खास आर्थिक भार लगाइएको कुराको बोध हुन आउने देखिन्छ । विपक्षी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय र मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको प्राप्त लिखित जवाफको प्रतिरक्षाका लागि उपस्थित हुनुभएका विद्वान सह न्यायाधिवक्ताले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २७ र दफा १२(२) को खण्ड (ख) को व्यवस्थालाई विषेश रूपले आफ्नो बहसमा ईगित गर्नु भएको देखिन्छ । उक्त ऐनको दफा २७ मा उल्लेखित यस ऐन बमोजिम लाग्ने दस्तुर व्याज र जरिवाना यस ऐन बमोजिम लाग्ने कर सरह मानिने छ भन्ने शब्दावलीको आडमा विद्वान सहन्यायाधिवक्ताले जरिवाना समेत कर भएको र दफा १२(२)(ख) 'अन्य कर रकम' भनी उल्लेख गरेको कारणबाट मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने मूल्यमा सो जरिवाना रकम पनि समावेश हुने हो भने जिकिर प्रस्तुत गर्नुभएको छ । विद्वान सह न्यायाधिवक्ताले निर्भर गर्नुभएको दफा २७ को व्यवस्थाले उल्लेख गरेको 'यस ऐन बमोजिम' भन्ने शब्दावलीबाट मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ बमोजिम लाग्ने जरिवाना सम्मलाई करको अभिप्रायमा जरिवानालाई समावेश गरेको र सो ऐन बमोजिम लाग्ने जरिवानाहरू दफा २९ को व्यवस्थामा वर्णित भएको समेत देखिन आउंछ । यसबाट मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा वर्णित प्रकृतिको जरिवाना बाहेक रिट निवेदकहरूले तिर्नुपर्ने नेपाल दुरसंचार संस्थान ऐन नियम वा विनियमावली बमोजिमको जरिवानाहरू मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने जरिवाना हुन भन्न मिल्ने देखिएन । यसको अतिरिक्त ऐनको दफा १२(२) (ख) को व्यवस्थाले कर लाग्ने मूल्यमा सो ऐन बमोजिमको करलाई बाहेक गरेको समेत देखिन्छ र दफा १२(२) (ख) को व्यवस्थाको सम्बन्धमा उक्त ऐनमा २०५६।१०।४ मा संशोधन भई स्पष्टीकरण थपिंदा अन्य कर रकम भन्नाले सालवसाली आर्थिक ऐनले तोकिदिए बमोजिम लाग्ने जरिवानाको रकमलाई समावेश गरेको नदेखिएकोले नेपाल दुरसंचार संस्थानद्वारा श्री ५ को सरकारको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको प.स.०५५/०५६ च.नं.७३१ मिति २०५६/५/२४ को पत्रको आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ ले निर्दिष्ट गरे बाहेक अन्य जरिवाना रकममा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने गरेको कार्य कानून अनुरूपको देखिन आएन । तसर्थ यस सम्बन्धमा विपक्षीहरूबाट भएको निर्णय, परिपत्र र आदेश तथा सो को आधारमा विपक्षी दुरसंचार संस्थानको २०५९/९/२४ र २५ को सूचनाहरू समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर हुने ठहर्छ । यो आदेशको प्रतिलिपि प्रत्यर्थी मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको जानकारीको लागी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाईदिई फायल नियमानुसार गरि वुभाईदिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.मिन बहादुर रायमाभी

इति सम्मत २०५९ साल श्रावण १४ गते रोज ३ शुभम्.....।

भाग: ५४, साल: २०६९, महिना: असोज, अंक: ६, फैसला मिति : २०६९।०२।२३, निर्णय नं. ८८४१

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
संवत् २०६४ सालको WO-१०१०

विषय: उत्प्रेषणमिश्रित परमादेश समेत ।

निवेदक: काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १० बानेश्वर स्थित ड्यूसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.को अधिकारप्राप्त धनकुमार राई

विरुद्ध

विपक्षी: राजस्व अनुसन्धान विभाग समेत

● मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची १ को समूह ७ ले मुद्रण भैसकेको (Printed) कितावलाई समेटेको देखिएपनि Online सेवामार्फत कारोवार हुने E-book लाई समेटेको देखिन नआएकोले E-book को विक्री कारोवारलाई मूल्य अभिवृद्धि कर छूट हुने कारोवार मान्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.२)

● करसम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम नेपाल सरकारको निर्णयानुरूप कर अधिकृतको रुपमा तोकिएको राजस्व अनुसन्धान अधिकृतले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा तोकिएका कानूनी प्रावधानबमोजिम करदाताले तिर्नुपर्ने कर निर्धारण गर्नसक्ने नै देखिएकोले राजस्व अनुसन्धान विभागका राजस्व अनुसन्धान अधिकृतबाट मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनबमोजिम लाग्ने कर निर्धारण गरेको कार्यलाई कानूनी क्षेत्राधिकारविहीन रहेको भनी मान्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.४)

● म्यादभिन्न बुझाउनु पर्ने कर कुनै करदाताले नबुझाएमा करदाताको चल अचल सम्पत्ति कब्जामा लिई कर असूल गर्नसक्ने गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(१)(ख), र दफा २३(घ) तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११० (१)(ख) ले कर अधिकृतलाई अधिकार दिएको देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार निवेदकको चल सम्पत्तिको रुपमा रहेको खाताको नगद रकम रोक्का राख्न र त्यसबाट निर्धारित कर रकम असूलउपर गर्न कुनै कानूनी बाधा नरहेको अवस्थामा खाता रोक्का राख्ने कार्यलाई कानूनविपरीत भएको भनी मान्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.६)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ताहरू अनिलकुमार सिन्हा र नारायण नेपाल

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ताहरू तेजनारायण पौडेल र हरिप्रसाद रेग्मी

अवलम्बित नजीर: नेकाप २०६७, अङ्क ५, नि.नं. ८३६५, पृष्ठ ७१३

सम्बद्ध कानून:

- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१)(क) र (ख), २१(१)(ख), २३(घ)
- आयकर ऐन, २०५८ को दफा २९कम०, ७३, ८८(१), ९०(२), ११० (१)(ख)

आदेश

न्या.दामोदरप्रसाद शर्मा: नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम पर्न आएको प्रस्तुत निवेदन सम्बन्धी संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ:-

निवेदक ड्यूसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि., कम्पनी ऐन, २०५३ बमोजिम सम्बन्धित निकायको स्वीकृति लिई विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०४९ को सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी उद्योग विभागको सहमतिका आधारमा विदेशी लगानीमा स्थापित कम्पनी हो । यो कम्पनीले नेपालमा इन्टरनेट मार्फत कम्प्युटर शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नको साथै इन्टरनेटमार्फत कम्प्युटर शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नको साथै इन्टरनेटमार्फत विभिन्न शैक्षिक सामग्री कितावहरू (Online books) विक्री गर्ने कारोवार गर्दै आएको थियो । निजीक्षेत्रबाट विश्वव्यापी रुपमा प्रचलित इन्टरनेट शिक्षा एवं ज्ञान सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी नेपालमा Software education, Software Industry का लागि चाहिने जनशक्तिलाई प्रशिक्षण प्रदान गर्ने, Educational website मार्फत शैक्षिक सेवा प्रदान गर्ने, विद्यार्थीहरूलाई घरमा नै बसी कम्प्युटर तालीम दिने जस्ता सेवा प्रदान गर्ने यसको उद्देश्य हो । यो कम्पनीले नेपाली नागरिकलाई रोजगारी प्रदान गरी राष्ट्रको राजस्वमा यथोचित योगदान गर्दै आएको छ । नेपालको कम्पनी कानून, राजस्व सम्बन्धी कानूनहरू, विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन एवं औद्योगिक व्यवसाय ऐनको पालना गर्दै उक्त ऐनहरूले तोकेको कर्तव्य र दायित्वको अधिनमा रही प्रस्तुत कम्पनीले आफ्नो कारोवार सञ्चालन गरेको छ । यस कम्पनीले तत्काल नेपालमा धेरै प्रचलनमा नरहेको Educational Website, Software Education

जस्ता प्रविधि नेपाल भित्राई जनतालाई सरल सुगम सेवा उपलब्ध गराएको छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३५(१२) मा विदेशी पूँजी र प्रविधिलाई आकर्षित गर्ने राज्यको नीति रहेको छ भने अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९(१) ले कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भनी प्रत्याभूति प्रदान गरेको छ ।

प्रस्तुत कम्पनीले कारोवार गर्दा प्रचलित आयकर ऐन एवं मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनले तोकेको कर्तव्य र दायित्वको पालना गर्दै कारोवारको क्रममा खरीद गरेका वस्तु र सेवाको खरीद विल दुरुस्त राखी खरीद खाता व्यवस्थित गरेको र बिक्री विजकद्वारा मात्र बिक्री कारोवार गरी बिक्री विजक र बिक्री खाता व्यवस्थित गरेको छ । कारोवारको क्रममा रहन गएको मौज्जात समेत स्टक खातामा दुरुस्त राखेको छ । कम्पनीले कारोवारका क्रममा भुक्तानी दिनुपर्ने रकम कानूनले तोकेको प्रक्रिया अवलम्बन गरी कानूनले तोकेको दररेटअनुसार अग्रिम कर कट्टी गरी भुक्तानी प्रदान गरेको छ भने कम्पनीले कारोवारका क्रममा सम्बन्धित निकायमा तिर्नपर्ने कर, दस्तूर शुल्क र महसुल समेत कानूनले तोकेको प्रक्रिया र समयावधि भित्र तिरी बुझाई आएको छ । राजस्वसम्बन्धी कानूनले करदातालाई मात्र होइन, कर प्रशासन र कर अधिकृत समेतलाई कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन गर्नपर्ने र कानूनबमोजिम मात्र कारवाही उठाउनु पर्ने कर्तव्य र दायित्व निर्धारण गरेको छ । यस्तो अवस्थामा विपक्षी मध्येका राजस्व अनुसन्धान विभागले अनाधिकार रुपमा राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ को दफा ७ को पूर्वावस्था बेगर उक्त ऐनको दफा ४ ले तोकेको कुनै पनि कसूर र पूर्वावस्थाको अभावमा एक्कासी कारोवार स्थलमा मिति २०६४।३।३५ मा आकस्मिक निरीक्षण गरी पटक पटक डर त्रास देखाई विभागमा बोलाउने र दवावमुलक ढंगले बयान लिने अन्यथा पक्राउ गर्ने, थुन्ने भन्दै बारम्बार त्रास दिएको थियो ।

राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ ले तोकेको विभागको क्षेत्राधिकार विना उक्त ऐनले निर्दिष्ट गरेको कुनै पनि कसूरको अभाव रहेको स्थितिमा एक्कासी निवेदक कम्पनीको मिति २०६४।४।२४ मा खाता रोक्का गरी कारोवार सञ्चालन नै अवरुद्ध गरिएको छ । यहाँनेर यो उल्लेख गर्न आवश्यक छ की, यस अघि पनि निवेदकको विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट खाता रोक्का गर्ने कार्य भएकोमा सो उपर सम्मानीत राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँमा निवेदन दिएको र खाता रोक्का गर्ने विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागको कामकारवाही कानूनविपरीत भएको ठहर गरी मिति २०६३।१२।११ को खाता रोक्का गर्ने पत्रलाई मिति २०६४।६।१७ मा सम्मानीत राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट बदर गरी दिएको थियो । यसरी विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले निवेदक कम्पनीको विभिन्न बैंकमा रहेको रकम रु.८,७९,३६,७२६- को खाता रोक्का गरेबाट निवेदक कम्पनी धरासायी भै निवेदकको व्यापार व्यवसाय अवरुद्ध भएको छ । जसबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३(१), धारा १२(३) र धारा ८९(१) ले प्रदान गरेका संवैधानिक हक कुण्ठित भएको छ । यस्तो अवस्थामा विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट बैंक खाता रोक्का गरे पश्चात एक्कासी मिति २०६४।९।१९ मा आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम अग्रिम कर कट्टी गरी दाखिला गरेको नदेखिएको भन्दै आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(क)(ख) ७२, ८७, ८८, ८९, ९०, ९२, १००, १०१, १०२, ११४, ११५ र १३५ को विपरीत एकमुष्ट रु.३,३७,८४०.८३- नगद धरौटी दाखिल गर्न माग गर्न भएको थियो । यसरी गरिएको माग क्षेत्राधिकारविहीन एवं अनाधिकार रहेको छ, भने हचुवा आधारमा कुनै पनि कानून अधिकारको स्रोत, हिसाव र आधार नखुलाई एकमुष्ट रकम माग गरिएको गैरकानूनी छ । यद्यपी निवेदकले कारोवारको प्रकृति अनुसार E-book खरीद गर्दा स्रोतमा कर कट्टी गर्नपर्ने कानूनी प्रावधान नरहेको कुरा प्रष्ट गरेको थियो । साथै हाम्रो कारोवारको प्रकृति अनुसार भारतबाट गरेको खरीदका सम्बन्धमा भुक्तानी गर्दा नेपाल र भारत सरकार बीच भएको दोहोरो कर मुक्ति तथा वित्तीय छल निरोध सम्झौता बमोजिम अग्रिम कर कट्टी गर्न नपर्ने र यस्तो कारोवारमा उक्त सम्झौताबमोजिम दोहोरो कर मुक्ति हुने कुरा सविस्तार जवाफ समेत पेश गरेका छौं । हाम्रो जवाफको वेवास्ता गरी तथ्य प्रमाण नबुझी एकातफी अनाधिकार रुपमा नगद धरौटी दाखिलाका लागि विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट भएको निर्णयले संवैधानिक एवं कानूनी हक अधिकारमा आघात परेको छ । यसै बीच पुनः मिति २०६४।१०।७ मा विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले मूल्य अभिवृद्धि अन्तिम कर निर्धारण आदेश जारी गरी कर, जरीवाना, थप दस्तूर र ब्याज गरी एकमुष्ट रु.१०,६०,९६,२२२- माग गरी पत्र पठाउनु भएको छ, जवकि राजस्व अनुसन्धान विभागलाई अनुसन्धान तथा तहकीकात गर्नेसम्मको अधिकार राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ ले प्रदान गरेको छ । कर निर्धारण आदेश गर्ने क्षेत्राधिकार प्रदान गरेको छैन । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३१ बमोजिम अदालत सरहको अधिकार प्रयोग गरी कर निर्धारण आदेश गर्ने क्षेत्राधिकार आन्तरिक राजस्व व कार्यालयविभागका कर अधिकृतलाई मात्र प्रदान गरिएको छ । कर अधिकृतले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २०(१)(२),(३),(४),९५० तथा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम २९ बमोजिमको पूर्वावस्था र प्रक्रिया अवलम्बन गरी मात्र कर निर्धारण आदेश गर्ने क्षेत्राधिकार राख्दछन । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(घ) बमोजिम कर असूली गर्ने अधिकार राख्न सक्छन । राजस्व अनुसन्धान विभागलाई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ लाई हस्तक्षेप गर्ने वा सो ऐनले तोकेको कामकारवाही उठाउने क्षेत्राधिकार छैन । यसरी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट अनाधिकार रुपमा मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेश भएबाट सो उपर कानूनी उपचारको लागि निर्धारित कर रकमको एक तिहाई रकम मात्र धरौटी राखी मात्र प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि आन्तरिक राजस्व विभाग समक्ष निवेदन दिनुपर्ने व्यवस्था भएबाट निवेदकको सो भन्दा बढी रकमको खाता विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट रोक्का गरेको हुँदा सोही व्यहोरा जनाई कानूनबमोजिम न्यायका खातिर आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन गरेको र जो हाल विचाराधिन रहेको छ ।

राजस्व अनुसन्धान विभागबाट मूल्य अभिवृद्धि अन्तिम कर निर्धारण आदेश भएपश्चात सोउपर चित्त नबुझी प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिनका लागि कानूनबमोजिम निर्धारित गरेको एक तिहाई रकम रु.३,५३,६५,४०७- मात्र धरौटीस्वरूप रहन सक्ने हुँदा विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले हाम्रो बैंक खाताबाट रोक्का गरेको रु.८,७९,३६,७२६- मा रु.३,५३,६५,४०७- कट्टा गरी बाँकी रकम रु.५,२५,७१,७२६- फुकुवा गर्नपर्नेमा उल्टै मिति २०६४।१०।१८ मा एक्कासी हाम्रो बैंक खातामा रहेको मौज्जात रकम रु.८,७९,३६,७२६- मध्येबाट नपुग मूल्य अभिवृद्धि कर तर्फ रु.५,४९,५२,६४३- र अग्रिम आयकर नलाग्नेमा पनि सो वापतको धरौटी रकम माग गरेको भन्दै रु.३,३७,८४,०८३- सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा पठाइएको भनी जानकारी गराउनु भयो, जो सरासर अधिकारविहीन गैरकानूनी रहेको छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा ९०(८) ले अग्रिम कर निर्धारण आदेश गर्नपूर्व प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तबमोजिम १५ दिने सबूद प्रमाण पेश गर्ने सफाइको मौका प्रदान गर्नपर्ने कुरा किटान गरेको छ । अग्रिम कर रकम माग गर्नको लागि अधिकारप्राप्त अधिकारीबाट मात्र निर्णय आदेश हुनुपर्ने स्पष्ट व्यवस्था छ । राजस्व अनुसन्धान विभागको धरौटी माग गर्ने निर्णयले कर निर्धारणको स्वरूप ग्रहण गर्न सक्दैन । आजसम्म कुन आधार प्रमाण कारण र कानूनबमोजिम अग्रिम कर माग गर्ने निर्णय भएको छ, सो विपक्षीहरूले खुलाउन सकेका छैनन् र हामीलाई जानकारी पनि छैन । गैरकानूनी तवरबाट राजस्व अनुसन्धान विभागले विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयलाई अग्रिम आयकरको नाममा पठाएको निवेदकको रकम राख्ने कार्यबाट सरकारलाई अन्यायिक सम्बृद्धि हुन पुगेको छ । जो Principle of Unjust enrichment को सिद्धान्तबमोजिम मान्य हुन सक्दैन ।

राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ को अधिकार प्रयोग गर्ने विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले उपरोक्त धरौटी भनी हाम्रो सम्पत्ति कब्जामा राख्ने कार्यको वैधानिकता परीक्षण गर्दा धरौटी माग गर्ने अधिकार यस ऐनको दफा ९(४) ले दिएको भन्ने अनुमान गरेपनि दफा ८ बमोजिम ३० दिनभित्रै अनुसन्धान तथा तहकीकात गरी कारवाही चलाउनु पर्ने र त्यस्तो कारवाही दफा २० बमोजिम चलाउँदा ३५ दिनभित्रै मुद्दा दायर गर्नपर्ने देखिन्छ । यसरी समष्टिगत रूपमा अनुसन्धान तथा तहकीकात शुरु गरेको मितिले बढीमा ६५ दिनभित्र कुनै मुद्दा दर्ता नभए पछि हाम्रो सम्पत्ति धरौटी भनी रोक्का राख्ने विपक्षीहरूको अधिकारले निरन्तरता पाउन सक्दैन ।

अतयवः उपरोक्त दफा दफामा उल्लिखित आधार बुँदामा विपक्षीहरूको कामकारवाही माथि प्रकरणहरूमा उल्लिखित ऐन कानूनविपरीत भै अनाधिकार गैरकानूनी भएकोले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) बमोजिम विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले मिति २०६४।४।२४ मा खाता रोक्का गर्ने गरी जारी गरेको पत्र सोसँग सम्बन्धित आदेश पत्राचार भए सो समेत, विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागको मिति २०६४।९।९ को नगद धरौटी दाखिला गर्ने पत्र र सोसँग सम्बन्धित निर्णय र राजस्व अनुसन्धान विभागले निवेदकको बैंक खाताको रकम आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा पठाएको भनी मिति २०६४।१०।१८ मा जानकारी गराएको पत्रलगायत यस विषयमा विभिन्न बहानामा हाम्रो रकम कब्जा गरी राख्ने कार्यलगायतका पत्र, आदेश, निर्णय समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाऊँ साथै प्रशासकीय पुनरावलोकन वापत धरौटी दाखिला गर्नपर्ने भन्ने मिति २०६४।१०।१७ को मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेश बमोजिम निवेदकको रोक्का गरेको बैंक खाताको रकमबाट निर्धारित मूल्य अभिवृद्धि कर रकमको एक तिहाई रकम रु.३,५३,६५,४०७- धरौटीमा नै राखी बाँकी रकम अग्रिम आयकरको नामबाट कब्जा भएको रकम समेत रु.५,२५,७१,७२६- निवेदकलाई अविलम्ब फिर्ता गर्न भनी विपक्षीमध्ये आन्तरिक राजस्व कार्यालय, क्षेत्र नं. १ बबरमहल, काठमाडौँ र आन्तरिक राजस्व विभाग लाजिम्पाट काठमाडौँको नाममा परमादेश समेतको आदेश जारी गरी न्याय इन्साफ पाऊँ भन्ने समेत निवेदकको निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र सम्बन्धित मिसिल साथै राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दिनु । लिखित जवाफ आएपछि वा अर्थात् नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६५।३।५ को आदेश ।

रिट निवेदकले निवेदनमा राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ ले तोकेको विभागको क्षेत्राधिकार विना बैंक खाता रोक्का, आयकर ऐन २०५८ विपरीत धरौटी दाखिला तथा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ विपरीत कार्य भए गराएको भन्ने निजको रिट निवेदन जिकीर सम्बन्धमा राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ को दफा ६ मा कुनै व्यक्तिबाट भएको राजस्व चुहावट सम्बन्धी कसूरको अनुसन्धान तथा तहकीकात र तत् सम्बन्धी अन्य कारवाही विभागले गर्नेछ भनी स्पष्ट व्यवस्था भएकोले यस सम्बन्धमा विभागबाट भए गरेको कामकारवाहीमा क्षेत्राधिकार नभएको भनी विपक्षीको तर्क कानूनसम्मत देखिदैन । यस विभागबाट रिट निवेदक ड्यूसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि. को कारोवारको अनुसन्धान तथा छानबीन पश्चात प्रा.लि. ले आयकर ऐन, २०५८ अनुसार अग्रिम करकट्टी गरी ऐनले तोकेको म्यादभित्र दाखिला गर्नपर्नेमा नगरी राजस्व चुहावट गरेको देखिएको र त्यस्तो रकम म्यादभित्र दाखिला नगरेको भनी प्रा.लि.का आधिकारिक प्रतिनिधिले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयान समेतमा उक्त कार्यलाई स्वीकार गरी सकेको देखिएकोले प्रचलित आयकर ऐनबमोजिम दाखिला गर्न बाँकी रहेको रकम मात्र विभागले सो वापतको नगद धरौटी रकम माग गरेको हो ।

निवेदकले यस विभागले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ लाई हस्तक्षेप गर्ने वा सो ऐनले तोकेको कामकारवाही उठाउने क्षेत्राधिकार राख्न सक्दैन भनी लिएको जिकीर सम्बन्धमा नेपाल सरकारले आवश्यक संख्यामा कर अधिकृतहरू नियुक्ति गर्न सक्नेछ र नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा नेपाल सरकारको अन्य कुनै अधिकृतलाई पनि कर अधिकृतको कार्य गर्ने गरी तोक्न सक्नेछ भनी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३ मा उल्लेख भएको र सोही ऐनबमोजिम नेपाल सरकारको मिति २०६४।४।२९ र २०६४।५।१३ को निर्णयानुसार तोकिएका कर अधिकृतबाट नै प्रस्तुत प्रा.लि. को मूल्य अभिवृद्धि कर तर्फको कर निर्धारण भएको हो। उक्त प्रा.लि. ले राजस्व चुहावट गरेको प्रमाण कर निर्धारण गर्न लिएका आधार र प्रमाणहरूबाट कर निर्धारण गर्दाका वखत खडा गरेको निर्णय पर्चा मा स्पष्ट उल्लेख भएको छ। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३ अनुसार नेपाल सरकारबाट कर अधिकृत तोकिएको अधिकारीबाट भएको कर निर्धारण उपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने कानूनी उपचार हुँदाहुँदै उक्त मार्ग अवलम्बन नगरी सम्मानीत अदालतको असाधारण क्षेत्र गुहार्न न्यायसंगत नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन स्वतः खारेजभागी हुँदा खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत राजस्व अनुसन्धान विभागको लिखित जवाफ।

मिसिल संलग्न निवेदकको रिट निवेदनमा उल्लेख भएबमोजिम प्रशासकीय पुनरावलोकन वापत धरौटी दाखिला गर्नपर्ने मिति २०६४।१०।०७ को मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेशबमोजिम निवेदकको रोकका गरेको बैंक खाताको रकमबाट निर्धारित मूल्य अभिवृद्धि कर रकमको एक तिहाई रकम रु.३,५३,६५,४०७/- धरौटीमा नै राखी बाँकी रकम अग्रिम आयकरको नामबाट कब्जा भएको रकम समेत रु.५,२५,७९,७२६।- निवेदकलाई अविलम्ब फिर्ता गर्न भन्ने विषयमा प्रचलित आयकर ऐन र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको प्रावधान बमोजिम दाखिला हुनुपर्ने राजस्व रकम कानूनी प्रक्रियाअनुरूप दाखिला भएको हुँदा फिर्ता दिई रहन नपर्ने भएकोले रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं. १ को लिखित जवाफ।

राजस्व अनुसन्धान विभागको मिति २०६४।१०।०७ को निर्णय उपर रिट निवेदकले यस विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दायर गरी कानूनी उपचारको प्रक्रिया अधि बढी रहेको तथ्य रिट निवेदकले स्वीकार गरी रहेको देखिँदा सो कानूनी उपचारको प्रक्रिया टुङ्गो नलाग्दै सम्मानीत सर्वोच्च अदालतमा असाधारण उपचारको गुहार माग गर्न रिट निवेदन गएको देखिन्छ। यसरी कानूनी उपचार र असाधारण उपचारको मार्ग एकै पटक अवलम्बन गर्न पाउने होइन। आन्तरिक राजस्व विभाग समक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन परे सम्बन्धमा मिति २०६५।१।३१ मा इन्टरनेटमार्फत कम्प्युटर शिक्षा प्रदान गर्ने गरेकोमा सोको सम्पूर्ण कारोवारलाई सेवा कारोवार मानी राजस्व अनुसन्धान विभागले मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गरेकोमा करदाताले उक्त कारोवारभित्र सेवा बिक्रीअन्तर्गत किताव (Books) को कारोवार भएकोले E-books को बिक्री मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची-१ को समूह ७ अन्तर्गत किताव (Books) को कारोवार भएकोले मूल्य अभिवृद्धि कर छूट हुनुपर्ने भनी लिएको जिकीर सम्बन्धमा Online मार्फत सेवा प्रदान गरेको र सो क्रममा उपलब्ध गराईने Electronic documents लाई कितावको परि भाषा भित्र पार्न मिल्ने नदेखिएकोले करदाताको जिकीर पुग्न नसक्ने भन्ने विभागीय निर्णय भैसकेको र सो निर्णयमा चित्त नबुझे पुनरावेदन गर्न पाउने कानूनी उपचारको बाटो विद्यमान रहे भएकोले रिट निवेदन स्वतः खारेजभागी हुँदा खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत आन्तरिक राजस्व विभागको लिखित जवाफ।

यसमा यिनै निवेदकले राजस्व न्यायाधिकरणको मिति २०६६।४।२० मा गरेको निर्णय उपर यस अदालतमा मिति २०६७।६।४ मा अनुमतिको निवेदन ०६७-LE-००३ देखि ००७ सम्मका निवेदनहरू दिई विचाराधीन रहेकोले उक्त निवेदनहरू सँगै यो रिट निवेदन पनि नियमानुसार पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।१२।२८ को आदेश।

नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरियो। निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताहरू अनिल कुमार सिन्हा र नारायण नेपालले कर निर्धारण नहुँदै निवेदकको खाता रोकका राख्ने अधिकार विपक्षीहरूलाई कुनै कानूनले दिएको छैन। कर निर्धारण हुँदा पनि कम्पनीले व्यापार व्यवसाय नै गर्न नपाउने गरी खाता रोकका राख्ने अख्तियारी विपक्षीहरूलाई छैन। निवेदक कम्पनीले मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भई विवरण पेश गरेको छ। यस तो अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको अधिकृतले प्रयोग गर्ने कर निर्धारणसम्बन्धी अधिकार राजस्व अनुसन्धान विभागले प्रयोग गर्न पाउने होइन। यस्तोमा कर असूल गर्ने अधिकार राजस्व अनुसन्धान विभागलाई हुँदैन। कर असूल गर्न कानूनले तोकेको प्रक्रिया अक्षरस पालना गरिनु पर्दछ। कानूनी प्रक्रिया बाहिर गई भएको कामकारवाहीले वैधता प्राप्त गर्न नसक्ने भएकोले विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले खाता रोकका राख्न लेखेको मिति २०६४।४।२४ को पत्रहरू उत्प्रेषणद्वारा बदर गरी अग्रिम आयकरको नामबाट कब्जा भएको रकम समेत रु.५,२५,७९,७२६।- निवेदकलाई फिर्ता गर्न भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश जारी हुनुपर्दछ भन्ने समेत वहस गर्नभयो।

विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ताहरू तेजनारायण पौडेल र हरिप्रसाद रेग्मीले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३ मा नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा नेपाल सरकारको अन्य कुनै अधिकृतलाई पनि कर अधिकृतको कार्य गर्ने गरी तोक्न सक्ने व्यवस्था रहेकोले ऐनको उक्त व्यवस्थाबमोजिम नेपाल सरकारको मिति २०६४।४।२९ र २०६४।५।१३ को निर्णयानुसार मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ३ र २० को अधिकार समेत प्रयोग गर्ने गरी राजस्व अनुसन्धान विभागलाई अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको हुँदा आधिकारिक निकायबाट नै निवेदक कम्पनीको कर निर्धारण भएको छ। निवेदकले आफ्नो सेवा बिक्री गरे वापत १५

करोड भन्दा बढी कमाएका छन । सेवा बिक्री वापत कर विजक जारी गरी E-books भनेर उल्लेख गर्दैमा राजस्व तिर्ने दायित्वबाट निवेदकले उन्मुक्ति पाउने अवस्था छैन । निवेदक कम्पनी स्पष्ट रुपमा करको दायरामा पर्दछ । कर निर्धारण सम्बन्धमा निवेदकले २ तहबाट बैकल्पिक उपचार प्राप्त गरिसकेको र कर विवाद Settle भैसकेको हुँदा रिट जारी हुने अवस्था नरहेकोले निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भन्ने समेत बहस गर्नभयो ।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूले गर्न भएको बहस जिकीर समेत सुनी इन्साफ तर्फ विचार गर्दा निवेदक Deo Soft Overseas कम्पनीले नेपालमा खासगरी इन्टरनेटमार्फत E-book बिक्री सम्बन्धी कारोवार गर्ने भएकोले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची-१ को समूह ७ अन्तर्गत किताव (Books) को कारोवार गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर छूट हुनेमा सोको विपरीत कानूनले अख्तियारी नै नदिएको विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले कर अधिकृतको अधिकार प्रयोग गरी बलपूर्वक कम्पनीले विभिन्न कर तिर्नपर्ने गरी कर निर्धारण गरेको र सो असूल गर्ने सन्दर्भमा निवेदक कम्पनीको बैक खाता नै रोक्का राखी निवेदकलाई व्यापार व्यवसाय गर्ने हकबाट नै वञ्चित गरिएकोले विपक्षीहरूबाट भएको कर निर्धारण र बैक खाता रोक्का राख्ने लगायतका कामकारवाहीहरू उत्प्रेषणद्वारा बदर गरी निवेदकको रोक्का खाता फुकुवा गरिदिनु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेशको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने मुख्य निवेदन जिकीर रहेको देखिन्छ । साथै निवेदकले दोहोरो कर मुक्तिसम्बन्धी नेपाल भारतबीच भएको DTAA सम्झौताबमोजिम आफूलाई कर नलाने भन्ने समेत निवेदन जिकीर लिएकोमा विपक्षीहरूको लिखित जवाफमा निवेदकले कानूनबमोजिम तिर्न बुझाउनु पर्ने करहरू सरकारलाई नबुझाई राजस्व छली गरेको कारण राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ को दफा ६ बमोजिम अनुसन्धानको सिलसिलामा निवेदकको खाता रोक्का भई सरकारको मिति २०६४।४।२९ र २०६४।५।१३ को निर्णयअनुरूप प्राप्त अख्तियारी बमोजिम निवेदकले तिर्न बुझाउनु पर्ने कर निर्धारण गरी निर्धारित कर रकम सो रोक्का खाताबाट कट्टा गरी दाखिला गरिएको भन्ने उल्लेख गरिएको र कर निर्धारणउपर चित्त नबुझेमा सो सम्बन्धमा निवेदकलाई बैकल्पिक उपचारको मार्ग उपलब्ध रहेको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्ने भन्ने उल्लेख भएको पाईयो । निवेदन माग बमोजिम आदेश जारी हुने हो होइन ? भन्ने विषयमा निर्णय दिनु पूर्व निम्न प्रश्नहरूको निराकरण गर्नपर्ने देखियो:

- (१) निवेदक कम्पनीको व्यवसाय करको दायरा भित्र पर्छ, पर्दैन ?
 - (२) राजस्व अनुसन्धान विभागका राजस्व अनुसन्धान अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्ने अख्तियारी रहेको छ, छैन ?
 - (३) नेपाल भारत बीच भएको दोहोरो कर मुक्ति सम्झौता (DTAA) बमोजिम निवेदकले नेपालमा करमुक्ती पाउने अवस्था रहेको छ, छैन ?
 - (४) निवेदकका नामको बैक खाता रोक्का राखी निवेदकले तिर्न बुझाउनु पर्ने कर सो रोक्का खाताबाट असूलउपर गर्न सक्ने अधिकार विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागलाई रहेको छ, छैन ?
 - (५) निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुने हो होइन ?
२. सर्वप्रथम पहिलो प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदक ड्युसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि. विदेशी लगानीमा कम्पनी ऐन, २०५३ बमोजिम मिति २०६०।१।३१ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता भई मिति २०६०।२।६ मा उद्योग विभागमा कम्प्युटर तथा भाषा प्रशिक्षण दिने सेवामूलक उद्योगको रुपमा दर्ता भएको दर्ता प्रमाण पत्रबाट देखिन्छ । साथै निवेदक प्रा.लि. मूल्य अभिवृद्धि कर प्रयोजनको लागि आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाडौँ क्षेत्र नं. १मा दर्ता रहेको समेत देखिन्छ । निवेदक प्रा.लि. ले दर्ता प्रमाणापत्रमा उल्लिखित उद्देश्यका अलावा Online Internet मार्फत Software education लगायतका विविध सेवा दिनुका साथै आफ्ना ग्राहक सदस्यहरूलाई विश्वविद्यालयको Course मा आधारित E-book हरू समेत उपलब्ध गराउँदै आएको भन्ने कुरा निवेदन व्यहोरा तथा अनुसन्धान सम्बन्धी मिसिलबाट देखिएको छ । यसरी निवेदकले नेपालमा रहेका आफ्ना ग्राहकहरूलाई विविध Online सेवाको बिक्री कारोवार गर्दै आएको भन्नेमा विवाद देखिदैन । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१)(क) र (ख) ले नेपालभित्र आपूर्ति वा आयात भएका वस्तु वा सेवाको कारोवारमा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्नेछ भनी उल्लेख गरेको देखिएकोले निवेदकको बिक्री कारोवार गर्दैआएको सेवा मूल्य अभिवृद्धि करको दायराबाट बाहिर पर्नजाने देखिदैन । निवेदकले E-book को कारोवार गर्ने हुँदा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची-१ को कर छूट हुने वस्तु तथा सेवाहरू अन्तर्गत समूह ७ मा पर्ने कितावको परिधिभित्र पर्ने भएकोले कर छूटको जिकीर लिएको देखिन्छ । उक्त ऐनको अनुसूची १ को समूह ७ ले मुद्रण भैसकेको (Printed) कितावलाई समेटेको देखिएपनि Online सेवामार्फत कारोवार हुने E-book लाई समेटेको देखिन नआएकोले E-book को बिक्री कारोवारलाई मूल्य अभिवृद्धि कर छूट हुने कारोवार मान्न मिल्ने देखिएन ।
३. साथै निवेदक ड्युसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि. ले भारतीय कम्पनी ड्युसफ्ट इण्डिया प्रा.लि. र भारतकै MADS कम्पनीमार्फत अनलाईन सेवा प्याकेजमा प्राप्त गरेवापत विभिन्न मितिमा सेवा शुल्कको रुपमा रकम भुक्तानी गरेको भन्ने राजस्व अनुसन्धान विभागबाट प्राप्त अनुसन्धान सम्बन्धी मिसिलबाट देखिन्छ । निवेदक कम्पनीले भारतीय कम्पनीहरूलाई Online सेवा प्राप्त गरेवापत भुक्तानी गरेको रकम आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(क म) बमोजिम सेवा शुल्कभित्र पर्ने देखिएकोले उक्त ऐनको दफा ८८(१) मा सेवा शुल्क रकम भुक्तानी गर्दा कुल भुक्तानी रकमको पन्ध्र प्रतिशतका दरले अग्रिम रुपमा कर कट्टी गर्नपर्ने तथा त्यस्तो अग्रिम कर कट्टी गरिएको रकम प्रत्येक महिना समाप्त भएको २५ दिनभित्र राजस्व अनुसन्धान विभागमा दाखिला गर्नपर्ने गरी उक्त आयकर ऐनको दफा ९०(२) मा व्यवस्था भएको देखिँदा निवेदक प्रा.लि. ले भारतीय

कम्पनीहरूलाई Online सेवा प्राप्त गरेवापत सेवा शुल्क भुक्तानी गर्दा अग्रिम रुपमा कट्टा गर्नपर्ने आय कर तथा आफ्ना ग्राहक उपभोक्ताहरूलाई अनलाईन सेवा बिक्री कारोवार गरेवापत निजहरूबाट लाग्ने मूल्य अभिवृद्धि कर असूलउपर गरी सरकारी कोषमा दाखिला गर्नपर्ने कानूनी जिम्मेवारीबाट उन्मुक्ति पाउन सक्ने नदेखिँदा निवेदक कम्पनी मूल्य अभिवृद्धि कर र आयकरको दायरा भित्रै रहेको देखियो ।

४. राजस्व अनुसन्धान अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्ने अख्तियारी रहेको छ, छैन भन्ने दोस्रो प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३ मा सो ऐनको प्रयोजनको निमित्त नेपाल सरकारले आवश्यक संख्यामा कर अधिकृतहरू नियुक्त गर्न सक्ने र नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा नेपाल सरकारको अन्य कुनै अधिकृतलाई पनि कर अधिकृतको कार्य गर्ने गरी तोक्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुरूप नेपाल सरकारको मिति २०६४।४।२९ र मिति २०६४।५।१३ को निर्णयबमोजिम उक्त ऐनको दफा २० अनुरूप कर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि राजस्व अनुसन्धान अधिकृतलाई पनि कर अधिकृतको रुपमा काम गर्ने गरी अख्तियारी प्रदान गरेको मिसिल संलग्न निर्णय फाईलबाट देखिन्छ । यसरी करसम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम नेपाल सरकारको निर्णयअनुरूप कर अधिकृतको रुपमा तोकिएको राजस्व अनुसन्धान अधिकृतले उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा तोकिएका कानूनी प्रावधानबमोजिम करदाताले तिर्नपर्ने कर निर्धारण गर्न सक्ने नै देखिएकोले निवेदकका हकमा राजस्व अनुसन्धान विभागका राजस्व अनुसन्धान अधिकृतबाट मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनबमोजिम लाग्ने कर निर्धारण गरेको कार्यलाई कानूनी क्षेत्राधिकार विहीन रहेको भनी मान्न मिल्ने देखिएन ।
५. नेपाल भारतबीच सम्पन्न दोहोरो कर मुक्ति सम्झौता (Double Taxation Avoiding Agreement) बमोजिम निवेदकले नेपालमा कर मुक्ति पाउने अवस्था रहेको छ, छैन ? भन्ने तेस्रो प्रश्नमा विचार गर्दा निवेदक ड्यु सफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि.का सञ्चालकहरू ऋषि सहदेव तथा जगजीत सहदेव भारतीय नागरिक भएको कारण निवेदकले दोहोरो करमुक्ती सम्बन्धी जिकीर लिएको देखियो । कुनै एउटा देशको व्यक्तिले सो देशको करदाता भई अर्को देशमा पनि लगानी गर्यो वा त्यही आयवर्षमा एकभन्दा बढी देशमा कारोवार गरेको अवस्थामा निजले आफू वासिन्दा रहेको देशमा एवं लगानी गरेको देशमा एउटै आय वा सम्पत्तिमा एउटै नामको वा एकै प्रकारको कर एकपटक भन्दा बढी तिर्न नपरोस भन्ने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय कर प्रणाली बमोजिम दुई देश बीच दोहोरो कर नलाग्ने सम्झौता गर्ने गरिन्छ । यस्तो सम्झौताले खासगरी करदातालाई दोहोरो करको भारबाट मुक्ति दिई वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न मद्दत पुग्ने भएकोले नेपालको आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ ले पनि सरकारले विभिन्न देशसँग यस्ता खालका दोहोरो कर मुक्तिसम्बन्धी सम्झौता गर्न सक्ने गरी कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाअनुरूप नेपाल र भारत सरकारबीच दोहोरो कर नलाग्ने सम्झौता DTAA भएको देखिन्छ । नेपाल र भारतबीच सन १९८८ मा भएको DTAA सम्झौताको खण्ड ३ को दफा ७ र सन २०११ मा सम्पन्न सोसम्बन्धी परिमार्जित सम्झौताको दफा २३(२)(ii)(a) मा उल्लेख भएअनुसार कुनै भारतीय नागरिक वा कम्पनीले नेपालमा लगानी गरी गरेको आयमा तिरेको आयकर रकम भारतमा निजले सोही आयवर्षमा तिर्नपर्ने ठहरिएको आयकरमा घटाई तिर्न पाउनेसम्म हुन्छ भने भारतमा लगानी गर्ने नेपाली व्यक्ति वा कम्पनीले पनि सोही अनुरूपको आयकर छुट नेपालमा पाउने हुन्छ । नेपालमा व्यवसाय गर्ने भारतीय व्यक्ति वा कम्पनीले नेपालमा नेपालको कानून बमोजिम आयकर नै तिर्न नपर्ने भन्ने व्यवस्था उक्त दोहोरो कर मुक्तिसम्बन्धी सम्झौतामा उल्लेख भएको देखिदैन । त्यस्तै आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८(१) मा सेवा शुल्कवापत रकम भुक्तानी गर्दा भुक्तानीकर्ताले भुक्तानी रकमको स्रोतमा नै १५ प्रतिशत आयकर कट्टा गरी सरकारी कोषमा दाखिला गर्नपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोमा नेपाल भारत बीच सम्पन्न उल्लिखित दोहोरो कर मुक्ति सम्बन्धी सम्झौता (DTAA) मा त्यस्तो स्रोतमा नै आयकर कट्टा गर्नपर्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था लागू नहुने गरी कुनै प्रावधान रहेको नदेखिएकोले निवेदक कम्पनीले ड्युसफ्ट इण्डिया प्रा.लि. र MADS नामक भारतीय कम्पनीलाई सेवा शुल्क वापत भुक्तानी गरेको रकमबाट अग्रिम रुपमा १५ प्रतिशत आयकर कट्टा गर्नपर्ने नै देखियो । यस्तो अवस्थामा निवेदक कम्पनीले नेपालको आयकर सम्बन्धी कानूनबमोजिम लाग्ने आयकर तिर्ने तथा निवेदकले भारतीय कम्पनीहरूलाई सेवा शुल्क वापत भुक्तानी गरेको रकमबाट अग्रिम रुपमा आयकर कट्टा गरी नेपालमा दाखिला गर्नपर्ने दायित्वबाट मुक्त रहेको नदेखिँदा सो तिर्न बुझाउन नपर्ने भन्ने निवेदन जिकीर मनासिव देखिन आउँदैन ।
६. निवेदकका नामको बैंक खाता रोकका राखी निवेदकले तिर्न बुझाउनु पर्ने कर सो रोकका खाताबाट असूलउपर गर्नसक्ने अधिकार विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागका राजस्व अनुसन्धान अधिकृतलाई छ, छैन ? भन्ने चौथो प्रश्नका सन्दर्भमा हेर्दा माथि प्रश्न नं. १, २ र ३ मा भएको विवेचनाबाट निवेदक कम्पनीले गरी आएको Online सेवा सम्बन्धी कारोवार मूल्य अभिवृद्धि कर तथा आयकरको दायरामा रहेको भन्ने स्पष्ट भएकोले निवेदकले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ तथा आयकर ऐन, २०५८ ले तोकेको प्रक्रिया र मापदण्डअनुरूप तिर्नपर्ने कर सरकारी कोषमा दाखिला गर्नपर्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । निवेदक ड्युसफ्ट नेपाल ओभरसिज प्रा.लि. ले मूल्य अभिवृद्धि करको निमित्त दर्ता भएपछि मिति २०६०।८।८ देखि २०६२ आषाढ मसान्तसम्मको बिक्री कारोवारमा करयोग्य बिक्री देखाई नियमित रुपमा कर विवरण पेश गरी सम्पूर्ण मूल्य अभिवृद्धि कर दाखिला गरी आएकोमा सो प्रा.लि.ले गरी रहेको सोही कारोवारमा २०६२ साउनदेखि कानूनबमोजिम मूल्य अभिवृद्धि कर संकलन र दाखिला गर्ने कार्य नगर्नका साथै निवेदक कम्पनीले ड्युसफ्ट इण्डिया प्रा.लि. र MADS नामक भारतीय कम्पनीलाई अनलाईन प्याकेज सेवा प्राप्त

गरी सो सेवा प्राप्त गरेवापत विभिन्न मितिमा रु. १५ करोड भन्दा बढी सेवा शुल्क वापत भुक्तानी गरेकोमा सो भुक्तानीबाट अग्रिम रुपमा आयकर कटाई दाखिला गर्नपनेमा नगरेको भन्ने समेतका कारणबाट निवेदक उपर राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ बमोजिम राजस्व अनुसन्धान विभागबाट अनुसन्धान भएको भन्ने प्राप्त अनुसन्धानसम्बन्धी मिसिलबाट देखिन्छ। अनुसन्धानबाट निवेदकले तिर्न बुझाउनु पर्ने गरी निर्धारण गरिएको कर रकम निवेदक कम्पनीका सञ्चालक विदेशी नागरिक रहेको कारण राज्य छाडी जान सक्ने वा आफ्नो सम्पत्ति अरु कसैलाई हस्तान्तरण गर्ने, हटाउने वा लुकाउने सम्भावना भई कर असूली हुन नसक्ने अवस्थालाई मध्यनजर राखी निवेदकको खाता रोक्का राखेको भन्ने अनुसन्धान सम्बन्धी मिसिलबाट देखियो। म्यादभित्र बुझाउनु पर्ने कर कुनै करदाताले नबुझाएमा करदाताको चल अचल सम्पत्ति कब्जामा लिई कर असूल गर्नसक्ने गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(१)(ख), र दफा २३(घ) तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११० (१)(ख) ले कर अधिकृतलाई अधिकार दिएको देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार निवेदकको चल सम्पत्तिको रुपमा रहेको खाताको नगद रकम रोक्का राख्न र त्यसबाट निर्धारित कर रकम असूलउपर गर्न कुनै कानूनी बाधा रहेको नदेखिँदा निवेदकको खाता रोक्का राख्ने कार्यलाई कानूनविपरीत भएको भनी मान्न मिल्ने देखिएन।

७. अव निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुने हो, होइन ? भन्ने पाँचौं तथा अन्तिम प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गर्दा माथि प्रश्न नं. १ देखि ४ सम्म गरिएको विवेचनाबाट यी निवेदक ड्युसफ्ट ओभरसिज नेपाल प्रा.लि. ले नेपालमा गर्दै आएको Online सेवा विक्रीसम्बन्धी कारोवार मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम गरेको दायराभित्र पर्ने कारोवार हो भन्ने देखियो। यस्तो गरेको दायराभित्र पर्ने कारोवार गरे वापत निवेदकले तिर्नपर्ने कर रकम २०६२ साउनदेखि नतिरी कर छुली गरेको भन्ने विषयमा राजस्व अनुसन्धान विभागबाट निवेदकउपर छानविन र अनुसन्धान भई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३ बमोजिम नेपाल सरकारले कर निर्धारण गर्न पाउने गरी मिति २०६४।४।२९ र मिति २०६४।५।१३ को निर्णयबमोजिम दिएको प्रत्यायोजित अख्तियारी बमोजिम राजस्व अनुसन्धान विभागका अनुसन्धान अधिकृतबाट निवेदक ड्युसफ्ट ओभरसिज प्रा.लि. ले तिर्नपर्ने कर निर्धारण भई निर्णय भएको देखियो। यसरी नेपाल सरकारले प्रत्यायोजन गरी दिएको अख्तियारी बमोजिम कर अधिकृतको हैसियतबाट राजस्व अनुसन्धान अधिकृतले गरेको कर निर्धारण सम्बन्धी निर्णयमा चित्त नबुझेकोले निवेदकले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा ३१(क) र आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५(१) बमोजिम आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष निवेदन दिई सो विभागको निर्णयउपर पनि चित्त नबुझाई उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ३२ तथा आयकर ऐनको दफा ११६ बमोजिम राजस्व न्यायाधिकरणसमक्ष पुनरावेदन दिई सोउपर राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट निवेदकका हकमा भएको कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णय सदर हुने ठहरी मिति २०६६।४।२० मा निर्णय भएकोमा सो राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौँबाट भएको निर्णयउपर पुनरावेदनको अनुमतिका लागि यस अदालतमा दायर भएका लगाउका ०६७-LE-०००३, ०६७-LE-०००४, ०६७-LE-०००५, ०६७-LE-०००६ र ०६७-LE-०००७ समेतका निवेदनमा आजै यसै इजलासबाट अनुमति प्रदान नहुने गरी निर्णय भई निवेदकलाई प्राप्त साधारण उपचारको वैकल्पिक मार्ग अवलम्बन भई अन्तिम टुङ्गो लागी सकेको कर निर्धारण सम्बन्धी सोही विषयमा नै राजस्व अनुसन्धान विभागले अधिकारक्षेत्र भन्दा बाहिर गई गैरकानूनी रुपमा कर निर्धारण गरेको भन्ने जिकीर लिई प्रस्तुत विवादको अन्तिम टुङ्गो लाग्नु अगावै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत प्रस्तुत निवेदन परेको देखियो। “न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारिको निर्णय वा आदेश अधिकारक्षेत्रविहीन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानून नै संविधानसम्मत छैन वा अधिकारै नभएको निकायले अधिकारक्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त वा कानूनविपरीत मर्का पर्ने पक्षलाई प्रतिवाद गर्ने मौका नै नदिई निर्णय भएको भन्ने जिकीर लिएर सम्बन्धित पक्ष त्यसको उपचारको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकारमा आएको छ र निजको जिकीर उचित देखिन्छ भने त्यस अवस्थामा मात्र यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अनुरूप विचार गर्न सकिने हुन्छ” भनी (नेकाप २०५२, नि.नं. ६०३२, प्रदिपकुमार अग्रवाल वि. कर कार्यालय मोरङ, सुनसरी समेत) भएको उत्प्रेषण मुद्दामा नजीर सिद्धान्त कायम भएको सन्दर्भमा माथि प्रश्न १, २, ३ र ४ मा गरिएको विवेचनाबाट यी निवेदकका हकमा भएको कर निर्धारण समेतका कामकारवाहीमा अधिकारक्षेत्रविहीन अधिकारीबाट कर निर्धारण भएको वा गैरकानूनी रुपमा कर निर्धारण भएको तथा सुनुवाइको मौकाबाट निवेदकलाई वन्चित गरिएको भन्ने समेत नदेखिएको अवस्थामा कानूनी रुपमा अख्तियार प्राप्त कर अधिकृतबाट कानूनअनुरूप निवेदकका हकमा भएको कर निर्धारण समेतका कामकारवाही यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्रबाट बदर हुनुपर्ने भन्ने निवेदन जिकीर मनासिव देखिन आएन।

८. उल्लिखित आधार कारण र विवेचना समेतबाट यी निवेदकको नाममा रहेको बैंक खाता रोक्का राखी निवेदकले तिर्नपर्ने मूल्य अभिवृद्धि कर र आयकर निर्धारण सम्बन्धमा राजस्व अनुसन्धान विभागबाट भएको निर्णयमा कुनै कानूनी तथा प्रक्रियागत त्रुटि नदेखिएको र कर निर्धारण सम्बन्धमा भएको आदेशउपर निवेदकलाई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ३१(क) र दफा ३२ एवं आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ र दफा ११६ र राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ८ बमोजिम प्राप्त उपचारको वैकल्पिक मार्ग बमोजिम निवेदकले चलाएको कारवाही स्वरूप यस अदालतमा यसै विषयमा परेका ०६७-LE-०००३ समेतका निवेदनमा पुनरावेदनको अनुमति प्रदान नहुने गरी आजै यसै इजलासबाट आदेश भई अन्तिम टुङ्गो लागेको विषयमा नै पर्न आएको प्रस्तुत निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज

हुने ठहर्छ । दायरीको लगत कट्टा गरी नियमानुसार मिसिल बुझाई दिनु ।
उक्त रायमा म सहमत छु ।
न्या.भरतराज उप्रेती
इति संवत् २०६९ जेठ २३ गते रोज ३ शुभम ।
इजलास अधिकृत: रामप्रसाद शर्मा

रिट विविध

डिभिजनबेञ्च

माननीय न्यायाधीश श्री पृथ्वीबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री जोगेन्द्रप्रसाद श्रीवास्तव
सम्बत् २०३९ सालको रिट नम्बर १७९६

निवेदक: धर्मसागर तुलाधर का.जि.कमलाछी

विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय काठमाडौं

विषय: उत्प्रेषणको आदेश जारी गरिपाउँ

(१) कम्पनिको प्रोप्राईटर दानशोभा तुलाधर भएकोमा रिट निवेदक धर्मसागर तुलाधरको नाममा कर निर्धारण गरेको आदेश कानून अनुकूल भएको नदेखिने ।

(प्रकरण नं. १०)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सर्वज्ञरत्न तुलाधर

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री भैरवप्रसाद लम्साल

आदेश

न्या.जोगेन्द्रप्रसाद श्रीवास्तव

- नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषण वा अन्य उपयुक्त आज्ञा, आदेश पूर्ज जारी गरी विपक्षी कर कार्यालयको २०३७।२।२४ का अनधिकृत प्रत्यक्ष कानुनी त्रुटिपूर्ण तथा गलत आयकर निर्धारण आदेश बदर गरिपाउँ भनी रिट निवेदन मिति २०३९।२।२६।४ मा दर्ता भएको रहेछ ।
- संक्षिप्त तथ्य तथा जिकिर यसप्रकार छन्: सागर ब्रदर्श एण्ड कं. को (२०३४) को बै.चे.को कुल खूद आय रु.६८,०००। कायम गरी त्यसमा रु.१४,३००। निर्धारण गरी उक्त कम्पनीको प्रो.धर्मसागरको भनी उक्त आयकर तिर्न बुझाउनका लागि २०३७।२।२४ गतेको निर्णयानुसार भनी ०३७।२।२९ गते आयकर निर्धारण आदेश पठाएको थियो । उक्त कम्पनीको प्रोपाइटर म नभएको हुनाले मैले कर तिर्न बुझाउन नपरोस भनी पटक-पटक निवेदन गर्दा विपक्षीले कुनै सुनुवाई गर्नभएन त्यसपछि यही कुरालाई लिई राजस्व न्यायाधीकरणमा निवेदन दिई कारवाई भई प्रतिवेदन भिकाउने आदेश भई भिकाउँदा दानशोभा र म लोग्ने र वास्नी भएकोले आयकर ऐन, २०३१ को दफा २१ ले त्यसरी धर्मसागरको नामबाट आयकर निर्धारण गर्न मिल्दछ भनी विपक्षी कार्यालयबाट प्रतिवेदन पठाएको थियो पछि उक्त मेरो निवेदनबाट कुनै कारवाही भएन र कानूनबमोजिम गर्नभन्ने मात्र जेष्ठ ३ गतेमा राजस्व न्यायाधीकरणबाट आदेश भएको थियो । उक्त ०३७।२।२९ को सूचनामा उल्लेखित ०३७।२।२४ को निर्णय नदिए नपाएको हुनाले यस सम्मानित अदालतबाट भिकाएपछि आउने नै छ ।
- सागर ब्रदर्श एण्ड कम्पनीका प्रोप्राईटर दानशोभा तुलाधर हो यो कुरा बाणिज्य विभागमा दर्ता तथा आजसम्म नवीकरण भई त्यस विभागबाट दिएको निज दानशोभासँग मागी यसै निवेदन साथ संलग्न गरेको प्रमाणपत्रबाट पनि प्रष्ट हुन्छ । आवश्यक परे बाणिज्य विभाग बुझे पनि थाहा हुन्छ । यसरी दानशोभा प्रोप्राईटर भएको म प्रोप्राईटर भनी नामै फेरबदल गरी वा प्रोप्राईटर नभएको मानिसलाई प्रोप्राईटर भनी काम नगरेको अर्को व्यक्तिलाई आयकर निर्धारण गर्न विपक्षी कार्यालयलाई कुनै कानूनले पनि अधिकार छैन ।
- फेरि हामीहरू लोग्ने स्वास्नी बीच मन मुटाव भएबाट २०३२।४।२५ मा बण्डापत्र पास गरी भिन्न बसी आएको पनि छु । यसबाट आयकर दम्पति पनि नहुँदा अर्काको नाउँमा आयकर निर्धारण गर्न सक्दैन ।
- विपक्षीहरूद्वारा लिखितजवाफ मगाई पेश गर्नभन्ने सिङ्गलबेञ्चको मिति २०३९।३।१।३ को आदेश ।
- यस अदालतको सिङ्गलबेञ्चको आदेशबमोजिम विपक्षीहरूद्वारा लिखितजवाफ प्राप्त भएको मिसिलबाट नदेखिएकोले बहस पैरवी गर्नको निमित्त महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई सूचना दिई नियम बमोजिम पेश गर्नभन्ने डिभिजनबेञ्चको मिति २०३४।१।२।१२ को आदेश ।
- तारेखमा रहेका निवेदकको वारेस श्यामकृष्ण डंगोललाई रोहवरमा राखी निवेदकतर्फका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सर्वज्ञरत्न तुलाधरको र विपक्षी कर कार्यालय काठमाडौंबाट भिकाई आएको विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री भैरवप्रसाद लम्सालको बहस समेत सुनियो ।

८. प्रस्तुत केशमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुने नहुने के रहेछ ? निर्णय दिनुपरेको छ ।
९. यसमा सागर ब्रदर्श एण्ड कम्पनीको प्रोप्राईटर दानशोभा तुलाधर हो यो कुरा वाणिज्य विभागमा दर्ता भई आजसम्म नवीकरण भई त्यस विभागबाट दिइएको निज दानशोभासँग मागी यसै निवेदन साथ संलग्न गरेको प्रमाणपत्रबाट स्पष्ट हुन्छ । आवश्यक परे वाणिज्य विभाग बुझे पनि थाहा हुन्छ । यसरी दानशोभा प्रोप्राईटर भएको म प्रोप्राईटर भनी नामै फेरबदल गरी वा प्रोप्राईटर नभएको मानिसलाई प्रोप्राईटर भनी कामै नगरेको अर्कै व्यक्तिलाई आयकर निर्धारण गर्न विपक्षी कार्यालयलाई कुनै कानुनले पनि अधिकार छैन यसो गर्न प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन ऐन, २०१४ ले पनि मिल्ने कुरा होइन भन्ने समेत रिट निवेदकको मुख्य जिक्तिर भएको प्रस्तुत केसतर्फ विचार गर्दा दानशोभा तुलाधर प्रोप्राईटर भएकोमा रिट निवेदक धर्मसागर तुलाधरको नाममा कर निर्धारण आदेश भएको देखिन्छ ।
१०. आयकर ऐन, २०३१ को दफा २१(क) मा दम्पतिको संयुक्त आयमा लाग्नेको नाममा कर निर्धारण गरिने छ र उक्त ऐनको दफा (ख) मा परिवारको संयुक्त आयमा परिवारको मुख्य मानिसको नाममा कर निर्धारण गरिने छ भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । प्रस्तुत विवादमा कर लाग्ने गरी गरेको आय दम्पतिको संयुक्त आय भएको कुनै प्रमाण छैन । यस्तो स्थितिमा कम्पनीको प्रोप्राईटर दानशोभा तुलाधर भएकोमा रिट निवेदक धर्मसागर तुलाधरको नाममा कर निर्धारण गरेको आदेश कानुन अनुकूल भएको देखिएन । अतः उक्त कर निर्धारण गर्ने भनी विपक्षी कर कार्यालयले गरेको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । पुनः कानुन बमोजिम गर्न भनी विपक्षी कर कार्यालय काठमाडौंमा पठाउन महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई नियमबमोजिम गरी फाइल बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.पृथ्वीबहादुर सिंह

इतिसम्बत् २०४० साल मार्ग २३ गते रोज ४ शुभम्..... ।

डिभिजनबेञ्च

माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोकप्रताप राणा
माननीय न्यायाधीश श्री महेशरामभक्त माथेमा
सम्बत् २०३९ सालको रि.नं. १७२६

निवेदक: का.जि.का.न.पं.वा.नं.१८ रक्तकाली बस्ने पिउसराज पाण्डे

विरूद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय काठमाडौंसमेत

विषय: उत्प्रेषण वा उपयुक्त आज्ञा, आदेश पूर्जि जारी गरिपाउँ

(१) कानुनी व्यक्ति सरह संगठित संस्था कम्पनीको काम कारोबारबाट कम्पनीको मेनेजिड डाइरेक्टरको व्यक्तिगत सम्पत्ति रोक्का राख्न पाउने स्थिति नरहने ।

(प्रकरण नं. १०)

(२) रोक्का रहेको सम्पत्ति चल नदेखिई अचल देखिँदा यस्तो अवस्थामा कम्पनीले तिर्नक पर्ने कर नबुझाएको भनी रिट निवेदक तथा निजका परिवारको नाममा रहेको अचल सम्पत्तिको रजिष्ट्रेशन रोक्का राख्न भनी लेखेको कर कार्यालयको पत्रलाई कानुन अनुरूप भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ११)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री शुशिलकुमार सिन्हा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री वलीराम कुमार

आदेश

न्या.त्रिलोकप्रताप राणा

- नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदनको तथ्य तथा जिकिर संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ :
- यस कार्यालय अन्तर्गत आयकरदाता श्री नेपाल पेट्रोलियम कम्पनी प्रा.लि.ले आयकर ऐनको म्यादभित्र बुझाउनुपर्ने कर रकम नबुझाएको हुँदा उक्त फर्म तथा सो फर्मका मे.डा.श्री पिउसराज पाण्डे श्रीमती प्रेमकुमारी पाण्डे का.जि.रक्तकाली र निजका छोराहरूका नामबाट त्यस मालपोत कार्यालयबाट हुने रजिष्ट्रेशनहरू यस कार्यालयको अर्को सूचना प्राप्त नभए सम्मको लागि आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३७(३)(क) को व्यवस्था अनुरूप रोक्का राखी दिनु भनी कर कार्यालय काठमाडौंले म निवेदकलाई बोधार्थ दिई मालपोत कार्यालय काठमाडौं, ललितपुर मा.का.पाटन र भक्तपुर मा.का.भक्तपुरलाई प.सं.३८।०३९ ख. २ च.नं.१०८९ मिति ०३८।११।२९ को अनाधिकार सम्पत्ति हाम्रो पत्रले उपभोग गर्ने बेचबिखन गर्ने, उठाउन पाउने स्वतन्त्रताको हकमा गैरकानुनी आघात पुर्याएको छ । करदाताको चल सम्पत्ति मात्र रोक्का गर्ने हो, अचल रोक्का गर्ने अधिकार दिएको छैन । करदाता नेपाल पेट्रोलियम कं.प्रा.लि.भएको कुरा कर कार्यालय काठमाडौंको पत्रमा स्वीकार गरेको हुँदा एकाको कर दायित्वमा अर्काको अचल सम्पत्ति रोक्का गर्न मिल्दैन । कर अधिकृतले बाँकी कर र लाग्ने शुल्क असूल गर्न सूचना सम्म तोकिएको अधिकृतलाई दिनुपर्ने दफा ३७(३) मा उल्लेख छ र तोकिएको अधिकृत वा कार्यालयले दफा ३७(३) को (क) देखि (घ) सम्मको तरिका अपनाउनुपर्ने हो कर अधिकृत वा कार्यालयले खण्ड (क) देखि (घ) सम्मको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने पनि होइन । नेपाल पेट्रोलियम कं.प्रा.लि.सँगको आयकरको लेनामा निवेदकको नामको तथा श्रीमती र छोराहरू समेतको नामको अचल सम्पत्ति रोक्का गर्ने आदेश गर्ने अधिकार कर कार्यालय काठमाडौंको कर अधिकृतलाई नभएको हुँदा निजको अनाधिकारको गैरकानुनी रोक्का सम्बन्धी मिति ०३८।११।२९ को आदेशद्वारा रोक्का गर्ने कारवाही विपक्षी काठमाडौं मा.का.ललितपुर मा.का.भक्तपुर मा.का.समेतले गर्न लागेको कारवाही गैरकानुनी हुँदा यसबाट नेपालको संविधानको धारा १०(१) ११(२)(ड) १५ र ११(३) समेतको हक अधिकारमा आघात पुगेको हुँदा सो हक अधिकार ऐ.को धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषण मिश्रित प्रतिषेध लगायत आज्ञा, आदेश वा पूर्जि जारी गरी हनन् भएको हक प्रचलन गरिपाउँ र यस निवेदनको टुंगो नलागे सम्म निवेदकको अचल सम्पत्ति रजिष्ट्रेशन रोक्का नगर्न भनी मालपोत कार्यालय काठमाडौं ल.पु.मा.का.र भ.पु.मा.का.समेतका नाममा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदन रहेछ ।
- विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई पेश गर्नभन्ने सिंगलबेञ्चको आदेशानुसार प्राप्त लिखितजवाफहरू संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ :
- नेपाल पे.कं.प्रा.लि.श्री पिउसराज पाण्डे तथा श्रीमती प्रेमकुमारी पाण्डे समेत हिस्सेदार भई सञ्चालन भएको र तत्कालिन आयकर फछौट आयोगबाट आ.ब.१९६५ ज.डि. देखि १९७६ ज.डि. सम्मको कूल जम्मा कर रकम रु.५,४०,०००। कर रकम

३५ दिनभित्र बुझाउने छु भनी मिति ०३८।५।८ मा कम्पनीका मुख्य व्यक्ति डाइरेक्टर श्री पिउसराज पाण्डेले उक्त आयोग समक्ष सम्झौता गरेकोमा म्यादभित्र बुझाउन पर्ने कर रकम नबुझाई आलटाल गरी बसेको हुँदा उक्त रकम उठाउन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(क) देखि (घ) सम्मको अधिकार प्रयोग गरी कर अधिकृतले उक्त कम्पनीको मुख्य व्यक्ति पिउसराज पाण्डेको तथा निजकी श्रीमती तथा छोराहरूको सम्पत्ति रोक्का राखेको हो । विपक्षीले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(क) देखि (घ) सम्मको अधिकार प्रयोग गर्न नपाउने भन्ने जिकिर कानुनी तथ्यबाट मनासिव देखिएन । कम्पनीको तर्फबाट बुझाउनुपर्ने कर म्यादभित्र बुझाउन नआएको हुँदा सोही दफा अनुसार उक्त कम्पनीको तथा निज मेनेजिङ डाइरेक्टर तथा निजको पत्नी र छोराहरूको सम्पत्ति रोक्का गरिएको कानुनसंगत हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत कर कार्यालय काठमाडौंको लिखितजवाफ ।

५. कुनै पनि व्यक्तिले सरकारी तिर्न वा बुझाउनुपर्ने राजश्व वा अन्य कुनै रकम नबुझाई बाँकी राखेमा सो असूल उपर गर्न सो सम्बन्धित व्यक्तिको अन्य चलअचल सम्पत्तिबाट असूल उपर गर्न कुनै पनि व्यक्ति वा सरकारी संघ संस्था वा नियोगलाई कानुनी रूपबाट अधिकार प्राप्त भएको हुँदा कारवाहीको क्रममा कार्य समाप्त निर्णय नहुन्जेल सम्मको लागि सो अचल सम्पत्ति रोक्का सम्म गरे गराएको मनासिव देखिँदा निवेदकको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत मा.का.ललितपुरको लिखितजवाफ ।
६. रीतपूर्वक म्याद तामेल भई काठमाडौं मा.का.र भक्तपुर र मा.का.बाट लिखितजवाफ पेश नभएको ।
७. रिट निवेदकतर्फबाट रहनुभएका विद्वान अधिवक्ता श्री शुशिलकुमार सिन्हाले कर अधिकृतले आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३७(३) को (क) देखि (घ) सम्मको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने होइन, कम्पनीमा मेनेजिङ डाइरेक्टरका व्यक्तिगत सम्पत्ति रोक्का राख्न मिल्ने होइन उसमा पनि प्रचलित कानुनमा चल सम्पत्ति रोक्का राख्न सकिने सम्म व्यवस्था भएको छ आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(३) बमोजिम नेपाल पेट्रोलियम कम्पनी प्रा.लि.उपर मात्र कारवाही गर्नपर्ने हो तर कम्पनीका संस्थापक वा शेयरहोल्डर का व्यक्तिगत सम्पत्ति रोक्का गर्ने अधिकार ऐनले दिएको छैन, तसर्थ त्यस्तो अनाधिकार त्रुटिपूर्ण आदेश तथा पत्र बदर गरिपाउँ भन्ने र विपक्षी कार्यालयतर्फबाट रहनुभएका विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री बलिराम कुमारले करदाताले आयकर नबुझाएमा निजको सम्पत्ति लिलाम गर्न सकिने भएपछि त्यस्तो सम्पत्ति रोक्का राख्न मिल्ने नै हो कर फछ्यौट आयोगले कायम गरेको आ.ब.१९६५ ज.डि.देखि १९७६ ज.डि.सम्मको आयकर रु.५,४०,०००। कायम भएको रकम बुझाउने छु भनी सम्झौता गरी नबुझाएपछि आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३७(क) देखि (घ) सम्मको अधिकार प्रयोग गरी कर अधिकृतले उक्त कम्पनीका मुख्य व्यक्ति श्री पिउसराज पाण्डे तथा निजकी श्रीमती तथा छोराहरूको सम्पत्ति रोक्का राखेको कानुनसंगत नै हुँदा रिट निवेदन खारेज होस् भन्ने समेत बहस गर्नभयो ।
८. अब रिट निवेदकको माग अनुसार आदेश जारी गर्नपर्ने नपर्ने के हो सो को निर्णय दिनुपरेको छ ।
९. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा करदाता नेपाल पेट्रोलियम कम्पनी प्राइभेट लिमिटेड कम्पनी ऐन, २०२१ को दफा ७ अन्तर्गत दर्ता भएको अवधिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित संगठित संस्था देखिन्छ । त्यस्तो कम्पनीको आफ्नो चलअचल सम्पत्ति रहने व्यवस्था कम्पनी ऐन, ०२१ को दफा ७ मा उल्लेख भएको पाइन्छ ।
१०. रोक्का रहेको रिट निवेदकको सम्पत्ति हो, सम्पत्ति कम्पनीको विपक्षी कार्यालयको लिखितजवाफबाट देखिन्छ । रिट निवेदक पिउसराज पाण्डे उक्त कम्पनीको मेनेजिङ डाइरेक्टर सम्म रहेको देखिन्छ । यस प्रकारको कम्पनीको सीमित दायित्व रहेको हुन्छ । यस्तो अवस्था कानुनी व्यक्ति सरह संगठित संस्थान यस कम्पनीको काम कारोबारबाट कम्पनीको मेनेजिङ डाइरेक्टरको व्यक्तिगत सम्पत्ति रोक्का राख्न पाउने स्थिति हुँदैन ।
११. आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३१(३)(क) मा करदाताको चल सम्पत्ति रोक्का राख्ने भन्ने सम्म व्यवस्था भएको पाइन्छ । रोक्का रहेको सम्पत्ति चल नदेखिई अचल देखिँदा यस्तो अवस्था उक्त कम्पनीले तिर्न पर्ने कर रु.५,४०,०००। नबुझाएको भनी रिट निवेदक तथा निजका परिवारको नाममा रहेको अचल सम्पत्तिको रजिष्ट्रेशन रोक्का राख्न भनी लेखेको कर कार्यालयको पत्रलाई कानुन अनुरूप भन्न मिल्ने ।
१२. अतः आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(३) को व्यवस्था अनुरूप अर्को सूचना प्राप्त नभएसम्म उक्त कम्पनीको मे. डा. पिउसराज पाण्डे तथा निजकी श्रीमती र छोराहरू समेतको नामको अचल सम्पत्तिको रजिष्ट्रेशन रोक्का राखी दिनु भनी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयहरू काठमाडौं मा.का.काठमाडौं ललितपुर मा.का.पाटन र भक्तपुर मा. का. भक्तपुरलाई कर कार्यालय काठमाडौंले, मिति ०३८।११।२९ गते लेखेको आदेश सहितको पत्र त्रुटिपूर्ण देखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ जानकारी निमित्त आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई मिसिल नियमबमोजिम गरी बुझाईदिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.महेशरामभक्त माथेमा

इतिस्मवत् २०४० साल चैत्र १७ गते रोज ६ शुभम्..... ।

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री पृथ्वीबहादुर सिंह

माननीय न्यायाधीश श्री रुद्रबहादुर सिंह

सम्बत् २०४० सालको रिट नं. १३११

निवेदक: हिमालय जनता ट्रान्सपोर्ट एण्ड इंजीनियरिङ कम्पनी प्रा.ली. काठमाडौंको तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ. को मेनेजिङ डाइरेक्टर वृज किशोरकलवार

विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय, काठमाडौं समेत

विषय: उत्प्रेषण लगायत उपयुक्त आज्ञा, आदेश वा पुर्जा जारी गरिपाउँ

(१) आयकर नियमावली, २०३९ को उपनियम (१) मा ऐनको दफा ३७ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) बमोजिम कर कार्यालयले लिलाम बिक्री गर्दा अचल सम्पत्तिका हकमा ३५ दिन र चल सम्पत्तिका हकमा १५ दिनको म्याद टाँसी यथासम्भव स्थानीय पत्र-पत्रिकामा समेत सूचना प्रकाशित गरी स्थानीय प्रशासनका प्रतिनिधिलाई साक्षी राखी बढाबढ गरी लिलाम बिक्री गर्नक पर्ने ।

(प्रकरण नं. ११)

(२) उपनियम (२) मा उपनियम (१) बमोजिम लिलाम बिक्री गर्नक भन्दा अघि स्थानीय प्रशासनको र नजिकको अन्य कुनै एक अड्डाको प्रतिनिधि राखी लिलाम गरिने सम्पत्तिको पञ्चकृति मोल कायम गर्नक पर्ने ।

(प्रकरण नं. ११)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडिया

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत विद्वान अधिवक्ता श्री शोभाकर उपाध्याय

आदेश

न्या.पृथ्वीबहादुर सिंह: नेपालको संविधानको धारा १६।७१ अन्तर्गत पर्ने आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको तथ्य एवं जिकिर संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ ।

२. स्व.फिल्ड मार्सल हरि शमशेर ज.ब.रा.को बाग दरवार क्याम्पस बाहिरको स्वआर्जनको जग्गा मध्ये पूर्व टुंडीखेलबाट त्रिपुरेश्वर जाने मूल सडक, पश्चिम बारी पोखरी, उत्तर काठमाडौं ट्रान्सपोर्ट कम्पनीको पेट्रोलपम्प र जग्गा, दक्षिण ज.अरुण शमशेर ज.ब.रा.को क्याम्प पर्खाल यति ४ किल्लाभित्रको काठमाडौं माल अड्डाको लगत नं. ९ मा दर्ता भएको लुपाका भन्ने जग्गा रोपनी ०-७-१ को कित्ता १ समेतको जग्गा रोपनी १-७-२ लम्वाई फुट १२० चौडाई फुट ६९ को दुई कित्ता जग्गा दर्तावाला फिल्ड मार्सलले का.जि.मखन बस्ने अवध किशोरलाई २०२०।८।२४ मा घरसारमा र ऐ. २५ गते काठमाडौं रजिष्ट्रेशन अड्डा मार्फत र जिष्ट्रेशन नं. २४८९ बाट हालै देखिको बकसपत्र पारित गरिदिनु भई सोही मितिमा सोही जग्गा भएको घर विषयमा पनि मञ्जूर नामाको कागज गरिदिनु भई अवधकिशोरको नाममा दर्ता नामसारी तिरो भरो समेत भई ०२३।५।१६ मा काठमाडौं रजिष्ट्रेशन अड्डा मार्फत रजिष्ट्रेशन नं. ४५९ बाट अवधकिशोरले यस कम्पनीलाई छोडपत्र पारित गरिदिनु भएकोले यस कम्पनीको नाममा दर्ता नामसारी भई सो सम्पूर्ण जग्गाको तिरो तिरान समेत गरी अद्यपि यस कम्पनीले भोगी आएको र सोही जग्गा नयाँ घर बनाउने स्टीमेट गरी नक्शा समेत तयार गरी का.न.पं.बाट ०२४।२।५।६ मा नक्शा समेत पारित भइसकेको छ । उक्त जग्गा ३ नं. नापी गोश्वारा मार्फत नापी हुँदा काठमाडौं न.पं.वा. नं. ११ कि.नं.३१८ तथा ३१९ मा नापी भई ३ नं.ना.गो.को मिति २०३३।१।७ को निर्णय अनुसार सो जग्गा समेत ज.अरुण शमशेर ज.ब.रा.तथा वृ.ज.शुशिल शमशेर ज.ब.रा.को संयुक्त नाममा अस्थायी दर्ता गरी चित्त नबुझे ३५ दिनभित्र जि.अ.मा उजूर गर्न जानु भनी मिति २०३३।१।१०।६ मा पत्रबाट पठाएको सूचना मिति २०३३।१।१३ मा प्राप्त भई म्यादभित्र काठमाडौं जि.अ.मा निवेदकले खिचोला दर्ता बदर मुद्दा दायर गरेकोमा का.जि.अ.बाट मिति २०३३।३।३२ मा दावी नपुग्ने ठहर्छ भनी फैसला भए उपर म.क्षे.अ.मा पुनरावेदन गर्दा कि.नं.३१८ निवेदकलाई जिताई कि.नं.३१९ मा निवेदकलाई हराई २०३८।१।१।२।४ मा फैसला भएकोले सोउपर दुवैपक्षको पुनरावेदन गर्न अनुमति पाउँ भन्ने निवेदन दिएकोमा दुवैपक्षलाई पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्रदान भई सम्मानीत अदालतको विचाराधीन छ । यस कम्पनीले बुझाउनु पर्ने आयकर रकम असूलउपर गर्न उक्त जग्गा मध्ये कि.नं.३१८ को जग्गा र त्यसमा रहेको घरसमेत लिलाम गर्न गराउन विपक्षी नं. १ ले मिति २०४०।१।२९ गतेको गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशित गरेको निवेदकले थाहा पाएपछि सो कि.नं.समेतको जग्गा मुद्दा सम्मानीत स.अ.मा विचाराधीन भएकोले लिलाम बढाबढको कारवाही स्थगित राख्न विपक्षी नं. १ मा निवेदन दर्ता गराउन जाँदा दर्ता नगरेकोले मिति २०४०।३।१।४ मा हुलाकबाट रजिष्ट्री गरी पठाएपछि एक्कासी उक्त कम्पनी तपाईंको

नाममा दर्ता भएको का.न.पं.वा.नं.११ कि.नं.३१८ को क्षेत्रफल ०-११-२-२ घरजग्गा कर कार्यालय बबरमहलबाट २०४०।३।३ मा लिलाम बढाबढ हुँदा जगदीशप्रसाद सरावगीले सबै भन्दा बढी मोलमा लिन सकार गरेकोले उक्त कित्ता निज जगदीशको नाममा दा.खा.गरिदिनु भन्ने कर कार्यालय मिति २०४०।३।९ को पत्रानुसार २०४०।३।८ मा यस कार्यालयबाट निर्णय भई उक्त कि.नं.निज जगदीशप्रसाद सरावगी ६।६०० शुक्र थकोनाममा दा.खा.भइसकेकोले तपाईंसंग रहेको उक्त कित्ताको पूर्जा स्वतः खारेज भएको व्यहोरा जानकारी गराइन्छ भन्ने विपक्षी नं. ४ को मिति २०४०।३।९ को पत्र मिति २०४०।३।१० मा प्राप्त भएपछि विपक्षी नं. ४ को मिति २०४०।३।८ को निर्णय पर्चाको नक्कल मिति २०४०।३।१२ मा प्राप्त गरी विपक्षी नं. १ को सम्पूर्ण काम कारवाही कागजातको नक्कलको लागि निवेदन दिँदा नक्कल नपाई अर्थ मन्त्री कहाँ निवेदन दिइतोक आदेश भई मिति २०४०।४।१ मा मात्र त्यहाँबाट नक्कल प्राप्त गरी म्यादभित्रै म्यादको लागि निवेदन गरेको छु । सम्पादित लिलाम तथा विपक्षीहरूको अन्य काम कारवाही समेत गैरकानुनी तथा बेरीत पूर्ण छ किनकी आयकर (संशोधन सहित ऐन, २०३१ को दफा ३७(३)(घ) बमोजिम लिलाम बढाबढ गरी बिक्री गर्नलाई विपक्षी नं. १ ले मिति २०४०।१।२९ को गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशित गरेको देखिन्छ र सो दफा ३७(३)(घ) मा करदाताको नाममा रहेको चल वा अचल सम्पत्ति सबै वा केही एकैपटक वा पटक-पटक गरी तोकिएबमोजिम लिलाम बिक्री पर्ने भन्ने र सोही ऐनको दफा २(फ) मा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरूमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्भन्नु पर्छ भन्ने तथा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ मा लिलाम बिक्री गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि भन्ने शीर्षक भई त्यसको उपनियम (१) ऐनको दफा ३७ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) बमोजिम कर कार्यालयले लिलाम बिक्री गर्दा अचल सम्पत्तिका हकमा ३५ दिन र चल सम्पत्तिका हकमा १५ दिनको म्याद टाँसी यथासम्भव स्थानीय पत्र पत्रिकामा समेत सूचना प्रकाशित गरी स्थानीय प्रशासनका प्रतिनिधिलाई साक्षी राखी बढाबढ गरी लिलाम बिक्री गर्न पर्ने छ भन्ने समेतको कानुनी व्यवस्था भएको छ । उक्त कानुनी व्यवस्था बमोजिम निवेदकको उक्त अचल सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्दा विपक्षी नं. १ ले ३५ दिनको म्याद टाँसी यथासम्भव स्थानीय पत्र पत्रिकामा समेत सूचना प्रकाशित गर्न पर्नेमा सो अनुसार म्याद नटाँसी गोरखा पत्रमा सूचनासम्म प्रकाशितगरी लिलाम बढाबढ गरी बिक्री गरिएकोले उक्त सम्पादित लिलाम उक्त नियम २२(१) को विपरीत भई बदरभागी छ । ३५ दिनको म्याद टाँसिनु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था भई पत्र-पत्रिकामा सूचना प्रकाशित गर्ने कुरा अतिरिक्त व्यवस्थासम्म भएकोले गोरखापत्रमा प्रकाशित गरेको सूचनाले टाँसिनु पर्ने म्यादको स्थान लिन सक्तैन । प्रकाशित गरेको सूचना टाँसिनु पर्ने म्यादको विकल्प होइन । लिलाम बढाबढ गरी मिति २०४०।१।२९ को गो.प. मा प्रकाशित गरेको सूचना तथा लिलाम बढाबढ समेतको काम कर अधिकृतको सूचनाबाट तोकिएको अधिकारीबाट हुनु पर्नेमा सो अनुसार नभई मिति २०४०।१।२० को टिप्पणी अनुसार सूचना प्रकाशित भएको र त्यस्तै मिति २०४०।३।३ मा लिलाम बढाबढको मुचुल्का गरिएकोले उक्त सम्पूर्ण कारवाही तथा सम्पादित लिलाम आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(३) को विपरीत भई बदरभागी छ । आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२(२) मा उपनियम (१) बमोजिम लिलाम बिक्री गर्न भन्दा अघि स्थानीय प्रशासनको र नजिकको अन्य कुनै एक अड्डाको प्रतिनिधि साक्षी राखी लिलाम गरिने सम्पत्तिको पञ्चकृति मोल कायम गर्न पर्नेछ भन्ने कानुनी व्यवस्था भएकोले सो अनुसारको साक्षी राखी पञ्चकृति मोल कायम गर्न पर्नेमा सो अनुसार कायम नगरी मिति २०४०।२।२५।४ को मुचुल्का बमोजिम मूल्यांकन समितिबाट पञ्चकृति मोल कायम गरेको पनि गैरकानुनी छ । सो मूल्यांकन समिति कुन ऐन अन्तर्गत कसरी गठन भएको हो ? त्यसको कानुनी अस्तित्व के छ सो सम्बन्धमा सो मुचुल्कामा केही उल्लेख छैन र उक्त नियमावलीको नियम २२ मा त्यसको मूल्यांकन समितिको सम्बन्धमा कुनै व्यवस्था भएको पाइँदैन साथै सो मुचुल्कामा उक्त नियम २२(२) अनुसारको साक्षी समेत नराखी उपस्थित सदस्यहरू भन्ने लेखी कच गरी तल सदस्यहरूको नाम नामेसी उल्लेख छ । पंचबाट कायम हुनु नै पंचकृति मोल भन्नु पर्छ भन्ने न्यायिक सिद्धान्त सम्मानीत अदालतको फुलबेञ्चबाट प्रतिपादन भएको हुँदा त्यस्तो स्थितिमा उक्त मूल्यांकन (पंचकृति मोल) उक्त नियम २२(२) को विपरीत भएकोले त्यस्तो मूल्यांकनको आधारमा गरिएको उक्त लिलाम बढाबढको तथा अन्य सम्पूर्ण काम गैरकानुनी भएकोले बदरभागी छ । आयकर सं.स.ऐन, २०३१ को दफा ३७(३)(घ) तथा आयकर नियमावली, ०३९ को नियम २२ बमोजिमको लिलाम बढाबढ समेतलाई सदर बदर गर्न सो ऐनले विपक्षी नं. ३ लाई कुनै अधिकार प्रदान नगरेकोले मिति २०४०।३।५ को उक्त निर्णय अनधिकृत भई कानुनी प्रभाव विहीन छ र सो निर्णय नै कानुनी प्रभाव विहीन भएपछि त्यस्तो निर्णयको आधारमा विपक्षी नं. ४ ले मिति २०४०।३।७ मा गरेको दा.खा.सम्बन्धी निर्णय पनि गैरकानुनी भई बदरभागी भएकोले विपक्षी नं.५ ले पाएको कागज निस्सा पनि गैरकानुनी भई सो सम्पूर्ण काम कारवाही बदरभागी छ । विपक्षी नं. ५ ले म्यादभित्र सम्पूर्ण रकम बुझाएको पनि छैन । तसर्थ यो जिकिर तथा कानुनी बुँदा समेतको आधारमा विपक्षी नं. १ को सम्पूर्ण काम कारवाही तथा सम्पादित लिलाम विपक्षी नं. २ को मिति २०४०।२।२५।४ को मूल्यांकन विपक्षी नं. ३ को मिति २०४०।३।५ को निर्णय विपक्षी नं. ४ को मिति २०४०।३।८ को निर्णय कारवाही तथा विपक्षी नं. ५ को सम्पूर्ण क्रिया गैरकानुनी तथा बेरीतपूर्ण समेत भएको र त्यस्तो गैरकानुनी तथा दोषपूर्ण लिलामले निवेदकको कानुनी तथा संवैधानिक हक कुण्ठित भएकोले संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा विपक्षीहरूको सम्पूर्ण निर्णय तथा कामकारवाही बदर गरी हनन् भएको हकको प्रचलन गरिपाउँ र यो निवेदनको अन्तिम टुंगो नलागेसम्म विपक्षीहरूको उक्त निर्णयहरू तथा बेरीतपूर्ण, गैरकानुनी लिलाम कार्यान्वित नगर्न नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा समेत अन्तरिम आदेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने समेत रिट निवेदन रहेछ । विपक्षीहरूबाट

- लिखित जवाफ मगाउनु र अन्तरिम आदेश जारी गर्न पर्ने हो होइन छलफलको लागि म.न्या.का.लाई सूचना दिनु भन्ने समेत यस अदालत सिंगलबेञ्चको मिति २०४०।४।२४ को आदेशानुसार प्राप्त लिखित जवाफको व्यहोरा संक्षेपमा यसप्रकार रहेछ ।
३. आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ३७(३)(ख) र आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ बमोजिम भएको लिलाम बिक्री कार्य कानुनको परिधिभित्र रही गरेको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुन अनुरोध छ भन्ने समेत कर कार्यालय, काठमाडौं र प्रमुख कर अधिकृत कर कार्यालय काठमाडौंको उस्तै व्यहोराको छुट्टाछुट्टै लिखित जवाफ ।
 ४. कार्यालयको आन्तरिक प्रशासनिक कार्यविधि मुताविक आश्यक निकास माग भएको र यस विभागका महा निर्देशकबाट लिलाम भएको जग्गाको चलन पुर्जी दिने निकास माग दिएकोमा विपक्षी निवेदकले भएको यथार्थ कुरालाई विपरीत अर्थ लगाई कार्यालयबाट कानुन बमोजिम भएको काममा अनावश्यक बाधा अडचन हाल्ने उद्देश्यले मात्र उक्त रिट निवेदन दिएको हुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत महा निर्देशक, कर विभाग ।
 ५. कर विभाग लगायत अरु सबै कार्यालयले ऐन नियमको अधिकार को प्रयोग गरी उक्त जग्गाको स्वामित्व मलाई हस्तान्तरण गरेको र मैले उक्त जग्गा उचित मोल तिरी रीतपूर्वकको सरकारी प्रकृयाद्वारा पाएको हुँदा मेरो स्वामित्वमा निवेदकको दावी आधारहीन भएकोले निवेदकको रिट खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत जगदीशप्रसाद सरावगी ।
 ६. नियम बमोजिम पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको फाइल समेत अध्ययन गरी निवेदकतर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडिया र विपक्षी कार्यालयहरूका तर्फबाट खटिई उपस्थित हुनु भएका सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत तथा प्रत्यर्थी जगदीश सरावगीको तर्फबाट रहनुभएको विद्वान अधिवक्ता शोभाखर उपाध्याय समेतले गर्नुभएको बहस जिकिर समेत सुनियो ।
 ७. अब निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो सो को निर्णय दिनु परेको छ ।
 ८. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७ को उपदफा ३ को खण्ड (ख) तथा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ को विपरीत भएको लिलाम बिक्री बदर गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन जिकिर देखिन्छ ।
 ९. रिट निवेदन जिकिर अनुसार चुनौती गरिएको उक्त लिलाम बिक्री कानुन बमोजिम भए नभएको के हो सो को निर्णय दिनु पर्ने देखिन आएको छ ।
 १०. यस सम्बन्धमा भइरहेको कानुनी व्यवस्था हेर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) का “कर दाताको नाममा रहेको चल वा अचल सम्पत्ति सबै वा केही एकै पटक वा पटक-पटक गरी तोकिएबमोजिम लिलाम बिक्री गर्ने भन्ने व्यवस्था गरेको र ऐ.ऐनको दफा २(फ) मा “तोकिएको” वा “तोकिएबमोजिम भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरूमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनु पर्छ” भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ ।
 ११. अब ऐ.ऐनको दफा २(फ) अनुसार नियममा लिलाम बिक्री गर्ने सम्बन्धमा के कस्तो व्यवस्था भएको रहेछ भनी हेर्दा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ मा लिलाम बिक्री गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि शीर्षक अन्तर्गत उपनियम (१) मा ऐनको दफा ३७ को उपदफा (३) को खण्ड (घ) बमोजिम कर कार्यालयले लिलाम बिक्री गर्दा अचल सम्पत्तिका हकमा ३५ दिन र चल सम्पत्तिका हकमा १५ दिनको म्याद टाँसी यथासम्भव स्थानीय पत्र-पत्रिकामा समेत सूचना प्रकाशित गरी स्थानीय प्रशासन प्रतिनिधिलाई साक्षी राखी बढाबढ गरी लिलाम बिक्री गर्ने पर्नेछ भन्ने र ऐ.को उपनियम (२) मा उपनियम (१) बमोजिम लिलाम बिक्री गर्ने भन्दा अघि स्थानीय प्रशासनको र नजिकको अन्य कुनै एक अड्डाको प्रतिनिधि राखी लिलाम गरिने सम्पत्तिको पञ्कृति मोल कायम गर्ने पर्नेछ भन्ने समेत प्रष्ट व्यवस्था भएको पाइन्छ ।
 १२. यसबाट मुख्य रूपमा लिलाम बिक्री गर्दा माथि उल्लेख गरे अनुसारको रीत पुर्या ई म्याद टाँस गर्ने पर्ने र लिलाम गरिने सम्पत्तिको पञ्च कृति मोल कायम गर्नेपर्ने देखिन आउँछ । तर प्रस्तुत मुद्दा माथि उल्लिखित आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ बमोजिमको कार्यविधि नअपनाई गोरखापत्रमा सूचना सम्म प्रकाशित गरेको देखिन आउनुको साथै ऐ.नियमावलीको नियम २२ को उपनियम (२) बमोजिम लिलाम गरिने जग्गाको मोल कायम नगरी मूल्याङ्कन समितिबाट जग्गाको मोल कायम गरेको देखिन आउँछ ।
 १३. उपरोक्तानुसार आयकर बापत रिट निवेदक करदाताको जग्गा लिलाम बिक्री गर्ने गरेको विपक्षी कर कार्यालयद्वारा सम्पादित सम्पूर्ण काम कारवाही तथा लिलाम विपक्षी प्रमुख कर अधिकृत, कर का.का.को मिति २०४०।२।२५।४ को मूल्यांकन विपक्षी कर विभाग को २०४०।३।५ को निर्णय र सो निर्णयानुसारको मालपोत कार्यालय काठमाडौंको २०४०।३।८ को निर्णय कारवाही समेत आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७ को उदफा ३ को खण्ड (ख) तथा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २२ को विपरीत भई त्रुटिपूर्ण एवं गैरकानुनी हुँदा नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा ती सम्पूर्ण निर्णयहरू तथा काम कारवाही बदर हुने ठहर्छ । अब पुनः कानुन बमोजिम लिलाम बिक्री गर्ने भनी विपक्षी कर कार्यालय काठमाडौं समेतका नाममा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । जानकारी निमित्त आदेशको प्रतिलिपि विपक्षीहरू कहाँ पठाउन महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाउन फाइल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा मेरो सहमती छ ।

न्या.रुद्रबहादुर सिंह

इति सम्बत् २०४५ साल आषाढ २२ गते रोज ४ शुभम्..... ।

संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री धनेन्द्रबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री प्रचण्डराज अनिल
सम्बत् २०४६ सालको रिट नं. १४६३

रिट निवेदक: जि. पर्सा वीरगंज आदर्श नगर न.पं.वा.नं. १३ स्थित गोपाल मोटर स्टोर्सका प्रो. निर्मलकुमार वेरिवाल
विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयसमेत

विषय: उत्प्रेषण वा उपयुक्त आज्ञा, आदेश वा पुर्जा जारी गरी पाउँ

- अधिकारको प्रयोग गर्दा अधिकारको स्रोत खोलिनु पर्ने हुन्छ तर दफा वा उपदफा उद्धृत गर्न छुटेको कारणबाट मात्र अवैध भन्न मिल्दैन । मुख्य कुरा कुनै दफा वा उपदफाले त्यस्तो निर्णय गर्न पाउने अधिकार प्रदान भएको छ, छैन भनी हेर्नु पर्ने ।
(प्रकरण नं. १०)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कर्नाडिया

प्रत्यर्था तर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत

आदेश

प्र.न्या. धनेन्द्रबहादुर सिंह: प्रस्तुत रिटनिवेदन नेपालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गत दर्ता भई पेश हुन आएकोमा तथ्य यस प्रकार छ :-

२. निवेदक फर्मको आ.व. ०४०।०४१ दिपावलीको विपक्षी कर कार्यालयले २०४३।३।२३ गतेको पर्चाबाट खूद आय कायम गरी मिति २०४३।३।२४ को आयकर निर्धारण आदेश अनुसारको रकम समयमै दाखिल गरिसकेको थिएँ । यस्तैमा विपक्षी कार्यालयको मिति ०४५।१।२९ गतेको प्राप्त पत्रमा तपाईंको आ.व. ०३।०३।२६ देखि ०४०।०४१ आ.आ. सम्मको मिति मितिमा भएको कर निर्धारणमा कारोवार अंकमा ४.६६ प्रतिशतले आय कायम हुनुको साथै कर बहालबाट प्राप्त आम्दानी समेत छुट हुन गएकोले श्री ५ को सरकारको २०४५।१।३० गतेको निर्णयानुसार पुनः कर निर्धारण गर्न परेको हुँदा यस्तै किसिमको कारोवार संचालन गर्ने अन्य करदाताहरुको खूद आय कायम गरे सरह तपाईंको पनि उल्लेखित आ.व. हरुको खूद आ.व. आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ३३(२) अनुसार कायम गर्दा तपाईंको करको दायित्व बढ्न जाने देखिएकोले सो सम्बन्धमा तपाईंको केही भन्नु पर्नेमा सबूद प्रमाण पेश गर्न पर्ने भए पेश गर्न आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम ७ दिनको म्याद दिइएको छ भन्ने समेत उल्लेख भएकोले म्याद पाउँ भनी निवेदन दिएकोमा म्याद थप नहुने भनी मिति २०४६।१।२६ गतेको पत्र प्राप्त भएको दिन मिति २०४५।१।२९ गतेको पत्र दफा ३३(४) विपरीत र सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त विपरीत भएको भन्ने अनुरोध गर्दै श्री ५ को सरकारको निर्णयको प्रतिलिपि साथै दफा ३३(४) अनुसारको सूचना पठाएको अवस्थामा सबूद प्रमाण खुलाई आफ्नो कुरा पेश गर्ने हुँदा सो अनुसार नगरेसम्म पुनः कर निर्धारण नहोस् भन्ने अनुरोध गरी हुलाकबाट रजिष्टरी गरी विपक्षी कर कार्यालयमा पठाएकोमा ध्यानै नदिएँ २०४६।१।२६ गतेको निर्णयानुसार भन्दै पुनः कर निर्धारण गरी साविक भन्दा धेरै रकम बढाई मिति २०४६।१।२६ गतेमा आयकर निर्धारण आदेश पठाएँ ।
३. श्री ५ को सरकारको मिति २०४५।१।३० गतेको निर्णयमा आयकर ऐनको कुन दफा अन्तर्गत निर्णय गरेको हो खुलाउन सकेको छैन । आयकर ऐनको दफा ५६ ले श्री ५ को सरकारलाई पुनः कर निर्धारण वा अतिरिक्त निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार प्रदान गरी सो दफा ५६(१) मा आय विवरण भुट्टा दाखिल गरी गराई करको दायित्व कम हुन गएको र दफा ५६(३) मा कर निर्धारण बदनियतसाथ वा लापरवाहीबाट भई वा अनियमित भई करको दायित्व घट्न गएको अवस्थामा प्रयोग गर्न पाउने व्यवस्था भएको छ । तर विपक्षी कर कार्यालयको उक्त पत्रमा उल्लेख गरिएको व्यहोराबाट पुनः कर निर्धारण गर्न पाउने अवस्था सो दफा ५६(१) र (३) अन्तर्गत पर्न नआउने हुँदा मिति २०४५।१।३० को निर्णय र विपक्षी कर विभागका पत्र गैरकानुनी छ । यति प्रतिशतले नै आय कायम गर्न पर्ने किसिमको कानुनी व्यवस्था आयकर ऐनमा छैन । घर बहालको हकमा कर निर्धारण गर्न छुट हुन गएको भए त्यतिसम्ममा अतिरिक्त कर निर्धारण गर्ने निर्णय गरी दफा ५६ (ख) अनुसार गर्न पर्नेमा उक्त निर्णय गैरकानुनी छ । दफा ५५ बमोजिम विपक्षी कर कार्यालयले नै गर्नसक्ने अवस्था छ । विपक्षी कर कार्यालयको मिति २०४६।१।२६ गतेको निर्णय पर्चामा सो कर निर्धारण उपर महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजु औल्याई गएको रहेछ । तर त्यस्तो बेरुजुको आधारमा विपक्षी श्री ५ को सरकारले दफा ५६ बमोजिम पुनः कर निर्धारण गर्न पाउने किसिमको कानुनी व्यवस्था आयकर ऐनमा नभएकोले सो निर्णय गैरकानुनी छ । २०४३।३।२३ मा भएको निर्णय अनुसारको भएको आयकर निर्धारण म.ले.प.बाट औल्याएको राजश्व बेरुजु अनुसार करको दायित्व घट्न गएको भन्नेभनाई केवल बहानामात्र हो । वास्तविकता

- होइन निवेदकलाई अनभिज्ञतामा राखी अलमल्याउन खोजिएको हो । विपक्षी कर कार्यालयले पठाएको मिति २०४५।१२।२९ गतेको पत्र दफा ३३(४) विपरीत छ । साथै सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्त विपरीत गैरकानुनी छ । सो कुरा उल्लेख समयभित्रै जवाफ पठाइएको तर्फ ध्यान नदिई हचुवा किसिमले खूद आय कायम गरी पुनः कर निर्धारण गरेको स्पष्ट छ । निवेदकले राखेको लेखालाई अमान्य गर्न नसकी र सो सम्बन्धमा निर्णय पर्चा आदेश तथा सूचना पत्र समेतमा एक शब्द पनि उल्लेख नगरी एक्कासी दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरिएको निर्णय पर्चा आदेश तथा सूचनापत्र दफा ३३(३) तथा तत्कालीन दफा ५८ समेत विपरीत छ । आय आर्जन गर्न खर्च भएको रकम कट्टा गरी खूद आय निर्धारण गर्न पर्नेमा विपक्षी कर कार्यालयले सो अनुसार नगरी हचुवा कुरा लेखी खर्च रकम मिन्हा नदिएको दफा ६ र १२ को विपरीत छ । विपक्षी कर कार्यालयको ७ तथा १० प्रतिशतले कायम गरेको खूद आयमा अपनाइएको आधार हचुवा तथा आधारहिन भई उक्त पर्चा निर्णय तथा आदेश हचुवा छ । विपक्षीहरूको निर्णय पर्चा आदेश समेतबाट उक्त हकको अतिरिक्त संविधानको धारा १५, ५८ समेतद्वारा प्रदत्त हक समेत कुण्ठित हुन गएकोले विपक्षी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको मिति २०४५।११।३० गतेको निर्णय कर विभागको मिति २०४५।१२।२६ को पत्र विपक्षी कर कार्यालयको मिति २०४५।१२।२९ गतेको सूचनापत्र र मिति २०४६।१।२६ गतेको निर्णय पर्चा तथा आयकर निर्धारण आदेश समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी पाउँ भन्ने समेत रिट निवेदन ।
४. विपक्षीसंग लिखितजवाफ लिई पेश गर्न भन्ने समेत श्री सर्वोच्च अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०४६।३।३८ गतेको आदेश ।
५. श्री ५ को सरकारको मिति २०४५।११।३० गतेको निर्णयानुसार पुनः कर निर्धारण गर्न परेको व्यहोरा लिखित रुपमा मिति २०४५।१२।२९ गतेको पत्रद्वारा आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम ७ दिनको म्याद दिई अन्तिम मौका दिइएकोमा कुनै प्रतिउत्तर नदिएकोले प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्त विपरीत मौका नै नदिई कर निर्धारण गरेको भन्नु मिल्दैन दफा ३३(२) बमोजिम आयकर निर्धारण गरिएको हो । यस करदाताको ४.६६ प्रतिशतका दरले खूद आय कायम गरिएकोले अन्य करदाताको कारोवारमा कायम गरिएको खूद आय प्रतिशत सरह ७ र १० प्रतिशतका दरले खूद आय कायम गरिएको कानुन बमोजिम नै भएको छ । लेखा परीक्षणमा अनियमित छूट असूल गराउन सक्ने संवैधानिक अधिकार भएकोले श्री ५ को सरकारको मिति २०४५।११।३० गतेको निर्णयानुसार पुनः कर निर्धारण गरिएको आयकर ऐनको दफा ५६ विपरीत भन्नु मिल्दैन । यस्तै प्रकृतिको कारोवार गर्ने डी.पी. इण्टर प्राइजेज फर्मको खूद आय कायम गर्दा अपनाइएको आधारमा खूद आय कायम गरिएकोलाई हचुवा भन्नु भ्रष्टु हो । कानुनको परिधिभित्र रही आयकर निर्धारण गरिएको औचित्य पूर्ण देखिएको हुँदा रिट खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत विपक्षी कर कार्यालय, वीरगंजको लिखितजवाफ ।
६. पुनः कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझे कर विभागको महानिर्देशक वा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिने आयकर ऐनको दफा ५७ मा व्यवस्था भएकोले रिट खारेज गरी पाउँ । मिति २०४३।३।२३ गतेको कर निर्धारण आदेश अनियमित भई करको दायित्व निकै कम देखिन आएकोले आयकर ऐनको दफा ५६(३) अनुसार पुनः कर निर्धारण गर्न मिति २०४५।११।३० मा श्री ५ को सरकारबाट निर्णय भएको हो कुनै त्रुटि नभएको करको दायित्व घट्न गएमा ५ वर्षभित्र पुनः कर निर्धारण गर्न आदेश दिन सक्ने श्री ५ को सरकारलाई ऐनले अख्तियार प्रदान गरी राखेको छ । सबूद प्रमाण पेश गर्न आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम ७ दिनको म्याद दिइएको छ । ऐनको दफा ३३(२)(घ) बमोजिम डी.पी. इण्टर प्राइजेजको खूद आय कायम गर्दा अपनाइएको आधारमा निवेदक फर्मको आयकर निर्धारण कानुन बमोजिम भएको छ । आ.व. २०४०।०४।१ को बिक्री अंक रु. १,१५,९१,९१७।९३ पैसालाई कायम गरी निवेदकले बयानमा खुलाएको खुद्रा र थोक बिक्रीको प्रतिशतको आधारमा क्रमशः १० र ७ प्रतिशतले खूद आय कायम गरी छूट हुन गएको घर जग्गा बहालबाट प्राप्त रकम समेत समावेश गरी खूद आय कायम गरिएको सम्म हो । कर कार्यालय, वीरगंजबाट भएको २०४६।१।२६ गतेको आदेश कानुन बमोजिम हुँदा रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको लिखितजवाफ ।
७. रिट निवेदकले यस विभागको मिति २०४५।१२।२६ को पत्र बदर गरी पाउँ भन्ने सम्म उल्लेख गरेको देखिएकोले श्री ५ को सर कारको मिति २०४५।११।३० गतेको निर्णय कार्यान्वयनको सिलसिलामा कर कार्यालय, वीरगंजमा मिति २०४५।१२।२६ को पत्रबाट लेखी गएको सम्म देखिँदा रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कर विभागको लिखितजवाफ ।
८. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडियाले कारोवारको हिसाब किताब समेत देखाई आय विवरण भरेको आधारमा मिति २०४३।३।२३ मा खूद आय कायम भई कर निर्धारण भए बमोजिम रकम तिरी सकेको छ । राजश्व बेरुजु सपरीक्षण गराउन भनी पुनः कर निर्धारण गर्न नमिल्ने आयकर ऐनको दफा ५६ को उपदफा (१) र (३) को अवस्थामा मात्र पुनः कर निर्धारण गर्न सक्ने हो । तर सो अवस्थामा पुनः कर निर्धारण गरेको भन्ने कुरा रिट निवेदकलाई दिएकोमा खुल्दैन । घर बहालमा कर निर्धारण छुटेकोमा कर कार्यालयले कर निर्धारण गर्न सक्ने हो तसर्थ पुनः कर निर्धारण गर्ने भन्ने श्री ५ को सरकारको मिति २०४५।११।३० गतेको निर्णय र विभागको पत्र तथा कर निर्धारण आदेश समेत गैरकानुनी छ । निवेदकलाई आयकर ऐनको दफा ३३(४) विपरीत निर्णय गरेको छ । सो निर्णयहरू बदर गरी पाउँ भन्ने समेत बहस गर्नभयो । प्रत्यर्थीहरू तर्फबाट रहनु भएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस् नेतले करदाताको विवरणलाई अमान्य गरेको छैन । पुनः कर निर्धारण गराउन सक्ने अधिकार आयकर ऐनको दफा ५६ अन्तर्गत

श्री ५ को सरकारलाई अधिकार भएको र बिक्री अंकलाई कायम गरी प्रतिशतमा मात्र हेरफेर गरी छूट कर निर्धारण गरेको हुँदा रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्दछ भन्ने समेत बहस गर्नभयो ।

९. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकको माग अनुसारको आदेश जारी हुनुपर्ने हो होइन ? सो कुराको निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
१०. यस्मा निर्णयतर्फ हेर्दा रिट निवेदकलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम पुनः कर निर्धारण हुने भनी सूचना दिएकोमा कुन दफा अन्तर्गत श्री ५ को सरकारबाट निर्णय भएको हो जानकारी दिइएन भन्ने रिट निवेदकले जिकिर लिएको देखिन्छ । अधिकारको प्रयोग गर्दा अधिकारको स्रोत खोलिनु पर्ने हुन्छ । तर दफा वा उपदफा उद्धृत गर्न छुटेको कारणबाट मात्र अवैध भन्न मिल्दैन । मुख्य कुरा कुनै दफा वा उपदफाले त्यस्तो निर्णय गर्न पाउने अधिकार प्रदान भएको छ, छैन भनी हेर्ने पर्ने हुन्छ । प्रस्तुत विषयमा पुनः कर निर्धारण सम्बन्धी सरकारी वकीलले इजलास समक्ष देखाउनु भएको फाइल हेर्दा प्रथम कर निर्धारणको बिक्री अंक एकै कायम गरेको देखिन्छ । खूद आय निकाल्ने प्रकृत्यामा साविकमा र हालमा प्रतिशतमा परिवर्तन गरेको भन्ने देखिन्छ । यस स्थितिमा रिट निवेदकको हिसाब पहिले स्वीकार भएको र हाल अमान्य गरेको भन्न सकिने देखिँदैन । रिट निवेदक करदाताले घर बहाल बापतको रकमको विवरण दिएको भन्ने पाइन्छ । तर साविक आयकर निर्धारण हुँदा खूद आयमा समावेश हुन नपाइएको भन्ने देखिन्छ । रिट निवेदकको हिसाब किताबलाई मान्यता दिए नदिएको भन्ने प्रश्न प्रस्तुत मुद्दामा विशेष विचारणीय देखिँदैन । २०४३।३।२३ मा कर निर्धारण हुँदा कायम भएको बिक्री अंकलाई रिट निवेदक करदाताले स्वीकार गरी सोमा लाग्ने भनिएका कर रकम बुझाई सकेको भन्ने देखिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत रिटनिवेदनमा रिट निवेदक करदातासंग साविक कायम भएको बिक्री अंकलाई यथावत कायम राखी अन्य करदाता सरह खूद आय निकाल्ने आधारमा समान प्रतिशत कायम गरी खूद आय कायम गरेको देखिएको र आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६ अन्तर्गत श्री ५ को सरकारले पुनः कर निर्धारण गर्न आदेश दिनसक्ने हुँदा अधिकार प्राप्त अधिकारीले अधिकार क्षेत्रभित्र रही निर्णय गरेको र पुनःकर निर्धारण गरेको देखिँदा निवेदकको माग अनुसारको आदेश जारीगर्न मिलेन । प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज हुने ठहर्छ । फाइल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या. प्रचण्डराज अनिल

इति सम्बत् २०४६ साल फाल्गुण २४ गते रोज ४ शुभम्..... ।

संयुक्त इजलास

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री धनेन्द्रबहादुर सिंह

माननीय न्यायाधीश श्री प्रचण्डराज अनिल

सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. ५६१

रिट निवेदक: जि.धनुषा गा.पं. मुद्दामा खजुरीमा स्थापित लक्ष्मीनारायण राइस मिलका प्रो.बौएलाल साह
विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय जनकपुरधाम समेत

विषय: उत्प्रेषण

(१) के कति खूद आय कायम हुने हो अनुमानित आय विवरण समेत खुलाई सूचना दिएको देखिँदै, सो बमोजिमको सूचना प्राप्त गरेपछि मात्र करदाताले प्रतिवाद गर्ने मौका प्राप्त गरेको मान्न सकिने हुँदा उक्त बमोजिमको विवरण नखुलाई दिएको सूचनाबाट कानून बमोजिम प्रतिवादको मौका दिएको मान्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ७)

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री राजेन्द्र कोइराला

आदेश

प्र.न्या.धनेन्द्रबहादुर सिंह

- नेपालको संविधान, २०१९ को धारा ७१ अन्तर्गत यस अदालतमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार रहेछ ।
- मेरो प्रोप्राइटरशीपमा लक्ष्मीनारायण राइस मिलका नाउँमा दर्ता भई मैले चलाई आएकोमा मिति २०३१।१।१२ मा होइन कुमार संगटालाई मासिक रु. २०००।- का दरले लिखत पारित गरिदिएको र सो अनुसार आ.व. ०३१।२०३२ को जम्मा १० महीना १५ दिनको रु. २०००।- का दरले भाडा रु. २१,०००।- र म निवेदकको निजी घर जनकपुर धान चामल निर्यात कम्पनीलाई मासिक रु. ४००।- का दरले मिति २०३१।१।१२ देखि भाडामा दिएकोले सो बापत प्राप्त रु. ३०००।- समेत जम्मा आय रु. २४,०००।- मा तलब मजदुरी २००५।- समेत गरी जम्मा भएको खर्च रु. १७५०।- छुटफुट (डिप्रिसियसन) रु. ११,७८२।३२ अन्य खर्च रु. २०००।- समेत गरी जम्मा भएको खर्च रु. १७५३७।३२ कट्टा गरी आफूलाई भएको खूद मुनाफा रु. ६,४६२।६८ देखाई तोकिए अनुसारको आय विवरण भरी मिति २०३३।२।३१ मा विपक्षी कर कार्यालयमा पेश गरेको थिएँ । यसै बीच विपक्षी आय निर्धारण समिति मध्यमाञ्चलको मिति २०४१।३।४ को बैठकले कार्यालयमा प्राप्त भएसम्मको तथ्यांक क.नि. को गोप्य प्रतिवेदन तथा अन्य आधारभूत कुराहरुको समेत विचार गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खडा भएको निर्णय पर्चा बमोजिम मेरो खूद आय रु. १,०४,४९७।०३ कायम भएको भनी प्रचलित नेपाल कानून बर्खिलाप हुने गरी खूद आय निर्धारण गरे उपर आयकर ऐनको दफा ३४(२) अन्तर्गत विपक्षी कर महानिर्देशक समक्ष निवेदन गरेकोमा आफ्नो कारोबार सम्बन्धमा केही सबूत प्रमाण र प्रतिक्रिया समेत पेश नगरी बसेको देखिएको र आयकर ऐनको दफा ४०(१) बमोजिम गठित समितिले खूद आय कायम गरी कर कार्यालयबाट मिति २०४१।३।८ मा कर निर्धारण गरेको देखिँदा सो निर्णय मनासिब ठहर्छ भनी मिति २०४५।१०।१९ मा निर्णय गरियो । यसरी मैले मेरो घर र मिल समेत भाडामा दिइसकेको अवस्थामा सो बमोजिम मैले भरेको आयको विवरण र सो सम्बन्धी पेश भएका प्रमाणहरुको समुचित मूल्यांकन नै नगरी हचुवाको भरमा खूद आय कायम गरेको मिलेको छैन । मिति २०४१।३।४ को निर्णयमा आयकर ऐनको दफा ३३(२) उल्लेखित अवस्थाहरु मध्ये के कुन आधारमा खूद आय कायम गरिएको हो खुलाइएको छैन । अतः विपक्षी कर कार्यालयको मिति २०४१।३।८ को निर्णय र सो निर्णयलाई सदर गरेको मिति २०४५।१०।१९ को निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त निर्णयहरु उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी परमादेश वा जो चाहिने आज्ञा, आदेश वा पुर्जा जारी गरी पाउँ भन्ने समेत रिटनिवेदन जिकिर रहेछ ।
- यसमा विपक्षीहरुबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०४६।४।११ को आदेश रहेछ ।
- निवेदकले पेश गरेको आय विवरणलाई पुष्ट्याई गर्न बयान दिन नआएको तथा आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम पत्रद्वारा मौका दिँदा समेत कारोबार सम्बन्धी हिसाब किताब पेश गर्न उपस्थित नहुनुको साथै कुनै प्रतिक्रिया समेत व्यक्त गर्न नआएकोले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४०(१) बमोजिम गठित आय निर्धारण समितिबाट खूद आय रु. १,०४,४९७।०३ कायम गरी ऐ. दफा ३३(२) बमोजिम मिति २०४१।३।८ मा कर निर्धारण गरिएको मिलेकै हुँदा रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत कर कार्यालय जनकपुरको लिखितजवाफ रहेछ ।

५. छुट्टा छुट्टै ३ आर्थिक वर्षको सम्बन्धित विवादमा यी रिट निवेदकले दिएको पुनरावेदनबाट निर्णय भएको छ। यो रिटनिवेदन कुन आ.व. को सम्बन्धमा हो प्रष्ट छैन। आयकर ऐनको दफा ४०(१) बमोजिम गठित आय निर्धारण समितिले कर कार्यालयमा प्राप्त भए सम्मको तथ्यांक कर निरीक्षकको प्रतिवेदन तथा अन्य आधारभूत कुराहरुमा समेत विचार गरी निर्णय गरेको छ। रिट निवेदकको खूद आयको निर्धारण दफा ३३(२) अनुसार गरिएको हो र ऐ. दफा ३३(४) अनुसार प्रतिवादको मौका दिँदा पनि कुनै प्रतिवाद नगरी स्वीकारी बसेकोले खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरिएकोमा कुनै त्रुटि नहुँदा प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत कर विभागको लिखितजवाफ रहेछ।
६. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा प्रत्यर्थी कर कार्यालय जनकपुर समेतको तर्फबाट बहसको लागि खटिई उपस्थित हुनु भएको विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइरालाले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४०(१) बमोजिम गठित समितिले सोही ऐनको दफा ३३(२) तथा ३३(४) को प्रकृया समेत अपनाई खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको कानुन अनुकूल नै हुँदा प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्ने भनी बहस गर्न भयो।
७. निर्णयतर्फ हेर्दा यसमा मेरो आय श्रोतको रूपमा रहेको राइस मिल र निजी घर समेत भाडामा दिई त्यसबाट जम्मा रु. २४,०००।- भएकोमा ज्याला मजदुरी मर्मत टुटफुट समेत जम्मा खर्च रु. १७,५३७।३२ कट्टा गरी आफूलाई भएको खूद आय रु. ६४६२।६८ देखाई तोकिए अनुसारको आय विवरण भरी मिति २०३३।२।३१ मा विपक्षी कर कार्यालयमा पेश गरेकोमा सो बमोजिम मान्यता नदिई आयकर ऐनको दफा ३३(२) बमोजिम विपक्षी समितिबाट मेरो खूद आय रु. १,०४४९।७०३ कायम भएको भनी प्रचलित नेपाल कानुन विपरीत हुने गरी कर निर्धारण गरेको प्रत्यर्थी कर कार्यालयको निर्णय र सोही निर्णय सदर गरेको कर विभागको निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत रिटनिवेदन जिकिर भएको पाइन्छ। करदाताले दाखिल गरेको विवरणलाई मान्यता नदिई कर अधिकृतले कसरी खूद आय कायम गर्न सक्ने हो ? भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ को उपदफा २ मा “करदाताले आय विवरण दाखिल नगरेमा वा भुट्टा विवरण दाखिल गरेमा वा कारोबारको लेखा नराखेकोमा वा राखेको लेखालाई मान्यता दिन नमिल्ने भएमा कर अधिकृतले देहायका आधारमा खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न सक्ने छ” भन्ने उल्लेख गरी आधारहरु समेत तोकि दिई राखेको पाइन्छ। यसरी करदाताले आफैले पनि खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न सक्ने देखिन्छ। तर दफा ३३ को उपदफा (४) मा “उपदफा (२) वा (३) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा कर अधिकृतले आय निर्धारण गर्न परेको आधार स्पष्ट खुलाई करदातालाई लिखित सूचना दिई आफ्नो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न वा सबूत प्रमाण पेश गर्न सात दिनको म्याद दिनु पर्नेछ” भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। अर्थात् दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्दा दफा ३३(४) ले त्यसरी आय निर्धारण गर्न परेको आधार स्पष्ट खुलाई करदातालाई सूचना दिनु अनिवार्यता गरिराखेको पाइन्छ। कर कार्यालय जनकपुरले यी रिट निवेदकलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) अनुसार सूचना दिएको देखिन्छ। तर उक्त सूचनामा पेश भएका विवरणमा आय व्ययको औचित्य पुष्टिको लागि आवश्यक वहिखाता बील बिजक पेश गर्न नसक्नु भएकोले सो हिसाबलाई मान्यता दिई आय निर्धारण गर्न नमिल्ने हुँदा आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३(२) को खण्ड (ग) मा उल्लेखित आधार बमोजिम खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न पर्ने भएकोले दफा ३३(४) बमोजिमको यो मौका प्रदान गरिएको छ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। उक्त दफा ३३(४) अनुसार के कति खूद आय कायम हुने हो सो अनुमानित आय विवरण समेत खुलाई सूचना दिएको देखिँदैन। सो बमोजिमको सूचना प्राप्त गरेपछि मात्र करदाताले प्रतिवाद गर्ने मौका प्राप्त गरेको मान्न सकिने हुन्छ। उक्त बमोजिमको विवरण नखुलाई दिएको सूचनाबाट कानुन बमोजिम प्रतिवादको मौका दिएको मान्न मिलेन। अतः कानुनमा उल्लेख भए बमोजिम प्रतिवादको मौका नै नदिई खूद आय कायम गरी आ.व. ०३१।०३२ को लागि कर निर्धारण गरेको कर कार्यालय जनकपुरको मिति २०४१।३।६ को निर्णय र सोही निर्णयलाई सदर गरेको कर विभाग काठमाडौंको मिति २०४५।१०।१९ को निर्णय मिलेको नदेखिँदा उक्त निर्णयहरु उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिदिएको छ। अब पुनः कानुन बमोजिम कर निर्धारण गर्न भन्ने प्रत्यर्थी कर कार्यालय जनकपुरको नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ। प्रत्यर्थी कार्यालयको जानकारीको लागि निर्णयको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या.प्रचण्डराज अनिल

इति सम्बत् २०४६ साल चैत्र १५ गते रोज ४ शुभम्..... ।

भाग: ३२ साल: २०४७ महिना: जेष्ठ अंक: २ फैसला मिति २०४६।१२।२९।४, निर्णय नं. ४०७७

संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोकप्रताप राणा
माननीय न्यायाधीश श्री महेशरामभक्त माथेमा
सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. ६२४

निवेदक : का.न.पं. वा.नं. ९ स्थित नेपाल ईम्पोर्ट एक्सपोर्ट ट्रेडर्स (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.को सञ्चालक शशिविनोद शर्मा
विरुद्ध

विपक्षीरप्रत्यर्थी: श्री ५ को सरकार, अर्थमन्त्रालय काठमाडौं समेत

विषय: उत्प्रेषण

(१) ऐनले निर्दिष्ट गरे बमोजिमको रीतपूर्वकको सूचना दिएको नदेखिँदा त्यस्तो सूचनालाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ९)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडिया

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत

अवलम्बित नजीर: महेशकुमार अग्रवाल विरुद्ध कर कार्यालय विराटनगर समेत भएको उत्प्रेषण विषयको रि.नं. २३६३ मा प्रतिपादित सिद्धान्त

आदेश

न्या.त्रिलोकप्रताप राणा

- नेपालको संविधान धारा १६।७१ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको व्यहोरा यस प्रकार रहेछ ।
- उक्त कम्पनी आ.व. ०३८-०३९ मार्ग कार्तिकको हिसाब किताबवाला आय विवरण विपक्षी कर कार्यालयमा मिति २०४२।२।३० मा पेश गरी त्यसको साथमा लेखा परीक्षण भएको नाफा नोक्सानी तथा वासलात समेत पेश गरिएकोमा विपक्षी कर कार्यालयले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४५ तथा दफा ३१(क) बमोजिमको भनी मिति २०५४।८।१६ मा पछिल्लो पत्र हुलाकबाट रजिष्ट्री गरी पठाई मिति २०४५।११।८ मा दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना बुझाउन पठाउँदा फेला नपरी मिति ०४५।८।१६ मा रजिष्ट्री गरी पठाएको भनेको सो पत्र धेरै पछि प्राप्त भई सो पठाएको सूचना कानुन बमोजिमको नभएकोले कानुन बमोजिमको सूचना पाउँ भनी विपक्षी कर कार्यालयमा सम्पर्क राखी अनुरोध गर्दा अर्को सूचना पठाउने आश्वासन दिएकोमा सो अनुसारको अर्को सूचना नपठाई मिति २०४६।२।२० को आयकर निर्धारण आदेश पठाएकोले सो आदेश ०४६।३।२ मा प्राप्त भई सो आदेशमा उल्लेख गरिएको मिति ०४६।२।१८ को निर्णयको प्रतिलिपिको लागि निवेदन दिई मिति ०४६।४।२ मा सो निर्णयको प्रतिलिपि प्राप्त भई सो निर्णय तथा आदेश समेत गैरकानुनी भएको प्रष्ट छ । विपक्षी कर कार्यालयको मिति ०४६।२।१८ को उक्त निर्णय तथा मिति ०४६।२।२० को उक्त आयकर निर्धारण आदेश तथा विपक्षी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको मिति ०४०।८।१९ को ने.रा.प. मा प्रकाशित सूचना समेत सरासर गैरकानुनी तथा अन्यायपूर्ण समेत भएको सम्बन्धमा विपक्षी कर कार्यालयले निवेदकको उक्त आ.व.को खूद आय, आयकर (संशोधन सहितको) ऐन, ०३१ को दफा ३३(२) को खण्ड (क)(ख)(घ) र (छ) बमोजिम निर्धारण गरेको भन्ने उक्त निर्णयमा उल्लेख छ र सो दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा सोही ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम रीतपूर्वकको सूचना पठाउनु पर्ने कानुनी बाध्यता छ र सो दफा ३३(४) को सूचना कस्तो किसिमको हुनुपर्छ भन्ने सम्बन्धमा निवेदक दिपचन्द्र दुगड विपक्षी कर विभाग समेत भएको ०४१ सालको रिट नं. २३७३ निर्णय मिति ०४२।३।२० (अप्रकाशित) ने.का.प. ०४५ मार्ग नि.नं. ३५४४ पृष्ठ ७७८, ने.का.प. ०४२ भाद्र नि.नं. २३६३ पृष्ठ ४५७ मा समेत न्यायिक सिद्धान्त प्रतिपादित भइसकेको छ र सो प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्त अनुसार आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३३(२) को देहाय खण्ड (क) देखि (छ) सम्ममा उल्लेख भएका आधारहरु मध्ये कुन चाहिँ आधारमा के कति खूद आय कसरी कायम हुने देखिन आयो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गरी दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना दिई सफाईको मौका दिइनु पर्नेमा विपक्षी कर कार्यालयले सो दफा अनुसार सूचना दिएको भनेको मिति ०४५।११।८ को पत्रमा हिसाब किताब परीक्षण गराउन समेत नल्याउनु भएको देखिएको हुँदा तपाइको प्रस्तुत आ.व.हरुको कारोबारको खूद आय आयकर ऐन, ०३१ (सं.स.) को दफा ३३(२) को आधारमा कायम गर्न पर्ने देखिएको हुँदा आयकर ऐन, ०३१ (सं.स.) को दफा ३३(४) बमोजिमको आदेश दिएको छ भन्ने समेत उल्लेख भएकोले विपक्षी कर कार्यालयले सूचना लिएको भनेको सो सूचना दफा ३३(४) र सो दफा सम्बन्धमा सम्मानीत स.अ.बाट प्रतिपादित उक्त न्यायिक सिद्धान्तको पनि विपरीत भई विपक्षी कर कार्यालयले कानुन बमोजिमको सूचना नदिई खूद आय कायम गरेको निर्णय तथा निर्धारण गर्ने गरेको उक्त आयकर निर्धारण आदेश पनि कानुन प्रतिकूल भई त्रुटि छ । खर्च नभई

आय नहुने र आय नभई कर लाग्न नसक्ने सर्वमान्य कानुनी सिद्धान्त अनुरूप आयकर ऐन, ०३१ को दफा २(छ) मा “खूद आयको” परिभाषा गरी आय आर्जन वा प्राप्त गरेको आयमा ऐन बमोजिमको खर्च कटाई खूद आयमा कर लाग्ने भन्ने कुरा सोही ऐनको दफा १२(१) मा भएको कानुनी व्यवस्था अनुरूप सर्वप्रथम कूल आय कायम गरी त्यसबाट खर्च रकम कट्टा गरी सकेपछि खूद आय निस्कने र सो खूद आयमा कर लगाउने कानुनी व्यवस्था छ। यस्तो प्रकृया तथा कार्यविधि दफा ३३(२) वा २२(३) मध्ये जुनसुकै प्रकारले खूद आय कायम गर्दा अपनाउनु पर्ने भन्ने कुरा उक्त दफाको अवलोकनबाटै स्पष्ट छ। यस सम्बन्धमा सम्मानीत स.अ. बाट निवेदक बालकृष्ण अग्रवाल विपक्षी आयकर फछौट आयोग समेत भएको ०३८ सालको रिट नं. १७३८ निर्णय मिति २०४० ज्येष्ठ २६ गते र निवेदक दिपचन्द्र दुगड विपक्षी कर विभाग समेत भएको ०४३ सालको रिट नं. २३११ निर्णय मिति ०४५।३।३० (प्रकाशित) तथा ने.का.प. ०४२ कार्तिक नि.नं. २४४३ पृष्ठ ७०६ मा (प्रकाशित) मा समेत न्यायिक सिद्धान्त प्रतिपादित भइसकेको छ। निवेदकले हिसाब किताबवाला आय विवरण पेश गरेको र विभिन्न शीर्षक अन्तर्गत खर्च भएको रकम त्यसमा उल्लेख छ तर विपक्षी कर कार्यालयले सो मध्येको कुन खर्च मिन्हा नदिई र मिन्हा दिन नमिल्ने भन्ने ठहर समेत नगरी एकासी खूद आय कायम गरी कर निर्धारण समेत गरेकोले विपक्षी कर कार्यालयको सो निर्णय तथा आदेश उक्त दफा २(ठ) दफा छ र दफा १२(१) को विपरीत हुनुको साथ साथै उक्त प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्तको पनि बर्खिलाप भई गैरकानुनी तथा कानुनी त्रुटिपूर्ण समेत भएकोले बदरभागी छ। विपक्षी कर कार्यालयको उक्त निर्णयमा आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३३(२) को देहाय खण्ड (क)(ख)(घ) र (छ) बमोजिम तथा कर अधिकृतको मिति ०४६।२।१६ को राय सहितको प्रतिवेदन समेतको आधारमा खूद आय कायम गरेको भन्ने लेखिएको कुरा पनि गैरकानुनी छ। दफा ३३(२)(क) मा करदाताको दायित्व सम्पत्ति आय व्ययको श्रोत र विवरणहरू भन्ने उल्लेख छ र निवेदकले पेश गरेको नाफा नोक्सानी हिसाब तथा वासलात समेतबाट निवेदकको दायित्व, सम्पत्ति आय व्ययको विवरण समेत खुलेको छँदा छँदै विपक्षीले त्यसतर्फ कुनै ध्यान नदिई सविवेकीय आधारमा हचुवा तवरले खूद आय कायम गरेकोले सो आधारको अवलम्बन गलत किसिमले कपटपूर्ण ढंगबाट गरेको स्पष्ट छ त्यस्तो दफा ३३(२)(ख) को आधारमा भनेको पनि गैरकानुनी छ। सो दफा बमोजिमको प्रतिवेदन कर निरीक्षकले आय निर्धारण हुने आय वर्ष भित्र दिनु पर्नेमा आ.व. ०३८।०३९ को कारोबारको प्रतिवेदन मिति ०४६।१।१८ मा मात्र दिएको भन्ने कुरा उक्त निर्णयमा उल्लेख भएकोले सो आधारको पनि गलत तथा हचुवा प्रयोग भएको स्पष्ट छ। त्यस्तै देहाय खण्ड (घ) को आधारको प्रयोग गर्दा निवेदक जस्तो सीमित किसिमको कारोबार गर्ने कुन करदातासंग निवेदकको कारोबारको तुलना गरी खूद आय कायम गरेको हो सो खुलाउन नसकिएकोले सो आधार पनि गैरकानुनी छ। त्यस्तै देहाय खण्ड (छ) मा तथ्यपूर्ण प्रतिवेदन वा आधार भन्ने उल्लेख भएकोमा कस्तो तथ्यपूर्ण वा आधारलाई विपक्षीको कार्यालयले भन्न खोजेको हो सो पनि स्पष्ट गर्नसकेको छैन। साथै कर अधिकृत स्वयं निर्णयकर्ता भएकोले एउटा निर्णयकर्ता कर अधिकृतले अर्को निर्णयकर्ता कर अधिकृतको समक्ष राय प्रतिवेदन पेश गर्न पाउने किसिमको कानुनी व्यवस्था पनि छैन। उसमा पनि कर अधिकृतलाई कर निरीक्षकलाई प्रतिवेदन दिन पाउने कानुनी प्रावधान पनि छैन। तसर्थ विपक्षी कर कार्यालयले नै अवलम्बन गरेको भनेको उक्त आधारहरू पनि हचुवा तथा गैरकानुनी छ। उसमा पनि विपक्षी कर कार्यालयले दफा ३३(४) अनुसार पठाएको भनेको सूचनामा सो आधारहरूको सम्बन्धमा केही उल्लेख नगरी दफा ३३(२) बमोजिम मात्र भनेकोले सो आधारहरूको सम्बन्धमा निवेदकलाई विपक्षी कर का.ले कुनै पनि मौका प्रदान नगरेकोले उक्त निर्णय तथा आदेश गैरकानुनी भई बदरभागी छ। विपक्षी कर कार्यालयले आयकर ऐन, ०३१ को दफा ५९(३) बमोजिम भनी गरेको जरिवाना रु. ९४,३५९।७० पनि गैरकानुनी छ। तत्काल लागू रहेको दफा ५९(३) मा “दफा २८ बमोजिमको आदेश अनुसारको म्यादभित्र आय विवरण दाखिल नगर्ने व्यक्तिलाई” भन्ने उल्लेख भई दफा २८ लाई अड्डालेको २ दफा २८(१) मा “यो ऐन वा प्रचलित नेपाल ऐन बमोजिम आयकर लाग्ने आय भएको भनी कुनै व्यक्ति उपर शंका लागेमा कर अधिकृतले त्यस्तो व्यक्तिलाई आफ्नो आयको विवरण दाखिल गर्न गराउनु भनी आदेश दिन सक्नेछ” भन्ने उल्लेख भएकोले सो दफा अनुसारको आदेश रेगुलर करदाताको लागि दिन नमिली करदाता भई नसकेको तर आयकर लाग्ने आय भएको भनी शंका लागी आय विवरण दाखिल गराउनको लागि प्रयोग गर्न पाउने अधिकार हो। सोही ऐनको दफा २७ मा “व्यक्ति भन्ने शब्दको प्रयोग नभई “करदाता” भन्ने शब्दको प्रयोग भएको र निवेदक रेगुलर करदाता भई यसको आ.व. ०३६।०३७ तथा ०३७।०३८ सम्मको कर निर्धारण समेत विपक्षी कार्यालयबाट नै भइसकेकोले निवेदकको हकमा दफा २८ को प्रयोग गर्न पाउने अवस्था पनि छैन। उसमा पनि सोही ऐनको दफा २७(१) मा ‘करदाताले आफ्नो आय वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महीनाभित्र आयको विवरण भरी दाखिल गर्न पाउने कानुनी प्रावधान भएको र निवेदकको आय वर्ष कार्तिक मार्ग भएकोले आ.व. ०३८।०३९ को आय विवरण मिति ०३९ साल फाल्गुणसम्म त्यसै दाखिल गर्न पाउने कानुनी अधिकार प्राप्त भइरहेकोमा विपक्षी कर कार्यालयले सो भन्दा अगावै अर्थात् मिति ०३९।८।१३ मा नै दफा २८(१) बमोजिमको भनी सूचना पठाएको र सोको म्यादभित्र आय विवरण पेश नभएको भनी दफा ५९(३) प्रयोग गरी गरेको उक्त जरिवाना उक्त दफा २७(१) को पनि विपरीत भई उक्त जरिवाना गैरकानुनी हुँदा लाग्नु पर्ने होइन। विपक्षी कर कार्यालयले प्रचलित सिद्धान्त अनुसारको भनी २० तथा २५ प्रतिशतले कायम गरेको खूद आय पनि हचुवा तथा गैरकानुनी छ। प्रचलित सिद्धान्त अनुसार भन्ने कुन ऐन नियम वा सिद्धान्तलाई भन्न खोजेको हो सो कुरा उक्त निर्णयमा खुलाउन सकिएको छैन आयकर ऐन, ०३१ को दफा १७ बमोजिम नेपाल राजपत्रमा कुनै सूचना प्रकाशित नभएको तथा आयकर नियमावलीमा समेत सो सम्बन्धमा कुनै

व्यवस्था यो आ.व. मा हुन सकेको देखिँदैन साथै सो दफा १७ अन्तर्गतको अधिकारको प्रयोग गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गर्दा सो सूचनालाई पश्चातदर्शी अर्थात रिट्रोस्पेक्टिभ असर प्रदान गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान पनि आयकर ऐनमा छैन तथा आयकर ऐन, २०३१ लाई संविधानको धारा १७(२) को संरक्षण पनि प्रदान भएको देखिँदैन । यस्तो स्थितिमा विपक्षी कर कार्यालयले प्रचलित सिद्धान्त भनी कुनै परिपत्रलाई इंगीत गर्न खोजेको भए दफा १७ अन्तर्गतको अधिकार आन्तरिक निर्णयद्वारा परिपत्र गरी प्रयोग गर्न पाउने अधिकार विपक्षी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयलाई दफा १७ ले प्रदान गरेको छैन । यदि विपक्षी कर कार्यालयले नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति ०४०१८१९९ को सूचनालाई प्रचलित सिद्धान्त अनुसार भन्न खोजेको हो भने सर्वप्रथम उक्त निर्णयमा सो कुरा खुलाउन सकिएको छैन । साथै ०४०१८१९९ को सूचनालाई विपक्षी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयले पश्चातदर्शी असर प्रदान गर्ने गरी प्रकाशित गरेकोले सूचना अनधिकृत तथा गैरकानुनी समेत भएकोले त्यस्तो सूचनालाई आधार बनाउन नमिल्ने हुँदा विपक्षी कर कार्यालयको उक्त निर्णय तथा आदेश सो दृष्टिकोणले पनि हचुवा तथा गैरकानुनी छ र सो सूचना पनि सो हदसम्म बदरभागी छ । साथै सो दफा १७ ले “खूद आय निर्धारण गर्ने तरीकासम्म तोक्ने अधिकार श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयलाई दिएकोमा सो अनुसारको तरीका नतोकी प्रतिशत तोकेकोले सो सूचना दफा १७ को भनी विपरीत भई गैरकानुनी छ । प्रचलित सिद्धान्त अनुसार भन्ने कुन नियमका सिद्धान्तलाई भन्न खोजेको हो सो कुरा उक्त निर्णयमा खुलाउन सकेको छैन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा १७ बमोजिम नेपाल राजपत्रमा कुनै सूचना प्रकाशित नभएको तथा आयकर नियमावलीमा समेत सो सम्बन्धमा कुनै व्यवस्था यो आ.व. मा हुन सकेको देखिँदैन । साथै सो दफा १७ अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गर्दा यो सूचनालाई पश्चातदर्शी असर प्रदान गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान पनि आयकर ऐनमा छैन । यस्तो स्थितिमा विपक्षी कर कार्यालयले प्रचलित सिद्धान्त भनी कुनै परिपत्रलाई इंगीत गर्न खोजेको भए दफा १० अन्तर्गतको अधिकार आन्तरिक निर्णयद्वारा परिपत्र गरी सो प्रयोग गर्न पाउने अधिकार विपक्षी श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयलाई सो दफा १७ ले प्रदान गरेको छैन । अतः माथि लिइएको जिकिर कानुनी बुँदा तथा सम्मानीत अदालतबाट प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्तको आधारमा विपक्षी कर कार्यालयको ०४६१२१९८ को उक्त निर्णय तथा ०४६१२१२० को उक्त आदेश तथा विपक्षी श्री ५ को सरकारको मिति ०४०१८१९९ को उक्त सूचनाबाट निवेदकको वर्णित हकको अतिरिक्त मौलिक हक समेत कुण्ठित भएकोले उक्त निर्णयपत्रहरु बदर गरी कानुन बमोजिम आयकर निर्धारण गर्न भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने शशिविनोद शर्माको निवेदन जिकिर ।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी गर्न नपर्ने हो ? विपक्षीहरुबाट लिखितजवाफ फिर्काई आएपछि वा म्याद नाघेपछि पेश गर्न भन्ने यस अदालत एक न्यायाधीशका इजलासबाट भएको आदेश ।
४. विपक्षी करदाताले पेश गरेको नाफा नोक्सान हिसाबलाई प्रमाणित गर्ने रीतपूर्वकका बील, भौचर र भर्पाई खाताहरु पेश गर्न नसकेकोले निजले राखेको लेखालाई मान्यता दिन नमिल्ने भई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरिने भएको व्यहोरा उल्लेख गरी सोही ऐनको दफा ३३(४) को सूचना मिति ०४५११११८ को पत्रबाट दिइएको छ । मिति ०४६१२१९८ को उक्त सूचना आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को प्रतिकूल नभएको र निवेदकले हिसाब किताबवाला आय विवरण पेश गरेको कुरामा विवाद छैन । तर पेश गरेको हिसाब किताबलाई प्रमाणित गर्ने बील भर्पाई खाता वहीहरु म्यादभित्र पेश गर्न नसकेको कारणबाट ऐनको दफा ५८(क) अनुसार निजले पेश गरेको लेखा हिसाब किताबलाई मान्यता दिन नमिल्ने भई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम अन्य यस्तै प्रकारको कारोबार गर्ने करदातालाई आय कायम गर्ने गरिएको प्रचलित प्रकृया एवं सिद्धान्त अनुसार नै निवेदकको पनि खूद आय कायम गरिएको कानुन प्रतिकूल नभएकोले रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय काठमाडौं र अर्थ मन्त्रालयको समेतको एकै मिलानको लिखितजवाफ रहेछ ।
५. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रतनलाल कनौडियाले सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित नि.नं. २३६३ को सिद्धान्त प्रतिकूल निर्णय भएको छ । सो नजीरले सूचना दिएर मात्र पुग्दैन । अपनाउनु पर्ने कार्यविधि नै नअपनाई गरेको विपक्षीको ०४६१२१९८ को निर्णय र ०४६१२१२३ को आयकर निर्धारण आदेश बदर भई पुनः कायम गर्न भन्ने परमादेश समेत जारी हुनुपर्छ भन्ने र विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेतले दिनु पर्ने आधार दिएको देखिँदैन । त्यसकारण कानुन बमोजिम होस् भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्न भयो ।
६. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुने नहुने के रहेछ हेरी निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो ।
७. यसमा विपक्षी कर कार्यालयले निवेदकको आ.व. २०३८।०३९ को खूद आय आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३(२) को खण्ड (क)(ख)(घ) र (छ) बमोजिम निर्धारण गरेको भन्ने उक्त ऐनको दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा सोही ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम रीतपूर्वक सूचना पाउनु पर्ने कानुनी वाध्यता छ सो दफा ३३(४) को सूचना कस्तो किसिमको हुनुपर्छ भन्ने सम्बन्धमा नि.नं. ३५४४ समेतमा न्यायिक सिद्धान्त प्रतिपादित भइसकेको छ । सो प्रतिपादित न्यायिक सिद्धान्त अनुसार आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को देहाय (क) देखि (छ) सम्ममा उल्लेख भएको आधारहरु मध्ये उक्त कुन आधारमा के कति खूद आय कसरी कायम हुने देखिन आयो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गरी दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना दिई सफाइको मौका दिनु पर्नेमा विपक्षी कर कार्यालयले सो दफा अनुसार सूचना दिएको भनेको ०४५११११८ को पत्रमा “हिसाब

किताब परीक्षण गराउन समेत नल्याउनु भएको देखिएको हुँदा तपाइको प्रस्तुत आ.व. हरुको कारोबारको खूद आयकर ऐन, २०३१ संशोधन सहितको दफा ३३(२) को आधारमा कायम गर्न पर्ने देखिएको हुँदा आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३(४) बमोजिमको आदेश दिएको छ" भन्ने समेत उल्लेख भएकोले विपक्षी कर कार्यालयको सूचना दिएको भनेको सो सूचना दफा ३३(४) र सो दफा सम्बन्धमा सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित उक्त न्यायिक सिद्धान्तको पनि विपरीत भई विपक्षी कर कार्यालयले कानुन बमोजिमको सूचना नदिई खूद आय कायम गरेको विपक्षी कर कार्यालयको ०४६१२१८ को निर्णय २०४६१२१२० को उक्त आदेश तथा श्री ५ को सरकारको मिति ०४०१८१८ को सूचनाबाट निवेदकको मौलिक हक समेत कुण्ठित भएकोले उक्त निर्णयपत्रहरु बदर गरी कानुन बमोजिम आयकर निर्धारण गर्न भन्ने परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदकले मुख्य जिकिर लिएको देखिन्छ ।

८. करदातालाई निजले पेश गरेको नाफा नोक्सान हिसाबलाई प्रमाणित गर्ने रीतपूर्वकको हिसाब किताब पेश गर्न नसकेकोले निजले राखेको लेखालाई मान्यता दिन नमिल्ने भई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरिने भएको व्यहोरा उल्लेख गरी सोही ऐनको दफा ३३(४) को सूचना विपक्षी कर कार्यालयले मिति ०४५१११८ को पत्रबाट निवेदकलाई दिएको देखिन्छ । उक्त सूचना आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को प्रतिकूल छैन भन्ने विपक्षी कर कार्यालयको लिखितजवाफबाट देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) मा करदाताले आय विवरण दाखिल नगरेकोमा वा भुट्टा विवरण दाखिल गरेमा वा कारोबारको लेखा नराखेमा वा राखेको लेखालाई मान्यता दिन नमिल्ने भएमा कर अधिकृतले देखाएको कुनै आधारमा खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न सक्ने छ भनी देहायमा “(क) देखि (छ) सम्मका आधारहरु उल्लेख गरेको र सोही ऐनको दफा ३३(४) मा उपदफा (२) वा (३) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा कर अधिकृतले त्यसरी आय निर्धारण गर्न परेको आधार स्पष्ट खुलाई करदातालाई लिखित सूचना दिई आफ्नो आय विवरण सम्बन्धमा केही कुरा भन्ने वा सबूद प्रमाण पेश गर्न ७ दिनको म्याद दिनु पर्नेछ” भन्ने लेखिएको पाइन्छ । ०४५१११८ को विपक्षी कर कार्यालयको सूचना हेर्दा त्यस प्रा.लि. ले आ.व. ०३८३९ तथा ०३९१०४० मा गरेको आर्थिक कारोबार सम्बन्धमा मिति ०४२१२१० मा पेश हुन आएको आय विवरण तथा संलग्न नाफा नोक्सान खातालाई पुष्ट्याई गर्ने रीतपूर्वकको हिसाब किताब पेश गर्न तथा त्यस सम्बन्धी आवश्यक बयान आदि दिनका लागि उपस्थित हुन यस कार्यालयबाट विभिन्न मितिमा त्यस प्रा.लि. को नाउँमा पत्रद्वारा रीतपूर्वकको हिसाब किताब पेश गर्न तथा बयान आदिका लागि उपस्थित हुन आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ४५ अनुसारको १५ दिने सूचना हुलाकद्वारा रजिष्ट्री गरी पठाएकोमा सो बमोजिम हिसाब किताब पेश गर्न तथा बयान आदि दिन हालसम्म उपस्थित हुन नआउनु भएको साथै हिसाब किताब परीक्षण गराउन समेत नआउनु भएको हुँदा तपाइको प्रस्तुत आ.व. हरुको कारोबारको खूद आय आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को आधारमा कायम गर्न पर्ने देखिएको हुँदा तपाइको आफ्नो कारोबार सम्बन्धमा केही कुरा भन्न सबूद प्रमाण केही पेश गर्न पर्ने भए यो पत्र प्राप्त भएको मितिले ७ दिनभित्र पेश गर्न ल्याउनु हुन आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिमको आदेश दिइएको छ भन्ने लेखिएको देखिन्छ ।

९. कर अधिकृतले खूद आय के कुन तथ्य र आधारमा के कति निर्धारण गर्न लागेको छ सो को जानकारी करदातालाई गराई सो आय सम्बन्धमा आफ्नो भन्ने मौका मिलोस् भन्नाको लागि नै उक्त ऐनको दफा ३३(४) को कानुनी प्रावधान रहेको पाइन्छ । तर आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गर्दा दफा ३३(४) बमोजिम आय निर्धारण गर्न परेको कुराको आधार स्पष्ट खुलाई निवेदकलाई सूचना दिएको देखिँदैन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) मा उल्लेख भएका आधारहरु मध्ये कुन आधारमा कर अधिकृतले कति खूद आय कसरी कायम गरेको हो सो समेत खूद आय कायम गरेको आदेशमा खुलेको पाइँदैन । ऐनले निर्दिष्ट गरे बमोजिमको रीतपूर्वकको उक्त सूचना नदेखिँदा त्यस्तो सूचनालाई आयकर ऐन, ०३१ को दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना भन्न मिल्दैन । निवेदक महेशकुमार अग्रवाल विरुद्ध कर कार्यालय विराटनगर समेत भएको उत्प्रेषण विषयको रि. नं. २३६३ को मुद्दामा कुन आधारमा के कति खूद आय कसरी कायम हुन आयो सो को ऐनले निर्दिष्ट गरे बमोजिमको सूचना दिनुपर्छ भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादित भएकोले उपरोक्त उल्लेख भए बमोजिम कानुन बमोजिमको सूचना नदिई खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको विपक्षी कर कार्यालय काठमाडौँको मिति २०४६१२१८ को निर्णय तथा २०४६१२१२० को आदेश समेत त्रुटिपूर्ण देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) र दफा ३३(४) तर्फ मूल रुपमा विवाद उठेको र सोको निराकरण गर्न पर्ने हुँदा २०४०१८१८ को सूचनातर्फ हाल बोल्ने स्थिति देखिन्छ । अतः विपक्षी कर कार्यालय काठमाडौँको २०४६१२१८ को निर्णय तथा २०४६१२१२० को आदेश समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । अब कानुन बमोजिम खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी प्रत्यर्थी कर कार्यालय काठमाडौँका नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ । आदेशको जानकारी प्रत्यर्थी कार्यालयलाई दिन प्रतिलिपि श्री महान्यायाधिकाको कार्यालयमा पठाई फायल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.महेशरामभक्त माथेमा

इति सम्बत् २०४६ साल चैत्र २९ गते रोज ४ शुभम्..... ।

भाग: ३४, साल: २०४९, महिना: भाद्र, अंक: ५, फैसला मिति : २०४८।११।०६, निर्णय नं. ४५३५

संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोकप्रताप राणा
माननीय न्यायाधीश श्री कृष्णजंग रायमाझी
सम्बत् २०४७ सालको रिट नं.१३५७

निवेदक : जिल्ला नेपालगञ्ज स्थिति अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी र सुरेश इम्पोरियमको प्रोप्राइटर श्री मामराज अग्रवाल
विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय, नेपालगंजसमेत

विषय: उत्प्रेषण

(१) सूचना नै कानूनको रीत पुगेको छैनभने त्यस्तो खुद आय निर्धारण आदेश समेतलाई कानून बमोजिमको भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. २४)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सुशिलकुमार सिन्हा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेत

आदेश

न्या.त्रिलोकप्रताप राणा

१. नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १६।७ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको व्यहोरा निम्न बमोजिम छ ।

२. निवेदक विदेशी कपडा एवं गल्लाको कारोवार गर्ने फर्महरु हुन । आ.व. २०३३।०३४ मा सुरेश इम्पोरियम फर्मले विदेशी मालसामान नेपाल टु नेपाल पैठारी गरी बिक्री कारोवार गर्ने गरेको र स्थानीय बजारमा खरीद गरेको छैन । अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी फर्मले गल्ला नेपाल टु नेपाल निकासी पैठारी र स्थानीय बजारमा खरीद बिक्री गर्ने गरेको छ । आ.व. २०३३।०३४ मा सुरेश इम्पोरियमको खुद आय रु ६८००।- र अग्रवाल ग्रेन एजेन्सीको खुद आय रु. ११,१३६।- देखाई आय विवरण पेश गरेकोमा सो विवरण समितिमा पेश नै नगरेको र २०३९ सालमा साना करदाताको आय निर्धारण समिति गठन हुँदा सो समितिमा पनि पेश नगरी अनाधिकृत समितिमा पेश गरी मिति २०४०।१२।१५ मा कर निर्धारण आदेश भएको र सो आदेश अनियमित हुँदा सो उपर रिट परी कारवाई भई मिति २०४२।२।१० मा सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २५ ले वार्षिक चालीस हजार (४०,०००।-) रुपैयाँसम्म खुद आय हुने साना करदाताहरुको आयकर निर्धारण समितिले गर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । सो अनुरूप शुरेश इम्पोरियम र अग्रवाल ग्रेन एजेन्सीको वार्षिक खुद आय रु. ४०,०००।- भन्दा कम देखियो । यस्तो अवस्थामा आयकर ऐन, २०३९ को दफा १७(क) अन्तर्गत गठित समितिले कर निर्धारण गर्ने पनेमा आयकर ऐन, २०३९ को दफा ४०(१) अन्तर्गत गठित समितिले गरेको देखिन आएकाट निवेदकको खुद आय रु. ३,९८,२८९।७४ पैसा कायम गर्ने गरेको मिति ०४।२।१९३ को निर्णयबाट त्रुटिपूर्ण देखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । अब पुनः कानून बमोजिम गरी निर्णय गर्ने भनी परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ भनी मिति ०४।२।१९० मा रिट जारी भएकोमा उक्त मिति ०४।२।१९० को सर्वोच्च अदालतको आदेशानुसार कर कार्यालयले निवेदकको आय विवरणलाई आयकर निर्धारण समितिमा पेश गरेको र समितिले पनि निवेदकलाई बुझ्दै नबुझेको र आयकर नियमावलीको नियम (२७) को देहाय (घ) बमोजिम कर दातासंग छलफल गर्न पनेमा सो केही नगरी हचुवा तरिकाले एकतर्फी निर्णय गरी रु. ४०,०००।- भन्दा बढी आय छ भन्दै मिति ०४।१९।२२ मा प्रमुख कर अधिकृत कै सभापतित्व गर्नभएको निर्णय पूर्वाग्रहयुक्त हुनुको साथै आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(४) बमोजिम रीतपूर्वकको सूचना कर अधिकृतले प्रदान नगरी गरेको निर्णय गैरकानुनी छ । आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(४) बमोजिम सूचना कर कार्यालयले करदातालाई पठाउँदा सो सूचनामा खुद आयको अंक र सो कायम हुने आधारहरु स्पष्ट रुपमा खुलाई करदातालाई खण्डन गर्न एवं सफाई पेश गर्न मौका दिनु पर्ने हो । तर मिति २०४३।११।२९ मा विपक्षी कर कार्यालयबाट पठाएको दफा ३३(४) बमोजिमको भन्ने सूचनामा न त खुद आयको अंक नै खुलाएको छ न त सो कायम हुने आधार यसरी खुद आयको अंक र खुद आय कायम हुने आधार नै नखुलाएको दफा ३३(४) को सूचनालाई रीतपूर्वकको सूचना दिई सफाईको मौका दिएको भन्न मिल्दैन । ऐन ऐनको दफा ३३(२) को अधिकार प्रयोग गरी खुद आय कायम गर्ने अघि दफा ३३(४) को रीतपूर्वकको सूचना दिनु पर्नेमा अन्यथा कर निर्धारण आदेश बदर हुने भनी कानुनी सिद्धान्त समेत सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित भएका हुन । जस्तै निवेदक मोहनकृष्ण खरेल वि. कर कार्यालय राजविराज समेत (ने.का.प., २०४५, अंक ८ पृष्ठ ७७८, नि.नं.३५४४ र निवेदक प्रेमबहादुर माली विरुद्ध आय निर्धारण समिति समेत (ने.का.प., २०४४, पृष्ठ १७५ अंक २ फु.वे. नि.नं.२९९२) छन् ।

३. प्रस्तुत आ.ब. ०३३०३४ को आयकर निर्धारण आदेश खुद आय एकमुष्ट रु. ३,९८,२८९।७४ उल्लेख गर्नभएको छ । तर सो खुद आय रु. ३,९८,२८९।७४ कसरी कायम हुन आयो सो कुरा आयकर निर्धारण आदेशमा खुलाउनु पर्ने बाध्यात्मक कानुनी व्यवस्था भएको हुँदा सो विपरीत भएको कर निर्धारण आदेश नेपालको संविधान, २०१९ को धारा ५८ को विपरीत हुँदा त्यस तो कानुन विपरीतको कर निर्धारण आदेश मान्यता शून्य भई कार्यान्वयन हुन नसक्ने देखिएको स्पष्ट छ । यस सम्बन्धमा श्री सर्वोच्च अदालतबाट निवेदक बजरंगवली स-मिल विरुद्ध कर कार्यालय सुनसरी समेत (ने.का.प., २०४१ अंक १, नि.नं.१८८३, पृष्ठ ५७) संगको मुद्दामा सिद्धान्त समेत प्रतिपादित भएको छ ।
४. निर्णय पर्चामा ऐनको दफा ३३(२)(ग) (घ) र (च) को आधारबाट खुद आय कायम गरिएको भनिएको छ । सो बमोजिम आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) (ग) अन्तर्गतको कर निरीक्षकको प्रतिवेदन तथ्ययुक्त आधारमा हुनुपर्ने र सो आधारको सम्बन्धमा निवेदकलाई खण्डन गर्ने मौका दिनु पर्ने निर्विवाद छ । तथ्यहीन प्रतिवेदनको अधार लिई एकतर्फी रूपले करदाताको करको दायित्व बढाउन पाउने अधिकार आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२)(ग) ले कर अधिकृतलाई प्रदान गरेको होइन । दफा ३३(२) (घ) मा यस्तै किसिमको अरु करदाताको यस्तै किसिमको कारोवारमा के कति खुद आय कायम भएको छ सो आधार लिई खुद आय कायम गर्ने अधिकार कर अधिकृतलाई प्रदान गरेको छ ।
५. सो दफा ३३(२)(घ) अनुसार आय कायम गर्दा कर अधिकृतले निवेदक फर्महरु जस्तै अर्को कुन कम्पनीलाई रु. ३,९८,२८९।७४ खुद आय कायम गर्नभएको छ सो नामावली खुलाउनु पर्दथ्यो सो नगरी दफा ३३(२)(घ) उल्लेख गर्दैमा उक्त रकमको खुद आय कायम गरिएको कानुनसंगत भएको भन्न मिल्दैन साथै दफा ३३(२)(च) अन्तर्गत कर अधिकृतले स्वयं बुझेको छ भने सो पनि खुलाउनु पर्ने र करदातालाई सोको जानकारी दिई खण्डन गर्न मौका प्रदान गर्न पर्ने हो सो केही नगरी गोप्य रूपमा आधारहीन राय प्रतिवेदन लिएको आधारमा कर अधिकृतले गोप्य प्रमाणको भरमा लगाएको कर आधारहीन छ ।
६. माथि उल्लेख गरिएका बूँदाहरुको आधारबाट कर कार्यालय नेपालगंजको मिति ०४४।३।१५ को आयकर निर्धारण आदेश र सोही मितिको पर्चा तथा महानिर्देशक कर विभाग काठमाडौंको मिति ०४६।१०।२२ को फैसला समेत गैरकानुनी हुँदा निवेदकको संविधानको धारा ११(२)(ड) र धारा १५ तथा धारा ५८ को हक अधिकारमा आघात पुर्याउनु भएकोले संविधानको धारा १६ ले निर्दिष्ट गरेको धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी मिति ०४४।३।१५ को कर कार्यालय नेपालगंजको गैरकानुनी कर निर्धारण आदेश र पर्चा तथा सो आदेशलाई सदर गर्ने गरेको महानिर्देशक, कर विभाग काठमाडौंको ०४६।१०।२२ को आदेश बदर गरी सर्वोच्च अदालतको पूर्व आदेश बमोजिम साना करदाताको आय निर्धारण समितिमा निवेदकको विवरण पेश गरी सो समितिले बुझ्नु पर्ने कुरा बुझी सफाईको मौका दिई रु. ४०,०००।- (चालीस हजार) भन्दा बढी खुद आय हुने समितिले निर्णय गरेमा निवेदकलाई कानुन बमोजिम रीतपूर्वक दफा ३३(४) को सूचना गरी जवाफ लिई सही मूल्यांकन गरी खुद आय कायम गर्न भनी कर कार्यालय नेपालगंजको नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी गरी हक संरक्षण गरी पाउँ भन्ने रिटनिवेदनको मुख्य जिक्ति ।
७. यसमा के कसो भएको हो विपक्षीहरुबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि पेश गर्न भन्ने यस अदालतको एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०४७।४।१०।४ को आदेश ।
८. नेपालगंज स्थित अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी तथा सुरेश इम्पोरियम फर्मको प्रो.श्री मामराज अग्रवालले आ.ब. ०३३०३४ दिवावलीको उक्त दुवै फर्मको छुट्टाछुट्टै आय विवरण पेश गरेकोमा नेपाल राजपत्र भाग (३) मा मिति २०४०।८।२६ मा प्रकाशित श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको सूचना अनुसार आयकर ऐन, (संशोधन सहित) २०३१ को दफा ४० बमोजिम गठित आय निर्धारण समितिको मिति २०४०।१२।१३ को बैठकबाट उक्त आ.ब. ०३३०३४ को निज करदाताको यी दुवै फर्महरुको जम्मा खुद आय रु. ३,९८,२८९।७४ कायम भई आर्थिक ऐन, २०३४ बमोजिम सो खुद आयमा कर निर्धारण भएकोमा सो कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझी २०४० साल बैशाख महीनामा सम्मानीत सर्वोच्च अदालतमा रिट निवेदन दिएको र श्री सर्वोच्च अदालतको मिति २०४२।२।१०।५ को फैसलामा यसमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा १७(क) मा यस ऐनको अन्य दफाहरुमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि तोकिएको हदसम्म आय हुने साना करदाताहरुको कर निर्धारण गर्ने तरीका र कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ । आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २५ ले वार्षिक ४०,०००।- (चालीस हजार) रुपैयाँ सम्म खुद आय हुने साना करदाताहरुको आयकर निर्धारण समितिले गर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । रिट निवेदकको खुद आय चालीस हजार भन्दा कम देखियो । अतः यस्तो अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ को दफा १७(क) अन्तर्गत गठित समितिले कर निर्धारण गर्न पर्नेमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४०(१) अन्तर्गत गठित समितिले आयकर निर्धारण गरेको खुद आय रु. ३,९८,२८९।७४ कायम गर्ने गरेको मिति २०४०।१२।१३ को निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । अब पुनः कानुन बमोजिम गरी निर्णय गर्न भनी परमादेशको आदेश समेत जारी भएको रहेछ ।
९. सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट आदेश जारी भए अनुसार आयकर ऐन, २०३१ को दफा १७(क) अन्तर्गत गठित साना करदाता आयकर निर्धारण समितिको मिति २०४३।१०।२२ को बैठकमा निज रिट निवेदकको फाइल पेश हुँदा सो समितिबाट निजको उक्त आ.ब. ०३३०३४ को खुद आय रु. ४०,०००।- भन्दा बढी नै देखिन आएबाट यस समितिको कार्यक्षेत्र भित्रको नहुँदा कर कार्यालयबाटै खुद आय कायम गरी निर्धारण गर्ने भनी निर्णय भएबाट फाइल फिर्ता भई आएको हो ।

१०. निज करतादाको आय रु. ४०,०००/- भन्दा बढी नै छ भनी साना करतादा आयकर निर्धारण समितिबाट निर्णय भएको र निज करतादालाई आफ्नो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्नको लागि ७ दिनको म्याद दिई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम मिति २०४३१०१२३ मा पत्र लेखिएकोमा सो पत्र मिति ०४३१०१२८ मा बुझी लिई सो पत्रको जवाफमा मेरो खुट्टा भाँचिई हिंडडुल गर्न नसक्ने भएको हुँदा वैशाख महीनासम्मलाई सबूद प्रमाण पेश गर्ने म्याद पाउँ भनी ०४३११५ मा निवेदन दर्ता गराएको थियो ।
११. पुनः ७ दिनको म्याद दिई सबूद प्रमाण पेश गर्न उक्त ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम मिति ०४३११२२१ मा पत्र लेखी पठाएको र सो पत्र ०४३११२२ मा बुझी लिई सबूद प्रमाण पेश नगरी बसेको हुँदा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को खण्ड (ग) बमोजिम मिति २०४०१२१० मा कर निरीक्षक मार्फत लिएको प्रतिवेदन तथ्यपूर्ण र मनासिब देखिएकोले निज करतादाको तत्कालीन कारोवार सम्बन्धमा अन्य व्यापारी वर्गसंग बुझेको आधार र यस्तै करतादाको कारोवार गर्ने करतादाको खुद आय समेतको आधारमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को खण्ड (ग)(घ) र (च) बमोजिम यस कार्यालयको मिति २०४४३१५ को पर्चा निर्णय अनुसार रु. ३,९८,२८९।७४ पैसा कर निर्धारण भएको हो र सो खूद आयमा आर्थिक ऐन, २०३४ बमोजिम भएको कर निर्धारण आदेश र निर्णय कानून बमोजिम भएकोले यो रिटनिवेदन जारी हुनुपर्ने होइन भन्ने समेत कर कार्यालय नेपालगंजको लिखितजवाफ ।
१२. निवेदकको फर्मको आ.ब. ०३३०३४ (दिपावली) मा पेश गरेको आय विवरण आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २६(१) बमोजिम गठित साना करतादा आय निर्धारण समितिमा पेश भई उक्त समितिबाट मिति ०४३१०१२२ मा सर्वसम्मतीबाट निवेदकको फर्मको उक्त आ.ब.को खूद आय रु. ४०,०००/- भन्दा बढी हुने देखिन आएकोले ऐजन नियमको नियम २७(१) बमोजिम समितिको कार्य क्षेत्रभित्रको नहुँदा करतादाको कारोवारको सम्बन्धमा प्राप्त हुन आएको तथ्यांकलाई ध्यानमा राखी कर कार्यालयबाटै खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्नपर्ने देखिन आएकोले फाइल कर कार्यालय नेपालगंजमा पठाई दिने गरी निर्णय भएको देखिन्छ । निवेदकको निवेदनको प्रकरण (३) मा उल्लेख भए बमोजिम आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २७(२) को देहाय (घ) मा उल्लेख भए बमोजिम करतादासंग सो सम्बन्धमा छलफल गर्न पर्ने गरिएन भन्ने कुरा छ । सो कार्यविधि साना आय करतादाको समितिबाट कर निर्धारण हुँदाको अवस्थामा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि हो । ऐजन नियमको २७(२) बमोजिमको अवस्थामा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि होइन ।
१३. निवेदक फर्महरु विदेशी कपडा एवं गल्लाको कारोवार गर्ने कुरामा स्वयं निवेदकले स्वीकार गरेको छ । निवेदकले पेश गरेको आय विवरणलाई पुष्टाई गर्ने कुनै प्रमाण पेश गर्न सकेको पाइदैन । यस अवस्थामा निवेदक फर्मको कर निर्धारण आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) मा भएका व्यवस्था अनुसार गर्न पर्ने हुँदा सोही अनुसार कर निर्धारण भए गरेको पाइन्छ । यसै सम्बन्धमा यसै फर्मको उल्लेखित आ.ब. ०३३०३४ को मिति २०४०१२१३ मा आयकर निर्धारण समितिबाट सोही आधारमा कर निर्धारण भएकोमा निवेदक फर्मको सम्मानीत सर्वोच्च अदालतमा रिटनिवेदन परी सर्वोच्च अदालतबाट रिट निवेदक फर्मको आय विवरण साना करतादा निर्धारण समितिमा पेश भएकोमा सो समितिले कर निर्धारण गर्न पर्नेमा आय निर्धारण समितिले गरेको देखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गर्ने गरी मिति ०४२११० मा निर्णय भएको पाइन्छ । उक्त निर्णयबाट आय निर्धारण समितिबाट निवेदक फर्मको उल्लेखित आ.ब.को खुद आय रु. ३,९८,२८९।७४ कायम गरिएको सन्दर्भमा तथ्यमा प्रवेश गरी कुनै निर्णय भएको पनि छैन कर निर्धारण हुन अघि निवेदकलाई २०४३१०१२३ र ०४३१०१२१ मा आय कर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को सूचना दिइएकोमा म्याद भित्र कुनै सबूद प्रमाण पेश गर्न सकेको पाइदैन । आय निर्धारण समितिमा कर निर्धारण हुँदा लिइएको आधार औचित्यपूर्ण छैन भनी त्यसलाई खण्डन गर्ने प्रमाण पेश गरी खण्डन गर्न सकेको देखिदैन । अतः आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को सूचना रीतपूर्वक नदिएको तथा कर निरीक्षकको प्रतिवेदन तथ्यमा आधारित नभएको भन्ने निवेदकको जिकिर निरर्थक देखिन्छ ।
१४. कर कार्यालय नेपालगंजबाट भएको मिति ०४४३१५ को खुद आय कायम गर्ने सम्बन्धी निर्णय पर्चा र सोही मितिमा भएको कर निर्धारण आदेश उपर निवेदकको फर्मको यस कर विभागमा निवेदन परी यस विभागबाट समेत उपरोक्त आधारमा कर कार्यालयको उल्लेखित कर निर्धारण आदेश सदर गर्ने गरी मिति ०४६१०१२२ मा निर्णय भएको देखिन्छ । यस विभागको निर्णय उपर निवेदकको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४(५) बमोजिम क्षेत्रीय अदालतमा निवेदकको पुनरावेदनको अनुमतिमा जान सक्ने कानुनी बाटो अवलम्बन नगरी निवेदक सम्मानीत अदालतको अधिकार क्षेत्रमा गुहान पुगेको र रिट क्षेत्रबाट तथ्यमा प्रवेश गरी निर्णय दिन नमिल्ने भन्ने सम्मानीत सर्वोच्च अदालतको मान्यता अनुरूप पनि नमिल्ने स्पष्ट छ । अतः उपरोक्त आधार हरूबाट यस विभाग समेतबाट कानून बमोजिम गरिएको काम कारवाहीले निवेदकको कानुनी हक तथा संवैधानिक हकमा कुनै प्रकारको आघात पुग्न नगएकोले प्रस्तुत रिटनिवेदन खारेज गरी यस सम्बन्धमा कर कार्यालय नेपालगंजको मिति ०४४३१५ को कर निर्धारण आदेश तथा यस विभागको मिति ०४६१०१२२ को निर्णय पर्चा समेत यथावत कायम राखी पाउँ भन्ने समेत कर विभाग काठमाडौंको लिखितजवाफ ।

१५. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश भएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निवेदकका तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान अधिवक्ता श्री सुशिलकुमार सिन्हाले निवेदकको उक्त आ.व. को खूद आय रु. ४०,०००।- भन्दा बढी छ भने हामीसंग बुझ्नु पर्ने थियो । सो भएको छैन । साना करदाता आय निर्धारण समितिले आयकर नियमावली, २०३९ को नियम २७ (१) बमोजिम कर कार्यालयमा फाइल फिर्ता पठाउँदा उक्त दफा २७(२) को रीत पुर्याई रु. ४०,०००।- भन्दा बढी खूद आय कायम भएको देखिए पनि आयकर निर्धारण समितिमा पठाउनु पर्छ भन्ने कुरा ऐनमा छैन । खूद आय ४०,०००।- भन्दा बढी खूद आय हुन्छ भन्ने कुरा स्पष्ट देखिनु पर्छ र सो कहीं कतैबाट देखिन आउँदैन । व्यक्तिगत धारणा बनाउनु हुँदैन । आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्ने परेको आधारहरु खुलाउनु पर्नेमा सो भएको गरेको केही छैन । साथै आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(२) को देहाय (क) देखि (६) सम्मका कुन आधारमा रिट निवेदकले के कति खूद आय कसरी कायम हुन आयो सो कुरा उल्लेख गरेको पाइँदैन । यसमा ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम खूद आय कायम गर्ने सूचना गरेको नहुँदा कर कार्यालय नेपालगंजको ०४४।३।१५ को खूद आय कायम गर्ने सम्बन्धी निर्णय पर्चा र सोही मितिमा भएको कर निर्धारण आदेश उपर निवेदकको कर विभाग काठमाडौंमा निवेदन परी सोही आदेशलाई सदर गर्ने गरी मिति ०४६।१०।२२ मा भएको निर्णय समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी ऐनको दफा ३३(४) को सूचना गरी जवाफ लिई तथ्ययुक्त आधारमा खूद आय कायम गर्न भनी कर कार्यालय नेपालगंजको नाउँमा परमादेको आदेश समेत जारी गरिपाउँ भनी बहस गर्नभयो ।
१६. विपक्षी कर कार्यालय र कर विभागको तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री खगेन्द्र बस्नेतले निवेदकको उक्त आ.व. को खूद आय रु. ४०,०००।- भन्दा कम भनी सम्मानीत सर्वोच्च अदालतले अधिको फैसलामा भनिएको हो । तर यो रिटनिवेदनको सन्दर्भमा प्रस्तुत बुँदा लागू हुँदैन कर कार्यालय नेपालगंजले आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(४) बमोजिम सूचना दिएको छ । जुन कानून अनुरूप नै छ । अतः रिट निवेदकको जिकिर सत्य तथ्यमा आधारित नहुँदा रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी बहस गर्न भयो ।
१७. यसमा आयकर (संशोधन सहित) ऐन, २०३९ को दफा ३३(४) को सूचना कर कार्यालयले करदातालाई पठाउँदा सो सूचनामा खूद आयको अंक र सो कायम हुने आधार स्पष्ट रूपमा खुलाई करदातालाई खण्डन गर्न एवं सफाई पेश गर्न मौका दिनु पर्ने हो । तर मिति ०४३।१।२९ मा विपक्षी कर कार्यालयले पठाएको छ । पत्रमा खूद आयको अंक र सो कायम हुने आधार खुलेको छैन । त्यस माथि पनि प्रस्तुत आ.व. को निर्धारण आदेशमा खुद आय एकमुष्ट रु.३,९८,२८९।७४ उल्लेख गर्नभएको छ । तर सो खूद आयको कसरी कायम हुन आयो सो कुरा आयकर नियमावली, २०३९ को नियम १६ अनुसार आयकर निर्धारण आदेशमा खुलाउनु पर्छ । तर सो खुलाइएको छैन निर्णय पर्चामा ऐनको दफा ३३(२) (ग)(घ) र (च) को आधारबाट खुद आय कायम गरिएको भनिएको छ । उक्त ऐनकै दफा ३३(२)(ग) अन्तर्गत कर निरीक्षकको प्रतिवेदन तथ्ययुक्त आधारमा आधारित हुनु पर्ने हो । कर निरीक्षकको व्यक्तिगत धारणाको कुनै स्थान हुँदैन । त्यस्तै आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(२)(घ) यस्तै किसिमको अरु करदाताको यस्तै किसिमको कारोवारमा के कति खूद आय कायम भएको छ सो आधार लिने हो कर अधिकृतले कुनै कम्पनीलाई रु. ३,९८,२८९।७४ खूद आय कायम गरेको हो सो नामावली खुलेको छैन । साथै दफा ३३(२)(च) अन्तर्गत कर अधिकृतले स्वयं बुझेको आधार छ भने सो खुलाउनु पर्छ । सो को जानकारी दिई खण्डन गर्ने मौका दिनु पर्नेमा गोप्य रूपमा आधारहीन राय प्रतिवेदन लिई खूद आय कायम गरेको गैरकानुनी छ । अतः कर कार्यालय नेपालगंजको आ.व. २०३३।०३।४ को खूद आय रु. ३,९८,२८९।७४ कायम गरी मिति ०४३।३।१५ को आयकर निर्धारण आदेश र सोही मितिको पर्चा तथा महानिर्देशक कर विभागको मिति ०४६।१०।२२ को फैसला समेत गैरकानुनी हुँदा बदर गरी कानून बमोजिम रीतपूर्वकको दफा ३३(४) को सूचना गरी खूद आय कायम गर्न भनी कर कार्यालय नेपालगंजको नाउँमा परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिटनिवेदकको मुख्य जिकिर देखिन्छ ।
१८. आयकर (संशोधन सहित) ऐन, २०३९ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गर्ने पर्ने भएकोले दफा ३३(४) बमोजिम ०४३।१०।२३ मा लेखिएको पत्र करदाता आफैले बुझी लिई औषधि उपचार गर्न भारत जान परेकोले म्याद पाउँ भनेको मिति ०४३।१।२९ मा पुनः ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम सूचना पठाउँदा सबूद पेश गर्न नसकेकोले उक्त आयकर ऐन, २०३९ को दफा ३३(२) को खण्ड (ग)(घ) र (च) बमोजिम ०४४।३।१५ को पर्चा निर्णय अनुसार रु. ३,९८,२८९।७४ खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको कानून अनुरूप छ रिटनिवेदन जारी हुन नपर्ने भन्ने कर कार्यालय नेपालगंजको र निवेदकको कानुनी तथा संवैधानिक हकमा कुनै प्रकारको आघात परेको छैन । मिति ०४४।३।१५ को कर निर्धारण आदेश र यस विभागको ०४६।१०।२२ को निर्णय पर्चा समेत यथावत कायम राखी पाउँ भन्ने कर विभागको लिखितजवाफको मूल भनाई छ ।
१९. कर कार्यालय नेपालगंजबाट प्राप्त फाइल अध्ययन गर्दा उक्त कार्यालयले अग्रवाल ग्रेन एजेन्सी तथा सुरेश इम्पोरियम प्रो. श्री मामराज अग्रवाललाई मिति ०४३।१०।२३ मा लेखेको पत्रमा तपाईंले मिति ०३।१।२।३९ मा दाखिल गर्नभएको आ.व. २०३३।०३।४ दिपावलीको आय विवरणमा आयकर ऐन, २०३९ को दफा ४०(१) अनुसार गठित समितिबाट रु. ३,९८,२८९।७४ खूद आय कायम गरी मिति २०४।१।२।१५ मा भएको कर निर्धारण आदेश उपर चित्त नबुझी श्री सर्वोच्च अदालतमा रिट दायर गर्न भएकोमा श्री सर्वोच्च अदालतबाट आयकर ऐन, २०३९ को दफा १७(क) अन्तर्गत गठित समितिबाट आयकर निर्धारण गर्न

पर्नेमा सोही ऐनको दफा ४०(१) बमोजिम गठित समितिबाट खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको त्रुटिपूर्ण देखिन आएको हुँदा उक्त कर निर्धारण बदर गरी पुनः कानुन बमोजिम गर्न भन्ने आदेश जारी भएको हुँदा तपाईंको प्रस्तुत आ.ब. ०३३३४ को आय विवरण आयकर ऐन, २०३१ को दफा १७(क) बमोजिम गठित साना करदाता आयकर निर्धारण समितिको मिति २०४३१०१२२ को बैठकमा पेश हुँदा सो समितिको बैठकबाट वार्षिक आय रु. ४०,०००/- भन्दा बढी हुने देखिएकोले ऐन नियम अनुसार गर्न सर्वसम्मतीबाट निर्णय गरी फाइल कर कार्यालय नेपालगंजमा फिर्ता पठाई दिएको हुँदा आय विवरणमा देखाउनु भएको कारोवार तथा आय श्रोत सम्बन्धमा यस कार्यालयमा प्राप्त भएको तथ्यांक कारोवारको स्तर यस्तै किसिमको कारोवार गर्ने अन्य करदातालाई कायम गरिएको खुद आयको आधार कार्यालयमा प्राप्त भएको विवरणबाट र प्राप्त अन्य जानकारी समेतको आधारलाई ध्यानमा राख्दा आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ३३(२) बमोजिम वार्षिक खूद आय रु. ४०,०००/- भन्दा बढी कायम गर्न पर्ने हुन आयो ।

२०. अतः यस्तो हुनु नपर्ने भनी आफ्नो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्ने वा सबूद प्रमाण पेश गर्न उक्त ऐनको दफा ३३(४) अनुसार ७ दिनको मौका दिइएको छ । सो म्यादभित्र कुनै ठोस प्रमाण पेश हुन नआएमा वा पेश हुँदा मान्यता दिन नमिल्ने भएमा उक्त ऐनको दफा ३३(२) बमोजिम खुद आय कायम गरी कर निर्धारण भई आउने व्यहोरा अवगत गराइएको छ भनी लेखिएको र सम्मानित श्री सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०४२१२१५ मा भएको फैसला अनुसार तपाइको आ.ब. ०३३०३४ को (दिपावली) कर निर्धारण पुनः रीत पुर्याई गर्न भन्ने परमादेशको आदेश जारी भए अनुरूप उक्त आ.ब. को कर निर्धारण पुनः रीत पुर्याई गर्ने सिलसिलामा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम आफ्नो कारोवार सम्बन्धमा केही कुरा भन्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्न ७ दिनको अन्तिम मौका प्रदान गरी मिति २०४३१०१२३ मा लेखिएको पत्र मिति ०४३१०१२८ मा प्राप्त गर्न भई सो पत्रको जवाफमा दुर्घटनाबाट खुट्टा भाँचिएकोले औषधि उपचार गर्न मिति ०४३१११३ मा भारततर्फ गई त्यहाँबाट फर्की आएपछि आगामी वैशाख महीनामा सबूद प्रमाण पेश गर्नेछु । तबसम्मको लागि प्रमाण पेश गर्न म्याद पाउँ भनी मिति ०४३१११५ मा तपाईंको दस्तखत भएको पत्र सोही मितिमा यस कार्यालयमा दर्ता भएको देखियो तत्सम्बन्धमा बुझ्दा तपाईं हाल यहीं नेपालगंजमै रहनुभएको भन्ने बुझिनुको साथै तपाइले कारोवार यथावत रूपमा संचालन गरी राख्नु भएको बुझिएको र यसरी तपाईं यही हुँदा हुँदै पनि सबूद प्रमाण पेश नगरी आयकर निर्धारण गर्न आलटाल गर्ने प्रवृत्ति लिएको देखियो । अतः उक्त आ.ब. ०३३०३४ को आफ्नो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्न पर्ने भए यो पत्र पाएको ७ दिनभित्र पेश गर्न पुनः लेखिएको छ । अन्यथा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) बमोजिम खूद आय कायम गरी कर निर्धारण गरिने कुरा समेत यसै पत्रद्वारा सूचित गरिन्छ, भनी मिति ०४३११२१मा पत्र लेखेको पाइन्छ ।

२१. आयकर (सं.स.) ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) हेर्दा उपदफा (४) मा 'उपदफा (२) वा (३) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा कर अधिकृतले त्यसरी आय निर्धारित गर्न परेको आधार स्पष्ट खुलाई करदातालाई लिखित सूचना दिई आफ्नो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्न ७ दिनको म्याद दिनु पर्नेछ' भन्ने लेखिएको देखिन्छ । उक्त दफा (४) ले उपदफा (२) वा (३) बमोजिम खूद आय निर्धारण गर्दा त्यसरी आय निर्धारण गर्न परेको आधार स्पष्ट खुलाउनु पर्ने अनिवार्यता तोकेको पाइन्छ ।

२२. तर कर कार्यालय नेपालगंजले खूद आय कायम गर्दा उक्त खुद आय के कसरी कायम हुन आयो सोको आधार स्पष्ट खुलाई दफा ३३(४) को रीत पुगेको सूचना दिएको पाइदैन । दफा ३३(४) बमोजिमको सूचना भनेर मात्र पर्याप्त हुँदैन । दफा ३३(४) बमोजिम उक्त सूचनामा जुन कुरा स्पष्ट खोल्नु भनेको छ । सो खोल्नु अनिवार्य छ । आयकर ऐन, २०३१ को ३३(४) बमोजिमको सूचना दिँदा के कस्तो आधारमा उक्त खूद आय निर्धारण गर्न लागेको हो सो कुरा उल्लेख भएमा रिट निवेदकले सो बमोजिम खूद आय नलाग्ने हो भनी प्रतिवाद खण्डन गर्ने थियो । वास्तवमा सो कुरा भन्नको लागि नै ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम सूचना दिनुको तात्पर्य हो । तर उक्त ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम दिएको सूचनामा सो कुरा खुल्दैन भने ऐनको उक्त दफा ३३(४) ले तोकेको कानुनी अनिवार्यता पूरा भएको मान्न सकिन्न र त्यस्तो सूचनालाई कानुन बमोजिमको सूचना समेत भन्न मिल्दैन ।

२३. कर कार्यालय नेपालगंजको मिति ०४४३११५ को खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गरेको पर्चा हेर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को खण्ड (ग)(घ) र (च) समेतको बाट निज करदाताको प्रस्तुत आ.ब. ०३३३४ को खूद आय रु. ३,८९,२८९।७४ कायम गर्ने ठहर निर्णय गरेको पाइन्छ ।

२४. उक्त खुद आय कायम सोही मिति २०४३१०१२३ र २०४३११२१ को सूचनाको आधारमा भएकोले सूचना नै कानुनको रीत पुगेको छैन भने त्यस्तो खूद आय निर्धारण आदेश समेतलाई कानुन बमोजिमको भन्न मिल्ने ।

२५. अतः विपक्षी कर कार्यालय नेपालगंजको मिति ०४४३११५ को आयकर निर्धारण आदेश र सोही मितिको पर्चा र सो आदेशलाई सदर गरेको कर विभाग काठमाडौंको मिति २०४६१०१२२ को निर्णय आदेश समेत त्रुटिपूर्ण देखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । अतः कानुन बमोजिम पुनः आयकर निर्धारण गर्न भनी विपक्षी कर कार्यालय नेपालगंजको नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.कृष्णजंग रायमाझी

इतिस्मवत् २०४८ साल फाल्गुण ६ गते रोज ३ शुभम्..... ।

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रुद्रबहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री केदारनाथ उपाध्याय
सम्बत् २०४६ सालको रि.नं. १०२३

रिटनिवेदक: विराटनगर न.पा. वा.नं. ८ स्थित जगदिश राइस आयल एण्ड फ्लोर मिल्सका प्रो.भवरलाल राठी
विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय विराटनगरसमेत

विषय: उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश

(१) कानूनको अर्को उपचारको विकल्प भएसम्म यस्तो अधिकारको संरक्षणको लागि त्यही उपचारको मार्ग अपनाउनु पर्छ सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट उपचारको माग गर्न मिल्दैन यस्तो अवस्थामा यस अदालतबाट समेत यस्तो अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरिनु हुँदैन ।

(प्रकरण नं. १०)

(२) कर विभागको निर्णय उपर पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन दिन सकिने आयकर ऐनको दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशलाई निश्चित कानुनी उपचारको व्यवस्था नै सम्भन्नु पर्ने ।

(प्रकरण नं. ११)

(३) प्रस्तुत रिटनिवेदन दायर गर्दाका अवस्था सम्ममा वैकल्पिक उपचारको यस्तै प्रश्नहरू समावेश भएको अधिकांश मुद्दाहरूमा यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गर्दै आइरहेको त्यसबाट यस अदालतले आफ्ना निर्णयहरूद्वारा पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी व्यवस्थालाई निश्चित उपचारको व्यवस्था मान्न इन्कार गर्दै आई रहेकोले रिट निवेदकले रिटनिवेदन दर्ता गराउँदाको अवस्थामा यस अदालतबाट कायम हुन गएको कानुनी स्थिति अनुरूप नै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको माध्यमबाट उपचार माग गर्न आएको देखिएकोले वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भन्ने आधार मा रिट निवेदकलाई प्रस्तुत रिटनिवेदनबाट उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्न पनि न्यायसंगत नदेखिने ।

(प्रकरण नं. १२)

(४) निवेदकलाई दिइएको कर विभागको निर्णयको सूचनासम्म कर कार्यालय विराटनगरबाट निजले मिति २०४६।३।१० मा प्राप्त गरेको र सो सूचना प्राप्त गरेपछि २०४६।८।२० मा निर्णयको नक्कल कर विभागबाट प्राप्त गरी मिति २०४६।१०।२५ मा रिटनिवेदन दर्ता गराएको देखिएबाट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्नक पर्ने हदसम्म निजले अनुचित विलम्ब गरी आएको भन्न समेत न्यायसंगत नदेखिने ।

(प्रकरण नं. १३)

(५) बेरित एवं कानून विपरीतका सूचनाको आधारमा रिट निवेदकको आय कायम गरी कर निर्धारण गरिएको आदेशलाई समेत कानून अनुरूप भए गरेको मान्न नसकिने ।

(प्रकरण नं. १४)

रिट निवेदकतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री प्रेमबहादुर विष्ट

अवलम्बित नजीर : परशुराम भा वि. मं.प. सचिवालय समेत भएको रि.पु.नं. ५३ ने.का.प. २०४८, अंक ६, पृष्ठ २३३ र ने.का.प. २०४४, अंक २, पृ. १७९

आदेश

न्या.रुद्रबहादुर सिंह

१. नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १६।७९ अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनको संक्षिप्त विवरण यस प्रकार छ ।

२. कर कार्यालय विराटनगरले यस उद्योगको आ.व. ०३६।०३७ को खूद आय निर्धारण गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम कुन तथ्य र आधारबाट खूद आय के कति कायम हुने भनी प्रष्ट सूचना दिनु पर्नेमा नदिई अप्रष्ट सूचना मिति २०४०।१।२४ मा गरी हचुवा एवं कल्पित आधारबाट खूद आय रु. २,१७,९३४।४५ कायम गरी त्यसमा कर र जरिवाना रु. ८३,२७५।- लगाई मिति २०४२।३।३० मा कर निर्धारण आदेश गर्न भएकोमा सोमा चित्त नबुझी कर विभागमा निवेदन गरेकोमा उक्त विभागबाट समेत न्यायिक मनको प्रयोग नै नगरी २०४५।१।२१ मा कर कार्यालयको मिति २०४२।३।३० को कर निर्धारण आदेशलाई सदर गरेको हुँदा चित्त नबुझी यो रिटनिवेदन दिन आएको छ । कर कार्यालयको मिति २०४०।१।२४ को सूचना आयकर (संशोधन सहित) ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) को विपरीत छ । २०४२।३।३० को कर निर्धारण आदेश समेत आयकर

- नियमावलीको नियम १६(१) को विपरीत भई संविधानको धारा ५८ अनुसार कार्यान्वित हुन नसक्ने स्थितिको छ । खुद आय कायम गर्दा उद्योगले गरेको संचालन खर्च, मिलको डिप्रिसियेशन, घर जग्गा मर्मत, ज्याला मजदुरी इत्यादी कारोबार संग सम्बन्धित खर्च कट्टा गरिएको नदेखाई ऐ. ऐनको दफा १७ समेतको विपरीत खुद आय कायम गरिएको छ । निवेदक उद्योगले भवरलाल वासुदेव नामक फर्मबाट स्थानीय खरिद बिक्री नै नगरेकोमा बिना प्रमाण अनुमान गरी रु. एक लाख स्थानीय कारोबार भनी उल्लेख गरी त्यसमा रु. १,०००/- खुद आय कायम गरिएको छ ।
३. यसरी कर कार्यालय विराटनगरले मिति २०४२।३।३० मा गैरकानुनी कर निर्धारण आदेश गर्न भएकोलाई कर विभागले मिति ०४५।१२।१८ मा सदर गरी मिति ०४६।२।२४ को पत्रबाट सूचना गर्न भएकोबाट निवेदकको संविधानको धारा १२(२)(ड) धारा १५ र धारा ११(३) धारा ५८ ले प्रदत्त हक अधिकारमा आघात पुगेको हुँदा कर कार्यालय विराटनगरको मिति ०४०।३।३० को कर निर्धारण आदेश, ०४०।१।२४ को सूचना र कर विभागको मिति २०४५।१२।१८ को निर्णय तथा ०४६।२।२४ को सूचना बदर गरी कानूनको रीत पुर्याई दफा ३३(४) बमोजिम कुन तथ्य र प्रमाणको आधारमा खुद आय कायम गर्न खोजेको हो सो प्रष्ट खुलाई सूचना गरी खण्डन गर्ने मौका प्रदान गरी न्यायिक मनको प्रयोग गरी सबूद प्रमाणको आधारमा वास्तविक खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी कर कार्यालय विराटनगरको नाउँमा परमादेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदकको मुख्य रिटनिवेदन जिकिर ।
४. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई आए पछि वा म्याद नाघेपछि पेश गर्न भन्ने यस अदालतको मिति ०४६।१०।२९ को आदेश ।
५. रिट निवेदकको आ.ब. २०३६।३७ दिपावलीको आय कायम सम्बन्धमा करदाताले कारोबारको लेखाको आधारमा आय विवरण पेश नगरेको कारणबाट अन्तःशुल्क कार्यालयबाट प्रमाणित भएको चामल बिक्री परिमाणमा स्थानीय मोरंग व्यापार संघले दिएको औसत बजार मूल्य अनुसार चामलको बिक्री मूल्य कायम गरी कार्यालयमा प्राप्त भए सम्मको तथ्यांक सूचना तथा करदाताले पेश गरेको फाँटवारी समेतलाई दृष्टिगत गरी कोशी धान चामल कम्पनी र स्थानीय बजारमा बिक्री गरेको चामलको खुद आय कायम गरी निवेदकलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम सूचना दिँदा निवेदकले कुनै प्रतिवाद जिकिर नगरेको हुँदा निवेदकको रिटनिवेदन जिकिर कानूनसंगत छैन । निज करदाताले यस कार्यालयबाट भएको निर्णय उपर कर विभागमा पुनरावेदन गरेकोमा कर विभागबाट निजको पुनरावेदन जिकिर नपुग्ने भनी मिति ०४५।१२।१८ मा निर्णय भएको र सो निर्णयमा चित्त नबुझेमा क्षेत्रीय अदालत समक्ष पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्राप्त गरी पुनरावेदन गर्न सक्ने कानुनी व्यवस्था हुँदा तह नाघी एकै चोटी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको सरासर कानुनी त्रुटि भएको छ । आयकर निर्धारण गर्दा आयकर ऐनको पूर्ण पालन गरी ऐनले निर्दिष्ट गरेको व्यवस्था अपनाई कानून बमोजिम खुद आय कायम गरी आर्थिक ऐनले तोकेको दरबन्दी अनुसार कर निर्धारण भएको छ । अतः यस कार्यालयबाट निवेदकको संवैधानिक हक हनन् नभएको हुँदा रिटनिवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी कर कार्यालय विराटनगरको लिखितजवाफ ।
६. करदाता निवेदकले आ.ब. २०३६।३७ को आय विवरण पेश गर्दा कुनै खरिद बिक्री तथा नाफा नोक्सानी नदेखाई आय विवरणको कैफियत महलमा रीतपूर्वकको हिसाब किताब नभएकोले न्यायोचित अनुमानबाट कर निर्धारण गरिदिनु भन्ने व्यहोरा जनाई कर कार्यालय विराटनगरमा पेश गरेको र सो विवरण प्राप्त भएपछि कर कार्यालय विराटनगरबाट सो को पुष्ट्याईको लागि आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४५ बमोजिम निवेदकलाई सात दिनको म्याद दिइएको र सो म्यादमा निवेदकको वारिस वासुदेव राठी उपस्थित भई उक्त मिलले चामल र ब्रान उत्पादन गरी बिक्री गर्नेगरेको छ । कारोबारको हिसाब किताब नभएकोले नियम बमोजिम कर निर्धारण भएमा मन्जूर छ भनी बयान गरेको पाइन्छ । यसरी हिसाब किताब नराख्ने कर दाताको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) मा भएको व्यवस्था अनुसार कर निर्धारण गर्न पर्ने भएकोले सो को प्रयोजनको लागि ऐ. ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम निवेदकलाई दिन ७ को म्याद दिइएकोमा सो पत्र बुझी लिई तत्सम्बन्धमा कारोबार संग सम्बद्ध कुनै सबूद प्रमाण निवेदकको उद्योगको तर्फबाट पेश गर्न नसकी म्यादै गुजारी बसेको देखिन्छ । यसरी आय विवरण पेश गर्दाकै अवस्थामा न्यायोचित अनुमानबाट कर निर्धारण गर्न माग गर्ने करदाताले आयकर ऐनको दफा ४५ बमोजिम कर निर्धारण भएमा मन्जूर छ भनी स्वीकार गरी बयान गरी सकेको अवस्थामा अहिले आएर आयकर ऐनको दफा ३३(४) को सूचनामा आफूलाई खण्डन गर्ने अवसर नदिई गरिएको कर निर्धारण आदेश बदर होस भनी जिकिर सर्वथा निरर्थक हुँदा रिटनिवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी कर विभागको लिखितजवाफ ।
७. नियम बमोजिम पेश भएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा रिट निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हाले आयकर ऐनको दफा ३३(४) अनुसार सूचना दिँदा स्पष्ट रूपमा दिनु पर्ने वाध्यात्मक कानुनी प्रावधान भएकोमा रिट निवेदकलाई त्यसरी स्पष्ट सूचना दिएको छैन । खुद आय कायम गर्दा के कसरी खुद आय कायम गरिएको हो सो को विवरण खुलाई सूचना दिनु पर्नेमा सो अनुसार गरिएको छैन । यसरी बिना आधार खुद आय कायम गरिएको गैरकानुनी, त्रुटिपूर्ण एवं सम्मानीत सर्वोच्च अदालतद्वारा प्रतिपादित कानुनी सिद्धान्त समेतको विपरीत भएकोमा त्यस्तो गैरकानुनी रूपमा खुद आय कायम गरी गरिएको कर निर्धारण आदेशलाई सदर गर्ने गरी भएको कर विभागको मिति ०४५।१२।१८ को निर्णय समेत त्रुटिपूर्ण हुँदा कर कार्यालय

- विराटनगरको मिति २०४०।११।२४ को सूचना, २०४२।३।३० को कर निर्धारण आदेश तथा कर विभागको मिति ०४५।१२।१८ को निर्णय र ०४६।२।२४ को सूचना समेत बदर गरी परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्न भयो ।
८. सो को प्रत्युत्तरमा विपक्षी कार्यालयहरूका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री प्रेमबहादुर विष्टले रिटनिवेदकलाई कर विभागबाट भएको निर्णयको सूचना मिति ०४६।२।२४ को पत्रबाट गरिएको र सो पत्र निजले प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा ०४६।८।२० मा मात्र नक्कल प्राप्त गरी जानकारी पाएको भन्दै व्यहोरा ढाँटी सफा हातले अदालत प्रवेश नगरेको र आफूले कर विभागको निर्णयको जानकारी प्राप्त गरी सकेपछि पनि बेवास्ता गरी यथा समयमा नआई अनुचित विलम्ब गरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुँदा प्रस्तुत रिटनिवेदनबाट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न मिल्ने होइन रिटनिवेदन खारेज हुनुपर्दछ भन्ने समेतको बहस प्रस्तुत गर्न भयो ।
९. आज निर्णय सुनाउन तारेख तोकी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटनिवेदनमा निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा निवेदन जिकिर, लिखितजवाफ, विद्वान अधिवक्ताहरूको बहस जिकिर, समेतबाट उपस्थित निम्न प्रश्नहरूको सम्बन्धमा नै निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो :-
- (क) कर विभागको निर्णय उपर क्षेत्रीय अदालतबाट अनुमति प्राप्त गरी पुनरावेदन गर्न सक्ने आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४(४) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा व्यवस्थित प्रावधानलाई संविधान अन्तर्गत असाधारण अधिकार क्षेत्र सन्दर्भमा कानूनद्वारा व्यवस्थित वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था भन्न मिल्छ या मिल्दैन ?
- (ख) रिट निवेदक अनुचित विलम्ब गरी आएको हो वा होइन ?
- (ग) निवेदक उद्योगको कर कार्यालय विराटनगरले खूद आय कायम गरिदिएको मिति ०४०।११।२४ को सूचना तथा सो अनुरूप भएको कर निर्धारण आदेश समेत कानूनसंगत छ, छैन ?
१०. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा उपस्थित पहिलो प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गर्दा हाम्रो संवैधानिक व्यवस्थाले यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोगको सन्दर्भमा संविधान प्रदत्त मौलिक अधिकार र अन्य कानूनद्वारा प्रदान गरिएका अधिकारहरू उल्लेख गर्दै कानूनमा अन्य उपचारको व्यवस्था भए पनि संविधान प्रदत्त मौलिक अधिकारको संरक्षणको लागि र अन्य सामान्य कानूनद्वारा प्रदत्त अधिकारहरूको प्रचलनको लागि कानूनद्वारा अन्य उपचारको व्यवस्था नभएमा वा त्यस्तो व्यवस्था भए पनि अपर्याप्त वा प्रभावहीन भएको अवस्थामा मात्र यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गरी संवैधानिक उपचार प्रदान गर्न सक्दछ । कानूनमा अर्को उपचारको विकल्प भएसम्म यस्तो अधिकारको संरक्षणको लागि त्यही उपचारको मार्ग अपनाउनु पर्छ, सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट उपचारको माग गर्न मिल्दैन, यस्तो अवस्थामा यस अदालतबाट समेत यस तो अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरिनु हुँदैन ।
११. उपर्युक्त संवैधानिक व्यवस्थाको सन्दर्भमा हेर्दा कर कार्यालय विराटनगरले निवेदक उद्योगको आ.ब. ०३६।३७ को कर निर्धारण गर्ने क्रममा आयकर ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम निवेदकलाई दिएको सूचना तथा कानूनले प्रदान गरेको सुविधा सहूलियत समेत प्रदान नगरी गरिएको कर निर्धारण आदेश समेत बदर गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदकको मुख्य निवेदन जिकिर देखिँदा निवेदकले कानूनद्वारा प्रदत्त अधिकारको प्रचलनको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको माध्यमबाट उपचार माग गर्न आएको देखियो । आयकर ऐनको दफा ३४(२) मा कर कार्यालयको कर निर्धारण आदेश उपर कर विभागमा निवेदन गर्न सकिने र कर विभागको निर्णय उपर सम्बन्धित क्षेत्रीय अदालतबाट पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्राप्त गरी पुनरावेदन गर्न सकिने उक्त ऐनको दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा व्यवस्था भएको पाइन्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा आयकर ऐनको उक्त दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा व्यवस्थित प्रावधानलाई यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्र प्रयोग गर्ने संवैधानिक व्यवस्थाको प्रयोजनको लागि वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था हो वा होइन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा उक्त दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा कर विभागको निर्णयमा प्रत्यक्ष कानुनी त्रुटि भएको देखिएमा सो निर्णय उपर क्षेत्रीय अदालतमा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन दिन सक्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ, र कर विभागको निर्णयमा कुनै प्रत्यक्ष कानुनी त्रुटि भएको देखिएमा क्षेत्रीय अदालतले पुनरावेदनको अनुमति नदिने प्रश्नै उठ्दैन । कानून बमोजिम पुनरावेदन गर्न अनुमति दिनु पर्ने व्यवस्था हुँदा हुँदै पनि अदालतबाट अनुमति नदिइएला भन्ने अनुमान गर्न र त्यस्तो अनुमानलाई आधार बनाएर पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी उक्त व्यवस्थालाई अनिश्चित उपचारको संज्ञा दिनु उचित एवम तर्कसंगत समेत देखिँदैन । अतः कर विभागको निर्णय उपर पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन दिन सकिने आयकर ऐनको दफा ३४(५) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशलाई निश्चित कानुनी उपचारको व्यवस्था नै सम्झनु पर्छ ।
१२. यसरी माथि उल्लेख गरिए अनुसार रिट निवेदकले आफूलाई आघात परेको हकको प्रचलनको लागि कानूनमा निश्चित उपचार हुँदा हुँदै सो को अवलम्बन नगरी असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट उपचारको माग गर्न आएकोले यस अदालतले आफ्ना असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गरी निजलाई उपचार दिन नमिल्ने हो कि जस्तो देखिन्छ, तापनि रिट निवेदकले यस अदालतमा प्रस्तुत रिटनिवेदन दायर गर्दाका अवस्था सम्ममा वैकल्पिक उपचारको यस्तै प्रश्नहरू समावेश भएको अधिकांश मुद्दाहरूमा यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गर्दै आइरहेको र त्यसबाट यस अदालतले आफ्ना निर्णयहरूद्वारा पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी व्यवस्थालाई निश्चित उपचारको व्यवस्था मान्न इन्कार गर्दै आइरहेकोले रिट निवेदकले रिटनिवेदन दर्ता गराउँदाको अवस्थासम्म यस अदालतबाट कायम हुन गएको कानुनी स्थिति अनुरूप नै यस अदालतको असाधारण अधिकार

क्षेत्रको माध्यमबाट उपचार माग गर्न आएको देखिएकोले वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भन्ने आधारमा रिट निवेदकलाई प्रस्तुत रिटनिवेदनबाट उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्न पनि न्यायसंगत देखिँदैन । यस्तै प्रश्न उपस्थित रहेको निवेदक परशुराम भ्ना विरुद्ध मन्त्रपरिषद् सचिवालय समेत भएको २०४७ सालको रि.फु.इ.नं. ५३ को उत्प्रेषण मिश्रित परमादेशको रिटनिवेदन यस अदालतको बृहत पूर्ण इजलासबाट आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गरी रिट निवेदकलाई उपचार प्रदान गरेको समेत देखिन्छ । यस स्थितिमा वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था रहेको आधारमा रिटनिवेदन खारेज हुनु पर्छ भनी विपक्षीहरूको लिखितजवाफसंग सहमत हुन सकिने ।

१३. प्रस्तुत रिटनिवेदनमा उपस्थित दोश्रो प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गरौं । विपक्षी कार्यालयतर्फबाट उपस्थित विद्वान मुख्य न्यायाधिवक्ताले निवेदकले कर विभागबाट भएको निर्णयको सूचना मिति २०४६।२।२४ को पत्रबाट यथासमयमा प्राप्त गरी सकेपछि पनि आफ्नो हक प्रचलन गराउनेतर्फ बेवास्ता गरी अनुचित विलम्ब गरी आउनुको साथै निवेदकले ०४६।२।२४ को पत्रबाट निर्णयको जानकारी पाइसकेको अवस्थामा २०४६।२।२० मा नक्कल प्राप्त गरेपछि जानकारी भएको भनी व्यहोरा ढाँटी सफा हातले नआएको हुँदा रिटनिवेदन खारेज हुनु पर्छ भनी जिकिर लिनु भएको छ । उक्त जिकिरको सन्दर्भमा हेर्दा निवेदकले आफ्नो निवेदनमा २०४६।२।२४ को सूचनालाई उल्लेख गर्दै उक्त सूचना समेत बदर गरिपाउँ भनी उल्लेख गरेको देखिँदा मुख्य न्यायाधिवक्ताले जिकिर लिनु भए अनुसार रिट निवेदकले व्यहोरा ढाँटी आएको भन्न मिल्ने देखिँदैन । अब निवेदक अनुचित विलम्ब गरी आएको हो होइन भन्ने तर्फ विचार गर्दा निवेदकलाई मिति ०४६।२।२४ को पत्रबाट दिइएको कर विभागको निर्णयको सूचना सम्म कर कार्यालय विराटनगरबाट निजले मिति २०४६।३।१० मा प्राप्त गरेको र सो सूचना प्राप्त गरेपछि २०४६।२।२० मा निर्णयको नक्कल कर विभागबाट प्राप्त गरी मिति २०४६।१०।२५ मा रिटनिवेदन दर्ता गराएको देखिएबाट रिट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्ने पर्ने हदसम्म निजले अनुचित विलम्ब गरी आएको भन्न समेत न्यायसंगत देखिँदैन ।

१४. अब निवेदक उद्योगको खुद आय कायम गरी कर कार्यालय विराटनगरले दिएको सूचना तथा मिति २०४२।३।३० को कर निर्धारण आदेश समेत कानूनको रीत पुगी भएको छ, छैन भन्ने अन्तिम प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गर्दा कुनै करदाताको खुद आय कायम गर्ने सिलसिलामा कर अधिकृतले आवश्यक सबूद प्रमाण संकलन गरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) को खण्ड (क) देखि (छ) सम्ममा उल्लेख भएको आधारमा खुद आय कायम गर्न सक्ने र त्यसरी खुद आय कायम गर्ने परेको आधार स्पष्ट खुलाई ऐ. ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम करदातालाई सात दिने लिखित सूचना दिई उक्त आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न, खण्डन गर्न वा सबूद प्रमाण पेश गर्ने मौका प्रदान गरी कायम भएको खुद आयमा मात्र कर अधिकृतबाट आयकर निर्धारण गर्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ । उक्त व्यवस्था अनुसार प्रस्तुत रिटनिवेदनका निवेदक उद्योगलाई कर कार्यालय विराटनगरबाट कायम गरिएको खुद आय के कसरी र कुन आधारमा कायम गरिएको हो सो को स्पष्ट कारण खोली सूचना दिनु पर्नेमा सो अनुरूपको सूचना नदिई अप्रष्ट सूचना मिति २०४०।१।२४ मा दिइएको देखिन्छ । निवेदक उद्योगको खुद आय के कसरी कुन आधारमा कायम गरिएको हो ? कानून बमोजिम पाउनु पर्ने सुविधा सहूलियत प्रदान गरिएको छ, छैन ? इत्यादि व्यहोरा दर्शाउने गरी आय कायम गरिएको आधार उल्लेख नभएको सूचनाको भरमा सो आय सम्बन्धमा केही कुरा भन्न खण्डन गर्न वा सो को विरुद्ध सबूद प्रमाण पेश गर्न समेत संभव हुँदैन । त्यस्तो सूचना प्रदान गर्ने नगर्नेमा खास फरक पर्न आउने देखिँदैन । तसर्थ त्यस्तो सूचनाको कुनै औचित्य पनि रहँदैन अतः त्यस्तो सूचनालाई कुनै पनि हालतमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम प्रदान गरिएको रीतपूर्वकको सूचना मान्न नसकिने र त्यस्तो बेरित एवं कानून विपरीतको सूचनाको आधारमा रिट निवेदकको आय कायम गरी कर निर्धारण गरिएको आदेशलाई समेत कानून अनुरूप भए गरेको मान्न सकिँदैन । निवेदक प्रेमबहादुर माली विरुद्ध आयकर निर्धारण समिति कर विभाग भएको परमादेश मिश्रित उत्प्रेषणको रिट निवेदनमा यस अदालतको पूर्णइजलासबाटै जबसम्म कुनै करदातालाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिम रीतपूर्वकको सूचना प्रदान गरेको देखिँदैन तबसम्म त्यस्तो खुद आयलाई कानून बमोजिम कायम भएको खूद आय मान्न मिल्दैन । रीतपूर्वकको खूद आय कायम नभएसम्म त्यस तो खुद आयको आधारमा आयकर निर्धारण गर्न कानून विपरीत र त्रुटिपूर्ण मानिने (ने.का.प. २०४४, अंक २, पृष्ठ १७९) भनी सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भइरहेको देखिन्छ ।

१५. तसर्थ उपर्युक्त आधार तथा कारणहरूबाट विपक्षी कर कार्यालय विराटनगरले खुद आय कायम गरी निवेदक उद्योगलाई दिएको मिति ०४०।१।२४ को सूचना मिति ०४२।३।३० को कर निर्धारण आदेश र त्यस्तो त्रुटिपूर्ण खुद आय तथा कर निर्धारण आदेशलाई सदर गर्ने गरी भएको विभागको मिति ०४५।१।२।१८ को निर्णय तथा मिति ०४६।२।२४ को सूचना समेत कानून विपरीत भई त्रुटिपूर्ण देखिन आएकोले ती सबै सूचना, आदेश निर्णय एवं निवेदक उद्योगको आ.ब. ०३६।०३७ को आयकर निर्धारण गर्ने क्रममा अन्य कुनै निर्णय आदेश भएको भए सो समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । पुनः कानून बमोजिम आय र कर निर्धारण गर्न भनी कर कार्यालय विराटनगरको नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । विपक्षीहरूको जानकारीको लागि आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई फायल नियम बमोजिम बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.केदारनाथ उपाध्याय

इतिस्मवत् २०४९ साल वैशाख १० गते रोज ४ शुभम्..... ।

भाग: ३५, साल: २०५०, महिना: पौष, अंक: ९, फैसला मिति : २०५०।०५।२०, निर्णय नं. ४७८६

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रुद्र बहादुर सिंह
माननीय न्यायाधीश श्री केशव प्रसाद उपाध्याय
सम्बत २०४८ सालको रिट नं. १४०९

निवेदक: सराफ इन्टरप्राइजेज (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ. को लिक्विडेटर का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. २० भिमसेनस्थान बस्ने गणेशलाल श्रेष्ठ ।

विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय, बबरमहल, काठमाडौं ।

विषय: उत्प्रेषणयुक्त परमादेश ।

(१) कर कार्यालयको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न जानुपर्नेमा सोभै असाधारण उपचारको क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा कानूनले स्पष्टरूपमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने व्यवस्था गरे अनुरूप निवेदकले उपचारकको मार्ग अवलम्बन गरेको मान्न नसकिने ।

(प्र.नं. १३)

निवेदकतर्फबाट : विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुसिल कुमार सिन्हा

अवलम्बित नजीर: निवेदक श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय, कर विभाग समेत विरुद्ध रामरिछपाल अग्रवाल भएको सम्बत २०४६ को रि.पु.इ.नं. ६७, परमादेशको रिट निवेदनमा पूर्ण इजलासबाट २०४९।८।९ मा प्रतिपादित सिद्धान्त । (ने.का.प. २०४९, अङ्क ८, पृ. ७३१)

आदेश

न्या. रुद्र बहादुर सिंह

- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ धारा २३।८८(२) अन्तरगत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त विवरण यस प्रकार छ:-
- यस कम्पनीको आ.व. २०२९।३० देखि नै कारोबार बन्द गरी २०३०।१०।१३ मा कम्पनी लिक्विडेसनमा गै कारोबार नभएको आय विवरण पनि अडिट गराई मौकैमा मिति २०३०।१०।१७ मा पेश गरिएको थियो । तत्कालिन कर अधिकृतबाट प्रस्तुत आ.व.०३० (श्रावण-माघ १३ गते) सम्ममा कुनै आय आर्जन सम्बन्धी कारोबार नभएकोमा प्रस्तुत ६ महिनाको समेत हचुवा तवरले एकमुष्ट रु. ३,९५,५५० खुद आय कायम गरी कर निर्धारण आदेश पठाइयो । सो उपर कर विभागमा निवेदन गर्दा कर कार्यालयको आदेश सदर भयो । मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतबाट आदेश सदर भयो । मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतबाट मिति २०४५।१२।७ मा कर निर्धारण आदेश तथा कर विभागको निर्णय समेत बदर भएको थियो ।
- कर कार्यालय काठमाडौंमा पुनः हिसाब अमान्यगरी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(२) र ३३(४) को सही पालना समेत नगरी तथ्यरहित एवं सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेत विपरित खुद आयको अंक रु. ३,९५,५५० कायम गर्न मिति २०४७।९।१९ मा सूचना पठाई सूचनाको म्याद भित्रै ०४।७।२० को मिति राखी आयकर निर्धारण गरियो । आयकर नियमावली, २०३९ को नियम १६ बाध्यात्मक व्यवस्था गरे विपरित समेत उक्त आदेश भएको छ । कतिको कारोबारमा रु. ३,९५,५५० खुद आय कायम भएको हो सो समत नखुलाई भएको आदेशबाट निवेदकको संविधानको धारा ११(१), १२(२)(ड) १७(१), १४(१) तथा धारा ७३(१) समेतको हक अधिकारमा आघात भएको छ ।
- अतः कर कार्यालय काठमाडौंकोमिति २०४७।९।३० को कर निर्धारण आदेश तथा सो सम्बन्धी पर्चा बदर गरी कानून बमोजिम खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न भनी कर कार्यालय काठमाडौंको नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन जिकिर ।
- यसमा विपक्षीबाट लिखित जवाफ मगाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको आदेश ।
- करदाता निवेदकले मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय अदालतमा दिनु भएको पुनरावेदनमा लिनु भएको विभिन्न जिकिरमा सम्बन्धमा र कायम भएको आयकर सम्बन्धमा उक्त अदालतबाट केही नबोली कर कार्यालय काठमाडौं तथा श्री महानिर्देशक अ मां कर विभागको निर्णयलाई सहमति जनाई केवल सबुद प्रमाण पेश गर्ने विषयको आयकर ऐन, २०३१ ९सं सं० को दफा ३३(४) बमोजिम दिइएको सूचनामा मात्र कानूनी त्रुटि औल्याई कानून बमोजिम सूचना दिने भनी दिइएको आदेशलाई अक्षरशः पालन गरी मिति २०४७।९।३०।२ मा कायम गरिएको खुद आय तथा सोही मितिमा गरिएको आयकर निर्धारण आदेशकानून संगत छ ।

- आयकर निर्धारण गर्नभन्दा पूर्व करदाता निवेदकलाई दिनुपर्ने सबुद प्रमाण पेश गर्न सात दिनको सूचना पनि प्रचलित आयकर ऐन बमोजिम उपलब्ध गराइएको छ । गैर कानूनी प्रकृत्याको अवलम्बन भयो भन्ने समेत निवेदकका जिकिर सत्य नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रत्यर्थी कर कार्यालय काठमाडौंको लिखित जवाफ ।
७. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुसिल कुमार सिन्हाले कर अधिकृतबाट गैर कानूनी तवरले हिसाब अमान्य गरिएको छ । पूर्वाग्रहीभै तथ्य रहित तवरमा खुद आय कायम गरि सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेत विपरित भएको छ । निवेदक सराफ इण्टरप्राइजेज भएकोमा सराफ इण्टर नेशनलको नाममा पत्र प्रेषित गरियो र अ.व. ५९ नं. ले थाम्ने म्याद भित्रै आयकर निर्धारण गरी सो कानूनको पनि बेवास्ता गरियो । यस स्थितिमा वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्नपर्ने बाध्यता पनि छैन । तसर्थ विपक्षी कर कार्यालयबाट मिति २०४७९।३० मा भएको कर निर्धारण आदेश र तत्सम्बन्धी काम कारवाही बदर गरी पाउँ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।
८. आज निर्णय सुनाउन तारेख तोकी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता तथा विद्वान सरकारी अधिवक्ताले गर्नभएको बहस समेतलाई मनन गरी निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो ? सो विषयमा निर्णय दिनु पर्ने हुन आयो ।
९. यसमा निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदक इण्टरप्राइजेजलाई प्रत्यर्थी कर कार्यालय काठमाडौंबाट भएको मिति २०४७९।३० मा आयकर निर्धारण गर्ने गरेको आदेश कानून प्रतिकूल समेत भएकोले उक्त कर निर्धारण आदेश बदर गरी परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदकको जिकिर भएकोमा प्रत्यर्थी कार्यालयबाट कानून अनुरूपको प्रकृत्या अवलम्बन गरी गरिएको कर निर्धारण आदेश पनि कानून संगत नै भएको जिकिर लिइएको पाइन्छ ।
१०. प्रारम्भिक रूपमा कानूनी व्यवस्था प्रतिकूल कानूनी त्रुटि गरी आयकर निर्धारण गर्ने गरेको भनिएको प्रत्यर्थी कर कार्यालयको निर्णय उपर वैकल्पिक उपचारको बाटो छु छैन भन्ने प्रश्नमा नै प्रस्तुत निवेदनमा विचार गर्नपर्ने देखियो । प्रस्तुत विषयमा प्रत्यर्थी तर्फबाट उपस्थित विद्वान सरकारी अधिवक्ताले पनि निवेदकले आयकर निर्धारण आदेश उपर चित्त नबुझे कानून प्रदत्त वैकल्पिक बाटो अवलम्बन गर्न पाउने व्यवस्था भई रहेकोमा सो बाटो अवलम्बन नगरी यस अदालतको असाधारण अधिकरा क्षेत्रमा प्रवेश गर्न भएकोले सो प्रकृत्याबाट निवेदकको मागमा विचार गर्न हुँदैन भन्ने समेत जिकिर लिनु भएको छ ।
११. आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम कर निर्धारण आदेश भए उपर निवेदकलाई मर्का परेको व्यहोरा दर्शाइएको प्रस्तुत निवेदनमा रिट क्षेत्र आकर्षित हुन सक्ने नसक्ने के हो ? सो सम्बन्धमा भइ रहेको कानूनी व्यवस्था हेर्दा, आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ मा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सक्ने: शिर्षक अन्तरगत “यस ऐन बमोजिम कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणको आदेश वा सजायको आदेशले मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेश उपर राजश्व न्यायाधिकरण पुनरावेदन दिन सक्नेछ” । भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । यो कानूनी व्यवस्थाले निवेदकलाई नियमित उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्न पाउने अधिकार भएको कुरामा विवाद देखिँदैन । प्रस्तुत निवेदनमा फाइल संलग्न कागजात तथा व्यहोरा हेर्दा मिति २०४७९।३० गते कर अधिकृतबाट भएको आयकर निर्धारण आदेश उपर निवेदकले ऐनको उल्लिखित व्यवस्था अनुरूप राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरेको पनि पाइएन । चित्त नबुझेको वा मर्का परेको विषयमा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन नगरेको कुरा स्वयं निवेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ताले पनि स्वीकार गर्न भएको छ । यसरी कानूनले स्पष्ट रूपमा वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्न पाउने व्यवस्था गरेबाट कर अधिकृतले गरेको आदेश उपर निवेदकले राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न पाउने कानून अधिकार बाट संरक्षित देखियो ।
१२. यसै सन्दर्भमा यस अदालत पूर्ण इजलासबाट नि.नं. ४५९८, निवेदक श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय कर विभाग समेत विरुद्ध राम रिद्धपाल अग्रवाल भएको सम्वत २०४६ सालको रि.पु.इ.नं. ६७ परमादेश विषयको रिट निवेदनमा मिति २०४९।१।१९ मा प्रतिपादित सिद्धान्त पनि सान्दर्भिक देखिन्छ । जसमा रिट उपचार असाधारण उपचारको हो कानूनले अन्य नियमित उपचारको व्यवस्था गरेको छ भने रिट क्षेत्रबाट उपचार खोज्न उपयुक्त मानिँदैन । पुनरावेदन प्रभावकारी सशक्त अन्य उपचार हो भन्ने कुरामा दुईमत हुन सक्दैन किनकी पुनरावेदन तहबाट मुद्दाको तथ्यगत औचित्य र कानूनी औचित्य दुवै प्रकारका प्रश्नमा विचार गरिने निर्णय हुनेहुँदा निशर्त पुनरावेदनको उपचार सबैभन्दा प्रभावकारी र व्यापक उपचार हो । उपचार खोज्नेले उपयुक्त उपचार अवलम्बन गर्नपर्ने हुन्छ । नियमित उपचार उपयुक्त हुने अवस्थामा असाधारण उपचार अवलम्बन गर्न मनासिव हुँदैन । यस्तो हुन गएमा एक उपचारको क्षेत्रमाथि अर्को उपचारको क्षेत्रको हस्तक्षेप हुन गई जुन कुरा जसरी निरोपित हुनुपर्ने हो त्यसरी निरोपित हुन नगर्ने छ्यासमिस हुन जान्छ । विभिन्न उपचार क्षेत्रहरुमा खलबली असन्तुलन पैदा हुन आउँदछ । तसर्थ सामान्य नियमित उपचार अवलम्बन गर्न उपयुक्त हुँदैन । यो न्यायिक सुव्यवस्थाको लागि अपरिहार्य कुरा हो । भन्ने समेत उल्लेख भइरहेको पाइन्छ । (ने.का.प. २०४९, अंक ८, पृ.७३१)
१३. यसरी कर कार्यालयको निर्णय उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न जानु पर्नेमा सोभै असाधारण उपचारको क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा कानूनले स्पष्ट रूपमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने व्यवस्था गरे अनुरूप निवेदकले उपचारको मार्ग अवलम्बन गरेको मान्न सकिएन यसरी वैकल्पिक उपचारको बाटो छुँदाछुँदै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको उल्लिखित सिद्धान्त अनुकूल पनि

भएन । यस स्थितिमा निवेदकले रिट निवेदनमा उल्लेख गर्न भएको र निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताले बहसको सन्दर्भमा उठाउनु भएका अन्य प्रश्नमा विचार गरी रहनु परेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । फायल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्तरायमा म सहमत छु ।

न्या.केशव प्रसाद उपाध्याय

इति सम्बन्धमा २०५० साल भाद्र २० गते रोज १ शुभम.....।

पूर्ण इजलास

सम्माननीय प्र.न्या. श्री विश्वनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोक प्रताप राणा
माननीय न्यायाधीश श्री मोहनप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री अरविन्दनाथ आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री उदयरज उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री हरि प्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री कृष्ण कुमार बर्मा
रि.पु.ई.नं. ६१

विषय: उत्प्रेषण ।

निवेदक : मोरङ्ग जिल्ला विराटनगर न.पा. वडा नं. ९ स्थित पी.के. केमिकल्सको प्रो.ऐ. बस्ने प्रदीप कुमार अग्रवाल ।

विरुद्ध

विपक्षी : कर कार्यालय मोरङ्ग, विराटनगर ।

कर विभाग, लाजिम्पाट ।

- वस्तुतः अदालतका सबै निर्णयहरूमा कानूनको व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन भएको पनि हुँदैन । त्यस्तो व्याख्या वा विवेचना नभएका निर्णयहरू नजिर हुँदैनन् र मुद्दाका पक्ष बाहेक अरुको लागि बाध्यात्मक पनि हुँदैनन् ।
(प्र.नं. १२)
- कुनै कानूनको व्याख्या गरेर वा कुनै कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन गरेर त्यो व्याख्या वा सिद्धान्तको आधारमा मुद्दाको निर्णय गरिएको छ भने मात्र त्यो व्याख्या वा सिद्धान्त त्यस्तै प्रकृतिका अन्य मुद्दाहरूको लागि नजिर हुने ।
(प्र.नं. १२)
- नजिरको प्रयोजनको लागि कानून र कानूनी सिद्धान्तको विवेचनालाई नै अदालतले हेर्नु पर्ने ।
(प्र.नं. १२)
- पुनरावेदनको कानूनी उपचार प्राप्त हुँदाहुँदै पनि कुनै वा केही मुद्दामा यस अदालतले रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गरेको कारणले मात्र तत्सम्बन्धी निर्णयलाई नजिरको रूपमा ग्रहण गर्न आवश्यक नहुने ।
(प्र.नं. १२)
- केवल धरौटी राख्नु पर्ने वा थप शुल्क बुझाउनु पर्ने कारणले मात्र ती कानूनी उपचारहरूलाई अपर्याप्त वा प्रभावहीन सम्झने कुनै तर्कसंगत आधार देखिँदैन । त्यस्तो सम्झने हो भने कर अधिकृतबाट भएको सबै कर निर्धारण आदेशमा सो कुरा लागू हुन्छ र त्यस आधारमा जस्तोसुकै कर निर्धारण आदेशका सम्बन्धमा करदाताले सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकार लाई गुहार गर्न पाउने हो भने दफा ३४ र दफा ५७ का कानूनी व्यवस्थाहरू वस्तुतः निरर्थक र निष्क्रिय हुन जाने स्थितिको सृजना हुन जाने ।
(प्र.नं. १४)
- न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेर गरेको जस्तोसुकै निर्णय पनि कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट बदर नभएसम्म अन्तिम हुन्छ र सो निर्णयलाई मान्न सम्बन्धित पक्षलाई कर लाग्छ । सो निर्णय अनुसार भोग्नु वा व्यहोर्नु पर्ने सजाय वा विगो वा अन्य कुनै रकम तत्काल नबुझाएर सो वापतको पूरै वा केही रकमको धरौट वा जमानत दिई वा पुनरावेदन जिकिर मनासिव नठहरेमा केही प्रतिशत थप शुल्क बुझाउनु पर्ने गरी माथिल्लो अधिकारी वा निकाय समक्ष निवेदन वा पुनरावेदन दिन पाउने व्यवस्था वस्तुतः कानूनले प्रदान गरेको एउटा तात्कालिक सुविधा मात्र हो । त्यस्तो व्यवस्थाले कानूनी उपचार नै निरर्थक वा प्रभावहीन हुन्छ भन्नु युक्तियुक्त र तर्कसंगत नदेखिने ।
(प्र.नं. १४)
- कुनै पनि ऐन आफ्नो क्षेत्र र सीमा भित्र शक्तिशाली र प्रभावकारी नै हुन्छ । यस अर्थमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन पनि विभिन्न उद्योगहरूलाई प्रदान गरिने विभिन्न प्रकारका सुविधा र सहूलियतका सम्बन्धमा निश्चय नै अरु ऐनहरूभन्दा प्रभावकारी छ तर त्यसको अर्थ सो ऐन अन्तर्गत सुविधा प्राप्त उद्योग वा उद्यमीले अन्य कानून अनुसार पालन गर्नु पर्ने कर्तव्य वा व्यहोर्नु पर्ने दायित्वहरू पालना गर्न वा व्यहोर्नु पर्दैन भन्ने होइन ।
(प्र.नं. १५)

- आयकर ऐनको दफा ४२ को उपदफा (२) मा औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानून अनुसार पूर्ण वा आंशिक रूपले आयकर नलाग्ने उद्योगको औद्योगिक आयको हकमा कर अधिकृतले छुट्टै कर निर्धारण गरी त्यस्तो छुट दिने व्यवस्था भएको र सोही दफाको उपदफा (४) मा आयकर छुटको सुविधा पाएका व्यक्तिहरूले पनि सो ऐन बमोजिम (साविक पेज नं. ५४३) दाखिल गर्नु पर्ने आयको विवरण र त्यस्तो पुष्ट्याईको निमित्त चाहिने सबै प्रमाण कर अधिकृत समक्ष दाखिल गर्नु पर्ने व्यवस्था भएको देखिनाले कुनै उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत आयकर छुटको सुविधा पाएको छ भन्दैमा त्यस्तो उद्योगले ती कानूनी व्यवस्थाहरू बमोजिम विवरण दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्यको पालन गर्न नपर्ने अथवा कर अधिकृतले सो उद्योगको आय मध्ये कुन औद्योगिक उत्पादनबाट भएको आय हो र कुन होइन भन्ने कुरा यकिन गर्न र आयकरको रकम निर्धारण गर्न नपाउने अवस्था देखिन्न । त्यस्तो उद्योगको हकमा पनि कानून बमोजिम छुट दिनु पर्ने करको रकम छुट दिइ छुट्टै कर निर्धारण गर्नु पर्ने उपयुक्त उपदफा (२) को कानूनी प्रावधानले तत्सम्बन्धमा कर अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्ने अधिकार क्षेत्र भएकै देखिन आउने ।

(प्र.नं. १५)

- संविधान वा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्र रहेर गरेको कुनै न्यायिक निर्णयको परिणामस्वरूप कुनै व्यक्तिको सम्पत्तिमा असर पर्न गएको वा निज उपर कुनै आर्थिक दायित्वको सृजना हुन गएको छ भने पनि सो कारणले मात्र सो निर्णयबाट मौलिक हकको अपहरण भएको वा त्यस्तो हकमा सो निर्णयले अतिक्रमण गरेको सम्झन नमिल्ने ।

(प्र.नं. १६)

- न्यायिक अधिकारी वा निकायबाट निरूपण हुने प्रत्येक विवादमा मानिसको जिउ ज्यान, सम्पत्ति, इज्जत वा हैसियत सम्बन्धी कुराहरू समावेश भएका हुन्छन् । त्यस्तो विवादको निरूपण गर्ने भनेर संविधान वा कानूनले त्यस्ता अधिकारी वा निकायलाई अधिकार प्रदान गरेको हुन्छ । त्यस्तो विवादको निर्णय गर्दा प्रमाणको मुल्यांकनमा वा कानूनको व्याख्या वा प्रयोगमा त्रुटी भएको हुन सक्दछ, तथापि कानून बमोजिम माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट बदर नभएसम्म त्यो निर्णय कानूनको दृष्टिमा वैध नै हुन्छ । त्यसैले त्यस्तो त्रुटीलाई सच्याउन सम्बन्धित पक्षले पहिले कानूनी उपचारको बाटो नै अनुसरण गर्नु पर्छ । अन्यथा, त्यस्तो निर्णयबाट प्रतिकूल असर पर्ने पक्षले आफ्नो सम्पत्ति वा जिउज्यान सम्बन्धी मौलिक हकमा आघात परेको छ भनी सोभै रिट क्षेत्रबाट उपचार खोज्न पाउने हो भने संविधान वा कानूनले विवादको निरूपण गर्न न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकार प्रदान गर्नु र त्यस्तो निर्णय उपर निवेदन वा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था गर्नुको कुनै अर्थ वा प्रयोजन नै नहुने ।

(प्र.नं. १६)

- न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारीको निर्णय वा आदेश अधिकार क्षेत्रविहिन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानून नै संविधान सम्मत छैन वा अधिकारै नभएको निकायले अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त वा कानून विपरित तर्क पर्ने पक्षलाई प्रतिवाद गर्ने मौका नै नदिई निर्णय भएको छ भन्ने जिकिर लिएर सम्बन्धित पक्ष त्यस्तो उपचारको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकारमा आएको छ र निजको जिकिर उचित देखिन्छ भने त्यस अवस्थामा निजलाई यस अदालतले निश्चय नै मद्दत गर्न सक्दछ र गर्नु पर्छ । त्यस्तो निर्णय कानूनको दृष्टिमा शून्य सरह हुने हुनाले तत्सम्बन्धमा पुनरावेदन वा अन्य कानूनी उपचारको कुनै अर्थ नै नहुने ।

(प्र.नं. १६)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री हरिशंकर निरौला ।

विपक्षीतर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री बलराम के.सी.

अवलम्बित नजीर : नि.नं. १०८४, ने.का.प. २०३४ मा प्रतिपादित सिद्धान्त ।

नि.नं. ४३००, पशुराम भा विरुद्ध श्री ५ को सरकार, मन्त्रीपरिषद् मा प्रतिपादित सिद्धान्त ।

आदेश

प्र.न्या. विश्वनाथ उपाध्याय: प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ :-

२. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १०(क)(१) बमोजिम उत्पादन शुरु भएको मितिले ६ वर्षसम्म शत प्रतिशत आयकर छुट पाउने व्यवस्था अनुसार निवेदक उद्योगको उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१२।४ देखि ६ वर्षसम्म औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) बमोजिम आयकर तिर्ने बुझाउनु पर्ने होइन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ ले उत्पादन शुरु भएको मिति देखि ६ वर्षसम्म आयकरमा शत प्रतिशत छुट दिएको छ । २०४३।१।१५ को नेपाल राजपत्रको खण्ड ३६ संख्या ३ को सूचना नं. १ को राजपत्रमा डाइसले वैट्री उत्पादन गर्ने उद्योगलाई आयकर छुट नहुने भन्ने उल्लेख छ तथापि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२) मा उक्त बमोजिम सुविधा पाएको उद्योगले त्यस्तो सुविधा पूर्ण अवधिभर पाउने व्यवस्था गरेको छ । मिति २०४३।१।१५ को राजपत्रको सूचना आउनु पूर्व देखि नै उक्त सुविधा उपभोग गर्दै आएको उद्योगको हकमा उक्त राजपत्रले कुनै असर पार्न सक्ने देखिँदैन। साविक देखि कै कानून बमोजिम उपभोग गर्दै आएको

- सुविधालाई पछि राजपत्रको सूचनाले प्रतिकूल असर पार्न नसक्ने हुँदा घरेलु तथा ग्रामिण उद्योग विकास शाखा मोरङले कर विभागलाई सिफारिश समेत गरी दिएको छ ।
३. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ ले उत्पादन प्रारम्भ भएको ६ वर्षसम्म आयकर छुट पाउने व्यवस्थालाई वास्ता नगरी विपक्ष कर कार्यालयले आ.व. २०४२।०४३ खुद आय कायम गरी पर्चा खडा गरी त्यसैको आधारमा २०४८।१।२८ को आयकर निर्धारण आदेश मलाई ०४८।१०।८ मा बुझाउने काम भयो । यसरी खुद आय कायम गरी कर निर्धारण गर्न प्रथम ६ वर्षको अवधिसम्मको लागि मिल्ने होइन ।
 ४. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ ले ६ वर्षसम्म आयकर छुट पाएको उद्योगलाई विपक्ष कर कार्यालयबाट कर निर्धारण गरेबाट आद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ तथा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू समेतको विपरीत भएबाट रिट निवेदकको नेपालको संविधान, २०१९ को धारा १०(१) द्वारा अभिनिश्चित कानूनी समानताको हक धारा (११)(२) ड तथा १५ द्वारा प्रदत्त सम्पत्ति सम्बन्धी मौलिक हक धारा ५८ बमोजिमको संवैधानिक लगायत औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) तथा २०(क)(२) र २१ समेतको कानूनी हकको प्रचलनमा अवरुद्ध हुन गएकाले अन्य कानूनी उपचारको मार्ग समेत नहुँदा धारा ७१ अन्तर्गत उत्प्रेषणयुक्त परमादेश अन्य जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पूर्जि जारी गरी विपक्ष कर कार्यालय कर निर्धारण आदेश बदर गरी विपक्षहरूको नाममा उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१२।४ देखि ६ वर्षसम्मको आयकर छुट सुविधा दिनु भन्ने परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको निवेदन ।
 ५. यसमा के कसो भएको हो ? विपक्षहरूबाट लिखित जवाफ मगाई आएपछि पेश गर्न भन्ने व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
 ६. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मा भएको प्रावधानलाई हेर्दा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १० को खण्ड (क)(१) मा उत्पादन मूलक घरेलु उद्योगलाई सञ्चालन मिति देखि ६ वर्षका लागि शत प्रतिशत आयकर छुट दिइनेछ, भन्ने व्यवस्थालाई ऐ.ऐ. को खण्ड (क) को उपखण्ड (१) को (१) मा श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी आयकर छुट नपाउने भनी तोकेको घरेलु उद्योगले आयकर सुविधा पाउने छैन भन्ने व्यवस्थाले आयकर छुट नपाउने घरेलु उद्योग तोक्न सक्ने गरी श्री ५ को सरकारलाई ऐनले अख्तियार प्रदान गरी राखेको स्पष्ट छ । श्री ५ को सरकार उद्योग मन्त्रालयले उपरोक्त उल्लेख भए बमोजिम २०४३।१।५ खण्ड ३६ संख्या ३ को सूचनाले प्रस्तुत उद्योगलाई आयकर छुट नपाउने उद्योगको रूपमा तोकिएको पनि छ र औ.व्य.ऐन, २०३८ को दफा १०(क) बमोजिम आयकर छुट सुविधा पाई उपभोग गरी सकेको समेत देखिँदैन र आयकर छुट पाइसकेको भनी निवेदकले भन्न सकेको पनि देखिँदैन । त्यसकारण कानूनले दिएको अख्तियार प्रयोग गरी उपरोक्त बमोजिमको सूचना प्रकाशित हुनु अगावै निवेदक उद्योगले आयकर छुट पाइ नसकेको अवस्थामा निवेदक उद्योगको जिकिर बमोजिम आयकर छुट सुविधा पाउन सक्ने अवस्था विद्यमान नभएका र यस विभागको काम कारवाही तथा निर्णयबाट निवेदकको हकहितमा समेत कुनै प्रकारले असर पर्ने काम कारवाही भए गरेको समेत नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भन्ने व्यहोराको कर विभागको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ ।
 ७. निवेदक उद्योगको हकमा उद्योग प्रशासनसँग सम्बन्धित घरेलु तथा ग्रामिण उद्योग विभाग तथा उद्योग मन्त्रालयबाट उक्त बमोजिम छुट सुविधा दिने गरी निर्णय हुँदा प्रस्तुत उद्योगलाई आत्मनिष्ठा तवरले उत्पादनमूलक उद्योग मानी आयकर छुट सुविधा दिन नमिल्ने होइना औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा (१)(१)(क) मा ड्राइसेल उत्पादन गर्ने उद्योगलाई उत्पादन मूलक उद्योगको रूपमा परिभाषित नगरेको हुँदा उक्त उद्योगलाई उत्पादनमूलक उद्योग अन्तर्गत वर्गिकृत गरी औ.व्य.ऐन, २०३८ को तत्काल प्रचलित दफा १०(क)(१) बमोजिमको सुविधा प्रदान गर्न मिल्ने होइन । निवेदक उद्योगले आयकर छुटको प्रमाणपत्र पेश गर्न नसकेको र आयकर (सं.स.) ऐन, २०३१ को दफा ३३(१) बमोजिम आय विवरण दाखिल भएको मितिले ४ वर्ष भित्र कर निर्धारण गरी विवरण फछौट गर्नपर्ने कानूनी बाध्यता समेत भएकाले कानूनले निर्दिष्ट गरे बमोजिम नै आयकर निर्धारण गरिएको र कर कार्यालयले गरेको कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझे कानून बमोजिम धरौट राखी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४(२) वा दफा ५७ बमोजिम महानिर्देशक कर विभागमा निवेदन वा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न पाउने हक अधिकार हुँदा हुँदै सम्मानित अदालत समक्ष निवेदन दिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ, भन्ने व्यहोराको कर कार्यालय विराटनगरको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ ।
 ८. निवेदक उद्योगलाई उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१२।४ बाट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) बमोजिम ६ वर्षसम्म शत प्रतिशत आयकर छुट सुविधा पाउनेमा प्रत्यर्थी कर कार्यालय विराटनगरबाट निवेदकको नाममा आ.व. २०४२।०४३ को मिति ०४७।४।२५ मा कर निर्धारण गरेको उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । निवेदकको उद्योगले उत्पादन शुरु गरेको मिति ०४१।१।४ देखि ६ वर्षसम्म आयकर छुट दिनु भन्ने परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ । सहयोगी माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मण प्रसाद अर्यालको रिट खारेज गर्ने गरेको रायसँग सहमत नभएकाले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०२१ को नियम ३(क) बमोजिम पूर्ण इजलासमा पेश गर्न भन्ने माननीय न्यायाधीश श्री गजेन्द्रकेशरी वास्तोलाको राय ।

९. पुनरावेदन जस्तो सशक्त उपचार विद्यमान हुँदाहुँदै सो उपचार अवलम्बन नगरी असाधारण अवस्थामा अवलम्बन गरिने रिट उपचारको अनुसरण गर्ने उपचारको छनौट गरी निवेदन दिएको देखिँदा रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । सहयोगी माननीय न्यायाधीश श्री गजेन्द्रकेशरी वास्तोलाज्यूको रिट जारी गर्ने रायसँग सहमत नभएकाले नियम अनुसार पूर्ण इजलासमा पेश गर्न भन्ने व्यहोराको माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मण प्रसाद अर्यालको राय ।
१०. निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता हरिशंकर निरौलाले मेरो पक्ष निवेदक उद्योगले २०४१।१२।४ देखि ड्राइसेल व्याट्री उत्पादन गर्दै आएको हो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को तत्कालिन दफा १०(क)(१) बमोजिम उत्पादन शुरु भएको मिति ६ वर्षसम्म आयकर बुझाउनु तिर्नपने होइन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत प्राप्त भएको आयकर छुटको सुविधा प्राप्त भएन भने त्यस उपर पुनरावेदन गर्ने व्यवस्था उक्त ऐनले गरेको नहुँदा मेरो पक्ष रिट क्षेत्रमा आएको हो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ ले प्रदान गरेको आयकर छुटको व्यवस्था कुनै उद्योगले नपाएको रिट क्षेत्रमा आउने परम्परा नै रही आएको छ । नेपालको संविधान, २०१९ लागु भएको अवस्थामा वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था हुनासाथ रिट खारेज हुने व्यवस्था थियो तर नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) को व्यवस्था अनुसार अन्य उपचारको व्यवस्था भएमा पनि अन्य उपचार प्रभावहीन हो भन्ने लागेमा रिट जारी हुने व्यवस्था छ । वर्तमान आयकर ऐनको दफा ५७ अनुसार कर कार्यालयबाट भएको कर निर्धारणको आदेश उपर पुनरावेदन गर्दा ५०५ धरौट राख्नु पर्ने पुनरावेदन जिकिर नपुगे २५५ जरिवाना हुने व्यवस्था थाले उक्त, उपचार प्रभावहीन हुन जाने हुन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ द्वारा प्रदत्त आयकरको छुटको सुविधा हनन् भएको खण्डमा उक्त ऐनमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था नभएकोले रिट क्षेत्रमा प्रवेश गर्न पाउने नै हुँदा रिट निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्न भयो र विपक्ष अर्थ मन्त्रालय समेतको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता बलराम के.सी.ले कर कार्यालयबाट भएको कर निर्धारणको आदेश उपर चित्त नबुझेमा आयकर ऐन, २०३९ को दफा ५७ बमोजिम राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न जानु पर्नेमा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन नगरी रिट क्षेत्रमा आउन मिल्ने होइन । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) तथा २०१९ सालको संविधानको धारा ७१ अन्तर्गतका निवेदनहरूको सुनुवाईको सिलसिलामा सम्मानित अदालतले अन्य उपचारको व्यवस्था भएकोमा अन्य उपचारमा नगई एकै पटक रिट निवेदनमा प्रवेश गरेकोमा रिट निवेदन खारेज गरेको धेरै नजिरहरू छन् । प्रस्तुत निवेदनहरूको सन्दर्भमा पुनरावेदन लिई सुनुवाई गर्ने उद्देश्य राखी कानून बनाई राजश्व न्यायाधिकरण गठन भएको छ यसरी स्पष्टतः एक क्षेत्रलाई महत्व दिई सृजित निकायमा पुनरावेदन गर्नपर्ने कानूनी व्यवस्था हुँदा हुँदै धारा ८८ अन्तर्गत निवेदन दिने प्रक्रियाले र यसलाई स्वीकार गर्न कानूनी निकाय असक्षम बन्ने र निरर्थक हुन जाने हुन्छ । निवेदकले राजश्व न्यायाधिकरण गई पुनरावेदन गर्नपर्ने पछि सो न्यायाधिकरणबाट दिइने उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको भनिने हो भन्ने कारण देखाएर मात्र ८८(२) अन्तर्गत सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रमा आई उपचारको माग गर्न पर्नेमा राजश्व न्यायाधिकरण दिनु पर्ने पुनरावेदन नदिई संविधानको धारा ८८ अन्तर्गत सर्वोच्च अदालतमा प्रस्तुत रिट निवेदन पर्न आएको हुँदा रिट खारेज हुनुपर्छ भन्ने व्यहोराको बहस नोट प्रस्तुत गर्न भएको देखिन्छ ।
११. यो मुद्दा २०४९।१।३ को संयुक्त इजलासमा पेश हुँदा सो इजलासका माननीय न्यायाधीश गजेन्द्रकेशरी वास्तोलाले निवेदकको उद्योगलाई छ वर्षसम्म शत प्रतिशत आयकर छुटको सुविधा दिनु पर्नेमा नदिई कर निर्धारण गरेको कर कार्यालयको आदेश उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गर्ने निर्णय गर्न भएको र माननीय न्यायाधीश लक्ष्मण प्रसाद अर्यालले आयकर ऐन, २०३९ को दफा ५७ मा त्यस्तो कर निर्धारण आदेश उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने प्रभावकारी उपचारको व्यवस्था हुँदा हुँदै निवेदकले सो उपचारको अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रबाट उपचार माग्न आएकोले रिट निवेदन खारेज गर्ने निर्णय गर्न भएकोले माननीय न्यायाधीशहरूको राय वाफिन गै पूर्ण इजलासमा पेश गर्ने आदेश भएको रहेछ । सो अनुसार यो मुद्दा २०५०।१।८ मा पूर्ण इजलासमा पेश भएकोमा सो इजलासबाट निवेदक परशुराम भा विरुद्ध श्री ५ को सरकार, मन्त्री परिषद सचिवालय समेतको मुद्दामा पुनरावेदनको अनुमतिको लागि निवेदन दिन पाउने कानूनी उपचार भएको ठहर गर्दागर्दै पनि निवेदकलाई रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गर्ने २०४८।६।१० को पूर्ण इजलासको निर्णय (२०४८ ने.का.प. २३३) र निवेदक श्री ५ को सरकार, भन्सार विभाग समेत विरुद्ध राम रिक्षपाल अग्रवालको मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने कानूनी उपचारको अवलम्बन नगरी निवेदक रिट क्षेत्रबाट आएकोले रिट निवेदन खारेज गर्ने २०४८।८।९ को पूर्ण इजलासको निर्णय (२०४९ ने.का.प. ७३९) को उल्लेख गरी सो मध्ये कुन निर्णयद्वारा प्रतिपादित सिद्धान्तको अवलम्बन गर्ने भन्ने प्रश्न उठाएर सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३ को उपनियम (२) अन्तर्गत बृहत पूर्ण इजलासमा पेश गर्न आदेश दिए अनुसार यो मुद्दा यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको देखिन्छ ।
१२. यस सन्दर्भमा माथि उल्लेखित परशुराम भाको मुद्दाको अध्ययन गर्दा प्रशासकीय अदालतको निर्णय उपर पुनरावेदन गर्न अनुमतिको लागि यस अदालतमा निवेदन दिन पाइने साविकको निजामति सेवा ऐन, २०१३ को दफा ९ को उपदफा (३) को व्यवस्था एउटा निश्चित र प्रभावकारी उपचारको व्यवस्था हो भन्ने निष्कर्षमा पुगेपछि पूर्ण इजलास समक्ष वैकल्पिक उपचार को आधारमा निवेदकको रिट निवेदन खारेज गर्न पर्ने हो कि भन्ने प्रश्न उपस्थित भएकोमा यस अदालतले निवेदक कुलनार ायण डंगोल विरुद्ध प्रमुख जिल्ला अधिकारी, ललितपुरको मुद्दामा र त्यसपछि त्यसैको अनुशरण गरी अन्य मुद्दाहरूमा समेत

पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थालाई निश्चित र प्रभावकारी उपचारको व्यवस्था मान्न अस्वीकार गरी रिट क्षेत्रबाटै उपचार प्रदान गर्दै आएको सन्दर्भमा निवेदक परशुराम भाले सो उपचारको अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रबाट आएकोमा निजले बाटो बिराएको भनी दोष लगाउन र निजको निवेदनपत्र खारेज गर्न न्यायसंगत नहुने भनी निजलाई रिट क्षेत्रबाटै उपचार प्रदान गर्ने निर्णय भएको देखिन्छ निवेदक कूल नारायण डंगोलको उपर्यक्त मुद्दामा भएको निर्णयको विवेचना गर्दै २०४८।६।१० को पूर्ण इजलासले साविकको न्याय प्रशासन सुधार ऐन, २०३१ को दफा १३ को उपदफा (५) अन्तर्गत पुनरावेदनको अनुमति प्राप्त गर्नमा केही अस्पष्ट र अनिश्चित बन्देजहरू रहेको सन्दर्भमा सो मुद्दामा २०४८।६।१० को पूर्ण इजलासबाट भएको निर्णयले अन्य कानूनद्वारा व्यवस्थित पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी व्यवस्थाहरूका हकमा समेत लागु हुने गरी कुनै सामान्य सिद्धान्त प्रतिपादित नगरेकोले त्यसलाई अन्य कानूनमा व्यवस्थित पुनरावेदनको अनुमतिको सम्बन्धमा नजीरको रूपमा सोभै ग्रहण गर्न मिल्दैन भन्दै साविकको निजामती सेवा ऐनमा व्यवस्थित पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी उपर्यक्त व्यवस्थालाई प्रभावकारी कानूनी उपचारको व्यवस्था मानेतापनि त्यस वखतसम्म माथि उल्लेख भए अनुसार यस अदालतबाट स्थापित भएका नजिर हरूलाई दृष्टिगत गरेर निवेदकको रिट निवेदन खारेज गर्न न्यायसंगत नहुने ठहर्याकई रिट क्षेत्रबाटै उपचार दिने निर्णय गरेको सम्म देखिन्छ । सो निर्णयले वैकल्पिक कानूनी उपचारको व्यवस्था हुँदा हुँदै पनि रिट क्षेत्रबाट उपचार दिन मिल्छ भन्ने कुनै सामान्य सिद्धान्त प्रतिपादन गरेको देखिँदैन । कुलनारायण डंगोलको मुद्दामा पूर्ण इजलासले गरेको व्याख्या, निर्णय र त्यसको आधारमा पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धमा यस अदालतबाट भएका अन्य निर्णयहरूलाई दृष्टिगत गरी परशुराम भाको मुद्दामा २०४८।६।१० को पूर्ण इजलासबाट निवेदकलाई रिट क्षेत्रबाट उपचार दिने निर्णय गर्दा जुन आधार र परिस्थितिलाई विचार गरियो त्यस्तो आधार वा परिस्थिति प्रस्तुत मुद्दामा विद्यमान देखिन्छ । पुनरावेदनको अनुमतिको सम्बन्धमा यस अदालतका निर्णयहरूबाट माथि उल्लेख भए अनुसार स्थापित भएको नजिर जस्तै पुनरावेदनको उपचार निश्चित वा प्रभावकारी उपचार होइन भनेर यस अदालतबाट कुनै निर्णय भएको पाइँदैन । यथार्थमा, यस अदालतबाट भएका कतिपय निर्णयहरूमा पुनरावेदनको उपचारलाई प्रभावकारी उपचार मानेरै रिट निवेदनहरू खारेज भएको देखिन्छ । पुनरावेदनको कानूनी उपचार प्राप्त हुँदाहुँदै पनि केही मुद्दाहरूमा यस अदालतले रिट क्षेत्रबाटै उपचार प्रदान गरेको देखिन्छ, तापनि ती मुद्दाहरूमा भएका निर्णयहरूलाई हेर्दा कानूनमा त्यस्तो उपचारको व्यवस्था हुँदाहुँदै रिट क्षेत्रबाट उपचार दिनु पर्ने कारण के पर्यो ? त्यो उपचार किन पर्याप्त वा प्रभावकारी मानिएन ? त्यस सम्बन्धमा केही नभनी रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गर्ने संविधानको धारा ८८ को उपधारा २ को अनुकूल हुन्छ वा हुँदैन ? इत्यादि कुराहरूको कुनै विवेचना नगरी सोभै उपचार प्रदान गर्ने निर्णय सम्म भएको देखिन आउँछ । सो अनुसार कुनै व्याख्या वा विवेचना नगरिएको वा उक्त संवैधानिक धारा ८८ को उपधारा २ मा रहेको अपर्याप्त वा प्रभावहीनको बन्देजलाई फुकाउने कारण वा आधार उल्लेख नभएको निर्णयहरूले आधिकारिक नजिरको स्थान ग्रहण गर्न सक्दैनन् । वस्तुतः अदालतका सबै निर्णयहरूमा कानूनको व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन भएको पनि हुँदैन । त्यस्तो व्याख्या वा विवेचना नभएका निर्णयहरू नजीर हुँदैनन् र मुद्दाका पक्ष बाहेक अरुको लागि वाध्यात्मक पनि हुँदैनन् । कुनै कानूनको व्याख्या गरेर वा कुनै कानूनी सिद्धान्तको प्रतिपादन गरेर त्यो व्याख्या वा सिद्धान्तको आधारमा मुद्दाको निर्णय गरिएको छ भने मात्र त्यो व्याख्या वा सिद्धान्त त्यस्तै प्रकृतिका अन्य मुद्दाहरूको लागि नजिर हुन्छ । नजिरको प्रयोजनको लागि कानून र कानूनी सिद्धान्तको विवेचनालाई नै अदालतले हेर्ने पर्ने हुन्छ । पुनरावेदनको कानूनी उपचार प्राप्त हुँदाहुँदै पनि कुनै वा केही मुद्दामा यस अदालतले रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गरेको कारणले मात्र तत्सम्बन्धी निर्णयलाई नजिरको रूपमा ग्रहण गर्न आवश्यक हुँदैन । तसर्थ यो मुद्दामा परशुराम भाको मुद्दाको जस्तो स्थिति विद्यमान नभएकोले २०५०र९२८ को पूर्ण इजलासबाट उठाइएका प्रश्नमा अरु केही विचार गर्न परेन ।

१३. उपर्यक्त विवेचनाबाट अब संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीशहरूको राय बाभिएको वैकल्पिक उपचारको प्रश्न हाम्रो सामु विचारणीय हुन आउँदछ । यस सन्दर्भमा आयकर ऐन, २०३१ को अध्ययन गर्दा सो ऐनले कर अधिकृतको कारबाइ वा निर्णयमा भएका अनियमितता वा त्रुटीहरूलाई सच्याउने दुइटा वैकल्पिक उपायहरूको व्यवस्था गरेको देखिन्छ । उक्त ऐनको दफा ३४ को उपदफा (१) मा कर निर्धारण भै नसक्यै तत्सम्बन्धि कुनै कारबाइ अनियमित रूपमा हुन लागेको वा भएको छ भन्ने कुनै विश्वसनीय सूचना प्राप्त भएमा महानिर्देशकले कारण खोली पर्चा खडा गरी पुनः कर निर्धारण गर्न सम्बन्धित कर अधिकृतलाई आदेश दिन सक्ने र उपदफा (२) मा कर अधिकृतले कर निर्धारण गर्दा पालन गर्ने पर्ने कर निर्धारण सम्बन्धी कुनै कुरा पालन नगरी वा अनियमित वा लापरवाही गरी गरेको दायित्व बहन गएको छ भन्ने कुरा करदाताले दिएको निवेदनबाट साँचो देखिन आएमा कारण खोली पर्चा खडा गरी महानिर्देशकले सो कर निर्धारण आदेश रद्द गरी पुनः कर निर्धारण गर्न आदेश दिनु पर्ने कानूनी व्यवस्था भएको इन्छ । सो अनुसार कर अधिकृत भन्दा माथिल्लो विभागीय अधिकारीबाटै पनि अवस्थानुसार कर निर्धारण आदेशमा भएका त्रुटीहरू सच्चीन सक्ने देखिन्छ । तर कुनै करदाताले सो कानूनी उपचारको अवलम्बन गर्न नचाहेमा निजले उक्त ऐनको दफा ५७ अन्तर्गत राजस्व याधिकरणमा पुनरावेदन गर्ने वैकल्पिक उपचार पनि रोज्न सक्तछ । यस प्रकार कर अधिकृतको आदेशबाट परेको प्रतिकूल असरका सम्बन्धमा यथोचित उपचार प्राप्त गर्न कानूनले करदातालाई दुईटा निश्चित र प्रभावकारी विकल्पहरू प्रदान गरेकोले निजले सो मध्ये कुनै एउटा विकल्प रोजेर उपचार प्राप्त गर्न पर्ने देखिन्छ ।

१४. माथि उल्लेख भए अनुसार कानुनी उपचार प्राप्त गर्नको लागि करदाताले बुझाउन बाँकी करको रकम केही प्रतिशत रकम धरौटी राख्नु पर्ने, थप शुल्क बुझाउनु पर्ने जस्ता शर्तहरूको पालन गर्ने पर्ने हुनाले ती उपचारहरू पर्याप्त वा प्रभावकारी छैनन् भन्ने पनि निवेदकतर्फको विद्वान अधिवक्ताको जिकिर छ। निवेदक स्वयंले आफ्नो निवेदनमा यस प्रकारको कुनै जिकिर लिएको पाइँदैन। तथापि विद्वान अधिवक्ताको बहस जिकिरमा विचार गर्दा केवल धरौटी राख्नु पर्ने वा थप शुल्क बुझाउनु पर्ने कारणले मात्र ती कानुनी उपचारहरूलाई अपर्याप्त वा प्रभावहीन सम्झने कुनै तर्कसंगत आधार देखिँदैन। त्यस्तो सम्झने हो भने कर अधिकृतबाट भएको सबै कर निर्धारण आदेशमा सो कुरा लागू हुन्छ र त्यस आधारमा जस्तोसुकै कर निर्धारण आदेशका सम्बन्धमा करदाताले सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकारलाई गुहार्न पाउने हो भने दफा ३४ र दफा ५७ को कानुनी व्यवस्थाहरू वस्तुतः निरर्थक र निष्क्रिय हुन जाने स्थितिको सृजना हुन जान्छ। न्यायिक निर्णयबाट दोषी ठहरेको वा कुनै सजाय वा दायित्व व्यहोर्ने पर्ने भएको व्यक्तिले सो निर्णय उपर माथिल्लो अधिकारी समक्ष पुनरावेदन गर्न वा निवेदन दिन अवस्थानुसार धरौट वा जमानत दिनु पर्ने वा सजायको कार्यान्वयनको लागि आत्म समर्पण गर्न पर्ने हाम्रो देशको न्याय शास्त्रिय अवधारण र तदनुरूपका अन्य कानुनी व्यवस्थाहरू अनुसार नै दफा ३४ र ५७ मा पनि त्यस्ता प्रावधान रहेको देखिन आउँदछ। यथार्थमा न्यायिक वा अर्द्ध न्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्र रहेर गरेको जस्तोसुकै निर्णय पनि कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट बदर नभएसम्म अन्तिम हुन्छ र सो निर्णयलाई मान्न सम्बन्धित पक्षलाई कर लाग्छ। सो निर्णय अनुसार भोग्नु वा वेहोर्ने पर्ने सजाय वा बिगो वा अन्य कुनै रकम तत्काल नबुझाएर सो बापतको पुरै वा केही रकमको धरौट वा जमानत दिई वा पुनरावेदन जिकिर मनासिब नठहरेमा केही प्रतिशत थप शुल्क बुझाउनु पर्ने गरी माथिल्लो अधिकारी वा निकाय समक्ष निवेदन वा पुनरावेदन दिन पाउने व्यवस्था वस्तुतः कानूनले प्रदान गरेको एउटा तात्कालिक सुविधा मात्र हो। त्यस्तो व्यवस्थाले कानुनी उपचार नै निरर्थक वा प्रभावहीन हुन्छ भन्नु युक्तियुक्त र तर्कसंगत देखिन्न।

१५. निवेदकतर्फका विद्वान अधिवक्ताले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, उद्योगहरूलाई प्रदान गरिने सुविधाका सम्बन्धमा एउटा शक्तिशाली ऐन भएकोले सो ऐनले प्रदान गरेको सुविधालाई आयकर ऐन अन्तर्गत आयकर निर्धारण गरेर अपहरण गर्न मिल्दैन, त्यसको प्रतिकूल आयकर निर्धारण गरिएकोमा पुनरावेदन गर्ने वा अन्य कानुनी उपचार प्राप्त गर्ने व्यवस्था औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा नभएकोले रिट क्षेत्रबाटै निवेदकले उपचार पाउनु पर्दछ भन्ने जिकिर पनि प्रस्तुत गर्न भएको छ। कुनै पनि ऐन आफ्नो क्षेत्र र सीमाभित्र शक्तिशाली र प्रभावकारी नै हुन्छ। यस अर्थमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन पनि विभिन्न उद्योगहरूलाई प्रदान गरिने विभिन्न प्रकारका सुविधा र सहूलियतका सम्बन्धमा निश्चय नै अरु ऐनहरू भन्दा प्रभावकारी छ तर त्यसको अर्थ सो ऐन अन्तर्गत सुविधा प्राप्त उद्योग वा उद्यमीले अन्य कानून अनुसार पालन गर्ने पर्ने कर्तव्य वा व्यहोर्ने पर्ने दायित्वहरू पालन गर्न वा व्यहोर्ने पर्ने हुने होइन। विभिन्न किसिमका उद्योगहरूको आवश्यकतानुसार विभिन्न किसिमका सुविधा र सहूलियतहरू प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि सम्म बनेको औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा तत्सम्बन्धी विवादहरूको निरपण गर्ने वा पुनरावेदन सुन्ने अधिकारी वा निकायको व्यवस्था नहुनु स्वभाविक नै हो। त्यस्तो उद्योगले प्राप्त गरेको अन्तःशुल्क, कर, भन्सार सम्बन्धी कुनै सुविधामा कुनै न्यायिक वा अर्द्ध न्यायिक अधिकारी वा निकायको निर्णयबाट कुनै प्रतिकूल असर परेमा त्यसको उपचारको लागि कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त माथिल्लो तहको अधिकारी वा निकाय समक्ष निवेदन दिन वा पुनरावेदन गर्न पाउने व्यवस्थाहरू सम्बन्धित कानूनहरूमै हुने भएकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा त्यस सम्बन्धमा किटानीसाथ कुनै व्यवस्था हुनु आवश्यक पनि छैन। जहाँसम्म विवादास्पद आयकर निर्धारण आदेशको प्रश्न छ, आयकर ऐनको दफा ४२ को उपदफा (२) मा औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी प्रचलित नेपाल कानून अनुसार पूर्ण वा आंशिकरूपले आयकर नलाग्ने उद्योगको औद्योगिक आयको हकमा कर अधिकृतले छुट्टै कर निर्धारण गरी त्यस्तो छुट्टै दिने व्यवस्था भएको र सोही दफाको उपदफा (४) मा आयकर छुट्टैको सुविधा पाएका व्यक्तिको पनि सो ऐन बमोजिम दाखिल गर्ने पर्ने आयको विवरण र त्यसको पुष्ट्याईको निमित्त चाहिने सबै प्रमाण कर अधिकृत समक्ष दाखिल गर्ने पर्ने व्यवस्था भएको देखिनाले कुनै उद्योगले औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत आयकर छुट्टैको सुविधा पाएको छ भन्दैमा त्यस्तो उद्योगले ती कानुनी व्यवस्थाहरू बमोजिम विवरण दाखिल गर्ने पर्ने कर्तव्यको पालन गर्न नपर्ने अथवा कर अधिकृतले सो उद्योगको आय मध्ये कुन औद्योगिक उत्पादनबाट भएको आय हो र कुन होइन भन्ने कुरा यकिन गर्न र आयकरको रकम निर्धारण गर्न नपाउने अवस्था देखिन्न। त्यस्तो उद्योगको हकमा पनि कानून बमोजिम छुट्टै दिनु पर्ने करको रकम छुट्टै दिई छुट्टै कर निर्धारण गर्ने पर्ने उपयुक्त उपदफा (२) को कानुनी प्रावधानले तत्सम्बन्धमा कर अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्ने अधिकारक्षेत्र भएकै देखिन आउँछ। त्यस्तो अधिकारको प्रयोग गर्दा कर अधिकृतले यदि कानून बमोजिम दिनु पर्ने आयकर छुट्टै नदिएर वा अनियमित रूपमा कारवाही गरेमा आयकर निर्धारण गरेकोले आफूलाई मर्का परेको छ भन्ने कसैलाई लाग्दछ भने निजले माथि उल्लिखित दफा ३४ वा दफा ५७ बमोजिम निवेदन दिएर वा पुनरावेदन गरेर त्यसलाई सच्याई माग्न सक्ने उपाय कानूनले प्रदान गरेकै देखिनाले यस सम्बन्धमा निवेदकका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको जिकिर पनि तर्कसंगत देखिएन।

१६. कर अधिकृतको विवादास्पद आदेशबाट सम्पत्ति सम्बन्धी मौलिक हकको अपहरण भएकोले वैकल्पिक कानुनी उपचारको व्यवस्थाले रिट क्षेत्रबाट उपचार माग्ने निवेदकको संवैधानिक अधिकारलाई छेक्न सक्तैन भन्ने जिकिर पनि निवेदक तर्फका विद्वान

अधिवक्ताले प्रस्तुत गर्नु भएको छ । तर संविधान वा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्र रहेर गरेको कुनै न्यायिक निर्णयको परिणामस्वरूप कुनै व्यक्तिको सम्पत्तिमा असर पर्न गएको वा निज उपर कुनै आर्थिक दायित्वको सृजना हुन गएको छ भने पनि सो कारणले मात्र सो निर्णयबाट मौलिक हकको अपहरण भएको वा त्यस्तो हकमा सो निर्णयले अतिक्रमण गरेको सम्झन मिल्दैन । न्यायिक अधिकारी वा निकायबाट निरुपण हुने प्रत्येक विवादमा मानिसको ज्यू ज्यान, सम्पत्ति, इज्जत वा हैसियत सम्बन्धी कुराहरु समावेश भएका हुन्छन् । त्यस्तो विवादको निरुपण गर्ने भनेर संविधान वा कानूनले त्यस्ता अधिकारी वा निकायलाई अधिकार प्रदान गरेको हुन्छ । त्यस्तो विवादको निर्णय गर्दा प्रमाणको मूल्यांकनमा वा कानूनको व्याख्या वा प्रयोगमा त्रुटी भएको हुन सक्तछ, तथापि कानून बमोजिम माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट बदर नभएसम्म त्यो निर्णय कानूनको दृष्टिमा वैध नै हुन्छ । त्यसैले त्यस्तो त्रुटीलाई सच्याउन सम्बन्धित पक्षले पहिले कानूनी उपचारको बाटो नै अनुशरण गर्ने पर्छ । अन्यथा, त्यस्तो निर्णयबाट प्रतिकूल असर पर्ने पक्षले आफ्नो सम्पत्ति वा ज्यूज्यान सम्बन्धी मौलिक हकमा आघात परेको छ भनी सोभै रिट क्षेत्रबाट उपचार खोज्न पाउने हो भने संविधान वा कानूनले विवादको निरुपण गर्न न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकार प्रदान गर्न र त्यस्तो निर्णय उपर निवेदन वा पुनरावेदन लाने व्यवस्था गर्नको कुनै अर्थ वा प्रयोजन नै हुँदैन । हो, यदि त्यस्तो न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारीको निर्णय वा आदेश अधिकार क्षेत्र विहिन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानून नै संविधान सम्मत छैन वा अधिकारै नभएको निकायले अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त वा कानून विपरीत मर्का पर्ने पक्षलाई प्रतिवाद गर्ने मौका नै नदिई निर्णय भएको छ भन्ने जिकिर लिएर सम्बन्धित पक्ष त्यसको उपचारको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकारमा आएको छ र निजको जिकिर उचित देखिन्छ भने त्यस अवस्थामा निजलाई यस अदालतले निश्चय नै मद्दत गर्न सक्तछ र गर्न पर्छ । त्यसो तो निर्णय कानूनको दृष्टिमा शुन्य सरह हुने हुनाले तत्सम्बन्धमा पुनरावेदन वा अन्य कानूनी उपचारको कुनै अर्थ नै हुँदैन । प्रस्तुत मुद्दामा आयकर ऐन, २०३१ को सवैधानिकता वा प्राकृतिक न्याय सम्बन्धी प्रश्न समावेश नभएको र निवेदकतर्फका विद्वान अधिवक्ताले कर अधिकृतको अधिकार क्षेत्रलाई लिएर शंका उठाउन प्रयास गरेको भए तापनि उक्त आयकर ऐनको दफा ४२ को कानूनी प्रावधानको सम्बन्धमा माथि गरिएको विवेचनाबाट निजको जिकिर तर्कसंगत नदेखिएकोले यस सम्बन्धमा अरु विस्तारमा केही भनी रहनु पर्ने देखिन्छ । संयुक्त इजलासमा माननीय न्यायाधीश लक्ष्मणप्रसाद अर्यालले रिट निवेदन खारेज गर्ने गरी व्यक्त गर्नु भएको राय मनासिब छ । प्रत्यर्थीको जानकारीको लागि आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पठाई मिसिल नियम बमोजिम गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा हामीहरुको सहमती छ ।

न्या.मोहनप्रसाद शर्मा, न्या.अरविन्दनाथ आचार्य,
न्या.उदयरज उपाध्याय, न्या.हरिप्रसाद शर्मा

माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोक प्रताप राणाको राय :

औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) ले यस उद्योगलाई उत्पादन शुरु भएका मिति २०४३।१।२।४ देखि ६ वर्षसम्म आयकर शत प्रतिशत छुट दिइएको छ । प्रत्यर्थीहरुले २०४३।१।१५ को नेपाल राजपत्रको खण्ड ३६ संख्या ३ को सूचना नं. १ को इजाजतमा यस प्रकारको ड्राइसेल ब्याट्री उत्पादन गर्ने उद्योगलाई आयकर छुट नहुने उल्लेख भएको छ भनी आर्थिक वर्ष २०४२।०४३ को खूद आय कायम गरी कर निर्धारण आदेश गरी मेरो नाममा सूचना दिने काम गर्यो । मिति २०४३।१।१५ को सूचना आउन पूर्व देखि नै यस उद्योगले उक्त सुविधा उपभोग गर्दै आएकोले उक्त सूचनाले यस उद्योगलाई असर पार्न नसक्ने हुँदा प्रत्यर्थी कार्यालयले गरेको पर्चा तथा कर निर्धारण आदेश समेत बदर गरी २०४१।१।२।४ देखि ६ वर्षसम्मको आयकर छुट सुविधा दिनु भन्ने परामादेश पाउँ भन्ने रिट निवेदकको मुख्य जिकिर देखिन्छ ।

मिति ०४३।१।१५ को राजपत्र खण्ड ३६ संख्या ३ को सूचना नं. १ को राजपत्रमा निवेदकको उद्योग जस्तो ड्राइसेल ब्याट्री उत्पादन गर्ने उद्योगलाई आयकर छुट नहुने उल्लेख भए तापनि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२) मा उक्त बमोजिम सुविधा पाएको उद्योगले त्यस्तो सुविधा पूर्ण अवधि पाउने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । राजपत्रको सूचना आउनु पूर्व देखि नै उक्त सुविधा उपभोग गर्दै आएको निवेदक उद्योगको हकमा प्रतिकूल असर पर्न सक्ने देखिँदैन । निवेदकको उद्योगलाई उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१।२।४ बाट औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) बमोजिम ६ वर्षसम्म शत प्रतिशत आयकर छुट सुविधा पाउने हुँदा प्रत्यर्थी कर कार्यालय विराटनगरबाट निवेदकको नाममा २०४२।०४३ को मिति ०४।७।२५ मा कर निर्धारण गरेको आदेश उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । निवेदकको उद्योगलाई उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१।२।४ देखि ६ वर्षसम्म आयकर छुट दिने भन्ने परामादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ भन्ने माननीय न्यायाधीश श्री गजेन्द्रकेशरी वासुतोलाको राय भएकोमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ मा कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझे व्यक्तिले राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्ने ससक्त प्रभावकारी अन्य उपचार विद्यमान भएकोले सो उपचार अवलम्बन नगरी असाधारणअवस्थामा अवलम्बन गरिने रिट उपचारको अनुशरण गर्ने उपचारको छनौट गरी निवेदन दिएको देखिँदा रिट खारेज हुने ठहर्छ भन्ने मा.न्या. लक्ष्मणप्रसाद अर्यालको राय भएको पाइन्छ ।

संयुक्त इजलासका मा.न्या.हरुमा उपरोक्त राय फरक परी रि.पु.इ.नं. ६१ मा दर्ता हुन आई ३ तीन न्यायाधीशहरुको पूर्ण इजलासमा पेश हुन आएको रहेछ। पूर्ण इजलासबाट सुनुवाई हुँदा सर्वोच्च अदालतद्वारा परशुराम भा. वि. म.प.स. समेतको (नि.नं. ४३०० ने.का.प. २०४८ ओदश मिति २०४८।६।१०) समेतको मुद्दामा अनुमतिलाई वैकल्पिक उपचार मानिए पनि यो भन्दा अगाडि त्यस्तो रिटमा यस अदालत (सर्वोच्च अदालत) बाट सुनुवाई हुने गरेकोले रिट खारेज नभई जारी भएको देखिन्छ। उक्त कुराको प्रश्न उठी विवेचना भन्सार विभाग समेत वि. राम रिछपालको मुद्दा (नि.नं. ४५९८ ने.का.प. ०४८ पृ. ७३१) मा भएको देखिँदैन। उक्त मुद्दाको निर्णय मिति ०४९।८।१ मा भएको देखिन्छ भने प्रस्तुत रिट उक्त निर्णय हुनु अगावै मिति ०४७।६।२ मा दर्ता भएको र राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने अवस्थामा पनि रिट लाग्ने गरेको देखिँदा परशुराम भा. वि. श्री ५ को सरकार म.प.स. समेत भएको मुद्दामा प्रतिपादित नजीर अनुरूप प्रस्तुत रिट सुनुवाई हुने हो होइन सो सिद्धान्त प्रतिपादन गर्न पर्ने भएकोले वृहत पूर्ण इजलासमा पेश गर्ने भन्ने मिति २०५०।८।८ मा आदेश भएको देखियो।

सर्वोच्च अदालतबाट परशुराम भा.को रिट निवेदन (नि.नं. ४३०० ने.का.प. ०४८) मा पुनरावेदनको अनुमति सम्बन्धी उक्त व्यवस्थालाई अनिश्चित उपचारको संज्ञा दिन उचित वा तर्कसंगत देखिँदैन भनी सामुहिक विचार गरेको छ। तर रिट निवेदन खारेज गरेन। यस पूर्व पनि रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेका व्यक्तिहरुलाई सर्वोच्च अदालतले न्याय दिई आएकोले परशुराम भा.को रिट जारी गर्यो नि.नं. १००१ ने.का.प. ०३३ पृ. १९७ मा पुनरावेदनको अनुमति निश्चित कानुनी उपचारको व्यवस्था भन्न नमिलेको सिद्धान्त पूर्ण इजलासबाट प्रतिपादित भएको पाइन्छ। तर भन्सार विभाग वि. राम रिछपाल (नि.नं. ४५९८ ने.का.प. ०४९) को रिट निवेदन अनुरूपकै यस अधिका विवादमा कर कार्यालयका आयकर निर्धारण आदेश उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने भएपनि रिट निवेदनबाट अन्य रिट निवेदकहरुले उपचार पाए। राम रिछपाललाई परशुराम भा. जस्तै पहिले उपचार दिई आए जस्तो गरिएको नभई अन्य उपचारको बाटो अवलम्बन नगरेको भनी रिट खारेज गरेकोले न्यायको रोहमा पूर्ण इजलासबाट वृहत पूर्ण इजलासमा अन्यौलको अवस्था हटाउन पठाएको औचित्ययुक्त देखिएको छ। उपरोक्त दुवै निर्णयहरुको अन्तरालमा र सो भन्दा अधि र पछिका विभिन्न पूर्ण इजलास एवं संयुक्त इजलासहरुबाट यस्तै अवस्थाका रिट निवेदनहरुमा कुनै रिट खारेज र कुनैमा जारी भएको पाइन्छ। नि.नं. ११७५ ने.का.प. २०३५ मा औ.व्य. ऐनको छुट नदिई आयकर लगाउने निर्णय उपर परेका रिट जारी भएको छ। नि.नं. ११८२ ने.का.प. २०३५ मा आयकरमा छुट हुनु पर्नेमा छुट नदिई आयकर लगाइएकोमा आयकर निर्धारण उपर रिट गरेकोमा रिट जारी भएको छ। नि.नं. ४२७८ ने.का.प. २०४८ पृ. १४३ परवेज आलमको रिटमा विक्री कर नलाग्नेमा लगाई असुल उपर गरेकोमा रिट २०४८।३।१८ मा जारी भएको आयकर निर्धारण आदेश भएकोमा आयकर ऐनको दफा ३४(४) अनुरूप नभएकोमा नि.नं. ४४९६ ने.का.प. २०४९ (२०४६ सालको रिट नं. १०२३ आदेश मिति २०४२।१।१०), २०४९ सालको रिट नं. १४५४ निवेदक सुनिल एण्ड कमपनी प्रा.लि. वि. कर कार्यालय विराटनगर आदेश मिति २०५०।५।१६ मा रिट जारी भएको समेतका उदाहरणको रूपमा रहेका देखिन्छ।

अब न्यायिक प्रश्नको निरोपण तर्फ हेर्दा माथि विवेचना गरे अनुसार विभिन्न अवस्थामा रिट क्षेत्रमा आउँदा पनि निवेदकले कानून अनुरूपको न्याय पाई आएको हुँदा यस प्रस्तुत रिट निवेदनमा पनि मेरो रायमा परशुराम भा.को रिट निवेदनमा रिट जारी भएको सिद्धान्त अनुसार नै रिट जारी गर्न पर्ने न्यायोचित हुने एवं निर्णय भए उपरान्त दर्ता हुने रिट निवेदनहरुमा मात्र रिट खारेज गरिनु पर्ने हुनुपर्छ। वृहत पूर्ण इजलासको बहुमतले दुई रायमा सीमित भई राय दिएको हुँदा यस प्रश्नतर्फ अरु विस्तारमा विवेचना गर्न उचित नदेखिएकोले संयुक्त इजलासबाट राय फरक भएको सम्बन्धमा सीमित रही मात्र विवेचना गरौं।

अब संयुक्त इजलासको २ दुई माननीय न्यायाधीशज्यूहरुको राय भिन्नता अर्थात एक न्यायाधीशले औ.व्य. ऐन अनुसार रिट जारी गर्ने र अर्को न्यायाधीशले आयकर ऐन अन्तर्गत पुनरावेदनमा जानु पर्ने निर्णय दिनु भएको सन्दर्भमा निम्न लिखित प्रश्नहरुमा विचार गर्न पर्ने देखिन्छ।

- (१) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को अन्तर्गत आयकरको छुट पाउने हुँदा त्यस्तो आयकर छुट पाउँ भन्ने निवेदकको दावी भएकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को संरचना कस्तो छ र प्रस्तुत उद्योगले निवेदनमा उल्लेख भए बमोजिम आयकर छुट पाउने हो वा होइन ?
- (२) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम आयकर छुट पाउने उद्योगलाई आयकर छुट नदिएमा नेपाल आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४ एवं दफा ५७ आकर्षित हुन्छ वा हुँदैन ?
- (३) सर्वोच्च अदालतबाट औद्योगिक व्यवसाय ऐनको सम्बन्धमा के कस्ता सिद्धान्तहरु प्रतिपादन भएको छ ?

निवेदक उद्योगले मिति २०४१।१।२।४ देखि ड्राइ सेल ब्याट्री उत्पादन गर्दै आएको देखिन्छ। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) ले कुनै उत्पादन मुलुक उद्योगलाई संचालन मिति देखि ६ वर्षको लागि शत प्रतिशत आयकर छुट दिइने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। मिति २०४३।१।१५ को राजपत्र खण्ड ३६ संख्या ३ को सूचना नं. १ मा श्री ५ को सरकारले सूचना प्रकाशित गरी ड्राइसेल ब्याट्री उत्पादन गर्ने उद्योगलाई आयकर छुट नदिने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। तर निवेदक उद्योग उक्त सूचना आउनु अगावै स्थापित भै २०४१।१।२।४ देखि आफ्नो उत्पादन शुरु गरेको पाइन्छ।

औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२) मा उपदफा (१) बमोजिम सुविधा पाएको उद्योगले त्यस्ता सुविधा अवधि भर पाउने छ भनी लेखिएको पाइन्छ। उक्त दफा १०(क)(१) बमोजिम आयकर सुविधा पाएको उद्योगले त्यस्तो सुविधा पूर्ण अवधि

अर्थात् ६ वर्षसम्म पाउने हुँदा मिति २०४३।१।१५ को सूचनाले निवेदक उद्योगले पाइरहेको सुविधालाई प्रतिकूल असर पार्न सक्ने देखिन्छ ।

कर कार्यालय विराटनगरले निवेदक उद्योगमा आ.व. २०४२।४३ को आयमा कर निर्धारण गरेको देखिन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(१) को कानूनी प्रावधानले नै ६ वर्ष आयकर छुट पाउने व्यवस्था गरेकोले कर कार्यालयबाट आयकर निर्धारण गर्न उक्त दफाको विपरीत देखिन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को संरचना हेर्दा उक्त ऐन अन्तर्गत स्थापित हुने उद्योगहरूलाई संरक्षण तथा विभिन्न किसिमको सुविधा तथा सहूलियत प्रदान गरेको छ । सुविधा तथा सहूलियत अन्तर्गत आयकर छुट समेत प्रदान गरेको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ आफैँमा एउटा विशेष ऐन हो । सो ऐनको दफा २१ मा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरूले लेखिए जति कुरामा सोही बमोजिम हुनेछ भनी कानूनी व्यवस्था गरेकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम आयकर छुट पाउने उद्योगले सो ऐन अन्तर्गत जे जति अवधिको लागि आयकर छुट पाउने हो सो अवधिभर आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम आयकर नलाग्नेमा विवाद देखिन्छ ।

औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम आयकर छुट पाउने उद्योगलाई आयकर छुट नदिएमा त्यस्तो निर्णय उपर पुनरावेदन गर्ने व्यवस्था उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मा रहे भएको पाइन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ उद्योगलाई सहूलियत र सुविधा दिने विशेष ऐन भएकोले सोही ऐनले गरेको व्यवस्था उल्लंघनीय छ । सर्वोच्च अदालतको नि.नं. १०८४ ने.का.प. २०३४ मा प्रतिपादित सिद्धान्तले आयकर ऐन कर लगाउने र ऐन र उद्योग खोल्ने वा खोल्दा पाउने सहूलियत बारेमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन भएको स्वीकार गरिएको छ ।

उपचारको व्यवस्था भएमा सो उपचार पर्याप्त वा प्रभावकारी छ भन्ने कानूनी हकको सम्बन्धमा उक्त उपचारको खोजी तर्फ जानु पर्ने हो । तर प्रस्तुत केश औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गतको हो । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मा अर्को उपचार अर्थात् पुनरावेदनको व्यवस्था नभएकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिम आफूले पाएको कानूनी हक प्रचलन गराउन निवेदक संविधानको धारा ८८(२) अन्तर्गत यस अदालतमा आएको संवैधानिक र कानूनी छ ।

माथि लेखिए बमोजिम उद्योगले आयकर छुट पाउनेमा विवाद देखिन्छ । तर कर कार्यालयले निवेदक उद्योगलाई आ.व. २०४२।४३ को खूद आय कायम गरी असुलीको लागि कर निर्धारण गरेको छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४ मा साल बसाली वा कुनै सालको निमित्त आयकर लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा त्यस्तो आयकर यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम करदाताले आय वर्ष भित्र आर्जन गरेको वा प्राप्त गरेको आयमा त्यस्तो आय वर्षको अन्तिम ऐन लागू रहेको आयकर दर बमोजिम निर्धारण गरी असुल उपर गरिनेछ भनी लेखिएको पाइन्छ ।

उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाबाट साल बसाली वा कुनै एक सालको निमित्त आयकर लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएकोमा सम्बन्धित कर कार्यालयले आयकर ऐन बमोजिम कर निर्धारण गरी असुल गर्ने हो र कर निर्धारण गरी कर छुट दिने व्यवस्था ऐनको दफा ४२(२) हो ।

तर औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ ले निवेदक उद्योगलाई उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१।२४ बाट ६ वर्षको लागि आयकर छुट दिएकोले त्यस्तो छुट दिएको अवधिमा कर कार्यालयले आयकर निर्धारण गरी कर असुल गर्ने क्रिया अधिकारको अतिक्रमण हो । अधिकारको अतिक्रमण गरी भएको आयकर निर्धारण आदेश शून्य (Void) हुन्छ । त्यस्तो निर्णय बदर गर्न निवेदक उद्योग रिट क्षेत्रमा आउन सक्दछ । अब वैकल्पिक उपचार तर्फ हेरौं कानूनी हकको प्रचलनको लागि वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था भएकोमा त्यस्तो उपचार प्रयुक्त हुनु पर्दछ । तर उपचार प्रभावकारी वा पर्याप्त छैन भने त्यस्तो उपचार प्रयुक्त गर्नपर्छ भने होइन । वैकल्पिक उपचारमा जाने मुद्दाको तथ्य अवस्था परिस्थितिमा निर्भर गर्दछ । पुनरावेदनको बाटो गाह्रौं एवं भारी (Burden Some) हुन्छ भने त्यस्तो उपचार प्रभावहिन हुन सक्छ । त्यो मुद्दाको तथ्यको परिस्थिति अवस्थामा निर्भर हुने हुँदा समय समयमा विवेचना हुने कुरा हो ।

अब उपचारको व्यवस्था तर्फ नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ८८(२) ले के कस्तो व्यवस्था गरेको छ सो तर्फ हेरौं । नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ८८(२) मा “यस संविधानको धाराद्वारा प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलनको लागि अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा भएपनि सो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहिन देखिएको अन्य कुनै कानूनी हकको प्रचलनको लागि वा सार्वजनिक हक वा सरोकारको कुनै विवादमा समावेश भएको कुनै संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नको निरोपणको लागि आवश्यक र उपयोगी आदेश जारी गरी त्यस्तो हक प्रचलन गराउने वा विवाद टुङ्गे लगाउने असाधारण अधिकार सर्वोच्च अदालतलाई हुनेछ । सो प्रचलनको लागि पूर्ण रूपमा न्याय गरी उचित उपचार प्रदान गर्न सर्वोच्च अदालतले बन्दीप्रत्यक्षीकरण, परमादेश, उत्प्रेषण, प्रतिषेध, अधिकारपृच्छा लगायत जुनसुकै उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्नेछ” भन्ने लेखिएको पाइन्छ । यस सम्बन्धमा माथि पनि विवेचना गरिएको छ ।

नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ८८(२) ले यस अदालतलाई पूर्णरूपमा न्याय दिने उचित उपचार प्रदान गर्न सक्षम तुल्याइएकोले पूर्णरूपमा न्याय दिन के कस्तो गर्न पर्छ सो तर्फ अदालत सदैव सचेत र जागरुक रहनु पर्ने देखिन्छ । यसले कडापन (Rigidity) लाई अस्वीकार गरेको छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा माथि उल्लेख गरे बमोजिम प्रथमतः औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ स्वयंले वैकल्पिक उपचारको बाटो प्रदान नगरेकोले निवेदक उद्योगले सर्वोच्च अदालतलाई प्रदान गरेको असाधारण अधिकार क्षेत्रको माध्यम रिटद्वारा यस अदालतमा आएको

मिलेकै देखिन्छ । दोश्रो कर कार्यालयले कानूनले आयकर नलाग्ने उद्योगमा आयकर लगाई कर असुल गर्ने क्रिया आफ्नो अधिकारको सीमाको अतिक्रमण गरेकोले अधिकारको अतिक्रमण भएकोमा वैकल्पिक उपचारको बाटो भए पनि त्यसले अधिकारको अतिक्रमणमा त्यस्तो उपचार प्रयुक्त हुनु पर्छ भन्न मिल्दैन ।

अब यसै प्रश्नमा यस अदालतबाट हालसम्म प्रतिपादित सिद्धान्तहरु हेर्दा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ बमोजिमको सुविधा पाउने स्थापित उद्योगलाई सो ऐन बमोजिम दिइएको संरक्षण तथा प्रदान गरिएको आयकर, भन्सार, अन्तशुल्क र कर विक्रीकर सुविधा, कर कार्यालयबाट नदिई आयकर निर्धारण गरिएकोमा त्यस्तो उद्योग असाधारण अधिकारको माध्यमबाट सोभै यस अदालतमा आएको र यस अदालतबाट त्यस्तो सुविधा दिनु भनी परमादेश सहितको रिट माथि उल्लेख गरेको उदाहरणको रिट समेतमा जारी भएको पाइन्छ ।

यस अदालतबाट प्रतिपादित नजीरहरु अनुरूप नै निवेदक उद्योग पनि रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको पाइन्छ । नजीर कानून सरह नै हुन्छ । जुन बेला जुन नजीर थियो सो नजीरको आधारमा यस अदालतमा प्रवेश गर्नलाई त्यो बाटो गलत हो । रिट निवेदकले बाटो विराएको भन्नु र उपचार प्रदान गर्न इन्कार गर्न न्यायसंगत देखिनन । संविधानको धारा ८८(२) ले पूर्ण रुपमा न्याय गरी उचित उपचार प्रदान गर्ने भनेकै पाइन्छ । निर्णय नं. ४३०० निवेदक परशुराम भ्ना वि. श्री ५ को सरकार मन्त्रपरिषद् भएको उत्प्रेषणको मुद्दा यसै अदालतमा ७ जना न्यायाधीशहरु भएको वृहत पूर्ण इजलासले रिट जारी गरी उपरोक्त सिद्धान्तलाई अंगिकार गरेकोले उक्त सिद्धान्तलाई असहमति जनाउनु पर्ने कारण देखिँदैन । अतः आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ बमोजिम वैकल्पिक उपचारको बाटो पुनरावेदनमा जानुपर्छ भनी उक्त ऐनको दफा ३४ लाई औलाई रिट निवेदन खारेज गरेको बहुमतको रायसंग सहमत हुन सकिएन । साविक नजीर अनुसार यस अदालतमा प्रवेश गर्नलाई साविक नजीर अनुसारकै सुविधा दिनु नै पूर्ण रुपमा न्याय पर्न जाने समेत हुँदा र माथि लेखिएको बुँदाबाट समेत रिट निवेदन खारेज गरेको मा.न्या.लक्ष्मण प्रसाद अर्यालको रायसंग सहमत जनाइएको बहुमतको रायसंग सहमत हुन सकिएन । प्रत्यर्थी कर कार्यालयले गरेको निर्णय पर्चा तथा कर निर्धारण आदेश उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी उत्पादन शुरु भएको मिति २०४१।१२।४ देखि ६ वर्षसम्मको आयकर छुट सुविधा दिनु भनी विपक्षीकर कार्यालयका नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्याएको मा.न्या. गजेन्द्र केशरी वास्तोलाको राय मनासिब ठहर्छ । उपरोक्त रायमा मेरो सहमति छ ।

न्या.कृष्ण कुमार बर्मा

इतिस्मवत् २०५२ साल वैशाख ११ गते रोज २ शुभम्

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोक प्रताप राणा

माननीय न्यायाधीश श्री ओमभक्त श्रेष्ठ

माननीय न्यायाधीश श्री कृष्णजंग रायमाझी

सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. २५५२

विषय:- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३८८(१)(२) अनुसार उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश जारी गरी पाउँ ।
रिट निवेदक:- काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका कान्तिपथ ज्योती भवनमा कार्यालय रहेको ज्योति स्पिनिङ मिल्स लिमिटेडका तर्फबाट ऐ.ऐ. का अख्तियार प्राप्त प्रबन्ध संचालक श्री रुपज्योती ।

विरुद्ध

विपक्षी:- श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय ।

श्री ५ को सरकार, भन्सार विभाग ।

श्री ५ को सरकार, भन्सार कार्यालय वीरगन्ज ।

श्री ५ को सरकार, उद्योग विभाग ।

- करको विभिन्न रूप हुन्छ । आर्थिक ऐनमा नै कतै दस्तुर कतै महशुल कतै कर र कतै शुल्क भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । आर्थिक ऐनमा उल्लेखित यी सबै दस्तुर महसुल शुल्क करको रूप हुँदा यसलाई कर होईन अन्यथा हो भन्ने स्थिति छैन ।
(प्र.नं. १४)
- निवेदकलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐनले भन्सार महसुलसम्म छुट दिएको छ । अन्य कुनै शुल्क लगाउन र असूल गर्न नपाउने गरी उक्त ऐनले कुनै बन्देज लगाएको पाईन्न । कानूनले जुन कुराको सुविधा दिएको छ सो सुविधासम्म अपहरण नहुने हो ।
(प्र.नं. १४)
- भन्सार शुल्क उठाईएको वस्तुमा अन्य कुनै शुल्क लाग्न सक्दैन भनी ऐनमा बन्देज छैन, कानूनद्वारा कर लगाउन र उठाउने संविधानले अधिकार प्रदान गरेकोमा विवाद देखिन्न । यस्तो अवस्थामा निकासी सेवा शुल्क लगाउने र उठाउने व्यवस्था Colourable छ भन्ने स्थिति नहुने ।
(प्र.नं १४)
- निकासी सेवा शुल्क भन्ने शब्द रहेबाट निवेदकलाई निकासी शुल्क लिए वापत सेवा पुर्याउनु पर्ने सो पुर्याएको छैन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा निकासी सेवा शुल्क वापत सेवा प्रदान गरिनेछ भन्ने कतै उल्लेख भएको पाइदैन । कानूनले जुन कुराको दायित्व सुम्पिएको छैन सो पाउनु पर्छ भन्न नमिल्ने ।
(प्र.नं. १५)
- निकासी सेवा शुल्क लगाएबाट निकासी उद्योग व्यवसायलाई प्रतिकूल असर पर्छ र श्री ५ को सरकारको हालको आर्थिक एवं औद्योगिक नीतिसँग मेल खादैन भन्ने हकमा यो श्री ५ को सरकारको नीतिगत कुरा हो । अदालतले यस्तो आर्थिक नीति अपनाउनु पर्छ भन्ने स्थिति नहुने ।
(प्र.नं. १५)
- आर्थिक ऐन कानूनले प्रदान गरेको अधिकार वमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाएकोले सो अवैध छ भन्न मिल्दैन । उक्त कानून वमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाइने र असूल गरिने हुँदा उक्त निकासी सेवा शुल्क उठाउने बेग्लै निकाय रहेको नदेखिए पनि कानूनबाट उठाउने अधिकार दिएको त्यस्तो निकासी सेवा शुल्क श्री ५ को सरकारले आफ्नो सुविधा अनुसार कुनै अडडबाट उठाउने सक्ने हुँदा रिट जारी हुने स्थिति नदेखिने ।
(प्र.नं. १६)

निवेदक तर्फबाट:- विद्वान अधिवक्ता श्री त्रिभूवनदेव भट्ट

विद्वान अधिवक्ता श्री त्रिलोचन गौतम ।

विपक्षी तर्फबाट:- विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री नन्द वहादुर सुवेदी ।

अवलम्बित नजीर:- x

आदेश

न्या.त्रिलोक प्रताप राणा:- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३८८(१) र (२) अन्तर्गत पर्ने आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ :-

२. निवेदक कम्पनी पर्सा जिल्ला परवानीपुर स्थित आफ्नो कारखानाबाट सुती पोलिष्टर र मिश्रित गरी विभिन्न प्रकारको धागो उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखी खडा भएको कम्पनी हो । यस कम्पनीले अत्याधुनिक मेशीनहरु जडान गरी मिति ०४८।१०।१ देखि व्यवसायिक उत्पादन गर्दै आईरहेको छ । उद्योगद्वारा उत्पादित धागो भारत लगायत बेलायत समेत निकासी हुने गर्दछ । निवेदक उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा २०(२) बमोजिम सुविधा प्राप्त उद्योग हो ।
३. श्री ५ को सरकारको २०४९।५० को वजेट भाषणको बुँदा नं. ७९ मा प्राकृतिक संपदा र वातावरण संरक्षणको साथै देशलाई आवश्यक वस्तुहरु मात्र निकासी महसुल कायम राखी अरु सबै मालवस्तुहरुको निकासीमा निकासी सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था गरेको छ भन्ने घोषणा गरेको छ भने २०५०।५१ को वजेट वक्तव्यको बुँदा नं. ७० मा ०.५ प्रतिशतका दरले निकासी सेवा शुल्क लागि आएका सामानमा अब देखि २ प्रतिशतका दरले सेवा शुल्क लगाइएको छ । यसबाट उठने राजश्वको केही अंश निकासी प्रवर्द्धनमा खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ भन्ने घोषणा आर्थिक ऐन, २०४९ को दफा ३ को अनुसूची २ मा उल्लेख भएका बाहेक अन्य मालवस्तु नेपाल अधिराज्यबाट विदेशमा निकासी गर्दा निकासी मुल्यको प्रतिशत रु. ५। (निकासी सेवा शुल्क लगाई असूल उपर गरिनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ भन्ने अर्कोतर्फ आर्थिक ऐन, २०५० को दफा ३ को अनुसूची २ मा उल्लेख भएका बाहेक अन्य माल वस्तु नेपाल अधिराज्यबाट विदेशमा निकासी गर्दा निकासी मुल्यको २ प्रतिशतले निकासी सेवा शुल्क लगाई असूल उपर गरिनेछ भन्ने व्यवस्था छ । निवेदक कम्पनीबाट आर्थिक ऐन, २०४९ को दफा ३ र अर्थिक ऐन, २०५० को दफा ३ को प्रयोग गरी विदेशमा धागो निकासी हुँदा पटक पटक गरी रु. ३३,३८४९२।६३ असूल गरिएको छ भने निवेदक कम्पनीले सो रकम फिर्ता माग्दा आफ्नो विभिन्न मितिको पत्रबाट औ.व्य.ऐन, २०४९ को दफा १५(प) मा कच्चा पदार्थमा लागेको विक्रीकर अन्तःशुल्क भन्सार तथा प्रिमियम फिर्ता हुने तर निकासी सेवा शुल्क फिर्ता दिन नमिल्ने जानकारी दिइएको छ ।
४. भन्सार ऐन, २०१९ को दफा २ (ग) ले भन्सार महसुल भन्नाले निकासी वा पैठारी गरिने माल वस्तुहरुमा समय समयमा लाग्ने नेपाल कानूनले तोकी दिएको दरबन्दी बमोजिम लाग्ने भन्सार महसुल संभन्नु पर्छ भन्ने व्याख्या भएको हुँदा निकासी वा पैठारी गर्ने माल वा वस्तुहरुमा जुनसुकै नामगरी रकम असूल गरेपनि सो रकम भन्सार महसुल नै ठहर्दछ । सोही बमोजिम औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(प) ले उद्योगले आफ्नो उत्पादन वा उत्पादनमा प्रयोग गरेको कच्चा पदार्थ, सहायक कच्चा पदार्थ आदिमा तिरेको भन्सार विक्रीकर अन्तःशुल्क तथा प्रिमियम निकासी गरेको परिणामको आधारमा फिर्ता दिइनेछ भन्ने वाक्यांशको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश अन्तरगत औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १७(ख)(३) बमोजिम १०(ग) (५) बमोजिम संचालन मितिले ३ वर्षको लागि अन्तःशुल्क छुट प्राप्त गरेको छ ।
५. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा २०(२) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले तर त्यस्तो उद्योग दर्ता वा अनुमति पाउँदाका वखत कायम रहेको औद्योगिक व्यवसाय ऐन बमोजिम पाउने अवधि किटिएको सुविधा तथा सहूलियत यस ऐनले प्रदान गरेको सुविधा तथा सहूलियत भन्दा बढी अवधिको भएमा वा यस ऐन बमोजिम नपाउने भएमा तत्काल प्रचलित औद्योगिक व्यवसाय ऐन, बमोजिम पाउन बाधा पर्ने छैन भनिएको छ भने ऐनको दफा २९ ले प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरुमा लेखिएजस्तो कुरा सोही बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था भएबाट उद्योगको सुविधा र संरक्षणका हकमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन नै सर्वोपरी हो र अन्य ऐनको यस ऐनलाई काट्न सक्ने होईन ।
६. आर्थिक ऐन, २०४९ र २०५० मा भन्सार महसुलको नाममा रकम असूल गरेमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(प) बमोजिम फिर्ता दिनुपर्ने हुँदा सो नदिनको लागि अन्य प्रचलित ऐन कानून बमोजिम प्राप्त सुविधा समेत अपहरण गर्ने उद्देश्यले सो कानूनद्वारा छुट हुन आउने रकम भन्दा पनि बढी हुने गरी रंगिन विधेयकको रूपमा आर्थिक वर्ष २०४९ को दफा ३ र आर्थिक ऐन २०५० को दफा ३ ल्याइएको हुँदा उक्त ऐनमा व्यवस्थाहरु नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११,१२ (२) (ड) १७(१) समेतको प्रतिकूल हुँदा ऐ. संविधानको धारा ८८(१) बमोजिम अमान्य र बदर घोषित गरी विपक्षी कर कार्यालयको मिति ०५।१।१९६ को प.सं. १०१७८, १०१६३, १०१६६, १०१६५ मार्फत निकासी सेवा शुल्क फिर्ता दिन नमिल्ने भनी लेखिएको पत्र उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक कम्पनीले बूझाउदै आएको निकासी सेवा शुल्क रु. ३३,३८,४९२।६३ फिर्ता दिनु भनी परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ साथै निवेदनको टुंगो नलागेसम्म निकासी सेवा शुल्क असूल नगर्नका लागि अन्तरीम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।
७. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीलाई सूचना दिई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न साथै अन्तरीम आदेशको लागि विपक्षीलाई ७ दिनको म्याद दिई नियमानुसार संयुक्त इजलासमा पेश गर्न भन्ने यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको आदेश ।
८. औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ मा निकासी सेवा शुल्क फिर्ता पाउने कुनै व्यवस्था छैन । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ को दफा १५(प) अनुसार उद्योगले आफ्नो वा उत्पादन प्रयोग गरेको कच्चा पदार्थ आदिमा तिरेको भन्सार विक्रीकर अन्तःशुल्क तथा प्रिमियम मात्र निकासी गरेको परिणामको आधारमा फिर्ता दिइनेछ भन्ने व्यवस्था भएकोले नै विभागले उक्त निर्णय गरेको

हो रिट निवेदकले भंसार ऐन, २०१९ वमोजिम सेवा शुल्क समेत भंसार महसुल अन्तर्गत पर्ने कुरा हो भनी दावी लिएको सम्बन्धमा आर्थिक ऐन, २०४९ को दफा २ र ३ मा क्रमश भंसार महसुल भित्र निकासी सेवा शुल्कको परिभाषा गरी भंसार महसुल भित्र निकासी सेवा शुल्क नपर्ने स्पष्ट पारेको छ र औ.व्य.ऐन, २०४९ को दफा १५(प) अनुसार निकासी सेवा शुल्क फिर्ता दिन नमिल्ने भएकोले विपक्षी उद्योगलाई माग गरे वमोजिमको सुविधा प्रदान नगरिएको हो । यस विभागबाट भएको उक्त काम कारवाहीबाट विपक्षी निवेदकको कुनै प्रकारको हक हनन् नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको उद्योग विभागको लिखित जवाफ ।

९. भंसार ऐन, २०१९ को दफा २(ग) ले निकासी वा पैठारी गर्दा वस्तुहरुमा महसुल लाग्ने नेपाल कानूनले तोकिदिएको दरबन्दी वमोजिम भंसार महसुल लाग्ने व्यवस्था भएको र समय समयमा लाग्ने नेपाल कानून भन्नाले आर्थिक ऐन, २०४९, २०५० आर्थिक अध्यादेश २०५१ अद्यावधि रहेको विपक्षीले पनि उल्लेख गर्न भएकै छ । आर्थिक ऐन, २०५० तथा आर्थिक अध्यादेश २०५१ को दफा ३ ले निकासी सेवा शुल्क तिर्नपर्ने किटानी व्यवस्था भएको र सो सेवाशुल्क सोही ऐनको अनुसूची २ मा उल्लेखित मालसामान भन्दा अन्य वस्तुलाई २ प्रतिशतले सेवा शुल्क तोकिएकोले सोही ऐनको प्रावधान भित्र रही विपक्षीसँग निकासी सेवा शुल्क लिइएको हो । संवैधानिक तथा कानूनी हकको उल्लंघन नभएको नगरिएको र भंसार ऐन, २०१९ औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ तथा आर्थिक ऐन तथा अध्यादेशले अनिवार्य रुपमा लिनुपर्ने सेवा शुल्क लिइएको भै विपक्षीको कुनै हक उल्लंघन नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विरगंज भंसार कार्यालयको लिखित जवाफ ।
१०. कानून अनुसार उद्योगले पाउने पूर्ण सुविधा उपभोग गरेको कुरा निवेदन लेखाई मै स्वीकार गरिएको छ, जहांसम्म निकासी सेवाशुल्क लगाइएको भन्ने निवेदकको भनाई हो विधायिकाले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आर्थिक अध्यादेश २०५१ को दफा ३ वमोजिम लगाइएको हो र त्यस्तो शुल्क निकासी गर्ने अन्य उद्योगहरुले पनि तिर्ने बूझाउने गरेको छ । तसर्थ कानून अनुसार शुल्क लगाइएको विषयलाई लिएर असमानता भयो वा संवैधानिक हक हनन् भयो भन्ने आधार नै नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालय र भंसार विभागको एकै मिलानको छुट्टाछुट्टै लिखित जवाफ ।
११. यसमा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) अन्तर्गत अवैध घोषित गरी पाउँ भन्ने दावी लिएको देखिंदा प्रस्तुत रिट निवेदनको सुनुवाई गर्ने क्षेत्राधिकार स्पेशल वेन्चलाई हुँदा स्पेशल वेन्चमा पेश गर्न भन्ने यस अदालत संयुक्त इजलासको आदेश ।
१२. विपक्षीहरुको लिखित जवाफ समेत आईसकेको देखिंदा तत्काल अन्तरीम आदेश जारी गर्नपर्ने अवस्था देखिएन । सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१)(ख) अनुसार रिट निवेदन नै सुनुवाईको लागि नियम वमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालत विशेष इजलासको आदेश ।
१३. नियम वमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी यस विशेष इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा रिट निवेदन सहितको सम्पूर्ण मिसल प्रमाण हेरी रिट निवेदक उद्योगको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता द्वय श्री त्रिभूवनदेव भट्ट र त्रिलोचन गौतमले निकासी सेवा शुल्क कर उठाउन भंसार अधिकृतलाई कुनै कानूनले अख्तियार दिएको स्पष्ट पूर्वशर्त (Pre-condition) को अभावमा निजबाट उठाइएको परिणात्मक कार्य (Consequentian action) ले वैद्यता प्राप्त गरेको तर्क गर्न मिल्दैन । हाम्रो संविधानमा अमेरीकी संविधानमा जस्तै Due Process Clause नभएपनि धारा ७३ स्वयंले नै कर लगाउने र उठाउने द्वै कार्य कानून वमोजिम हुनुपर्ने Due Process लाई आदेश जारी गर्ने न्यायिक विकल्प मात्र अदालतलाई रहन्छ, भन्ने र विपक्षी अर्थ मन्त्रालय समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सरकारी अधिवक्ता श्री नन्द वहादुर सुवेदीले कस्तो राजश्व के कति संकलन गरिनुपर्छ र त्यसबाट उद्योग वा व्यापारमा कस्तो असर पर्छ, भन्ने कुरा सरकारले वा संसदले निर्धारण गर्ने कुरा हो, न्यायपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्रको विषय होईन । कस्तो औद्योगिक नीति वा सिद्धान्त अनुकूल कस्तो राजश्व प्रणाली उपयुक्त हुन्छ वा हुँदैन भनी अदालतले विचार गर्ने विषयवस्तु होईन । अनुचित र उचितको परीक्षण अदालतले संविधानको सीमा र ऐनको प्रष्ट प्रावधानको आधारमा नै गर्दछ । यदि निकासी सेवा शुल्क संविधानको धारा ११ मा वर्णित जातजाती धर्म वर्ण लिङ्ग वा वैचारीक आस्थाका आधारमा लगाएको वा निवेदक उद्योगलाई मात्र लगाएको वा निवेदकलाई उद्योग व्यवसाय गर्न अनुचित बन्देज लगाइएको भए अनुचित भन्न मिल्ने थियो कुनै कर शुल्क महशुल आदि लगाउँदैमा अनुचित कानून भन्न मिल्दैन भनी गर्न भएको वहस जिकिर समेत सुनी निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदन माग वमोजिम रिट जारी हुनुपर्ने हो होईन सो मा निर्णय गर्नपर्ने देखिन आयो ।
१४. निर्णयतर्फ विचार गर्दा यसमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ तथा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ ले समेत प्रस्तुत उद्योगलाई भंसार महसुल छुट दिएको छ । आर्थिक ऐन, २०४९ आर्थिक ऐन, २०५० तथा आर्थिक अध्यादेश २०५१ ले अनुसूची २ मा उल्लेख भएका वाहेक अन्य मालवस्तु नेपाल अधिराज्यबाट विदेशमा निकासी गर्दा निकासी सेवा शुल्क लगाई असूल उपर गर्ने व्यवस्थाले औद्योगिक व्यवसाय ऐनले प्रदान गरेको सुविधालाई अपहरण गरेको छ । भंसार ऐन, २०१९ को दफा २(ग) मा भंसार महसुल भन्नाले निकासी वा पैठारी गर्ने माल वस्तुहरुमा समय समयमा लाग्ने नेपाल कानूनले तोकीदिएको दर वमोजिम लाग्ने भंसार महसुल संभन्नुपर्छ, भन्ने भएकोले निकासी वा पैठारी गर्ने माल वा वस्तुहरुमा जुनसुकै नाम गरी रकम असूल गरेपनि सो भंसार महसुल नै हुने हुँदा औद्योगिक व्यवसाय ऐनले प्रदान गरेको भंसार छुटलाई निकासी सेवा शुल्कको

नाम राखी असूल गर्ने कानून ऋययिगचबदभि निकासी सेवा शुल्क सेवा दिए वापत उठाउने शुल्क हुँदा निवेदक उद्योगले दिएको सेवा शुल्कबाट कुनै सेवा उपलब्ध हुन नआएबाट यो सेवा शुल्क उठाउन मिल्दैन भन्ने निवेदकको मुल भनाई भएको र सोही अनुरूप निवेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ताहरुले बहस र बहसनोट समेत प्रस्तुत गर्न भएको पाइन्छ । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ ले कर लगाउने उठाउने खारेज गर्ने छुट दिने परिवर्तन गर्ने वा कर प्रणाली व्यवस्थित गर्ने विषयमा अर्थ विधेयक प्रस्तुत गर्न सक्ने अधिकार प्रदान गरेको र उपरोक्त आर्थिक ऐनहरु सो अनुरूप प्रस्तुत भई आर्थिक ऐनको रूपमा आएको पाइन्छ । उपरोक्त आर्थिक ऐनमा निकासी सेवा शुल्क लिने उठाउने व्यवस्था भएको पाइन्छ । निकासी सेवा शुल्क भनी बोली परेकोले यो कर होईन आर्थिक ऐन बमोजिम कर लगाई उठाउन पाईने होईन भन्ने निवेदकको माग भएकोमा करको विभिन्न रूप हुन्छ । आर्थिक ऐनमा नै कतै दस्तुर कतै महशुल कतै कर र कतै शुल्क भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । आर्थिक ऐनमा उल्लेखित यी सबै दस्तुर महसुल शुल्क करको रूप हुँदा यसलाई कर होईन अन्यथा हो भन्ने स्थिति छैन । निवेदकलाई औद्योगिक व्यवसाय ऐनले भन्सार महसुलसम्म छुट दिएको छ । अन्य कुनै शुल्क लगाउन र असूल गर्न नपाउने गरी उक्त ऐनले कुनै बन्देज लगाएको पाईन । कानूनले जुन कुराको सुविधा दिएको छ, सो सुविधासम्म अपहरण नहुने हो । भन्सार ऐनमा भन्सार महसुलसम्म नियमित (Regulate) गरेको छ, भन्सार महसुल भन्नाले अन्य जुनसुकै महसुल शुल्क दस्तुर समेत जनाउँछ भन्ने भन्सार ऐनमा व्यवस्था नभएकोले भन्सार महसुल वृद्धी भन्ने अवस्था रहेन । निकासी सेवा शुल्क एक अर्को रूपमा भन्सार महसुल हुने हो भन्ने निवेदकको भनाई तर्फ हेर्दा भन्सार शुल्क उठाईएको वस्तुमा अन्य कुनै शुल्क लाग्न सक्दैन भनी ऐनमा बन्देज छैन, कानूनद्वारा कर लगाउन र उठाउन संविधानले अधिकार प्रदान गरेकोमा विवाद देखिन्न । यस्तो अवस्थामा निकासी सेवा शुल्क लगाउने र उठाउने व्यवस्था ऋययिगचबदभि छ, भन्ने स्थिति भएन ।

१५. निकासी सेवा शुल्क भन्ने शब्द रहेबाट निवेदकलाई निकासी शुल्क लिए वापत सेवा पुर्याउनु पर्ने सो पुर्या एको छैन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा उक्त औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा निकासी सेवा शुल्क वापत सेवा प्रदान गरिनेछ भन्ने कतै उल्लेख भएको पाइदैन । कानूनले जुन कुराको दायित्व सुम्पिएको छैन सो पाउनु पर्छ भन्न मिल्दैन । उक्त निकासी सेवा शुल्क लगाएबाट निकासी उद्योग व्यवसायलाई प्रतिकूल असर पर्छ र श्री ५ को सरकारको हालको आर्थिक एवं औद्योगिक नीतिसँग मेल खाँदैन भन्ने हकमा यो श्री ५ को सरकारको नीतिगत कुरा हो । अदालतले यस्तो आर्थिक नीति अपनाउनु पर्छ भन्ने स्थिति हुँदैन ।
१६. आर्थिक ऐन कानूनले प्रदान गरेको अधिकार बमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाएकोले सो अवैध छ भन्न मिल्दैन । उक्त कानून बमोजिम निकासी सेवा शुल्क लगाइने र असूल गरिने हुँदा उक्त निकासी सेवा शुल्क उठाउने वेग्लै निकाय रहेको नदेखिए पनि कानूनबाट उठाउने अधिकार दिएको त्यस्तो निकासी सेवा शुल्क श्री ५ को सरकारले आफ्नो सुविधा अनुसार कुनै अड्डाबाट उठाउने सक्ने हुँदा रिट जारी हुने स्थिति देखिएन । रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । मिसिल नियमानुसार गरी बूझाई दिनु ।

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्या.ओमभक्त श्रेष्ठ

न्या.कृष्णजंग रायमाभी

इति सम्बत २०५३ साल भाद्र २० गते रोज ५ शुभम् ।

संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोक प्रताप राणा
माननीय न्यायाधीश श्री केदारनाथ आचार्य
संवत् २०५० सालको रिट नं. २८१२

विषय: प्रतिषेध ।

निवेदक: जिल्ला मोरङ हात्तिमुडा स्थित स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज (प्रा.) लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त अधिकारी जि.मोरङ विराटनगर न.पा. वडा नं.८ दुगड निवास वस्ने नरेश दुगड

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, कर कार्यालय, विराटनगर

- स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.प्रशोधित खानेतेल उत्पादन गर्ने ठुलो उद्योगको रुमा स्थापित भएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत सुविधा पाउन सक्ने स्थितिको उद्योग भएको आधारमा आयकर छुट प्राप्तीको लागि कारवाही चली रहेको र कुनै निर्णयमा पुग्न सकी रहेको नभएपनि आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गरी गरि दिने भनी सम्बन्धित विभागबाट पत्राचार भइ रहेको स्थिति र सो सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी कर कार्यालय विराटनगरलाई भई रेको देखिंदा तथा अरु वढी बुझ्नु पर्ने वा जानकारी प्राप्त गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिए तत्सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित विभागबाटै प्राप्त गर्न सक्ने छंदाछदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट मिति २०५०।६।१४ मा उक्त उद्योगलाई आय विवरण सहितको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाबलाई पुष्टि गर्ने वहीखाता वील भरपाई आदि लिई खाता परिक्षण गराउने कार्यको लागी सात दिन भित्र उपस्थित हुने सूचना दिएको मिसिल सामेल रहेको पत्रको फोटो प्रतिबाट देखिन्छ । प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम सुविधा पाउन सक्ने अवस्था तथा सुविधा प्राप्ती तर्फको कारवाही नटुंडिदै र सम्बन्धित विभाग एवं मन्त्रालयबाट जानकारी दिंदा दिदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट सात दिने उपस्थित हुने सूचना पाएबाट कर निर्धारण प्रकृया प्रारम्भ हुन लागेको देखि यस अदालतमा प्रतिषेध सम्बन्धी निवेदन पर्न आई कारण देखाउ आदेश जारी भएकोमा कर कार्यालय, विराटनगरबाट मिति २०५०।९।२६ मा सूचना बुझी २०५०।१०।८ मा लिखित जवाफ फिराएको देखिन्छ । उक्त लिखित जवाफ हेर्दा आयकर निर्धारण भई ससकेको नभई निरिक्षण परीक्षणको कार्यसम्म प्रारम्भ भएको देखिएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत उत्पादन मुलक ठुला उद्योगले आयकर सुविधा पाउन सक्ने कानूनी प्रावधान रहेबाट र त्यस तर्फ कारवाही समेत चली रहेको भन्ने देखिएकोले त्यस तर्फ ध्यान नदिई आयकर निर्धारण गर्ने तर्फको प्रकृया प्रारम्भ गरेको मुनासिब भन्न नमिलकोले स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.का. आयकर सुविधा सम्बन्धी कारवाही निर्णय नभएसम्म निवेदकको आयकर निर्धारण नगर्नु भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको नाममा प्रतिषेध जारी हुने ।

(प्र.नं.११)

निवेदक तर्फबाट:

विद्वान अधिवक्ता श्री कमल नारायण दास ।

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री बलराम के.सी. ।

अवलम्बित नजीर:

आदेश

न्या.केदारनाथ आचार्य: नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३ तथा ८८(२) बमोजिम यस अदालतमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र निर्णय यस प्रकार छ :

२. श्री ५ को सरकार, उद्योग विभागको प.सं.०४१।४२ उ.वि.ई.शा. ३११।७(२५ च.नं. ५६२५ मिति २०४१।६।८ को पत्रबाट उत्पादन मुलक ठुलो उद्योगको रूपमा यस स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को इजाजत प्राप्त भई मिति २०४१।८।२६।३ का दिन कम्पनी दर्ता भयो । विभिन्न कारणवस औद्योगिक इजाजतको म्याद भित्र उत्पादन प्रारम्भ हुन नसकी औद्योगिक इजाजतपत्रको दफा १७ अन्तर्गत म्याद थप गर्न निमित्त निवेदन गर्दा श्री ५ को सरार उद्योग विभागको मिति २०४३।१।२३ र मिति २०४५।१।५ को पत्रबाट २०४६ चैत्र मसान्त सम्मको निमित्त इजाजत पत्रको म्याद थप गरिएकोमा मिति २०४६।२।२ देखि कम्पनीले उत्पादन प्रारम्भ गर्यो ।
३. यस बीच औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को मिति २०४४।७।१ देखि दोश्रो संशोधन गरिएको भएतापनी ऐ.संशोधित ऐनको दफा १० उपदफा (२) मा संशोधित ऐनलागु हुनुभन्दा अघि यसै ऐन बमोजिम अनुमति प्राप्त गरी यो ऐन प्रारम्भ हुनु अगावै उत्पादन शुरू गर्ने वा अनुमति पत्रमा, तोकिएको अवधि भित्र उत्पादन शुरू गर्ने उद्योगले अवधि किटिएको जति सुविधा सहूलियत र

संरक्षणको हकमा अनुमति प्राप्त गर्दाको वखत कायम रहेको व्यवस्था बमोजिमनै पाउने भनी व्यवस्था गरिएको हुनाले मुल ऐन, २०३८ को दफा १० को पुर्ण रुपमा संशोधन गरिएको भएता पनि संशोधित ऐनको दफा १०(२) ले अवधी किटिएको सुविधाको हकमा मुल ऐनको व्यवस्था अन्तर्गत नै सुविधा पाउने कानून भएकोले मुल ऐनको दफा १०(ग) (२) अन्तर्गत संचालन मितिले ३ वर्षको निमित्त अन्तःशुल्क छुट सुविधाको लागि श्री ५ को सरकार उद्योग विभागको मिति २०४८।१२।२१ को पत्रबद्वारा सुविधा सिफारिस भै आएको र अन्तःशुल्क विभागको मिति २०४९।१।१४ को पत्रबद्वारा उत्पादन प्रारम्भ भएको मिति २०४६।१।२ देखि ३ वर्षको लागि अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाई सकेको छ ।

४. त्यसैगरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा ६(१)(क) मा परिभाषित गरिए अनुसार उत्पादन मुलक उद्योगमा कोरामाल वा अर्ध प्रशोधित माल वा उप उत्पादन वा खेर गई रहेको मालको प्रयोग वा पुनः प्रयोग गरी प्रशोधन वा उत्पादन गर्ने देहायका उद्योग उत्पादन मुलक उद्योग हुन भनि उल्लेखित भएको नामावलीमा तेलघिउ समेतका विभिन्न वस्तुहरु उत्पादन गर्ने उद्योग पनि समावेश भएको हुनाले प्रस्तुत स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.उत्पादन मुलक उद्योग भएको स्पष्टै छ र इजाजत पत्रमा समेत उत्पादन मुलक उद्योगकै रुपमा वर्गिकृत गरिएको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा २(क) मा मुल्य अभिवृद्धि सम्बन्धमा दिईएको परिभाषा अनुसार उरुत्पादन लगत मुल्यमा मुल्य अभिवृद्धिको गणना गर्दा प्रस्तुत उद्योगले १० प्रतिशत भन्दा बढी मुल्य अभिवृद्धि भएको देखिएको र १० प्रतिशत देखि ५० प्रतिशत सम्म मुल्य अभिवृद्धि गर्ने उत्पादन मुलक ठुला उद्योगलाई उक्त ऐनको दफा १०(क) २(क) अन्तर्गत उत्पादन प्रारम्भ गरेको मितिले छ वर्षको निमित्त शत प्रतिशत आयकर छुट सुविधा प्रदान गर्ने कानूनी व्यवस्था भएको र ऐ.ऐनको दफा ६(१)(क) (१) मा तेल घिउ समेतलाई आवश्यक उपभोग्य वस्तुको रुपमा वर्गिकृत गरिएको हुनाले मुल ऐनको दफा १०(क)(३) अन्तर्गत २ वर्षको निमित्त थप अधिकार छुट पाउने हुंदा सो छुट पाउन निमित्त प.सं.३६१६।०४८ मिति २०४८।७।१० को पत्रद्वारा उद्योग विभागलाई निवेदन चढाएको र सो को बोधार्थ विपक्षीलाई समेत दिइएकोमा उद्योग विभागले २०४८।८।१९ को पत्रद्वारा विभिन्न कुराहरुको जानकारी माग गरेको थियो ।
५. यस बीच विपक्षी कर कार्यालयले आय निर्धारण सम्बन्धी प्रकृया प्रारम्भ गर्न थालेको हुनाले यस कम्पनीको मिति २०४८।८।२४ को पत्रबद्वारा आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही चली रहेको कुराको जानकारी प्रतिरक्षीलाई गराई पाउन श्री उद्योग विभागमा निवेदन गरेकोमा उद्योग विभागले २०४८।९।२ को पत्रद्वारा यस उद्योगको आयकर छुट सम्बन्धमा कारवाही भई रहेको विपक्षीलाई जानकारी गराएको थियो । उद्योग विभागले २०४८।८।१९ को पत्रद्वारा माग गरेको विवरणहरु तयार पार्न समय लाग्ने भएकोले सो सबै विवरण तयार गरी कम्पनीले मिति २०४९।७।२६ को पत्रद्वारा उद्योग विभागमा पेश गरि सकेको र सो पेश भएको विवरण अलमल पर्न गई यस सम्बन्धमा निर्णय गर्न असुविधा भएको कुरा विदित हुन आएको हुनाले यस कम्पनीले २०५०।६।१८ को पत्रसाथ पुनः सोही विवरण दाखिल गरी उक्त आयकर छुट सम्बन्धी विषय हाल उद्योग विभागको विचाराधीन नै रहेको छ ।
६. यस बीच प्रतिरक्षी कर कार्यालयले प.सं.२०५०।५।१ च.नं.१५३ मिति २०५०।६।१४ को पत्रबद्वारा आ.व. २०४६।०४।७ को र प.सं. २०५०।५।१ च.नं.१५४ मिति २०५०।६।१४ को पत्रद्वारा आ.व.२०४७।०४।८ को पेश गरेको आय विवरण साथ पेश गरेको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाबलाई पुष्टि गर्ने बहीखाता वील भरपाई आदि लिई खाता परीक्षण गराउन निमित्त ७ दिन भित्र हाजिर हुन पत्र पठाइएको हुनाले प्रतिरक्षीले आयकर तिर्नपने दायित्वनै नभएको अवधिको आयकर निर्धारण गर्ने प्रकृयाको प्रारम्भ गरिको हुनाले वाध्य भई सम्मानित अदालतको शरणमा पर्न आएको छु ।
७. अतः औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा २(१)(क)(१) अन्तर्गतको उत्पादन मुलक आवश्यक वस्तु उत्पादन गर्ने ठुला उद्योगलाई ऐ.का. दफा १०(क)(२) अन्तर्गत १०५ देखि ५०५ मुल्य अभिवृद्धिको आधारमा छ वर्षको तथा ऐ.ऐनको दफा १०(क)(३) अन्तर्गत आवश्यक उपभोग्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगको दृष्टिले थप २ वर्ष गरी जम्मा ७ वर्षको शत प्रतिशत आयकर यस उद्योगले छुट पाउने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भएको र यस्तो सुविधा विवेकाधिकारको आधारमा नभई बाध्यात्मक रुपमा दिनु पर्ने र उद्योगले पनि हकको रुपमा पाउने कानूनी व्यवस्थाभई सो सम्बन्धमा माथी उललेख भए बमोजिम आयकर छुट सम्बन्धमा उद्योग विभागमा विचाराधीन रहेको विषयमा, समान आवस्थाको श्रीराम रिफाइन आयल प्रोटक्स प्रा.लि.विराटनगरलाई आयकर छुट सुविधा यस कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत प्रदान गरी सकेको समेत कुरालाई वेवास्ता गरी आयकर छुट अवधिको सम्पूर्ण कारोवार आयको कर निर्धारण गर्ने हेतुले मिति २०५०।६।१४ को पत्रबद्वारा आय व्यय सहितको वासलातलाई पुष्टि गर्ने लेखा लिई उपस्थित हुन सूचना गरेको हुनाले आयकर छुट अवधिको कर निर्धारण गर्न पाउने अधिकार ने नभएको निकाय विपक्षी कर कार्यालयबाट हुन लागेको अनधिकृत गैरकानूनी र सुविधा प्रत्याभुतीमा आघात पर्ने कार्यलाई रोक्नु पर्ने अपरीहार्य अवस्था पर्न आई नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३८(२)अन्तर्गत निवेदन गर्न आएको छु । ऐ. संविधान धारा ११ (१), १२(२) (ड) तथा १७ ब्दारा प्रत्याभुत मौलिकहकहरुमा प्रतिरक्षीबद्वारा आघात पार्ने काम हुन लागेको हुंदा ऐ.संविधानको धारा २३८(२) अन्तर्गत प्रतिषेध लगायतको जो चाहिने उपयुक्त रिट, आज्ञा, वा आदेश ब्दारा प्रतिरक्षीलाई आयकर छुट सम्बन्धमा अन्तिम निर्णय नभएसम्म आयकर निर्धारण नगर्न भनी प्रतिषेध गरी मेरो मौलिक र कानूनी हक संरक्षण गरी पाउं भन्ने रिट निवेदकको निवेदन जिकीर ।

८. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलाशबाट भएको आदेश ।
९. औद्योगिक व्यवसाय ऐन बमोजिम स्थापना भै संचालन हुने उद्योगहरूले सो ऐन बमोजिम उद्योगको कारोबार संचालन अवस्था एवं वित्तीय स्तर समेतको आधारमा कारवाही चलाई उद्योग विभागबाटै आयकर छुट दिन मिल्ने नमिल्ने निर्णय भै जानकारी आएपछि मात्र आयकर छुट दिन मिल्ने नमिल्ने विद्यमान कानूनी व्यवस्था हुंदा रिट निवेदकले आयकर छुट सुविधा पाएको कुनै आधार यस कार्यालयमा पेश नगरेको साथै आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ४२ बमोजिम आयकर छुट सुविधा पाएका करदाताहरू समेतको आयकर निर्धारण गरी छुटको प्रमाण पेश भएमा सोही अनुसार प्राप्त आय विवरण फछौट गर्नपर्ने व्यवस्था भएको र विपक्षी निवेदकले सम्मानित अदालतमा चढाएको रिट निवेदनको हुंदा ४ तथा ८ मा खूलाएको व्यहोरा समेतबाट हालसम्म पनि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को संशोधन सहितको दफा १० को उपदफा (२) अनुसार संशोधित ऐन लागु हुनु पूर्व यसै ऐन अनुसार अनुमती प्राप्त गरी प्रस्तुत ऐन प्रारम्भ हुनु अगावै उत्पादन शुरु गर्ने वा अनुमती पत्रमा तोकिएको अवधि भित्र उत्पादन शुरु गरेमा मात्र साविक सरह छुट पाउने भन्ने व्यवस्था भएकोमा विक्षीले उद्योग विभागबाट अनुमति पत्रमा तोकिएको अवधि भित्र उत्पादन शुरु गरी सकेकोले संशोधित ऐन अनुसार आयकर छुट पाएको भन्ने कुनै आधिकारिक पत्र समेत पेश नगरेकोले आयकर ऐन २०३१ (सं.स.) बमोजिम आय विवरण पेश भएको निश्चित अवधि भित्रै आयकर निर्धारण गरिसक्नु पर्ने व्यवस्था अनुसार नै विपक्षी रिट निवेदकले यस कार्यालयमा उल्लेखित मितिमा पेश गरेको आय विवरणहरूको कर निर्धारण हुन लागेको कानून संगत हुंदा विपक्षीका रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी कर कार्यालय, विराटनगरको लिखित जवाफ ।
१०. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत प्रतिषेधको रिट निवेदनमा निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी रिट निवेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दासले गर्न भएको बहस एवं पेश गर्न भएको बहर नोटमा प्रतिषेधको निवेदनमा वैकल्पिक उपचारको सिद्धान्त आकर्षित हुने गरेको छैन, विशेषाधिकारयुक्त अधिकार क्षेत्र राखेको यस निवेदनबाट कानूनद्वारा प्रत्याभुत हकमा असर पर्ने अवस्था देखिए अदालतले त्यस्तो कार्य निषिद्ध गर्ने गर्दछ। प्रस्तुत उद्योग औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ लागु रहेको अवस्थामा इजाजत पाई स्थापित भएको उद्योग हो तथा पहिले स्थापित उद्योग भएको हुंदा मुल ऐनकै व्यवस्था अन्तर्गत कै सावधिक सुविधाहरू उपभोग गर्न पाउने पनि हो । अन्तःशुल्क छुट सुविधा पाई पनि सकेको छ । मुल ऐनको व्यवस्था बमोजिम आवश्यक उपभोग्य वस्तु उत्पादन गर्ने उत्पादन मुलक उद्योग भएको हुनाले कानून बमोजिम आयकर छुट सुविधा मुल्य अभिवृद्धिको आधारमा पाउने कुरा हो र यस सम्बन्धमा हाल प्रचलित औद्योगिक व्यवसाय ऐन, अन्तर्गत सम्बन्धित निकायमा विचाराधिन रहेको अवस्था तथा कर छुट नपाउने भन्ने निर्णय भइ नसकेको अवस्थामा औद्योगिक आयमा आयकर निर्धारण गर्ने अधिकार छैन । अधिकार क्षेत्रको प्रतिक्रमण भएको स्थिति छ । सम्मानित अदालतमा प्रतिषेधको निवेदन परी कारण देखाउ आदेश जारी भएको र आदेश तामेल भइसकी प्रतिरक्षीले लिखित जवाफ समेत लगाई सकेको छ । प्रतिषेधको रिट आफैमा निषेधकारी प्रकृतिको हुनाले र रिटमा कारण देखाउ आदेश जारी हुनासाथै मामिला अदालतको विचाराधिन हुन गएको अवस्थामा तल्लो निकायले हस्तक्षेप गर्न भनेको सम्मानित अदालतको अस्तित्वलाई इन्कार गरेको हुनजान्छ तथा निषेधकारी प्रकृतिको रिट निवेदन अदालतको विचाराधीन रहेको अवस्थामा तल्लो निकायले हस्तक्षेप वा निर्णय गर्न मिल्दैन । अधिकार निलम्बित रहेको अवस्थामान्नु पर्दछ । प्रतिरक्षीद्वारा निर्णय हुन गए नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८५ (१) (क) र धारा ८६।८८ समेतको उल्लंघन र अपमानयुक्त रहेको प्रमाणीत हुन्छ । यस्तो पृष्ठभूमिमा उद्योगको कानूनी अधिकारका साथै संविधानको धारा ११(१), १२(२) (ड) र धारा १७ को सवैधानिक प्रत्याभुतीमा असर पर्ने कृया प्रतिरक्षीद्वारा हुन लागेको स्पष्ट अवस्था हुंदा प्रतिषेधको आदेश जारी हुने सवै परिवन्द, कारण र अवस्था विद्यमान भएको हुंदा प्रतिषेधको आदेश जारी गरी पाउं भन्ने र विपक्षीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री वलराम के.सी.ले गर्न भएको बहस जिकीरमा निवेदकले आयकर छुट पाउनु पर्ने जिकिर सम्म लिएको छ । आयकर छुट पाएको प्रमाण पेश गर्न सक्नु भएको छैन र आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) दफा २७ (१) को म्याद नघाएर पेश गरेको विवरणहरू, वासलात तथा नाफा नोकसान सम्बन्धी हिसावलाई फछौट गर्ने तर्फ कारवाही नगरी त्यसै राखी राख्न नमिल्ने भएकोले कानूनले निर्दिष्ट गरेको प्रावधान अनुरूप जांचवुझ गरी आयकर ऐन, २०३१ (संशोधन सहित) को दफा ३३ (३) बमोजिम गर्नपर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था भएकोले विवरणहरू पेश गर्ने सूचना गरिएको र कानून बमोजिम भै हिसाव बहीखाता निरीक्षण परिक्षण गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिएको हो । प्रतिषेध सम्बन्धी रिट निवेदनको प्रकृति र दायरा भित्र रहेर निवेदन दिने हो । कानून सम्मत कारवाहीको विरुद्ध यो रिट जारी हुन सक्ने हुंदैन । निषेधाकारी प्रकृति रहेको प्रस्तुत रिट कानून बमोजिम नभएको हदसम्म जारी हुन सक्ने हो । कर तिर्ने पर्ने सवैको दायित्व हो । आयकर छुट पाएको भए त्यसको प्रमाण दाखिल हुन सक्नु पर्दछ । प्रमाण दाखिल हुन नसकेको अवस्थामा छुट पाएको अनुमान गर्न पनि मिल्दैन र आयकर ऐनको व्यवस्थानुसार कारवाही नगरी वस्न पनि मिल्दैन । तसर्थः प्रतिषेध सम्बन्धी सर्वमान्य सिद्धान्त अनुरूप निवेदकले प्रस्तुत निवेदन दिन मिल्ने नदेखिंदा समेत निवेदन जिकीर पुग्न सक्ने भन्न नमिलेबाट प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुनु पर्छ भन्ने बहस जिकीर समेत सुनियो ।

११. आज निर्णय सुनाउन पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदकको निवेदन जिकीरर प्रत्यर्थीको लिखित जवाफ एवं विद्वान अधिवक्ताहरुको बहस जिकीर तथा बहसनोट समेत अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत अनुमती प्राप्त गरी संचालन भई रहेकोमा विवाद देखिदैन । अन्तःशुल्क छुट सुविधान पाई रहेको कुरा मिसिल सामेल रहेको अन्तःशुल्क विभाग लाजिमपाटको प.सं.(प्र) ३(२) स्वस्तिक आई.०४८।४९ च.नं. १९७ मिति २०४८।१।१४ को फोटो प्रतिलिपिबाट देखिन्छ मिसिल सामेल रहेको उद्योग विभाग सुविधा शाखाको प.सं. ०४८।४९ उ.वि.सु.२३ (स्वस्तिक आयल ई) मिति २०४८।२।१९ मा कर कार्यालय विराटनगरलाई उक्त स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.को आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही भई रहेको व्यहोरा जानकारी गराएको तथा सोही विभागबाट मिति ०५।१।१९८ एवं ०५।१।१९० मा कर कार्यालय विराटनगरलाई लेखेको पत्रमा आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही टुङ्गी नसकेको जानकारी गराएको र सोही विभागबाट कर विभाग लाजिमपाटलाई सम्बोधन गरिएको पत्रमा स्वस्तिक आयल समेतको आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही टुङ्गी नसकेको जानकारी गराइएको र सोही विभागबाट कर विभाग लाजिमपाटलाई संबोधन गरिएको पत्रमा स्वस्तिक आयल समेतको आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही टुङ्गी नसकेकोले हाललाई आयकर दर्ता प्रमाण पत्र नवीकरण गरी दिने आवश्यक व्यवस्था हुन भनि लेखि गएको देखिन्छ । उद्योग मन्त्रालयको आ.प्र.शाखाबाट कर कार्यालय, विराटनगरको नाममा मिति २०५३।१।१६ मा स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिजको आयकर छुट सम्बन्धी निर्णय टुङ्गे नलागुन्जेल माग अनुरूप आयकर निर्धारण नहुन र आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गरी दिन लेखि गएको समेत पाइन्छ। प्रमुख कर अधिकृत कर कार्यालय विराटनगरको लिखित जवाफमा रिट विनेदकले आयकर छुट पाउनु पर्ने भन्ने जिकीर लिएको तर निजले यथा समयमा सम्बन्धित विभागबाट आयकर छुट सुविधा प्राप्त गरेको प्रमाण पेश गर्न नसकेको भनि उल्लेख गरेको देखिदा जम्मा २ कुराको जिकीर लिएको पाइन्छ । पहिलो कुरामा छुट पाएको प्रमाण नभएको भन्ने र दोश्रो कुरामा दाखिल भएको विवरण अनुसार समयमै फछौट गर्न पर्ने बाध्यता छुट सम्बन्धी प्रमाणपत्र नभएको भन्ने तर्फ कारवाही भएको जानकारी कर कार्यालय विराटनगरलाई भएको तथ्य माथि उल्लेख भएको पत्र प्रतिलिपिबाट देखिन्छ तथा समयमै फछौट गरिनु पर्ने भन्ने तर्फ समेत माथि उल्लेख भएका उद्योग विभाग वा उद्योग मन्त्रालयको पत्रद्वारा आयकर प्रमाणपत्र नवीकरण गरी दिन लेखी आएकोबाट सो अनुसार गर्न नमिल्ने भन्ने कर कार्यालयको जिकीर देखिदैन । गर्न नमिल्ने भए सोही अनुसार लेखी गएको समेत पाइदैन । छुट सम्बन्धी सुविधा दिने श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित कार्यालयको अनुरोध अनुसार गर्न नमिली फछौट नै गर्न पर्ने बाध्यता के हो देखिदैन । यस अदालतमा पर्न आएको रिट निवेदन हेरिदा उक्त उद्योग श्री ५ को सरकार उद्योग विभागको प.सं. २०४९।४२ उ.वि.इ.सा.३९।५।७।२५ च.नं. ५६२५ मिति २०४९।६।८ को पत्रबाट उत्पादन मुलक ठुला उद्योगको रुपमा इजाजत प्राप्त गरी २०४९।८।२६।३ का दिन कम्पनी दर्ता भएको रहेछ । म्याद भित्र उत्पादन प्रारम्भ हुन नसकी म्याद थपको निवेदनमा उद्योग विभागबाट ०४६ साल चैत्र मसान्त सम्मको लागि म्याद थप भएको र मिति २०४६।२।२२ देखि उक्त उद्योगले आफ्नो उत्पादन प्रारम्भ गरेको भनी उल्लेख भएको छ । २०४४।७।७ देखि औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ मा दोश्रो संशोधन भएको भएपनि शंशोधित दफा १०(२) को प्रावधान अनुरूप तोकिएको अवधी भित्र उत्पादन शुरु गरेको भए अनुमती प्राप्त गर्दाको बखत कायम रहेको व्यवस्था बमोजिम नै सुविधा पाउने भनी व्यवस्था भए बमोजिम सुविधा प्राप्त गर्न उद्योग विभागमा निवेदन दिई कारवाही चलि रहेकोमा तथा आयकर छुट सुविधा पाउन नसक्ने भन्ने निर्णय नहुँदै कर कार्यालय, विराटनगरबाट आयकर निर्धारण गर्न लागेको ले आयकर छुट सम्बन्धमा अन्तिम निर्णय नभएसम्म आयकर निर्धारण नगर्नभनि प्रतिरक्षीको नाममा प्रतिषेध जारी गरी पाउं भनि उल्लेख भएको पाइन्छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को संशोधित दफा १०(२) को व्यवस्था हेर्दा यो दफा प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि यसै ऐन बमोजिम अनुमती प्राप्त गरी यो दफा प्रारम्भ हुनु अगावै उत्पादन शुरु गर्ने वा अनुमती पत्रमा तोकिएको अवधी भित्र उत्पादन शुरु गर्ने उद्योगले अवधी किटिएको जती सुविधा सहूलियत र संरक्षणको हकमा अनुमती प्राप्त गर्दाको बखत कायम रहेको व्यवस्था बमोजिमनै पाउने छ र अवधी नकिटिएको सुविधा, सहूलियत र संरक्षणको हकमा यसै दफामा गरिएको व्यवस्था बमोजिम पाउनेछ । भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। मिसिल सामेल रहेको फोटो प्रतिबाट निवेदकले मिति २०४८।१।१८ मा प्रमुख कर अधिकृत, कर कार्यालय विराटनगरलाई सम्बोधन गरि लेखेको पत्रबाट उक्त उद्योगले उत्पादन शुरु गरेको मितिबाट हालसम्म भएको कार्य प्रगति हेर्दा २० प्रतिशत भन्दा बढी मुल्य अभिवृद्धि गरी उत्पादित वस्तु उपलब्ध गराउँदै आएकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐन (संशोधन सहीत) २०३८ को तत्कालिन दफा १० (क) (२) (क) बमोजिम पांच वर्षको लागी आयकर छुट सुविधा पाउन निवेदन गरेको देखिन्छ । माथि गरिएको विवेचनाबाट स्वस्तिक आयल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि.प्रशोधित खानेतेल उत्पादन गर्ने ठुलो उद्योगको रुमा स्थापित भएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत सुविधा पाउन सक्ने स्थितिको उद्योग भएको आधारमा आयकर छुट प्राप्तीको लागि कारवाही चली रहेको र कुनै निर्णयमा पुग्न सकी रहेको नभएपनि आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गरी गरि दिने भनी सम्बन्धित विभागबाट पत्राचार भइ रहेको स्थिति र सो सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी कर कार्यालय विराटनगरलाई भई रेको देखिदा तथा अरु वढी बुझ्नुपर्ने वा जानकारी प्राप्त गर्न पर्ने आवश्यकता देखिए तत्सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित विभागबाटै प्राप्त गर्न सक्ने छँदाछुँदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट मिति २०५०।६।१४ मा उक्त उद्योगलाई आय विवरण सहितको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाबलाई पुष्टि गर्ने वहीखाता वील भरपाई आदि लिई खाता परिक्षण गराउने कार्यको लागी सात दिन भित्र उपस्थित हुने सूचना दिएको मिसिल सामेल रहेको पत्रको फोटो

प्रतिबाट देखिन्छ । प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम सुविधा पाउन सक्ने अवस्था तथा सुविधा प्राप्ती तर्फको कारवाही नटुडिदै र सम्बन्धित विभाग एवं मन्त्रालयबाट जानकारी दिँदा दिँदै पनि कर कार्यालय विराटनगरबाट सात दिने उपस्थित हुने सूचना पाएबाट कर निर्धारण प्रकृया प्रारम्भ हुन लागेको देखि यस अदालतमा प्रतिषेध सम्बन्धी निवेदन पर्न आई कारण देखाउ आदेश जारी भएकोमा कर कार्यालय, विराटनगरबाट मिति २०५०।१।२८ मा सूचना बुझी २०५०।१।०८ मा लिखित जवाफ फिरेको देखिन्छ । उक्त लिखित जवाफ हेर्दा आयकर निर्धारण भई सकेको नभई निरिक्षण परीक्षणको कार्यसम्म प्रारम्भ भएको देखिएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गत उत्पादन मुलक ठुला उद्योगले आयकर सुविधा पाउन सक्ने कानूनी प्रावधान रहेबाट र त्यस तर्फ कारवाही समेत चली रहेको भन्ने देखिएकोले त्यस तर्फ ध्यान नदिई आयकर निर्धारण गर्ने तर्फको प्रकृया प्रारम्भ गरेको मुनासिब भन्न नमिलकोले स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.का. आयकर सुविधा सम्बन्धी कारवाही निर्णय नभएसम्म निवेदकको आयकर निर्धारण नगर्न भन्ने कर कार्यालय विराटनगरको नाममा प्रतिषेध जारी हुने ठहर्छ । यो आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधीवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीलाई दिई मिसिल नियमानूसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.त्रिलोक प्रताप राणा

इति सम्बत ०५३ साल माघ २३ गते रोज ४ शुभम्..... ।

भाग: ३९ साल: २०५४ महिना: माघ अंक: १०, फैसला मिति : २०५३।१०।२३।४, निर्णय नं. ६४४९

संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री त्रिलोक प्रताप राणा

माननीय न्यायाधीश श्री केदारनाथ आचार्य

सम्बत् २०५१ सालको रिट नं. .. ३५००

विषय: उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश ।

निवेदक: जिल्ला मोरङ हात्तिमुडा स्थित स्वतिक आयल ईण्डष्ट्रिज (प्रा)लि. को तर्फबाट ऐ.का. अधिकार प्राप्त अधिकारी जि. मोरङ विराटनगर न.पा. वडा नं. ८ नरेश दुगड ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार कर कार्यालय, विराटनगर

- प्रतिषेध सम्बन्धी निवेदन उपर सुनवाई भई कारण देखाउ आदेश भइ सकेको र उक्त आदेश कर कार्यालय विराटनगरमा पुग्दा तथा लिखित जवाफ फिराउंदाको अवस्थासम्म कर निर्धारण भइसकेको नहुँदा यस अदालतको विचाराधिन रहेको विषयमा कर निर्धारण गरिनु सर्वथा उचित भन्न सकिने अवस्था नदेखिने ।

(प्र.नं. ९)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शुशिल कुमार सिन्हा

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता, श्री वलराम के.सी.

अवलम्बित नजीर: x

आदेश

न्या. केदारनाथ आचार्य: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ तथा ८८(२) वमोजिम यस अदालतमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र निर्णय यस प्रकार छ ।

२. उत्पादन मुलक ठुलो उद्योगको स्थापना गरी प्रशोधित खाने तेल उत्पादन गर्न श्री उद्योग विभागबाट मिति २०४१।६।८ मा इजाजत प्राप्त गरी मिति २०४१।८।२६ मा कम्पनी दर्ता गरी श्री उद्योग विभागबाट मिति २०४५।१।५ मा उद्योग स्थापना गर्ने म्यादथप २०४६ चैत्रमसान्त भएकोमा सो म्याद भित्रै मिति २०४६।२।२२ मा उद्योग स्थापना भै उत्पादन शुरु भएको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को मुल दफा १०(ग)(२) अन्तर्गत ३ वर्षको अन्तशुल्क छुटको सुविधा उद्योग विभागको सिफारीसमा अन्तशुल्क विभागबाट मिति २०४९।१।१४ को पत्रबाट प्राप्त भयो, तर आयकर छुटको सुविधा मूल्य अभिवृद्धिको आधारमा औ.व्य.ऐन, २०३८ को दफा १०(क) (२)(क) अन्तर्गत ५ वर्ष र आवश्यक उपभोग्य वस्तुमा तेल भएको आधारमा ऐ.ऐनको दफा ९ (१)(क) (१) र दफा १०(क)(३) वमोजिम थप २ वर्ष पाउने सम्बन्धमा श्री उद्योग विभागमा हाल सम्म कारवाही चली रहेको विषयमा उद्योग विभागले विपक्षी कर कार्यालयले हिसाव किताव जाँचवुझ गर्ने ओटमा सुविधा सम्बन्धी कारवाहीको टुंगो नलाग्दै सुविधा अर्वाधि भित्रका आर्थिक वर्षको कर निर्धारण गर्ने कारवाही शुरु गरिएको हुँदा सो कारवाही रोक्का गरी पाउँ भनी प्रतिशोधको रिट आदेश जारी गरी पाउने यस सम्मानित अदालतमा रिट नं. २८१२ मिति २०५०।६।२० मा दर्ता गरी कारण देखाउ आदेश जारी भएको छ ।
३. उक्त रिट निवेदनमा विपक्षीको लिखित जवाफ पनि २०५०।१०।८ मा प्रस्तुत भै सकेको हुँदा सो रिट निवेदन यस अदालतको विचाराधिन छ र सो कुरा विपक्षी कर कार्यालयलाई पनि थाहा जानकारी भएकै हो । उक्त रिट निवेदनमा यस उद्योगले अन्तरीम आदेशको लागी शुरुमा नै माग गरेको थियो, त्यसमा सर्वोच्च अदालतको संयुक्त इजलासबाट आय विवरण सहितको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसावलाई पुष्टि गर्ने प्रमाण खाता परिक्षण कार्यका तत्कालै निवेदकलाई कर निर्धारण गरी असुल गरी उपर गर्न लागेको भन्ने नदेखिएकोले जवाफ आएपछिको विद्यमानता भएमा उपयुक्त आदेश गर्न मिल्ने नै हुँदा तत्कालै अन्तरीम आदेश जारी गरी रहनु परेन भनि आदेश भयो । तर विपक्षी कर कार्यालयले उल्लेखित रिट निवेदन सर्वोच्च अदालतको विचारधिन रहेको अवस्था र उद्योग विभागमा कर छुट सम्बन्धी कारवाही चलि रहेको जानकारी समेत प्राप्त रहेको अवस्थामा अदालती कारवाही र उद्योग विभागमा कर छुट सम्बन्धी भै रहेको कारवाहीमा प्रतिकूल असर पर्ने गरी सो कर छुट अर्वाधि भित्रको कर निर्धारण गर्ने अधिकार नै नभएकोमा सुविधा पाउने अर्वाधि भित्रको आ.व. २०४५।४।६ को खुद आयर रु.१,६९,४३७।३३ र कर रु.६८,२१।६७ तथा आ.व. २०४६।४।७ को खुद आय रु.३०,६२,०६०।३३ र कर रु.१५,१४,५३०।१७ लगाइ कर निर्धारण आदेश क्रमशः मिति २०५०।१।२।२६ र २०५०।१।२।३१ मा गरी गरेको रकम माग गर्न भएको गैरकानूनी छ । उक्त आदेशहरु क्रमशः मिति २०५१।१।१९ र २०५१।१।१४ मा प्राप्त भएकोबाट निवेदकको संविधानद्वारा प्रदत्त समानताको हक तथा औ.व्य.ऐन, २०३८ को

- दफा १०(क) (२)(क) र दफा ९(१)(क)(ब) र दफा १० (क) (३) समेतको कानूनले संरक्षण र सुविधा प्रदान गरेको हक अधिकार मा गैर कानूनी आघात पुर्याउनु भएको प्रष्टै छ । तर्सथ: माथि उल्लेख गरिएका आधार बूदाबाट प्रष्ट छ कि कर कार्यालय विराटनगरले औद्योगिक व्यावसाय ऐन, २०३८ ले कर छुट पाउने अवधि २०४५।४६ देखि ७ वर्षसम्मको कर निर्धारण गरी कर दाखिला गर्न माग गर्न नपर्ने सम्बन्धी प्रतिशोधको रिट नं. २८१२ दर्ता भै यस सर्वोच्च अदालतमा कारवाही चलि कारण देखाउ आदेश समेत जारी भै विपक्षी कर कार्यालयले लिखित जवाफ समेत प्रस्तुत गरी सो रीट निवेदको टुंगो नलाग्दै तथा उद्योग विभागले कर छुट सम्बन्धी कारवाही हुँदैछ भन्ने सूचना गरेको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२)(क) र आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) समेतको वास्ता नगरी कानूनले उद्योगलाई छुट प्रदान गर्ने अवधि तोकिएको अवस्थाको कर निर्धारण गरी कर दाखिला गर्न माग गर्न नपर्नेमा उक्त छुट अवधि २०४५।४६ र २०४६।४७ को कर निर्धारण गरी गरेको रकम दाखिला गर्न माग गर्न भएको अनाधिकार हुँदा निवेदको नेपाल अधिराज्यको २०४७ को धारा ११(१) धारा १७ तथा धारा ७३ र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क)(२)(क) र १०(क)(३) र आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२(२) समेतको हक अधिकारमा गैर कानूनी आघात पुर्याउनु भएकोले संविधानको धारा २३ ले निर्दिष्ट गरेको धारा ८८(२) अन्तर्गत उत्प्रेषणको रिट जारी गरी आ.व. २०४५।४६ र २०४६।४७ को कर असुल गर्ने सम्बन्धी कर निर्धारण आदेशहरु वदर गरी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(क) २(क) र दफा १०(क)(३) वमोजिम ७ वर्षका कर छुट प्रदान गर्न परमादेशको आदेश समेत जारी गरी उपरोक्त हक अधिकारको संरक्षण गरी न्याय इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदको रिट निवेदन जिकिर ।
४. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदको माग वमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद वाहेक १५ दिनभित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनि विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम वमोजिम पेश गर्न भन्ने यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
५. विपक्षी स्वतिक आयल इण्डष्ट्रिज (प्रा.) लि. हातिमुडा मोरंगले अन्तशुल्क कार्यालय विराटनगरको मिति २०४६।३।२ को पत्रानुसार मिति २०४६।२।२ देखि सो उद्योगले उत्पादन कार्य संचालन गरेकोमा आ.व. २०४५।४६ र २०४६।४७ को आय विवरण वासलात नाफा नोक्सान हिसाव समेत क्रमशः मिति २०४७।१।२२ र मिति २०४८।८।२७ मा यस कार्यालयमा पेश गरेको रहेछ । औद्योगिक व्यासा ऐन, २०४९ को दफा २०(१) वमोजिम औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत अनुमति प्राप्त गरी वा दर्ता गरी संचालन भएको उद्योगले अवधि किटिएको सुविधा तथा सहूलियतको सम्बन्धमा सोही ऐन, वमोजिम पाउनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था अनुसार आयकर छुट पाएको कुनै प्रमाण वा कागजात यस कार्यालयमा पेश गरेको छ भन्न नसकेको हुँदा निज रिट निवेदको कानून वमोजिम आयकर छुट पाई सकेको हो भन्न मिलेन ।
६. यस स्थितिमा रिट निवेदको करदाताले पेश गरेको आ.व. २०४५।४६ र २०४६।४७ को आय विवरणहरु आयकर ऐन, २०३१ (सं.स.) को दफा ३३(१) वमोजिम निर्दिष्ट समायावधि भित्र फर्छर्योट गर्न पर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था भएकोले आयकर ऐन, २०३१ एवं आयकर नियमावली, २०३१ वमोजिम आवश्यक जाँच बुझ गरी क्रमशः मिति २०५०।१।२२ र २०५१।१।३१ मा सो आ.व. हरुको आयकर निर्धारण गरिएको आदेश कानून संगत हुँदा रिट निवेदको निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी कर कार्यालय विराटनगरको लिखित जवाफ ।
७. नियम वमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदको तर्फका विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री शुशिल कुमार सिन्हाले गर्न भएको वहस नोटमा स्वतिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. जस्तै अन्य तेल उद्योग जस्तो कि श्री राम रिफाईण्ड आयल प्रोडक्सन प्रा.लि. वा पशुपति खाद्य उद्योगले अधि नै उद्योग विभागको सिफारीसमा ५ वर्षको आयकर छुट प्राप्त गरेकोमा आवश्यक उपभोग्य वस्तु नभएको भनि २ वर्षको थप सुविधा प्राप्त नभएकोमा सम्मानित अदालतमा रि.नं. ४७२ र ३४८५ दायर भएकोमा यसै अदालतबाट २ वर्षको थप सुविधा पाउने गरी आदेश भएकोछ । यसरी समान किसिमको समान वस्तु उत्पादन गर्ने एउटा उद्योगले सुविधा पाउने र सुविधा पाउनु पर्ने गरी ऐनद्वारा स्पष्ट व्यवस्था हुँदाहुँदै पनि यस उद्योगलाई उक्त आयकर सुविधा किन दिन नहुने हो भन्ने कारण नदेखाई कर निर्धारण गर्न लागेको जानकारी प्राप्त हुनासाथ यस अदालतमा प्रतिशोध सम्बन्धी रिट दायर भई कारण देखाउ आदेश जारी भई कर कार्यालयले उक्त आदेश बुझि लिखित जवाफ फिराएपछि अब आएर कर निर्धारण गरिन्छ भन्ने उक्त निर्णय कानून सम्मत कार्य भएन र अदालतको विचारधिन रहेको विषयमा अतिक्रमण हुन गएको स्पष्ट छ । प्रदीप कुमार अग्रवालको नजीर यस निवेदनको हकमा लाग्न सक्ने होइन किनभने प्रदीप कुमार अग्रवालको मुद्दामा कर निर्धारण आदेश भइ सकेपछि मात्र यस अदालतमा रिट दर्ता हुन आएको हो । तर प्रस्तुत केशमा कर निर्धारण हुन भन्दा अधि नै यस अदालतमा प्रतिशोध सम्बन्धी निवेदन दर्ता भएपछि कर निर्धारण भएबाट अदालतको विचाराधिन विषयमा अटेर भएकोले कर निर्धारण भएपछि यसै अदालतमा निवेदन दर्ता गरिनु पर्ने आवश्यक हुन आउँछ । वैकल्पिक उपाय तर्फ जान सान्दभिक नहुने हुँदा प्रदीप अग्रवालको नजीर यसमा लिन मिल्दैन । आयकर सुविधा सम्बन्धी कारवाही चल्दाचल्दै कर निर्धारण भएकोमा त्यस्तो आदेश वदर हुने भनी ने.का.प. २०४९ नि.नं. ४५६४ पृष्ठ ५७८ अंक ६ मा सिद्धान्त प्रतिपादित समेत भएबाट कर कार्यालय विराटनगरबाट मिति २०५०।१।२२ र २०५०।१।३१ मा भएको कर निर्धारण आदेश वदरभागी छ भन्ने र श्री ५ को सरकार तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री वलराम के.सी. द्वारा प्रस्तुत वहस जिकीरमा आयकर छुट वा सहूलियत पाएको भए सो सम्बन्धी प्रमाण वा कागजात पेश गर्नपर्ने पेश गर्न नसकेपछि आयकर छुट सम्बन्धी सुविधा पाई

सकेको भन्न मिलेन अर्को तर्फ आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(१) वमोजिम निर्दिष्ट समय अवधिभित्र फछ्यौट गरिनु पर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था भएबाट ०५०१२०२६ र २०५०१२०३१ मा आयकर निर्धारण गरिएको आदेश कानून सम्मत भएबाट रिट निवेदन खारेज हुनु पर्दछ भन्ने व्यहोराका साथै श्री सर्वोच्च अदालतको वृहत फुलवेन्चबाट प्रदीप कुमार अग्रवालको यसै विषय सम्बन्धी रिट निवेदनमा वैकल्पिक उपाय रहंदारहदै सर्वोच्च अदालतमा रिटको माध्यमबाट आउन नसक्ने सिद्धान्त प्रतिपादित भएको तथा विभिन्न रिट निवेदनहरूमा यस अदालतमा यस अदालतका सबै जसो इजलासबाट प्रदीप कुमार अग्रवालको नजीरमा कर अधिकृतले गरेको आदेश उपर महा निर्देशक कर विभाग वा राजश्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन गर्ने वैकल्पिक उपायको अवलम्बन नगरी सर्वोच्च अदालतमा रिट माध्यमबाट प्रस्तुत हुन आएको प्रस्तुत निवेदन लागू नसक्ने भएबाट समेत निवेदन खारेज हुन पर्दछ भनि उल्लेख गर्न भएको छ ।

८. आज निर्णय सुनाउन भनि पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा उल्लिखित विद्वान अधिवक्ताहरूको वृहत् जिकीरलाई समेत दृष्टिगत गरी रिट निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा कर कार्यालय विराटनगरले निवेदक स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. को आयकर सम्बन्धमा मिति २०५०१२०२६ र ०५०१२०३१ मा गरेको आदेश बदर हुने वा रिट निवेदन खारेज हुने के हो ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
९. निवेदन जिकीरमा स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. प्रशोधित खाने तेल उत्पादन गर्ने ठुलो उद्योगको रूपमा स्थापित भएको र औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत सुविधा पाउने खालको उद्योग होईन भन्ने जिकिर लिखित जवाफबाट समेत देखिदैन । मिसिल सामेल रहेको उद्योग विभाग सुविधा शाखाको प.सं. ०४८।४९ उ.वि.सु. २३ (स्वस्तिक आयल इ.) मिति २०४८।२।९ मा कर कार्यालय विराटनगरलाई उक्त स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही भई रहेको व्यहोरा जानकारी गराएको तथा सोही विभागबाट मिति २०५१।६।१८ एवं २०५१।९।१० मा कर कार्यालय, विराटनगरलाई लेखेको पत्रमा आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही टुंगी नसकेको जानकारी गराएको र सोही विभागबाट कर विभाग, लाजिम्पाटलाई सम्बोधन गरिएको पत्रमा स्वस्तिक आयल समेतको आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही टुंगी नसकेकोले हाललाई आयकर दर्ता प्रमाणपत्र नवीकरण गरी दिने आवश्यक व्यवस्था हुन भनी लेखी गएको । उद्योग मन्त्रालयको आ.प्र. शाखाबाट कर कार्यालय विराटनगर को नाममा मिति २०५३।१।१६ मा स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिजको आयकर छुट सम्बन्धी निर्णय टुंगो नलागुन्जेल तत्सम्बन्धमा निवेदकको माग अनुरूप आयकर निर्धारण सम्बन्धी कारवाही नगरी दिनु हुन भनी लेखी गएको समेत देखिदा स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिज औद्योगिक व्यवसाय ऐन, (संशोधन सहित) २०३८ अन्तर्गत सुविधा पाउन नसक्ने उद्योगको रूपमा रहेछन देखिएन । निवेदन माग हेरीदा यस उद्योगले उत्पादन शुरु मितिदेखि हालसम्म भएको कार्य प्रगतिबाट २० प्रतिशत भन्दा बढी मूल्य अभिवृद्धि गरी उत्पादित वस्तु उपलब्ध गराउदै आएकोले औद्योगिक व्यवसाय ऐन, (संशोधन सहित) २०३८ को साविक दफा १०(क) २(क) अन्तर्गत ५ वर्षको लागि आयकर छुटको सुविधा पाउने र उक्त प्रावधानलाई सोही ऐनको संशोधित दफा १०(२) ले कायम राखेको हुँदा र उद्योग विभागमा कारवाही भैरहेको हुँदा आयकर छुट सम्बन्धी कारवाही नटुंगिएसम्म उक्त उद्योगको आयकर निर्धारण नगर्न भन्ने प्रतिशोधको आदेश जारी गरी पाउँ भनि निवेदकले मिति २०५०।६।२०।४ मा यस अदालतमा दिएको निवेदन उपर सुनुवाई भई कारण देखाउ आदेश जारी भएकोमा कर कार्यालय विराटनगरले मिति २०५०।९।२६ मा सूचना प्राप्त गरी मिति २०५०।१०।८ मा लिखित जवाफ समेत फिराएको र प्रतिशोध सम्बन्धी निवेदनको लिखित जवाफमा उक्त स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिजको आयकर निर्धारण भई सकेको नदेखिएको तथा प्रचलित कानूनद्वारा छुट पाउन सक्ने अवस्थाको उद्योग भई छुट सम्बन्धी कारवाही समेत चलि रहेको देखिदा आयकर छुट दिने नदिने सम्बन्धमा निर्णय नभएसम्म निवेदकको आयकर निर्धारण नगर्न भनि यसै इजलासबाट प्रतिशोधको आदेश जारी भई रहेको स्थिति छ । प्रतिशोध सम्बन्धी निवेदन उपर सुनुवाई भई कारण देखाउ आदेश भइ सकेको र उक्त आदेश कर कार्यालय विराटनगरमा पुग्दा तथा लिखित जवाफ फिराउदाको अवस्थासम्म कर निर्धारण भइसकेको नहुदा यस अदालतको विचाराधिन रहेको विषयमा कर निर्धारण गरिनु सर्वथा उचित भन्न सकिने अवस्था देखिदैन । प्रस्तुत निवेदन सम्बन्धमा कर कार्यालय विराटनगरको लिखित जवाफ हेरिदा उक्त आयल इण्डष्ट्रिजको कर निर्धारण गर्ने आदेश क्रमशः २०५०।१२।२६ र २०५०।१२।३१ मा भएको भन्ने पाईन्छ । प्रतिशोध सम्बन्धी लिखित जवाफबाट कारण देखाउ आदेश उक्त कार्यालयले २०५०।९।२६ मा बुझेको र २०५०।१०।८ मा लिखित जवाफ फिराएको पाईन्छ । कारण देखाउ आदेश प्राप्त भएको ३ महिना पछि गएर कर निर्धारण आदेश भएको देखिदा यस अदालतको विचाराधिन विषयमा हडबडाएर निर्धारण गरिनु पर्ने औचित्य के हो कर कार्यालय विराटनगरको लिखित जवाफबाट देखिदैन । लिखित जवाफमा आयकर छुट पाएको प्रमाण पेश नभएको भन्ने विवरणहरू पेश भएपछि निर्दिष्ट समय भित्रै फछ्यौट गर्न पर्ने व्यवस्था रहेकोले कर निर्धारण आदेश भएको भन्ने सम्म देखिन्छ । जहाँसम्म छुट सम्बन्धी प्रमाण नभएको भन्ने कुरा छ त्यस सम्बन्धमा कारवाही भइ रहेको भन्ने तर्फ उद्योग विभाग वा उद्योग मन्त्रालयबाट उक्त कार्यालयलाई जानकारी गराएको तर्फ माथि उल्लेख भएको मिसिल संलग्न कागजातबाट कारवाही नै नभएको भन्ने अवस्था रहेन । कारवाही चलेको अवस्थामा कस्तो निर्णय हुने भन्ने तर्फ कर कार्यालयले सम्बन्धित कार्यालयबाट अझ बढी जानकारी प्राप्त गर्न नमिल्ने भन्ने जिकीर पनि नभएको तथा त्यसतर्फ कर कार्यालयले आफ्नो कानूनी वाध्यता दर्शाइ पत्राचार गरेको भन्ने लिखित जवाफबाट देखिदैन र तत् सम्बन्धी आधार पुगेको स्थिति पनि पाईदैन । विवरण दाखिल भएपछि निर्दिष्ट समय भित्र फछ्यौट गनुपर्ने भन्ने जिकीरको

सम्बन्धमा विचाराधिन रही सकेको विषय हुँदा र यस अदालतबाट कारण देखाउ आदेश समेत जारी भई उक्त कार्यालयबाट देखाएको प्रस्तुत आधार पनि दरीलो रहेको भन्न सकिने अवस्था भएन । अव विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ताले उल्लेख गर्न भएको प्रदीप कुमार अग्रवाल सम्बन्धी नजीरको हकमा विचार गरींदा प्रदीप कुमार अग्रवालको आयकर निर्धारण भएको कर कार्यालयको आदेश उपर पुनरावेदन तह छंदाछंदा उक्त उपचारको माध्यम अपनाई सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रका बाटो अपनाएको देखिएको रिट निवेदन खारेज भएको अवस्था देखिन्छ । प्रदीप कुमार अग्रवालको मुद्दामा पहिले प्रतिशोध सम्बन्धी रिट निवेदन परेको स्थिति थिएन । प्रस्तुत निवेदनमा आयकर छुट पाउनु पर्ने भन्ने जिकिर लिई रहेका निवेदकको निवेदन उपर सम्बन्धित निकायमा कारवाही चलि निर्णय भई नसक्यै आयकर निर्धारण गर्न लागेकोले प्रतिशोधको आदेशद्वारा रोकी पाउन यस अदालतबाट सुनुवाई भई कारण देखा आदेश जारी गरी निवेदन उपर विचार भई रहेको अवस्था थियो । कर कार्यालय विराटनगरबाट यस अदालतको विचाराधिन हुन पुगेको कुरामा अदालतलको निर्णय नहुँदै कर निर्धारण गरेबाट पहिले दिएको प्रतिशोध सम्बन्धी निवेदनकै सेरोफेरो र सरोकारको आधारमा प्रस्तुत निवेदन पर्न आएको भन्नुपर्ने हुन आउँछ । यस स्थितिमा प्रस्तुत निवेदनमा वैकल्पिक माग्थियो भनि मान्न नमिलेको अवस्थामा प्रदीप कुमार अग्रवाल सम्बन्धी निवेदन र प्रस्तुत निवेदनको स्थिति एकै प्रकारको नदेखिंदा उक्त नजीरको आडमा प्रस्तुत निवेदन लाग्न नसकी खारेज हुनु पर्ने भन्ने विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ताको रायसंग सहमत हुन सकिएन ।

१०. तर्सथ: यस अदालतको विचाराधिन रहेको विषयमा अदालतको आदेशको प्रतिक्षा नगरी हठात् गरेको निर्णय कानूनसंगत रहेको भन्न नमिलेबाट कर कार्यालय, विराटनगरबाट स्वस्तिक आयल इण्डष्ट्रिजको आ.व. २०४५।४६ र २०४६।४७ को आयकर सम्बन्धलाई लिएर मिति २०५०।१२।२६ र २०५०।१२।३१ मा गरेको कर निर्धारण आदेशहरु उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर हुन्छ । यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षलाई पठाई मिसिल नियमानुसार गरी बुभाई दिनु ।

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्या.त्रिलोक प्रताप राणा

इति सम्बत् २०५३ साल माघ २३ गते रोज ४ शुभम्.....।

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री केशवप्रसाद उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल
माननीय न्यायाधीश श्री भैरवप्रसाद लम्साल
संभवत २०५४ सालको रिट नं. २६०७

विषय: उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको लगायतका जो चाहिले आज्ञा आदेश पुर्जि जारी गरी पाउं ।

निवेदक: सुनसरी जिल्ला धरान न.पा.मा घर भई हाल ललितपुर उपमहानगरपालिका वार्ड नं. १९ वस्ने अधिवक्ता कोपिल प्रसाद अधिकारी

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत आठ जना

- आयात विन्दु अर्थात भन्सार कार्यलयमा धरौटी स्वरूप उठाइने मूल्य अभिवृद्धि वापतको रकम मध्ये कति राजश्व खातामा दाखिला हुने र कति रकम दाखिला गर्ने व्यक्तिलाई नै फिर्ता दिने भन्ने कुरा कर दाताले पछि पेश गर्न विवरणबाट मात्र यकिन हुन्छ । उक्त व्यवस्थाबाट वास्तविक राजश्व स्वरूपको कर रकम यो यति भयो भनी पछि सर्वसञ्चित कोषमा जम्मा गर्दा यकिन हुने र सो बाहेक उक्त रकम अन्य खातामा राख्न नपाउने कानूनी प्रावधान देखिन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ ले कुनै आर्थिक वर्षको निमित्त बनेको आर्थिक ऐनमा उल्लेख भए बमोजिमका कर लगाई असूल उपर गर्न सक्ने अधिकार सम्म यो ऐनले दिएको छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा २१ मा ऐन बमोजिम निर्धारण भएको कर त्यसरी निर्धारण भएको मितिले ६ वर्ष पछि असूल गर्न सकिने छैन भन्ने कानूनी प्रावधानबाट सो दफा संविधानसंग बाभिएको छ भनि निष्कर्ष निकाल्न मिल्ने कुरा पनि देखिदैन र साथै राजश्व असूलीका सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्थालाई राजश्व असूल नगर्ने भन्ने अर्थ लगाउन पनि मिल्दैन । ऐनको दफा २१ को उपदफा (२) को व्यवस्थालाई उपदफा १ बाट अलग गरेर हेर्न मिल्ने पनि होइन र दफा २०(१) मा कर असूलीको सम्बन्धमा अवलम्बन गरिने तरिकाको उल्लेख गरिएको म्याद भित्र कर नबुझाउने करदाताबाट उल्लेखित तरिका अपनाई कर असूली गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको हुँदा ऐनको दफा २१(२) मा वर्णित उक्त प्रावधान बढीमा ६ वर्ष भित्र राजश्व उठी सकोस भन्ने हेतुले विधायिकाले राखेको देखिन्छ ।
- तसर्थ नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ७४ संग मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(२) र ऐनको नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१)(२)(३) बाभिएको भन्ने निवेदन जिकिरसंग सहमत हुन नसकिने ।

(प्र.नं १७ र १८)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री वासुदेव ढुंगाना, विद्वान अधिवक्ता श्री हरिप्रसाद उप्रेती, विद्वान अधिवक्ता श्री कोपिलप्रसाद अधिकारी

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री वलराम के.सी

अवलम्बित नजिर: X

फैसला

यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यस प्रकार छ:

२. देशको आर्थिक विकासका लागि आवश्यक राजश्व असूल उपर गर्ने प्रकृतिलाई व्यवस्थित गरी राजस्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने कुरा ऐनको प्रस्तावकारी ढंगबाट गर्ने कुरा ऐनको प्रस्तावनामा नै उल्लेख गरी मिति २०५२।१२।७ मा प्रकाशन भएको मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र यसै ऐनको दफा ४१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी श्री ५ को सरकारबाट निर्मित एवं स्वीकृत भै मिति २०५३।११।१२ को राजपत्रमा प्रकाशित मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, ०५३ मिति २०५४।८।१ देखि लागु हुने गरी तोकिसकेको छ । उल्लेखित ऐनका दफा २१(२) मा भएको ६ वर्ष पछि राजश्व असूल गर्न नसकिने व्यवस्था समान संरक्षणको नभै अनुचित भएको र नियमावलीको नियम ५१(१) (३) मा भएको मूल्य अभिवृद्धि कोष राख्ने तथा संचालन गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७६ मा रहेको हुँदा संविधानको धारा ११(१)(२) को समानताको हक प्रतिकूल रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५३ को दफा २१(२) को प्रावधान तथा धारा ७४ को सन्चित कोष सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रतिकूल रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१)(२)(३) को प्रावधान नेपाल अधिराज्यको

- संविधान, २०४७ को धारा २३ तथा धारा ८८(१)(२) बमोजिम उत्प्रेषण, परमादेश लगायतका जो चाहिले आज्ञा आदेश जारी गरी प्रारम्भ देखिनै वदर गरी निष्कृत्य एवं असंवैधानिक घोषित गरी पाउ साथै उल्लेखित ऐन नियमहरु मिति २०५४।८।१ गते देखि लागु भै मौलिक हक प्रतिकुल निर्मित ऐनको अनुचित दफा तथा नियमावलीको असंवैधानिक नियमहरु सकृत्य हुने हुँदा प्रस्तुत मुद्दाको दुंगो नलागेसम्म मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१)(२)(३) को मूल्य अभिवृद्धि कोष खडा गर्ने रकम फिर्ता गर्ने र कोष संचालन गर्ने लगायतका असंवैधानिक कार्य नगर्न नगराउनु भनी प्रत्यर्थीहरुका नाममा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदक अधिवक्ता कोपिल प्रसाद अधिकारीको रिट निवेदन ।
३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? पन्ध्र दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि पेश गर्न साथै अन्तरिमआदेशको सम्बन्धमा छलफलका लागि विपक्षीहरुलाई सूचना दिई नियमानुसार विशेष इजलासमा पेश गर्न भन्ने व्यहोराको यस अदालतको एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
 ४. यस मन्त्रालयको के कस्तो कामकारवाहीबाट विपक्षीको हक हनन भएको हो भन्ने कुरा निवेदनमा खुलाईको छैन, यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विधेयक तर्जमा भई सम्पूर्ण प्रकृयाहरु पुरा भएपछि संसदमा पेश गर्न आवश्यक प्रतिहरु सहित सम्बन्धित मन्त्रालयले यस मन्त्रालयमा पठाउने हुँदा सो भन्दा बढी यस मन्त्रालयको संलग्नता रहने गरेको छैन, उल्लेखित नियमावली तयार गर्ने काम यस मन्त्रालयबाट नभएको हुँदा यस मन्त्रालयको काम कारवाहीबाट निवेदकको कुनै पनि हक हनन नभएकोले रिट निवेदन खारेज भागी छ भन्ने समेत व्यहोराको संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ
 ५. यस मन्त्रालयको कुन काम कारवाहीबाट संविधान प्रतिकूल काम हुन गयो । सो कुराको किटानी निवेदकले गर्न सक्नु भएको छैन । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा २१ को उपदफा (१) को खण्ड (क) देखि (छ) सम्म व्यवस्थित तरिका अपनाई कर असुल गर्न सकिने अवस्था निर्धारण भएकोले ६ वर्ष पूर्व नै ऐनको दफा २१(१) मा तोकिएको तरिका अपनाई असुल उपर होस् भन्ने ऐनको मनसाय रहेको र मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ५१ को उपनियम (१) मा करदाताबाट फिर्ता हुने रकम मूल्य अभिवृद्धि कर कोषको खातामा जम्मा गर्ने व्यवस्था सम्म गरिएको हो । उपनियम (२) मा फिर्ता दिई बाँकि रहेको रकम दैनिक रुपमा तोकिएको राजश्व खातामा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरिएको देखिँदा उक्त प्रावधान संविधानको धारा ७४ विपरित भन्न मिल्दैन, निवेदकले संविधानसँग बाभिएको भनिएको कानून बाभिएको नदेखिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज योग्य छ, खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको कानून तथा न्याय मन्त्रालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
 ६. सचिवालय स्वयं विधायिका होइन, केवल व्यवस्थापन कार्यविधि पूरा गर्ने काममा सहयोग गर्ने निकाय मात्र हो, तसर्थ संसद सचिवालयलाई विपक्षी बनाउनु तर्कपूर्ण र कानून सम्मत देखिँदैन, निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको संसद सचिवालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
 ७. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा २१(२) (६) को व्यवस्था श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुनु पर्ने राजश्व सरल र निश्चित समय निर्धारण गरी प्रभावकारी ढंगबाट असुल उपर गर्न लामो समयसम्म वक्त्यौता रहन गई राजश्व प्रशासनमा उच्चन सक्ने ढिलाईलाई नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यबाट अभिप्रेरित छ संविधान विपरित छैन र साथै मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ५१(१) (२) (३) को व्यवस्था ऐनको दफा २४ तथा २५ लाई कार्यान्वयन गर्न व्यवस्था गरिएको हो, जुन व्यवस्था संविधानको धारा ७४ प्रतिकुल रहेको छैन भन्ने समेत व्यहोराको महालेखा नियन्त्रणको कार्यलयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
 ८. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा २१(२)(६) ले समयमै राजश्व असुल उपर गर्ने र ढिलाईलाई नियन्त्रण गर्ने उद्देश्य ग्रहण गरेको हुँदा संविधान विपरित रहेको छैन । मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ५१(१)(२)(३) मा भएको व्यवस्थाले धरौट रुपमा रहन आएको राजस्व रकमको व्यवस्थापन मात्र गर्ने हुँदा सो प्रावधान संविधानको धारा ७४ विपरित भयो भनी भन्न मिल्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
 ९. निवेदकले रिट निवेदनमा उठाउनु भएको विषय श्री ५ को सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०४७ बमोजिम अर्थ मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने हो विपक्षीले यस सचिवालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निजको के कस्तो हक अधिकारमा हनन भएको हो त्यसको स्पष्ट जिकिर नलिई उक्त विवादमा असंलग्न यस सचिवालय समेतलाई प्रत्यर्थी बनाई दिएको रिट निवेदन खारेज भागी छ, खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मन्त्रपरिषद सचिवालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
 १०. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१ (२) ले कर निर्धारण भएको मितिले ६ वर्षपछि असुल गर्न सकिने छैन भन्ने उल्लेख गरेको हुँदा सो व्यवस्था के कसरी संविधानको धारा ११(१) र (२) को विपरित हुन गयो भन्ने सम्बन्धमा निवेदन स्पष्ट हुन नसकेको अस्पष्ट विषयवस्तुमा रिट क्षेत्र आकर्षित हुन नसक्ने, मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ५१ अन्तर्गतको व्यवस्था ऐनको दफा २४ तथा २५ लाई कार्यान्वयन गर्न आकर्षित हुने, भंसार विन्दुमा संकलित हुने मूल्य अभिवृद्धि करलाई एउटा छुट्टै कोषमा जम्मा गरी ऐनको दफा २४ तथा २५ बमोजिम फिर्ता दिनु पर्ने रकम फिर्ता भएपछि मात्र राजश्व खातामा

जम्मा गर्ने भन्ने उल्लेखित नियमको उद्देश्य रहेको कर प्रणालीबाट सुव्यवस्थित र पारदर्शी रुपमा संचालन गर्नको लागि वनेको कानूनलाई संविधान प्रतिकुल भयो भन्ने नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज योग्य छ भन्ने व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।

११. भन्सार विभागका तर्फबाट लिखित जवाफ प्रस्तुत नभएको ।
१२. नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चठी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक अधिवक्ता श्री कोपिल प्रसाद अधिकारीले नियमले अन्य कोष खडा गर्न नसक्ने ऐनद्वारा नै कोष खडा गर्नपने व्यवस्था हुनुपनेमा मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली २०५३ को नियम ५१ ले अर्को कोष खडा गर्ने रहेको व्यवस्था संविधान विपरित छ, साथै मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा २१ (२) को व्यवस्था समान संरक्षणको सिद्धान्त विपरित छ भन्ने समेत व्यहोराको बहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो । निवेदक तर्फकै अर्का विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बासुदेव हुंगानाले No Taxation without Representation को सिद्धान्त रहेको व्यहोरा उल्लेख गर्दै ऐनको दफा २४ र २५ अनुसार फिर्ता दिनु पर्ने रकम फिर्ता दिई बाकी रकम सर्वसन्चित कोषमा जाने हो भन्ने व्यहोराको बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नभयो भने विद्वान अधिवक्ता श्री हरिप्रसाद उप्रेतिले ऐनको दफा २१(२) मा कर तिर्ने पर्ने दायित्व ६ वर्षपछि पूरा गर्न नपर्ने भनेबाट कर तिर्ने र ६ वर्ष सम्म नतिर्नेका बिच असमानता भयो केही समयका लागि पनि ऐनले खडा नगरी नियमले खडा गरेको कोषका राजश्व रकम राख्न नमिल्ने हुँदा नियमावलीको नियम ५१ को व्यवस्था संविधान प्रतिकुल छ भन्ने समेत व्यहोराको बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नभयो ।
१३. विपक्षी श्री ५ को सरकारका तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ सरकारी तर्फबाट सरकारी अधिवक्ता श्री बलराम के.सी. ले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको प्रकृति नै पहिले उठाएको कर पछि हिसाब गरी फिर्ता दिने खालको भएको र त्यसरी फिर्ता दिने कार्यमा सरलता ल्याउने उद्देश्यले छुट्टै कोषको व्यवस्था गरिएको हो, ष्चकत भलतचथ एयप्लत मा लगाएको करलाई असुल भएको कर मान्न मिल्दैन, त्यस्तो कर भन्सारबाट महसुल तिर्ने वित्तिकै राजश्वमा जाने होइन, ६ महिना पछि मात्र फिर्ता दिन पर्ने नपर्ने टुंगो लाग्दछ । तत्पश्चात फिर्ता दिन नपर्ने भए जति मात्र राजश्व रकम हुन्छ, भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्न भयो ।
१४. आज निर्णय सुनाउनका लागि तोकिएको प्रस्तुत निवेदनका निवेदक एवं विपक्षीहरु तर्फबाट उपस्थिति विद्वान अधिवक्ताहरुले गर्न भएको बहस जिकिर समेत सुनी फाइल कागजात अध्ययन गरी निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न पर्ने हो वा होइन? भन्ने प्रश्नको सम्बन्धमा नै निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको छ ।
१५. प्रस्तुत रिट निवेदनमा २०५४ साल मंसिर १ गते देखि लागु भएको मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(२) को कानूनी व्यवस्था र मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१)(२)(३) भएको व्यवस्था नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ११(१)(२) र धारा ७४ को विपरित हुँदा उल्लेखित ऐन एवं नियमावलीको व्यवस्था निष्कृत्य एवम् असंवैधानिक घोषित गरी पाउँ भन्ने निवेदन जिकिर देखिन्छ । करको आधार विस्तार गर्ने र कर प्रणालीलाई राजश्व उत्पादन लक्ष्य सक्षम तथा पारदर्शी बनाउने निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्ने, न्यून विजकीकरण तथा चोरी पैठारीलाई हतोत्साहित गर्ने प्रमुख लक्ष्यका साथ मंसिर १, २०५४ देखि मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र ऐन नियमावली, २०५३ लागु भएको र सो ऐन एवम् नियमावली अन्तरगतका कुनै पनि प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधानको कुनै पनि धारा संग बाभिएको छैन, रिट निवेदन खारेज होस भनि विपक्षी तर्फका लिखित जवाफ रहेछ ।
१६. सर्वप्रथम मूल्य अभिवृद्धि कर संबन्धमा के कस्तो व्यवस्था रहेछ भनि समष्टिगत रुपबाट कानूनी व्यवस्था तर्फ हेर्दा कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाउने र उठाइने छैन भन्ने र गुठी रकम बाहेक श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजश्व, राजश्वको धितोमा लिइएका सबै कर्जाहरु र ऐनको अधिकार अन्तरगत दिइएको जुन सुकै ऋण असुल हुँदा प्राप्त भएको सबै धन ऐनद्वारा अर्को कुनै व्यवस्था नगरिएमा एक सरकारी कोषमा आमदानी बाधिनेछ, जसलाई सन्चित कोष भनिनेछ भन्ने नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ७३(१) र धारा ७४ मा व्यवस्था भएको देखिन्छ । देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक राजश्व संकलन गर्ने प्रकृत्यालाई प्रभावकारी बनाइ राजश्व परिचालन बढाउन वस्तु वा सेवाको विक्री वितरण हस्तान्तरण, आयात वा निर्यात लगायतका सबै कारोवारमा मूल्य अभिवृद्धि कर लगाइने र असुल उपर गर्ने प्रकृत्यालाई व्यवस्थित गरी राजश्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने समेतको उद्देश्य लिई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ र ऐनको नियमावली २०५३ मंसिर १, २०५४ साल देखि लागु भएको पाइन्छ ।
१७. नेपाल अधिराज्य भित्र आपूर्ति भएको, आयात गरिएको वा बाहिर निर्यात गरिएको वस्तु वा सेवामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने कुरा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५(१) ले स्पष्ट गर्दछ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २८ बमोजिम श्री ५ को सरकारले अन्यथा तोकेकोमा बाहेक आयात हुने वस्तुमा भन्सार अधिकृतले यस ऐन बमोजिम कर असुल गर्न सक्ने कुरा सोही दफामा उल्लेख भएको पाइन्छ । यसरी ऐन बमोजिमको व्यवस्था अनुरूपको कर आयात विन्दु अर्थात भन्सार कार्यलयमा असुल उपर गर्ने र नियमावलीको नियम ५(१)बमोजिम संपूर्ण कर रकम मूल्य अभिवृद्धि कर कोष खातामा जम्मा गर्न पर्ने कानूनी व्यवस्था भएको देखिन्छ । तर कोषमा जम्मा हुन आउको रकमबाट मूल्य अभिवृद्धि कर विभागले ऐनको दफा २४ र

२८ बमोजिम फिर्ता दिनुपर्ने ठहर गरि, आदेश दिई ततपश्चात बाँकि रकम मात्र राजश्व कर हुने हुनाले सो रकम संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम सन्चित कोषमा दाखिला गर्नपर्ने कानूनी व्यवस्था देखिन्छ। उल्लेखित नियम ५१ को व्यवस्थाबाट करको रकम आखिर सर्व सन्चित कोषमा नै दाखिला नगरि श्री ५ को सरकार वा अन्य कुनै पनि व्यक्ति विशेषले उक्त रकम स्वैच्छिक रूपबाट खर्च गर्न पाउने कुरा देखिँदैन। यसरी आयात विन्दु अर्थात् भन्सार कार्यालयका धरौटी स्वरूप उठाइने मूल्य अभिवृद्धि वापतको रकम मध्ये कति राजश्व खातामा दाखिला हुने र कति रकम दाखिला गर्ने व्यक्तिलाई नै फिर्ता दिने भन्ने कुरा कर दाताले पछि पेश गर्ने विवरणबाट मात्र यकिन हुन्छ। उक्त व्यवस्थाबाट वास्तविक राजश्व स्वरूपको कर रकम यो यति भयो भनि पछि सर्व सन्चित कोषमा जम्मा गर्दा यकिन हुने र सो बाहेक उक्त रकम अन्य खातामा राख्न नपाउने कानूनी प्रावधान देखिन्छ। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ ले कुनै आर्थिक वर्षको निमित्त बनेको आर्थिक ऐनमा उल्लेख भए बमोजिमका कर लगाई असूल उपर गर्न सक्ने अधिकार सम्म यो ऐनले दिएको छ। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ को दफा २१ मा ऐन बमोजिम निर्धारण भएको कर त्यसरी निर्धारण भएको मितिले ६ वर्ष पछि असूल गर्न सकिने छैन भन्ने कानूनी प्रावधानबाट सो दफा संविधानसँग बाभिएको छ भनि निष्कर्ष निकाल्न मिल्ने कुरा पनि देखिँदैन र साथै राजश्व असूलीका सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्थालाई राजश्व असूल नगर्ने भन्ने अर्थ लगाउन पनि मिल्दैन। ऐनको दफा २१ को उपदफा (२) को व्यवस्थालाई उपदफा १ बाट अलग गरेर हेर्न मिल्ने पनि होइन र दफा २०(१) मा कर असूलीको सम्बन्धमा अवलम्बन गरिने तरिकाको उल्लेख गरिएको म्याद भित्र कर नबुझाउने करदाताबाट उल्लेखित तरिका अपनाई कर असूल गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको हुँदा ऐनको दफा २१(२) मा वर्णित उक्त प्रावधान बढीमा ६ वर्ष भित्र राजश्व उठी सकोस भन्ने हेतुले विधायिकाले राखेको देखिन्छ।

१८. तसर्थ नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ७४ संग मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २१(२) र ऐनको नियमावली, २०५३ को नियम ५१(१) (२)(३) बाभिएको भन्ने निवेदन जिकिरसंग सहमत हुन सकिएन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ।
मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा हाम्रो सहमती छ।

न्या. श्री केशवप्रसाद उपाध्याय

न्या. श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल

इति संवत् २०५५ साल भाद्र १८ गते रोज ५ शुभम्

भाग: ४१ साल: २०५६ महिना: जेष्ठ अंक: २, फैसला मिति २०५५।५।१८।५, निर्णय नं. ६६६६

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीस श्री केशवप्रसाद उपाध्याय
माननीय न्यायाधीस श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल
माननीय न्यायाधीस श्री भैरव प्रसाद लम्साल
संभवत २०५४ सालको रि नं.....२६२३

विषय: संविधानसंग बाभ्रिएको कानून धारा ८८(१) बमोजिम प्रारम्भ देखि अमान्य र बदर घोषित गरी पाउँ ।

निवेदक: सर्लाही जिल्ला हरपुर गा.वि.स.वार्ड नं. ९ घर भैर हाल का.जि.का.म.न.पा. वार्ड नं. १० बानेश्वर भिमसेन गोला बस्ने अधिवक्ता थानेश्वर काफ्ले ।

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय समेत ।

- देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक राजश्व संकलन गर्ने प्रकृत्यालाई प्रभावकारी बनाई राजश्व परिचालन बढाउन वस्तु वा सेवाको विक्री, वितरण, हस्तान्तरण आयात वा निर्यात लगायतका सबै कारोवारमा मूल्य अभिवृद्धि कर लगाउने र असुल उपर गर्ने प्रकृत्यालाई व्यवस्थित गरी राजश्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने उद्देश्य राखी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को तर्जुमा गरिएको देखिन्छ । नेपाल अधिराज्यभित्र आपूर्ति भएका आयात गरिएका र नेपाल अधिराज्य बाहिर निर्यात गरिएका वस्तु वा सेवामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने र त्यस्तो कर लगाउने र असुल उपर गर्ने प्रकृत्यासँग मात्र उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन सम्बन्धित रहेको देखिँदा ऐनको प्रावधान संविधान प्रदत्त समानताको हक प्रतिकुल छ भन्ने निवेदन जिकीरसँग सहमत हुन नसकिने ।

(प्र.नं. १२)

- संविधानको भाग ९ मा विधेयक प्रस्तुत गर्ने, पारित गर्ने, फिर्ता लिने, स्वीकृत गर्ने र अध्यादेश जारी गर्ने सम्बन्धी कार्यविधिको निर्धारण गरिएको र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ मा श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचिमा आवश्यक थपघट तथा हेरफेर गर्न सक्ने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यसरी ऐनमा श्री ५ को सर कारलाई प्रदान गरिएको अधिकार देशको आर्थिक नीतिसँग सम्बन्धित रहेको र देशको आर्थिक नीतिको तय गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारकै कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने हुँदा यसरी निर्धारित गरिएको आर्थिक नीतिसँग सापेक्ष हुने गरी सरकारले ऐनको अनुसूचीमा सम्म थपघट वा हेरफेर गर्नु पर्ने अवस्था समेत सिर्जना हुन सक्ने भएकाले सो ऐनद्वारा प्रत्यायोजित अधिकारलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था समेत देखिँदैन । अर्थात् ऐनको दफा ४२ ले अनुसूची नै हेरफेर गर्ने अधिकारी प्रदान गरेको नभै सो अधिकारको प्रयोगबाट अनुसूचीमा रहेका मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धी नीतिगत कुरामा आवश्यक फेरबदल सम्म मात्र गरिने हो यस्तो अधिकार विधायिकाले सरकारलाई दिएको छ भने सो अधिकारको प्रयोग गर्दा संविधान विपरित भयो भन्न नमिल्ने ।

(प्र.नं. १२)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री अनिल कुमार सिन्हा, विद्वान अधिवक्ता श्री थानेश्वर काफ्ले

विपक्षी श्री ५ को सरकारको तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री बलराम के.सी.

अवलम्बित नजिर: x

आदेश

न्या. भैरवप्रसाद लम्साल: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ तथा धारा ८८(१) अनुसार यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा एवं ठहर यस प्रकार छ:

- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को प्रयोगबाट देशका विभिन्न भागमा बसोवास गर्ने नागरिक, जो वास्तविक उपभोक्ता हुन ले एउटै सामान विभिन्न दर रेटमा खरिद गर्न बाध्य हुनु पर्ने हुन्छ, तसर्थ उक्त ऐन संविधानको धारा ११(१) विपरित छ, ऐनको अनुसूचीहरू ऐनको अभिन्न अङ्ग भएकाले सो को हेरफेर गर्ने, त्यसमा संशोधन गर्ने अधिकार विधायिकालाई मात्र हुन्छ, यस सम्बन्धमा नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा ६८ देखि ७२ सम्म कार्यविधि निर्धारित गरिएको छ। संवैधानिक व्यवस्थाको विपरित गई मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ ले ऐनका अनुसूचीमा थपघट गर्ने र हेरफेर गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयले मिति २०५४।५।१८ को राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी ऐनको दफा ४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसूची १ र अनुसूची २ को सट्टामा अर्को अनुसूची राखी हेरफेर गरिएको कार्य समेत संविधान

प्रतिकूल रहेकाले संविधानसंग बाभिएको हदसम्ममा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनका उल्लेखित प्रावधानहरु अमान्य र बदर घोषित गरी पाउँ साथै प्रस्तुत रिट निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्म सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१ बमोजिम मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ तथा संशोधित अनुसूची कार्यान्वित नगर्न भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारीहुन नपर्ने हो ? पन्ध्र दिनभित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरुका नाममा सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न साथै २०५४ सालको रिट नं. २६०७ मा पनि समान प्रश्न विद्यमान रहेको देखिँदा सो रिट निवेदन पेश हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन पनि अन्तरिम आदेशका लागि पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
४. विपक्षी रिट निवेदकद्वारा निवेदनमा उल्लेखित विषयका सम्बन्धमा यस मन्त्रालयको प्रत्यक्ष सरोकार रहेको पुष्टि गर्न नसकेकोले यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाउनु पर्ने कारणको अभावमा प्रस्तुत रिट निवेदन बदर भागी छ, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ४२ को अधिकार प्रयोग गरी अनुसूचीमा हेरफेर गरेको कार्य संविधानको धारा ८६, ६९, ७०, ७१ बमोजिमको प्रकृया विपरित भएकाले बदरयोग्य छ भन्ने निवेदन जिकिर तर्क संगत छैन, कुन कानून बनाउने, खारेज गर्ने, संशोधन गर्ने लगायत कुन ऐनद्वारा कसलाई के कति अधिकार के कस्तो प्रयोजनका लागि दिने भन्ने कुरा विधायिकाको अधिकार अन्तर्गतको कुरा भएकाले प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गत भएको कार्य संविधान सम्मत छ भन्ने समेत व्यहोराको कानून तथा न्याय मन्त्रालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
५. रिट निवेदनमा लिइएको जिकिर अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१) को विपरित भै असमान कानून भएको र उक्त ऐनको दफा ४२ संविधानको धारा ६८ देखि ७३ सम्मको व्यवस्थाको विपरित भई असंवैधानिक भएको भनिएकोमा यस सम्बन्धी विधेयक तयार गरी संसदमा प्रस्तुत गर्ने काम यस मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र भित्र नपर्ने भई यस मन्त्रालयबाट नभएको भन्ने समेत व्यहोराको संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
६. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको कुनै पनि दफा वा उपदफाको प्रावधानले कुनै पनि व्यक्ति उपर असमान व्यवहार गरेको छैन, यो ऐन सबै नागरिकलाई समान रुपमा लागू भएको र यो ऐन सारवान कानून (Substantive Law) नभई कार्यविधि कानून (Procedural Law) भएको परिप्रेक्ष्यमा प्रकृयागत विषयलाई व्यवस्थित नियमित तथा अद्यावधिक गर्ने प्रयोजनबाट बनेको हुँदा समेत यस्तो कार्यविधि कानूनले व्यक्तिको हक अधिकार र दायित्व माथि असर नपार्ने कुरा स्वतः स्पष्ट छ, विधायिकाले विधानको तर्जमा गर्दा सो कुरा कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनका लागि विभिन्न निकायलाई विभिन्न किसिमका अधिकारको प्रयोग गर्न पाउने गरी अख्तियारी प्रदान गरेको हुन्छ, यसरी प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत रही भएको अनुसूचीमा हेरफेर गर्ने कार्य संविधान सम्मत छ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
७. निवेदनमा उठाइएको विवादको विषय यस सचिवालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने विषय होइन, यस सचिवालयबाट विपक्षी रिट निवेदकको कुनै पनि हक अधिकारको हनन् भएको नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको मन्त्रपरिषद सचिवालयको तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
८. मूल्य अभिवृद्धिकरले बजार मूल्यलाई निर्धारण गर्ने नभै वस्तु वा सेवाको मूल्य अभिवृद्धिमा कर लाग्ने हो, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, संविधान प्रदत्त समानताको हक विपरित छैन, ऐनको दफा ४२ ले अनुसूचीमा थपघट तथा हेरफेर गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारलाई प्रदान गरेको छ, ऐनको अनुसूची १ मा समावेश भएको वस्तु तथा सेवाहरुको खरिद विक्रिमा कर नलाग्ने हुन्छ भने अनुसूची २ मा श्री ५ तथा राजपरिवारका सदस्यबाट खरिद तथा पैठारी हुने वस्तु तथा सेवाहरु, कुटनौतिक सुविधा प्राप्त व्यक्तिले पैठारी गर्ने वस्तु तथा सेवाहरु, नेपाल अधिराज्य बाहिर निर्यात हुने वस्तुहरु र नेपाल अधिराज्य बाहिरका व्यक्तिहरु आपूर्ति हुने सेवाहरुमा शुन्य दरमा कर लाग्ने स्पष्ट छ, उपरोक्त अनुसूचीमा परेको वस्तु वा सेवाको करको दायित्वमा थप नगर्ने, कर छुट प्रदान गर्ने हुँदा अनुसूची हेरफेर गर्ने कानूनी व्यवस्था संविधान अनुकूल नै रहेकाले रिट निवेदन खारेज भागी छ भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको लिखित जवाफ ।
९. नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरियो । यसमा निवेदक विद्वान अधिवक्ता श्री थानेश्वर काफ्लेले ऐनको दफा ४२ मा अनुसूचीमा आवश्यक थपघट हेरफेर गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारलाई दिइएको व्यवस्था असंवैधानिक छ, अनुसूची ऐनको अभिन्न अङ्ग भएकाले त्यसरी संशोधन गर्न मिल्ने होइन, कर लगाउने विषयमा अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने व्यवस्था छैन, यसरी अधिकार प्रत्यायोजन गर्दा No Taxation without representation को सिद्धान्त प्रतिकूल हुन जान्छ भन्ने समेतको बहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो भने निवेदक तर्फबाटै रहनु भएका अर्का विद्वान अधिवक्ता श्री अनिल कुमार सिन्हाले ऐनको अनुसूची र नियमको अनुसूचीमा भिन्नता हुन्छ, Schedule is a part of Statute भन्ने सिद्धान्त रहेको छ, ऐनको जुन दफाले अनुसूची बनाएको छ त्यो दफा र अनुसूची समान हुने हुँदा अनुसूची परिवर्तन गर्ने भनेको ऐनमा संशोधन गर्ने हो । करको घेरा बढाउन ऐन चाहिन्छ, विधायिकालाई दिएको अधिकार

कार्यपालिकालाई दिनु भनेको असंवैधानिक हुन्छ भन्ने समेतको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो । विपक्षी श्री ५ को सरकारको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ सरकारी अधिवक्ता श्री बलराम के.सी. ले अनुसूचीमा हेरफेर गर्न भनेको अनुसूची नै बदल्नु होइन, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ५(१) मा सूचित वस्तुमा मात्र कर लाग्छ भनी भनेको र त्यसै अनुसार अनुसूची बन्ने हुँदा दफा ४१ र दफा ५(१) को समन्वयात्मक व्याख्या गरिनु पर्दछ, अनुसूचीमा हेरफेर गर्दा ऐनको दफा ५(१) को अधिनमा रही हेरफेर गर्ने अधिकार दिएको असंवैधानिक भयो भन्न नमिल्ने भन्ने समेत व्यहोराको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो ।

१०. रिट निवेदक तथा विपक्षी दुवै तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरूको वहस समेत सुनी निर्णय तर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकद्वारा माग भए बमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो वा होइन ? भन्ने सम्बन्धमा नै निर्णय दिनु पर्ने हुनआयो ।
११. प्रस्तुत रिट निवेदनमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को प्रयोगबाट देशमा विभिन्न भागमा बसोबास गर्ने नागरिकले एउटै सामान विभिन्न दररेटमा खरिद गर्न बाध्य हुनु पर्ने हुँदा सो व्यवस्था संविधान प्रदत्त समानताको हक प्रतिकूल रहेको छ, ऐनको अनुसूची ऐनकै अन्तर्गत अङ्ग हुने र त्यस्तो अनुसूची हेरफेर गर्दा संविधानको धारा ६८,६९,७०,७१ र ७२ को कार्यविधि पूरा गर्नपर्नेमा त्यस अनुसार नगरी मूल्य अभिवृद्धिकर ऐनको दफा ४२ को अधिकार प्रयोग गरी श्री ५ को सरकारबाट भएको अनुसूचीमा हेरफेर गर्ने काम असंवैधानिक छ, तसर्थ, संविधानसँग बाभिएको हदसम्म उल्लेखित ऐनका प्रावधानहरू वदर घोषित गरी पाउँ भन्ने समेतको मुख्य निवेदन जिकिर रहेकोमा मूल्य समेतको मुख्य निवेदन जिकिर रहेकोमा मूल्य अभिवृद्धि कर बजार मूल्यलाई निर्धारण गर्ने कर नभै वस्तु वा सेवाको मूल्य अभिवृद्धिमा मात्र लाग्ने कर भएकाले यस करले समानताको हकमा आघात पुर्याउदैन, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी अनुसूचीमा हेरफेर गर्ने कार्य श्री ५ को सरकारबाट हुने हुँदा प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गतको कार्यलाई असंवैधानिक भन्न नमिल्ने भन्ने विपक्षी तर्फको लिखित जवाफ रहेछ ।
१२. सर्वप्रथम, मूल्य अभिवृद्धि करबाट संविधान प्रदत्त समानताको हकमा आघात पुर्यातएको भन्ने निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक राजस्व संकलन गर्ने प्रकृत्यालाई प्रभावकारी बनाई राजश्व परिचालन बढाउन वस्तु वा सेवाको विक्री, वितरण, हस्तान्तरण आयात वा निर्यात लगायतका सबै कारोवारमा मूल्य अभिवृद्धि कर लगाइने र असूल उपर गर्ने प्रकृत्यालाई व्यवस्थित गरी राजश्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने उद्देश्य राखी मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को तर्जमा गरिएको देखिन्छ । नेपाल अधिराज्य भित्र आपूर्ति भएका आयात गरिएका र नेपाल अधिराज्य बाहिर निर्यात गरिएका वस्तु वा सेवामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने र त्यस्तो कर लगाउने र असूल उपर गर्ने प्रकृत्यासँग मात्र उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन सम्बन्धित रहेको देखिँदा ऐनको प्रावधान संविधान प्रदत्त समानताको हक प्रतिकूल छ भन्ने निवेदन जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन । अब मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी ऐनको अनुसूची हेरफेर गर्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय नेपाल अधिराज्यको संविधानको भाग ९ मा व्यवस्थित व्यवस्थापन कार्यविधि सम्बन्धमा विद्यमान संवैधानिक एवं कानूनी व्यवस्था तर्फ विचार गर्दा संविधानको भाग ९ मा विधेयक प्रस्तुत गर्ने पारित गर्ने, फिर्ता लिने, र वीकृत गर्ने र अध्यादेश जारी गर्ने सम्बन्धी कार्यविधिको निर्धारण गरिएको र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनको दफा ४२ मा श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचीमा आवश्यक थपघट तथा हेरफेर गर्न सक्ने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यसरी ऐनमा श्री ५ को सरकारकै कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने हुँदा यसरी निर्धारितगरिएको आर्थिक नीतिसँग सापेक्ष हुने गरी सरकारले ऐनको अनुसूचीमा सम्म थपघट वा हेरफेर गर्न पर्ने अवस्था समेत सिर्जना हुन सक्ने भएकाले सो ऐनद्वारा प्रत्यायोजित अधिकारलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था समेत देखिँदैन । अर्थात् ऐनको दफा ४२ ले अनुसूची नै हेरफेर गर्ने अधिकार प्रदान गरेको नभै सो अधिकारको प्रयोगबाट अनुसूचीमा रहेका मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धी नीतिगत कुरामा आवश्यक फेरवदल सम्म मात्र गरीने हो यस्तो अधिकार विधायिकाले सरकारलाई दिएको छ भने सो अधिकारको प्रयोग गर्दा संविधान विपरित भयो भन्न मिल्दैन ।
१३. तसर्थ मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१) द्वारा प्रदत्त समानताको हक प्रतिकूल रहेको भन्ने र ऐ. ऐनको दफा ४२ संविधानको भाग ९ सँग बाभिएको भन्ने निवेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्या. केशवप्रसाद उपाध्याय

न्या. लक्ष्मणप्रसाद अर्याल

इति संवत् २०५५ साल भाद्र १८ गते रोज शुभम.....।

पूर्ण इजलास

सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री केशव प्रसाद उपाध्याय

माननीय न्यायधीश श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल

माननीय न्यायधीश श्री केदारनाथ उपाध्याय

माननीय न्यायधीश श्री कृष्णजंग रायमाझी

माननीय न्यायधीश श्री गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ

माननीय न्यायधीश श्री अरविन्दनाथ आचार्य

माननीय न्यायधीश श्री उदयराज उपाध्याय

माननीय न्यायधीश श्री हरि प्रसाद शर्मा

माननीय न्यायधीश श्री दिलीप कुमार पौडेल

सम्बत २०५४ सालको रि.पू.ई.नं.....८७

विषय: उत्प्रेषण मिश्रीत परमादेश ।

निवेदक: जिल्ला कंचनपुर दोधारा गा.वि.स. वडा नं. वावाथान बस्ने मानबहादुर सुनार ।

विरुद्ध

विपक्षी: कर कार्यालय महेन्द्रनगर, कंचनपुर समेत ।

- पूर्व निर्णय भएको मुद्दामा प्रतिपादित नजिरहरुलाई मान्यता दिनुपर्ने सिद्धान्त हाम्रो संविधानले स्पष्टरूपमा स्वीकार गरेको र हाम्रो परम्परामा सो सिद्धान्तले मान्यता प्राप्त गरी आएको र सोही बमोजिम प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा र परशुराम भ्वाको मुद्दाको रुलिङ फरक फकर मानी आएको अवस्था समेत रहेबाट आत्मनिष्ठ दृष्टिकोण लिई वा फितलो तर्क उपस्थित गरी भएका नजिरहरुलाई त्यसै खास कानूनी अवस्था र कारण विद्यमान भएमा गर्नु पर्ने स्थिति आउँदैन । अदालतले गरेका पूर्व निर्णयहरुबाट निश्चितरूपमा स्थापित भइसकेका कानूनी सिद्धान्त आफै पनि कानून सरह हुन्छ । एकै सिंसिमको कानूनी प्रश्न समावेश भएको अलग अलग मुद्दाहरुमा कानूनको अलग अलग व्याख्या भएर वा अलग अलग सिद्धान्तहरु प्रतिपादन भएर न्यायिक अराजकताको स्थिति उत्पन्न नहोस भन्ने उद्देश्यले एकरूपता कायम गर्न नजिरको सिद्धान्त अपनाइएको हुन्छ । सो सिद्धान्तको पालन भएमा कानून र कानूनी सिद्धान्त निश्चित हुन्छ । त्यसको बेवास्ता भएमा कानूनको व्याख्यामा अन्योलको स्थिति उत्पन्न हुने संभावना हुन्छ । यस्तो न्यायिक अन्योलता हटाउनु यस अदालतको कर्तव्य र अन्तरनिहित अधिकार भएको हुँदा आफ्ना पूर्वमान्य कानूनी सिद्धान्त वा व्याख्यालाई अनुशरण गर्नु न्यायिक अनुशासनमा रहनु हो । यस अदालतको पूर्व फैसलामा एकपटक प्रश्न उठी आसिन इजलासको माननीय न्यायाधीशहरु भन्दा बढी न्यायाधीशहरुको इजलासले गरेको निर्णय वा कानूनी व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्त पछिल्लो निर्णय गर्ने कम संख्या भएको इजलासले प्रश्न उठाउन मनासिव हुँदैन । सो गरेमा न्यायिक अवधारणार हाम्रो संवैधानिक व्यवस्थाको मर्मको समेत प्रतिकूल हुन जान्छ । यसर्थ कुनै पनि विवादको निरोपण गर्दा वा विवादमा उठेको प्रश्नको निरोपण गर्दा पूर्व निर्णयहरुलाई बढी होशियारीसाथ गम्भीर भई न्यायिक विचार धाराबाट उत्प्रेरित भई न्यायिक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण र विवेचना हुनुपर्दछ । किनकी त्यस्ता पूर्वनजिरहरु वाध्यात्मक प्रकृतिका हुन्छन । यदि समानस्तरको इजलासबाट निर्णय भएको रहेछ भनेमात्र कारण सहित असहमत हुन सकिने र त्यस्तो अवस्थामा बृहद इजलासमा मुद्दा पठाउन सकिने हुन्छ । तर बृहद इजलासबाट भएका निर्णय वा भएको कानूनी व्याख्या वा प्रतिपादिन सिद्धान्तहरुलाई अन्यथा भनी सो भन्दा कम संख्याको इजलासले भन्न मिल्ने हुँदैन । तीन सदस्यीय पूर्ण इजलासले सो भन्दा बृहद इजलासको नजीरलाई मान्यता नदिई निर्णय गर्नुपर्ने न्यायिक मान्यता (Judicial Norms) हो । स्थापित मान्यता (Norms) लाई नमान्ने हो भने न्यायिक अराजकता श्रृजना हुन्छ । साथै मुद्दाको निराकरण वा समाप्ती (Finality) कहिले नहुने अनिश्चितता कानूनी अवस्था उत्पन्न भै मुद्दाका पक्षहरु तथा न्यायकर्मीहरुलाई कठिनाई पैदा हुन्छ ।
- अतः माथि गरिएको विवेचनाबाट निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको रिट निवेदनको निर्णय हुँदा नै यस अदालत ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासबाट भएको निर्णयमा नै परशुराम भ्वाको मुद्दासँग निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दाको बस्तुस्थिति र परिस्थिति नै अलग रहेको भनी एउटा निश्चित मार्गदर्शन गरिसकेको अवस्थामा सो सम्बन्धमा उठेको समस्या समाधान (Settle) भैसकेको हुँदा पुनः सोही प्रश्न उठाउनु उपयुक्त र मनासिव भन्न मिल्दैन । तसर्थ प्रस्तुत मुद्दाका तीन जना माननीय न्यायाधीशहरुको पूर्ण इजलासले फेरी सोही विषयमा नै यस बृहद पूर्ण इजलासमा रुलिङ बाफिएको भनी पठाइएको आदेश मिलेको देखिदैन ।

- आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(२) मा कुनै व्यक्तिले आफ्नो नाम नराखी अरुको नाम वा कुनै नामबाट कुनै कारोवार गरेको रहेछ भने त्यस्तो कारोवारको मुख्य नियन्त्रण वा कारोवारको बन्दोबस्त निजले नै गरि आएको र त्यस्तो कारोवार बाट भएको आयको सबै वा मुख्य हिस्सा निजले नै प्राप्त गर्ने गरी आएको भन्ने कुरा कर अधिकृतलाई यकिन भएमा सो कारोवारबाट भएको आय निजको आय मानी कर निर्धारण गरिनेछ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । निवेदकले आफ्नो एकाघरका भाइ प्रेमबहादुरका नाममा गणेश वस्त्रालय दर्ता गरी आफूले कारोवार गरेको भन्ने दोधारका व्यापारी तथा भद्रभलादमी समेतको भनाइको आधारमा कर निरीक्षकबाट उक्त वस्त्रालयको कारोवार माथि सम्पूर्ण रूपले मानबहादुरको नियन्त्रण रहिरहेको भन्ने कर निरीक्षकको प्रतिवेदन परेपछि सो कुरा हो, होइन भन्ने विषयमा सम्बद्ध प्रमाणहरु समेत बुझी त्यस्तो खास कारोवार गर्ने व्यक्ति निवेदकलाई नै ठहर्याई निजका नाउँमा आयकर निर्धारण भएको देखिन आउँछ। यसरी ऐनको दफा २४(२) अवस्था विद्यमान भएको भन्ने कुरा विवादिन निर्णयमा खुलाइएको र यस्को आधार प्रमाण उल्लेख गरेको पाइन्छ । तसर्थ अर्काको नाउँमा फर्म दर्ता गराई निवेदकले कारोवार गरेको भन्ने ठहर गरेको देखिंदा क्षेत्राधिकारको अभाग भन्न मिलने ।
- निवेदकले प्राकृतिक न्याय विपरीत निवेदकलाई सुनुवाइको मौका प्रदान नगरी निर्णय गरेको भन्ने अर्को अपवादात्मक अवस्था विद्यमान छ, छैन भन्ने तर्फ विचार गर्दा निवेदकका नाउँमा कर कार्यालयबाट पठाएको सूचना म्याद गा.वि.स.ले निवेदकले नबुझेको भनी फिर्ता पठाएको ततपश्चात २०५०।१२।१५ को पत्रबाट सबूद प्रमाण पेश गर्न निवेदकका नाउँमा म्याद पठाइएकोमा गणेश वस्त्रालयका स्टाफ देव गिरीले बुझेको र २०५०।१२।१५ मा निवेदकले आफू सो फर्मको मुख्य व्यक्ति नरहेको भन्ने जवाफ पठाएको र निजको जवाफ समेतलाई मध्यनजर राखी कर निर्धारण भएको देखिन आएकोले आफ्नो कुरा भन्ने मौका प्रदान नगरेको भन्ने भनाई पनि स्वीकारयोग्य देखिएन ।
- वदनियतपूर्वक कर निर्धारण गरेको भन्ने निवेदकको अर्को कथनतर्फ विचार गर्दा निवेदकले वदनियतको वस्तुनिष्ठ आधार प्रमाण दिन गुजार्न नसकेको तथा वदनियतको आरोप लगाउनुमात्र पर्याप्त हुँदैन । वस्तुनिष्ठ आधारमा आधारित हुनुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो आधार विद्यमान देखिएन । विपक्षी कर अधिकृतले निर्णय गर्दा आधारहरु उल्लेख गरेको देखिन्छ । ती आधार प्रमाणहरु पर्याप्त भए नभएको कारणले मात्र वदनियत भन्न मिलदैन तसर्थ निवेदकको यस भनाइसँग पनि सहमत हुन नसकिने ।

(प्र.नं. १७ र १९)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री रतनलाल कनौडिया, श्री गणेशराज शर्मा, श्री सुशिलकुमार सिन्हा तथा विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान महान्यायाधिवक्ता श्री बद्धीबहादुर कार्की, विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठक अवलम्बित नजिर:

आदेश

न्या.हरिप्रसाद शर्मा: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र ८८(२) अन्तर्गत परेको प्रस्तुत रिट निवेदनमा संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीशहरु बीच रायवाझी भै सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(१)(क) बमोजिम पूर्ण इजलासमा पेश भई ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासको आदेशानुसार सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(२) अन्तर्गत यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको व्यहोरा एवं ठहर यस प्रकार छ ।

२. निवेदक दोधार गा.वि.स.को अध्यक्ष पदमा निर्वाचित भई कार्यरत छु । मेरो कुनै कारोवार छैन । गणेश वस्त्रालय फर्मको प्रोपाइटर प्रेम बहादुर सुनार हो । निजले कर कार्यालय महेन्द्रनगरमा सो फर्म मेरो हो भनी लिखत गरी स्वीकार समेत गरेको र निजकै नाउँमा कर कार्यालय महेन्द्रनगरले आयकर दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गरेको छ । निजले नै सो फर्मको कारोवार गरेको कुरा आ.व.०४।०४।८ सम्म निजका नाउँमा आयकर निर्धारण भई निजले नै कर तिरी बुझाई आइरहेको कर कार्यालयको रकडबाट प्रष्ट देखिन्छ । हाल कर कार्यालयले सो फर्मको आ.व. ०४।०४।९ को आय विवरण तथा निजले पेश नगरेको तथा निजले कर कार्यालयको चिठीहरु नबुझेको भन्ने व्यहोरा निर्णय पर्चामा उल्लेख गरी सो को दोषी गा.वि.स. अध्यक्ष म मानबहादुर सुनारलाई संझी रिसराग राखी दुराशयका साथ मलाई प्रेम बहादुर सुनारको गणेश वस्त्रालय फर्मको मुख्य भई कारोवार गर्ने व्यक्ति भनी आफूखुशी सो फर्मको खूद आय रु. ३४,६३,०००। हचुवा तवरले कायम गरी त्यसमा कर रु. १७,००,५००। लगाउनुका साथै रु पष्ट कानूनी व्यवस्था तथा हिसाब समेत प्रष्ट नपारी प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त विपरीत आयकर ऐन, २०३१ तथा नियमावली २०३९ का नलाने प्रावधान लगाई विनाकसूर जरिवाना रु. ३,९२,१०१। कायम गरी मिति ०५।१।१४ मा बुझाइयो । गणेश वस्त्रालय फर्मको कर निर्धारणसँग मेरो सम्बन्ध छैन । म मुख्य भई सो फर्मको कारोवार गरेको छैन भनी पटकपटक विपक्षी कर कार्यालयलाई जानकारी गराउँदै आइरहेको र मैले कारोवार गरेको भए मेरो नाउँ वा हस्ताक्षरबाट सो फर्मको बैंक खाता संचालन तथा खरिद बिक्री मबाट भई भुक्तानी र आम्दानी पनि मेरो हातमा वा एकाउण्टमा आउनु पर्नेमा ती प्रमाणहरु वेगार एकाको नाउँको फर्मको कारोवारको दायित्व र जरिवाना अर्काको नाउँमा बोकाउनु र असूल गर्न मिल्दैन भनि सो फर्मको

नामको कर निर्धारण आदेश फर्काउन जाँदा सो गैरकानूनी कर र जरिवाना मैले तिर्ने पने नतिरे मेरो सम्पत्तिबाट असूल उपर गराउने धम्की दिई सो कर निर्धारण आदेश फिर्ता लिनु भएन । कर विभागमा त्यस्तो अनियमित एवं अनाधिकार कर र जरिवाना सम्बन्धमा उजुर गर्न जाँदा आयकर निर्धारण आदेश भइसकेकोले सो बदर गराउन आयकर (सं.स.) ऐन, २०३१ को दफा ३४(२) बमोजिम लागेको करको एक तिहाई र जरिवाना पूर्व धरौटी नराखी निवेदन दर्ता हुँदैन भन्ने जवाफ दिएकोले उल्लिखित कर रु. १७,००,५०० को एक तिहाई रु. ५,६६,८३३.३४ र जरिवाना रु. ३,९२,१०१ को समेत जम्मा रु. ९,५८,९३४.३४ नगद दाखिल गर्न मेरो सामर्थ्यले नभ्याउने भई कावु बाहिरको हुँदा धन जमानी वा माथवर जमानी राखी निवेदन गर्न पाउँ भनि मिति ०५१।२।१३ मा कर विभागमा निवेदन गरेकोमा सो बमोजिम जमानत दिई निवेदन गर्न स्वीकृत पनि नदिएकोले उक्त ऐनको दफा ३४(२) बमोजिमको निवेदनको बाटो पनि बन्द भई सो उपचारको बाटो अपर्याप्त एवं प्रभावहीन भई अर्को विकल्प नभएको र त्यसै चुप लागि बस्दा उक्त गैरकानूनी कर निर्धारण आदेशबाट निवेदकको सम्पत्ति गैरकानूनी रुपमा अपहरण भई घरवारविहीन हुने अवस्था भएको र नलाग्ने जरिवानामा ठूलो सजाय भोग्नुपर्ने भएबाट नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १४ र १७ समेतले प्रदान गरेको सवैधानिक हक अधिकारमा प्रत्यक्ष आघात पर्ने गएको छ । गणेश वस्त्रालय भन्ने फर्मको प्रोपाइटर प्रेम बहादुर सुनारलाई विपक्षी कर कार्यालयले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५ क अन्तर्गत कारोवार गर्न आय कर दर्ता प्रमाणपत्र दिएको र विगत वर्षहरुमा निजका नाउँमा कर निर्धारण गर्दै आएकोमा आ.व. २०४८।०४९ को आय विवरण निजले पेश नगरेको र कर कार्यालयको चिठ्ठी समेत नबुझेको भन्ने आधारमा निजप्रेम बहादुरको दायित्व म निवेदक माथि बोकाउन खोजको स्पष्ट छ । निजको सट्टा म निवेदक नै उक्त फर्मको मुख्य नियन्त्रक वा कारोवारको वस्दोवस्त गर्ने व्यक्ति भई कारोवार गरी आएको भए विगत वर्षहरुमा निजको नाउँमा कर निर्धारण आदेश नहुनु पर्ने र आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(२) बमोजिम मैले नै उक्त फर्मको नियन्त्रण बन्दोवस्त वा संचालन गरेको भए सो फर्मको खरिद बिक्री म बाट भएको प्रमाण हुनुपर्ने, फर्मको बैंक खाता मबाट संचालन हुनुपर्ने तथा सो को आर्जन मैले प्राप्त गरेको मेरो खाताबाट देखिनुपर्नेमा सो केही प्रमाण नदेखाई खण्डन गर्ने मौका पनि नदिई विनाआधार विना प्रमाण आफैले प्रेम बहादुरलाई कारवाही गरी कर असूल उपर गर्नपर्नेमा अधिकारको दुरुपयोग गरी लापरवाहीपूर्वक सो नगरी निजको दायित्व म माथि बोकाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५९(२) लगाई एकमुष्ट रु. ३,८९,६०१। दफा ६३(ख) अनुसार रु. १०००। तथा दफा ६१ अन्तर्गत रु.५५००। जरिवाना समेत लगाएबाट संविधानको धारा १४ को दफा १४को हक अधिकारमा समेत आघात पुगेको छ । अतः मिति ०५१।१।११ को विपक्षी कर कार्यालयको खुद आय निर्धारण आदेशबाट लागेको कर र जरिवाना मैले तिर्नेपर्ने गरी स्वेच्छाचारी, दुराशययुक्त र गैरकानूनी निर्णय भएको र निवेदकलाई पक्राउ गर्ने, सम्पत्तिबाट कर असूल गर्ने कारवाही भइरहेकोबाट निवेदकको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १७ धारा १४ र धारा ११(१) एवा धारा १२(२)(ड) समेतको हक अधिकारमा आघात परेको हुँदा धारा ८८(२) अन्तर्गत उत्प्रेषण वा उपयुक्त आदेश जारी गरी विपक्षी कर कार्यालयको मिति २०५१।१।११ को गैरकानूनी पर्चा र सो अनुसार सोही मितिको कर निर्धारण आदेश बदर गरी सो आयकरण निर्धारण आदेश अनुसार कर र जरिवाना निवेदनसँग असूल नगर्ने भनी विपक्षी कर कार्यालय महेन्द्रनगरको नाउँमा परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन पत्र ।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदनको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? विपक्षीहरुबाट लिखित जवाफ मगाई आएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति ०५१।२।२२ को आदेश ।
४. रिट उपचार असाधारण उपचारको हो । कानूनले अन्य नियमति उपचारको व्यवस्था गरेको छ भने रिट क्षेत्रबाट उपचार खोज्न मिल्दैन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ अनुसार कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण आदेश वा सजायको आदेशले मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेश उपर राजश्व न्याययाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सक्ने वा दफा ३४(२) अनुसार महानिर्देशक समक्ष निवेदन दिन सकिनेमा सो नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ । निवेदकले २०३९ सालमा दोधारा क्लोथ सेन्टर नामको फर्मबाट आयकर दर्ता प्रमाणपत्र लिई २०४५ मार्गसम्म कारोवार गरी कारोवारमा बृद्धि भएपछि बढी कर तिर्नेपर्ने अवस्था सिर्जना हुने भएकोले आफ्नो नाउँमा प्रमाणपत्र फिर्ता गरी आफ्नो भाइ प्रेम बहादुर सुनारको नाउँमा गणेश वस्त्रालय भन्ने फर्म दोधारा क्लोथ सेन्टर भएको आफ्नै घरमा पुरानै व्यापारलाई फर्मको मात्र नाम फेरेर कारोवार निरन्तर गर्दै आएका र निजले कर कार्यालयमा गणेश वस्त्रालयको प्रतिनिधि भई ०४४।०४५ र ०४५।०४६ को कारोवारको सम्बन्धमा दिएको बयानमा प्रेम बहादुर आफ्नै भाइ हुन भनि बयान गरेको र यस कार्यालयले विपक्षी रिट निवेदकलाई पठाएको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(४) बमोजिमको अन्तिम सूचना निजको स्टाफले बुझेको समेतबाट निज गणेश वस्त्रालयसँग सम्बन्धित भएको पुष्टि हुन्छ । आ.व. ०४८।०४९ मा गणेश वस्त्रालयले गरेको कारोवारको आय विवरण पेश नभएको सो अवधिमा रु. ७,१८,००,०००। को कारोवारको भएको रेकर्ड देखिएको, प्रो। प्रेम बहादुर सुनार गणेश वस्त्रालयको ठेगानामा नभएको, निजको पत्रहरु नबुझी टाँस गरिएको मुचुलका प्राप्त भएको, गणेश वस्त्रालयको कारोवार प्रो। प्रेम बहादुरको एकघरको दाजु हुँ भनी सकार गर्ने मानबहादुर सुनारको घरमा यथावत चालु रहेको अवस्थामा छानविन गर्दा कारोवारको मुख्य नियन्त्रण र बन्दोवस्त विपक्षी मानबहादुर सुनारबाट गरेको पाइएकोले त्यस्तो लुकेर बसी मुनाफाको प्रमुख हिस्सा लिने व्यापारीबाट

- कर असूल गर्न आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(२) ले कर अधिकृतलाई दिएको अधिकार अनुसार उपलब्ध तथ्याङ्क बमोजिम कानूनसंगत रूपमा कर निर्धारण भएको छ । कार्यालयबाट कर निरीक्षकसँग प्रतिवेदन माग गरिएकोमा प्रस्तुत प्रतिवेदनमा कारोवार मानबहादुरको भन्ने स्पष्ट देखिएको, कर निरीक्षकको प्रतिवेदन र पूर्व वर्षहरूको कर निर्धारण भएका तथ्यहरू समेत मनन गरी प्रमुख कर अधिकृत सो क्षेत्रको निरीक्षण गर्दा कारोवारको मुख्य नियन्त्रण र बन्दोवस्त मानबहादुर सुनारले नै गरेको भन्ने कुरा यकिन भएकोले ऐनको दफा ३३(४) बमोजिम सात दिने सूचना जारी गरी पठाउँदा त्यसको जवाफमा निज कारोवारमा इन्कारी रही आफ्नो नाउँमा कर निर्धारण हुने आशंकाले करको दायित्वबाट बच्ने उद्देश्यले कर कार्यालयले बारम्बार पत्राचार गर्दा नभेटिएका भारत खटीमा रहने भाइ प्रेम बहादुर सुनारलाई भिकाई नियोजित रूपमा निर्देशित व्यहोराको जवाफ दिन लगाएको देखिन्छ । कर नतिर्ने उद्देश्यले नियोजित रूपमा अर्कीको नामको फर्मबाट व्यवसाय संचालन गर्ने व्यक्तिको संलग्नताको प्रत्यक्ष प्रमाण नपाइने भएकोले नै ऐनको दफा २४(२) ले अर्कीको नाउँबाट कारोवार गरेर प्राप्त गरेको आयमा कर अधिकृतलाई कर निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार प्रदान गरे अनुरूप ऐनद्वारा निर्दिष्ट आधार र प्रक्रियाहरू पुरा गरि भएको कर निर्धारण तथा समयमा आय विवरण पेश नगर्ने करदातालाई ऐनको दफा ५९(१) बमोजिम लागेको करको १० प्रतिशत र दफा २८(१) अनुसार आय विवरण नदिने करदातालाई १५ दिनको समय दिंदा पनि आय विवरण पेश नगरेमा दफा ५९(२) ले लागेको करको वार्षिक १५ प्रतिशत जरिवाना लाग्ने व्यवस्था अनुरूप गणेश वस्त्रालय लगाइएको जरिवाना कानूनसम्मत भएकोले रिट निवेदन खारेज गरि पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय, कन्चनपुरको लिखित जवाफ ।
५. आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ अनुसार कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण आदेश वा सजाय उपर मर्का पर्ने व्यक्तिले राजश्व न्यायाधिकरण पुनरावेदन दिन सक्ने र दफा ३४(२) अनुसार महानिर्देशक समक्ष निवेदन दिन सक्ने स्पष्ट कानूनी उपचारको बाटो हुँदा हुँदै सो उपचारको प्रयोग नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुँदा रिट निवेदन स्वतः खारेजयोग्य छ । साथै कर अधिकृतले आयकर ऐन बमोजिम प्राप्त अधिकार प्रयोग गरी आवश्यक प्रमाण संकलन गरी प्राप्त तथ्य र तथ्याङ्कको आधारमा गणेश वस्त्रालय फर्मको प्रोप्राइटरको नाममा प्रेम बहादुर उल्लेख भएतापनि सबुट प्रमाणबाट उक्त फर्मको मुख्य नियन्त्रण र बन्दोवस्त समेत विपक्षी मानबहादुर सुनारले नै गर्ने गरेको कुरा प्रमाणित भएपछि, विद्यमान कानूनी परिधिभित्र रहेर निजको नाउँमा कर निर्धारण गरेको सम्बन्धमा रिट क्षेत्रबाट तथ्यभित्र प्रवेश गरी सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी हेर्न मिल्ने नदेखिनुका साथै कानूनद्वारा निर्दिष्ट प्रक्रिया पुरा नगरेको निवेदन यस विभागले दर्ता गर्न नसक्ने भई निवेदकको हकमा आघात पर्ने गरी कुनै पनि कार्य यस विभागबाट नगरिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कर विभागको लिखित जवाफ ।
६. कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणको आदेश वा सजायको आदेशले मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेश उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सक्ने व्यवस्था आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५७ मा भएको देखिन्छ । यसरी निवेदकलाई कानूनले नै नियमित प्रभावकारी उपचारको बाटो प्रदान गरेकोमा सो उपचारतर्फ नलागी यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत रिट निवेदन लिई आएको देखिंदा विकल्पको सिद्धान्त समेतका आधारबाट प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । माननीय न्यायाधीश श्री नरेन्द्र बहादुर न्यौपानेको रिट जारी गर्ने रायसँग सहमत हुन नसकेकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३ बमोजिम पूर्ण इजलासमा पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको माननीय न्यायाधीश श्री मोहन प्रसाद शर्माको राय ।
७. कर कार्यालयबाट मिति २०५०।१।२२ मा प्रेम बहादुरको पत्र सूचना बुझाउन लेखि गई मिति २०५०।६।११ मा पत्र टाँस गरिएको मुचुल्का कर कार्यालयमा प्राप्त भएको, यस अवधिमा के कुन कारवाही, आधार प्रमाण र परिस्थिति वा आदेशको आधारमा कर निरीक्षकले मिति २०५०।६।१५ मा प्रतिवेदन पेश गरेको हो ? सो मिसिलबाट खुल्दैन । एकाको फर्मको वारेस भई गरेको काम कारवाही वा बयानलाई अन्य सबुदको अभावमा निजले आफ्नो हकमा गरेको भन्न मान्न कानूनतः मिल्ने होइन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(२) को प्रयोजनको लागि त्यस्तो कुरा यकिन गर्ने सबुद प्रमाण देखिनुपर्छ । केवल कर निरीक्षकको हचुवा प्रतिवेदनको आधारमा मात्र उक्त दफा २४(२) लागु गर्न सकिदैन । यसरी प्रमुख कर अधिकृत महेन्द्रनगरबाट निवेदकलाई गणेश वस्त्रालयको प्रोप्राइटर ठहराई मिति २०५०।१।११ मा भएको कर निर्धारण आदेश प्रत्यक्ष कानूनी त्रुटिपूर्ण देखिंदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी दिएको छ । अब कानून बमोजिम फर्मको प्रोप्राइटर प्रेम बहादुर सुनार समेतलाई बुझी आवश्यक सबुद प्रमाण समेत संकलन गरी कर तिर्नपर्ने प्रमाणित हुन आएका व्यक्ति फर्मका नाममा कर निर्धारण गर्न भनि परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । माननीय न्यायाधीश श्री मोहन प्रसाद शर्माको रायसँग हुन नसकेकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३ बमोजिम पूर्ण इजलासमा पेश गर्नभन्ने समेत व्यहोराको माननीय न्यायाधीश श्री नरेन्द्र बहादुर न्यौपाने राय सहितको यस अदालत संयुक्त इजलासको मिति २०५३।१।२ को फैसला ।
८. उल्लेख गरिए बमोजिम कानूनमा पुनरावेदन नर्गे अधिकार भएसम्म सो उपचारको बाटो अवलम्बन नगरी न्यायिक पुनरावलोकनको क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्न नमिल्ने भनेर प्रदिपकुमार अग्रवालको रिट निवेदन तथा यस अदालतबाट अन्य कतिपय मुद्दाहरूमा सिद्धान्त प्रतिपादित भएकार सामान्यतः बेलायत तथा भारतमा समेत यस्तै सिद्धान्त अङ्गीकार गरी फैसला भएका छन्, तर प्रस्तुत रिट निवेदनमा यस सिद्धान्तको अपवाद रहेको पाइएकोले यस सिद्धान्तलाई सामान्यकरण गरी हेर्न मिल्ने देखिदैन । निवेदक मानबहादुर सुनारका हकमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(३) बमोजिम कानूनको उचित प्रक्रिया पूरा नगरी कर

अधिकृतले गरेको कर निर्धारण आदेश स्वविवेकीय अधिकारको त्रुटिपूर्ण प्रयोग (Wrongful exercise of the discretionary power) आवश्यक प्रमाण नबुझी फर्मको दर्तावाल नरहेको व्यक्तिलाई करदाता कायम गरेको निजको कार्य कानूनी अधिकार नाघेर (Exceeding the statutory) गरेको मिलो मतो को ठहर गर्नपनेमा कानूनको पालना नगरी (Non Compliance of Law) मानबहादुरलाई कर बुझाउन उत्तरदायी बनाई आ.व. ०४६।०४७ को तुलनामा आ.व. ०४८।०४९ को कारोवारको सम्बन्धमा आवश्यक प्रमाणहरु नबुझी गरेको रकम सय गुणा भन्दा बढी निर्धारण गरेको कार्य कानूनसम्मत एवं उपयुक्त समेत नदेखिएको अवस्थामा निवेदकको मौलिक हकमा आघात परेको रहेनछ भन्ने नमिलेवाट वैकल्पिक उपचारको (Alternative Remedy) बाटो भए पनि नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) को प्रावधान अनुसार यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत निवेदन लाग्न सक्ने देखिँदा सो उपर विचार भई मा.न्या.श्री नरेन्द्रबहादुर न्यौपानेले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा कर अधिकृतको नाममा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्याएको राय मनासिव देखिन्छ तापनि माथि विवेचना भए अनुरूप यस अधि परशुराम भ्ना विमापासा समेतको रिट निवेदनमा निजामती सेवा ऐन, २०१३ को दफा ९(२) अनुसारको व्यवस्थालाई पुनरावेदनको सक्षम बाटो स्वीकार गरिए पनि उक्त ऐनको दफा ६ को प्रतिवन्धात्मक बाक्यांशको खण्ड (ख) अनुसारको पर्चा खडा गर्दा कारण नखोलिएको कारणवाट रिट क्षेत्राधिकारवाट वैकल्पिक उपचारको बाटो देखाई निवेदकलाई वन्चित गर्न नमिल्ने आधारमा रिट जारी गरिएको र प्रदिपकुमार अग्रवाल वि. कर कार्यालय, विराटनगरको रिट निवेदनमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३४(२) र दफा ५७ मा विभागमा निवेदन दिने वा राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिने वैकल्पिक उपचारको विद्यमान रहेको, धरौट वा थप शुल्क बुझाउनु पर्ने कारणले मात्र कानूनमा प्राप्त उपचार पर्याप्त र प्रभावशील नरहेको भन्ने नमिल्ने आधारमा यद्यपी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १० क अन्तर्गत निवेदकको उद्योगले ६ वर्षसम्मको आयकर छुट पाएको र सो छुटलाई स्वयं आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ ले मान्यता दिएकोमा सो व्यवस्थालाई वेवास्ता गरी आयकर निर्धारण गरेको आदेश उपर औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत पुनरावेदकको व्यवस्था नगरिएकोमा पनि आयकर ऐन, २०३१ अनुसार पुनरावेदन गरी उपचार प्राप्त गर्न सक्ने भनी कर अधिकृतको कानूनी त्रुटिपूर्ण निर्णय हुँदाहुँदै पनि रिट क्षेत्राधिकारवाट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न यस अदालतको सं. प्र.न्या. सहितको वृहत पूर्ण इजलासबाट भएका निर्णयहरु मध्ये कुन निर्णयलाई नजिरको रूपमा अवलम्बन गर्ने भन्ने प्रश्न उपस्थित हुन आएकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(२) अनुसार उल्लिखित मुद्दाहरुमा भन्दा बढी न्यायाधीशहरुको इजलास समक्ष पेश हुन नियमानुसार गरी पेश गर्ने भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासको मिति २०५६।११।१९ को आदेश ।

९. नियमानुसार पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकतर्फबाट रहनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री रतनलाल कनौडिया, श्री गणेशराज शर्मा, श्री सुशिलकुमार सिन्हा तथा विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हाले ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासले पठाएको विषय सान्दर्भिक छ । परशुराम भ्ना निवेदक भएको मुद्दामा वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भनिएपनि रिट सुनुवाई गरी रिट जारी गरिएको छ । प्रस्तुत मुद्दाको अवस्था पनि समान छ । प्रदिपकुमार अग्रवालको निवेदक भएको मुद्दामा वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भनी रिट खारेज भएपनि त्यो औद्योगिक व्यवसाय ऐन अन्तर्गतको जिकिर रहेको मुद्दा थियो । सो मुद्दामा जे जस्तो भएपनि यस इजलासले न्याय गर्नका लागि अर्को ढोका खोल्न नसक्ने होइन । आयकर ऐन, २०३१ को दफा २८ को सूचना प्रेम बहादुरका नाउँमा पठाएको छ, जरिवाना भने निवेदक मानबहादुरलाई गरिएको छ । विपक्षी कर अधिकृतले कर निर्धारण गर्दा पूरा गर्नपर्ने प्रक्रिया पूरा गरिएको पाइदैन । आयकर निर्धारण आदेशमा कुनै आधार खुलाएको छैन । जरिवाना लगाएको पनि मिलेको छैन । कर निर्धारण तथ्यगत आधारमा नभएको हुँदा त्यसरी भएको कर निर्धारण आदेशलाई मान्यता दिन मिल्दैन । हरदेव सिंह बनारसीको मुद्दाले सो कुरा स्वीकार गरेको छ । कानून छोडेर कर लगाइएको छ । मुलचन्द आजादको मुद्दामा भएको निर्णयमा प्रतिपादित सिद्धान्तले कर अधिकृतको सो कार्य वदर योग्य छ । मुख्य कारोवार गर्ने व्यक्ति भन्ने आधारमा निवेदकका नाउँमा कर निर्धारण भएको छ, मुख्य व्यक्ति भन्ने यकिन हुने आधार र कारण देखाउनु पर्ने त्यो पनि देखाउन सकेको छैन । निर्णय पूर्वाग्रही छ । प्रत्यक्ष र गंभीर कानूनी त्रुटि त्यस्तो निर्णयमा देखिएमा रिट जारी हुन सक्दछ । अरु मुद्दामा जेथा जमानी दिई पुनरावेदन गर्न सकिन्छ तर कर सम्बन्धी मुद्दामा नगर्दै राख्नु पर्ने हुन्छ । यसले गर्दा भएको पुँजी जति धरौटीमा राख्नुपर्ने अवस्था आई कुनै उद्योग बन्द गर्न पर्ने अवस्था पर्न जान्छ । त्यसैले यस्तो पुनरावेदन गर्न पाउने अधिकारलाई पर्याप्त र प्रभावकारी उपचारको बाटो मान्न सकिदैन । जमानत दिन सकिने वा अर्को सालको कर निर्धारण नहुने हो भने निश्चित उपचारको व्यवस्था मान्न सकिन्थ्यो । परशुराम भ्ना र प्रदिप कुमार अग्रवाल दुवैको रलिड उल्टाउन यो इजलास सक्षम छ । वैकल्पिक उपचारको बाटो रहेको भन्ने आधारमा रिट क्षेत्राधिकारको बाटो बन्द गरिएको छ । अपर्याप्त र प्रभावहीन छ, छैन छुट्याउन न्यायकर्तालाई पूर्ण अधिकार दिएको हुँदा यस मुद्दामा न्याय हुनुपर्दछ । ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासबाट रिट जारी गर्ने गरेको आदेश सदर कायम हुनुपर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको मुख्य वहस जिकिर गर्नभयो । विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान महान्यायाधिवक्ता श्री बन्नीबहादुर कार्की, विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठकले निवेदक परशुराम भ्ना र प्रदिपकुमार अग्रवालको रलिड एक आपसमा बाँधिएको छैन । प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा परशुराम भ्ना को मुद्दाको रलिड समेत विवेचना भई निर्णय भएको छ । प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दा ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासबाट निर्णय भएकोले ३ सदस्यीयपूर्ण इजलास सो मुद्दामा प्रतिपादिन सिद्धान्त मान्न बाध्य हुन्छ । रलिड बाँधिएको भनी पठाएको मिलेको

छैन । प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा परशुराम भ्नाको मुद्दाको परिस्थिति र तथ्य नरहेको भनी स्पष्ट शब्दमा भनेको छ । अहिले फेरी कसरी रलिङ बाभिएको भन्ने कुरा आयो । प्रदिपकुमारको मुद्दामा रिट जारी गर्न सकिने अपवादात्मक व्यवस्था गरेकै छ । कर अधिकृतको निर्णयमा त्यस्तो अपवादात्मक स्थिति रहेको निवेदकले देखाउन सके उपचार नपाउने होइन । सामान्य अवस्थामा उपचारको बाटो नरहेको भन्ने भनाइ रहेको अवस्था छ । रलिङ बाभिएको भन्ने पूर्ण इजलासको कथन मिल्दो छैन । पूर्व नजिरहरुको विश्लेषण गर्नपर्ने अवस्थै छैन । मानबहादुरले २०३८ सालदेखि २०४५।८।१२ सम्म दोधारा क्लोथ सेन्टर संचालन गरिरहेको सोही ठाउँ सोही घरमा गणेश वस्त्रालय २०४५।८।१३ देखि संचालन भएको देखिन्छ । आ.व. ०४५।०४६, ०४६।०४७ को आय विवरण मानबहादुरले स्वयं दिएको छ । मानबहादुर र प्रेम बहादुर एका सगोलका दाजु भाइ भन्नेमा विवाद छैन । प्रेम बहादुरको नाउँको सूचना पटक पटक बुझाउँदा नबुझेको, मानबहादुरको नाउँमा सूचना पठाएको हुँदा प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त विपरीत कर निर्धारण भएको छैन । कर निरीक्षकको प्रतिवेदन तथ्यगत र बस्तुनिष्ठ रूपको भएको आधारमा नै मुख्य कारोवार गर्ने व्यक्ति निवेदक नै हुन भन्ने यकिन गरी निवेदकका नाउँमा कर निर्धारण भएको हो । यसरी कर निर्धारण गर्ने अधिकार कर अधिकृतलाई आयकर ऐन, २०३१ ले प्रदान गरेकै हुँदा निर्णय क्षेत्राधिकार भित्रै रहेर गरिएको छ । पूर्वाग्रही रहनुपर्ने आधार र कारण केही छैन । कानूनी कर्तव्य पुरा गरिएको कार्यलाई पूर्वाग्रही भै निर्णय गरिएको भन्ने दोषरोपण गर्न न्यायोचित हुँदैन । कर अधिकृतले यकिन गरेको कुरा पर्याप्त छ, छैन त्यो, पुनरावेदकीय मार्ग अवलम्बन गरिएको अवस्थामा परीक्षण हुने विषय हो । रिट क्षेत्रबाट प्रमाण पुग्यो पुगेन भन्ने कुराको मूल्याङ्कन गर्न मिल्दैन । काल्पनिक मानिसलाई कर लगाएको होइन । निवेदकले आयकर ऐन, २०१३ को दफा ३४(१) बमोजिम धरौटी नराखी पनि उजुर गर्न सक्ने वैकल्पिक उपचारको मार्गको साथै सोही ऐनको दफा ३४(२) र दफा ५७ को वैकल्पिक प्रभावकारी उपचारको मार्ग छोडी रिट क्षेत्रबाट प्रवेश गरेको संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीश श्री मोहन प्रसाद शर्माको रायमा परिवर्तन गर्नपर्ने अवस्था छैन भन्ने समेत व्यहोराको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्न भयो ।

१०. आज निर्णय सुनाउने तारेख तोकिएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न कागजातका साथै कर अधिकृत कर कार्यालय कन्चनपुरको निर्णय मिसिल यस अदालत तीन सदस्यीयपूर्ण इजलासको मिति २०५६।११।१९ को निर्णय र निवेदकतर्फका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री रतनलास कनौडिया, श्री गणेशराज शर्मा, श्री सुशिलकुमार सिन्हा र विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हाले र विपक्षी तर्फबाट विद्वान महान्यायधिवक्ता श्री बट्टीबहादुर कार्कीले प्रस्तुत गर्न भएको वहसनोट समेत अध्ययन गर्दा प्रस्तुत रिट निवेदनमा देहायका प्रश्नको सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

(१) ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासको निर्णयमा उल्लेख भए बमोजिम निवेदक परशुराम भ्ना विरुद्ध मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत भएको उत्प्रेषण मुद्दामा भएको निर्णय र निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवाल विरुद्ध कर कार्यालय विराटनगरको मुद्दामा भएको निर्णय एक आपसमा पृथक पृथक रही कुनलाई अवलम्बन गर्ने भन्ने अवस्था विद्यमान रहेको छ, छैन ?

(२) प्रस्तुत रिट निवेदनमा प्रवेश गर्नपर्ने अवस्था छ, छैन ? र रिट जारी हुने अवस्था छ, छैन ?

११. (१) पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा परशुराम भ्ना वि. मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत भएको रिट निवेदनमा निजामती सेवा ऐन, २०१३ को दफा ९(१) अनुसारको व्यवस्थालाई पुनरावेदनको सक्षम बाटो स्वीकार गरिए पनि उक्त ऐनको दफा ६ को प्रतिबन्धात्मक बाक्यांशको खण्ड (ख) अनुसारको पर्चा खडा गर्दा कारण नखोलिएको आधारमा रिट जारी गरिएको र प्रदिपकुमार अग्रवाल विरुद्ध कर कार्यालय, विराटनगरको रिट निवेदनमा आयकर ऐन, २०१३ को दफा ३४(२) र दफा ५७ मा विभागमा निवेदन दिने वा राजश्व न्यायाधिकरण पुनरावेदन दिने वैकल्पिक उपचार विद्यमान रहेको, धरौटी वा थप शुल्क बभाउनु पर्ने कारणले मात्र कानूनद्वारा प्रदान गरिएको उपचार पर्याप्त र प्रभावशील नरहेको भन्न नमिल्ने आधारमा खारेज गरिएको छ। यद्यपी औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०क अन्तर्गत निवेदकको उद्योगले ६ वर्षसम्मको आयकर छुट पाएको र सो छुटलाई स्वयं आयकर ऐन, २०३१ को दफा ४२ ले मान्यता दिएकोमा सो व्यवस्थालाई वेवास्ता गरी आयकर निर्धारण गरेको आदेश उपर औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ अन्तर्गत पुनरावेदको व्यवस्था नगरिएकोमा पनि आयकर ऐन, २०३१ अनुसार पुनरावेदन गरी उपचार प्राप्त गर्न सक्ने भनी कर अधिकृतको कानूनी त्रुटिपूर्ण निर्णय हुँदाहुँदै पनि रिट क्षेत्राधिकारबाट निवेदकलाई उपचार प्रदान गर्न यस अदालतको सं. प्र.न्या. सहितको वृहत पूर्ण इजलासबाट भएका निर्णयहरु मध्ये कुन निर्णयलाई नजिरको रूपमा अवलम्बन गर्ने भन्ने प्रश्नतन उपस्थित हुन आएको भन्ने ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासको मा.न्या. हरूको राय रहेको देखिँदा ती दुई मुद्दाको रलिङको साथ साथै नजिरका सम्बन्धमा समेत संक्षिप्त विवेचना हुनुपर्ने देखिन आएको छ ।

१२. निवेदक परशुराम भ्ना को मुद्दामा यस अदालत ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासले निर्णय गर्न पूर्व सो मुद्दामा संयुक्त इजलासमा निर्णय गर्न हुने माननीय न्यायाधीशहरु मध्ये मा.न्या. श्री त्रिलोकप्रताप राणाले पुनरावेदनको अनुमतीको बाटोलाई वैकल्पिक उपचारको बाटो मान्न नमिल्ने भन्ने निवेदक कुलनारायण विरुद्ध सचिदानन्द श्रीवास्तवको मुद्दामा प्रतिपादित नजीरको आधारमा सो रिटद्वारा उपचार प्रदान गर्न मिल्ने राय व्यक्त गर्न भई निवेदकलाई हटाएको त्रुटिपूर्ण रहेको भनी रिट जारी गर्न भएको र मा.न्या. श्री महेशरामभक्त माथेमाले निवेदकलाई अवकास दिएको कार्यमा त्रुटि नरहेको भनी रिट खारेज गरे उपर सो रिट पूर्ण इजलासमा सुनुवाई हुँदा कानूनमा अर्को उपचारको विकल्प भएसम्म अधिकारको संरक्षणको लागि त्यही उपचारको खोजी गर्नपर्छ, सोभै यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र गुहार्न वा यस अदालतले त्यो अधिकारक्षेत्र ग्रहण गर्न हुँदैन । कानून बमोजिम

पुनरावेदन गर्ने अनुमती दिन पर्ने व्यवस्था हुँदाहुँदै पनि अनुमति नदिइएला भन्ने अनमान गर्न र त्यस्तो अनुमानलाई आधार बनाएर पुनरावेदनको अनुमती सम्बन्धी उक्त व्यवस्थालाई अनिश्चित उपचारको संज्ञा दिनु उचित वा तर्कसंगत देखिदैन । निश्चित उपचारको व्यवस्था हुँदाहुँदै पनि रिट निवेदकले यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्रबाट उपचार प्राप्त गर्ने प्रयास गरेकाले निजले बाटो विराएको हो कि जस्तो देखिन आउँछ । तर वैकल्पिक उपचारको यस्तै प्रश्न समावेश भएका अधिका मुद्दाहरूमा यस अदालतले आफ्नो असाधारण क्षेत्र प्रयोग गर्दै आएको (कमल शम्शेर विरुद्ध श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय समेत, ने.का.प. २०४३, पृ.३, पितृभक्त पोखरेल वि. श्री ५ को सरकार निर्णय मिति २०४४।४।१७, भैरवप्रसाद उपाध्याय वि.न.प.स. समेत ने.का.प. २०४४, पृ. ४८९, दुर्गाप्रसाद दाहाल विरुद्ध प्रशासकीय अदालत ने.का.प. २०४६, पृ. ८९२ र त्यसबाट यस अदालतले आफ्नो निर्णयहरूद्वारा निजामती सेवा ऐन, २०१३ को दफा ९ को उपदफा (३) लाई निश्चित उपचारको व्यवस्था मान्न अस्वीकार गरी आएको देखिनाले निवेदकले बाटो विराएको भनी दोष लगाउनु न्यायसंगत हुँदैन भन्ने आधार लिई पुनरावेदनको अनुमतीको बाटोलाई वैकल्पिक बाटो स्वीकार गरेको गोपालप्रसाद उपाध्याय विरुद्ध श्री ५ को सरकार भएको पूर्ण इजलासको निर्णयलाई स्वीकार गरी सो रिट निवेदनबाट निवेदक परशुराम भालाईसम्म उपचार प्रदान गरेको देखिन आउँछ ।

१३. निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा संयुक्त इजलासमा सुनवाई हुँदा कर कार्यालय विराटनगरले ०४७।४।२५ मा निवेदकको नाममा कर निर्धारण गरेको आदेश त्रुटिपूर्ण रहेको भन्ने मा.न्या. श्री गजेन्द्र केशरी वास्तोलाको राय र कर कार्यालय र विभागको तर्फबाट आयकर निर्धारण भएकोमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले आयकर ऐन, २०१३ को दफा ५७ बमोजिम राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्ने सशक्त प्रभावकारी अन्य उपचारको बाटो विद्यमान भएको भनी मा.न्या. श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्यालले पृथक राय व्यक्त गरे अनुरूप सो मुद्दा पूर्ण इजलासमा पेश भएकोमा ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासले माथि उल्लेख भएका परशुराम भालाको मुद्दा र भन्सार विभाग, विराटनगर भन्सार कार्यालय समेत विरुद्ध राम रिदपाल अग्रवाल भएको परमादेश मुद्दामा भएको निर्णय अनुरूप परशुराम भालाको मुद्दाको निर्णयानुसार प्रस्तुत रिट निवेदन सुनवाई हुने हो, होइन ? सिद्धान्तमा एकरूपता कायम गर्न परेको भनी ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासले सो निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दा वृहत पूर्ण इजलासमा पठाएको देखिन्छ । कुलनारायण डंगोलको मुद्दामा पूर्ण इजलासले गरेको व्याख्या, निर्णय र त्यसको आधारमा पुनरावेदनको अनुमतीका सम्बन्धमा यस अदालतबाट भएका अन्य निर्णयहरूलाई दृष्टिगत गरी परशुराम भालाको मुद्दामा ०४८।६।१० को पूर्ण इजलासबाट निवेदकलाई रिट क्षेत्रबाट उपचार दिने निर्णय गर्दा जुन आधार र परिस्थितिलाई विचार गरियो, त्यस्तो आधार वा परिस्थित प्रस्तुत मुद्दामा देखिदैन । यस अदालतबाट भएका कतिपय निर्णयहरूमा पुनरावेदनको उपचारलाई प्रभावकारी उपचार मानेर रिट निवेदनहरू खारेज भएको देखिन्छ । पुनरावेदनको कानूनी उपचार प्राप्त हुँदाहुँदै पनि केही मुद्दाहरूमा भएका निर्णयहरूलाई हेर्दा कानूनमा त्यस्तो उपचारको व्यवस्था हुँदाहुँदै रिट क्षेत्रबाट उपचार दिनुपर्ने कारण के पयो ? त्यो उपचार किन पर्याप्त वा प्रभावकारी मानिएन ? त्यस सम्बन्धमा केही नभनी रिट क्षेत्रबाट उपचार प्रदान गर्न संविधानको धारा ८८ को उपधारा (२) को अनुकूल हुन्छ वा हुँदैन ? इत्यादी कुराहरूको कुनै विवेचना नगरी सोभै उपचार प्रदान गर्ने निर्णय सम्म भएको देखिन आउँछ । यो मुद्दामा परशुराम भालाको मुद्दाको जस्तो स्थिति विद्यमान नभएकोले पूर्ण इजलासबाट उठाएको प्रश्नमा अरु केही विचार गरि रहन परेन । यथार्थमा न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारी वा निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्र रहेर गरेको जस्तोसुकै निर्णय पनि कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त माथिल्लो अधिकारी वा निकायबाट वदर नभएसम्म अन्तिम हुन्छ र सो निर्णयलाई मान्न सम्बन्धित पक्षलाई कर लाग्छ । सो निर्णय अनुसार भोग्नु वा व्यहोर्नु पर्ने सजाय तत्काल नबुझाएर सो वापतको पुरै वा केही रकमको धरौटो वा जमानत दिई वा पुनरावेदन जिकिर मनासिव नठहरेमा केही प्रतिशत थप शुल्क बुझाउनु पर्ने गरी माथिल्लो अधिकारी वा निकाय समक्ष निवेदन वा पुनरावेदन दिन पाउने व्यवस्था वस्तुतः कानूनले प्रदान गरेको एउटा तत्कालिन सुविधा मात्र हो । त्यस्तो व्यवस्थाले कानूनी उपचार नै निरर्थक वा प्रभावहीन हुन्छ भन्नु युक्तियुक्त र तर्कसंगत देखिन भन्दै वैकल्पिक उपचार रहेको आधारबाट माननीय न्यायाधीश श्री लक्ष्मण प्रसाद अर्यालले व्यक्त गरेको राय मनासिव छ भनी ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासद्वारा निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा बहुमतबाट निर्णय भएको देखिन आउँछ ।

१४. यस प्रकार ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासबाट फैसला भएको प्रस्तुत मुद्दामा ०५६।११।१९ को निर्णयको पृष्ठ ११ को दोश्रो प्रकरणको चौथो पङ्क्तिको वैकल्पिक उपचार विद्यमान रहेको पाइएमा रिट क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्न नमिल्ने र परशुराम भालाको रिट निवेदनमा कायम भएको नजीर प्रदिपकुमारको रिट निवेदनमा लागू हुँदैन भन्ने व्याख्या भएको पाइन्छ । ती निर्णयहरूसँग असहमत हुने अवस्था छैन भन्ने उल्लेखनबाट सो इजलासको वैकल्पिक उपचार विद्यमान भए सम्म रिटको उपचार ग्रहण गर्न नमिल्ने स्वीकार गरेको भन्नुपर्ने हुन आउँछ । तर सोही निर्णयको पृष्ठ १७ को अन्तिम बाक्यबाट निवेदक परशुराम भालाको रिट निवेदनमा भएको निर्णय र निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवाल भएको रिट निवेदनमा भएको निर्णयमा फरक फरक रलिङ भएको अवस्था देखिदैन । निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दाको निर्णय गर्ने र ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासको बहुमतको निर्णयमा निवेदक परशुराम भालाको मुद्दाको प्रकृति र बस्तुस्थिति नै फरक भएको भन्ने स्पष्ट शब्दमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । पूर्व निर्णय भएको मुद्दामा प्रतिपादित नजिरहरूलाई मान्यता दिनुपर्ने सिद्धान्त हाम्रो संविधानले स्पष्टरूपमा स्वीकार गरेको र हाम्रो परम्परामा सो सिद्धान्तले मान्यता प्राप्त गरी आएको र सोही बमोजिम प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा र परशुराम भालाको मुद्दाको रलिङ फरक फरक

मानी आएको अवस्था समेत रहेबाट आत्मनिष्ठ दृष्टिकोण लिई वा फितलो तर्क उपस्थित गरी भएका नजिरहरुलाई त्यसै खास कानूनी अवस्था र कारण विद्यमान भएमा बाहेक नजिरको न्यायिक पुनरावलोकन गर्नपर्ने स्थिति आउँदैन । अदालतले गरेका पूर्व निर्णयहरुबाट निश्चितरूपमा स्थापित भइसकेको कानूनी सिद्धान्त आफै पनि कानून सरह हुन्छ । एकै किसिमको कानूनी प्रश्न समावेश भएको अलग अलग मुद्दाहरुमा कानूनको अलग अलग व्याख्या भएर वा अलग अलग सिद्धान्तहरु प्रतिपादन भएर न्यायिक अराजकताको स्थिति उत्पन्न नहोस भन्ने उद्देश्यको एकरूपता कायम गर्न नजिरको सिद्धान्तको पलन भएमा कानून र कानूनी सिद्धान्त निश्चित हुन्छ । त्यसको वेवास्ता भएमा कानूनको व्याख्यामा अन्योलको स्थिति उत्पन्न हुने संभावना रहन्छ । यस्तो न्यायिक अन्यायलता हटाउनु यस अदालतको कर्तव्य र अन्तरनिहित अधिकार भएको हुँदा आफ्ना पूर्व मान्य कानूनी सिद्धान्त वा व्याख्यालाई अनुशरण गर्ने न्यायिक अनुशासनमा रहनु हो । यस अदालतको पूर्व फैसलामा एक पटक प्रश्न उठी आसिन इजलासको माननीय न्यायाधीशहरु भन्दा बढी न्यायाधीशहरुको इजलासले गरेको निर्णय वा कानूनी व्याख्या वा कानूनी सिद्धान्त पछिल्लो निर्णय गर्ने कम संख्या भएको इजलासले प्रश्न उठाउन मनासिव हुँदैन । सो गरेमा न्यायिक अवधारणा र हाम्रो सवैधानिक व्यवस्थाको मर्मको समेत प्रतिकूल हुन जान्छ । यसर्थ कुनै पनि विवादको निरोपण गर्दा वा विवादमा उठेको प्रश्नको निरोपण गर्दा पूर्व निर्णयहरुलाई बढी होशियारीसाथ गम्भीर भई न्यायिक विचारधाराबाट उत्प्रेरित भई न्यायिक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण र विवेचना हुनुपर्दछ । किनकीत्यस्ता पूर्व नजिरहरु वाध्यात्मक प्रकृतिका हुन्छन । यदि समानस्तरको इजलासबाट निर्णय भएको रहेछ भने मात्र कारण सहित असहमत हुन सकिने र त्यस्तो अवस्थामा बृहद इजलासमा मुद्दा पठाउन सकिने हुन्छ । तर बृहद इजलासबाट भएका निर्णय वा भएको कानूनी व्याख्या वा प्रतिपादन सिद्धान्तहरुलाई अन्यथा भनी सो भन्दा कम संख्याको इजलासले भन्न मिल्ने हुँदैन । तीन सदस्यीय पूर्ण इजलासले सो भन्दा बृहत् इजलासको नजीरलाई मान्यता दिई निर्णय गर्नपर्ने न्यायिक मान्यता (Judicial Norms) हो । स्थापित मान्यता (Norms) लाई नमान्ने हो भने न्यायिक अराजकता श्रृजना हुन्छ । साथै मुद्दाको निराकरण वा समाप्ती (Finality) कहिले नहुने अनिश्चितता कानूनी अवस्था उत्पन्न भै मुद्दाका पक्षहरु तथा न्यायकमीहरुलाई कठिनाई पैदा हुन्छ ।

१५. अतः माथि गरिएको विवेचनाबाट निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको रिट निवेदनको निर्णय हुँदा नै यस अदालत ७ सदस्यीय पूर्ण इजलासबाट भएको निर्णयमा नै परशुराम भाको मुद्दासँग निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दाको बस्तुस्थिति र परिस्थिति नै अलग रहेको भनी एउटा निश्चित मार्गदर्शन गरिसकेको अवस्थामा सो सम्बन्धमा उठेको समस्या समाधान (Settle) भैसकेको हुँदा पुनः सोही प्रश्न उठाउनु उपयुक्त र मनासिव भन्न मिल्दैन । तसर्थ प्रस्तुत मुद्दाका तीन जना माननीय न्यायाधीशहरुको पूर्ण इजलासले फेरी सोही विषयमा नै यस बृहद पूर्ण इजलासमा रुलिङ्ग बाभिएको भनी पठाइएको आदेश मिलेको नदेखिने ।
१६. (२) प्रस्तुत रिट निवेदनमा प्रवेश गर्नपर्ने अवस्था छ, छैन ? भन्ने समेत प्रश्नतर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत रिटमा मानबहादुर उपर आयकर सम्बन्धी कारवाही चलाउने र निर्णय गर्ने अधिकार विपक्षी कर अधिकृतलाई छैन भन्ने रिट निवेदन र आयकर ऐन, २०१३ को दफा २४(२) अनुसार अरुको नाम वा कुनै नामबाट कुनै कारोवार गरेको रहेछ भने त्यस्तो कारोवारको मुख्य नियन्त्रण वा कारोवारको बन्दोबस्त निजले नै गरिआएको र त्यस्तो कारोवारबाट भएको आयको सबै मुख्य हिस्सा निजले नै प्राप्त गर्ने गरी आयको एकिकन भएकोले त्यस्तो वास्तविक कारोवार गर्ने व्यक्ति उपर आयकर सम्बन्धी कारवाही र निर्णय गर्न सक्ने हुँदा आयकर निर्धारण गरेको साधिकार छ भन्ने लिखित जवाफ भै अधिकारक्षेत्रको प्रश्न प्रस्तुत रिटमा उठाइएकोले यस अदालतबाट निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवालको मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्त अनुसार अन्य वैकल्पिक उपचार भए पनि अपवादात्मक अवस्थामा जस्तो न्यायिक वा अर्धन्यायिक अधिकारीको निर्णय वा आदेश अधिकारक्षेत्रविहिन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानून संविधानसम्मत छैन वा अधिकारै नभएको निकायले अधिकारक्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत प्रतिवाद गर्ने मौका नदिइ निर्णय भएको अवस्था विद्यमान रहेमा रिट निवेदन लाग्न सक्ने भन्ने सिद्धान्त अनुसार प्रस्तुत रिट निवेदनमा प्रवेश गर्न मिल्ने अवस्था देखियो । तसर्थ अधिकारक्षेत्रात्मक त्रुटि विद्यमान छ, छैन हेर्न पर्ने हुन आयो ।
१७. आयकर ऐन, २०३१ को दफा २४(२) मा कुनै व्यक्तिले आफ्नो नाम नराखी अरुको नाम वा कुनै नामबाट कुनै कारोवार गरेको रहेछ भने त्यस्तो कारोवारको मुख्य नियन्त्रण वा कारोवारको बन्दोबस्त निजले नै गरि आएको र त्यस्तो कारोवारबाट भएको आयको सबै वा मुख्य हिस्सा निजले नै प्राप्त गर्ने गरी आएको भन्ने कुरा कर अधिकृतलाई यकिन भएमा सो कारोवारबाट भएको आय निजको आय मानी कर निर्धारण गरिनेछ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । निवेदकले आफ्नो एकाघरका भाइ प्रेमबहादुरका नाममा गणेश वस्त्रालय दर्ता गरी आफूले कारोवार गरेको भन्ने दोधारका व्यापारी तथा भद्रभलादमी समेतको भनाइको आधार मा कर निरीक्षकबाट उक्त वस्त्रालयको कारोवार माथि सम्पूर्ण रूपले मानबहादुरको नियन्त्रण रहिरहेको भन्ने कर निरीक्षकको प्रतिवेदन परेपछि सो कुरा हो, होइन भन्ने विषयमा सम्बद्ध प्रमाणहरु समेत बुझी त्यस्तो खास कारोवार गर्ने व्यक्ति निवेदकलाई नै ठहर्याई निजका नाउँमा आयकर निर्धारण भएको देखिन आउँछ । यसरी ऐनको दफा २४(२) अवस्था विद्यमान भएको भन्ने कुरा विवादिन निर्णयमा खुलाइएको र यसको आधार प्रमाण उल्लेख गरेको पाइन्छ । तसर्थ अर्काको नाउँमा फर्म दर्ता गराई निवेदकले कारोवार गरेको भन्ने ठहर गरेको देखिँदा क्षेत्राधिकारको अभाव भन्न मिल्नेन ।
१८. निवेदकले प्राकृतिक न्याय विपरीत निवेदकलाई सुनुवाइको मौका प्रदान नगरी निर्णय गरेको भन्ने अर्को अपवादात्मक अवस्था विद्यमान छ, छैन भन्ने तर्फ विचार गर्दा निवेदकका नाउँमा कर कार्यालयबाट पठाएको सूचना म्याद गा.वि.स.ले निवेदकले

नबुभ्केको भनी फिर्ता पठाएको ततपश्चात २०५०।१२।५ को पत्रबाट सबूद प्रमाण पेश गर्न निवेदकका नाउँमा म्याद पठाइएकोमा गणेश वस्त्रालयका स्टाफ देव गिरीले बुभ्केको र २०५०।१२।१५ मा निवेदकले आफू सो फर्मको मुख्य व्यक्ति नरहेको भन्ने जवाफ पठाएको र निजको जवाफ समेतलाई मध्यनजर राखी कर निर्धारण भएको देखिन आएकोले आफ्नो कुरा भन्ने मौका प्रदान नगरेको भन्ने भनाई पनि स्वीकारयोग्य देखिएन ।

१९. वदनियतपूर्वक कर निर्धारण गरेको भन्ने निवेदकको अर्को कथनतर्फ विचार गर्दा निवेदकले वदनियतको वस्तुनिष्ठ आधार प्रमाण दिन गुजार्न नसकेको तथा वदनियतको आरोप लगाउनु मात्र पर्याप्त हुँदैन । वस्तुनिष्ठ आधारमा आधारित हुनुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो आधार विद्यमान देखिएन । विपक्षी कर अधिकृतले निर्णय गर्दा आधारहरु उल्लेख गरेको देखिन्छ । ती आधार प्रमाणहरु पर्याप्त भए नभएको कारणले मात्र वदनियत भन्न मिल्दैन तसर्थ निवेदकको यस भनाइसँग पनि सहमत हुन सकिएन ।
२०. अतः विपक्षी कर कार्यालयबाट निवेदकका नाउँमा खुद आय निर्धारण पर्चा खडा गर्न पूर्व आयकर ऐन, २०१३ को दफा २८, दफा ३१ क दफा ४५ समेतले निर्दिष्ट गरेको प्रकृया पुरा गरी दफा ३३ बमोजिमको अधिकार प्रयोग गरी निर्णय गरेको देखिँदा रिट जारी हुने अवस्था नुहँदा रिट जारी गर्ने गरेको ३ सदस्यीय पूर्ण इजलासको राय सँग सहमत हुन सकिएन । रिट निवेदन खारेज गर्ने गरेको हदसम्म संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीश श्री मोहन प्रसाद शर्माको राय मनासिव ठहर्छ । आदेशको प्रतिलिपि महान्यायधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई नियमानुसार गरी मिसिल बुभाई दिनु ।

उपयुक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

प्र.न्या. केशवप्रसाद उपाध्याय

न्या. श्री लक्ष्मणप्रसाद अर्याल

न्या. केदारनाथ उपाध्याय

न्या. कृष्णजंग रायमाभी

न्या. गोविन्दबहादुर श्रेष्ठ

न्या. अरविन्दनाथ आचार्य

न्या. उदयराज उपाध्याय

न्या. दिलीपकुमार पौडेल

इति सम्बत २०५७ साल भाद्र २ गते रोज शुभम.....

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अरविन्द नाथ आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री दिलीप कुमार पौडेल
सम्बत् २०५७ सालको रिट नं....३०९९
आदेश मिति : २०५७/११/२९/१२

विषय : प्रतिषेध परमादेश लगायत जो चाहिने उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउं ।

निवेदीका : जि.काठमाण्डौ का.म.न.पा.वडा नं.२ वस्ने पुष्पादेवी बराल

विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५ को सरकार मन्त्रीपरिषद सचिवालय समेत

आदेश

न्या.अरविन्दनाथ आचार्य : नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र ८८(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ ।

२. म निवेदीका नेपाली नागरिक भएकीले राज्यका गतिविधि संविधान अनुकूल र प्रचलित ऐन कानून सम्मत रूपले सञ्चालन भएको छ, छैन भन्ने विषयमा सरोकार राख्नु स्वभाविक भै सार्वजनिक सरोकारका विवादहरूलाई कानूनीरूपमा निरोपण गर्न आफू र आफु जस्ता अन्यायमा परेका अन्य व्यक्तिहरूको हक हत संरक्षणको लागि यो रिट निवेदन प्रस्तुत गरेकी छु ।
३. म निवेदीका कहिले कांही होटल रेष्टुराँमा खानपिन गर्ने विगत देखिको वानी भएकोले मनोरन्जन र खानपिनका लागि विभिन्न समयमा तानसेन रेष्टुरेष्ट एण्ड बार, भान्छा घर र होटल सोल्टीमा समेत खाने कुराखाँदा दिएको विलमा TSC, N.T.B. Charge र TSF को नामबाट जथाभावी रूपले दुई प्रतिशत पर्यटन सेवा शुल्क समेत लिएको र त्यस्तो शुल्क आफूलाई लागु नपर्ने भनी स्म्वन्धित पक्षसंग भन्दा त्यसको कुनै सुनुवाई नभै जथाभावी रूपले नेपाली नागरिकसंग पनि पर्यटन सेवा शुल्क असुल्दै आएकोमा कुनै विवाद देखिएन ।
४. त्यसरी नेपाली नागरिकबाट कर वा शुल्क लगाउन पाउने अधिकार विपक्षीलाई नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ७३(१) ले अख्तियारी नदिएको पर्यटन बोर्ड ऐन नियमले विदेशी पर्यटकबाट मात्र सेवा शुल्क लिन पाउने व्यवस्था गरेको र म पर्यटकको परिभाषा भित्रको व्यक्ति भै नेपाली नागरिकबाट सो सेवा शुल्क लिन नपाउनेमा श्री ५ को सरकारले पनि त्यस्ता काम कुरा हुन नदिनु पर्नेमा भन प्रोत्साहित गर्ने श्री ५ को सरकारको कार्य संविधान विपरीत र आपत्तीजनक रहेको छ । यस प्रकार गैरकानूनी रूपबाट प्रत्यर्थी लगायत अन्य होटल रेष्टुराबाट म लगायत अन्य नेपाली नागरिकहरूबाट यस प्रकारको सेवा शुल्क असुल गर्ने कार्य भई रहेको स्वभाविक निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ । तसर्थ पर्यटक र पर्यटक व्यवसायी वाहेक अन्य व्यक्तिहरूबाट पर्यटन सेवा शुल्क असुल गर्ने कार्य नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश समेत जारी गरी प्रस्तुत निवेदनको अन्तिम किनारा नभएसम्म गैर कानूनी रूपले पर्यटन सेवा शुल्क असुल नगर्नु नगराउनु भन्ने विक्षीहरूका नाउंमा अन्तरिम आदेश जारी गरी पाउं भन्ने समेत पुष्पादेवी बरालको रिट निवेदन ।
५. निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी किन हुनु पर्ने हो ? १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पेश गर्न विपक्षीका नाउंमा सूचना जारी गरी पठाउनु भन्ने यस अदालतको २०५७/७/२८ को आदेश ।
६. आर्थिक ऐन, २०५७ को दफा १६ मा पर्यटन सेवा शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ । जसअनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा दर्ता भएको पर्यटन व्यवसायीले आपूर्ति गरेकोमा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु वा सेवा आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा दुई प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लगाइने र असुल गरिनेछ भन्ने उल्लेख छ । जसअनुसार यस होटलको रेष्टुरेष्टमा खाना खानेलाई पनि दुई प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लाग्ने हुँदा निवेदीकाबाट पनि सोही अनुसार असुल गरिएको हो । सो शुल्क मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा बुझाउनु पर्ने र उक्त रकम यस होटलको आम्दानी होइन । नेपाली नागरिकसंग सो शुल्क लिन नपर्ने भन्ने कहीकतै कानूनी व्यवस्था नभएकाले श्री ५ को सरकारलाई बुझाउनुपर्ने रकम असुल गर्दै आएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउं भन्ने समेत सोल्टी होटल लिमिटेडको लिखित जवाफ ।
७. मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा दर्ता भएको पर्यटन व्यवसायीले आपूर्ति गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु वा सेवामा २ प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने व्यवस्था आर्थिक ऐन, २०५७/०५८ मा छ । मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता नभएको पर्यटन व्यवसायीबाट कर असुल उपर भएको रहेछ भने सोको प्रशासन पर्यटन विकास बोर्डबाट हुने हुँदा सो बोर्डबाट आउने जवाफमा स्पष्ट हुने हुँदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउं भन्ने समेत मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उडड्यन मन्त्रालय समेतको पृथक पृथक लिखित जवाफ ।

८. पर्यटन सेवा शुल्क नेपाल पर्यटन बोर्ड ऐन २०५३ को दफा ७ र नेपाल पर्यटन बोर्ड नियमावली २०५५ को नियम ३ (ख) तथा आर्थिक ऐन २०४७ को दफा १६ बमोजिम लगाइएको हुंदा कानून विपरित उठाएको भन्ने रिट निवेदन निराधार हुंदा खारेज गरीपाउं भन्ने समेत तान्सेन रेष्टुरां एण्ड बार प्रा.लि.को लिखित जवाफ ।
९. पर्यटन सेवा शुल्क श्री ५ को सरकारले अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यन्वयन गर्न विधि सम्मत प्रक्रिया पूरागरी आर्थिक ऐन २०५५/०५६ देखि नै सो शुल्क लगाउदै आएको हो । त्यसलाई गैर संवैधानिक भन्न मिल्दैन । व्यापारीक कारोवारको सन्दर्भमा पर्यटकीय सेवा प्रदान गर्ने उद्योगका रूपमा रहेका होटल रेष्टुरांमा पर्यटकको श्रेणीमा नेपाली पर्यटक समेत पर्ने व्यवस्था पर्यटक (संशोधन सहित) ऐन कार्यकारी समिति नेपाल पर्यटन बोर्ड भृकुटी मण्डप र नेपाल पर्यटन बोर्ड भृकुटी मण्डप समेतको लिखित जवाफ ।
१०. पर्यटन सेवा शुल्क नेपाल पर्यटन बोर्ड ऐन २०५३ तथा नियमावली २०५५ बमोजिम उठाइएको नभई आर्थिक ऐनले प्रदान गरेको अधिकार बमोजिम उक्त शुल्क असुल गरिएको हो । आर्थिक ऐन २०५७ को दफा १६ मा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा दर्ता भएको पर्यटक व्यवसायीले आपूर्ति गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु वा सेवामा आर्थिक वर्ष २०५७/०५८ मा दुई प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लाग्ने र असुल गरिने छ भन्ने व्यवस्था भएको हुंदा सो अनुसार लिइएको कर गैरकानूनी नभै कानून सम्मत हुंदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत श्री ५ को सरकार मन्त्रीपरिषदको लिखित जवाफ ।
११. आर्थिक ऐन, २०५७/५८ मा व्यवस्था भए बमोजिम यस रेष्टुराले पर्यटन सेवा शुल्क असुल उपर गर्दै आएको र सो कार्य कानूनसम्मत हुंदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउं भन्ने समेत कमलादी स्थित भान्छाघर प्रा.लि.को लिखित जवाफ ।
१२. नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदन सहितका फाइल संलग्न कागजातहरूको अतययन निवेदकतर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री हरि प्रसाद उप्रेंतीले पर्यटन सेवा शुल्क विदेशी पर्यटकहरूको हकमा मात्र लागु हुने हो नेपाली नागरिकलाई पर्यटन सेवा शुल्क लगाउनु गैरकानूनी हो । विदेशी मुलुकबाट भ्रमणको लागि नेपाल आउने गैर नेपाली नागरिकलाई पर्यटक सम्भन्नु पर्ने र त्यस्ता पर्यटकबाट पात्र पर्यटन सेवा शुल्क उपर असुल गर्नुपर्ने मा निवेदक लगायतका गैर पर्यटनबाट सो शुल्क उठाउने गरेको विपक्षीको काम कारवाही गैह्र कानूनी हुंदा माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो । त्यस्तै विपक्षी अर्थ मन्त्रालय समेतको तर्फबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्र प्रसाद पाठकले पर्यटन सेवा शुल्क पर्यटकस्तरको सेवा पुऱ्याएवापत श्री ५ को सरकारले कानूनमा व्यवस्था गरे अनुसार २ प्रतिशत शुल्क असुल गर्दै आएको हो । पर्यटक स्तरको सेवा प्राप्त गर्ने जुनसुकै व्यक्तिले राज्यलाई सो वापतको शुल्क बुझाउनु पर्ने दायित्व हुन्छ । विदेशी पर्यटकबाट मात्र सो सेवा शुल्क असुल गर्नुपर्ने भन्ने ऐनमा व्यवस्था नभएबाट रिट निवेदन खारेज हुनुपर्ने भन्ने र विपक्षी नेपाल पर्यटन बोर्डका तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री कोपिलप्रसाद अधिकारीले श्री ५ को सरकारले कानून सम्मत तरिकाले २ प्रतिशत सेवा शुल्क लिने व्यवस्था गरेको र त्यसबाट पर्यटकीय सेवा पाए वापत जुनसुकै व्यक्तिले पनि तर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालकको नागरिकलाई सेवा शुल्क नलाग्ने भन्न मिल्दैन । त्यसैले रिट निवेदन खारेज हुनुपर्ने भन्ने र विपक्षी भान्छाघर प्रा.लि.को तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री महेन्द्र कान्त मैनालीले आर्थिक ऐन, २०५७/५८ को तफा १६ ले पर्यटन सेवा शुल्क लिने व्यवस्था गरेको र सो शुल्क कुनै होटेल वा रेष्टुराले आम्दानी नभै श्री ५ को सरकारको राजस्व खातामा जम्मा हुने रकम भएकाले शुल्क लिने कार्य विधान सम्मत नै भएकाले रिट निवेदन खारेज हुनुपर्ने भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।
१३. उपर्युक्त बहस समेत सुनि यसमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने नपर्ने के हो ? त्यसको निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।
१४. निर्णयतर्फ विचार गर्दा होटल तथा रेष्टुराहरूले पर्यटकीय सेवा शुल्क विदेशी पर्यटकहरूको लागि मात्र असुल उपर गर्नुपर्नेमा म र म जस्ता अन्य नेपाली नागरिकहरूबाट सो सेवा शुल्क असुल गर्दै आएकोले सो कार्य गैर संवैधानिक र गैरकानूनी हुंदा शुल्क लिन नपाउने गरी प्रतिषेध परमादेश लगायतको आदेश जारी गरी पाउं भन्ने निवेदीका र पर्यटकीइ स्तरको सेवा पुऱ्याएवापत होटल तथा रेष्टुराहरूले आपूर्ति गरेको मूल्य अभिवृद्धि क लाग्ने वस्तु वा सेवामा दुई प्रतिशतका दरले पर्यटक सेवा शुल्क लगाइने र असूल गरिने भन्ने आर्थिक ऐन २०५६ को दफा २० मा व्यवस्था भए बमोजिम श्री ५ को सरकारको राजस्व खातामा जम्मा हुने गरी शुल्क उठाउदै आएको हो । सो शुल्क होटल वा रेष्टुराको आन्दानी होइन । विदेशी पर्यटकलाई मात्र सेवा शुल्क लिने गरी नेपाली नागरिकलाई छुट दिएको छैन भन्ने विपक्षी हरूको लिखित जवाफभएको पाइन्छ ।
१५. आर्थिक ऐन, २०४६ को दफा २० (१) मा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा दर्ता भएको पर्यटन व्यवसायीले मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु वा सेवा आपूर्ति गरेमा त्यस्तो वस्तु वा सेवामा आर्थिक वर्ष २०५६।०५७ मा दुई प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लगाइने र असूल उपपर गरिने छ भन्ने व्यवस्था गरेको र ऐ.दफा २०(४) मा उपदफा १ बमोजिम असूल उपपर भएको शुल्क छुट्टै कोष खडा गरी जम्मा गरिने छ । सो शुल्कको रकम श्री ५ कोसरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरीतोकिदिए बमोजिमका पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यमा खर्च गरिनेछ” भन्ने समेत व्यवस्था भएको र सो व्यवस्था आर्थिक ऐन, २०५७ मा समेत यथावत रहेको देखियो । विपक्षी होटल र रेष्टुराहरू मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएका पर्यटन व्यवसायी हुन भन्ने विषयमा विवाद देखिदैन । त्यसरी मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएका पर्यटन व्यवसायीहरूले मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने वस्तु वा

सेवामा दुई प्रतिशतका दरले पर्यटन सेवा शुल्क लगाइने भन्ने कानूनी व्यवस्था भएकोमा सो शुल्क जुनसुकै व्यक्तिले पनि होटल रेष्टुरामा गई खाना खांदा पर्यटक स्तरको सेवा प्राप्त गर्ने र त्यसरी पाएको सेवा वापत श्री ५ को सरकारलाई शुल्क तिर्नुपर्ने दायित्व होटल वा रेष्टुरामा खानपिन गर्ने व्यक्तिलाई सुम्पेको देखिन आउंछ। जहांसम्म नेपाली नागरिक पर्यटक नभएकाले पर्यटन शुल्क तिर्नु नपर्ने भन्ने निवेदन जिकिर सम्बन्धमा नेपाली नागरिकले पर्यटक स्तरको सेवा सुविधा प्राप्त गरे पनि सो सेवा प्राप्त गरे वापत राज्यलाई शुल्क तिर्नु नपर्ने गरी ऐनले छुट दिएको नभै सो पर्यटकीय सेवा प्राप्त गर्ने स्वदेशी वा विदेशी जुनसुकै व्यक्तिले पनि सेवा शुल्क तिर्नुपर्ने गरी ऐनमा व्यवस्था गरेकाले पर्यटक स्तरको सेवा प्राप्त गरे पनि म स्वदेशी व्यक्ती पर्यटक नभएकाले पर्यटक सेवा शुल्क तिर्नु नपर्ने भन्ने निवेदीकाको जिकिर युक्तिसंगत देखिन आएन। निवेदीका र निवेदीका जस्तै पर्यटक नभएपनि होटल रेष्टुरामा गई पर्यटक स्तरको खाना र सेवा लिन ईच्छुक रहने व्यक्तिले राज्यले तोकेको ल्यूनतम रूपको अर्थात दुई प्रतिशत सेवा शुल्क सरकार लाई तिर्नु वुझाउनुपर्ने कानूनी व्यवस्थालाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिन आएन। तसर्थ विपक्षीहरूको काम कारवाहीबाट निवेदीकाको कुनै संवैधानिक र कानूनी हक हनन भएको अवस्था नहुंदा पर्यटन सेवा शुल्क असूल गर्न नपाउने गरी आदेश जारी गरी पाउं भन्ने निवेदन जिकिर कानून सम्मत नदेखिंदारिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। मिसिल नियम बमोजिम गरी वुझाईदिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या. दिलिप कुमार वस्नेत

इति सम्बत २०५७ साल फागुन २९ गते रोज २ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री केशव प्रसाद उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री केदारप्रसाद गिरी
सम्बत् २०४८ सालको रिट नं.....१४९३
आदेश मिति : २०५९।५।३१।२

विषय : उत्प्रेषण समेत

निवेदक : साउण्ड इक्यूपमेण्टस एण्ड इलेक्ट्रीकल एप्लाइन्सेज इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. सानेपा, ललितपुरको तर्फबाट संचालक का.जि.का.म.न.पा.वार्ड नं.२९ ठमेल बस्ने विनोद कुमार चौधरी

विरुद्ध

विपक्षी : कर कार्यालय, काठमाण्डौं समेत

प्रतिपादित नजिर/सिद्धान्त

- कानून बमोजिम तोकिएको अधिकार क्षेत्रको अतिक्रमण गरी कर कार्यालयबाट गरिएको निवेदक उद्योगको कर निर्धारण आदेशमा अधिकारक्षेत्रको त्रुटी भइरहेको स्पष्टतः देखिइरहेको अवस्थामा कानूनरूपमा शून्य त्यस्तो कर निर्धारण आदेश बदर गर्न पूर्व प्रसितपादित सिद्धान्तको आधारमा समेत यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र आकर्षित हुनसक्ने ।
- निवेदक उद्योगद्वारा पेश गरेको हिसाब किताबको आधारमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट आयकर निर्धारण गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश समेत जारी हुने ।

आदेश

प्र.न्या. केशव प्रसाद उपाध्याय : नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र ८८(२) अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको व्यहोरा तथा आदेश यसप्रकार छ :

२. निवेदक उद्योग ललितपुर जिल्लामा रहेको छ । यस उद्योगले आफ्नो कारोवारको आ.व.२०४१/०४२ को रीतपूर्वकको आय विवरण मिति २०४४/१/२० मा कर कार्यालय काठमाण्डौंमा पेश गरेको थियो । ललितपुर जिल्ला क्षेत्रको लागि कर कार्यालय ललितपुर स्थापना भई कर अधिकृत नियुक्त भइसकेपछि कर कार्यालय काठमाण्डौंले पाटन क्षेत्रको उद्योगको कर निर्धारण हुन बाँकी फाइल कर कार्यालय ललितपुर पठाउनु पर्ने र कर कार्यालय ललितपुरले आफ्नो क्षेत्रका कम्पनीहरूको आयकर निर्धारण हुन बाँकी फाइल भिकार्ई खुद आय र कर निर्धारण सम्बन्धी कारवाई गर्नुपर्नेमा सो नगरी कर कार्यालय काठमाण्डौंले हाम्रो अडिटर्ड आय विवरण अनुसार वास्तविक नोक्सानी रु.६५,२५६।२७ लाई वास्ता नगरी हुँदै नभएको खुद मुनाफा रु.५३,५५,६७७।६३ कायम गरी मिति २०४८/१।१५ मा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(३) बमोजिम कूल विक्री अंक रु.१,४५,६७,५२५।०५ लाई नमानि रु.१,८१,०९,३०६।५४ विक्री कायम गरी फरक रकम रु.३५,४१,७८१।४९ र विज्ञापन र अतिथि सत्कार खर्चतर्फ रु. ६४४,६२९।५० र रु.३८,४४८।६४ अमान्य गरी खुद आयतर्फ समावेश गरी रु.५३,५५,६७७।६३ खुद आय किन कायम नगर्ने भनी ऐनको दफा ३३(४) अनुसार मिति २०४८/१/५ मा पत्र दिइयो । ऐनको दफा ३४(१) अनुसार कर कार्यालयको काममा भएको अनियमितता रोक्न मिति २०४८/१/१० मा कर विभागमा निवेदन दिएकोमा सो निर्णय मनासिव ठहराई मिति २०४८/१/१७ मा निर्णय भयो ।
३. कर कार्यालयको पत्रको जवाफ मिति २०४८।१।११ मा दर्ता गराएकोमा त्यसतर्फ न्यायिक मनले विचार नगरी आधार समेत नखोली मिति २०४८।१।१३ मा कर कार्यालयले कर निर्धारण आदेश गर्‍यो । हाम्रो उद्योग रेडियो क्यासेट एसेम्बलिङ उद्योग हो । त्यस सम्बन्धी कारोवारको सम्पूर्ण श्रेस्ता अन्तःशुल्क अधिकृतद्वारा प्रमाणित गर्ने र विक्री कर कार्यालयको छाप निस्सा लागेको विलद्वारा विक्री हुने र त्यसको फाँटवारी समय समयमा सिक्की कर कार्यालयमा पठाउने गरिन्छ । रेडियो क्यासेट विक्री गरेको प्रमाणित विलहरू र समयमा नै पेश गरिएको त्यस सम्बन्धी फाँटवारी लगायत कार्यालयमा रहेको रेकर्डतर्फ ध्यान नदिई विक्री कर कार्यालयको मिति २०४५।१।०।२३ को पत्रको आधारमा विक्री अंक वढाई त्यसमा करको दायित्व बोकाउने कारवाही अनाधिकार भई त्रुटीपूर्ण छ । विक्री कर कार्यालयले विक्री कर प्रयोजनका लागि कायम गरेको बढी विक्री मूल्यका सम्बन्धमा मिति २०४७/१०/२ मा रिट नं.१०५७ र १०५६ दायर गरेको छु । सो रिटमा सर्वोच्च अदालतबाट कारण देखाउ आदेश जारी भई अदालतको विचाराधिन रहीरहेको अवस्थामा त्यसरी कायम गरिएको विक्री मूल्यलाई नै आधारमानी कर लगाउन मिल्दैन । विज्ञापन खर्च र अतिथि सत्कार खर्चतर्फ कूल आयको क्रमशः २ प्रतिशत र १ प्रतिशत खर्च मिनाहा हुने कानूनी व्यवस्थालाई अस्विकार गरी आफुखुसी कूल मुनाफाको क्रमशः २ प्रतिशत र १ प्रतिशत भनी गरिएको कर निर्धारण स्पष्टतः त्रुटीपूर्ण छ । कर निर्धारणआदेशमा खुद आयको हिसाबको विवरण समेत नखोली एकमुष्ट खुद आय रु.५३,५५,९७७।२६ र जरिवाना सम्बन्धमा सफाईको मौका समेत नदिई एकतर्फी एकमुष्ट रु.१,१८४०९।२३ उल्लेख गरी रु.२९,५५,३०५।७७ दाखिल गर्नु भनी भएको कानून विपरीतको आदेश गैरकानूनी हुनुका साथै त्यसबाट नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१),१२(२)(ड.), १४(१), १७(१) तथा ७३(१) द्वारा प्रदत्त हक अधिकारमा आघात पर्न गएकोले संविधानको धारा २३ र ८८(२) बमोजिम मिति

- २०४८/१/१३ को कर निर्धारण आदेश । त्यस सम्बन्धी पर्चा तथा कर विभागको मिति २०४८/१/१६ को निर्णय समेत बदर गरी हिसाव किताबको आधारमा कानून बमोजिम आयकर निर्धारण आदेश गर्नु भनि परमादेश समेतको आदेश जारी गरीपाउं । साथै रिट निवेदनको टुंगो नलागेसम्म कर निर्धारण आदेशको रकम र जरिवाना समेत असुल उपर नगर्नु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरीपाउं भन्ने समेत व्यहोराको निवेदनपत्र ।
४. यसमा विपक्षीहरूबाट लिखितजवाफ मगाई आएपछि, नियमानुसार पेश गर्नु साथै यो रिट निवेदनको अन्तिम टुंगो नलागेसम्म मिति २०४८/१/१३ को आयकर निर्धारण आदेश कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षहरूको नाउँमा अन्तरिम आदेश जारी गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोरामो एक न्यायधीशमो इजलासको मिति २०४८।१।२६ को आदेश ।
५. निवेदक प्रा.लि.ले मिति २०४४/१/२० मा आ.व.२०४१/०४२ को आय विवरण पेश गरेकोमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(१) ले निर्दिष्ट गरे अनुसार चार वर्षको अवधि भित्रै मिति २०४८।१।१३ मा कर निर्धारण भएको छ । साविकमा निवेदक प्रा.लि.को कारोवारको मुख्य स्थान खिचापेखरी काठमाण्डौमा भएकोले आय विवरण यस कार्यालयमा पेश भएको हुंदा कर निर्धारण यसै कार्यालयबाट भएको हो । आ.व.२०४५/०४६ देखि कारोवारको मुख्य स्थान सानेपा ललितपुरमा सरेपछिको साविकमा यस कार्यालयमा पेश भइरहेको आ.व.०४४/०४५ सम्मको कर निर्धारण यसै कार्यालयबाट गर्ने गरी आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३२(ख) अनुसार कर विभागबाट मिति २०४६/१/२५ मा पत्र प्राप्त हुन आएको छ । आ.व.०४१/४२ को कर निर्धारणको सम्बन्धमा निवेदकले मिति २०४८/१/१० मा कर विभागमा दिएको निवेदनमा मिति २०४८/१/५ मा ऐनको दफा ३३(४) अनुसार दिइएको पत्रको जवाफमा अतिथि सत्कार खर्च ज्यादै नै कम भएको र विज्ञापन खर्च बजारको प्रतिस्पर्धात्मक स्थिति हेरी वास्तविक खर्च भएकोले मिन्हा हुनुपर्ने भन्नेसम्म उल्लेख छ । निवेदकका वारेसलाई वयान समेत लिई गरिएको कर निर्धारण आदेश त्यसैसम्बन्धी आधारयुक्त छ । अन्तःशुल्क कार्यालयको पत्रमा विक्री सम्बन्धी परिमाण मात्र उल्लेख हुन्छ । निवेदक उद्योगको विक्री डिपो समेत भएकोले त्यसबाट भएको विक्री रकमलाई यकिन गर्न परिमाणको साथै मूल्य समेतको अनिवार्यता हुने हुंदा कूल विक्री: मूल्यको निमित्त विक्री कर शाखा कार्यालयको पत्रलाई समेत अन्तःशुल्क कार्यालयको पत्र सरह प्रमाणको मुख्य अंगको रूपमा लिनुपर्ने हुंदा प्रस्तुत आर्थिक वर्षमा कुन कुन किसिमको रेडियो, रेडियो क्यासेट तथा मिक्सचर जुसर कति मूल्यमा विक्री गरेको भन्ने यकिन गरी कर निर्धारण गर्दा विक्री कर शाखाको पत्रानुसार यस आर्थिक वर्षमा कूल विक्री रु.१,८१,०९,३०६।५४ भएकोमा निवेदक उद्योगले रु.१,४५,६७,५२५।०५ मात्र विक्री देखाई रु.३५,४१,७८१।४९ न्यून देखाएकोले सोसंग सम्बन्धित खर्च नाफा नोक्सान हिसाव खातामा भरिसकेको आधारबाट सम्पूर्ण फरक रकमलाई आम्दानी मान्नुपर्ने भई सोही अनुसार खुदआय कायम गरी कर निर्धारण गरिएको मनासिव हुंदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउं भन्ने समेत कर कार्यालय काठमाण्डौको लिखितजवाफ ।
६. निवेदकको मिति २०४८/१/१० मा विभागमा दिएको निवेदनमा मिति २०४८/१/१६ मा यस आर्थिक वर्षको कर निर्धारण कर कार्यालय ललितपुरबाट नगरी काठमाण्डौबाटै गर्ने भन्ने मिति २०४६/१/२५ को पत्रको व्यहोरा समेत जानकारी गराई यसमा अधिकारक्षेत्रको प्रश्न उठ्न नसक्ने जानकारी गराएको थियो । आ.व.०४१/४२ को आय विवरण पेश हुन आएपछि कर निर्धारण प्रयोजनको लागी कर कार्यालय काठमाण्डौबाट आयकर ऐन,२०३१ को सम्पूर्ण कार्य विधि अपनाई कारवाही हुंदा निवेदकले अधिकार क्षेत्रको प्रश्न नउठाई अधिकार क्षेत्र स्वीकार गरेको छ । कर निर्धारण भएपछि कर दायित्वबाट वचन तथा सो रकम दाखिल गर्न आलटाल गर्न मात्र निवेदन गरेको हो । आयकर ऐन,२०३३ को दफा ३३(४) अन्तर्गत मिति २०४८।१।५ मा दिइएको सूचनामा आयमा समावेश गर्नुपर्ने आधार स्पष्ट खुलाइएको र सो सूचानमा उल्लेख भएको रकमहरू खुद आयमा समावेश गर्नुपर्ने होइन भनि निवेदक प्रा.लि.ले कर कार्यालयमा सबुद प्रमाण पेश गर्न सक्ने नै हुंदा कर निर्धारणको सिलसिलामा तथ्यमा प्रवेश गरी उक्त कारवाहरू नै अनियमित भयो भन्न मिल्दैन । आ.व.२०४४/०४५ सम्मको आय विवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा पेश गराई सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण गराउने गरी मिति २०४६।१।१८ मा निर्णय भइरहेको समेत देखिएकोले अधिकार क्षेत्रको त्रुटी नभएको भन्ने जानकारी दिने गरी मिति २०४८।१।१६ मा विभागबाट निर्णय भएको देखिन्छ । उक्त निर्णयहरू बदर गरी पाउं भन्ने जिकिर निवेदकले लिएको देखिदैन । आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३२(ख) बमोजिम महानिर्देशकलाई आयविवरण पेश गर्नुपर्ने कर कार्यालय तोक्न सक्ने अधिकार प्रदान गरेकोले यस विभागबाट भएका उल्लेख दुवै निर्णयहरू बदर हुनु नपर्ने नहुंदा रिट निवेदन खारेजगरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको कर विभागको लिखित जवाफ । मुख्य कारोवारको स्थान खिचापोखरीमा भएको अवस्थाको कारोवारको आयविवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा पेश गर्नुपर्ने र सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण हुनुपर्ने हुंदा अधिकार क्षेत्रको त्रुटी गरी कर निर्धारण गरेको भन्न नमिल्ने हुंदा रिट निवेदन खारेजगरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको कर कार्यालय ललितपुरको लिखित जवाफ ।
७. आ.व.२०४५।०४६ देखि कारोवारको मुख्य स्थान खिचापोखरी काठमाण्डौबाट सानेपा ललितपुरमा सरेपछि, साविकमा यस कार्यालयमा पेश भइरहेको आर्थिक वर्षको कर निर्धारण यसै कार्यालयबाट गर्ने गरी आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३ अनुसार कर विभागबाट मिति २०४६।१।२५ मा कार्यालयमा पत्र प्राप्त हुन आएको भन्ने कर कार्यालयमा काठमाण्डौको लिखितजवाफ को प्रकरण २(ग) मा उल्लेख गरेको देखिएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन संग सम्बन्धित आयकर निर्धारण गर्दा दफा ३ को उपदफा २ अनुसार अधिकार क्षेत्र तोकेको वा ऐ.को उपदफा ५ अनुसार अधिकार प्रत्यायोजन गरेको भए सो को निर्णयको प्रतिलिपि भिकाई आएपछि पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५३।१।२२ को यस अदालतको आदेश ।

८. नियमानुसार पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकका तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री रतनलाल कानौडिया र श्री सुशिल कुमार सिन्हा तथा विद्वान अधिवक्ताहरू श्री शम्भु थापा, श्री अनिल कुमार सिन्हा र कल्याणदेव पन्तले कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भइसकेपछि ललितपुर जिल्लामा रहेको निवेदक उद्योगको आयकर निर्धारण सम्बन्धी कामकारवाही कर कार्यालय काठमाण्डौबाट हुन सक्दैन । निवेदक उद्योगको आ.व.०४४।४५ सम्मको कर निर्धारण कर कार्यालयबाट र आ.व.२०४५।०४६ देखि कर कार्यालय ललितपुरबाट गर्ने गरी निर्णय गर्ने कानूनी अधिकार महानिर्देशकलाई छैन । आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३२ (ख) प्रस्तुत विवादमा आकर्षित हुन सक्दैन । सो ऐनको दफा ३(२) वा ३(५) बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गरी कर कार्यालय काठमाण्डौलाई अधिकार प्रदान गरिएको नदेखिएकोले कर कार्यालय ललितपुरको अधिकार क्षेत्र भित्रको निवेदक उद्योगको कर कार्यालय काठमाण्डौबाट गरिएको आयकर निर्धारणमा अधिकार क्षेत्रको प्रत्यक्ष त्रुटी भएकोछ । अधिकार क्षेत्रको प्रत्यक्ष त्रुटी भएको अवस्थामा यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र आकर्षित हुन्छ, भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ । त्यस अनुसार प्रस्तुत विवादमा वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन नगरेको भनी रिट निवेदन खारेज गर्न मिल्दैन । यसर्थ निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्नुभयो । विपक्षी तर्फबाट विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री केदार प्रसाद पौडेलले निवेदक उद्योगको कारोवारको मुख्य स्थान काठमाण्डौ हो । त्यस अनुसार साविक देखि नै निवेदक उद्योगको आय विवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा नै पेश भई त्यस उपर कारवाही चलिरहेको अवस्थामा कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भएको हो । अगाडी देखि कर कार्यालय काठमाण्डौको अधिकार क्षेत्र भित्र परी पेश गरी दाखिल भई सकेको आय विवरण अनुसार आयकर निर्धारण सम्बन्धी कामकारवाही पछि स्थापना भएको कर कार्यालयमा स्थानान्तरण गर्नुपर्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था छैन । यसैले विवादित कर निर्धारणमा अधिकार क्षेत्रको त्रुटी छैन । कर कार्यालयबाट भएको कर निर्धारण आदेशको तथ्यभित्र प्रवेश गरी रिट क्षेत्रबाट निरोपण गर्न मिल्दैन । कर कार्यालयबाट भएको कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझे महानिर्देशक समक्ष निवेदन वा राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने स्पष्ट वैकल्पिक उपचारको मार्ग उपलब्ध हुँदाहुँदै सो मार्ग अवलम्बन नगरी दायर हुन आएको रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको वहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।
९. आज निर्णय सुनाउन तारेख तोकिएको प्रस्तुत मुद्दामा सम्बन्धित मिसिल तथा विद्वान कानून व्यवसायीहरूद्वारा प्रेषित वहस नोट समेत अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदन माग बोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने हो होइन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।
१०. यसमा निवेदक उद्योगले आर्थिक वर्ष २०४१/०४२ को आफ्नो कारोवारको आम्दानी खर्चको श्रेस्ता रजिष्टर्ड लेखा परीक्षकद्वारा जांच पास गराई मिति २०४४/१/२० मा आय विवरण पेश गरेकोमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३ (१) अनुसारको म्याद भित्र कर निर्धारण नगरेको कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भइसकेपछि सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण हुनुपर्नेमा कर कार्यालय काठमाण्डौबाट कर निर्धारण गरिएको अतिथि सत्कार तथा विज्ञापन खर्च मिनाहा दिनुपर्ने भन्दा कम मात्र मिनाहा दिई करको भार बढाइएको, कर निर्धारणमा अनियमितता हुन लागेको भनी महानिर्देशक समक्ष दफा ३४ (१) बमोजिम दिइएको निवेदनमा निर्णय नहुँदै कर निर्धारण गरिएको, विक्रीकर शाखा कार्यालय काठमाण्डौको पत्रको आधारबाट विक्री रकम न्यून देखिन आएको भनी रु.३५,४१,७८१।४९ खुद आयका समावेश गरी खुद आय रु.५३,५५,९७७।२६ कायम गरी त्यसमा आयकर रु.२८,७६,८९६।५४ र जरिवाना रु.१,१८,४०९।२३ समेत जम्मा गरी नपुग रु.२९,९५,३०५।७७ दाखिल गर्नु भनी भएको कर कार्यालय काठमाण्डौको मिति २०४८/१/१३ को कर निर्धारण आदेश र सो सम्बन्धी पर्चा गैरकानूनी भएको र त्यसबाट नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१),१२(२)(ड.),१४(१),१७(१) र ७३(१) द्वारा प्रत्याभुत हक अधिकारमा आघात पर्न गएकोले संविधानको धारा २३ र ८८(२) बमोजिम उक्त मिति २०४८।१।१३ को कर निर्धारण आदेश र सो सम्बन्धी पर्चा र कर विभागको २०४८।१।१६ को निर्णय समेत बदर गरी निवेदक उद्योगले पेश गरेको हिसाव कितावको आधारमा कानून बमोजिम मिनाहा दिनुपर्ने खर्च कटाइ आयकर निर्धारण गर्नु भनी परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउं भन्ने निवेदन माग दावी रहेको देखिन्छ । विपक्षीहरूको लिखित जवाफमा कर निर्धारण आयकर ऐन को दफा ३३ (१) बमोजिमको म्याद भित्र भएको, साविकमा निवेदक उद्योगको कारोवारको मुख्य स्थान खिचापोखरी काठमाण्डौ भएको र आय विवरण काठमाण्डौनै पेश भएकोले सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण गरिएको,आ.व.२०४५।०४६ देखि कारोवारको मुख्य स्थान ललितपुरको सानेपामा सर्नुभन्दा अधिको आ.व.२०४४/०४५ सम्मको कर निर्धारण कर कार्यालय काठमाण्डौबाट गर्ने गरी आएको निर्णय अनुसार कर निर्धारण गरिएकोले अधिकार क्षेत्रको त्रुटी नभएको, अतिथि सत्कार तथा विज्ञापन खर्च सम्बन्धमा ऐनको दफा ३३(४) बमोजिमको सूचनाको जवाफमा निवेदकले ठोस सबुत प्रमाण पेश गर्न नसकेको, विक्रीकर शाखाको पत्रानुसार कूल विक्री रु.१,८१,०९३।५४ भएकोमा निवेदक कम्पनीले रु.१,४५,६७,५२५।०५ मात्र विक्री देखाएकोले न्यून रकम खुद आयमा समावेश गरिएको,ऐनको दफा ३२(ख) अनुसार महानिर्देशकलाई आय विवरण पेश गर्ने कार्यालय तोक्ने अधिकार भएकोले त्यस अनुसार आ.व.०४४/४५ सम्मको आयकर विवरण काठमाण्डौमा पेश गराई सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण गराउने गरी मिति २०४६/१/१८ मा निर्णय भएकोले कानून बमोजिम भएको कर निर्धारण आदेश बदर हुनुपर्नेहोइन भन्ने जिकिर लिएको पाइन्छ ।

११. तत्काल प्रचलित आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३ को उपदफा १ मा सो ऐनको प्रयोजनको लागि श्री ५ को सरकारले आवश्यक संख्यामा कर अधिकृतहरू नियुक्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको र सोही दफाको उपदफा २ मा कर अधिकृतको क्षेत्र श्री ५ को सरकारले तोके बमोजिम हुने व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । आयकर नियमावली, २०३१ को नियम ३(१)(क)मा श्री ५ को सरकार ले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी आवश्यकता अनुसार कर कार्यालय स्थापना गर्न सक्ने र त्यस्तो कर कार्यालयको कार्य क्षेत्र सोही सूचनामा तोकिए बमोजिम हुने व्यवस्था गरिएको छ । सो व्यवस्था अनुसार श्री ५ को सरकारले कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना गरी ललितपुर जिल्लालाई सो कार्यालयको कार्य क्षेत्र तोकिएको देखिन्छ । यसरीकर कार्यालयको स्थापना गरिए पछि उद्योग, व्यापार, पेशा व्यवस्था गर्ने व्यक्तिले सो कार्यालयमा आफ्नो नाम दर्ता गर्नुपर्ने आय विवरण पेश गर्नुपर्ने र सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण समेत हुने व्यवस्था आयकर ऐन, २०३१ र नियमावली, २०३१ मा गरिएको पाइन्छ । कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भएपछि निवेदक उद्योगले आफ्नो प्रधान कार्यालय तथा कारखाना समेत ललितपुर जिल्लामा रहेको र करसम्बन्धी विवरणहरू त्यहाँ पेश भई सो सम्बन्धी कामहरू त्यहिँबाट भईरहेकोले यस अधिका आयकरसम्बन्धी कर कार्यालय काठमाण्डौ भएका फायलहरू कर कार्यालय ललितपुरमा सारीपाउं भनी निवेदक उद्योगका तर्फबाट कर विभागका महानिर्देशक समक्ष मिति २०४५/९/२८ मा निवेदन गरेको सम्बन्धित फायलबाट देखिन्छ । सो निवेदनमा विभागीय निर्णय हुंदा आ.व. ०४४/४५ सम्म कर कार्यालय काठमाण्डौले निजको विक्री करको फायल हेर्ने गरेको र आ.व. ०४५/४६ देखि मात्र कर कार्यालय ललितपुरले हेर्ने गरेकोले आ.व. ०४४/४५ सम्मको आयविवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा पेश गराई सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण गराउने र आ.व. ०४५/४६ देखिको विवरण कर कार्यालय ललितपुरमा पेश गराउने गरी फायल सार्ने स्वीकृति दिने भनी मिति २०४६/१/१८ मा निर्णय भएको देखियो । उक्त निर्णयसंग सम्बन्धी फायल संलग्न टिप्पणी र आदेशको व्यहोरा हेर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३२(ख) अनुसार सो निर्णय गरिएको भन्ने उल्लेख गरिएको पाइन्छ । उल्लेखित दफा ३२ को खण्ड (ख)को व्यवस्था अध्ययन गर्दा “... पहिले विवरण पेश गर्ने करदाताको ठेगाना परिवर्तन भएछ भने त्यस्तो करदाताले आफ्नो कारोवार वा आय आर्जनको मुख्य कार्यालय रहेको ठाउँको कर कार्यालयमा वा स्थायी बसोवास भएको ठाउँको कर कार्यालयमा विवरण पेश गर्नुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ । सो खण्डको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा एक भन्दा बढी क्षेत्रमा कारोवार गरी आयआर्जन गर्ने करदाताहरूको सम्बन्धमा भने महानिर्देशकले तोकेको ठाउँको कर कार्यालयमा पेश गर्नुपर्ने छ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ ।
१२. निवेदक उद्योगको कारोवारको क्षेत्र साविकको काठमाण्डौ जिल्ला भएकोमा ठेगाना परिवर्तन भएर ललितपुर जिल्ला सानेपामा सरिसकेपछि पनि तर ललितपुर जिल्लामा कर स्थापना नभएको कारणले करसम्बन्धी कामकारवाही कर कार्यालय काठमाण्डौबाट भई आएको भन्ने देखिन्छ । निवेदक उद्योगको प्रधान कार्यालय तथा कारखाना समेत सानेपामा भएकोले सो क्षेत्रसंग सम्बन्धित कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भैसकेपछि करसम्बन्धी काम कारवाही सोही कार्यालयबाट सम्पन्न गरिनुपर्ने स्पष्टरूपमा देखिन आउँछ । निवेदक उद्योगको कारोवार एक भन्दा बढी क्षेत्रमा रहेको भन्ने नदेखिएकोले निवेदक उद्योगको हकमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३२(ख) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश अनुसार महानिर्देशकले आ.व. ०४४/४५ सम्मको आय विवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा र त्यस पछिको आर्थिक वर्षको आय विवरण कर कार्यालय ललितपुरमा पेश गर्ने भनी आय विवरण पेश गर्ने ठाउँ तोक्न सक्ने देखिदैन । यसका अतिरिक्त ऐनको उल्लेखित दफा ३२ (ख) ले विवरण दाखिल गर्ने ठाउँसम्म तोक्न सक्ने अधिकार महानिर्देशकलाई दिएको देखिन्छ । सो अनुसार विवरण पेश गरिएको कानूनी व्यवस्थाले महानिर्देशकलाई प्रदान गरेको देखिदैन । कर निर्धारण गर्ने समेतको प्रयोजनको लागी ऐनको दफा ३ अनुसार कार्यक्षेत्र समेत तोकी श्री ५ को सरकारले कर अधिकृत नियुक्ति गर्नुपर्ने र नियमावलीको नियम ३ अनुसार श्री ५ को सरकारले कर कार्यालयको क्षेत्र समेत तोकी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी स्थापना गरिने भएकोले कर निर्धारण गर्ने कार्य उल्लेखित कानूनी व्यवस्था अनुसार स्थापित कार्यालयको सम्बन्धित कर अधिकृतबाट मात्र हुनसक्ने देखिन आउँछ ।
१३. आयकर प्रयोजनको लागी कार्यक्षेत्र समेत तोकी कर कार्यालयको स्थापना भईसकेपछि पनि श्री ५ को सरकारले आवश्यक देखेमा ऐनको दफा ३ को उपदफा २ मा कुनै एक क्षेत्रको कर अधिकृतको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने काम कारवाही अर्को कर अधिकृतद्वारा पनि गराउन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको र सोही दफाको उपदफा ५ मा श्री ५ को सरकारले यो ऐन बमोजिम आफुले पाएको अधिकार मध्ये सबै वा केहि अधिकार महानिर्देशक वा कर अधिकृतलाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत विवादमा कर कार्यालय ललितपुरको स्थापना भईसकेपछि, सो कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्रको निवेदक उद्योगको कर निर्धारण समेतका कार्यहरू कर कार्यालय काठमाण्डौका कर अधिकृतबाटै गराउने गरी उल्लेखित कानूनी व्यवस्था अनुसार श्री ५ को सरकारबाट वा श्री ५ को सरकारद्वारा प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोग गरी महानिर्देशकबाट कुनै निर्णय भए नभएको भन्ने सम्बन्धमा यस अदालतबाट आयकर ऐन, २०३१ को उल्लेखित दफा ३(२) अनुसार अधिकार क्षेत्र तोकेको वा उपदफा ५ अनुसार अधिकार प्रत्यायोजन गरेको भए सो निर्णयको प्रतिलिपि भिकाउने भनी मिति २०५३/११/२२ मा आदेश भएको देखिन्छ । यस अदालतबाट उक्त आदेश भएको मिति देखि पटक पटक भएको पत्राचारको बाबजुत सो आदेश अनुसारको कुनै निर्णय यस सम्बन्धी पत्रको कुनै जवाफ समेत विपक्षीहरूबाट हुन आएको पाइदैन । विपक्षी कर विभागका महानिर्देशकबाट भएको माथि उल्लेखित मिति २०४६/१/१८ को निर्णयमा निवेदक उद्योगको आ.व. ०४४/४५ सम्मको विक्री करको फायल कर कार्यालय

काठमाण्डौले हेर्ने गरेको र आ.व.०४५/४६ देखिमात्र कर कार्यालय ललितपुरबाट हेर्ने गरेकोले आ.व.०४४/४५ सम्मको आय विवरण कर कार्यालय काठमाण्डौमा पेश गराउने सोही कार्यालयबाट कर निर्धारण गराउने र आ.व.०४५/४६ देखिको आय विवरण कर कार्यालय ललितपुरमा पेश गर्ने गराउने भनी निर्णय भएको देखिन्छ। निवेदक उद्योगको विक्री करसम्बन्धी फायल हेरेको वा निवेदक उद्योगले साविक बमोजिम आय विवरण पेश गरेको भन्नेमात्र आधारले कानून बमोजिम तोकिएको कर कार्यालयबाट मात्र हुनसक्ने कर निर्धारणको कार्य अर्को कर कार्यालयका कर अधिकृतबाटै हुनसक्ने देखिदैन। यसैले प्रधान कार्यालय तथा कारखाना समेत ललितपुरमा भएको निवेदक उद्योगको विवादीत आर्थिक वर्ष ०४१ /४२ को कर निर्धारण आदेश कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त कर अधिकृतबाट भएको भन्न सकिने अवस्था देखिएन। कानून बमोजिम कर निर्धारण आदेश गर्ने अधिकार क्षेत्र नभएको अधिकारी वा निकायले कानूनद्वारा निर्धारित प्रकृया अवलम्बन गरेर आदेश गरेको भएतापनि त्यस तो अधिकार क्षेत्रका त्रुटी गरी भएको आदेश कानूनी रूपमा शून्य(Void) हुने हुँदा त्यस्तो कर निर्धारण आदेशले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने देखिदैन। उद्योग रहेको क्षेत्रमा कर कार्यालयको स्थापना नभएको कारणले निवेदक उद्योगले आफुले पेश गर्नुपर्ने आय विवरण साविक बमोजिम कर कार्यालय काठमाण्डौमा बुझाएको भन्नेमात्र कारणले उक्त कार्यालयको अधिकार क्षेत्र र वीकार गरेको मानी कानून बमोजिम नै अधिकार नै नभएको कर अधिकृतले गरेको निवेदक उद्योगको कर निर्धारण आदेशमा अधिकार क्षेत्रको त्रुटी भएकोले सो कर निर्धारण आदेशलाई कानूनी मान्यता प्रदान गर्न मिलेन।

१४. निवेदक प्रदिपकुमार अग्रवाल विरुद्ध कर कार्यालय मोरङ. समेत भएको उत्प्रेषण समेत विषयको रिट निवेदन -ने.का.प.२०५२, नि.नं.६०३२, पृष्ठ ५४२) मा यस अदालत पुर्ण इजलासबाट “न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारीको निर्णय वा आदेश अधिकार क्षेत्र विहिन छ वा निजले प्रयोग गरेको कानूननै सविधान सम्मत छैन वा अधिकारी नभएको निकायले अधिकार क्षेत्र ग्रहण गरेको छ अथवा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त वा कानून विपरित मर्का पर्ने पक्षलाई प्रतिवाद गर्ने मौका नदिई निर्णय गरेको छ भन्ने जिकिर लिएर सम्बन्धित पक्ष त्यसको उपचारको लागि यस अदालतको असाधारण अधिकारमा आएको छ र निजको जिकिर उचित देखिन्छ भने त्यस अवस्थामा निजलाई यस अदालतले निश्चय नै मद्धत गर्न सक्छ र गर्नुपर्दछ। त्यस्तो निर्णय कानूनको दृष्टिमा शून्य सरह हुने हुनाले तत्सम्बन्धमा पुनरावेदन वा अन्य कानूनी उपचारको कुनै अर्थ हुदैन” भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा कर कार्यालय ललितपुरको कर निर्धारण गर्ने कानून बमोजिम तोकिएको अधिकार क्षेत्रका अतिक्रमण गरी कर कार्यालय काठमाण्डौबाट गरिएको निवेदक उद्योगको कर निर्धारण आदेशमा अधिकार क्षेत्रको त्रुटी भईरहेको स्पष्टतः देखिईरहेको अवस्थामा कानूनी रूपमा शून्य त्यस्तो कर निर्धारण बदर गर्न उल्लेखित प्रतिपादित सिद्धान्तको आधारमा समेत यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र आकर्षित हुन सक्ने नै देखिन आयो। यसैले कर कार्यालय काठमाण्डौबाट भएको कर निर्धारण आदेश उपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न सक्ने वैकल्पिक उपचार रहेकोले रिट निवेदन खारेज हुन पर्छ भनि विपक्षीको जिकिर संग सहमत हुन सकिएन।

१५. माथी गरिएको विवेचनाबाट कर कार्यालय काठमाण्डौबाट मिति २०४८/१/१३ मा भएको निवेदक उद्योगको आर्थिक वर्ष २०४१/०४२ को कर निर्धारण आदेश सो सम्बन्धी पर्चा र कर विभागको मिति २०४६/१/१६ को निर्णयमा अधिकार क्षेत्रको त्रुटी देखिँदा उल्लेखित कर निर्धारण आदेश समेतका निर्णय तथा त्यस सम्बन्धी काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुन्छ। निवेदक उद्योगद्वारा पेश गरेको हिसाव कितावको आधारमा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त निकायबाट आयकर निर्धारण गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउंमा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ। यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीहरूलाई दिई मिसिल नियमानुसार बुझाईदिनु।

उपयुक्त रायमा सहमत छु।

न्या.केदारप्रसाद गिरी

इति सम्मत २०५९ साल भाद्र ३१ गते रोज २ शुभम्.....।

ने.का.प.२०५९, अङ्क ९/१०, फैसला मिति : २०५९।६।१०, निर्णय नं. ७१३२

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री कृष्णजंग रायमाझी
माननीय न्यायाधीश श्री अरविन्दनाथ आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री टोपबहादुर सिंह
सम्बत २०५८ सालको रिट नं. .. ५३

विषय: उत्प्रेषण परमादेश ।

निवेदक : जिल्ला बाँके नेपालगंज नगरपालिका वडा नं. ८ घर भै हाल का.जि.का.म.न.पा. वस्ने अधिवक्ता सिताराम अग्रवाल
विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५ को सरकार, मन्त्रपरिषद सचिवालय काठमाडौं समेत

- सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोजनको निमित्त आवश्यक तत्वहरु मध्येमा एउटा विषयवस्तु कानून हुनुपर्ने र त्यस्तो कानूनको प्रावधान मात्र न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने देखिन्छ । कानून बाहेकका अन्य विषयहरुको प्रावधान संविधानसंग बाझिएको छ वा छैन भनी धारा ८८(१) बमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने अवस्था नदेखिने ।
- संविधान र कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐनको परिभाषाहरुबाट विधेयक केवल संसदमा पेश भएको ऐनको मस्यौदा मात्र हो र त्यस्तो मस्यौदाले व्यवस्थापन कार्यविधि पुरा गरी ऐनको रूप लिई सके पश्चात मात्र कानूनको रूप ग्रहण गर्ने देखिन आउंछ । तसर्थ कानूनको रूपमा नरहेका ऐनको मस्यौदामा मात्र सीमित रहेका विधेयकको प्रावधान संविधानसंग बाझिएको छ भनी नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) बमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरी विवादको निरुपण गरिरहनु पर्ने नदेखिने ।
- नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २ को खण्ड (ड) ले कानून सरह लागू हुने सुचीत आदेश नेपाल कानून नै संझनु पर्ने भएकाले त्यस्तो कानूनी प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) बमोजिम बदर गराउनको लागि दिएको रिट निवेदनमा धारा ८८(१) को रिट निवेदनमा जस्तै निवेदकको हैसियत नेपाली नागरिकको मात्र देखाउन पर्याप्त हुदैन । धारा ८८(२) बमोजिमको रिट निवेदनमा निवेदकको विवादित विषय उपर निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया समेत प्रष्टतः देखाउन सक्नुपर्छ । रिट निवेदक कानून व्यवसायी भएको र सार्वजनिक सरोकारको विवाद भनी प्रस्तुत विवादलाई देखाई हकद्वैया रहेको भनी जिकिर लिएको देखिन्छ । सार्वजनिक हक र सरोकारको विवाद समावेश भएको संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नको निरुपणको लागि जो सुकैले पनि धारा ८८(२) बमोजिम रिट निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया हुन्छ भन्न नमिल्ने ।
- राधेश्याम अधिकारी विरुद्ध मन्त्रपरिषद सचिवालय समेत भएको रिट निवेदनको निर्णय आदेशमा प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत रिट निवेदनमा सामयिक कर असूर ऐन, २०१२ बमोजिम जारी भएको सूचित आदेशले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई गरेको संशोधनको व्यवस्थासंग निवेदकको के कस्तो सार्थक सम्बन्ध र तात्त्विक सरोकार छ भन्ने कुनै उल्लेख हुन सकेको छैन । केवल कानून व्यवसायीको हैसियतबाट निवेदन दायर गरिएको आधारमा त्यस्तो विवादको विषयवस्तुसंग निवेदकको सार्थक सम्बन्ध र तात्त्विक सरोकारका अतिरिक्त निजले सम्बन्धित जनसाधारणको प्रतिनिधित्व सहिरूपमा गरेको रहेछ भन्न सक्ने आधार समेत नदेखिने ।

(प्र.नं. १२ र १३)

निवेदक तर्फबाट : विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

विपक्षी तर्फबाट : विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री द्रोणराज रेग्मी

अवलम्बित नजिर : ने.का.प.२०४८, अंक १२, पृष्ठ ८१०, नि.नं. ४४३०

आदेश

न्या.कृष्णजंग रायमाझी: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३,८८(१) र ८८(२) बमोजिम दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त व्यहोरा यसप्रकार छ :

२. आर्थिक विधेयक, २०५८ एउटा विधेयक मात्र हो । यो विधेयक संसदबाट पारित भएको छैन र लालमोहर पनि लागेको छैन । उक्त विधेयकको दफा ६ र अनुसूची ४ को देहाय २०, २३, २७, ३३, ४१, ४२ एवं दफा १० को अनुसूची ६ को देहाय ४३ ले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ को विभिन्न दफाहरुलाई संशोधन गर्ने व्यहोरा उल्लेख रहेको र उक्त संशोधित व्यवस्था २०५८ साल श्रावण १ गते देखि प्रारम्भ भएको मानिने व्यवस्था सो विधेयकको दफा १(२) ले गरेको छ । जुन संविधानको व्यवस्था विपरीत छ । आर्थिक विधेयकले आयकर ऐन र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनलाई संशोधन गर्न सक्ने होइन र विधेयकमा संशोधन गरिएको व्यहोरा उल्लेख हुँदा ऐनको सम्बन्धित दफाहरु संशोधन भएको मान्न सक्ने अवस्था पनि छैन ।

- तसर्थ, ऐनको व्यवस्थालाई संशोधन भएको मानी आर्थिक विधेयक, २०५८ को पनि व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्न गराउन मिल्दैन । सामायिक कर असुल ऐन, २०१२ को दफा ३ र ४ ले कर लगाउने वा वढाउने विषय मात्र आकर्षित हुन सक्छ भइरहेको कुनै ऐनको दफालाई सूचना वा आदेशद्वारा संशोधन गर्ने अधिकार श्री ५ को सरकारलाई छैन । तसर्थ आर्थिक विधेयक, २०५८ ले उक्त ऐन संशोधन गर्ने र उक्त संशोधन २०५८।४।१ देखि लागु गर्ने गरी भएको व्यवस्था एवं उक्त व्यवस्थालाई लागु गर्न भनी श्री ५ को सरकारले गरेको निर्णय सूचना आदेश समेतलाई २०५८।४।१ देखि लागु भएकै मिति देखि अमान्य र बदर घोषित गरी पाउं । साथै सो व्यवस्थालाई कार्यान्वयन नगर्न नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउंमा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन पत्र ।
३. यसमा आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को बजेट वक्तव्य वमोजिम अर्थ विधेयक, २०५८ का साथै सामायिक कर असुल ऐन, २०१२ वमोजिम सूचित आदेश नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भै जारी भएको छ, छैन ? प्रकाशित भए नेपाल राजपत्रको प्रतिलिपि समेत अर्थ मन्त्रालयबाट अविलम्ब भिकाई नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०५८।४।५ को आदेश ।
 ४. यसमा आर्थिक विधेयक, २०५८ साल संसदद्वारा पारित भै ऐनको रूप लिएको छ, छैन निवेदकको कागज गराई नियम वमोजिम गरी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको मिति २०५८।४।१७ को आदेश ।
 ५. यसमा यस अदालतको मिति २०५८।४।५ को आदेश वमोजिमको काम सम्पन्न भएको नदेखिदा सो वमोजिम गरी नियम वमोजिम गरी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको मिति २०५८।४।३२ को आदेश ।
 ६. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग वमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाउनु । साथै यो रिट निवेदनलाई अग्राधिकार दिई पेश गर्न । अन्तरिम आदेश जारी गरिरहनु परेन भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति २०५८।५।१३ को आदेश ।
 ७. संसद सचिवालय स्वयं कानून निर्माण गर्ने श्रोत होइन । यो सचिवालय व्यवस्थापन कार्यविधि पुरा गर्ने काममा सहयोग गर्ने निकाय मात्र हो । यसले विधायकको कम गर्दैन र कानून निर्माण गर्न प्रेरित समेत नगर्ने हुंदा रिट निवेदन खारेजयोग्य छ, भन्ने समेत व्यहोराको संसद सचिवालयको लिखित जवाफ ।
 ८. आर्थिक विधेयक, २०५८ संसदको विचाराधीन रहेको विधेयक हो । विचाराधीन रहेको विधेयकले कुनै पनि ऐनको प्रावधानलाई संशोधन वा खारेज वा परिवर्तन गर्ने गरी प्रस्ताव गर्न सक्ने नै हुन्छ । विधेयकले ऐनको रूप नलिएसम्म लागु भएको नमानिने हुंदा आयकर ऐन, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐनलाई संशोधन गरेको भनी लिएको जिकिर आधारहीन छ । कुनै भन्सार महसुल अन्तशुल्क लगाउने वढाउने सम्बन्धमा सामायिक कर असुल ऐन, २०१२ वमोजिम आदेश जारीगर्न नै सक्छ । तसर्थ प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।
 ९. कानून नै वनिनसकेको विधेयकको कुरालाई संविधानसंग वाभिएको छ कि छैन भनेर संवैधानिक परीक्षण हुन सक्तैन । विधेयक भनेको कानून होइन । विधेयकको कुरालाई लिएर कुनै पनि विषयको न्यायिक निरोपण हुन सक्तैन । भैराखेको ऐनको व्यवस्थालाई विधायिकाले पछि अरु ऐन बनाएर संशोधन गर्न सक्ने नै हुन्छ । तसर्थ निवेदन जिकिर संविधान एवं कानूनसम्मत नहुंदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व विभाग मन्त्रपरिषद सचिवालय अर्थ मन्त्रालय समेतको एकै मिलानको छुट्टा छुट्टै लिखित जवाफ ।
 १०. नियम वमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा रिट निवेदकको तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हाले निवेदन दायर गर्दाको अवस्थामा आर्थिक विधेयक, २०५८ ले ऐनको रूप धारण गरिसकेको छैन । यस्तो ऐनको रूप नै धारण गरी नसकेको विधेयक लागु भैसकेको भनी उक्त विधेयकको दफा १ ले तोकिएको कार्य गैरकानूनी छ । त्यस्तो गैरकानूनी कुरा लागु गर्ने वारेमा सामायिक कर असुल ऐन वमोजिम जारी गरेको आदेश समेत अवैधानिक छ । सो ऐन वमोजिमको आदेशले कुनै भैरहेको ऐनको प्रावधानलाई संशोधन गर्न सक्ने समेत होइन । तसर्थ रिट निवेदन माग वमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्दछ भन्ने समेतको वहस गर्न भयो भने विपक्षी अर्थ मन्त्रालय समेतको तर्फबाट विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री द्रोणराज रेग्मीले आर्थिक विधेयक, २०५८ संसदबाट पारित नभै ऐन वनिनसकेको अवस्था रहेको र त्यस्तो विधेयकमा कुनै विद्यमान ऐनको प्रावधानलाई संशोधन गर्ने गरी साथै त्यस्तो व्यवस्था कहिले देखि प्रारम्भ हुने भन्ने वारेमा गरिएको प्रावधानको प्रस्तावले कानूनको रूप धारण गरिसकेको हुदैन र त्यस्ता व्यवस्था क्रियाशील पनि हुदैन जवसम्म संसदबाट विधेयक पारित भई ऐनको रूप लिएको हुदैन । यस्तो कानूनको रूपधारण गरी नसकेको प्रावधान प्राशिक वहसको विषय भएपनि न्यायिक निरुपणको विषय हुन सक्तैन । त्यस्तै सामायिक कर असुल ऐन वमोजिम जारी भएको सूचीत आदेशले विद्यमान ऐनको कर सम्बन्धी व्यवस्थालाई संशोधन गर्न नसक्ने भन्न मिल्ने देखिदैन । यदि संशोधन गर्न सक्तैन भन्ने हो भने आदेशको प्रयोजन नै समाप्त हुन्छ । तसर्थ प्रस्तुत रिट निवेदनको जिकिर संविधान र कानूनसम्मत नहुंदा रिट निवेदन हुनुपर्दछ भन्ने समेतको वहस गर्नभयो ।
 ११. विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उपरोक्तानुसारको वहस समेत सुनी आज निर्णय सुनाउन तोकिएका प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गरी निर्णयतर्फ विचार गर्दा आर्थिक विधेयक, २०५८ को दफा ६ र अनुसूची ४ को

देहाय २०, २३, २७, ३३, ४१, ४२ ले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२, दफा १० र अनुसूची ६ को देहाय ४३ ले आयकर ऐन, २०३१ को कानूनी प्रावधानलाई संशोधन गरेको र उक्त विधेयकको दफा १(२) ले त्यस्तो संशोधित व्यवस्था २०५८।४।१ गते देखि प्रारम्भ भएको मानिने भनी गरेको व्यवस्था संविधानसंग बाभिएकोले वदर गरी पाउं भन्ने साथै सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ वमोजिम जारी भएको सूचित आदेशले समेत माथि उल्लेख गरिएका प्रावधान अनुरूप नै मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई संशोधन गर्ने गरी गरेको व्यवस्था सार्वजनिक सरोकारको विवाद रही त्यसरी ऐनलाई संशोधन गर्न नपाउने भन्ने संवैधानिक एवं कानूनी प्रश्न समेत निरूपण गर्नपर्ने भन्ने समेतको निवेदन एवं निवेदक तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीको मुख्य जिक्ति रही नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) र (२) वमोजिमको आधार देखाई प्रस्तुत रिट निवेदन दायर हुन आएको देखिन्छ। यस सन्दर्भमा मुख्यतः प्रस्तुत रिट निवेदनमा निम्न प्रश्नहरूकै प्रारम्भिक रूपमा विवेचना हुन आवश्यक देखिन आएको छ।

१. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) अनुसारको न्यायिक पुनरावलोकनको विषयमा विधेयकको प्रावधान पछि पर्दैन ?
२. सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ वमोजिम जारी भएको सूचित आदेशद्वारा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई संशोधन गर्ने गरी भएको व्यवस्था उपर नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) वमोजिम रिट निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया यि रिट निवेदकलाई छ, छैन ?
१२. प्रथम विषयकै सम्बन्धमा विचार गर्दा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) ले गरेको संवैधानिक व्यवस्था अनुसार उक्त संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हक उपर अनुचित बन्देज लगाइएकोले वा अन्य कुनै कारणले कुनै कानून संविधानसंग बाभिएको देखिएमा त्यस्तो कानूनलाई अमान्य र वदर घोषित गर्ने असाधारण अधिकार सर्वोच्च अदालतलाई प्रदान गरेको देखिन्छ। उक्त उपधारा वमोजिमको सर्वोच्च अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोजनको निमित्त आवश्यक तत्वहरू मध्येमा एउटा विषयवस्तु कानून हुनुपर्ने र त्यस्तो कानूनको प्रावधान मात्र न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने देखिन्छ। कानून बाहेकका अन्य विषयहरूको प्रावधान संविधानसंग बाभिएको छ वा छैन भनी सो धारा ८८(१) वमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने अवस्था देखिदैन। अब प्रस्तुत विवादसंग सम्बन्धित आर्थिक विधेयक, २०५८ को प्रावधान संविधानसंग बाभिएको भन्ने रहेकोले आर्थिक विधेयक, २०५८ नै सर्वप्रथम नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) को प्रयोजनको लागि कानून हो वा होइन भनी हेर्नुपर्ने भएको छ। नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को व्याख्यामा पनि नेपाल कानूनको व्याख्यामा लागू भए सरह लागू हुने गरी नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० लाई संविधानको धारा १३२ को उपधारा (२) ले अंगिकार गरेको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(ड) ले कानूनको परिभाषा गर्ने क्रममा ऐनलाई लिएको देखिन्छ। नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १३२ को उपधारा (१) को खण्ड (घ) ले विधेयक भन्नाले संसदमा पेश भएको ऐनको मस्यौदालाई संभन्नु पर्दछ भनी परिभाषा समेत गरेको देखिन्छ। संविधान र ऐनको उपरोक्त परिभाषाहरूबाट विधेयक केवल संसदमा पेश भएको ऐनको मस्यौदा मात्र हो र त्यस्तो मस्यौदाले व्यवस्थापन कार्यविधि पुरा गरी ऐनको रूप लिई सके पश्चात मात्र कानूनको रूप ग्रहण गर्ने देखिन आउंछ। तसर्थ कानूनको रूपमा नरहेका ऐनको मस्यौदामा मात्र सीमित रहेका विधेयकको प्रावधान संविधानसंग बाभिएको छ भनी नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) वमोजिम न्यायिक पुनरावलोकन हुन सक्ने विषयवस्तुको रूपमा ग्रहण गरी तथ्यको विवेचना भै विवादको निरूपण गरिरहनु पर्ने देखिन आउन।
१३. दोस्रो विषयको सम्बन्धमा विचार गर्दा सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ वमोजिम जारी भएका सूचित आदेशले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई संशोधन गर्न सक्ने होइन भन्ने सार्वजनिक सरोकारको विषयमा रहेको संवैधानिक एवं कानूनी प्रश्नको निरूपणको लागि भन्ने जिक्ति निवेदकले लिएको देखिन्छ। जारी भएका सूचित आदेश सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ वमोजिम श्री ५ को सरकारबाट २०५८।४।१ देखि लागू हुने गरी जारी भएको भन्ने कुरामा निवेदकको कुनै विवाद देखिदैन। त्यस्तै त्यस्तो सूचित आदेश जारी गर्ने अधिकार प्रदान गर्ने ऐनको व्यवस्था उपर पनि निवेदकको कुनै आपत्ति समेत छैन। भन्सार महसुल वा अन्तःशुल्क वा अरु कुनै कर तुरुन्त लगाउन वा वढाउन वाच्छनीय छ भन्ने चिन्तमा लागेमा श्री ५ को सरकारले सूचित आदेशद्वारा लगाउन र वढाउन सक्ने उक्त दफा ३ ले श्री ५ को सरकारलाई अधिकार दिएको देखिन्छ। वढाउन सक्ने छ भन्ने कुराले भइरहेको करको व्यवस्थामा परिवर्तन गर्न सक्ने कुरा नपर्ने भन्न मिल्ने देखिएन। यसरी ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी जारी गरिएका नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २ को खण्ड (ड) ले कानून सरह लागू हुने सूचित आदेश नेपाल कानून नै संभन्नु पर्ने भएकाले त्यस्तो कानूनी प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) वमोजिम वदर गराउनको लागि दिएको रिट निवेदनमा धारा ८८(१) को रिट निवेदनमा जस्तै निवेदकको हैसियत नेपाली नागरिकको मात्र देखाउन पर्याप्त हुदैन। धारा ८८(२) वमोजिमको रिट निवेदनमा निवेदकको विवादित विषय उपर निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया समेत प्रष्टतः देखाउन सक्नुपर्छ। रिट निवेदक कानून व्यवसायी भएको र सार्वजनिक सरोकारको विवाद भनी प्रस्तुत विवादलाई देखाई हकद्वैया रहेको भनी जिक्ति लिएको देखिन्छ। सार्वजनिक हक र सरोकारको विवाद समावेश भएको संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नको निरूपणको लागि जो सुकैले पनि धारा ८८(२) वमोजिम रिट

निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया हुन्छ भन्न मिल्दैन । त्यस्तो निरुपण हुनुपर्ने विषयवस्तुसंग निवेदकको सार्थक सम्बन्ध (Meaningful Relation) र तात्विक सरोकार (Substantial Interest) का अतिरिक्त विवादमा मुछिएका सार्वजनिक हक वा सरोकारसंग सम्बन्धित जनसाधारणको प्रतिनिधित्व निवेदकले सहि रूपमा गर्न सक्दछ भन्ने कुराको पनि निवेदकले अदालतलाई विश्वास गराउन सक्नुपर्दछ भन्ने समेतको राधेश्याम अधिकारी विरुद्ध मन्त्रपरिषद सचिवालय समेत भएको रिट निवेदनको निर्णय आदेशमा (ने.का.प. २०४८, अंक १२, पृष्ठ ८१० मा प्रकाशित नि.नं. ४४३०) विशेष इजलासबाट सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भै रहेको देखिन्छ । उक्त प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत रिट निवेदनमा सामयिक कर असूर ऐन, २०१२ वमोजिम जारी भएको सूचित आदेशले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ र आयकर ऐन, २०३१ लाई गरेको संशोधनको व्यवस्थासंग निवेदकको के कस्तो सार्थक सम्बन्ध र तात्विक सरोकार छ भन्ने कुनै उल्लेख गर्न सक्नु भएको छैन । केवल कानून व्यवसायीको हैसियतबाट निवेदन दायर गरिएको आधारमा त्यस्तो विवादको विषयवस्तुसंग निवेदकको सार्थक सम्बन्ध र तात्विक सरोकार का अतिरिक्त निजले सम्बन्धित जनसाधारणको प्रतिनिधित्व सहिरूपमा गरेको रहेछ भन्न सक्ने आधार समेत देखिएन । साथै निवेदकका के कस्तो हकमा प्रतिकूल असर विवादित विषयबाट पर्न गएको छ भन्ने पनि देखाउन नसकेको अवस्थामा प्रस्तुत रिट निवेदन दायर गर्ने हकद्वैया रहेछ भन्न मिल्ने देखिन आएन ।

१४. अतः माथि विवेचित आधार कारणहरुबाट निवेदकको निवेदन जिकिर संविधानसम्मत नहुंदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । मिसिल नियमानुसार गरी वुभाई दिनु ।

उपयुक्त रायमा सहमत छौ ।

न्या.अरविन्दनाथ आचार्य

न्या.टोपबहादुर सिंह

इति सम्मत २०५९ साल असोज १० गते रोज ५ शुभम्

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री कृष्णकुमार वर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री गोपालप्रसाद खत्री
माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
सम्बत् २०५९ सालको रिट नं. ८४

विषय:- आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र ४२(३) संविधानसंग वाभिएकोले अमान्य र बदर घोषित गरी पाउँ ।

निवेदक: जनहित संरक्षण मञ्चकातर्फबाट अधिकार प्राप्त तथा आफनो हकमा समेत का. जि.का.म.न. पा.वा.नं. १४ कुलेश्वर बस्ने अधिवक्ता प्रकाशमणि शर्मा समेत

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार, मन्त्रिपरिषद् सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौं समेत

- नियमित करदाताहरू बीच पनि असमान व्यवहार भएको भन्ने वा स्वयं आय घोषणाद्वारा कर तिर्नेहरू बीच पनि फरक फरक व्यवस्था गरिएको भन्ने निवेदन जिकिर नदेखिनुका साथै त्यसप्रकारको व्यवस्था गरेको देखिन नआएको र कर प्रयोजनको लागि करको दायराभित्र पर्ने व्यक्तिहरूलाई करको दायराभित्र कसरी पार्ने भन्ने प्रश्न वा विषय नीतिगत विषयको कुरा भएको र श्री ५ को सरकारद्वारा सोही नीतिगत कुरा कार्यान्वयनको लागि स्वयं घोषणाद्वारा आयकर तिर्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउंदा स्वयं घोषित आयको करदाता र नियमित करदाताका बीच असमान भएको भनिं करदाताहरू स्वयंबाट यस्तो प्रश्न उठाई अदालत प्रवेश गरेको अवस्था नदेखिने ।

(प्र.नं. १३)

- तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ र प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ कर प्रयोजनका लागि जारी भएको र सो ऐनको उद्देश्य परिपूर्तिको लागि आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५३ र आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७४ र दफा ८४ ले कर सम्बन्धी कारोबार मा करदाताको अधिकार सुनिश्चित गरी त्यस्तो कर सम्बन्धमा भएका कामकुरासंग सम्बन्धित कागजात र जानकारी गोप्य रहने र राख्नु पर्ने व्यवस्था गरेकोले त्यसरी कुनै खास ऐनले खास उद्देश्य परिपूर्तिको लागि कुनै विशेष व्यवस्था गरेको छ भने त्यस्तोमा जुन उद्देश्यको परिपूर्तिको लागि व्यवस्था गरेको हो सो हदसम्म उक्त व्यवस्था लागू हुने अनुमान गर्नुपर्ने ।
- कर सम्बन्धी कारोबारका सम्बन्धमा भएका जानकारी र गोपनीयताबाट कुनै पनि निकायले संविधानद्वारा प्रदत्त काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग गर्न बाधा पुगेको मान्न नसकिनुका साथै कर तिर्नुपर्ने तर करका दायरमा नआएका करदातालाई करको दायराभित्र ल्याउन राज्यद्वारा अपनाइएको विशेष नीतिगत व्यवस्थाको रूपमा सम्म उल्लेखित व्यवस्था रहेको देखिन आएबाट निवेदक पक्षको भनाइ अनुसार धारा ९८(१) अनुसारको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकारलाई संकुचित र नियन्त्रित गरेको भन्न सकिने अवस्था नदेखिने ।
- शुरुमा २०५८ पौष भित्र त्यस्तो स्वयं आय घोषणा गरी कर तिर्नुपर्ने र पछि २०५८ माघ भित्र कार्यान्वयन हुनुपर्ने व्यवस्था गरी सो को कार्यान्वयनको समयावधि समेत समाप्त भई सो को उद्देश्य समेत पूरा भैसकेको अवस्था रहेकोमा सो व्यवस्था समानताको सिद्धान्त विपरीत रहेको नदेखिनुका साथै संविधानको धारा ९८(१) को प्रतिकूल रहेको समेत नदेखिंदा रिट निवेदन खारेज हुने ।

(प्र.नं. १७ र १८)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ताहरू श्री मिहिरकुमार ठाकुर, श्री प्रकाशमणि शर्मा र दिनेश त्रिपाठी, श्री राजुप्रसाद चौलागाई र श्री टेक ताम्राकार

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठक

अवलम्बित नजिर:

आदेश

न्या.कृष्णकुमार वर्मा: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदन सहितको व्यहोरा एवं ठहर यसप्रकार छ: -

२. आर्थिक ऐन, २०५८ (यस पछि संक्षेपमा "आर्थिक ऐन" भनिएको छ) को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र ४२(३) का केही वाक्यांशहरू नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ (यस पछि संक्षेपमा "संविधान" भनिएको छ) को धारा ११(१) तथा धारा ९८(१) समेतसंग बाभिएकोले संविधानको धारा ८८(१) अनुसार अमान्य र बदर घोषित गराउन हामी निवेदकहरू यो निवेदन सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा दायर गर्न आएका छौं। आर्थिक ऐनको दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र ४२(३) का व्यवस्थाहरू संविधानसंग विभिन्न रूपमा बाभिएको कुरा तलका प्रकरणहरूमा उल्लेख गरेका छौं। अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र अनुसूची ६ को दफा ४२(३) का विवादित वाक्यांशहरू अन्तर्गत जस्तो सुकै श्रोतबाट प्राप्त भएको आय भए पनि, यस्तो सम्पत्तिको श्रोतको बारेमा कुनै पनि प्रयोजनको लागि छानवीन गरिने छैन, कुनै पनि कागजातलाई गोप्य कागजातको रूपमा लिइनेछ र कुनै पनि निकायले त्यस्तो कागजात सबै वा आंशिक रूपमा हेर्न वा प्रमाण पेश गर्न लगाउने छैन र सो कागजात कर सम्बन्धी बाहेक अन्य मुद्दामा प्रमाण लाग्ने छैन" भन्ने परेका छन्। विवादित वाक्यांशहरूले मूलतः जस्तो सुकै श्रोतबाट प्राप्त आयलाई गोप्य, अनतिक्रम्य र कुनै प्रयोजनका लागि छानवीन नहुने व्यवस्था गरेको हुँदा यसले भ्रष्टाचार र अनैतिक तरीकाबाट कमाएको सम्पत्तिलाई कानूनी मान्यता र संरक्षण प्रदान गरेको मात्र नभई इमान्दारीपूर्वक आय आर्जन गरी कर तिर्ने व्यक्तिहरूमाथि विभेदपूर्ण व्यवहार समेत गरेको छ जुन असंवैधानिक छ। संविधानले व्यवस्था गरेका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरूलाई अदालतले लागू गर्न नमिल्ने भए पनि यदि सरकारले ती नीति एवं सिद्धान्त विपरीत काम गर्छ भने त्यसतर्फ औल्याउन नसक्ने होइन भनि यस अदालतबाट विभिन्न मुद्दाहरूमा व्याख्या हुँदै आएका छन्।

३. आर्थिक ऐनको विवादित वाक्यांशहरूले मुद्रा निर्मलीकरण (Money Laundering) लाई प्रोत्साहन दिएको छ। अपराधिक कार्यबाट प्राप्त सम्पत्तिलाई वैध बनाउने उद्देश्यले कुनै पनि तरिकाबाट परिवर्तन वा स्थानान्तरण गरिने कार्यलाई "मुद्रा निर्मलीकरण" भनिन्छ। अवैध तरिकाबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई वैध गर्नको लागि वैधानिक आर्थिक संस्था तथा निकायहरूको माध्यमबाट त्यस्तो सम्पत्तिलाई वैधानिक श्रोतबाट प्राप्त सम्पत्तिको रूपमा देखाउन अनेक उपाय अपनाइने गरिन्छ। आर्थिक ऐनको उपरोक्त सुविधा र उन्मुक्ति प्राप्त गरी ६ अरब भन्दा बढी सम्पत्तिको स्वेच्छक घोषणाबाट ६० करोड भन्दा बढी आयकर असुल भएको कुरा सार्वजनिक भएको छ। तर त्यसरी घोषित सम्पत्तिको श्रोत तथा वैधताबारे कुनै छानवीन नै नगरी तथा भविष्यमा पनि छानवीन हुन नपाउने कानूनी व्यवस्था गरी जानी जानी मुद्रा निर्मलीकरण हुन सक्ने अवस्थालाई प्रोत्साहित एवं संरक्षण गर्ने कुराहरूले संविधानको धारा २५ (३) मा उल्लेखित न्याय र नैतिकतामा आधारित स्वस्थ सामाजिक जीवनको स्थापना र विकास गर्ने दायित्वबाट प्रत्यर्थीहरू स्पष्टतः विमुख हुन खोजेको प्रष्ट छ। विवादित वाक्यांशले घोषित सम्पत्तिको श्रोत बारेमा कुनैपनि प्रयोजनका लागि छानवीन गर्न रोक लगाएको छ। यसले सार्वजनिक पद धारणा गर्ने व्यक्तिले भ्रष्टाचार गरी आर्जन गरेको सम्पत्ति सम्बन्धमा छानवीन गर्ने विभिन्न निकायको क्षेत्राधिकार समेतलाई संकुचित र सीमित गर्न खोजेको छ। कुनै सार्वजनिक पद धारणा गर्ने व्यक्तिले आर्थिक ऐनले दिएको यो विशेष सुविधा अनुसार कर बुझाई सकेपछि भ्रष्टाचार निवारण ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कुनै कसूरमा अभियोग लागि अनुसन्धान तहकिकात गर्दा अन्य कुराहरूका अतिरिक्त निजले सम्पत्ति घोषणा गरी कर बुझाएको कुरा पनि सबूद प्रमाण हुन सक्ने अवस्थालाई विवादित वाक्यांशले स्पष्टतः रोकेको छ। संविधानको धारा ९८(१) अनुसार कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने अधिकार अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई प्राप्त छ। तर विवादित वाक्यांशले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकारक्षेत्रलाई समेत संकुचित र नियन्त्रित गरेकोले संविधानको धारा ९८(१) संग बाभिएको हुँदा अमान्य र बदर हुनुपर्ने स्पष्ट छ।

४. आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ को दफा १ ले आयकरको दर पचहत्तर हजार सम्मको खूद आयमा १५ प्रतिशत र त्यसपछिको बाँकी रकममा २५ प्रतिशत आयकर लाग्ने व्यवस्था गरेको छ। अर्कोतर्फ सोही अनुसूची ६ को दफा ४२(१) ले प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम आयकर लाग्ने आय रहेको तर त्यस्तो आयमा लाग्ने कर नतिरेको व्यक्तिले सम्पत्तिको स्वयं घोषणाद्वारा १० प्रतिशत आयकर बुझाउन पाउने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। यसप्रकार विवादित वाक्यांशहरूले आयकर तिर्ने करदाताहरूमध्ये नियमित रूपमा कर तिर्ने इमान्दार करदाताहरू भन्दा नयाँ करदातालाई बढी सुविधा र उन्मुक्ति प्रदान गरेको देखिँदा ती व्यवस्थाहरू संविधानको धारा ११(१) द्वारा प्रत्याभूत समानताको हक प्रतिकूल छ। इमान्दार र नियमित करदातालाई एउटा वर्गमा राखी सुविधा र उन्मुक्ति प्रदान गर्ने कुराको कुनै बोधगम्य र विवेकपूर्ण आधार देखिँदैन। कर नछली नियमित रूपमा र समयमै आयकर तिर्ने करदाताहरूलाई २५५ शिलिङ्गको कर तिर्नुपर्ने तर कर नतिर्ने करदाताले पछि कर तिर्दा १०५ का दरले मात्र तिरे पुग्ने विवादित वाक्यांशहरूले एकातिर कर छल्ने करदातालाई कर छल्न (tax evasion) उत्प्रेरित गरेको छ भने अर्कोतर्फ नियमित इमान्दार करदातालाई हतोत्साहित तुल्याएको छ। मुलुकको कर प्रशासन चुस्त दुरुस्त राखी मौकैमा सम्बन्धित सबैसंग कर उठाउनु पर्ने कानूनी दायित्वबाट पछिनु यस किसिमको भेदभावपूर्ण तरिकाको सुविधा र सहूलियत दिएको औचित्यपूर्ण देखिँदैन। विवादित वाक्यांशहरूले सम्पत्ति घोषणा साथ पेश गरेको सबै कागजातलाई गोप्य कागजातको रूपमा लिइने र कुनै पनि निकायले त्यस्तो कागजात सबै वा आंशिक रूपमा हेर्न वा प्रमाण पेश गर्न लगाउन नपाउने व्यवस्था खुल्ला समाजको अवधारणा विपरीत छ। कर नतिर्ने नयाँ करदातालाई करको दायरामा ल्याउन राज्यले केही मनासिब सुविधा प्रदान गर्न सक्दछ तर त्यस्को बोधगम्य र विवेकपूर्ण आधार र कारण हुनु पर्दछ। कालो धनलाई करको दायराभित्र ल्याउने मनसायले

त्यस्तो सम्पत्तिलाई सदाका लागि वैध र अनतिक्रम्य गर्ने गरी अनैतिक, वेमनासिब र अनुचित कानून बनाउने अधिकार सभ्य नागरिकहरूको समाजमा राज्यले गर्न मिल्दैन । विवादित वाक्यांशहरूले कालो धनलाई (Black money) वैध धन (white money) बनाउनमा सहयोगी भूमिका समेत खेल्ने हुँदा यसले अनैतिक र गैरकानूनी कार्यको संरक्षण गर्न खोजेको देखिन्छ । अनैतिक र गैरकानूनी तरिकाले कालो धन आर्जित गर्ने भ्रष्टाचारी, तस्कर तथा अख्तियारको दुरुपयोग गर्नेहरूलाई विशेष संरक्षण दिने दुषित मनसायबाट विवादित वाक्यांशहरू प्रेरित रहेको देखिन्छ ।

५. तसर्थ उल्लेख भए बमोजिम आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र ४२(३) का विवादित वाक्यांशहरू समानता, न्याय र नैतिकतामा आधारित खुल्ला समाज निर्माण गर्ने संवैधानिक दर्शन विपरीत गैरकानूनी तरिकाले आर्जित कालो धनलाई समेत वैध सम्पत्ति बनाउने अवसर प्रदान गरेको र त्यस्तो सम्पत्तिको श्रोतको बारेमा कुनै पनि प्रयोजनका लागि छानवीन गर्न रोक लगाई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग लगायत सम्पत्ति न्यायिक जाँचवृक्ष आयोगको अधिकारक्षेत्रलाई समेत संकुचित र नियन्त्रित गरेको संविधानको धारा ११(१), धारा ९८(१) लगायत राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरूको प्रतिकूल समेत रहेको हुँदा ती विवादित वाक्यांशहरू प्रारम्भ देखि नै अमान्य र बदर घोषित गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।
६. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको मिति ०५९/१६ को आदेश ।
७. संसद सचिवालयको नाम रिट निवेदनको विपक्षी महलमा उल्लेख भएपनि रिट निवेदकले के कारण र औचित्यका आधारमा संसद सचिवालयलाई प्रत्यर्था बनाउनु परेको हो ? उक्त रिट निवेदनमा कहीं कतै सान्दर्भिकता स्थापित गर्नसकेको पाइदैन । संसद सचिवालय स्वयं कानून निर्माण गर्ने श्रोत होइन । यो सचिवालय व्यवस्थापन कार्यविधि पूरा गर्ने काममा सहयोग गर्ने निकाय मात्र हो । यसले विधायिकाको काम गर्दैन र कानून निर्माण गर्न प्रेरित समेत नगर्ने हुँदा रिट निवेदन खारेजयोग्य छ भन्ने समेत व्यहोराको संसद सचिवालयको लिखित जवाफ ।
८. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २५(२) ले "देशको उपलब्ध आर्थिक श्रोत र साधनलाई सीमित व्यक्तिहरूमा केन्द्रित हुन नदिई सामाजिक न्यायको आधारमा आर्थिक उपलब्धिको न्यायोचित वितरणको व्यवस्था मिलाई कुनै पनि वर्ग वा व्यक्ति उपर आर्थिक शोषण हुन नपाउने व्यवस्था गरी स्वदेशी निजी एवं सार्वजनिक उद्यमलाई प्राथमिकता र प्रश्रय दिई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई स्वतन्त्र एवं आत्मनिर्भर गराउनु राज्यको मूलभूत आर्थिक उद्देश्य हुनेछ" भनी आर्थिक व्यवस्थाको सम्बन्धमा निर्देशक सिद्धान्त रहेको एवं सोही संविधानको धारा ८३ ले "ऐनद्वारा विनियोजित एक शीर्षकबाट अर्को शीर्षकमा रकम सार्ने कुरा र अरु आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी कुरा ऐनद्वारा व्यवस्थित हुनेछ" भन्ने उल्लेख भए बमोजिम उपर्युक्त आर्थिक ऐनद्वारा व्यवस्था भए गरेका कुरालाई अन्यथा लिनुपर्ने अवस्था नदेखिँदा रिट निवेदन खारेजभागी छ । भ्रष्टाचार एवं अनुचित कार्यसंग सम्बद्ध कुरामा संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम अनुसन्धान तहकिकात गर्ने सन्दर्भमा आर्थिक ऐनको उपर्युक्त व्यवस्थाले कुनै निषेध गरेको नदेखिएकोले र कुन ऐन बनाउने, कस्ता कानूनी प्रावधानहरू राख्ने, संशोधन गर्ने, थप गर्ने भन्ने विषय नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ बमोजिम संसदको एकलौटी सक्षमता (Exclusive Competency) अन्तर्गतका कुरा भएको हुँदा यस्ता विषयमा रिट जारी हुनुपर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।
९. विपक्षी रिट निवेदकले यस सचिवालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निजको के कस्तो हक अधिकारको हनन भएको हो, त्यसको स्पष्ट जिकिर नलिई कस्तो ऐन निर्माण गर्ने वा खारेज गर्ने भन्ने विषय सम्बन्धित निकाय (व्यवस्थापिका) बाट भए गरेका काम कारवाहीलाई लिएर यस सचिवालय समेतलाई विपक्षी बनाउनु पर्ने कुनै आधार नै नदेखिँदा उक्त रिट निवेदन खारेजभागी छ । खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मन्त्रपरिषद सचिवालयको लिखित जवाफ ।
१०. विपक्षी रिट निवेदकले आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा ४२ को व्यवस्थाले नियमित रुपमा कर तिर्ने र कर नतिर्ने करदाताको वीचमा विभेदपूर्ण व्यवहार गरेको भन्ने जिकिर लिएको सम्बन्धमा कर निर्धारण प्रक्रियाका लागि आयकर ऐन, २०३१, आर्थिक ऐन, २०५८ ले करदाताका किसिमका आधारमा फरक फरक व्यवस्था गरेको पाइन्छ । यस्तो व्यवस्थाले कर निर्धारण एवं असुलीमा सरलता ल्याउने स्पष्ट छ । यस परिप्रेक्ष्यमा हेर्दा समेत आर्थिक ऐन, २०५८ को अनुसूची ६ को दफा ४२ को व्यवस्थाले करदाताहरूका वीचमा भेदभावपूर्ण व्यवहार गरेको छैन भन्ने दर्शाउँछ । उक्त व्यवस्थाले नियमित रुपमा कर तिर्ने करदाता र कर नतिर्ने करदाताको वर्गीकरणसम्म गरेको र नियमित प्रक्रियाबाट कर असुल हुन नसकेका वा नियमित करदाता भएर पनि कर तिर्नपने आय भएर कर नतिरेका वा कर तिर्न छुट भएका करको दायरामा नआएका करदाताहरूले लाग्ने कर तिरेमा त्यस्ता करदाताको सम्पत्तिको श्रोतको छानवीन नगर्ने व्यवस्था सम्म मात्र आर्थिक ऐनको उक्त प्रावधानले गरेको हो । आर्थिक ऐन, २०५८ को अनुसूची ६ को दफा ४२ ले नियमित करदातालाई भन्दा कर नतिर्ने करदातालाई बढी सुविधा दिएको छैन । नियमित रुपमा कर तिर्ने करदाताले कानून बमोजिम छुट पाउने खर्चहरू समेत कटाई कायम हुन आएको खुद आयमा कर

तिर्नपने हुन्छ भने यस व्यवस्था अनुरूप आयको स्वयं घोषणा गर्ने करदाताले कर नतिरी आर्जित गरेको सम्पत्तिको २०५८ साल श्रावण १ गतेको मुल्यको आधारमा कर तिर्नपने हुँदा आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम खुद आय कायम गर्दा कट्टी गर्न पाउने खर्च एवं सुविधा कुनै पनि प्रदान नगरिएकोले नियमित करदातालाई भन्दा कर नतिने करदातालाई सुविधा दिएको भन्ने निवेदकको जिकिर तथ्य र कानूनमा आधारित नरहेको व्यहोरा अनुरोध छ । साविकको आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५३ ले नियमित वा पटकै करदाता जो सुकै हुन आयकर वा अन्य करको प्रयोजनको निमित्त बाहेक अन्य काममा करदाताबाट प्राप्त कागजात प्रकाशित गरिने छैन भनी प्रत्याभूति प्रदान गरेको सन्दर्भमा स्वयंकर घोषणा गर्दा करदाताले पेश गरेको कागजातलाई अन्य कुनै प्रयोजनको लागि खुला गरिने छैन भनी आयकर ऐन, २०३१ मा भएको उपर्यक्त व्यवस्थालाई नै आत्मसात गरी थप स्पष्ट गर्ने प्रयोजनको लागि प्रयुक्त भएको आर्थिक ऐनको शब्दलाई संविधानसंग वाभिएको भन्ने आधारमा रिट निवेदकले निवेदन दिएको विषय कानूनसंगत नहुँदा रिट निवेदन खारेजभागी छ । भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्य गरी कमाएको धनमा कर लगाउदा उक्त धनलाई वैधानिकता प्रदान हुने भन्ने निवेदकको जिकिरको सम्बन्धमा संविधान र कानून बमोजिम गठित निकायद्वारा अनुसन्धान गरी वैध र अवैध सम्पत्ति भनी प्रमाणित नहुँदाको अवस्थासम्म कर प्रयोजनको लागि कर नतिरी आर्जन गरिएको सम्पत्ति करयोग्य सम्पत्ति मान्नुपर्ने हुन्छ । निवेदकले कुन करदाताबाट अवैध रूपमा कमाएको सम्पत्तिमा कर लगाई उक्त सम्पत्तिलाई वैध बनाइएको हो भन्ने तथ्यगत आधारमा जिकिर लिन सक्नु भएको देखिदैन । अवैध सम्पत्ति भनी छुट्टी नसकिएको अवस्थामा नियमित प्रक्रियाबाट गरेको दायरामा ल्याउन नसकी कर असुल गर्न नसकिएका करदाताहरूबाट कर असुल गर्ने उक्त व्यवस्थाले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकारक्षेत्रलाई कुण्ठित पार्ने प्रश्नै उठदैन । आर्थिक ऐनको अनुसूची - ६ को दफा ४२(१) र दफा ४२(३) का उपर्यक्त विवादित वाक्यांशहरूबाट मुद्रा निर्मलीकरण (:यलभथीवगलमभचप्लन) लाई प्रोत्साहन पुगेको छ भन्ने विपक्षीको जिकिर सम्बन्धमा भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्य गरी धन कमाएका व्यक्तिहरूलाई आर्थिक ऐनमा भएका उपर्यक्त व्यवस्थाबाट उन्मुक्ति दिएको छैन । यद्यपि हाम्रो मुलुकमा मुद्रा निर्मलीकरण सम्बन्धी कानून बनिनसकेको भएतापनि भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्यलाई नियन्त्रण गर्न अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन तथा भ्रष्टाचार निवारण ऐन जारी भैसकेका छन् । श्री ५ को सरकारको उद्देश्य यस्तो भ्रष्टाचार गर्ने वा अनुचित कार्य गर्ने व्यक्तिलाई छुट दिने कदापि पनि होइन । राज्य संचालनका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक श्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने तथा परिचालन गर्ने राज्यको प्रमुख दायित्व तथा कर्तव्य हो । देशका जुनसुकै नागरिकले विभिन्न तरिकाबाट करयोग्य आय आर्जन गरी कर तिर्ने दायित्व पुरा नगरी विसरहेको अवस्थामा त्यस्ता करदाताबाट आर्थिक ऐनको माध्यमबाट कर लगाई असुल उपर गरी देशको उत्पादनशील कार्यमा तथा रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा त्यस्तो साधन श्रोत प्रयोग गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन आवश्यकता अनुरूप कानून निर्माण भै संविधानले व्यवस्था गरे बमोजिमको प्रक्रियाबाट निर्मित कानूनबाट निश्चित अवधिको लागि लागू गरी सो अनुसार कार्यान्वयन पनि भैसकेको र सो कुरालाई कानूनले नै प्रत्याभूति गरिसकेको र करदाताले सो कुरामा विश्वास गरी तोकिएको हद म्याद भित्र सम्पत्ति घोषणा गरी कर तिरिसकेपछि यो प्रावधान नै संविधान विपरीत भएको भनि जिकिर लिन युक्तिसंगत नभएको हुँदा समेत प्रस्तुत रिट निवेदन वदरभागी छ, वदर गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

११. नियमानुसार पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक विद्वान अधिवक्ता श्री मिहिरकुमार ठाकुर, अधिवक्ता श्री प्रकाशमणि शर्मा र निवेदकतर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री दिनेश त्रिपाठी, अधिवक्ता श्री राजुप्रसाद चौलागाई, अधिवक्ता श्री टेक ताम्राकारले आर्थिक ऐन, २०५८ को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र (३) को व्यवस्था संविधानको धारा ७३ र ९८ (१) को व्यवस्थासंग वाभिएको छ । सो अनुसूचीले मुद्रा निर्मलीकरण गर्ने व्यवस्था गरी भ्रष्टाचार र अवैध कारोवारलाई प्रश्रय दिई नियमित कर तिर्ने करदाताका बीचमा असमान व्यवहार हुने स्थितिको सिर्जना गरेको छ । गैरकानूनी तरिकाबाट कमाएको धनलाई वैधानिक बनाउन खोजेको छ । व्यवस्थापिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्र भन्दा बाहिर गई निर्माण गरेको ऐनको उक्त व्यवस्थाले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यक्षेत्र समेतलाई संकुचन गरेको छ । तसर्थ निवेदन मांग दावी बमोजिम रिट जारी हुनुपर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्नभयो । विपक्षीतर्फबाट विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठकले आर्थिक ऐनको उल्लेखित व्यवस्था एकपटकलाई गरिएको र सो को अवधि भुक्तान हुनुका साथै सो कार्य कार्यान्वयनमा समेत आइसकेको छ । कर संवन्धमा प्रस्तुत भएका वा करदाताले पेश गरेको कागजहरू गोप्य रहने व्यवस्था साविक आयकर ऐन, २०३१ मा समेत रहेको छ । सो उपर जिकिर छैन । कर प्रयोजनको लागि पेश भएको कागजात गोप्य रहदैमा सार्वजनिक जवाफदेहीको पदमा कार्यरत व्यक्तिका उपर अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले प्रयोग गर्ने उसको अधिकार र सक्षमतालाई संकुचन गरेको भन्न सकिदैन । आयकर ऐन, २०३१ ले करदाताको प्रकृति तोक्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । नियमित करदाताले विभिन्न प्रकारको छुट पाउने गर्दछन् । स्वयं आय घोषणामा सहभागी हुने करदाताले कुनै प्रकारको छुट पाउँदैन । मांग बमोजिम आदेश जारी हुने अवस्था विद्यमान नहुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको वहस जिकिर प्रस्तुत गर्नभयो ।

१२. आज निर्णय सुनाउन तोकिएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उपर्यक्त बमोजिमको वहस जिकिर निवेदकतर्फबाट पेश हुन आएको वहस नोट, निवेदन जिकिर र लिखित जवाफ समेतका सम्बन्धित कागजातहरू अध्ययन गरी निर्णयतर्फ विचार गर्दा आर्थिक ऐन २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२ को उपदफा (१) र (३) को

व्यवस्थाले नियमित करदाताको भन्दा कम कर तिर्ने व्यवस्था गरी नियमित करदाता र स्वयं आय घोषणा गरी कर तिर्ने करदाता बीच असमान व्यवहार गरेको, भ्रष्टाचार र अनियमित तरिकाबाट आर्जित सम्पत्तिलाई वैधता प्रदान गरेको हुंदा सो व्यवस्था संविधानको धारा ९८ (१) समेतसंग वाभिएको भन्ने उल्लेख गर्दै उल्लेखित आर्थिक ऐनको उल्लेखित अनुसूची ४२(३) मा प्रयुक्त जस्तोसुकै श्रोतबाट प्राप्त भएको आय भएपनि यस्तो सम्पत्तिको आयश्रोतको वारेमा कुनैपनि प्रयोजनको लागि छानवीन गरिने छैन, कुनै पनि कागजातहरूलाई छानवीन गरिने छैन, कुनै पनि कागजातहरूलाई गोप्य कागजातको रूपमा लिइनेछ र कुनै पनि निकायले त्यस्तो कागजात सबै वा आंशिक रूपमा हेर्न वा प्रमाण पेश गर्न लगाउने छैन र सो कागजात कर सम्बन्धी वाहेक अन्य मुद्दामा प्रमाण लाग्ने छैन" भन्ने वाक्यांश वदर गरी पाउं भन्ने निवेदकहरूको मुख्य निवेदन जिकिर रहेको देखिन्छ । एक पटकको लागि यस्तो व्यवस्था गरिएको हो । करको दायरा भित्र नआएका करदातालाई करको दायरामा ल्याउन यस्तो व्यवस्था भएको हो । नियमित करदाताले विभिन्न शीर्षक अन्तर्गत छुट पाउने व्यवस्था भए पनि स्वयं आय घोषणा अन्तर्गत कर तिर्ने करदाताले कुनै प्रकारको छुट पाउदैनन् । कर प्रयोजनको लागि त्यस्ता करदाताको सम्पत्तिको श्रोतको छानवीन नगर्ने व्यवस्थासम्म आर्थिक ऐनको उक्त व्यवस्था हो । कर नतिर्ने करदातालाई विशेष सुविधा दिएको भन्ने भनाइ तथ्य र कानूनमा आधारित देखिदैन भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षीहरूको लिखित जवाफ र वहस जिकिर रहेको देखिन आएका प्रस्तुत रिट निवेदनमा मूलतः देहायका प्रश्नमा निर्णय दिनु परेको छ ।

- (१) आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) ले गरेको व्यवस्था नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१) संग वाभिएको छ, छैन ?
- (२) सोही अनुसूची ६ को दफा ४२ (१) (३) को व्यवस्थाले नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ९८(१) अनुसारको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षेत्राधिकारलाई संकुचन गरेको छ, छैन ?
- (३) निवेदन माग दावी वमोजिम रिट जारी हुनुपर्ने हो ? होइन ?
१३. सर्वप्रथम पहिलो प्रश्न आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२ (१) को व्यवस्था संविधानको धारा ११(१) संग वाभिएको भन्ने निवेदन जिकिरतर्फ विचार गर्दा रिट निवेदकले नियमित करदाताले पाउने सुविधा भन्दा बढी सुविधा दिई नियमित करदाता र सो ऐनको व्यवस्था अनुरूपको स्वयं घोषणा गरी कर तिर्ने करदाता बीच असमानको व्यवहार हुने गरी सो ऐनमा व्यवस्था गरिएको भन्ने जिकिर लिएको देखिन्छ । संविधानको धारा ११(१) ले सबै नागरिक कानूनको दृष्टिमा समान हुनेछन् । कसैलाई पनि कानूनको समान संरक्षणबाट वञ्चित गरिने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । निवेदकले उठाएको विवादको आर्थिक ऐन २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) को व्यवस्था हेर्दा सो दफा ४२(१) ले जस्तोसुकै श्रोतबाट प्राप्त गरेको आय भएपनि आयकर ऐन, २०३१ तथा साविकमा प्रचलित नेपाल कानून वमोजिम आयकर लाग्ने त्यस्तो आयबाट २०५७ असार मसान्त सम्ममा सम्पत्ति आर्जन गरेको तर यस्तो आयमा लाग्ने कर नतिरेको व्यक्तिले २०५८ पौष भित्र यस्तो सम्पत्तिको २०५८ श्रावण १ मा रहेको मूल्यको १० प्रतिशतले स्वयं घोषणाद्वारा आयकर तिरेमा यस्तो सम्पत्तिको श्रोतको वारे कुनै पनि प्रयोजनको लागि छानवीन गरिने छैन र यसरी तिरेको करलाई अन्तिम कर मानिने छ र अन्य जरीवाना तथा शुल्क लाग्ने छैन । यस्तो घोषित आय साविक कारोवारको कूल आयमा समेत जोडिने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यस अनुच्छेदमा प्रयोग भएको " "मूल्यको १० प्रतिशत कर तिरेमा" भन्ने वाक्यांशबाट नियमित करदाता संग मै असमान गरिएको भन्ने भनाइ निवेदक पक्षहरूको रहेको छ । समानता समानहरूका बीच लागू हुने विषय भएको भन्ने सिद्धान्तहरू यस अदालतबाट सार्वजनिक सरोकारका विवादका साथै निजी हकहित प्रचलनका लागि परेका रिट निवेदनहरूमा निर्णय भई स्थापित सिद्धान्तका रूपमा त्यसलाई स्वीकार गरेको आय विवरण पेश नगरेका र आयकर नतिरेका व्यक्तिहरूबाट आफ्नो आय विवरणको घोषणा गर्न लगाई कर तिर्ने मौका दिने भनि पटकै रूपमा उक्त व्यवस्था गरेको पाइन्छ । नियमित करदाताहरू बीच पनि असमान व्यवहार भएको भन्ने वा स्वयं आय घोषणाद्वारा कर तिर्नेहरू बीच पनि फरक फरक व्यवस्था गरिएको भन्ने निवेदन जिकिर नदेखिनुका साथै त्यसप्रकारको व्यवस्था गरेको देखिन आउदैन । करको दायरा भित्र करदातालाई ल्याई उठ्न नसकेका कर असूल गर्ने भनि नियमित रूपमा कर तिर्ने करदाता देखि वाहेकका हकमा यस्तो व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यसप्रकारको कर प्रयोजनको लागि करको दायराभित्र पर्ने व्यक्तिहरूलाई करको दायराभित्र कसरी पार्ने भन्ने प्रश्न वा विषय नीतिगत विषयको कुरा भएको र श्री ५ को सरकारद्वारा सोही नीतिगत कुरा कार्यान्वयनको लागि स्वयं घोषणाद्वारा आयकर तिर्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउंछ । स्वयं घोषित आयको करदाता र नियमित करदाताका बीच असमान भएको भनि करदाताहरू स्वयंबाट यस्तो प्रश्न उठाई अदालत प्रवेश गरेको अवस्था पनि देखिदैन ।
१४. यसर्थ नीतिगत रूपमा श्री ५ को सरकारद्वारा कार्यान्वयन गरिएको विषयले करदाताहरू बीच असमान व्यवहार गरेको भन्ने स्पष्ट आधार देखिन नआएकोले सो वाक्यांश संविधानको धारा ११ संग वाभिएको भन्ने भनाइसंग सहमत हुन सकिएन ।
१५. अब दोश्रो प्रश्न सोही अनुसूची ६को दफा ४२ (१) र (३) को व्यवस्था संविधानको धारा ९८ (१) प्रतिकूल रहेको भन्ने जिकिर तर्फ विचार गर्दा सो दफा ४२(१) र (३) मा गरिएको व्यवस्था मध्ये ४२(१) को व्यवस्था माथि प्रकरण (१) मा उल्लेख गरिएको छ । दफा ४२(३) मा उपदफा (१) वमोजिम करदाताले घोषणासाथ पेश गरेको कुनै पनि कागजातलाई गोप्य कागजातको रूपमा लिइने छ र कुनै पनि निकायले त्यस्तो कागजात सबै वा आंशिक रूपमा हेर्न वा प्रमाण पेश गर्न लगाउने छैन । यस्तो

कागजातको आधारबाट घोषकलाई कुनै पनि ऐन बमोजिम सजाय गर्न सकिने छैन सो कागजातबाट कर सम्बन्धी बाहेक अन्य मुद्दामा प्रमाण लाग्ने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

१६. निवेदक पक्षको सो दफा ४२(१) को यस्तो सम्पत्तिको श्रोतको बारे कुनै पनि प्रयोजनको लागि छानवीन गरिने छैन भन्ने र उपदफा (३) को कागजात गोप्य राखिने कुनै पनि ऐन बमोजिम सजाय गरिने छैन भन्ने वाक्यांशले संविधानको धारा ९८(१) को क्षेत्राधिकारमा संकुचन ल्याएको भन्ने भनाइ रहेको छ । संविधानको धारा ९८को अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गतको उपधारा (१) ले कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले कानून बमोजिम अनुसन्धान र तहकिकात गर्न वा गराउन सक्नेछ भन्ने र सोही धाराको उपधारा (३) ले उपधारा (१) बमोजिम भएको अनुसन्धान र तहकिकातबाट सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्तिले कानून बमोजिम भ्रष्टाचार मानिने कुनै काम गरेको देखिएमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले त्यस्तो व्यक्ति र सो अपराधमा संलग्न अन्य व्यक्तिहरु उपर कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त अदालतमा मुद्दा दायर गर्न वा गराउन सक्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउछ । यस व्यवस्थाबाट अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संविधानद्वारा नै अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा अनुसन्धान तहकिकात गरी मुद्दा दायर गर्न वा गराउन सक्ने अधिकार रहेकोमा विवाद छैन । संविधानद्वारा प्रत्याभूत गरिएको काम कर्तव्य पालना गर्न संविधानले र तत्अन्तर्गत बनेका अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ ले आयोगलाई कुनै बाधा व्यवधान रहेको अवस्था देखिदैन ।

१७. जहांसम्म स्वयं आय घोषणा गर्दा प्रस्तुत कागजात गोप्य रहने र प्रमाण नलाग्ने भन्ने व्यवस्था सो धारा ९८(१) प्रतिकूल रहेको भन्ने जिकिर छ सोतर्फ विचार गर्दा सो व्यवस्था नितान्त कर प्रयोजनको लागि गरिएको व्यवस्था हो । त्यसप्रकारको व्यवस्थालाई कर प्रशासनमा नयाँ र नौलो विषयमा राखी हेर्न मिल्दैन । साविक आयकर ऐन २०३१ को दफा ५३ कागजातहरु गोप्य राख्नुपर्ने मूल शीर्षक अन्तर्गत कर अधिकृतले कुनै व्यक्तिको आयकर सम्बन्धमा आफ्नो अधीनमा आएका कागजपत्र वा अन्य कुनै स्रोतबाट थाहा भएका कुराहरु गोप्य राख्नुपर्ने छ । त्यस्तो कागजपत्रहरु वा गोप्य कुराहरु आयकर वा अन्य करको प्रयोजनको निमित्त बाहेक अन्य काममा प्रकाश गरिने वा कुनै अदालतमा प्रमाण लाग्ने छैन । अन्तिम कर निर्धारण हुनु अगावै श्री ५ को सरकारको अनुमति विना कुनै अधिकारीले निरीक्षण वा अनुसन्धानको लागि मांग गर्न समेत पाउने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७४ को उपदफा (१) को देहाय (ड) ले कर सम्बन्धी गोपनीय कुराहरु यस ऐनमा उल्लेख भए बाहेक अनतिक्रम्य हुने अधिकार करदातलाई प्रदान गरेको देखिन आउछ । त्यस्तै सोही ऐनको दफा ८४ को सरकारी गोप्यता मूल शीर्षक अन्तर्गत उपदफा (१) मा विभागको कुनै पनि अधिकृत तथा अन्य कर्मचारीले यस ऐन बमोजिम आफ्नो कर्तव्य पालनको सिलसिलामा आफ्नो कब्जामा वा जानकारीमा आउने सबै कागजात तथा जानकारी गोप्य राख्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरी सोही ऐनको सोही दफाको उपदफा (२) ले उपदफा (१) बमोजिमको कागज वा जानकारी दिन सकिने निकायहरुको उल्लेख समेत गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी सोही दफाको उपदफा (३) ले उपदफा (२) बमोजिम कागजात र जानकारी प्राप्त गर्ने कुनै व्यक्ति, अदालत, न्यायाधिकरण, निकाय वा अधिकारीले आवश्यक परेको न्यूनतम हदसम्मको अवस्थामा बाहेक त्यस्ता कागजात वा जानकारी गोप्य राख्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । यसरी तत्कालीन आयकर ऐन, २०३१ को र प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ कर प्रयोजनका लागि जारी भएको र सो ऐनको उद्देश्य परिपूर्तिको लागि आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५३ र आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७४ र दफा ८४ ले कर सम्बन्धी कारोवारमा करदाताको अधिकार सुनिश्चित गरी त्यस्तो कर सम्बन्धमा भएका कामकुरासंग सम्बन्धित कागजात र जानकारी गोप्य रहने र राख्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसरी कुनै खास ऐनले खास उद्देश्य परिपूर्तिको लागि कुनै विशेष व्यवस्था गरेको छ भने त्यस्तोमा जुन उद्देश्यको परिपूर्तिको लागि व्यवस्था गरेको हो सो हदसम्म उक्त व्यवस्था लागू हुने अनुमान गर्नपर्ने हुन्छ । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २२ ले कुनै पनि व्यक्तिको जीउ, आवास, सम्पत्ति, लिखत, पत्राचार वा सूचनाको गोपनीयता कानूनद्वारा तोकिएको अवस्थामा बाहेक अनतिक्रम्य हुनेछ भनी गोपनीयताको हक प्रत्येक व्यक्तिलाई प्रत्याभूत गरिएको अवस्था र विषय विषयमा छुट्टाछुट्टै बनेका कानूनमा लेखिए जतिमा सोही कानून बमोजिम हुने मुलुकी ऐन प्रारम्भिक कथनको ४ नं. मा व्यवस्था रहेको समेत परिप्रेक्ष्यमा कर सम्बन्धी कारोवारका सम्बन्धमा भएका जानकारी र गोपनीयताबाट कुनै पनि निकायले संविधानद्वारा प्रदत्त काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग गर्न बाधा पुगेको मान्न सकिदैन । कर तिर्नपर्ने तर करका दायरमा नआएका करदातालाई करको दायराभित्र ल्याउन राज्यद्वारा अपनाइएको विशेष नीतिगत व्यवस्थाको रूपमा सम्म उल्लेखित व्यवस्था रहेको देखिन आउने निवेदक पक्षको भनाइ अनुसार धारा ९८(१) अनुसारको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकारलाई संकुचित र नियन्त्रित गरेको भन्न सकिने अवस्था देखिन आउन ।

१८. निवेदन मांग दावी बमोजिम आदेश जारी हुनुपर्ने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२ (१) र (३) को व्यवस्था कर तिर्नपर्ने करदातालाई करको दायरा भित्र ल्याउन गरिएको नीतिगत कुरा रहेको र आयकर ऐनको व्यवस्थामा नै आयकर सम्बन्धमा प्राप्त कागजात अन्य कुनै प्रयोजनमा प्रयोग गर्ने वा अन्यलाई जानकारी दिइने छैन भनि प्रष्ट व्यवस्था गरेको देखिन आउछ । शुरुमा २०५८ पौष भित्र त्यस्तो स्वयं आय घोषणा गरी कर

तिर्नर्पने र पछि २०५८ माघ भित्र कार्यान्वयन हुनुपर्ने व्यवस्था गरी सो को कार्यान्वयनको समयावधि समेत समाप्त भई सो को उद्देश्य समेत पूरा भैसकेको अवस्था रहेको छ । माथि गरिएको विश्लेषण अनुसार सो व्यवस्था समानताको सिद्धान्त विपरीत रहेको नदेखिनुका साथै संविधानको धारा ९८(१) को प्रतिकूल रहेको समेत नदेखिंदा रिट निवेदन माग वमोजिमको आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १० को अनुसूची ६ को दफा ४२(१) र (३) को वाक्यांशहरु अमान्य र वदर घोषित गरिरहन परेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ ।

उपर्यक्त रायमा सहमत छौं ।

न्या.गोपालप्रसाद खत्री

न्या.रामप्रसाद श्रेष्ठ

इति सम्बत् २०६० साल जेष्ठ १ गते रोज ५ शुभम् ।

विशेष इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री भैरवप्रसाद लम्साल

माननीय न्यायाधीश श्री दिलीपकुमार पौडेल

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.

संवत् २०६१ सालको रिट नं. ३०

विषय:- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र धारा ८८(१) (२) अन्तर्गत उत्प्रेषण, परमादेश लगायत जुनसुकै उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ ।

निवेदक: बाँके जिल्ला नेपालगंज न.पा.वडा नं. ८ घर भई हाल का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. ५ बस्ने वर्ष ४५ को अधिवक्ता सीताराम अग्रवाल

विरुद्ध

विपक्षी: श्री ५ को सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय सिंहदरवार समेत

- संविधानमा भएको व्यवस्था अनुसार हाल संसद नभएको अवस्थामा श्री ५ को सरकारद्वारा आर्थिक अध्यादेश जारी भई श्री ५ को स्वीकृत भइसकेको र सो अध्यादेशले कानून सरह मान्यता पाउने, निवेदकले समेत अध्यादेशको वैधानिकतालाई स्वीकार गरेको देखिएकोले त्यसतर्फ विचार गरिरहनु नपर्ने ।
- संविधान र प्रचलित कानूनको प्रक्रिया पूरा गरी सरकारले आर्थिक अध्यादेश मार्फत लगाएको विशेष शुल्क तोक्न वा लगाउन नपाइने भन्न उपयुक्त र कानूनसम्मत नहुने ।
- अध्यादेश कानून सरहनै लागू हुने र त्यही अध्यादेशले विशेष कर लगाएको, विशेष कर लगाएको कुरालाई निवेदकले सिद्धान्ततः असहमति नजनाएको र के कसरी आफ्नो हक हितमा आघात पर्ने वा अनुचित बन्देज लाग्ने काम हुन गयो, सो कुराको स्पष्ट आधार र पुष्टाई आउन सकेको नदेखिएको, कानून बमोजिम विशेष शुल्क लगाउने अधिकार सरकारलाई रहेको र आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ ले निवेदकको जिकिरलाई भन्दा लिखित जवाफ कथनलाई समर्थन र पुष्टाई गर्ने देखिँदा निवेदकले माग गरेबमोजिम संविधान र प्रचलित नेपाल कानूनसंग अध्यादेशको विवादित अंश प्रतिकूल रहेको वा वाफिएको नदेखिने ।

निवेदकतर्फबाट: विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास

विपक्षीतर्फबाट: विद्वान नायव महान्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठक विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री दुर्गा बन्धु पोखरेल

अवलम्बित नजिर:

आदेश

न्या.भैरवप्रसाद लम्साल: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र ८८(१)(२) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकार भित्र दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको तथ्य र आदेश यसप्रकार छ :-

२. श्री ५ को सरकारले २०६१ साल श्रावण १ गते जारी गरेको श्री ५ को सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको अध्यादेश, २०६१ को दफा १६ को उपदफा (४) मा उपदफा (१) र (२) बमोजिम तिर्ने पर्ने विशेष शुल्क एक आपसमा मिलान गर्न र आयकर प्रयोजनको लागि खर्चको रूपमा कट्टी गर्न पाइने छैन “भनी उल्लेख गरिएको छ । उक्त दफा १६ को उपदफा (१) मा भन्सार प्रयोजनका लागि कायम भएको मूल्यमा विशेष शुल्क वापत असूल गरिने र दफा १६(२) मा करयोग्य आयमा विशेष शुल्क लगाउने व्यवस्था उल्लेख रहेको छ । विशेष शुल्क शन्दर्भमा आयकर ऐनमा कुनै व्यवस्था छैन । विशेष शुल्कलाई आयकरको परिभाषा भित्र राख्न मिल्दैन । आयकर ऐनमा व्यवस्था नभई अध्यादेशको दफा १६ मा छुट्टै व्यवस्था गरी विशेष शुल्क वापतको खर्चलाई आयकर ऐन अन्तर्गतको कर वापतको खर्च भन्न र मान्न मिल्ने होइन । आयकर ऐनले गरेको व्यवस्था अनुसार कायम हुने करयोग्य रकमलाई विशेष शुल्क शन्दर्भमा आधार मात्र मान्न मिल्छ तर विशेष शुल्क रकमलाई आयकर ऐनले गरेको व्यवस्था अनुसारको कर रकम हो भनी कदापि र कुनै अवस्थामा पनि भन्न मिल्दैन ।
३. आयकर प्रयोजनका लागि खर्च कट्टी गर्न पाउने वा नपाउने व्यवस्था आयकर ऐनमा उल्लेख छ । विशेष शुल्क वापतको खर्चलाई आयकर प्रयोजनका लागि खर्चको रूपमा कट्टी गर्न नपाउने व्यहोराको अध्यादेशको उक्तदफा आयकर ऐन विपरीत छ । आयकर ऐनको दफा १३ मा सो ऐनको अधिनमा रही सम्पूर्ण खर्च कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था छ भने कट्टी गर्न नपाउने खर्च शन्दर्भमा दफा २१ मा उल्लेख गरिएको छ जसमा विशेष शुल्क रकम समावेश गरिएको छैन । आयकर ऐनको दफा १४२ ले प्रचलित

- कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सालबसाली लागू हुने आर्थिक ऐनले यस ऐनमा संशोधन गरी कर लगाउने, निर्धारण गर्ने, बढाउने, घटाउने, छुटाउने वा मिन्हा दिने सम्बन्धी व्यवस्था गरेकोमा बाहेक अन्य कुनै ऐनले यस ऐनबमोजिम करका व्यवस्थाहरूमा कुनैपनि संशोधन, परिवर्तन वा कर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था गर्न सक्ने छैन भन्ने व्यवस्था गरेकोमा आयकर ऐन, २०५८ भन्दा बाहेकको अन्य व्यवस्था अर्थात् अध्यादेशको दफा १६ ले आयकर ऐनमा भएको व्यवस्थालाई संशोधन, परिवर्तन वा अन्य व्यवस्थाहरू गर्न सक्दैन । तसर्थ उक्त दफा १६(४) आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ समेतको विपरीत छ ।
४. संविधानको धारा ७३ मा कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाउने र उठाइने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको छ । संविधान नेपालको मूल कानून हो । संविधानसंग बाझिने कानून बाझिएको हदसम्म अमान्य हुने व्यवस्था धारा १ मा उल्लेख छ । कानूनको दृष्टिमा सबै नागरिक समान हुने र कानूनको समान संरक्षणबाट बंचित गरिने छैन भनी समानताको हक धारा ११ मा, पेशा रोजगार, उद्योग र व्यापार गर्ने स्वतन्त्रता धारा १२ मा र सम्पत्तिको हकसम्बन्धी व्यवस्था धारा १७ मा उल्लेख भएको छ । त्यसै गरी धारा ७२ मा अध्यादेशको व्यवस्था भई संविधानमा लेखिएको कुराहरूको प्रतिकूल नहुने गरी सो जारी गर्नपछि । अध्यादेशको उक्त दफा १६(४) को व्यवस्था उक्त संवैधानिक व्यवस्थाको विपरीत छ ।
५. अतः माथि उल्लिखित आधारबाट २०६१/४१ को आर्थिक अध्यादेशको दफा १६(४) मा रहेको “र आयकर प्रयोजनको लागि खर्चको रूपमा कट्टी गर्न पाइने छैन” भन्ने वाक्यांश सो अध्यादेश प्रारम्भ भएको मितिदेखि नै अमान्य र बदर घोषित गरी प्रस्तुत रिट निवेदनमा उल्लिखित संवैधानिक एवं कानूनी प्रश्नको निरोपण गरी हकको प्रचलन एवं बिवादको टुङ्गो लगाउने प्रयोजनको लागि पूर्णरूपमा न्याय गरी उचित उपचार प्रदान गर्न विपक्षीहरूका नाउंमा आवश्यक उत्प्रेषण, परमादेश लगायत जुनसुकै उपयुक्त आदेश समेत जारी गरी पाउं साथै यो रिट निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म अध्यादेशको दफा १६(४) र विशेष शुल्कको व्यवस्था कार्यान्वयन नगर्न नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउंमा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउं र प्रस्तुत विवाद सार्वजनिक महत्व र विषय वस्तुको प्रकृतिबाट छिटो टुंगाउनु पर्ने हुंदा अग्राधिकार भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।
६. विपक्षीहरूबाट १५ दिनभित्र लिखित जवाफ मगाई आएपछि पेश गर्न साथै ६ महिनासम्म क्रियाशील रहने आर्थिक अध्यादेश, २०६१ को दफा १६(४) संविधानको धारा ११,१२,१७ र ७२ तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३,२१ र १४२ संग बाझिएको भन्ने प्रश्न उपस्थित भएको र प्रस्तुत रिटको छिटो टुंगो लगाउनु पर्ने अवस्थाको देखिंदा लिखित जवाफ प्राप्त भएपछि अग्राधिकार दिई विशेष इजलासमा पेश गर्न तथा हाललाई अन्तरिम आदेश जारी गर्न मिलेन भन्ने व्यहोराको यस अदालतको एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको आदेश ।
७. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ अनुसार संसदको अधिवेशन चालु नरहको अवस्थामा अध्यादेश जारी गर्न सकिने व्यवस्था गरेको र यसले अध्यादेश कानून सरह मान्य हुने भन्ने उल्लेख गरे मुताविक हाल प्रतिनिधि सभा नरहको र संसदको अधिवेशन चालु रहन सक्ने अवस्था विद्यमान नरहको शन्दर्भमा संविधानको सोही धारा मुताविक आर्थिक अध्यादेश, २०६१ श्री ५ महाराजाधिराजबाट जारी गरिबक्सैको हुंदा अध्यादेशमा उल्लिखित व्यवस्थालाई संविधान एवं कानून प्रतिकूल भएको भनी मान्न मिल्दैन । आर्थिक अध्यादेश सालसाली रूपमा श्री ५ को सरकारको आर्थिक गतिविधिलाई नियमित एवं निर्देशित गर्न र आर्थिक वर्षभित्र श्री ५ को सरकारले राजस्व र करका सम्बन्धमा अख्तियार गरेको नीतिलाई कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा मालवस्तु तथा व्यापारिक कारोवारहरूमा लगाइने कर महशुल निर्धारण गर्ने गरी जारी गरिने कानूनी दस्तावेज हो । यसरी कानूनबमोजिम निर्धारित कर दस्तूरलाई अन्यथा भन्न मिल्दैन । सो अध्यादेशको प्रस्तावनामा श्री ५ को सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न केही महशुल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूर लगाउन, लगाइराखेकोलाई चालु राख्न वा हेरफेर गर्न तथा राजश्व प्रशासन सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन गर्न समेतको लागि भन्ने कुरा उल्लेख भएकोले प्रस्तुत अध्यादेशमा व्यवस्था भएका राजश्व सम्बन्धी व्यवस्थाहरू पूर्णतः कानूनसम्मत भएकोले यसलाई गैरकानूनी भनी अर्थ गर्न मिल्ने होइन । सो अध्यादेशमा उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाहरू राजश्व प्रशासनसंग सम्बन्धित विशेष ऐनहरूसंग बाझिएको अवस्थामा समेत यही अध्यादेश नै लागू हुने भएकोले औचित्यहीन रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने व्यहोराको उपप्रधानमन्त्री तथा अर्थ मन्त्री एवं अर्थ मन्त्रालयका सचिवको संयुक्त लिखित जवाफ ।
८. यस कार्यालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निवेदकको के कस्तो हक अधिकारको हनन भएको हो ? त्यसको स्पष्ट जिकिर नलिई बिना आधार र कारण यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाइएको छ । आर्थिक अध्यादेश, २०६१ नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७२बमोजिम श्री ५ बाट जारी गरीबक्सैको, यो अध्यादेशका व्यवस्थाहरू देशको प्रचलित कानून नै भएको र यो कानून संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनसंग नबाझिएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने व्यहोराको प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको लिखित जवाफ ।
९. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३ अनुसार कानूनद्वारा कर लगाउन सकिन्छ । धारा ७२ अनुसार संसदको अधिवेशन नभएको अवस्थामा श्री ५ बाट अध्यादेश जारी गर्न सक्ने र सो अध्यादेश ऐन सरह मान्य हुने व्यवस्था छ । सोही संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप आर्थिक अध्यादेश २०६१ जारी भै सो ऐनको दफा १६ मा विशेष शुल्क लगाउने व्यवस्था गरेको र सो विशेष शुल्कलाई आय गणनामा खर्चको रूपमा कट्टा गर्न नपाउने व्यवस्था रहेको छ । सो विशेष शुल्क संविधानसम्मत छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ बमोजिम आर्थिक ऐनले कर थपघट गर्न सक्ने व्यवस्था छ । आयकर ऐन, २०५८ को

दफा १३ अनुसार आय गणना गर्दा कारोवारसंग सम्बन्धित खर्चहरू कट्टा गर्न पाइन्छ । सोही ऐनको दफा २१ को उपदफा (३) को खण्ड (ख) बमोजिम यस ऐनबमोजिम बुझाउनु पर्ने कर र कुनै देशको सरकार तथा सो को कुनैपनि स्थानीय निकायलाई कुनै कानून वा कानून अन्तर्गत बनेको कुनै नियम, विनियम उल्लंघन गरे वापत बुझाएको जरीवाना र यस्तै अन्य शुल्क आय गणनामा कट्टा नहुने कानूनी व्यवस्था छ । सो व्यवस्था अनुसार श्री ५ को सरकारले प्रचलित कानूनबमोजिम लगाएको जरीवाना र अन्य शुल्क र खण्ड (च) बमोजिम यस्तै प्रकारका अन्य कुनै रकमहरू समेत आय गणनामा कट्टा हुँदैनन् । आर्थिक ऐन, २०६१ को दफा २६ अनुसार लगाएको विशेष शुल्क पनि यिनै व्यवस्था अन्तर्गतको शुल्क भएको हुँदा सो शुल्कलाई दफा १६(४) मा आय गणना प्रयोजनका लागि कट्टा नहुने गरी व्यवस्था गरेको हो । यस विभागको कुन कार्यबाट निवेदकको हकमा आघात पुगेको हो, खुलेको छैन । निजले आफूलाई मर्का पर्ने गरी कुनै कर अधिकृतबाट थप कर लगाएको निर्णय उपर आयकर ऐन, २०५८ को परिच्छेद २१ को कानूनी व्यवस्था अनुरूप पुनरावलोकनको लागि विभागमा निवेदन दिन र राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन पाउने कानूनी उपचारको बाटो अवलम्बन नगरी साथै सोही ऐनको दफा ७६ बमोजिम आयकरसम्बन्धी कुरा हरूमा द्विविधा परेमा निराकरण गर्न पूर्वादेशको लागि निवेदन दिन सक्ने र यस विभागबाट पूर्वादेश जारी गरी सो समस्याको समाधान हुन सक्ने व्यवस्थातर्फ ध्यान नपुऱ्याई यस विभाग समेतलाई दुःख दिने नियतले रिट निवेदन दिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको आन्तरिक राजश्व विभागको लिखित जवाफ ।

१०. नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समय पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकतर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास र निवेदक स्वयंले विशेष कर प्रत्यक्षकर होइन । त्यस्तो कर लिएकोमा खर्च लेख्न नपाइने भन्न मिल्दैन । आयकर ऐन, २०५८ को दफा २१ मा कट्टी गर्न नपाउने खर्च भनी व्यवस्था गरेको छ, सो भन्दा बाहेक अन्य आधारबाट कट्टी नपाइने भन्ने मिल्दैन । शुल्क तिरेको कुरालाई मोलमा समावेश गर्न नमिली करदाता स्वयंले वहन गर्नपर्ने व्यवस्था गर्दा व्यापार व्यवसाय गर्ने स्वतन्त्रतामा अनुचित बन्देज लगाउने काम भएको छ । कानूनबमोजिम बाहेक कुनैपनि कर लगाउन नमिल्ने भन्ने संविधानको धारा ७३ संग अघ्यादेशको धारा १६(४) बाभिएको छ । अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफमा समेत विशेष शुल्क प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष कुन कर हो तत्सम्बन्धमा केही बोलेको छैन । विशेष शुल्क कर उठाउने सैद्धान्तिक आधार र पुष्टाई केही पनि रहेको छैन । आयकर ऐन, २०५८ मा संशोधन नगरी नयां कर लगाउन पाइदैन । पृथकताको सिद्धान्त (Doctrine Of Severability) को आधारमा निवेदकले माग गरे जति अघ्यादेशको दफा १६(४) को व्यवस्था अमान्य र बदर गर्न मिल्छ । अघ्यादेशको उक्त दफा १६(४) नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११, १२, १७, ७२ तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा २१ र १४२ संग बाभिएको हुँदा बाभिएको हदसम्म अमान्य र बदर घोषित हुनु पर्छ भनी वहश गर्न भयो ।
११. विपक्षीतर्फबाट विद्वान नायव महान्यायाधिवक्ता श्री नरेन्द्रप्रसाद पाठक र विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री दुर्गाबन्धु पोखरेलले विशेष शुल्क लगाउने अघ्यादेशको मूल दफा १६ लाई स्वीकार गरी त्यसको उपदफा (४) लाईमात्र बदर गर्न माग गरिएको छ । भन्सार विन्दु मै लगाउने शुल्क विशेष शुल्क हो र आयमा लागू हुने आयकर ऐन हो । यी फरक फरक कुरा भएकोले आयकर ऐनसंग जोड्न मिल्दैन । सैद्धान्तिक दृष्टिले भन्सार शुल्कलाई खर्चमा देखाउन पाइदैन । आर्थिक अघ्यादेशको समुच्चा अध्ययन नगरी दफा १६(४) लाई मात्र हेरेर अदालतले निस्कर्षमा पुग्न मिल्दैन । अघ्यादेशको सेवा शुल्क लगाउने कुरालाई स्वीकार गरिएको छ । प्रत्यक्ष रूपमा संविधानसंग बाभिएको नदेखिएसम्म अदालतले विधायिकी कार्यमा हस्तक्षेप गर्दैन । संविधानसंग कुनै कानूनको प्रावधान बाभियो भन्नुमात्र पर्याप्त हुँदैन, बाभिएको पनि देखिनु पर्दछ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ ले साल बसाली रूपमा आर्थिक ऐनको माध्यमद्वारा आयकर ऐन वा आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी कानूनलाई संशोधन वा मिलान गर्नलाई सरकारलाई अधिकार प्राप्त छ । २०६१।४।१ देखि लागू भएको अघ्यादेश ६ महिनासम्म जीवित रहने र ६ महिना व्यतीत हुन लागेको आवस्यता समेत भएको, विशेष शुल्क लगाएको कुरालाई निवेदकले स्वीकार गरेको र आयकर ऐनको दफा २१ अनुसार त्यस्तो शुल्क खर्चमा कटाउन नपाउने स्पष्ट व्यवस्था रहे भएको देखिएकोले निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने अवस्था छैन, रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेतको वहश प्रस्तुत गर्न भयो ।
१२. उपरोक्त वहश बुँदा समेतका शन्दर्भमा निवेदकको निवेदन जिकिर, विपक्षीहरूको लिखित जवाफ र सम्बद्ध कानून समेतको अध्ययन गरी हेर्दा यसमा निम्न लिखित प्रश्नहरूमा निर्णय गर्नपर्ने देखियो ।
- (१) श्री ५ को सरकारले आर्थिक अघ्यादेशको माध्यमद्वारा विशेष शुल्क लगाउन मिल्छ वा मिल्दैन ?
 - (२) निवेदकको मागबमोजिम विशेष शुल्क लगाउने अघ्यादेशको व्यवस्था संविधान र आयकर ऐनसंग बाभिएको छ, छैन ?
 - (३) निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने हो कि होइन ?
१३. सर्वप्रथम पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, २०६१ साल श्रावण १ गतेदेखि लागू हुनेगरी जारी गरिएको आर्थिक अघ्यादेश, २०६१ को प्रस्तावनामा श्री ५ का सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न केही महशुल, कर पोत, शुल्क र दस्तूर लगाउन, लगाई राखेकोलाई चालु राख्न वा हेरफेर गर्न तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन गर्न तत्काल आवश्यक भएको र हाल संसदको अधिवेशन नभएकोले श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७२ अनुसार जारी गरिबक्सको भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । सो अघ्यादेशको दफा १६ मा विशेष शुल्क शीर्षक राखी आर्थिक वर्ष २०६१।६२ मा विदेशबाट नेपाल अधिराज्यमा पैठारी हुने मालवस्तुमा भन्सार प्रयोजनका लागि कायम भएको

मूल्यमा देहायका दरले हुने रकम विशेष शुल्क वापत भन्सार विन्दु मै लगाइने र असूल उपर गरिने छ भनी तत्सम्बन्धी व्यवस्था गर्दै सो दफाको उपदफा (४)मा “उपदफा (१) र (२) बमोजिम तिर्नपर्ने विशेष शुल्क एक आपसमा मिलान गर्न र आयकर प्रयोजनको लागि खर्चको रूपमा कट्टी गर्न पाइने छैन” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। सो उपधारा ४ को कानूनी व्यवस्थालाई निवेदकले नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११, १२, ७२ तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ र १४२ संग वाभिएकोले बदर गरी पाउँ भन्ने माग गरेको अवस्था छ। संविधानमा भएको व्यवस्था अनुसार हाल संसद नभएको अवस्थामा श्री ५ को सरकारद्वारा आर्थिक अध्यादेश जारी भई श्री ५ को स्वीकृत भइसकेको र सो अध्यादेशले कानून सरह मान्यता पाउने, निवेदकले समेत अध्यादेशको वैधानिकतालाई स्वीकार गरेको देखिएकोले त्यसतर्फ विचार गरिरहनु पर्ने भएन। वैधानिक हैशियत प्राप्त अध्यादेशको दफा १६ ले विशेष कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ। जसलाई निवेदक समेतले कुनै आपत्ति गर्न भएको छैन। कानूनको प्रक्रिया पूरा गरेर लगाइएको त्यस्तो शुल्कलाई अन्यथा भन्न सकिने स्थिति देखिदैन। निवेदकबाट त्यस्तो विशेष शुल्क लगाएको कारणबाट आफ्नो हक हितमा के कसरी अनुचित बन्देज लाग्यो वा हकमा प्रत्यक्षतः आघात पऱ्यो भन्ने कुरा निवेदनमा स्पष्ट उल्लेख हुन सकेको देखिएको छैन। यसरी संविधान र प्रचलित कानूनको प्रक्रिया पूरा गरी सरकारले आर्थिक अध्यादेश मार्फत लगाएको विशेष शुल्क तोक्न वा लगाउन नपाइने भन्न उपयुक्त र कानूनसम्मत हुँदैन। निवेदक समेत त्यस्तो कर लगाउने सिद्धान्तसंग सहमत नै रहेको देखिँदा सरकारले विशेष शुल्क लगाउन वा तोक्न सक्ने नै देखियो।

१४. अब दोश्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, निवेदकले अध्यादेशको दफा १६ को उपदफा (४) मा रहेको उपदफा (१) र (२) बमोजिम तिर्न पर्ने विशेष शुल्क एक आपसमा मिलान गर्न र आयकर प्रयोजनको लागि खर्च रूपमा कट्टी गर्न पाइने छैन भन्ने प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११, १२, १७ र ७३ तथा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ र १४२ संग वाभिएको छ, भन्ने जिकिर लिनु भएको छ। संविधानको धारा ११ मा समानताको हक, धारा १२ मा स्वतन्त्रताको हक, धारा १७ मा सम्पत्ति सम्बन्धी हकको व्यवस्था हुनुको साथै धारा ७३ मा कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन वा ऋण लिन नपाइने भन्ने व्यवस्था रहेको छ। आयकर ऐन, २०५८ को दफा १३ मा आयकर ऐनको अधिनमा रही सम्पूर्ण खर्च कट्टी गर्न पाइने व्यवस्था रहेको र सोही ऐनको दफा १४२ मा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि साल बसाली लागू हुने आर्थिक ऐनले यस ऐनमा संशोधन गरी कर लगाउने, निर्धारण गर्ने, बढाउने, घटाउने, छुट दिने वा मिन्हा दिनेसम्बन्धी व्यवस्था गरेकोमा बाहेक अन्य कुनैपनि ऐनले यस ऐनबमोजिमका करका व्यवस्थाहरुमा कुनैपनि संशोधन, परिवर्तन वा कर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था गर्न सक्ने छैन भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। निवेदकले संविधानको जुन धारा वा आयकर ऐन, २०५८ को जुन दफा संग अध्यादेशको व्यवस्था वाभिएको भनी दावी लिनु भएको छ, त्यसलाई उपरोक्त संवैधानिक र कानूनी व्यवस्थाहरुले मद्धत गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन। अध्यादेश कानून सरहनै लागू हुने र त्यही अध्यादेशले विशेष कर लगाएको, विशेष कर लगाएको कुरालाई निवेदकले सिद्धान्ततः असहमति नजनाएको र के कसरी आफ्नो हक हितमा आघात पर्ने वा अनुचित बन्देज लाग्ने काम हुन गयो, सो कुराको स्पष्ट आधार र पुष्टाई आउन सकेको नदेखिएको, कानून बमोजिम विशेष शुल्क लगाउने अधिकार सरकारलाई रहेको भनी माथि प्रश्न नं. १ मा विवेचना भइसकेको र आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ ले निवेदकको जिकिर लाई भन्दा लिखित जवाफ कथनलाई समर्थन र पुष्टाई गर्ने देखिँदा निवेदकले माग गरेबमोजिम संविधान र प्रचलित नेपाल कानूनसंग अध्यादेशको विवादित अंश प्रतिकूल रहेको वा वाभिएको भन्ने देखिएन।

१५. अब तेश्रो र अन्तिम प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, माथि प्रश्न नं. १ र २ मा गरिएको विवेचना अनुसार संविधान र कानूनको प्रक्रिया पूरा गरी श्री ५ को सरकारद्वारा जारी गरेको अध्यादेशलाई कानून मान्नु पर्ने, त्यस्तो कानूनबमोजिम लगाइएको विशेष शुल्कलाई अन्यथा भन्न नमिल्ने, निवेदकले समेत सो शुल्क लगाएको कुरालाई स्वीकार नै गरेको केवल खर्चमा कट्टी गर्न नपाउनेसम्मको अंशलाई बदर गर्न माग गरेकोमा सो कानूनी व्यवस्थाको कारणबाट निवेदकको हकहितमा सारतः असर पर्ने वा अनुचित बन्देज लाग्ने अवस्था बारे स्पष्ट आधार र कारण उल्लेख गर्न सकेको नदेखिएको र संविधानसंग स्पष्ट रूपमा वाभिएको भन्ने नदेखिएको समेत हुँदा निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी गर्न मिलेन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

उक्त रायमा सहमत छौं।

न्या.दिलीपकुमार पौडेल

न्या.वलराम के.सी.

इजलास अधिकृतः (रा.प.द्वि.) नरिश्वर भण्डारी

इति संवत् २०६१ साल पौष १५ गते रोज ५ शुभम ।

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अनुपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री अर्जुन प्रसाद सिंह
संवत् २०५६ सालको रिट नम्बर....३५३५
आदेश मिति : २०६२।१।१९।२

मुद्दा : उत्प्रेषण समेत ।

निवेदक : एयर अनन्या प्रा.लि.को एकल संचालक का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.११ बस्ने वनवारीलाल मित्तल
विरुद्ध

विपक्षी : श्री ५को सरकार अर्थ मन्त्रालय,बागदरवार, काठमाण्डौ समेत

प्रतिपादित नजीर/सिद्धान्त

➤ सम्बन्धित निकायले अग्रिम कर माग गर्ने निर्णय नगरी अनाधिकृत निकायले अग्रिम कर माग गर्ने गरी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुंदा कर विभागबाट लेखिएको निर्देशनात्मक पत्रको साथै निवेदक कम्पनीको कारोबार रोक्का राख्ने लगायतका आदेश समेत बदर हुने ।

आदेश

न्या. अनुपराज शर्मा : नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३,८८(२) अन्तर्गत यस अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ ।

२. एयर अनन्या प्रा.लि. निवेदकको एकलौटी स्वामित्वको सिमित दायित्वको कम्पनीमा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भै यस कम्पनीले नागरिका उड्डयन प्राधिकरण तत्कालिन हवाई विभागको स्वीकृति बमोजिम वायुसेवा संचालनको इजाजत गरेको हेलिकप्टरहरू मध्ये केही नेपाल एयरवेज लि.नाम कै नेपाली कम्पनीले खरिद गर्ने र केही स्काइटेक इन्टरनेशनल नामको विदेशी कम्पनीलाई बिक्री गर्ने काम मै खरिद सम्झौता अन्तर्गत नेपाल भित्र पैठारी भएको हेलिकप्टरहरू समेत रहेको थिए । उक्त हेलिकप्टरहरू नेपाल एयरवेजले खरिद सम्झौता अन्तर्गत रितपूर्वक तिर्नुपर्ने भन्सार रकम समेत धनीको हैसियतले तिरी नेपाल भित्र आयात गरेको थियो । नेपाल एयरवेजको आन्तरिक व्यवस्थापनको कारणबाट उल्लेखित हेलिकप्टरहरूको मूल्य वापत तिर्नुपर्ने किस्ता रकमहरू मध्ये बाँकी रहेको केही रकम नेपाल एयरवेजले चुक्ता भुक्तानी गर्न नसकेको कारणले रितपूर्वक लगतमा स्वामित्वको रूपमा नेपाल एयरवेजको नामा कायम हुन नसकेको भएतापनि स्वामित्व हस्तान्तरण हुन नसकेको हुनाले नेपाल एयरवेजको संचालकको हैसियतसम्म कायम भएतापनि स्वामित्व भने नामसारी भै सकेको थिएन । यसरी नेपाल एयर वेजले नेपाल भित्र खरिद सम्झौता अन्तर्गत पैठारी भने गरेको तर मोल चुक्ता गर्न नसकेको वायुयानहरू खरिद गर्नका लागि यस कम्पनीले चाख देखाए पछि वायुयान भनी कम्पनी, नेपालमा पैठारी गर्ने कम्पनी र यस कम्पनीको विचमा त्रिपक्षीय सम्झौता भै वायुयान खरिदको विषयमा टुंगो लागि सो बमोजिम काम सम्पन्न समेत भएको थियो । उल्लेखित हेलिकीटरहरूको नामसारी हुनु पूर्व नागरिक उड्डयन प्राधिकरणबाट विपक्षी २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयसंग स्वीकृति माग गर्दा यो कार्यालयले रु.१०,००,०००।- धरौटी लिने र कानून बमोजिम नेपाल एयरवेजले सो हेलिकप्टरहरू खरिद गरे वापत तिर्नुपर्ने कुनै कर रकम बक्यौता भएमा सो धरौटी र आफ्नो स्रोतले तिर्न भन्ने कागज मबाट गराई हेलिकप्टरहरू मेरा नाउंमा नामसारी गर्न दिने फुकुवा पत्र दिए बमोजिम उल्लेखित हेलिकप्टरहरू यस एयर अनन्या प्रा.लि. का नाउंमा नामसारी भै आएको थियो । हेलिकप्टर हरू खरिदमा साविक देखि कुनै कर लग्ने व्यवस्था नभएको र नेपाल पैठारी भएको कुनैपनि वायुयानको खरिदमा कुनैपनि एयरलाइन्सले कुनै कर रकम तिर्नु कानूनी व्यवस्था पनि साविकमा नभएको र त्यस्तो कुनै नेपाली वायुसेवा कम्पनीले तिरेको पनि नभएको कुरा निवेदकको जानकारीमा भएको हुनाले धरौटी स्वरूप राखिएको रकम समेत पछि निक्यौल भए पछि फिर्ता पाउने विस्वासमा थिए । यसै वीचमा विपक्षी कर कार्यालयबाट मिति २०५६/२।११ बर्षादिन निवेदकको नाउंमा रु.९७,९६,६७७।०३ र सोमा लाग्ने १५ प्रतिशत थप शुल्क सहित रकम बुझाउन आउनु भन्ने पत्र प्राप्त भएकोले आश्चर्यमा परी कुन कानून बमोजिम के कुन दरमा कसरीमबाट सो कर मागिएको हो,सो निर्णयको प्रतिलिपि माग गर्दा मलाई दिइउन । तत्पश्चात विपक्षी कर कार्यालयमा द.दं.११९५४ मा लाग्ने दस्तुर लिई सम्बन्धित आदेश निर्णय जेजो भएको हो नक्कल पाउं भनी निवेदन दर्ता गराएकोमा उल्लेखित निर्णय यो कार्यालयबाट भएकोनभै श्री ५ को सरकार कर विभागबाट भएको हुनाले सो कार्यालयबाट उपलब्ध गराउन नसकिने व्यहोराको पत्र साथ जानकारी गराइयो ।

३. यसरी मैले नक्कल पाउनको लागि अनुरोध गरी रहेको अवस्थामा मिति २०५६/८/१७ का दिन विपक्षी कर कार्यालयबाट यस कम्पनीको नाउंमा एउटा फ्याक्स प्राप्त भयो जसमा “यस कार्यालयको च.नं.६२८ मिति २०५६/२/११ च.नं.२३८ मिति २०५६।४।१७ को अग्रिम कर वापतको रकम दाखिला गर्ने सम्बन्धी पत्र प्राप्त भई व्यहोरा अवगत भएकै होला । सो सम्बन्धमा

त्यस प्रा.लि.ले नामसारी गरी लिएको ४ वटा हेलिकप्टरहरूको किस्ता भुक्तानीमा आर्थिक ऐन अनुसार अग्रिम आयकर वापत लाग्ने रु.९७,९६,६७७०३ र आर्थिक ऐन अनुसार अग्रिम आयकर समयमा नबुझाएवापत १५ प्रतिशत थप शुल्क समेतको यो पत्र प्राप्त भएको मितिले ३ दिन भित्र दाखिला गर्नु हुन पुनः अनुरोध गरिन्छ । अन्यथा त्य प्रा.लि.को कारोवार रोक्कागर्ने तर्फ कारवाही गरिने व्यहोरा जानकारी गराइन्छ ।”भन्ने व्यहोरा लेखिएको रहेछ । यस कम्पनी उपर कुनै दायित्व थप्नु पूर्व यस कम्पनीलाई सुनुवाईको मौका दिनु पर्नेमा सो नदिइ यस कम्पनीले कर तिर्नु पर्ने गरी विपक्षीले गरेको निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत त्यस्तो कर निर्धारण गर्ने अधिकार कर विभागलाई नभएकोले अधिकारक्षेत्र विहिन निकायले गरेको कर निर्धारण आदेश कानूनी त्रुटिपूर्ण छ । विपक्षीको उपर्युक्त काम कारवाहीबाट यस कम्पनीको संवैधानिक हक हनन् भएको र सो को उपचारको अन्य प्रभावकारी मार्ग अभाव मा यो रिट निवेदन लिई उपस्थित भएको छु । अतः यस कम्पनीलाई गैर कानूनी तवरले कथित कर लगाउने उठाउने कार्य र यस कम्पनीको कारोवार समेत रोक्का राख्ने भन्ने विपक्षीको निर्णय आदेश र सोसंग सम्बन्धित सम्पूर्ण कामकारवाहीहरू लगायत मिति २०५६/८/१७ मा विपक्षी कर विभागबाट लेखिएको निर्देशात्मक पत्रका साथै यस कम्पनीले गरेका कारोवारसंग सम्बन्धित कुनै करको दायित्व बोकाउने र यस कम्पनीसंग यस कम्पनीको काम कारवाही नरोक्नु, कारोवार संचालनमा कुनै बाधा अवरोध खडा नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश जारी गरीपाउं भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।

४. यसमा के कसो भएको हो, निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जार हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखितजवाफ लिई उपस्थित हुनु भनि विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आए पछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नुभन्ने समेत यस अदालतको आदेश ।
५. विपक्षी रिट निवेदकले हेलिकप्टरहरू खरिद गर्ने सम्बन्धमा नेपाल एयरवेजसंग गरेको सम्झौतामा नेपाल एयरवेजले कानून बमोजिम श्री ५ को सरकारलाई तिर्नु बुझाउनु बाँकी बक्यौता रकम आफुले तिर्नु बुझाउन मन्जु गरेको हुँदा अग्रिम कर कट्टा सम्बन्धमा आर्थिक ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम विपक्षी रिट निवेदकले तिर्नु बुझाउन नै पर्ने भएकोले निजले लिएका जिकिरहरू गैरकानूनी भएकोले खारेज गरी पाउ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट र सोही मिलानको २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयको तर्फबाट पर्न आएको पृथक पृथक लिखितजवाफ ।
६. हेलिकप्टरहरू खरिद गर्ने सम्बन्धमा नेपाल एयरवेजसंग निवेदक कम्पनीले गरेको सम्झौतामा स्पष्ट रूपमा नेपाल एयरवेजको कुनै कर दायित्व बक्यौता भएको अवस्थामा सो कर दायित्व भुक्तानी गर्ने दायित्व समेत सोही कम्पनीले गर्ने कुरा स्पष्ट एल्लेख रहेको अवस्थामा उक्त सम्झौतालाई सिरानी हाली आफ्नो दायित्वबाट निवेदक कम्पनी उन्मुक्त हुन सक्ने नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउं भन्ने समेत व्यहोराको कर विभागको तर्फबाट पर्न आएको लिखितजवाफ ।
७. नियम बमोजिम पेशी पूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक तर्फका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री गणेशराज शर्मा तथा विद्वान अधिवक्ता द्वय श्री सतिश कृष्ण खरेल तथा अनिल कुमार सिन्हाले नेपाल एयरवेज लि. नामको नेपाली कम्पनीले स्काइटेक इन्टरनेशनल नामको विदेशी कम्पनी सित हेलिकप्टर खरिद गरी पैठारी तर मोल चुक्ता गर्न नसकेको अवस्थामा निवेदक कम्पनी, वायुयान धनी स्काइटेक कम्पनी र नेपालमा पैठारी गर्ने नेपाल एयरवेज कम्पनी बीच त्रिपक्षीय सम्झौता भएको यसरी निवेदक कम्पनीले सम्झौता गरी हेलिकप्टर लिनु भन्दा पहिलेका करको दायित्व निवेदक माथि थोपर्न मिल्दैन । यसको साथै निवेदकलाई कर तिर्नुपर्ने भन्ने निर्णय अख्तियार प्राप्त निकायबाट नभै अनधिकृत निकायले निर्णय गरेको हुँदा उक्त त्रुटिपूर्ण निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुनु पर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।
८. विद्वान कानूनी व्यवसायीहरूको बहस समेत सुनी मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरी हेर्दा निवेदन माग दावी अनुसारको आदेश जारी हुनुपर्ने हो हो होइन सो सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने हुन आयो ।
९. निर्णय तर्फ विचार गर्दा विपक्षीले गैरकानूनी रूपले कथित कर लगाउने उठाउने निर्णय गरेको हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा उक्त निर्णय बदर गरीपाउं भन्ने निवेदन माग दावी भएकोमा निवेदलाई कानून बमोजिमको कर बुझाउन पत्राचार गरिएको हुँदा रिट निवेदन माग दावी अनुसारको आदेश जारी हुन नसक्ने भएकोले खारेज गरीपाएँ भन्ने खिलितजवाफ रहेको देखिन्छ । चार वटा हेलिकप्टरहरूको किस्ता भुक्तानीमा आर्थिक ऐन अनुसार अग्रिम आयकर वापत लाग्ने रु. १,०७,९६,६७७०३ मा पहिले धरौटी राखेको रु.१०,००,०००। कटाई बाँकी रु. ९७,९६,६७७०३ र आर्थिक ऐन अनुसार अग्रिम आयकर समयमा नबुझाए वापत १५ प्रतिशत थप शुल्क समेतको रकम यो पत्र प्राप्त भएको मितिले ३५ दिन भित्र बुझाउन ल्याउनु हुन भनी २ नं. क्षेत्र कर कार्यालयले निवेदकलाई मिति २०५६/२/११ म पत्र लेखेको भन्ने मिसिल संलग्न रहेको उक्त पत्रको छायाँ प्रतिबाट देखिएको छ । उक्त कर बुझाउने सम्बन्धमा भएको निर्णयको प्रतिलिपि पाउं भनी निवेदकले मिति २०५६/३/२१ म उक्त २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयमा निवेदन दिएकोमा उक्त अग्रिम आयकर माग गर्ने निर्णय यस कार्यालयबाट नभै निर्णयको जानकारी मात्र यस कार्यालयलाई कर विभावबाट प्राप्त भएको भन्ने उक्त २ नं.क्षेत्र कर कार्यालयले च.नं २५० को पत्रबाट निवेदक कम्पनीलाई जानकारी गराएको देखिन्छ । अग्रिम आयकर माग गर्ने निर्णय पगर्ने निकाय सम्बन्धित कर कार्यालय भएकोमा सो को विपरीत प्रस्तुत मुद्दामा अनधिकृत निकायले अग्रिम आयकरमा गर्ने निर्णय गरेको देखिन्छ । यस प्रकार सम्बन्धित निकायले अग्रिम कर माग गर्ने निर्णय नगरी अनधिकृत निकायले अग्रिम कर माग गर्ने गरी गरेको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुँदा निवेदन माग बमोजिम

विपक्षी कर विभागबाट लेखिएको निर्देशात्मक पत्रको साथै निवेदक कम्पनीको कारोवार रोक्का राख्ने लगायतका आदेश समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बढेर हुने ठहर्छ। विपक्षीहरूको जानकारीको लागि फैसलाको जनाउ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई पठाई मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइदिनु।

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्या.अर्जुन प्रसाद सिंह

इति सम्बत २०६२ साल वैशाख १९ गते रोज २ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधिश श्री अनुपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
सम्बत् २०६१ सालको रिट नं.....२६०१
आदेश मिति: २०६६३१४

का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.३२ कालिकास्थान स्थित अमृतभोग क्याटर्स प्रा.लि.को अधिकार प्राप्त प्रबन्धक निर्देशक विनोद कुमार अग्रवाल..... १ निवेदक
 विरुद्ध
 आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबरमहल..... १ विपक्षी

मुद्दा : उत्प्रेषण

तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३,८८(२) बमोजिम पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं निर्णय यस प्रकार छ :

विपक्षी कार्यालयको प.सं.२०५८।०५९ च.नं.३०४१ मिति २०५९।३।३२ को आयकर रकम दाखिला गर्ने विषयको पत्र मिति २०५९।४।१४ मा प्राप्त हुंदा उक्त पत्रमा आ.व.२०५५।०५६ र २०५६।०५७ को कारोवारको सम्बन्धमा तत्कालिन श्री मूल्य अभिवृद्धि कर विभागबाट मिति २०५७।६।६ मा कर निर्धारण हुंदा दाखिल गर्नुपर्ने देखिएको रकम, आ.व. २०५७।०५८ को स्वयं कर विवरण मध्येको नाफा नोक्सान हिसावमा देखाइएको मिन्हा नहुने भनी खुद आय तर्फ स्वयं कर निर्धारण गर्दा समावेश गरी कर तिरेको देखिन आएकोमा सोही प्रकरणमा तिर्नुपर्ने मू.अ.कर पनि मू.अ.कर ऐन,२०५२ बमोजिम दाखिला गरी सकेको देखिन आएकोमा उल्लेखित बिक्री अंकमा आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम लाग्ने कर जरिवाना दाखिल गरेको कुरा अभिलेखबाट देखिन नआएको हुंदा उक्त कर निर्धारण आदेश बमोजिम आ.व.२०५५।०५६ मा रु.२,३५,४८६।- को बिक्री आय तथा आ.व.२०५६।०५७ मा रु.९,०८३३०।- को बिक्री आयमा लाग्ने आ.व.२०५५।०५६ को कर समेत रु. १,२९,५१७३० र आ.व.२०५६।०५७ को कर समेत रु.४,७६,८७३।२५ समेत जम्मा रकम रु.६,०६,३९०।५५ दाखिल गर्नुहुन भनी सूचित गरेको पत्र । उक्त आ.व.मा कर निर्धारण र असुल उपर संबन्धमा आयकर ऐन, २०३१ आकर्षित हुने प्रष्टछ ।

प्रारम्भिक छानविनबाट आ.व.२०५५।०५६ मा दाखिल गर्नुपर्ने रकम देखिएको थिएन । २०५६।०५७ मा रु.९,८५२।५० दाखिला गर्नुपर्ने देखिएको रकम मिति २०५८।३।७ मा दाखिल गरी सकेको छैँ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(क)(२) अनुसार विपक्षीबाट अन्तिम कर निर्धारण आदेश भएको छैन । दफा ५६(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश अनुसारको पुनः कर निर्धारण गर्ने आदेश समेत भएको छैन । उक्त पत्र अनुसारको रकम कम्पनीबाट विपक्षीले असुल उपर गर्न गराउन पाउने होइन । प्रारम्भिक छानविन हुंदा दफा ३३(क) र दफा ५६(१) अनुसारको त्रुटी फेला नपरेको प्रष्ट छ । आ.व.२०५५।०५६ मा रु.२,३५,४८६।- र २०५६।०५७ मा रु. ९,०८,३३०।- को बिक्री कार्य गरिने व्यहोरा उक्त पत्रमा उल्लेख रहेको छ । कायम भएको पुरै बिक्री रकमलाई खुद आय मानी सोमा लाग्ने कर सरचार्ज समेतको रकम जोडि प्रकरण २ (क) (१) को कानूनी व्यवस्था अनुसार “कर” भनिएको सो रकम माग गरिएको उक्तपत्र त्रुटीपूर्ण छ । बिक्री रकमलाई पुरै आय रकम मान्न सकिने अवस्था छैन र पुरै आय रकमलाई खुद आय पनि मान्न सकिदैन । आयकर, खुद आयमा लाग्ने कर हो बिक्री रकममा लाग्ने कर होइन । विपक्षीबाट सफाई प्रस्तुत गर्ने मौका नै नदिई एकै चोटी कर रकम दाखिल गर्ने समेतको पत्र पठाउनु प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त विपरीत छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०० र १०१ अनुसारको कर निर्धारण आन्तरिक राजस्व विभागबाट हुने क्षेत्राधिकारको व्यवस्था उल्लेख रहेको छ । सो व्योहरा उक्त दफा १००,१०१,७२ समेतबाट प्रष्ट भएको देखिन्छ । जबकी साविकको आयकर ऐन, २०३१ मा कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण उपर पुनरावेदन लाग्न सक्ने कानूनी व्यवस्था र क्षेत्राधिकार उल्लेख गरेको थियो । यसरी आयकर ऐन, २०५८ र आयकर ऐन, २०३१ मा कर निर्धारणसम्बन्धी क्षेत्राधिकार समेतमा फरक फरक व्यवस्था रहेको आधारमा पनि एउटा ऐन अनुसार कर निर्धारण हुने र पुनरावेदन गर्न अर्कै ऐन प्रयोग गर्ने सो व्यवस्था पनि प्रष्ट छैन । तसर्थ: विपक्षीको उक्त पत्र त्रुटीपूर्ण भएकोले सो पत्र बदर गराई पाउन अन्य उपचारको बाटो नभएकोले नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ८८(२) अनुसार उक्त पत्र र पत्रमा उल्लेख भए बमोजिमको कर असुल उपर गर्ने सम्बन्धमा विपक्षीबाट भएको सम्पूर्ण काम कारवाहीलाई उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी गैर कनूनी र अनियमित कर रकम निवेदकबाट असुल उपर गर्न नपाउने गरी विपक्षीका नाउंमा उत्प्रेषण सहित परमादेशको आदेश

जारी गरी उक्त पत्र कार्यान्वयन नगर्नु र विवेदकबाट अनियमित र गैर कानूनी कर असुल नगर्नु भनी विपक्षीको नाममा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु पर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधी नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको यस अदालतको मिति २०५९।५।१८ को आदेश ।

विपक्षी अमृतभोग क्याटर्स प्रा.लि.ले आ.व. २०५५।०५।६ र ०५।६।०५।७ मा आफुले गरेको कारोवार मध्ये लुज विलबाट विक्री गरेको कारोवार विक्री खातामा समावेश नगरेको र सोही आधारमा मिति २०५७।६।६ मा मू.अ.कर ऐन, २०५२ बमोजिम कर निर्धारण भएको र सो कर रकम कर दाताले व्याज र जरीवाना समेत दाखेल गरी सकेकोमा करदाताले यस कार्यालयमा पेश गरेको उक्त दुवै आर्थिक वर्षमा क्रमशः रु.२,३५,४८६।- र ९,०८,३३०।- को विक्री आय सम्बन्धित आ.व.को आय विवरण साथ संलग्न नाफा नोक्सान हिसावमा समावेश गरेको पाईएन । यसरी उक्त प्रा.लि.ले आफ्नो सम्पूर्ण आय नदेखाई आय लुकाए छिपाएको पाइएकोले करदाताबाट आयकर रकम असुल उपर गर्न पाउने आधारहरू आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४३(४) ले सुनिश्चित गरी दिएकोले यस कार्यालयको च.नं ३०४१ मिति २०५९।३।३२ मा आयकर रकम रु.६,०६३९०।५५ दाखेल गर्न लेखिएको पत्र त्रुटीपूर्ण नभै कानूनसम्मत भएकोले विपक्षीले कानूनी दायित्वबाट विमुख हुने प्रयत्न गरेको छ । करदाताले उक्त आ.व.को विवरण आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(क) १ बमोजिम स्वयंकर निर्धारण गरी पेश गर्नुपर्ने र स्वयंकर निर्धारण फारममा पेश गरेको विवरणहरू छानविन गर्दा कुनै त्रुटी फेला परेमा वा घटी कर निर्धारण भएको देखिएमा कर अधिकृतले अन्तिमकर निर्धारण गर्न सक्ने कानूनी प्रवधान रहेको र करदाताले आफुले बुझाउनुपर्ने करहरू सम्बन्धित आर्थिक ऐन बमोजिमको किस्तावन्दीमा दाखेल गर्नु पर्नेमा सो दाखेल गरेको छैन । आयकर ऐन, २०५८ लागू भईसकेपछि माथि उल्लेख भएको रकम दाखीला गर्न करदातालाई सूचना गरिएकोमा सोमा चित्त नबुझेमा ऐनको दफा ११५(१) बमोजिम पुनरावलोकन हुन सक्ने गरी निवेदन दिन सकिने कानूनी अधिकार करदाता समक्ष निहित भएकोमा रिट क्षेत्रमा प्रवेश गर्न मिल्दैन । करदाताले पेश गरेको आय विवरणमा लुज विलबाट विक्री गरेको आयलाई लुकाई छिपाई कर छल्ने नियतबाट प्रेरित भएको, अवस्थामा वस्तुगत आधारमा दाखीला गर्नु पर्ने देखिएको कर, जरिवाना र सरचार्ज माग गर्दा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६(१) बमोजिम पुनः कर निर्धारण आदेश नभएको भन्ने जिकिर लिई प्रस्तुत गरेको निवेदन बदर गरी पाउँ । आर्थिक ऐन, २०५५ र २०५६ बमोजिम आफुले बुझाउनु पर्ने आयकर किस्तामा दाखीला गर्नु पर्ने कानूनी दायित्व विवाह नगरेको अवस्थामा करदातालाई कर दाखीला गर्न लेखिएको पत्र कानूनसम्मत देखिदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाण्डौं क्षेत्र नं.१ बबरमहलका तर्फबाट सोही कार्यालयका प्रमुख डिल्ली प्रकाश घिमिरेको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदन सहितका मिसिल संलग्न कागजातहरू अध्ययन मनन गरी निवेदक तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री सिताराम अग्रवालले आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०० र १०१ अनुसारको कर निर्धारण भन्न सकिने अवस्था छैन । दफा १०० ले स्वयंकर निर्धारण र दफा १०१ ले संशोधित कर निर्धारण आदेश सम्बन्धको व्यवस्था उल्लेख गरेको छ । साविक आयकर ऐन, २०३१ मा उक्त नामाकरण गरिएको र सो बमोजिमको व्यवस्था रहेको थिएन । आयकर ऐन, २०३१ अनुसार कर अधिकृतबाट भएको कर निर्धारण उपर आयकर ऐन, २०५८ बमोजिम प्रशासकीय पुनरावलोकन र सो पछि पुनरावेदनमा जान सक्ने कानूनी व्यवस्था भएको देखिदैन । निवेदकलाई सफाईको मौका नै नदिई एकैचोटी कर समेतको रकम दाखीला गर्ने पत्र पठाउनु प्राकृतिक न्याय सिद्धान्तको विपरीत हुँदा रिट जारी हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस तथा विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय क्षेत्र नं.१ बबरमहलको तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका विद्वान उप न्यायाधिवक्ता श्री कृष्ण पौडेलले करदाताले पेश गरेको आय विवरणमा लुज विलबाट विक्री गरेको कारोवार विक्री खातामा समावेश नगरेकोले कर निर्धारण भएको हो । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(क)(१) बमोजिम स्वयंकर निर्धारण गरी पेश गर्नुपर्ने र स्वयंकर निर्धारण फारममा पेश गरेको विवरणहरूमा घटि कर निर्धारण भएकोमा कर अधिकृतले अन्तिम कर निर्धारण गर्न सक्ने प्रवधान रहेको देखिएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

प्रस्तुत मुद्दामा विपक्षी कार्यालयको प.सं २०५८।०५।९ च.नं.३०४१ मिति २०५९।३।३२ को आयकर रकम दाखीला गर्ने विषयको पत्रमा उक्त कर निर्धारण आदेश बमोजिम आ.व.२०५५।०५।६ मा रु.२,३५,४८६। को विक्री आय तथा आ.व. २०५६।०५।७ मा रु.९,०८,३३०। को विक्री आयमा लाग्ने आ.व.२०५५।०५।६ को कर समेत रु १,२९,५१७।३० र आ.व. २०५६।०५।७ को कर समेत रु ४,७६,८३७।२५ समेत जम्मा रु ६,०६,३९०।५५ दाखील गर्नु भन्ने उल्लेखित पत्र त्रुटीपूर्ण भएकोले सो पत्र तथा सम्पूर्ण काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी गैर कानूनी तवरले निवेदकबाट कर असूल उपर नगर्नु भनी विपक्षीका नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन माग दावी भएकोमा अमृतभोग क्याटर्स प्रा.लि.ले आ.व.२०५५।०५।६ र ०५।६।०५।७ मा आफुले

गरेको कारोवार मध्ये लुज विलबाट विक्री गरेको कारोवार विक्री खातामा समावेश नगरी सम्पूर्ण आय नदेखाई आय लुकाए छिपाएको पाइएको र करदाताबाट आयकर रकम असुल उपर गर्न पाउने आधारहरू आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४३(३) ले सुनिश्चित गरी दिएकोले आयकर रकम रु. ६,०६३९०।५५ दाखिला गर्न लेखिएको पत्र कानूनसम्मत रहेकोले निवेदकको सवैधानिक तथा कानूनी हकमा प्रतिकूल असर परेको नहुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी लिखित जवाफ पर्न आएको देखिन्छ ।

अव निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुन सक्ने हो होइन ? भन्ने संबन्धमा विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा आयकर निर्धारण सम्बन्धमा तत्कालिन २ नं. क्षेत्र कर कार्यालय ववरमहलमा यि निवेदकले आ.व. २०५५।०५६, २०५६।०५७ को स्वयंकर निर्धारणको विवरण दाखिला गरेको मिसिल संलग्न प्रतिलिपिबाट देखिन्छ । आ.व. २०५५।०५६ मा दाखिला गर्नुपर्ने रकम नदेखिएकोमा २०५६।०५७ मा रु ९८५२।५० दाखिला गर्नुपर्ने भनिएको रकम मिति २०५६।३।७ मा र.नं.००५८८४ बाट निवेदकले दाखिला गरि सकेको देखिन्छ । आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३३(क)(२) अनुसार विपक्षीबाट पत्रमा उल्लेखित अन्तिम कर निर्धारण आदेश भएको देखिँदै र ऐ.को दफा ५६(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश अनुसारको पुनः कर निर्धारण आदेश भएको समेत देखिन आएन । यस अवस्थामा पत्रानुसारको रकम निवेदकबाट विपक्षीले असुल उपर गराउन पत्राचार गर्नु कानूनसम्मत देखिन आएन । यि निवेदक करदाताले पेश गरेको स्वयं कर निर्धारणलाई विपक्षीले स्वीकार गरिसकेको अवस्था देखिन्छ । उक्त स्वयंकर विवरणमा कुनै कुरा भुठ्ठा देखिन आएमा आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६ बमोजिमको प्रक्रिया अनुसार पुनः कर निर्धारण गर्नुपर्नेमा उल्लेखित दफा बमोजिम निवेदकको पुनः कर निर्धारण आदेश गरेको अवस्था कर कार्यालयबाट प्राप्त पत्रबाट समेत देखिन आउँदैन ।

यसरी कर निर्धारण सम्बन्धमा विपक्षीले आदेश नै जारी गर्नुपर्ने गरी कानूनले नै अनिवार्य गरेकोमा सो बमोजिम भए गरेको अवस्था देखिन आउँदैन । कर निर्धारण आदेशको अभावमा केवल उल्लेखित पत्रको आधारमा मात्र सो पत्रानुसारको रकम निवेदक कम्पनीबाट विपक्षीले असुल उपर गर्न पाउँछ भन्नु कानूनसम्मत देखिन आएन । यसरी उक्त कम्पनीको उल्लेखित आर्थिक वर्षहरूको कर निर्धारण सम्बन्धमा प्रारम्भिक छानविन हुँदा त्रुटी फेला परेको समेत मिसिलबाट देखिन नआएको स्थितिमा उल्लेखित पत्र कार्यान्वयन गरी कर असुल गर्नु कानूनसम्मत देखिन नआएबाट उल्लेखित पत्र लगायतका काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर भई उक्त अनियमित कर रकम निवेदकबाट असुल उपर नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीको नाउँमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ । आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत (उप-सचिव)

दिपक खरेल

इति सम्बत् २०६६ साल आषाढ १४ गते रोज १ शुभम्.....।

श्री सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
माननीय न्यायाधीश श्री रण बहादुर वम
सम्बत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.१२८
आदेश मिति : २०६६।४।१५

मुद्दा : अदालतको अवहेलना ।

वेस्टर्न नेपाल कत्था मील प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ.का बिक्री

प्रवन्धक मनराम खड्का.....१ निवेदक

विरुद्ध

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, आन्तरिक राजस्व विभाग लाजिम्पाट.....१ विपक्षी

एकद्वार समिति, उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर काठमाण्डौ.....१

नेपाल सरकार, उद्योग विभाग.....१

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरवार.....१

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १०२(३) अन्तर्गत यसै अदालतको क्षेत्राधिकार भित्रको भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ :

यस उद्योगले आ.व.२०३८।०३९ देखि २०४८ श्रावण मसान्तसम्म स्वदेशी कच्चा पदार्थबाट कत्था र कच्छ उत्पादन गरी विदेश भारतमा निर्यात गरी रु.४२५६६९३- अन्तःशुल्क वापत बुझाएको रकम औ.व्य.ऐन,२०३८ को दफा १०(ग) (४) र २०४४ मा संशोधन दफा १०(ग)(३) समेत बमोजिम फिर्ता पाउं भनी शुरु देखी नै सम्बन्धित अन्तःशुल्क कार्यालय एवं तत्कालिन अन्तःशुल्क विभागमा निवेदन दर्ता गरिएकोमा त्यसमा कारवाही चली उद्योग विभाग (सुविधा शाखा) एकद्वार समितिमा पठाएकोमा प.सं.२०५१।०५२ उ.वि.स.(वेष्टर्न ने.कत्था मिल) च.नं.२५४५ मिति २०५०।६।१० मा निर्णय भएको व्यहोराको यस उद्योगलाई जानकारीको लागि लेखिएको थियो ।

उक्त पत्र प्राप्त भै त्यसमा चित्त नवृत्ति यसै सम्मानित अदालतमा मिति २०५१।९।१८ मा रि.नं.२०५१ सालको २६५४ मा दर्ता गराएकोमा त्यसमा संयुक्त इजलासको मा.न्या.श्री कृष्ण कुमार वर्माज्यूको रायलाई सदर गर्दै एकद्वार समितिको विवादित निर्णयलाई उत्प्रेषणको आदेशबाट वदर गरी परमादेशको आदेश समेत जारी गर्दै मिति २०५१।१२।३० मा आदेश भएको थियो र सो अन्तिम भै बसेको छ ।

सम्मानित सर्वोच्च अदालतको पूर्ण इजलासबाट मिति २०५१।१२।३० मा उक्त अन्तिम आदेश भएपछि सो आदेश अनुसार अन्तःशुल्क रकम फिर्ता पाउं भनी उद्योग विभाग, एकद्वार समिति, अर्थ मन्त्रालय र आन्तरिक राजस्व विभाग समेतमा पटक पटक निवेदन दर्ता गरी सम्पर्कमा रहँदै आएकोमा यस उद्योगबाट विदेश भारत निकासी गरेको कत्था तथा कच्छ भारतीय मुद्रा भुक्तानी रसिदहरूको फोटोकपि तत्कालिन अन्तःशुल्क कार्यालय नेपालगंजमा पेश गरी सो कार्यालयबाट अन्तःशुल्क विभाग पठाई सकेको भए पनि उद्योग विभागको मिति २०६०।१।१९ को पत्रबाट पुनः माग गरिए बमोजिमको प्रमाण पनि यस उद्योगबाट उद्योग विभागमा मिति २०६०।१।१९ मा दर्ता नं.३८९ मा दर्ता गराई सकिएको छ । तर मिति २०५१।१२।३० मा पूर्ण इजलासबाट भएको उक्त अन्तिम आदेशको कार्यान्वयन एकद्वार समिति समेतबाट आजसम्म नगरी वेवास्ता गरी दुःख दिई आएकोले यो निवेदन पेश गरेको छु ।

लकडीको प्रयोग एवं प्रशोधन समेत गरी स्वदेशी औद्योगिक उत्पादन कत्था तथा कच्छ १४२५९३०.५ के.जि.उक्त अवधिमा भारत निकासी गरेको निर्यात प्रमाणपत्रबाट पनि प्रमाणित भैरहेको र सो कुरा सम्बन्धित अन्तःशुल्क कार्यालयले पनि प्रमाणित गरेको भन्ने पूर्ण इजलासको उक्त अन्तिम आदेशमा समेत उल्लेख गरिएकोले त्यसरी निकासी गरिएको कत्था तथा कच्छको परिमाणमा बुझाएको अन्तःशुल्क रकम फिर्ता पाउने निवेदकको कानूनी अधिकार छ । सो मध्ये आ.व.२०४४।०४।५, २०४५।०४।६ मा भारत निकासी भए गरेका परिमाणको अन्तःशुल्क रकम निवेदकले फिर्ता पाइसकेकोले सो वाहेकको वांकी रकम निवेदकले फिर्ता पाउनुपर्ने भन्ने सम्मानित अदालतबाट मिति २०५१।१२।३०।५ मा अन्तिम आदेश भईसकेको दुई वर्ष भन्दा बढी नै भईसकेपनि हालसम्म विपक्षी एकद्वार समितिले फिर्ता दिने निर्णय नगरी आदेशको अवहेलाना गरी रहेको स्पष्ट छ । पूर्ण इजलासबाट भएको अन्तिम आदेशलाई हालसम्म कार्यान्वयन नगरीसम्मानित अदालतको आदेशको विपक्षीहरूले अपहेलना गरी आएकोले सर्वोच्च अदालत ऐन,२०४८ को दफा ७ अनुसार अवहेलना गरेमा विपक्षीहरू माथी कारवाही तथा सजाय गरी पूर्ण इजलासबाट भएको उक्त अन्तिम आदेशको अविलम्ब कार्यान्वयन गराई बुझाई सकिएको अन्तःशुल्क रकम फिर्ता दिने आदेश समेत गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको निवेदनपत्र ।

यसमा प्रस्तुत निवेदन फौजदारी विविधको दायरीमा दर्ता गरी निवेदकको माग अनुसार अदालतको आदेशको अवहेलनामा सर्वोच्च अदालत ऐन, २०४८ को दफा ७ अनुसार किन कारवाही हुन नपर्ने हो ? सबै व्यहोरा खुलाई म्याद सूचना प्राप्त भएको १५ दिन भित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा म्याद सूचना जारी गरी कानून अनुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतबाट भएको आदेश ।

विपक्षी निवेदकले नेपालगंज भन्सार कार्यालयमा पेश गरेको निर्यात प्रज्ञापन पत्र संलग्न गरेको देखिन आएको र अन्तःशुल्क कार्यालय नेपालगंजको मिति २०४४।३।२५ को पत्रबाट निवेदक उद्योगले आ.व.२०३८।०३९ देखि आ.व.२०४२।०४३ सम्म गरेको उत्पादन निकासी र मौज्जातको रेकर्ड प्रमाणित गरेको देखिन आउंछ । सम्मानित अदालतको उपरोक्त फैसला कार्यन्वयन गर्ने सिलसिलामा यस विभागले उद्योगीबाट अतिरिक्त प्रमाण पेश गर्न वा आधार खुलाउन समेत मिति २०६०।२।९ र मिति २०६०।९।१९ मा पत्राचार गरिए अनुसार कागजात पेश भैसकेको र विपक्षी उद्योगले पाउनुपर्ने अन्तःशुल्क रकम फिर्ता माग सम्बन्धमा एकद्वार समितिको २०६०।८।१० मा बसेको २१५ औं बैठकले विपक्षी उद्योगीबाट पेश भएको पृथक पृथक वर्षको अतिरिक्त प्रमाण र आधार लाई ठहर राय पेश गर्न यस विभागमा सुविधा शाखा हेर्ने निर्देशकको संयोजकत्वमा नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघका प्रतिनिधि सदस्य, आन्तरिक राजस्व विभागका प्रतिनिधि सदस्य रहने गरी समिति गठन भै तत्सम्बन्धमा कारवाही भइरहेको व्यहोरासम्मानित अदालत समक्ष सादर अनुरोध गर्दछु । तसर्थसम्मानित अदालतबाट भएको फैसला कार्यन्वयनको प्रक्रियामा रहेको हुंदा सर्वोच्च अदालत ऐन, २०४८ को दफा ७ अनुसार अपहेलना गरेको भन्नु न्यायोचित हुदैन । तसर्थ विपक्षीको भुठाने निवेदन नै खारेज अनुपर्दछ । खारेज गरीपाउं भन्ने समेत व्यहोराको एकद्वार समितिको संयोजक एवं उद्योग विभाग समेतको तर्फबाट ताना गौतमको लिखित जवाफ ।

विपक्षीले आफ्नो निवेदनमा उल्लेख गरे जस्तो यस विभागबाट अदालतको अवहेलना हुनेगरी कुनै कार्य गरिएको छैन । सम्मानित अदालत समक्ष विपक्षीले २०५१।०९।१८ मा २०५१ सालको रि.नं.२६५४ मा यस (तत्कालिन विक्रीकर तथा अन्तःशुल्क) विभाग समेतलाई विपक्षी बनाई दिनु भएको रिट निवेदनमासम्मानित अदालतको २०५१।०२।३० मा भएको आदेश सहितको प्राप्त सक्कल फाइल यस विभागमा प्राप्त हुन आएकोमा औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी सुविधाको निर्णय औद्योगिक व्यवस्थापन ऐन, २०४९ को दफा १७ अनुसार गठित एकद्वार समितिले गर्ने कानूनी व्यवस्था भएको हुंदा आवश्यक निर्णयका लागि समयमै एकद्वार समिति उद्योग विभागमा पठाई सकिएको व्यहोरा सादर अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व विभागतर्फबाट महानिर्देशक राममणि दुवाडीको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी समावेश भई पेश हुन आएको प्रस्तु मुद्दामा विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभाग समेत तर्फबाट उप न्यायाधिवक्ता शंकर बहादुर राईले २०५१।२।३० को यस अदालतको आदेशमा निवेदक उद्योगद्वारा अतिरिक्त प्रमाण पेश गर्न वा आधार खुलाउन पर्ने भए सो समेत गरी अन्तःशुल्क सुविधा सम्बन्धमा निर्णय गर्न गराउन विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश जारी हुने निर्णय भएको अवस्था हो । सम्मानित अदालतको आदेशको पालना गर्न निवेदकहरूले माग गरेको आर्थिक वर्षहरूको अन्तःशुल्क फिर्ताको लागि आवश्यक कारवाही अगाडी वढाउने क्रममा निवेदकहरूले सम्बन्धित कागजातहरू पेश गर्न नसकेको कारणले टुङ्गो लाग्न नसकेको अवस्था छ । विपक्षीहरूले अदालतको आदेशको अवहेलाना नगरेको हुंदा निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी वहस गर्नुभयो

विपक्षीहरू तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ताको वहससमेत सुनी निवेदकका वारेस धिरज कुमार यादवको जिकीर समेत सुनी पेश भएका मिसिल कागजातहरूको अध्ययन गरी हेर्दा यसमा निवेदकको माग बमोजिम विपक्षीहरूले अदालतको अवहेलना गरेको हो होइन ? र निजहरूलाई अदालतको अवहेलनामा सजाय हुन्छ हुदैन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपरेको छ ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदक वेस्टर्न नेपाल कत्था मिलले कत्था र कच्छ उत्पादन गरी विदेश भारतमा निर्यात गरी अन्तःशुल्क वापत २०३८।३९ देखि २०४८ सम्मको बुझाएको रकम रु.४२,५६,६९३- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १०(ग) (४) र संशोधित दफा १०(ग)(३) फिर्ताको लागि एकद्वार समितिमा पेश गरेकोमा फिर्ता माग बमोजिम फिर्ता प्राप्त नभएकोले यस अदालतमा दायर भएको सम्वत् २०५७ को रि.पु.इ.नं.१७५ को मुद्दामा एकद्वार समितिको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर भई फिर्ता गर्ने सम्बन्धमा परमादेश समेत जारी हुने गरी पूर्ण इजलासबाट मिति २०५१।२।३० मा निर्णय भएकोमा पटक पटक निवेदन दिई प्रयास गर्दा समेत माग बमोजिमको रकम फिर्ता नभएको हुंदा विपक्षीहरूबाट यस अदालतको उपरोक्त आदेशको अवज्ञा भएकोले अदालतको अपहेलानामा सजाय गरी पाउं भन्ने मुख्य निवेदन दावी रहेको प्रस्तुत मुद्दाका विपक्षी एकद्वार समिति तथा उद्योग विभाग समेतको तर्फबाट महानिर्देशक ताना गौतमले पेश गर्नुभएको लिखित जवाफमा उद्योगले पाउनुपर्ने अन्तःशुल्क रकम फिर्ता माग सम्बन्धमा एकद्वार समितिको २०६०।८।१० मा बसेको २१५ औं बैठकले उद्योगले पेश गरेको पृथक पृथक प्रकारको आधार र प्रमाणलाई ठहर राय पेश गर्न सुविधा शाखा हेर्ने निर्देशकको संयोजकत्वमा उपसमिति गठन भई तत्सम्बन्धी कारवाही भइरहेको हुंदा अदालतको अपहेलना नगरिएकोले निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी जिकिर लिएको पाइन्छ ।

निवेदकले निवेदनमा दावी लिएको यीनै निवेदक र प्रत्यर्थी भई यस अदालतबाट फैसला भएको सम्वत् २०५७ को रि.पु.नं.१७५ को उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश मुद्दामा मिति २०५१।२।३० मा भएको फैसला ठहर निर्णय अध्ययन गर्दा “रिट निवेदकले पेश गरेको सबुद प्रमाण र आवश्यक भए खुलाउनु पर्ने अन्य कुराहरू समेत खुलाई प्रमाण पेश गर्न लगाई अथवा विश्वशनीय अन्य कुनै वैकल्पिक

आधारमा निरूपण गर्ने तर्फ विपक्षी एकद्वार समितिबाट कारवाही भएको समेत देखिन नआएकोले सो समितिको निर्णयमा सबुद प्रमाणको स्पष्ट मूल्यांकन र न्यायोचित विश्लेषण नदेखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गर्ने हदसम्मको संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीश श्री कृष्ण कुमार बर्माको राय सदर हुने ठहर्छ । माथि उल्लेख भए बमोजिम निवेदक उद्योगद्वारा पेश भएको मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरूको साथै निवेदकबाट अतिरिक्त प्रमाण पेश गर्न वा आधार खुलाउन लगाउन पर्ने भए सो समेत जो जे जस्तो गनुपर्छ कानून बमोजिम गरी पृथक पृथक वर्षको अन्तःशुल्क सुविधा सम्बन्धमा छुट्टाछुट्टै आधार प्रमाण सहित निर्णय गर्न गराउन समेत विपक्षीहरूको नाउंमा परमादेश जारी हुने ठहर्छ, भन्ने समेत आदेश जारी भएको पाइन्छ । निवेदकद्वारा दायर भएको उक्त उत्प्रेषण मिश्रित परमादेशको मुद्दामा निवेदकलाई फिर्ता गर्नुपर्ने भनिएको रकम यकिन भई त्यस्तो यकिन भएको रकम फिर्ता गर्नु भन्ने मरमादेश जारी भएको अवस्था नभई निवेदक समेतबाट प्रमाण पेश गर्न लगाई पेश भएका प्रमाण समेतका आधारमा फिर्ताको निर्णय गर्नु” भन्ने समेत यस अदालतबाट उक्त मुद्दामा आदेश भएको पाइन्छ । यस अदालतबाट आदेश भएपछि, सोही प्रयोजनार्थ एकद्वार समितिको २१५ औं बैठकले उपसमिति गठन गरेको भन्ने लिखित जवाफमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।

यस अदालतबाट जारी भएको परमादेश समेतको आदेश कार्यान्वयनको सिलसिलामा उद्योग विभागबाट २०६४।७।११ मा निवेदक वेस्टर्न नेपाल कत्या मिल प्रा.लि.लाई च.नं.१३२८ को पत्रद्वारा “निवेदक उद्योगको मागदावी सहितको सक्कल फाईल एकद्वार समितिको सचिवालय (उद्योग विभाग) मा प्राप्त नै नभएको अवस्था रहेको र निवेदक उद्योगलाई कागजात पेश गर्न एवं प्रत्येक आ.व.मा तिरेको अन्तःशुल्क के कति हो ? खुलाउन र सो को रसिद पेश गर्न जानकारी गराइएकोमा सो समेत नगरी पुरानै दावी निरन्तर दोहोर्याई निज उद्योगले आफ्नो मागदावी कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई आफ्ना प्रमाण कागजातहरूको सम्बन्धमा थप स्पष्ट गर्न सहयोग गर्नु पर्नेमा त्यसो नगरी केवल औपचारिकता मात्र पुरा गरेको देखिँदा उद्योग विभाग, एकद्वार समितिमा रहेको कागजातहरूका आधारमा मात्र निवेदक उद्योगले पाउने रकम एकिन गर्न नसकिने हुँदा मागदावी गरे अनुसार अन्तःशुल्क रकम फिर्ता दिन सकिने अवस्था रहेन” भन्ने एकद्वार समितिबाट मिति २०६४।६।२८ मा भएको २६२ औं बैठकको निर्णयको जानकारी गराइएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत विवरणहरूबाट निवेदकले विपक्षी उद्योग विभाग एकद्वार समिति समेतबाट फिर्ता लिनुपर्ने भनी दावी गरिएको रकम निवेदकले कानूनको प्रावधान अन्तर्गत रही फिर्ता प्राप्त गर्न सक्ने हुन्छ । यस अदालतबाट यिनै पक्ष विपक्षीहरू बीच चलेको सम्बन्ध २०५७ सालको रि.पु.नं.१७५ को मुद्दामा आदेश जारी हुँदाका अवस्थामा निवेदकले कानून बमोजिम फिर्ताको लागी दावी गरेको रकम फैसला हुँदाका अवस्थामा यकिन भएको अवस्था नभई निवेदकहरूसंग थप प्रमाणहरू समेत बुझी प्रत्येक आ.व. को अन्तःशुल्क सुविधाको सम्बन्धमा छुट्टा छुट्टै आधार प्रमाण सहित निर्णय गर्न परमादेश समेतको आदेश जारी भएको देखिन्छ । यस अदालतबाट जारी भएको आदेश पश्चात विपक्षी एकद्वार समितिले सो प्रयोजनका लागि निर्णय गरी उपसमिति गठन गरी कारवाहीको प्रकृया अगाडी बढाएकोमा निवेदक पक्षबाट आवश्यक प्रमाण पेश नगरेको कारणबाट उद्योगले पाउने भनी दावी गरेको रकम विवादको टुंगो नलागेसम्म दिन कानूनतः मिल्ने देखिएन । निवेदकले दावी गरेको रकम प्रमाणहरू बुझेर यकिन नगरी निवेदकले दावी गरेकै आधारले मात्र भुक्तानी हुनुपर्छ भन्ने तर्क युक्तीसंगत हो भन्न मिलेन । यस अदालतको आदेशलाई विपक्षीहरूले पालना नै नगरेको भन्ने नदेखिँदा प्रमाणको अभावमा रकम एकिन गर्न नसकेको भन्ने देखिन आएको । यसमा निवेदकले दावी गरेको रकम यकिन गर्नलाई सो सम्बन्धी प्रमाण निवेदकले पनि पेश गर्नुपर्ने कर्तव्य हुन जान्छ । निवेदक तर्फबाट आवश्यक प्रमाणहरू पेश गरी रकम यकिन गर्नलाई सहयोग नभएको अवस्थामा विपक्षीले मात्र आदेशको पालना नगरेको भनी अदालतको अवहेलना गरेको भन्ने ठहर गर्न उपरोक्त आधार प्रमाणबाट मिल्ने देखिएन ।

तसर्थ यस अदालतबाट भएको मिति २०५९।२।३० को आदेश कार्यान्वयनको सिलसिलामा निवेदकले दावी गरेको कागजातहरू फेला नपरेको पटक पटक पत्राचार गर्दा पनि निवेदकतर्फबाट सो सम्बन्धी प्रमाण पेश हुन नसकेको अवस्थामा एकद्वार समितिको २६२ औं बैठकद्वारा निवेदकको माग बमोजिमको रकम फिर्ता गर्नसक्ने अवस्था रहेन भनी निवेदकलाई जानकारी गराएको देखिँदा यस्तो अवस्थामा अदालतको अवहेलना हुने कसूर प्रत्यर्थीहरूले गरेको भनी ठहर गर्न सबुद प्रमाणको अभावमा मिल्ने देखिएन । विपक्षीहरूलाई अदालतको अवहेलनामा सजाय गरी पाउँ भन्ने निवेदन दावी पुग्न सक्दैन । अवहेलना गरेको भन्ने दावी पुग्न नसक्ने ठहरेकोले सजाय तर्फ केही गरी रहन परेन । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधिश

इजलास अधिकृत : कमल प्रसाद पोखरेल

इति सम्बन्ध २०६६ साल श्रावण महिना १५ गते रोज ५ शुभम्.....।

श्री सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
आदेश मिति : २०६७।५।१३
२०६३ सालको रिट नं....३१८१

मुद्दा : उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश ।

ललितपुर जिल्ला स्थित गुण सिनेमा प्रा.लि.को तर्फबाट ऐ.का.अधिकार प्राप्त संचालक राजेन्द्र शाक्य.....१

विरुद्ध

आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुर.....१ प्रत्यर्थी

तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३, ८८(२) बमोजिम यस अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ :

प्रस्तुत कम्पनीले चलचित्र प्रदर्शन गर्ने उद्योगको रूपमा दर्ता भै कानूनले तोकेको कर्तव्य र दायित्वहरू पुरा गर्दै चलचित्र प्रदर्शन गर्दै आएको छ । उद्योगले सरकारलाई आयकर र मूल्य अभिवृद्धि कर वापत वर्षको लाखौं राजस्व योगदान गर्दै, विदेशी चलचित्र प्रदर्शन गरेवापत लाखौं रुपैयां चलचित्र विकास शुल्क वापत तिर्दै नेपाली चलचित्र विकासका लागि समेत योगदान गरेको छ । प्रत्येक दिन कुन विदेशी वा नेपाली चलचित्र प्रदर्शन भयो त्यसको पूर्ण विवरण समेत आवधिक रूपमा विपक्षी कार्यालयमै पेश छ ।

विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयले यस कम्पनीले कर कार्यालयमा पेश गरेको वित्तीय विवरणमा टिकट बिक्री आम्दानी रु.५३,६६,१३१।०५ देखाएको र त्यसलाई समर्थन हुने आवधिक विवरण समेत पेश गरेको विवाद छैन । तर कृषि विकास बैंकमा ऋण प्रयोजनको लागि पेश गरेका वित्तीय विवरणमा टिकट बिक्री आम्दानी रु.२,३०,००,०००। पेश गरेको भनी मिति २०६२।५।१४ मा आ.व.२०५९।०६० को कर योग्य आय रु.९३,४३,३१४।७१ कायम गरी सो मा कर जरिवाना र व्याज समेत एकमुष्ट रु.५९,९५,०६९।२२ निर्धारण गरी मिति २०६२।५।१४ मा कर निर्धारण गरी सोही तथ्य कारण देखाई सोही मितिमा नै कर जरिवाना, थप दस्तुर र व्याज समेत गरी २०५९ साउन देखि २०६० असार कर अवधिको रु.५६,९२,५०६। मूल्य अभिवृद्धि अन्तिम कर निर्धारण आदेश गरी पठाएकोले दुवै कर निर्धारण आदेश उपर आन्तरिक राजस्व विभाग समक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन विचाराधिन अवस्था रहेको छ । यस्तैमा विपक्षी कार्यालयले चलचित्र विकास शुल्क दाखिल गर्नु भन्दै आयकर र मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण गर्नको लागि लिएको तर्क र तथ्यको आधारमा चलचित्र विकास शुल्क वापत रु.४४,०८,४६७।२३ र जरिवाना भन्दै रु.८८,१६,९३४।४६ समेत एक मुष्ट जम्मा रु.१,३२,२५,४०१।७० माग गर्दै सो चित्त नबुझे ३५ दिन भित्र राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौंमा पुनरावेदन दिन सकिने व्यहोरा उल्लेख भएका मिति २०६२।५।७ को पत्र २०६२।५।२२ मा प्राप्त हुन आयो ।

आर्थिक ऐन, २०५८ चलचित्र शुल्क दरवन्दीको दफा २ बमोजिम नेपाली चलचित्र प्रदर्शनमा चलचित्र विकास शुल्क छुट गरिएको भै विदेशी चलचित्र प्रदर्शनमा मात्र चलचित्र विकास शुल्क दाखिला गर्नुपर्ने भनी किटानी व्यवस्था विपरित निवेदकले अनुमानित टिकट बिक्री आम्दानी देखाई कृषि विकास बैंकमा पेश रहेको परियोजनामा आधारित रही एकमुष्ट रकममा नै चलचित्र विकास शुल्क माग गरेवापत अनाधिकार र कानून विपरित कर लगाउन लागेको र निवेदकको सम्पत्तिसम्बन्धी हकमा आघात परेको छ । आयकर ऐन, २०५८ चलचित्र विकास शुल्कसम्बन्धी दरवन्दी अनुसूची ५ को दफा १४ ले चलचित्र विकास शुल्कसम्बन्धी तोकिएको अधिकार लीले गरेको निर्णय उपर मात्र पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था भएकोमा निर्णय नै नगरी सामान्य निर्देशनात्मक पत्रबाट शुल्क जरिवाना माग गरेकोले एवं विपक्षीले कानून विपरित गरी लाग्ने नसक्ने चलचित्र विकास शुल्क र दोब्बर जरिवाना निर्धारण गरी पठाएकोले निवेदकको राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौं समक्ष पुनरावेदन दिने सक्ने अर्थिक हैसियत नै विद्यमान नभएको अवस्था छ । विपक्षीले आधार प्रमाण तथा कानून समेत नखुलाई एकतर्फी रूपमा पत्रद्वारा चलचित्र विकास शुल्क माग गरे वापत निवेदकको पुनरावेदनको बाटो अवरुद्ध भएको एवं भैरहेको पुनरावेदनको उपचार अपर्याप्त र प्रभावहिन देखिएकोले पूर्ण न्यायको लागि यो रिट दिनु परेको छ ।

प्रस्तुत विवादमा तोकिएको अधिकारी को हो भन्ने नखुलेको र रिटपूर्वकको निर्णय पनि नभएको अवस्था छ । साथै सामान्य उपचारको बाटो नै अवरुद्ध पार्ने गरी न्यायिक मनको प्रयोग समेत नभै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त समेतको अनादर गरी विपक्षीबाट भएको उल्लेखित काम कारवाही अर्थिक ऐन, २०५८, चलचित्र विकास शुल्क दरवन्दीको दफा २, ५, ६, ७, ८ र ९ तथा नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा १२(ड.), १७, ७३ विपरित विना निर्णय २०६२।५।७ को पत्रद्वारा चलचित्र विकास र विनाकसूर लगाइएको जरिवाना माग गरेको निर्देशनात्मक पत्र तथा अन्य कुनै निर्णय कारवाही आदेश आदी पछि खुल्न आएका सो सबै कारवाही उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी कानून विपरित कुनै पनि कर रकम माग नगर्नु भनी परमादेश वा अन्य उपयुक्त आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।

यसमा के कसो भएके हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत यस अदालतको आदेश ।

करदाताको आ.व.२०५९।०६० को कर परीक्षण मिति २०६०।१२।३० मा सम्पन्न भएकोमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको च.नं २८ मिति २०६२।४।१२ को पत्रबाट उक्त करदाताले बैंक तथा आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा कर्जा लिने तथा कर तिर्ने प्रयोजनार्थ एउटै आ.व. २०५९।०६० को लागि फरक फरक वित्तीय विवरण राजस्व छुल्ने मनसायले पेश गरेको देखिएकोले कारवाहीको लागि आयोग समक्ष जानकारी गराउनु हुन भनी लेखिआए बमोजिम यस कार्यालयबाट छानविन गर्दा वित्तीय विवरण फरक परेकोले मिति २०६२।५।१४ मा संशोधित कर निर्धारण भै रु.५५,९९,८१३।२८ आयकर र रु.३,९५,२५५।७२ विशेष शुल्क तथा रु.५६,९२,५०६। मू.अ.कर र च.नं. ३६८ मिति २०६२।५।७ को पत्रबाट रु. १,३२,२५,४०१।७० चलचित्र विकास शुल्क समेत दाखिला गर्न आदेश जारी गरिएको कार्य प्रचलित ऐन, कानून बमोजिम भएको हो । २०६२।५।१४ को कर निर्धारण आदेश उपर करदाताले महानिर्देशक, आन्तरिक राजस्व विभाग समक्ष प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिएको र उक्त विभागबाट मिति २०६२।९।३ मा यस कार्यालयको निर्णय सदर भैसकेपछि प्रस्तुत रिट दायर गरेको हो । निवेदकलाई चलचित्र विकास शुल्क निर्धारणको विषयमा चित्त नबुझे कानूनी प्रकृया अनुरूप राजस्व न्यायाधिकरण काठमाण्डौमा पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा पुनरावेदनको तह नाघी कर छुल्ने उद्देश्यले रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको हुंदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउं भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व कार्यालय ललितपुरको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम पेशी सूचिमा चढी हुनआएको प्रस्तुत रिट विषयमा रिट निवेदक तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता अनिल कुमार सिन्हा र नारायण नेपालले आर्थिक ऐन,२०५८ को चलचित्र शुल्कसम्बन्धी दरवन्दी अनुसूची ५ को १४ ले चलचित्र विकास शुल्कसम्बन्धी तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णय उपरमात्र पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था गरेकोमा त्यस्तो कुनै निर्णय नै नगरी विपक्षीले चलचित्र विकास शुल्क वापत रु.४४,०८,४६७।२३ र जरिवाना रु.८८,१६,९३४।४६ समेत एकमुष्ट जम्मा रु.१,३२,२५,४०१।७० माग गरी मिति २०६२।५।७ मा निर्देशनात्मक पत्र पठाएको अवस्था छ । चलचित्र प्रदर्शन र टिकट बिक्रीसम्बन्धी आवधिक विवरण पेश गरिसकेको अवस्थामा सो को विपरित ऋण लिने प्रयोजनको लागि कृषि विकास बैंकमा पेश गरेको परियोजनालाई आधार लिएको र सो को आधारमा चलचित्र विकास शुल्क र जरिवाना निर्धारण गर्दा विपक्षी कार्यालयले कार्यालयलाई प्रतिवाद गर्ने मौका समेत नदिई एकतर्फी रूपमा पठाएको सो निर्देशनात्मक पत्रबाट रिट निवेदकको मौलिक र कानूनी हकमा आघात पुगेको अवस्था हुंदा निवेदक माग बमोजिम उत्प्रेषण आदेशद्वारा सो पत्र लगायतका काम कारवाही बदर गरी कानून विपरीत स्वेच्छाचारी रूपमा कुनै पनि कर रकम माग नगर्नु भनी परमादेश जारी गरिपाउं भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

त्यस्तै विपक्षी तर्फबाट विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता सरोज गौतमले रिट निवेदकले चलचित्र विकास शुल्क निर्धारण सम्बन्धमा कर कार्यालयमा पेश गरेको रु.५३ लाख कारोवार देखाएकोमा सोही अवधिको कारोवार रकम रु. २,३०,००,०००। देखाई कृषि विकास बैंकमा परियोजना पेश गरेको अवस्था भई दुवै विवरण फरक परेकोले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट समेत ध्यानाकर्षण भै आएको हुंदा मिति २०६२।५।१४ मा संशोधित कर निर्धारण भै रु. ५५,९९,८१३।२८ आयकर र रु.३,९५,२५५।७२ विशेष शुल्क तथा रु.५६,९२,५०६। मू.अ.कर र मिति २०६२।५।७ को पत्रबाट रु.१,३२,२५,४०१।७० चलचित्र विकास शुल्क समेत दाखिल गर्न आदेश जारी गरिएको प्रचलित ऐन कानून बमोजिम भएको हो । रिट निवेदकले २०६२।५।१४ को कर निर्धारण आदेश उपर प्रशासकीय पुनरावेदनको लागि समक्ष दिएको निवेदनमा आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशकबाट आन्तरिक राजस्व कार्यालयको निर्णय सदर भैसकेको र प्रस्तुत मिति २०६२।५।७ को निर्णयका सम्बन्धमा चित्त नबुझे राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्नु भनी पत्रद्वारा जानकारी गराइएको हुंदा पुनरावेदनको विकल्प हुंदा हुँदै सोको तह नाघी दायर गरेको रिट निवेदन खारेज गरीपाउं भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

दुवै पक्षका विद्वान कानून व्यवसायीको बहस जिकिर र सम्बन्धित मिसिल सलग्न कागजातको आधारमा प्रस्तुत विषयमा निवेदकको माग बमोजिम उत्प्रेषणको आदेश र परमादेश जारी गर्नुपर्ने हो होइन भन्ने प्रश्नमा नै आदेश गर्नुपर्ने देखियो ।

तत्सम्बन्धमा विचार गर्दा यसमा प्रस्तुत रिट निवेदनको विषयवस्तु विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय ललितपुरले आर्थिक वर्ष २०५९।०६० को अवधिका लागि PAN No. ३०००४२९५९ को रिट निवेदक गुण सिनेमा प्रा.लि.ले बुझाउनु पर्ने चलचित्र विकास शुल्क र जरिवानासंग सम्बन्धित रहेकोमा विवाद देखिदैन । सोही अवधिको लागि मिति २०६२।५।१४ मा भएको अन्तिम मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेश र संशोधित आयकर निर्धारण आदेश उपर रिट निवेदकले प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि २०६२।७।७ मा निवेदन दर्ता गराएको र सो विषयमा विचाराधिन रहेको भन्दै मिति २०५२।५।७ को पत्रादेश उपर मिति २०६१।१।२१ मा प्रस्तुत रिट दायर गर्न ल्याएकोमा मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशकबाट २०६२।९।३ मा नै उल्लेखित मिति २०६२।५।१४ को आदेश सदर भै सो निवेदन सम्बन्धित निकायबाट टुङ्गो लागी सकेको अवस्था मिसिल संलग्न तत्सम्बन्धी आदेशको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ ।

प्रस्तुत निवेदनमा चलचित्र विकास शुल्कसम्बन्धी तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णयमा मात्र पुनरावेदन लाग्ने भन्ने आर्थिक ऐन, २०५८ को अनुसूची ५ दफा १४ ले कानूनी व्यवस्था गरेको हुंदा त्यस्तो कुनै अधिकारी नतोकिएको चलचित्र विकास शुल्क असूल

गर्ने विपक्षीको कामकारवाही कानून विपरित रहेको भनी निवेदकले जिकिर लिएको देखियो । तत्सम्बन्धमा आर्थिक ऐन, २०५८ हेर्दा उक्त ऐनको अनुसूची ५ दफा ८ ले चलचित्र विकास शुल्कसम्बन्धी प्रशासन सम्बन्धित जिल्लाको आन्तरिक राजस्व कार्यालय र सो नभए कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालयले गर्ने भनी चलचित्र विकास शुल्कको प्रशासनको रूपमा आन्तरिक राजस्व कार्यालयलाई तोकी दिएको र चलचित्र घरधनी/सञ्चालकहरूलाई आफुले प्रयोग गर्ने सिटको सिलसिलेवार नम्बर मिति र चलचित्रको नाम सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालय वा कोष तथा लेखा नियन्त्रकको कार्यालयमा जानकारी गराई सो को अभिलेख चलचित्र घरहरूले राख्नुपर्ने गरी चलचित्र विकास शुल्क निर्धारण प्रयोजनको लागि चलचित्र घरधनि/सञ्चालकलाई दायित्व समेत सोही दफाले तोकेको पाइन्छ । सो बमोजिम नगर्ने वा सो व्यवस्थाको उल्लघन गरेको पाइएमा सम्बन्धित अधिकृतले त्यस्तो चलचित्र घरधनि/सञ्चालकबाट चुहावट भएको शुल्क र सो को दोब्बर रकम जरिवाना गरी असूल गर्ने भन्ने समेत व्यवस्था उक्त दफा ८ ले गरेको पाईदा ऐनले विकास शुल्क प्रकाशनसम्बन्धी अधिकारी नतोकेको भन्ने रिट निवेदन जिकिरसंग सहमत हुन सकिएन ।

आर्थिक ऐन, २०५८ को दफा १४ को व्यवस्था भनेको ऐनको अनुसूची ५ को दफा ६,७ र ८ बमोजिमको निर्णय उपरको पुनरावेदन लाग्ने भन्ने व्यवस्थासंग सम्बन्धित रहेकोले सो दफामा प्रयुक्त चलचित्र विकास शुल्कसंग सम्बन्धित तोकिएको अधिकारी भन्नाले पुर्वोक्त दफा ८ मा उल्लेखित निकायका अधिकारी बुझ्नुपर्ने अवस्था र स्थिती हुंदा त्यसरी ऐनले चलचित्र विकास शुल्कको प्रशासक निकाय र अधिकारी दफा ८ भै तोकी सकेको र दफा १४ ले त्यस्तो अधिकारीको निर्णय उपर पैतिस दिन भित्र राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्थाको प्रत्याभूतीसम्म गरेको देखियो । यसरी प्रस्तुत विषयमा रिट निवेदकलाई पुनरावेदन गर्न पाउने अधिकार ऐनले नै प्रदान गरी मिति २०६२।५।७ को पत्रमा समेत सो विषयमा स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको अवस्था र स्थितिमा तोकिए बमोजिम पुनरावेदनको मार्ग अवलम्बन नगरी वैकल्पिक उपचारको उपाय हुंदा हुंदै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिंदा यसमा विनेदक माग दावी सम्बन्धमा थप विश्लेषण गरिरहनु पर्ने अवस्था समेत देखिएन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाईदिनु ।

न्यायधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायधीश

इजलास अधिकृत : हरिराज कार्की

इति सम्बत् २०६७ साल भदौ महिना १३ गते रोज १ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
सवत् २०६१ सालको रिट नं. २८२७

विषय:- उत्प्रेषण ।

निवेदक: मनकामना एअरवेज (प्रा.) लि.का अख्तियार प्राप्त ऐ. ऐ. का प्रबन्ध सञ्चालक किशोर सिलवाल
विरुद्ध

विपक्षी: अर्थ मन्त्रालय समेत

- कुनै विषयमा निर्णय गर्ने न्यायिक वा अर्धन्यायिक निकायले गरेको निर्णयमा चित्त नबुझेमा सोउपर पुनरावेदन गर्ने हकको सिर्जना कानूनबाट हुने भएकोले निर्णयमा चित्त नबुझे पुनरावेदन गर्न जान पाउने कुरा उल्लेख नगरेकै कारणले उक्त कानूनी हक मर्दैन र कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायभन्दा फरक निकायमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी निर्णयमा उल्लेख गरेकै कारणले मात्र पुनरावेदन गर्न पाउने हक मर्ने वा कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायमा पुनरावेदन गर्न नपाउने भन्ने अवस्था नरहने ।

(प्रकरण नं.२)

- कुनै नयाँ ऐनको निर्माण हुँदा साविकको व्यवस्थालाई आंशिक रूपमा मात्र स्वीकार गरिएको हो भने त्यो कुरा प्रष्ट रूपमा आउनु पर्छ । कर निर्धारण प्रक्रिया पूरा नभै असूलीको कार्य शुरु हुन नसक्ने ।
- कर अधिकृतको कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णय पुनरावेदन तहबाट समेत अन्तिम नभएसम्म कर निर्धारण अन्तिम हुदैन । यसैले कर निर्धारण प्रक्रियाभित्र पुनरावेदनको बाटो पर्दैन भन्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं.६)

निवेदक तर्फबाट:

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापा

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

आदेश

न्या. भरतराज उप्रेती: तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३ र ८८(२) अन्तर्गत यस अदालतमा दायर भई पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ:-

यस मनकामना एअरवेज प्रा.लि. ले आ.व. २०५५।५६ को कारोवारको विवरण आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौंमा पेश गरेको र सो पेश गरेको विवरणहरूमा देखाइएको नाफा नोक्सान हिसावमा आयतर्फ चार्टर रेभेन्यु (Charter Revenue) रु.८३,५३,८००।- र मेन्टेनेन्स रिभेन्यु ८५,४७,६००।- र खुद नोक्सान रु.१,३३,६६,०२४।४६ देखाइएकोमा स्वयं कर निर्धारण विवरणमा खुद आय रु.१३,६३,६९६।५९ देखाई मिति २०४९।२।१९ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार आयकर छुट हुनुपर्ने भनी पेश भएकोमा आयकर छुट दिन नमिल्ने भनी नाफा नोक्सान हिसावमा खर्चतर्फ एयरक्राफ्ट लस भनी रु.१,९५,३०,३९०।- देखाएको र स्वयंकर निर्धारण विवरणमा क्षतिपूर्ति रकम रु.१,९६,८७,८५०।- खुद आय समावेश गरेको देखिएको तथा दुर्घटना भएको हेलिकप्टरको क्षतिबापत रु.१,९६,८७,८५०।- बीमा रकम प्राप्त भएकोले ७८,४२,५४०।- लाई पूर्णगत नोक्सानी मानी मिनाहा नदिई जम्मा खुद आय रु ९२,०६,९५६।५९ कायम गर्ने निर्णय भएको र सोही आयको आयकर ऐन, २०३९ को दफा ५६(३), दफा ५९(१) र दफा ६०(३) बमोजिम कर र जरीवाना गरी जम्मा रु.३५,८३,०३८।५९ आन्तरिक राजश्व कार्यालय क्षेत्र नं. ३ बाट २०५९।१०।२९ मा आयकर निर्धारण भएको छ ।

नेपाल राजपत्रमा मिति २०४९।२।१९ मा अर्थ मन्त्रालयद्वारा प्रकाशित सूचनाअनुसार निजी क्षेत्रमा सञ्चालित वायु सेवा कम्पनी वा फर्मलाई कार्य सञ्चालन गरेको मितिदेखि ५ वर्षसम्म वायुसेवा सञ्चालन गरी प्राप्त आयमा आयकर छुट दिएको छ । सोही सूचनाबमोजिम यस कम्पनीले आ.व. ०५३।५४ र आ.व. ०५४।५५ को कारोवारमा आयकर छुट पाई लगत समेत कट्टा गरिएको छ । यस कम्पनीले आयकर नलाग्ने सुविधा २ वर्ष उपभोग गरी ३ वर्ष उपभोग गर्न बाँकी नै छ ।

वायु सेवा सञ्चालनको लागि (Maintenance Revenue) नगरी हेलीकप्टर नै सञ्चालन हुन नसक्ने भएकोले सो मा खर्च गरिएको छ । फिस्टेल एयरवेज प्रा.लि. लाई भाडामा दिएको सम्बन्धमा पनि प्रति उडान घण्टा तोकी Charter Flight को रूपमा कम्पनीकै तर्फबाट उडान भर्ने गरिएको थियो । तसर्थ यस कम्पनीले वायु सेवा सञ्चालनबाट नै प्राप्त गरेको आय हुँदा आयकर छुट हुने हो ।

यस (प्रा.) लि. ले नाफा नोक्सानको कारोवारको विवरणमा देखाइएको आय र स्वयंकर निर्धारणमा देखाइएको आय बेग्ला बेग्लै होइन । एकै कम्पनीको एकै आर्थिक वर्षको आय हो । नाफा नोक्सानको विवरणमा देखाइएको आय बाहेकको थप आय स्वयंकर निर्धारणमा देखाइएको आय होइन । यी दुवैलाई जोडी कर निर्धारण गरी कर दायित्व सिर्जना गरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ । पुनः कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझे महानिर्देशक ज्यू समक्ष निवेदन गर्नसक्ने व्यहोराको जानकारी दिनु भन्ने उल्लेख गरेको भएतापनि आयकर ऐन २०३१ लाई आयकर ऐन २०५८ ले खारेज गरी सकेको र आयकर ऐन २०५८ को दफा ११४ र ११५ बमोजिम कर निर्धारण आदेशको विषयमा पुनरावलोकन गर्ने र दफा ११६ बमोजिम पुनरावेदन लागनसक्ने व्यवस्था छैन । आयकर ऐन २०३१ खारेज भइसकेको हुँदा अन्य प्रभावकारी तथा वैकल्पिक उपचारको मार्ग नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन लिई उपस्थित भएको छु ।

विपक्षीहरूको निर्णयबाट यस कम्पनीको नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा ११(१) र (२), धारा १२(२)(ङ), धारा १७ तथा धारा ७३(१) बमोजिम प्रदत्त मौलिक हक तथा संवैधानिक हकमा आघात पुऱ्याएको र सो निर्णय यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरूको समेत प्रतिकूल भएको हुनाले उक्त निर्णय बदर गरी न्याय पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिम आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटोको म्याद बाहेक १५ दिन भित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी रिट निवेदनको १ प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाइ दिनु । लिखित जवाफ परेपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेशगर्न भन्ने यस अदालतको आदेश ।

निवेदकले आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ अनुरूप प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन नदिई रिट निवेदन दिएको अवस्था हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजयोग्य छ । विपक्षीको जिकीरअनुरूप पुनरावेदनसम्बन्धी व्यवस्था समेत आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम नै हुन्छ भन्ने हो भनेपनि निवेदन गर्ने वा राजश्व न्यायाधिकरणसमक्ष पुनरावेदन गर्ने हक रहने र सो हकलाई कर कार्यालयको निर्णयले नै प्रभाव नपार्ने स्थितिमा तदनुरूपको बाटो समेत निजले अवलम्बन नगरेको हुँदा उक्त रिट निवेदन खारेजयोग्य छ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व विभागको लिखित जवाफ ।

प्रचलित कानूनबमोजिम कर अधिकृतद्वारा कर निर्धारण गरिएको विषयका सम्बन्धमा निवेदक समयमै सम्मानित अदालतसमक्ष निवेदन लिई आएको नदेखिएको अवस्थामा अवेर गरी दायर गरेको प्रस्तुत निवेदन विलम्बको सिद्धान्तबमोजिम खारेजभागी छ । निवेदकको संविधान प्रदत्त कुन हक यस मन्त्रालयको कारवाहीबाट आघात पुगेको हो ? निवेदनमा खुलाउन नसकेको हुँदा समेत रिट निवेदन खारेजभागी छ, खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थमन्त्रालयको तर्फबाट प्रस्तुत भएको लिखित जवाफ ।

रिट निवेदकले आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ अनुरूप प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन नदिई कानूनले निर्दिष्ट गरेको बाटो अवलम्बन नगरी रिट निवेदन दिएको हुँदा रिट निवेदन खारेजयोग्य छ । उक्त मनकामना एयरवेज प्रा.लि. को आ.व. २०५५।५६ को कारोवारको मिति २०५८।०७।२० को निर्णय पर्चा बमोजिम कर निर्धारण गर्दा गल्ती हुन गएकोले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५५(१) बमोजिम पुनः कर निर्धारण गर्न स्वीकृतिको लागि अनुरोध गरिएकोमा फायल पेश हुँदा श्री ५ को सरकारले निजी क्षेत्रमा सञ्चालित वायुसेवा कम्पनी वा फर्मलाई कार्य सञ्चालन गरेको मिति देखी ५ वर्षसम्म वायु सेवा सञ्चालन गरी प्राप्त गरेको आयमा आयकर छुट दिएको र आफूले हेलिकप्टर सञ्चालन नगरी भाडामा दिई प्राप्त आयलाई वायु सेवा सञ्चालन गरी प्राप्त गरेको आय मान्न नमिल्ने हुँदा यस कार्यालयलाई आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६(३) अनुसार पुनः कर निर्धारण गर्न आदेश दिने भनी मिति २०५९।०६।०३ मा निर्णय भै आदेश प्राप्त भएबमोजिम आयकर ऐन, २०३१ बमोजिम छानवीन गरी पुनः कर निर्धारण गरिएको हुँदा निवेदकको निवेदन खारेजयोग्य भएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्वर कार्यालय काठमाडौँ क्षेत्र नं. ३ समेतको तर्फबाट प्रमुख कर प्रशासकको लिखित जवाफ ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री महेश थापाले निवेदकले माग गरेको विषयका सम्बन्धमा वैकल्पिक उपचारको मार्ग विद्यमान भएको अवस्थामा रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिन्छ । वैकल्पिक उपचारको मार्ग उपलब्ध भएको अवस्थामा रिट क्षेत्रबाट हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी गर्न भएको वहस सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्नपर्ने नपर्ने के हो सो सम्बन्धमा नै निर्णय दिनुपर्ने हुन आयो ।

यसमा निवेदक मनकामना एयरवेज प्रा. लि. ले आर्थिक वर्ष २०५५।०५।६ को कारोवारको स्वयंकर निर्धारण गरी सोको विवरण र वासलात एवं नाफा नोक्सान हिसाव लगायतका फाँटवारीहरू आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौँ क्षेत्र नं. ३ मा मिति २०५६।१०।१२ मा पेश गरी २०४९।१२।१९ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित अर्थ मन्त्रालयको सूचनाअनुसार निजी क्षेत्रमा सञ्चालित वायुसेवा कम्पनीले ५ वर्ष सम्म आयकर छुट पाउने भएकोले आयकर छुट पाऊँ भन्ने दावी गरेको पाइन्छ । नाफा नोक्सान हिसावमा

देखाइएको मेन्टेनेन्स रिभेन््यू मर्मत सेवा आय भएकोले कर छूट नपाउने भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालयले २०५८।७।२१ मा कर निर्धारण गरेकोमा राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबमोजिम आयकर छूट पाउनुपर्ने भनी आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५५ बमोजिम पुनः कर निर्धारण गरिपाऊँ भनी निवेदकले आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा निवेदन पेश गरेको र हेलिकप्टर सञ्चालन नगरी भाडामा दिई प्राप्त आयलाई वायुसेवा सञ्चालन गरी प्राप्त गरेको आय मान्न नमिल्ने हुँदा पुनः कर निर्धारण गर्न भनी तत्कालीन श्री ५ को सरकारको निर्णयबमोजिम उक्त कार्यालयले आयकर ऐन, २०३१ को दफा ५६ बमोजिम २०५९।१०।२९ मा रु.९२,०६,१५६।५९ खुद आय कायम गरी त्यसमा लाग्ने कर, अतिरिक्त कर तथा जरीवाना समेत गरी रु.३५,८३,०३८।५९ कर निर्धारण गरी सो कर निर्धारणमा चित्त नबुझे आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशकसमक्ष पुनरावेदन गर्न भन्ने जानकारी निवेदकलाई गराएको देखिन्छ । सोही आन्तरिक राजश्व कार्यालय काठमाडौँ क्षेत्र नं. ३ को मिति २०५९।१०।२९ को पुनः कर निर्धारणको आदेश बदर गरिपाऊँ भनी पुनः कर निर्धारणको विषयमा पुनरावलोकन तथा पुनरावेदन गर्न पाउने व्यवस्था नभएको भनी असाधारण क्षेत्राधिकार अन्तर्गत निवेदक यस अदालतमा प्रवेश गरेको पाइन्छ ।

निवेदकको आयकरसम्बन्धी कारवाही हुँदाका अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ प्रचलनमा रहेको र आयकर निर्धारणका विषयमा पुनरावेदन गर्ने सम्बन्धमा उक्त ऐनको दफा ५७ ले कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणको आदेश वा सजायको आदेशले मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेशउपर राजश्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । हाल निवेदकको पुनः कर निर्धारण हुँदाका अवस्थामा आयकर ऐन, २०३१ खारेज भई आयकर ऐन, २०५८ प्रचलनमा रहेको देखिन्छ ।

यस परिवेशमा प्रस्तुत मुद्दाको तथ्य तथा कानूनी व्यवस्थाहरू हेर्दा निर्णयमा पुग्नको लागि निम्न दुई प्रश्नहरूको विवेचना गर्नपर्ने देखियोः

- (क) आयकर ऐन, २०५८ लागू भए पछि उक्त ऐन लागू हुन पूर्वका आर्थिक वर्षहरूको आयकर निर्धारण आयकर ऐन, २०३१ अनुसार गर्दा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११४ अनुसार प्रशासकीय पुनरावलोकन गर्नजानु भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालयको निर्णयमा उल्लेख भएको कार्यले प्रचलित कानूनअनुसार पुनरावेदनको उपयुक्त विकल्प अवलम्बन गर्न पाउने हकबाट रिट निवेदकलाई वञ्चित गरेको मानिन्छ वा मानिदैन ?
 - (ख) आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४३(४) मा प्रयोग भएको वाक्यांश “कर निर्धारणको प्रक्रिया” भित्र पुनरावेदनको बाटो वा पुनरावेदन गर्ने हक पर्दछ वा पर्दैन ?
२. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, कुनै विषयमा निर्णय गर्ने न्यायिक वा अर्धन्यायिक निकायले गरेको निर्णयमा चित्त नबुझेमा सोउपर पुनरावेदन गर्ने हकको सिर्जना कानूनबाट हुने भएकोले निर्णयमा चित्त नबुझे पुनरावेदन गर्न जान पाउने कुरा उल्लेख नगरेकै कारणले उक्त कानूनी हक मर्दैन र कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायभन्दा फरक निकायमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी निर्णयमा उल्लेख गरेकै कारणले मात्र पुनरावेदन गर्न पाउने हक मर्ने वा कानूनबमोजिम पुनरावेदन गर्न पाउने निकायमा पुनरावेदन गर्न नपाउने भन्ने अवस्था पनि रहदैन ।
 ३. यसैले प्रस्तुत मुद्दामा आन्तरिक राजश्व कार्यालयको मिति २०५९।१०।२९ को निर्णय आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११५ अनुरूप प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि आन्तरिक राजश्व विभागमा निवेदन दिन जानु भन्ने कुरा उल्लेख गरेको कारणले रिट निवेदकलाई कानूनबमोजिम सक्षम निकायमा पुनरावेदन गर्न जान रोक लगाएको वा यही कारणले मात्र पुनरावेदनको वैकल्पिक बाटो समाप्त भएको र निवेदकलाई वैकल्पिक उपचारको बाटो नभएको भन्न सक्ने अवस्था रहेन ।
 ४. अब दोस्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, आयकर ऐन, २०५८ लागू भई आयकर ऐन, २०३१ खारेज भए पछि उक्त ऐन लागू हुनुभन्दा पहिलेको आर्थिक वर्षहरूको आयकरको निर्धारण र असूलउपर गर्ने सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४३ मा खारेजी तथा बचाउको सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था हेर्नपर्ने हुन्छ । आयकर ऐन, २०५८ को अध्ययन गर्दा सो ऐनको दफा १४३ को खारेजी, संशोधन र बचाउको उपदफा (१) ले आयकर ऐन, २०३१ र घर जग्गा बहाल कर ऐन, २०२३ खारेज गरिएका छन् भन्ने उल्लेख गरी आयकर ऐन, २०३१ लाई २०५८।१२।१९ देखि खारेज गरिएको भन्नेमा विवाद रहेन । सोही आय कर ऐन, २०५८ को दफा १४३ कै उपदफा (४) ले यो ऐन लागू हुनुभन्दा अघिका आय वर्षको आयकर निर्धारण र असूलउपर गर्नेसम्बन्धी व्यवस्थाहरूका सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०३१ का व्यवस्थाहरू लागू हुनेछन् भन्ने बचाउको व्यवस्था समेत गरेको देखिन आउँछ । प्रस्तुत विवादको आयकर निर्धारण र असूली प्रक्रिया आयकर ऐन, २०५८ लागू भएको मितिभन्दा अघिको आ. व. २०५५।०५।६ को हो भन्ने कुरामा विवाद छैन । आयकर ऐन, २०३१ को कर निर्धारण र कर असूली प्रक्रिया वा कार्यविधिका सम्बन्धमा विचार गर्दा सो ऐनको दफा ३३ ले कर निर्धारण गर्ने, दफा ३३क ले स्वयं कर निर्धारणसम्बन्धी व्यवस्था, दफा ३३ख ले स्वयं कर निर्धारणको प्रक्रिया तोक्ने, दफा ३३ग ले स्वयं कर निर्धारणको विवरण प्रमाणित हुनुपर्ने, दफा ३४ पुनः कारवाही गरी कर निर्धारण गर्ने लगायतको व्यवस्था गरेको देखिन आउँछ । ती कानूनी व्यवस्थाका प्रक्रिया अपनाई कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण आदेशबाट मर्का पर्ने व्यक्तिले पुनरावेदन गर्न पाउने व्यवस्था सोही ऐनको दफा ५७ ले गरेको देखिन आउँछ । जसमा “यस ऐनबमोजिम कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणको आदेश वा सजायको आदेशले मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेशउपर राजश्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ । तर करदाताले दफा ३४ को उपदफा (२) बमोजिम महानिर्देशकसमक्ष

निवेदन दिएमा वा दफा ३५ को उपदफा (४) बमोजिम महानिर्देशक समक्ष निवेदन दिएमा कर अधिकृतले दिएको आदेशउपर राजश्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन लाग्ने छैन" भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउँछ। उक्त ऐनको दफा ३४(२), ३५(४) र उल्लिखित दफा ५७ को व्यवस्थाअनुसार कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारण आदेशउपर महानिर्देशक समक्ष निवेदन गरी वा राजश्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन गरी कर अधिकृतको निर्णयको न्यायिक जाँच गराउन सकिने व्यवस्था गरेको देखिन्छ।

५. आय कर ऐन, २०५८ ले कर निर्धारण प्रक्रियासम्बन्धी गरेको व्यवस्थामा सो ऐनको दफा ११६ ले समेत पुनरावेदन सम्बन्धमा सो दफाको उपदफा (१) मा दफा ११५ बमोजिम विभागमा दिएको निवेदन उपर चित्त नबुभने व्यक्तिले राजश्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ बमोजिम राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन आउँछ। आयकर ऐन, २०५८ को माथि उल्लेख भएको दफा १४३(४) ले २०५८।१२।१९ पूर्वका वर्षको आयकर निर्धारण र असूली, आयकर ऐन, २०३१को व्यवस्थाहरू नै लागू हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको हुँदा हाल प्रचलित कर निर्धारणसम्बन्धी व्यवस्थाका सम्बन्धमा प्रस्तुत विवादको रोहमा थप अरु विवेचना गरी रहनु पर्ने देखिदैन।
६. यसरी उल्लेख गरिएअनुसार साविक आयकर ऐन, २०३१ र हाल प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ ले समेत कर निर्धारण प्रक्रियामा चित्त नबुभेउपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न पाउने व्यवस्था रहेको देखिन्छ। यो व्यवस्था कर निर्धारण र कर असूलीका सम्बन्धमा नै प्रत्यक्ष सम्बन्धित व्यवस्था हो भन्नेमा विवाद छैन। आयकर ऐन, २०५८ ले राजश्व न्यायाधिकरणमा प्रवेश गर्नको लागि कर निर्धारणसम्बन्धी निर्णयको प्रशासकीय पुनरावलोकनको मार्ग पूरा गर्नेपर्ने अनिवार्य शर्त उल्लेख गरेको देखिन्छ तर आयकर ऐन, २०३१ ले विकल्प तोकरी राजश्व न्यायाधिकरणमा शीघ्रै पुनरावेदन गर्न पाउने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। आयकर ऐन, २०५८ मिति २०५८।१२।१९ मा जारी भई तत्कालदेखि लागू भए तापनि सो ऐन लागू हुनु पूर्वका कर निर्धारण र कर असूलीका सम्बन्धमा साविक आयकर ऐन, २०३१ जीवितै रहने गरी सो ऐन लागू भएको भन्ने कुरा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४३(४) ले किटानी रुपमा स्वीकार गरेको देखिँदा यस सम्बन्धमा द्विविधा गरिरहनु पर्ने देखिदैन। कर निर्धारणको प्रक्रियाले परिपक्वता त्यतिबेला हासिल वा पूरा गर्दछ, जब त्यस ऐनले गरेका यावत् कानूनी प्रक्रियाको क्रियाशीलताले अन्तिम रुप लिन्छ। त्यो सम्बन्धित व्यक्तिले स्वीकार गरेर वा नगरेरै भए पनि हुनसक्छ। कुनै नयाँ ऐनको निर्माण हुँदा साविकको व्यवस्थालाई आंशिक रुपमा मात्र स्वीकार गरिएको हो भने त्यो कुरा प्रष्ट रुपमा आउनु पर्छ। कर निर्धारण प्रक्रिया पूरा नभै असूलीको कार्य शुरु हुन सक्तैन। कर अधिकृतको कर निर्धारण सम्बन्धी निर्णय पुनरावेदन तहबाट समेत अन्तिम नभएसम्म कर निर्धारण अन्तिम हुदैन। यसैले कर निर्धारण प्रक्रियाभित्र पुनरावेदनको बाटो पर्दैन भन्न मिल्ने अवस्था हुदैन। आयकर ऐन, २०५८ ले सो ऐन प्रारम्भ भए पछिका वर्षको कर निर्धारण र असूली प्रक्रियाको सम्बन्धमा मात्र कार्यविधि आकर्षित हुने गरी व्यवस्था गरेको सो ऐनको समष्टिगत अध्ययनबाट देखिन आउनुका साथै सो ऐन प्रारम्भ पूर्वको अवस्थाको कर असूली सम्बन्धमा साविककै कार्यविधिलाई निरन्तरता दिएको देखिन आउछ।
७. कसैको कुनै हक अधिकारको हनन् भएको अवस्थामा सोको उपचारको लागि प्रचलित कानूनमा वैकल्पिक व्यवस्था विद्यमान भएको अवस्थामा सोहीमार्गको अवलम्बन गर्नपर्छ। यस्तो वैकल्पिक उपचारको मार्ग विद्यमान भएको अवस्थामा रिट क्षेत्र आकर्षित हुन सक्दैन। प्रस्तुत विवादमा माथि विवेचना भएबमोजिम यी निवेदकले आन्तरिक राजश्व कार्यालयको निर्णयउपर राजश्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्न पाउने वैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन नगरी यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रिट दायर गरेको देखियो। यसरी दायर गरेको रिटबाट निवेदकले उपचार पाउन र दिन समेत मिल्ने हुँदैन।
८. तसर्थ उपचारको वैकल्पिक मार्ग विद्यमान भएको अवस्थामा सो मार्ग अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिँदा निवेदन दावीबमोजिम आदेश जारी गर्न मिलेन। रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। रिट दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुभाई दिनु।

उक्त रायमा सहमत छु।

न्या.प्रेम शर्मा

इति संवत् २०६६ साल असोज २६ गते रोज २ शुभम... ..

इजलास अधिकृत: शिशिरराज ढकाल

भाग: ५१, साल: २०६६, महिना: पौष, अंक: ९, फैसला मिति : २०६६।७।२।५, निर्णय नं. ८२१४

सर्वोच्च अदालत, पूर्ण इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
देवानी पुनरावलोकन नं.: २०६४-NF-०००२

विषय- पुनरावलोकन गरिपाऊँ ।

निवेदक/विपक्षी: नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौँ

विरुद्ध

विपक्षी/रिट निवेदक: सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.को तर्फबाट अधिकार प्राप्त भाइस प्रेसिडेन्ट के.टि.आर. नाम्बियार
मुद्दा : उत्प्रेषण समेत ।

रिट निवेदन (२०५३ सालको रिट नं. २८२५) मा फैसला गर्ने

मा.न्या. श्री हरिप्रसाद शर्मा

मा.न्या. श्री हरिश्चन्द्रप्रसाद उपाध्याय

- मुख्य कानूनी व्यवस्थालाई पूरै अनुसूचीमा आबद्ध तुल्याइएको अवस्थामा अनुसूचीलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाको संज्ञा दिने हो भने त्यसले आर्थिक ऐनको व्यावहारिक प्रयोगलाई असम्भव तुल्याउने हुँदा त्यसबाट गम्भीर समस्या उत्पन्न हुन सक्ने ।
- आर्थिक ऐन भित्रको द्रष्टव्यलाई केवल कार्यविधिगत व्यवस्था भनी त्यसले समेटेको क्षेत्र र त्यसको प्रभावलाई अवमूल्यन गर्दा त्यसले राज्यको समग्र आर्थिक नीति प्रभावित हुने अवस्थालाई नकार्न नसकिने ।
- आर्थिक ऐनमा प्रयुक्त भएको द्रष्टव्य शब्द ऐनको अभिन्न अङ्गका रूपमा र सारवान कानूनकै रूपमा रहेको यथार्थलाई हृदयंगम गर्दा त्यसलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाका रूपमा संकुचित गर्न वा त्यसका आधारमा कर लगाउन वा उठाउन नपाउने भनी रोक लगाउँदा त्यसले सिँगो ऐनलाई नै निष्क्रिय तुल्याउने तर्फ पनि गम्भीरतापूर्वक विचार पुऱ्याउनु पर्ने ।

(प्रकरण नं. २)

- कुनै कानूनी प्रावधानको व्याख्या गर्दा संवैधानिक निकायका रूपमा रहेको महालेखा परीक्षकलाई संविधानले प्रदान गरेको अधिकार समेत संकुचित हुने गरी गर्न नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ३)

- कानूनले स्पष्ट नगरेको कुरालाई मनोगत रूपमा व्याख्यागरी अनुपात तोकी त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन नमिल्ने ।
- ऐनले नै अनुमानित उत्पादनको दायराबाट बाहिर पारेको अवस्थामा अनुमानित उत्पादनका आधारमा थप अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्नु कानून विपरीत हुन जाने ।
- कानूनमा स्पष्ट रूपमा यति कच्चा माल बराबर यति उत्पादन मानी अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्थाको अभाव हुँदाहुँदै अनुमानका भरमा अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने हो भने स्वैच्छाचारिता हावी हुन जाने ।
- अनुमान गर्ने कानूनी आधार नै नतोकिएको अवस्थामा गरिने अनुमान स्वाभाविक रूपमा मनोगत हुन जान्छ । कानूनको शासनमा कानूनको परिधिलाई नाघ्ने छुट कसैलाई पनि हुँदैन ।
- कानूनले बाहेक गरेको कुरालाई मनोगत तर्क र अपूर्ण व्याख्याद्वारा समावेश गरी त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन नमिल्ने ।

(प्रकरण नं. ६)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

विपक्षी तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास, विद्वान अधिवक्ताहरू अनिलकुमार सिन्हा, कोमलप्रसाद घिमिरे र तुलसी भट्ट

अवलम्बित नजीर:

- नेकाप २०५४, अङ्क १, पृष्ठ १४
- नेकाप २०४९, अङ्क १२, पृ.१०१०
- सर्वोच्च अदालत वुलेटिन, वर्ष २, अङ्क २४, पूर्णाङ्क ४२, पृष्ठ २

सम्बद्ध कानून:

- आर्थिक ऐन, २०५१ को अनुसूची ३ द्रष्टव्य २

- अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(ख) र ५

आदेश

न्या.अनूपराज शर्मा: यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०५४।१२।२६ को फैसला पुनरावलोकन गरी हेरिपाऊँ भनी नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट निवेदन परी यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११(१) (ख) बमोजिम निस्सा प्रदान भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार रहेकोछ :-

सूर्य टोबाको कम्पनी प्रा.लि.ले आर्थिक वर्ष २०५०।२०५१ मा उद्योगले सुर्ती खपतको अनूपातमा उत्पादन नगरी छली उत्पादन गरेको भनी आर्थिक ऐन, २०५० बमोजिम थप १५ प्रतिशतले रु.६,३२,४५,६०८।६५ (छ करोड बत्तीस लाख, पैतालिस हजार छ सय आठ रुपैया पैसठ्ठी पैसा) र आर्थिक वर्ष २०५१।२०५२ को समेत १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क रु.७,२०,३६००।७८ (सात करोड सत्ताइस लाख छत्तिस हजार सात रुपैया आठ पैसा) असूल गर्ने भनी बेरुजू कायम भै आएको र सोही व्यहोरा महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५२ को बेरुजू क्रमसंख्या १.४३ र २०५३ का बेरुजू क्रमसंख्या ७.४७ मा उल्लिखित अन्तःशुल्क तथा विक्री करको कच्चा पदार्थको अनूपातमा उत्पादन नभएको भन्ने बेरुजू माथि विभिन्न चरण र विभिन्न तहमा छलफल समेत भएको र प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१२।२२ मा बसेको बैठकबाट समेत रकम असूल गर्न निर्देशन दिने निर्णय भएकोले आर्थिक वर्ष २०५०।५१ र २०५१।५२ को क्रमशः रु.६,६२,४५,६०८।६५ र रु.७,२७,३६,००७।०८ समेत जम्मा रु.१३,५९,८१,६१५।७३ (तेह्र करोड उन्नसाठ्ठी लाख एकासी हजार छ सय पन्ध्र रुपैया तिरहत्तर पैसा) अन्तःशुल्क यो आदेश भएका मितिले ७ दिनभित्र दाखिला गर्ने भन्ने व्यहोराको विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट मिति २०५३।१२।१७ मा पत्र दिइएको छ । कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने सवैधानिक व्यवस्थाको विपरीत अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ तथा अन्तःशुल्क नियम, २०१९ को नियम ३२,३३,३४,३५ र ३६ ले निर्धारितगरेअनुसार तिर्दै बुझाउँदै आएको अन्तःशुल्क राजश्वमा अरु थप १५ प्रतिशत बढी तिर्न बुझाउनु पर्ने हो भनी लिइएका आधारहरू पूर्णतः अवैध एवं कानूनसंगत छैनन् । तिरी बुझाइसकेको रकममा बढी १५ प्रतिशत बुझाउनु पर्ने भनी बाध्य गराउने कानूनी व्यवस्था अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ मा कहिँ कतै छैन । निवेदक कम्पनीले लिएको इजाजतपत्रमा उत्पादन हुने सालको कच्चा पदार्थको मात्रा यति नै हुनुपर्छ भन्ने कुनै व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ । अन्तःशुल्क नियम, २०१९ को अनुसूचीमा तोकिएको फारामको नमूनाहरूबाट कारखानाभित्र कच्चा माल र उत्पादित तयारी मालहरूको नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था सो नियमहरूमा प्रष्ट उल्लेख भएको र नियमले तोकिएअनुसारको माल उत्पादन हुनुपर्ने हो भनेर हिसाब गर्ने तरिका अन्तःशुल्क ऐन र नियमहरूमा तोकिएको छैन । आर्थिक ऐन, २०५० मा गरिएको व्यवस्था लागू गर्न नसकिने, निस्प्रभावी हुनुको साथै अन्तःशुल्क प्रशासन कार्यान्वयन ऐन नियमसँग मेल नखाने र सो आर्थिक ऐन, २०५० को व्यवस्था असान्दर्भिक, अनुपयुक्त, द्विविधाजनक भएकोले आर्थिक वर्ष २०५१।५२ र त्यस पछिका वर्षको आर्थिक ऐनबाट हटाई सकेको अवस्था छ । कम्पनीले गरेको लागत विवरण फारामको शीर्षकमा प्रति २० खिल्ली शिखर चुरोटको सुर्तीको तौल १९.५० ग्राम, खुकुरी फिल्टरको १६.५६ ग्राम, विजुली चुरोटको १९.२६ ग्राम भन्ने देखिन्छ । जुन तौल लागत विवरणमा लेखिएको छ, त्यसको मूल्य पनि सोही विवरणमा लेखिएको हुँदा सो मूल्यलाई मान्यता दिएको मान्ने वित्तिकै तौलको पनि मान्यता भएको स्वतः सिद्ध हुन्छ । तसर्थ महालेखा परीक्षकले बेरुजू छ भनी २०५२ र २०५३ सालमा दिएको प्रतिवेदन विपक्षी सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१२।३३ को बैठकको निर्णय र विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले सात दिनभित्र थप अन्तःशुल्क रकम बुझाउन ल्याउनु भनी मिति २०५३।१२।१५ मा लेखिएको च.नं. ३६८६ को पत्र तथा निवेदकको हकलाई असर गर्ने अन्य काम कारवाही र निर्णय समेत जति छन्, ती सबै उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी अब आइन्दा प्रचलित कानूनको बर्खिलाप हुने गरी थप अन्तःशुल्क रकम बुझाउनु पर्दछ भन्ने समेत कुनै काम कारवाही नगर्ने नगराउनु भन्ने विपक्षीहरूको नाउँमा प्रतिपेक्षको आदेश लगायत अन्य आवश्यक र उपयुक्त आदेश जारी गरिपाऊँ र प्रस्तुत निवेदनको टुंगो नलागेसम्म थप अन्तःशुल्क रकम नउठाउनु, नलिनु भन्ने विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय समेतका नाउँमा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५३।१२।२८ को निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् लिखित जवाफ पठाउनु भनी रिट निवेदनको १ प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दिनु, साथै सर्वोच्च अदालत नियमावली २०४९ को नियम ४१ को अवस्था भित्रको नदेखिँदा अन्तरिम आदेश जारी गरिरहनु परेन भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०५४।१५।५ को आदेश ।

रिट निवेदक अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ बमोजिम श्री ५ को सरकारको अधिकार प्राप्त अधिकारीद्वारा भएको आदेश वा निर्णयउपर बैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा आएको हुँदा निवेदन खारेजभागी छ । निवेदक कम्पनीलाई श्री ५ को सरकारको अधिकार प्राप्त अधिकारद्वारा बेरुजू रकम दाखिल गराउने आदेश दिइएको हो । सार्वजनिक लेखा समितिले प्रचलित कानूनबमोजिम गरेको निर्णयलाई श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयले ग्रहण गरिसकेर आदेश दिएको हुँदा सार्वजनिक लेखा समितिको अधिकारक्षेत्रमा प्रश्न उठाउन मिल्दैन । प्रतिनिधिसभाको एउटा अड्डको रूपमा रहेको सार्वजनिक लेखा समितिलाई प्रतिनिधिसभा नियमावली, २०४८ को परिच्छेद २५ अन्तर्गत श्री ५ को सरकारका क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन गरी समुचित टिप्पणी र सिफारिश

गर्ने तथा जाँच गर्न उपयुक्त देखिएका सार्वजनिक लेखा र सम्पत्तिका जाँच गर्ने अधिकार रहेको छ । श्री ५ को सरकारका मन्त्रालय वा अन्तर्गतका निकायहरूलाई आवश्यक राय सुझाव र निर्देशनहरू दिइने कुरा अन्तरनिहित रहेको देखिन्छ । तसर्थ सार्वजनिक लेखा समितिको अधिकारक्षेत्र उपर उठाइएको प्रश्न स्वतः खण्डनीय हुँदा खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०५४।१२।२१ को प्रतिनिधिसभा, सार्वजनिक लेखा समितिका तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५३ (भाग-१) को बेरुजू क्रमसंख्या १.४७ पृष्ठ (१०२) मा “कच्चा पदार्थको अनूपातमा घटी उत्पादन” भन्ने शीर्षक अन्तर्गत विक्रीकर तथा अन्तःशुल्क कार्यालय बारा अन्तर्गतको चुरोट उद्योगले २०५१।०५।२ मा विभिन्न मार्काका चुरोट ४३ लाख ६ हजार एम उत्पादन गर्दा ३७ लाख ३१ हजार कि.ग्रा. सुर्ती खपत गरेको विवरण पेश गरेको छ । उद्योगले आर्थिक वर्ष २०४७।०४।८ मा पेश गरेको लागत विवरणबमोजिम उल्लिखित परिमाण चुरोट उत्पादन गर्न ३४ लाख ६० हजार किलोग्राम सुर्ती मात्र खपत हुने देखियो । उक्त लागत विवरणमा उल्लेख भएको कच्चा पदार्थको अनूपातमा उत्पादन भएको नदेखाई २ लाख ७१ हजार किलोग्राम बढी सुर्ती खर्च देखाइएको छ । आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य (२) अनुसार “अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादकले इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनूपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएमा उपरोक्त दरबन्दीमा मोल प्रतिशत १५ थप गरी अन्तःशुल्क थप लाग्ने व्यवस्था छ । २०४७।०४।८ को कारखाना मूल्य मिति २०४९।३।२९ मा संशोधन हुँदा उद्योगबाट पेश भएको लागत विवरणमा कच्चा माल घटी लाग्ने नदेखिएकोले मूल्य मात्र बृद्धि भएको देखिन आयो । चुरोटको आकारमा परिवर्तन वा अन्य उल्लेख्य कारण सहित कच्चा मालको परिमाण बृद्धि भएको लागत विवरण उद्योगबाट प्रस्तुत नभएकोले २०४७।०४।८ कै लागत विवरणमा उल्लिखित कच्चा मालको परिमाण भन्दा बढी सुर्ती खपत गरेको देखाई सोही अनूपातमा घटी उत्पादन गरेको देखिएकोले आर्थिक ऐनबमोजिम आर्थिक वर्ष २०५१।५।२ मा बुझाएको अन्तःशुल्क रु.४८ करोड ४९ लाख ७ हजारको १५ प्रतिशतले थप अन्तःशुल्क रु.७ करोड २७ लाख ३६ हजार नपुग देखियो भन्ने उल्लेख छ । उल्लिखित बेरुजू माथि प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१।२३ मा बसेको बैठकबाट सूर्य टोवाकोद्वारा प्रस्तुत लागत विवरणको आधारमा कच्चा पदार्थको अनूपातमा उत्पादन नभएको स्पष्ट देखिँदा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन, २०५२ को दफा १.४३ र २०५३ को दफा १.४७ को बेरुजू आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य (२) बमोजिम थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने भन्ने निर्णय भै अर्थ मन्त्रालयको निर्देशानुसार यस विभागबाट कारवाही चलाइएको हो । आर्थिक ऐन, २०५० र आर्थिक ऐन, २०५१ बमोजिम असूल गर्ने भन्ने कारवाही कानूनसंगत नै देखिन्छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(क) मा “यस ऐनको प्रयोजनका लागि श्री ५ को सरकारले अन्तःशुल्क अधिकृतको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने गरी कुनै अधिकृतलाई तोक्न सक्ने छ, भन्ने व्यवस्था बमोजिमअख्तियार प्राप्त अधिकारीद्वारा भए गरेका काम कारवाही वैध र कानूनसंगत भएकोले रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

निवेदकले आफूले बुझाउन नपर्ने रकम बुझाउन पर्ने भनी विपक्षीहरूबाट भएको निर्णयले संविधानद्वारा प्रदत्त आफ्नो सम्पत्तिसम्बन्धी हक हनन हुन गएको भन्ने भनाई देखिन्छ । तर महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५२ र २०५३ मा उल्लेख भएको बेरुजू रकमउपर प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल समेत भै सो बेरुजू रकम असूल गर्न निर्देशन भएबमोजिम निवेदकलाई निजले आर्थिक वर्ष २०५०।०५।१ र २०५१।५।२ मा बुझाएको अन्तःशुल्क रकमको थप १५ प्रतिशतले हुने रकम दाखिला गरी बेरुजू रहेको रकम फछ्यौट गर्ने सिलसिलामा आवश्यक कारवाहीसम्म शुरु गरिएको हो । यसरी संवैधानिक निकायको निर्देशनबमोजिम बेरुजू रकम फछ्यौट गर्ने सिलसिलामा भएको कानूनबमोजिमको काम कारवाहीबाट निवेदकको हकमा कुनै किसिमको आघात पर्न गएको मान्न मिल्ने अवस्था समेत विद्यमान नहुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

यस विभागबाट प्रचलित कानूनबमोजिम सरकारी कार्यालयहरूको आर्थिक कारोबारको परीक्षण गरी देखिएको बेरुजूमा सम्बन्धित कार्यालय सहमत भएमा प्रचलित कानूनअनुसार कारवाही गरी फछ्यौट गर्न र असहमत भएमा असहमतिको कारण र प्रमाण समेत उल्लेख गरी जवाफ पठाउन पत्रद्वारा अनुरोध गरिने गरिन्छ । कार्यालयबाट आफ्नो कारोबारमा आएका बेरुजूहरूमा असहमति जनाई जायज कारण र कानूनसम्मत प्रमाणहरू पेश गर्न सकेमा त्यस्ता बेरुजूहरू फछ्यौट गर्ने गरिन्छ । त्यसै क्रममा तत्कालीन अन्तःशुल्क तथा विक्रीकर कार्यालय, हाल मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराको राजश्व तर्फको लेखा परीक्षण हुँदा उक्त कार्यालयले सूर्य टोवाको कम्पनीबाट आर्थिक वर्ष २०५०।५।१ र २०५१।०५।२ मा क्रमशः ६,३२,४५,६०८।६५ र ७,२७,३६,००७।०८ घटी राजश्व असूल गरेकोले त्यतिनै रकम असूल गर्न यस विभागबाट सम्बन्धित कार्यालय र तालुक विभागमा लेखी गएको थियो । सम्बन्धित कार्यालय र तालुक विभाग तथा मन्त्रालयबाट समेत फछ्यौट हुने जायज र कानूनसम्मत जवाफ तथा प्रमाण पेश हुन नसकेका कारणले महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२र२०५३ मा समेत समावेश भएको हो । रिट निवेदक कम्पनीले उल्लिखित वर्षहरूमा कूल सुर्ती ६८,२०,३३० के.जी. खपत गरेको छ । साथै सो सुर्तीबाट जम्मा ७८,९३,०५५ एम (१००० खिलीको १ एम) चुरोट उत्पादन गरेको छ । इजाजतबमोजिमको अनूपातमा हिसाब गर्दा उक्त परिमाणको चुरोट उत्पादनमा जम्मा ६३,५४,०११ के.जी. मात्र सुर्ती खपत हुनुपर्नेमा कूल ६८,२०,३३० के.जी. सुर्ती खपत गरेकोले इजाजतबमोजिमको अनूपातमा ४,६६,३१९ के.जी. सुर्तीको उत्पादन नदेखाएको हुँदा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ बमोजिम निज रिट निवेदकले दरबन्दी अनुसार अन्तःशुल्क

नियमहरूले तोकेकाप्रक्रिया तथा आर्थिक ऐनले तोकेको दरबन्दी अनुसार अन्तःशुल्क तिर्नपर्ने कानूनी दायित्व हो । आर्थिक ऐन र राजश्व असूल गर्ने सम्बन्धमा बनेका अन्य ऐन नियमहरू एक अर्काका पूरक हुन् । रिट निवेदक उद्योगले उत्पादनको लागि पेश गरेको स्टेण्डर्ड स्पेसिफिकेशन बमोजिम खपत गरेको सुर्तीबाट हुनुपर्ने उत्पादन भन्दा कम चुरोट उत्पादन देखाएको र त्यसबाट अन्तःशुल्क तथा विक्रीकर राजश्वमा ठूलो नोक्सानी परेको देखिएकोले सो रकम दाखिला गर्न लगाइने भन्ने विपक्षी अन्तःशुल्क कार्यालयको पत्रबाट देखिन्छ । चुरोटमा सुर्तीको डेन्सिटी बढाउनु परेकोले सुर्तीको परिमाण बढी लाग्न गै त्यसको कारणबाट मूल्य वृद्धि भएको भन्ने कुरा उक्त निर्णयको कागजातबाट पुष्टि नभएकोमा रिट निवेदकले सुर्तीको परिमाणलाई मान्यता नदिएको भनी जिकीर लिनु भएको छ । सुर्ती बढी लाग्ने कुरा स्वीकृत भएको छैन र होइन । मिति २०४९।३।२९ देखि सुर्तीको डेन्सिटी बढाएको आधारभूत तथ्य नदेखिएको हुनाले आर्थिक वर्ष २०४७ र ०४८ मा स्वीकृत सुर्तीको परिमाणलाई मिति २०४९।३।२९ को निर्णय हुँदा बढाएको छैन, होइन । कारखाना मूल्य साथ स्वीकृत लागत विवरणले स्वीकृत कच्चा मालबमोजिमको तयारी मालको उत्पादन भए नभएको देखाउने र रिट निवेदकले आर्थिक वर्ष २०५० र ०५१ र २०५१ र ०५२ मा सो स्वीकृत अनुपातबमोजिम उत्पादन नदेखाएकोले थप अन्तःशुल्क तिर्न निवेदकको दायित्व हो । यस विभागबाट निवेदकको हक हनन हुने गरी कुनै कानूनी कारवाही भएको वा त्यस्तो आदेश निर्देशन जारी भएको छैन । अन्य कानूनी उपचार हुँदाहुँदै रिट निवेदनको सहारा लिएको समेत देखिएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको महालेखा परीक्षकको विभागका तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५२ (भाग १) को बेरुजू क्रम संख्या १.४३ (पृष्ठ ९६) मा कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नभएको भन्ने शीर्षक अन्तर्गत उद्योगको नाममा ६,३२,४६,०००।- बेरुजू औल्याइएको र महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५३ (भाग १) को बेरुजू क्रमसंख्या १.४७ (पृष्ठ १०२) मा कच्चा पदार्थको अनुपातमा घटी उत्पादन भन्ने शिषक अन्तर्गत उद्योगको नाममा ७ करोड २७ लाख ३६ हजार नपुगेको देखियो भन्ने उल्लेख भएको छ । प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिले मिति २०४७।४।१९ मा स्वीकृत गरिएको कारखाना मूल्यलाई मिति २०४९।३।२९ मा संशोधन गर्दा (वृद्धि गर्दा) कच्चा पदार्थको परिमाण पनि बढी भएको भनी अर्थ मन्त्रालयले समितिलाई २०५३ चैत्र १ गते लेखेको पत्रमा उल्लेख गरेको छ । अन्तःशुल्क विभागको उक्त संशोधित निर्णयमा कच्चा पदार्थ र अन्य उत्पादन खर्चको मूल्य वृद्धि गरेको पाइन्छ । उक्त निर्णयमा कच्चा पदार्थको (सुर्तीको) परिमाण वृद्धि गरेको देखिँदैन । कच्चा पदार्थको अनुपातमा उत्पादन नभएको स्पष्ट देखिँदा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन, २०५२ को दफा १.४३ र २०५३ को दफा १.४७ को बेरुजू आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ द्रष्टव्य २ बमोजिम थप अन्तःशुल्क असूल गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने भन्ने निर्णय भै अर्थ मन्त्रालयको निर्देशानुसार यस विभागबाट चालिएको कारवाहीबाट संविधान प्रदत्त मौलिक हक हनन हुने कार्य भए गरेको नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय सिमरा बाराको लिखित जवाफ ।

यसमा विषयको प्रकृतिबाट चाँडो मुद्दा किनारा गर्नपर्ने देखिएको र लिखित जवाफ समेत आई सकेको देखिँदा यही २०५४ भाद्र महिनाको तेस्रो हप्तामा निवेदन पेसीमा चढाई नियमानुसार पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०५४।१।६।६ को आदेश ।

यसमा बेरुजू असूलउपर गरेको सम्बन्धित फाइल महालेखा परीक्षकको विभागबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत फिकाई आएपछि संवत् २०५४ सालको रिट नं. २४२७ समेत साथै राखी नियमानुसार गरी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०५४।१।१९.२ को आदेश ।

आर्थिक ऐनको मुलभूत अधिकार वा हकको सिर्जना वा निषेध गर्ने कुरा सारवान कानूनको रूपमा वेग्लै दफा वा उपदफामा उल्लेख गरिन्छ । कुनै सारवान कानूनको अपवाद गर्नलाई प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश वा छुट्टै उपदफा वा खण्ड, उपखण्डमा व्यवस्था गरिन्छ । तर प्रष्टीकरण उदाहरण मुल कुरालाई प्रष्ट गर्ने व्यवस्था मात्र हुन्छ । त्यस्तै द्रष्टव्यको उद्देश्य हुन्छ । त्यसबाट सारवान कानूनको प्राबधानलाई थपघट गरेको मानिँदैन । तसर्थ द्रष्टव्यलाई सारवान कानून (Substantive Law) भन्न मिल्ने ।

रिट निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनीले आर्थिक वर्ष २०५० र ०५१ र २०५२ र ०५३ को लाग्ने अन्तःशुल्क बुझाइसकेको कुरामा विवाद देखिँदैन । अन्तःशुल्क नियम, २०१९ को परिच्छेद ४ मा सिगरेट्स सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरेको देखिन्छ । नियम ३२, ३३, ३४, ३५, ३६ मा कच्चा र कोरा सुर्तीको हिसाब राख्ने, सुर्ती खपतको हिसाब राख्ने, सिगरेटमा सुर्तीको अनुपात खुलाउने, तयारी सिगरेट्सको पैकिङ र गोदामघरबाट सिगरेट्स निकाल्ने तरिका सम्बन्धमा भएको व्यवस्थाबमोजिम सुर्तीको कच्चा पदार्थदेखि तयारी माल उत्पादन हुँदा सम्मको अवधिमा अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा रहेको देखिन्छ । अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा सुर्तीको कच्चा पदार्थ देखि तयारी माल उत्पादन हुँदा सम्म रजिष्टरमा जनिई रेकर्ड रहने अवस्था देखिँदा कच्चा मालको अनुपातमा तयारी मालको उत्पादन भएन भनेर भन्न मिल्ने अवस्था देखिँदैन ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(ख) (२) बमोजिम सूर्य टोवाको कम्पनीबाट पेश भएको लागत विवरणको तुलनामा बढी सुर्ती खपत भएको छैन भन्ने व्यहोरा पटक पटक अनुरोध भएको र द्रष्टव्यमा उल्लिखित उपरोक्त व्यवस्था अन्तःशुल्क प्रशासन कार्यान्वयन ऐनसँग मेल नखाने र यस्तो व्यवस्था असान्दर्भिक, अनुपयुक्त, अनावश्यक र द्विविधाजन्य भएकोले आर्थिक वर्ष २०५१/२०५२ र त्यस पछिको वर्षको आर्थिक ऐनबाट हटाइसकिएको र अन्तःशुल्क राजश्व नोक्सानी भएको नदेखिएकोले उक्त बेरुजू सम्परीक्षण गरी दिनु

हुन भन्ने राय व्यक्त गरेको अर्थ मन्त्रालयको मिति २०५२।१०।२२ को पत्र मिसिल संलग्न कागजातबाट समेत बेरुजू कायम नरहनु पर्नेमा बेरुजू कायम गरेकोलाई फछ्यौट तर्फ आवश्यक कारवाही हुन भनी मिति २०५३।१।१० को निर्णयबमोजिम मिति २०५३।४।१४ मा अन्तःशुल्क विभागले अर्थ मन्त्रालयमा पत्र लेखेको समेत मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिन्छ । अन्तःशुल्क अधिकारी तथा विभागीय निकाय समेतबाट बेरुजू रकमलाई सम्परीक्षण तथा फछ्यौट गरी दिन भनी महालेखा परीक्षकको विभागमा पत्राचार भएको मिसिल संलग्न सम्बन्धित अन्तःशुल्क विभाग र कार्यालयको कागजात देखिँदा उक्त औल्याइएको बेरुजू रकमलाई बेरुजू होइन भनी प्रष्ट रूपमा उल्लेख भएको देखिँदा बेरुजू भन्ने प्रतिवेदनको मनासिब आधार देखिएन ।

महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनको आधारमा प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनबाट प्रस्तुत बेरुजू रकम असूलउपर गर्ने कारवाहीले स्वयं अर्ध-न्यायिक निकायको रूपमा स्वतन्त्र हैसियतले निर्णय गरेको भन्ने प्राप्त फाइलबाट नदेखिएको र अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ बमोजिम अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न छुट भएको वा बाँकी भएको देखिँदैन । तसर्थ अन्तःशुल्क अधिकारीले अर्ध-न्यायिक निकायको रूपमा न्यायिक मनको प्रयोग गरी अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रचलित कानूनबमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिँदा यस्तो कानूनको ठाडो उल्लंघन (Gross Violence) भएको प्रत्यक्ष रूपमा देखिन्छ । तसर्थ कानूनबमोजिमको अन्तःशुल्क लाग्न नपर्ने सुतीको सिलसिलामा अन्तःशुल्क विभाग र अर्थ मन्त्रालयबाट बेरुजू नउठाउने निर्णयको प्रतिकूल सार्वजनिक लेखा समितिबाट अन्तःशुल्क नलाग्ने पदार्थको बेरुजू निकाली असूलउपर गर्ने भनी गरेको निर्णय र सो सम्बन्धी कारवाही कानूनको प्रत्यक्ष र ठाडो उल्लंघन भएको कार्य उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गरिदिएको छ । तसर्थ निवेदक कम्पनीबाट बेरुजू रकम असूलउपर नगर्ने भनी परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट मिति २०५४।१।२।१६ मा भएको फैसला ।

महालेखा परीक्षकको विभागले सरकारी आय व्ययको लेखा परीक्षण गर्ने काम र अधिकार अन्तर्गत भन्सार कार्यालय विराटनगर को आ.व. २०४३।४४ को राजश्व तथा धरौटीको लेखा परीक्षण गर्दा सुगम जिपर उद्योग धरानले तेस्रो मुलुकबाट पैठारी गरेको रु लाइड अल्मुनियम क्वायर लडचेन जिपरमा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०३८ को दफा १० को (घ) ४ अनुसार विक्रीकर सुविधा दिने भनी लेखी आएअनुसार सुविधा दिँदा असूल हुने राजश्वमा घाटा परेको हो वा होइन जाँच गर्ने र जाँचबाट अनियमितता देखिएमा कानूनबमोजिम असूल फछ्यौट तर्फ कारवाही गरी गराई नियमित गराउने कार्यलाई अनधिकृत भन्न नमिल्ने भनी निवेदक सुगम जिपर उद्योग वि. महालेखा परीक्षकको विभाग समेत भएको रिट निवेदनमा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट (नेकाप २०५४, अङ्क १, पृ. ४४) सिद्धान्त कायम भएको सन्दर्भमा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनका आधारमा सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनबाट बेरुजू रकम असूलउपर गर्ने कारवाहीलाई अन्यथा भनिएको संयुक्त इजलासको फैसला स्पष्टतः पुनरावलोकनयोग्य छ । आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ लाई सारवान कानूनको रूपमा मान्यता दिन नमिल्ने भनी भएको फैसला यसै अदालतबाट पुरुषोत्तमलाल संघाई वि. अर्थ मन्त्रालय समेत भएको मुद्दा (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, वर्ष २, अङ्क २४, पृ. २) मा द्रष्टव्यलाई सारवान कानूनको रूपमा मान्यता दिई भएको फैसलाको प्रतिकूल रहेको छ । नेपालको परिप्रेक्ष्यमा बजेट प्रणालीको शुरुवात भई आर्थिक ऐन बन्न शुरु भएपछि देखि नै आर्थिक ऐनको प्रायः सबै अनुसूचीहरूमा द्रष्टव्य राखी सो बमोजिम विभिन्न प्रकारका दस्तूर, शुल्क, महशुल तथा करहरूको व्यवस्था भइ सो अनुरूप यस्ता करहरू उठाइदै आएको छ । अतः यसरी धेरै अघि देखि नै द्रष्टव्यबाट विभिन्न प्रकारका करहरू उठाउने परम्परा समेतलाई दृष्टिगत गरी द्रष्टव्यलाई सारवान कानूनको रूपमा मान्यता प्राप्त हुन अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट ऐ.का.का.मु.सचिव विमलप्रसाद कोइरालाले मिति २०५५।६।२० मा पेश गर्न भएको पुनरावलोकनको निवेदन ।

यसमा संवत् २०४८ सालको रिट नं. १८२६ को निवेदक पुरुषोत्तमलाल संघाई वि. अर्थ मन्त्रालय समेत भएको रिट निवेदन (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, वर्ष २, अङ्क २४, पूर्णाङ्क ४२, पृष्ठ २) मा आर्थिक ऐन, २०४८ को अनुसूची १ को द्रष्टव्य नं. ४ को खण्ड (घ) को व्यवस्थाबाट अन्तःशुल्क दर कायम हुने भनी द्रष्टव्यलाई कानूनको अङ्ग मानिएको देखिएको र संवत् २०५० सालको रि.पू.इ.नं. ३९ को निवेदक धनञ्जयप्रसाद आचार्य वि. महालेखा परीक्षकको विभाग समेत भएको रिट निवेदन (नेकाप२०५४, अङ्क १, पृष्ठ ४४) मा महालेखा परीक्षकले बेरुजू कायम गर्न सक्ने संवैधानिक र कानूनी अधिकार बारे विस्तृत विवेचना गरी यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट आदेश भइरहेको देखिएकोमा प्रस्तुत रिट निवेदनमा यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ लाई सारवान कानून मान्न नमिल्ने भन्ने व्याख्या गरी निवेदन मागबमोजिम रिट जारी गर्ने गरेको आदेश उपर्यक्त सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल हुँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) को आधारमा मुद्दा पुनरावलोकन गरी हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत पूर्ण इजलासको मिति २०६४।४।६।१ को आदेश

नियमबमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा सुनुवाईका क्रममा निवेदक नेपाल सरकारका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेलले र विपक्षी सूर्य टोबाकोका तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कमलनार ायण दास, विद्वान अधिवक्ताहरू श्री अनिलकुमार सिन्हा, श्री कोमलप्रकाश घिमिरे तथा श्री तुलसी भट्टल बहस गर्न भएको थियो । वहाँहरूले गर्न भएका बहस बुँदालाई देहायमा उल्लेख गरिएको छ :

उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजू कायम भएको अवस्था छ, सो विषयमा प्रतिनिधिसभा, सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१२।३ को बैठकले कम्पनीबाट चुरोटको लागि स्वीकृत मूल्य र वृद्धि भएको मूल्य समेतका आधारमा बेरुजू फछ्यौटका लागि निर्देशन दिएको हो । आर्थिक ऐनको व्यवस्था संविधानसँग बाभिएको भन्ने निवेदकको माग नै रहेको छैन र अदालतले पनि असंवैधानिक भन्न सकेको छैन । कानूनमा कायम रहेको व्यवस्थालाई अस्वीकार गर्न सकिँदैन ।

महालेखा परीक्षकको विभागबाट औल्याइएको बेरुजू असूलउपरका लागि प्रक्रिया प्रारम्भ भएको क्रियालाई अनधिकृत निकायको निर्देशनमा गरिएको भनी अर्थ गर्न मिल्ने हुँदैन । महालेखा परीक्षकको विभागलाई लेखा परीक्षण गर्ने अन्तिम अधिकार रहेको हुँदा त्यस्तो बेरुजू प्रतिवेदनलाई अन्य निकायका पत्रले कमजोर पार्न सक्दैनन् । महालेखा परीक्षकको विभागलाई तत्कालीन संविधानको धारा ९९, १०० र लेखा परीक्षण ऐन, २०४८ को दफा ४(च) मा लेखा परीक्षण गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । अन्तःशुल्क ऐनबमोजिम अन्तःशुल्क अधिकारीले गरेको आदेशउपर पुनरावेदन गर्न पाउने बैकल्पिक उपचार दिएको छ । त्यस्तो बैकल्पिक उपचारको मार्ग अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्राधिकारभित्र प्रवेश गरिएको हुँदा निवेदन खारेज हुनुपर्छ । २०४७ सालमा स्वीकृत मापदण्ड अनुसार चुरोटका विभिन्न ब्राण्ड अनुसार कति परिणाम खपत हुने भन्ने उल्लेख भएको र त्यसैका आधारमा मूल्य निर्धारण भएको हुँदा कम्पनीले त्यसलाई अस्वीकार गर्न मिल्ने अवस्था छैन ।

संवैधानिक निकायले अधिकार प्रयोग गरी गरेको निर्णयका आधारमा भएका काम कारवाही, बैकल्पिक उपचारको मार्ग रहेको अवस्था, राजश्व प्रशासन सम्बन्धी अवधारणा र स्थापित नजीर सिद्धान्त समेतका आधारमा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ ।
वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास

निस्सा प्रदान गर्दा जुन विषयमा प्रदान गरिएको छ, इजलासले सोही विषयमा सीमित रही हेर्ने पर्ने हुन्छ । निस्सा द्रष्टव्यमा मात्र सीमित रहेको हुँदा त्यसैमा सीमित रही निर्णय दिनुपर्ने अवस्था छ ।

संयुक्त इजलासले द्रष्टव्यसहितका ५ वटा आधारमा निर्णय गरेको छ । ती आधारहरू मध्ये यस इजलासले द्रष्टव्य सम्बन्धी आधारलाई निरर्थक तुल्याउँदा पनि अन्य आधारमा फैसला यथावत् रहने अवस्थातर्फ पनि विचार गरिनु पर्छ ।

जुन निकायले पुनरावलोकनका लागि निवेदन दिएको छ, सो निकाय स्वयंले नै बेरुजूका सम्बन्धमा छुट्टै राय दिइसकेको अवस्था छ । निवेदनबाट पनि फैसलामा लिइएका सबै आधारहरूलाई अन्यथा भन्न सकेको पाईँदैन ।

कच्चा पदार्थ र उत्पादित सामग्रीको सम्पूर्ण नियन्त्रण अन्तःशुल्क अधिकारीमा रहने हुँदा त्यस्तो विषयमा कम्पनीलाई जिम्मेवार ठहर्‍याउन मिल्दैन । सार्वजनिक लेखा समितिले आफ्नो प्रतिवेदन प्रतिनिधिसभा समक्ष पेश गर्नपर्ने हुन्छ, सीधै निर्देशन दिन पाउँदैन । अधिकारक्षेत्र नाघेर दिइएको निर्देशनका आधारमा अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने गरी भएको निर्णयमा अधिकारक्षेत्रको अतिक्रमण भएको छ । महालेखा परीक्षकको विभागबाट भएको बेरुजू र सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशन उपर पुनरावेदन दिने प्रावधान नरहेको र अन्तःशुल्क असूलउपर गर्ने निर्णय त्यसैमा आधारित रहेको हुँदा बैकल्पिक उपचारको व्यवस्था रहेको भन्ने जिकीर निराधार छ ।
अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा

अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्ने विषय अलग-अलग हुन् । पुनरावलोकनको निवेदनमा फैसलाका सबै अनुच्छेदलाई चुनौती दिइएको छैन । फैसलाबाट द्रष्टव्यको विषयलाई हटाउँदैमा कम्पनीलाई कुनै असर पर्ने अवस्था छैन । प्रचलित कानूनबमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरिएको अवस्थामा त्यस्तो निर्णयलाई कानूनसम्मत निर्णय भएको मान्न सकिँदैन । द्रष्टव्यले मूल कानूनलाई विस्तारित गर्न सक्दैन, तर छुट, सहूलियत प्रदान गर्न भने सक्छ । द्रष्टव्य कानूनभित्रको भाग भए तापनि त्यसले सारवान कानूनको परिधिलाई ननाघ्ने गरी व्यवस्था गर्न सक्छ । महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजू औल्याउने विषयमा विभागको सम्बन्ध केवल सरकारी कार्यालयसँग मात्र हुन्छ, करदातासँग त्यसको सम्बन्ध देखिँदैन । प्रस्तुत विवादमा पनि करदाताले आफ्नो विषयमा बेरुजू भएको भन्ने सम्बन्धमा जवाफ दिन पाएको अवस्था समेत छैन ।

तत्कालीन आन्तरिक राजश्व कार्यालयसँग दरमात्र उल्लेख भएको र अन्य विस्तृत विवरण राजश्व विभागसँग मात्र रहेको अवस्थाले गर्दा महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजू उठाएको हो भन्ने कुरा टिप्पणी निर्णयबाट देखिन्छ । बेरुजू सम्परीक्षणका लागि सम्बन्धित निकायले समेत प्रयास गरेकोमा सम्परीक्षण नभएको भन्ने देखिन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा रहेको तथ्य र धनञ्जय आचार्यको मुद्दामा रहेको तथ्यमा समानता नरहेको हुँदा त्यस मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्त यसमा आकर्षित हुने अवस्था नै छैन ।

संयुक्त इजलासको फैसला अन्तःशुल्क ऐनले दिएका सुविधा र प्रक्रिया भन्दा बाहिर गएर कर उठाउन नपाउने भन्ने सिद्धान्तमा आधारित छ । फैसला द्रष्टव्यमा मात्र सीमित छैन । द्रष्टव्य मूल ऐनको मर्म र भावना विपरीत हुन सक्दैन भन्ने नै फैसलाको आशय रहेको देखिन्छ ।

निस्सा प्रदान गर्दा आधार लिइएको फैसलाले सिद्धान्त प्रतिपादन नगरेको र त्यसको तथ्य प्रस्तुत विवाद भन्दा फरक रहेकोले प्रस्तुत विवादका सन्दर्भमा सो फैसला आकर्षित हुन सक्ने अवस्था पनि छैन । कर लगाउन मिल्ने नमिल्ने भन्ने सम्बन्धमा अदालतले मूल्याङ्कन गर्नपर्ने हुन्छ ।

अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा कच्चा पदार्थ रहने अवस्थामा त्यसमा अरु कसैले हिनामिना गर्न सक्ने अवस्था पनि हुँदैन । अन्तःशुल्कको सम्बन्ध पदार्थका रूपमा उत्पादन भएपछि मात्र हुन्छ । उत्पादन भैसकेको भन्ने दावी पनि रहेको छैन, उत्पादन गर्न सक्नेमा नगरेको भन्ने काल्पनिक आधारमा अन्तःशुल्क लगाउन मिल्ने हुँदैन । अन्तःशुल्क अधिकारी :वयंले नै अन्तःशुल्क नलाग्ने भनी निर्णय गरेको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट खटिएका अधिकारीले असूलउपर गर्नपने भनी उल्लेख गर्न मिल्ने हुँदैन । स्वीकृत मापदण्ड नै नरहेको अवस्थामा तथ्यगत कुरालाई मापदण्ड मानेर अन्तःशुल्क लगाउन मिल्दैन । प्रतिनिधिसभा, सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशन र महालेखा परीक्षकको विभागबाट औल्याइएको बेरुजू दुवै अनधिकृत र कानूनी आधारशून्य रहेका छन् । सार्वजनिक लेखा समितिलाई सिधै निर्देशन दिने अधिकार नै छैन, तत्कालीन प्रतिनिधिसभा ऐन, २०४८ को दफा १८२ । समितिले मिति २०५३।१२।३ मा दिएको निर्देशन सम्बन्धी निर्णय शक्ति पृथकीकरण र सन्तुलन र नियन्त्रणको सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल छ ।

अधिवक्ता श्री कोमलप्रकाश घिमिरे

सूर्य टोवाको कम्पनीलाई उद्योग स्थापनाका लागि दिइएको इजाजतपत्रमा ३ अरव खिल्ली वार्षिक उत्पादन गर्ने भन्ने उल्लेख भएको छ । अन्तःशुल्क इजाजतपत्रमा उत्पादनसम्बन्धी कुनै उल्लेख गरिएको छैन ।

सार्वजनिक लेखा समितिलाई सरकारका नाममा यति रकम असूलउपर गर्न भनी सिधै निर्देशन दिन सक्ने अधिकार निहीत छैन । महालेखा परीक्षकको विभागले आफैँ कर निर्धारण गर्ने अधिकार राख्दैन । उसले बेरुजू औल्याउनेसम्म हो र त्यसको जवाफदेही सम्बन्धित कर कार्यालय हुने हो ।

प्रस्तुत मुद्दामा महालेखा परीक्षकको विभागले औल्याएको बेरुजुलाई अव्यवहारिक असान्दर्भिक भनी कर निर्धारण गर्ने अधिकार प्राप्त निकायले धारणा व्यक्त गरेको हुँदा यो कर निर्धारण कानूनबमोजिम नभै अनधिकृत निकायको दवाव र निर्देशनमा भएको भन्ने स्पष्ट नै छ । कसैको निर्देशन कर निर्धारणको आधार बन्न सक्दैन ।

कच्चा माल लुकाए छिपाएर बाहिर लगेको वा अन्तःशुल्कको स्टिकर नै नटाँसी उत्पादित सामान बिक्री वितरण गरेको अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा छैन । कच्चा पदार्थको प्रयोग, उत्पादित सामानको भण्डारण, बिक्री वितरण समेतमा अन्तःशुल्क अधिकारीको नियन्त्रण रहने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको र अन्तःशुल्क अधिकारीले कुनै प्रश्न नउठाएको अवस्थामा गैर कानूनी रूपमा गरेको दायित्व वहन गराएको कार्य स्वतः कानूनविपरीत छ ।

अधिवक्ता श्री तुलसी भट्ट

पुनरावलोकनको निवेदन माग, निस्सा प्रदान र सर्वोच्च अदालतको आदेशका बीचमा कुनै तादात्म्यता नै छैन । विवादित आदेशले बोलेका सबै कुरालाई निवेदनमा चुनौती दिन सकेको पाइदैन । निस्सा प्रदान गर्दा पनि ती विषय अछुतो नै रहेका छन् । द्रष्टव्यको कुरा र सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई यथावत् राख्दा पनि कम्पनीलाई कुनै असर पर्ने अवस्था छैन । ती विषयलाई बाहेक गर्दा पनि पहिलेको फैसलाबाट कम्पनीले न्याय प्राप्त गर्ने अवस्था रहन्छ । इजाजतपत्रमा कुनै मापदण्ड तोकिएको छैन । ऐन नियमले पनि त्यस्तो मापदण्ड निर्धारण गरेको छैन ।

बेरुजू औल्याउँदा कम्पनीले २०४७।४।१ मा पेश गरेको विवरणलाई मापदण्डका रूपमा लिइएको देखिन्छ तर सम्बन्धित निकायले त्यसलाई आधार नबनाई २०४९।३।२९ को स्वीकृत मूल्यलाई आधार बनाएको छ ।

उद्योगले आफ्नो लक्ष निर्धारण गर्न सक्छ, तर त्यस्तो लक्षलाई नै आधार बनाएर उत्पादन हुनै पर्ने र नभए दायित्व वहन गर्नपर्ने भन्ने हुँदैन ।

वैधानिक अपेक्षाको सिद्धान्तले पनि कम्पनीलाई अनावश्यक गैरकानूनी दायित्व थोपार्न मिल्ने हुँदैन । त्यस्ता दायित्व कानूनको रोहमा, न्यायको रोहमा टिक्न सक्दैनन् । थप दायित्व वहन गराउने विषय मनोगत हुन सक्दैन, कानूनले नै निश्चित गरिएको हुनुपर्छ । सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनबमोजिम कर निर्धारण गर्दा कम्पनीलाई सोधिएको छैन, सुनुवाइको मौका दिइएको छैन । कर प्रशासन अर्ध-न्यायिक निकाय हो, त्यसले लगाएको करका सम्बन्धमा असम्बन्धित निकायले हस्तक्षेप गरी गरेको कार्य क्षेत्राधिकार सम्बन्धी सिद्धान्तका आधारमा पनि कायम हुन सक्दैन ।

उल्लिखित बहस जिकीरका अतिरिक्त विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेलले र विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कमलनारायण दास, अधिवक्ताहरू श्री अनिलकुमार सिन्हा, श्री कोमलप्रकाश घिमिरे र श्री तुलसी भट्टले आफ्ना बहस जिकीरको समर्थनमा बहसनोट समेत पेश गर्न भएको छ ।

प्रस्तुत मुद्दाको तथ्यतर्फ विचार गर्दा महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याइएको प्रतिवेदन र प्रतिनिधिसभाको सार्वजनिक लेखा समितिबाट बेरुजू असूल गर्न दिएको निर्देशन समेतलाई उल्लेख गर्दै मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, सिमराले आ.व. २०५०।०५।१ र २०५१।०५।२ को लागि थप अन्तःशुल्क रु.१३,५९,८१,६९५।७३ बुझाउन निर्देशन दिए पछि निवेदक कम्पनीले त्यस्तो कुनै थप दायित्व वहन गर्न नपर्ने व्यहोरा उल्लेख गरी स्पष्टीकरण पेश गरेकोमा सो कार्यालयले पुनः पूर्व पत्रानुसारको रकम दाखिला गर्न निर्देशन दिइएवाट आफ्नो कानूनी तथा वैधानिक हकमा आघात पुगेको भनी निवेदक कम्पनीका तर्फबाट यस अदालतमा

मिति २०५३।१२।२८ मा उत्प्रेषण समेतको रिट निवेदन दर्ता गरेको देखिन्छ । सो रिट निवेदनमा यस अदालतबाट द्रष्टव्यलाई सारवान कानून (Substantive Law) भन्न नमिल्ने र सारवान कानूनले स्पष्ट रूपमा कर उठाउने कानूनी व्यवस्था (Substantive Provision) नगरेको अवस्थामा कर उठाउन पाउने अधिकार मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयलाई भएको भन्न नमिल्ने, अन्तःशुल्क अधिकारीले अर्धन्यायिक निकायको रूपमा न्यायिक मनको प्रयोग गरी अन्तःशुल्क सम्बन्धी प्रचलित कानूनबमोजिम निर्णय नगरी सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिँदा यस्तो कानूनको ठाडो उल्लंघन (नचयकक ख्यभिलअभ) भएको प्रत्यक्ष रूपमा देखिएको भन्ने समेतका आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको सो कार्य उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदक कम्पनीबाट बेरुजू रकम असूलउपर नगर्न भनी परमादेशको आदेश समेत जारी भएको देखिन्छ । त्यसरी रिट जारी भए पछि अर्थ मन्त्रालयका तर्फबाट सो फैसला पुनरावलोकन हुनुपर्ने भनी यस अदालतसमक्ष निवेदन पेश हुन आएको सन्दर्भमा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट पुरुषोत्तमलाल संघाई वि. अर्थ मन्त्रालय समेत भएको रिट निवेदनमा आर्थिक ऐन, २०४८ को अनुसूची १ को द्रष्टव्य नं. ४ को खण्ड (घ) को व्यवस्थाबाट अन्तःशुल्क दर कायम हुने भनी द्रष्टव्यलाई कानूनको अङ्ग मानिएको देखिएको र धनञ्जयप्रसाद आचार्य वि. महालेखा परीक्षकको विभाग समेत भएको रिट निवेदनमा महालेखा परीक्षकले बेरुजू कायम गर्न सक्ने संवैधानिक र कानूनी अधिकार बारे विस्तृत विवेचना गरी रिट निवेदन खारेज हुने गरी भएका यस अदालतका फैसलाहरू समेतलाई आधार बनाई पुनरावलोकनको अनुमति प्रदान भै प्रस्तुत मुद्दा यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको छ । यस अदालतबाट पुनरावलोकनको अनुमति प्रदान गर्दा मुख्य रूपमा द्रष्टव्यलाई कानूनको अङ्ग मानिएको र बेरुजू कायम गर्न सक्ने महालेखा परीक्षकको विभागको संवैधानिक र कानूनी अधिकार रहेका भनी भएका यस अदालतका फैसलाहरूलाई आधार बनाइएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा मुख्य रूपले न्याय निरूपण गरिनु पर्ने प्रश्न भनेको आर्थिक ऐनमा रहेको द्रष्टव्यलाई सारभूत कानूनको रूपमा मान्यता दिन मिल्ने हुन्छ वा हुँदैन ? भन्ने नै हो । उक्त प्रश्नको निरूपण पश्चात् यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट यस अधि भएको फैसला सदर वा बदर के हुन्छ ? भन्ने सम्बन्धमा विचार गरी निर्णय दिनुपर्ने हुन्छ ।

२. अब, पहिलो प्रश्न अर्थात् आर्थिक ऐनमा रहेको द्रष्टव्यलाई सारभूत कानूनको रूपमा मान्यता दिनमिल्ने हुन्छ वा हुँदैन ? भन्ने सन्दर्भमा विचार गरौं । द्रष्टव्यको शाब्दिक अर्थ हेर्दा देख्न योग्य, हेर्न लायक, दर्शनीय (नेपाली शब्दकोष, बालचन्द्र शर्मा (सं), सृष्टि प्रकाशन, द्वितीय प्रकाशन, २०५७, काठमाडौं), देख्न वा हेर्न लायक, हेर्न पर्ने (नेपाली कानूनी शब्दकोष, शंकरकुमार श्रेष्ठ (सं), श्रीमती गोपिनी श्रेष्ठ, प्रथम संस्करण, २०४६, काठमाडौं) हुने देखिन्छ । त्यसबाट पनि द्रष्टव्यले कुनै विषयका सम्बन्धमा विचार गर्दा हेर्ने पर्ने कुरालाई समेटेको देखिन्छ । अर्भ विधि निर्माणमा त यसको छुट्टै अर्थ र महत्व रहने गरेको कुरा हाम्रा आफ्नै ऐन कानूनहरूको अध्ययनबाट प्रष्ट हुन्छ । कानूनमा प्रयुक्त कुनै प्रावधानलाई स्पष्ट गर्न वा त्यसमा निहीत रहेको द्विविधालाई हटाउन स्पष्टीकरण, द्रष्टव्य वा उदाहरणको सहारा लिइन्छ । त्यसैले त्यस्ता स्पष्टीकरण वा द्रष्टव्य वा उदाहरणले अमुक कानूनी प्रावधानलाई बोधगम्य बनाउन मद्दत गर्दछन् । प्रस्तुत मुद्दामा संयुक्त इजलासबाट द्रष्टव्यलाई सारवान कानून भन्न नमिल्ने भनी व्याख्या गर्दा यस अदालतको विशेष इजलासबाट मनबहादुर विश्वकर्मा वि. कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय समेत (नेकाप २०४९, अङ्क १२, पृ.१०१०) भएको रिटमा मुलुकी ऐन अदलको १०क नं. मा रहेको स्पष्टीकरण खण्डबाट नागरिक उपरको दायित्व थपघट गर्न नमिल्ने भनी भएको व्याख्यालाई आधार बनाएको देखिन्छ । वास्तवमा अदलको महलको १०क नं. मा रहेको स्पष्टीकरण खण्डले मूल दफामा रहेको व्यवस्थालाई थप प्रष्ट तुल्याउने वा त्यसमा निहीत रहेको द्विविधालाई हटाउने भन्दा पनि मूल दफाको अधिकारलाई संकुचित तुल्याउने गरी प्रतिबन्धात्मक व्यवस्था गरेको अवस्था थियो, त्यसैले सो निवेदनमा स्पष्टीकरणको सीमा के कति हुने भन्ने समेतको व्याख्या गरी स्पष्टीकरण खण्डले प्रतिबन्धात्मक बाक्यांशको काम गरेको भनी त्यसलाई अमान्य गरिएको पाइन्छ । तर प्रस्तुत मुद्दा आर्थिक ऐन, २०५० सँग सम्बन्धित रहेको र उक्त आर्थिक ऐनले दफा २ देखि दफा १९ सम्म क्रमशः भन्सार महसूल, निकासी सेवा शुल्क, अन्तःशुल्क, विक्रीकर, हवाई उडान कर, आयकर, सम्पत्ति कर, ठेक्का कर, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, होटल कर, ब्याजकर, घरजग्गा वहाल कर, टेलिभिजन र भिडियो दस्तूर, मालपोत तथा भूमिकर, रजिष्ट्रेशन दस्तूर, स्वास्थ्य कर, राजमार्ग सुधार दस्तूर सम्बन्धी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । आर्थिक ऐनले ती सबैजसो महशुल वा करसम्बन्धी व्यवस्थालाई अनुसूचीमा आबद्ध गरिएको अर्थात् अनुसूचीबमोजिम गरिने भनी उल्लेख गरिएको देखिन्छ । मुख्य दफामा कुनै कुरा उल्लेख नै नगरी अनुसूचीबमोजिम कर लगाइने र असूलउपर गरिने भनी उल्लेख गरिएबाट आर्थिक ऐनका प्रावधानमध्ये कुनलाई सारवान र कुनलाई कार्यविधिगत प्रावधानका रूपमा वर्ग विभाजन गर्ने भन्ने कुरा अत्यन्त जटिल हुनु स्वाभाविकै हो । मुख्य कानूनी व्यवस्थालाई पूरै अनुसूचीमा आबद्ध तुल्याइएको अवस्थामा अनुसूचीलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाको संज्ञा दिने हो भने त्यसले आर्थिक ऐनको व्यावहारिक प्रयोगलाई असम्भव तुल्याउने हुँदा त्यसबाट गम्भीर समस्या उत्पन्न हुन सक्छ । त्यसैगरी आर्थिक ऐनमा अनुसूचीभित्रको द्रष्टव्यलाई पनि सामान्य दृष्टान्तका रूपमा नभै त्यसमा कर छुट दिइने, सुविधा उपलब्ध गराउने र कर छुट सुविधा खारेज गर्ने जस्ता सारभूत व्यवस्था समेत गरिएको पाइन्छ । वास्तवमा आर्थिक ऐनले सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न केही महशूल, कर, पोत, शुल्क र दस्तूर लगाउन, लगाई राखेकोलाई चालु राख्न वा हेरफेर गर्न वाञ्छनीय भएको भनी ऐनको उद्देश्यलाई प्रस्तावनाबाट स्पष्ट रूपमा अभिव्यक्त गरेको र त्यस्ता कर वा शुल्क वा दस्तूर समेतका सम्पूर्ण कुराहरू अनुसूचीमा आधारित भै अनुसूचीभित्र द्रष्टव्यबाट समेत त्यसलाई स्पष्ट गरिएको स्थितिमा समग्र ऐनको सारभूत पक्षलाई प्रतिनिधित्व गर्ने वा ऐनका

मुख्य दफा हरूलाई पूर्णता दिने अनुसूची वा द्रष्टव्यका प्राबधानहरूलाई हलुका ढंगले कार्यविधिगत प्राबधानको संज्ञा दिने हो भने सरकारको अर्थसम्बन्धी प्रस्तावहरूको कार्यान्वयन सम्भव हुँदैन र राज्य सञ्चालनको महत्वपूर्ण स्रोतका रूपमा रहने राजश्व संकलनको कार्य नै प्रभावित हुने अवस्था उत्पन्न हुन्छ । कुनै पनि कानूनको व्याख्या गर्दा त्यसको समग्र प्राबधानलाई हेरेर गर्नपर्छ, ऐनभित्र प्रयुक्त कुनै एउटा शब्द वा शब्दसमूहको छुट्टै र शाब्दिक व्याख्या मात्र गरिँदा त्यसले सो ऐनको सारभूत व्यवस्थालाई नै निरर्थक तुल्याउन पनि सक्छ । कानूनको व्याख्या गर्नको उद्देश्य विधायिकी मनसाय पत्ता लगाउनु हो । व्याख्या गर्दा शाब्दिक व्याख्यालाई महत्व र प्राथमिकता दिइन्छ । तर प्रस्तुत मुद्दामा द्रष्टव्य शब्दको व्याख्या सो शब्दसँग मात्र सम्बन्धित नभै त्यसभित्र समेटिएको व्यवस्था र समग्र ऐनभित्र त्यसको स्थान समेत जोडिएर आएको छ । आर्थिक ऐनलाई समग्रतामा हेर्दा त्यसले अनुसूची र द्रष्टव्यबाटै सो ऐनले पूर्णता पाएको, ऐनको मूल दफा ले कर वा शुल्क वा दस्तूर वा महशुलको नाम मात्रै उल्लेख गरी त्यस्तो कर, शुल्क, दस्तूर, महशुलको दर निश्चित गर्ने जस्तो सारभूत व्यवस्था र असूलउपर गर्ने प्रक्रिया समेत दफामा न राखी अनुसूची र द्रष्टव्यबाटै किटान गरेको अवस्थामा द्रष्टव्य शब्दको सामान्य शब्दकोषीय अर्थ लगाउन मिल्ने अवस्था नहुँदा यस शब्दको अर्थ ऐनको समग्रता र त्यसले अड्कीकार गरेको भाव भित्र खोजिनु पर्ने अवस्था उत्पन्न भएको छ । ऐनको समग्र प्राबधानतिर चियाउँदा आर्थिक ऐनमा प्रयुक्त द्रष्टव्य शब्दको अर्थ शब्द कोषमा उल्लेख गरिएको दर्शनीय, हेर्न पर्ने जस्ता अर्थसम्म सीमित रहेको अवस्था देखिँदैन । आर्थिक ऐनभित्रको द्रष्टव्यलाई केवल कार्यविधिगत व्यवस्था भनी त्यसले समेटेको क्षेत्र र त्यसको प्रभावलाई अवमूल्यन गर्दा त्यसले राज्यको समग्र आर्थिक नीति प्रभावित हुने अवस्थालाई नकार्न सकिँदैन । आर्थिक ऐनमा प्रयुक्त भएको द्रष्टव्य शब्द ऐनको अभिन्न अङ्गका रूपमा र सारवान कानूनकै रूपमा रहेको यथार्थलाई हृदयंगम गर्दा त्यसलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाका रूपमा संकुचित गर्न वा त्यसका आधारमा कर लगाउन वा उठाउन नपाउने भनी रोक लगाउँदा त्यसले सिँगो ऐनलाई नै निष्क्रिय तुल्याउने तर्फ पनि गम्भीरतापूर्वक विचार पुर्याउनु पर्छ । संविधानमा आर्थिक कार्यप्रणाली अन्तर्गत कर लगाउने र उठाउने सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्थालाई हेर्दा तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ र हालको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा समान व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । तत्कालीन संविधानको धारा ७३ मा कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भनिएको छ । आर्थिक ऐन, २०५० तत्कालीन संविधानमा रहेको व्यवस्थापन कार्यविधि (भाग ९) र आर्थिक कार्यप्रणाली (भाग १०) को अनुशरण गरी तत्कालीन संसदबाट बनाइएको हो भन्ने कुरामा विवाद छैन र सो ऐन प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गतको कानून पनि होइन । त्यसरी संसदले बनाएको ऐनले मूल दफामा सीमित व्यवस्था गरी गरेको सीमा, छुट समेत त्यसको विस्तृत स्वरूपलाई अनुसूची र द्रष्टव्य मार्फत अभिव्यक्त गरेको अवस्थामा ऐनका प्राबधानहरू मध्ये केहीलाई सारवान व्यवस्था र केहीलाई कार्यविधिगत व्यवस्थाका रूपमा व्याख्या गर्न मिल्ने अवस्था हुँदैन । यसै सन्दर्भमा यस अदालतबाट पुरुषोत्तमलाल संघाई वि. अर्थ मन्त्रालय समेत भएको रिट निवेदन (सर्वोच्च अदालत वुलेटिन, वर्ष २, अङ्क २४, पूर्णांक ४२, पृष्ठ २) मा आर्थिक ऐन, २०४८ को अनुसूची १ को द्रष्टव्य नं. ४ को खण्ड (घ) को व्यवस्थाबाट अन्तःशुल्क दर कायम हुने भनी द्रष्टव्यलाई कानूनको अङ्ग मानिएको देखिन्छ । त्यसैले संविधानमा गरिएको तत्सम्बन्धी व्यवस्था र यस अदालतबाट कायम भएको सिद्धान्त समेतका आधारमा द्रष्टव्यलाई सारवान कानून (Substantive Law) भन्न नमिल्ने भनी गरिएको संयुक्त इजलासको व्याख्यासँग सहमत हुन सकिएन । तसर्थ द्रष्टव्यलाई सारवान कानून नमानेको हदसम्मको सो फैसला मिलेको देखिएन ।

३. माथि गरिएको विश्लेषणबाट आर्थिक ऐनभित्र द्रष्टव्यले सारवान कानूनलाई प्रतिनिधित्व गर्ने र द्रष्टव्यबाट गरिएको सारभूत व्यवस्थालाई अन्यथा अर्थ गरी निस्तेज तुल्याउन नहुने भन्ने निष्कर्षमा यो इजलास पुगेको अवस्थामा अब, संयुक्त इजलासबाट यस अधि मिति २०५४।१२।१६ मा भएको फैसला सदर वा बदर के हुन्छ ? भन्ने प्रश्नमा विचार गर्नपर्ने भएको छ । संयुक्त इजलासले आर्थिक ऐन, २०५० को द्रष्टव्यलाई सारवान कानून भन्न नमिल्ने र महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनका आधारमा प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनबाट बेरूजू रकम असूलउपर गर्ने कारवाहीको स्वयं अर्धन्यायिक निकायको रूपमा स्वतन्त्र हैसियतले निर्णय नगरेको भन्ने समेतको आधारमा उत्प्रेषण र परमादेशको आदेश जारी गरेको देखिन्छ । त्यसमध्ये द्रष्टव्यलाई आर्थिक ऐनको अभिन्न अङ्ग र सारभूत कानूनका रूपमा मान्यता प्रदान गरेपछि त्यसले पूर्व फैसलालाई पार्ने प्रभावका सम्बन्धमा पनि हेर्न पर्ने हुन्छ । सबै सरकारी कार्यालय र अदालतको लेखा परीक्षण गर्ने महालेखा परीक्षकको अधिकारका सम्बन्धमा तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ र हालको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा समान व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । त्यसै परिप्रेक्ष्यमा महालेखा परीक्षकले बेरूजू कायम गर्न सक्ने संवैधानिक र कानूनी अधिकार बारे विस्तृत विवेचना गरी यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट धनञ्जयप्रसाद आचार्य वि. महालेखा परीक्षकको विभाग समेत भएको रिट निवेदन (नेकाप २०५४, अङ्क १, पृ. ४४) मा महालेखा परीक्षकको विभागबाट भएको लेखा परीक्षणबाट देखिएको बेरूजू असूल फछ्यौटतर्फको काम कारवाहीलाई संविधान तथा प्रचलित कानूनअन्तर्गत रही भएको भनी मान्यता प्रदान गरेको सन्दर्भमा सो व्याख्यासँग असहमत हुनुपर्ने अवस्था, आधार र कारण समेत देखिँदैन । कुनै कानूनी प्राबधानको व्याख्या गर्दा संवैधानिक निकायका रूपमा रहेको महालेखा परीक्षकलाई संविधानले प्रदान गरेको अधिकार समेत संकुचित हुने गरी गर्न मिल्दैन । तसर्थ महालेखा परीक्षकले लेखा परीक्षण गरी बेरूजू औल्याउन सक्ने अधिकारका सम्बन्धमा थप विवेचना गर्न आवश्यक देखिएन ।

४. प्रस्तुत मुद्दामा आर्थिक ऐनको दफा ४ अन्तर्गतको अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ लाई विवादको विषय बनाइएको सन्दर्भमा त्यसमा उल्लेख भएको कानूनी व्यवस्था र सोसँग सम्बन्धित अन्य प्रावधान तथा कागजातहरू समेतलाई हेर्नपर्ने हुन्छ। सो द्रष्टव्यलाई सारभूत कानूनका रूपमा मानेर हेर्दा त्यसले अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादनको इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनूपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएमा वा उपभोक्ता मूल्यको तुलनामा अन्तःशुल्कको प्रयोजनका लागि कारखाना विक्री मूल्य वेमनासिब भएमा उपरोक्त दरवन्दीमा मो.प्र.श. १५ प्रतिशत थप गरी अन्तःशुल्क असूल गरिनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। उल्लिखित प्रावधानमध्ये इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनूपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेको अवस्थामा १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क असूल गरिने भन्ने प्रावधानका आधारमा महालेखा परीक्षकको विभागले बेरुजू औल्याएको र प्रतिनिधिसभाको सार्वजनिक लेखा समितिले असूलउपर गर्नका लागि निर्देशित गरेको विषय नै विवादको रूपमा यस अदालतमा प्रवेश गरेको हो। महालेखा परीक्षकको विभागले आर्थिक वर्ष २०५०/०५१ र आर्थिक वर्ष २०५१/०५२ मा सूर्य टोबाको कम्पनीले बुझाएको अन्तःशुल्कमा आर्थिक ऐन, २०५१ को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ अनुसार थप अन्तःशुल्क समेत असूल गर्नपर्ने भनी कूल रु.१३,५९,८१,६१५।७३ बेरुजू औल्याएको पाइन्छ। महालेखा परीक्षकको विभागबाट औल्याइएको सोही बेरुजूलाई आधार मानी प्रतिनिधिसभाको सार्वजनिक लेखा समितिले बेरुजू असूलीका सम्बन्धमा मिति २०५३/१२/३ मा देहायको निर्णय गरेको देखिन्छ :
- सूर्य टोबाकोद्वारा प्रस्तुत लागत विवरणको आधारमा मिति २०४७/४/११ मा स्वीकृत गरिएको कारखाना मूल्यलाई मिति २०४९/३/२९ मा संशोधन (वृद्धि) गर्दा कच्चा पदार्थको परिमाण पनि बृद्धि भएको भनी अर्थ मन्त्रालयले समितिलाई २०५३ चैत्र १ गते लेखेको पत्रमा उल्लेख गरेको छ। अन्तःशुल्क विभागको उक्त संशोधित निर्णयमा कच्चा पदार्थ र अन्य उत्पादन खर्चको मूल्य बृद्धिलाई स्वीकार गरी कारखाना मूल्य बृद्धि (संशोधन) गरेको देखिन्छ। उक्त निर्णयमा कच्चा पदार्थको (सुर्तीको) परिमाण बृद्धि गरेको देखिँदैन। तसर्थ कच्चा पदार्थको अनूपातमा उत्पादन नभएको स्पष्ट देखिँदा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन २०५२ को दफा १.४३ र प्रतिवेदन २०५३ को दफा १.४७ बमोजिमको बेरुजू आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ र द्रष्टव्य २ बमोजिम थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने।
५. प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिबाट भएको उल्लिखित निर्णयलाई हेर्दा त्यसले मिति २०४९/३/२९ को लागत विवरणलाई आधार मानेको देखिन्छ। सो लागत विवरणमा प्रति २० खिल्ली शिखर चुरोटको सुर्तीको तौल १९.५० ग्राम, खुकुरी फिल्टरको १६.५६ ग्राम, बिजुली चुरोटको १९.२६ ग्राम भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ख को प्रयोजनका लागि पेश भएको सो लागत विवरण कारखाना मूल्य निर्धारणसँग सम्बन्धित रहेको पाइन्छ। कारखाना मूल्य निर्धारण प्रयोजनका लागि पेश गरिएको लागत विवरणलाई अन्य प्रयोजनमा आधार बनाउन मिल्ने हुँदैन। त्यसैगरी ऐनको दफा ५ मा अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थ बनाउन र पैदा गर्न अनुज्ञापत्र लिनुपर्ने भनी गरिएको व्यवस्थाअनुसार सूर्य टोबाको कम्पनीले इजाजत पत्र लिएको कुरामा विवाद छैन।
६. आर्थिक ऐन, २०५१ को अनुसूची ३ अन्तर्गतको द्रष्टव्य २ को उक्त व्यवस्थाले कच्चा मालको अनूपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेको विषयलाई थप अन्तःशुल्क असूल गरिने आधारका रूपमा राखेको भए तापनि त्यसले के कति कच्चा माल बराबर के कति तयारी माल उत्पादन हुनुपर्ने हो भन्ने सम्बन्धमा द्रष्टव्यले वा अनुसूचीको अन्य कुनै दफाहरूले किटानी व्यवस्था गरेको देखिँदैन। त्यसैगरी सोही द्रष्टव्यमा उत्पादनको इजाजतबमोजिमको कच्चा मालको अनूपातमा तयारी माल उत्पादनको कुरा समेत उल्लेख भएको सन्दर्भमा निवेदक कम्पनीलाई प्रदान गरिएको उत्पादनको इजाजतलाई हेर्दा सो इजाजतपत्रमा यति परिमाणको कच्चा मालबाट यति परिमाणमा तयारी माल उत्पादन हुनुपर्ने भनी तोकिएको पनि देखिँदैन। इजाजत प्रदान गर्दा नै अनूपात खुलाइएको अवस्थामा मात्र द्रष्टव्य २ को प्रावधान क्रियाशील हुने हो। इजाजतपत्रमा अनूपात खुलाइएको पाईँदैन र विपक्षी निकायहरूबाट पेश भएको लिखित जवाफ र महालेखा परीक्षकको विभाग, सार्वजनिक लेखा समिति र मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय वाराको निर्णयमा समेत अनूपात खुलेको भनी स्पष्ट रूपमा दावी लिन सकेको पनि पाईँदैन। त्यसैगरी द्रष्टव्य २ ले पनि कति कच्चा माल बराबर कति तयार माल मानी अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने भन्ने निश्चित गरेको छैन। यसरी कानूनले स्पष्ट नगरेको कुरालाई मनोगत रूपमा व्याख्या गरी अनूपात तोक्यो त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन मिल्ने हुँदैन। यदि अनुमानित उत्पादनमा अन्तःशुल्क लगाउने विधिकर्ताको मनसाय रहेको भए केही उत्पादनहरू जस्तै: मोलासिसबाट रेक्टिफाइड स्पीट तर्फ कच्चा पदार्थको प्रतिलब्धी दर तोकेजस्तै चुरोटतर्फ पनि कच्चा पदार्थ सुर्तीबाट उत्पादित हुने वस्तु अर्थात् चुरोटको प्रतिलब्धी दर तोक्ने व्यवस्था गरिनु पर्दथ्यो। त्यस्तो कुनै व्यवस्थाको अभावमा त्यसरी अनुमानित उत्पादनलाई आधार बनाएर अन्तःशुल्क निर्धारण गर्न सकिने गरी चुरोटतर्फ व्यवस्था गरेको अवस्था नहुँदा चुरोटलाई मदिरा सरहको व्यवस्था नगरिएको अर्थात् अनुमानित उत्पादनमा अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्था नगरिएको भन्ने स्पष्ट हुन्छ। त्यसरी ऐनले नै अनुमानित उत्पादनको दायराबाट बाहिर पारेको अवस्थामा अनुमानित उत्पादनका आधारमा थप अन्तःशुल्क लगाउने र असूलउपर गर्ने भन्ने हुँदैन। त्यसो गर्नु कानून विपरीत हुन जान्छ। कानूनमा स्पष्ट रूपमा यति कच्चा माल बराबर यति उत्पादन मानी अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्थाको अभाव हुँदा हुँदै अनुमानका भरमा अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने हो भने त्यहाँ स्वैच्छाचारिता हावी हुन जान्छ। अनुमान गर्ने कानूनी आधार नै नतोकिएको अवस्थामा गरिने अनुमान स्वाभाविक रूपमा मनोगत हुन जान्छ। कानूनको शासनमा

कानूनको परिधिलाई नाघने छुट कसैलाई पनि हुँदैन । कानूनले बाहेक गरेको कुरालाई मनोगत तर्क र अपूर्ण व्याख्याद्वारा समावेश गरी त्यसैका आधारमा दायित्व वहन गराउन मिल्ने हुँदैन । तसर्थ आर्थिक ऐन, २०५० को द्रष्टव्य नं २ र निवेदक कम्पनी सूर्य टोबाकोलाई प्रदान गरिएको इजाजतपत्रमा अनुमानित उत्पादनका आधारमा अन्तःशुल्क लगाउने व्यहोरा उल्लेख नभएको र प्रचलित अन्य कानूनले पनि अनुमानका आधारमा चुरोटतर्फ अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्थाको अभाव रहेको अवस्था समेतलाई दृष्टिगत गर्दा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ बमोजिम अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न छुट भएको वा बाँकी भएको नदेखिएको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट लेखा परीक्षण गर्दा अनुमानित उत्पादनलाई आधार बनाएर बेरुजू औँल्याएको, सोको असूलउपरका लागि प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिले निर्देशन दिएको र रकम दाखिला गर्ने भनी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराबाट मिति २०५३१२१५ मा निर्णय गरिएकोलाई कानूनबमोजिम भएको भनी मान्न मिल्ने अवस्था देखिएन । तसर्थ मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराको मिति २०५३१२१५ को निर्णय समेतलाई उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदक सूर्य टोबाको कम्पनीबाट बेरुजू रकम असूलउपर नगर्न भनी परमादेशको आदेश जारी गरिएको हदसम्मको संयुक्त इजलासको मिति २०५४१२१६ को फैसला मनासिव नै देखिँदा कायम हुने ठहर्छ । यो फैसलाको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई दिई प्रस्तुत मुद्दाको रेकर्ड तथा सम्पूर्ण प्रमाण मिसिलहरू नियमानुसार गरी बुझाईदिनु ।

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्या. बलराम के.सी.

न्या. गौरी ढकाल

इति संवत् २०६६ साल कात्तिक १२ गते रोज ५ शुभम्

इजलास अधिकृत: उमेश कोइराला

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलाश
माननीय न्यायाधीश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री भरतराज उप्रेती
फैसला मिति : २०६६।१।२२
सम्बत २०५७ सालको रिट नं.....३५५९

मुद्दा : उत्प्रेषण ।

का.जि.का.म.न.पा. वडा नं.३१ रामशाहपथ स्थित महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ.को एकाउण्टेण्ट पवन शर्मा.....	१
विरुद्ध	
मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, हेटौँडा मकवानपुर.....	१
मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, लाजिम्पाट काठमाण्डौँ.....	१
महालेखा परीक्षक, महालेखा, परीक्षकको विभाग, बबरमहल.....	१

तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३ र ८८(२) अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त टिपोट र ठहर यस प्रकार छ :

आ.व.२०५३।०५।४ र आ.व.२०५४।०५।५ को कार्तिक महिनासम्मको विपक्षी कर कार्यालयका प्रमुख कर अधिकृतले कर निर्धारण गरे बमोजिमको विक्री कर सबै बैंक दाखिला गरेको छु । कर अधिकृतले गरेका ती कर निर्धारण आदेशहरू अन्तिम भएर रहेका छन् । तर महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०५६ को पृष्ठ ११२ को दफा ९३,९३.१ र ९३.२ मा निवेदक उद्योगले उपभोक्ता मूल्य सूची यथावत राखी कारखाना लागत मूल्य घटाएको कारणबाट राजस्व घाटा परेको छ, उत्पादीत सामानको लागत मुल्य घटेको भए उपभोक्ता मूल्य पनि घट्नु पर्ने हो । विक्री कर कम गर्ने उद्देश्यले कारखाना मुल्य कम देखाएको छ भन्ने उल्लेख भएको रहेछ । त्यस्तै प्रतिवेदनको दफा ९३(१) मा ०५३ साउनदेखि ०५४ कार्तिकसम्मको विक्री २,८९,९५,०००।- घट्टन गई विक्रीकर रु.३९,१२,०००।- घटी भएको छ भन्ने उल्लेख रहेछ । त्यस्तै आ.व.०५४।०५।५ मा लागत मूल्यमा ४ प्रतिशतका दरले विक्री वितरण खर्च जोड्दा आउने रकमबाट १५ प्रतिशत का दरले विक्री कर असुल भएको रहेछ । तर उद्योगको एजेण्ट भई काम गर्ने एक कर दाताले पेश गरेको विवरणबाट मोलको सरदर १३.८५ प्रतिशतले हुने रकम अतिरिक्त विक्री प्रवद्धन खर्च नजोडी विक्री कर असुल गर्नाले थप ४५,०९,८५७।- घटी विक्रीकर असुल भएको भन्ने समेत सो प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको रहेछ ।

उल्लेखित प्रतिवेदन समेतको आधारमा विपक्षी कर कार्यालयले विभिन्न मितिमा रकम दाखिला गर्नका लागि यस उद्योगलाई लेखेका पत्रहरूको जवाफ यस उद्योगले २०५७।३।९ र २०५७।१।३ का पत्रहरूबाट पठाई सकिएको भएपनि बेरुजु फछ्यौट गर्ने तर्फ कुनै कारवाही भएन । विपक्षीबाट सो बेरुजु रकम दाखिला नगरेमा उद्योगको निकासी पैठारीको कारोवार रोक्का गरिने समेत जानकारी गराउँदै आएको छ । आ.व. २०५३।०५।४ र ०५४।०५।५ को कार्तिकसम्म यस उद्योगले घटी विक्री कर दाखिला गरेको छैन । नेपाल कानून बमोजिम त्यस अवधिको थप विक्रीकर बुझाउनु नपर्ने हुँदा यस सम्बन्धी विपक्षीहरूका सम्पूर्ण कारवाही बदर हुनु पर्छ । किनभने विक्री कर बुझाउनु नपर्ने हुँदा यस सम्बन्धी विपक्षीहरूका सम्पूर्ण कारवाही बदर हुनु पर्छ । किनभने विक्री कर ऐन, २०३३ को दफा ९ र ६(१) बमोजिम निर्धारित कर दाखिल भै सकेको छ । सो ऐनको दफा १० अन्तर्गत अहिलेसम्म सो आदेशहरू अन्यथा भएको छैन । ती कर निर्धारण आदेशहरूलाई महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनबाट समेत बदर भएका छैनन् ।

२०५६।६।१९ देखि मूल्य परिवर्तन गर्दा विभिन्न खर्चहरूमा कमी गरी कारखाना मूल्य घटाई बजार प्रतिस्पर्धाको कारणले डिलरहरूलाई आकर्षित गर्न कारखाना मूल्य घटाई सार्वजनिक रुपमा मूल्य सूची गरिएको थियो । वास्तवमा यसमा कारखाना मोल र उपभोक्ता मोल दुवै घटेको पाइन्छ । तसर्थ उल्लेखित बेरुजु निराधार र गलत हो । आ.व.२०५४।०५।५ पनि कार्तिक मसान्तसम्म विपक्षी कर कार्यालयबाट छाप लागेका बिल बमोजिमको कर दाखिला भै सकेको छ ।

अतः प्रत्यर्थी नं.३ ले आफ्नो प्रतिवेदनको क्रममा सत्य तथ्यगत कुरा त्यस बखत प्रष्ट्याउन नसकेको कारणले बेरुजु देखाए पनि अब वास्तविकता स्पष्ट भै सकेकोले विपक्षी कर कार्यालय तथा कर विभागले सो बेरुजु फछ्यौट गरिदिनु पर्नेमा अहिलेसम्म नगरिदिएको हुँदा विपक्षी ३ को उल्लेखित प्रतिवेदन विपक्षी नं. १ ले यस उद्योगलाई तत्सम्बन्धमा लेखेका सम्पूर्ण पत्रहरू बदर, गरी मैले प्रत्यर्थीलाई लेखेका पत्रहरूको आधारमा बेरुजु फछ्यौट गरिदिनु भनी परमादेशको आदेश समेत उपयुक्त आदेश वा पुर्जा जारी गरि पाउं । साथै यस निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट यस उद्योगलाई लेखेका पत्रहरूको कार्यान्वयन गर्ने कुनै काम कारवाही नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा सूचना पठाउनु । साथै जवाफ प्राप्त भएपछि पुनर्विचार गर्ने गरी सो समयसम्म २०५७।१।०।१३ को पत्र बमोजिम निवेदकको निकासी पैठारीको कारोवार रोक्का राख्ने कार्य नगर्नु भनी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयका नाउंमा अन्तरिम

आदेश जारी गरिएको छ भन्ने यस अदालतको २०५७११३० मा भएको आदेश ।

रिट निवेदकले मूल्य यथावत राखी कारखाना मूल्य घटाएको कारणले राजस्वमा घाटा परेको छ भनी महालेखा परीक्षकबाट वेरुजु कायम गर्ने कार्य नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा १०० को अनुकूल छ । सो धाराले महालेखा परीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार तोक्ने क्रममा सबै कार्यालयको लेखा कानूनद्वारा निर्धारित तरीका बमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्य दक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेत विचार गरी लेखा परीक्षण हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको हुँदा सो अनुरूप उठाइएको वेरुजु फछ्यौट गर्ने क्रममा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, हेटौँडाको २०५५।१।२९ को पत्रबाट छुट बिक्री कर माग भएको हो । उक्त कर माग्ने कार्य संविधान तथा प्रचलित कानून अनुकूल भएकोले रिट विवेदन खारेज गरी पाउँ । साथै छुट कर माग गर्ने कर कार्यालयको कार्य उपर चित्त नबुझे राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा रिट निवेदनबाट अदालत प्रवेश गरेको हुँदा समेत अधिकार क्षेत्रको अभाव हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको लिखित जवाफ ।

रिट निवेदकले बिक्री कर कार्यालयबाट भएका बिक्रीकर निर्धारण आदेश यस विभागको प्रतिवेदनबाट बदर घोषित गर्न नसकेको भनी उल्लेख भएको रहेछ । यस विभागले नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा १०० र लेखा परीक्षण ऐन, २०४८ को दफा ३(१) र दफा(८) बमोजिम लेखा परीक्षण गरी करदाताबाट असूल गर्नुपर्ने राजस्व असूल नगरेको भनी उल्लेख गरिएको हो । कर निर्धारण आदेश बदर गर्ने नगर्ने वा पुनः कर निर्धारण गर्ने नगर्ने कार्य अभिवृद्धि कर कार्यालयको हो । वास्तविक कुरा बुझी वेरुजु फछ्यौट नगरिएको निवेदकको जिकिर सम्बन्धमा वेरुजु फछ्यौट गर्ने कार्य कार्यालयको हो । कार्यालयले वेरुजु असूल फछ्यौट हुने, प्रमाण साथ कार्यालयबाट संपरीक्षणका लागि अनुरोध भएको छैन । बिक्रीकर ऐन, २०३३ को दफा २(छ) अनुसार बिक्री मूल्य भन्नाले कुनै बिक्रेताले माल सामान वा सेवा बिक्री गर्दा मूल्यमा कन्सेसन, डिस्काउण्ट कमिशन वा यस्तै अरु कुनै प्रकारको छुट दिएको रहेछ । भने त्यस्तो छुट रकम समेतलाई जनाउँछ । त्यस्तै आर्थिक ऐन, २०५३ को अनुसूची ३ को दफा ५(५) मा बिक्रेताले बिक्री मूल्य कायम गर्दा लागत मूल्य वा परल मूल्यमा मुनाफा र बिक्री वितरण खर्च समेत जोड्नु पर्ने उल्लेख छ । तर रिट निवेदकले सञ्जन इन्टरनेशनल प्रा.लि. संग ०५३।०५४ मा सेल्स प्रमोशन वापत रकम लिएकोमा सो वापत बिक्री कर असूल गरेको छैन । २०५३ साउन देखि २०५३ भाद्र मसान्तसम्म कायम रहेको मूल्य सूचीको आधारमा ०५४।०५५ मा रु ८,७४,९७५।१ घटी बिक्रीकर असूल भएको देखिएको छ । यस विभागले कानून बमोजिम लेखा परीक्षण गर्दा सरकारी कोषमा प्राप्त हुनुपर्ने राजस्व प्राप्त नभई नोक्सान परेकोले मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय मकवानपुरको नाममा ८४ लाख २२ हजार असूल गर्न वेरुजु कायम गरेको हो । यसैले विपक्षी निवेदकको दावी कानूनसम्मत नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरि पाउँ भन्ने समेत महालेखा परीक्षकको विभागको लिखित जवाफ ।

आर्थिक ऐन, २०५३ को बिक्री कर दरबन्दी दफा ६.५ र आर्थिक ऐन, २०५४ को बिक्रीकर दरबन्दी दफा ६(३) (ख) मा कारखाना मूल्यदेखि उपभोक्ता मूल्यसम्म देखिने गरी राष्ट्रिय दैनिक समाचारपत्रमा मूल्य सूची प्रकाशित गरेमा कार्यालयबाट बिक्री मूल्य स्वीकृत गराउनु नपर्ने भएकोले विपक्षीबाट कारखाना मूल्य प्रकाशित भएको छैन । यसरी रिटपूर्वक कार्यालयबाट मूल्य स्वीकृत नगरिएको ऐन बमोजिम सूचना प्रकाशित नगराई साविक बिक्री मूल्यमा उपभोक्ता मूल्य यथावत राखी कारखाना मूल्य मात्र घटाएको हुँदा महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनबाट वेरुजु देखिए बमोजिम यस कार्यालयबाट वेरुजु रकम विपक्षीसंग माग गरिएको कानून अनुकूल छ । विपक्षी करदाताकै एक डिलर सञ्जन इन्टरनेशनलले पेश गरेको विवरण अनुसार विपक्षी करदाताले अतिरिक्त सेल्स प्रवर्धन खर्च वापत करीब १३.८५ प्रतिशत रकम उद्योगले लिने गरेको देखिन्छ । सो रकम लिने गरेको कुरा विपक्षी निवेदकले स्वीकार गरेका छन् । सो खर्च उद्योगको बिक्री वितरण खर्च नै हुने हुँदा उपरोक्तानुसार उद्योगले बिक्रीकर छल्ने नियतले बिक्री वितरण खर्च नै हुने हुँदा उपरोक्तानुसार उद्योगले बिक्रीकर छल्ने नियतले बिक्री विलभन्दा बाहिरबाट रकम लिएको स्पष्ट हुन्छ । महालेखा परीक्षकबाट तिर्नु बुझाउन पर्ने भनी ठहऱ्याएको रकमको लागत कस्ने, सो को जानकारी जिम्मेवार व्यक्तिलाई दिई असूल उपर गर्ने, लागत कसिएको रकम सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गर्नुपर्ने व्यवस्था आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ को क्रमशः दफा २०,१,२०.२ र दफा २२ मा उल्लेख भएको, सो प्रावधान अनुसार यस कार्यालयबाट विपक्षसंग थप कर मागिएको कानून अनुकूल छ । साथै यस कार्यालयबाट छुट भएको बिक्रीकर माग गरे उपर चित्त नबुझे राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा रिट निवेदनमा प्रवेश गरेकोले अधिकार क्षेत्रको अभाव हुँदा समेत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौँडाको लिखित जवाफ ।

निवेदक उद्योगले आ.व.०५३।०५४ र ०५४।०५५ को बिक्री कर निर्धारण सम्बन्धी फाइल आन्तरिक राजस्व कार्यालय हेटौँडाबाट भिकाउनु साथै निवेदक उद्योगको नाममा देखिएको वेरुजु संपरिक्षण गर्ने सम्बन्धमा के कारवाई भै रहेको छ । महालेखा परीक्षकको विभागबाट जवाफ मगाउनु भन्ने २०६२।१।२९।३ मा यस अदालतबाट भएको आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको निवेदन पत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी निवेदक उद्योगको तर्फबाट उपस्थित वरिष्ठ अधिवक्ता श्री गिरीवर प्रसाद अग्रवाल र अधिवक्ता श्री सिताराम अग्रवालले उद्योगले उपभोक्तासंग लिएको रकम मात्र सरकारलाई कर बुझाउने हो भने अर्कोतर्फ बिक्री प्रवर्द्धन खर्च कटाएर मात्र अन्तःशुल्क बुझाउने कार्य गर्दछ । त्यस्तै राजस्व न्यायाधिकरणमा जानको लागि रिटपूर्वक निर्णय नभएको अवस्थामा मिल्दैन । साथै शुरुको अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने गरेको कार्य अन्यथा नभएको अवस्थामा पुनः पत्र लेखि रकम माग गर्न मिल्दैन । अतः थप कर माग गरी लेखिएको पत्रहरू बदरभागी भएको हुनाले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी पाउँ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो । त्यस्तै प्रत्यर्थी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय समेतको तर्फबाट उप न्यायाधिवक्ता शंकर बहादुर राईले विपक्षी निवेदकले कर निर्धारणको विषयलाई लिएर रिट निवेदन

दिएको सो विषय रिट क्षेत्रबाट हेर्न नमिल्ने हुनाले रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत बहस जिकी प्रस्तुत गर्नुभयो ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को आ.व.२०५३।०५४ को कार्तिक महिनासम्मको विपक्षी कर कार्यालयका प्रमुख कर अधिकृतले कर अधिकृतले निर्धारण गरे बमोजिमको विक्री कर सवै बैकमा दाखिल गरेको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५६ मा निवेदक उद्योगले उपभोक्ता मूल्य सूची अथावत राखी कारखाना लागत मूल्य घटाएको कारणबाट राजस्वमा घाटा परेको छ । विक्री कर कम गर्ने उद्देश्यले कारखाना मूल्य कम देखाएको छ भनी प्रकाशित प्रतिवेदनको आधारमा कर असूल गर्न विक्री कर विभाग र कर कार्यालयहरूबाट यस उद्योगलाई लेखेका पत्रहरू कार्यान्वयन नगरी पाउं भनी मुख्य निवेदन दावी लिएको देखिन्छ । विपक्षी निवेदक उद्योगले आफुले तिर्नुपर्ने विक्री कर घटाउने उद्देश्यले कारखाना मूल्य घटाएको हुंदा महालेखा परीक्षकको विभागबाट वेरुजु देखिएको रकम सरकारी बांकी सरह असूल उपर गर्नका लागि पत्र लेखिएको हुंदा रिट निवेदन खारेज हुनु पर्ने हो भन्ने समेतको लिखित जवाफ रहेको देखिन्छ । महाशक्ति शोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले आ.व.२०५३।०५४ र ०५४।०५५ को विक्री कर निर्धारण गर्दा आफ्नो एजेन्टहरूबाट सेल्स प्रमोशन वापत रकम लिएकोमा सो वापत कर नतिरेको कारणबाट विक्री कर न्यून हुन गएकोले सो वापत समेत विक्री कर दाखिला गर्न कर कार्यालयले निवेदक उद्योगलाई पत्राचार गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत निवेदन जिकीरका सम्बन्धमा निम्न प्रश्नहरूको निरोपण गर्नुपर्ने देखियो ।

- १) तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान,२०४७ तथा लेखा परीक्षण ऐन,२०४८ अनुसार महालेखा परीक्षकको विभागलाई वेरुजु कायम गरी असूल उपर गर्न लेखि पठाउने अधिकार छ,कि छैन ?
- २) महालेखा परीक्षकको विभागबाट वेरुजु औल्याए पछि कर कार्यालयबाट उक्त वेरुजु असूल उपर गर्न पत्र लेख्न मिल्ने हो कि होईन ?
- ३) घटी कर दाखिला गरेको कारण पुनः थप रकम माग गरे उपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने हो कि होईन ?
- ४) कुनै पनि उद्योगले वितरकसंग सेल्स प्रमोशन वापत रकम लिएकोमा उक्त प्राप्त गरेको रकम विक्री कर प्रयोजनको लागि जोड्नु पर्ने हो कि होईन ?
- ५) निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो होईन ?

अब पहिलो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान,२०४७ को भाग १३ मा संवैधानिक अंगको रूपमा महालेखा परीक्षको व्यवस्था गरेको छ । यस अनुसार धारा १०० मा महालेखा परीक्षकको काम,कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत विभिन्न शिर्षक अन्तर्गत राखिने लेखा तोकिएको ढांचामा राखिनु पर्ने, साथै आफूले गरेको वार्षिक कामको प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिनेछ, भनी तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान,२०४७ को धारा १०० मा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै लेखा परीक्षण ऐन,२०४८ को दफा ४(ज) मा औद्योगिक तथा व्यवसायिक सेवाहरूको आम्दानी खर्च,लेखा, त्यसको जिन्सी नगदी मौज्जात तथा आर्थिक कारोवार सम्बन्धी व्यवस्था र नियमहरू प्रयाप्त छन्, छैनन् ? भए तिनीहरूको पालना गरिएको छ, छैन ? भन्ने तथा दफा ४(ट) मा उपलब्ध स्रोत साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ, छैन र हानी नोक्सानी नहुने गरी सञ्चालन तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ, छैन ? आदि कुराहरू परीक्षण गरी वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रतिवेदन प्रकाशित गर्ने भन्ने उल्लेख गरिएको छ । यसरी रिट निवेदक महाशक्ति सोप एण्ड केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. ले आफूले विक्रेताहरूसंग लिएको सेल्स प्रमोशन वापतको अतिरिक्त शुल्क विक्री मूल्यमा नजोडी विक्री करको रकम कम तिरेको कारणबाट नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने राजस्व कम भएको कुरा उल्लेख गरी सम्बन्धित कर कार्यालयलाई लेखी पठाउन सक्ने गरी लेखा परीक्षण ऐन, २०४८ को दफा १० मा स्पष्ट उल्लेख गरिएको कारण तिर्नुपर्ने राजस्व रकम कम तिरेको व्यहोरा उल्लेख गरी संबन्धित कर कार्यालयलाई उक्त रकम असूल उपर गर्न लेखी पठाएको कार्य कानून अनुरूप नै गरेको पाइयो ।

अब दोश्रो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा महालेखा परीक्षकको विभागबाट पक्ष वेरुजु औल्याए पछि कर कार्यालयबाट उक्त वेरुजु रकम असूल उपर गर्नका लागि पत्र लेख्न मिल्ने हो कि होईन ? भनी हेर्दा तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा १०० को उपधारा(५) मा उल्लेख भए अनुसार कानूनद्वारा व्यवस्थित हुनेछ, भनी उल्लेख गरिएको प्रावधान अन्तर्गत बनेको लेखा परीक्षण ऐन,२०४८ को दफा १० मा महालेखा परीक्षकले निर्देशन दिन सक्ने भनी लेखा सम्बन्धी व्यवस्था मिलाउन र नियमितता ल्याउनको लागि सम्बन्धित सरकारी कार्यालय वा श्री ५ को सरकारको पूर्ण वा आधिकांश स्वामित्व भएको संगठित संस्थालाई समय समयमा निर्देशन दिन सक्नेछ । त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित कार्यालय वा संस्थाको कर्तव्य हुनेछ, भनी कानूनी व्यवस्था गरेको छ, भने दफा १२ मा “श्री ५ को सरकारको आय व्यय तथा अन्य रकम कलमको लेखापरीक्षण गर्दा देखिएका त्रुटी तथा वेरुजुहरूमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्नु पर्नेछ ।” भनी उल्लेख भएबाट महालेखा परीक्षकले लेखा परीक्षण गरी देखाएको वेरुजु असूल उपर गर्ने तर्फ कारवाही अगाडी बढाउने दायित्व संबन्धित कर कार्यालयको हुने भएकोले आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ को दफा २०(२) मा लेखा परीक्षणबाट देखिएको मस्यौट र हिनामिना भएको रकम वा तोकिए बमोजिमको कार्यविधि अपनाई नियमति हुन नसकेको वेरुजु रकम जिम्मेवार व्यक्तिबाट असूल उपर गर्नु पर्नेछ । यस्तो प्रक्याबाट असूल उपर हुन नसकेमा लगत कायम गरी जिम्मेवार व्यक्तिलाई समेत सूचना दिइने छ । यसरी लगत कायम गरिएको रकम प्रचलित कानून बमोजिम असूल उपर गर्नु गराउनु पर्नेछ । भन्ने व्यवस्था समेत गरेको हुंदा उक्त वेरुजु रकम असूल उपर गर्ने सिलसिलामा नपुग राजस्व रकम दाखिल गर्नु भनी निवेदक उद्योगलाई पत्राचार गर्ने गरेको विपक्षी कर कार्यालय तथा कर विभागको कार्य विद्यमान ऐन, नियम अनुसार नै भएको पाईयो ।

तेस्रो घटी कर दाखिला गरेको कारण पुनः थप रकम माग गरे उपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लागने हो कि होईन ? भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ६ मा राजस्व न्यायाधिकरणको अधिकार क्षेत्र सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको छ । प्रस्तुत विवादको विषयमा हेर्दा कर अधिकृतले छुट्टै कर निर्धारण गरेको नभई पहिले नै कर निर्धारण गरी सकेकोमा निवेदक उद्योगको असहमति नरहेको तोकिएको रकम दाखिला समेत नभएको, उक्त कर निर्धारण गर्दा त्रुटी भई कम कर दाखिला गरेबाट वेरुजु कायम भएपछि महालेखा परीक्षकले लेखी पठाएको आधारमा कर अधिकृतले नपुग कर दाखिला गर्न पत्र लेख्ने कार्यसम्म गरेको हुंदा यो विषय राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने प्रकृतिको देखिएन । अर्को तर्फ राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१ को दफा ९ को उपदफा(४) मा यस ऐन अन्तर्गत न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्दा “शुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारीले गरेका निर्णय सुनी पाएकोमा त्यसको सूचना तामेल भए पैतिस दिन भित्र पुनरावेदन गर्नु पर्नेछ” भनी उल्लेख गरेको सन्दर्भमा प्रस्तुत विवादमा त्यो व्यवस्था लागू नहुने भएबाट समेत राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन लाग्ने मान्न मिलेन । अतः असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत अदालत प्रवेश गरेको कानून अनुरूप नै मान्नु पर्ने भयो ।

चौथो उद्योगले वितरकसंग सेल्स प्रमोशन वापत रकम लिएको उक्त प्राप्त गरेको रकम विक्री कर प्रयोजनका लागी जोड्नु पर्ने हो की होईन, भनी हेर्दा विक्री कर ऐन, २०२३ को दफा ३ मा “साल वसाली वा कुनै एक सालको निमित्त कर लगाउने गरी कुनै ऐनबाट व्यवस्था भएमा त्यस्तो कर यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरू बमोजिम निर्धारण गरी असूल उपर गरिनेछ ।” भन्ने व्यवस्था गरिए अनुसार आर्थिक ऐन, २०५३ को अनुसूची ३ को दफा ५.५ मा विक्रेताले आफ्नो विक्री मूल्य कायम गर्दा उक्त मालवस्तुको “लागत मूल्य वा परल मूल्यमा आफ्नो मुनाफा (अन्तःशुल्क लाग्ने भए सो समेत) र विक्री वितरण खर्च (हुवानी भाडा समेत) समेत जोड्नु पर्दछ” स्पष्ट रूपमा व्यवस्था गरेको पाईन्छ । त्यस्तै आर्थिक ऐन, २०५४ को अनुसूची ४ दफा ५.४ मा विक्रेतामा दर्ता हुने कारोवार (आपूर्ती) उक्त निर्धारण विगत १२ महिना वा आगामी ३ महिनाको खरीद वा विक्री मूल्य मध्ये जुन बढी हुन्छ सो को आधारमा गरिने छ । यस्तो मूल्यको गणना गर्दा आपूर्तीको सिलसिलामा विक्री कर बाहेक खरीद वा विक्रीमा लाग्ने अन्य कर रकमहरू तथा आपूर्तिकर्ताले व्यहोरेको हुवानी र वितरण सम्बन्धी खर्चहरू र नाफा वा कमिशन आदी रकम समावेश भएको मूल्यलाई आधार लिई गरिनेछ” भनी उल्लेख गरिएको छ । अर्को तर्फ कुनै पनि उद्योगले सार्वजनिक गराइएको विक्री मूल्य अनुसार विक्री भए नभएको छानविन कर अधिकृतले गर्ने छ कुनै प्रकारले घोषित विक्री मूल्य भन्दा बढी मूल्यमा विक्री गरेको पाइएमा त्यस्तो फरक मूल्यमा कर अधिकृतले विक्री कर असूल गर्नेछ । भन्ने व्यवस्था आर्थिक ऐन, २०५४ मा अनुसूची ४ को दफा ६.५ व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । यसरी उद्योगले आफूले सेल्स प्रमोशन वापत लिएको रुपैयांको कानून बमोजिम तिर्नु पर्ने कर नतिरेको खण्डमा जहिले सुकै पनि उद्योगलाई तिर्न अनुरोध गर्न सक्ने नै देखियो । त्यस्तै व्यापार प्रमोशन वापत विक्रेतासंग लिएको रुपैयांलाई आफ्नो आयमा नजोडेको कारण घटी विक्री कर कायम भएको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट वेरुजु औल्याइएको आधारमा पुनः नपुग कर दाखिल गर्न उद्योगलाई कर अधिकृतले पत्राचार गरेको कार्य मिलेकै देखियो ।

पाचौं अर्थात अन्तिम प्रश्न माग बमोजिमको आदेश जारी हुन पर्ने हो कि होईन भन्ने तर्फ विचार गर्दा निवेदक उद्योगले आफूले विक्रेताहरूसंग सेल्स प्रमोशन वापत रकम लिएको कुरामा स्वीकार नै गरेकोले यसमा विवाद भएको देखिदैन । निवेदक उद्योगलाई महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५६ मा उल्लेखित आ.व.२०५३।०५४ र ०५४।०५५ को विवरणको आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाबाट रु ८४,२९,६८७ रुपैयां वेरुजु रकम दाखिला गर्न भनी लेखिएको च.नं.७७२ मिति २०५७।०।१३ तथा सो भन्दा पहिलेका च.नं.७३३,७३४ र ७३५ समेतका पूर्व पत्रहरू विद्यमान, ऐन नियम अनुरूप नै लेखेको पाईयो । साथै माथि विभिन्न प्रश्नहरूको सन्दर्भमा विवेचना गरेको कारणहरूबाट निवेदक उद्योगले उठाएको पुनः छुट कर दाखिला गर्न मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट लेखिएका पत्रहरू कानून अनुसार कै देखिंदा उक्त पत्रहरू बदर गरी पाउं भन्ने निवेदन जिकिर पुग्न सक्ने देखिएन ।

अतः माथि उल्लेख भए बमोजिम उद्योगले आफ्ना उपभोक्ताहरू वा डिलरहरूबाट लिएको रकमको नियमानुसार तिर्नुपर्ने विक्री कर कम दाखिला गरेको कारणबाट कर अधिकृतले छुट हुन गएको तिर्नुपर्ने कर दाखिल गर्न गराउन सक्ने नै देखियो भने सो नतिरेको कारणबाट महालेखा परीक्षकको विभागले वेरुजु देखाउन र लेखा परीक्षण ऐन अनुसार असूल उपर गर्नसक्ने नै हुंदा नपुग कर दाखिल गर्न निवेदक उद्योगलाई मूल्य अभिवृद्धि कार्यालय हेटौंडाबाट लेखिएको मिति २०५७।०।१३ च.नं.७७२ समेतका पत्रहरू कानून अनुरूपकै रहेको पाईयो । अतः पत्रहरूको कार्यान्वयन रोकी बदर समेत गरी पाउं भन्ने निवेदन दावी बमोजिमको उत्प्रेषणको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था नहुंदा प्रस्तुत रिट निवेदन नै खारेज हुने ठहर्छ । यस अदालतबाट मिति २०५७।१।३० मा जारी भएको अन्तरीम आदेश समेत स्वतः निस्क्य हुन्छ । सो को जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाईदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत (उप-सचिव) -भोला नाथ ढकाल

कम्प्युटर टाईप - धन बहादुर गुरुङ्ग

ईति सम्बत २०६६ साल मंसिर २२ गते रोज २ शुभम्.....।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधिश श्री प्रेम शर्मा
माननीय न्यायाधिश श्री भरतराज उप्रेती
आदेश सम्बन्ध २०५४ सालको रिट नं.३०३७
आदेश मिति: २०६६।९।३

विषय : उत्प्रेषण/प्रतिषेध

नेपाल ब्रुअरी कम्पनी (प्रा.लि.) को तर्फबाट ऐ.का अधिकार प्राप्त मुख्य कार्यकारिणी का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.१० बस्ने जगदीशप्रसाद अग्रवाल.....१

विरुद्ध

मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, हेटौँडाका प्रमुख कर अधिकृत.....१

मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग, सातदोबाटो ललितपुर.....१

नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालय.....१

महालेखा परीक्षक, महालेखा परीक्षकको विभाग, बबरमहल काठमाण्डौं.....१

सार्वजनिक लेखा समिति, प्रतिनिधिसभा संसदभवन, काठमाण्डौं१

तत्कालिन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा २३ र ८८(२) र नेपालको अन्तरिम संविधान २०६२ को धारा ३२/१०७(२) बमोजिम यस अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर निम्नानुसार छ :

निवेदक नेपाल ब्रुअरी कम्पनी प्रा.लि. कम्पनी ऐन, २०२१ बमोजिम दर्ता भएको (प्रा.लि.) कम्पनी हो । यस कम्पनीले विभिन्न प्रकारका वियर उत्पादन गरी कानून बमोजिम लाग्ने अन्तःशुल्क बुझाउँदै आ.व.२०५०।०५।१ मा पनि आर्थिक ऐनले तोकिएको अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ को नियम ११ को देहाय ४ र ५ बमोजिम सम्बन्धित अन्तःशुल्क कार्यालयमा बुझाउँदै आएको र सो सम्बन्धी मास्केवारीहरू अर्थात् मासिक, त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक प्रतिवेदनमा अन्तःशुल्क अधिकारीको निस्सा लगाई सम्बन्धित कार्यालयमा पेश गर्दै आएको र तिर्नुपर्ने वार्षिक अन्तःशुल्क पनि सम्पूर्ण तिरी बुझाई सकेकोमा करीव अठ्ठाई वर्षपछि मिति २०५३।१२।१२ मा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौँडाले पठाएको पत्रमा यस उद्योगले उत्पादन गरी निकासी गरेको वियरमा लाग्नेभन्दा बढी कच्चा पदार्थ खपत देखाई इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएको हुँदा सो मा आ.व.२०५०।०५।१ मा यस उद्योगले निकासी गरेको वियरमा दरवन्दी अनुसार ११० प्रतिशत लाग्ने अन्तःशुल्क रु. ४,०४,१७,६९३- हुँदा १५ प्रतिशतले गप गर्दा ६०,६२,६५३।९५ यस उद्योगसंग असूल गर्ने गरी निर्णय भै आएकोले सो रकम अविलम्ब राजस्व खातामा दाखिल गरी दिनु हुन मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको प.सं.२०५३।०५।४, २२५५ मिति २०५३।१२।८ को पत्रानुसारको सूचना गरिएको छ भनी पत्र पठाउनु भई रकम दाखिला गर्न माग गरी रहनु भएको छ । उपरोक्त अन्तःशुल्क र जरीवाना रु. ६०,६२,६५३।९५ माग गर्नु कानून विपरीत एवं अनाधिकार हुनुको साथै गलत तथ्य र आधारमा आधारित हुँदा माग भएका थप अन्तःशुल्क रकम तिर्नु नपर्ने भनी मिति २०५४।१।१२ मा विपक्षी प्रमुख कर अधिकृतलाई आधार प्रमाण खुलाई जवाफ दिई श्री महानिदेशक मूल्य अभिवृद्धि कर विभागलाई बोधार्थ दिएको र श्री अर्थ मन्त्रालय समेतलाई छुट्टै निवेदन गरेकोमा हाम्रो निवेदन जिकिरलाई वास्ता नगरी कानूनी आधारलाई खण्डन नै नगरी उक्त रकम पूर्वाग्रही रूपमा प्रमुख कर अधिकृतज्यूले माग गरी रहनु भएको र कानूनी कारवाहीहरू रोक्ने अन्य उपचारको बाटो पनि नहुँदा यो रिट निवेदन दिनु परेको छ ।

कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३(१) ले निर्दिष्ट गरेको छ र प्रचलित कानूनको अधिनमा रही निवेदकलाई सम्पत्ति आर्जन गर्ने भोग गर्ने र सम्पत्तिको कारावेवार गर्ने हक संविधानको धारा १७(१) द्वारा मौलिक हक प्रदान गरिएको छ । अर्को तिर हाम्रै सरहका अन्य ब्रुअरी कम्पनीहरूलाई समान परिस्थितीमा यस प्रकारले थप १५ प्रतिशतले अन्तःशुल्क माग गर्ने कारवाही नभएकोबाट समानता सम्बन्धी हकमा पनि भेदभावपूर्ण प्रक्रिया अपनाइएको छ । अन्तःशुल्कको थप रकम कानून विपरीत ६०,६२,६५३।९५ पत्रद्वारा माग गर्ने अधिकार प्रमुख कर अधिकृत लगायत विपक्षीहरूलाई छैन । अन्तःशुल्क नियम १२ ले ६ महिना भित्र माग गर्न सक्ने अधिकार छ, तर सो नाघेपछि माग गर्ने अधिकार छैन । यस उद्योगले उत्पादन गरी निकासी गरेको वियरमा लाग्ने भन्दा बढी कच्चा पदार्थ खपत देखिएको भन्ने जिकिर कानून अनुकूल छैन । चुक्ता भैसकेको अन्तःशुल्क १५ प्रतिशत थप माग गर्नु भन्ने निर्णय गैरकानूनी र सो आधारमा प्रमुख कर अधिकृतले पठाएको पत्र मुलुकी ऐन, अ.व. ३५ नं.ले अनाधिकारको हुँदा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३(१) ले कार्यान्वित हुन नसक्ने स्पष्ट छ ।

म्याद नाघि गलत धारणा र गलत हिसावको आधारमा पूर्वावस्था पुरा भएको भनी कुनै निर्णय हुन्छ वा अन्तःशुल्कको रकम पनि माग गरिन्छ भने सो कानून विपरीत हुँदा कानूनी मान्यता शुन्य (Void) हुन जान्छ, अतः कार्यान्वित हुन नसक्ने हुन्छ । यस

सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित नजिरमा एउटा निश्चित पूर्वावस्थाको विद्यमानतामा प्रयोग गर्न सकिने अधिकारलाई सो पूर्वावस्था पुरा नगरी प्रयोग गरेमा रिट जारी हुने (निवेदक पुनमचन्द्र अग्रवाल विरुद्ध कर फछ्यौट आयोग समेत ने.का.प. २०६६ नि.नं.१८८७ वृहत पूर्ण इजलास, पृष्ठ २३७) भनी नजीर सिद्धान्त कायम भएको छ ।

अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ४ अनुसार कुनै पनि अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थहरू बनाउन अनुज्ञापत्र लिनुपर्ने व्यवस्था छ, सो बमोजिम २०४८।०४९ र २०४९।०५० सरह नै प्रस्तुत आ.व. २०५०।०५१ मा पनि सम्बन्धित कार्यालयबाट प्राप्त गरेको उत्पादन अनुज्ञापत्रमा यो यति चामल र यति मालबाट यो बन्दी विक्री वोटल बन्छ वियर तयार गर्नुपर्ने र सो नभएमा १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क तिर्नुपर्ने उल्लेख छैन । अतः आ.व.२०४८ र ०४९ सरह प्रस्तुत आ. २०५०।०५१ मा पनि उक्त आर्थिक ऐन, २०५० को द्रष्टव्य आकर्षित नहुने प्रष्ट छ । सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त अनुसार अन्तःशुल्कको सम्बन्धमा अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थसंग हुन्छ । उत्पादन नभएको पदार्थसंग हुँदैन (ने.का.प.२०४०, नि.नं. १७३३, पृष्ठ ४८२) भन्ने निवेदक नेपाल डिष्ट्रिलरी प्रा.लि. विरुद्ध अन्तःशुल्क विभाग र अन्तःशुल्क कार्यालय समेत संगको मुद्दामा सिद्धान्त प्रतिपादित छ । मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाको मिति २०५३।१२।१२ को पत्रमा आर्थिक वर्ष २०५०।०५१ म यस उद्योगले उत्पादन गरी निकासी गरेको वियरमा लाग्ने भन्दा वढी कच्चा पदार्थ खपत देखाई इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नै भएको छैन र जव थप उत्पादन नै भएको छैन भन्ने अन्तःशुल्क माग गर्नुपर्ने प्रश्नै उठ्दैन । सगरमाथा पत्रिकाको २०५३।१०।२१ को अंकमा सार्वजनिक लेखा समितिको हात कर विभाग तर्फ भन्ने शीर्षक राखी नेपाल बुअरी र सूर्य टोवाको वेरुजुको सम्बन्धमा छलफल भयो । छलफलको क्रममा आर्थिक ऐन, २०५० बमोजिम अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादकले इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएमा १५ प्रतिशतले थप अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्था भएतापनि त्यस बमोजिम अन्तःशुल्क नलिएकोले राजस्व नोक्सानी हुन गएको महालेखाको प्रतिवेदनले देखाएको छ । विपक्षी सार्वजनिक लेखा समितिले महालेखा परीक्षकको गलत तथ्य र गलत कानूनको आधारमा तयार भएको प्रतिवेदन माथि छलफल गरी प्राकृतिक न्यायका मान्य सिद्धान्त विपरित एकतर्फि रुपमा लाग्दै नलाग्ने आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ को आधारमा थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल गर्ने निर्णय निर्देशन दिएको अधिकार विहिन छ । सार्वजनिक लेखा समितिलाई प्रचलित कुनै कानूनले थप अन्तःशुल्क १५ प्रतिशतको रकम यस उद्योगसंग माग गर्ने निर्देशन दिने अधिकार छैन । प्रतिनिधिसभा नियमावली, ०४८ को नियम १८७ मा सार्वजनिक लेखा समितिका काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएकोमा यो यति रकम यसबाट फछ्यौट गर्न उठाउनु भनेर ठाडै निर्णय निर्देशन दिन पाउने अधिकार छैन । अतएवः माथि प्रकरणहरूमा उल्लेखित आधार वुंदाहरूबाट मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयका प्रमुख कर अधिकृतज्यूले तथाकथित अनधिकृत निर्णयको आधारमा विभागले पठाएको मिति २०५३।१२।१८ को पत्र अनुसार मिति २०५३।१२।१२ को पत्रद्वारा यस उद्योगसंग रु ६०,६२,६५३।९५ माग गर्नु भएको अनाधिकार हुंदा निवेदकलाई नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १८(१), ७३(१), ११(२१) र १४ (१) तथा माथि उल्लेखित कानूनहरूद्वारा प्रदत्त हक अधिकारमा आघात परेको र अन्य उपचारको कुनै बाटो छ भनी विपक्षीले पत्रमा उल्लेख गर्नु नभएकोले नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा २३ ले निर्दिष्ट गरेको धारा ८८(२) समोजिम उक्त गैरकानूनी निर्णयलाई उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाको मिति २०५३।१२।१२ को पत्र समेत गैर कानूनी हुंदा कार्यान्वित नगर्नु र सो पत्र अनुसारको अन्तःशुल्क रकम माग नगर्नु नगराउनु भनी प्रतिषेध लगायतको आदेश जारी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतमा पर्न आएको रिट निवेदन ।

यसमा यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र सार्वजनिक लेखा समिति बाहेकका अन्य विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधी नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतबाट भएको मिति २०५४।१२।२१ को आदेश ।

नेपाल बुअरी कम्पनी प्रा.लि.को आ.व.२०५०।०५१ मा लाग्ने भन्दा वढी कच्चा पदार्थ खपत देखाई इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएको हुंदा आ.व.२०५०।०५१ मा उद्योगले निकासी गरेको वियरमा दरबन्दी अनुसार ११० प्रतिशतले लाग्ने अन्तःशुल्क रु.४,०४,१७,६९३। हुने हुंदा मोल प्रतिशत १५ प्रतिशत थप गर्दा हुने रु ६०,६२,६५३।९५ असूल गर्नुपर्ने देखिएको भन्ने व्यहोरा महालेखा परीक्षकको विभागबाट आ.व.२०५०।०५१ को राजस्व परीक्षण हुंदा वेरुजु देखाइएको छ । नेपाल बुअरी कम्पनी प्रा.लि. हेटौंडाले पेश गरेको आ.व.२०५०।०५१ को वियर उत्पादनको वार्षिक विवरण यसैसाथ संलग्न छ । महालेखा परीक्षकको विभागबाट देखाइएको हिसावमा नोक्सानी भएको अनुसार ७३।४५ वरावरको वियरमा खपत भएको चामल र मालको हिसाव नपरेकोले माल्ट चामल ३३६४.६ के.जी र माल्ट २२४२.४ के.जि.वढी खर्च देखाइएको देखिन आएको हो । नोक्सानी भएको वियरमा कच्चा पदार्थ खपत भएको हिसाव गरेमा वढी खर्च भएको नदेखिने भएकोले वेरुजु रहनु नपर्ने भन्ने व्यहोराको प्रतिक्रिया यस अदालतबाट महालेखा परीक्षको विभागमा पठाइएको छ । यसरी प्रतिनिधि सभा सार्वजनिक लेखा समितिबाट समेत वेरुजु कायम भई असूल गर्नुपर्ने भएपछि मिति २०५३।१२।१२ मा उक्त उद्योगका नाउंमा रहेको वेरुजु रकम रु.६०,६२,६५३।९५ को लगत कट्टा गरी सोलाई बक्यौतामा कायम गरी दाखिला गर्न यस कार्यालयबाट विपक्षीलाई आदेश दिइएकोले उक्त रकम विपक्षीबाट असूल उरि गर्नुपर्ने नै हुंदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाका प्रमुख कर अधिकृत कोमल प्रसाद काफ्लेले पेश गरेको लिखित जवाफ ।

नेपाल अधिराज्यको महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२ (भाग १) वेरुजु क्रमसंख्या १.४३(पृष्ठ ९६) मा उल्लेखित र वीकृत कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेको आधारमा प्रत्यर्थीको नाममा रु.६०,६३,०००। (साठी लाख त्रिसठी हजार) थप अन्तःशुल्क असूल उपर गर्न वेरुजु औल्याएकोमा उल्लेखित वेरुजु माथि प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०५३।१।२३ मा वसेको बैठकबाट महालेखा परीक्षक प्रतिवेदन, २०५२ को दफा १.४३ को सन्दर्भमा उल्लेखित बियरसम्बन्धी वेरुजुको हकमा पनि आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ द्रष्टव्य २ अनुसार नै थप भई अर्थ मन्त्रालयको निर्देशन अनुसार यस विभागबाट वेरुजु उपर गर्न चलाएको कारवाही कानूनसम्मत छ । नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १०० अनुसार महालेखा परीक्षकबाट लेखा परीक्षण हुने संवैधानिक प्रावधान अनुरूप महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२ को वेरुजु क्रमसंख्या १.४३ मा औल्याइएको वेरुजु संविधान तथा कानूनसम्मत छन् । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३(क) मा यस ऐनको प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले अन्तःशुल्क अधिकृतको अधिकार प्रयोग गर्न पाउने गरी कुनै अधिकृतलाई तोक्न सक्नेछ, भन्ने स्पष्ट व्यवस्था छ । नेपाल सरकारबाट अर्थ मन्त्रालयको सूचना नेपाल राजपत्र भाग ३ खण्ड ४६,२०५३ साउन (अतिरिक्तांक २०) मा प्रकाशित भएको सूचनाको ३ नं. अनुसार विक्रीकर ऐन, २०२३ तथा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ बमोजिम साविकमा गरिएका कार्य एवं प्रयोग गरेको अधिकारमा साथै अन्य कार्य अधिकार एवं क्षेत्रहरू मूल्य अभिवृद्धि कर विभाग एवं अन्तर्गतका कार्यालयमा सर्ने र तत्अधिकार परि वर्तित पदाधिकारीहरूले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ लागू नभएसम्म स्वतः प्रयोग गर्न पाउने गरी तोक्ने व्यवस्था भई सो अनुरूप भएको काम कारवाही कानूनसम्मत छ । प्रत्यर्थीको मौलिक हक हनन हुने कार्य यस विभागबाट भए गरेको नहुंदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ ।

आर्थिक वर्ष २०५०।०५१ को लेखा परीक्षणको सिलसिलामा तत्कालिन विक्रीकर तथा अन्तःशुल्क कार्यालय हेटौँडा र हाल मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौँडाको राजस्व आम्दानी र दाखिला सोसम्बन्धी लेखामा विपक्षीले आर्थिक ऐन, २०५० अनुसूची ३, द्रष्टव्य २ अनुरूप रु.६०,६२,६५३।९५ घटी राजस्व असूल गरेको देखिएकोले उक्त रकम असूल गर्न यस विभागबाट सम्बन्धित कार्यालयका साथै तालुक विभाग, मन्त्रालयमा समेत लेखी पठाई यस सम्बन्धमा वेरुजु फछ्यौट हुन सक्ने जायज र कानूनसम्मत जवाफ तथा प्रमाण पेश हुन नसकेको कारण महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२ मा समेत व्यहोरा समावेश छ ।

रिट निवेदकले प्रस्तुत आर्थिक वर्षमा कूल चामल ७०,३०० के.जी. र माल्ट ३,७४,२९६ के.जी. खपत गरेको छ र उक्त कच्चा सामानबाट स्टार वियर ३५० एम.एल.८२२० बोतल, स्टार वियर ६५० एम.एल २७,८९,८९२ बोतल र चियर्स वियर ६५० एम.एल. ५,७६,१०८ बोतल उत्पादन गरेको देखिन्छ । यसरी उत्पादकबाट पेश भई नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको कारखाना मूल्य विवरणमा उल्लेखित कच्चा माल र उत्पादनको हिसावबाट उक्त परिणाम वियर उत्पादनमा चामल ६६,९३५.४ के.जी. र माल्ट ३,७२,०५३.६ के.जी. मात्र खपत हुने देखिएकोले चामल ३,३६४.६ के.जी. र माल्ट २,२४२ के.जी.को वियर उत्पादन भएको देखिएको छैन । यसरी कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएकोले आर्थिक ऐन, २०५० अनुसूची ३ आकृष्ट भई त्यस आर्थिक वर्षको दरवन्दी बमोजिम तिरेको अन्तःशुल्क रु ४,०४१७६९३ मा थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क रु ६०,६२,६५३।९५ तिर्नुपर्ने देखिएको छ ।

आर्थिक ऐन, २०५० ले अन्तःशुल्क राजस्व असूल गर्ने सम्बन्धमा अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ मा अन्तःशुल्क सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरेको हुनाले अन्तःशुल्क (संशोधन सहित) नियमहरू, २०१९ बमोजिम अन्तःशुल्क तिरेपछि आर्थिक ऐन, २०५० बमोजिम तिर्नु पर्दैन भन्ने निवेदकको दावी नै गैरकानूनी छ । आर्थिक ऐन र राजस्व असूल गर्ने सम्बन्धमा वनेका अन्य ऐन नियमहरू एक अर्काका पूरक हुन । राजस्व लिने वुभाउने कुरामा अर्थिक ऐनको व्यवस्था लागू नहुने वा पालना गर्न नपर्ने प्रश्न उठाउन नै मिल्दैन । अन्तःशुल्क (संशोधन सहित) ऐन, २०१५ तथा अन्तःशुल्क नियमहरू, २०१९ कार्यान्वयन भई राखेको अवस्थामा आर्थिक ऐन, २०५० निस्तृत भई कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन भएको नदेखिएमा १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क लगाउने व्यवस्था भएको छ । निवेदकले उठाएको ६ महिना भित्र सम्बन्धित कारखानाबाट असूल गर्न पाउने सम्बन्धमा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ द्रष्टव्य २ ले थप अन्तःशुल्क असूल उपर गर्ने व्यवस्था गरेको त्यसमा कुनै आवधिक प्रतिबन्ध नहुनाले सो सम्बन्धी रिट निवेदन जिकिर निराधार छ । नेपाल सरकारबाट तत्कालिन अन्तःशुल्क तथा विक्री कर कार्यालयलाई २०५३ साउन १ गते देखि मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयमा परिणत गरिए पश्चात् अन्तःशुल्क अधिकृत र विक्रीकर अधिकृतको पदलाई प्रमुख कर अधिकृत र कर अधिकृतको पदमा कायम गरेकोले साविकमा अन्तःशुल्क अधिकृतलाई भएको अधिकार स्वतः प्रमुख कर अधिकृतमा हुने भएकोले निवेदन जिकिर लिएको तत् सम्बन्धी दावी निराधार छ । अतः अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ अनुसार निवेदकले अन्य कानूनी उपचार हुंदा हुंदै रिट निवेदनको सहारा लिएको र निवेदकले तिर्नुपर्ने सरकारी राजस्व वुभाउने प्रक्रिया लम्ब्याउन रिट दिएकोले उक्त रिट खारेज हुनुपर्छ, भन्ने समेत व्यहोराको महालेखा परीक्षकको विभागबाट प्राप्त लिखित जवाफ ।

आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ अनुसार इजाजत बमोजिम कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेमा दरवन्दीको मालको १५ प्रतिशत थप अन्तःशुल्क लाग्ने व्यवस्था भएको र प्रस्तुत मामलामा विपक्षीले कच्चा मालको अनुपातमा उत्पादन गरेको नदेखिएको तथा महालेखा परीक्षकको विभागबाट समेत प्रतिवेदनमा कुरा उल्लेख भई प्रतिनिधिसभाको सार्वजनिक लेखा समितिमा यस सम्बन्धमा छलफल भई विपक्षीले १५ प्रतिशत थप वुभाउनु पर्ने ठहरू भएको हुंदा विपक्षीले

लिएको जिकिर आधारहीन भएकोले रिट निवेदन स्वतः खारेज गरी पाउं भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट प्राप्त लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदन सहितका मिसिल संलग्न दुवै पक्षबाट प्रस्तुत प्रकरण लिखतको अध्ययन गरी निवेदक तथा विपक्षीको प्रतिनिधित्व गर्दै उपस्थित विद्वान कानून व्यवसायीले प्रस्तुत गर्नु भएको बहस जिकिर सुनियो ।

निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री अनिल कुमार सिन्हाले विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको मिति २०५३।१।२।८ को पत्रमा प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिबाट निर्णय भई अर्थ मन्त्रालयका सचिवलाई लेखेको पत्रानुसार रकम असूल गर्न मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय, सिमरा बारालाई निर्देशात्मक पत्र दिएको र विपक्षी मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले मिति २०५३।१।२।१२ को निर्देशनात्मक पत्रबाट आ.व.२०५०।०५।१ मा इजाजत बमोजिम कच्चा मालको अनुपातमा तैयारी मालको उत्पादन भएको नदेखिएको भनी आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ को आधारमा थप अन्तःशुल्क रु ६०,६२,६५३।९२ माग गरिएको छ । महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा सार्वजनिक लेखा समितिमा पेश हुंदा सो समितिले रकम असूल उपर गर्न दिएको निर्देशनको आधारमा उक्त रकम माग गरिएको भन्नेमा शंका गरिरहनु पर्ने अवस्था देखिन आउदैन । रिट निवेदक कम्पनीलाई अन्तःशुल्क ऐन,२०१५ र नियमावली २०१९ बमोजिम मिति २०५०।५।१९ मा वियर उत्पादन गर्न जारी गरिएको इजाजत पत्रमा यति परिमाणको कच्चा मालको अनुपातमा यति तयारी माल उत्पादन हुनुपर्ने भनी वाध्यात्मक मापदण्ड निर्धारण गरेको पाइदैन । यस इजाजत पत्रमा कच्चा माल र सोबाट उत्पादित तयारी मालको अनुपात नखुलाईएको अवस्थामा उक्त द्रष्टव्य २ आकर्षित हुने अवस्था नै हुदैन । यस विषयमा यसै अदालतबाट मिति २०६६।७।१२ मा पूर्ण इजलासबाट फैसला भएको सम्बन्ध २०६४ सालको पुनरावलोकन नं.२, निवेदक अर्थ मन्त्रालय, विपक्षी सूर्य टोबाटो कम्पनी भएको पुनरावलोकन गरि पाउं भन्ने यसै प्रकृतिको मुद्दामा सिद्धान्त समेत कायम भई सकेको अवस्था छ । कच्चा पदार्थ देखि तयारी मालको भौतिक उत्पादनसम्म अन्तःशुल्क अधिकारीको प्रत्यक्ष निरीक्षण र नियन्त्रणमा रहने र उत्पादनलाई निजले प्रमाणित गर्ने कानूनी व्यवस्था भएको तथ्य सो बमोजिम प्रमाणित समेत भई सोही आधारमा अन्तःशुल्क समेत बुझाई सकेको अवस्थामा लेखा परीक्षणको क्रममा देखाइएको वेरुजु र सोही आधारमा रकम उठाउनु भन्ने सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनलाई आधार मानी, आफ्नो स्वतन्त्र निर्णय गर्न अधिकार सम्पन्न अख्तियारवालाले सो नगरिकिन थप रकम माग गर्ने पत्र कानूनसंगत छैन । उत्पादन भई अस्तित्वमा रहेको वस्तुमा मात्र अन्तःशुल्क लगाउन र असूल गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था तथा प्रतिपादित नजीरहरू भएको अवस्थामा प्रस्तुत मुद्दामा मनोगत रूपमा अनुमानित उत्पादन भनी वेरुजु देखाईएको र सोही आधारमा थप अन्तःशुल्क उठाउन खोजिएको मिलेको छैन । विपक्षी कार्यालय स्वयंले महालेखा परीक्षकको विभाग तथा तालुक विभाग र मन्त्रालयलाई समेत अन्तःशुल्क वापत बक्यौता नरहेको भनी जानकारी गराएको पत्रहरू मिसिल सामिल रहेको अवस्थामा छ । निवेदक कम्पनीले कच्चा पदार्थ वा उत्पादित सामान चोरी छली कारखानाबाट हटाएको भन्ने आरोप पनि छैन । यस्तो अवस्थामा अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने निकायले अन्य निकायको निर्देशनमा थप अन्तःशुल्क माग गर्ने गरी काटेको पत्र र सो सम्बन्धी निर्णय बदर गरी सो पत्रानुसारको अन्तःशुल्क रकम माग नगर्नु भनी प्रतिषेध परमादेश समेत जारी हुनुपर्दछ भनी आफ्नो तर्कयुक्त, विद्वतापूर्ण बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नुभयो ।

विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री कृष्ण प्रसाद पौडेलले विपक्षी कम्पनीले आ.व.२०५०।०५।१ मा इजाजत बमोजिम कच्चा मालको अनुपातमा तैयारी माल उत्पादन भएको नदेखिएको आधारमा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ को आधारमा थप अन्तःशुल्क १५ प्रतिशत माग गरिएको हो । उक्त थप अन्तःशुल्क ऐन,२०१५ र नियमावली २०१९ ले माग गरिएको कानूनसम्मत छैन भनी मान्न मिलेन ।

महालेखा परीक्षकको विभागले आफ्नो प्रतिवेदनमा वेरुजु भनी उल्लेख गरेको र सो प्रतिवेदन उपर प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल हुंदा सो वेरुजु असूल उपर गर्न निर्देशन दिने निर्णय भए बमोजिम सो समितिले सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागलाई निर्देशनसम्म दिएको हो । सो समिति आफैले वेरुजु असूल उपर गर्न पत्र काटेको अवस्था होइन । कानून बमोजिम अन्तःशुल्क असूल गर्न पाउने अवस्था हुंदा पत्र अनधिकृत वा निर्देशित भयो भन्ने तर्क मनासिव छैन । निवेदकले आफ्नो रिट निवेदनमा यति कच्चा मालको प्रयोग गरी यति तैयारी माल उत्पादन गरेको भनी यकिनसाथ खुलाउन सकेको अवस्था छैन । महालेखा परीक्षकको विभागबाट लेखा परीक्षण हुंदा उल्लेख गरिएको कच्चा पदार्थको मात्राको बारेमा निवेदकले विवाद गरेको र सो बमोजिम उत्पादित तयारी माल यति हुनुपर्ने भनी निवेदनमा उल्लेख गर्न सकेको अवस्था समेत नहुंदा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय सिमरा बाराले मोल प्रतिशतमा १५ प्रतिशत रकम असूल गर्ने गरी गरेको निर्णय र सो असूल गर्न मिति २०५३।१।२।१२ मा काटेको पत्र कानून बमोजिम नै भएको हुंदा रिट निवेदकको माग बमोजिमको रिट जारी हुने अवस्था देखिदैन । रिट निवेदन खारेज गरी पाउं भन्ने समेत आफ्नो बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नभयो ।

निवेदक तथा विपक्षीका तर्फबाट प्रस्तुत भएको बहस जिकिर सुनी मिसिल संलग्न रिट निवेदन एवं लिखित जवाफ लगायतका कागजात अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुनपर्ने हो, होइन, विपक्षीले थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क माग गरेको कार्य वा आदेश कानून संगत छ, छैन मुख्य निर्णयक प्रश्न हुन आएको छ ।

अव निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदक नेपाल ब्रुअरी कम्पनी प्रा.लि.ले आ.व.२०५०।०५१ म उत्पादन बिक्रीमा आर्थिक ऐनले तोकेको अन्तःशुल्क दरले सम्बन्धित अन्तःशुल्क कार्यालयमा बुझाउँदै आएकोमा करीब अढाई वर्षपछि मिति २०५३।१२।१२ मा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयले पत्र पठाई उद्योगले उत्पादन गरी निकसा गरेको बियरमा लाग्नेभन्दा बढी कच्चा पदार्थ खपत देखाई इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएको हुंदा आ.व.२०५०।५१ मा उद्योगले निकासी गरेको बियरमा दरबन्दी अनुसार ११० प्र.श. लाग्ने रु.४,०४,१७,६९३- हुंदा मोल प्रशितमा १५ प्रतिशतले थप गर्दा रु.६०,६२,६५३।९५ उद्योगसंग असूल गर्ने निर्णय भई आएकोले सो रकम अविलम्ब राजस्व खातामा दाखिला गरी दिनु हुन मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको प.स.२०५३।०५४ मिति २०५३।१२।१२ को पत्रानुसारको सूचना गरिएको छ भनी उल्लेखित थप राजस्व माग गरेको अवस्था छ । कम्पनीले उक्त आ.व.२०५०।०५१ को अन्तःशुल्क सम्बन्धित कार्यालयमा यथासमयमा बुझाई सकेको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागको प्रतिवेदनको दफा १.४३ मा देखाइएको वेरुजुको आधारमा प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समितिले सो प्रतिवेदन उपर मिति २०५३।१२।३ मा बसेको बैठकमा छलफल गरी आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३, द्रष्टव्य २ अनुसार थप १५ प्रतिशतले अन्तःशुल्क असूल गर्न अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने निर्णय गरेको र सोही निर्णयको आधारमा तालुक मन्त्रालय र विभागको निर्देशानुसार मिति २०५३।१२।१२ मा थप अन्तःशुल्क माग गरी पत्र काटिएको हुंदा सो थप अन्तःशुल्क माग गर्ने निर्णय र सो मिति २०५३।१२।१२ को पत्र अन्तःशुल्क ऐन,२०१५ आर्थिक ऐन,२०५० तथा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ७३(ख) र १७(१) समेत विपरीत हुंदा उक्त निर्णय र पत्रलाई उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी सो थप माग गरिएको अन्तःशुल्क नलिनु भनी प्रतिषेध/परमादेश समेत गरी पाउं भन्ने रिट निवेदक नेपाल ब्रुअरी कम्पनी प्रा.लि. को मुख्य माग दावी रहेको देखिन आउंछ ।

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको कारखाना मूल्य विवरणमा उल्लिखित कच्चा माल उत्पादनको हिसाबबाट उक्त परिणाम बियर उत्पादनमा चामल ६६,९३५.५ के.जी र माल्टा ३,७२,०५३.६ के.जी. मात्र खपत हुने देखिएको छैन । यसरी कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएकोले आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३,द्रष्टव्य २ आकृष्ट भई त्यस आर्थिक वर्ष दरबन्दी बमोजिम तिरेको अन्तःशुल्क रु.४,०४,१७,६९३- मा थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क रु. ६०,६२,६५३।९५ तिर्नु पर्ने देखिएको छ । सबै सरकारी कार्यालयहरूको लेखापरीक्षण गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने कानूनी व्यवस्था बमोजिम तत्कालिन अन्तःशुल्क तथा बिक्री कर कार्यालयको श्रेस्ता कागजबाट देखिन आएको व्यहोराको आधारमा प्रतिवेदन तयार भई प्रस्तुत भएको देखिन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाले पेश गरेको लिखित जवाफमा महालेखा परीक्षकको विभागले उद्योगले थप तिर्नुपर्ने भनी देखाएको उक्त वेरुजु सम्बन्धमा प्रतिक्रिया पठाउँदा वेरुजु फर्छ्यौट नभएको र सो व्यहोरा महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०५२ मा परेको कारण सार्वजनिक लेखा समितिबाट उल्लेखित बियरसम्बन्धी वेरुजुको हकमा आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३ द्रष्टव्य २ बमोजिम थप १५ प्रतिशत असूल उपर गरी जानकारी दिन अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिनु भनी अर्थ मन्त्रालयलाई पत्र लेखी आएको हुंदा सार्वजनिक लेखा समितिबाट समेत वेरुजुलाई असूल गर्नु पर्ने भएपछि विपक्षीलाई पत्र काटिएको भन्ने लिखित जवाफ मिसिल सामेल रहेको देखिन्छ । अर्थ मन्त्रालय समेतका अन्य विपक्षीले पनि वेरुजुको रकम महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन २०५२ मा उल्लेख भएको र सो वेरुजु सम्बन्धी छलफलबाट सार्वजनिक लेखा समितिले आर्थिक ऐन,२०५० को अनुसूची ३,द्रष्टव्य २ बमोजिम असूल उपर गर्न अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिएपछि असूलीको प्रक्रिया प्रारम्भ भई उक्त मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालयबाट असूलीका लागि मिति २०५३।१२।१२ मा पत्र पठाई असूलीको प्रक्रिया अगाडी बढाइएको व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिन्छ ।

प्रस्तुत निवेदनमा रिट निवेदक नेपाल ब्रुअरी कम्पनीले आ.व.२०५०।०५१ को लाग्ने अन्तःशुल्क निर्धारण भई बुझाई सकेको तथ्यमा कुनै विवाद देखिदैन । मिति २०५३।१२।१२ को मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौंडाको पत्रले माग गरेको थप १५ प्रतिशत रु.६०,६२,६५३।९५ को हकमा मात्र विवाद सृजना भएको अवस्था देखिन आउंछ । उक्त थप रकम माग गर्दा आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ लाई आधार बनाई माग गरिएको देखिन्छ । उक्त ऐनको अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ मा भएको प्रावधान अध्ययन गर्दा “अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुको उत्पादनले इजाजत बमोजिमको कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन गरेको नदेखिएमा वा उपरोक्त मूल्यको तुलनामा अन्तःशुल्कको प्रयोजनका लागी कारखाना मूल्य बेमनासिव भएका उपरोक्त दरबन्दीमा मो.प्र.श.१५ प्रतिशत थप गरी अन्तःशुल्क असूल गरिनेछ” भनी व्यवस्था भएको पाइन्छ । रिट निवेदकले आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ को व्यवस्था समान कानून नभएकोले करको दायित्व थप गर्न सक्दैन भन्ने जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा यसै प्रकृतिको यस अदालतबाट मिति २०६६।७।१२ मा फैसला भएको निवेदक/प्रत्यर्थी नेपाल सरकार विपक्षी/रिट निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनी प्रा.लि.भएको सम्बत् २०६४ सालको पुनरावलोकन नं.२ को पुनरावलोकन गरी पाउं भन्ने विषयको मुद्दामा आर्थिक ऐनको द्रष्टव्यलाई सारवान कानूनको रूपमा मान्नु पर्ने सिद्धान्त कायम भएको देखिएको हुंदा सो सम्बन्धमा थप विस्तृत व्याख्या गरी रहनु पर्ने औचित्य नहुंदा अन्य विचार गरी रहनुपर्ने अवस्था देखिन आएन ।

आर्थिक ऐन, २०५० को अनुसूची ३ को द्रष्टव्य २ अनुसार थप १५ प्रतिशत निवेदक कम्पनीबाट माग गरिएको प्रचलित कानून बमोजिम छ छैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा उक्त द्रष्टव्य २ मा थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल उपर गरिने आधारको रूपमा कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेको वा उपभोक्ता मूल्यको तुलनामा अन्तःशुल्कको प्रयोजनको लागी कारखाना मूल्य बेमनासिव भएको अवस्थालाई राखिएको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा विवादको रूपमा उल्लेखित आधार मध्ये पहिलो आधार कच्चा मालको अनुपातमा तयारी माल उत्पादन नगरेको भन्ने विषय रहेको छ । तर उक्त द्रष्टव्यले किटानी व्यवस्था गरेको अवस्था

देखिदैन । उक्त द्रष्टव्य २ मा उत्पादकको इजाजत पत्र बमोजिको कच्चा मालको अनुपातमा तयार माल उत्पादन हुन पर्ने शर्त राखेको अन्यथा थप १५ प्रतिशत अन्तःशुल्क असूल गरिने व्यवस्था गरिएको सन्दर्भमा निवेदक कम्पनीलाई आ.व.२०५०।५१ मा बियर उत्पादन गर्न मिति २०५०।५।१९ मा दिइएको इजाजत पत्रमा यति मात्राको कच्चा मालबाट यति मात्रामा तयारी माल उत्पादन गर्नुपर्ने भनी कच्चा माल र उत्पादित तयारी मालको अनुपात उल्लेख गरेको नहुँदा विपक्षीको सो निर्णय वस्तुनिष्ठ आधार केन्द्रित नभई अनुमानलाई एक मात्र आधार बनाई गरिएको रहेछ भन्नेमा विमती राख्नु पर्ने अवस्था आएन ।

यस्तै प्रकृतिको निवेदक/विपक्षी नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालय र विपक्षी/रिट निवेदक सूर्य टोवाको कम्पनी भएको सम्वत् २०६४ सालको पुनरावलोकन नं.२ को मुद्दामा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट मिति २०६६।७।१२ मा फैसला हुँदा “इजाजत प्रदा गर्दा नै अनुपात खुलाएको अवस्थामा मात्र द्रष्टव्य २ को प्रावधान क्रियाशील हुने हो । इजाजत पत्रमा अनुपात खुलाइएको पाइँदैन र विपक्षी निकाहरूबाट पेश भएको लिखित जवाफ र महालेखा परीक्षकको विभाग, सार्वजनिक लेखा समिति र मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय बाराको निर्णयमा समेत अनुपात खुलेको भनी स्पष्ट रुपमा दावी लिन सकेको पनि पाइँदैन । त्यसै गरी द्रष्टव्य २ ले कति कच्चा माल बराबर कति तयारी माल मानी अन्तःशुल्क निर्धारण गर्ने भन्ने निश्चित गरेको छैन । यसरी कानूनले स्पष्ट नगरेको कुरालाई मनोगत रुपमा व्याख्या गरी अनुपात तोकी त्यसैका आधारमा दायित्व बहन गराउन मिल्ने हुँदैन” भनी यस विषयमा व्याख्या गरेको देखिन्छ ।

अतः प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक कम्पनीलाई आ.व.२०५०।०५१ का लागी बियर उत्पादन गर्न मिति २०५०।५।१९ मा दिइएको इजाजत पत्रमा तयारी माल उत्पादन गर्न प्रयोग हुने कच्चा मालको अनुपातको परिणाम उल्लेख गरेको नदेखिएको र निवेदक कम्पनीले सो आ.व. को अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ र अन्तःशुल्क नियमहरू २०१९ बमोजिम बुझाई सकेको देखिएको अवस्थामा महालेखा परीक्षकको विभागबाट नियमित रुपमा हुने लेखा परीक्षण गर्दा प्रयोग भएको कच्चा माल र उत्पादन भएको तयारी मालको अनुपातलाई अनुमानित आधारमा वेरुजु औल्याएको र सो वेरुजु उपर सार्वजनिक लेखा समितीमा छलफल हुँदा सो समितिले उक्त वेरुजु देखाइएको रकम असूल उपर गर्नका लागी अर्थ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिएको र सोही निर्देशनको आधारमा अर्थ मन्त्रालयले आफ्ना मातहत विभाग एवं कार्यालयलाई पत्र लेखी असूल गर्न भनेको आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौँडाले मिति २०५३।१२।१२ मा निवेदक कम्पनीलाई रु.६०,६२,६५३।९३ असूल उपर गर्न पत्राचार गरेको कार्यलाई कानून बमोजिम भएको कार्य भनी मान्न मिलेन । तसर्थ, निवेदक कम्पनीबाट आ.व.२०५०।०५१ मा भएको बियर उत्पादनमा लाग्ने अन्तःशुल्कको थप १५ प्रतिशतले हुने रकम रु.६०,६२,६५३।९५ असूल गर्ने गरी भएको निर्णय र सो निर्णयको आधारमा मूल्य अभिवृद्धि कर कार्यालय हेटौँडाले मिति २०५३।१२।१२ मा निवेदक उद्योगलाई लेखेको पत्र उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बढेर हुन्छ । निवेदक कम्पनीबाट सो पत्रमा उल्लेखित वेरुजुको रकम असूल उपर नगर्नु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । यो आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीहरूलाई दिई प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : श्रीप्रकाश उप्रेती

कम्प्युटर : रानु पौडेल

इति सम्वत् २०६६ साल पुष महिना ७ गते रोज ३ शुभम्.....।

साल: २०६७, महिना : वैशाख, अंक : १, फैसला मिति : २०६६।१०।७।५, निर्णय नं. ८२९४

सर्वोच्च अदालत, पूर्ण इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री रणबहादुर बम
रिट नं.-०६४-WF- ०००१

मुद्दा- उत्प्रेषण ।

निवेदक: काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.४ हाल काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.१ बस्ने मोहनलक्ष्मी मास्के

विरुद्ध

विपक्षी: अर्थ मन्त्रालय समेत

यस अदालतमा रायबाभी : मा.न्या.श्री अनुपराज शर्मा

मा.न्या.श्री राजेन्द्रकुमारी भण्डारी

- आरोपको सूचना दिनु मात्र पर्याप्त हुने नभई सो सूचनाबमोजिम आरोपको खण्डन गर्न, प्रतिवाद गर्न र प्रमाण प्रस्तुत गर्न पर्याप्त र मनासिव समय पनि दिनुपर्ने हुन्छ। साथै सो प्रतिवाद र प्रतिवादको समर्थनमा प्रस्तुत प्रमाण समेतको विश्लेषण गरी स्वतन्त्र भई निर्णयकर्ताले तर्क र प्रमाणमा आधारित भएर प्रचलित कानूनको प्रयोग गरी निर्णय गर्नुपर्ने तथा सो निर्णयमा निष्कर्षमा पुगेको स्पष्ट आधार र कारण खुलाउनु पर्ने ।
- कुन निकायमा पुनरावेदन गर्न पाउने हो वा के कुन आधारमा पुनरावेदन गर्न नपाउने हो, कुन कानून र प्रमाणको आधारमा त्यस्तो निर्णय गरिएको हो भन्ने जस्ता कुराहरू समेत निर्णयमा उल्लेख हुनुपर्छ र सो कुराको जानकारी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सहज रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्दछ। अन्यथा त्यस्तो निर्णयलाई न्यायिक दृष्टिकोणबाट उचित, निष्पक्ष र न्यायसंगत नमानिने ।

(प्रकरण नं.५)

- कानून बमोजिम कारवाही र निर्णय गर्ने अधिकार पाएको कर अधिकृतले कानूनले स्पष्ट रूपमा तोकेको कार्यविधि र प्रक्रियालाई पूर्णरूपमा अनुशरण र पालना गर्नुपर्छ। कानूनको प्रयोग र पालनामा सम्बन्धित कानूनमा अन्यथा उल्लेख भएमा बाहेक अन्य आधार र प्रक्रियाबमोजिम वा आफ्नो स्वविवेकीय अधिकार बमोजिमको छुट्टै प्रक्रिया वा कार्यविधि निर्धारण गर्न मिल्ने हुँदैन। साथै कानूनले म्याद जारी गर्ने स्पष्ट रूपमा ढाँचा तोकिएकोमा कुनै प्रशासकीय वा अर्ध न्यायिक अधिकारीले कानूनले नै अधिकार दिएमा बाहेक सो ढाँचालाई बदल्न, हेरफेर वा संशोधन गर्ने अधिकार नराख्ने ।
- कार्यविधि कानूनको प्रयोग र पालनामा स्वेच्छाचारी प्रयोग वा त्रुटिपूर्ण प्रयोग भएमा सारवान कानूनको प्रयोग प्रभावित हुनसक्ने खतरा हुन्छ। साथै अनिवार्य रूपमा पालना गर्नुपर्ने कार्यविधिसम्बन्धी कानूनको प्रयोग नगरी मुद्दाको कारवाही र निर्णय गरिएमा सो निर्णय नै त्रुटिपूर्ण मान्नुपर्ने ।

(प्रकरण नं.११)

- सुनुवाइको मौका भनेको प्राकृतिक न्यायको आधारभूत विधिशास्त्रीय सिद्धान्तको रूपमा रहेको छ। जुन व्यक्तिको हक वा हितको प्रतिकूल कारवाही वा निर्णय गर्न लागिएको हो सो व्यक्तिको कुरा सुन्नु (बगमठ बतिभचक एबचतभ) तथा निजलाई आफ्नो प्रतिरक्षा गर्न मनासिव अवसर दिनु पर्दछ भन्ने प्राकृतिक न्यायको आधारभूत सिद्धान्त रहेको छ। यस्तो व्यक्तिलाई प्रशासकीय वा न्यायिक कारवाही र निर्णयको प्रतिकूल प्रभावबाट कार्यविधिगत सुरक्षा प्रदान गर्नु नै सुनुवाइको सिद्धान्तको मूलभूत उद्देश्य रहने ।

(प्रकरण नं.१६)

- कसैको संविधानप्रदत्त सम्पत्तिसम्बन्धी उक्त हकहरूको प्रचलनमा रोक लगाउँदा सम्पत्ति धारकलाई सो सम्बन्धमा सफाई पेश गर्ने वा तत्सम्बन्धी प्रमाण पेश गर्ने अवसर दिएर मात्र निर्णय गर्नुपर्ने ।

(प्रकरण नं.१८)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बट्टीबहादुर कार्की तथा विद्वान अधिवक्ताहरू, श्री सुशीलकुमार पन्त, श्री शम्भु थापा,

श्री बालकृष्ण नेउपाने र श्री नरेन्द्रप्रसाद गौतम

विपक्षी तर्फबाट: उपन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १७(१)

- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४(८)(९), ३२ र १०७
- अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १७ (१)
- अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३
- संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ को दफा ३(१)
- नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा १४ र २१
- मुलुकी ऐन अ.व. १८, ६५ र ११८
- कर फछौट आयोग ऐन, २०३३ को दफा १६

आदेश

न्या.रामकुमारप्रसाद शाह: यस अदालत संयुक्त इजलासमा मा.न्या.ज्यूहरू बीच रायवाभी भै सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३(१) (क) बमोजिम यस इजलासमा पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर निम्नबमोजिम छ -
म निवेदिका समेत शेयरधनी भै मदिरा उत्पादन गर्ने डिष्टीलरी उद्योग स्थापना गर्ने उद्देश्य लिई श्री डिष्टीलरी (प्रा.)लि. नामको कम्पनी स्थापना गरी अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ तथा ऐ. नियमावलीबमोजिम सम्बन्धित निकायबाट मदिरा उत्पादनको इजाजतपत्र प्राप्त गरी नवलपरासी जिल्लाको अरुणखोलामा मदिरा उद्योग स्थापना गरी २०५३।४।१ देखि मदिराको व्यावसायिक उत्पादन गरी आएको र अभिलेखहरू प्रमाणित भएबमोजिम उक्त कम्पनीले श्री ५ को सरकारलाई मदिराको व्यावसायिक उत्पादन भएको २०५३।४।१ देखि आ.व. २०६०।२०६१ सम्मको अन्तःशुल्क लगायतको सम्पूर्ण राजश्व भुक्तानी गरी सकेको निर्विवाद छ। मुलुकभित्रको आन्तरिक द्वन्द्व र प्रतिकूल अवस्थामा समेत उद्योग सञ्चालन गरी म निवेदिका मुटुको रोगी भएकोले उपचारको सिलसिलामा भारतमा गई उपचार गराइरहेको अवस्थामा प्रत्यर्थी आन्तरिक राजश्व कार्यालयले मेरो विरुद्ध अन्तःशुल्क छलेको भन्ने उजुरी पारेको भन्ने समेत उल्लेख गरी मेरो नाउँमा ७ दिने म्याद जारी गरिएको छ। उक्त म्याद २०६१।१२।११ मा घर दैलामा टाँस भएको व्यहोरा परिवारका सदस्यसँग टेलिफोन सम्पर्क हुँदा जानकारी पाएँ। म भारतमा उपचार गराइरहेकोले कार्यालयमा स्वयम् उपस्थित हुन नसक्ने भएकोले स्वास्थ्य परीक्षण गराएको प्रमाण समेत संलग्न गरी गुज्रेको म्याद थामी आवश्यक कानूनी प्रक्रिया अघि बढाउनका लागि वारेश मुकरर गरी २०६१।१२।२९ मा हाजिर हुन पठाउँदा प्रत्यर्थी कार्यालयका प्रमुख कर अधिकृतले आत्मनिष्ठ र गैरकानूनी कारण देखाई वारेशनामा सहितको निवेदन स्वीकार गर्न नमिल्ने भनी दरपीठ गरियो।

विपक्षी कार्यालयको दरपीठ आदेशविरुद्ध २०६२।१।७ मा राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँमा अ.व. १७ नं. बमोजिम निवेदन दिई कैफियत प्रतिवेदन माग गरी वारेशमार्फत् प्रतिवाद गर्न पाउने नपाउने भन्ने कुरा विचाराधीन रहेकै अवस्थामै प्रतिवादको मौका नै नदिई एकतर्फी रूपले २०६२।१।११ मा फैसला भएको व्यहोरा निवेदक शेयरधनी तथा सञ्चालक रहेको कम्पनीको नाउँमा हुलाकमार्फत पठाएको फैसला सहितको जनाउ पत्र २०६२।१।२० मा प्राप्त गरी अवगत भयो। फैसलामा म निवेदिकालाई प्रतिवादी बनाएको तर फैसलाको ठहर खण्डमा मेरा उपर कसूर कायम गरी सजाय तथा जरीवाना भएको छैन। तर फैसलाको तपसील खण्डमा मलाई कुनै थाहा जानकारी तथा प्रतिवादको मौकासमेत नदिई मेरा नाउँको चल अचल सम्पत्तिहरू शेयर लगानी, बैंक खाता, सवारी साधन समेतका सम्पूर्ण सम्पत्तिहरू रोक्का राख्ने भनी २०६१।१२।१२, २०६१।१२।१९ र २०६१।१२।१० मा निर्णय गरिएको भन्ने कुरा २०६२।१।११ को फैसलामा उल्लेख गरी सम्पत्ति रोक्का राख्ने निर्णयलाई कायमै राख्ने भनिएको हुँदा विपक्षी निकायहरूको काम कारवाही निर्णय फैसला समेत बदनियतपूर्ण, दूषित, अधिकारक्षेत्र विहीन एवं प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तप्रतिकूल रहेकोले सो काम कारवाही निर्णय बदर गराउन अन्य कुनै प्रभावकारी कानूनी उपचार विद्यमान नभएकोले नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को धारा २३ र ८८ (२) बमोजिम यो निवेदन गर्न आएको छु।

प्रथमतः कम्पनीको कारोवारको सम्बन्धमा कम्पनीलाई कुनै सोधपुछ र पत्राचार समेत नगरी निवेदिकाको नाउँमा म्याद जारी गर्न, पठाइएको म्यादमा आफू स्वयम् उपस्थित हुन नसकेको स-प्रमाण उल्लेख गर्दै प्रतिरक्षा गर्न वारेश मुकरर गरी पठाउँदा तत्कालीन अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा १२ बमोजिम मलाई जरीवाना र कैद समेत हुन सक्ने अनुमान गरी वारेश मार्फत प्रतिरक्षा गर्न नदिई निवेदन दरपीठ गरिएको र फैसला गर्दा कसूर कायम गरेको समेत छैन। दरपीठ आदेशउपर राजश्व न्यायाधिकरणमा अ.व. १७ नं. बमोजिम निवेदन परी विचाराधीन अवस्थामा रहेकोमा फैसलाको ठहर खण्डमा सञ्चालकले आफ्नो नामको म्याद बुझी म्यादभित्र कार्यालयमा उपस्थित भई प्रतिरक्षा गर्नपनेमा म्यादभित्र प्रतिवाद गर्न उपस्थित नभै म्याद गुजारी बसेको र करदाताले आफू उपरको आरोप स्वीकार गरी बसेको भन्ने आरोप लगाउँदै फैसला गरिनु समेतका तथ्यबाट निवेदकप्रति विपक्षीहरू पूर्वाग्रही रही सोही पूर्वाग्रहबाट प्रतिवाद गर्न मौका नदिई फैसला गरिएको स्पष्ट देखिन्छ।

विपक्षी कार्यालयले श्री डिष्टीलरीले आ.व. २०५५।०५।६ मा ५० हजार क्वीन्टल मोलासिस (सिरा) हिनामिना गरेको भनी अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ बमोजिम रु.८७,२९,८४,२००।- राजश्व तिर्नपने ठहर गरेको छ। विपक्षीलाई अन्तःशुल्क ऐनले नियमित रूपमा अन्तःशुल्क असूलउपर गर्न अधिकार मात्र प्रदान गरेको छ। आ.व. २०५५।२०५६ मा राजश्व छलेको विषयमा कारवाही गरी सजाय गर्ने अधिकार उक्त ऐनले विपक्षी कार्यालयलाई दिएको छैन। राजश्व छलेको विषयमा कारवाही र सजाय गर्ने अधिकार राजश्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ को दफा ९ बमोजिमको अधिकारीले अनुसन्धान गर्ने र दफा

१८ बमोजिमको अदालतमा राजश्व अनुसन्धान विभागले मुद्दा दर्ता गरी तोकिएको जिल्ला अदालतले मात्र यस विषयमा फैसला गर्ने अधिकार हुन्छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ कायम रहेको अवस्थामा राजश्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ जारी भएको छ । २०५२ सालमा जारी भएको ऐनमा राजश्व चुहावटको विषयमा अनुसन्धान गर्न राजश्व अनुसन्धान विभाग खडा गरी सोही विभागले सम्बन्धित अदालतमा मुद्दा दायर गर्नपर्नेमा विपक्षी कार्यालयबाट भएको निर्णय अ.व. ३५ नं. विपरीत अधिकारक्षेत्रविहीन छ । अधि बनेको ऐनभन्दा पछि बनेको ऐन जेठो हुने र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा लेखिए जति कुरामा सोहीबमोजिम र अरुमा प्रचलित कानूनबमोजिम हुने कानूनी व्यवस्था भएकाले राजश्व चुहावटको विषयमा कारवाही र सजाय गर्ने विशेष ऐन हो । राजश्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२ जुनसुकै किसिमको राजश्व चुहावटको विषयमा अनुसन्धान र सजाय गर्ने तथा कसूरको परिभाषा गर्ने एकीकृत ऐन बहाल रहेको अवस्थामा खारेज भइसकेको ऐन लगाई कारवाही र सजाय गर्न मिल्दैन ।

अन्तःशुल्क नियमावली, २०५१ को नियम १७ मा कच्चा पदार्थको संरक्षण भनी व्यवस्था गरेको छ । यो कानूनी व्यवस्था २०५१।३।२४ बाट मात्र कायम भएको हो । यो कानूनी व्यवस्था यो भन्दा अगाडिको अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ तथा नियमावली, २०१९ मा थिएन । प्रस्तुत विवाद आ.व. २०५५।२०५६ को मोलासिसको स्टकको हो । २०५५।११।२८ मा दुर्घटना भएको विषयको कसूरमा २०५१।३।२४ बाट मात्र लागू भएको कानूनी व्यवस्थाको उल्लेख गरी सजाय गर्न मिल्दैन । नियम १७ भुतलक्षी प्रभाव हुने गरी लागू भएको नभै पश्चातदर्शी प्रभाव हुने भएकोले नियम १७ आकर्षित गरी भएको फैसला ठाडै बदरभागी छ । फैसलाको तपसील खण्डमा प्रतिवाद गर्न उपस्थित नभएको भन्दै अ.व. २०८ नं. बमोजिम पुनरावेदनको म्याद दिनु नपर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएको र फैसला कार्यान्वयन गर्नका लागि कम्पनीको नाउँमा जनाउ पत्र समेत पठाएको अवस्था छ ।

अतः विपक्षी निकायहरूको उल्लिखित काम कारवाही र निर्णयले म निवेदिकाको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११(१), १२(२)(ड), १४, १७, र ७३(१) द्वारा प्रदत्त मौलिक हक हनन भएको र विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय चितवनले निवेदिकालाई प्रतिवादको मौका नै नदिई निवेदकको चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने मिति २०६१।१।१२, २०६१।१।१९ र २०६१।१।२।१० को निर्णय पत्रहरू, उक्त निर्णयलाई यथावत् नै राख्ने भनी २०६२।१।११ मा गरिएको फैसला तथा निवेदकको हितविपरीत कुनै निर्णय भएको कुरा लिखितजवाफमा खुलेमा सो समेत सम्पूर्ण उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाऊँ । साथै बिना कसूर सुनुवाइको मौका समेत नदिई निवेदकको सबै सम्पत्ति रोक्का भएको, २०६२।१।११ को फैसलाले बुझाउनु पर्ने ठहर गरेको राजश्व रकम कम्पनीबाट असूलउपर नभएमा निवेदकको चल अचल सम्पत्तिबाट सरकारी बाँकीसरह असूल गरिने भनी उल्लेख भएको हुँदा सम्पत्ति रोक्का राख्ने गरी भएका उल्लिखित निर्णय र २०६२।१।११ को निर्णय कार्यान्वयन नगर्ने नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा अन्तरिम आदेश समेत जारी गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।

उल्लिखित रिट निवेदन दर्ताका लागि पेश भएकोमा दर्ता गर्न नमिल्ने भनी रजिष्ट्रारबाट अ.व. २७ नं. बमोजिम दरपीठ भएकोमा सो दरपीठ आदेश बदर गरी पाउन निवेदकको निवेदन परेकोमा एक न्यायाधीशको इजलासमा पेश हुँदा रजिष्ट्रारको आदेश बदर गरी निवेदनमा उठाइएका सम्पूर्ण विषयवस्तुमा लिखित जवाफ नमगाई सीमित न्यायिक पुनरावलोकनको सिद्धान्तको आधारमा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत निर्णय गरिएको हो होइन ? भन्ने सम्बन्धमा मात्र विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाउनु । साथै हाल अन्तरिम आदेश जारी गरिरहन परेन भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासको आदेश ।

यस न्यायाधिकरणबाट निवेदकको कुनै पनि सवैधानिक हक हनन नभएको हुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौँको लिखितजवाफ ।

प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तअनुरूप सुनुवाइको मौका दिएको प्रमाण कागजबाट देखिएको तथा कानूनको अवलम्बन गरी आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुरबाट २०६२।१।११ मा भएको निर्णय तथा यस विभागबाट गरिएका काम कारवाही कानूनसम्मत हुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व विभागको लिखितजवाफ ।

यस कार्यालयबाट श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. ले अन्तःशुल्क समेतको राजश्व रकम छलेको, दवाएको, छिपाएको भनी मिति २०६२।१।११ मा निर्णय गर्न पूर्व २०६१।१।२।११ मा निजको घर दैलामा र श्री डिप्टीलरीको केन्द्रीय कार्यालय, चारदुङ्गामा टाँस गरिएको मुचुल्कासहितको पत्र आन्तरिक राजश्व कार्यालय क्षेत्र नं. ३ काठमाडौँबाट आई मिसिल सामेल रहेको र विवादित विषयको सम्बन्धमा विभिन्न माध्यमबाट जानकारी पाएको कुरा रिट निवेदनको प्रकरण ३ मा उल्लिखित व्यहोराबाट समेत स्पष्ट हुन्छ । राजश्व छलेर रकम दाखिला नगर्ने नितान्त गम्भीर प्रकृतिको कसूरमा सामान्य वारेश पठाएर प्रतिनिधित्व गर्न कानूनले मिल्ने देखिँदैन । त्यसैले वारेश सहितको निवेदन यस कार्यालयबाट मुलुकी ऐन, अ.व. २७ नं. बमोजिम दरपीठ गरी कानूनको पूर्ण पालना गरिएको छ । पर्याप्त सूचनाको आधारमा स्वयम् उपस्थित भएर आफ्ना कुराहरू राख्न पाउने हक अधिकारबाट रिट निवेदकलाई वञ्चित गरिएको छैन । प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको अवलम्बन एवं कानूनको पूर्ण पालना गरी यस कार्यालयबाट २०६२।१।११ मा फैसला गरिएको छ । यस्तो फैसलालाई प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तप्रतिकूल भयो भनी ठहर गर्न निवेदकलाई दिएको सूचना समेतको विश्वसनीयताको आधारमा मिल्ने देखिँदैन । प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको उद्देश्यबाट अभिप्रेरित फैसलालाई चुनौती दिने कार्य उल्लिखित आधारबाट निरर्थक हुँदा निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुर तथा ऐ.का कार्यालय प्रमुखको लिखितजवाफ ।

मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ८ख(२) मा व्यवस्था भएबमोजिम रोक्का वा फुकुवाको लागि अनुरोध भै आएबमोजिम यस विभाग अन्तर्गतका मालपोत कार्यालयहरूले रोक्का वा फुकुवा गर्ने हुँदा प्रचलित कानूनबमोजिम गरिने कार्यबाट निवेदकको हकमा कुनै असर नपरेको हुँदा खारेज गरिपाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभागको लिखितजवाफ ।

आन्तरिक राजश्व विभाग अन्तःशुल्क शाखाको प.स. ०६१।०६२, च.नं.६०३ मिति २०६१।९।२३ को पत्रानुसार अन्तःशुल्क छली राजश्व हिनामिना गरेको सन्दर्भमा श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. का प्रथम सञ्चालक मथुराप्रसाद मास्के र निजको श्रीमती मोहनलक्ष्मी मास्केको नाममा रहेको सवारी साधनको नामसारी तथा हक हस्तान्तरण गर्न रोक्का राख्न लेखी आएबमोजिम निजको नाममा रहेका सवारी साधनहरूको नामसारी तथा बिक्री रोक्का राखिएको हुँदा यस विभागबाट प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत कुनै काम कारवाही नभएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय, यातायात व्यवस्था विभागको लिखितजवाफ ।

प्रस्तुत विवाद अन्तःशुल्क छलेको विषय भएको भन्ने देखिएको र अन्तःशुल्क अधिकारीले अनुसन्धानको क्रममा कानूनबमोजिम म्याद जारी गरी यी निवेदिका प्रतिवादीलाई बाटाका म्याद बाहेक ७ दिनभित्र हाजिर हुन आउनु भनी म्याद जारी गरी सोको सूचना समेत पाई वारेस पठाएकोमा आफ्नो नाममा मुद्दा परी म्याद जारी भएको कुरा निवेदिकालाई जानकारी भएकै देखिन्छ । साथै आफ्नो निवेदनमा समेत सो कुरालाई इन्कार गर्न सकेको देखिँदैन । अनुसन्धानकै क्रममा निवेदिकाको नामको चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने निर्णय भएको र सो कानून विपरीत भएको भन्ने पनि नदेखिएको साथै प्रस्तुत विवाद फौजदारी प्रकृतिको भई कैद तथा जरीवानाको सजाय हुनसक्ने नै देखिँदा त्यस्तो मुद्दामा वारेस स्वीकार नगरेको समेत कानूनबमोजिम नै देखिएको र फैसला भै सकेको अवस्थामा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १९ बमोजिम पुनरावेदनको म्याद पाऊँ भनी माग गरी आउनुपर्नेमा सो नगरी अन्य उपचार माग गरेबाट समेत प्रस्तुत रिट निवेदनमा मागबमोजिमको आदेश जारी गर्नपर्ने अवस्था नदेखिँदा खारेज हुने ठहर्छ भन्ने यस अदालत संयुक्त इजलासमा मा. न्या. श्री अनूपराज शर्माको राय ।

यी निवेदिकालाई कसूरदार ठहर गरेको र जरीवाना गरिएको समेत देखिँदैन । प्र. श्री डिप्टीलरीले उक्त रकम र राजश्व बुझाउनु पर्ने ठहर भएपनि कम्पनीको चल अचल जायजथाबाट असूलउपर गर्नेतर्फ उल्लेखै नगरी कम्पनीको दायित्वमा समेत निवेदिकाको चल अचल सम्पत्तिबाट असूलउपर गर्ने ठहर गर्न कानूनप्रतिकूल देखिन्छ । निर्णयको तपसील खण्डमा अ.वं. २०८ नं.ले पुनरावेदनको म्याद दिनु नपर्ने भन्ने उल्लेख गरेको समेत देखिन्छ । जवकि अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १९ ले आन्तरिक राजश्व कार्यालयको निर्णयउपर पुनरावेदन गर्न पाउनेमा सो अधिकारको उल्लंघन गरेको पाइन्छ । लिखित जवाफको प्रकरण नं. ४ मा वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदाहुँदै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको भन्दै आफ्नो निर्णय विपरीत जवाफ फिराएको पाइन्छ । यसबाट जानी-जानी विपक्षी निर्णयकर्ताले पुनरावेदनको म्याद नदिई विपक्षीउपर प्रवृत्त भावना राखी कानूनविपरीत कारवाही गरेको प्रमाणित हुन्छ । विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयको निर्णयबाट निवेदिकालाई नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ११, १२, १७ र ७३ द्वारा प्रदत्त हकमा आघात परेको देखिनाले र उक्त संविधानको धारा ८८(२) ले अर्को उपचारको व्यवस्था भए पनि सो उपचार अर्पयाप्त देखिएमा पूर्ण न्याय प्रदान गरी उपयुक्त उपचार गर्न यो अदालत सक्षम हुँदा निवेदिकाको हकमासम्म निवेदिकाको नाउँको चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने भन्ने विपक्षी कार्यालयको मिति २०६१।९।१२, २०६१।९।१९ र मिति २०६१।९।२।१० को निर्णय पत्रहरू एवम् विपक्षी कार्यालयको मिति २०६२।१।११।१ को निर्णय सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने र उक्त पत्रहरूद्वारा रोक्का राखिएको चल अचल सम्पत्ति फुकुवा गरिदिनु भनी परमादेशसमेत जारी हुने ठहर्छ भन्ने यस अदालत संयुक्त इजलासमा मा. न्या. श्री राजेन्द्रकुमार भण्डारीको राय ।

नियमबमोजिम पूर्ण इजलासको लगतमा दर्ता भई पेसी सूचीमा चढी यस इजलासमा पेश भएको प्रस्तुत रिट निवेदनको सम्पूर्ण मिसिल अध्ययन गरी निवेदिका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बद्दीबहादुर कार्की तथा विद्वान अधिवक्ताहरू, सुशीलकुमार पन्त, शम्भु थापा, बालकृष्ण न्यौपाने र नरेन्द्रप्रसाद गौतमले २०५५।११।२८ का दिन श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.को मोलासिसको भण्डारणमा पानी पसी बगेर जनताको बालीसमेत नष्ट भएको भन्ने सम्बन्धमा राजश्व कार्यालयकै कर्मचारीले मुचुल्का खडा गरेका हुन्, सो मोलासिसबाट सामान उत्पादन तथा बिक्री गरी अन्तःशुल्क छलेको भनी लगाइएको आरोप सत्य होइन, सो विषयमा मुद्दा चलाई म्याद जारी भएकोमा निवेदिका मुटु रोगको बिरामी भै जान नसक्दा वारेस पठाइएको हो, अन्तःशुल्कसम्बन्धी मुद्दामा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ –अनुरूपको कार्यविधि लागू हुने र सो कार्यविधि अपनाइने मुद्दामा वारेसमार्फत् प्रतिकार गर्न पाउनेमा आन्तरिक राजश्व कार्यालयले वारेस नलाग्ने भनी दरपीठ गरेको र सो उपर राजश्व न्यायाधिकरणमा अ.वं. १७ नं. बमोजिम निवेदन गरी त्यसको जानकारी विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा दिइएको भए पनि त्यसमा निकास नहुँदै पूर्वाग्रही ढङ्गले निर्णय गरिएको छ, निवेदिकाले आफूउपर लागेको आरोपमा प्रतिवाद गर्ने मौका नै नपाएको स्थिति छ, श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.ले बुझाउनु पर्ने ठहर गरेको राजश्व सम्बन्धमा पुनः छानबीन गरिपाऊँ भनी कर फछौट आयोगमा निवेदन दिएको र उक्त आयोगले निवेदन स्वीकार गरिसकेको अवस्था भएकोमा पुनः कर निर्धारण नभै आयोग विघटन भएको हुनाले बाँकी रहेका विषयमा विपक्षी कर अधिकृतले सो अधिकार प्रयोग गर्नपर्ने कर फछौट आयोग ऐन, २०३३ को दफा १६ ले तोकेको छ, पुनः कर निर्धारण सम्बन्धी विषयमा स्वीकृति दिएपछि आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट भएको २०६२।१।११ को फैसलाको अस्तित्व निष्क्रिय हुन्छ, विपक्षी कर अधिकृतले पुनः कर निर्धारण गर्न तदारुकता नदेखाएको हुँदा पुनरावेदन अदालत हेतौडामा त्यस सम्बन्धमा परमादेश

मुद्दा परी पुनः कर निर्धारण गर्न परमादेश जारी भएको पनि छ, पुनः कर निर्धारण नभएसम्म कर बुझाउन पर्ने अवस्था नरहेको र सम्पत्ति रोक्का राख्नुपर्ने प्रयोजन नै छैन, पुनः कर निर्धारण सम्बन्धमा पुनरावेदन अदालतबाट जारी भएको परमादेशउपर पुनरावेदन नगर्ने र सो फैसला कार्यान्वयन गर्न आन्तरिक राजश्व विभागले आन्तरिक राजश्व कार्यालयलाई निर्देशन दिएको समेत हुँदा पुनः कर निर्धारणको प्रक्रिया शुरु भएको मान्नुपर्छ, जुन निर्णयबाट सम्पत्ति रोक्का भएको हो त्यो निर्णय नै शून्यको अवस्थामा गैसकेकोछ, सम्बन्धित उद्योगको इजाजतपत्र नै निलम्बन गरिएको हुँदा उत्पादन कार्यसमेत बन्द भएकोमा सरकारसँग सम्झौता भै उद्योग खोल्न दिने र पुनः छानवीन गर्ने सम्झौता समेत भैसकेको छ, यी निवेदिकाउपर कसूर अभियोग प्रमाणित भै दण्ड जरीवानासमेत लागेको देखिँदैन, यसरी अभियोग लगाएको मुद्दामा प्रतिवाद गर्ने, प्रमाण पेश गर्ने तथा पुनरावेदन गर्न पाउने अवसर नै नदिएपछि, सुनुवाइसम्बन्धी अधिकारको उल्लंघन भएकोछ, पुर्पक्षको लागि थुनामा बस्नु नपर्ने मुद्दामा कैद जरीवाना हुनसक्ने भनी प्रतिरक्षाबाट रोकेको प्राकृतिक न्याय सिद्धान्तको घोर उल्लंघन हो, उद्योगको राजश्व असूल गर्नपर्ने अवस्था भएको खण्डमा पनि जफत हुनसक्ने सम्पत्तिसम्म रोक्का गर्न सकिनेमा सो बाहेकको सम्पत्ति रोक्का गर्न मिल्दैन, निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुने ठहराएको संयुक्त इजलासका मा.न्या. श्री राजेन्द्रकुमार भण्डारीको राय सदर हुनुपर्छ भनी गर्न भएको बहस सुनियो ।

त्यस्तै विपक्षी तर्फबाट उपन्यायाधिवक्ता कृष्णप्रसाद पौडेलले निवेदक श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि.को सञ्चालक हुन, उद्योगले बुझाउनु पर्ने राजश्व नबुझाएमा सञ्चालकबाट असूलउपर गर्न सकिन्छ, आन्तरिक राजश्व कार्यालयले निवेदिकालाई बयान गर्न आउनु भनी म्याद जारी गरेको र सो कुरालाई स्वीकार गरेबाट सुनुवाइको मौका नदिएको भन्न मिल्दैन, राजश्व कार्यालयले गरेको फैसलाउपर पुनरावेदन लाग्ने वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदा असाधारण अधिकारक्षेत्र आकर्षित हुँदैन, निर्णयमा पुनरावेदनको म्याद दिने उल्लेख नभए पनि कानूनले पुनरावेदन गर्न पाउने अवस्था भए पुनरावेदन दिन मिल्छ, निवेदिकालाई प्रतिरक्षाको लागि म्याद जारी हुँदा नै आफैँ आउनु भनिएकोमा नआएको र सो म्यादलाई स्वीकार गरेबाट अन्यथा भन्न मिल्दैन, आन्तरिक राजश्व कार्यालयको फैसला माथिल्लो निकायबाट बदर नभएसम्म त्यो निष्क्रिय हुन सक्दैन, कर फछोँट आयोगले त निवेदनसम्म स्वीकारेको हो, फैसला बदर गरेको होइन, फैसला बदर नभएसम्म त्यसको प्रभाव कायमै रहन्छ, आफूले गरेको निर्णय बदर नभएसम्म पुनः कर निर्धारण गर्न कर अधिकृतलाई अधिकार हुँदैन, उद्योगका सञ्चालकले दायित्व नाघी काम गरेमा सञ्चालक नै जवाफदेही हुनेहुँदा निवेदन खारेज हुने ठहराएको संयुक्त इजलासका मा.न्या. श्री अनूपराज शर्माको राय सदर हुनुपर्छ भनी गर्न भएको बहस सुनियो ।

विद्वान कानून व्यवसायीहरू तथा उपन्यायाधिवक्ताको उपरोक्त बहस जिकीर एवम् पेश भएको बहसनोट तथा मिसिल संलग्न तथ्यहरूलाई मध्यनजर गरी आज निर्णय सुनाउन तोकिएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदिका समेत शेयरधनी भै मदिरा उत्पादन गर्ने श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि. नामको कम्पनी स्थापना गरी मदिराको व्यावसायिक उत्पादन गरी आएको र आ.व. २०६०।०६१ सम्म सम्पूर्ण राजश्व भुक्तानी गरी सकेकोमा निवेदिका मुद्दा रोगी भै उपचारको सिलसिलामा भारतमा गै उपचार गराइरहेको अवस्थामा प्रत्यर्थी आन्तरिक राजश्व कार्यालयले श्री डिष्टीलरीले आ.व. २०५५।०५६ मा ५० हजार क्विन्टल मोलासिस हिनामिना गरी अन्तःशुल्क छलेको भन्ने उजुरी परेको भनी ७ दिने म्याद जारी गरेको, आफू उपस्थित हुन नसक्ने स-प्रमाण उल्लेख गर्दै प्रतिरक्षा गर्न वारेस मुकरर गरी पठाउँदा जरीवाना र कैद हुनसक्ने अनुमान गरी वारेसमाफत प्रतिरक्षा गर्न नदिई निवेदन दरपीठ गरेउपर अ.व. १७ नं. बमोजिम निवेदन परी विचाराधीन अवस्था रहेकोमा एकतर्फी रूपले प्रतिवादको मौका समेत नदिई २०६२।१।११ मा फैसला गरी श्री डिष्टीलरीले रु.८७,२९,८४,२००।- राजश्व तिर्नपर्ने ठहर गरेको प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत भएकोछ । मेराउपर कसूर कायम गरे पनि सजाय तथा जरीवाना नगरेकोमा मेरो नामको चल अचल सम्पत्तिहरू, शेयर लगानी, बैंक खाता, सवारी साधन समेतका सम्पूर्ण सम्पत्तिहरू रोक्का राख्ने भनी २०६१।९।१२, २०६१।९।१९ र २०६१।१२।१० मा पत्राचार गरिएको भन्ने २०६२।१।११ को फैसलामा उल्लेख गरी सम्पत्ति रोक्का राख्ने निर्णयलाई कायम राख्ने भनिएको हुँदा बिना कसूर सुनुवाइको मौकासमेत नदिई निवेदकको सम्पत्ति रोक्का राख्ने गरी भएका उल्लिखित पत्रहरू र २०६२।१।११ को निर्णय उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गरिपाऊँ भन्ने निवेदन माग दावी देखिन्छ ।

२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदनमा लिइएका अन्य दावीहरू सम्बन्धमा वैकल्पिक उपचारको व्यवस्थाबमोजिम राजश्व न्यायाधिकरणले पुनरावेदन सुनी पर्याप्त र प्रभावकारी उपचार दिनसक्ने कानूनी प्रावधान रहेकाले प्रस्तुत निवेदनमा उठाइएका सबै प्रश्नहरूको हकमा नभै निवेदिकालाई नबुझी प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत एकतर्फी निर्णय गरिएको भन्ने निवेदन जिकीरको हकमा सम्म प्रस्तुत रिट निवेदनलाई आंशिक रूपमा स्वीकार गरी सीमित न्यायिक पुनरावलोकनको सिद्धान्तबमोजिम प्राकृतिक न्यायका सिद्धान्तविपरीत निर्णय गरिएको हो होइन भन्ने सम्बन्धमा मात्र विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाउन यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट २०६२।१।२२ गते आदेश भएको र सोही आदेशअनुरूप विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाउन म्याद सूचना जारी भएको अवस्था रहेकाले प्रस्तुत निवेदनको सन्दर्भमा यस अदालतबाट प्रस्तुत रिट निवेदनमा उठाइएका सबै प्रश्नहरू उपर विचार गरिरहनु पर्ने अवस्था नभई एक न्यायाधीशको इजलासबाट प्रस्तुत रिट स्वीकार गर्दा आदेशमा उल्लेख भएबमोजिम निवेदिकाको सम्पत्ति रोक्का गर्दा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको पालना गरिएको छ वा छैन र निजको हकमा सो निर्णय बदर हुनसक्ने हो होइन भन्ने प्रश्नमा सीमित रही निर्णय गर्नपर्ने अवस्था छ ।

३. प्रस्तुत रिट निवेदन संयुक्त इजलासमा पेश हुँदा मा. न्या. श्री अनूपराज शर्मा र मा. न्या. श्री राजेन्द्रकुमार भण्डारीका बीच मतैक्य हुन नसकी यस पूर्ण इजलासमा पेश भएको अवस्था छ ।

४. प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तहरू कानूनबमोजिम निर्णय गर्ने अधिकारको उचित प्रयोगको सन्दर्भमा अपनाइने मौलिक एवं स्थापित सिद्धान्तहरू हुन्, जसको सम्बन्ध निर्णयको शुद्धता र निष्पक्षतासँग गाँसिएको हुन्छ। यी सिद्धान्तहरू निर्णयको प्रक्रियागत शुद्धतासँग गाँसिएका हुँदा कानूनबमोजिम निर्णय गर्ने अधिकारीबाट हुनसक्ने पूर्वाग्रह र स्वेच्छाचारितालाई यसको पालनाले घटाउन मदत गर्ने हुँदा न्यायिक शुद्धता र निष्पक्षताको लागि प्राकृतिक न्यायका सिद्धान्तहरू न्याय प्रशासनका अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेका छन्। संविधान र कानूनले नागरिकलाई प्रदान गरेका अधिकारका विरुद्ध गरिने हरेक निर्णयहरूमा यी सिद्धान्तहरूको पालना अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्छ। अन्यथा त्यस्ता निर्णयहरू यस अदालतले संविधानले प्रदान गरेको असाधारण अधिकारक्षेत्रको प्रयोग गरी बदर गर्ने अधिकार राख्दछ। नागरिकहरूलाई न्याय प्रदान गर्ने सन्दर्भमा यी सिद्धान्तहरूको पालना भएको छ वा छैन भन्ने सम्बन्धमा यस अदालत सधैं सचेत र क्रियाशील हुँदै आएकोछ र हुने गर्दछ।
५. प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त मुख्यतया पूर्वाग्रह विरुद्धको सिद्धान्त र स्वच्छ सुनुवाइको सिद्धान्तमा आधारित रहेका छन्। निर्णय गर्ने अधिकारीले निर्णयमा वस्तुनिष्ठ आधार र कारण खुलाउनु पर्ने र त्यसको जानकारी सम्बन्धित पक्षले पाउनु पर्ने जस्ता कुराहरूलाई यसैको अभिन्न अङ्ग मानिन्छ। पूर्वाग्रह अन्तर्गत सम्बन्धित कानून तथा तथ्यको विश्लेषण र प्रमाणको मूल्याङ्कन बिना नै प्रवृत्त धारणा राखी निष्कर्षमा पुग्नु भन्ने बुझिन्छ। यस्तो अवस्थालाई व्यक्तिगत सम्बन्ध, पूर्वाग्रह, आर्थिक प्रलोभन वा अनुचित प्रभाव तथा विभागीय नीति जस्ता कुराहरूले बढी प्रभाव पारेको हुन्छ। स्वच्छ सुनुवाइको सिद्धान्तअन्तर्गत जसको जीवन, स्वतन्त्रता र सम्पत्तिमा असर पर्ने कुनै काम कारवाही वा निर्णय गरिन्छ, त्यसको कुरा नसुनी, समुचित प्रतिवादको मौका नदिई त्यसको उचित सहभागिताबिना काम कारवाही तथा निर्णय गर्ने हुँदैन भन्ने जस्ता कुरा पर्दछन्। यसअन्तर्गत प्रतिवाद गर्न सम्बन्धित आरोप वा विषयको सूचना दिने, त्यस्तो सूचनामा प्रतिवाद गर्न पाउने पर्याप्त म्याद र समुचित अवसर दिएको हुनुपर्ने, सूचनामा लगाइएको आरोप र त्यसमा हुनसक्ने परिणामको उल्लेखनका साथै आरोपसँग सम्बन्धित प्रमाण एवम् कानूनी आधार जस्ता कुराहरू स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुनुपर्छ, जसबाट लगाइएको आरोपको पर्याप्त मात्रामा खण्डन गर्न र त्यस विरुद्धका प्रमाण प्रस्तुत गर्न सकियोस्। प्राकृतिक न्याय तथा सुनुवाइको सिद्धान्त साँघुरो दायरामा अडिएको हुँदैन। यसअन्तर्गत संविधानअनुकूल बनेका कानूनहरूले अपवादात्मक व्यवस्था गरेमा बाहेक प्रतिनिधिद्वारा प्रतिवाद गर्न पाउने, कानून व्यवसायीद्वारा प्रतिरक्षा गर्न पाउने, आफूविरुद्ध प्रस्तुत गरिएका साक्षी प्रमाणको परीक्षण र खण्डन गर्न पाउने जस्ता कुराहरू पर्दछन्। आरोपको सूचना दिनु मात्र पर्याप्त हुने नभई सो सूचनाबमोजिम आरोपको खण्डन गर्न, प्रतिवाद गर्न र प्रमाण प्रस्तुत गर्न पर्याप्त र मनासिब समय पनि दिनुपर्ने हुन्छ। साथै सो प्रतिवाद र प्रतिवादको समर्थनमा प्रस्तुत प्रमाण समेतको विश्लेषण गरी स्वतन्त्र भई निर्णयकर्ताले तर्क र प्रमाणमा आधारित भएर प्रचलित कानूनको प्रयोग गरी निर्णय गर्नपर्ने तथा सो निर्णयमा निष्कर्षमा पुगेको स्पष्ट आधार र कारण खुलाउनु पर्दछ। त्यस निर्णयउपर के कुन निकायमा पुनरावेदन गर्न पाउने हो वा के कुन आधारमा पुनरावेदन गर्न नपाउने हो, कुन कानून र प्रमाणको आधारमा त्यस्तो निर्णय गरिएको हो भन्ने जस्ता कुराहरू समेत निर्णयमा उल्लेख हुनुपर्छ र सो कुराको जानकारी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सहज रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्दछ। अन्यथा त्यस्तो निर्णयलाई न्यायिक दृष्टिकोणबाट उचित, निष्पक्ष र न्यायसंगत मानिँदैन।
६. मानिसलाई नैसर्गिक रूपमा प्राप्त भएको आफू विरुद्धको कारवाही बारे थाहा पाउने र स्वच्छ सुनुवाइको हकलाई नेपालको अन्तरिम संविधानले मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको हुँदा तिनको पालन नगरी गरिएको जुन सुकै कारवाही र निर्णय संविधानसम्मत हुनसक्दैन। प्राकृतिक न्याय तथा स्वच्छ सुनुवाइसम्बन्धी कुराहरू न्याय प्रशासनका अभिन्न अङ्गको रूपमा विकसित भैसकेको हुँदा यी कुराहरूलाई वर्तमान नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ अन्तर्गत न्यायसम्बन्धी मौलिक हक अन्तर्गत सुनिश्चितता प्रदान गरिएको छ। सो धारा २४ को उपधारा (८) मा कुनै पनि व्यक्तिलाई निजका विरुद्ध गरिएका कारवाहीको जानकारी पाउने हक प्रदान गरेको छ भने उपधारा (९) मा प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वच्छ सुनुवाइको हकलाई प्रत्याभूत गरेको छ। यी हकहरूमा कुनै प्रकारबाट वा कुनै पनि बहानामा अंकुश लाग्न सक्ने अवस्था संविधानको उक्त व्यवस्थाबाट देखिँदैन। कसैको मौलिक हकलाई कुनै प्रशासनिक, न्यायिक वा अर्ध न्यायिक पदाधिकारीबाट संकुचन, उल्लंघन वा अतिक्रमण गरिएमा तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८ तथा वर्तमान नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७ मा उल्लिखित तरिकाअनुसार कारवाही चलाउन पाउने हकलाई तत्कालीन संविधानको धारा २३ तथा वर्तमान संविधानको धारा ३२ बाट सुरक्षित गरिएको छ। तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(२) अनुसार संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलनका लागि वा अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा अर्को उपचारको व्यवस्था भएपनि सो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अन्य कुनै कानूनी हकको प्रचलनको लागि उपयुक्त आदेश जारी गरी त्यसो हकको प्रचलन गराउने असाधारण अधिकार यस अदालतलाई हुने भन्ने संवैधानिक व्यवस्था भएको पाइन्छ। सोही कुरालाई वर्तमान नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १०७ को उपधारा (२) मा समेत समान रूपमा समावेश गरिएको छ। यसबाट आफू विरुद्धको कारवाहीको जानकारी पाउने हक तथा सक्षम अदालत वा न्यायिक निकायबाट स्वच्छ सुनुवाइको मौलिक हकको संरक्षण र प्रचलन गराउने यस अदालतको आधारभूत दायित्व भित्र पर्ने कुरा निर्विवाद छ।
७. प्रस्तुत विवादमा प्राप्त सम्बन्धित फायल अवलोकन गर्दा यी निवेदिका समेत सञ्चालक रहेको मदिरा उत्पादन गर्ने श्री डिष्टिलरी (प्रा.) लि.ले आ.व. २०५५/०५६ मा ५०,०००/- क्वीण्टल मोलासिसको हिसाब आ.व. २०५६/०५७ मा कम देखाएको,

- सोको अन्तःशुल्क छलेको, यी निवेदिका समेत आफ्नो नामको म्याद बुझी प्रतिवाद गर्न उपस्थित नभएको र म्याद जारी गरी रीतपूर्वक घरदैलामा टाँस भएपछि समेत सो म्यादको अवधि गुजारी बसेको पाइएको भन्दै ९,८५,९०० लीटर स्पिट उत्पादन हुने र उक्त परिमाणलाई एल.पी. लिटरमा परिणत गर्दा जम्मा १६,२६,७३५ एल.पी लिटरको अन्तःशुल्क प्रतिलिटर रु.२३५।०० का दरले रु.३८,२२,८२,७२५।०० र सो अन्तःशुल्कको आधारमा सम्बन्धित आर्थिक ऐनबमोजिम तिन बुझाउनु पर्ने राजश्व रकम रु.८७,२९,८४,२००।०० र (रु. ५०००।०० जरीवाना समेत) अन्तःशुल्क ऐन २०१५ को दफा ३ बमोजिम श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि.ले बुझाउनु पर्ने ठहर्छ, भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालय, भरतपुर चितवनका प्रमुख कर अधिकृतले २०६२।१।१९ मा निर्णय गरेको देखियो । उक्त निर्णयको तपसील खण्डको प्रकरण ३ मा (प्रा.) लि.का तर्फबाट असूल गर्नपर्ने रकम असूल नभएसम्मको लागि इजाजत पत्र निलम्बन गर्ने मिति २०६१।१०।१८ को निर्णय र निवेदिकाको सम्पत्ति रोक्का राख्ने मिति २०६१।१।१२, २०६१।१।१९ र २०६१।२।१० को निर्णयलाई कायमै राख्ने भन्ने समेत उल्लेख भएको पाइन्छ । प्रस्तुत निवेदनमा आफ्नो सम्पत्ति रोक्का राख्ने उक्त निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत भएको भनी निवेदिकाद्वारा चुनौती दिएको अवस्था छ ।
८. वस्तुतः यी निवेदिकाउपर नभई निवेदिका सञ्चालक र शेयरधनी रहेको श्री डिष्टीलरी प्रा. लि.उपर अन्तःशुल्क हिनामिना गरेको भनी कारवाही चलाएको र आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुर चितवनले २०६१।१।१२ मा यी निवेदिकाको नाममा रहेको अचल सम्पत्ति अन्तः शुल्क ऐन, २०५८ को दफा १७(१) बमोजिम रोक्का गर्न, २०६१।१।१९ मा निजको नाममा रहेको वा हुनसक्ने शेयर लगानी, अन्य लगानी, बैंक मौज्जात, बहुमुल्य वस्तुहरूको बैंक मौज्जात एवम् सवारी साधन समेतको चल सम्पत्ति रोक्का गर्न आन्तरिक राजश्व विभागलाई पत्राचार गरेको देखिएको छ । तर सो चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने कुराको जानकारी यी निवेदिकालाई सोही समयमा दिएको देखिँदैन । साथै आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुर चितवनको २०६२।१।१९ को निर्णयबाट यी निवेदिका मोहनलक्ष्मी मास्केलाई अन्तःशुल्क ऐनबमोजिम राजश्व बुझाउनु पर्ने दायित्व निर्वाह गर्नपर्ने गरी अभियोग ठहर गरी जरीवाना गरिएको समेत सो निर्णयबाट देखिँदैन । केवल सगोल परिवारको स्वामित्वको कम्पनी भएकाले यी निवेदिका समेतका नाममा रहेका चल अचल सम्पत्तिबाट असूलउपर हुनुपर्ने भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत विवादको निरुपण हुनुपर्ने विषय निवेदिका मोहनलक्ष्मी मास्केले राजश्व रकम तिनु पर्ने वा नपर्ने भन्ने नभई प्रमुख कर अधिकृतले निवेदिकाको सम्पत्ति रोक्का गर्ने निर्णय गर्दा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तलाई अनुशरण गरेको छ कि छैन भन्ने रहेको हुँदा लगाइएको आरोपसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्था र त्यसमा अपनाइने कार्यविधितर्फ दृष्टिगोचर गर्न वाञ्छनीय हुने देखिन्छ ।
९. आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुर, चितवनले मिति २०६२।१।१९ मा निर्णय गर्दा श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि. ले अन्तः शुल्क ऐन, २०१५ को दफा ३ बमोजिम राजश्व रकम रु. ८७,२९,८४,२००।- (जरीवाना रु.५०००।- समेत) बुझाउनु पर्ने तथा उक्त (प्रा.) लि.का प्रथम सञ्चालक मथुराप्रसाद मास्केलाई तत्कालीन अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा १२ को उपदफा १(क) बमोजिमको कसूरमा रु.५,०००।- जरीवानाको अतिरिक्त छ महिना कैद हुने ठहराएको र सोही ऐनको दफा १५ बमोजिम सरकारी बाँकी सरह निवेदिका मोहनलक्ष्मी मास्के समेतको नाममा रहेको चल अचल सम्पत्तिबाट असूलउपर हुनुपर्ने ठहराएको देखिन्छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १८ (२) मा “यस ऐनबमोजिमको कारवाही गर्दा अन्तःशुल्क अधिकृतले संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ” भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।
१०. त्यस्तै संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ को दफा ३(१) मा “यो ऐन प्रारम्भ भएपछि दायर हुने देहायका कुनै मुद्दाको शुरु तथा पुनरावेदन कारवाही गर्दा यस ऐनबमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ” भन्ने उल्लेख भएको र देहाय (क) मा “अनुसूची १ मा उल्लिखित मुद्दा” भनी तोकिएको पाइन्छ । उक्त ऐनको अनुसूची १ को क्रमसंख्या ३ मा “अन्तः शुल्क ऐन, २०१५ अन्तर्गतको मुद्दा” भन्ने उल्लेख भएबाट अन्तः शुल्क ऐन, २०१५ अन्तर्गतको मुद्दामा संक्षिप्त कार्यविधि ऐनले तोकेको कार्यविधि लागू हुने कुरामा विवाद देखिँदैन । उक्त ऐनको दफा ७ को समावधान वा इतलायनामा सम्बन्धी व्यवस्थाको उपदफा (१)मा “अदालतले यस ऐनबमोजिम समावधान वा इतलायनामा जारी गर्दा अनुसूची ३ मा तोकिएको ढाँचामा जारी गर्नपर्छ” भन्ने उल्लेख भएको छ । सो ऐनको दफा २(ग) ले “अदालत” भन्नाले मुद्दा हेर्ने अधिकारी वा कार्यालयलाई समेत जनाउँछ भन्ने उल्लेख भएबाट अन्तःशुल्क सम्बन्धी मुद्दामा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ अन्तर्गतको कार्यविधि अपनाउनु पर्ने भई प्रतिवादीको नाउँमा दफा ७ बमोजिमको अनुसूची-३ ले तोकेको ढाँचामा म्याद जारी गर्नपर्ने देखिन्छ । उक्त ऐनको अनुसूची ३ को ढाँचा यस्तो देखिन्छ - ... अड्डारअदालतबाट जारी भएको ... ठाउँ बस्ने प्रतिवादी ... का नाउँको समावधान वा इतलायनामा ... ठाउँ बस्ने ... ले तपाईंको नाममा ... मितिमा .. मुद्दामा यस अड्डा/अदालतमा उजूर बयान/फिराद पत्र दिएको हुनाले सो उजूर बयान/फिरादपत्र र तत्सम्बन्धी लिखत प्रमाणको नक्कल यसै साथ पठाई दिएको छ । तसर्थ बाटोको म्याद बाहेक सात दिनभित्र प्रतिवादी बयान वा प्रतिउत्तरपत्र दिन आफ्नो लिखत प्रमाणको सक्कल नक्कल जो छ सो र सो बमोजिमको एक एक प्रति नक्कल समेत लिई यस अड्डा अदालतमा हाजिर हुन आफैँ नै आउनु होला वा अख्तियारनामा लेखी वारिस पठाउनु होला कानूनबमोजिम पुर्पक्ष हुनेछ । इति संवत् ... साल ... गते रोज शुभम् ।
११. तर आन्तरिक राजश्व कार्यालय, भरतपुर चितवनबाट यी निवेदिकाको नाममा जारी भएको ७ दिने समावधानको ढाँचा हेर्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ को अनुसूची ३ सँग मेल खाएको देखिन आउँदैन । २०६१ साल चैत्र १० गते जारी भएको सो समावधानमा “वा अख्तियारनामा लेखी वारेस पठाउनु होला” भन्ने वाक्यांशलाई लोप गरी म्याद जारी गरिएको देखिन्छ ।

कानूनबमोजिम कारवाही र निर्णय गर्ने अधिकार पाएको कर अधिकृतले कानूनले स्पष्ट रूपमा तोकेको कार्यविधि र प्रक्रियालाई पूर्णरूपमा अनुशरण र पालना गर्नेपर्छ । कानूनको प्रयोग र पालनामा सम्बन्धित कानूनमा अन्यथा उल्लेख भएमा बाहेक अन्य आधार र प्रक्रिया बमोजिम वा आफ्नो स्वविवेकीय अधिकार बमोजिमको छुट्टै प्रक्रिया वा कार्यविधि निर्धारण गर्न मिल्ने हुँदैन । साथै कानूनले म्याद जारी गर्ने स्पष्ट रूपमा ढाँचा तोकिएकोमा कुनै प्रशासकीय वा अर्ध न्यायिक अधिकारीले कानूनले नै अधिकार दिएमा बाहेक सो ढाँचालाई बदल्न, हेरफेर वा संशोधन गर्ने अधिकार राख्दैन । नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा १४ मा “कुनै नेपाल ऐनले अख्तियार दिएकोमा अर्को अभिप्राय नदेखिए चाहेको बखतमा सो अधिकारको प्रयोग गर्न हुन्छ” भन्ने उल्लेख भएको र दफा २१ मा “कुनै नेपाल ऐनले सूचना, आदेश, नियम वा उपनियम जारी गर्ने अख्तियार दिएको छ भने सो अख्तियारले त्यस्तै किसिमको अवस्थामा त्यही निकास मुताबिक त्यही किसिमले सो जारी गरिएका सूचना, आदेश, नियम वा उपनियमहरूलाई थप्न, संशोधन गर्न बदल्न वा खारेज गर्न हुन्छ” भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ । सो बमोजिम आन्तरिक राजश्व कार्यालयका प्रमुख कर अधिकृतलाई संक्षिप्त कार्यविधि ऐनले तोकेको समाव्हानको ढाँचालाई संशोधन गर्न वा बदल्न कुनै नेपाल ऐनले अख्तियारी दिएको पाइँदैन । ऐनको अनुसूची सम्बन्धित ऐनको अभिन्न अङ्ग हुन्छ । त्यस्तो अनुसूचीको संशोधन पनि ऐनकै संशोधनअन्तर्गत पर्दछ । ऐन तथा कानूनको संशोधन गर्ने विषय नितान्त विधायिकी विशेषाधिकार अन्तर्गतको कुरा हो । विधायिकी विशेषाधिकार भित्रको कुरालाई अधिकार नभएको पदाधिकारीद्वारा संशोधन गरिन्छ भने त्यो कानूनसम्मत नभै स्वेच्छाचारितापूर्ण कार्य हुने र विधायिकी विशेषाधिकार माथिको अतिक्रमण हुन्छ । कार्यविधि कानूनको प्रयोग र पालनामा स्वेच्छाचारीपूर्ण प्रयोग वा त्रुटिपूर्ण प्रयोग भएमा सारवान कानूनको प्रयोग प्रभावित हुन सक्ने खतरा हुन्छ । साथै अनिवार्य रूपमा पालना गर्नेपर्ने कार्यविधिसम्बन्धी कानूनको प्रयोग नगरी मुद्दाको कारवाही र निर्णय गरिएमा सो निर्णय नै त्रुटिपूर्ण मान्नुपर्ने हुन्छ । कानूनबमोजिम कार्य गर्ने सम्बन्धित प्रशासकीय वा अर्ध न्यायिक निकायका पदाधिकारीले यो मनन गर्ने कुरा हो । निवेदिकाको नाममा जारी गरिएको समाव्हान कानूनले तोकेअनुरूपको ढाँचामा जारी गरिएको नभई संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ अन्तर्गत कारवाही हुने अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ वा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ अन्तर्गतको कारवाहीमा ऐनबमोजिम वारेस लाग्नसक्ने भनी स्पष्ट रूपमा समाव्हानको ढाँचा तोकिएकोमा सो “अख्तियारनामा लेखी पठाउनु होला” भन्ने शब्दावली हटाई म्याद जारी गरेको कार्यले -सो कानूनको कार्यविधि पूरा गरेको भन्ने देखिन आएन । साथै वारेस मार्फत प्रतिरक्षा हुन सक्ने कानूनी अवस्थालाई अन्त गरी कानूनबमोजिमको प्रतिनिधिद्वारा प्रतिवाद गर्न पाउने पक्षको अधिकारमाथि अतिक्रमण गरिएको स्पष्ट देखिन आउँछ ।

१२. निवेदिकाको नाममा जारी भएको ७ दिने समाव्हान घरदैलोमा टाँस्नु भनी तामेल गर्न पठाएको र २०६१ साल चैत्र ११ गते निजको घर दैलोमा टाँस गरी तामेल गरेको उक्त तामेली व्यहोराबाट देखिन्छ । यी निवेदिकाले आफू मुटुरोगी भै उपचार गराई आराम गर्नपर्ने भएकोले प्रतिरक्षाको लागि सो म्यादभित्र उक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम वारेसमार्फत आन्तरिक र राजश्व कार्यालयमा हाजिर हुन गएकोमा प्रमुख कर अधिकृतले वारेसनामा स्वीकार नगरी दरपीठ गरी दिएको र दरपीठ गर्दा “अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १२ ले निज सञ्चालक श्रीमती मोहनलक्ष्मी मास्केलाई गिरफ्तार गर्न सकिने, साविक अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ को दफा १२ ले निज सञ्चालकलाई लागेको कसूरमा कैद र जरीवाना समेत हुनसक्ने अवस्था छ । कारवाहीको सिलसिलामा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १२(६) ले अनुसन्धानको क्रममा प्रहरीलाई भए सरहको अधिकार प्रयोग गर्नसक्ने तथा दफा १८(१) बमोजिम निज सञ्चालकलाई थुनामा वा जमानतीमा छाड्न सक्नेसम्मको अधिकार प्रदान गरेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दा फौजदारी मुद्दा भै सञ्चालक स्वयं नै उपस्थित भै बयान गर्नपर्ने र बयान भैसकेपश्चात प्रचलित कानूनबमोजिम पुर्पक्ष सम्बन्धी आदेश हुनुपर्ने देखिन आएकोले वारेस राख्न पाऊँ भनी पर्न आएको वारेसनामा सहितको निवेदन मुलुकी ऐन, अ.व. ६५ नं. बमोजिम स्वीकार गर्न मिलेन” भनी अ.व. २७ नं. बमोजिम २०६१/१२/२९ मा दरपीठ गरिदिएको सम्बन्धित मिसिलबाट देखिन्छ ।
१३. मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको महलको ६५ नं. मा - मुद्दामा वारिस दिँदा लिँदा देहायमा लेखिएबमोजिम गर्नपर्छ भन्ने उल्लेख भएको र देहाय १ मा - कानूनबमोजिम पुर्पक्षका लागि थुनामा बस्नु पर्ने वा जमानत लाग्ने अवस्थामा जमानत दिन नसकी थुनामा बस्नुपर्ने भएको व्यक्तिले वारिस राख्न पाउँदैन । सो बाहेक जमानत लाग्ने अवस्थामा कानूनबमोजिम जमानत दिने व्यक्तिले अड्डाबाट वारिस राख्न दिन मनासिव ठहराई इजाजत दिएमा वारिस राख्न पाउँछ भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ ।
१४. तत्कालीन अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ तथा हाल प्रचलित अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ ले अन्तःशुल्कसम्बन्धी मुद्दामा पुर्पक्षका लागि थुनामा बस्नुपर्ने भनी तोकेको देखिँदैन । उक्त ऐनले मुद्दा पुर्पक्ष गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था नगरेको अवस्था हुँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको ११८ नं.को प्रावधानलाई हेर्नपर्ने हुन्छ । उक्त नम्बरको देहाय २ मा थुनामा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नपर्ने अपराधहरू तोकिएको पाइन्छ । त्यसरी तोकिएका अपराधहरूमा जन्मकैदको सजाय हुनसक्ने अपराध, नेपाल सरकार वादी भै चलेको तीन वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय हुनसक्ने अपराध र माथि उल्लिखित अपराधहरूको उद्योग, दुरुत्साहन वा आपराधिक षडयन्त्र गरेको वा त्यस्तो अपराधमा मतियार भएको अपराध भन्ने उल्लेख भएको अवस्था छ । अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ बमोजिम तिर्नपर्ने अन्तःशुल्क दबाएमा, छिपाएमा वा छलेमा सो ऐनको दफा १२(क) बमोजिम ६ महीनासम्म कैद वा पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरीवाना वा दुवै सजाय हुने र कसूरसँग सम्बन्धित अन्तःशुल्क लाग्ने पदार्थ जफत हुने व्यवस्था

छ । जसअनुसार अ. वं. ११८ को देहाय २ मा पुर्पक्ष निमित्त थुनामा बस्नु पर्ने भनी उल्लिखित अपराधहरूको श्रेणीमा यी निवेदिकाउपर आरोप लगाएको मुद्दा पर्ने देखिन आएन ।

१५. अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ को दफा १२ बमोजिम कसूर गरेको भनी यी निवेदिकालाई गिरफ्तार गर्न आदेश जारी गरिएको अवस्था छैन । प्रचलित संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ को अनुसूचीले अख्तियारनामा दिई पठाउन सकिने कुरालाई स्पष्ट रूपमा औल्याई रहेको अवस्था छ । यस स्थितिमा कैद र जरीवाना हुनसक्ने भनी अनुमानकै भरमा वारेस राख्न नपाउने भनी वारेस मार्फत प्रतिरक्षाको अधिकारमा रोक लगाउनुले कानूनले दिएको अधिकारमा बन्देज लगाएको भन्ने स्पष्ट देखिएको छ । वारेस नलिएपछि निवेदकलाई पक्राउ गरी अनुसन्धान गर्नेतर्फ विपक्षी प्रमुख कर अधिकृतले कारवाही चलाएको पनि देखिएको अवस्था नरहेबाट दरपीठ आदेशमा वारेस राख्न नपाउने भनी उल्लेख गरिएको व्यहोरा आफैमा अन्तरविरोधात्मक देखिनआयो । सोको अतिरिक्त वारेसमार्फत् प्रतिरक्षामा प्रतिबन्ध लगाएको प्रमुख कर अधिकृतद्वारा गरिएको दरपीठ आदेशउपर यी निवेदिकाले २०६२।१।७ मा पुनरावेदन सुन्ने निकाय राजश्व न्यायाधिकरण काठमाडौंमा अ.वं. १७ नं. बमोजिम निवेदन दिएको र सोको जानकारी विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयलाई दिएकोमा राजश्व न्यायाधिकरणबाट हुने आदेश वा कारवाहीलाई नपर्खी विपक्षी कर अधिकृतले त्यसतर्फ कुनै वास्तै नराखी मिति २०६२।१।११ मा अन्तः शुल्क छलेको भनी फैसला गरिसकेको देखिएबाट यी निवेदिकाले मुद्दाको कारवाही सम्बन्धमा प्रतिरक्षा गर्न र आफ्नो सबूद प्रमाण पेशगर्न उचित र पर्याप्त अवसर नपाएको अवस्था एकातिर देखिन्छ भने आफूले गरेको दरपीठ आदेशउपर आफ्नो पुनरावेदन सुन्ने निकाय राजश्व न्यायाधिकरणमा अ.व. १७ नं. बमोजिमको निवेदन परी सो आदेशको न्यायिक पुनरावलोकन विचाराधीन रहेको जानकारी हुँदाहुँदै त्यहाँबाट हुने आदेश वा निर्णयलाई पन्छाउनु, छल्ल वा वेवास्ता गरी मुद्दा नै निर्णय गरेको विपक्षीको कार्य न्यायिक अनुशासन र मर्यादा विपरीत देखिनुका साथै कानूनप्रतिकूल समेत हुन्छ । यस्तोमा निर्णयकर्ताले निर्णय गर्दा स्वच्छ सुनुवाइको सिद्धान्तको अवमानना गरेको देखिई निज पूर्वाग्रही भएको एवं प्रवृत्त धारणा राखी निर्णय गरेको मान्नुपर्ने हुन्छ ।
१६. मुद्दा मामिलामा स्वच्छ सुनुवाइको सिद्धान्त केवल कारवाही गर्ने विषयको सूचना दिनु मात्रलाई पर्याप्त मान्न सकिन्न । त्यस्तो कारवाही वारेको सूचना कानूनबमोजिम जारी भए नभएको, सूचनासँगै लगाइएको आरोप र सो आरोपसँग सम्बन्धित प्रमाण एवं अन्य कागजातहरूको प्रतिलिपि दिए नदिएको, जारी भएको सूचनामा सम्बन्धित पक्षले प्रतिरक्षा गर्ने तथा सबूद प्रमाण पेश गर्ने पर्याप्त समय र अवसर पाए नपाएको, त्यसरी जारी भएको म्यादभित्र सम्बन्धित पक्ष रीतपूर्वक आए नआएको भन्ने जस्ता कुराहरू विचारणीय हुन्छन् । सुनुवाइको मौका भनेको प्राकृतिक न्यायको आधारभूत विधिशास्त्रीय सिद्धान्तको रूपमा रहेकोछ । जुन व्यक्तिको हक वा हितको प्रतिकूल कारवाही वा निर्णय गर्न लागिएको हो सो व्यक्तिको कुरा सुन्नु (Audi Alteram Partem) तथा निजलाई आफ्नो प्रतिरक्षा गर्न मनासिव अवसर दिइनु पर्दछ भन्ने प्राकृतिक न्यायको आधारभूत सिद्धान्त रहेको छ । यस्तो व्यक्तिलाई प्रशासकीय वा न्यायिक कारवाही र निर्णयको प्रतिकूल प्रभावबाट कार्यविधिगत सुरक्षा प्रदान गर्न नै सुनुवाइको सिद्धान्तको मूलभूत उद्देश्य रहेको हुन्छ ।
१७. २०६१ सालमा कारवाही प्रारम्भ हुँदा यी निवेदिका ६९ वर्षकी वृद्धा अवस्थाकी रहेकी भन्ने कुरा सम्बन्धित मिसिल सामेल रहेको वारेसनामाबाट देखिन्छ । यस्तो वृद्धावस्थाकी निवेदिका विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट जारी भएको म्यादमा प्रतिनिधिमार्फत उपस्थित हुनु भन्ने उल्लेख नभए पनि आफू मुटुको रोगी भएको भनी निज प्रचलित कानूनबमोजिम वारेसमार्फत् उपस्थित हुन गएको देखिन्छ । आन्तरिक राजश्व कार्यालयले सो वारेसनामालाई स्वीकार नगरी दरपीठ गरेको देखिएको र त्यसउपर निजले प्रचलित कानूनबमोजिम पुनरावेदन सुन्ने निकाय राजश्व न्यायाधिकरणमा कानूनबमोजिम निवेदन पेश गरी सो निकायको विचाराधीन रहेको अवस्थामा १५ दिनसम्म पनि नपर्खी मुद्दामा प्रतिनिधिमार्फत् उपस्थित हुन पाउने नपाउने कुराको छिनोफानो नै हुन नपाई एकपक्षीय रूपमा मिति २०६२।१।११ मा निर्णय गरेको देखिएबाट प्राकृतिक न्यायको सुनुवाइसम्बन्धी सिद्धान्त तथा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ को उपधारा (८) र (९) को गम्भीर रूपमा उल्लंघन गरी विपक्षी प्रमुख कर अधिकृतले निर्णय गरेको देखियो ।
१८. उक्त फैसलाबाट यी निवेदिकाउपर कसूर कायम भएको वा निजलाई सजाय गरिएको नदेखिएको तर पनि श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि.ले बुझाउनु पर्ने राजश्व रकम सो प्रा. लि.ले नबुझाएमा निवेदिकाको समेत चल अचल सम्पत्तिबाट असूलउपर गर्ने मनसाय उल्लेख गरी पहिले गरिएको रोकका यथावत कायम राख्ने भन्ने निर्णय गरेको देखिन्छ । साथै विपक्षी कर अधिकृतले राजश्व हिनामिना गरेको ठहराएको निवेदिका सञ्चालक रहेको श्री डिष्टीलरी (प्रा.) लि.ले अन्तःशुल्कको राजश्व हिनामिना गरेको आरोपमा सो कम्पनीबाट राजश्व रकम असूल गर्ने र जरीवाना गर्ने तथा कम्पनीको इजाजतपत्र निलम्बन गर्ने भन्ने समेत प्रमुख कर अधिकृतले मिति २०६२।१।११ मा गरेको निर्णयबाट देखिन आउँछ । यी सञ्चालक निवेदिकाको पनि सो आरोपित कार्यमा संलग्नता रहेको वा निजले कुनै कसूरजन्य कार्य गरेको तथा निवेदिकालाई सजाय गरिएको भन्ने प्रमुख कर अधिकृतको उक्त निर्णयबाट देखिन आउँदैन । कम्पनी ऐनबमोजिम गठित कुनै प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीको सञ्चालकले कसूरजन्य कार्य नगरेमा पनि कम्पनीको कर वा अन्तःशुल्क सम्बन्धी निजको दायित्व हुन्छ वा हुँदैन भन्ने सम्बन्धमा अन्तःशुल्क ऐन, २०१५ वा अन्तःशुल्क ऐन, २०५८ तथा प्रचलित कम्पनी ऐनमा समेत स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको पाइदैन । कानूनले नै सञ्चालकको करसम्बन्धी दायित्व निर्धारण नगरेको अवस्थामा कम्पनीले तिर्ने पर्ने कर वा राजश्व रकमका सम्बन्धमा यसका सञ्चालकको

- सम्पत्ति रोक्का राख्नुपर्ने अवस्थाको कानूनी आधार देखिंदैन । प्रत्येक नागरिकलाई प्रचलित कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोवार गर्ने हकलाई तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा १७ को उपधारा (१) ले र हाल प्रचलित नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९ को उपधारा (१) ले ले सुनिश्चित गरेको छ । तर यी निवेदिकाको नामको सम्पत्ति रोक्का गर्दा के कुन कानूनको आधारमा रोक्का राखिएको हो सो कुरा प्रमुख कर अधिकृतको निर्णयमा केहि उल्लेख भएको पाइदैन । कसैको संविधानप्रदत्त सम्पत्तिसम्बन्धी उक्त हकहरूको प्रचलनमा रोक लगाउँदा सम्पत्ति धारकलाई सो सम्बन्धमा सफाई पेश गर्ने वा तत्सम्बन्धी प्रमाण पेश गर्ने अवसर दिएर मात्र निर्णय गर्नपर्नेमा सुनुवाइको अवसरबाट बञ्चित गरी एकपक्षीय रूपमा अथवा स्वविवेकीय आधारमा विपक्षी प्रमुख कर अधिकृतबाट निर्णय गरिएको देखिँदा संविधान र प्राकृतिक न्याय सम्बन्धी नियमहरूको ठाडो उल्लंघन भएको मान्नुपर्ने हुन्छ ।
१९. यद्यपि श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.को अन्तःशुल्क इजाजतपत्र निलम्बन गर्ने समेत भनी आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट २०६१।१०।१८ मा निर्णय गरेको र सो मितिबाट उक्त (प्रा.) लि. सञ्चालनमा नरहेको भन्ने देखिएको छ । तर उक्त (प्रा.) लि.ले २०६२।१।११ को निर्णयबमोजिम नेपाल सरकारलाई बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्क बक्यौता रकम धरौटी खातामा जम्मा गर्ने र जम्मा नगरेको अवस्थामा उद्योग बन्द गर्न सकिने शर्तसहित मिति २०६४।१।३० मा सरकारसँग सम्झौता भएको भन्ने बहसको सिलसिलामा निवेदिकाका तर्फबाट रहनु भएको कानून व्यवसायीहरूले जिकीर लिनु भएको र सो अनुसार आन्तरिक राजश्व विभागले २०६४।१।२३ मा आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुरलाई गरेको पत्राचारको निजका तर्फबाट पेश भएको बहसनोटमा संलग्न रहेका छायाप्रतिबाट देखिएको र सोलाई उक्त विभागका तर्फबाट उपस्थित उपन्यायाधिवक्ताले खण्डन गर्न भएको नहुँदा श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.ले सरकारलाई बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्कसम्बन्धी विषयमा सम्बन्धित पक्षहरू बीच विवादको मुख्य विषयमा सहमति भएको भन्ने देखिन आउँछ ।
२०. यसरी श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.ले राजश्व छलेको अभियोगमा कारवाही हुँदा सो राजश्व रकम असूलउपर गर्ने भनी निर्णय भएको र सोको प्रमुख सञ्चालक मथुराप्रसाद मास्के (जसलाई जरीवाना र कैदको सजाय समेत गरिएको छ) सँग सरकारको हित विचार गरी श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. को कारखाना सञ्चालन गर्न दिने र राजश्व क्रमशः उठाउँदै जाने भनी निज मथुराप्रसाद मास्के र आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशकबीच २०६४।१।३० मा सम्झौता भई सो बमोजिम कारखाना सञ्चालन गर्न दिएको र राजश्व पनि उठाइरहेको अवस्था र परिस्थितिमा कुनै सजाय नै नगरिएको र प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत सामान्य सुनुवाइको मौका समेत नपाएकी दोस्रो सामान्य सञ्चालक रहेको यी निवेदिकाको सम्पत्ति यति लामो समयसम्म रोक्का राखी राख्नुपर्ने कुनै औचित्य र कानूनी आधार देखिँदैन ।
२१. त्यस्तै, नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयले २०६३।१।२९ मा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी गठन गरेको कर फर्छ्यौट आयोगमा आ.व. २०५५।२०५६ को अन्तःशुल्क सम्बन्धमा विपक्षी प्रमुख कर अधिकृतको निर्णयउपर सो आयोगबाट निर्णय गराई पाऊँ भनी श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. का तर्फबाट निवेदन दिएको र सो आयोगले उक्त निवेदन २०६३।१।२२ को निर्णयानुसार स्वीकृत गरिसकेको भन्ने समेत उक्त आयोगले श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि.लाई २०६३।१।२६ मा गरेको पत्राचारको छायाप्रतिबाट देखिन आउँछ । उक्त आयोगमा सो निवेदन विचाराधीन रहेकै अवस्थामा उक्त आयोग विघटन भएकोले २०६२।१।११ को निर्णय निष्क्रिय भएको भनी पुनः कर निर्धारण गरी पाउन उक्त उद्योगले पुनरावेदन अदालत हेटौडामा दिएको २०६४ सालको निवेदन नं. २९ को परमादेश मुद्दामा २०६४।७।१४ मा परमादेश जारी भएको भन्ने निवेदकतर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरूले पेश गर्न भएको बहसनोटमा संलग्न उक्त फैसलाको छायाप्रतिबाट देखिन्छ । उक्त फैसलाबाट कर फर्छ्यौट आयोग ऐन, २०३३ को दफा १६ बमोजिम कर फर्छ्यौट आयोगबाट विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा सर्न आएको श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. को सो निवेदनउपर निवेदनको विषयमा छानबीन र निर्णय हुनसक्ने अवस्था रहेको भन्दै कानूनबमोजिम पुनः कारवाही किनारा गर्न भनी परमादेश जारी भएको देखिन्छ । सो पुनरावेदन अदालत हेटौडाको फैसलाउपर विपक्षी कर अधिकृत समेतलाई पुनरावेदनको म्याद दिइएकोमा अर्थ मन्त्रालयको २०६४।१।२३ को निर्देशन समेतको आधारमा आन्तरिक राजश्व विभागका महानिर्देशकबाट २०६४।१।०२ मा पुनरावेदन नगर्ने भनी निर्णय भएको र पुनरावेदन अदालत हेटौडाको २०६४।७।१४ को फैसला कार्यान्वयन गर्न टिप्पणी सहितको फायल आन्तरिक राजश्व विभागले २०६४।१।०२।२० मा आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुरमा पठाएको भन्ने उक्त विभागको मिति २०६४।१।०२।२० को पत्रको छायाप्रतिबाट देखिन्छ । विपक्षीहरूको उक्त पत्राचारबाट उक्त (प्रा.) लि. को आ.व. २०५५।२०५६ को सम्बन्धमा आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट २०६२।१।११ मा भएको निर्णय पुनर्विचार एवं पुनः कर निर्धारण हुनसक्ने विपक्षीहरूले सिद्धान्ततः स्वीकार गरी सकेको भन्ने पछिल्लो समयमा विकसित घटनाक्रमले देखाएको छ ।
२२. अतः माथि विवेचना र विश्लेषण गरिएबमोजिम विपक्षी आन्तरिक राजश्व कार्यालय भरतपुरले श्री डिप्टीलरी (प्रा.) लि. उपर कारवाही र निर्णय गर्दा कम्पनीले बुझाउनु पर्ने अन्तःशुल्क रकम सर्वप्रथम सो कम्पनीको सम्पत्तिबाट असूलउपर गर्नपर्नेमा सो तर्फ कुनै कार्य नगरी यी निवेदिका शेयरवाला सञ्चालक रहेको मात्र कारणबाट करसम्बन्धी कानून वा कम्पनी कानूनमा व्यवस्था नभए पनि निज निवेदिकाबाट असूल गर्न निजको चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने भनी मिति २०६२।१।११ को निर्णयको तपसीलमा उल्लेख गरेको र सो गर्दा यी निवेदिकालाई सो सम्बन्धमा प्रतिरक्षा र प्रतिवाद गर्न समुचित मौका नै नदिई स्वच्छ सुनुवाइ (Fair Trail) को प्रक्रिया र प्राकृतिक न्याय सिद्धान्तविपरीत निजको सम्पत्तिसम्बन्धी संवैधानिक हकलाई

आघात पर्ने गरी निर्णय गरेको देखिन आएकोले यी निवेदिकाको नामको चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने भन्ने विपक्षीको मिति २०६१।९।१२, २०६१।९।१९ र २०६१।९।२।१० को निर्णय तथा पत्रहरू र मिति २०६२।१।११ को निर्णयमा उल्लिखित निवेदिकाको नामको सम्पत्ति रोक्का राख्ने हदसम्मको उक्त निर्णय समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी उक्त पत्रहरूद्वारा रोक्का राखिएको चल अचल सम्पत्ति समेत फुकुवा गरी दिनु भनी परमादेश समेत जारी हुने ठहराएको यस अदालत संयुक्त इजलासका मा.न्या. श्री राजेन्द्रकुमार भण्डारीको राय मनासिव हुँदा सो राय सदर हुने ठहर्छ । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत् यो फैसलाको जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छौं ।

न्या.दामोदरप्रसाद शर्मा

न्या.रणबहादुर बम

इति संवत् २०६६ साल माघ ७ गते रोज ५ शुभम्.....।

इजलास अधिकृत- दीपककुमार दाहाल

भाग: ५२, साल: २०६७, महिना: पौष, अंक: ९, फैसला मिति : २०६७/०४/२७, पृ. ३८, निर्णय नं. ८४५२

सर्वोच्च अदालत, विशेष इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश वस्ती
रिट नं. ०६५-WS-००१९

विषय :- उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश ।

रिट निवेदक: का.जि.का.म.न.पा.वडा नं ११ बस्ने अधिवक्ता कमलेश द्विवेदी
विरुद्ध

विपक्षी: प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय समेत

- राज्यले उठाउने शुल्क वा करहरूको उपयोगको स्थिति व्यवहारमा जे जस्तो रहे पनि सैद्धान्तिक रूपमा जनहितको लागि नै राज्यबाट शुल्क वा कर लगाइएको होला भनी स्वाभाविक रूपमा अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ । राज्यका विभिन्न अन्तरनिर्णीत अधिकारहरू मध्ये कर लगाउन पाउने अधिकार त्वहबतष्यल एयधभच पनि एक महत्वपूर्ण अधिकार भएको र कानूनले नेपाल सरकारलाई उक्त कार्य गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरिरहेको पाइँदा कानूनविपरीत कर लगाइएको भन्न नमिल्ने ।
(प्रकरण नं.५)
 - अन्तरिम संविधानले गरेको व्यवस्थाबमोजिम जननिर्वाचित संसदको स्वीकृति वा अनुमोदन विना राज्यको अन्य कुनै पनि निकायले नेपाली जनतालाई कर लगाउन नमिल्ने ।
(प्रकरण नं.७)
 - कार्यपालिकाले विधायिका वा न्यायपालिका तथा व्यवस्थापिकाले कार्यपालिकाको मूलभूत कार्यप्रकृतिलाई नै प्रतिस्थापन गर्ने कार्य शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्त अनुरूप हुन नसक्ने ।
(प्रकरण नं.१०)
 - कर योग्य सम्पत्ति भएर पनि कर नतिरी सम्पत्ति लुकाएर बस्ने व्यक्तिलाई दण्डनीतिका माध्यमबाट हतोत्साहित बनाई कर तिर्न बाध्य पार्ने वा उनीहरूलाई प्रोत्साहन वा विशेष सहूलियत दिएर करको दायरामा ल्याउने भन्ने कुरा विशुद्ध कार्यकारी नीतिगत विषयमा अदालतले हस्तक्षेप गरी अन्यथा भन्न नमिल्ने ।
(प्रकरण नं.१४)
 - स्वयं घोषणाद्वारा राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोत खोज्न नपाइने, कुनै पनि मुद्दामा प्रमाणमा नलाग्ने र मुद्दा चलाउन तथा सजाय गर्न नमिल्ने हो भने गैरकानूनी ढंगबाट आय आर्जन गर्ने र अपराधिक क्रियाबाट कालो धन थुपार्नेलाई प्रोत्साहन मिल्दैन भन्न सकिँदैन । राज्यले अपराध वा अपराधीलाई प्रोत्साहन हुने नीति अख्तियार गर्दा एक प्रकारले दण्डहीनताको अवस्था सिर्जना हुनजाने ।
(प्रकरण नं.१५)
- राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा जस्तोसुकै गैरकानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति वैध मानिने र कुनै कारवाही वा सजाय गर्न नपाउने हो भने उक्त समुच्चा ऐनको व्यवस्था प्रयोजनविहीन हुन पुग्ने ।
(प्रकरण नं.१६)
- सार्वजनिक पदमा बसी वा सार्वजनिक पदमा नबसेकाहरूले पनि अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी गैरकानूनी रूपले सम्पत्ति आर्जन गरी त्यसैबाट दश प्रतिशत कर तिर्ने व्यक्तिको सम्पत्तिको स्रोतबारे छानबीन गर्न वा मुद्दा चलाउन नपाउने हो भने सार्वजनिक पदमा रही भ्रष्टाचार गर्नेलाई प्रोत्साहन मिल्ने मात्र होइन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संविधान र प्रचलित कानूनबमोजिम प्रदत्त क्षेत्राधिकार कटौती भई सो निकायको कामकारवाहीमा अनुचित हस्तक्षेपको अवस्था सिर्जना हुन पुग्ने ।
(प्रकरण नं.१७)
 - कानूनविपरीत काम गर्ने वा कानून छल्ने व्यक्तिहरू गैरकानूनी तवरबाट लाभान्वित भई सम्पत्ति आर्जन गरिरहेका हुन्छन । कानूनी राज्यमा यसरी गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गर्ने हक कसैलाई पनि प्राप्त नहुने ।
(प्रकरण नं.२२)
 - अपराधजन्य कार्यबाट कमाएको सम्पत्ति स्वेच्छिक रूपमा घोषणा गरी केही प्रतिशत कर तिरेको कारणले मात्र अपराध र खतबाट नै माफ हुने गरी स्रोत नै खोल्न नपर्ने सूचित आदेशको व्यवस्थाको कुनै कानूनी औचित्य नहुने ।
 - राजस्व असूली वा करको दायरामा ल्याउनुको मतलब अपराधिक कार्य गरी धन कमाउन उन्मुक्ति दिनु होइन । लिखित संविधान भएको र राज्यसञ्चालनको आधार कानून भएको हाम्रो जस्तो प्रणालीमा यस्तो छूट हुन नसक्ने ।

- लामो राजनीतिक द्वन्द्वको कारण कानूनबमोजिम आममाफी (Amnesty) हुनसक्छ । कानूनबमोजिम राज्यले बृहत् सार्वजनिक हितको लागि कसैलाई Nolle Prosequi अनुसार मुद्दा नचलाउन सक्छ । चलिरहेको मुद्दा कानूनबमोजिम फिर्ता लिनसक्छ । सजाय भइसकेको हो भने Executive Clemency हुनसक्छ । तर राज्यलाई कर तिरेको नाताले गैरकानूनी तवरले कमाएको सम्पत्ति हो भने त्यस्तो सम्पत्ति स्वतः Legalise हुने व्यवस्था हुन सक्तैन । छानबीन अनुसन्धान हुन नै नपाउने हुन नसक्ने । (प्रकरण नं. २७)
- अपराध, भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्यलगायत जुनसुकै गैरकानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई वैधता दिनु र त्यसउपर छानबीन, अभियोजन र सजाय गर्न नपाउने गरी संविधान र प्रचलित कानूनले व्यवस्थागरेका संवैधानिक र कानूनी प्रावधानहरू प्रयोजनहीन, निष्क्रिय वा मृतप्रायः हुने गरी कार्यकारी आदेश जारी गर्नुले संक्रमणकालीन न्यायलाई प्रबर्द्धन गर्न नसक्ने । (प्रकरण नं. २८)
- शक्ति पृथकीकरण, विधिको शासन र नागरिक हक अधिकारमाथि सदैव चुनौती उत्पन्न भैरहेका अवस्थामा नागरिकका मौलिक हक अधिकारको संरक्षक र संविधानको अन्तिम व्याख्याताको हैसियतले अदालतले मुकदर्शक भएर कार्यपालिकाका संविधानप्रतिकूल कार्यहरूलाई वैधानिकता प्रदान गर्न सक्दैन । संविधानबमोजिमको सरकार र विधिको शासन कायम गराउने दायित्व अन्ततः स्वतन्त्र न्यायपालिकामाथि नै आइपर्दछ । त्यसैले स्वतन्त्र न्यायपालिकाको अधिकार समेत कुण्ठित हुन जाने गरी जारी गरिएको आदेश संविधानअनुरूप ठहर्याउन नमिल्ने । (प्रकरण नं. २९)

निवेदक तर्फबाट: विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री रामजी विष्ट र श्री विराजमान शाक्य

विपक्षी तर्फबाट:

अवलम्बित नजीर:

सम्बद्ध कानून:

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९, १३(१) र (२), ३३(अ), ८४, ८९(१), ९६क, १००, १२०

आदेश

न्या.बलराम के.सी.: सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयले खण्ड ५८, अतिरिक्ताङ्क २६ मिति २०६५।६।३ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गरेको सूचना नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ सँग बाभिएकोले संविधानको धारा १०७(१) बमोजिम अमान्य र बदर घोषित गरी सोही उपधारा (२) बमोजिम उपयुक्त आज्ञा आदेश वा पुर्जा जारी गरिपाऊँ भनी पर्न आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार रहेको छ :-

प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयले सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले अधिकार दिएको सम्झी मिति २०६५।६।३ को नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी सेवा शुल्क, महशुल कर, आयकर, रोयल्टी, भन्सार महशुल लगायतका व्यवस्थामा संशोधन गरेको छ । यसका साथै सोही सूचनाबाट राजस्व चुहावट अनुसन्धान तथा नियन्त्रण ऐन, २०५२, मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२, अन्तःशुल्क ऐन, २०५८, मदिरा ऐन २०३१, आयकर ऐन, २०५८ आर्थिक ऐन, २०६४ को अनुसूची १ समेतका दफावार व्यवस्थाहरूलाई समेत संशोधन गरेको छ ।

यसका अतिरिक्त उक्त आदेशको दफा ३४ ले जुनसुकै स्रोतबाट आर्जन गरेको आय सम्पत्ति भएपनि २०६५ साल माघ मसान्तभित्र कर तिरेमा वैद्य सम्पत्ति हुने, कुनै पनि निकायबाट छानबीन नगरिने र त्यस्तो कर तिर्ने घोषकलाई कुनै पनि ऐनबमोजिम मुद्दा चलाउने वा सजाय गर्न सकिने छैन भन्ने अनुचित व्यवस्था गरेको रहेछ ।

राज्यबाटै दण्डहीनतालाई प्रश्रय दिइएको सो आदेशको परिणाम एकातर्फ Black Money White Money मा परिणत हुने भएको छ । राज्य विरुद्धका अपराध र अपराधीले उन्मुक्ति पाउने भई संविधानको धारा ३३ (क) र (ज) बमोजिमको राज्य दायित्वभन्दा बाहिर गई आदेश भएको छ । अकीतर्फ कानून निर्माण एवं संशोधन गर्ने सार्वभौम संसदको अधिकारक्षेत्रमा ठाडो हस्तक्षेप भएको छ। सो आदेशले कानूनको हैसियत राख्दैन भने त्यस्तो अख्तियारी प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयसँग छैन । यो आदेश व्यवस्था कपटपूर्ण विधायन हो भने द्रव्यम वप्तज र ब्दगकभ या एयधभच पनि हो । कानूनी राज्य र विधिशास्त्रीय मूल्य मान्यता विपरीतको उक्त आदेश अमान्य र बदरभागी छ ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ को दफा ४ ले सम्पत्ति शुद्धीकरण गरेको मानिने भनी खण्ड (क) देखि (ड) सम्मको कार्य गर्ने र सो कार्यबाट गरेको आय, सम्पत्ति, भोगचलन, धारण गर्ने वा सो कार्यका लागि सहयोग गर्ने व्यक्तिलाई समेत कसूरदार मानी नेपाल सरकारवादी भै मुद्दा चलाउन हदम्याद नलाग्ने, त्यस्तो सम्पत्ति जफत हुने, विगो बमोजिम जरीवाना भई १ वर्षदेखि ४ वर्षसम्म कैद हुने व्यवस्था सोही ऐनको दफा २३, २४, ३० र ३४ ले गरेको अवस्थामा जुनसुकै स्रोतबाट गरेको आर्जन भए पनि कर बुझाएमा कारवाही नगरिने सो आदेशको व्यवस्था परस्पर विरोधाभाषपूर्ण छ । साथै आयकर ऐन, २०५८ को दफा १४२ विपरीतको सो आदेश दूषित भई कानून संरक्षित र मान्य हुन सक्दैन ।

सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ बमोजिमको आदेश तत्व विषयमा कानून नभएको अवस्थामा गरिने अन्तरिम व्यवस्था हो । आदेश व्यहोराको कानून बनी लागू भएमा आदेश अमान्य हुने घोषणा ऐनले नै गरिरहेको छ । कर महशुलसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयका कानूनहरू व्यवस्थापिका-संसदबाट तर्जमा भई लागू रहेको विद्यमान अवस्थामा जारी आदेशको औचित्यता कतैबाट पूष्ट हुँदैन। उक्त सूचित आदेश Unjust, Infair र Unreasonable छ ।

अतः सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयले जारी गरेको मिति २०६५।१।२० को आदेश नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३३ को खण्ड (ग) र (ज), धारा ३७, ८४, ८४(३), ८५, ८७ र ८९ सँग बाभिएकोले संविधानको धारा १ र १०७(१) बमोजिम प्रारम्भदेखि नै अमान्य र बदर घोषित गरी अपराधजन्य कार्यबाट प्राप्त सम्पत्ति आर्जन गर्नेलाई सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ लगायत अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही गर्नपर्ने सार्वजनिक कर्तव्य र दायित्व बहन गर्न गराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश लगायत अन्य उपयुक्त आज्ञा आदेश जारी गरिपाउँ । साथै प्रस्तुत निवेदनको अन्तिम किनारा नलागेसम्म उक्त आदेशको आधारमा कुनै पनि कार्य नगर्ने नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरी विषयवस्तुको गाम्भीर्यता हेरी प्रस्तुत निवेदनलाई अग्राधिकार दिई निरोपण गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदनपत्र ।

यसमा, के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु पर्ने हो ? विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफ मगाई प्रस्तुत निवेदनलाई अग्राधिकार दिई पेश गर्न । साथै अन्तरिम आदेशका सम्बन्धमा छलफल गर्न मिति २०६५।१०।२० को तारेख तोक्री सोको सूचना विपक्षीलाई दिनु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट मिति २०६५।१०।१३ मा भएको आदेश ।

निवेदकले असंवैधानिकताको दावी लिएको मिति २०६५।१।३ को आदेश संविधानसँग बाभिएको हो, होइन भन्ने विषय रिट निवेदनको अन्तिम किनारा हुँदाका बखत निरुपण गरिनु पर्ने प्रकृतिको देखिँदा हाल मागबमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गर्न मिल्ने देखिएन भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत विशेष इजलासको मिति २०६५।१०।२३ को आदेश ।

यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाउनु पर्ने कुनै कारण छैन । सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ अनुसार नेपाल सरकारले जनहितको लागि भन्सार महशूल, अन्तःशुल्क वा अरु कुनै कर तुरुन्त लगाउनु वा बढाउनु वा नछुट्टी देखेमा सूचित आदेशद्वारा गर्न सक्ने नै हुन्छ । के कुन आधारमा उक्त आदेश संविधानको प्रावधानसँग बाभिएको हो भन्ने प्रष्टसँग खुलाउन सकेको अवस्था छैन । कर वा कर लाग्ने आयको स्वयं घोषणा गरी तोकेको म्यादभित्र कर तिरेमा कर प्रयोजनको लागि त्यस्तो करदाताको आयको स्रोत नखोजिने व्यवस्थासम्म स्वयंकर घोषणाले गरेको हो । अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम गर्न नहुने कार्यबाट आर्जित सम्पत्तिमा वा त्यस्तो गैरकानूनी कार्यको दायित्वबाट त्यस्तो आयको स्वयं घोषणा गर्नेलाई पन्छाउने भन्ने होइन । अपराधजन्य कार्यबाट सम्पत्ति आर्जन गर्नेलाई कारवाही गर्न भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ लगायत सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन, २०६४ तथा अन्य सम्बन्धित कानूनहरूको व्यवस्था भएकै छैन । अतः यथार्थमा आधारित नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले उक्त सूचित आदेश जारी गरेको हो । उक्त आदेशले जुनसुकै स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिका बारेमा २०६५ साल माघ महिनाभित्र कर तिरेमा त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोतको बारे कुनै पनि प्रयोजनका लागि कुनै पनि निकायबाट छानबीन नगरिने र यसरी तिरेको करलाई अन्तिम कर मानिने र जरीवाना तथा अन्य शुल्क समेत नलाग्ने व्यवस्था गरेको छ । उक्त व्यवस्था विगत २०५२ र २०५८ सालमा पनि लागू गरिएकोले त्यसैलाई निरन्तरता दिई सरकारको आर्थिक नीतिबमोजिम गरिएको हो । सालबसाली बन्ने आर्थिक ऐन एक आर्थिक वर्षका लागि मात्र लागू हुने हुँदा सो आर्थिक वर्ष वित्तिसके पछि अर्को आर्थिक वर्षका लागि व्यवस्थापिका-संसदबाट आर्थिक ऐन पारित नभएसम्म कर महशूल सम्बन्धी व्यवस्थाहरूमा समयानुकूल परिवर्तन गर्दै जानुपर्ने हुन्छ । यसै अवस्थालाई विचार गरी सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी जारी गरेको आदेश कानूनबमोजिम नै जारी भएको हो । उक्त आदेश हाल निष्क्रिय भई आर्थिक ऐन, २०६५ व्यवस्थापिका-संसदबाट पारित भै लागू भैसकेको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

अर्थ मन्त्रालयका सचिवले जारी गरेको मिति २०६५।१।३ को आदेश अमान्य र गैरकानूनी भएको माग दावी लिई व्यवस्थापिका-संसदलाई प्रत्यर्थी बनाउनु पर्ने स्पष्ट आधार कारण बिना यस सचिवालयलाई समेत प्रत्यर्थी बनाई दायर गरिएको रिट निवेदनको औचित्यभित्र प्रवेश गर्न आवश्यक नहुँदा यस सचिवालयको हकमा खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको व्यवस्थापिका-संसद सचिवालय र सोही व्यहोरा मिलानको व्यवस्थापिका-संसदका सभामुख सुवासचन्द्र नेम्वाङ्गको छुट्टाछुट्टै लिखित जवाफ ।

अर्थ मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र अन्तर्गतको विषयमा यस मन्त्रालयलाई पनि विपक्षी बनाई दिएको रिट निवेदन खारेजभागी छ । सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी जारी गरिएको उक्त आदेश विधिसम्मत रहेको छ । राजस्व वृद्धि गरी मुलुकको बृहत्तर आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याउने उद्देश्यसाथ ल्याइएका उक्त सूचित आदेश गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई कानूनसम्मत बनाउन ल्याइएको होइन । गैरकानूनी धन आर्जन गरेमा प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही र सजाय हुने नै हुँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाहरूलाई प्रतिकूल असर पुर्‍याउन नभई कर तिर्न योग्य नागरिकलाई करको दायरामा

ल्याउन खोजेको मात्र हो । विधायिकाद्वारा निर्मित ऐनले प्रदान गरेको अधिकार अन्तर्गत नै रहेर सूचना प्रकाशन भएको देखिँदा कपटपूर्ण भयो भन्ने निवेदन दावी तथ्यहीन छ । संविधानको कुन धारासँग कसरी बाफियो भन्ने उल्लेख नगरी दायर भएको रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको कानून, न्याय तथा संविधानसभा व्यवस्था मन्त्रालयको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

नेपाल सरकार विरुद्ध ईश्वर प्रसाद पोखरेल समेत रहेको भ्रष्टाचार मुद्दा ९ फौ.पु.नं. ०६५-CF-०००१० मा VDIS कार्यक्रममार्फत आयको स्वयं घोषणा गरी कर समेत तिरी सकेपछि सार्वजनिक पदधारण नगरेको करदाताले अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम सम्पत्तिको स्रोत खुलाउनु पर्ने बाध्यता छ, छैन भन्ने समेतको कानूनी प्रश्न उठी सो मुद्दा हाल यस अदालतको बृहद् पूर्ण इजलासमा विचाराधीन रहेको हुँदा उक्त भ्रष्टाचार मुद्दामा निर्णय भएपछि सोको प्रतिलिपि साथै राखी पेश गर्न भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालत विशेष इजलासको मिति २०६६।२।२९ को आदेश ।

नियमबमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री रामजी विष्ट र श्री विजयराज शाक्यले अर्थ मन्त्रालयद्वारा जारी गरेको सूचनाले पाँचवटा ऐन संशोधन गरेको छ । अर्थ मन्त्रालयका सचिवले जारी गरेको आदेशले संसदबाट बनेका पाँचवटा ऐन संशोधन गर्न मिल्दैन । ऐन संशोधन गर्न पाउने अधिकार कार्यकारी अधिकार प्रयोग गर्ने सरकारलाई छैन । यसबाट संविधानले प्रत्याभूत गरेको शक्ति पृथकीकरणको उल्लंघन भएको छ । संसदको क्षेत्राधिकारमा अतिक्रमण गरेको छ । विशेष परिस्थिति परे आर्थिक ऐनद्वारा राजस्व र करसम्बन्धी कानून संशोधन गर्न मिल्नेमा सामयिक कर असूल ऐन अन्तर्गत त्यस्तो आदेश गर्न मिल्दैन । कर उठाउने, छूट दिने आदि विषय अर्थ विधेयकमा पर्छ भनी संविधानको धारा ८४(३) ले व्यवस्था गरेको छ । संसदको स्वीकृति बिना गरेको दर बढाउने, छूट दिने, नयाँ कर लगाउने आदि कार्य गर्न मिल्दैन । आदेशको दफा ३४ ले माघ मसान्तभित्र कर तिरे जुनसुकै स्रोतबाट आर्जन गरेको आयलाई वैध मानिने भन्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यतिमात्र होइन त्यसरी कर तिरेपछि त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोतबारे कुनै पनि प्रयोजनको लागि कुनै पनि निकायबाट छानबीन नगरिने र कागजात गोप्य रहने, प्रमाण नलाग्ने तथा मुद्दा चलाउन र सजाय गर्न नसकिने व्यवस्था गरेको छ । यसबाट मुद्दा निर्मलीकरण निवारण ऐनको व्यवस्था निष्क्रिय हुन पुगेको छ । भ्रष्टाचारको कसूरमा अनुसन्धान र अभियोजन गर्न पाउने संवैधानिक अख्तियारी पाएको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग र मुद्दा हेरी सजाय गर्न सक्ने स्वतन्त्र न्यायापालिकाको अधिकार कुण्ठित भएको छ । तसर्थ दण्डहीनता र अपराधिक कार्यलाई राज्यले नै संरक्षण र वैधता प्रदान गर्ने गरी जारी भएको सो आदेश प्रारम्भदेखि नै अमान्य घोषित गरिनु पर्दछ भन्ने समेत बहस गर्नभयो ।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उपर्यक्त बहस जिकीर सुनी रिट निवेदन र लिखित जवाफ सहितको सम्बद्ध संवैधानिक र कानूनी व्यवस्थाहरूको समग्र अध्ययन गरी हेर्दा देहायका प्रश्नहरूमा केन्द्रित रही निर्णय गर्नपर्ने देखिन आएको छ :-

१. सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ बमोजिम नेपाल सरकारलाई गरेको दर परिवर्तन हुने गरी सूचित आदेश जारी गर्ने अधिकार हुन्छ, हुँदैन ?
२. उक्त सूचित आदेशको दफा ३४ को प्रावधानले अपराध अनुसन्धान र न्यायिक प्रक्रिया र कार्यका सम्बन्धमा संविधान र प्रचलित नेपाल कानूनको व्यवस्थालाई अनुचित असर पारेको छ, छैन ?
३. निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो वा होइन ?
२. निर्णय दिनुपर्ने पहिलो प्रश्नका सम्बन्धमा हेर्दा नेपाल सरकारले जारी गरेको उक्त मिति २०६५।६।३ को सूचनाबाट विधायिका निर्मित पाँचवटा ऐन संशोधन गरेको, करका दरहरू घटबढ गरेको, नयाँ कर लगाएको हुँदा सो आदेश संविधानको धारा ८४, ८४(३), ८५, ८७ र ८९ समेतसँग बाफिएकोले प्रारम्भदेखि नै अमान्य गरिपाऊँ भन्ने समेत निवेदन दावी रहेको देखिन्छ । अर्थ मन्त्रालय समेतको लिखित जवाफ हेर्दा सालबसाली बन्ने आर्थिक ऐन एक आर्थिक वर्षको लागि मात्र लागू हुने हुँदा सो आर्थिक वर्ष वित्तिसकेपछि अर्को आर्थिक वर्षको लागि संसदबाट आर्थिक ऐन पारित नभएसम्म कर महशूलसम्बन्धी व्यवस्थाहरूमा समयानुकूल परिवर्तन गर्दै जानु पर्ने भएकोले ऐनको अख्तियारी अन्तर्गत उक्त आदेश जारी गरिएको हो । हाल आर्थिक ऐन, २०६५ व्यवस्थापिका संसदबाट पारित भै लागू भै सकेको हुँदा उक्त आदेश निष्क्रिय भएकोले संसदको अधिकारमा हस्तक्षेप भएको छैन भन्ने समेत उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।
३. उल्लिखित दावी र जिकीरको सन्दर्भमा खण्ड ५८ (असोज ३ गते २०६५ साल) (अतिरिक्ताङ्क २६) को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयको सूचना हेर्दा सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले सो आदेश जारी गरेको भन्ने देखिन्छ । प्रत्यर्थी नेपाल सरकारलाई उक्त आदेश जारी गर्ने अख्तियारी सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले प्रदान गरेको भन्ने आदेशमा उल्लेख भएको व्यहोराबाट प्रष्ट हुन आएको छ । सो आदेशले आधार लिएको सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ मा “नेपाल सरकारको विचारमा भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्कमा अरु कुनै कर लगाउने बढाउने बारेको ऐन जारी गर्नपर्ने ठहर भयो र जनहितको लागि त्यस्तो भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्क वा अरु कुनै कर तुरुन्त लगाउनु वा बढाउनु बाञ्छनीय छ भन्ने चिन्तमा लागेमा नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा लगाउनु वा बढाउनु सक्तछ” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । यसप्रकार जनहितको लागि भन्सार महसूल वा अन्तःशुल्क लगायत अन्य कुनै कर तत्काल लगाउनु वा बढाउनु पर्ने अवस्था आइपरेमा नेपाल सरकारले सूचित आदेश जारी गरी उक्त कार्य गर्न पाउने भन्ने देखियो ।

४. निवेदकले सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को उक्त दफा ३ को व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३सँग बाभिएकोले बदर गरीपाऊँ भन्ने दावी लिन सकेको पाइदैन । यसरी निवेदकले दफा ३ को सो कानूनी व्यवस्थालाई असंवैधानिक भन्न नसकी केवल त्यस अन्तर्गत जारी गरिएको आदेशलाई मात्र संविधान प्रतिकूल रहेको भन्ने दावी लिएको सन्दर्भमा प्रथमतः उक्त आदेश ऐनको व्यवस्थाअनुरूप छ, छैन र ऐनले दिएको अख्तियारीको सीमा नाघेको छ, छैन भन्ने कुरा नै हेर्नपर्ने हुन्छ ।
५. सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ को दफा ३ ले जनहितको लागि तत्काल भन्सार महसूल, अन्तःशुल्क लगायत अन्य कर बढाउनु पर्ने वा नयाँ कर लगाउनु पर्ने अवस्था छ भन्ने नेपाल सरकारलाई लागेमा सूचित आदेश जारी गरी सो कार्य गर्न सक्ने अख्तियारी दिएको देखिएबाट विवादित सूचित आदेश क्षेत्राधिकार नाघी जारी गरिएको भन्ने अवस्था देखिएन । सो आदेशमा जनहितको के कुन प्रयोजनका लागि उक्त आदेश जारी गर्न परेको हो भन्ने प्रष्ट उल्लेख भएको नदेखिए पनि आदेशको अन्तर्वस्तु हेर्दा भन्सार महशुल, भन्सार सेवा दस्तुर, कृषिसुधार शुल्क, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, युवा स्वरोजगार कोष कर, स्वास्थ्य सेवा कर, शिक्षा सेवा कर, सवारी साधन कर, चलचित्र विकास शुल्क, स्थानीय विकास शुल्क, प्रदूषण नियन्त्रण शुल्क, टेलिभिजन स्वामित्व शुल्क, पर्यटन सेवा शुल्क, आर्कस्मिक लाभ कर, क्यासिनो रोयल्टी, दूरसञ्चार सेवा दस्तुर, सडक निर्माण सम्भार तथा सुधारदस्तुर, वन पैदावार शुल्क, लगायतका शुल्क वा करका दरहरू लगाएको वा बढाएको देखिन आउँछ । राज्यले उठाउने ती शुल्क वा करहरूको उपयोगको स्थिति व्यवहारमा जे जस्तो रहेपनि सैद्धान्तिक रूपमा जनहीतको लागि नै राज्यबाट शुल्क वा कर लगाइएको होला भनी स्वाभाविक रूपमा अनुमान गर्नपर्ने हुन्छ । राज्यका विभिन्न अन्तरनिहित अधिकारहरू मध्ये कर लगाउन पाउने अधिकार Taxation Power पनि एक महत्वपूर्ण अधिकार भएको र कानूनले नेपाल सरकारलाई उक्त कार्य गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरिरहेको पाइँदा कानूनविपरीत कर लगाइएको भन्न मिलेन ।
६. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८४ को उपधारा (३) मा “अर्थ विधेयक” भन्नाले देहायमा उल्लिखित सबै वा कुनै विषयसित सम्बन्ध राख्ने विधेयकलाई जनाउनेछ भन्दै देहाय खण्ड (क) मा कर लगाउने, उठाउने, खारेज गर्ने, छूट दिने, परिवर्तन गर्ने वा करप्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने विषय अर्थ विधेयक अन्तर्गत पर्ने भन्ने प्रष्ट रूपमा उल्लेख भएको देखिन्छ ।
७. अर्थ विधेयक कसरी बन्दछ भन्ने सम्बन्धमा पनि संविधानमा व्यवस्था भएको छ । प्रथमतः नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९(१) ले कानूनबमोजिम बाहेक कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भनी दिएको संवैधानिक प्रत्याभूति महत्वपूर्ण छ । No taxation without representation भन्ने मान्यता सन १२९५ मा बेलायतको संसदले जारी गरेको म्याग्नाकार्टादेखि (Magna Carta) नै स्थापित भएको विषय हो । आज संसारभरका प्रजातान्त्रिक संविधानले यस व्यवस्थालाई संवैधानिक मान्यता दिएका छन् । अन्तरिम संविधानले गरेको यो व्यवस्थाबमोजिम जननिर्वाचित संसदको स्वीकृति वा अनुमोदन विना राज्यको अन्य कुनै पनि निकायले नेपाली जनतालाई कर लगाउन मिल्दैन ।
८. संविधानकै भाग ८ व्यवस्थापन कार्यविधि अन्तर्गतको धारा ८४ मा अर्थ विधेयक सरकारी विधेयकको रूपमामात्र संसदमा पेश गर्न सकिने भन्ने उल्लेख भएको छ । त्यसै गरी धारा ८५ मा विधेयक पारित गर्ने विधिका सम्बन्धमा उल्लेख भएको पाइन्छ । संसदको अधिवेशन वा बैठक नबसेको अवस्थामा तत्काल केही गर्न परेमा अध्यादेश जारी गर्न सकिने वैकल्पिक व्यवस्था धारा ८८ मा रहेको छ । धारा ९३ ले राजस्व र व्ययको अनुमान संसदसमक्ष पेश गर्नपर्ने भन्ने व्यवस्था भै कुनै आर्थिक वर्षको लागि राजस्व र व्ययको अनुमान व्यवस्थापिका संसदसमक्ष पेश हुन नसक्ने विशेष परिस्थिति उत्पन्न भएमा चालू आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनबमोजिम राजस्व संकलन गर्न सकिने व्यवस्था धारा ९६क. मा रहेको देखिन्छ ।
९. संविधानमा उल्लेख भैरहेका उल्लिखित व्यवस्थाहरूबाट जनप्रतिनिधिमूलक संस्था व्यवस्थापिका संसदको स्वीकृति नभई कर लगाउन र उठाउन नपाउने तथा कार्यकारी अधिकार प्रयोग गर्ने सरकारलाई संसदको विधि निर्माणको क्षेत्राधिकार विस्थापन वा संकुचित पार्ने अधिकार हुने देखिँदैन ।
१०. शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्त राज्यको अधिकार सरकारको कुनै एक अङ्ग वा व्यक्तिमा मात्र रहन नहुने भन्ने मान्यता हो । राज्यका सबै अधिकार एउटै निकाय वा व्यक्तिमा निहित भएमा अधिकारको दुरुपयोग भै निरंकुशताले जन्म लिने हुँदा अधिकारको पृथकीकरणको सिद्धान्तले आज संसारभरका प्रजातान्त्रिक संविधानहरूमा स्थान पाएको छ । नियन्त्रण र सन्तुलन एवं संविधानवादका सिद्धान्तहरूले पनि सीमित सरकारको परिकल्पना गरेका छन् । केही सीमित निरंकुश शासन व्यवस्थामा बाहेक कानूनी शासनका आधारमा राज्य सञ्चालन हुने आजको प्रजातान्त्रिक विश्वमा राज्यका विधायिकी, कार्यकारी र न्यायिक अधिकार एउटै अङ्गमा निहित रहने र प्रयोग गर्ने कुराको परिकल्पनासम्म पनि गर्न संभव छैन । यद्यपि शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्तको निरपेक्ष प्रयोग सम्भव छैन भन्ने कुरा पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छ । लोककल्याणकारी राज्यमा कार्यपालिकाको भूमिका अत्याधिक बृद्धि भएको कारण विधायिकाद्वारा प्रत्यायोजित अधिकारअन्तर्गत नियम बनाउने र केही अर्ध न्यायिक प्रकृतिका कार्यहरू कार्यपालिकाले पनि गर्ने पाउने विषय सामान्य नै भएको छ । तर कार्यपालिकाले विधायिका वा न्यायपालिका तथा व्यवस्थापिकाले कार्यपालिकाको मूलभूत कार्यप्रकृतिलाई नै प्रतिस्थापन गर्ने कार्य शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्तअनुरूप हुन सक्दैन ।
११. सामयिक कर असूल ऐन, २०१२ करिब ५५ वर्षअघि बनेको र त्यसबखत नेपालमा कुनै संविधान नै नरहनुका साथै कार्यकारी र विधायिकी कार्यबीच स्पष्ट विभाजन भई सो कार्य गर्ने फरकफरक अङ्ग समेत रहेभएको देखिँदैन । त्यस परिस्थितिमा

कार्यकारी अधिकारअन्तर्गत नै बनेको कानूनले सरकारलाई सूचित आदेशद्वारा कर लगाउन र उठाउन अधिकार दिनु अस् वाभाविक नभए पनि वर्तमान सन्दर्भमा खासगरी नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९ को सन्दर्भमा उक्त कार्य विचारणीय देखिन आउँछ । तर उक्त आदेशमा उल्लेख भएको विषयलाई समेत समेटी व्यवस्थापिका संसदबाट आर्थिक ऐन, २०६५ पारित भैसकेको भन्ने प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफमा उल्लेख भएको र आर्थिक ऐन, २०६५ हेर्दा विवादित सूचित आदेशलाई विस्थापन गरी सो आदेशमा उल्लेख भएका विषय उक्त आर्थिक ऐनले समेटेको भन्ने देखिँदा सूचित आदेशको वैधानिकताको प्रश्न हाल समाप्त भैसकेको मान्नुपर्ने हुन्छ ।

१२. जहाँसम्म उक्त सूचित आदेशको दफा ३४ ले न्यायिक कार्यलाई विस्थापन गरेको छ, छैन भन्ने दोस्रो प्रश्न छ । सो सम्बन्धमा उक्त सूचित आदेशको दफा ३४ मा आयको घोषणा गरी कर तिर्न सक्ने भन्ने शीर्षक अन्तर्गत अन्य कुराका अतिरिक्त उपदफा (१) मा जुनसुकै स्रोतबाट प्राप्त गरेको आय भएपनि आयकर ऐन, २०५८ तथा साविकमा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम आयकर लाग्ने त्यस्तो आयबाट २०६४ साल असार मसान्तसम्ममा सम्पत्ति आर्जन गरेको तर त्यस्तो आयमा लाग्ने कर नतिरेको व्यक्तिले २०६५ साल साउन १ मा रहेको मूल्यको दश प्रतिशतले स्वयं घोषणाद्वारा २०६५ साल माघ मसान्तभित्र आयकर तिरेमा त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोतको बारे कुनै पनि प्रयोजनको लागि कुनै पनि निकायबाट छानवीन गरिने छैन भन्ने समेत उल्लेख भएको देखिन्छ । त्यसैगरी सोही उपदफा (३) मा उपदफा (१) बमोजिम करदाताले घोषणा साथ पेश गरेको कुनै पनि कागजातहरूलाई गोप्य कागजातको रूपमा लिइनेछ र कुनै पनि निकायले त्यस्तो कागजात सबै वा आंशिक रूपमा हेर्न वा प्रमाण पेश गर्न लगाउने छैन । त्यस्तो कागजातको आधारबाट घोषकलाई कुनै पनि ऐनबमोजिम मुद्दा चलाउन सजाय गर्न सकिने छैन र सो कागजात करसम्बन्धी बाहेक अन्य मुद्दामा प्रमाण लाग्ने छैन भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको पाइयो ।
१३. उक्त व्यवस्थाले अख्तियारको दुरुपयोग गरी भ्रष्टाचार वा अनियमित कार्य गर्ने विरुद्ध अनुसन्धान र अभियोजन गर्ने अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग र त्यस्ता मुद्दा तथा सम्पत्ति शुद्धिकरण ऐनबमोजिम मुद्दा हेर्न पाउने न्यायिक अधिकारमा हस्तक्षेप भएको, राज्यले नै दण्डहीनतालाई प्रोत्साहन र संरक्षण दिएको कारण अपराधिक कार्यबाट गरेको आर्जनले वैद्यता पाएको भन्ने समेत निवेदन दावी रहेको छ । प्रचलित कानूनमा भएका व्यवस्थालाई निष्प्रयोजित बनाउन नभई सरकारको आर्थिक नीतिअनुरूप कर तिर्न योग्य व्यक्तिहरूलाई करको दायरामा ल्याई राजस्व अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यबाट उक्त आयको स्वयं घोषणासम्बन्धी व्यवस्था ल्याइएको हो भन्ने प्रत्यर्थीहरूको लिखित जवाफमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।
१४. वस्तुतः राज्यको अर्थ नीति के कसरी सञ्चालन गर्ने भन्ने कुरा कार्यकारी अधिकार प्रयोग गर्ने सरकारकै क्षेत्राधिकारअन्तर्गत पर्ने विषय हो । के कस्तो राजस्व नीति अख्तियार गर्दा अधिकांश व्यक्तिलाई करको दायरमा ल्याउन सकिन्छ । कर योग्य सम्पत्ति भएर पनि कर नतिरी सम्पत्ति लुकाएर बस्ने व्यक्तिलाई दण्डनीतिका माध्यमबाट हतोत्साहित बनाई कर तिर्न बाध्य पार्ने वा उनीहरूलाई प्रोत्साहन वा विशेष सहूलियत दिएर करको दायरामा ल्याउने भन्ने कुरा विशुद्ध कार्यकारी नीतिसँग सम्बन्धित विषय हो । त्यस्तो नीतिगत विषयमा यस अदालतले हस्तक्षेप गरी अन्यथा भन्न मिल्ने स्थिति हुँदैन । खास गरी आयकर ऐन, २०५८ वा साविकमा बहाल रहेको प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम आयकर लाग्ने सम्पत्ति भएको तर कर नतिर्ने व्यक्तिलाई २०६५ साउन १ गतेको मूल्यमा १० प्रतिशतले स्वयं घोषणा गरी माघ मसान्तभित्र कर तिरे अन्य जरीवाना वा शुल्क नलिने भन्ने सो आदेशको दफा ३४(१) मा उल्लिखित विषय नीतिगत विषय हो । सो विषयमा यस अदालतबाट हस्तक्षेप गर्न मिल्दैन । तर जुनसुकै स्रोतबाट प्राप्त गरेको आय भएपनि स्वयं घोषणा गरेको कारणले मात्र त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोतबारे कुनै पनि निकायले कुनै पनि प्रयोजनको लागि छानवीन नै गर्न नपाउने, त्यस्ता कागजातहरू गोप्य रहने, कुनै निकायले हेर्न वा प्रमाणमा लगाउन नपाउने र त्यस्तो कागजबाट कुनै पनि ऐनबमोजिम मुद्दा चलाउन र सजाय गर्न नपाइने भन्ने दफा ३४ को उपदफा (१) र (३) मा उल्लेख भएको व्यवस्था मुलुकको अर्थ नीतिसँग सम्बन्धित जस्तो देखिए पनि उक्त प्रावधानले अदालत तथा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संविधान र कानूनबमोजिम प्राप्त क्षेत्राधिकार कटौती गर्न खोजेको देखिनुका साथै संविधानको धारा १३ को समानताको हक समेतको विपरीत देखियो ।
१५. आदेशको दफा ३४ मा उल्लेख भएको सो व्यहोराले विगतमा जुनसुकै अपराधिक कार्यबाट गरेको आर्जनलाई समेत वैद्यता प्रदान गरी राज्यले नै अपराधलाई प्रोत्साहन गरेको वा दण्डहीनतालाई संरक्षण गरेको भन्ने निवेदकको भनाई छ । स्वयं घोषणाद्वारा राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोत खोज्न नपाइने, कुनै पनि मुद्दामा प्रमाणमा नलाग्ने र मुद्दा चलाउन तथा सजाय गर्न नमिल्ने हो भने गैरकानूनी ढंगबाट आय आर्जन गर्ने र अपराधिक क्रियाबाट कालो धन थुपार्नेलाई प्रोत्साहन मिल्दैन भन्न सकिँदैन । राज्यले अपराध वा अपराधीलाई प्रोत्साहन हुने नीति अख्तियार गर्दा एक प्रकारले दण्डहीनताको अवस्था सिर्जना हुन जान्छ । अन्तरिम संविधानको धारा ३३(ब) मा सरकारी लाभको पदमा रहेर भ्रष्टाचार गरी गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गर्नेहरू उपर कडा कारवाही गरी दण्डित गर्ने नीति लिने राज्यको दायित्व हुनेछ, भन्ने उल्लेख भएबाट राज्यले भ्रष्टाचार वा गैरकानूनी आर्जन विरुद्ध कडा दण्ड नीति लिनु पर्ने देखिन्छ । दफा ३४(१) र (३) को व्यवस्था संविधानको उक्त व्यवस्थाविपरीत देखियो ।
१६. सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ को दफा ४ ले आतंककारी क्रियाकलाप लगायत संगठित अपराध समेतबाट प्राप्त गरेको सम्पत्तिको स्रोत लुकाउने वा कानूनी कारवाहीबाट बचाउने, सम्पत्ति रूपान्तरण, स्थानान्तरण गर्ने, आदि

कार्यलाई सम्पत्ति शुद्धिकरणको कसूर मानिने व्यवस्था गरेको छ । साथै त्यस्तो कसूरमा अनुसन्धान गरी मुद्दा चलाउन हदम्याद नलाग्ने व्यवस्था सो ऐनको दफा २३ ले गरेको छ भने दफा ३० मा त्यस्तो कसूर गर्ने व्यक्तिलाई बिगोबमोजिम जरीवाना र एक वर्षदेखि चार वर्षसम्म कैद वा दुबै सजाय हुनसक्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । राज्यलाई दश प्रतिशत कर तिरेकै भरमा जस्तोसुकै गैरकानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति वैद्य मानिने र कुनै कारवाही वा सजाय गर्न नपाउने हो भने उक्त समुच्चा ऐनको व्यवस्था प्रयोजनविहीन हुन पुग्दछ ।

१७. त्यसैगरी सार्वजनिक पदधारण गरेको व्यक्तिले अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा कानूनबमोजिम अनुसन्धान तहकिकात गरी अदालतमा मुद्दा चलाउन संविधानको धारा ११९ ले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग जस्तो स्वतन्त्र संवैधानिक निकायको व्यवस्था गरेको छ । सार्वजनिक पदमा बसी वा सार्वजनिक पदमा नबसेकाहरूले पनि अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी गैरकानूनी रूपले सम्पत्ति आर्जन गरी त्यसैबाट १० प्रतिशत कर तिर्ने व्यक्तिको सम्पत्तिको स्रोतबारे छानबीन गर्न वा मुद्दा चलाउन नपाउने हो भने सार्वजनिक पदमा रही भ्रष्टाचार गर्नेलाई प्रोत्साहन मिल्ने मात्र होइन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संविधान र प्रचलित कानूनबमोजिम प्रदत्त क्षेत्राधिकार कटौती भई सो निकायको कामकारवाहीमा अनुचित हस्तक्षेपको अवस्था सिर्जना हुन पुग्दछ । साथै त्यस्तो सम्पत्तिको स्रोतबारे छानबीन गर्न नपाउने हो भने अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८, भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९, विशेष अदालत ऐन, २०५९ लगायतका कतिपय प्रचलित नेपाल कानूनका व्यवस्था समेत निष्क्रिय र प्रभावहीन बन्न पुग्ने देखिन्छ ।
१८. संविधानको धारा १०० ले न्यायसम्बन्धी अधिकार अदालतबाट प्रयोग हुने संवैधानिक प्रत्याभूति दिएको छ । न्यायिक कार्य अदालत वा न्यायिक निकायबाट सम्पादन हुने भन्ने संवैधानिक व्यवस्थाले न्यायिक कार्यलाई व्यवस्थापिका वा कार्यापालिकाको क्षेत्राधिकारबाट पृथक गरेको सम्झनु पर्दछ । आफूसमक्ष पर्न आएको विवादमा क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्ने वा नगर्ने, न्यायिक प्रक्रिया कसरी व्यवस्थित गर्ने, विवादित विषयमा के कुन प्रमाण सम्बद्ध हुन र होइनन्, सम्बद्ध के कुन प्रमाण बुझ्ने वा नबुझ्ने, त्यसरी बुझिएका प्रमाणलाई कसरी ग्रहण गर्ने वा नगर्ने र प्रमाणको मूल्याङ्कनबाट के कस्तो निर्णय निष्कर्षमा पुग्ने भन्ने कुरा संविधान र प्रचलित कानूनको अधीनमा रही सम्बन्धित अदालत वा न्यायिक निकायबाट निरूपण हुने विषयहरू हुन । संविधान र सो अन्तर्गत बनेका न्याय प्रशासन ऐन, २०४८, प्रमाण ऐन, २०३१, मुलुकी ऐन, २०२० लगायतका कानूनहरूले यी विषयहरू नियमित गरेको अवस्था छ । अदालत वा न्यायिक निकायलाई संविधान र प्रचलित कानूनबमोजिम प्राप्त यी अधिकारहरूको प्रयोग अन्य कुनै निकायको हस्तक्षेप, दबाव वा प्रभाव बिना स्वतन्त्र र निष्पक्ष रूपमा हुनुपर्ने अर्थात् स्वतन्त्र न्यायापालिकाको अवधारणालाई पनि अन्तरिम संविधानले उक्त संविधानको मुलभूत अन्तर्वस्तुका रूपमा ग्रहण गरेको छ । प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयबाट जारी गरिएको विवादित आदेशको दफा ३४ को व्यवस्थाले आपराधिक वा गैरकानूनी रूपबाट आर्जन गरी उक्त आदेशबमोजिम स्वयं घोषणा गरी राज्यलाई कर तिरीएको सम्पत्तिको स्रोतका बारेमा प्रमाण बुझ्न र सजाय गर्नबाटै रोक लगाएको देखिएको छ । यसबाट अदालतलाई न्यायिक अधिकार प्रयोग गर्न अवरोध पुग्न जाने मात्र नभई कानूनी राज्य र स्वतन्त्र न्यायापालिकाको मूल्य र मान्यतामाथि नै प्रश्न चिन्ह खडा हुन पुगेको देखिन्छ ।
१९. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९ ले प्रत्येक नागरिकलाई प्रचलित कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोबार गर्ने हकलाई मौलिक हकको रूपमा राखेको छ । तर सोही धाराको उपधारा (२) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा अवैध ढंगले आर्जन गरेको सम्पत्तिको हकमा यो उपधारा लागू हुने छैन भन्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यसै गरी धारा १२(१) मा प्रत्येक व्यक्तिलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने गरी आफ्नो इच्छानुसार बाँच्न, जीउन, रहन पाउने अधिकार दिएको छ । उपधारा (३) मा खण्ड (क) देखि खण्ड (च) सम्म पेशा व्यवसाय गर्ने लगायत विभिन्न स्वतन्त्रता प्रदान गरेको पनि छ । धारा १२ (३) को खण्ड (क) देखि खण्ड (च) सम्मको सबै स्वतन्त्रताको लक्ष्य सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने र सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोबार गर्न पाउने हक उपभोग गर्न पट्टि लक्षित हुन्छ । तर उल्लिखित स्वतन्त्रता एवं हक Absolute होइन । नेपालको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता, विभिन्न जातजाति, धर्म सम्प्रदायबीचको सुसम्बन्धमा खलल पर्नेदेखि अपराध गर्न दुरुत्साहन गर्ने वा सार्वजनिक शिष्टाचार वा नैतिकताको प्रतिकूल हुने काम रोकन वा पेशा व्यवसाय गर्न शर्त तोक्न सक्ने गरी बृहत्तर सार्वजनिक हितलाई ध्यानमा राखी कानूनद्वारा रोक लगाउन सकिने हक हो ।
२०. कानूनी शासनमा सबै नागरिक समान हुन्छन् । राज्यको कुनै उद्देश्य प्राप्तीको लागि समान अवस्थाका एक वर्गकाहरूलाई एकप्रकारको व्यवहार र असमान अवस्थाका अर्को प्रकारका वर्गलाई अर्को प्रकारको व्यवहार गर्ने गरी राज्यले कानून बनाउन सक्छ । समाजमा नैतिक आचरण विपरीत काम हुन सक्दैन । राज्य जतिसुकै प्रजातान्त्रिक र खुल्ला समाजमा आधारित भएपनि नैतिक आचरणविपरीत हुने कार्य गर्ने छूट कसैलाई प्रदान हुन सक्दैन । त्यसैगरी समाज जतिसुकै खुल्ला, सम्पन्न, उदार, प्रजातान्त्रिक, शिक्षित आदि भएपनि नैतिक आचरणविपरीत हुने वा कुनै पनि प्रकारको अपराध गर्न दिने वा हुन दिने गरी राज्य मौन बस्न सक्दैन । खुल्ला समाजमा आधारित राज्य जतिसुकै प्रजातान्त्रिक र उदार भए पनि कानूनभित्र रहेर र कानूनविपरीत नहुने हदसम्म प्रत्येक नागरिक जेसुकै र जुनसुकै काम गर्न सक्षम हुन्छन् । कानूनको परिधिभित्र रहेर प्रत्येक नागरिक मौलिक हक, कानूनी हक र मानव अधिकार अनियन्त्रित तवरले उपभोग गर्न सक्षम हुन्छन् त्यसैले हाम्रो संविधानले धारा २४(४) मा प्रचलित कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरेबापत कुनै व्यक्ति सजायको भागी हुने छैन भनी मौलिक हक प्रदान भएको छ ।

२१. कानूनी राज्यको आधारमा राज्यसञ्चालन हुने प्रत्येक जनकल्याणकारी राज्यको प्रमुख कर्तव्य समाजमा शान्त वातावरण कायम गरी आपराधिक कार्य हुनबाट रोक्ने र अपराध भई हालेमा अपराध गर्नेलाई गिरफ्तार गरी कानूनी प्रक्रिया पुर्याई अभियोग लगाई सक्षम अदालतबाट स्वच्छ सुनुवाइमार्फत कानूनबमोजिम सजाय दिलाउनु हो । यसको उद्देश्य समाजमा नैतिकता कायम राख्न, अमन चैन कायम राख्न र आपराधिक कार्य हुन नदिन अरुलाई निरुत्साहन गर्ने हो ।
२२. समाजमा विभिन्न गम्भीरदेखि सामान्य खालका फौज्दारी अपराधहरू हुन सक्छन् । समाजमा विभिन्न आर्थिक अपराधहरू हुन्छन् । यस प्रकारका अपराधमा अपराध गर्ने वर्ग लाभान्वित हुन्छ, भने अकीतर्फ अपराधबाट पीडित व्यक्ति दुःख भोगी रहेका हुन्छन् । त्यसैगरी आर्थिक अपराधमा भ्रष्टाचारको अपराध हुनसक्छ, कर छल्ने काम हुनसक्छ, कगननप्लिन को काम हुनसक्छ, कालोबजारको काम हुनसक्छ, भन्सार छली चोरी पैठारी आदि हुनसक्छ । यी कार्यहरू अर्थात भ्रष्टाचारको कार्यले गर्दा राज्यले दिनपर्ने स्वच्छ प्रशासन दिन सक्दैन । जसको कारण सर्वसाधारण जनताले सार्वजनिक रूपमा पाउनु पर्ने सेवा पनि नपाउन सक्छन् भने यस प्रकारका कार्यले कर, भन्सारलगायत राज्यले कानूनबमोजिम राज्य सञ्चालनको लागि जनताबाट असूल गर्न पाउने रकम पनि कानूनद्वारा कर वा शुल्कका रूपमा सरकारको कोषमा दाखिल नभई सार्वजनिक विकासको रूपमा खर्च हुनुपर्ने रकम गलत र गैरकानूनी बाटोबाट कानूनविपरीत काम गर्ने व्यक्ति अत्याधिक रूपले लाभान्वित हुन पुग्दछ । यसलाई अर्को शब्दमा भन्दा कानूनविपरीत काम गर्ने वा कानून छल्ने व्यक्तिहरू गैरकानूनी तवरबाट लाभान्वित भई सम्पत्ति आर्जन गरिरहेका हुन्छन् । कानूनी राज्यमा यसरी गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गर्ने हक कसैलाई पनि प्राप्त हुँदैन ।
२३. कानूनी राज्यमा सबै नागरिकले आर्जन गरेको सम्पत्तिको एकएक गरी स्रोत खुलाउनु पर्छ । कानूनी राज्यमा राज्यले विभिन्न कामको लागि सार्वजनिक कार्यालय र अधिकारीहरूको व्यवस्था भएको हुन्छ । उदाहरणको लागि राजस्वको सम्बन्धमा विभिन्न प्रकारका कर अधिकारी, भ्रष्टाचार नियन्त्रणको लागि विभिन्न कार्यालय र अधिकारीहरू कानूनले व्यवस्था गरेको हुन्छ । यस्ता निकाय वा अधिकारीहरू आफ्नो काम गर्न संविधान र कानूनबमोजिम अधिकार सम्पन्न हुन्छन् । यस्ता निकाय वा अधिकारीले कुनै व्यक्तिसँग उसले आर्जन गरेको सम्पत्तिको स्रोतका सम्बन्धमा जानकारी मागेमा कानूनी स्रोत देखाउने कर्तव्य त्यस्ता व्यक्तिको हुन्छ । तोकिएको सम्बन्धित अधिकारी त्यस्ता व्यक्तिको सम्पत्तिको स्रोतका सम्बन्धमा प्रमाण माग्न अधिकारसम्पन्न हुन्छन् । त्यसैले गर्दा संविधानको धारा १९(२) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा अवैध ढंगले आर्जन गरेको सम्पत्तिमा आर्जन गर्ने व्यक्तिको कुनै अधिकार नहुने कुरा स्पष्ट भएको छ ।
२४. विवादित सूचित आदेशको दफा ३४ को व्यवस्था विभिन्न सरकारी निकाय बीचको Coordination को अभावमा आएको देखिँदा त्यसबाट अन्य निकायको अधिकारक्षेत्रको अतिक्रमण हुनुका साथै प्रचलित कानूनविपरीत तथा सरकारको नीति राजस्व असूली र आमदानीमुखी आदि देखिन्छ ।
२५. संविधानको धारा ३७ मा कार्यकारिणी अधिकारको व्यवस्था भई उपधारा (१) मा नेपाल राज्यको कार्यकारिणी अधिकार मन्त्रपरिषद्मा निहित रहने व्यवस्था छ । धारा ४३(२) अनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम नेपाल सरकारको कार्यसम्पादन र कार्यविभाजन हुने व्यवस्था भएको छ । सो उपधारा (२) को व्यवस्थाबमोजिम विभिन्न मन्त्रालय, विभाग र कार्यालय गठनका साथै त्यसरी गठन हुने मन्त्रालय, विभाग र कार्यालयको काम, कर्तव्य र अधिकार समेत तोकिएको व्यवस्था भएको देखिन्छ । कार्यविभाजन नियमावलीले राजस्व एवं आर्थिक मामिला आदिका सम्बन्धमा अर्थ मन्त्रालयको गठन, ऐन कानूनका सम्बन्धमा कानून मन्त्रालय, देशमा अमन चयन शान्ति र व्यवस्था एवं अपराध नियन्त्रण गर्ने प्रहरीका सम्बन्धमा गृह मन्त्रालय र भ्रष्टाचार जस्ता जघन्य अपराधका सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको व्यवस्था भएको देखिन्छ । उपयुक्त निकायहरू आ-आफ्नो कामको लागि स्वतन्त्र छन् तर एकअर्काका अधिकारक्षेत्रका सम्बन्धमा Coordination आवश्यक पर्दछ । एकअर्काको अधिकारक्षेत्रमा नियन्त्रण, सीमित, अतिक्रमण वा इखभचबिउ गर्न सक्तैन ।
२६. अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गतका निकाय वा कार्यालय आदिले देशको अर्थ, आर्थिक नीति बनाउने, त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न आइपर्ने आवश्यक सम्पूर्ण काम गर्नसक्छ । राजस्व असूली सम्बन्धमा करदाता मैत्री अर्थात कर असूल गर्ने कार्यमा सरलीकरण गरी जतिसक्दो बढी राजस्व असूलगर्न जुनसुकै नीतिगत निर्णय गर्नसक्छ । त्यसमा विवाद हुँदैन तर त्यसको एउटा अपवाद छ । त्यो अपवाद हो त्यसरी गर्ने कार्यमा अर्को निकायको अधिकारक्षेत्रमा हस्तक्षेप हुने कार्य र आपराधिक कार्यबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति पनि Legalise हुने गरी कानून बनाउने वा निर्देशिका आदि जारी गर्ने समेतका नीतिगत निर्णय लगायत कानून पनि बन्न सक्तैन । अर्थ मन्त्रालयबाट जारी गरिएको विवादित सूचित आदेश नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३७(१) अन्तर्गत Overlapping of Jurisdiction को एउटा नमूना हो । मिति २०६१।६।३ को उक्त सूचनालाई हेर्ने हो भने जुनसुकै प्रकारले अर्थात भ्रष्टाचार गरी कमाएको वा तस्करी गरी कमाएको वा वन्यजन्तु वा वन विनास गरी आर्जन गरेको वा शरीर अपहरण गरी वा लागू औषधको कारोबार गरी आदि विभिन्न गैरकानूनी र आपराधिक कार्य गरी कमाए पनि केवल स्वेच्छिक रूपमा सम्पत्ति विवरण दिई कर तिरेको कारणले मात्र स्रोत पनि खुलाउन नपर्ने र कुनै निकायले कुनै कारवाई गर्न नपाउने व्यवस्था भएको देखिन्छ । कानूनको आधारमा शासन सञ्चालन हुने हाम्रो जस्तो लिखित संविधान भएको देशमा यस्तो व्यवस्थाको परिकल्पनासम्म पनि गर्न सकिँदैन ।
२७. आफ्नै भूभागभित्र Civil War लगायतको कारण आफ्नो कानून लागू गर्न नसक्ने Failed State वा सार्वभौम विधायिका नभएको वा न्यायपालिका स्वतन्त्र नभएको वा सैनिकद्वारा शासित Dictatorial Regime मा यस्तो हुन सक्ला तर हाम्रो जस्तो चुनावबाट जितेको दलले बहुमतको आधारमा संसदको बहुमतप्राप्त भएको कारण राज्यसञ्चालन गर्ने व्यवस्था भएको देशमा

यस्तो व्यवस्थाको कुनै स्थान हुँदैन । नेपाल Failed State होइन । नेपालमा लिखित संविधान छ । सार्वभौम संसदले देशको आवश्यकताअनुसार कानून बनाउदै आएको छ । बहाल रहेको कानून अपर्याप्त भएको महशुस भएमा संविधानको अधीनमा रही व्यवस्थापिका जुनसुकै विषयमा कानून बनाउन सक्षम र स्वतन्त्र छ । संविधानबमोजिम मन्त्रपरिषद् गठन भएको छ । संविधानको धारा १५३ बमोजिम निजामती सेवाको गठनसम्बन्धी व्यवस्था छ । भ्रष्टाचार र अख्तियार दुरुपयोगको अपराधमा कारवाही गर्न प्रहरी एवं अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको व्यवस्था छ । संविधानतः न्यायपालिका स्वतन्त्र छ । यस्तो अवस्थामा अपराधजन्य कार्यबाट कमाएको सम्पत्ति स्वेच्छक रूपमा घोषणा गरी केही प्रतिशत कर तिरेको कारणले मात्र अपराध र खतबाट नै माफ हुने गरी स्रोत नै खोल्न नपर्ने सूचित आदेशको उक्त व्यवस्थाको कुनै कानूनी औचित्य हुँदैन । राजस्व असूली वा करको दायरामा ल्याउनुको मतलब आपराधिक कार्य गरी धन कमाउन उन्मुक्ति दिनु होइन । लिखित संविधान भएको र राज्यसञ्चालनको आधार कानून भएको हाम्रो जस्तो प्रणालीमा यस्तो छूट हुन सक्दैन । लामो राजनीतिक द्वन्द्वको कारण कानूनबमोजिम आममाफी Amnesty हुनसक्छ । कानूनबमोजिम राज्यले बृहत् सार्वजनिक हितको लागि कसैलाई ल्याभि Prosequi अनुसार मुद्दा नचलाउन सक्छ । चलिरहेको मुद्दा कानूनबमोजिम फिर्ता लिनसक्छ । सजाय भइसकेको हो भने Executive Clemency हुनसक्छ । तर राज्यलाई कर तिरेको नाताले गैरकानूनी तवरले कमाएको सम्पत्ति हो भने त्यस्तो सम्पत्ति स्वतः Legalise हुने व्यवस्था हुन सक्तैन । छानबीन अनुसन्धान हुन नै नपाउने हुन सक्दैन ।

२८. नेपाल संक्रमणकालबाट गुज्रिरहेको छ । संक्रमणकालको प्रमुख विशेषता नै अस्थिरता र दण्डहीनता हो । संक्रमणकालको कारण राज्यसञ्चालन सान्तोषजनक हुन नसकेको र आपराधिक गतिविधि बढेको हुनसक्छ भन्ने कुरा सबैलाई प्रष्ट भएकैछ । संक्रमणकालमा राजनीतिमा अपराधिकरण र अपराधमा राजनीतिकरण हुनसक्छ । यस्तो समस्या नेपालको मात्र समस्या नभई तेस्रो विश्वका प्रायजसो सबै अविकसित मुलुकको साझा समस्या भएको छ । करको दायरा बढाउनु राज्यको एउटा आवश्यकता हुन सक्दछ । तर त्यसको आडमा अपराध, भ्रष्टाचार वा अनुचित कार्य लगायत जुनसुकै गैरकानूनी स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई बैद्यता दिनु र त्यसउपर छानबीन, अभियोजन र सजाय गर्न नपाउने गरी संविधान र प्रचलित कानूनले व्यवस्था गरेका संवैधानिक र कानूनी प्रावधानहरू प्रयोजनहीन, निष्क्रिय वा मृतप्रायः हुने गरी कार्यकारी आदेश जारी गर्नुले संक्रमणकालीन न्यायलाई प्रवर्द्धन गर्न सक्दैन । यस्तो कुरा विधिको शासन र लोकतन्त्रको मूल्य मान्यताअनुरूप समेत हुन सक्दैन ।

२९. राज्यको कार्यकारी, विधायिकी वा न्यायिक अड्डले संविधान र कानूनबमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारको सीमामा रही कार्य गर्न पर्दछ । शक्ति पृथकीकरण, विधिको शासन, सीमित सरकार जस्ता अन्तरिम संविधानले आत्मसात गरेको संविधानवादका आधारभूत मूल्य मान्यताले राज्यको कुनै एक निकायको निरंकुशता वा स्वेच्छाचारितालाई मान्यता दिँदैन । संविधान र कानूनले आफूलाई दिएको अधिकारको सही र इमानदार प्रयोग गर्दै नगर्ने, गर्न नै नखोज्ने अनि सदैव संक्रमणकाल र राज्य आवश्यकताको अमूर्त अवस्था देखाई संविधान र प्रचलित कानूनप्रतिकूल राज्यका अन्य निकायको अधिकारमा समेत हस्तक्षेप वा कटौती गर्ने कार्यले शक्ति पृथकीकरण होइन केन्द्रीकरण र निरंकुशतालाई प्रोत्साहन गर्दछ । कार्यकारीको स्वभाव सदैव आफ्नो शक्ति बढाउनेतर्फ नै केन्द्रित रहेको हुन्छ । यसबाट शक्ति पृथकीकरण, विधिको शासन र नागरिक हक अधिकार माथि सदैव चुनौती उत्पन्न भैरहेका हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा नागरिकका मौलिक हक अधिकारको संरक्षक र संविधानको अन्तिम व्याख्याताको हैसियतले अदालतले मुकदर्शक भएर कार्यपालिकाका संविधानप्रतिकूल कार्यहरूलाई वैधानिकता प्रदान गर्न सक्दैन । संविधानबमोजिमको सरकार र विधिको शासन कायम गराउने दायित्व अन्ततः स्वतन्त्र न्यायपालिका माथि नै आईपर्दछ । त्यसैले स्वतन्त्र न्यायपालिकाको अधिकार समेत कुण्ठित हुन जानेगरी जारी गरिएको उक्त आदेशको दफा ३४ संविधान अनुरूप ठहर्याउन मिल्ने कुनै विवेकसम्मत आधार देखिएन ।

३०. निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्नपर्ने हो होइन भन्ने निर्णय दिनुपर्ने अन्तिम प्रश्नतर्फ हेर्दा कानूनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी कर र राजस्व प्रशासनसम्बन्धी विषयमा सूचित आदेश जारी गरिएको र कर प्रशासन सम्बन्धमा गरिएका उक्त व्यवस्थाहरू आर्थिक ऐन, २०६५ द्वारा समायोजन गरी सकेको अवस्था देखिएकोले सो सम्बन्धमा केही बोली रहनु पर्ने अवस्था भएन ।

३१. उक्त आदेशको दफा ३४ मा उल्लिखित जुनसुकै स्रोतबाट आर्जन गरेको सम्पत्तिको स्रोत बारेमा छानबीन गर्न नपाउने, त्यससम्बन्धी कागजातहरू गोप्य रहने, कुनै पनि निकायले हेर्न वा प्रमाणमा लगाउन नपाउने एवं ती कागजातको आधारमा घोषकउपर कुनै पनि ऐनबमोजिम मुद्दा चलाउन र सजाय गर्न सकिने छैन भन्ने व्यवस्थाहरू नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९, धारा १३(१) र (२), धारा ३३(ब), धारा १००, धारा १२० समेतसंग बाभिएको देखिएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । विपक्षीको जानकारीको लागि आदेशको एकप्रति महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दायरीको लागत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा हामीहरूको सहमति छ ।

सं.प्र.न्या.रामप्रसाद श्रेष्ठ

न्या.प्रकाश वस्ती

इति सम्मत २०६७ साल श्रावण २७ रोज .. शुभम्

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधिश श्री ताहिर अली अन्सारी
माननीय न्यायाधीश श्री कमल नारायण दास
आदेश मिति: २०६८/१२२
०६७-WO-१२८४

विषय : उत्प्रेषणयुक्त प्रतिशोध ।

जिल्ला सुनसरी, धरान नगरपालिका वडा नं.१ बस्ने शारदा देवी अग्रवाल....१

ऐ.ऐ.बस्ने नारायण अग्रवाल.....१

ऐ.ऐ.बस्ने श्रीराम अग्रवाल.....१ निवेदक

विरुद्ध

आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरान सुनसरी.....१ प्रत्यर्थी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२(१०७(२) बमोजिम यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अर्न्तगत पर्न आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार रहेको छ :

हामी निवेदकका पति, पिता स्व.कृष्ण कुमार अग्रवालले जिल्ला सुनसरी धरान नगरपालिका वडा नं.४ कि.नं.२० को क्षेत्रफल ०-६-० जग्गा र सो जग्गामा निर्माणाधीन घर समेत सविता उदासबाट र ऐ.ऐ.कि.नं.२१ को क्षेत्रफल ०-८-७ जग्गा र सो जग्गामा निर्माणाधीन घर समेत सुन्दर उदासबाट मिति २०५१/१०/१२ मा मालपोत कार्यालय चावहिल काठमाण्डौबाट हालैको बकसपत्रको लिखित पारित गरी लिनु भएको थियो । पिता कृष्ण कुमार अग्रवाल मिति २०६६/४/३० मा परलोक हुनु भएकोले उहाँको हकदार पत्नी शारदादेवी अग्रवाल र छोराहरू म नारायण अग्रवाल र श्रीराम अग्रवाल समेत रहेका छौं ।

स्वं पति, पिताले हालैको बकसपत्र पारित गरी लिएको उल्लेखित कि.नं.२० र २१ जग्गा तथा सोमा निर्माणाधीन घर समेत एउटै कम्पाउण्ड भित्रै अवस्थित भई वरिपरि पक्की पर्खालले घेरिएको छ । यसरी स्व.पिता, पिताले हालैको बकसपत्रद्वारा पारित गरी लिएको उल्लेखित जग्गा तथा घर एवं टहरा समेत लिखित पारित भएको मिति देखि नै भोग चलन गरी आएको छौं । यतिमात्र नभई पति, पिताले निर्माणाधीन घर पारित गरी लिनु भएकोमा सो घरको नक्सा समेत पति, पिताको नाउँमा धरान नगरपालिकाबाट नामसारी भई सो घरको सम्पूर्ण निर्माण सम्पन्न गरी उल्लेखित जग्गामा अन्य थप विभिन्न निर्माण कार्य सम्पन्न गरी शिव फर्मास् युटिकल ल्याबोरेटोरिज नामक औषधी उद्योग समेत सञ्चालन गरी आएको छौं । नक्सापास स्वीकृत लिई निर्माण भएको घर दुवै कितामा पर्ने गरी निर्माण भएको छ । त्यसले गर्दा कि.नं.२० र २१ मा अलग अलग स्वतन्त्र रूपको घर नभई एउटै घर भई निर्वाध रूपमा भोगचलन गरी आएको छौं । जुन कुरा संलग्न घरको पारित नक्साको फोटोकपीबाट पनि प्रष्ट हुनेछ ।

यसरी भोग चलन गरी आएकोमा पति, पिता कृष्ण कुमार अग्रवालको मिति २०६६/४/३० मा आफ्नो कालगतिले परलोक भएकोले उल्लेखित घर जग्गामा निवेदकहरूको हक हुन आएकोमा उक्त घर जग्गाको सम्बन्धमा विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरान, सुनसरीको मिति २०६७/२/१९ को स्वर्गीय पिताको नाउँमा वोधार्थ पत्र प्राप्त हुन आयो । सो पत्रमा प्राप्त गरी अवलोकन गर्दा मूल रूपमा निवेदकको हक भोग चलनको उल्लेखित जग्गा मध्ये कि.नं.२० को जग्गा सुन्दर उदासले कर बक्यौता राखेको भनी निजको पत्नी सविता उदासको नाउँमा दर्ता रहेको उल्लेखित जग्गा लिलाम विक्री गर्ने भन्ने उल्लेख भएको रहेछ । विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयको उक्त पत्रको सम्बन्धमा निवेदकले तत्कालै कि.नं.२० को जग्गा सविता उदासको नभई हाम्रो हक भोग चलनको देखाई लिलाम हुनु पर्ने होइन भनी प्रमाण सहित निवेदन गरेकोमा हामीहरूको निवेदनको कुनै सुनुवाई नगरी विपक्षी कार्यालयले मिति २०६७/३/१६ को गोरखापत्र दैनिकमा लिलाम विक्री गर्ने भनी सूचना प्रकाशित गरेकोले विपक्षीको सो कार्यबाट निवेदकहरूको नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ ले प्रत्याभुत गरेको कानूनी हकमा कुण्ठा हुने प्रबल आशंकाको स्थिति उत्पन्न भएकोले मिति २०६७/३/१६ मा प्रकाशित सूचनाको कार्यान्वयन नगर्नु, नगराउनु भनी निषेधाज्ञा आदेश जारी गरी पाउँ भनी पुनरावेदन अदालत विराटनगमा निवेदन गरेकोमा उक्त अदालतबाट विपक्षीको नाउँमा अन्तरिम आदेश जारी भई लिलाम विक्री रोकिएकोमा पुनरावेदन अदालत, विराटनगबाट निषेधाज्ञाको निवेदन खारेज अने ठहर्याई मिति २०६७/९/१५ मा फैसला भयो । उक्त फैसला उपर हामीहरूको तर्फबाट यस सम्मानित अदालत समक्ष पुनरावेदन दिई विचाराधीन अवस्थामा रहेको छ ।

यसै बीच विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय सुनसरी, धरानले मिति २०६८/३/२२ को गोरखापत्र एवं कान्तिपुर दैनिकमा यस कार्यालयको कार्य क्षेत्र अर्न्तगत जिल्ला सुनसरी, धरान न.पा.वडा नं.७ का करदाता लवकुश स्टील फर्निचरका प्रोपाइटर श्री सुन्दर उदासले आ.व.२०४४/०४५ देखि २०४९/०५०सम्मको आयकर वापत रु.६९,०६,९२२/०८(शुल्क व्याज बाहेक) दाखिल नगरी बक्यौता देखिएको हुँदा सो रकम दाखिला नगरी बक्यौता देखिएको हुँदा सो रकम दाखिला नगरेको हुँदा निजकी एकाघरकी पत्नी श्रीमती सविता उदासको नाममा रहेको धरान नगरपालिका वडा नं.४ को कि.नं.२० को क्षेत्रफल ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर

समेत यस कार्यालयको मिति २०५१।१०।१३ को पत्र बमोजिम आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०४ बमोजिम यस कार्यालयको सम्पत्ति माथिको दावी कायम रहेको व्यहोराको श्री मालपोत कार्यालय इनरुवाको च.न.५७५० मिति २०६१।११।२० को पत्र बमोजिम यस कार्यालयको नाममा रोक्का राखेको घर जग्गा विक्री गरी असूल उपर गर्नु पर्ने भएको हुंदा सो जग्गा विक्री गर्नको लागि न्यूनतम मूल्य कायम गर्ने प्रयोजनको लागि मिति २०६७।२।१४ मा यस कार्यालयमा बसेको मूल्याङ्कन समितिको निर्णय बमोजिम प्रति कट्टा रु.११,००,०००। का दरले हुन आउने जग्गाको मूल्य रु.६६,००,०००।- र धरान नगरपालिकाको च.नं.१६२५६, मिति २०६७।३।८ को पत्र बमोजिम घरको मूल्य रु.३६,६१,४८२।- समेत कूल जम्मा रु.१,०२,६१,४८२।-अक्षरूपी एक करोड दुई लाख एकसठ्ठी हजार चार सय बयासी मात्र न्यूनतम बोल अंक कायम गरेको हुंदा आयकर ऐन,२०५८ को दफा १०५(४) बमोजिम उक्त घर जग्गा लिलाम विक्री गरी बक्यौता असूल गर्ने प्रयोजनको लागि १५ दिने सूचना मिति २०६७।३।१६ गते गोरखापत्र दैनिकमा प्रकाशित गरिएकोमा सरोकारवाला पक्ष मिति २०६७।३।२४ गते पुनरावेदन अदालत विराटनगरमा निषेधाज्ञा आदेश जारी गरी पाउँ भनी निवेदन गरेकोमा सम्मानित अदालतको मिति २०६७।३।२५ गतेको अन्तरिम आदेश बमोजिम लिलाम विक्रीको कारवाही रोक्का भएकोमा पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट मिति २०६८।३।१३ मा प्राप्त फैसला कार्यालयको पक्षमा भएको हुंदा पुनः आयकर ऐन,२०५८ को दफा १०५(४) बमोजिम उक्त घर जग्गा लिलाम विक्री गरी बक्यौता असूल गर्ने प्रयोजनको लागि १५ दिने सूचना प्रकाशित गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको सूचना प्रकाशित भएको रहेछ ।

विपक्षीको उक्त २०६८।३।२२ को सूचना तथा तत्सम्बन्धी सम्पूर्ण काम कारवाहीबाट निवेदकहरूको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३,१९ द्वारा प्रत्याभुत संवैधानिक हक तथा प्रचलित नेपाल कानून, जग्गा पजनीको २(क) समेतद्वारा प्रत्याभुत कानूनी हकमा आघात पुग्न गएकोले विपक्षीको उल्लेखित काम कारवाही एवं निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी निवेदकको हक भोगको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सो जग्गामा बनेको घर समेत लिलाम विक्री नगर्नु भनी विपक्षीको नाउँमा प्रतिषेधको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन दावी ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो, यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।४।२ को आदेश

हकदैया नै नभएको व्यक्तिबाट दावी गर्दैमा यस कार्यालयले लिलाम विक्री रोक्का राख्नुपर्ने होइन । यस कार्यालयले आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३७(३)(क) र दफा ३७(३)(घ) तथा आयकर ऐन,२०५८ को दफा १०४ तथा १०५ बमोजिम आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानको दावी सृजना भइसकेको सम्पत्ति कानूनी प्रकृया पूरा गरी लिलाम विक्री गरी राजस्व असूल उपर गर्ने कार्य संविधान र प्रचलित कानूनसम्मत् छ । यदी निवेदकहरू सविता उदाससंग मिलेमतो नगरी उक्त जग्गा खरिद गरेको भए सविता उदाससंग उसै मौकामा हक वेहकमा फिराद लिई जानु पर्नेमा सो गएको नदेखिंदा निवेदकहरू सफा हातले सम्मानित अदालतमा प्रवेश गर्नु भएको छैन । कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर हालसम्म पनि सविता उदासकै नाममा रहेको हुंदा उक्त जग्गाको स्वामित्व हालसम्म हस्तान्तरण नभएकोले उक्त कित्ता नं.२० को जग्गामा निवेदकहरूको कुनै पनि हक सृजना नभएको हुंदा निवेदन दावी भुठुठा देखिंदा खारेज गरी पाउँ भन्ने आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल र अधिवक्ता श्री युवराज भण्डारीले विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानले सविता उदासको नाउँ दर्ताको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमाबनेको घर मिति २०५१।१०।१३ मा रोक्का राख्नु पूर्व मिति २०५१।१०।१२ मा निवेदकका पति, पिता कृष्ण कुमार अग्रवालले मालपोत कार्यालय,चावहिल काठमाण्डौंबाट हालैको वकसपत्रको लिखत रजिष्ट्रेशन पास गरी लिनु भएको घरजग्गा हो । रजिष्ट्रेशन गरी लिंदा उक्त घर जग्गा रोक्का रहेको छैन । विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालयले पहिला देखि रोक्का गरेको जग्गा निवेदकको पति,पिताले हालैको वकसपत्र लिखत गरी लिएको होइन । अपितु हस्तान्तरण पछि मात्र रोक्का राखिएको हो । दाताले लिए खाएको वा तिर्नु बुझाउने पर्ने कानूनले मिल्दैन । तसर्थ, निवेदन माग बमोजिम कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानद्वारा मिति २०६८।३।२२ को गोरखापत्र र कान्तिपुर दैनिकमा प्रकाशित लिलाम विक्रीको सूचना समेतबाट निवेदनको सम्पत्ति सम्बन्धी हकमा असर पर्ने भएकोले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरियोस् भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।

विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय धरानको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह न्यायाधिवक्ता श्री कृष्ण प्रसाद पौडेलले करदाता लवकुश फर्निचरका प्रोपाइटर सुन्दर उदासले तिर्नु बुझाउनु पर्ने आयकरको बक्यौता रकम नबुझाएको हुंदा साविक आयकर ऐन, २०३१ को दफा ३७(३)(घ) तथा प्रचलित आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०४ बमोजिम दावी सृजना गरी दफा १०५(४) बमोजिम सविता उदासको नामको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत आन्तरिक राजस्व कार्यालयको च.नं.२७८३ मिति २०५१।१०।१३ को पत्रले रोक्का राखिएको हो । सोही रकम रोक्का राखिएको सम्पत्तिबाट असूल गर्ने प्रयोजनले गोरखापत्र र कान्तिपुर दैनिकमा मिति २०६८।३।२२ मा लिलाम बढावढको सूचना प्रकाशित गरिएको हो । सो सम्पत्ति रिट निवेदक वा निजको बाबुको नाममा नामसारी पनि नभएको हुंदा निवेदन खारेज गरियोस् भन्ने व्यहोराको समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।

दुवै पक्षका तर्फबाट प्रस्तुत गरिएको बहर समेत सुनी निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने हो, होइन ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा श्री लवकुश स्टिल फर्निचरका प्रोपाइटर सुन्दर उदासले विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानलाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने कर राजस्व नतिरी बक्यौता राखेकोले असूलीको क्रममा निवेदकका पति पिता कृष्ण कुमार अग्रवालले सविता उदासबाट मिति २०५१।१०।१२ को हालैको बकसपत्रको लिखतद्वारा हक प्राप्त गरेको सुनसरी जिल्ला, धरान नगरपालिका वडा नं.४ को कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत मालपोत कार्यालय, सुनसरीमा रोक्का राखी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानद्वारा लिलाम बिक्री गर्नका लागि मिति २०६८।३।२२ मा कान्तिपुर र गोरखापत्र दैनिकमा प्रकाशित सूचना उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी पाउँ भन्ने मुख्य निवेदन माग दावी रहेको छ । लवकुश स्टिल फर्निचरका प्रोपाइटर सुन्दर उदासले मिति २०४४।०४।५ देखि ०४९।०५।० सम्मको तिर्नुपर्ने आयकर नबुझाई बक्यौता राखेको हुँदा निजको एकाघरकी श्रीमति सविता उदासको नाउँको कि.नं. २० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेतमा आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानको दावी श्रृजना भई मालपोत कार्यालय, सुनसरीमा रोक्का रहेकोमा निवेदकका पति, पिता कृष्ण कुमार अग्रवाल समेतको मिलेमतोमा उक्त घर जग्गा मालपोत कार्यालय चावहिल, काठमाण्डौँबाट मिति २०५१।१०।१२ मा हालैको बकसपत्रको लिखत पारित गरी लिएता पनि उक्त जग्गाको स्वामित्व हालसम्म हस्तान्तरण नभएकोले यस कार्यालयबाट गोरखापत्र र कान्तिपुर दैनिकमा मिति २०६८।३।२२ मा प्रकाशित लिलामको सूचना कानून बमोजिम भएकोले निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानको लिखित जवाफ रहेको पाइन्छ ।

लवकुश स्टिल फर्निचरका प्रोपाइटर सुन्दर उदासले मिति २०४४।०४।५ देखि २०४९।०५।० सम्मको आयकर वापतको रु.६९,०६,९२२।०८ रकम (शुल्क व्याज बाहेक) दाखिला नगरी बक्यौता राखेको हुँदा आन्तरिक राजस्व कार्यालयको पत्रले मालपोत कार्यालय, सुनसरीमा रोक्का रहेको कि.नं.२० को ०-६-० घरजग्गा आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानको मिति २०६७।२।७ को निर्णय बमोजिम लिलाम बिक्री गरी राजस्व असूल गर्ने प्रयोजनले आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०४ बमोजिम मिति २०६८।३।२२ को गोरखापत्र र कान्तिपुर दैनिकमा लिलाम बढावढसम्बन्धी सिलबन्दी बोलपत्र आब्हानको १५ दिने सूचना प्रकाशित गरेको तथ्यमा विवाद छैन ।

यस भन्दा पूर्व पनि आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरान, सुनसरीद्वारा सविता उदासको नाउँको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा निर्मित घर समेत लिलाम बढावढ सम्बन्धी मिति २०६७।३।१६ को गोरखापत्रमा १५ दिने सूचना प्रकाशित गरे उपर यिनै निवेदकको तर्फबाट परेको निषेधाज्ञाको निवेदन खारेज हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, विराटनगरबाट मिति २०६७।९।५ मा फैसला भएको रहेछ । सो फैसला उपर यिनै निवेदकले यस अदालतमा दिएको यसै लगाउको ०६७-CI-१६५२ को निषेधाज्ञा मुद्दामा निषेधाज्ञाको निवेदन खारेज हुने गरी पुनरावेदन अदालत विराटनगरबाट भएको मिति २०६७।९।५ को फैसला सदर हुने ठहरी आज यसै इजलासबाट फैसला भएको छ ।

निश्चित रूपले यी निवेदकले दावी गरेको कित्ता नं.२० को जग्गाको दाता सुन्दर उदास वा निजको श्रीमती सविता उदासमाथि रहेको कर सम्बन्धी दायित्व यी निवेदकमा सर्ने होइन । तर यी निवेदकहरूको पति, पिता कृष्ण कुमार अग्रवालले सुन्दर उदास र निजकी श्रीमती सविता उदासबाट २०५१।१०।१२ मा हालैको बकसपत्रबाट कित्ता नं.२१ र२० लिएको प्रकृत्या आफैमा अनौठो रहेको छ । रु.६९ लाख भन्दा बढी आयकर तिर्नु पर्ने व्यक्तिले सो तिर्नेतर्फ नलागी यी निवेदकहरूको पति, पितालाई उदारतापूर्वक बकसपत्र गरेको देखिन्छ । कानूनले बकसपत्र दिन पाउने र बकसपत्रबाट हक हस्तान्तरण गराई लिनेमा पनि कुनै प्रतिबन्ध लगाएको छैन । तर २०५१।१०।१२ को बकसपत्र पाउने यी निवेदकका पति, पिता कृष्ण कुमार अग्रवालले २०६६।४।३० सम्म उक्त कित्ता नं.२० को सम्पत्ति आफ्नो नाउँमा नामसारी गराउन सकेको पाइदैन । जुनसुकै लिखतबाट हक हस्तान्तरण हुने भएपनि दाखिल खारेज वा नामसारी भएपछि मात्र हक हस्तान्तरणको प्रकृत्या पूर्ण हुन्छ । यहाँसम्मकी निवेदकहरूका पति, पिताले उक्त घर जग्गा रहेको जिल्लाबाट नभई काठमाडौँबाट उक्त हालैको बकसपत्र पारित गराएको देखिन्छ । यसबाट समेत करको रकम बुझाउने दायित्व भएको सुन्दर उदासबाट करको रकम असूल गर्ने कानूनी प्रकृत्यामा अवरोध पर्याउने प्रयोजनले मात्र हतारमा हालैको बकसपत्र लिखत पारित भए, गरे-गराएको भन्ने स्वभाविक निष्कर्षमा पुग्न पर्ने हुन आउँछ । यस्तो कृत्यालाई दुई व्यक्ति बीच भएको सामान्य कानूनसम्मत व्यवहार Normal Fair Deal को रूपमा ग्रहण गर्न सकिदैन र यस्तो व्यवहारलाई कानूनसम्मत भएको र त्यसबाट हक प्राप्त गर्ने को कानूनी हकमा आघात परेको भनी अदालतले प्रोत्साहन गर्न पनि मिल्दैन ।

यिनै पक्ष विपक्ष भएको ०६७-CI-१६५२ को उक्त निषेधाज्ञा मुद्दा र प्रस्तुत निवेदिनको विवाद एवं पक्ष समेत एउटै भएको र विपक्षी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानले लवकुश स्टिल फर्निचर प्रोपाइटर सुन्दर उदासको मिति २०४४।०४।५ देखि मिति २०४९।०५।० सम्मको आयकर दाखिला नगरी बक्यौता राखेकोमा असूलीको कारवाही अगाडी बढाएको अवस्थामा निज सुन्दर उदास र निवेदकहरूको पति, पिता स्व. कृष्ण कुमार अग्रवालको आपसी मिलेमतोमा मालपोत कार्यालय, सुनसरीमा रोक्का रहेको सुन्दर उदासको श्रीमती सविता उदासको नाउँ दर्ताको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत बेइलाकाको मालपोत कार्यालय चावहिल, काठमाण्डौँबाट मिति २०५१।१०।१२ मा हालैको बकसपत्रको लिखत गरी लिएतापनि हालसम्म दा.खा.नामसारी नभै श्रेस्तामा विवादित कि.नं. २० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत सविता उदासको नाउँमा रही निवेदकको हक सृजना नभएको अवस्थामा निवेदकहरूको निर्विवाद हक भएको मान्न मिल्ने अवस्था देखिन आएन ।

प्रस्तुत विवादको पृष्ठभूमी हेर्दा मुख्यतया लवकुश स्टिल फिर्निचरका प्रोपाइटर सुन्दर उदासले आ.व.२०४४।०४५ देखि २०५९।०५० सम्म तिर्नु बुझाउन बाँकी रहेको बक्यौता कर राजस्व नबुझाएबाटै सृजना भएको पाइन्छ । निज करदाताको कर बुझाउने कानूनी दायित्व भएकोले तत्कालिन आयकर ऐन,२०३१ को दफा ३७(३)(घ) ले करदाताको नाउँमा रहेको चल वा अचल सम्पत्ति सबै वा केही एकै पटक वा पटक पटक गरी तोकिए बमोजिम लिलाम विक्री गर्ने कानूनी अधिकार रहेको पाइन्छ । समान व्यवस्था गरेको वर्तमान आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०४ ले कर बक्यौता राख्ने व्यक्तिको सम्पत्तिबाट करको रकम असूल उपर गर्न पाउने हुनाले आन्तरिक राजस्व कार्यालय, धरानबाट सविता उदासको नाउँको कि.नं.२० को ०-६-० जग्गा र सोमा बनेको घर समेत मालपोत कार्यालय, सुनसरीमा बेच विखन गर्न नपाउने गरी रोक्का राखी सो सम्पत्तिमा दावी श्रजना गरी निज करदातालाई बक्यौता रकम तिर्न बुझाउन पटक पटक पत्राचार गरी सूचना दिई एक्त दफा १०४ को प्रकृया पूरा गर्दा पनि बक्यौता राजस्व बुझाउन आएको देखिएन ।

यसरी सरकारी राजस्व बक्यौता रकम असूली सम्बन्धमा दावि श्रजना गरी सकिएको सम्पत्ति उक्त कि.नं.२० को जग्गा विगाहा ०-६-० को घरजग्गा आयकर ऐन,२०५८ को दफा,१०५(४) बमोजिम आन्तरिक राजस्व कार्यालय,धरान सुनसरीले सार्वजनिक रुपमा लिलाम विक्रीको लागि मिति २०६८।३।२२ को गोरखापत्र कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिकमा सूचना प्रकाशित गरेको देखिन आएको छ । बक्यौता कर असूलीको यो कारवाही कानून अनुरूप देखिन आएकोले यसबाट यी निवेदकहरूको कानूनी हकाधिकार कुण्ठित भएको वा त्यस माथि गैर कानूनी ढंगबाट वा अनधिकृत तवरबाट अतिक्रमण भएको वा हुने सम्भावना रहेको भन्न मिल्ने पनि देखिएन ।

यी निवेदकहरूका पति, पिताले हालैको बकसपत्र लिखत पारीत गराई लिएपछि निजको दातामाथि सरकारी राजस्वको दायित्व श्रजना भई सकेको र लिखत अनुसारको सम्पत्ति बकसपत्र गर्नेका स्वामित्वमा प्रकृयागत रुपले आई नसक्दै सो सम्पत्तिमा सरकारी दाविको श्रजना भई सकेको यस अवस्थामा सो सम्पत्तिमा सरकारी दाविको श्रजना भई सकेकोले यस अवस्थामा सो सम्पत्तिको रोक्का फुकुवा हुने वा लिलामको कारवाही बदर हुन सक्ने कानूनी आधार देखिएन । तसर्थ, लिलाम विक्री सम्बन्धी सूचना लगायतका काम कारवाही बदर गर्ने गरी निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने अवस्था देखिन आएन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । निवेदन खारेज हुने ठहरेकोले यस अदालतको एक न्यायाधीशको इजलासबाट भएको मिति २०६८।४।२ र संयुक्त इजलासबाट मिति २०६८।४।१३ मा भएको अन्तरिम आदेश स्वतः निष्कृत हुने भई यस अदालतबाट मिति २०६९।९।२५ को पत्रद्वारा सोको जानकारी विपक्षीहरूलाई दिइ सकिएकोले अरु केही गरिरहनु परेन । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाईदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधिश

इजलास अधिकृत : हरि कोईराला

कम्प्युटर गर्ने : सरस्वती पौडेल

इति सम्वत् २०६८ साल पौष २२ गते रोज् ६ शुभम्.....।

कभाग: ५६, साल: २०७१, महिना: कार्तिक, अंक: ७, फैसला मिति: २०७१।०१।२५, निर्णय नं. (२)०

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री गिरीश चन्द्र लाल
०६९-CI-१२८०

मुद्दा :- उत्प्रेषण/परमादेश ।

पुनरावेदक/विपक्षी: राजस्व अनुसन्धान विभाग हरिहरभवन, पुल्चोक, ललितपुरका तर्फबाट ऐ.का महानिर्देशक खुमराज पुज्जाली
विरूद्ध

प्रत्यर्धी/निवेदक : काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २२ स्थित काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैङ्क, केन्द्रीय कार्यालय,
पाको न्युरोड

- कानूनी व्यवस्थामा प्रयोग भएको “प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि” भन्ने शब्दावलीको शाब्दिक व्याख्या गर्दा यसले आयकर ऐन, २०५८ को माथि उल्लिखित व्यवस्थालाई प्रस्तुत सन्दर्भमा निष्प्रभावी गराएको देखिने ।
- गाडीलाई धितो राखी कर्जा लिएका ऋणीले बैङ्कलाई बुझाउनुपर्ने पूरै किस्ता रकम नबुझाएपछि बैङ्कले लिलामी प्रक्रिया अपनाई सो सवारी साधन बैङ्कले नै सकार गरेको देखिन्छ । यसरी धितो राखिएको सो सवारी साधन ऋणीको स्वामित्वमा रहेको नभई बैङ्ककै स्वामित्वमा रहेको परिस्थितिमा उक्त सवारी साधनको माध्यमबाट राजस्व अनुसन्धान विभागले राजस्व असुली गर्न सक्ने अवस्थासमेतको विद्यमानता नदेखिने ।

(प्रकरण नं.५)

पुनरावेदक/विपक्षीका तर्फबाट : विद्वाना उपन्यायाधिवक्ता टिकेन्द्र दाहाल

प्रत्यर्धी/निवेदकका तर्फबाट :

अवलम्बित नजिर :

सम्बद्ध कानून :

- आयकर ऐन, २०५८
- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७(१)

पुनरावेदन अदालतमा आदेश गर्ने:

- मा.मु.न्या.श्री केशरीराज पण्डित ।
- मा.न्या.श्री यज्ञप्रसाद बस्याल ।

आदेश

न्या.कल्याण श्रेष्ठ: न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकार अन्तर्गत पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।११।१६ को आदेशउपर पुनरावेदन परी पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको सङ्क्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यसप्रकार रहेको छ :

मिति २०६७।११।११ मा यस बैङ्कका ऋणी भोलाकिशोर डंगोलले सवारी साधन खरिद गर्ने कर्जा माग गर्नभए बमोजिम सोही सवारी साधन धितो सुरक्षण लिएर सवारी साधनमा कर्जा उपलब्ध गराइएको थियो । सो धितोलाई बैङ्कले फुकुवापत्र नर्दिदासम्म यातायात व्यवस्था कार्यालय, एकान्तकुना ललितपुरमा यस बैङ्कको नाममा रोक्का राखिएको थियो । ऋणीले मिति २०६८।१२।२४ सम्म नियमित कर्जा तथा कर्जामा लागेको ब्याजसमेत बैङ्कले तोकिएको समयमा तिर्दै आएकोमा त्यसपछि नियमित किस्ता बुझाउन छाडेको हुँदा लिलाम गर्दा कसैले सकार नगरेकाले उक्त धितोलाई गैर बैङ्क संपत्तिको रूपमा दिएको कर्जा असुल गर्न यातायात व्यवस्था कार्यालय, वीरगन्जमा सरूवा दर्ता माग गर्दा यातायात व्यवस्था कार्यालय, ललितपुरले राजस्व अनुसन्धान विभागको पत्रले सो सवारी साधन रोक्का रहेको जानकारी दिएकाले उक्त पत्र लगायत निवेदकको हितविपरीत हुने गरी विपक्षीहरूबाट भए गरेका सो सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी उक्त सवारीलाई पुनः दोहोरो रोक्का नराख्नु फुकुवा गरी दिई निवेदक बैङ्कको मागबमोजिम बैङ्कको नाउँमा नामसारी तोकिएको ठाउँमा ठाउँसारी गरिदिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदन अदालत, पाटनमा पेस भएको निवेदन ।

निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी हुन नपर्ने कारण भए सबुद प्रमाणसहित बाटाका म्यादबाहेक १५ दिनभित्र विपक्षीबाट लिखित जवाफ मगाउनु भन्ने उक्त अदालतको आदेश ।

भोलाकिशोर डंगोलउपर यस विभागबाट राजस्व चुहावट मुद्दा दायर भएको र सोही मुद्दाको अनुसन्धानको सिलसिलामा निजको सवारी साधन रोक्का राखिएको हो । राजस्व असुलीका लागि रोक्का रोखेको भोलाकिशोर डंगोलका नामको सवारी साधन बैङ्क तथा

वितीय संस्थाको ऋण असुली गर्ने प्रयोजनको लागि रोक्का फुकुवा गर्न मिल्ने अवस्था नभएको हुँदा रोक्का फुकुवा नगरिएको हो । निवेदन खारेजभागी छ, भन्नेसमेत व्यहोराको राजस्व अनुसन्धान विभागको लिखित जवाफ ।

यस कार्यालयले राजस्व अनुसन्धान विभागको अनुरोधमा सवारी साधन रोक्का राखेको र रोक्का राखिएको सवारी साधन सम्बन्धित निकायबाट फुकुवा गर्ने जानकारी नआएसम्म फुकुवा गर्न र फुकुवा नभएसम्म मागबमोजिम सरुवा दर्ताका लागि सहमति दिन नमिल्ने भएकाले निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने यातायात व्यवस्था कार्यालय, एकान्तकुनाको लिखित जवाफ ।

यस विभागबाट कुनै कार्य भए नगरेको हुँदा निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने यातायात व्यवस्था विभागको लिखित जवाफ भोलाकिशोर डंगोलले म्यादभित्र लिखित जवाफ पेस नगरेको ।

ऋणी भोलाकिशोर डंगोलको कर्जा असुल भइसकेको भन्ने अवस्था यसमा नदेखिएको हुँदा आफ्नो कर्जाको सुरक्षणबापत काष्ठमण्डप डेभलपमेन्टले आफ्नो नाउँमा नामसारी गराई राखेको बा.दच ६४३५ नं. को सोरेण्टो गाडी ऋणीले कर्जा चुक्ता नगरेबापत निवेदक बैङ्कले कानूनबमोजिम आफ्नो नाउँमा सकार गरिलिएको अवस्थामा बैङ्कको नाउँमा दर्ता रहेको उक्त सवारी साधन बैङ्कको कुनै संलग्नताबिना नै विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागले मिति २०६८।५।६ मा ऋणी भोलाकिशोर डंगोलसँगको अर्कै मुद्दाको कारण देखाई नामसारी रोक्का राख्ने गरेको र सो रोक्का फुकुवा गर्न नमिल्ने भनी विपक्षी राजस्व अनुसन्धान विभागबाट मिति २०६९।७।२९ मा निवेदक बैङ्कलाई लेखेको पत्रसमेत कानूनबमोजिम भए गरेको भन्ने नदेखिएकाले उक्त राजस्व अनुसन्धान विभागको मिति २०६९।७।२९ को पत्रसमेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिदिएको छ । उक्त रोक्का फुकुवा गरी सो सवारी साधन कानूनबमोजिम निवेदक बैङ्कको नाउँमा नामसारी ठाउँसारीसमेत गरिदिनु भनी यातायात व्यवस्था कार्यालय, ललितपुरको नाउँमा परमादेशको आदेश जारी हुने ठहर्छ, भन्ने पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।९।१६ को आदेश ।

भोलाकिशोर डंगोलले राजस्व चुहावट गरेको सम्बन्धमा निजउपर ललितपुर जिल्ला अदालत र काठमाडौं जिल्ला अदालतमा एकएक वटा मुद्दा दायर भएको छ । निजले मूल्य अभिवृद्धि कर र आयकरसमेत नबुझाएको परिप्रेक्ष्यमा सो असुलीको लागि सवारी साधन रोक्का गरिएको हो । आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०३ ले अग्रिम कर कट्टी गर्नपर्ने व्यक्तिले कट्टी गर्नपर्ने करलाई नै अरू दायित्वभन्दा अग्राधिकार दिनुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । उक्त सवारी साधनबाट बैङ्कले आफ्नो ऋण असुल गर्नको लागि आफ्नो नाममा नामसारी गर्ने कार्यभन्दा नेपाल सरकारले राजस्व असुली गर्ने कार्यले अग्राधिकार पाउने आयकर ऐन, २०५८ को व्यवस्था विपरीत सो सवारी साधनलाई रोक्का राख्ने यस विभागको पत्रलाई बदर हुने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको आदेश त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त आदेश उल्टी गरिपाउँ भन्ने राजस्व अनुसन्धान विभागले यस अदालतमा गरेको पुनरावेदन ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसीसूचीमा चढी पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वाना उपन्यायाधिवक्ता श्री टिकेन्द्र दाहालले विपक्षी बैङ्क धनी र भोलाकिशोर डंगोल ऋणी भएकाले भोलाकिशोर डंगोलको बा.दच ६४३५ नं. को गाडी राजस्व असुल गर्ने प्रयोजनको लागि पुनरावेदक पक्षले रोक्का राखेको हो । कर दाखिला गर्नपर्ने व्यक्तिले कर दाखिला नगरेमा निजको सम्पत्तिबाट कानूनबमोजिम असुल उपर गर्नका लागि सम्पत्ति रोक्का राख्ने कार्य कानूनसम्मत नै हुन आउँदछ । कर छलेको विषयमा आयकर ऐनले समेत असुल उपर गर्न प्राथमिकता दिनुपर्ने भनी व्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा पुनरावेदन अदालत, पाटनले उत्प्रेषणको आदेशद्वारा राजस्व अनुसन्धान विभागले गाडी रोक्का राखेको जानकारी दिएको पत्र बदर गरेको हुँदा उक्त त्रुटिपूर्ण फैसलाउल्टी गरिपाउँ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नभयो ।

सरकारी वकिलको उक्त बहस जिकिर सुनी तथा पुनरावेदनसहित मिसिल संलग्न सम्पूर्ण कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा बैङ्कको सुरक्षणबापत धितो स्वरूप रोक्का राखिएको गाडीमा बैङ्कको एकल नियन्त्रण हुने हो वा राजस्व अनुसन्धान विभागसमेतको नियन्त्रण हुने हो भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

२. यसमा निर्णयतर्फ विचार गर्दा भोलाकिशोर डंगोलले काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैङ्कबाट बा.दच ६४३५ नं. को सवारी साधन धितो सुरक्षण लिई सवारी साधनमा कर्जा लिएको हुँदा बैङ्कले उक्त सवारी साधन रोक्का राखेको तथा राजस्व अनुसन्धान विभागले समेत राजस्व असुली प्रयोजनको लागि रोक्का राखेको कुरामा विवाद देखिएन । ऋणी भोलाकिशोर डंगोलले नियमित किस्ता नतिरेपछि बैङ्कले लिलामको प्रक्रिया अगाडि बढाई कसैले सकार नगरेपछि बैङ्क स्वयम्ले सकार गरी सवारी साधन दर्ता गराउन जाँदा यातायात व्यवस्था कार्यालयले राजस्व अनुसन्धान विभागबाट रोक्का रहेकोले दर्ता गर्न नमिल्ने जानकारी गराएपछि प्रस्तुत विवादको सिर्जना भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धमा राजस्व अनुसन्धान विभागले यस अदालतमा पेस गरेको पुनरावेदनमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०३ अनुसार करकट्टी गर्नपर्ने करलाई अरू दायित्वभन्दा अग्राधिकार दिनुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेकाले आफूले उक्त गाडी रोक्का राखेको कार्य कानूनसम्मत छ, भनी जिकिर लिएको पाइयो । यस सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०३ को व्यवस्था के कस्तो छ, सो उल्लेख गर्न सान्दर्भिक हुन आउँदछ । उक्त दफामा उल्लेख छ :

दफा १०३(१): “अग्रिम करकट्टी गर्नपर्ने व्यक्तिले परिच्छेद १७ बमोजिम कट्टी गर्नपर्ने करलाई अदालतको आदेश वा अन्य कुनै कानूनबमोजिम वा अन्य कुनै किसिमले गर्नपर्ने भुक्तानीलाई भन्दा अग्राधिकार दिनुपर्नेछ ।”

३. यस व्यवस्थालाई हेर्दा भोलाकिशोर डंगोलले अग्रिम करकट्टीबापत कति रकम सरकारलाई बुझाउनुपर्ने हो सो कुराको टुङ्गो लाग्न सकेको देखिएन । पुनरावेदक कै पुनरावेदन व्यहोराअनुसार निजउपर राजस्व चुहावट गरेको सम्बन्धमा जिल्ला अदालतमा मुद्दा

दायर भएको भन्ने देखिन्छ । यसरी अदालतमा मुद्दा विचाराधीन रहेको अवस्थामा हाल निजले कर तिर्नपर्ने वा नपर्ने कुराको निक्कै हुन सक्ने अवस्था नहुने र तिर्न परे पनि कति तिर्नपर्ने भन्ने प्रश्न अनिर्णित नै हुने भएकाले रोक्का रहेको सम्पत्ति बिगोभन्दा बढी भएको खण्डमा कति राजस्वतर्फ जाने र कति बैङ्कले पाउने भन्ने विषयसमेत अनिर्णित नै हुन जान्छ । मुद्दा अदालतमा विचाराधीन रहेको अवस्थामा सम्पत्ति रोक्का राख्न त नमिल्ने होइन तथापि दोहोरो रोक्का रहेको परिस्थितिमा फुकुवा गर्ने क्रममा यो कुराको पनि हेक्का राख्नु जरूरी हुन्छ ।

४. सम्पत्तिमा दोहोरो रोक्का रहेको सन्दर्भमा कसले बढी प्राथमिकता पाउनुपर्ने हो भन्ने कुरातर्फ विचार गर्दा आयकर ऐन, २०५८ को उक्त प्रावधानका अतिरिक्त बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७(१) को प्रावधान उल्लेख गर्न पनि यहाँ सान्दर्भिक हुन आउँदछ । उक्त दफामा उल्लेख छ :

दफा ५७(१):- “कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले इजाजत प्राप्त संस्थासँग भएको कर्जाको सम्भौता वा सर्त कबुलियतको पालना नगरेमा वा लिखतको भाखाभित्र इजाजत प्राप्त संस्थाको कर्जा चुक्ता नगरेमा वा इजाजत प्राप्त संस्थाले जाँचबुझ गर्दा कर्जा लिएको कर्जा रकम जुन प्रयोजनको लागि लिएको हो सो प्रयोजनमा नलगाएको वा हिनामिना वा दुरुपयोग भएको देखिएमा सम्बन्धित लिखत वा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि ऋणीले इजाजत प्राप्त संस्थालाई लेखिदिएको वा इजाजत प्राप्त संस्थामा राखेको धितो सुरक्षणलाई इजाजत प्राप्त संस्थाले लिलाम बिक्री गरी वा अन्य कुनै व्यवस्था गरी आफ्नो साँवा ब्याज असुलउपर गर्न सक्नेछ ।”

५. उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थामा प्रयोग भएको “प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि” भन्ने शब्दावलीको शाब्दिक व्याख्या गर्दा यसले आयकर ऐन, २०५८ को माथि उल्लिखित व्यवस्थालाई प्रस्तुत सन्दर्भमा निष्प्रभावी गराएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ प्रस्तुत मुद्दामा बा.८८ ६४३५ नं. को गाडीलाई धितो राखी कर्जा लिएका भोलाकिशोर डंगोलले बैङ्कलाई बुझाउनुपर्ने पूरैकिस्ता रकम नबुझाएपछि बैङ्कले लिलामी प्रक्रिया अपनाई सो सवारी साधन बैङ्कले नै सकार गरेको देखिन्छ । यसरी धितो राखिएको सो सवारी साधन ऋणी भोलाकिशोरको स्वामित्वमा रहेको नभई बैङ्ककै स्वामित्वमा रहेको परिस्थितिमा उक्त सवारी साधनको माध्यमबाट राजस्व अनुसन्धान विभागले राजस्व असुली गर्न सक्ने अवस्थासमेतको विद्यमानता देखिन आएन ।

६. अतः माथि विवेचना गरिए बमोजिम धनी काष्ठमण्डप डेभलपमेण्ट बैङ्क ऋणी भोलाकिशोर डंगोल भई धितो सुरक्षण स्वरूप रहेको बा.८८ ६४३५ नं. को सवारी साधनलाई राजस्व अनुसन्धान विभागले रोक्का राखी फुकुवा गर्न नमिल्ने भनी जारी गरेको च.नं. (३) मिति २०६९।७।२९ को पत्रलाई उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिदिएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।११।१६ को आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुन्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्तैन । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइदिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या.गिरीश चन्द्र लाल

इति संवत् २०७१ साल वैशाख २५ गते रोज ५ शुभम्..... ।

इजलास अधिकृत : अनिलकुमार शर्मा

भाग: ५६, साल: २०७१ महिना: माघ, अंक: १०, फैसला मिति : २०७१।०७।०९, निर्णय नं. ९२६५

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
६९-WO-१२४३

विषय: उत्प्रेषण/प्रतिषेध र परमादेश

रिट/निवेदक: स्थायी लेखा नम्बर ३०००४४६९४ का करदाता काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ११ भद्रकालीस्थित नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीका तर्फबाट अधिकारप्राप्त ऐ.ऐ. कम्पनीका निमित्त प्रबन्ध निर्देशक बुद्धिप्रसाद आचार्य विरूद्ध

विपक्षी: ठूला करदाता कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर समेत

- निवेदकले ठूला करदाताको निर्णयउपर यसभन्दा पहिले पुनरावेदनको उपचार ग्रहण गरिसकेकोमा सोही स्थिति र सोही आधारमा विवादित निर्णयउपर पनि साधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत उपचारमा जानुपर्नेमा रिटमा प्रवेश गरेको मिलेको नदेखिने।
- वैकल्पिक उपचार रहेसम्म रिट क्षेत्राधिकार सामान्यतया आकर्षित हुँदैन। एउटै विषयवस्तुमा एकैपटक दुई निकायले हात हाल्दा न्यायिक अराजकतासमेत जन्मिन्छ। विवादित विषयको वैकल्पिक उपचारको मार्ग अन्तिम भई बसेको र विवादित निर्णयमा कानूनको घोर त्रुटि भएको भन्ने कुरा स्पष्ट देखिएमा मात्र रिट क्षेत्राधिकार आकर्षित हुने कुरालाई अपवादको रूपमा लिइने।

(प्रकरण नं. ३)

निवेदकका तर्फबाट : विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता अनिलकुमार सिन्हा र विद्वान् अधिवक्ता सुरज अधिकारी

विपक्षीका तर्फबाट : विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता शंकरबहादुर राई

अवलम्बित नजिर:

सम्बद्ध कानून : मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २९

आदेश

न्या.गोविन्दकुमार उपाध्याय: नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम उत्प्रेषण, प्रतिषेधयुक्त परमादेशलगायत जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पुर्जा जारी गरिपाउँ भनी दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको सङ्क्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार छ :

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९ ले कानूनबमोजिम बाहेक कर लगाउन, उठाउन र माग गर्न निषेध गरेको छ। यसविपरीत कर लगाइएमा वा लगाई असुल्ने अवस्था सिर्जना भएमा त्यसबाट धारा १२(२)(च), १३(१) र धारा १९ समेतको हकमा आघात पर्ने प्रष्ट छ। यस्तै धारा २४(४) ले कुनै पनि व्यक्तिलाई कसुर गर्दाको अवस्थामा प्रचलित कानूनले तोकिएभन्दा बढी सजाय दिइने छैन भन्ने व्यवस्था गरिएको छ। नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ ले निर्दिष्ट गरेको धारा १०७(२) बमोजिम संविधान प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलन गराउने वा विवादको टुङ्गो लगाउने असाधारण अधिकार क्षेत्र सम्मानित सर्वोच्च अदालतलाई छ। निवेदक कम्पनीको यसअघि २०६५ असार कर अवधिको मिति २०६९।२।२३ मा नै मूल्य अभिवृद्धि अन्तिम कर निर्धारण भई सो कर निर्धारण आदेशमा चित्त नबुझी विपक्षी विभागसमक्ष र विभागको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरण, काठमाडौंमा पुनरावेदनपत्र दर्ता भै विचाराधीन अवस्थामा छ। हाल आएर विपक्षीमध्ये ठूला करदाता कार्यालयले मिति २०७०।१।३१ मा सोही कर अवधिको शतप्रतिशत जरिवाना निर्धारण गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नभएको र यस कार्यबाट न्यायाधिकरणमा विचाराधीन मुद्दामा तथा निवेदकको सम्पत्तिमा आघात पार्ने प्रयत्न भएको हुँदा तत्काल प्रभावकारी एवम् पर्याप्त अन्य उपचारको व्यवस्था नभएकाले सम्मानित सर्वोच्च अदालतको अधिकार क्षेत्र प्रवेश गरेका छौं।

“सार्वजनिक अधिकारीले कानूनले दिएको अधिकार भन्दा बढी अधिकार प्रयोग गरेमा वा नभएको अधिकार प्रयोग गरेमा त्यस्तो कार्य वा निर्णय स्वेच्छाचारी हुन्छ।” (नविल बैंक लिमिटेडसमेत विरूद्ध श्रम अदालतसमेत, मुद्दा: उत्प्रेषण परमादेश, नेकाप २०६६, अङ्क ३, पृष्ठ २०५६, निर्णय नं. ८२८७, सं.इ.) भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ।

विपक्षीमध्ये ठूला करदाता कार्यालयबाट प्रस्तुत कम्पनीको मिति २०६९।२।२३ मा मूल्य अभिवृद्धि कर अवधि असारको कर रू.५,५८,३३,२३४।००, जरिवाना रू.१,३९,५८,३०९।००, थपदस्तुर रू.२,४०,५९,५५८।०० तथा ब्याज रू.३,३९,४५,३५२।०० समेत जम्मा रू. १२,७७,९६,४५३।०० माग गरी मूल्य अभिवृद्धि कर निर्धारण आदेश गरिएको आदेशउपर चित्त नबुझी आन्तरिक राजस्व विभागसमक्ष मिति २०६९।५।१४ मा सुरु कार्यालयले जरिवाना लगाएको मिलेन भनी सम्मानित राजस्व न्यायाधिकरण काठमाडौंसमक्ष पुनरावेदनपत्र दर्ता गरी हाल विचाराधीन रहेको छ। यसैबीच कर दायित्व थप गर्न २०६५ असारबाट मूल्य अभिवृद्धि

कर ऐन, २०५२ को दफा २०(३) ले ४ वर्षको म्यादसमेत पनि नाघिसकेको छ। यस अवस्थामा जबर्जस्ती ठूला करदाता कार्यालयबाट मिति २०७०।१।३१ मा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २०(१)(ख)(ग) र (घ) को अवस्था विद्यमान रहेकाले सोही ऐनको दफा २०(२)(क) को आधारमा रू.४२,९४,८६,४९६।०० को मूल्य अभिवृद्धि कर १३ प्रतिशत रकम रू.५,५८,३३,२३४।०० (कर असुल गरी सोही ऐनको दफा २९ (२)(क) बमोजिम कर विगोको शतप्रतिशत रकम रू.५,५८,३३,२३४।००) जरिवाना गर्नपर्ने भएकाले आन्तरिक राजस्व विभाग प्रशासकीय पुनरावलोकनको मिति २०६९।०५।०६ को निर्णयानुसार कर, थपदस्तुर तथा ब्याज रकम यथावत राखी जरिवानाको हकमा शतप्रतिशतले हुने रू.५,५८,३३,२३४।०० को मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम २९(१) बमोजिम प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश जारी गर्नपर्ने भनी यसअघि निर्धारितजरिवाना रू.१,३९,५८,३०९।०० अङ्क वृद्धि गरी थप जरिवाना लगाउने भनी गरिएको प्रारम्भिक कर निर्धारण कार्य त्रुटिपूर्ण छ।

प्रथमतः मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ तथा नियमावली, २०५३ मा कुनै कर अवधिको एक पटक अन्तिम कर निर्धारण आदेश भैसकेपश्चात पुनः सोही कर अवधिको कर निर्धारण गर्ने क्षेत्राधिकार विपक्षीलाई प्रदान भएको छैन।

निवेदकले २०६५ असारको कर विवरण २०६५ साउन २५ गतेभित्र पेस गरेको अवस्थामा २०६९ साउन २५ गतेभित्रै ४ वर्षको हदम्यादभित्र कर निर्धारण भैसकेको अवस्थामा हाल आएर पुनः सोही कर अवधिको ४ वर्षको हदम्याद नघाई कर निर्धारण गर्न कानूनी व्यवस्थाको विपरीत छ। मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २० (४)(क) सोही ऐनको दफा २० (४) को प्रयोग नभएको अवस्थामा मात्र आकर्षित हुने अवस्था एकातिर छ, अर्कोतिर निवेदक कम्पनीलाई हाल यो दफा २०(४)(क) को आरोप लगाई कर निर्धारण गरिएको नभई आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६९।५।६ मा भएको निर्णयलाई आधार बनाई कर निर्धारण गर्न खोजिएको छ।

अतः सर्वोच्च अदालतले प्रतिपादन गरिसकेका नजिरहरू एवम् समष्टिगतरूपमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २०(३), २०(४), २०(४क), २९(२क) तथा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८९, धारा १२(२)(च), १३(१), धारा १९ र धारा २४(४) समेतको विपरीत हुने गरी मिति २०७०।२।२९, च.नं. १७९६ को प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेश र त्यसका आधारमा जारी गरिएको, जारी हुने आदेश वा प्राप्त भएका अन्य आदेश निर्णय कारवाहीहरूसमेत नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) अन्तर्गत उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी राजस्व न्यायाधिकरणमा विचाराधीन पुनरावेदनमा उठेका जिकिरहरूलाई प्रभावित हुने गरी जरिवानालगायत थप दायित्व पर्ने कुनै कार्य नगर्ने भनी प्रतिषेध र प्रचलित मूल्य अभिवृद्धि कर कानून तथा सर्वोच्च अदालतको निर्णय आदेश नजिरहरूको यथावत परिपालना गर्न भनी परमादेशलगायत अन्तरिम आदेश सहितको उपयुक्त आदेशसमेत जारी गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको रिट निवेदन जिकिर।

यसमा के कसो भएको हो, निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै कारण भए सोको आधार खुलाई यो आदेशप्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पेस गर्न भनी विपक्षीहरूका नाउँमा सूचना पठाई लिखित जवाफ पेस भएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेस गर्न।

यसमा निवेदकले अन्तरिम आदेशसमेतको माग गरेको सम्बन्धमा विचार गर्दा ठूला करदाता कार्यालय, हरिहर भवनले मिति २०६९।२।२३ मा गरेको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरी विचाराधीन रहेको अवस्थामा प्रारम्भिक कर निर्धारण आदेशसम्बन्धी पत्रको आधारमा मिति २०७०।१।३१ मा अन्तिम कर निर्धारण आदेश जारी गरेबाट निवेदकलाई अपूरणीय क्षति पुग्न जाने हुँदा सुविधा सन्तुलनको दृष्टिबाट ठूला करदाता कार्यालयको मिति २०७०।१।३१ को च.नं. १७९६ को पत्र रिट निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म कार्यान्वयन नगर्ने नगराउनु भनी सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को दफा ४९(१) बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ। यो आदेशको सूचना विपक्षीहरूलाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।१२ को आदेश।

प्रस्तुत रिट निवेदन देहायका आधारमा बदरभागी हुँदा खारेज गरी पाउन सादर अनुरोध गर्दछु। करदाताले NCell, STM / UTL का ग्राहकहरूले करदाता कम्पनीका ग्राहकलाई टेलिफोन सम्पर्क गर्न सेवा उपलब्ध गराए बापत Interconnection Usages Charge लिनेदिने गरी कारोबार गरेकोमा ती कम्पनीसँग लिनुपर्ने सबै रकमको बिजक जारी गर्नपर्नेमा दिनुपर्ने रकम कटाई लिन बाँकी रकममा मात्र बिजक जारी गरेको देखिन्छ। यसरी लभततप्लन गर्दा जम्मा रू. ४२,९४,८६,४९६।०० बराबरको बिक्री लुकाएको अवस्थामा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ५ को उपदफा २ अनुसार प्रत्येक कारोबारको कर लाग्ने मूल्यमा कर लाग्ने, दफा ८(१) अनुसार कर निर्धारण गरी असुल गर्नपर्ने, दफा १४(१) अनुसार प्रत्येक दर्ता भएको व्यक्तिले कुनै वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा प्रापकलाई बिजक दिनुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोमा उक्त आ.व. २०६४।०६५ मा करदाताले सो कानूनी व्यवस्थाको उल्लङ्घन गरी विल जारी नै नगरी बिक्री नदेखाएको रू.४२,९४,८६,४९६।०० को सम्बन्धमा मूल्य अभिवृद्धिकर ऐन, २०५२ को दफा २०(१)(ख), (ग) र (घ) को अवस्था विद्यमान रहेकाले सोही ऐनको दफा २०(२)(क) को आधारमा रू. ४२,९४,८६,४९६।०० को १३ प्रतिशतले हुने रू.५,५८,३३,२३४।०० मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गरी सोही ऐनको दफा २९(२)(क) बमोजिम कर विगोको शतप्रतिशतले रकम रू.५,५८,३३,२३४।०० जरिवाना गर्नपर्ने गरी निर्णय गरिएको हो।

कार्यालयले गरेको निर्णयमा चित्त नबुझेमा आन्तरिक राजस्व विभागमा र विभागबाट भएको आदेश चित्त नबुझेमा राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन सकिने व्यवस्था भएको र यसै आधारमा प्रस्तुत करदाता कानूनी उपचारको नियमित प्रक्रियामा रहेर नै उपचार खोज्न सक्ने तथा खोजिरहेकै हुँदा सो व्यवस्थालाई बेवास्ता गरी सीधै रिट निवेदन दायर गरेको देखिएको हुँदा विपक्षीको रिट निवेदन प्रथम दृष्टिमा नै स्वतः खारेजभागी छ।

आन्तरिक राजस्व विभागबाट केवल जरिवाना लगाएकोसम्म नमिलेको भनी जरिवानाको हदसम्म पुनः निर्णय गर्न लेखिआएको र सोही अनुसार यस कार्यालयको मिति २०७०।०१।३१ मा जरिवाना रु.५,५८,३३,२३४।०० को प्रारम्भिक कर निर्धारण गरेको भन्ने मिल्ने अवस्था नहुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेजभागी छ ।

वैकल्पिक उपचारको व्यवस्था भएकोमा असाधारण अधिकारक्षेत्र आकर्षित नहुने सम्बन्धमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट मदनलाल केडिया वि. अन्तशुल्क कार्यालय, नेकाप २०५२, नि.नं. ६०१४, पृ.४६९, आशबहादुर हरिवंश प्रजापति वि.मालपोत कार्यालय भक्तपुर, नेकाप २०५३, नि.नं. ६२४४, पृ.६४९, देवीप्रसाद गौतम वि. कृषि विकास बैङ्क शाखा कार्यालय, धनगढी, नेकाप २०५३, नि.नं. ६२६८, पृ. ७९३, रामकृष्ण निरौला वि. अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोग, नेकाप २०६१, नि.नं. ७४०४, पृ. ८२२, भावरलाल राठी वि. कर कार्यालय विराटनगर, नेकाप २०४९, नि.नं. ४४९६, पृ. २५५ लगायतका मुद्दामा बोलिसकेको हुँदा कानूनी प्रक्रियामा रहेको तथा साधारण अधिकारक्षेत्रको उपचारको पर्याप्त बाटो विद्यमान रहेको प्रस्तुत रिट निवेदन स्थापित सिद्धान्त विपरीत प्रथम दृष्टिमा नै स्वतः बदरभागी छ ।

यसप्रकार उपचारको पर्याप्त बाटो विद्यमान रहेको सन्दर्भमा विधिवमोजिम गर्नपर्नेमा पुनरावेदनबापत लाग्ने उक्त रकम दाखिला गर्न नपरोस् भन्ने मनसायबाट असाधारण अधिकार क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखिन्छ । विपक्षी करदाताबाट साधारण अधिकारक्षेत्रको प्रयोग गर्दा वहन गर्नपर्ने दायित्वलाई छल्ने उद्देश्यबाट असाधारण अधिकार क्षेत्र प्रयोग र प्रवेश भएको छ । यस सम्बन्धमा साधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत अधि बढ्दा वहन गर्नपर्ने दायित्वलाई छल्ने उद्देश्यले एकैचोटी असाधारण अधिकारक्षेत्रमा प्रवेश गर्नलाई कुनै पनि दृष्टिकोणबाट जायज ठहर्याउन नसकिने भन्ने सिद्धान्त सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट अनिल कुमार सिन्हा वि. मन्त्रपरिषद्को कार्यालय, नेकाप २०६६, नि.नं. ८७९२, पृ. ३८५ को मुद्दामा प्रतिपादन भइसकेको छ । यसरी साधारण अधिकार क्षेत्रको प्रयोग गर्दा वहन गर्नपर्ने दायित्व छल्नको लागि दायर भएको प्रस्तुत रिट खारेजभागी छ खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको ठूला करदाता कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुरको तर्फबाट यस अदालतमा पेस भएको लिखित जवाफ ।

ठूला करदाता कार्यालयबाट मिति २०६९।१।२३ गते भएको २०६४२०६५ को मूल्य अभिवृद्धि करतर्फको अन्तिम कर निर्धारणउपर चित्त नबुझी करदाताको तर्फबाट यस विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन परेकोमा यस विभागबाट मिति २०६९।१।६ गते कार्यालयले गरेको कर निर्धारण तथ्यपूर्ण र कानूनसम्मत रहेको हुँदा निवेदन जिकिर पुग्न नसक्ने र जरिवानाको हकमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २९(१क) बमोजिम जरिवाना लगाएको नमिलेको हुँदा निवेदकको कसुर एकिन गरी कसुर अनुसारको जरिवाना गर्न कार्यालयलाई लेखिपठाइएको हो ।

कार्यालयले गरेको निर्णयमा चित्त नबुझेमा सोउपर यसै विभागमा प्रशासकीय पुनरावलोकनको निवेदन दिन सकिने व्यवस्था भएको हुँदा सो व्यवस्थालाई बेवास्ता गरी सीधै रिट निवेदन दायर गरेको देखिएको हुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेजभागी छ ।

मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २० अनुसार कर अधिकृतले कर निर्धारण गर्न सक्ने व्यवस्था छ । सोही ऐनको दफा ३१क बमोजिम कर अधिकृतले गरेको कर निर्धारणमा चित्त नबुझेमा सोउपर आन्तरिक राजस्व विभाग र राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन दिन सकिने वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदाहुँदै सो व्यवस्थालाई अवलम्बन नगरी विपक्षी रिट निवेदकले सीधै सम्मानित अदालतसमक्ष उत्प्रेषणसमेतको रिट निवेदन दायर गर्नभएको देखिन्छ । सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट “संविधानले निश्चित गरेको आधारबिना नियमित प्रक्रिया अन्तर्गतबाट साधिकार निकायले निरूपण गरिसकेको विषयलाई असाधारण अधिकारक्षेत्रको विषय वस्तु बनाउन नमिल्ने” भनी रेखा श्रेष्ठ विरूद्ध अर्थ मन्त्रालयसमेत भएको उत्प्रेषणसमेतको रिट निवेदन (नेकाप २०६६, अङ्क ३, नि.नं. ८०९१, पृष्ठ ३७७) मा र “वैकल्पिक उपचारको बाटो खुला हुने” भनी अर्थ मन्त्रालय, भन्सार विभागसमेत विरूद्ध रामरिछपाल अग्रवाल भएको परमादेशसमेतको रिट निवेदन (सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित वाणिज्य कानूनसम्बन्धी केही महत्त्वपूर्ण नजिरहरू, भाग ४, २०६३, पृष्ठ ५२२) मा सिद्धान्त प्रतिपादित भएको छ । उक्त सिद्धान्तसमेतको प्रतिकूल हुने गरी दायर भएको विपक्षीको निवेदन स्वतः खारेजभागी छ ।

जहाँसम्म विपक्षी रिट निवेदकले साविकमा भएको कर निर्धारण आदेशउपर राजस्व न्यायाधिकरण, काठमाडौँमा पुनरावेदन गरी विचाराधीन रहेको अवस्थामा कानूनी मार्ग अवलम्बन गरेको कारण पुनः जरिवानाको भार वहन गराउन खोजेको भन्ने जस्ता जिकिर लिनुभएको छ । सो सम्बन्धमा कार्यालयले निर्णय गरिसकेको अवस्था छैन र गराउन खोजेको भन्ने जस्ता जिकिर लिनुभएको छ, सो सम्बन्धमा कार्यालयले निर्णय गरिसकेको अवस्था छैन । साधारण उपचारको बाटो हुँदाहुँदै सीधै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरी निवेदन दिएको हुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेजभागी छ भन्नेसमेत व्यहोराको आन्तरिक राजस्व विभागका तर्फबाट यस अदालतमा पेस भएको लिखित जवाफ ।

नियमबमोजिम दैनिक पेसीसूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेस हुन आएको प्रस्तुत मिसिल अध्ययन गरी रिट निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा र विद्वान् अधिवक्ता श्री सुरज अधिकारीले एउटै आर्थिक वर्षको लागि एकपटक भन्दा बढी कर निर्धारण गर्ने अधिकार कर कार्यालयलाई छैन । मिति २०६५ साल असारको कर अवधिको कर विवरणउपर ठूला करदाता कार्यालयबाट २०६९।१।२३ मा कर निर्धारण गरिएकोमा सोउपर आन्तरिक राजस्व विभागमा र सो विभागको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरिरहेकै अवस्थामा सोही अवधिको कर विवरणउपर लगाइएको जरिवानामा पुनः थप जरिवाना लिनु भनी एउटै कर विवरणउपर पटकपटक कर निर्धारण र पटकपटक जरिवाना गर्ने अधिकार

विपक्षीहरूलाई छैन । कर निर्धारण गर्दा पनि कानूनबमोजिम ४ वर्षभित्र निर्धारण गरिसक्नुपर्दछ । सो समय व्यतीत भैसकेपछि हाल आएर शतप्रतिशत जरिवाना गरिएको छ । विगो थप भएमा मात्र थप जरिवाना हुने हो । विपक्षीहरूले आफ्नो निर्णयलाई आफैँ बदर गर्ने अधिकार पनि छैन भनी गर्नभएको बहस सुनियो ।

नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री शंकरबहादुर राईले आन्तरिक राजस्व विभागले अरू कर विगो केही बढाएको छैन केवल जरिवाना गरेको मिलेन पुनः निर्धारण गर्न भनी निर्णय गरेको हो । सो निर्णयउपर रिट निवेदकले राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गर्ने कानूनी बाटो रहेकै छ । कानूनका वैकल्पिक बाटाहरू सम्पूर्ण बन्द भएको अवस्थामा मात्र असाधारण अधिकारक्षेत्रमा प्रवेश गर्ने हो । विपक्षीले विभागको निर्णयउपर राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरेको अवस्थामा विभागले गरेको निर्णय गलत भएमा बदर भएर जान्छ भने सदर भएमा विभागले गरेको निर्णय सही सत्य पुष्टि हुन्छ । वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदाहुँदै निवेदकले असाधारण अधिकार क्षेत्रमा प्रवेश गरी रिट निवेदनको माध्यमबाट उपचार खोज्न आएकाले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भनी गर्नभएको बहस सुनियो ।

विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस सुनी रिट निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा उही विगोमा एकपटक जरिवाना गरिसकेपछि पुनः शतप्रतिशत जरिवाना गरेको निर्णय बदर गरिपाउँ भन्ने रिट निवेदन जिकिर देखिन्छ ।

२. निर्णयतर्फ विचार गर्दा रिट निवेदक कम्पनीको हकमा ठूला करदाता कार्यालयले मिति २०६९।२।२३ मा कर निर्धारण गरेउपर निवेदकको चित्त नबुझी आन्तरिक राजस्व विभागमा पुनरावेदन गरेकोमा आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशकबाट कार्यालयले मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २९ को उपदफा (१)(क) बमोजिम २५ प्रतिशत जरिवाना गरेको देखिन्छ । मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २९ को उपदफा (१)(क) बमोजिम जरिवाना गर्दा विभागले तोकेको आधारमा गर्नपर्नेमा निवेदकले गरेको कसुरमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा २९ को उपदफा (१)(क) बमोजिम जरिवाना गर्ने गरी विभागले तोकेको नदेखिँदा सो जरिवाना लगाएको मिलेन । तसर्थ निवेदकको कसुर एकिन गरी कसुर अनुसारको जरिवाना गर्न कार्यालयलाई आदेश दिनुपर्ने ठहर्छ भनी मिति २०६९।५।६ मा निर्णय भएको देखियो । सो निर्णयमा पनि चित्त नबुझी रिट निवेदकले राजस्व न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरेको र सो विवाद राजस्व न्यायाधिकरणसमक्ष विचाराधीन रहेको देखिन्छ । आन्तरिक राजस्व विभागको सो निर्णयपश्चात ठूला करदाता कार्यालयले मिति २०७०।१।३१ मा शतप्रतिशत जरिवाना गरेपछि निवेदक कम्पनी रिट क्षेत्राधिकारतर्फ प्रवेश गरेको देखियो ।

३. आन्तरिक राजस्व विभागको मिति २०६९।५।६ को निर्णयउपर रिट निवेदकले राजस्व न्यायाधिकरणसमक्ष पुनरावेदन गरेको र विभागको उक्त निर्णय राजस्व न्यायाधिकरणसमक्ष विचाराधीन रहेको देखिन्छ । राजस्व न्यायाधिकरणबाट जस्तो अन्तिम निर्णय हुन्छ सोही अनुसार ठूला करदाता कार्यालयको निर्णयको परिणाम स्वतः हुने देखिन्छ । विपक्षी ठूला करदाता कार्यालयले गरेको निर्णयको स्रोतको रूपमा रहेको आन्तरिक राजस्व विभागको निर्णय नै राजस्व न्यायाधिकरणसमक्ष विचाराधीन रहेको र त्यसबाट नै निवेदकले उपचार पाउने अवस्था रहन्छ । यिनै निवेदकले ठूला करदाताको निर्णयउपर यसभन्दा पहिले पुनरावेदनको उपचार ग्रहण गरिसकेकोमा सोही स्थिति र सोही आधारमा विवादित निर्णयउपर पनि साधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत उपचारमा जानुपर्नेमा रिटमा प्रवेश गरेको मिलेको देखिँदैन । वैकल्पिक उपचार रहेसम्म रिट क्षेत्राधिकार सामान्यतया आकर्षित हुँदैन । एउटै विषयवस्तुमा एकैपटक दुई निकायले हात हाल्दा न्यायिक अराजकतासमेत जन्मिन्छ । विवादित विषयको वैकल्पिक उपचारको मार्ग अन्तिम भई बसेको र विवादित निर्णयमा कानूनको घोर त्रुटि भएको भन्ने कुरा स्पष्ट देखिएमा मात्र रिट क्षेत्राधिकार आकर्षित हुने कुरालाई अपवादको रूपमा लिइन्छ । यस विवादमा त्यस किसिमले साधारण क्षेत्राधिकारबाट विषयवस्तुको अन्तिम टुङ्गो लागेको देखिँदैन । निवेदकलाई पुनरावेदनको सशक्त र सक्षम वैकल्पिक उपचारको मार्ग रहेकोसमेतको अवस्थामा रिटबाट आदेश गर्न मिल्ने नदेखिँदा निवेदकको रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत विपक्षीहरूसमेतलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाइदिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्या. सुशीला कार्की

इजलास अधिकृत: हेमबहादुर सेन

इति संवत् २०७१ साल कात्तिक ९ गते रोज १ शुभम्..... ।